

NOTITIA **HUNGARIAE** NOVAE
HISTORICO GEOGRAPHICA

ELABORAVIT
MATTHIAS BEL.

COMITATUUM INEDITORUM
TOMUS TERTIUS
IN QUO CONTINENTUR
COMITATUS LAURINENSIS, COMAROMIENSIS
ET STRIGONIENSIS

NOTITIA
HUNGARIAE
NOVAE

HISTORICO GEOGRAPHICA,
DIVISA IN PARTES QUATUOR,
QUARUM

PRIMA, HUNGARIAM CIS-DANUBIANAM; ALTERA, TRANS-DANUBIANAM, TERTIA, CIS-TIBISCANAM, QUARTA, TRANS-TIBISCANAM:

Universim XLVIII. Comitatus designatam,
EX PROMIT.

Regionis Situs, Terminos, Montes, Campos, Fluvios, Lacus, Thermas, Caeli, Solique ingenium, Naturae munera & prodigia; Incolas variarum Gentium, atque harum mores; Provinciarum Magistratus; Illustres Familias; Urbes, Arces, Oppida, & Vicos propemodum omnes; Singulorum praeterea, Ortus & Incrementa, Belli Pacisque Conversiones, & Praesentem Habitum;

Fide optima, Adcuratione summa,
EXPLICAT.

OPUS, HUCUSQUE DESIDERATUM, & IN COMMUNE UTILE.
ELABORAVIT

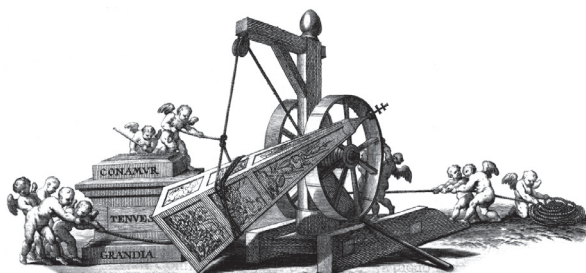
MATTHIAS BEL.

COMITATUUM INEDITORUM
TOMUS TERTIUS

IN QUO CONTINENTUR COMITATUS ADHUC IN MSS. HAERENTES

PARTIS SECUNDAE
TRANS-DANUBIANAE,
HOC EST,

COMITATUS IAURINENSIS, COMAROMIENSIS
ET STRIGONIENSIS.

BUDAPESTINI

SUMPTIBUS INSTITUTI HISTORICI SEDIS CENTRALIS
STUDIORUM PHILOSOPHICORUM
ACADEMIAE SCIENTIARUM HUNGARICAE

ANNO MMXVI.

OPERI EDENDO PRAEFUIT ET PRAEFATUS EST
GREGORIUS TÓTH

TEXTUM RECENSUERUNT NOTISQUE INSTRUXERUNT
BERNADETT BENEI
RUDOLPHUS JARMALOV
GREGORIUS TÓTH

PRAEFATIONES IN LINGUAM ANGLICAM CONVERTIT
IOHANNES HIDEG

NOTAS EXPLICATORIAS IN LINGUAM LATINAM CONVERTIT
GREGORIUS TÓTH

TEXTUM SECUNDIS CURIS RECENSUIT
BLASIVS DÉRI

LIBRUM IN HANC FORMAM REDEGIT
GEORGIUS DOMOKOS

A kötet elkészítését és megjelenését támogatta
az Országos Tudományos Kutatási Alapprogramok, illetve jogutódja,
a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal (K 108789).

**NEMZETI KUTATÁSI, FEJLESZTÉSI
ÉS INNOVÁCIÓS HIVATAL**

MTA
Bölcsészettudományi
Kutatóközpont
**Történettudományi
Intézet**

ISBN 978-963-416-023-6

© Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Történettudományi Intézet,
Benei Bernadett, Jarmalov Rezső, Tóth Gergely, Hideg János, 2015

TARTALOMJEGYZÉK CONTENTS

ELŐSZÓ	9
PREFACE	13
RÖVIDÍTÉSEK – ABBREVIATONS	16
COMITATUS IAURINENSIS	17
Győr vármegye – Bevezetés	19
Győr county – Introduction	25
COMITATUS IAURINENSIS	29
PARS GENERALIS	31
Membrum I. Physicum	31
Membrum II. Politicum	40
PARS SPECIALIS	68
Membrum I. De Processu Tóköziensi	68
Sectio I. De Districtu, seu Terra Interamnensi	68
Articulus I. De libera regiaque civitate Iaurino	69
Articulus II. De vicis Districtus Iaurinensis	172
Sectio II. De vicis Districtus Rápczensis	174
Membrum II. De Processu Deserti, quem Hungari Pusztá dicunt	176
Sectio I. De Coenobio S. Martini, quod est in Sacro Monte Pannoniae	176
Sectio II. De Processu Deserti, sive Pusztá Districtibus, et horum oppidis, atque vicis	217
Articulus I. De vicis Districtus Superioris Szokoró	217
Articulus II. De vicis Districtus Alsó-Szokoró	222
Membrum III. De Processu Insulano, seu Szigetköz	225
Sectio I. De Districtu Szigetköz	225
Articulus I. De arce Hedervár	226
Articulus II. De vicis Districtus Szigetköz	238
Sectio II. De Districtu Csiliszköziensi	240
Tabula itineraria Comitatus Iaurinensis	240
COMITATUS COMAROMIENSIS	243
Komárom vármegye – Bevezetés	245
Komárom county – Introduction	257
COMITATUS COMAROMIENSIS	271
PARS I. GENERALIS	271
Membrum I. Physicum	271
Membrum II. Politicum	288
PARS II. SPECIALIS	297
Membrum I. De Processu Iaurinensi	297
Sectio I. De arcibus et oppidis Processus Iauriensis	298
I. Arx Tata	300
II. Arx Vitam	332
III. Arx Gesztes	333

IV. Commercii rudus	338
V. Bregetii rudus	340
Sectio II. De vicis Processus Iaurinensis	342
Membrum II. De Processu Ujvariensi	370
Sectio I. De castellis huius Processus Ujvariensis	371
I. Castellum Gyllense	372
II. Castellum Kurtakesziense	372
Sectio II. De vicis huius Processus Ujvariensis	374
Membrum III. De Processu Insulano	389
Sectio I. De castro Comarom	391
II. Castellum Csicso	447
III. Castellum Viz-Vár seu Keszeg-falva	447
Sectio II. De unica libera regiaque urbe Processus Comaromiensis Comaromio	448
Sectio III. De oppidis Processus Insulani	472
Sectio IV. De vicis Processus Insulani	478
Tabula itineraria Comitatus Comaromiensis	486
COMITATUS STRIGONIENSIS	489
Esztergom vármegye – Bevezetés	491
Esztergom county – Introduction	497
COMITATUS STRIGONIENSIS	503
PARS I. GENERALIS	503
Membrum Physicum	503
Membrum Secundum Politicum	514
PARS II. SPECIALIS	529
Membrum I. De Processu huius Comitatus primo, seu Strigoniensi	529
Sectio I. De situ atque natura huius processus	529
Sectio II. De libera regiaque civitate Strigoniensi	529
Sectio III. De castro seu arce Strigoniensi	539
Sectio IV. De oppidis privilegiatis huius processus	549
I. Oppidum S. Thomae	549
II. Oppidum Aquaticum	550
III. Oppidum D. Georgii de Viridi Campo	552
Sectio V. De vicis huius processus	553
Membrum II. De Processu Citeriori, seu Párkanyensi	561
Sectio I. De situ atque natura huius processus	561
Sectio II. De castellis, seu domiciliis nobilioribus	561
Sectio III. De oppido huius processus, quod unicum est, Párkány	562
Sectio IV. De vicis et pagis huius processus	564
Commentariolus de Archi-Episcopatu Strigoniensi	575
Prooemium	575
Sectio I. De originibus Archi-Episcopatus Strigoniensis	575
Sectio II. De praerogativis archi-episcoporum Strigoniensium	580
Articulus I. Praerogativae archi-episcopi Strigoniensis, quas a regibus Hungariae acceperunt	581

CONTENTS

7

BIBLIOGRÁFIA – BIBLIOGRAPHY	603
A Bél által (is) idézett művek – Works cited (also) by Bél	603
Források és szakirodalom – Sources and litterature	608
MUTATÓK – INDEXES	611
Helynévmutató – Index of Places	611
Személynévmutató – Index of Names	638

ELŐSZÓ

Munkatársaimmal való beszélgetéseink során mindannyian egyetértettünk abban, hogy a most megjelent kötet elkészítése jelentette az eddigi legnagyobb kihívást és a legtöbb munkát a kutatócsoportunk számára, s azt hiszem, nyugodtan kijelenthető már előre, hogy tízkötetes *Notitia*-sorozatunk egyetlen további kötete sem fogja felvenni vele a versenyt e téren. Mindennek egyszerű oka van – ez pedig Komárom vármegye leírásának hét darab kézírata és azok állapota. A hét kéziratból hat még Bél által, illetve megbízásából készült, s közös jellemzőjük, hogy a lapok többségének harmadát, felét, vagy éppen kétharmadát eláztatta a víz az 1770. évi végzetes hajóúton,¹ sőt, ezek az elázott részek többnyire szét is mállottak és áttekinthetetlen, olvashatatlan papírtörmelék vált belőlük. Valószínűleg a kéziratok különösen rossz állapota okozta, hogy amikor a Bél-hagyatékot érseki székhelyére szállítató tulajdonos, Batthyány József kalocsai főpásztor az 1770-es évek elején lemásoltatta a megrongálódott Bél-kéziratokat, Komárom vármegye leírása kimaradt ebből a munkából, azaz nem készült róla úgynevezett „érsekségi másolat”.² Csak később, 1820 körül készített egy tisztázatot az érseki könyvtáros, Bencsik József, mégpedig úgy, hogy ahhoz felhasználta mind a hat megrongálódott kéziratot. Az eredmény – ahogy azt a vármegyeleírás elé írt bevezetőnkben is hangsúlyoztuk – elég gyászos lett. Bencsik tengernyi (jegyzeteink alapján több ezer!) hibát vétett: félreolvasta az eredeti szöveget, kihagyott részeket, nem a megfelelő kéziratot használta, és így tovább.³ Ezért aztán nem elégedhettünk meg ennek az igen gyarló kísérletnek a kiadásával; ehelyett újra megvizsgáltuk és gondosan kollacionáltuk mind a hét kéziratot. Az eredeti, sérült példányok gondos és rengeteg nehézséggel járó „megfejtése”, a hét kézirat összevetése, a szöveg rekonstrukciója és a mintegy 9100 jegyzet elkészítése – mindezt most felsorolni sem volt könnyű, nemhogy végrehajtani. De a munka befejeződött, és úgy érzem, nem hiába: a szöveg helyreállítása kb. 95–97 százalékban sikerült. Nem lenne felesleges a leírás újrafordítása eme rekonstruált szöveg alapján; az 1996-os magyarítás ugyanis kizárólag a Bencsik-féle szöveg alapján készült, és sajnos annak hibáit, de legalábbis azok többségét is „megörökölte”.⁴

Esztergom és Győr vármegye leírásával kevesebb probléma adódott. Ami az előbbit illeti, csak egy kéziratban maradt fenn, így nem a kéziratok összevetése, hanem az egyedül rendelkezésre álló érseki másolat hibáinak kijavítása jelentett komolyabb fejtörést számunkra. A leírás legérdekesebb – s egyben a források azonosítása terén legtöbb munkával járó – részét kétségkívül az a kis értekezés jelenti, amely a mű végén található, s az esztergomi érsekség jogait és kiváltságait taglalja benne a szerző. A disszertáció már a mű magyar fordítójának, Deák Antal Andrásnak is felkeltette a figyelmét, és értetlenségének adott hangot, amiért az „evangélikus Bél Mátyás” ennyi energiát ölt bele az esztergomi érseki szék előjogainak ismertetésébe, noha képviselőik gyakran fordultak Bél egyháza ellen.⁵ Véleményünk szerint – ahogy azt már többször kifejtettük – Bél azért írt ilyen gondosan a magyarországi római katolikus egyház egyes intézményeinek történetéről, előjogairól, mert akkoriban ez volt az egyik fő „trend” a honi történetírásban, ezt művelték magas szinten a honi jezsuita (és kisebb részben piarista) szerzők. Bél tökéletesen ismerte ezt az egyháztörténeti irodalmat, használta egyes darabjait és olykor vitatkozott is a katolikus szerzők bizonyos állításaival: részben mert ő is ennek a trendnek a „hatása”

1 Ennek részleteire ld. TÓTH 2007. I. 13–15., illetve BÉL 2011. 10.

2 Ezekre még ld. TÓTH 2007. I. 153.

3 Még ld. a Komárom vármegye leírása elé írt bevezetőnket.

4 Ld. BÉL 1996. A fordító persze – egyéni mérlegelés alapján – gyakran ki tudta javítani a Bencsik-féle szövegromlásokat, s helyesen fordított le egy-egy hibás részt, de a súlyosabb romlásoknál, illetve hiányoknál ő is tehetetlen volt. (A romlott részeket olykor egyszerűen kihagyta.) Csak a Bencsik-kéziratot használta, a többi kéziratot nem vette kézbe, vagy nem fért hozzájuk.

5 Vö. DEÁK 2001. 15–16.

alatt volt, másrészt ő is be akart kerülni a történész-diskurzusba. Amikor Bél történelmet írt, elsősorban történész volt, s nem evangélikus lelkész – márpedig egy történésznek szüksége van közegre, párbeszédre.⁶

A magyar anyanyelvű közönség számára minden bizonnyal Győr vármegye leírásának kiadása bír a legnagyobb jelentőséggel, mivel a *Notitia* ezen része eddig nem jelent meg sem eredetiben, sem magyar fordításban (míg a másik két leírást, amint azt jeleztük, már átültették magyarra korábban⁷). A tekintélyes hosszúságú szövegben három nagyobb egység van: a győri püspökök archontológiája, Győr várának és városának története, és a pannonhalmi bencés főapátság bemutatása. Ami az elsőt és a harmadikat illeti, az egyháztörténeti tematika fontosságára fentebb már utaltunk Bélnél; de az apátság leírása így is megérdemel még némi méltatást. A pozsonyi tudós ugyanis saját bevallása szerint *element* az apátságba, ami különleges jelentőséget ad ennek a résznek. Tudomásunk szerint ugyanis ez az egyetlen valóban igazolható adatgyűjtő útja! Bár a Béllel kapcsolatos szakirodalom mindig úgy képzei, hogy a pozsonyi tudós maga vette a vándorbotját, s utazta be az országot, ám a leírásokban megnyilvánuló, és egyben megtévesztő elbeszélő én („láttuk”, „ott tartózkodásunk idején” stb.) valójában Matolai Jánost, az adatgyűjtőjét rejti, akinek az élményeit a Pozsonyban élő tudós – nem túl elegánsan – egyszerűen sajátjaként adta elő.⁸ Itt viszont Bél a saját autográf fogalmazványában beszél az apátságban történt látogatásáról, ráadásul előadása nagyon személyes, és nem nélkülözi a jóízű humort és meghittséget. Mindezt hiába keresnénk a Matolai-féle ismertetésekben. Így tehát marad az az érdekes tény, hogy Bél maga kereste fel az apátságot. De vajon miért? Egyrészt hallhatott, olvashatott az apátság értékes oklevéltáráról, amelyből, úgy tűnik, néhány darabhoz hozzáfért és le is másolta azokat. Másrészt az apátság jelentősége, tekintélye is bizonyára vonzotta Bélt: a Szent István-féle alapítólevél, vagy helyesebben adománylevél akkor már több mint száz éve ismert volt, továbbá a jezsuita Szentiványi Márton – apátsági források alapján – összeállította az apátok életrajzait is, tehát egy fontos és ígéretes kutatási téma volt az intézmény története. Emellett személyes nexusok is segíthették; Esterházy Imre esztergomi érsekkel köztudottan jó viszonyban volt,⁹ így ő is segíthette az apátsági látogatás lehetővé tételében. Bél az ottlétekor kapott információkat, illetve kutatási lehetőséget jól kihasználta, s remek értekezést írt az apátság múltjáról és korabeli helyzetéről. A Szentiványi-katalógust számos helyen pontosította és kiegészítette (többek között az általa másolt oklevelek adatai segítségével), de igen érdekesek a már említett adománylevéllel kapcsolatos észrevételei is. Az apátság korabeli állapotáról szóló elbeszélése pedig fontos adalékokat nyújthat a téma kutatói számára.

Szólnunk kell még Győr várának és városának ismertetéséről. Bél városhistóriáira általában legyintenek a szakmabeliek, mondván, az csak Istvánffy és más elbeszélők összeollózásából áll, forrásértéke nincs. Mi ezzel szemben úgy gondoljuk, nemcsak a „forrásérték” számít egy 18. századi munkában, mivel az nemcsak egy kiaknázására váró kútforrás, hanem a korabeli történetírásunk egy darabja is. Ha ebből a szemszögből vizsgáljuk meg Bél győri várostörténetét, akkor egy igen színvonalas és jól kidolgozott munkát láthatunk, amelyben a szerző nemcsak minden szóba jöhető elbeszélő forrást felvonultat és szintetizál, hanem okleveleket is közöl és elemez, útleírásokat ismertet, személyes emlékeket idéz, miközben természetesen ő is valóságos emlékművet állít a város 1598. évi visszafoglalásának. Emellett historiográfiánk fejlődése szempontjából is fontos adalék a VI–VII. fejezetben Bél könyörtelen Bonfini-kritikája, amikor is teljes egészében elutasítja az itáliai humanista fantasztikus beszámolóját Győr Nagy Károly általi ostromáról.¹⁰

A vármegyeleírásokat a megszokott módon adtuk ki. Ám ahogy eddig is, úgy most is vannak apróbb eltérések, sajátságok az egyes szövegek edíciójánál; ennek oka éppen a különböző szöveghagyományok egyedi problémái (pl. idegen kéz által írt bejegyzések Esztergom, fogalmazvány és másolat viszonya Győr, és a hét kézirat vizsgálatának nehézsége Komárom leírásában). Ezek egyedi megoldásokat tettek szükségessé, amely megoldásokról a leírások bevezetőiben rész-

6 Ld. erre legújabban TÓTH 2015. 165.

7 Ld. BÉL 1957. (Esztergom, részleges), BÉL 1997. (Komárom, „teljes”, de a Bencsik-kézirat alapján), BÉL 2001. (Esztergom, teljes).

8 Ld. TÓTH 2007. I. 74–86., különösen 65., 86–87.

9 Ld. TÓTH 2007. I. 105–106.

10 Még ld. TÓTH 2015. 163–165.

letesen is szólunk. Ugyanott ismertetjük a kézirati hagyományt, illetve a leírás tartalmát. A kötetet részletes, két egységre osztott bibliográfia, valamint hely- és személynévmutató zárja, hasonlóan a korábbi kötetekhez.

Munkánk során sok segítséget, tanácsot kaptunk. Dénesi Tamás, Déri Balázs, Pálffy Géza és Soós István neve kívánkozik ide. Szintén köszönjük az egyes gyűjtemények, levéltárak dolgozóinak a segítségét. Itt kell feltétlenül megemlítenünk, hogy a kötet a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával, az Országos Tudományos Kutatási Alapprogramok (OTKA) keretében jelenhetett meg, s e támogatás segítségével fog megjelenni a negyedik és az ötödik kötet is. E két soron következő kötet várhatóan két éven belül napvilágot lát, mivel a bennük szereplő vármegyeleírások sokkal kevesebb problémát tartalmaznak, mint Komárom, amely minket *tot adire labores impulerit*. Így az Olvasó rövidesen kézbe veheti Fejér, Tolna, Somogy, Baranya, illetve Sáros, Zemplén, Ung és Bereg vármegyék leírását.

Székesfehérvár, 2015. augusztus 24.

Tóth Gergely

FOREWORD

In the course of discussions with my colleagues, we all agreed that the preparation of the present volume posed the greatest challenge to date and required the most effort on the part of the research team, and I think it would be safe to say that none of the other volumes in the ten-volume *Notitia* series will be comparable in this respect. The reason is simple — it is owing to the seven manuscripts of the description of Komárom county and their condition. Six of the seven manuscripts were written by BÉL, or commissioned by him, and they all have one thing in common: one-third, half, or even two-thirds of most of the pages were damaged by water during the fateful voyage in 1770.¹ These waterlogged parts had largely disintegrated, leaving a confusing and illegible mass of paper. It was probably because of the particularly poor condition of the manuscripts that when the archbishop of Kalocsa, József Batthyány, had the BÉL estate delivered to his diocese, and had the damaged BÉL manuscripts copied in the early 1770s, the description of Komárom county was omitted from the project and no “archiepiscopal copy” was made.² It was only later, in around 1820, that a fair copy was made by the archbishop’s librarian, József Bencsik, using all six of the damaged manuscripts. The result — as we have emphasized in the introduction to the county description — was fairly abysmal. Bencsik made many errors (even several thousand, as our notes suggest): he misread the original text, omitted parts, used the wrong manuscript, and so on.³ We were not therefore content to publish this lamentable attempt: instead, we have re-examined and carefully collated all seven manuscripts. The careful and painstaking “deciphering” of the original, damaged copies, the collating of the seven manuscripts, the reconstruction of the text, and the preparation of 9,100 notes is difficult to describe here, let alone carry out in practice. However, the work has been completed, and I do not consider it to have been in vain: the restoration of the text has been 95 to 97 percent successful. It would make sense to retranslate the description on the basis of this reconstructed text; the 1996 Hungarian translation was made solely on the basis of Bencsik’s version, and thus unfortunately “inherited” its flaws, or at least the majority of them.⁴

The descriptions of Esztergom and Győr counties were less problematic. The former survived in a single manuscript, thus it was not so much the comparison of manuscripts as the correction of errors in the single available archiepiscopal copy that represented a serious headache for us. The most interesting part of the description — which also involved the most work in terms of the identification of sources — is undoubtedly the small treatise that appears at the end of the work, in which the author discusses the rights and privileges of the archdiocese of Esztergom. The treatise captured the attention of Antal András Deák, the Hungarian translator of the work, who questioned why the “Lutheran Mátyás BÉL” had invested so much energy in discussing the privileges of the Esztergom archbishops, despite their frequent opposition to BÉL’s church.⁵ In our view — as we have repeatedly argued — BÉL took particular care when writing about the history and privileges of the Roman Catholic Church in Hungary because at that time it was one of the main „trends” in Hungarian historiography, as practised at the highest level by Hungarian Jesuit (and to a lesser extent Piarist) authors. BÉL was thoroughly acquainted with this ecclesiastical historical literature and drew from it, sometimes arguing against certain assertions of the Catholic authors: this was partly because he was „influenced” by the prevailing trend, and partly

1 On the details see TÓTH 2007. I. 13–15., and BÉL 2011. 10.

2 See also TÓTH 2007. I. 153.

3 See also our introduction to the description of Komárom county.

4 See BÉL 1996. Of course, the translator — on the basis of individual assessment — was often able to correct the corruptions in Bencsik’s text, and translated correctly an erratic part, but in the case of severe corruptions and hiatuses he was helpless. (Sometimes he simply omitted the corrupted parts.) He used Bencsik’s manuscript only, ignoring or being unable to access the other copies.

5 Cf. DEÁK 2001. 15–16.

because he wanted to participate in the historians' discourse. When Bél was writing history, he was primarily a historian and not a Lutheran pastor — and a historian needs a medium and a dialogue.⁶

In all probability, the description of Győr county will be received with the greatest interest by Hungarian readers, because this part of the *Notitia* has not previously been published either in its original version or in Hungarian translation (the other two descriptions, as indicated above, have already been translated into Hungarian⁷). In the lengthy text there are three major sections: an archontology of the bishops of Győr, a history of the castle and town of Győr, and a presentation of the Benedictine archabbey of Pannonhalma. With respect to the first and third parts, the importance of ecclesiastical history for Bél has already been mentioned above: the description of the abbey merits greater appreciation, however, as the Pozsony-based scholar claims to have *visited* it in person. This makes the section particularly important, since to our knowledge this was his only truly verifiable data collecting trip! Although in the literature on Bél it is commonly assumed that the Pozsony scholar took the hardship of traveling around the country, the deceptive narrator of the descriptions („we have seen,” „during our stay,” etc.) in fact refers to Bél's data collector János Matolai, whose experiences are presented — somewhat inelegantly — by Bél as his own.⁸ Here, however, Bél speaks in his own handwritten draft about his visit to the abbey using a highly personal tone permeated with a hearty humour and intimacy that are lacking from Matolai's descriptions. Thus, the interesting fact remains that Bél himself visited the abbey. But why? On the one hand, he may have heard or read about the valuable archives of the abbey, and seems to have had access to a few items and copied them. On the other hand, the significance and prestige of the abbey certainly attracted Bél: St. Stephen's deed of foundation, or rather deed of gift, had already been known about for over a hundred years, and — on the basis of the abbey's sources — the Jesuit Márton Szentiványi had compiled biographies of the abbots, thus the history of the institution represented an important and promising research subject. In addition, he might have been prompted by personal connections; Imre Esterházy, archbishop of Esztergom, was known to have been on friendly terms with him⁹ and probably facilitated his visit to the abbey. Bél made good use of the information obtained during his visit, and of his research opportunities, and wrote an excellent treatise on the history and contemporary condition of the abbey. He corrected and supplemented the Szentiványi catalogue in a number of places (using, among other things, data from the documents he copied), but his observations regarding the deed of gift are also extremely interesting. His narrative on the contemporary state of the abbey provides an important contribution to research on the subject.

The description of the castle and town of Győr is also worth mentioning. Bél's town histories are not greatly esteemed by professionals, who claim that they are merely compilations from the works of Istvánffy and other historians but are of no value as a source. In our view, however, it is not only the „source value” that matters in an eighteenth-century work, as such a work is not merely a source to be exploited, but also a piece of our historiography of the age. If Bél's history of Győr is examined from this perspective, we find in it an elaborate work of a very high standard, in which the author not only presents and synthesizes every possible narrative source, but also introduces and analyzes charters, reviews travelogues and recalls personal memories, while also creating a veritable monument to the recapturing of the town in 1598. Besides, Bél's relentless criticism of Bonfini in Chapters VI and VII, in which he entirely rejects the Italian humanist's fantastic accounts of the siege of Győr by Charlemagne, is an important contribution to the development of Hungarian historiography.¹⁰

We have published the county descriptions in the usual way. As always, however, the editions of the individual texts contain some minor differences and peculiarities; this is precisely because of the unique problems related to the different

6 On this most lately see TÓTH 2015. 165.

7 See BÉL 1957. (Esztergom, partial), BÉL 1997. (Komárom, “complete”, but based on the Bencsik-manuscript), BÉL 2001. (Esztergom, complete).

8 See TÓTH 2007. I. 74–86., especially 65., 86–87.

9 See. TÓTH 2007. I. 105–106.

10 See also TÓTH 2015. 163–165.

textual traditions (e.g. entries written by a strange hand in the description of Esztergom, the relationship between draft and copy in the case of Győr, and the difficulties caused by collating seven manuscripts in the case of Komárom). These required unique solutions, which are discussed in detail in the introductions to the descriptions. We also describe here the legacy of the manuscripts and the content of the description. The book ends with a detailed bibliography, divided into two sections, as well as an index of place names and personal names, as in previous volumes.

We received a great deal of help and advice in the course of our work. The names of Tamás Dénesi, Balázs Déri, Géza Pálffy and István Soós deserve particular mention. We are also grateful to the curators of individual collections and archives for their assistance. It should also be mentioned that the present volume has been published with the support of the National Cultural Fund, as part of the Hungarian Scientific Research Fund (OTKA), as will the forthcoming fourth and fifth volumes. These two volumes are due to be published in the next two years, as the county descriptions contain far fewer problems than Komárom, which *tot adire labores impulerit*. Thus our readers will shortly also be able to enjoy for themselves the descriptions of Fejér, Tolna, Somogy, Baranya, Sáros, Zemplén, Ung and Bereg counties.

Székesfehérvár, August 24, 2015.

Gergely Tóth

RÖVIDÍTÉSEK & ABBREVIATIONS

1. A szövegkritikai és tárgyi jegyzetekben előforduló rövidítések

Abbreviations in the text-critical and explanatory notes

add. *addit, additum, addidi*

cf. *confer*

corr. *correxī, correctum*

del. *delevi, deletum*

etc. *et cetera*

f. *folium*

ff. *folia*

insert. *insertum*

l. c. *loco citato*

lin. *linea*

ms. *manuscriptum*

mss. *manuscripta*

nr. *numero*

om. *omisit*

p. *pagina*

pp. *paginae*

sec. *secundum*

sq. *sequens*

sqq. *sequentes, sequentia*

suppl. *supplevi*

transl. *translatum*

2. Intézmények rövidítései

Abbreviations of Institutes

EFK

Esztergomi Főszékesegyházi Könyvtár, Esztergom
Archicathedral Library of Esztergom

MNL KEML

Magyar Nemzeti Levéltár Komárom-Esztergom Megyei Levéltára, Esztergom
National Archives of Hungary, Komárom-Esztergom County Archives, Esztergom

MNL OL

Magyar Nemzeti Levéltár, Országos Levéltár, Budapest
National Archives of Hungary, Budapest

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár, Budapest
National Széchényi Library, Budapest

MATTHIAS BELIUS:
COMITATUS LAURINENSIS

TEXTUM RECENSUERUNT
NOTISQUE INSTRUXERUNT

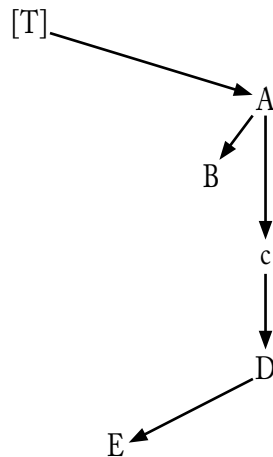
BERNADETT BENEI
RUDOLPHUS JARMALOV
GREGORIUS TÓTH

PRAEFATUS EST
GREGORIUS TÓTH

BEVEZETÉS

I. A kéziratok családfája

II. A vármegyeleírás elkészítésének folyamata

Győr vármegye leírásának elkészítéséhez Bél Mátyás Tomka Szászky Jánostól, egykori besztercebányai, majd pozsonyi diákjától kért segítséget, aki 1724–1732 között a győri evangélikus gimnázium rektora volt. Tomka Szászky 1730 tavaszán küldte el Bélnek a saját maga által készített leírást ([T]), amelyet azonban láthatóan a pozsonyi tudós instrukciói alapján írt meg (megjegyzendő, hogy Bél sok részt nem vett át a Tomka Szászky-féle szövegből – így a vallási, felekezeti viszonyokkal kapcsolatos részeket –, ezért az önmagában is értékes és tanulmányozandó forrás). Bél még 1730 nyarán megkezdte – részben Tomka Szászky szövege alapján – a saját fogalmazványa (A) elkészítését, de a munka Győr város leírásánál megakadt: a vármegyeszékhely bemutatásával csak 1740 végén, a teljes leírással pedig 1741-ben készült el. Valamikor – még Bél életében – készült egy másolat (B) a fogalmazvány (A) általános részéről, Bél egyik, sok más tisztázatot is készítő munkatársa kézírásával. Ám ez valamiért befejezetlen maradt. Ezután Bél készítettett egy teljes másolatot is a fogalmazványáról (c), amelyet aztán 1741–1743-ban nagymértékben kiegészített, különösen a győri püspökök névsoránál, illetve életrajzainál. Az érseki másoló ezt az – azóta elveszett – példányt másolta le az 1770-es években (D), Gyurikovits György jogtudós és régiségbúvár pedig az érseki másolatot (D) használta saját másolatához (E) a 19. sz. elején.

Nincs adat arra, hogy Bél elküldte volna akár a Kancelláriának, akár a Helytartótanácsnak (s azon keresztül a vármegyének) a leírást. Ennek oka, hogy a kézirattal igen későn lett készen (1741), amikor a kéziratban lévő vármegyék ellenőrzésének, kiadásának a folyamata már lelassult.¹ Győr vármegye leírásának ügye ezzel megfeneklett.

1 Bél az utolsó (ismert) levelet 1738-ban küldi el a Helytartótanácsnak (l. BÉL 1993. nr. 730a), és 1742-ben – de már nem a revíziók ügyében – a Kancelláriának (l. uo. nr. 825). A Kancellária a vármegyék revíziója kapcsán 1740-ben ír Bélnek utoljára (l. uo. nr. 811).

III. A kéziratok bemutatása

[T]

1. OSZK Kézirattár Fol. Lat. 3373.
2. **Notitia Comitatus Jauriensis a Joanne Tomka Szászky Professore Gymnasii Evangel(ici) Jauriensis pro usibus Mathiae Belii elaborata, die 5^a Aprilis a. 1730. Posonium missa.**
3. 70 ff. 320×200 mm.
4. Tomka Szászky János (1692–1762),² a győri ev. gimnázium professzora által készített leírás Győr vármegyéről, a Bél Mátyás által megadott módszer és szerkezet szerint.
5. A szöveg néhol a tisztázatot, néhol a fogalmazvány képét mutatja (gyakori javításokkal, kiegészítésekkel). Bél a leírtakat később felhasználta a saját maga által készített fogalmazványban (l. A). Sok rész átvételét viszont elvetette, így Tomka Szászky részletes beszámolóját a vármegye vallási helyzetéről (l. [T] ff. 21r–22r). Bél, mint ismeretes, vallási témákról nem írhatott.
6. 1730. (l. a címet).

A

1. EFK Hist. I. bb.
2. **Historia Comitatus Iauriensis.**
3. 218 pp. 340×215 mm. Az alsó szélén a kézirat egérrágtta, így szövege romlott.
4. Győr vármegye leírása.
5. Bél Mátyás sajátkezű fogalmazványa. Nagymértékben felhasználta Tomka Szászky leírását ([T]),³ de mindig átfogalmazta. Emellett sokkal részletesebben kidolgozta pl. Győr történeti részét (pp. 48–128.).
6. Bél – sajátkezű feljegyzése szerint – nem sokkal a Tomka Szászky-féle kézirat ([T]) kézhezvétele után, 1730. augusztus 7-én kezdte el írni a kéziratot.⁴ Az általános részt már augusztus 31-én befejezte,⁵ és másnap hozzá is kezdett a különleges rész, ezen belül Győr város leírásához.⁶ A munka azonban igen elhúzódott, mivel csak 10 év múlva (!), 1740. december 2-án, „rengeteg késekedés után” ért a végére.⁷ A leírás többi részét már viszonylag gyorsan megírta, az egész munkával 1741. március 18-án végzett.⁸

B

1. EFK Hist. I. cc.
2. **Historia Comitatus Iauriensis.**
3. 61 pp. 345×225 mm. A kézirat eredeti részének (pp. 17–56.) szélét víz érte, ezért azt levágták, a margójegyzetek nagy részével együtt.⁹

2 Személyére legújabban ld. TÓTH 2011.

3 Ez már a vármegye nevének eredetéről szóló 1. fejezetben nyilvánvalóvá válik (l. A f. 1., ill. B 1–2.).

4 „Inchoata 1730. d. 7. August.” L. A p. 1.

5 „Finii 1730. d. 31. Aug. S. D. G.” uo. p. 46.

6 „Inchoata 1730. d. 1. Sept. Feliciter!” L. uo. p. 47.

7 A város leírásának végén, a margón ez olvasható: „S. D. G. A. 1740. d. 2. Dec. post innumeras cessationes.” L. uo. p. 147.

8 Utolsó oldalon olvasható bejegyzése: „Anno 1741. d. 18. Martii inter infinita impedimenta.” L. uo. p. 218.

9 SZELESTEI N. 1984. nr. 205.

4. Győr vármegye leírása (csak az általános részt tartalmazza).
5. A kézirat „eredeti része” (pp. 17–56.) tisztázat Bél fogalmazványáról (A). A más leírások tisztázataiból is ismert duktusú másoló az általános részt másolta le. A különleges résznek már csak a címét írta fel, de alatta a lapot üresen hagyta (l. p. 56.). A másolat első lapjait az 1770 körüli Kalocsára való szállításkor minden bizonnyal eláztatta a víz, így azt – vélhetően a Bél-fogalmazvány (A) vagy a soron következő kézirat (c) alapján – kipótolták (l. pp. 1–16.). A szöveget – szintén nem egykorú – index egészíti ki (l. pp. 57–61.).
6. Lehetséges, hogy a másoló azért nem készítette el a különleges rész letisztázását, mert akkor az még el sem készült: mint Bélnek az első fogalmazványban (A) tett megjegyzéseiből kiderül, az általános részt már 1730-ban befejezte, míg a különleges résszel csak 1741-re végzett. Így elképzelhető, hogy a másolat nem a teljes Bél-fogalmazvány (A) elkészítése (1741) után keletkezett, hanem még valamikor az 1730-as években. A pótlás az 1770-es években készült.

c

1: -

2: [Historia Comitatus Iauriensis]

3: (A kézirat nem található)

4: Győr vármegye leírása.

5: Bél minden bizonnyal készítettett egy teljes tisztázatot az elkészült fogalmazványáról, amelyet aztán még nagymértékben módosított, kiegészített. Ez derül ki a kései „érseki másolatról” (D), amely értelemszerűen e bővített változatról készült. Az egyik leglátványosabb többlet a győri püspökök névsorában van: amíg a fogalmazványban Bél még csak 39 püspököt sorolt fel (A pp. 28–46.), addig a mondott másolatban már 52 püspökből áll az archontológia (D pp. 60–106.). Bél különösen a korai püspökök közül pótolta sokat – a rá jellemző gondos magyarázatokkal –, az időközben megjelent szakmunkák, így Timon Sámuel *Synopsis novae chronologicae Regnorum Hungariae (Cassoviae 1736)* alapján. Bél emellett felvette a soron következő püspököt, Groll Adolfot (1733–1743) is a sorba, de úgy, mint élő személyt (l. D p. 106.). Pótolta emellett a margószövegeket is a különleges részben, ahogy az az érseki példányból (D) szintén kiderül (ezeket a fogalmazványában még nem készítette el).

6: Nyilván a fogalmazvány befejezése (1741) után jött létre, javításai, kiegészítései viszont még 1743, vagyis Groll püspök halála előtt, de legalábbis nem sokkal utána. Készítési ideje tehát 1741–1743 közé tehető.

D

1. EFK Hist. I. aa.

2. **Historia Comitatus Iauriensis.**

3. 567 pp. 370×245 mm.

4. Győr vármegye leírása.

5. Batthyány József esztergomi érsek által készítettett másolat az 1770-es évekből.¹⁰ A másolat a fent jelzett, elveszett példányról (c) készült.

6. 1770-es évek.

¹⁰ L. uo. nr. 203.

E

1: OSZK Kézirattár Fol. Lat. 3777.

2: *Mathiae Belii Notitia geographico-historica Comitatus Iauriensis a Georgio Gyurikovits descripta.*¹¹

3: 136 ff. 380×240 mm.

4: Győr vármegye leírása.

5: Gyurikovits György másolata az előző „érseki másolatról” (D).¹²

6: 19. sz. első fele.

IV. A vármegyeleírás rövid ismertetése és a szövegkiadás elvei

A fentiek alapján egyértelmű volt, hogy a D kéziratot kell alapul vennünk a kiadáskor. Hiába áll ugyanis rendelkezésre az eredeti Bél-fogalmazvány (A), a kései érseki másolatot (D) kellett előnyben részesítenünk, mivel az egy olyan kézitről készült, amelyben az eredeti szöveget (A) Bél jelentősen átdolgozta és bővítette valamikor 1741–1743 között. A D készítője által másolt szöveg tehát az elveszett c kézirat. Természetesen a Bél-fogalmazványt (A) – és olykor a róla készült, részleges másolatot (B) – számtalan esetben felhasználtuk a szöveg javítására, mivel az érseki másoló sok hibát vétett. Ilyenkor természetesen szövegkritikai jegyzetben feltüntettük, hogy milyen (hibás) alak állt a D kéziratban, s azt mely korábbi kézirat alapján javítottuk.¹³

Maga a vármegyeleírás tartalmilag nem hoz egyenletes színvonalat, de sok szempontból igen figyelemreméltó. A mű első nagyobb szakasza, vagyis az általános rész természetföldrajzi tagozata (D pp. 1–27.) gazdagabb, részletezőbb, mint a többi leírásnál általában. Bél például leírja, hogyan készítenek a kölesből „málét” (p. 10.); de érdekes a halászatról (pp. 19–22.) és a gyógynövényekről (pp. 25–27.) szóló rész is, amely utóbbi unikumnak számít a *Notitiában*. A politikai tagozat (pp. 28–107.) fő erénye a főispánok jegyzéke, ami itt egyet jelent a győri püspökök archontológiájával (pp. 59–106.). A komoly kutatómunkán alapuló püspökéletrajzok más, püspöki vagy érseki székhellyel bíró vármegyék leírásában is elkészültek, hasonló igényességgel.¹⁴ Bél a „hagyományos” elbeszélő forrásokon kívül (Thuróczy, Bonfini) újabbakat is felhasznál, így pl. Szentiványi Mártont, Johannes Lucius horvát történetírót, Timon Sámuel (l. c), de oklevelek és törvényszövegek is segítségére voltak.

A különleges részben Bél a járások alatt a kerületeket (*districtus*) is külön tárgyalja. Így a Tóközi járáson (pp. 108–409.) belül elsőként a „Folyóközi kerületet” (*districtus Interamnensis*) mutatja be, ahol a folyókon a Rábát és a Rábcát, avagy Répcét kell érteni. A szóban forgó kerületben található Győr város leírása, amely a munka bő egyharmadát teszi ki (pp. 112–401.). Ennek nagyobb része várostörténet (pp. 112–354.), különös tekintettel a török hódoltság korára, de Bél – részben Tomka Szászky nyomán – nyolc fejezetben ír a város korabeli állapotáról is (pp. 355–401.). Itt részletesebben szól az utcákról, egyházi- és középületekről, valamint a külvárosokról is, ahol említi a református, evangélikus és görögkeleti templomot, illetve a két protestáns felekezet iskoláját is. Figyelemreméltó részlet a győri magyarok jellemzése, ahol Bél elbeszéli egy fiatalkori emléket: hogyan búsult egy kocsmában néhány magyar lovaskatona a török idők elmúltán, miként idézték fel dalokban a régi haditetteket, majd hogyan csapott át mindez féktelen mulatozásba – amelynek Bél szem- és fültanúja volt (pp. 392–394.). Érdekes a győri-pannonhalmi borokról szóló kitérő is, amelyek Bél szerint azért egyre kelendőbbek, mert hamarabb szüretelik a szőlőt (pp. 400–401.).

11 Az „alcím”: „Historia Comitatus Iauriensis”. L. f. 2r.

12 Erre a legfőbb bizonyíték, hogy a Gyurikovits-példányban is az 52 személyt tartalmazó püspöklista szerepel. L. E ff. 14v–25r.

13 Pl. „corr. ex *provinciae* sec. A”. Vagyis a *provinciae* a D-ben szereplő hibás alak, és az A kézirat alapján javítottuk.

14 A kérdésre ld. TóTH 2009.

Győr leírása után a kerület 12 falva következik, valamint három pusztá (pp. 402–407.). A falvak leírása részletes, a szokásos adatokon túl (lakosok nemzetisége, elhelyezkedés, föld minősége, birtokos), szinte mindegyiknél ír valamilyen egyéb információt. Kos pusztá esetében még egy magyar közmondást is idéz a hely termékeny legelői kapcsán (p. 406.). Ezután a járás másik „Rábcái kerülete” (*districtus Rápczensis*), illetve annak 6 falva kerül sorra (pp. 408–414.). Bél itt is érdekes adalékokkal szolgál, pl. Sziget (Győri-Sziget, Győrsziget) esetében említi az ottani lakosok vámmmentességét és fejlett önkormányzatát (pp. 408–409.).

A Pusztai járás (*Processus Desertus*) ismertetése (pp. 410–531.) szintén rendelkezik egy nagy egységgel, ez pedig a Szt. Márton hegyi (pannonhalmi) bencés főapátság bemutatása (pp. 414–512.). Bél itt is komoly oknyomozásba kezd, így tüzetesen vizsgálja a hely nevének etimológiáját (*Sacer Mons Pannoniae*), megvizsgálja a főapátság eredetét, építményeit, s többségében elbeszélő, néhol pedig okleveles források segítségével megkísérli felvázolni a történetét is. E történeti elbeszélő rész (pp. 414–484.) után következik a főapátok névsora, illetve a velük kapcsolatos adatok (pp. 486–500.), melyet Bél a győri püspökökéhez hasonló gondossággal állított össze. A további fejezetekben az apátság kiváltságairól, pecsétjéről, levéltáráról, könyvtáráról, birtokairól esik szó: az utóbbinál Bél megemlíti a főapátság és a győri püspökség vitáját is a somogyi tizedekről (pp. 500–512.). Bél egyébként Pannonhalma bemutatásához személyesen gyűjtött anyagot: 1730. június 7-én ugyanis – amint arról értekezése egy pontján beszámol¹⁵ – személyesen felkereste a főapátságot. A fogadtatásra nem lehetett panasza: az apát (Sajghó Benedek) bőven megvendégelte és borral is itatta, aminek nyilván része volt abban, hogy némi kedélyes hitvitára is sor került közöttük. Ezt követően Sajghó körbevezette az apátságon, és készségesen válaszolt Bél minden kérdésére. Bizonyára ekkor férhetett hozzá Bél több oklevélhez is, amelyek közül kettőt az apátság leírásakor is felhasznált.¹⁶

A főapátság bemutatása után kerületekre osztva tárgyalja a járás falvait. Elsőként a Felső Sokorói kerület (*Districtus Superioris Szokoró*) 19 falváról és 7 pusztájáról közöl ismertetést (pp. 513–523.). Hosszabban ír Koroncóról, illetve Forgách Simon kuruc tábornagy itteni 1704. évi (Bélnél hibásan 1705 áll) vereségéről, Wagner *Historia Leopoldi Magni* c. műve alapján (pp. 513–516.), és természetesen Ménfőről, az itt lezajlott 1044. évi ütközet miatt (pp. 521–522.). A faluleírások általában a föld minőségét, a terményeket és a birtokost tartalmazzák (a pusztáknál csak az elhelyezkedés és a birtokos van).

Ezt követi az Alsó Sokorói kerület (*Districtus Alsó-Szokoró*) 14 falva és 14 pusztája (pp. 524–531.). Hosszabban ír Nyúl faluról (pp. 525–526.), amely elmondása szerint három részre – Kisnyúl, Káptalannyúl és Nagynyúl falura – oszlik, és amelyről van egy magyar mondás (Bél magyarul idézi): „Két Baráton, három nyúl szánt”. A „két barát” Nagybarát és Kisbarát falvakra utal. Hosszabban ír Gönyűről is: említi, hogy itt van postaállomás Komárom és Győr között, továbbá, hogy itt vannak a győriek hajói, amelyeket azonban tél közeledtével a Rábcára visznek, hogy ne rongálja meg őket a jég (p. 528.). Ság (Győrság) pusztánál említi a kuruckorból a győri császári katonaság itt elszenvedett vereségét, melyben elmondása szerint 200 császári katona, 200 (szintén császári zsoldban álló) rác és 100 kuruc katona esett el (pp. 529–530.).

A Szigetközi járás ismertetése (pp. 532–564.) rövid bevezetővel indul (pp. 532–533.): ezek szerint bőven lehet halászni a folyóágakban, de gyakoriak az áradások; a Duna főenyében itt sok arany van. Majd itt is kerületekre bontva tárgyalja a járást, kezdve a Szigetközi kerülettel (*districtus Szigetköz*). Itt Hédervárról ír egy hosszabb ismertetést, 9 fejezetben (pp. 534–558.). Az 1. fejezetben Thuróczy alapján (tévesen) Géza fejedelem idejére teszi alapítását (pp. 534–535.), majd a 2–8. fejezetben a Héderváry család nevezetes tagjairól – így a nádorokról – ír, gazdag irodalom alapján (pp. 535–556.). Az utolsó, 9. fejezetben (pp. 557–558.) rövid epilógust ír a Héderváry családról, s annak kihalásáról, majd röviden ír a vár felépítéséről is. Ezt követi a Szigetközi kerület 17 falvának és 5 pusztájának az ismertetése (pp. 559–564.). Több helyen említi a lakosok megélhetésének módozatait. Lodomér (Győrladamér) falunál közli, hogy a lakosoknak a faizásból van jövedelmük (p. 560.). Ásvány falunál írja, hogy aranyat mosnak itt (p. 561.). Szőgyénél leírása szerint halászzal foglalkoznak a lakosok (p. 562.).

15 Ld. A p. 179., D pp. 485–486.

16 A pannonhalmi főapátság leírására Bélnél még ld. TóTH 2009. 115–116.

A Csilizközi kerület (pp. 564–565.) és annak 7 falva következik ezután. Bél általában azt írja az itteni falvakról, hogy halászatból élnek. Medve faluról úgy tudja, hogy alig öt jobbágy lakja (p. 564.). Száp faluval kapcsolatban pedig azt írja, hogy nem gazdagabb, mint Medve, viszont élvezi a környező puszták haszonvételeit (p. 565.). A leírást úthálózati jegyzék zárja (pp. 566–567.).

Összefoglalva elmondható, hogy Győr vármegye leírása szabályos és teljes, sőt, sok tekintetben kiemelkedik a többi vármegyeleírás közül. Magas színvonalú a természetföldrajzi tagozat, és a politikai tagozatban a győri püspökök nagy felkészültséggel összeállított névsora. A különleges részben Győr leírása „uralkodik”, köszönhetően mozgalmas török kori történetének. Bél ezt a szokásos részletességgel írta meg. De nem marad el mögötte a város korabeli állapotának ismertetése sem, amely bár oldalszámban jóval rövidebb, a 8 fejezetnyi hosszúság a *Notitia* leírásaiban jónak számít. Figyelemre méltó még a pannonhalmi főapátság ismertetése, amelyet Bél kitüntető figyelemmel állított össze, benne az apátok életrajzaival. A falvak leírása már nem kimagasló, de néhol itt is van néhány igen informatív részlet. Vagyis Győr vármegye leírása érett munka, ám a hivatalos ellenőrzésre már nem futotta (csupán 1741-re készült el a fogalmazvány), így esélye sem volt arra, hogy megjelenjen.

Az általunk alapszöveggként használt másolatban (D) voltak olyan – sűrűn ismétlődő – helyesírási hibák, amelyeket hallgatólagosan, külön jelzés nélkül javítottunk (pl. defficio – deficio). Voltak emellett olyan helyesírási sajátosságok, amelyek ugyan önmagukban nem minősülnek hibának, mivel azonban eltérnek a Bél-féle gyakorlattól, ugyancsak jegyzet nélkül javítottuk őket a szerző által használt alakra (pl. Arabo – Arrabo). Ezek a következők:

Arabo – Arrabo; archi-dux – archidux; Bonffinius, Bonfimius – Bonfinius; comodus etc. – commodus etc.; defficio etc. – deficio etc.; exequor etc. – exsequor etc.; hyems etc. – hiems etc.; inpressio – impressio; Istvanfius – Istvánffius; miliaris – milliaris; promonthorium – promontorium; quemdam – quendam; rippa – ripa

V. Összegzés

Adatközlők: Tomka Szászky János (l. [T])

Ellenőrzés: -

A szövegkiadás alapját képező kézirat: D

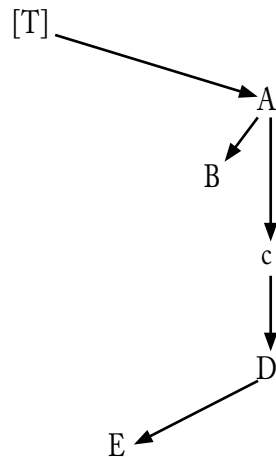
Fordítás: -

Irodalom: -

INTRODUCTION

I. Manuscript stemma

II. The creation process of the county description

In order to compile his description of Győr county, Mátyás Bél asked for the help of János Tomka Szászky, a former student of his at Besztercebánya (Banska Bystrica) and Bratislava, who was rector of the Lutheran secondary school in Győr from 1724 to 1732. Tomka Szászky sent his own description ([T]) to Bél in the spring of 1730, obviously written according to the instructions of his former teacher. (It is worth mentioning that Bél ignored many of the passages in Tomka Szászky's text — including those on religious and denominational relations — making it a valuable source and worthy of study in its own right.) Bél began to prepare his own draft (A) in the summer of 1730 — partly on the basis of Szászky Tomka's text — but came to a stop at the description of the town of Győr: the presentation of the county seat was finished only at the end of 1740, while the description as a whole was completed in 1741. At some point — during Bél's lifetime — a copy (B) was made of the general part of the draft (A) in the handwriting of a colleague who made several other fair copies. For some reason, however, it remained unfinished. Bél subsequently had a full copy of his draft made (c), which he significantly lengthened in 1741–1743, specifically with a list of Győr's bishops and their biographies. The archbishop's transcriber made this — now lost — copy in the 1770s (D), and the legal scholar and antiquarian György Gyurikovits used this archiepiscopal copy (D) to make his own copy (E) in the early 19th century.

There is no indication that Bél sent the description either to the Chancellery or to the Locotenential Council (and, via the Council, to the county). This was because the manuscript was completed very late (in 1741), when the process of checking and publishing carried out by the counties described in the manuscript had slowed down,¹ which brought the project to a standstill.

1 Bél sends the last (known) letter to the Locotenential Council in 1738 (see BÉL 1993. nr. 730a), and to the Chancellery — but no longer on the revisions — in 1742 (see *ibid.* nr. 825). The Chancellery writes for the last time in relation to the revision of the counties in 1740 (*ibid.* nr. 811).

III. Presentation of the manuscripts

[T]

1. OSZK Manuscript Collection Fol. Lat. 3773.
2. **Notitia Comitatus Jauriensis a Joanne Tomka Szászky Professore Gymnasii Evangel(ici) Jauriensis pro usibus Mathiae Belii elaborata, die 5a Aprilis a. 1730. Ponium missa.**
3. 70 ff. 320×200 mm.
4. A survey of Győr county undertaken by János Tomka Szászky (1692–1762),² professor at the Lutheran school of Győr, in keeping with the methodology and structure provided by Mátyás Bél.
5. In some places the text appears to be a fair copy, and in others a draft (with frequent corrections and additions). Bél later used this text for his own draft (see A), although he omitted many parts of it, including Tomka Szászky's detailed account of the religious situation in the county (see [T] ff. 21r–22r.). We know that Bél was not permitted to write about religious matters.
6. 1730. (see title).

A

1. EFK Hist. I. bb.
2. **Historia Comitatus Iauriensis.**
3. 218 pp. 340×215 mm. The lower edge of the manuscript has been chewed by mice, resulting in textual corruptions.
4. The description of Győr county.
5. Mátyás Bél's draft, written in his own hand. He relies heavily on Tomka Szászky's description ([T]),³ although rewords it throughout. He also goes into far greater detail, for example regarding the historical aspects of Győr (pp. 48–128).
6. According to his own handwritten note, Bél began to write the manuscript soon after receiving Tomka Szászky's manuscript ([T]) on August 7, 1730.⁴ He had already completed the general part by August 31,⁵ and the next day began the specialised part, which includes the description of the city of Győr.⁶ The work dragged on, however, only reaching completion 10 years later on December 2, 1740, "after many delays".⁷ The rest of the description was written relatively quickly, and the entire work was finished on March 18, 1741.⁸

B

1. EFK Hist. I. cc.
2. **Historia Comitatus Iauriensis.**

2 For Tomka-Szászky see TÓTH 2011.

3 Cf. A f. 1., B 1–2.).

4 "Inchoata 1730. d. 7. August." See A p. 1.

5 "Finii 1730. d. 31. Aug. S. D. G." See *ibid.* p. 46.

6 "Inchoata 1730. d. 1. Sept. Feliciter!" See *ibid.* p. 47.

7 In the end of the description of the city, on the margine can be read as follows: "S. D. G. A. 1740. d. 2. Dec. post innumeras cessationes." See *ibid.* p. 147.

8 His note stands on the last page: "Anno 1741. d. 18. Martii inter infinita impedimenta." See *ibid.* p. 218.

3. 61 pp. 345×225 mm. The edge of the original part of the manuscript (pp. 17–56) was damaged by water, so was cut off, along with most of the marginal notes.⁹

4. The description of Győr county (which contains only the general part).

5. The “original part” of the manuscript (pp. 17–56) is a fair copy of Bél’s draft (A). The copyist, who is also known from the fair copies produced of other descriptions, copied the general part. He added only the title of the special part, leaving the page blank (see p. 56). The first pages of the copy certainly got wet while it was being delivered to Kalocsa in around 1770, thus it was amended — presumably on the basis of Bél’s draft (A), or the manuscript that followed it (c) — (see pp. 1–16). The text has been supplemented with an index — also not contemporary (see pp. 57–61).

6. It is possible that the copyist did not produce a fair copy of the special part because it had not yet been written: according to Bél’s remarks in his first draft (A), he had already completed the general section in 1730, but only finished the specialised section in 1741. It is therefore conceivable that the copy was not made after the completion of the full Bél draft (A) (1741), but rather sometime in the 1730s. The additions were made in the 1770s.

c

1: -

2: [**Historia Comitatus Iauriensis**]

3: (The manuscript has not been found)

4: Description of Győr county.

5: In all probability, Bél had a full fair copy made of his completed draft, which he later substantially modified and supplemented. This is made clear by the late “archiepiscopal copy” (D), which was obviously produced using this expanded version. One of the most striking additions was made in the list of bishops of Győr: while in his draft Bél listed only 39 bishops (A pp. 28–46), 52 bishops are named in the copy in question (D pp. 60–106). In particular, Bél inserted many names of early bishops — with characteristically precise explanations — drawing on monographs that had been published in the meantime, including Sámuel Timon’s *Synopsis novae chronologicae Regnorum Hungariae* (Cassoviae 1736). Bél also included the next bishop in the sequence, Adolf Groll (1733–1743), although mentioning him as a living person (see D p. 106). He also expanded the marginal texts in the special part, as also revealed by the archiepiscopal copy (D) (they were not included in his draft).

6: While this copy was obviously created after the completion of the draft (1741), the corrections and additions must have been made before 1743 — that is, before the death of Bishop Groll, or at least soon afterwards. It can therefore be dated between 1741 and 1743.

D

1. EFK Hist. I. aa.

2. **Historia Comitatus Iauriensis.**

3. 567 pp. 370×245 mm.

4. Description of Győr county.

5. A copy commissioned by Archbishop József Batthyány of Esztergom in the 1770s.¹⁰ The copy was made using the above-mentioned lost copy (c).

6. The 1770s.

⁹ SZELESTEI N. 1984. nr. 205.

¹⁰ See *ibid.* nr. 203.

E

1: OSZK Manuscript Collection Fol. Lat. 3777.

2: *Mathiae Belii Notitia geographico-historica Comitatus Iauriensis a Georgio Gyurikovits descripta*.¹¹

3: 136 ff. 380x240 mm.

4: Description of Győr county.

5: A copy by György Gyurkovics of the “archiepiscopal copy” (D).¹²

6: First half of the 19th century.

IV. Brief review of the county description and the principles of the text edition

It became clear from the above that the publication had to be based on manuscript D. Although we have Bél’s original draft (A), the late archiepiscopal copy (D) had to be preferred since it was made using a manuscript in which Bél had significantly revised and expanded his original text (A) sometime between 1741 and 1743. The text used by the copyist of D is thus the lost manuscript c. Of course, in many places we have used Bél’s draft (A) — and occasionally the incomplete copy made of it (B) — to amend the text, as archbishop’s copyist made many mistakes. In these places we have, of course, indicated the (erroneous) manuscript D version in the annotations, as well as the earlier manuscript on which the correction is based.¹³

Although the description of the county is rather uneven in terms of the quality of its content, it is still remarkable in many ways. The first and larger part of the work — that is, the geographical passages in the general part (D, pp. 1–27) — is richer and more detailed than is generally the case in the other descriptions. Bél, for example, explains how “cakes” are made out of millet (p. 10); although the passages on fishing (pp. 19–22) and medicinal herbs (pp. 25–27) are also interesting, the latter being unique to the *Notitiae*. The main point of interest in the political section (pp. 28–107) is the list of lord lieutenants, which in this case is identical to the archontology of the bishops of Győr (pp. 59–106). Bél made comprehensively researched biographies of bishops, which written with similar accuracy were included also in the descriptions of other counties with episcopal or archiepiscopal seats.¹⁴ In addition to the “traditional” narrative sources (Thuróczy, Bonfini), Bél drew on more recent sources, including Márton Szentiványi, the Croatian historiographer Johannes Lucius and Sámuel Timon (see c), as well as charters and legal documents.

In the special part on townships (*processus*), Bél included a separate discussion of districts (*districtus*). Thus in the township of Tóköz (pp. 108–409) he first presents the “Inter-river district” (*districtus Interammensis*), where the rivers referred to are the Rába and the Rábca or Répce. This district includes the description of the city of Győr, which takes up over a third of the entire work (pp. 112–401). Most of the content is local history (pp. 112–354), with a particular focus on the era of the Turkish occupation, although Bél — partly following Tomka Szászky — also devotes eight chapters to the contemporary city (pp. 355–401). In these chapters he goes into great detail about the streets, the ecclesiastical and public buildings, as well as the suburbs, mentioning the Reformed, Lutheran and Greek Orthodox churches, and also the schools run by the two Protestant denominations. The description of the character of the Hungarians of Győr is a striking detail. Recalling a memory from his youth, Bél talks of Hungarian soldiers in an inn after the end of the Turkish wars, weeping and relating their military deeds in song, and of how this mournfulness turned into unbridled revelry

11 The “:subtitle”: “*Historia Comitatus Iauriensis*”. See f. 2r.

12 The main evidence for this is the fact that the Gyurkovics copy also contains the 52-name bishop list. See E ff. 14v–25r.

13 P.e. “corr. ex provinciae sec. A”. That is the *provinciae* is the erratic form in D, and we made the correction on basis of the manuscript A.

14 On the question see TÓTH 2009.

— as seen and heard by Bél himself (pp. 392–394). Another interesting passage is Bél’s digression on the wines of Győr-Pannonhalma, which, according to him, are increasingly popular because the grapes are harvested earlier (pp. 400–401).

The description of Győr is followed by descriptions of 12 villages and three lowland plains (*puszta*) (pp. 402–407). The descriptions of the villages are detailed: besides the usual data (ethnicity of residents, location, quality of the land, landowners), he provides further information about almost all of them. In the case of the Kos *puszta* he even cites a Hungarian proverb in connection with its fertile pastures (p. 406). He then moves on to the “Rábca district” (*districtus Rápczensis*) of the township and its six villages (pp. 408–414). Bél provides further details here too, mentioning, for example, the inhabitants’ exemption from excise duties and the self-government developed in Sziget (Győri-Sziget, Győrsziget; pp. 408–409).

The description of the Pusztai township (*Processus Desertus*) (pp. 410–531) also features one long passage comprising a presentation of the Benedictine Abbey of the Mount of St. Márton (Pannonhalma; pp. 414–512). Bél’s meticulous research includes the etymology of the place name (*Sacer Mons Pannoniae*), an examination of the origins and buildings of the abbey, and an attempt to outline its history using mostly narrative sources and the occasional charter. This historical narrative section (pp. 414–484) is followed by a list of the archbishops and information about them (pp. 486–500), compiled with similar care as Bél’s list of the bishops of Győr. Further chapters describe the abbey’s privileges, seal, archives, library and estates, in connection with the last of which Bél mentions the debate between the abbey and the bishopric of Győr over the tithe payable by Somogy (500–512). Bél gathered materials for his presentation of Pannonhalma in person, during a visit that he made to the abbey on June 7, 1730 — as reported in one place in his treatise.¹⁵ He can have had no complaints about his reception: the abbot (Benedek Sajghó) treated him to an abundant dinner with wine, which obviously contributed to the jovial religious dispute between them. Sajghó then gave Bél a tour of the abbey and was happy to answer all Bél’s questions. Bél certainly then had access to various charters, two of which were used in his description of the abbey.¹⁶

After the presentation of the abbey, he discusses the villages of the township by district. He first reviews the 19 villages and seven *puszta*s of the Felső Sokoró district (*Districtus Superioris Szokoró*; pp. 513–523). He writes at length about Koroncó and the defeat of Kuruc Field Marshal Simon Forgách in the year 1704 (Bél dates it erroneously 1705), on the basis of Wagner’s *Historia Leopoldi Magni* (pp. 513–516), and of course about Ménfő and the battle that had taken place there in 1044 (521–522). The village descriptions typically include the quality of the land, the crops and the landowner (or, in the case of the *puszta*, only the location and the owner).

This is followed by the 14 villages and 14 *puszta*s of the Alsó Sokoró district (*Districtus Alsó-Szokoró*; pp. 524–531). He writes at length about the village of Nyúl [“rabbit”] (pp. 525–526), which, according to his description, is divided into three parts — the villages of Kisnyúl [“Little Rabbit”], Káptalannyúl [“Chapterhouse Rabbit”] and Nagynyúl [“Great Rabbit”] — and concerning which he quotes a Hungarian saying (in Hungarian): “Két Baráton, három nyúl szánt” [“Three rabbits plough on two friends”]. The “two friends” refer to the villages of Nagybarát [“Great Friend”] and Kisbarát [“Little Friend”]. He also writes at length about Gönyű, mentioning it as a coaching stop between Győr and Komárom, as well as the boats belonging to the inhabitants Győr, which, with the approach of winter, were moved to the river Rábca to prevent them from being damaged by ice (p. 528). In connection with Ság (Győrság) *puszta* he mentions the defeat of the imperial army of Győr in the Kuruc era, stating that the imperial army lost 200 soldiers, while a further 200 Serbians (also in imperial service) and 100 Kuruc soldiers were killed (pp. 529–530).

The description of the township of Szigetköz (pp. 532–564) begins with a short introduction (pp. 532–533), according to which there are plenty of fish in the rivers, but flooding is common; and the Danube sand contains much gold. Here too his description of the township is based on its division into districts, starting with Szigetköz (*Districtus Szigetköz*).

¹⁵ See A p. 179., D pp. 485–486.

¹⁶ On the description of the Pannonhalma Abbey at Bél see also TÓTH 2009. 115–116.

He writes a longer review of Hédervár, comprising nine chapters (pp. 534–558). In Chapter 1, based on Thuróczy, he (erroneously) dates its foundation to around the time of Prince Géza (pp. 534–535.), then in Chapters 2 to 8 he writes about the famous members of the Hédervár family — including the palatines — drawing on an extensive literature (pp. 535–556). In the ninth and final chapter (pp. 557–558) he adds a short epilogue on the Hédervár family and its extinction, then briefly writes about the construction of the castle. This is followed by a review of the 17 villages and five *puszta*s of the Szigetköz district (pp. 559–564). He mentions in many places the population's livelihoods. He reports that the inhabitants of the village of Lodomér (Győrladamér) make their living from wood cutting (p. 560). In relation to the village of Ásvány he mentions gold panning (p. 561.), while with reference to Szőgye he describes the villagers as fishermen (p. 562).

The Csilizköz district and its seven villages follow (pp. 564–565). Bél writes that the villagers generally make their living from fishing. According to his knowledge, the village of Medve is home to just five serfs (p. 564). Of the village of Száp, he writes that it is no richer than Medve but enjoys the right to use the neighbouring *puszta*s (p. 565). The description ends with an inventory of the road network (pp. 566–567).

In summary, we can state that the description of Győr county is regular and complete, and that in many ways it stands out from among the other county descriptions. The section on natural geography is of high quality, while the list of the bishops of Győr in the political section also reveals great erudition. The specialised part is dominated by the description of Győr, and Bél has presented its eventful Ottoman history with characteristic accuracy. His review of the contemporary city is of a similar quality. Although far shorter in terms of the number of pages, its eight chapters correspond to other *Notitia* descriptions. Compiled with particular attention, his description of Pannonhalma Abbey, including the biographies of the abbots, is also worthy of note. Although the descriptions of the villages are not outstanding, they contain some highly informative details. All in all the description of Győr county is a mature work, but as it could not be officially reviewed (because the draft was not finished until 1741), there was no opportunity for it to be published.

In the copy used as a basic text (D) there were – often repetitive – spelling errors, which we corrected without notice (e.g. defficio – deficio). There were also spelling peculiarities, which are not considered as errors, but as they are different from Bél's practice, they were also corrected in the form used by the author without notes (e.g. Arabo – Arrabo). These are:

Arabo – Arrabo; archi-dux – archidux; Bonffinius, Bonfmius – Bonfinius; comodus etc. – commodus etc.; defficio etc. – deficio etc.; exequor etc. – exsequor etc.; hyems etc. – hiems etc.; inpressio – impressio; Istvanfius – Istvánffius; miliaris – milliaris; promonthorium – promontorium; quemdam – quendam; rippa – ripa

V. Summary

Data provider: János Tomka Szászky (see [T])

Revision: -

Manuscript for publication: D

Translation: -

Literature: -

HISTORIA COMITATUS IAURINENSIS

PARS GENERALIS

MEMBRUM I. PHYSICUM

De

Situ, indole, et opportunitatibus Comitatus Iaurinensis

S Y N O P S I S

Nomen comitatus ab oppido enatum: eius situs, et amplitudo: limites. .... §. I.

Habitus regionis: colles eius vitiferi: Szabadhegy: reliqui versus S. Pannoniae montem protensi:

vini Iaurinensium laus. .... §. II.

Ruris reliqui ingenium variat pro situum ratione:

eius fruges: pabulorum ratio. .... §. III.

Silvae, et nemora regionis: ligni caedui inopia:

mons unicus Pannoniae. .... §. IV.

Fluvii: in his Danubius: qua se in regionem infundit: eius pisces: Raba: Rabnicza: Pansa: aquarum salubrium inopia: lacus Kóny §. V.

Piscatus Iauriensium quomodo se habeat: antacaei ubi capiantur: reliquum piscium genus: Pisces fossiles qui? Venatus exilis:¹ avium copia aquaticarum et campestrium .... §. VI.

Rei pecuariae quale sit apud Iaurienses studium: pecus cornigerum: equi: greges ovium, porci et horum paucitas. .... §. VII.

Materiae medicae apud Iaurienses sterilitas: aurum ex arena erutum: fons Tétensium admirandus. .... §. VIII.

§. I.

Iaurinensem Comitatum, de quo iam acturi sumus, a celebri eiusdem nominis oppido, nomen accepisse, res ipsa loquitur. Unde vero isti enata sit denominatio, suo loco disquiremus. *Hungaris Győr-Vármegye*, et prisco scribendi ritu, *Gewre-Vármegye*,² quod eius aetatis scriptores *Latine* quoque imitati sunt, ut dicerent *Gewrinensis* Comitatus, item *Episcopatus Gewrinensis*, nempe, diphthongum³ Ó, geminato elemento *ew* exprimentes. *Germani* servato veteri nomine *Rabonae*, *Raaber Gespanschafft* adpellant, qua de re, ad historiam oppidi fusius agemus, impensioreque opera. Regionis [p. 3.] situs quadrangulum, sed aberrans quodammodo a regula, videtur referre, in longitudinem, miliaria quinque, totidem in latitudinem protensus, si illam quidem a finibus Comitatus *Mosoniensis*, seu vico *Ótevény*, *Germanis Hochstrass*, ad radices usque silvae *Bakony*, hanc

Nomen comitatus, ab oppido enatum:

eius situs et amplitudo:

¹ corr. ex *exsilis* ² corr. ex *Gewte-Vármegye* sec. A ³ corr. ex diphthongum sec. A

limites: contra a vico *Kapy*, vel *Moriczhida*, in limitibus *Comitatus Semproniensis*, ad *Hedervaram* insulae *Cituorum*¹ arcem, vel *Gönyii* vicum, *Comaromiensis* provinciae limitem reiectum, emetiariis. Ista cum sit regionis intercapedo, facile de eius, quo circumcluditur, ambitu existimaveris. Nempe milliarium XXV fuerit, lateribus quaquavorsum circumductis. Contigit autem ab ortu *Cituos*, et *Comaromienses*, a septemtrione iterum *Cituos*, sed *Posonienses* illos, et quadamtenus *Mosonienses*; iidem et ab occidente obiacent, commissis cum *Semproniensi* provincia² finibus. Meridiem silva *Bakony*, et *Veszpremiensis* Comitatus definiunt. [p. 4.]

§. II.

Habitus regionis: Gremium comitatus amoena, frugique planitie³ diffunditur. Hanc colles viniferi, agri frumentarii, pabulosa passim arva, rarique saltus, ac nemora distinguunt, fluvii autem profundo, tacitoque alveo decurrentes, mediam fere interlabuntur. Itaque nihil regionis ista positione, iucundius excogitari potest, maxime si eam, ex *Sacro Monte Pannoniae*, cui celebre illud toto orbe *S. Benedicti* Coenobium insedit, circumquaque despicias. Nos iam eximias hasce naturae dotes, uti sunt comparatae, pro eo, ac licet, singillatim commemoremus. Atque quod ad colles, vite consitos attinet, is eorum et situs est, et cultus, quo nihil esse potest exoptatius. Plures horum sunt, varie protuberantes. Proximus oppido assedit, cui a fundorum libertate *Szabadhegy* nomen est: vix enim [p.5.] quingentis passibus ab oppido in meridiem declinat. Circum vasta est planities, quam collis idem, laxo, clementique tubere, non secus distinguit, quam si ex industria isthic fuisset depositus. Proinde multa eum cura percolunt, quibus aliqua hic vinetorum est portio. Ad collis radices, torculares domus, cellaeque, quin et voluptariae aediculae, visuntur, in quibus, dum, seu vineaticos cultui, seu colligendae vindemiae, vacant, cum hilaritate heri degunt. Familiaribus certe convictibus vix alibi vacari iucundius observavimus. Quia enim in obtutu urbis collis est, quadrigis hi, pedibus illi in vineta exeunt, collatisque symbolis blande convivuntur. Dorsum, quod ultra vineas adsurgit, exsecta⁴ vite, in agros frumentarios, possessores subegere, ut esset, non *Baccho*⁵ tantum, sed et *Cereri* hospitale solum. Ceterum vitis huius praecoce admodum fructu est; quocirca⁶ maturius multo, quam alibi, colligatur, necesse est. Vinum, reliquorum [p.6.] totius *Iaurinensis* agri, si non⁷ princeps, saltem eiusmodi est, quod de principatu certare possit cum ceteris, ita et sapore probatur, et virtute. Quae hinc ad sacrum usque montem, regio, duorum intervallo milliarium, procurrat, collibus vitiferis non minus luxuriat. Ad orientem hi solem prospiciunt, suntque interpositis passim nemoribus, ita discreti, ut natura cum arte, cultuque humano certare quodammodo⁸ videatur. Tergum eorum, quod longo tractu, occidenti obvertitur, vite prorsus nudum est, et hic agris colitur, pascuis alibi convestitur. Ipsi collibus viniferis, a vicis, quibus haeserunt, indita sunt nomina, suntque: *Csanakienses*, *Kis-* et *Nagy Barathenses*, *Nyulienses*, *Etsienses*, *Ravazdenses*,⁹ uti heris, sic et fructus varietate discreti, quos in alia^{a)} operis nostri parte describemus. Hinc ipse *S. Mons Pannonius*

reliqui versus S. Montem Pannoniae protensi:

^{a)} In *Historia naturali Hungariae*, eo capite, quod de vineis, et vino *Hungariae* dedita opera aget.

¹ corr. sec. *Cituoram* sec. **A** ² corr. ex *provinciae* sec. **A** ³ corr. ex *planitiae* sec. **A** ⁴ corr. ex *exsecta* sec. **A** ⁵ corr. ex *Bacho* ⁶ corr. ex *quo circa* ⁷ corr. ex *sinon* ⁸ corr. ex *quodam modo* ⁹ corr. ex *Ravasdenses* sec. **A**

adsurgit, cuius quidem occidentales radices, vineae, castane[p.7.]tis consitae, orientales pomaria, hortique alii insident. Vicinus ei a septemtrione committitur, *Sagiensium* collis, vini generosioris, proventu nobilis. Hunc *Pazmándiensis* excipit: inde *Tap*, et *Nyalka* ad ipsa silvae *Bakonyiensis* collimitia, arcuato positu decurrunt. Eadem haec vineta, quae latus occidenti obvertunt, pauciore sunt proventu, soli, aut coeli, aut certe accolarum culpa. Huc refertur obiacens *Csanako*, *Méhfőiense*,¹ promontorium. Neque eadem regione silendi sunt *Fő*, et *Kis Pétzenses* colles, qui vinum fundunt tenue, sed eximiae salubritatis. Universim vina *Iaurinensium* potatu sunt liquida, et palato idonea. Sunt, qui calcarium in iis damnent ingenium; quod tamen domestici potatores, negant se deprehendere. Aetatis alii aliis sunt patientiora:²

*Vini
Iaurinensium
laus:*

At tribus exactis, ubi quarta accesserit aestas,

fere lentescunt, bibunturque molestius. Itaque id dant operam incolae, [p. 8.] ut, dum est fructus annuus, totum fere exhauriant; rari certe sunt, qui aliquid in annos sequentes condant: quippe, cum ea hic vulgus ducatur consuetudine, ut gustato harno, vetus dein fastidiat.

§. III.

Ista vinetorum vinique fuit ratio; iam rus reliquum fas est peragrasse. Ubi colles, quos vidimus, vite amicti, desiare, planities subit, perlibrator hic, tuberosior alibi, elevatiorque. In primis ea commendatur, quae *S. Montem Pannonium*, et *Danubium* inter, vasto aequore, sed foecundo eo, atque amico rei³ rusticae, usque ad *Comaromiensis* regiunculae collimitium diffunditur. Vici eam insederunt, rari quidem, sed haud inanes ab incolis.⁴ Hinc nomen planitiei enatum, ut vernacule *Győri-Puszta*, hoc est *Iauriensis* solitudo, [p.9.] tum forte dici coeperit, cum obsidentibus *Iaurinum* Turcis, late omnis circum regio evastaretur, quamvis id nominis, ei tantum angulo tribuatur hodieque, quod se versus fines *Comaromiensium* campestri positione sinuat. Natura agri *Iauriensis*, pro situum ratione, diversa est, et hic quidem sementi, pabulo alibi opportunior. Qua siticulosiore est ingenio, amat segetem, si frequenti, ubereque laetamine foveatur. Tum enim non *tritico* tantum, *siligini*, *hordeo*, *avenaeque* favet; sed frumento etiam *Indico*, milio, atque faseolis. Leguminum reliqua genera, pisa scilicet, et lentescunt, iniquissime proficiunt. Sed nec linum atque canabis, terreno huiate laetatur; forte quod solidum est nimis, neque ita resolutum, sicuti id seminia haec requirunt. Nam amant omnino glebam pullam, et subactam mollius. Tantum vero segetum quaquavorsum gignitur, quod non modo ad tolerandam vitam sufficiat, sed residuum etiam sit, ad quaestum faciendum. [p. 10.] Nempe tritico pane plebs quoque victitat: siliginem certe, tunc demum, coquendo eidem adhibet, cum ex anni vitio, angustior facta est annona. Hordeum, quod a *Zitopoeia* fit residuum, quae tamen vulgus haud capitur, porcis saginandis impendere moris est, ob domesticae glandis penuriam. Idem et tritici *Indici* usus esse consuevit. Melius cum milio agitur, quod tudibus excussum, lacteque aut iure bubulo incoctum pulcriculam praebet, non agresti

*Ruris reliqui
ingenium:*

*variatur pro si-
tuum ratione:*

eius fruges:

¹ sic! etiam in ms. A, quod Belius sua manu exaravit. ² corr. ex *patientiora* sec. A ³ add. sec. A ⁴ corr. ex *indolis* sec. A

*Pabulorum
ratio:*

modo generi, sed mensis etiam instructioribus amicam; in primis, si melle probe eliquato, largius perspergatur; nostris certe hominibus oryzae loco est. Sunt, qui milium, palea detrita, ruditer commolunt,¹ tumque in massam subigunt, et melle, aut aqua condepsunt, dein autem vel sartagine frigunt, vel furno excoquunt. Quod genus pultis, an panis, universim *málé*, et si mellis² quidpiam insit, *mézes málé* vocitant. [p. 11.] Genus cibi est molestae concoctionis, et nisi recens coctum sit, ab his unice edendum, quibus inedia pro coquo est. Vidimus tamen, has istiusmodi cupedias non gustavisse tantum, sed avidius ingessisse delicatioribus illos, quibus gulae, quam valetudinis ratio potior est. Haec, quae diximus, agricolarum industria, solique benignitate, producuntur. Pabula sponte, atque ubertim proveniunt, potissimum iis locis, ubi depressiores sunt situs, ideoque humori accipiendi idonei. Igitur, qua amnes³ defluunt, graminosa sunt arva, quae demum et cogendo foeno, egregie sufficiunt, et saginandae pecudi. Qua se uligines, lacusque agro suffundunt, arundineta excrescunt, silvarum aemula. Amplissimus horum usus est, cum aedibus contegendis, tum etiam igni alendo, quod utrumque multum iis locis habent utilitatis, ubi inops silvarum est regio. [p. 12.]

§. IV.

Silvae:

Neque vero existimandum, nudum adeo silvis esse comitatum nostrum, quin hinc, atque illinc intersertis nemoribus distinguatur. Interamnensis ora, cui *Tököz* nomen est, *Enyesiano* luco⁴ superbit. Frequentiores saltus peninsularum tractus habet, at frequentissimos omnium, superior *Sokoró*. Propagatae enim e montium *Bakony* radicibus, silvae, tota regione, versus *Téth*, *Tinyő*,⁵ *Csikvánd*, atque *Malomsok*, ad *Arabonis* usque ripas protenduntur.

*Hic quercus et ilex
multa fruge pecus, multa dominum iuvat umbra.ⁱ*

*ligni caedui
inopia:*

Nempe, hinc materia focus furnisque idonea in oppidum invehitur; sed an diutius suffectura, nescio, cum succisis arboribus, vix quidpiam, praeter dumos porro subcre-scat. Atque istud quidem incommodis *Iauriensium* iure possis accensere, quod caedui ligni [p. 13.] minus sufficiat regio, quam id usus deprecatur. Certe nisi vicini, atque inexhaustae lignationis saltus *Bakonyenses* suppetere, arundine, iunco, algave brevi apud omnes alendus focus esset, quod faciunt etiam tenuioris fortunae homines. Montes toti regiunculae, praeter *Sokoro*, et sacrum illum *Pannoniae*, sunt nulli, is vero collibus obseptus vitiferis.

*mons unicus⁶
Pannoniae:*

*Tantum inter alios caput extulit omnes,
quantum lenta solent inter viburna cupressi.ⁱⁱ*

¹ corr. ex *commoliunt* sec. A ² corr. ex *melius* sec. A ³ corr. ex *omnes* sec. A ⁴ corr. ex *loco* sec. A ⁵ corr. ex *Tingő* sec. A ⁶ corr. ex *vicinus* sec. A

ⁱ Cf. *Hor. Ep. I. 16. 9–10.*

ⁱⁱ Cf. *Verg. Ecl. I. 24–25.*

§. V.

In fluviis *Danubius*, amnium ille parens, heic quoque principatum tenet. Nimirum, facto ad *Pisonium* divortio, tenuiore, quam a quo fissus est, alveo, lentus, per *Mosoniensium* agrum manat, dum eo penitus relicto, in nostram se re[p. 14.]gionem in agro *Hederváriensi* flexuosus insinuat. Hinc curvato, in falcis speciem, tramite, *Iaurino* adlabitur, cumque isthic *Rábczam*, *Rabam*que ab occidente ad ipsas oppidi munitiones, atque portas, accepisset, aequae tardus, reflexo in orientem cursu, postquam octo passuum millia emensus est, in eundem alveum, a quo ad *Posonium* secessionem fecerat, supra vicum *Gönyü* sese exonerat. Navium non semper aequae patiens est. Nam si annus ingruerit siticulosus, ea est aquarum tenuitate, ut passim fiat vadosus. At ubi vel nivibus increvit, vel imbribus, ubertim manat, navigaturque, secundo quidem amne expeditus, difficilior adverso. Certum est, olim non undosior modo fuisse; sed piscium quoque ditiorum. Capiebantur enim praeter minutiores alios nobilissimi quique, quin antacaei etiam, quos husones vulgo, Hungari *viza* dicunt; quae tamen captura, pluribus retro annis, extra modum diminuta est. Fabellam, huic piscium ino[p. 15.]piae, vulgus obtendit. Ferunt enim, incantamentorum artificem quendam, qui mures gliresque, recitatis carminibus veneficis, oppido deduxerit, simul pisces, atque husones in primis, alveo exegisse. Nolim anilibus istis narratiunculis suffragari; cum aequior eius rei causa suppetit. Decrescentibus scilicet aquis, huso, qui profundis, arenosisque gurgitibus, dulci adhaec, et liquido latice oblectatur, cum ab iisdem istis rebus deficeretur in oppidi vicinia, deserto alveo, multum *Rabae*, et *Rabnicae* sordibus foedo, aliorum demigravit. Alioquin idoneis, rerumque peritis auctoribus didicimus, principem illum *Danubii* tramitem, qui per *Cituos* labitur, facto ad vicum *Asvány*, versus *Iaurinum*, ingenti maeandro,¹ metum accolis iniecisse, nisi maturius perfosso alveo derivetur aliorum, fore, ut in *Iauriensem* hunc perrumpat, suffusaque munimentis universa aquarum mole, oppido, et propugnaculis fiat damnosus, quippe, qui vix mille passi[p. 16.]bus a *Iaurinensi* hoc ramo subinde abfuerit.

Fluviorum alter *Raba* est, *Arrabo* veteribus adpellatus. Fontes eius alibi indagavimus. Illabitur in regiunculam nostram e *Comitatu Soproniensi*, angusto, eoque profundo alveo, eo plane loco, ubi vicus *Malomsok* orientali eius ripa insedit. Aquas vehit turbidas, multoque limo infectas, quae cum arcuato tramite, ad octo passuum millia, decurrissent, *Iaurino*, eiusque fossis, ac propugnaculis suffunduntur. Iniquus ad potandum amnis, multoque *Danubio* ipso, crassior, et increta passim arundine foedior.

Rabnicza, seu *Arabo* minor tertio loco nominandus est. Alveum esse manu factum in *Semproniensi* regione meminimus,ⁱ quod hic quoque iuvat recognovisse. Ita vero habet AURELIUS VICTOR de GALERIO:ⁱⁱ *agrum satis rei publicae commodantem caesis immanibus silvis, atque emisso in Danubium lacu Pelsonae apud Pannonios fecit.*² Itaque GALERII

Fluvii, in his
Danubius:

qua se in
regionem
infundit:

eius pisces:

Raba:

Rabnicza:

¹ CORR. ex meandro sec. A ² AURELIUS VICTOR 1681.* AURELIUS VICTOR 1733. fecisset

ⁱ Scilicet in *Notitia Comitatus Soproniensis*. Vide in in volumine II. editionis nostrae. BÉL 2012. p. 46.

ⁱⁱ In *Notitia Com. Sopr.*, ubi eadem haec citantur, in nota nostra iam significavimus, discerni haud posse, quaenam editio Aurelii Victoris prae manibus Belio esset; haud vero scio an Parisiana anno 1681. publicata, aut Amstelodamiensi anno 1733. edita, cum haec scriberet, noster usus sit. Cf. BÉL 2012. p. 46.

istud opus fuit, viri, [p. 17.] ut habet EUTROPIUS,^{b.)} ⁱ *et probe morati*,¹ *et egregii*² *in re militari*, atque quod addere possis, *Pannoniarum* in primis studiosi. Restagnabat nimirum *Peisonis* lacus iniquius credo, quam hodie; itaque, ut agrum, deductis inde aquis, cultui humano redderet idoneum, opus istud molitus est. Capita amnis, in *Semproniensium* regione, notavimus. Varie illic lapsus, cum ad *Seregény*, eiusdem provinciae vicum, palustri terra haustus est, subterraneus ad duo milliaria defertur. Credo, ante GALERII imperatoris aetatem, totum in stagna, paludesque abiisse, *Peisone* simul, perenni aquarum eius influxu, maiorem in modum adaucto. Nunc non subterraneas modo aquas, quas regioni, cui *Hanság* nomen est, suffundit; sed *Peisonis* etiam in *Danubium* educit. Nam ubi supra *Bő Sárkány Semproniensium* vicum, tanquam novo editus fonte, in apricum prorupit, subit provinciam nostram in *Kapien*[p. 18.]^{sium}³ agro, labiturque postea *Iaurinum* usque perpetuo alveo, aqua liquidiore, quam *Rabus*, tumescens, sed quam suburbiani *Iaurinensium* incolae, extra modum, et quasi data opera, foedant, nihil non sordium, cadaverum, et quisquiliarum, diu, noctuque in amnem ingerentes, prorsus, ac si nocivum ducerent, limpidas, et a vitio, turpique illuvie liberas aquas potare. Interim factus proverbio locus: *Aki egyszer a Rabcza vizibe iszik, az Györrül többet el nem mehet*. Id est: Non posse hos, qui *Rabniczam* potarunt semel, *Iaurino* unquam divelli: tam limpidi, scilicet salubrisque laticis dulcedine illectos.

Pansa:

Aquarum salubrium inopia:

Amnium reliqui sunt *Csilés* in *Cituorum* insula stagnantibus aquis tortuosoque alveo defluens. Tum et *Pansa*, torrenti similis, qui aquis pluvialibus increscit facile, iis contra deficientibus, inaescit penitus. Sed fontium perennium, mira est inopia; itaque ubi desunt amnes, puteos deprimere necesse est. Varias his aquae, molles, putresque, ubi humiles sunt locorum situs; limpidae, et salubres, qua est elevatori positu regio. *Iaurinum* certe, aquis [p. 19.] undiquaque circumfusum, ea est infelicitate, ut supplicii *Tantali*, locus alias ad habitandum imprimis opportunus, adhiberi posse videatur. Hic enim inclames:

*Heu miser in mediis sitiens stat Tantalus undis*ⁱⁱ

lacus Kóny-Tó.

ob aquarum, quae isthic est, insalubritatem. Sunt et lacunae, nostra hac regione. *Kóny-Tó* nomen illi est, a *Kóny vico* interamnensi, et *Semproniensibus* limitaneo, sic dicta. Reliquae, iis fere locis diffunduntur, qua amnium fiunt diluviones.

§. VI.

Piscatus Iauriensium quomodo se habeat: antacaei ubi capiantur:

Sunt autem, quos vidimus, fluvii piscium omnino divites. De *Danubio* quidem ad eius mentionem, questi fuimus, quod qua est *Iaurino* vicinior, piscium pluribus retro annis, coeperit esse parcius. Sed cessat ea querela, ubi coadunato alveo manare incipit. Illic enim *antacaeos* omnium generum, et nullum non familiare [p. 20.] *Danubio* piscis genus capias; ad *Gönyü* potissimum, qua se vasti in amne gurgites adaperiunt. Itaque

b.) Libro X. Cap. II.

¹ EUTROPIUS 1698. p. 261. *moratus* ² EUTROPIUS 1698. l. c. *egregius* ³ corr. ex *Capyensium* a nobis

ⁱ *Locum in nota b.) citatum vide in EUTROPIUS 1698. p. 261.*

ⁱⁱ *Vide ALCIATUS 1546. f. 36r.*

frequens hic fit husonum piscatus, tum, cum est idonea ei capturae anni tempestas; vulgare enim seminium, nullo non tempore in retia agitur. Sed, de *husonum* captura, fuse dictum alibi est;^{c.)}ⁱ diceturque adhuc, ubi pronior, quam nostra hac regione recurrerit¹ occasio. Reliquorum fluviorum pisces fere sunt: *lucii*, *carpiones*, *siluri*, *acipenser*,² *mu-raenae*, et innumerae species aliae. In lacubus, *flutae*, seu *lumbrici aquatici*, magno proventu innascuntur: quos, aestivo quidem piscatu difficilius, largius contra expeditiusque, rigente bruma, capi videas. Cum enim aestate, limo demersi, suspensos aquis cespites subeunt, neque ni[p. 21.]si certis indiciis capiuntur: hieme contra, ubi gelu concrevere lacus, si qua in glacie fiat rima, huc illi conglomerati, liberioris credo aurae desiderio, adnatant, facileque retibus immissis concluduntur. Itaque, in ὀρυκτοῖς piscibus cense-ri merentur, qui aestate non minus, quam hieme, tunc cespite, hic vero glacie refossa, capiantur: quam rem portenti etiam doctissimis viris simillimam visam apud vicinos *Mosonienses*^{d.)}ⁱⁱ expromsimus. Haec de piscatu. Exilior eo venatio est. Quando enim partem maximam, silvis nuda est regio, vix aliquid perfugii, feris superest.³ Qua dumosa, de quibus diximus, nemora protenduntur, lepores foetificant, rarius damae, aut apri, neque nisi ex *Bakonyensium* lustris errore, quasi sub aliud istud coelum delati. Itaque si quibus volupe est, *Dianae* haec avocamenta sequi, lepusculos consectentur [p. 22.] oportet, maiore, saepenumero, et virium, et temporis intertrimento, quam quod faciunt operae pretium. Nunc quia venandi libertas, lata lege coercita est, spes est fore, ut et numero, et varietate, ferae multiplicentur. At enim quod venatui defuit adhuc, aucupio⁴ ubertim pensatum est. Enim vero tanta hic, cum aquatiliam, tum campestrium volucrum copia est, quam quae maxima. Anatum greges, fulicarumque, qua sunt arundineta, locaque palustria, mirum! quantopere proficiant. Impune his insidiari licet, verum successu plerumque irritato, quod vafrum istud avium genus, ante palude mergatur, quam destinato glandis ictu feriri queat. Campestria loca *otides*, *grues*, *perdices*, *spermologi*, *cothurnices*, et id genus, pererrant.

*Reliquum
piscium genus:*

*pisces fossiles
qui?*

venatus exilis:

*Avium copia
aquaticarum
et campestrium:*

§. VII.

Haec, quae diximus, munifica parens [p. 23.] natura educat; nunc eorum habenda mentio est, quae ut proficiant, ope cultuque humano indigent. In his, *rem pecuariam* censemus, insigne *Iauriensis* regiunculae emolumentum. Iam enim familiare illud *Hungaris* procurandae pecudis studium, hic invalescere occipit, in iis campis, quos *Sokoró* vocarunt. Est autem, quod hic proficit pecus cornigerum, duum generum, vernaculum aliud, aliud peregre huc impulsum. Et vernaculum quidem, eadem cura, qua in interiore *Hungaria* educantur, scilicet armenta, quae *gulya* dicunt, ruri perpetuo alunt; aestivis haec mensibus, pabula consectantur, hieme, in stabula ruditer facta, coguntur, foeno

*Rei pecuariae
quale sit apud
Iaurienses
studium:*

*Pecus
cornigerum:*

c.) De re rustica *Hungariae*, Parte III. De occupationibus rei rusticae iucundis; atque isthic Cap. III. De piscatione §. III. IV. V.

d.) Parte Generali Membro I. §. IV. p. [6. seq.]

¹ corr. ex *recurreret* sec. A ² corr. ex *acipenser* sec. A ³ corr. ex *super est* ⁴ corr. ex *occupatio* sec. A

ⁱ Locum in nota c.) citatum in *Hungaricum translatum vide in BÉL 1984. pp. 350–353.*

ⁱⁱ Locum in nota d.) citatum vide in *BÉL 1735–1749(3) pp. 6–7. Numerus paginae in nota a nobis est additus.*

enutrienda; vel si mitior sit bruma, per arida, exsuccaque arborum gramina, circumaguntur. Quidquid in armento hoc pecudis est, bobus id feminis constat, tauro uno, alterove, qui foeturae serviat, adscito. Neque hinc, uti e vulgari grege, vitulus ad lanium abripitur. Quidquid natum, idoneumque est, ut proficiat, [p. 24.] id omne submittitur, relinquiturque cum matribus tam diu, dum, vel oblivione, vel fastidio lactis, possit segregari. Hoc vero demum, alterum est armentum, iuvenorum scilicet, eiusque aetatis, quod est infra boum incrementa. Isthic, ubi iusta mole adoleverunt, in boarios globos, *göböly* vocant, recipiuntur, iugo postea, aut lanienae, vel extero mercatui destinandi. Alterum genus adventicium est, quorum pecuarii mercatores, ad quaestum alibi coemerunt. Istud ad saginam hic alitur, propelliturque non ad domesticos tantum, sed *Vienenses* quoque mercatus, qua re, *Iaurinenses* accolae quaestum faciunt, alibi haud facile obvium. In *equis* educandis, tantundem curae haud ponitur. Qui tamen proveniunt, referunt indolem *Hungaricam*. Duo et hic *ovium* sunt genera, unum exoticum, molli, minutaque lana, ac fere cornubus destitutum, venustum tamen, idemque utile ad cogendum caseum; alterum vulgare illud est, tornatis in gyrum cornubus, lana pro[p. 25.]tensa, et gracili, longoque pede, insigne, sed villico non aequae fructuosum: quippe quod pinguedine potius, quam lacte, et caseario proventu, magis proficiat. Porcorum mira hic paucitas est, quod careant glande, qua vescantur. Quos domi educant villici, tenuiores multo sunt, quam qui silvestri apud *Bakonyenses* grege prodierunt. Aluntur autem agrestibus fere pascuis, ac si saginari oporteat, id hic polenta fit, ex hordeo facta, *Asiatico* frumento alibi. Non tamen desunt, qui ad *Bakonyensium* glandes, ubi eae maturuerunt, pecus, redempto pabulo, depellant, recipiantque inde, lardo, et reliquis gulae oblectamentis, idoneum.

Equi:

Greges ovium:

porci, et horum paucitas.¹

§. VIII.

Materiae medicae apud Iaurienses sterilitas:

Aurum ex arena erutum: Fons Tétensium admirandus:

Ultimum est, ut de regiunculae materia medica dicamus. Sterilis ea est, neque nisi herbis constans, campestri situi familiaribus. In his numeramus: *absynthium*, [p. 26.] agreste illud austerumque; *agrioniam*, *aristaltheam*, seu *hibiscum*; *anethum*, silvestre illud, et in hortis obvium; *artemisiam*, herbarum illam matrem, *bardanam* maiorem, et minorem, *cardaminam*, sive *nasturtium* aquaticum; *carduum* plurum generum, benedictum, altile, fullonum, atque B. Mariae; *caryophyllatam*,² minus *centaurium*,³ *hederam* terrestrem; *hysopum*; *malvam*; *matricariam*, vel *parthenium*,⁴ melilotum, quam et *tertulam campanam* vocant; *plantaginem* maiorem, minorem, aquaticam, *prunellam*; *pulegium*; *scabiosam*; *scolopendrium*; *serpillum*; *traxacum*; *tormentillam*,⁵ *veronicam*, et *hyrundinariam*; reliquas. Mineralium nihil hic reperias, praeter nobilissimum metallorum, aurum, quod insulani, rudi quidem, sed fructuosa arte, ex arenarum pulvinis, passim eluunt. Ad medicatas aquas, *Tétensium* fons, magna multitudinis adprobatione, refertur. Salubritatis estimationem, a levi experimento accepit. Lacustris in silva locus fuit, [p. 27.] non raro porcorum, qui ea ora pascebant, volutione foedus. Huc, forte fortuna, *agazo* equum tabe exsuccum, eumque claudum, ut⁶ virenti gramine se recrearet, eduxerat.⁷ Simul vero

¹ add. a nobis sec. A ² corr. ex *cariophyllatam* ³ corr. ex *centaurum* ⁴ corr. ex *parthenicum* sec. A ⁵ corr. ex *tormentillum* sec. A ⁶ corr. ex *et* sec. A ⁷ corr. ex *eduxerunt* sec. A

equus lacunam conspexit, vacillante quidem, sed concitatore tamen gressu illuc properat, quasi qui tridui forte spatio siti fuisset maceratus. Visa equi aviditate *agazo* eundem liberaliter adquat. Is vero viribus ex potu collectis, in cursum, nec opinante homine effusus, et claudicare desiit, et socium genus, quod illic erat, ferociter adhinniit. Emanavit, uti fit, in vulgus fortuitum equisonis facinus, conceptaque celeriter opinione, inesse mirificae quidpiam virtutis lacunae illi, confluere ad locum coepit magna hominum celebritate. Nihil de fontis efficacitate disputamus: istud certum est, frequentari nunc vulgo ab his scaturiginem, qui sunt morbo quocunque aegri. Iam et sacra profectio visitari locum, positoque sacello, annua religione beneficii, quo hic se adfectos multi profitentur,¹ memoriam solenniter magnaue pietatis significatione reoli² accepimus. [p. 28.]

¹ corr. ex *proficentur* sec. A ² corr. ex *reoli* sec. ms. A

MEMBRUM II. POLITICUM

De

Incolis, et magistratibus Comitatus Iauriensis

S Y N O P S I S

Dicendorum ordo: prisci regionis incolae: Romani, barbari: atque omnium ultimi Hungari. .... §. I.

Gentium varietas, fata regionis loquitur: sub Romanis: Hunnis: Gotthis, et Longobardis: Avaris: Francis. .... §. II.

Hungarorum saevities: cessat post acceptam CHRISTI fidem: temporum sub S. Stephano felicitas: a Petro, et Aba convellitur: idem fit et ab Andrea I., Salamonis, et Geysae dissidia, regiunculae exitiosa. .... §. III.

Sacrae in Palaestinam expeditiones, regioni funestae: Henrici Austriaci iniuriae: Tartarorum sub Bela IV. grassationes: Frederici Austriae ducis iniquitas: Ottocarum regiunculam adfligit:¹ conversiones reliquae: Regum nostra hac regione hospitia: provinciae in posthumum Alberti fides: quibus fati usa² sit sub Corvinis. .... §. IV.

Fata Comitatus Iauriensis propria: ex clade Mohacsiana: Turcis in vicinia invalescentibus, fit Martis palaestra:³ Sinanis in agrum Iauriensem saevities: clades a civibus accepta: Turcarum ad Viennensem obsidionem profectio, regiunculae nostrae damnosa: eius qualiscunque reparatio: eam Rakoczius contemnerat. .... §. V.

Comitatus Iauriensis incolae: qui hodie hic [p. 29.] colunt, adscitii sunt: eorum ingenium, et mores: feminarum cultus: Germani, et horum indoles: Croatae seu Slavi,⁴ ignobile, ac lepidum genus: testimonium ea de re Tollii: Rasciani. .... §. VI.

Illustres, et nobiles familiae. .... §. VII.

Summorum magistratum, qui episcopi sunt Iaurinenses, catalogus. .... §. VIII.

Regiminis forma: comitiorum locus: insignia comitatus. .... §. IX.

§. I.

Dicendorum ordo:

prisci regionis incolae:

Pannonos:

Hactenus *Iaurinensis* Comitatus positum, et quas ei natura parens, sive inpartivit, sive negavit, opportunitates expromsimus; iam veteres, novosque incolas, et rei publicae administrationem videamus. Et ad incolas quidem, priscos illos, quod attinet, iidem fuisse populi, quos in *Pannonia Superiore*, veterum usi^{a)}⁵ i testimoniis collocavimus. Hic enim *Pannonia Superior* desinebat, diversorium quasi quoddam gentium plurimarum, quae partim una regionem colebant, partim mutuo, et quasi alternis se hinc depellebant. Nempe, hac ora habitaverunt, *Azali, Verciani, Iassii*, PTOLEMAEO teste. [p. 30.] Certe,

^{a)} In Dissertatione prooemiali in *Hungariam Trans-Danubianam*, quibus adde Historiae Comitatus *Mossoniensis*, et *Semproniensis* Parte I. Membro II. §. I.

¹ corr. ex *adfligit* ² corr. ex *visa* sec. A ³ corr. ex *palestra* ⁴ corr. ex *Savi* ⁵ in nota a.) *prooemiali* corr. ex *proemiali*

ⁱ De dissertatione illa prooemiali, de qua in nota a.) *Belius* mentionem facit, nihil omnino scimus; unde coniectari possis illam aut disperditam, aut nonnisi in votis *Belio* fuisse, denique autem non esse concinnatam.

gentes his antiquiores in *Pannonia* quaeritare, et nescio, quos in luto quasi *aborigines*^{b.)} fingere, irritum est incoeptum, ac pene non ferendum. *Pannonnes* postea *Romani* sub iugum misere, diu provinciae potiti, dum barbarae se iterum gentes, labescente imperio, in regionem infunderent. In his fuere *Gotthi*, *Hunni*, *Longobardi*, et antiquiores his, invasores *Marcomanni*, et *Quadi*. Iterum *Hunni-Avares*, quos *Franci* devicerunt: dum *Hungari* avitas *Hunnorum* sedes postliminio¹ occuparent.

Romani:

Barbari:

§. II.

Iuvit *Pannoniae* istos incolas, compendio iterum recognovisse. Sola tot fortissimarum gentium mentio vetera regionis fata, condocere non potest. *Romani* certe vi, et armis suam fecerunt regionem, auspiciis nimirum AUGUSTI, ductu autem TIBERII. Multa eis postea cum *Quadis*, *Marcomannis*, et *Sarmatis* [p. 31.] dimicatio fuit: quippe qui superato *Danubio*, late regionem igne ferroque saevientes depopulabant. Nunquam autem iniquius res, quam sub GALLIENIO² gestae.^{c.)}³ Perduraverunt tamen, deductae in nostram hanc regionem, *Romanorum* coloniae, et postea passim castra. *Arrabonem* nominavisse sufficiat, AUGUSTO rerum potiente, ad confluentem *Danubii* et *Rabae* positam, quod unum *Romanae* virtutis monimentum superest hodieque. Infractis eorum viribus, aliae alias gentes, excipiebant. Vix ulla *Hunnis* ferocior regionem subiit, eo, quod non *Pannonias* modo, eiectis rerum dominis, vi subegerint, sed facta etiam hic rapinarum, et caedium, quasi arce quadam, maximam *Europae* partem, sanguine, caedibus, et incendiis, constupraverint. ATTILA vivis erepto, invaluerunt iterum *Gothi*, eiectisque *Hunnis*, THEODEMIR quidem *Pannoniam* superiorem, inferiorem WIDEMIR insecderunt. Sed ne iis quidem pacata⁴ regionis possessio fuit. [p. 32.] Advenere suis exciti sedibus *Longobardi*, quos bello diuturniore fatigatos eo adegerunt *Avares*, *Hunniacum* genus, ut relictis sibi, ex pacto *Pannoniis*, in *Italiam* demigrarint,^{d.)}⁵i cum annis XLII. regionem habitavissent. Ii vero, regno in *Pannoniis* prorsus constituto, cum se finibus suis non continerent, frequentique *Germanos*, atque in his *Boios* potissimum, caede infestarent, CAROLUM M. occidentalis imperii laudatissimum instauratorem, ut ferociam retunderet, facile permoverunt. Operosum inde bellum conflatum est, victique *Abares*, ex superiore *Pannonia*, ultra *Arrabonem* reiecti sunt. Ita annales Francorum *Fuldenses*.^{e.)}ⁱⁱ

Gentium varietas, fata regionis loquitur:
Sub Romanis:

Hunnis:

Gothis, et Longobardis:

Avaris:

b.) Est hoc LAZII vitium, suo loco, a nobis castigatum.

c.) Vide *Augustae Historiae Scriptores*, et in his EUTROPIUM Lib. IX. Cap. VI. *Pannonia*, inquit, a Sarmatis, *Quadis*que populata est.

d.) PAULLUS WARNEFRIDUS, De gestis *Longobardorum*, Lib. II. Cap. VII. m. p. 53.

e.) Ad annum DCCXCI. collectionis *Freherianae*, de rebus *Germ.* editio anni 1717. fol. 80.

¹ corr. ex *post liminio* ² sic! etiam in ms. A a Belio scripto ³ Erronee in nota c.) Belius Eutropium citat; vide ibidem Lib. IX. Cap. VIII. ⁴ corr. ex *paccata* a nobis ⁵ In nota d.) Lib. II. Cap. VII. corr. a nobis ex *Lib. I. cap. VII.*

ⁱ *Quanam Pauli Warnefridi (Diaconi) editione Belius in nota d.) usus sit, indagare non potuimus.*

ⁱⁱ *Erronee Annales Fuldenses a Belio in nota e.) citantur, cum verba, quae hic sequuntur, in editione Freheriana in f. 15. reperiuntur. Certe in f. 80. iam Annalium Nazarianorum pars in eadem editione legitur, ubi vero aequae mentio est de anno 791., et de Avaribus depulsis: quae res in errore Belium induxisse mihi videtur. Vide ANNALES FULDENSES 1717. f. 15., et ANNALES NAZARIANI 1717. f. 80.*

CAROLUS Hunnis¹ perterritis et fugientibus, omnes eorum regiones, usque ad Raba fluvium, ferro, et igni² devastat. Neque aliter monachus EGOLISMENSIS:^{f.)i} CHRISTO ducente populum suum, uterque exercitus pervenit ad fluvium Raba, prostraveruntque Avarorum innumerabilem multitudinem, et reversi sunt³ ad [p. 33.] propria. Itaque, Raba tunc victoriam CAROLI, si non repressit, terminavit tamen. Regionem Avaribus ereptam, marchiam orientalem^{g.)ii} (Germani *Oesterreich* dixere) limite orientali ad fluvium usque *Arrabonem* prorogato, imperator esse iussit. Seculum fere, sub dominatione *Francorum*, ora haec nostra, mansit, administrabaturque a duce limitaneo^{h.)iii} ad annum usque DCCCLXXXVIII. quo eam reduces *Hunno-Avari*, seu *Hungari* sibi iterum iterumque avito quasi iure vendicaverunt. Occasionem tantae conversioni, *Slavi Maharenses*,⁴ seu *Moravi* praebuerunt. Late hi colonias deduxerant, et non modo veterum *Quadorum* porrectam ad *Granum* usque regionem, finesque *Iazygum Metanastarum*, suos fecerant, sed per utramque etiam *Pannoniam* ferociter imperitabant. Molesta haec *Moravorum* potentia ARNULPHO imperatori fuit. Proinde evocavit *Hungaros*, [p. 34.] qui a tergo gentem vi et impressionibus fatigarent, dum ipse in hostico rem gereret. Atque egregie sane partibus suis defuncti sunt *Hungari*; *Moravos* enim utraque *Danubii* ripa sub iugum mittunt; mox quaesita ad latrocinandum occasione, quasi stipendia haud sibi ex aequo solvisset ARNULPHUS, regionem, quam *Slavis* eripuerant, omnem suam^{i.)iv} faciunt; posteaque, late per *Germaniam*, *Galliam*, et *Italiam*, grassati, ad novas istas sedes, praeda onusti, redeunt. Rebus ad eum modum positae, *Hungari*, *Avarici* regni fines, qui ad *Anesum* usque pertingebant, postliminio restitunt, *Augustana* demum clade, usque in *Austriam inferiorem*^{k.)} repressos iterum.

Francis:

Hungaris:

§. III.

Hungarorum
saevities:cessat post
acceptam
Christi fidem:
temporum sub
S. Stephano
felicitas:

Ista *Iauriensis* regiunculae, totiusque collimitii, fortuna, hae conversiones primitus fuerunt. Saevitum postea quoque immaniter [p. 35.] ab *Hungaris* fuit; sed regionis tamen, quam obtinebant, fines, et inter atrocissimas gentis hic atque alibi acceptas clades, intemerati permanserunt: dum accepta CHRISTI fide, sub S. STEPHANO cessatio induceretur, constitutaque cum exteris pace, simul domesticarum seditionum semina praefocarentur penitus. Horum temporum felicitati, certe pietati SANCTI STEPHANI, cum *Iauriensis Episcopatus*, tum *Archi-Abbatia S. Montis Pannoniae*, in acceptis feruntur. Sed

f.) In Vita CAROLI M. edit. *Schilt.* fol. 54.

g.) Confer *Christiani IUNCKERI* Introductionem ad Geographiam medii aevi Parte II. Cap. IX. p. 359. seqq. Scriptum est *Germanicum*.

h.) Vide *Annales Fuldenses*, ad annum DCCCLXXXIV. f. 56. Et *Hermannum CONTRACTUM*, ad annum DCCCLXXXV. p. 554. edit. *Canisii*.

i.) Idem *Annales Fuldenses* ad annum DCCCXCII. seqq.

k.) *AVENTINUS* Lib. V.

¹ ANNALES FULDENSES 1717. p. 15. *Hunis* ² ANNALES FULDENSES 1717. l. c. *igne* ³ MONACHUS EGOLISMENSIS 1702. add. *ex utraque ripa* ⁴ corr. *ex Mahatenses* sec. A

ⁱ *Locum hic citatum vide in MONACHUS EGOLISMENSIS 1702. p. 55. (non quidem p. 54., sicut Belius in nota f.) scribit.)*

ⁱⁱ *Locum in nota g.) citatum vide in JUNCKER 1712. pp. 359–365.*

ⁱⁱⁱ *Locos in nota h.) citatos vide ANNALES FULDENSES 1717. f. 56., et HERMANNUS CONTRACTUS 1601. p. 554.*

^{iv} *Locum in nota i.) citatum vide in ANNALES FULDENSES 1717. f. 65. seqq.*

cavere tamen nequivit pientissimus rex, quominus¹ ab CONRADO imperatore evastaretur *Iauriensis* regio. Reposcebat D. REX, cum *Gysela* uxore, ab imperatore *Bojariam*, iure haereditario, ad *Emericum*, filium suum adinentem: quippe quam, materni generis maiores, atavus, proavus, avus, et avunculus, eodem illo iure possedissent. Sed repulsam passus, quorum precibus nequivit, armis nititur adserere. Iamque *Viennam*, *Boiariae* orientalis oppidum, ceperat;² cum CONRADUS imperator, vim vi propulsaturus, infestis signis *Hungariam* invadit, et usque in *Arabonis* insulam [p. 36.] penetrat, agrumque *Iaurinensem*, misere depopulatur. Scriptores nostri, portentum CONRADUM repressum memorant. Fuse rem commemorat BONFINIUS;¹⁾ⁱ parcius,³ et ad hunc modum TIMON:^{m.)}ⁱⁱ *Dispergitur* Conradi⁴ *exercitus a geniis e coelo submissis, qui in forma nunciorum, papiliones circumeuntes nomine caesaris, omnes milites, missione⁵ donatos vulgaverunt.* Ignorat, hanc receptus causam, AVENTINUS,^{n.)}ⁱⁱⁱ quando, et bellum, a *Conrado* illatum, et eius ad suos reditum, sic in litteras refert: *Conradus arma in Ugriam movet, usque ad Arrabonem flumen penetrat, cuncta terrarum caede, praeda, incendiis complet, ab ulterioribus Ugris, fluminibus, et paludibus prohibitus, penuria annonae coactus, in Boiariae fines revertit.* STEPHANO fatis functo, cum PETRUS, atque ABA, infausti reges, mutuis caedibus, de principatu dimicant, multum *Iauriensi* regiunculae calamitatis illatum est. HENRICUS imperator, PETRO [p. 37.] opem laturus, huc se bis, cum ingenti exercitu, infuderat. Ac primum quidem ABAE^{o.)}^{iv} muneribus placatus, nihilque hostile molitus, exercitum reducit. Sed ferociente iterum ABA, in *Hungariam* brevi post redit, tentatoque ad *Baboth* traiectu, dum *Rabniczae* paludibus transitu arcetur, flexo in meridiem itinere, amnem prope *Iaurinum* superat, atque in patentissimo campo, cui *Ménfő* nomen est, acie opportunè instructa, ABAM, impavide se obiicientem, difficili praelio vincit^{p.)}^v fugatque. Sequuta hinc bella, nihil mitioris fortunae regioni conciliarunt. Nam ANDREAS quidem, illecto in insidias PETRO, iterum caesarem ad necem clientis vindicandam, exciverat, qui ex ea expeditione, nihil quidem retulit, quam tristis inediae,^{q.)}^{vi} qua fere enectus

a Petro et Aba
convellitur:

idem fit et ab
I. Andrea:

1.) Decade II. Lib. I. p. 183. 14.

m.) Ad annum MXXX.

n.) Annalium *Boiorum* Lib. V. Cap. VII. p. 491. §. 5.

o.) BONFINIUS Dec. II. Lib. II. p. 190. 49.

p.) BONFINIUS ibidem p. 191, et 192. cui adde THURÓCZIUM, Chron. Part. II. Cap. XXXVII. p. 43. seqq. AVENTINUM Lib. V. fol. 526. seqq. et SIGISMUNDUM GEMBLACENSEM, ad annum MXLIII.

q.) Iterum BONFINIUS loco cit. p. 200. et HERMANNUS CONTRACTUS ad annum MLI. AVENTINUS Lib. V. fol. 537.

¹ corr. ex quo minus ² corr. ex caeperat ³ corr. ex partius a nobis ⁴ TIMON 1736. p. 3. eius ⁵ TIMON 1736. l. c. add. esse

ⁱ Locum in nota l.) citatum vide in BONFINI 1581. pp. 183–184.

ⁱⁱ Verba Timonis, qui nunc sequuntur, vide in TIMON 1736. p. 3.

ⁱⁱⁱ Aventini verba ex editione Lipsiensi a Belio infra citantur, quae vide in AVENTINUS 1710. p. 491.

^{iv} Locum in nota o.) citatum vide in BONFINI 1581. p. 190.

^v Locos in nota p.) citatos vide in BONFINI 1581. pp. 191–192., THURÓCZY 1600. pp. 43–45., et AVENTINUS 1554. pp. 526–527. (hic enim hac priore Aventini editione Belius utitur, uti ex numero paginae apparet). Quenam Sigeberti (! non quidem Sigismundi) Gemblacensis operis editio Belio sub manibus fuerit, plane ignoramus.

^{vi} Quae in nota q.) citantur, vide in BONFINI 1581. pp. 200–201.; HERMANNUS CONTRACTUS 1601. pp. 599–600., et AVENTINUS 1554. pp. 536–537.

Salomonis
et Geysae
dissidia
regiunculae
exitiosa:

est, me[p. 38.]moriā; regiunculam tamen nostram, quemadmodum fit, vehementer adflixit. Postea, suborta inter SALOMONEM, et GEYSAM, odia, novis terram *Iauriensem* malis implicuerunt, eo tamen felicem, quod conciliata inter dissidentes patruales, per *Desiderium* antistitem concordia^{r.)i} oppidum huius nobilitatum sit. Fuit ea tempestate, ager *Iauriensis*, *Salomonis* perfugium. Regno enim revirescentibus iniuriis, depulsus, *Iaurinum* primum atque inde *Mosonium*^{s.)ii} denique *Posonium* confugit.

§. IV.

Sacrae in
Palestinam
expeditiones,
regioni
funestae:

Tristes hi temporum eventus, non poterant non *Iaurinensium* agro funesti existere, atque simul praenuntii esse, ingentium, quae sequuta sunt, malorum. Sacrae illae expeditiones, quas excita e *Galliis*, et [p. 39.] *Germania*, multitudo, ingenti animorum contentione, ad liberandam *Palestinam* subinde suscipiebat, hac plerumque demigrabat, quod qua factitatum sit licentia, apud *Mosonienses*^{t.)iii} optima fide, retulimus. Nimirum, non illi, qua proficiscebantur, agris, non iumentis, sed ne hominibus et oppidis, manus abstinebant. Cicadarum greges dixisses, ita, qua transibant, depascebant omnia: male ideo, a COLOMANNO, semel iterumque, mulctati. Vix ab ea clade convaluerat regio, cum HENRICUS dux *Austriae* infestis armis *Hungariam* invadit, *Pisonium* capit, et superiorem^{u.)iv} inferioremque *Pannoniam* gravissime vexat, a GEYSA II. magna brevi post clade adfectus. [p. 40.] Neque tamen postea vi se abstinere *Austrii*. Itaque, perpetuis bellis infestabatur regio: usque dum¹ immanis *Tartarorum* illa multitudo, BELA IV. ad amnem *Sajó* victo *Hungariam* universam pessumdaret. Pervasere² hi *Iaurinum* usque, evastataque, quam latissime regione, caedibus omnia rapinisque foedaverunt. Tunc et FRIDERICUS *Austriae* dux annis superioribus BELA IV.³ rerum potente, fortiter repressus ab *Hungaris*,^{v.)v} quasi porrecta a superis ulciscendi occasione, in *Hungariam* venit, extortoque a BELA IV. ingenti auri pondere, hostem, *Tartaris* nihilo mitiorem,⁴ se gerit, atque iuxta cum iis, late grassatur. Sed *Fridericum* facilius, quam *Tartaros* exturbaverunt e provincia *Hungari*. Concrematis enim, quos *Iaurini* in praesidio reliquerat, *Germanis* militibus, reliquum exercitum, iam ante receptui canentem, nullo negotio abegere: [p. 41.]

Henrici
Austriaci
iniuriae:

Tartarorum
sub Bela
grassationes:
Friderici
Austriae ducis
iniquitas:

^{r.)} AVENTINUS Lib. V. fol. 561. SIGEBERTUS GEMBLACENSIS, ad annum MLXX. BONFINIUS Dec. II. Lib. III. p. 206, 207.

^{s.)} BONFINIUS Dec. II. Lib. III. extremo.

^{t.)} Parte II. Membro II. Sectione I. §. III. IV. V. in fatiis urbis *Moson*, quam sacer ille exercitus, in ea COLOMANNO obsederat. Adde his BERTHOLD. in Append. ad HERMANNUM CONTRACTUM. Anno MXCVI. ALBERTUM STADENSEM ad annum MXCVII. atque OTTONEM FRISINGENSEM Lib. VII. Cap. II.

^{u.)} BONFINIUS, Dec. II. Lib. VI. p. 259., 50. AVENTINUS, Lib. VI. fol. 629. OTTO de S. BLASIO ad FRISING. Cap. III.

^{v.)} *Neapolim Austriae*, eo belli metu communiri coeptam fuisse AVENTINUS auctor est, Lib. VII. fol. 669.

¹ corr. ex *usquedum* ² corr. ex *pervasere* ³ corr. ex *Bela III.* ⁴ corr. ex *nihilominorem*

ⁱ *Locos in nota r.) citatos vide in AVENTINUS 1554. p. 561., BONFINI 1581. pp. 206–207. De Sigeberto Gemblacensi vide notam nostram v. in pagina priore.*

ⁱⁱ *Vide locum in nota s.) citatum in BONFINI 1581. p. 219.*

ⁱⁱⁱ *In nota t.) primum Notitia Com. Mosoniensis citatur. Vide BÉL 1735–1749(2) V. pp. 50–56.*

^{iv} *Quae in nota u.) citantur, vide in BONFINI 1581. p. 259.; AVENTINUS 1554. p. 630. (non in p. 629.).*

^v *Locum Aventini, qui in nota v.) citatur, vide in AVENTINUS 1554. p. 669.*

cum *Tartari*, traiecto iterum *Danubio*, quod erat in *Friderici* immanitate residuum, penitus evertunt, *S. Pannoniae Montem* frustra obsidione¹ fatigant, regionem omnem, foedum in modum prosternunt. Triennio ea calamitas, cum universae *Hungariae*, tum agro in primis *Lauriensi* eo gravius incubuit, quod alibi, cum unius hostis, hic cum duorum feritate dimicandum erat. Reparatis quomodocunque patriae rebus, OTTOCARUS res provinciae nostrae conturbavit denuo. Bellum erat² subitum, sed ingenti conflatum adparatu. Id, quali exitu terminatum sit, in *Mosonii* historia^{x.)}ⁱ dictum est. AVENTINUS^{y.)}ⁱⁱ auctor est, ANDREAM *Venetum*, eius nominis III. *Iaurinensem*, hanc regionem, cum insulae *Cituorum* parte quadam, *Agneti Austriacae* in dotem dedisse, ab ALBERTO I. *Austriacae* duce, [p. 42.] CAROLO *Roberto* dein restitutam. Et sunt omnino causae, quae nos, id, ut credamus, inducant, eo, quod mortuo ANDREA belli quidpiam³ inter *Hungaros*, atque ALBERTUM intercessisse, historia ducum STYRIAE^{z.)}ⁱⁱⁱ memorat, ob *Agnetem*, cum filia in carceres reiectam, qua dimissa, id, quod nuptiarum lege relictum^{a.)}^{iv} in ALBERTI potestate erat, redditum fuisse CAROLO existimarim. Subinde reges hospitio accepit *comitatus* noster. OTTONEM certe, clam ad *Güssingensem* comitem, ut regnum auspicaretur, delatum, una cum corona, quam is a *Venceslao* precibus, promissisque recuperaverat, tantisper⁴ hospitem retinuit, dum *Albae Regali* solemnia inaugurationis, compararentur. Favit SIGISMUNDO quoque, quando e carcere dimissus, *Bohemorum* auxiliis, regnum postliminio recuperabat. ALBERTO fati functo, mansit in ELISABETHAE obsequio, inque fide, quam LADISLAO posthumo per [p. 43.] *Benedictum*^{aa.)}^v antistitem iuraverat, constanter perstitit. Postea pace, quae inter *Elisabetham*, et WLADISLAUM I. isthic coaluit,^{bb.)}^{vi} nobilitata est provincia, brevi post, morte reginae funestanda. Bellis, quae inter FRIDERICUM imperatorem et CORVINOS, patrem, filiumque ob coronae captivitatem, diutius acerbeque gerebantur, campus quasi *Martius*, unde se in *Austriam*, *Styriamque*, infesta *Hungarorum* agmina effunderent, regiuncula haec fuit, non una impressione hostili, quod fit, tentata, evastataque.

Ottocarus
regiunculam
adfligit:

conversiones
reliquae:

Regum, nostra
hac regione
hospitia:

provinciae in
posthimum
Alberti fides:

quibus fati
usa sit sub
Corvinis:

x.) Parte II. Memb. II. Sect. I. §. VI. Adde AVENTINUM Lib. VII. fol. 707. seqq.

y.) AVENTINUS Libro VII. fol. 754.

z.) Parte I. p. 149.

a.) Eadem Hist. Ducum *Styriae* Parte I. p. 132. fine.

aa.) BONFINIUS Dec. III. Lib. IV. p. 417. 49.

bb.) Idem Dec. III. Lib. V. p. 439. 39.

¹ corr. ex *obsidiones* sec. AB ² corr. ex *eius* sec. A ³ corr. ex *quidpiam* ⁴ corr. ex *tantis per*

ⁱ In nota x.) primum *Notitia Com. Mosoniensis* citatur, sed erronee: „§. VIII.” enim *Belio* scribendum esset. Vide BÉL 1735–1749(2) V. pp. 59–62. Locum *Aventinianum* vide AVENTINUS 1554. p. 707. seqq.

ⁱⁱ In nota y.) locum *Annalium Aventini* indagare non potuimus.

ⁱⁱⁱ *Copista ms. D* erronee textum notae a.) loco notae z.) hic adnotavisse videtur, nota vero a.) ommissa; quamobrem textus notae z.) ex ms. A a nobis expletus est. Locum citatum vide SCHEZ 1728. p. 149.

^{iv} Quae in nota z.) esset, a nobis huc translata sunt, sec. A. Vide etiam notam nostram priorem. Locum citatum vide in SCHEZ 1728. p. 132.

^v Locum in nota aa.) citatum vide in BONFINI 1581. p. 417.

^{vi} Locum in nota bb.) citatum vide in BONFINI 1581. p. 439.

§. V.

*Fata
Comitatus
Iaurinensis
propria:*

*ex clade
Mohácsiana:*

*Turcis in vici-
nia invale-
scentibus,
fit Martis
palaestra:*

*Sinanis,
in agrum
Iaurinensem
saevities:*

Hucusque ea *Iaurinensis* agri damna vidimus, quae illata ei a communibus universae *Hungariae* tempestatibus fuere. Nunc, de iis dicemus, quae eam propius [p. 44.] quodammodo contigerunt. Nimirum ruente in exitium *Hungaria*, caesoque ad *Mohacs* LUDOVICO II. flos, ac robur *Iaurinensis* regiunculae, una cum antistite *Blasio*, ibidem interiit. Luculentus rei gestae ISTVÁNFIUS^{cc.)}ⁱ auctor est, cladis autem ad *Iaurinum* usque pertingentis magnitudinem, breviter BRODERITHUS expressit. Omnium ubique tam caesorum, quam captorum numerum in unam summam colligendo, adfirmare ausim, ex his, quae cognoscere potui, periisse hac clade ducentena millia hominum. Exteriores *Hungaria*, in hunc, quem diximus, modum, a *Dravi* ostio, ad *Iaurinum* usque divexata, immane, quantum postea malorum tempestas illa, in *Iaurinensem* Comitatum effuderit. Divisa studiis *Hungaria*, regio quoque nostra a IOANNIS partibus, a praesente demum FERDINANDO^{dd.)}ⁱⁱ ad obsequium revocari debuit: quod tunc quidem sine clade evenit, *Iaurini* [p. 45.] praefectura, atque episcopatu^{ee.)}ⁱⁱⁱ *Paulo Bakith*, qui desertis *Ioannis* rationibus, FERDINANDO accesserat, brevi post attributa. At, cum *Solymanus* ad obsidendam *Viennam*, cum exercitu hac proficisceretur, regio omnis, cum a fugientibus *Christianis*, tum ab hoste, igni^{ff.)}^{iv} deleta est: *Iaurino*, quod *Lambergus*¹ exusserat, a *Turcis* ne tentato quidem. Mitius cum agro nostro, fugiente *Solymano*, actum, sive, quia nihil supererat,² quod evastaretur, sive, quod fugae intentus, arctiora habuerit tempora, quam quae corrumpendae regioni impenderet. Tandem *Turcis*, per universam fere *Hungariam* convalescentibus, iterum in Martis palaestram, *Comitatus Iaurinensis* abiit: fiebantque perpetui, cum hostibus, congressus, nunc provocati a nostris, nunc a *Turcis* quaesiti. Itaque [p. 46.] nulla³ unquam, seu militi, seu colono quies concedebatur. Squalebant incultu arva, et humanis passim cadaveribus, consternebantur.⁴ Ita erant res, usque dum anno MDXCIV. *Sinannus*,^{gg.)}^v ingenti suorum multitudine *Iaurinum* obsideret. Dicit nequit, quanta hic strages consequuta sit: argumentum certe inde capi potest, quod ad nostram usque aetatem, cladis eius, in templorum, vicorumque rudibus, tristia supersint monimenta. Post inessum oppidum, atque pluribus circum castris, sub

^{cc.)} Lib. VIII. p. 130., 38.

^{dd.)} ISTVÁNFIUS Lib. IX. p. 138., 40.

^{ee.)} Ibidem p. 141., 50.

^{ff.)} Idem Lib. X. p. 158., 8. seqq.

^{gg.)} ISTVÁNFIUS, Lib. XXVIII. p. 632. seqq.

¹ corr. ex *Lambertus* sec. **AB** et ISTVÁNFFY 1622. p. 158. ² corr. ex *super erat* ³ corr. ex *ulla* sec. **A** ⁴ corr. ex *consternabantur* sec. **A**

ⁱ *Locum Nicolai Istvánffy in nota cc.) citatum vide in ISTVÁNFFY 1622. p. 130.*

ⁱⁱ *Locum eiusdem Nicolai Istvánffy in nota dd.) citatum vide in ISTVÁNFFY 1622. p. 138.*

ⁱⁱⁱ *Locum eiusdem operis in nota ee.) citatum vide in ISTVÁNFFY 1622. p. 141.*

^{iv} *Locum Istvánffianum in nota ff.) citatum vide in ISTVÁNFFY 1622. p. 158.*

^v *Locum Nicolai Istvánffy in nota gg.) erronee a Belio citatum esse constat: nulla enim de Iaurino obsesso in p. 632. mentio est. Cuius obsidionis historiam in p. 643. Istvánffy incipit. Vide ISTVÁNFFY 1622. p. 643.*

potestatem missis, in eam barbariem, vastitatemque^{hh.)i} degeneravit ager *Iaurinensis*, ut exulaturum inde brevi nomen *Christianum* metueretur, nisi maturato divinitus auxilio, [p. 47.] adserta iterum regio fuisset. Tunc vero, refoveri quidem coeperunt, quae tempestas ea prostraverat; sed tardis adeo incrementis, ut hodieque supersit, quod indigeat cultu, et instauratione. Enim vero, ea seculi decimi septimi, post insignem illam conversionem, fortuna fuit, quae datis, et acceptis cladibus, usque ad depulsos *Viennensi* obsidione hostes, parum regiunculae nostrae potuerit indulgere. Nam ut tumultus БОТСКАИИ, *Bethlenii*, *Rakocziorum*, atque *Tökölii* taceamus, qui adflixerunt omnino *Comitatum* nostrum; creberrimae illae, quae hac fiebant, *Christianorum* expeditiones, impressiones item *Turcarum*, non siverunt diutinam esse, meliorum temporum reparationem, si quae forte, ex factis, cum hoste induciis, identidem adfulsit. Eleganter tristem regionis faciem WAGNERUS^{ii.)ii} describit, cum *Turca*[p. 48.]*rum* ad obsidendam *Viennam* profectionem memorat: *Pridie*, inquit, *Calendas Iulias* Tartarorum *hordis aliquot, cum stationariis aliquid*, ad Iaurinum¹ *certaminis, postridie univrsus* Turcarum exercitus in conspectu fuit. *Ad meridiem usque immotus, in agmina deinde duo discessit; alterum, ab Danubio, leucis duabus, fronte porrectum; alterum a D. Martini Coenobio vastissima illa planitie² diffusum; ut oceanum quemdam hominum fluctuantem, te videre crederes. Erat spectaculum sane iucundum: cernere coactas in unum campum orientis opes, hominum myriadas, habitu, armis, rebus omnibus peregrinos; papilionum, curruum, iumentorum silvam, quam ne oculis quidem emetiri possis. Erat inquam spectaculum, non iniucundum, nisi cui simul in mentem veniret, quam innumerabiles³ caedes, quae excidia rei Christianae adportarent.⁴ A meridie dextrum agmen se movere, pars ad speculandum Iaurinum, alii ad lacessendos equites, fos*[p. 49.]*soribus* (castra *Lotharingi* in *Rabaköz* communientibus)⁵ *praesidio datos, procurrere; alii adversus castra suggestus erigere; aditum undique moliri.* reliqua. Tanta tunc multitudine obruta fuit regio nostra. Quis autem cogitarit, ita praedarum, caedisque gentem barbaram abstinentem fuisse, ut hominibus, iumentisque parceret. Nullum miserae plebi, ne in vastissimis quidem *Bakonyiensium* silvis, perfugium supererat,⁶ *Tartaris* quasi venatu instituto, indagantibus omnia. Accedebat *Hungarorum*, qui arces praesidio tenebant, infausta ad hostes defectio. *Perferuntur nuncii*, verba sunt WAGNERI:ⁱⁱⁱ⁾⁷ *Veszprémienses* Hungaros, *defectione facta, vias commonstrare* Turcis; *Tartaros, flexu Sárvarinum facto, Arabone, ac Rabnicza superatis, brevi a tergo Lotharingo⁸ fore. Fidem fecit, regio circum omnis, funestis, sub vesperum, incendiis collucens.* En immanitatem! Ab obsidione reiecti, cum praecipiti fuga, hoc eodem itinere, ruerent, [p. 50.] multum a saevitia illa, remisisse visi sunt.

clades a civibus accepta:

Turcarum ad Viennensem obsidionem profectio, regiunculae nostrae damnosa:

hh.) Ita ISTVÁNFYUS Lib. XXX. p. 710., 42. cum de expeditione MAXIMILIANI archiducis loquitur: *cum per ea, inquit, loca, quae inter Iaurinum, et Comaromium ab incolis deserta itum esset.* etc. En deserta Iaurinensium, seu Györi Pusta.

ii.) Lib. VIII. p. 585.

¹ ad Iaurinum insertum a Belio ² corr. ex *planitiae* sec. WAGNER 1719-1731. I. p. 585. ³ corr. ex *innumerabilis* sec. A et WAGNER 1719-1731. I. l. c. ⁴ WAGNER 1719-1731. I. l. c. *apportaret* ⁵ *castra... communientibus* add. a Belio ⁶ corr. ex *super erat* ⁷ WAGNER 1719-1731. I. p. 585. add. *Bathianum... perduellibus*, quod Belius ex industria omisit ⁸ insertum a Belio.

ⁱ *Locum Nicolai Istvánffy in nota hb.) citatum vide in* ISTVÁNFY 1622. p. 710.

ⁱⁱ *Locum Francisci Wagneri in nota ii.) citatum vide in* WAGNER 1719-1731. I. p. 585.

ⁱⁱⁱ *Vide* WAGNER 1719-1731. I. p. 585.

Prima fugitivorum castra, ad *Óvárinum* fuere. Die demum altera, in agrum nostrum effusa multitudo, non modo praedas non agebat, sed sarcinis etiam abiectis, fugae vestigia notabat. Itaque *Iaurinenses*^{kk.)i} *praesidiarii*, portis proruentes, *ex ultimo agmine, facile sexcentos obtruncavere, prope impune; quod fugae intentissimis singulis, nemo, quid alteri¹ fieret, moveretur.* Istis defuncta malis, regio, quo perpetuo victoriarum tenore longius depellebatur hostis, eo illa coepit esse beatior: in primis post recuperatum *Strigonium*, *Budam*, et *Albam Regalem*. Et veniebat omnino colonus, in spem pristinae felicitatis, cum ex pacis *Carlovicensis* legibus, secura fierent omnia; nisi post surgentis seculi, quod vivimus, initia, *Franciscus Rakoczius*, avitae scilicet virtutis aemulus, renascentem regiunculae beatitudinem, cum reliqua *Hungaria*, nequiter contemmeravisset. Illapsi enim, toties totiesque tumultuantium globi, [p. 51.] quam late poterant, per regionem volitabant, ingenti damno incolarum, quos ad quintam usque costam exsuxere. Praetexebatur maleficio, non libertatis tantum, quam somniabant, procuratio; sed etiam *Iaurinensis* propugnaculi sub potestatem mittendi, constans propositum, si arx munitissima, praedabundae multitudini portas ultro adaperuisset. Certe, ut commeatum oppido inferendum circumquaque depascerent, non secus, quam in hostico, toto agro grassabantur: positisque hic et alibi aggeribus, grande illud occupandi *Iaurini* facinus, prae se ferebant. Verum has ipsorum destinationes, *Sigebertus Heisterus*, summus caesareanorum dux tam feliciter *Koroncziansi*^{ll.)ii} pugna intervertit, ut dimiserint postea occupandae arcis, vesana illa consilia, non item regionis expilandae. Nunc, quae est nostrorum temporum felicitas, tumultu eo non minus, quam bello *Turcico* profligato, sua regioni, qua diu caruit, quies reddita est. Feliciter! [p. 52.]

regiunculae
qualiscunque
reparatio:

eam Rakoczius
contemmerat:

§. VI.

Comitatus
Iaurinensis
incolae:
Hungari olim
fuere, quos
Solimannus
everruit:

qui hodie
hic colunt,
adscititii sunt:

Detinuit nos aliquantisper, fatorum, quae regio pertulit, historia, qua compendio explicata, quibus hodie frequenter incolis, quique his sermo, ingenium, atque mores sint, nunc videamus. Ante *Solymani* impressionem illa, cuius paulo ante habuimus mentionem, *Hungari* agrum omnem incolebant. Hos, tyrannus iste ad eum modum everruit, cum alios quidem neci daret, pecudum ritu alios, cum uxoribus, liberisque, in captivitate abigeret; ut vix superfuerint, qui tantae cladis memoriam ad posteros propagarent. Exhausta colonis regio, diu vasta mansit,² atque inculta obhorruit. Pars eius laetissima olim, ac prope modum frequentissima DESERTI IAURINENSIS nomine, Hungaris *Győri Puszta* ea propter insignita est. Itaque vix quidquam, vetusti generis, tota provincia, repereris. Sane *Hungari*, qui late iam regionem habitant,³ in supplementum, ex vicinia sunt adsciti. [p. 53.] Nempe, cum latius tyrannis serperet *Turcica*, atque arctior ad habitandum passim fieret regio, relictis sedibus avitis, illuc demigrabant inquilini,

kk.) WAGNERUS loco cit. p. 619.

ll.) Eius historiam vide, ad vici illius mentionem, Parte II. Memb. III. Sect. I. Nro. 2.

¹ WAGNER 1719–1731. I. p. 619. ² altero ³ corr. ex haesit sec. AB ³ corr. ex habitabant sec. A

ⁱ Locum Francisci Wagneri in nota kk.) citatum vide in WAGNER 1719–1731. I. p. 619.

ⁱⁱ Quae in nota ll.) scribuntur, non sunt ex omni parte recta: descriptio enim pagi Koronco in sectione II. membri II. est. Vide in volumine nostro, pp. 217–218.

ubi supererat perfugii quidpiam. De *Hungarorum* certe ingenio, nihil hic possis dicere, quam quod dictum est alibi. At in moribus, multum admisere cultus *Germanici*, apud *Iaurinenses* in primis, ubi mixtim cum ea gente degitur. Feminis nobiliore loco natis, vestitus *Germanicus* ita adrisit, ut rarae sint, quae patrio ritu velint amiciri; quam peregrinitatem et oppidanum vulgus, nuper coepit aemulari. Cum enim caput, et pectus, ex *Hungarorum* ritu comtum habent, revinctumque, vestem, quae inde defluit, atque calceos maxime, ad modum *Germanorum* factos gerunt, aut versa vice: *Syrenes* diceres, quae parte altera virgines fuerunt, volucres altera. Sed nec in blanditiis,¹ a *Syrenum* ingenio multum dissident, maxime maritatae illae, atque aetatis flore praestantes. Nimirum tanta gratia conciliant vocem loquentes, tam dulci sono pertentatas aures mulcent, ut [p. 54.] putares inter auras canere *Syrenum* concordiam: sed virginibus parcissimus sermo est, neque is quidem, nisi prolectus necessitate. Si enim dicendum, quod res est, vix in ulla gente, virginum, quam apud *Hungaros*, vita est verecundior. Eas intelligo, quae boni sunt sanguinis, neque educationis laxae. Diceres *Parthenio* monte satas, ita sunt foris verecundae, domi laboriosae, atque larium tenaces. Post *Hungaros Germani* sunt nominandi, variis e regionibus, sed ex *Austria* potissimum, huc delati. Vivunt illi suis institutis, cultumque retinent patrium. Raros videas, qui vestem sumant *Hungaricam*; multos contra, qui sermonem nostrum, moresque non secus inbibant, quam si e *Hungarico* traduce prodiissent. Immo, sunt non pauci, nostro sub coelo nati, quibus ingenium prorsus *Hungaricum* obtigit, observatumque non uno est documento, id, quod *Hungaris* [p. 55.] vitio dari consuevit, ita *Germanos* istos suum² fecisse, ut nihil non *Scythicae* duritiei³ referant: plane, ac si coeli huiatis ea esset indoles, qua mores hominum fingantur; cum revera, hoc, quidquid est μεταμορφώσεως, mutuo familiarique, diversarum gentium convictui, sit tribuendum. *Croatae*, aut *Slavi* potius, qui regionem sparsim incolunt, quasi tempestate quadam, isthuc reiecti sunt. Venere autem tunc, cum *Sigetho* expugnato, simul exturbarentur *Slavoniae* incolae, cogebanturque novas sedes quaerere. Genus est ignobile, et fere ad serviles operas tantum natum. Agrum, quem occupavit, eximia colit assiduitate. Fallor? an de huius nationis hominibus loquatur *TOLLIVS*, dum *Iauriense* spectaculum, in quod incidit in diversorio, facete admodum, ad *Kniphausenium* suum^{mm.)}⁴ [p. 56.] scribit: *Iaurinum*, inquit, seu *Arrabonem adpellentibus*,⁵ gratum obiectum spectaculum,⁶ praecipuae⁷ utriusque sexus incolarum partis, plerisque civium in vallum, aut ad ripam spectatum confluentibus: idque erat eo amoenius, quod, uti tam festo die solet, vestitu omnes erant cultissimo. In ipso oppido, cui perlustrando horam tribuisse, satis visum, omnia laeto cantu, choreisque, atque comotationibus perstrepebant, spectabamque in diversorio, in quod levandae sitis concesseramus, non sine risu, suavissimam, humi desidentium, cum vini poculo, vetuli vetulaeque, e gente Slavica procationem. Crede mihi perillustris Domine! doluisse me, quod non esset mihi manus pingendi perita, quae mihi par illud scitissimum, quicum nec satyri Silenive comparandi forent, in tabella describeret, vivisque exhiberet coloribus.

eorum ingenium, et mores:

Feminarum cultus:

Germani, et horum indoles:

Croatae, seu Slavi ignobile, ac lepidum genus:

Testimonium ea de re Tollii:

^{mm.)} Epistola V. Itineraria, p. 146. ubi icona *Iaurini*, quale fuit anno MDC. spectare posses.

¹ corr. ex blanditiis ² corr. ex suam sec. AB ³ corr. ex duricie ⁴ in nota mm.) spectare corr. ex spectant ⁵ corr. sec. adpellantibus sec. TOLLIVS 1714. p. 146., ubi appellentibus ⁶ corr. ex speculum sec. ms. A et TOLLIVS 1714. p. 146. ⁷ corr. ex praecipue sec. ms. A et TOLLIVM 1714. p. 146.

¹ Locum in nota mm.) citatum vide in TOLLIVS 1714. pp. 146–147.

Rasciani:

*Vix puto, OSTANIUS pictor nostras, suaviolem unquam¹ dedisse imaginem, [p. 57.] dicere-
tur. Certe, videre mihi videbar, HORATIUM, cum LYDIA sua, aut cum CHLOE DAPHNIN,
de amore dulcissime garrientes: quin et vetulae iste vultus nimium lubricus aspici, ebriique se-
nis ocelli, etiam nunc mihi ante oculos obversantur. Adsidebat in proximo sedili non ille mon-
tium custos, Silenisque familiare numen, sed illo non multo formosior eiusdem gentis rusticus,
qui Cyclopia arundine, popolare carmen stridebat. Et isti omnino gentis mores sunt, laeti
scilicet, si vino contemperentur, tibiisque; austeri contra, si absint ista lenocinia. Nam
ad rixas ciendas, et contrucidandos, levi de causa, familiares, vix ullum genus proclivius
repereris. Rasciani, Graecae fidei homines, apud solos Iaurienses sedem repererunt, qui-
bus hic, praeter faciendorum sacrorum, suo ritu, facultatem, aliae quoque sunt praero-
gativae. Reliquum vulgus, colluvione constat, variarum nationum, quae partim ex bellis
superio[p. 58.]ribus, isthic resederunt, partim immigrarunt postea, cum novos inquilini-
nos regio coepisset accipere.*

§.VII.

*Illustres,
et nobiles
familiae:*

Hactenus de vulgo. Illustres atque nobiles familiae plures huic quoque insunt regioni. In illis, ut alphabeti² ordinem teneamus, sunt *Amadii, Czapárii, Eszterházi, Illésházi, Kaunitzii, Viczaii*. Suus his singulis possessionum modus est. In nobilium censu referuntur; *Balogh, Baranyai, Biró, Bodó, Buss, Csapó, Csík, Enyessey; Fiáth, Fejér, Fabricius, Fekete, Fördös, Györi, Hollósy, Ivánosy, Káldi, Kisfaludy, Kovács, Leposa, Losonczy, Márffy, Meszlény, Mecséry, Miskey, Nagy, Némaj,³ Oláh, Ostfy, Pazmándy, Szabó, Szántó, Sari, Takó, Törkoss, Vitéz, Zámoly, Zmeskal*, reliqui. Cuperemus singulorum dare insignia; sed quod ea conquirentes, in [p. 59.] suspicionem vocabamur,⁴ rei, non undiquaque adprobandae, sustulimus manum de tabula, rati, satis nos benemeritos, existimari oportere, de inclytis⁵ familiis, quando negatis monumentis aliis, mentionem earum facere haud negleximus.

§. VIII.

*Summorum
magistratum,
qui episcopi
Iaurinenses
sunt,
catalogus:*

Nunc in eo ponenda opera est, ut summos provinciae magistratus, qua aetate vixerint, quaque cum laude administraverint provinciam, designemus. Nemini autem non constat, id muneris, multis retro seculis, aut inde ab exordio *Iaurinensis* Episcopatus praesulibus creditum fuisse. Quocirca, eorum hic dare cathalogum, non opportunum modo, existimamus, sed dignum etiam nostra opera. Tametsi vero certum est, Sancto STEPHANO *Iaurinensis* Episcopatus foundationem, in acceptis ferri debere; tamen quis ille fuerit, qui ea dignitate, a pien[p. 60.]tissimo rege donatus sit primitus, indagare⁶ nequimus. Itaque eos dabimus, quorum nomina actusque, vel in diplomatibus, vel apud idoneos auctores reperimus.

¹ add. a nobis sec. TOLLIVS 1714. p. 147. ² corr. ex *alphabeti* ³ corr. ex *Némaj* sec. A ⁴ corr. ex *vocabimur* sec. A ⁵ corr. ex *indutis* sec. ms. A ⁶ corr. ex *in dagare*

- 1.) NICOLAUS I. episcopus *Iaurinensis*, sub ANDREA I. anno MLI. tunc plane floruit, cum HENRICUS imperator caedem PETRI ulturus, *Hungariam* infestis armis, sed eventu iniquiore, invaderet. Exstat eius mentio apud BONFINIUM.*ⁱ¹
- 2.) DESIDERIUS floruit BELA I.^{nn.)ii} rerum potente, adeoque, eo prorsus tempore, cum plebs *Hungara*, a fide CHRISTI desciscens, episcopos ad caedem, templa, et quidquid sacrorum fuit aedium ad ruinam deposceret. Fallor, an non DESIDERIUS iste, idem ille sit, qui postea *Strigoniensi* tiara dignus habitus est? Hoc ut credam, verbis inducor BONFINII,^{oo.)iii} concordiam inter Sa[p. 61.]*lomonem* et *Geyzam*, a DESIDERIO conciliatam, describentis: *Pontifices, inquit, ac sacerdotes, ne fraterna bella ultra conspicerentur, se, inter utrosque, medios ingerunt. In primis² DESIDERIUS episcopus, vir non minus probitate, quam eloquentia potens, cum magno sacerdotum ordine, Geysam adit, ad pacem, et concordiam, tanta dicendi copia, ac orationis vehementia,³ et suavitate, hortatur, ut ad reconciliationem inclinaret. Episcopum hic adpellat historicus, quem alibi^{pp.)iv} in rebus GEYSAE Magni, Strigoniensem Metropolitam dicit, eadem eloquentiae laude commendatum. Sed tunc revera NEAEMIAS adhuc Strigoniensis praesul fuit, ad annum usque MLXXVII. victurus. Tum vero demum Desiderius, relicta Iaurinensi ecclesia, Strigoniensem Archi-Episcopatum capessivit.*
- 3.) ARDUINUS. Fecit eius indicium diligentissimus TIMON ad annum MXCVII. ex nuptiarum COLOMANNI, cum Rogerii comitis [p. 62.] *Siciliae* filia, occasione, MALATERAE, Monachi *S. Benedicti* testimonio usus, quod tale est:^v *Alamanus, Colomanus⁴ scribere debuerat,⁵ Rex Hungarorum, audiens famam Siculorum gloriosi comitis Rogerii, legatos dirigens, filiam suam in matrimonium concedi expostulat.⁶ Qui anhelus exequi ARDUINUM Ioviensem, lege Iaurinensem episcopum,⁷ et Thomam comitem, idem expostulatum mittit.* Opportuna haec sunt omnino, ad lacunam, quam hic in episcopis *Iaurinensibus* vulgares catalogi faciunt, explendam.
- 4.) GEORGIUS I., ad aetatem COLOMANNI et ipse referendus, subscripsit teste LUCIO^{qq.)vi} diplomati COLOMANNI, quo iura quaedam *Arbensis* in *Dalmatia* ecclesiae praescribuntur A. MCXI. uti est apud LUCIUM. Interfuit synodo *Strigoniensi* anno MCXIV.

* Dec. II. Lib. II. p. 200, 20. et THURÓCZIUM, Parte II. Chron. Cap. XLIII. p. 49.

nn.) Nomen, apud SZENTIVÁNYIUM legas, Dissert. Paralipom. Catal. XV. Plebis autem insaniam, apud BONFINIUM Dec. II. Lib. III. p. 204.

oo.) Decade, et Libro eodem, pag. 206, 50.

pp.) Decad. II. Lib. IV. p. 223, 10.

qq.) Scribitur illic: Episcopus Georensis, *De regno Dalmatiae, et Croatiae* Lib. III. Cap. VIII. fol. 118. a SZENT-IVÁNYO in laudato cathalogo, omissus.

¹ in nota * et corr. ex e ² BONFINI 1581. p. 206. *primisque* ³ corr. ex *eloquentia* sec. A et BONFINI 1581. l. c. ⁴ malim *Colomanum*; TIMON 1736. p. 11. add. *autem* ⁵ *scribere debuerat* insertum a Belio ⁶ TIMON 1736. l. c. add. *etc.* ⁷ *lege... episcopum* add. a Belio; *Iaurinensem* vero etiam apud Timonem legitur (v. TIMON 1736. l. c.)

ⁱ *Locos in nota * citatos vide in* BONFINI 1581. p. 200., et THURÓCZY 1600. p. 49.

ⁱⁱ *Locos in nota nn.) citatos vide in* SZENTIVÁNYI 1699. p. 73., et BONFINI 1581. p. 204.

ⁱⁱⁱ *Locum Bonfinii in nota oo.) et infra expressis verbis citatum vide in* BONFINI 1581. p. 206.

^{iv} *Locum Bonfinii in nota pp.) citatum vide in* BONFINI 1581. p. 223.

^v *Vide locum Timonis, qui nunc sequitur, in* TIMON 1736. p. 11.

^{vi} *In nota qq.) quod ad Lucium attinet, vide* LUCIUS 1666. p. 118. (recte in capite IV.); *locum Martini Szent-iványi vide* SZENTIVÁNYI 1699. p. 73.

- 5.) PAULUS recensetur inter testes diplomatis BELAE caeci, quod is anno MCXXXVII. [p. 63.] abbati *Sacri Montis Pannoniae* adtribuit.
- 6.) GERVASIUS, quem *Radevicus* in rebus gestis *Friderici* episcopum *Castriferrei* ad annum MCLVIII. nominat, et a GEYSA II. ad imperatorem cum muneribus missum¹ ait, ut fratris BELAE de se querelas irritas redderet; a TIMONE timidiuscule licet, in praesulibus *Iaurinensibus* refertur:ⁱ haud iniuria, credo, cum *Castrum ferreum* careat episcopo, et *Iaurinensi* Dioecesi accenseatur.
- 7.) MIKUVINYI, floruit anno MCLXXVI. sub BELA III. Eius memoriam diploma habet, quo rex ille *Vajkensium* libertatem confirmavit.
- 8.) UNGNO, vixit sub EMERICO rege, exstatque eius mentio in diplomate anni MCXCVII. quod is *Zerzonojo*, filio *Sbima*, subdito castris *Posoniensis*, largitus est.
- 9.) COSMAS floruit² sub ANDREA II. quod ex decreto eius, anni MCCXXII. in litteras relato, didicimus. Fallor an non hic ille *Iaurinensis* episcopus est, cui INNOCENTIUS III. *Calani Quinque-Ecclesiensis* [p. 64.] episcopi atrox crimen discutiendum commisit. Rem ita meminit TIMON ad annum MCCXIV.: *Calani Quinque-Ecclesiensis* episcopi, *apud ANDREAM regem, et ab hoc, apud sedem Romanam, infandi criminis, cum nepte³ commissi accusatio. Causam cognoscendam, Innocentius Iaurinensi episcopo, ceterisque, mandat.*ⁱⁱ Damnanda scriptorum est oscitantia, in tantis eventibus, nomina virorum silentium.
- 10.) GEORGIUS II. Post initia BELAE IV. *Iaurinensi* sede potitus. Incidit in calamitosisimum illud, barbaricae impressionis, tempus, quo profligato a *Tartaris* BELA, cum flore gentis *Hungaricae*, plurimi episcoporum occubuere. De eo BONFINIUS:^{rr.)}ⁱⁱⁱ *Ex his* (caesos nominat)⁴ GEORGIUM, *Iaurinensem antistitem, virum ea⁵ tempestate doctissimum, commemorant.*⁶
- 11.) BENEDICTUS I. *Varadiensis* primum antistes, postea caeso a *Tartaris* [p. 65.] GEORGIO II. postulatus episcopus *Geurinensis*; quemadmodum diploma BELAE IV. habet A. MCCXLIII. in insula *Leporum* exaratum. Adde *Innocentii* IV. confirmationem BENEDICTI huius, et PÉTERFYUM.^{*iv}
- 12.) ARCHI-DAPIFER ex privilegio BELAE⁷ IV.^{ss.)v} quo is anno MCCLI. nobiles de genere *Subich*, et comites *Berberienses* ornavit, cognitus, ignoratus autem catalogis.^{vi} Nescio, an non idem iste, *Arcolphus* ille sit, cuius nomen in *Aurea Bulla*, sive diplomate, quo

rr.) Dec. II. Lib. VIII. p. 296. Iste idem *Georgius* primi nomine, SZENTIVANIO venit.

* Tomo I. Script. *Austriacorum*. col. 857.; [*Sacra Concilia*] p. 69.

ss.) Exstat id, apud laudatum LUCIUM Lib. IV. cap. IX. fol. 177.

¹ corr. ex *missus* ² corr. ex *sedit* sec. AB ³ corr. ex *nepote* sec. TIMON 1736. p. 26. ⁴ (*caesos nominat*) add. a Belio ⁵ BONFINI 1581. p. 296. *illa* ⁶ *ex his...Georgium... commemorant* BONFINI 1581. l. c. *ex his principes in primis commemorant... Georgium...* ⁷ corr. ex *Bellae*

ⁱ Vide TIMON 1736. p. 18.

ⁱⁱ Vide TIMON 1736. p. 26.

ⁱⁱⁱ *Locos in nota rr.) citatos vide* BONFINI 1581. p. 296.; SZENTIVÁNYI 1699. p. 73.

^{iv} *In nota * quid locus ille citatus notet, non satis liquet; certum est editionem Hieronymi Pez ibidem significari, sed si ita est, erroneus est numerus columnae. Cf. PEZ 1721. col. 817. (ubi etsi de PP Innocentio IV. agitur, nusquam autem de illo Benedicto quidquam reperias.) Quod vero ad Péterffyum attinet, „Sacra Concilia” in nota add. a nobis: cum hoc enim opere pagina „p. 69.” (rectius p. 68.) quadrat. Vide PÉTERFFY 1742. I. p. 68.*

^v *Locum in nota ss.) citatum vide in* LUCIUS 1666. p. 177.

^{vi} Cf. SZENTIVÁNYI 1699. p. 73.

praeposituram *Thurocziensem* fundavit BELA IV. diserte legas. Aetas certe concordat; quippe annum MCCLII. referens.

13.) GEORGIUS III. vixit sub eodem BELA IV. anno circiter MCCLXII.

14.) DIONYSIUS, incidit in aetatem LADISLAI *Cumani*. Habemus eius mentionem, in diplomate, quo possessionem *Cuchnaallya*, in Comitatu de *Sárus*, *Thomae*, [p. 66.] Ite, et *Andraeae* comitibus, restituit, olim a COLOMANNO rege occupatam. Floruit anno MCCLXXIV. Nescio an is hic sit, de quo chronicon *Leobiense*:^{*1} *Episcopum*² Georinum, *in proprio clauastro ceperunt*,³ *ipsum quoque episcopum, in vinculis suis, diu captivum detinuerunt*.ⁱⁱ

15.) ANDREAS. Reperi eius mentionem in diplomate ANDRAEAE III. qui et *Venetus* dicitur, quod anno MCCXC. ANDRAEAE filio *Polyan* de *Szepes* impertivit.

16.) THEODORUS, successit *Andraeae*, aut mortuo, aut translato ad sedem aliam. Refricuit eius memoriam TIMON, ad annum MCCXCVI. ex ANDRAEAE III. diplomate, quod is consignavit VIII. Iulii adversus seditiosos provinciae *Baranensis*.ⁱⁱⁱ

17.) NICOLAUS II.⁴ ab anno MCCCXXV. claruit, felicissimo scilicet tempore, cum CAROLUS *Robertus* ad clavum rei publicae sederet. Habemus eius mentionem in diplomate *Hectori*, et *Zunkur*, filio suo, ob praeclara commerita elargito.^{5iv} Opinor autem, inter *Andream*, et *Nicolaum* hunc interceptisse [p. 67.] alium, non neminem, qui tamen observatus nobis est nondum. Habes eius mentionem apud PETERFIUM.^{*v}

18.) COLOMANNUS sub LUDOVICO I. vixisse, decreta optimi regis, quibus A. MCCCLI. subscripsit, indicio sunt. Superfuit anno MCCCLXIV. quemadmodum diplomata LUDOVICI loquuntur.

19.) DEMETRIUS CZUPOR. Servavere eius memoriam Annales *Eremitarum*, ad annum MCCCLXXIII. *Celebris*, inquit,^{tt.)vi} *erat annus iste, erectione Monasterii de Monyorókerék*,⁶ *per D.*⁷ Bertholdum Ellerbach *fundatorem, quo in loco ecclesiae parochialis S. Briccii*,⁸ *per D.*⁹ Demetrium Czupor *episcopum Iaurinensem*¹⁰ *extincto*,¹¹ *claustralis ecclesiae titulum B. V. Mariae, et S. Pauli primi Eremitae adsumsit*.¹² Haec inibi legas. Nequid vero diffiteamur, ex iis, quae sequuntur, in annalibus, oritur nobis de aetate DEMETRII dubitatio, non [p. 68.] plane nulla, quam ut excutiamus, necesse est, laudatos

* <Vide> PEZIUM ad annum MCCLXXVI.

* Loco nunc cit. p. 131. et ad annum MCCCXXVIII. p. 146.

tt.) Libro II. p. 154.

¹ in nota * MCCLXXVI. corr. ex MCCLXXI. a nobis sec. PEZ 1721. col. 851. ² PEZ 1721. col. 851. add. *etiam* ³ PEZ 1721. add. *et civitatem potenti manu obtinuerunt* ⁴ corr. ex I. ⁵ corr. ex *elargitum* ⁶ EGGERER 1663. p. 154. *Monyorókerék* ⁷ EGGERER 1663. l. c. *Dominum* ⁸ EGGERER 1663. l. c. *Briccii* ⁹ EGGERER 1663. l. c. *Dominum* ¹⁰ EGGERER 1663. l. c. *Iaurinensem* ¹¹ EGGERER 1663. l. c. *extincta* ¹² EGGERER 1663. l. c. *assumpsit*

ⁱ Nota haec * a nobis creata est, verbis, quae inibi sunt, e textu huc translatis; persuasum enim nobis est, haec verba etiam in manuscripto deperdito, a quo copia haec C, qua utimur, deprompta est, in notam redacta esse, quae autem res copistam praeteriisse videtur.

ⁱⁱ Vide PEZ 1721. col. 851.

ⁱⁱⁱ Vide TIMON 1736. p. 41.

^{iv} Haud scio an diploma Caroli I. Sept. 12. 1329. emanatum a Belio hic adhibitum sit. Vide id MNL OL DL-DF 91241.

^v Locos in nota * citatos vide in PÉTERFFY 1742. pp. 131., 146.

^{vi} Locum in nota tt.) citatum vide EGGERER 1663. p. 154.

annales, recolere. Ita vero illi:ⁱ *Filio* inquit, *ipsius* (Bertholdi)¹ Ioanni *in eadem ecclesia tumultato, eminentissimus Thomas Cardinalis, et Metropolitae Strigoniensis, tanquam adoptivo suo, hoc caenotaphium inscripsit.*

D. O. M.

DOMINO IOANNI MAGNIFICO BERTHOLDO ELLERBACH, FUNDATORIS HUIUS COENOBII FILIO, DOMINO HIC IN MONYOROKERÉK,² THOMAS BAKOCH DE ERDŐD, CARD. STRIG. ARCHI-EPISCOPUS, PATRIARCHA CONSTANTINOPOL. FRATRI ADOPTIVO, OB PIETATEM POSUIT. OBIIT SINE HAEREDE 1499.

Proinde, in sequentis seculi, id est in A. MCCCCLXXIII. aetas *Demetrii* transponenda fuerit, si *Ioannes Bertholdi* filius anno MCCCXCIX. uti habet epitaphium, isthic sepultus est. Alioquin inter patrem, et filium integram seculi intercapedinem po[p. 69.]nas, oportet. Addit coniecturae huic veri speciem, quod LAZIUS^{uu.)}ii *Bertholdum Ellerbachum* aetate FRIDERICI III. quae in seculi XV. partem alteram incidit, in *Hungariam* †venisseque† iure matrimonii *Monyorokeréki*, fortunarum sedem, quam ipse excitaverat. Interea hic collocandum putavimus, ne annalibus illis, quorum beneficio cognitus nobis est, fidem videamur derogare. Certe idem iste DEMETRIUS anno MCCCCLXXIX. LUDOVICI beneficio ad sedem *Strigoniensem* promotus est. Meminit eius regium diploma *Cassoviensibus* concessum: *Datum per manus Reverendissimi in CHRISTO patris, et Domini Demetrii* etc. Anno MCCCCLXXX. I. Id. Mens. Oct. et TIMON, ad eundem hunc annum.ⁱⁱⁱ

20.) GUILIELMUS, ex eodem, quod nunc laudavimus, diplomate cognitus, quodque MARIAE reginae diploma, adscripto nomi[p. 70.]ne, anno MCCCCLXXXIV. cum antistitibus optimatibusque reliquis, confirmavit.

21.) IOANNES I. subscripsit SIGISMUNDI minori decreto. Anno MCCCCV.

22.) CLEMENS, fuit primum *Csanadiensis* praepositus, ad tiaram *Iaurinensem* inde anno MCCCCXXXV. translatus, atque VI. Calendas Martias in ea dignitate confirmatus est. Exstat³ eius nomen, in fine decreti sexti SIGISMUNDI regis, atque in eius diplomatibus passim, eo imprimis, quo BELAE IV. foundationem *Conventus Iaszoviensis*, anno MCCCCXXXVI. confirmavit.

23.) BENEDICTUS II. eo cum primis memorandus, quod LADISLAO, *Alberti ex Elisabetha* posthumo, adversus WLADISLAUM I. *Polonum*, constanter faverit, interfueritque^{vv.)}iv eius inaugurationi, quam *Dionysius Zéch* Albae, vagiente in sinu matris infante, peregerat. Auctorem, cum *Iuliano* cardinale, eius pacis fuisse, quae *Iaurini*^{xx.)}v inter WLADISLAUM,

uu.) *De migrationibus gentium* Lib. VIII. p. 477.

vv.) BONFINIUS Dec. III. Lib. IV. p. 417. 49.

xx.) Ibidem Lib. V. p. 439, 39.

¹ add. a Belio ² EGGERER 1663. l. c. *Monyókerék* ³ corr. ex extat

ⁱ Vide EGGERER 1663. p. 154.

ⁱⁱ *Locum in nota uu.) citatum vide in LAZIUS 1600. p. 477.*

ⁱⁱⁱ *Scilicet ad 1379. Vide TIMON 1736. p. 52.*

^{iv} *Locum in nota vv.) citatum vide in BONFINI 1581. p. 417.*

^v *Locum in nota xx.) citatum vide in BONFINI 1581. p. 439.*

et *Elisabetham* [p. 71.] conciliata fuerat, inde colligas, quod saluberrimum facinus in episcopo sua confectum est. Mirari ergo subit taceri a SZENT-IVANYO potuisse, eiusque loco GEORGIUM III. in $\dagger$ eundemⁱ BENEDICTI anno MCCCCXL. collocatum.ⁱ

24.) GEORGIUS IV. *Benedicto* forte surrogatus, nobis autem solius SZENTIVANII indicio, cognitus.ⁱⁱ

25.) ANTONIUS, *Georgio*, an *Benedicto* successerit, quia illius incerta aetas est, non habemus dicere. Refertur a SZENTIVANIO ad annum MCCCCXLVI.ⁱⁱⁱ

26.) THOMAS *de Debrenthe*, in episcopis *Iaurinensibus* refertur a SZENTIVANIO in Catalogo *Archi-Abbatum*, eumque *Commendatorem Coenobii S. Martini* vocat, intra annos MCCCCXXXVI. et MCCCCLVI.^{iv} quem non decuit silentio praeteriisse.

27.) NICOLAUS III.² Nulla eius in catalogis fit mentio, quam tamen servavit nobis scriptor extraneus^{yy.)v} *Georgius EDERUS: cum DIONYSIO*, inquit, SZÉECHIO, *post* [p. 72.] *archiepiscopo Strigoniensi in Academia Viennensi studiis deditus fuit Nicolaus... qui postea factus episcopus Iaurinensis*. At enim vero cui anno adscribendus, nescio: *Augustinum* praecessisse auguror.

28.) AUGUSTINUS. Exstat eius nomen in clausula decreti, quod MATTHIAS *Corvinus* anno MCCCCLXIV. edidit. Nec quidquam de eo amplius, in rebus *Hungaricis* reperio. DUBRAVIUS,^{zz.)vi} scriptor *Bohemus*, missum cum *Vincentio Vacziensi* praesule, in *Bohemiā*, scribit, functumque illic episcopali munere, in GEORGIO *Podiebradio* coronando. Auget fidem Bohuslaus BALBINUS^{a.)vii} auctor, oppido luculentus: *Coronatus est GEORGIUS VI. Maii MCCCCLVIII. In coronatione pretiosissimus lapis de corona ultro decidens*, [p. 73.] *ostendit, non sat bene in capite Georgii coronam sedere, ac Silesiam a rege novo abalienandam: coronarunt Augustinus Iaurinensis, et Vincentius Vacziensis episcopi, a MATTHIA³ rege missi; Protasio⁴ episcopo Olomucensi, qui nondum a pontifice in ea dignitate confirmatus erat, adstante; postquam pridie iuramentum publicum de tuenda fide catholica, et obedientia, summo ecclesiae pastori, quod recitat Hayecius,⁵ et Raynaldus,^{b.)} edidisset. AENEAS autem SYLVIVS in eo commentario, quem de rebus gestis FRIDERICI III. composuit, cum *Austriae et Bohemiae* legatis *Hungarorum* nomine in *Italiam* ad pontificem missum *Augustinum**

yy.) In Catalogo Rectorum Academiae *Viennensium*.

zz.) Lib. XXX. p. 186. hanc iuris iurandi formulam, qua se, coram his, et aliis regni sui proceribus, rex obstrinxit, GOLDASTUS exhibet: *Im Rechtlichen Bedenchen, von der Succession des Königreichs Bohmen*, ad annum 1458. p. 230.

a.) *Epitome Rer. Bohem.* Lib. V. Cap. IV. p. 514.

b.) Tom. XVIII. ad annum 1458.

¹ fortasse eodem ² corr. ex II. ³ BALBINUS 1677. p. 514. *Mathia* ⁴ BALBINUS 1677. l. c. *Prothasio* ⁵ BALBINUS 1677. l. c. *Hagecius*

ⁱ Vide SZENTIVÁNYI 1699. p. 73.

ⁱⁱ Vide SZENTIVÁNYI 1699. p. 73., ubi vero *Georgius III.* appellatus.

ⁱⁱⁱ Vide SZENTIVÁNYI 1699. p. 73.

^{iv} Vide SZENTIVÁNYI 1699. p. 139.

^v Locum in nota yy.) citatum vide in EDER 1559. p. 20. *Certe, ibidem Nicolaus nominatur tamquam studiosus Gymnasii; quae autem ab Edero Belius citat, numquam reperimus.*

^{vi} Locos in nota zz.) citatos vide in DUBRAVIUS 1602. p. 244. (*editionem enim eam, ubi locus iste in p. 186. esset, eruderare non potuimus*), atque in GOLDAST 1627. 230–231.

^{vii} Locum in nota a.) citatum vide in BALBINUS 1677. p. 514.

commemorat, questumque apud principes, et communitates, quod suum dominum (LADISLAUM *Posthumum*) contra ius fasque caesar FRIDERICUS detineat. Atque haec quidem [p. 74.] legatio, multis annis *Bohemicam* illam, praecessit. Summum hunc virum 29.) URBANUS, e *Dociorum* gente oriundus, excepit, multae laudis antistes; atque gestis, summa regis adprobatione, magistratibus percelebris.¹ Erit, de eo, in *Agriensium* episcoporum catalogo, dicendi locus: quippe, qui MATTHIAE² *Corvini*, sub quo vixit, indulgentia, eius episcopatus tiara, donatus postea fuit. Dum in *Iaurinensi* sede esset, *Wandorffensem* Fratrum Eremitarum *S. Pauli* capellam, a *Soproniensibus* magistratibus civibusque anno MCCCCLXXXI. fundatam, adsensu anno MCCCCLXXXIII. praebito, confirmasse legitur, in eiusdem ordinis^{c.)}ⁱ annalibus.

30.) THOMAS BAKACS ab *Erdöd*, praesulum, quos *Hungaria* vidit, facile celeberrimus. Ad *Agriensem* hinc sedem, inde ad metropolim *Strigoniensem*, magnis³ fortunarum accessionibus, delatus est, ubi [p. 75.] eius laudes expromemus. Successit URBANO *Iaurinensi* anno MCCCCLXXXVI. uti habet BONFINIUS.^{d.)}ⁱⁱ *Iisdem*, inquit, *diebus, cum de creando pontifice Agriensi ageretur, iudicio regis,⁴ suffraganteque regina, quando nemo praestantior occurrebat, Urbanus quaestor, qui Iaurinensis⁵ erat, Agriensis pontifex creatus est, Iaurinensemque⁶ basilicam, Thomas, scriba regius, ob operam summa semper fide, diligenterque navatam, absque negotio impetravit.* Egit, frustra licet, *Ioannis Corvini* mortuo MATTHIA⁷ oratorem,^{e.)}ⁱⁱⁱ uti ei regnum obtineret, *Ioanne Varadiensi*, in eius muneris collegam adscito.

31.) FRANCISCUS I. BAKATSCH. Tiaram anno MCCCCXCV. WLADISLAO II. *Polono* conferente sumsisse legitur apud BONFINIUM:^{iv} *Kalendis Ianuariis, inquit, Franciscus Budensis antistes, Agriensis frater, [p. 76.] vir utraque lingua eximie eruditus, ad Iauriensis episcopatus honorem evectus est. Erat proinde Thomae, quem nunc laudavimus, uterinus. Frequens eius in decretis^{f.)} WLADISLAI mentio recurrit.*

32.) IOANNES II. GOSZTONI, eximiae vir eruditionis, quod ex his STEPHANI TAURINI^{g.)}^{8v} versibus colligas:

*Ibat Ioannes Goszton, veterum atque novorum
historias,⁹ sacramque Chelin, qui sidera caeli
novit, ceu proprios ungues.*

c.) Libro II. Cap. XXIX. p. 249.

d.) Decade IV. Lib. VII. p. 638, 15.

e.) BONFINIUS Dec. IV. Lib. IX. p. 660, 9.

f.) Confer Decreta A. MCCCCXCV. et sequentium.

g.) *Stauromachiae* Lib. I. versu 137. ubi adparatum belli, adversus cruciatos rebelles describit.

¹ corr. ex *per celebris* ² corr. ex *Mathiae* ³ corr. ex *magis* sec. A ⁴ BONFINI 1581. p. 638. *regio* ⁵ BONFINI 1581. p. 638. *Iauriensis* ⁶ BONFINI 1581. p. 638. *Iaurinensemque* ⁷ corr. ex *Mathia* ⁸ corr. ex *Iaurini* ⁹ TAURINUS 1519. fol. 5. hystorias

ⁱ *Locum in nota c.) citatum vide in* EGGERER 1663. p. 249.

ⁱⁱ *Locum in nota d.) citatum vide in* BONFINI 1581. p. 638.

ⁱⁱⁱ *Locum in nota e.) citatum vide in* BONFINI 1581. p. 660.

^{iv} *Vide in* BONFINI 1581. p. 725. *lin. 5-7.*

^v *Locum in nota g.) citatum vide in* TAURINUS 1519. fol. 5.

Nomen eius praeter WLADISLAI, ultimum, quod anno MDXIV. edidit, decretum, ISTVANFIUS^{h.)i} quoque meminit, cum reliquias *cruciatorum* eius simul auxiliis, a GOTHARDO SITKEIO,¹ in silvis *Bakonensibus* disiectas scribit. Transiit, sub LUDOVICO II. ad *episcopum Transilvaniae*. [p. 77.]

33.) BLASIVS PAKSI, surrogatus *Ioanni*, in *Mohacsensi* praelio anno MDXXVI.^{i.)ii} caeditur. Post funestam illam cladem, ordo antistitum cum aliorum, tum *Iaurinensium*, interturbatus est, profanorum, qui episcopatus, eorumque reditus obtinebant, interventu. *Iauriensi* PAULUS BAKITH, vir, et manu fortis, et promptus consilio, potiebatur. Fuit is *e Tracia*^{k.)iii} *nobili, et militari Graeci ritus stirpe ortus. Cum Turcarum insolentias ferre amplius non posset, crebris ad haec² Pauli³ Tomoraei, archi-episcopi Colocensis⁴ litteris, ac nunciis, conscio⁵ rege, sollicitatus, cum quinque fratribus egregiae virtutis fortitudinisque viris, Petro, Clemente, Manuele, Demetrio, et Michaele, in Hungariam venit. Ei LUDOVICUS Laccum, in Simigio sitam arcem, quam cum suis inhabitaret, liberali munere adsignandum⁶ curavit, donec ampliora dare posset. Atque, [p. 78.] ii postea, omnibus bellis, fortem fidelemque operam rei publicae navavere. Et arrisit omnino PAULO in primis, apud Hungaros fortuna; cum enim *Valentinus Török*, et *Franciscus Hedervári* ob traditam Turcis *Nandor-Albam* publice proscripti, fundorum, quos lautissimos possidebant, iacturam fecissent; quidquid⁷ *Hedervariani* iuris olim fuit, nova id munificentia, *Bakicsio* collatum^{l.)iv} a rege est. Tantis obstrictus beneficiis *Paulus*,^{m.)v} suae in regem fidei, amorisque erga *Hungariam* plurima dedit documenta. Ad *Mohacsum* profecto si in acie ordinanda consilium eius, belli duces sequi voluissent, cladem acceptam declinare, saltem reddere potuissent tolerabiliorem. Suadebat ille, ut castra catenato curruum ordine circumvallarentur, eoque sepimento hostibus obiecto decertarentur; sed ea res quod serius^{n.)vi} [p. 79.] metatoribus iniuncta fuit, nequivit perfici, ingenti nostrorum malo. Servatus in ea pugna BAKITSIVS, cum non videret, quorsum res evasura esset, IOANNIS primum rationibus se innexuit; verum, cum infeliciter ad *Tokayum* fuisset depugnatum; *Szegedinum* fortunae pertaesus secessit, in partes FERDINANDI, opera *Palatini*, praefecturam *Iaurinensem*,^{o.)vii} et cum ea reditus antistitum, largioraque stipendia, offerentis, traductus est: in quibus demum, constanti fide perseveravit. Atque ista traditi *Bakicsio* Episcopatus *Iaurinensis*,*

h.) Libro V. extremo p. 75, 13.

i.) ISTVÁNFIUS Lib. VIII. p. 130, 37.

k.) Idem Lib. VII. p. 103, 34. cuius verba hic exhibemus.

l.) ISTVANFIUS Lib. VII. p. 100, 41.

m.) Idem Lib. VIII. p. 126, 44.

n.) STEPHANUS BRODERICHIVS, in Descriptione cladis Mohaciensis p. 769. 25.

o.) ISTVÁNFFIVS Lib. IX. p. 141, 49.

¹ corr. ex *Sitkejo* ² ad haec insertum a Belio ³ insertum a Belio ⁴ *archiepiscopi Colocensis* insertum a Belio ⁵ ISTVÁNFFY 1622. p. 103. *non inscio* ⁶ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *assignandam* ⁷ corr. ex *quid quid*

ⁱ *Locum in nota h.) citatum vide in ISTVÁNFFY 1622. p. 75.*

ⁱⁱ *Locum in nota i.) citatum vide in ISTVÁNFFY 1622. p. 130.*

ⁱⁱⁱ *Locum in nota k.) citatum vide in ISTVÁNFFY 1622. p. 103.*

^{iv} *Locum in nota l.) citatum vide in ISTVÁNFFY 1622. p. 100.*

^v *Locum in nota m.) citatum vide in ISTVÁNFFY 1622. p. 126.*

^{vi} *Locum in nota n.) citatum vide in BRODARICS 1581. p. 769.*

^{vii} *Locum in nota o.) citatum vide in ISTVÁNFFY 1622. p. 141.*

et occasio, et causa fuit, quo is quidem ultra duo lustra potitus est. Interea accerrimum se rei *Christianae*, cum id occasio tulit, propugnatores exhibuit. Nam *Viennae* ^{p.)ⁱ} quidem a *Solymano* obsessae, cum ducentis equitibus in [p. 80.]clusus, non consilii modo, artium *Turcarum* optime gnarus, duces reliquos, egregie adiuvit; sed factis etiam eruptionibus, et *Turcas* insigni ^{q.)ⁱⁱ} strage adfecit, et, quid adversus obsessos porro molirentur, captivorum indicio, opportune detexit. *Solimanno* ab obsidione decedente, iterum *Bakicsii* virtus emicuit. Hostem enim, cum *Ioanne Caciano*, et *Sigismundo Veixelbergo* ^{r.)ⁱⁱⁱ} insecutus post rem praeclare gestam, praeda onustus, in urbem cum captivorum grege, rediit. Denique praeclaris ^{s.)^{iv}} facinoribus, non uno loco editis, infelici illa pugna, quam *Cacianus* imprudenter prolicuerat, caput glande ictus ^{t.)^v} occubuit, dum annus ageretur MDXXXVII. Eius morte *Episcopatus Laurinensis*, profanorum manibus elisus, ad sacros viros, postliminio rediit. Enim vero [p. 81.]

34.) FRANCISCUS II. illustri *Ujlakiorum* genere editus, anno MDXXXIX. a FERDINANDO episcopo hac ornatur, in eodem sacerdotio, anno demum MDL.¹ die II. Iunii, ex more, a summo pontifice confirmatus. Eadem ista temporis intercapedine, arcem *Sabariam* Paulo, et Petro *Bakicsiis* obstrictam, status, et ordines a FERDINANDO repetiere: ^{u.)^v} quippe, in haerediis *Episcopatus Laurinensis*, veterimo iure censam. Quin et redditus episcopi, qui regum instituto, ex decimis fiebant *Germanis* usurariis pignori oppositi, coegerunt status, ut publica eos ^{v.)^{vi}} sanctione, a rege FERDINANDO repeterent. Dabimus verba ipsa, ne quid temere dixisse existimemur: *Supplicant² iidem comitatus, et simul ordines et status³ regni maiestati suae, ut decimas Episcopatus Laurinensis,⁴ ab annis compluribus, quibusdam Germanis inscriptas; ex quibus decimis, iidem Germani, [p. 82.] magno cum foenore, pecunias suas, iam dudum perceperunt; excipere iam tandem ab illis, et domino capitaneo generali, ad munitionem arcis, et civitatis Laurinensis⁵ assignare dignetur gratiose.* Scilicet instaurandis oppidi munitionibus destinatos volebant eos redditus, quod ab episcopo nondum⁶ confirmato, nequiverunt percipi. Fuit FRANCISCUS hic, cessante aliquandiu *palatinum* dignitate, locumtenens, quem vocant, regius; quod cum ex horum catalogo, tum ex

p.) ISTVÁNFFIUS Lib. X. p. 159, 12. et 22.

q.) Ibidem p. 163, 15.

r.) Eodem loco, p. 165, 4.

s.) In his luctu dignum est, quod ISTVÁNFFIUS memorat Lib. XI. p. 183, 33.

t.) ISTVÁNFFIUS Lib. XIII. p. 214, 31.

u.) Decreto anni MDXLII. Art. XLVIII.

v.) Decreto anni MDXLVII. Art. XXI.

¹ corr. ex MDC. sec. ms. A ² CJH 1696. II. 392. add. etiam ³ comitatus... status corr. ex status, et simul ordines comitatus et sec. A et CJH 1696. I. c. ⁴ CJH 1696. I. c. *Jauriensis* ⁵ CJH 1696. I. c. *Jauriensis* ⁶ corr. ex non dum

ⁱ Locum in nota p.) citatum vide in ISTVÁNFFY 1622. p. 159., lin. 12., 22.

ⁱⁱ Locum in nota q.) citatum vide in ISTVÁNFFY 1622. p. 163.

ⁱⁱⁱ Locum in nota r.) citatum vide in ISTVÁNFFY 1622. p. 165.

^{iv} Locum in nota s.) citatum vide in ISTVÁNFFY 1622. p. 183.

^v Locum in nota t.) citatum vide in ISTVÁNFFY 1622. p. 214.

^{vi} Locum in nota v.) citatum vide in CJH 1696. II. p. 392.; hac enim editione corporis iuris Hungarici Belius usus est.

ISTVÁNFIO^{x.)}ⁱ condiscas, litteras FERDINANDI I. quibus caedem *Georgii Monachi* palam excusabat, recitante. *Rumoribus*, inquit, *ad FERDINANDUM perlatis* (quos in eum *Monachi* internecio commoverat)¹ FRANCISCO UJLAKIO,² qui eius *loco et nomine*, Pannoniis *ius dicebat*, *episcopo nimirum Iauriensi, et senatus principi, atque iis omnibus, qui consiliariorum nomine censebantur, Idibus Ianuariis* (A. MDLI.)³ Praga litteras, quibus factum excusaret, *dandas existima*[p. 83.]*vit*. Quam sollicitus fuerit redituum episcopatus procurator, disci potest ex decreto anni MDLII. Art. XVIII. Ista functus dignitate A. MDLIV. die III. Augusti ad capessendam tiaram *Agriensem*, atque brevi post, ex vita abiit.⁴

35.) PAULUS GREGORIANCZY ascendit sedem anno eodem, quo ea *Franciscus* demigravit. Vir oppido doctus, et redintegrandorum *Episcopatus* redituum, in primis studiosus. Ei in acceptis fertur, rogatio illa, quae in comitiis A. MDLV.^{y.)} lata est:ⁱⁱ *Supplicant etiam, dignetur maiestas sua, decimas Domini Episcopi Iaurinensis,⁵ ex pertinentiis arcis Hornstein⁶ ad Episcopatum Iaurinensem,⁷ ab antiquo pertinentes, quae sub nulla esse, neque fuisse inscriptione dicuntur, sed tantum potentia mediante per Dominum Conradum de Fürst,⁸ dictae arcis Dominum perceptae esse, et percipi, visis iuribus Domini Episcopi, et Ecclesiae suae Iaurinensis,⁹ nec non teno*[p. 84.]*re concordiae, inter serenissimos principes MAXIMILIANUM imperatorem, ac regem WLADISLAUM,¹⁰ felicitis recordationis super his bonis impignoratitiis factae, iuxta iuris ac iustitiae ordinem praefato Domino Episcopo suo, ecclesiaeque suae remitti facere*. Itaque non est inanis gloriatio, cum PAULUS^{z.)}ⁱⁱⁱ noster de se scribit: *Sabaria,¹¹ inquit, in pertinentiis est Episcopatus Iaurinensis, (quem divino^{aa.)}^{iv} munere, et piissimi regis liberalitate, ego possideo), quam per multos annos, in alienis¹² manibus existentem, divina ope, ego ad iurisdictionem ecclesiae^{bb.)} reduxi*. Diutius in episcopo hac, et *Zagrabiensi* versatus PAULUS, cum mortem oppetiisset, *Franciscum Forgács Varadiensem* praesulem, extra modum eandem hanc dignitatem ambientem, repulsum tamen, permovit, ut desertis MAXIMILIANI partibus, ad *Transilvanorum* factionem descisceret.

x.) Lib. XVII. p. 310, 41. In catalogis, perperam *Emericus* dicitur, nisi, geminato, praeter morem, nomine, *Franciscus Emericus* adpellatus sit: quod haud crediderim.

y.) Articulo XII. cui adde, anni MDLVI. Artic. XLI.

z.) In *Epitome Rerum Hungaricarum*, quam in MSCto possidemus, Parte poster. Descript. *Hung. Spec.* §. V.

aa.) Ibidem §. I.

bb.) Confer citatum supra Ann. MDXLII. Art. XLVIII.

¹ quos... commoverat add. a Belio ² ISTVÁNFY 1622. p. 310. *Uilaquio* ³ insertum a Belio ⁴ corr. ex obiit sec. A ⁵ CJH 1696. II. 469. *Jauriensis* ⁶ CJH 1696. I. c. *Hornsthain* ⁷ CJH 1696. I. c. *Jauriensem* ⁸ CJH 1696. I. c. *Feirsth* ⁹ CJH 1696. I. c. *Jauriensis* ¹⁰ CJH 1696. I. c. *Uladislaum* ¹¹ GREGORIÁNCI 1746. p. 103. *hic locus* ¹² corr. ex *alicuius* sec. A et GREGORIÁNCI 1746. 103.

ⁱ Locum in nota x.) citatum vide in ISTVÁNFY 1622. p. 310. Quod ad catalogos, quinam sint ii, prorsus nescio; in catalogo enim *Szentiványiano*, quod supra saepius *Belius* adhibuit, non quidem *Emericus*, sed recte *Franciscus* ille praesul nominatur. Vide SZENTIVÁNYI 1699. p. 73.

ⁱⁱ Articulum hic citatum vide in CJH 1696. II. 469.

ⁱⁱⁱ Opus hoc *Gregoriánczii*, de quo *Belius* in nota z.) mentionem fecit, non multo post ab eodem publicata est in *Adparatu suo* (vide BÉL 1735–1746. et GREGORIÁNCI 1746.). Locum autem citatum, qui sequitur, vide in GREGORIÁNCI 1746. p. 103.

^{iv} Quae hic uncis inclusa leguntur, ex paragrapho I. eiusdem operis a *Belio* excerpta atque hoc loco inserta sunt; quod etiam nota aa.) significat. Vide GREGORIÁNCI 1746. p. 101.

Rem ISTVÁNFFIUS^{cc.)}ⁱ memoriae prodidit. *Haud dissimili* [p. 85.] *quoque commotae mentis errore*, (Dudithii, *Quinque Ecclesiarum episcopi successionem narraverat*),¹ *per superbiam, et stolidae ambitionis vanitatem*, Franciscus Forgacius² *episcopus Varadiensis, a caesare ad Ioannem*³ *Sigismundum descendit: ac primo in Italiam, deinde e Venetiis per Ragusinos Thracas Belgradumque et Temesvarium in Transilvaniam*⁴ *penetravit; non alia transfugii causa, quam quod Episcopatum Iaurinensem*,⁵ *quem ipse, post obitum Pauli Gregorianczii, vehementer expetebat, Caesar quamvis in eum propensior, tamen COSMI Florentiae ducis precibus, muneribusque expugnatus, Zachariae Delphino cardinali contulisset*. Oportuit ergo PAULUM ante annum MDLXIX. fatis concessisse.

36.) ZACHARIAS DELPHINUS cardinalis. Quam moleste, exclusis ab ea dignitate *Hungaris*, delatum homini peregrino axioma tulerint *Hungari*, anni MDLXIX. †Comitio^{dd.)}ⁱⁱ condocet. † *De Episcopa* [p. 86.] *tu, inquit, Iauriensi*,⁶ *ad longum declararunt status, causas, propter quas illum personae ecclesiasticae Hungariae*,⁷ *et benemeritae conferri postulant. Qua in re, cum sacra maiestas sua, se, supplicationis fidelium suorum, clementer rationem habituram, et ita provisuram gratiose obtulerit*,⁸ *ut regnicolae sibi satisfactum sentiant, nec ulterius conquerendi causam habeant: supplicant status, et ordines, ut hoc absque longiori mora, et cum effectu facere dignetur, ne causam habeant, prouti protestati sunt, decimas Domino Cardinali omnino denegare*. Haesit, uti erant calamitosa tempora, isthaec statuum rogatio, usque ad annum MDLXXII. Proinde novis precibus apud regem agendum rati ordines, eodem anno publice oraverunt, in hunc modum:^{ee.)}ⁱⁱⁱ *Comitatus ultra-Danubiani*,⁹ *qui videlicet decimas suas, ad Episcopatum Iaurinensem*¹⁰ *dare soliti sunt, adhuc supplicant maiestati suae caesareae, ut ipsis de idoneo praelato, clementer providere*, [p. 87.] *et hoc loco benignarum oblationum suarum memor esse quam primum*¹¹ *dignetur*. Cardinalis interim non se episcopum; sed *administratorem* modo Episcopatus *Iaurinensis* gerebat. Didicimus id ex *Annalibus*^{ff.)}^{iv} *Eremitarum S. Pauli: Quod, inquit, attinet, ad possessionem Monasterii Paumgart, hoc eodem anno (MDLXIX.)*¹² *citantur eiusdem possessores, quos silentio involvimus, a Zacharia Delphino cardinali, et administratore Episcopatus Iaurinensis*,¹³ *reliqua*. Colligas hinc, invitis regni ordinibus, eam dignitatem *Zachariam Delphinum*, obtinuisse. Itaque seu mortuo, seu, quod est vero similis, abrogato *Zacharia*,

cc.) Lib. XXIV. p. 511, 39.

dd.) Artic. XXXV.

ee.) Artic. VIII.

ff.) Lib. II. Cap. XLII. p. 316.

¹ *Dudithii... narraverat* add. a Belio ² ISTVÁNFFY 1622. p. 511. *Forgacius* ³ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Iohannem*
⁴ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Transilvaniam* ⁵ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Iaurinensem* ⁶ CJH 1696. II. 565. *Iaurinensi*
⁷ CJH 1696. l. c. *Ungariae* ⁸ CJH 1696. l. c. *obtulerint* ⁹ CJH 1696. II. 572. *ultradanubiani* ¹⁰ CJH 1696.
l. c. *Iaurinensem* ¹¹ CJH 1696. l. c. *quamprimum* ¹² insertum a Belio ¹³ EGGERER 1663. p. 316. *Iauriensis*

ⁱ *Locum in nota cc.) citatum vide in* ISTVÁNFFY 1622. p. 511.

ⁱⁱ *Locum in nota dd.) citatum vide in* CJH 1696. II. 565.

ⁱⁱⁱ *Locum in nota ee.) citatum vide in* CJH 1696. II. 572.

^{iv} *Locum in nota ff.) citatum vide in* EGGERER 1663. p. 316.

37.) IOANNES III. LISTHIUS, facta aetatis a summo pontifice gratia, anno MDLXXIII. die XV. Maii sacerdotium adiit, functusque postea est cancellarii munere. Moritur^{gg.)}ⁱ *Pragae* anno MDLXXVII. die 5. Martii. [p. 88.]

38.) GEORGIUS V. e comitibus *Dráskovics*. Ita ad annum MDLXXVIII. ISTVÁNFFIUS:ⁱⁱ *Caesar*¹ in locum Ioannis Listhii, *episcopi Iaurinensis*,² et cancellarii nuper *Pragae extincti* Georgium Draskovicium,³ ab *Episcopatu Zagrabien*si in *Hungariam*⁴ transtulit, ac ei in *praefectura Illyrici* ab illo gesta, quam *Banatum*⁵ vocant, Christophorum Ungnadium⁶ succedere iussit. Itaque praeter sacri muneris procurationem, civili quoque dignitate effulserat. Ab *Episcopatu Quinque-Ecclesiensi* regis indulgentia isthuc arcessitus,⁷ posteaquam legati munere in *Synodo Tridentina*, summa regis adprobatione, perfunctus est. Fuit FERDINANDO I. a confessionibus aliquando, quo ille ministerio tantopere optimum sibi principem devicit, ut nullam ornandi *Draskovicsii* occasionem inanem dimitteret. In *Iaurinense* sacerdotium delatus, in disciplinam ecclesiasticam instaurandam unus omnium maxime incubuit, *synodo* dioecenesa ad annum MDLXIX. *Iaurini* habita, cuius postea decreta typis vulgata fuisse ferunt. Post sacras has curas, in tuenda [p. 89.] regis auctoritate, omnem locavit operam. Turbulenta in annum MDLXXXII. *Posonii* comitia inciderant, quae ne in maiestatem fierent^{hh.)}ⁱⁱⁱ iniuria, cautissime providit. Cum ergo de rege, de religione, de civibus, omnium confessione praeclare in dies mereretur, caesare RUDOLPHO etiam commendante, in purpuratorum ordinem, auspicato, cooptatus est. *Sixtus V.*⁸ verba sunt ISTVÁNFFIUS,^{ii.)}^{iv} *Georgium Draskovicium*,⁹ *episcopum Iaurinensem*,¹⁰ et *cancellarium Hungaricum*,¹¹ *virum doctum, ac vitae, morumque sanctimonia et pietate celebrem, in cardinalium collegium cooptavit, misso ad eum Viennam, per Casparem*¹² *et familia Armorum Bononiensem patritium, purpureo galero, quem cum nomine summi pontificis, in templo D. Augustini, de manu Casparis*,¹³ *episcopi Viennensis, accepisset, ipse demum Ernestum, Matthiam, et Maximilianum, Austriacos principes, caesaris fratres, ceremoniae*¹⁴ *eius spectatores, nec invitatos, sed pro singulari eorum*¹⁵ *humanitate, ac erga* [p. 90.] *se benevolentia ultro venientes, convivio excepit. Tanta dignitatis fastigium, Colocensis Archiepiscopatus, ad quem A. MDLXXXII. accessit, praeivit. Cum autem et regi, et civibus carus, vitam, curarum plenam ageret, in Romani itineris adparatu, sexagenario quidem maior, in multorum tamen animis, nondum fato maturus, moritur, biennio postquam*

gg.) ISTVÁNFFIUS Lib. XXV. p. 551, 13. Historiam coronationis RUDOLPHI ab eo descriptam, in *Adparatu* nostro ad *historiam Hungariae* Dec. I. Monum. VI. edidimus.

hh.) ISTVANFFIUS Lib. XXV. p. 559, 40.

ii.) Lib. XXVI. p. 562, 50.

¹ insertum a Belio ² ISTVÁNFFY 1622. p. 551. *Iauriensis* ³ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Drascovitium* ⁴ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Ungariam* ⁵ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Banatus nomine* ⁶ corr. ex *Ungvadinum* sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. et ms. A ⁷ corr. ex *accessitus* sec. AB ⁸ ISTVÁNFFY 1622. p. 562. add. *successit. is caesare etiam atque papa commendante* ⁹ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Drascovitium* ¹⁰ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Iauriensem* ¹¹ ISTVÁNFFY 1622. p. 563. *Ungaricum* ¹² ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Gasparem* ¹³ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Gasparis* ¹⁴ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *cerimoniae* ¹⁵ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *ipsorum*

ⁱ *Locum in nota gg.) citatum vide in ISTVÁNFFY 1622. p. 551. Quod autem ad opus Johannis Listi a Belio luce publica donatum attinet, vide id in BÉL 1735–1746. I. pp. 303–315.*

ⁱⁱ *Vide ISTVÁNFFY 1622. p. 551.*

ⁱⁱⁱ *Locum in nota hh.) citatum vide in ISTVÁNFFY 1622. p. 559.*

^{iv} *Locum in nota ii.) citatum vide in ISTVÁNFFY 1622. pp. 562–563.*

purpura fuisset cohonestatus. ISTVÁNFFIUS^{kk.)i} ita viri exitum memoriae prodidit. *Non diu, ea, amplissimae dignitatis accessione, laetari potuit. Cum enim vix biennium in ea explevisset, et a pontifice in Urbem vocaretur, dum rebus necessariis comparandis,¹ ac Romani itineris rationibus ineundis, operam impendit, gravi dysenteria² oppressus sexagesimo secundo aetatis anno, vita functus est: non sine caesaris, et Pannoniorum procerum dolore, qui eum, cum propter singulares corporis animique eius dotes, plurimum amabant, tum vero, quod a LX. et a pluribus³ retroactis [p. 91.] annis, neminem in Pannoniae regno, post Thomae Bakocsii^{ll.)4} obitum, cardinalem fuisse meminissent. Quae in summo praesule hoc laudantur, brevi fasce, GREGORIUS PETHÖ complexus est: GEORGIUS DRASKOVICS fuit vir timens Deum, probus, spectabilis, sanctus dominus, idemque cardinalis, Colocensis archi-episcopus, Iaurinensis episcopus, Hungariae locumtenens.ⁱⁱ Reliquas summi viri laudes, atque pietatem in primis in *Societatis Iesu Patres*, et nos ipsi, in Comitatus *Thuroczyensis* historia expromsimus, et alii, prosecuti^{mm.)iii} sunt copiosius.*

39.) PETRUS HERESCHINCIUS, eodem, quo *Draskovicsius* anno in vivis esse desiit, non sacerdotium modo, sed et cancellarii quoque dignitatem capessivit: cum iam ante, tiam *Zagrabiensem* diutius gessisset. Inaugurationis diem XXVI. Octobris, [p. 92.] catalogi designant: quod non disputamus; sed quod *Ioannes Kutassy Hereschincio* praemitatur, idemque ipse *Ioannes* adpelletur, non *Petrus*,^{iv} id omnino emendandum est. Enim vero, iam tum anno MDLXXXVIII. egregiam in liberando MAXIMILIANO archi-duce *Austriae* e *Poloniarum* custodia, operam navabat *Petrus*. Ita eiusdem legationis collega *Nicolaus* ISTVÁNFFIUS^{nn.)v} cum reliquarum gentium nuncios recitasset: *Ex Hungaris*,⁵ inquit, *Petrus* Hereschincius⁶ episcopus *Iaurinensis*,⁷ et cancellarius *Hungaricus*,⁸ ac *Nicolaus* Istvánffius,⁹ *propalatinus*,¹⁰ *Bithoniam*¹¹ ad calendas *Ianuarias* convenere.¹² Proinde non est appellandus *Ioannes*, cum et *Zagrabiensis* catalogus *Petrum* vocet.

40.) IOANNES KUTASIVS. Occurrit eius mentio ad annum MDXCV. in publicis^{oo.)vi} monumentis. Creatur archi-episcopus [p. 93.] *Colocensis*, A. MDXCVI. ad diem XVII.

kk.) Eodem loco p. 563, 8.

ll.) Oblitum credo ISTVANFFIUM fuisse ZACHARIAE DELPHINI, cuius paulo ante historiam, e publicis monumentis dedimus; vel forte pensi habere noluit, quod is alienigena fuerit.

mm.) Vide *Purpuram Pannoniae* p. 49. seqq.

nn.) Lib. XXVI. p. 574, 29.

oo.) Vide Praefationem Articulorum *Transilvanicorum* anni MDXCV. ubi inter foederis concinnatores *Ioannes Kutasy*, episcopus *Iaurinensis*, et regni cancellarius primo loco ponitur.

¹ corr. ex *comparendis* sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ² corr. ex *dysenteria* sec. A et ISTVÁNFFY 1622. l. c. ³ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *sexaginta et amplius* ⁴ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Bacocii* ⁵ ISTVÁNFFY 1622. p. 574. *Ungaris* ⁶ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Heresincius* ⁷ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Iaurinensis* ⁸ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Ungaricus* ⁹ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Istvanffius* ¹⁰ ISTVÁNFFY 1622. l. c. add. *ex Austriacis... Stiriacis* ¹¹ corr. ex *Bithoniam* sec. A et ISTVÁNFFY 1622. l. c. ¹² ISTVÁNFFY 1622. l. c. *convenerunt*

ⁱ *Locum in nota kk.) citatum vide in* ISTVÁNFFY 1622. p. 563.

ⁱⁱ *Verba Gregorii Pethö, quae hic a Belio latine redduntur, vide in* PETHÖ 1729. p. 129.

ⁱⁱⁱ *Locum in nota mm.) citatum vide in* TIMON 1715. pp. 49–54.

^{iv} *Vide* SZENTIVÁNYI 1699. p. 74.

^v *Locum in nota nn.) citatum vide in* ISTVÁNFFY 1622. p. 574.

^{vi} *Locum in nota oo.) citatum vide in* CJH 1696. III. p. 28.

Iunii. Inter-abbatem *S. Martini*¹ vocat SZENT-IVÁNIUS;¹ nempe, paullo ante² traditum Turcis *Iaurinum* sede hac potitum fuisse, oportuit *Kutasium*: qua perdita, *Rákosium Semproniensis* agri oppidum MAXIMILIANI indulgentia tantisper secessit, dum quadriennio post, ad *Strigoniensem* metropolim transferretur.³

41.) MARTINUS PETHE *de Hetes, Vaciensis* primo, inde *Varadiensis*, ac denique *Iaurinensis* episcopus, anno MDC.⁴ qui simul et dignitate archi-episcopi⁵ *Colocensis*, atque pro-regis effulsit. De eo ISTVANFFIUS:^{pp.)ii} *Martinus Petheius*⁵ episcopus *Iaurinensis*,⁶ qui proregiae dignitatis locum obtinebat, Sabariam venit, ut tutiore loco, ab hostibus foret, quos eo nequaquam perventuros putabat. Verum cum⁷ nec in ea arce, quae debilibus, et infirmis muris constabat, satis fidere posset, petita, a FRANCISCO BATHYANIO⁸ in arce sua *Salonocia*, mansione, dum eo proficisceretur, a militibus caesareis Kör[p. 94.]möndii⁹ stipendia merentibus¹⁰ pari cum Hajdonibus¹¹ perfidia agitatis, in itinere rebus omnibus spoliatus fuit: mirumque videri potuit, eum impias sceleratorum praedonum¹² manus, quin caederetur, evadere potuisse. Nec multo post, hieme, (anno MDCVI.),¹³ sequuta tutioribus viis, Viennam delatus,¹⁴ morbo articulari, et annis gravis, vitam cum morte commutavit, ac a Ladislao Peteio fratre Posonii tumultatus est. Haec ultima optimi viri fata, hic fuit exitus.

42.) DEMETRIUS II. NAPRAGY, quemadmodum in Archi-Episcopatu *Colocensi*, ita in episcopo quoque *Iaurinensi*, Peteio successit. Itaque administrator subinde *Iaurinensis*^{qq.)} dictus est. Eius providentia modum publica^{rr.)iii} sanctione licentiae praesidiariorum posuit, iura, cum episcopi, tum venerabilis capituli civiumque contemerantium. Posteaquam, verba sanctionis sunt, *ratione violationis iurium, et [p. 95.] iurisdictionis episcopi, et Capituli Iaurinensis*¹⁵ *per supremum, et alios capitaneos, annonae praefectum, caeterosque officiales suae maiestatis in praesidio Iaurinensi*¹⁶ *constitutos factae, ac inter caetera, quod iidem capitanei et officiales, iurisdictionem suam, in cives et subditos, eorundem episcopi et capituli, extendant, macella, in fraudem lanionum capituli*¹⁷ *aliis assignent*,¹⁸ *libertatem educillandi per bimestre annuatim restringant, constitutiones opificum quorundam regio diplomate confirmatas negligant, exemptionum*¹⁹ *civilium rationem non habeant, aliaque molestiarum genera ipsis inferant; sacra caesarea regiaque maiestas, ad arbitrariam revisionem*²⁰ *commissariorum Hungarorum, soluta hac*²¹ *diaeta, immediate eo destinandorum, benignissime condescendit.* Tanti est, suis ipsius iuribus haud indormivisse. Egit eius disputationis praesidem *Ioannes Telegdy, Varadiensis* episcopus, pluribus arbitris, quorum nomina illic legas, simul adhibitis. Verum, quod

* Ita habet anni MDCI. Art. XXXIV.

pp.) Lib. XXXIV. p. 829, 44.

qq.) Sic legas in clausula Decr. A. MDCVIII. Decreto item A. MDCIX.

rr.) A. MDCXVIII. Art. XXVI.

¹ corr. ex *Mortini* ² paullo ante add. sec. AB ³ corr. ex *transfereretur* ⁴ corr. ex *MDCXLIII* sec. ms. A ⁵ ISTVÁNFFY 1622. p. 827. *Petheius* ⁶ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Iauriensis* ⁷ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *quum* ⁸ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Battiano* ⁹ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Quermendii* ¹⁰ ISTVÁNFFY 1622. l. c. add. *quibus... receperat* ¹¹ ISTVÁNFFY 1622. p. 828. *Haidonibus* ¹² corr. ex *praedomum* ¹³ insertum a Belio ¹⁴ add. a nobis sec. ms. A et ISTVÁNFFY 1622. l. c. ¹⁵ CJH 1696. III. *Novellae* p. 54. *Jauriensis* ¹⁶ CJH 1696. l. c. *Jauriensi* ¹⁷ CJH 1696. l. c. *capitularium* ¹⁸ CJH 1696. l. c. *assignent* ¹⁹ corr. ex *exemptionem* sec. CJH 1696. l. c. ²⁰ add. sec. CJH 1696. l. c. ²¹ corr. ex *haec*. sec. CJH 1696. l. c.

ⁱ Vide SZENTIVÁNYI 1699. p. 139.

ⁱⁱ *Locum in nota pp.) citatum vide in ISTVÁNFFY 1622. p. 827. (non in p. 829., uti in nota habetur.)*

ⁱⁱⁱ *Locum in nota rr.) citatum ac infra verbotenus relatam vide in CJH 1696. III. Novellae p. 54.*

commissio illa, tametsi aequi [p. 96.] iustique rationem quam sollicitissimam habuerat, ad irritum cecidit; necessum erat, iterum iterumque^{ss.)}¹ legem latam instaurari: quam felici successu, ex Decreto anni MDCXXV.^{tt.)}ⁱ condiscas: *Pro peracta commissione Iaurinensi*² *Art. L. anni MDCXXII. instituta, Sacratissimae caesareae regiaeque Maiestati, Domino ipsorum Clementissimo, fideles status, et ordines; nominatim vero Reverendissimus Dominus Episcopus, et Venerabile Capitulum Ecclesiae Iaurinensis*³ *immortales agunt gratias.* Atque tunc quidem, in vivis esse desierat *Napragyus*. Praeter inusitatam attentionem hanc ad iura ecclesiae adserenda, istud quoque in meritis eius refert basilica *Iaurinensis*, quod eam capite S. LADISLAI regis, tum et supellectili sua, vivus adhuc locupletavit.

43.) VALENTINUS LÉEPES, Episcopatus *Iaurinensis* administrator circa annum MDCXX. [p. 97.]

44.) NICOLAUS III. cognomento *Dallos*. Adiit, ex *Vaciensi Iaurinensem* episcopem anno MDCXXIII. iamque eius mentionem legas in decreto anni MDCXXV.^{uu.)} Concessit fatis, vix lustro unico superato.

45.) STEPHANUS SENNYEI, de *Kis Sennye*, primo *Bosnensem* tiaram^{vv.)} gessit, quam postea, indulgente FERDINANDO II. cum *Vaciensi*,^{xx.)} eam vero anno MDCXXX. cum *Iaurinensi* hac permutavit, simul cancellarii regni *Hungariae* munere perfunctus.

46.) GEORGIUS VI. e comitibus *Dráskovics*, alter, qui ad *Iaurinensem* hanc sedem electus est; sed qui prioris illius laudes haud aequarit. Colligas id ex hac, quam dabimus, anni MDCXLVII. sanctione:^{yy.)}ⁱⁱ *Quandoquidem status et ordines regni capitularium etiam libertatem a nemine violandam esse cupiant; itaque decernitur: [p. 98.] ne a modo in posterum modernus episcopus Iaurinensis, in iurisdictionem capituli, in legitimis, ac iuridicis executionibus, et bonis eiusdem temporalibus, se intromittere, libertatesque convellere praesumat; multas ab ipsis exigendas propria auctoritate⁴ non decernat; vacantia beneficia, et canonicatus, sub amissione collationis, et fructuum medio tempore perceptorum restitutione, capitulis fienda, ultra tempus in canonibus definitum vacare permittat, eorundemque fructus, ac obventiones pro se non recipiat,⁵ in bonis acquisitiis⁶ canonicorum ab intestato decedentium nullam dispositionem habeat. Notarios eorundem non dirigat, neque testamenta ipsorum mutet, vel quidlibet aliud in praeiudicium, et derogamen iurium, ac iurisdictionem eorundem admittere attentet, conservatoria etiam et sacristias violare, litterasque⁷ et litteralia⁸ instrumenta regnicolarum ibidem reposita, nec convolvere, nec discutere,⁹ multo minus absportare,¹⁰*

^{ss.)} Confer, ac lege omnino anni MDCXXII. Art. L. et qui illic citantur: quibus adde anni MDCXLVII. Art. XLV. Anni MDCXLIX. Artic. XXXVII. Anni MDCLV. Art. VIII.

^{tt.)} Articulo XVIII.

^{uu.)} Artic. LI. et clausula.

^{vv.)} Vide anni MDCXXII. Artic. XLIII.

^{xx.)} Isthic cum clausula Decreti anni MDCXXV. recenset.

^{yy.)} Artic. CII.

¹ in nota ss.) *Anni MDCXLIX. Artic. XXXVII.* corr. ex *anni MDCXIX. Artic. XXXII.* ² CJH 1696. III. *Novellae* p. 97. *Jauriensi* ³ CJH 1696. III. l. c. *Jauriensis* ⁴ CJH 1696. l. c. *authoritate* ⁵ CJH 1696. l. c. *percipiat* ⁶ corr. ex *aquisitiis* ⁷ CJH 1696. l. c. *litterasque* ⁸ CJH 1696. l. c. *litteralia* ⁹ corr. ex *discutere* ¹⁰ CJH 1696. l. c. *asportare*

ⁱ *Locum in nota tt.) citatum vide in CJH 1696. III. Novellae p. 97.*

ⁱⁱ *Locum in nota yy.) citatum vide in CJH 1696. III. Novellae p. 193.*

vel deperdere, sub amissione officii¹ audeat. Pulchrum profecto facinus, quod antistitis co-
ercita licentia, [p. 99.] securitati providerint, sacerdotum status atque ordines. Neque
enim universum corpus salvum fuerit, nisi simul membra singula velis esse incolumia.
GEORGIUS RATKAIUS *de Nagy Thabor*,^{zz.)i} scitus scriptor, sui hanc popularis licentiam
ad hunc modum in litteras retulit. GEORGIUS DRASKOVICS,² inquit, *ab insigni cupidi-
tate, maiores opes adfectans,*³ *non solum nobilitatem plurimis onerat*⁴ *iniuriis; sed collegium
quoque sacerdotum, subditosque potestati suae subiectos*⁵ *variis adffixit*⁶ *cladibus, pontifi-
catu denique, varia labe polluto, cuius antea nomen sanctius, et*⁷ *venerabilius fuerat, eccle-
siasticarum rerum statum magnopere conturbavit. Itaque cum et antea per comitiales dies,
gravissimis a nobilitate depositis querelis, in iudicium fuisset postulatus, et deinceps quoque
seditiosa multitudinis adversus clerum concitatio metueretur; sanis Lippaius inductus consi-
liis, sacrum ad mensem Septembrem indicit concilium, [p. 100.] quo convenientibus univer-
sis, quae pro incremento Catholicae fidei, emendatione depravatorum morum, castigandisque
sontibus expedire visa sunt, magna Lippaiana pietatis, ac boni publici⁸ fervore, sancita fue-
re. Et Draskovicus⁹ quidem, velut nobilitatis ingenitae, et sacrae¹⁰ dignitatis, quam ge-
rebat, immemor, tum ob crimina, quorum supra meminimus, tum praecipue, ob episcopatus
sui bonorum devastationem, desolationem, abalienationem, avaram demum nimium tributo-
rum exactionem, communi concilii voto, bonis ecclesiae suae, ad triennium, quinque millibus
annuis¹¹ pro sacra dignitate decore sustentanda concessis, non absque gravi nominis bonae-
que existimationis iactura, motus est. Verum dum hac mitiore¹² correctione, pertinaci conatu,
neutiquam contentus foret, deinde iudicio ab archi-episcopo,¹³ legibus regni iubentibus, rite ce-
lebrato, in bis centenis millibus damnatus ecclesiae bonis sese denuo abdicare iussus fuit. Tum
vero ille, festinato ad caesarem [p. 101.] itinere, recuperandae gratiae,¹⁴ beneficiique repeten-
di causa, Viennam contendit, ubi diuturno desudans labore, ac quorundam interpositis pre-
cibus, aegre tandem obligatis ac depositis diversis¹⁵ sibi faventibus bis centenis millibus, salvo,
et integro archi-episcopi iudicio caeterum persistente, optato potitus voto, Iaurinum reversus
abiit. Sed has ille aberrationes, magnis postea virtutibus emendavit. Edaci enim ser-
pigine, pergit historicus,ⁱⁱ *atque carcinomate desperatae curationis, per menses plures la-
borans, tandem bonorum adquienscens*¹⁶ *monitis, universa sua, ea pietate disposuit, ac po-
stremis firmavit tabulis, quae non modo Christianum bonum, sed vero etiam ecclesia-
sticum pium declararent.*¹⁷ *Nam praeterquam, quod nepotibus, ex fratre palatino genitis,
centum millia tallerorum reliquisset; caeteram, quam habebat, amplissimam pecuniae sum-
mam pietati consecravit. Quare Patribus Societatis Iesu*¹⁸ *pro Sempronienis*¹⁹ *Collegii fun-
datione, quibus et antea opulentum Pornensis Abbatiae sa*[p. 102.]*cerdotium cesserat, supra**

zz.) In Memoria regum, et banorum regnorum Dalmatiae, Croatiae, et Sclavoniae. Lib. VI. p. 253.

¹ CJH 1696. l. c. add. *ipsius* ² RÁTTKAY 1652. p. 253. *is* ³ RÁTTKAY 1652. p. 253. *affectans* ⁴ RÁTTKAY 1652. p. 253. *onerarat* ⁵ add. sec. RÁTTKAY 1652 l. c. ⁶ RÁTTKAY 1652. l. c. *afflixit* ⁷ RÁTTKAY 1652. l. c. *ac* ⁸ RÁTTKAY 1652. p. 254. *publici boni* ⁹ RÁTTKAY 1652. l. c. *Drascovicus* ¹⁰ RÁTTKAY 1652. l. c. *sacratae* ¹¹ corr. ex *numis* sec. ms. A; et RÁTTKAY 1652. l. c. ¹² RÁTTKAY 1652. l. c. *mitiori* ¹³ RÁTTKAY 1652. l. c. *archiepiscopo* ¹⁴ corr. ex *gratia* sec. A et RÁTTKAY 1652. l. c. ¹⁵ add. sec. RÁTTKAY 1652. l. c. ¹⁶ RÁTTKAY l. c. *acquienscens* ¹⁷ RÁTTKAY l. c. *declararet* ¹⁸ add. a Belio ¹⁹ RÁTTKAY l. c. *Sopronienis*

ⁱ Locum in nota zz.) citatum vide in RÁTTKAY 1652. pp. 253–254. (numerus paginae in nota corr. ex 203. sec. ms. A et locum citatum.)

ⁱⁱ Vide RÁTTKAY 1652. pp. 254–255.

quadraginta millia adiungit, et cum se Illyrico genere ortum meminisset, Seminario Capituli Zagrabiensis, Bononiae fundato, subsidii causa, mille¹ decem; vestalibus D. Clarae Virginibus in urbe montis Graecensis degentibus, alia decem legavit, ac demum, si quem aliquando, quacunque ex causa defraudasset, Zachaei exemplum imitatus, aliquot in satisfactionem destinavit millia. Quibus peractis, omnibus deinde, ritu Christiano, sacramentis munitus, singulari in Deum, et² Deiparam pietate, omniumque adstantium consolatione, Deo animam reddidit. Hactenus ille. Meminerunt liberalissimi huius testamenti sanctiones^{a)} quoque publicae: quo simul, quinquaginta florenorum *Hungaricorum* millia, instaurandis munitionibus *Ersek-Ujváriensibus*, destinabantur, lentius tamen,^{b)}ⁱ³ quam decuerat, operi impensa. [p. 103.]

47.) IOANNES PÜSKY praefuit huius cathedrae administratoris nomine; quippe, qui archiepiscopus *Colocensis* fuerit, et ante acceptam tiaram *Iaurinensem*, quod anno MDCLX. evenit, electus *Vacziensis*.^{c)} Exstat eius mentio in clausula Sanctionum anni MDCLV.

48.) GEORGIUS VII. SZÉCSÉNY, plures summa laude episcopatus obiisse legitur. Nam anno quidem MDCXLIV. *Quinque Ecclesiensis*; postea anno MDCXLVIII. *Veszprémiensis*, nostri autem *Iaurinensis* anno MDCLIX.⁴ FERDINANDI III. atque LEOPOLDI M. voluntate, beneficioque adiit; ad *Colocensem* hinc, inde ad *Strigoniensem* cathedram, ubi de eo dicendi locus erat, evectus.

49.) LEOPOLDUS, e comitibus *Kolonich*, posteaquam pluribus defunctus fuisset sacerdotiis, *Neostadiensi* potissimum episcopo in *Austria*, et in republica, muneribus, ad *Iaurinensem* Episcopum anno MDCLXXXV. delatus, ita de optimo caesare ac rege LEOPOLDO M. meruit, ut primo *Colocensis*, deinde *Strigoniensis*, summus [p. 105.]ⁱⁱ praesul, magna sacrorum, profanorumque ordinum adprobatione, salutaretur.

50.) CHRISTIANUS AUGUSTUS, e ducibus *Saxoniae*, cuius memoriam, quod in omnium adhuc animis viget, non est necesse, refricare. Fuit princeps, iis animi dotibus, quas in tanto praesule, in primis requirebat *Hungaria*. Tametsi enim praeter *Iaurinensis* tiaram, quam anno MDCXCVI. indultu LEOPOLDI M. capessivit, *Strigoniensis* metropolitanae axioma, et *Romanam* illam purpuram, qua nihil dici potest eminentius, gessit; tamen eum se omnibus humanitate, alloquii facilitate, aequitateque praebuit, ut, viro caesarum, regumque sanguine genito, non universa modo *Hungaria*, sed externus etiam orbis optaverit perpetuitatem.^{d)}ⁱⁱⁱ [p. 106.]

51.) PHILIPHUS LUDOVICUS, e comitibus de *Sintzendorff*. Accessit ad episcopum *Iaurinensem* anno MDCCXXV. brevi post in purpuratorum ordinem a BENEDICTO XIII. rege

a.) Decreto anni MDCLIX. Art. V.

b.) Confer Decretum anni MDCLXII. Art. XXI. et WAGNERI in *Historia Leopoldi M.* querelam Lib. II. p. 131. quam recognovimus operis nostri Tomo IV. in *Historia Ujvarini*, §. XII. p. 355.

c.) Legesis clausulam decreti an. MDCXLIX.

d.) Tres hos praesules GEORGIUM, LEOPOLDUM, et CHRISTIANUM AUGUSTUM, in *Pisoniensi* sede memoravimus Tomo I. Parte speciali Comit. *Poson.* Membro I. Sectione I. Hist. urbis *Posoniensis*, Cap. V. Art. VI. §. XXXV. seqq. p. 525. seqq. ad p. 542. quos recale.

¹ RÁTTKAY p. 255. *millia* ² RÁTTKAY l. c. ac ³ in nota b.) *confèr* add. sec. A ⁴ corr. ex MDXLI sec. A

ⁱ *Locos in nota b.) citatos vide in WAGNER 1719–1731. vol. I. liber II. p. 131., et BÉL 1735–1749(?) IV. p. 355.*

ⁱⁱ *Errore copistae post numerum paginalem 103. nr. 105. sequitur.*

ⁱⁱⁱ *Locum in nota d.) citatum vide in BÉL 1735–1749(?) I. pp. 525–542.*

Poloniarum AUGUSTO II. patrocinate sublectus, atque in Episcopem *Wratislaviensem* translatus.

52.) ADOLPHUS a S. GEORGIO e clericis regularibus scholarum piarum successor a CAROLO VI. datus est *Philippo*. Vir multarum laudum, ac in primis, exacta literaturae *Hebraicae* scientia memorandus, quique, dum haec curis ultimis recognoscimus, magna cum singulorum, tum omnium adprobatione, episcopem administrat. *Feliciter!*

§. IX.

Fuere hi, quos erudere potuimus, *episcopi*, iuxta ac *supremi comites Laurinenses*. Quando vero magistratu isthoc, aut cuius regis indulgentia, donati fuerint, non habeo dicere. Veterem esse dignitatis [p. 107.] accessionem, nemo iverit inficias. Magistratus, iisdem hic, et nominibus designantur, et praerogativis, quas alibi meminimus saepius, ubi in commune consulendum quidpiam est. *Laurini* fit comitiolum, rarius alibi, nisi forte occasio ita tulerit, ut illic coire habeant necessum, ubi aut statuendum aliquid est, aut medelae quidpiam festinanter rebus adferendum. Instaurantur vero provinciales hi magistratus, cum triennium decurrit, fitque non raro, ut qui suam reipublicae operam adprobaverunt, iubeantur porro rei praesesse. quod aliter evenit, si quid licentiosius, negligentiusve, egere. Tunc enim una omnium voluntate, ii subleguntur, in quorum prudentia, aequitateque spes esse potest quam maxima. *Insignia* comitatus, scutum referunt, tribus trabibus, quae *Danubii*, *Rabae*, et *Rabtzae* nomina gerunt, transversim distinctum. Eorundem et signandis litteris usus est. Haec generatim de *Comitatu Laurinensi* dicta sunt. [p. 108.]

*Regiminis
forma:*

*Comitiorum
locus:*

*Insignia
comitatus:*

PARS SPECIALIS

DE

Processibus Comitatus Iauriensis

*PROOEMIUM*¹

Iauriensium haec regio, cuius nunc situm, opportunitates, fata, incolas, atque magistratus vidimus, tribus definitur *processibus*. Suae his iterum sunt partitiones, a varia positione arcessitae; nempe Processus² *Tó-köz*; *Pusztá*, et *Sziget-köz*. Quos proinde fas est, ut more nostro, adcurate et cum ex ipso rerum habitu, tum ad historiae fidem luculenter designemus. [p. 109.]

MEMBRUM I.

DE

Processu Tóköziensi.

Tóköziensem^{a.)} *Processum* ita dixere nostri, quod paludibus partim, partim fluminibus concludatur, sitque ideo positu uvido, atque lacustri. Complectitur partem comitatus occidentalem, qua is *Mosoniensium* hinc, *Semproniensium* illinc finibus terminatur. Quod medium fere *Rabcza* intersecat, in duos eum tractus diviserunt: quorum qui ultra amnem est, *Districtus Rabczensis*, seu *Terra Trans Rabczam*; *Interamnensis*, sive *Districtus Tóköz* contra dicitur, qui est intra *Rabam*, *Rabczamque* amnes. Utrumque fere *Hungari* colunt, sed admissis tamen in supplementum, hic atque illic *Germanis*, et *Croatis*. Nos priori loco *Interamnensem*, idcirco lustrabimus, quod eum metropolis *Iaurinum* insedit. [p. 110.]

SECTIO I.

DE

Districtu, seu Terra Interamnensi.

Terra Interamnensis, tota, non circumfusa modo aquis est, sed interstincta etiam, nam ab oriente quidem *Raba*, *Rabcza* ab occidente, praecingitur. Quod a tergo est, palus *Kóny Tó*, a *Semproniensibus* dirimit; reliqua inde regione, qua ea *Iaurinum* declinat, in cuneum, et peninsulam, inter utramque amnem, abeunte; dum in *Danubium*, eo ipso loco designat, ubi *Iaurinum* insedit. Sinus regiunculae, quia depresso posita est, passim apertas

^{a.)} *Tó* enim paludem; *köz*, intercapedinem significat.

¹ corr. ex *proemium* ² add. sec. A

aquarum venas, submittit, turgescentes nunc, si amnes exundent, nunc iterum, si coelum incidat siccum, evanescentes. In his sunt, stagnantium fluviorum similes, *Tatos* in agro *Ikriensi*, *Fövényes-Ér*, modico intervallo a priori seiunctus; *Kutya-Ér*, in tractu *Hugadensi*; *Sardós* prope *Bezi*, ac [p. 111.] denique *Iend*, qui ex lacu *Tsétsénensi* derivatus, in *Rabczam* influit, nostrumque hunc tractum *Tököz* a *Rabaköz Semproniensium*, discriminat. Loci haec opportunitas invitaverat superiore tumultu *Rabaközianos*, ut vallo traiectum praemunirent, quem postea, hoste depulso *caesariani* tamdiu praesidio tenuerunt; dum tumultuatio illa desineret penitus. Haec illa ora est, per quam *ABAE* regi, cum exercitu, *HENRICUS* imperator occurrere frustra^{b.)}¹ⁱ connisus est; dum flexo itinere, *Rabam* superaret, ac difficili in campis *Menyfő* victoria potiretur. Insunt, modico huic tractui, praeter *Iaurinum*, vici XII. atque deserta quaedam, quae singula iam iam expromemus. [p. 112.]

ARTICULUS I.

DE

*Libera, regiaque civitate
Iaurino.*

S Y N O P S I S.²

Iaurini nomen Romanum, Rabona, Arrabon: an veteribus Scaurinum sit dictum? Hungaricae adpellationis derivatio, ex lingua³ Hebraea: ex Hungarica: auctoris vero similis opinio. .... §. I.

Pristinus oppidi situs: an geminum Arrabona, statui debeat, ut Itinerario Antonini consularur? auctoris sententia. .... §. II.

Itinerarii rationes excutiuntur. .... §. III.

An sit prisca Romanorum cultus vestigium Iaurinum: id suadet⁴ situs, ad confluentem opportunitas. .... §. IV.

Quae Arrabonis fata fuerint, medio aevo: in primis Caroli M. temporibus inclaruit:

belli eius rationes: ex anonymo: Bonfinio: Reginone expromtae. .... §. V.

Res ad Arrabonem tunc gestae: Bonfinii praestigiae: Reginoni: et Aventino incognitae. .... §. VI.

Pergit, de Caroli M. victoria, nugae comminisci Bonfinius: invitis auctoribus:⁵ contraeunte item chronologia. .... §. VII.

Auctoris ulterior, de toto bello Carolingico, epicrisis. .... §. VIII.

Sequuntur hinc res Iaurini obscurae sunt: illustrantur sub Sancto Stephano: religionis Christianae Iauriensi hac ora exordia. §. IX.

^{b.)} Legesis THUROCIUM Parte II. *Chron.* cap. XXXVII. p. 44, 27. ubi tamen *Rabtha* vitiose pro *Rabcza* legitur.

¹ in nota b.) vitiose corr. ex. viciose ² add. a nobis sec. notas marginales ³ corr. ex lingua ⁴ corr. ex suadet ⁵ corr. ex auctoribus

ⁱ Locum in nota b.) citatum vide in THURÓCZY 1600. p. 44.

Iaurini *accessiones, ex condito isthic episcopatu: oppidum intimius ad Danubium reductum: civium origines.* ..... §. X.

Iaurini *fortuna sub Aba, et Petro regibus: Henrici imperatoris, triplex, pro Petro in Hungariam impressio: praelio victor cum Aba, ad Iaurinum congregitur: idemque intercipit.* ..... §. XI.

Intrat quartum, et quintum Henricus Hungariam, ut mortem Petri ulciscatur, sed infelicitate: rei gestae series, relata a Thuroczio: dissimulata ab Hermanno Contracto. §. XII.

Pax inter Salomonem, et fratres Geyzam et Ladislaum, Iaurini coalescit: Henrici Austriaci, adversus Hungaros, et Iaurinum iniquissimo tempore patratae iniuriae: Bulgarorum invasio a Stephano vindicatur: idem clade adfecit Ottocarum. ..... §. XIII.

Stephani V. diploma, quo iura peculiaria Iauriensium perscribuntur. ..... §. XIV.

Eius diplomatis ad illustrandam Iaurini historiam necessitas: recognoscitur et adfirmatur ab Andrea III. ..... §. XV.

Commentatio auctoris in regium diploma. ..... §. XVI.

Fruiti sunt iuribus suis peculiaribus Iaurienses, calamitosissimis temporibus: Ludovici in eos nova benignitatis significatio diplomate adfirmata: quod solenni formula recognovit venerabile capitulum Iaurinense. §. XVII.

Quid Iaurino sub Sigismundo evenerit: sub Alberto: fuit viduae Elisabethae perfugium: et locus emortualis. ..... §. XVIII.

Sequitur Ladislai posthumi fidem: Matthias¹ Corvinus de Iaurino, et mediis bellis securus: periculum adiit sub Wladislao: cessit post Mohacsensem cladem Ferdinando. §. XIX.

Metu Solymani adventantis, exuritur a Lambergio Iaurinum: intemeratum relinquitur a tyranno: Ferdinandus muniendi eius exordia fecit: quos ex Germanis habuerit praefectos: Taiffali clades Iaurino iniqua:

Mauritii Saxonis ad Iaurinum, cum exercitu desidia. ..... §. XX.

Huic Ecchius Salmensis, vir militaris et impiger: Maximiliani imperatoris otiosa ad Iaurinum aestiva: Iaurinum sub idem tempus igni, magna sui vastitate exurit. §. XXI.

Difficilius instauratu Iaurinum: decimae episcopatus, huic fini, publica lege destinatae: ius asyli Iaurinensi praesidio derogatum. §. XXII.

Maximiliani in muniendo Iaurino adsiduitas: eandem procuracionem facit Rudolphus: laus praesidiariorum Iaurinensium: munitionum ante Hardeckii praefecturam ratio, ex Bocatio descripta: eiusdem de Hardeckii fati vaticinium. ..... §. XXIII.

Iaurini obsidendi occasiones ab hoste captatae: Hardeckii vana ante obsidionem gloriatio: idoneus ad defensandum urbis habitus. ..... §. XXIV.

Castra Iaurino admovet Sinanus: oppugnationis initia, adportam Sacrano: aggeres extimi occupantur, frustra ab Italis recuperati: Tartaros Danubium transnatantes magna edita clade, repellit Pálffius. ..... §. XXV.

Viae obsidionales ad moenia urbis propius admoventur: fossam flumentaneam, pertinaci, sed frustraneo conatu opplere nituntur hostes: mox clam terebrare muros latericios incipiunt: et pulvere pyrio in acre, nulla exstanti noxa elidunt: Hardeczkii simulata consternatio et scelestas consilia: instauratur novis, et properatis delectibus, Hungarorum exercitus. ..... §. XXVI.

Impetus nostrorum contra Turcas. §. XXVII.

Nihil forte adeo eruptione ad summam rei profectum: castra nostrorum in insula adoriri statuit Sinanus: pontem ei fini molitur, et nostrorum ignavia adiutus compaginat: nostrorum stationes tormentis infestat, aggeresque occupat: fit inde atrox praelium: nostrorum clade diremptum: ponte constrato in insulam traiciunt Turcae: Matthias² de receptu statuit. ..... §. XXVIII.

¹ corr. ex Mathias ² corr. ex Mathias

*Profectio Matthiae cum exercitu perturbatis-
sima, verbis Istvánffii, describitur. §. XXIX.*

*Turcae, exercitu nostro profligato, omni viri-
um contentione in oppugnationem Iaurini in-
cumbunt: aggeres et suggestus in suburbii ruinis
collocant, neque tamen proficiunt: muros iterum
terebrare pergunt: elisaque grandi propugna-
culi parte, frustra obsiliunt: singularis prae-
sidiariorum in oppugnando ardor. §. XXX.*

*Hardeczki intempestiva consternatio, et
praepostera, dedendi Iaurini consilia: Perlino
caduceatore apud Sinanum utitur: deditio-
nis leges: urbe festivo habitu indutus excedit:
Sinanus edita superstitiosae pietatis signifi-
catione urbem occupat: praesidio munit: in
decedentes praesidiarios, contra datam fidem
saevit. .... §. XXXI.*

*Quam dolenter tulerit caesar, Iaurini damno-
sissimam iacturam: urbis, et in hac sacrarum
aedium facies: antistitis, et capituli demigra-
tio: huius iurisdictioni lege publica consulitur:
recuperato Iaurino in sedem pristinam repo-
nere capitulum cupiunt status et ordines: hic
et episcopus redit. .... §. XXXII.*

*Belli anni 1597. adparatus ad Iaurinum ob-
sidendum inauspicato convertuntur: res illa
dubiis ducum sententiis disparatur: tandem
Iaurino incumbitur: oppugnationis exordia,
sic satis prospera: progressus ob adventan-
tis hostis rumorem impeditior: Turcarum in
propugnando ardor: molestiae, quae nostros
adfligebant: militaris disciplinae neglectus:
accelererans in suppetias Mehemetes, nostros
terret, obsessos ferociores reddit. §. XXXIII.*

*Turcae nostrorum fugam, in rem suam ver-
tunt: Ali Bassa, urbis praefecti, insolentia:
tessera de gallo ferreo citius cantaturo, quam
Christiani urbem recepturi essent, quid prae-
sagierit: Ali Bassae genus et fata. §. XXXIV.*

*Obsidio haec irrita, exacuit caesaris indu-
striam, et consilia recuperandi Iaurini: desti-
nationum earum ordo, et administri: caesaris,
ad hos adlocutio: recipiunt in se tanti molis
negotium. .... §. XXXV.*

*Expeditionem comparant Schwartzenburg-
gius, et Palfius: Schwartzenburgi ad milites
adlocutio. .... §. XXXVI.*

*Suscipitur auspicato expeditio: eius rationes
poeta canit: ardor item militum. §. XXXVII.*

*Diei primi profectio: nocturna stativa: ordo et
mandata rei gerendae, praefectis, et militibus
data: pergunt destinatis consiliis exercitus: nox
luna illustris, terret proficiscentes: sed nube
mox obscuratur: eadem recinit poeta: militum
preces recitat. .... §. XXXVIII.*

*Obscura iam nocte iter circumspice, composi-
teque continuatur: et Vobecurtius ad portam
urbis, silentio accedit: struuntur feliciter insi-
diae: harum poetica hypotyposis. §. XXXIX.*

*Opus elidendae portae auspicato adgreditur
Vobecurtius: quod opinione succedit facilius:
adaperta iam porta Vobecurtius, et Ober-
brukius in urbem cum suis imprimunt: reli-
quae impressionis ordo, et difficultas: Schwar-
zenburgii sollicita adtentio. .... §. XL.*

*Fit res in urbe discriminis plena: Turcarum
indomita rabies: Palfius, et ducis et militis
munia, fortiter obit: reluctantium ferociam
frangit: nostri tandem consumpta victoria po-
titiuntur. .... §. XLI.*

*Praeda, cum urbe ingens, intercepta et inter
milites et duces, ex aequo divisa est: caeso-
rum et captivorum numerus: laureati nuncii
de victoria Pragae, id caesarem missi: cae-
saris, et orbis melioris concepta inde laetitia:
Schwartzenburgii in Lopesium inusitata
severitas. .... §. XLII.*

*Urbis recuperatae memoriam merito glorio-
sius recolimus: Csernovicii ad eandem cele-
brandam carmen. .... §. XLIII.*

*Vindicatae urbis praefectura Schwartzenburg-
gio creditur a caesare: eius in operibus instau-
randis solertia: valvam e porta elisam, ana-
thematis loco in aede cathedrali suspendit: nu-
mus capti Iaurini memorialis: Sigismundus
Bathoreus urbem subit, accipiturque¹ splen-
dide. .... §. XLIV.*

¹ corr. ex accipitur que

Iaurini recuperatorum uterque, biennio post, seu anno seculari, fato fungitur: succedit Schvartzenburgio Rederus, brevi et ipse mortuus: fuit interim¹ belli officina Iaurinum: audax sanguinolenti² cuiusdam Turcae facinus Iaurinda patratum, cuius series exprimitur. .... §. XLV.

Bello Bocskaiano sartum, tectumque mansit Iaurinum: astu tentatur a Turcis: eius cura in primis commendata fuit regibus: propugnaculi cuiusdam subitus, et coniunctus cum strage hominum casus. .... §. XLVI.

Res Iaurini civilibus bellis florentes: praesidiariorum perpetuae cum Turcis dimicationes: igni conflagrat Iaurinum: reparat eius damna praefectus Gonzaga: succedit huic Montecuculi comes belli imminentis dux: Turcae obsidendi Iaurini consilia, in Ujvarinum destinarunt. .... §. XLVII.

Bello eo feliciter confecto, Iaurino muniendo se dat Montecuculus: de eo prodendo nefaria, quorundam popularium consilia: irrita redduntur, praefectorum vigilantia. §. XLVIII.

Bellum anni 1683. nec quidquam adtemeravit Iaurinum: quin munitius subinde redditum. .... §. XLIX.

Moles ea belli, quam nostros fecerit circumspectos: fit res undiquaque adpropinquantibus³ Turcis trepida horum castra immania: Iaurino providet Lotharingus. .... §. L.

Metuitur urbi: sed Iaurino relicto Viennam ducunt hostes: qua interim fuerint providentia Iaurinenses: fugientes a Viennae obsidio Turcae, cur incolumes abierint penes Iaurinum: indoluit suae huic, et foederatorum cunctationi Ioannes, rex Poloniae. ... §. LI.

Requietum a bello Iaurinum, proditione petitur: rei nequiter instructae series: dux, et auctor Müllerus: pravitatis eius iudicium, ad Heüslerum perfertur: is maleficium Turcarum clade intervertit: Müllerus mortem sibi adsciscit. .... §. LII.

Quae hinc Iaurini fuerit felicitas: quid ei ultimo Rakocziano bello evenerit: profligantur factionis eius latrunculi. .... §. LIII.

Iaurini habitus: Pighii itineratoris verbis describitur. .... §. LIV.

Tollii locus: de itinere Iauriensi cum militibus suscepti: urbem ipsam scite describit. ... §. LV.

Hodierna Iaurini facies: munitionum ratio: moenium veterum reliquiae: fluminum ad firmandam urbem, confluentia: portarum numerus, et habitus. .... §. LVI.

Interiora urbis in primis ad regulam sunt factae plateae: forum capax: viae stratae: aedes nitidae: arcis situs et substructiones: dracone, sub arce, in gurgite amnis nidulante, fabula, ad terrendos Iaurinenses instructa, in auctore vindicatur. .... §. LVII.

Aedes sacra, quae et cathedralis est: reliquiae isthic adservatae: prodigiosa B. V. M. icon: tabularium venerabilis capituli: valva ex porta Albensi elisa. .... §. LVIII.

Religiosorum ordinum templa: Franciscanorum: societatis Iesu, aedes sacra et coenobium: foundationis diploma Ferdinandi II.: Carmelitarum familia: virginum Ursulitarum familia: Ptochotrophium⁴ reliqua. §. LIX.

Aedes publicae, domus regia: armamentarium: apotheca pulveris nitrati: praetorium urbicum: urbis opportunitates aliae vilitas: mercatus annui: aquae salubris inopia, intra medias aquas: aeris suppar ingenium: eius causae. §. LX.

Civium indoles, pro nationum diversitate, variat: Hungaris militare ingenium: auctoris de eo narratio: bellica Iauriensium virtus: mores adhuc militares: sepulturae ritus castrensis. .... §. LXI.

Suburbiorum ratio: aedificiorum modus: oratoria, quae hic insederunt: via lapide strata: insula suburbio contigua: quae sunt ultra Danubium: nundinarum habendarum locus: agri Iauriensi natura, segeti et vino amica. .... §. LXII.

¹ corr. ex interinn ² corr. ex sanguinolenti ³ corr. ex adpropinquantibus ⁴ corr. ex Ptochotropheum

§. I.

LAURINUM, Hungaris *Győr*, Germanis *Raab*, comitatus est metropolis, digna profecto, quam inter praecipuas *Hungariae* urbes referas. Atque in *Germanico* quidem vocabulo, quod a cognomine fluvio arcessitum est, antiqui nominis vestigia legas. *Romani* certe *Rabona*, et *Arrabona*, oppidum, iuxta et amnem, dixere, sicuti est in *Itinerario Antonini Augusti*.^{c.)} PTOLEMAEUS¹ [p. 113.] *Νάρβωνα* fluvium dixit, sed an etiam oppidum? ambigo. *Scaurinum* veteribus fuisse nominatum, AVENTINUS² opinatur. *Nemine*, inquit, *resistente*, ad *Arrabonem aliud flumen, oppidum eius*³ *cognominis, quod Scaurinum Romani vocaverant*.⁴ Confidentius vocem, e sermone, credo, vitio natam, ad *Romanos* mihi videtur referre,⁵ cum, quod sciam, nemo *Romanorum* vocabulo isto usus sit aliquando. Non sum equidem nescius *Scaurorum* cognomen nobilissimis *Romanorum* familiis adhaesisse,^{d.)} forte ob talorum vitium; nam vox certe ipsa id significat, uti ex HORATII illo condisci potest:^{e.)}

Laurini nomen
Romanum,
Rabona,
Arabon:

an veteribus
Scaurinum sit
dictum?

Balbutit scaurum pravus fultum male talis.

Sed quid illis, cum urbe nostra commune est? Bene evenit, quod in hanc adpellationem non inciderit alicubi BONFINIUS: tornavisset omnino, ex more suo, prodigiosae denominationis quidpiam. Plane credo, [p. 114.] ex *Laurini* vocabulo, si elementum, a quo incipit, *Italorum*, vel *Gallorum* ritu, legeris, *Schaurinum*, et spiritu eliso *Scaurinum* fecisse AVENTINUM, aut, quicumque parens est eius nominis. Difficilior, *Hungarici* vocabuli fuerit indagatio, quod ea quidem in hodierna lingua nihil significat. Cum aliquando *Hungarica* vocabula, ex *Hebraicis* iremus derivatum; nimium⁷ fere illecebris istis grammaticis indulgentes, in ea fuimus sententia, optime, ab *Hebraeorum* יֵאֹר, *Ieor*, arcessi posse *Győr* nostrum: cum *Latinis* expressum litteris, haud quidem aliter id lecturus sit *Hungarus*. Accedit ad persuadendum, significatio vocabuli. *Ieor* enim seu *Győr*, *Hebraeorum*⁸ *rivum, fluvium*, seu *amnem* significat: quod pulchre quadrabat, in oppidi situm: quippe, quod secundum IESAIAM^{f.)} illam phrasin עַל-פִּי יֵאֹר, *Alpi Ieor*, hoc est, *super os amnis*, vel *riveri* positum sit. Ita, [p. 115.] plures *Europae* urbes denominatas norunt geographiae gnari. *Confluentiam* indicasse suffecerit, quae a fluviorum confluxu adpellata est. Quid? quod ne *Hungari* quidem, qui coniectando valent, abhorreant a consimili, sed *Hungarica* tamen vocis derivatione. Aiunt enim, *Győr*, idem esse ac si dicas *Gyö-ér*, quod venarum confluxum, qui hic trium fluviorum exundantissimus⁹ est, significet. Quidquid eius sit,

Hungaricae
adpellationis
derivatio,
ex lingua⁶
Hebraea:

c.) Adi P. BERTII *Theatrum Geographiae veteris*, Tom. II. fol. 16. edit. *Amstelod.* 1619. cui adde ABRAHAMI ORTELII *Thesaurum Geograph.* ad hanc vocem.

d.) In vulgus noti sunt: *Scaurus Aemilius*, *Aurelius Scaurus*, *Terentius Scaurus*, et *Mamercus Scaurus*. reliqui.

e.) *Sermonum* Lib. I. Satyra III. 48.

f.) Cap. XIX, 7.

¹ corr. ex *Ptolomeus* sec. ms. A ² AVENTINUS 1710. p. 501. ³ AVENTINUS 1710. l. c. *eiusdem* ⁴ AVENTINUS 1710. l. c. *vocarunt* ⁵ corr. ex *eferre* sec. ms. A ⁶ corr. ex *lingua* ⁷ corr. ex *nimirum* sec. A ⁸ corr. ex *Hebraeorum* ⁹ corr. ex *exundantissimus* sec. A

¹ *Locos in nota c.) citatos vide in BERTIUS 1619. II. fol. 16., et ORTELIUS 1587. aut ORTELIUS 1611. „AR”.*

*Lusimus ingenio.*¹

ex Hungarica: Nunc docti cuiusdam amici coniecturas referamus. IAURINUM, inquit, *origine prognatum existimaverim Hungarica. Iau enim, seu Iava antiquis vel Abaris, vel Hungaris, erat hippodromus,*¹ *seu locus equestris certaminis. Credibile est enim, veteres Abares, et his antiquiores Hunnos in campis Arrabonensibus, quibus oppidum circumfusum est, publica, privatae certamina, equestresque ludos, instituisse, quos Romanis quoque in usu fuisse, ex idoneis constat auctoribus. In [p. 116.] hac vero, quae ab Arrabone, ad silvam usque Bacuntiam, et Vértes protenditur, planitie, urbium Avaricarum² maxima fuit posita. Ringus huic nomen tribuunt Francicarum rerum scriptores. Itaque coaluisse potuit vocabulum ex Iau, et Ring, ut fuerit Iauring, et detruncata voce Iaur,*³ *posteaque Györ: quasi locus Ringo illi suburbanus, et equestribus ludis, seu certaminibus, insignis; hinc demum Latina terminatione accedente, Iaurinum factum, sive Georginum, vel Gewrinum; quomodo COLOMANNI aetate appellatum fuisse: Iaurium autem, Iaurinum, et Iavarinum in ANDREAE II. cum et BELAE IV. diplomatibus legas. Haec ille, quae uti ingeniose magis, quam cum verosimilitudine quadam dicta, suo loco reliquimus. Illos certe non ferimus, qui a Iavaro architecto Iaurinum vocitatum, crepant. Si fatendum sit, quid in re ambigua, in primis sentiam, fere dixerim*

auctoris vero similis opinio. *Francicum esse nomen, post exactos Abares [p. 117.] enatum. Depulsis nimirum Abaribus colonias loco adeo opportuno collocaverunt Franci. Gau his sua lingua⁴ nomen fuit, quod Latinis pagum significat: uti ex vetere eius gentis dialecto adparet, qua hodieque^{g.)} Ringau, Retigau, Almagau, hoc est Rheni, Retiae et Alemanniae pagus, eorum loci tractus vicique adpellantur. Itaque hunc illi suum pagum Gau primo, atque dein operibus munitum, Gau-ring appellaverunt. Nam Ring munitiones, in circulum, vico alicui circumductas⁵ Germanis olim significabat: quod ne hodie quidem ignoratur. Eam demum adpellationem retinuerunt, illapsi postliminio Hungari, feceruntque inde suum Györ, syllaba ultima decussa. [p. 118.]*

§. II.

Pristinus oppidi situs:

Plus forte, quam aequum erat, coniecturis indulsumus, in re, ex se quidem dubia, neque si statueris quidpiam, magnae utilitatis. Verum dandum id fuit, vetusto oppidi vocabulo, cum eius origines nec tentatas nuperi scriptores reliquerint. Ipsam oppidi molem, sive a Pannonibus primum positam, sive instructam a Romanis, sive restauratam a Francis, alio loco, quam quo est hodie, sedisse certum est, quod neque doctissimus CELLARIUS^{h.)}iii

g.) Confer Iodoci WILlichii commentarium in TACITI Germaniam, cap. X. pag. 461. et glossariorum recentiores conditores.

h.) In Notitia orbis antiqui, Lib. II. cap. VIII. pag. 553.

¹ corr. ex hypodromus ² corr. ex Aucricarum sec. ms. A ³ corr. ex Iauring sec. ms. A. p. 50. ⁴ corr. ex lingua ⁵ corr. ex circumductus sec. ms. A

ⁱ Simili modo in opere suo „Etymologico Hungarico” inscripto, quod nuper publicatum est, etymon vocis „Györ” Belius explanaverat (cf. BÉL 2010. p. 59.), quod autem, ut apparet, post aliquot lustris iam nonnisi lusum habuit.

ⁱⁱ Locum in nota g.) citatum vide in WILlich 1610. p. 461.

ⁱⁱⁱ In nota h.) „p. 553.” corr. ex p. 583. sec. ms. A. Cf. CELLARIUS 1701. p. 553.

ausit negare. At enim vero, ubi pristinum eius vestigium ponendum sit, non satis constat. BONBARDI *Iaurinum*,ⁱ⁾ inquit, *ipsum quod attinet, animadvertendum cumprimis*,¹ *memoratam urbem, exactis temporibus, haud in eodem, quo nunc visitur, lo*[p. 119.]*co sitam fuisse, demta editiori duntaxat parte, in qua cathedrale templum, cum episcopio, quondam in arcis formam communita*,² *adsurgit*.³ *Reliqua enim portio planitiem extra pomeria*,⁴ *quae in coemeterium*⁵ *postea transiit, obtinebat*. Longius a ripa, cum *Danubii*, tum *Arrabonis*, subducunt alii, putantque in edita ea planitie, quae est inter *Csanaki*, et *Szabadbegy* colles, usque ad pedes *S. Montis Pannoniae* porrecta, quaerendum esse: rati *itineria Romanorum*, eo coloniae positu, multo futura esse expeditiora. Sed non est opus tam longe a confluyente *Arrabonis*, atque *Danubii*, discedere. Crediderim ego, utrique anni penitus adhaesisse, veterum illud municipium; ita tamen, ut obversum meridiei latus elevatius esset, depressus, quod ad flumina pergebat. Neque tamen negarim, suburbanas villas, latius extra oppidi pomeria diffundi potuisse. Qui de ANTONINI *Itinerario* hiulco passim male interstincto, egregie mereri volunt, geminum *Arrabonis* oppidum fingunt; sed non omnes eodem positu. CELLARIUS^{k.)} alte[p. 120.]rum ad *Dravi* ripam collocat, ut iter *Petovium* faciat expeditius, verum, quod pace dixerim optimi praeceptoris, quippe cuius ductu, profecisse nos quidpiam in his studiis, palam profiteamur: praeter rem. Alii, atque in his *Iaurienses* amici, quibus commentationis nostrae partem eximiam, in acceptis ferimus,ⁱⁱⁱ ad fontes *Arrabonis* oppidum alterum moliuntur, quod putent, non posse, nisi id fiat, iter⁶ ANTONINI conciliari: quippe quod, aliter isto, iterumque aliter alio tramite, *Arrabonem* ponat. Verum non est necesse ignota *Romanis* oppida, comminisci, cum facilis, ad eam difficultatem expediendam, via supersit. Nimirum, quum altius, quam est nostrum oppidum, sive ANTONINUS, sive *Tabulae Peütingerianae*, ponant, *Arrabona* non id oppidum fuerit; sed traiectus amnis, idemque varius. Neque enim uno eodemque loco traiciebatur fluvius, vadosus alibi, alibi pontibus instratus. Hoc, si credas, quemadmodum fas est, quacunque iter institueris, expedita erunt omnia: quando modo hic, modo alibi, *Arrabo* superari potest. SCHÖNLEBENO^{l.)}⁷^{iv} viro docto eadem fuit sententia, sed non sine diminutione de *Iaurini* gloria. *Arrabo*, inquit, *fluvius extra controversiam est hodiernus Raba*,⁸ *qui Iaurinum, Germanis dictum Raab*,⁹ *praeterfluit, ut ambo notant, Lazius, et Cluverius, ex* [p. 121.] *Itinerario Antonini, in quo XXX. M. P. inter Bregetionem, id est Strigonium, et Arrabonem fluvium, interponuntur. Fuit autem ibi traiectus Rabae, inter Sabariam et Alicanum. Neque*¹⁰ *igitur suspiceris, id hodiernum esse*¹¹ *Iaurinum*. En, quantum profeceris, si

an geminum Arrabona, statui debeat, ut Itinerario Antonini consulatur?

auctoris sententia.

i.) *Hungariae modernae* p. 71.

k.) Loco citato, p. 555.

l.) In *Adparatu ad Carnioliam antiquam*, cap. V. §. VIII. p. 140.

¹ BONBARDI 1718. p. 71. *imprimis*   ² BONBARDI 1718. l. c. *communito*   ³ BONBARDI 1718. l. c. *assurgit*
⁴ BONBARDI 1718. l. c. *pomaeria (!)*   ⁵ BONBARDI 1718. l. c. *caemeterium (!)*   ⁶ corr. ex *inter* sec. ms. A
⁷ corr. ex Schönlebius sec. ms. A   ⁸ *Raba* add. a nobis sec. A et SCHÖNLEBEN 1681. p. 140.   ⁹ SCHÖNLEBEN 1681. l. c. *Rab*   ¹⁰ SCHÖNLEBEN 1681. l. c. *ne*   ¹¹ *hodiernum esse* in SCHÖNLEBEN 1681. l. c. *esse hodiernum*

ⁱ *Locum in nota i.) citatum vide in BONBARDI 1718. p. 71.*

ⁱⁱ *Locum, qui in nota k.) citatur, vide in CELLARIUS 1701. p. 555.*

ⁱⁱⁱ *His verbis Johannem Tomka Szászky indicare Belius videtur. Vide praefationem nostram et inibi descriptionem manuscripti [T].*

^{iv} *In nota l.) citatur SCHÖNLEBEN 1681. p. 140.*

Arrabonem oppidum altius velis collocatum, nempe *Iaurinum* ipsum, loco movendum erit; immo cana illa vetustate exuendum penitus. quod utrumque, nostra de traiectu *Arrabonis* sententia, et creditu probabilior, et faciliore explicatu, devitari potest commode.

§. III.

Itinerarii
rationes
excipiuntur.

Sed, iuverit nostrae huic opinioni, conciliare, verosimilitudinem, excussis paulo scrupulosius, *Itinerum Antonini* rationibus. Quatuor horum apud B. BERTIUM^{m.)}ⁱ definita legas, quae singula recensebimus. Et *primum* quidem, per ripam *Pannoniae*, a *Tauruno*, quod hodie *Belgradum* est, sic habet: [p. 122.]

<i>Azaon</i> , in medio <i>Bregetion</i> Leg. I. Adiut. - - - - -	M. P. XVIII.
Ad muros, ¹ et statuas, in medio <i>Arrabona</i> - - - - -	M. P. XXX.
Quadratum in medio <i>Flexum</i> - - - - -	M. P. XXII.
<i>Gerulatum</i> in medio <i>Carnuntum</i> ² - - - - -	M. P. XXX.

Nemo ex hac designatione non videt *Arrabona* hic loci hodiernum *Iaurinum* esse oportere: quippe, in vicinia *Danubii* positum, et *Bregetione*, si illud est *Strigionium*, iusto intervallo secretum. Alterius tabula istiusmodi est:ⁱⁱ

<i>Sabaria</i>	
<i>Bassiana</i> - - - - -	M. P. XVIII.
<i>Mursella</i> - - - - -	M. P. XXXIV.
<i>Arrabona</i> - - - - -	M. P. XX.
<i>Bregetion</i> - - - - -	M. P. XXX.

Ubi *Arrabon* traiectum aliquem, forte, qui hodie ad *Arpás* frequentatur, haud vero oppidum nostrum significarit. Ita ut sentiamus, *Arrabonis*, *Mursellae*, et *Bregetionis* positus suadet. Tertium iter *Sirmio*, *Carnuntum*,³ hoc tramite per *Cimbrianum* ducebat:ⁱⁱⁱ

<i>Ulmi</i> - - - - -	M. P. XXVI.
<i>Cibalae</i> - - - - -	M. P. XXIV.
[p. 123.]	
<i>Mursa</i> - - - - -	M. P. XXII.
<i>Antianae</i> - - - - -	M. P. XXIV.
<i>Sopianae</i> - - - - -	M. P. XXX.

^{m.)} *Itinerarii*, Tomo II. fol. 15. 16. edit. *Amstelodam*. Anno MDCXIX. Et *Hieronymo* SURITA edente Anno MDC. *Coloniae Agrip.* p. 54. *seqq.*

¹ ANTONINUS AUGUSTUS 1600. p. 54. et BERTIUS 1619. p. 15. *mures* ² corr. ex *Cornutum* sec. ms. A ³ corr. ex *Carnutum* sec. ms. A

ⁱ *Locos in nota m.) citatos vide in* BERTIUS 1619. p. 15. *et* ANTONINUS AUGUSTUS 1600. p. 54.

ⁱⁱ *Vide* ANTONINUS AUGUSTUS 1600. pp. 58-59. *et* BERTIUS 1619. p. 16.

ⁱⁱⁱ *Vide* ANTONINUS AUGUSTUS 1600. p. 60. *et* BERTIUS 1619. p. 17.

<i>Pons Mansuetianus</i> - - - - -	M. P. XXV.
<i>Tricciana</i> - - - - -	M. P. XXX.
<i>Cimbrianae</i> - - - - -	M. P. XXV. ¹
<i>Arrabona</i> - - - - -	M. P. XXV.
<i>Flexum</i> - - - - -	M. P. XXV.
<i>Carnuntum</i> ² - - - - -	M. P. XXX.

Iter hoc longius a *Danubio* recessisse, duxissetque magis per mediterranea, satis adparet, dum per silvas *Baconenses* ad *Iaurinum* flecteret, pone amnem per *Flexum*, seu *Óvarum*, ad *Carnuntum*,³ in cuius rudibus hodie *Petronella* est, desinens. Denique, iter ultimum, quod *Vindobona*, *Petovionem* tendebat, sic se habuit:⁴

<i>Aquas</i> - - - - -	M. P. XXVIII.
<i>Scarabantium</i> - - - - -	M. P. XXXI.
<i>Sabariam</i> - - - - -	M. P. XXXIV.
<i>Arrabonam</i> - - - - -	M. P. XX.
<i>Alicanum</i> in medio <i>Curta</i> - - - - -	M. P. XXXX.
* * * * *	
<i>Petovionem</i> ⁴ - - - - -	M. P. XXXI.

Quis non intelligat? *Arrabona* hic non esse *oppidi*, sed *traiectus* nomen, post amnis [p. 124.] capita, ut esset expeditius iter, seu ponte, seu vadoso situ, instructum. Quae si cum ratione admittas, non erit opus aliud *Arrabona*, quam est hodiernum *Iaurinum*, effingere.

§. IV.

Satis de positu *Arrabonis*, dictum esto. Iam dispiciendum erit, an sit veteris *Romanorum* coloniae, genuinum vestigium: nam id quoque locus, quem dedimus, SCHÖNLEBENII, dubitationi implicat. Si LAZIO credimus, nil quidquam de re tota ambigamus, oportet. RABONAM, inquit,^{n.)ii} *oppidum, seu ut Hungari barbaramente dicunt*,⁶ *Iaurinum, vetus esse, non solum monumenta, et variae quotidie repertae inscriptiones testantur; verum Eginhartus insuper rem confirmat.* reliqua. Et vetera quidem, quibus fidem sibi conatur praestruere, monumenta, plura producit; sed quibus nulla [p. 125.] inest *Arrabonis* mentio. Rectius CLUVERUS:^{o.)iii} *Notitiae imperii, bis memorantur, castra militum Arrabonae; ea, eodem situ, ad confluentem fuisse amnis Arrabonis, quo nunc oppidum⁷ conspicitur Rabe, haud dubitandum*

An sit prisci Romanorum cultus vestigium Iaurinum?

^{n.)} *Commentariorum reipublicae Romanae*, Lib. XII. sec. II. cap. XV. p. 1131.

^{o.)} In *Vindelicia, et Norico*, cap. V. p. 20.

¹ ANTONINUS AUGUSTUS 1600. p. 60. et BERTIUS 1619. p. 17. add. *Crispianae* --- M. P. XXV. ² corr. ex *Carnutum* sec. ms. A ³ corr. ex *Carnutum* ⁴ ANTONINUS AUGUSTUS 1600. p. 58. et BERTIUS 1619. p. 16. *Petovionem* ⁵ corr. ex *barbari* sec. A et LAZIUS 1551. p. 1131. ⁶ LAZIUS 1551. l. c. *vocant* ⁷ CLÜVER 1616^b p. 20. *opidum* (!)

ⁱ Vide ANTONINUS AUGUSTUS 1600. p. 58. et BERTIUS 1619. p. 16.

ⁱⁱ *Quae hic citantur, vide in LAZIUS 1551. p. 1131.*

ⁱⁱⁱ *Locum Cluverii, qui in nota memoratur, vide CLÜVER 1616^b p. 20.*

*id suadet
situs, ad
confluentem,
opportunitas.*

est. Omnino existimandum est, non reliquisse *Romanos*, fluminis, uberis, et opportuni, exitum in *Danubium* praesidio vacuum. Tametsi enim curarunt, rerum illi domini, ut munitam facerent *Pannoniam* mediterraneam; tamen in primis *Danubii* eos ripas custodivisse certum est: tum quod eo amne disternabantur, a barbaris, tum quod pervium navibus, securumque, crebris excitatis munitioibus, amnem praestare volebant. Accedit ad firmandam coniecturam, quod limes fuit, inter *superiorem* et *inferiorem Pannoniam*, *Arrabon*: proinde si non a legione, saltem a stationario milite, iis potissimum temporibus, insessum credimus, cum labescente *Imperio Romano*, [p. 126.] gentes barbarae, *Pannonias* vel infestabant, vel iis dominabantur, fortuna usi temporaria: dum deturbatis penitus sequuta aetate *Romanis*, diversorium fierent depellentium se mutuo, gentium barbararum.¹

§. V.

*Quae
Arrabonis
fata fuerint,
medio aevo:*

*in primis
Caroli Magni
temporibus
inclaruit:
belli eius
rationes:*

Dolendum est vero, post eas conversiones, nihil apud medii aevi scriptores de *Arrabone*, sive *Iaurino* reperiri. Nequit interim in dubium vocari, post depulsos utraque *Pannonia*, *Gothos*, habuisse heic munitioibus quidpiam *Hunnos*. Sed quae postea, *Hunnis* iterum eiectis, in hostium potestatem iterum concessere. Altero *Hunno-Abarum*, in *Pannoniam* adventu, praecipuas heic loci sedes posuere advenae, limitibus, usque in *Boiorum* fines prorogatis: unde *Hunniae*, et non raro *Abariae* nomen^{p.)i} *Pannoniae* adtributum legas. Certe, eo bello, quod cum [p. 127.] *Hunno-Abaris*, et pertinax et cruentum gessit CAROLUS MAGNUS, *Arabon* sive *Arabonis* cum *Danubio* confluens, munitissimis castris insessus, cum primis inclaruit. Prolixe eam rem, et sequutae aetatis scriptores prodidere; ex nostris BONFINIUSⁱⁱ praecipue, magnificus ille rerum *Hungaricarum* praeco: *Bello*, inquit, *Slavico*,² *successit* *Hungaricum*,³ *diutinum quidem et horribile, quod octo annos durasse ferunt. Gens enim Scythica, et Hunnorum*⁴ *praesertim, qui semper in patriis alienisque sedibus, longe lateque dominari consueverant, iugi impatiens, et bello indomita, haudquaquam facile perdomari poterat. Quare bellum, quanto formidolosius, tanto animosius, atque adparatius*⁵ *a Carolo initum est. Pannonicam is expeditionem, utpote quae maximi foret momenti, per se suscepit, caeteras per Pipinium filium, variosque legatos, in Hungaria*⁶ *gessit, et antequam provincia pacaretur, multum sanguinis*⁷ *utrinque diffusum. Dissimulat Hungarorum, quos Avars*⁸ *dicere debuerat, intempestivo [p. 128.] studio, belli causas, quas scriptores coevi, in praedas caedesque, in populo Dei editas coniiciunt. Sic Annales*^{q.)iii}⁹ *incerti*

^{p.)} AVENTINUS, *Annal. Boiorum*. Lib. IV. cap. IV. §. 15. sequ. p. 296. edit. Lips. MDCCX. curante Nicolao Hieronymo GUDLINGIO.

^{q.)} Ex bibliotheca P. PITHOETI in *Annalium, et Historiae Francorum Scriptoribus coaetaneis*, edit. Francofurt. MDXCIV. oct. p. 12. Gemina habet, *Chronicon* REGINONIS Lib. II. ad eundem annum Tomo. I. p. 45. sequ. in collectione PISTORII *Scriptorum Rerum Germ.* edente STRUVIO, Ratisbonae. Anno MDCCXXVI.

¹ corr. ex *barbarum* a nobis ² *Slavico* om. apud BONFINIUM 1581. p. 139. ³ BONFINI 1581. l. c. *Ungaricum*
⁴ BONFINI 1581. l. c. *Unnorum* ⁵ BONFINI 1581. l. c. *apparatus* ⁶ BONFINI 1581. l. c. *Ungaria* ⁷ corr. ex *sanguinis*
⁸ corr. ex *Aucres* sec. A PITHOU 1594. p. 12., nec non ⁹ in nota q.) MDXCIV. corr. ex MDXCIII.; MDCCXXVI. corr. ex MDCCXXXVI.

ⁱ *Locum in nota p.) citatum vide in AVENTINUS 1710. p. 296.*

ⁱⁱ *Vide BONFINI 1581. p. 139.*

ⁱⁱⁱ *Locos in nota q.) citatos vide in PITHOU 1594. p. 12. et REGINO 1726. p. 45.*

auctoris: Carolus, *propter multa mala, et praedationes ac caedes, quas Hunni¹ exercuerant in populo Dei, provocatus, congregato exercitu, in Boioaria,² iuxta Annisam³ fluvium, cum omni populo suo, ieiuniis, et obsecrationibus, triduo celebratis, exercitum dividit. Ipse, cum Francis, Alemannis, et Boiariis,⁴ ex australi parte Danubii, per Cummiberg, Saxonibus, et Thuringis, cum parte Francorum, per littus septemtrionale⁵ pergentibus; Frisonibus vero, et qui cum ipsis deputati sunt, navali evectioe per alveum euntibus, Pannoniam ingressi sunt; Hunnis⁶ perterritis, et fugientibus, omnes eorum regiones, usque ad Raba fluvium, ferro et igne [p. 129.] devastat. Haec anonymus⁷ ad annum DCCXCI. breviter et ex vero. Lautius omnia BONFINIUS:ⁱ Ungari igitur cum⁸ Carolum corrogatis ex toto occidente auxiliis in se irruere cognovissent, pusillanimitatem, ac stultitiam⁹ Tassilonis^{r.)ii}¹⁰ aegre tulissent, quod ipsis insciis, hosti prae timore se dedidisset, fortunas, et uxores, cum liberis imbellemque omnem aetatem in Danubii insulas rede gere, easque vallo, castellisque impositis ubique praesidiis munivere; nec urbes sibi erant, quibus tutius sese tueri possent. Quod ubi factum est, coacto ingenti exercitu, ad tutandos superioris Pannoniae fines, Francis obviam occurrere. Carolus intellectu Hungarorum¹¹ adparatu,¹² in Danubio apud Vindelicos classem comparat, cui multas cohortes, cum com meatibus, imponit, caeterasque copias, cum equitum turmis, se terra subsequi iubet: classem secundo amne [p. 130.] demittit.¹³ Non modo Danubii alveum, sed ripas utrasque, Francorum exercitum latius inundasse¹⁴ cernere erat. Quum nihil inconsultis,¹⁵ inexoratisque numinibus rex ageret, quum hostium fines caputque Pannoniae superioris adtiggisset,¹⁶ quando cum profana gente, et Christiani nominis inimica, sibi res erat, solennia triduo sacra, in confertissima¹⁷ militum concione operatur. reliqua. Dum CAROLUS in hunc modum se exercitumque, ad amnem Anasum, Avariae a¹⁸ Boiis disternitorem, in expeditionem parat, coadunato et ipsi exercitu, ex interiore Avaria occurrendum Francis statuunt; rati fractum iri animo adgressores, si inconditam suorum multitudinem, apertis campis, hostes praestolari conspicerent: quod tamen Dei munere, sicuti habet REGINO,ⁱⁱⁱ aliter evenit: Ita pergentes, inquit, (Franci)¹⁹ pervenerunt, ubi iam²⁰ dicti Avari,²¹ habebant munitiones paratas, de australi parte ad Chunberg, de aquilonari vero ripa, in loco, qui dicitur^{s.)iv} [p. 131.] Camp, (sic enim nominatur ille fluvius, qui ibi influit in Danubium.) Itaque Avari, cum ex utraque ripae parte vidissent exercitum, et classem per medium fluvium venientem, tantus terror, Deo faciente, illos invasit, ut dimissis praesidiis munitionum, fugae latibula*

ex anonymo:

Bonfinio:

Reginone
expromtae.

r.) De TASSILONE, frena mordente, et in CAROLUM refractario, lege REGINONEM loco. cit. p. 40. sequi. Foedus ei cum Avaris fuisse, ex BONFINIO, eodem hoc loco, constat.

s.) Consule hic notam STRUVII loco cit. p. 45. lit. d. et AVENTINUM Lib. II. cap. IV. §. 22. p. 298.

¹ PITHOU 1594. p. 12. Huni ² PITHOU 1594. l. c. Baioaria ³ PITHOU 1594. l. c. Anisam ⁴ PITHOU 1594. l. c. Baioariis ⁵ PITHOU 1594. l. c. Septentrionale ⁶ PITHOU 1594. l. c. Hunis ⁷ corr. ex anonimus ⁸ BONFINI 1581. p. 139. quum ⁹ BONFINI 1581. l. c. stultitiam ¹⁰ in nota r.) Reginonem corr. ex Reginomen ¹¹ BONFINI 1581. l. c. Ungarorum ¹² BONFINI 1581. l. c. apparatu ¹³ corr. ex dimittit sec. A et BONFINI 1581. l. c. ¹⁴ latius inundasse corr. ex inundasse latius sec. A et BONFINI 1581. l. c. ¹⁵ corr. ex consultis sec. A et BONFINI 1581. l. c. ¹⁶ BONFINI 1581. l. c. attiggisset ¹⁷ BONFINI 1581. l. c. frequentissima ¹⁸ corr. ex et sec. A ¹⁹ add. a Belio ²⁰ corr. ex cum sec. A et REGINO 1726. p. 45. ²¹ corr. ex Avars sec. A et REGINO 1726. p. 45.

ⁱ Vide BONFINI 1581. p. 139.

ⁱⁱ Locum in nota r.) citatum vide in REGINO 1726. p. 40.

ⁱⁱⁱ Vide REGINO 1726. p. 45.

^{iv} Locos in nota s.) citatos vide REGINO 1726. p. 45., atque AVENTINUS 1710. p. 298.

quaerent, et sic Christo duce, uterque exercitus, absque laesione Pannoniam introiuit. Haec ille de Francorum, in Pannoniam impressione.

§. VI.

*Res ad
Arrabonem
tunc gestae:*

Iam, quemadmodum belli moles, *Arraboni* incubuerit, ex verbis BONFINIIⁱ expromamus: nam eius aetatis auctores, parcius rem in litteras retulerunt. *Auares*,¹ ait ille, *ubi omnia hostili manu late completa prospectant, desertis stationibus, quas in finibus disposuerant, cum se Gallis impares fore*² *intelligerent, retro se suosque lintres intra Rabam fluvium recipiunt, apud veteres quondam Arrabonem*³ *nominatum, Iau*[p. 132.]*rinumque*⁴ *praeterfluentem, qui superiorem ab inferiori Pannonia dividebat. Cum*⁵ *Carolus eos terga vertisse sensisset, cum expedito insequitur equitatu, palantes multos intercipit,*⁶ *pagos, et oppida destituta, succendit. Hi, in oppositam partim insulam*^{t)} *se recipiunt, ut liberos, uxores et fortunas*⁷ *tueantur, partim ad Arabonem,*⁸ *ubi nunc Iaurinum est,*⁹ *munitis ibi castris se tueri posse confidunt. Nam cum*¹⁰ *inter Arabonem,*¹¹ *et Danubium, ad confluenta castra locassent, a duobus se lateribus*¹² *utroque amne tuebantur, a caeteris partibus altissima fossa, valloque se muniverant. Fallor annon heic Ringorum Avaricorum unus, idemque mediterraneus, fuerit conseptus, eo quidem ad perfugium tutior, quo validioribus amibus, praecingebatur: certe, ut tumultuarias fuisse munitiones, tunc admodum excitatas, credam, cum imminebat*¹³ [p. 133.] *CAROLUS, inducere animum nequeo. Nimirum, interstincta fuit partim, partim cincta Avaria novem segmentis, et circulis, quos Ringos dicebant, sive Landveree, de quibus praeunte AVENTINO diximus*^{v)} *alibi, sic satis cumulate. Pergit BONFINIUS*ⁱⁱⁱ *adgressionem*¹⁴ *castrorum sive Ringi describere. Irruentem Hungari*¹⁵ *hostem, forti animo praestolantur. Carolus, cum equitatu, et quinque legionibus, Arabonem,*¹⁶ *facto ponte, traiecit,*¹⁷ *multi sine ponte superant, ubi vado transiri poterat; a latere, classem per Danubium circumducit,*¹⁸ *mox pugnae signa dari iubet. Castra a Francis obducta, acerrime*¹⁹ *oppugnantur, nam primo eminus pugnare hi, vallo, iaculis, et sagittis, prohibere Hungaros;*²⁰ *contra illi, telis a fossa reiicere: pars materiam congerere, ut fossam compleant; nonnulli*²¹ *viribus eam*²² *superare, sub valloque instantius, et cominus dimicare. Complendas esse fossas rex exclamat. Illi pro vallo*²³ *et portis, audacius obstare; classem [p. 134.] ripae admotam, repellere obstinatius.*

*Bonfinii
praestigiae:*

^{t)} Gemina fuit insula, quam nunc *Processus Szigetköz* occupat, quarum citerior *Szigetköz*, ulterior *Csilisköz* dicitur hodie.

^{v)} Tomo operis III. in *Historia Budae veteris*. p. 172.

¹ BONFINI 1581. l. c. *Qui* ² *impares fore* corr. ex *forte impares* sec. A et BONFINI 1581. p. 140. ³ BONFINI 1581. l. c. *Arabonem* ⁴ BONFINI 1581. l. c. *Iaurinumque* ⁵ BONFINI 1581. l. c. *Quum* ⁶ BONFINI 1581. l. c. *intercepit* ⁷ *uxores et fortunas* corr. ex *fortunas et uxores* sec. A et BONFINI 1581. l. c. ⁸ corr. ex *Arrabonem* sec. A et BONFINI 1581. l. c. ⁹ BONFINI 1581. l. c. add. *et* ¹⁰ BONFINI 1581. l. c. *quum* ¹¹ corr. ex *Arrabonem* sec. BONFINI 1581. l. c. ¹² *se lateribus* corr. ex *lateribus se* sec. A et BONFINI 1581. l. c. ¹³ corr. ex *imminabat* sec. A ¹⁴ corr. ex *adgressionem* sec. ms. A ¹⁵ BONFINI 1581. p. 140. *Ungari* ¹⁶ corr. ex *Arrabonem* sec. A et BONFINI 1581. l. c. ¹⁷ corr. ex *traiecit* sec. A et BONFINI 1581. l. c. ¹⁸ BONFINI 1581. l. c. *circumducit* ¹⁹ corr. ex *acerrime* ²⁰ BONFINI 1581. l. c. *Ungaros* ²¹ corr. ex *nonnulla* sec. A et BONFINI 1581. l. c. ²² corr. ex *ea* sec. A et BONFINI 1581. l. c. ²³ *pro vallo* corr. ex *vero vallis* sec. A et BONFINI 1581. l. c.

ⁱ Vide BONFINI 1581. p. 140.

ⁱⁱ *Locum in nota v.) citatum vide in BÉL 1735–1749(?) III. pp. 172–173.*

ⁱⁱⁱ Vide BONFINI 1581. p. 140.

*Sed quum certatim triremis quaeque ripae adpellere¹ niteretur, miserabilis inter Hungaros² orta confusio, cui potissimum occurrerent, nesciebant. In ripa, res cominus agitur, et ita conferta quandoque pugna conseritur, ut vix agendis gladiis locus esset. Caedes non parva utrinque committitur: nonnulli timore mortis in profluentem se proiiciunt; aliqui honestius humi inter confertos hostes cadere cupiunt. Quum a³ ripa validius Hungaris⁴ pugnare liceret, e classe multos interfecere. Ab Arabone,⁵ prae alvei⁶ altitudine, gravius infestari, non poterant. Sed ubi a Gallis fossa undique completa est, tam perniciose pugna sub vallo⁷ conseritur, ut multi utrinque caderent. Pipinus, dum castrorum portis, facto agmine, graviter insultat, multisque caesis, penetrare contendit, nimio telorum iactu, equo excussus, a stipante veteranorum multitudine, adiuvatur. quod ubi prospexere hostes, adauctis animis, eum mortuum [p. 135.] esse rati, castris erumpere audebant. Sed quum praetoriana legio occurrisset, a vallo, quam campo certare, tutius esse censuerunt. Praelium in vesperum usque protractum, vallum in locis plerisque fractum, castra, nisi obstinatissime restitissent, eo profecto die fuissent capta; nam ex Hungaris⁸ plures, quam ex⁹ Gallis cecidere; obruti namque¹⁰ hostium telis esse videbantur. CAROLUS, ut suis parceret, quum eo die satis actum esset,¹¹ receptui canere iubet. Diremta pugna, curant utrique¹² corpora; sed Hungari,¹³ in statione quisque sua, cibum capiunt, quam nemini, in tanto periculo, deserere licebat. Galli partim fossa quiete membra recreant, partim, ne quid ab¹⁴ hostibus detrimenti inferatur, excubias ubique disponunt. Mirarer, qui praestigiae hae¹⁵ potuerint BONFINIO in mentem venire: quippe in nullo eius aetatis scriptorum obviae; nisi constaret inter doctos, de fide historici, prompti extra modum, ad fingendum ingenii. Antiquorum sane, quod sciam, obstinatae¹⁶ huius, et extra modum cruentae adgressionis castris Arrabo [p. 136.] nensis meminit nemo. Quid? quod ne traiecisse quidem Arrabonem, memoriae prodiderint. Aperte REGINO:ⁱ *Pervenit autem rex, usque ad fluvium, qui dicitur Rába,*¹⁷ *omnia caedibus, incendiis, rapinis devastans, et inde reversus Ratisbonam, celebravit ibi natalem Domini, et Pascha similiter. Neque*¹⁸ *gloriosius Boicae gentis tubicen ille AVENTINUS:ⁱⁱ Avars, inquit, ubi conspicati sunt, utraque ripa exercitus, et medio Histro classem, terrore subito ingenti, divinitus, velut dono Dei (sicuti eius tempestatis scriptores credi volunt) exanimati¹⁹ et stupefacti, fuga comparata, finibus suis, ultra Arabonem²⁰ fluvium excedunt, seque in solitudinem, ac silvas²¹ abdunt, notasque latebras quaerunt. Ergo vix crediderim, traiecisse CAROLUM, Rabum amnem, multo minus operosa adeo oppugnatione Ringum Arrabonensem tentavisse.**

Reginoni:

et Aventino
incognitae:

¹ BONFINI 1581. l. c. *appellere* ² BONFINI 1581. l. c. *Ungaros* ³ corr. ex in sec. A et BONFINI 1581. l. c. ⁴ BONFINI 1581. l. c. *Ungaris* ⁵ corr. ex *Arrabone* sec. A et BONFINI 1581. l. c. ⁶ BONFINI 1581. l. c. *alvi* ⁷ *pugna, sub vallo*, BONFINI 1581. l. c. *sub valle pugna* ⁸ BONFINI 1581. l. c. *Ungaris* ⁹ BONFINI 1581. l. c. om. ¹⁰ BONFINI 1581. l. c. *nanque* ¹¹ *actum esset* corr. ex *factum fuisset* sec. A et BONFINI 1581. l. c. ¹² corr. ex *utrinque* sec. A et BONFINI 1581. l. c. ¹³ BONFINI 1581. l. c. *Ungari* ¹⁴ corr. ex a sec. A et BONFINI 1581. l. c. ¹⁵ corr. ex *haec* ¹⁶ corr. ex *obstinate* sec. ms. A ¹⁷ REGINO 1726. p. 46. *Raba* ¹⁸ corr. ex *ne* sec. ms. A ¹⁹ corr. ex *exanimati* sec. A et AVENTINUS 1710. p. 298. ²⁰ corr. ex *Arrabonem* sec. A et AVENTINUS 1710. l. c. ²¹ AVENTINUS 1710. l. c. *silvas*

ⁱ Vide REGINO 1726. pp. 45–46.

ⁱⁱ Vide AVENTINUS 1710. p. 298.

§. VII.

*Pergit, de
Caroli Magni
victoria, nugas
comminisci
Bonfinius:*

At enim, nondum satis est historico hanc oppugnatorum castrorum imaginem, ver[p. 137.]bis depinxisse; *Avarum* fugam, uti susceptam¹ consulto, ita CAROLUM ad *Sicambriam* usque prolificentem, more suo, magno adparatu describit. *Avares*,² inquit,¹ *intempesta nocte, clam advocata concione*³ *inter se quid postero die sit agendum, ex necessitate decernunt. Res Hungaricas*,⁴ *ad extrema redactas, non ignorant, quando castra tueri posse diffidunt, et quonam*⁵ *pacto se salvos reddant, ab hostibus undique circumventi, haudquaquam*⁶ *facile prospiciunt. In hanc sententiam*⁷ *concessere omnes, ut facta in medio noctis silentio eruptione, fuga salutem quaerant, sperantes se locorum notitia facile evasuros. Hostes eruptione turbatos, sibi bique timentes, nequaquam consequuturos, proximos quosque montes, sibi non defuturos, ubi propriam salutem propugnare poterint.*⁸ *Quatuor hominum millia*⁹ *hucusque*¹⁰ *desiderata sunt in*¹¹ *castris, quinto autem die in fuga mille*¹² *et quingenti caesi, sauciorum innumera multitudo: ex Gallis circiter tria millia. Quare media nocte, dato clam signo prodeunt, in dispositas mox hostium excubias [p. 138.] erumpunt: prius custodum maxima pars trucidatur, quam in castris Gallorum tumultus excitaretur. Quo ubi omnes experrecti sunt, primo perturbari, sibi bique admodum timere, mox in eos arma capere coeperunt,*¹³ *item credere, ad caedem potius, quam ad fugam erupisse. Iam illi passuum circiter duo millia*¹⁴ *fugerant, antequam per universa Gallorum castra tumultus effunderetur, praemissis impedimentis, et instructo undique*¹⁵ *carrorum ordine iter faciunt. Galli adhuc eos castra tenere*¹⁶ *rati, superato vallo in tentoria*¹⁷ *penetrant, ex centone confecta multa, praepropera festinatione relicta, diripiunt. Mox illucescente die, illos dissimulata fuga, evolavisse auspicati, celeri cursu, subsequuntur; priusquam*¹⁸ *eos consequi possent, finitimos Budae montes occupasse prospiciunt. Et haec praeter historicorum fidem. Enim vero, nec tantato Arrabonis transitu, retrocessisse CAROLUM, in hiberna*¹⁹ *Ratisbonensia, supra ex REGINONE adnotavimus. Neque aliter dicto loco [p. 139.] AVENTINUS:*ⁱⁱ *Carolus incolumi milite, nemine resistente, usque ad Arabonem,*²¹ *et ad confluentem eius et Danubii, cum triplici exercitu, castra movet. Ibi aliquot dies stativa habet, et quum*²² *non essent, qui vincerentur, eam regionem, quam Marte cepit, praesidiis validis firmat. Hostes, vallis fixis, congestis aggeribus excludit. Deinde Boiorum*^{x.)iii} *colonias, Geroldum, Boiariae praesidem, deducere iubet. Vides, quam se haec omnia aliter habent.*

*invitis
auctoribus:*²⁰

x.) Ex his ego coloniis, vicini *Mosoniensis Comitatus Germanos*, superare adhuc arbitror. Vide *Historiam Comitatus Mossoniensis* Par. I. Memb. II. §. II. not. c.) eodem hocce Tomo V. p. [13.]

¹ corr. ex *suspectam* sec. A ² BONFINIUS 1581. p. 140. *At illi* ³ corr. ex *contione* sec. A et BONFINI 1581. p. 140. ⁴ BONFINI 1581. l. c. *Ungaricas* ⁵ BONFINI 1581. l. c. et C *quo nam*; corr. sec. A ⁶ corr. ex *haud quaquam* sec. A et BONFINI 1581. l. c. ⁷ add. a nobis sec. BONFINI 1581. l. c. ⁸ BONFINI 1581. l. c. *poterunt* ⁹ BONFINI 1581. l. c. *milia* ¹⁰ corr. ex *usque* sec. A et BONFINI 1581. l. c. ¹¹ add. a nobis sec. A et BONFINI 1581. l. c. ¹² add. sec. A et BONFINI 1581. l. c. ¹³ corr. ex *ceperunt* ¹⁴ BONFINI 1581. p. 141. *milia* ¹⁵ BONFINI 1581. l. c. *utrinque* ¹⁶ corr. ex *teneri* sec. BONFINI 1581. l. c. et ms. A ¹⁷ *in tentoria* corr. ex *in interiora* sec. BONFINI 1581. l. c. ¹⁸ BONFINI 1581. l. c. *prius quam* ¹⁹ corr. ex *hibernia* sec. A ²⁰ corr. ex *autoribus* ²¹ corr. ex *Arrabonem* sec. A et AVENTINUS 1710. p. 298. ²² AVENTINUS 1710. l. c. *cum*

ⁱ *Quae hic sequuntur, vide in BONFINI 1581. pp. 140–141.*

ⁱⁱ *Vide AVENTINUS 1710. p. 298.*

ⁱⁱⁱ *In nota c.) numerus paginae „13.“ add. a nobis. Cf. BÉL 1735–1749(9) V. p. 13. Quod ad verba „eodem hocce tomo“ in nota c.) attinet, Bellum in uno tomo, nisi morte obrutus esset, notitias Comitatum Transdanubialium editurum fuisse constat. Vide SZELESTEI N. 1984. p. 214.*

Ut proclive sit ad coniciendum, expeditionem CAROLI huius anni *Sicambricam*, quae fugam hanc *Avarum*, consequuta sit, revera in BONFINII cerebro¹ natam esse, saltem male in eundem annum DCCXCI. totius belli eventum cumulavisse: quippe quod, PIPINIUS, et post hunc duces alii confecere: dominatione CAROLI usque ad *Savi* ripas prorogata. SCHÖNLEBENIUS^{y)}¹ bellum *Sicanbri*[p. 140.]cum ductu CAROLI administratum in annum DCCCIII. reiicit. quod, an subductis rite temporum rationibus, faciat, non vacat disputare. Monuisse suffecerit, eum annum *Ratisbonae* partim, partim in committendis *Almona*, et *Rednitz*, fluminibus, ut e *Danubio* in *Rhenum* posset navigari, transmisisse: sicuti EGINHARDUS, et ex eo REGINO, *poeta Saxo*, et alii meminerunt. Ergo, ne cogitavit quidem, de *Sicambrica* expeditione, tristibus nunciis illic perturbatus. *In hoc opere occupato*, inquit EGINHARDUS,ⁱⁱ *duo valde displicentia, de diversis terrarum partibus, allata sunt: unum erat Saxonum omnimoda defectio; alterum, quod Saraceni, septimaniam ingressi, praelioque, cum illis limitis custodibus, atque comitibus conserto, multis Francorum interfectis, victores ad sua regressi² sunt. Quibus rebus commotus, in Franciam reversus est. REGINO Virtzenburgi natalem, eodem anno celebrasse memorat.ⁱⁱⁱ Tantum est, non adtendisse chronologiae. [p. 141.]*

*contraeunte
item
chronologia.*

§. VIII.

Valeant haec interim, ad *Arabonis*,³ seu *Iaurini* nostri gloriam, sive vera sint, sive falsa. Enim vero, si ita se res habet, oppugnavisse *Arrabonense* castrum hoc, *Ringumve* CAROLUM MAGNUM, polluit iam tum, et munitionum robore, et virtute *Avarorum*, ut praelusisse fortunam possis existimare, hodierno *Iaurini* habitui. Sin ex ingenio, atque adsentatoria⁴ historici diligentia, commentaria ea profluxere; id tamen palam erit, ex coaevorum⁵ scriptorum confessione, reformidasse CAROLUM, *Arrabonis Ringum* hunc, satisque habuisse, ab *Anaso*, infestam *Boiis*, ob violatum foedus, gentem *Avaricam*, ultra *Rabam* submovisse, ex *superiore Pannonia*. Venit, praeterea, in mentem suspicari, immensam illam thesaurorum vim, quam hoc bello interceperit CAROLUS, forte non *Sicambriae*, sed *Iaurini*, sive in *Ringo* huiate occupatum [p. 142.] fuisse. Sic ut opiner, medii aevi scriptorum auctoritate inducor. Constanter hi perhibent, *Ringum Avarorum* exspoliatum eo bello fuisse, nisi quod alii eo nomine principem, urbem alii intelligant. REGINO:^{iv} *Iringum, gentis Avarorum principem, exspoliavit.* ADELMUS: *Spoliata Hungarorum⁶ regia, quae Ringus⁷ vocabatur.* SEGEBERTUS: *Exspoliato, in Pannonia, Avarorum principe.* Quod historicorum dissidium, ita conciliat SCHÖNLEBENIUS^{z)}^{8v} ut

*Auctoris
ulterior, de
toto bello
Carolingico,
epicrisis.*

^{y)} *Annalium Carnioliae* Parte III. pag. 397.

^{z)} *Annalium Carnioliae* Parte III. p. 390.

¹ corr. ex *crebro* sec. A ² corr. ex *ingressi* sec. A ³ corr. ex *Arrabonis* sec. A ⁴ corr. ex *adsentoria* sec. ms. A ⁵ corr. ex *coevorum* ⁶ SCHÖNLEBEN 1681. p. 390. *Hunnorum* ⁷ SCHÖNLEBEN 1681. l. c. *Rhingus* ⁸ in nota z.) *Carnioliae* corr. ex *Carinthiae*

ⁱ *In nota y.) „Carnioliae” corr. ex „Carinthiae”. Cf. SCHÖNLEBEN 1681. (p. 397.)*

ⁱⁱ *Quanam editione Einhardi Belius usus sit, nescitur.*

ⁱⁱⁱ *Vide REGINO 1726. p. 46.*

^{iv} *Hos chronicorum locos, qui hic sequuntur, ex Schönlebenio Belius transsumpsit, ut et ipse infra fatetur. Vide SCHÖNLEBEN 1681. p. 390.*

^v *De Schönlebenio vide notam nostram priorem.*

idem omnes dicere existimet: si principis vocabulum non ad virum, sed ad urbem principem referatur. *Si bene advertas*, inquit, *omnes idem dicunt, et Iringum, seu Rhingum,¹ urbem, non hominem putant; ut sensus sit apud Sigebertum: Exspoliato Iringo, oppido principe. Et apud Reginonem: Iringum gentis Avarorum principem urbem exspoliavit.* De praedae magnitudine, ex EGINHARDO, ita habet AVENTINUS:ⁱ *Non exstiterat² in memoria hominum bellum, ubi tantum auri, [p. 143.] argenti³ et divitiarum Franci comparassent. Antea pauperes fuerant, bellum Hunniacum ditissimum militem Francum reddidit. At, e diverso, hostium omnis nobilitas periit, plurima edita sunt praelia, multum sanguinis effusum est. Omnis gloria, qua longo tempore Hunni clarissimi exstiterant,⁴ extincta,⁵ gaza, thesauris, praeda omni nostri potiti sunt. Terra, ita ferro, caedibus, flamma, adtrita, ut ne vestigium quidem regiae adparet.* Hactenus nihil contraimus historico: quippe EGINHARDI narratione, quam diligenter exscripsit, subnixo: illud ferendum haud est, quod addit: *nomen Avarorum, Hunnorum simul cum gente excisum, evanuit;* quod constet, neque ipse diffiteatur AVENTINUS; et bello laccessivisse Boios, post abitum CAROLI, et missis ad eum legatis, fecisse postea officium. *Avares*, inquitⁱⁱ ipse idem, *ubi audivere, CAROLUM, procul abesse, ex latebris prod-eunt, cum Boiis pugnam conserunt, sed victoria penes Boios fuit. Hostes in traiectu Danubii interce[p. 144.]pti, caesi, fusi, magna strage necati sunt. Continenter per octo annos belligeratum est a Boiis, adversus⁶ gentem ferocissimam.* Quod si est, superabat et post atrox ac diuturnum bellum illud eximia atque tanta gentis pars, quae potuerit bellum redintegrare, nisi fas sit, eo excusare historicum, quod plurimum annorum eventus, vim *Carolinae* expeditioni inconsulte tribuerit. Caeterum geminam thesaurorum *Hunniacorum* expilationem facit SCHÖNLEBENIUS; alteram ab *Erico, Foroiulii, et Carnioliae* duce per *Wonomirum Slavum,⁷ Istriae, et Carnioliae* regulum, in *Pannoniam* cum exercitu, anno DCCXCV. missum; alteram a *Pipinio, ex Italia* sequente anno, per *Pannoniam* reducem, perpetrata: ut annos, quibus trahebatur, bellum, taceamus. [p. 145.]

§. IX.

Sequutae hinc res Iaurini obscurae sunt.

illustrantur sub Sancto Stephano:

Post eam aetatem, nihil de *Iaurino* reperio, sive, quod revera deleta est ea munitio a *Francis, Boiisque*; sive, quod in obscuro eius memoria delituit. Qui a *Francis, aut Boiis*, eadem illa tempestate, *Gauringum* dictum putant; quomodo et ipsus ego opinor; dicerent illi quidem aliquid, si auctorum testimonia sufficerent. Quomodo se cumque⁸ res habeat, non est, oportunus adeo loci positus in vastitate relictus, seu a victoribus, seu a colonis, passim eximiam⁹ per regionem collocatis. Sane, tertio *Hungarorum* adventu, frequentem villam oppidumve fuisse oportuit, quod inde possis arguere, si quidem conversis, ad CHRISTUM *Hungaris*, episcopatum isthic, cum sacerdotum collegio ponere, ditareque, nihil dubitarit S. STEPHANUS, credo non vicinitate *Sacri Montis Pannoniae* tantum, cuius secessu [p. 146.] maximopere delectabatur rex pientissimus, sed oppidi etiam copia

¹ SCHÖNLEBEN 1681. p. 390. *Ringum* ² AVENTINUS 1710. p. 297. *extiterat* ³ add. a nobis sec. AVENTINUS 1710. l. c. ⁴ AVENTINUS 1710. l. c. *extiterant* ⁵ AVENTINUS 1710. l. c. *extincta* ⁶ AVENTINUS 1710. l. c. add. *hanc* ⁷ corr. ex *clavum* ⁸ *se cumque* corr. ex *secumque* sec. A ⁹ corr. ex *exinitam*

ⁱ Vide AVENTINUS 1710. p. 297.

ⁱⁱ Vide AVENTINUS 1710. p. 298.

opportunitatesque, in eas consilii rationes inductus. Utinam tabulas haberemus, constituti, a sancto rege *episcopatus*: multum inde lucis non *Iaurini* modo rebus, sed¹ totius simul orae satis eruderandis adfunderetur. Nescio audeamne coniectare, inde a CAROLI aetate, suos *Gauringo* fuisse antistites, sacrorumque administros. Nam id ille dedit operam, ut quam armis fregerat gentem, eius reliquias *Christiana*e religionis sacrorumque adminiculo erigeret, faceretque infinitis modis, quam erat antea, beatiorem. Emicuit omnino in ea re procuranda^{a.)2i} Arnonis, antistitis *Salisburgensis* vigilantia, *Adriani* item papae providentia, ac denique³ CAROLI profusa⁴ in excitandis hac regione ecclesiis⁵ liberalitas. Tunc vero haud neglectum fuisse *Gauringum*, sive *Iaurinum* hodiernum, quin acceperit antistitem, eo minus ambigo, quo magis intererat rei *Christiana*e *Avares*, suis malis fessos, iamque, ad acceptandam fidem CHRISTI, egre [p. 147.]gie subactos, cultum veri Dei impensius condocere. Crevit postea eius diligentiae necessitas, quando post *Thudunum*, sive *Thuduinum*, *Avarum* principem, cum suis, anno DCCXCV.^{b.)6} baptisatum, relapsi sunt iterum ad ingenium *Avares*; negataque in CHRISTUM fide, graves iterum coeperunt esse *Boiis*, GEROLDO, simul *Boiariae*, et *Austriae*, praefecto, per subseores occiso; sed quomodo se habuerint sacra *Gauringi*, post illapsos *Hungaros*, non habeo dicere: si tamen ex gentis ingenio petendum est iudicium, sicuti ecclesiis, qua grassabantur, reliquis, haud parsum est, ab gente immanissima; sic ne huiatem quidem intemperatam durare potuisse, facile fuerit existimare. Neque tamen, sesqui⁷ seculo tumultuantibus extinctae sunt penitus, in *Avaria* hac, tunc *Hungaria* dici coepta, *Christianismi*⁸ reliquiae: ut fas sit opinari, ad GEYSAE usque aetatem, heic atque [p. 148.] illic, superasse, cultus divini exstantia⁹ vestigia. Atque adsentior omnino his, qui inter sermones eruditos non dubitarunt mihi adfirmare, eadem illa vestigia, *Gauringi*, sive *Gewrini*, notavisse S. STEPHANUM, cum coenobium *B. Martino*, templumque, cum opimis redditibus in *S. Monte Pannoniae*, dedicaret. quae res, *episcopatu*i isthic constituendo occasionem suppeditavit. Hinc porro aiebant manasse, quod ea *Hungariae* portio ad *Dioecesin*¹⁰ *episcopatus* sit admensa, quae olim *Superioris Pannoniae*, postea *Avariae*, *Hunniae*ve nomine adpellabatur. Sed de his viderint alii.

*religionis
Christianae
Iauriensi hac
ora exordia:*

§. X.

Plurimum vero ad *Iaurini* incrementa collocatam hic *episcopatus* sedem momenti adtulisse,¹¹ nemo facile dubitarit: quod et magna tunc sacrorum virorum existimatio fuit; et frequens in eorum consortio, optimorum quorumque diversatio. Quibus [p. 149.] rebus fiebat, ut tenuia etiam oppida, *episcopali* cathedra honestata, non iam sensim, sed

*Iaurini
accessiones, ex
condito isthic
episcopatu:*

a.) Adi SCHÖNLEBENIUM loco cit. p. 389. a sequentibus.

b.) Ita REGINO, *Hermannus CONTRACTUS*, quod *Sigibertus GEMBL.* ad annum DCCXCVII. refert.

¹ corr. ex set ² in nota a.) *Schönlebenium* corr. ex *Schönlebinum* ³ *Arnonis...* *denique* add. a nobis sec. A ⁴ corr. ex *piaque* sec. A ⁵ *in... ecclesiis* add. a nobis sec. A ⁶ in nota b.) post verbum *Regino* numerus *p. 61.* del. a nobis sec. A (ubi clare apparet numerum paginae manuscripti ipsius in angulo folii per eum notari) ⁷ corr. ex *sequi* sec. A ⁸ corr. ex *Christianissimi* sec. A ⁹ corr. ex *exstantiu* ¹⁰ corr. ex *Diaecsin* ¹¹ corr. ex *adtulisset* sec. ms. A

¹ *Locum in nota a.) citatum vide in SCHÖNLEBEN 1681. p. 389.*

*oppidum
intimius ad
Danubium
reductum:*

*civium
origines.*

accessione fere subitanea, ad celebritatem increscerent. Id autem cum primis *Iaurino* evenisse, inde capias argumentum, quod post prima episcopatus exordia, viros pro antistitibus habuit, utrique, et sacrae, et profanae reipublicae, ope, consilioque administrandae, idoneos. Sub idem tempus, oppidi quoque positionem, intimius, ad *Arabonis* et *Danubii* confluentem, reductum fuisse accepimus. Nam cum antea in *Romano* illo, ac *Hunno-Avarico* vestigio stetisset; eo nimirum loco, quo iam mons est *Calvariae*, et late circumfusa planities; nunc demum ad basilicam, quam elevatiore, intra *Danubium* et *Rabam*, angulo, S. STEPHANUS, cum episcopio, et sacerdotum collegio exaedificarat, reductum est propius. Ergo laxè habitabatur oppidum, fossa ac vallis ad castrum modum incinctum, cum conflente ad colendum multitudine, ut pars civium, quam non capiebant oppidi pomoeria, citeriore *Arabonis* ripa, novas quasi [p. 150.] colonias, *Hungaris* ideo *Uj-Váras* dictas¹ constituerat. Atque hinc consequutum est, ut civium illi, qui sub colliculo, ea forte regione, qua hodie plateola ad portam *Danubii*, seu flumentaneam ducit, aedes posuerant, quod intra septa tutius degerent, annui quiddam census, *capitula* sponderint; quae res ita pedetentim inolevit, ut ad universum oppidum, etiam extra munitiones diffusum prorogaretur, qua de re inferius.

§. XI.

*Iaurini
fortuna sub
Aba, et Petro
regibus:*

*Henrici
imperatoris
triplex pro
Petro in
Hungariam
impressio:*

Ita se res *Iaurini* post prima regni *Hungariae* exordia habuere. S. STEPHANO vita functo, quum PETRUS ob insolentem, adversus *Hungaros*, tyrannidem, regno pelleretur, eique ABA, magna omnium consensione, substitueretur; cum de diademate regio, inter *Hungaros*, et HENRICUM, PETRI patronum, qua legationibus, qua factis ultro citroque impressionibus² dimicaretur;³ nova *Iaurino* orta est celebritas, [p. 151.] novae item adiectae munitiones, temporariae eae quidem; sed quae tamen valuerunt postea, ad urbem firmandam, tuendamque. *Henricus*, inquit BONFINIUS,^{c.)i} *non modo in Bavariam, sed Iaurinensem⁴ usque agrum castra movit, et quum ad Rabczam,⁵ et Arabonem amnem, quem nunc Rabam⁶ adpellamus,⁷ Bratislai ducis Bohemiae⁸ consilio pervenisset, munitiones Hungarorum⁹ offendit, qui turribus, aggere,¹⁰ ac fossa adversus Alemannos¹¹ ibi se muniverant.¹² Interea per internuncium, ABA, ab HENRICO, idoneum restituendorum captivorum tempus exposcit, et maxima dona pollicetur. Largitionibus igitur allectus hostis, et negotiorum¹³ mole gravatus, accepto ingenti donativo¹⁴ in Alemanniam se recepit.* Nempe munitionum acropolis, *Iaurinum* fuit, castra reliqua, aggere, et fluminum obiectu, circumducta. Prima haec fuit, HENRICI adversus ABAM expeditio, anno MXLII. suscepta, cui eversas urbes duas, [p. 152.] plures deditione captas, HERMANNUS CONTRACTUSⁱⁱ

^{c.)} Decade II. Lib. II. p. 190, 49. M. THURO CZ *Chron. Hung.* Partis II. cap. XXXVII. p. 44.

¹ corr. ex *dictus* sec. A ² corr. ex *impraessionibus* ³ corr. ex *dimicatur* a nobis ⁴ BONFINI 1581. 190. *Iaurinensem* ⁵ BONFINI 1581. l. c. *Rapczam* ⁶ BONFINI 1581. l. c. *Raban* ⁷ BONFINI 1581. l. c. *appellant* ⁸ *ducis Bohemiae* BONFINI 1581. l. c. *Boemiae ducis* ⁹ BONFINI 1581. l. c. *Ungarorum* ¹⁰ corr. ex *agere* sec. BONFINI 1581. l. c. ¹¹ BONFINI 1581. l. c. *Alamannos* ¹² corr. ex *munierant* ¹³ BONFINI 1581. l. c. *negociorum* ¹⁴ corr. ex *donario* sec. A et BONFINI 1581. l. c.

ⁱ In nota c.) quae referuntur, vide in BONFINI 1581. p. 190., atque in THURÓ CZY 1600. p. 44.

ⁱⁱ Vide HERMANNUS CONTRACTUS 1726. p. 283.

tribuit, *Iaurini*, non meminit. *Henricus*,¹ ait, *autumno Pannonias petens Heimenburgum*,² et *Brecesburgum*³ evertit. Sed nec altera expeditione HENRICI, quae in sequentem annum incidit, quidpiam, seu de *Raba* amne, seu de *Iaurino*, legas:¹ *Henricus*, inquit, *rex iterum Pannonias petens, ab Ovone, vix pactum impetrante, suscepta satisfactione, obsides, munera, regnique usque ad Litha fluvium partem accipiens*⁴ *discessit*. En diminutorum *Hungariae* limitum infausta initia; nam hucusque, ad amnem usque *Fischam* porrigebantur. Tertia demum in *Hungariam* impressione, pro PETRO, adversus exosum suis ABAM, suscepta, *Iaurinum* nobilitatum est: quippe, fuso fugatoque rege. *Ad Iaurinum ABA occurrit, eductaque acie, se hosti obiicit, ratus se victoria facile potiturum, quando se a quibusdam Bavaris accepisse adfirmabat*,⁵ *imperatoris exercitum non esse magnum, sed cum paucis copiis, ut aliqua dona reciperet, festinasse*.ⁱⁱ Paucitatem exer[p. 153.]citus HENRICI, ne ipsi quidem *Germani* diffitentur, animose ab *Ovone* despectum. Plane HERMANNUS:ⁱⁱⁱ *Ovo rex*^{d.)iv} *cum ius iurandum*⁶ *pactumque infregisset, HENRICUS rex, cum perpaucis copiis, Pannonias petiit: quem OVO, qui maximum paraverat exercitum, in tantum despexerit*,⁷ *ut eum quasi facile occidendum, seu capiendum, provinciam ingredi sineret*. Pugnae locum *Menyffö*, vicum iuxta *Iaurinum* fuisse, THURCZIUS auctor est. Praelium operose describit BONFINIUS:^v *Postquam conserendae pugnae copia facta est, collatis utrinque signis, et obstinatissimis quoque pectoribus*,⁸ *concursum; in dextro cornu HENRICUS, in sinistro Albertus, Petri affinis praesidet*. *Hungari*,⁹ *qui*¹⁰ *prae ABAE saevitia* [p. 154.] *ad Henricum*¹¹ *confugerant, in prima acie pugnant; obiectum Hungarorum*¹² *agmen hortantur, ut a feritate regis deficiant, ac PETRI partibus adhaereant, ne intestino praelio, pariter utrique concidant*. *Contra illi, hos proditores adpellare*,¹³ *saevissima quaeque imprecari*. *Ad haec ABA, magno animo*¹⁴ *manum conserere; perfugas et proditores, usque quaque*¹⁵ *disquirere, ut in medio praelio poenas exigat*. *Quum haec Albertus intellexisset, laboranti cum Hungaris*¹⁶ *PETRO succurrit, acerrimum*¹⁷ *praelium instauratur, magna utrinque strages oritur*. *Dum confertim utrinque dimicatur, ac nemo alteri cedere nititur, ita Martis opus fervere videtur, ut in communem omnes*

praelio victor, cum ABA, ad Iaurinum congrederetur:

d.) Mirifice variant scriptores, in nomine ABAE regis, designando. *Hungari* ABAM perpetuo vocant. OVO *Hermann* CONTRACTO dicitur in chronico: *UBAN, Lamperto SCHAFFNABURGENSE: OVON Mariano Scoto, Lib. III. Aetate VI. ad annum MXLII. et postea ABON, Sigeberto GAMBLECENSE. SAMUELEM ignoto hactenus nomine, ANONYMUS nuper editus, adpellat*. Ita vero ille: *Dux Arpad, in silva Matra, dedit terram magnam Edunec, et Edumerne, ubi postea Pota, nepos eorum castrum construxit: ex quorum progenie longo post tempore, rex SAMUEL descendit, qui pro sua pietate Oba vocabatur*. In *Scriptor. Hung. I. cap. XXXII. p. 21.*

¹ HERMANNUS CONTRACTUS 1726. p. 283. add. *quoque* ² HERMANNUS CONTRACTUS 1726. l. c. *Heimenburg* ³ HERMANNUS CONTRACTUS 1726. l. c. *Brecesburg* ⁴ HERMANNUS CONTRACTUS 1726. l. c. add. *et muneribus* ⁵ BONFINI 1581. p. 191. *affirmabat* ⁶ HERMANNUS CONTRACTUS 1726. l. c. *iusiurandum* ⁷ HERMANNUS CONTRACTUS 1726. l. c. *despexit* ⁸ BONFINI 1581. p. 191. *utrinque* ⁹ BONFINI 1581. l. c. *Ungari* ¹⁰ add. sec. A et BONFINI 1581. l. c. ¹¹ BONFINI 1581. l. c. *imperatorem* ¹² BONFINI 1581. l. c. *Ungarorum* ¹³ BONFINI 1581. l. c. *appellare* ¹⁴ BONFINI 1581. l. c. *agmine* ¹⁵ BONFINI 1581. l. c. *usquequaque* ¹⁶ BONFINI 1581. l. c. *Ungaris* ¹⁷ corr. ex *accerrimum*

ⁱ Vide HERMANNUS CONTRACTUS 1726. p. 283.

ⁱⁱ Vide BONFINI 1581. p. 191.

ⁱⁱⁱ Vide HERMANNUS CONTRACTUS 1726. p. 284.

^{iv} *Locus in nota d.) citatos vide in HERMANNUS CONTRACTUS 1726. p. 282.; LAMBERTUS SCHAFFNABURGENSES 1726. p. 317.; SIGEBERTUS GEMBLACENSIS 1726. p. 833.; MARIANUS SCOTUS 1726. p. 649.; ANONYMUS 1746. p. 21.*

^v Vide BONFINI 1581. p. 191.

idemque
intercipit.

caedem coniurasse viderentur. Deinde, tam infestis utrinque armis¹ pugnatum, ut ad triarios res pervenerit. Nam dum² Henricus, cum validissima acie, se medium ingessisset, ab extremis utrinque praesidiis, concursus est. Interea, dum caedes iterum instauratur, et pari utrinque spe pugnatur, iam Aba superior evasisset, si [p. 155.] fidos sibi praefectos ubique habuisset. Sed pro crudelitate sua, cum³ multos sibi infensos⁴ reddidisset; ex hoc multi, in medio praelio, ab⁵ eo defecere.⁶ quippe qui conculcatis Abae signis, in adversam se aciem transtulere: quare Hungari⁷ <loco>⁸ sensim retrocedere⁹ coacti sunt. Hoc tunc^{e.)} eventu, Iaurinum insignitum est: an vero interceptum ab HENRICO? non est cur ambigas: quippe, qui, veniam deprecantibus Hungaris, Albam usque Regalem progressus, PETRUM Hungariae, hanc PETRO, magna usus solennitate, reconciliarit.

§. XII.

Intrat quartum, et quintum Henricus Hungariam, ut mortem Petri ulciscatur, sed infeliciter:

rei gestae series, relata a Thuroczio:

Triplex hactenus HENRICO incursus in Hungariam, sic satis ex animi sententia successit.¹⁰ Ad ulciscendam PETRI mortem, quartum, ac quintum postea coepit, quorum uterque, cum ei, tum nomini Germano funestus accidit. Et priorem quidem illum [p. 156.] in urbis Pisoniensis^{f.)}ⁱ non irrita tantum, sed damnosa etiam, tametsi bimestri oppugnatione, memoravimus. Posterior, quod eius fortuna, ad Iaurinum praecipue naufragium fecit, iam expromendus est, eo quidem diligentius, quo cautius, rem fere omnem dissimulant, eius aetatis scriptores exteri. Ingenue, licet non comite satis, THUROCZIUS:^{g.)}ⁱⁱ *Sequenti*¹¹ anno caesar, cum magna multitudine bellatorum, ob easdem causas, venit in Hungariam, iuxta fontes rivorum Zalae, et Zelicae; sed et naves victuales oneratas, per Danubium misit in Hungariam, praefecitque eius episcopum Gebarth fratrem. His auditis, ANDREAS rex, et dux Bela omnes acervos segetum, et thyrsos herbarum, igne combusserunt, habitatoresque, cum universis animalibus eorum, de partibus illis, per quas caesar erat transiturus, procul abduxerunt. Cumque caesar intrasset Hungariam, et venisset in regiones combustas; [p. 157.] neque hominibus¹² suis potuerat invenire¹³ victualia, neque¹⁴ equis, et nesciebat, ubi naves eius essent, nullumque subsidium ex eis poterat habere. Transiens autem silvas appropinquavit¹⁵ montibus Bodóháth¹⁶ omnium victualium inopia¹⁷ laborans. Interea vero¹⁸ Gebarth episcopus venit in Iaurinum, et mittens epistolam ad HENRICUM caesarem, sciscitabatur ab eo, ubi deberet ipsum expectare. Is autem, qui ferebat litteras, Deo sic volente, captus¹⁹ a latrunculis Andreae regis, et

e.) Hermannus CONTRACTUS III. Nonarum Iulii pugnam fuisse, meminit, loco citato.

f.) Tomo I. operis p. 109. sequi. Lege omnino *Germanorum Chronicon*, collect. PISTORII, edente STRUVIO, Lib. XIV. p. 739.

g.) Parte II. *Chron. Hung.* cap. XLIII. p. 49. Adde BONFINIUM *Dec. II. Lib. II. p. 200, 6.*

¹ BONFINI 1581. l. c. *animis* ² BONFINI 1581. p. 192. *quum* ³ BONFINI 1581. l. c. *quum* ⁴ corr. ex *infessos* sec. A et BONFINIUM 1581. l. c. ⁵ corr. ex *ac* sec. A et BONFINI 1581. l. c. ⁶ BONFINI 1581. l. c. *defecere* ⁷ BONFINI 1581. l. c. *Ungari* ⁸ add. a nobis sec. BONFINI 1581. l. c. ⁹ BONFINI 1581. l. c. *cedere* ¹⁰ hic *quum* a nobis del. ¹¹ THURÓCZY 1600. l. c. add. *vero* ¹² THURÓCZY 1600. l. c. *militibus* ¹³ *potuerat invenire* THURÓCZY 1600. l. c. *invenire poterat*; C *invenisset* ¹⁴ THURÓCZY 1600. l. c. *nec* ¹⁵ corr. ex *appropinquavit* ¹⁶ THURÓCZY 1600. l. c. *Bodohath* ¹⁷ THURÓCZY 1600. l. c. *penuria* ¹⁸ THURÓCZY 1600. l. c. *autem* ¹⁹ THURÓCZY 1600. l. c. add. *est*

ⁱ *Locos in nota f.) citatos vide in BÉL 1735–1740(2) I. pp. 109–110.; GERMANORUM CHRONICA 1726. p. 739.*

ⁱⁱ *Locos in nota g.) citatos vide in THURÓCZY 1600. p. 49., et BONFINI 1581. p. 200.*

ad eum deductus:¹ cumque Nicolao episcopo interpretante, tenorem litterarum percepissent, rescripserunt episcopo Gebarth litteras, quas per quemdam² hospitem eidem miserunt. Ille autem simulans se a caesare missum, obtulit litteras Gebarth episcopo talia continentis: *Noveris optime frater, episcope Gebarth!*³ quod magna, et ardua negotia⁴ nostri imperii, nos ab Hungaria in Teutonium⁵ ire compellunt: nam inimici nostri, imperium nostrum hostiliter occuparunt. Ergo, age, festina, et destructis navibus, quam citius poteris, nobis Ratisbonae⁶ occurras: nec [p. 158.] enim tibi tutum est amplius in Hungaria commorari. His ita⁷ cognitis Gebarth episcopus, festinanter fugit in Teutonium.⁸ En Iaurinum! insigni hoc stratagemate nobilitatum. Meminit HERMANNUS CONTRACTUS ad annum ML. eiusdem Gebardi, non item susceptae ab HENRICO, expeditionis, idque eventu, multo, quam nunc diximus, feliciore. *Ipsa hyeme, inquit,*¹ cum episcopus Ratisbonae⁹ Gebehardus, qui Campidonensem abbatiam nuper beneficii loco acceperat ab imperatore, in Pannoniarum terminis moraretur, cedentibus Hungaris, fines eorum ingrediens, praedas inde abduxit. Sed ipso discedente, plurimus Hungarorum exercitus, fines nostros invadens, plurimam partem captitavit, incendit, atque vastavit. Nempe oblitteratum ibat HERMANNUS cladem HENRICI^{h.)ii} expeditione hac in montibus, quos Schildberg hodieque dicimus, acceptam, et a nobis illic memorandam. [p. 159.]

dissimulata ab
Hermanno
Contracto.

§. XIII.

Inde, Concordiae templum, dubiae res SALOMONIS, cum GEYZA, BELAE I. filio de regno disceptantis, Iaurinum effecere. Reduxerat in concordiam SALOMONEM, GEYZAMQUE, Iauriensium episcopus, Desiderius, quae ut coalesceret penitus, Iaurinum comitia indicta sunt Hungaris. In festo, inquit^{i.)10iii} historicus, sanctorum Fabiani, et Sebastiani martyrum, rex SALOMON, et GEYZA¹¹ dux, coram Hungaria in Gewr pacem firmaverunt. Et BONFINIUS,^{k.)iv} Desiderii monitis precibusque victus Geyza,¹² una cum Ladislao fratre, in totius Hungariae¹³ conspectu, in Iauriensi urbe SALOMONI se reconciliant.¹⁴ Foedus inter eos solenne ictum, mutuoque iuramento munitum, quod, dum Fabiani, et Sebastiani¹⁵ anniversaria celebrantur, [p. 160.] percussum fuisse ferunt. Sesqui hinc seculo, nihil de Iaurino reperi adhuc. Illud in primis triste est, quod sub ipsa Hungariae clade, quam

Pax inter Salomonem, et fratres Geyzam, et Ladislaum, Iaurini coalescit:

h.) LAMBERTUS SCHAFNABERGENSIS consimilem huic cladem meminit p. 378. edit. STRUVIANAE, quam tamen sub *Ioyade* hoc est GEYZA I. BELAE filio, quem et *Ioyas* adpellat, evenisse scribit. Adde *Gottfrid. VITERBIENSIS* confessionem *Chron. P. XVII. p. 337. b.* quem lege omnino.

i.) THURÓCZY Parte II. *Chron. cap. XLVII. pag. 53, 16.*

k.) Loco citato. p. 207, 2.

¹ THURÓCZY 1600. l. c. ductus ² THURÓCZY 1600. l. c. quemdam ³ episcopo Gebarth THURÓCZY 1600. l. c. Gebarth episcopo ⁴ THURÓCZY 1600. l. c. negotia ⁵ THURÓCZY 1600. l. c. Theutonium ⁶ THURÓCZY 1600. l. c. Ratisponae ⁷ THURÓCZY 1600. l. c. itaque ⁸ THURÓCZY 1600. l. c. Theutonium ⁹ HERMANNUS CONTRACTUS 1726. p. 291. Ratisponae ¹⁰ in nota i.) pag. 53, 16. corr. ex pag. 55, 16. ¹¹ THURÓCZY 1600. p. 53. Geysa ¹² BONFINI 1581. p. 207. Geysa ¹³ BONFINI 1581. l. c. Ungariae ¹⁴ BONFINI 1581. l. c. reconciliant ¹⁵ et Sebastiani BONFINI 1581. l. c. Sebastianique

ⁱ Vide HERMANNUS CONTRACTUS 1726. p. 291.

ⁱⁱ Locos in nota h.) citatos vide in LAMBERTUS SCHAFNABURGENSIS 1726. p. 378.; GOTTFRIDUS VITERBIENSIS 1726. p. 337.

ⁱⁱⁱ Locum in nota i.) citatum vide in THURÓCZY 1600. p. 53.

^{iv} Locum Bonfinii in nota k.) citatum vide in BONFINI 1581. p. 207.

Henrici Austriaci, adversus Hungaros, et Iaurinum iniquissimo tempore patrae iniuriae:

Bulgarorum invasio a Stephano vindicatur:

idem clade adfecit Ottocarum.

victo ad *Sajonem* BELA IV. triennali grassatione, *Tartari* toti passim regioni infixerant, a *Friderico* Austriae duce perpeffum est *Iaurinum*. ROGERIUS¹⁾²ⁱ tantae calamitatis pars, haec in litteras retulit. *Dux prospecto iam, quod, Hungari essent unanimiter in fuga, sibi multos milites aggregavit, eos contra Hungaros, in Hungariam transmittendo: et sic Tartari ex illa parte destruebant, et ex ista Theutonici depraedabantur, et villas, prout poterant, comburebant,³ ita, ut, civitatem Iaurinensem⁴ intrantes castrum ceperint, et illud moliti sunt per violentiam obtinere. Hungari vero de partibus illis convenientes in unum, ad civitatem manu armata euntes, civitatem ceperunt, et omnes in castro Theutonicos cremaverunt. Nempe an[p. 161.]ticipaverat dux facinus *Tartarorum*, quodque illi patraturi erant, congeminatis iniuriis, ipse maluit perpetrare, quam urbem barbaris relinquere intemeratam. Proinde, frustra tentato *S. Monte Pannoniae*, evastatum *Iaurinum* *Tartari* reperere. Tunc ego, hausta incendio *Iauriensium* privilegia, et regum tabulas, existimarim. Atque ea quidem tempestate, ista *Iaurini* fortuna fuit. Redintegratis postea *Hungariae* rebus, *Bulgari* saevire coeperunt. De his TIMONⁱⁱ hoc⁵ fere tempore, memorat: *vastata Servia, et Ungaria cis Dravum,⁶ occupatur Iaurinumⁱⁱⁱ a Bulgaris schismaticis, sed clade adficiuntur⁷ a STEPHANO rege, atque ad obsequium regni Hungariae coguntur. Unde titulus regi STEPHANO, regis Bulgariae. Sed haec vivo adhuc patre gesta sunt a Stephano. Ut BELAE successit, insigni diplomate Iaurienses⁸ felicitavit; patre et felicior futurus, et ad rem attentior, nisi mors virum intercepisset. Istud in actibus eius memorandum est in primis, quod OTTOCARUM, Bohemiae regem, iuratum Hungarorum [p. 162.] hostem, eundemque BELAE IV. clade, adhuc tumidum, post evastatam limitaneam regionem, interiori Hungariae imminentem ad *Rabczam* amnem ingenti clade adfecit. Breviter⁹ momentosam victoriam BONFINIUS^{m.)iv} memorat: *Ottocarum,¹⁰ qui patrem BELAM in Moravia superaverat,¹¹ ac laesis finibus, cum magno Bohemorum¹² Australiumque exercitu, regnum invaserat, quin etiam¹³ Brandeburgenses introduxerat, tanta clade, ad Rabczam¹⁴ fudit, fugavitque, ut patrem pro patre vicem hosti retulisse praedicaretur.¹⁵ Imminebat nempe Tyrnavia, Bibersburgo, Bazinga, St.-Györgino, et Posonio, interceptis, Iaurino, ut castro eo potitus, tutius, in iis, quae a tergo occuparat, dominaretur. Quod ne posset efficere, obvius, cum exercitu STEPHANUS, intercessit. Ergo Iaurino tunc potiri nequivit OTTOCARUS, quod tamen***

1) De destructione Hungariae per Tartaros c. 33. p. 190. et ex eo BONFINIUS Dec. II. Lib. VIII. p. 297, 27. ubi mendose *Taurinum* pro *Iaurinum* legas.

* TIMON p. 35. edit. quae in folio.

m.) Decade II. Lib. VIII. p. 303, 16. Revolve operis, nostri Tomum I. et in eo *Hist. Urbis Pisoniensis* p. 128. sequ.

¹ corr. ex *Roggerius* ² in nota l.) *Taurinum* pro corr. ex *Iaurinum* per ³ corr. ex *comburrebant* ⁴ ROGERIUS 1600. p. 191. *Iauriensem* ⁵ TIMON 1736. p. 35. add. *item* ⁶ TIMON 1736. l. c. *cis Dravum* ⁷ TIMON 1736. l. c. *afficiuntur* ⁸ corr. ex *Iauriensium* ⁹ corr. ex *breviter* ¹⁰ BONFINI 1581. p. 303. *Othocarum enim* ¹¹ BONFINI 1581. l. c. *superarat* ¹² BONFINI 1581. l. c. *Boemorum* ¹³ BONFINI 1581. l. c. *quinetiam* ¹⁴ BONFINI 1581. l. c. *Kapczam fluvium* ¹⁵ BONFINI 1581. l. c. *praedicetur*

ⁱ *Locos in nota l.) citatos vide in ROGERIUS 1600. p. 191., atque in BONFINI 1581. p. 297.*

ⁱⁱ *Locum in nota * citatum vide in TIMON 1736. p. 35.*

ⁱⁱⁱ *Certe, in errore est Timon sane maximo; constat enim apud historicos, non Iaurinum, sed Taurinum, sive Belgradum a Bulgaris anno 1230. esse occupatum, anno vero 1232. denuo recuperatum a Bela IV. Miror quidem, quomodo Belium hoc mendum effugere potuerit; quippe qui in nota l.) eundem errorem facile detexisset.*

^{iv} *Locos in nota m.) citatos vide in BONFINI 1581. p. 303., et BÉL 1735-1749(2) I. pp. 128-129.*

sub LADISLAO CUMANO, *Stephani* filio adhuc puero, sub potestatem rapuisse, atque dein facta cum RUDOLPHO caesare et LADISLAO [p. 163.] rege pace, postliminio restitutum, ad *Posonium*^{n.)i} meminimus.

§. XIV.

Habuimus, nunc, diplomatis, quo libertas *Iaurini*, a STEPHANO perscripta est, mentionem, quod quale sit, interest lectorum expromsisse.ⁱⁱ STEPHANUS, *DEI gratia, Hungariae, Dalmatiae, Croatiae, Ramae, Serviae, Galliciae, Lodomeriae, Cumaniae, Bulgariaeque rex. Omnibus CHRISTI fidelibus, praesentes litteras inspecturis, salutem in omnium Salvatore! Sicut in multitudine gentis regni¹ gloria, et honor attenditur gubernando; sic in conservationibus munitionum regni defensio, et subditorum multiplex commodum procuratur. Hinc est, quod ad universorum notitiam, tam praesentium, quam posterorum, harum serie volumus pervenire: Placuisse [p. 164.] nobis, et placet, hospites nostros de Iaurino ad castrum transferre Iaurinense; permansuros de caetero, in ipso castro, in illa² et eadem libertate, qua cives, et hospites nostri Albenses gratulantur; exemptos³ nihilominus a iudicio, iurisdictione,⁴ potestate, et iudicatu comitis Iaurinensis,⁵ et curialis comitis sui perpetuo, et pariter expeditos, ita videlicet, quod villicum, quem de castro voluerint, eligant inter se, quem electum nobis praesentabunt, et nos ipsis confirmabimus: qui omnes causas ipsorum tam maiores, quam minores debeat, et possit iudicare, et, si idem villicus iustitiam querulantibus facere recusaret, non hospites, sed villicus, ad nostram praesentiam, iuxta regni consuetudinem evocetur. Absolvimus et eosdem⁶ a solutione dimidii solutionis, quam ratione terragii comiti Iaurinensi solvere debebant⁷ annuatim, iuxta continentiam prioris privilegii nostri, de qualibet mansione. Praeterea concessimus eisdem liberum forum, tam in castro, quam exterius, quotidie celebrandum; ubi comes Iaurinensis,⁸ et eius officiales nullam penitus iurisdictionem poterunt⁹ exercere; [p. 165.] hoc salvo, et specialiter in praesentibus declarato, quod tributum fori, quod die sabathi,¹⁰ in villa Iaurinensi¹¹ celebratur, comes Iaurinensis¹² percipiet plenarium, quemadmodum percepisse dignoscitur usque modo. Adiunximus etiam, et coniunximus, populos episcopi, et Capituli Iaurinensis,¹³ in eadem villa communiter cum iisdem hospitibus residentes, hospitibus nostris memoratis, ut in omnibus, et per omnia eadem perfruantur libertate, qua hospites nostri gratulantur memorati; eo salvo, quod terragium, seu census debitum, villicus eorundem in octava,¹⁴ Pentecostes, episcopo, seu Capitulo Iaurinensi¹⁵ proveniens, ab iisdem¹⁶ hospitibus persolvi faciat¹⁷ ex integro, prout exstitit¹⁸ consuetum. Caeterum statuimus, quod hospites nostri,¹⁹ nec in ipso foro, nec alias infra limites regni nostri, de suis propriis mercimoniis aliquod tributum solvere teneantur. Adhuc, ut pro aedificiis reparandis, virgas et palos habeant, et pro agricultura,²⁰ ac pro curiis terram habeant am[p. 166.]pliozem,*

Stephani V. diploma, quo iura peculiaria Iauriensium perscribuntur.

^{n.)} Loco citato, pag. 129.

¹ Dipl. cit. *regum* ² corr. ex *illo* ³ Dipl. cit. *exemptos* ⁴ Dipl. cit. *iurisdictionis* ⁵ Dipl. cit. *Iauriensis*
⁶ Dipl. cit. add. *et expeditus* ⁷ *solvere debebant* **A** *solvebant*; **C** *solvere debeant*; corr. sec. Dipl. cit. ⁸ Dipl. cit. *Iauriensis* ⁹ Dipl. cit. *poterint* ¹⁰ Dipl. cit. *sabbathi* ¹¹ Dipl. cit. *Iaurinensi* ¹² Dipl. cit. *Iauriensis*
¹³ Dipl. cit. *Iauriensis* ¹⁴ corr. ex *octavo* ¹⁵ Dipl. cit. *Iauriensis* ¹⁶ Dipl. cit. *eisdem* ¹⁷ Dipl. cit. *faciet*
¹⁸ corr. ex *exstitit* ¹⁹ Dipl. cit. add. *Iauriensis* ²⁰ Dipl. cit. *agri cultura*

ⁱ *Locum in nota n.) citatum vide in BÉL 1735–1749(?) I. p. 129.*

ⁱⁱ *Diploma, quod hic a Belio citatur, anno 1271. a Stephano V. promulgatum est, ac in transcripto Andreae III. anno 1295. edito remansit. Vide MNL OL DL-DF nr. 285440.*

contulimus iisdem¹ hospitibus nostris quandam insulam cum suis populis in Danubio usque occidentem ex opposito castris Iaurinensis² adiacentem, cum suis nemoribus, pratis, et pariter piscaturis. Contulimus et eisdem terram castris Iaurinensis³ Malomsok vocatam, ultra Danubium usque Zamoly⁴ existentem, quam primitus dederamus simul cum omnibus utilitatibus suis et pertinentiis universis. Dedimus insuper ipsis hospitibus nostris quandam vacuum terram monasterii de Seophel,⁵ Teremduyül⁶ vocatam, iuxta Rabam existentem, cum omnibus utilitatibus suis, ita ut de ipsorum medio malignorum cavillatio amputetur: quosdam populos castris Iaurinensis,⁷ quinque ponderum solutionis,⁸ et quosdam populos castris Zulgagyüer,⁹ hospites, et mansiones regalium tavernicorum;¹⁰ populos et cruciferorum Domini hospitalis S. Ioannis,¹¹ nec non populos de vico S. Adalberti, et alios etiam populos communes cuiuscunque conditionis, qui inter ipsos hospites nostros residebant,¹² [p. 167.] eisdem hospitibus nostris coniunximus, ita quod de caetero, pristinae eorum¹³ conditionis¹⁴ immemores, in ipso castro resideant, et nobis in libertate eorundem hospitium nostrorum servire teneantur. Statuimus etiam, quod omnes mercatores usque Austriam <in Hungariam>¹⁵ descendentes, et de Hungaria in Austriam transeuntes, mercimonia sua in castro deponant Iaurinensi,¹⁶ ad cambium¹⁷ faciendum. Statuimus insuper, quod nullus baronum nostrorum descensus super ipsos facere audeat, vel praesumat violentos. Statuimus etiam, quod hospites de novo ad ipsam villam Iaurinensem,¹⁸ more hospitum¹⁹ venientes, nullus molestare audeat, vel praesumat. Ad haec²⁰ quia paupertas ipsorum hospitum Iaurinensium,²¹ nobis exstitit evidenter, de libertate civium Albensium hoc solum excipimus, quod nobiscum, vel cum alio aliquo²² barone nostro exercituare nullatenus teneantur. Concessimus insuper, et proinde duximus ordinandum, ut omnis controversia, de eorum medio excludatur, partem pro se habeant, et habere [p. 168.] possint liberum in Danubio. Haec igitur ordinatio, haec per nos rationabiliter facta obtineat robur perpetuae²³ firmitatis, nec imposterum casu temporum valeat per quempiam in irritum revocari, praesentes concessimus litteras, per appositionem duplicis sigilli nostri munimine roborantes. Datum per manus²⁴ Benedicti Orodienensis ecclesiae praepositi aulae nostrae vice-cancellarii,²⁵ dilecti, et fidelis nostri. Anno ab incarnatione Domini nostri MCCLXXI. regni autem nostri anno secundo. Hactenus diploma.

§. XV.

Eius diplomatis ad illustrandam Iaurini historiam necessitas: recognoscitur et adfirmatur ab Andrea III.

Profecto ita est; nequit Iaurini historia, his STEPHANI tabulis, quas et recognovit postea ANDREAS VENETUS,ⁱ et adfirmavit serio, sine damno carere. Iuvat expressisse formulam, qua usus est rex haud illaudatus. Initio sic fatur: ANDREAS DEI gratia Hungariae, Dalmatiae, Croatiae, Serviae, Ramae, Galliciae, Lodomeriae, Cumaniae, Bulgariaeque [p. 169.] rex: universis CHRISTI fidelibus praesens scriptum inspecturis, salutem in Domino Sempiternam! Ad universorum notitiam tenore praesentium volumus pervenire, quod

¹ Dipl. cit. *eisdem* ² Dipl. cit. *Iaurinensis* ³ Dipl. cit. *Iaurinensis* ⁴ Dipl. cit. *Zámoly* ⁵ Dipl. cit. *Szerphely* ⁶ Dipl. cit. *Teremduyül* ⁷ Dipl. cit. *Iaurinensis* ⁸ Dipl. cit. *solutionem* ⁹ Dipl. cit. *Zulgagyüer* ¹⁰ Dipl. cit. *tavernicarum* ¹¹ Dipl. cit. *Iohannis* ¹² Dipl. cit. *residebunt* ¹³ omiss. in Dipl. cit. ¹⁴ Dipl. cit. add. *ipsorum* ¹⁵ add. a nobis. sec. Dipl. cit. ¹⁶ Dipl. cit. *Iaurinensis* ¹⁷ Dipl. cit. *concombium* ¹⁸ Dipl. cit. *Iaurinensem* ¹⁹ Dipl. cit. *nostrorum* (?) ²⁰ Dipl. cit. *Adhuc* ²¹ Dipl. cit. *Iaurinensium* ²² *alio aliquo* Dipl. cit. *aliquo alio* ²³ Dipl. cit. *perpetuum* ²⁴ Dipl. cit. add. *magistri* ²⁵ Dipl. cit. *vice cancellarii*

ⁱ Vide notam nostram ii. in pagina priore.

Ioannes¹ iudex, Ivanka,² Paulus, et Ioannes filius Csük,³ cives Laurinenses,⁴ ad nostram accedentes praesentiam, exhibuerunt nobis privilegium Domini Stephani, Illustrissimi Regis Hungariae, fratris nostri charissimi, clarae memoriae, super libertate ipsorum confectum, petentes a nobis cum instantia, ut⁵ ipsum privilegium regis Stephani ratum habere, et nostro privilegio dignaremur confirmare: cuius quidem privilegii tenor talis est: Stephanus. reliqua. Diplomate, quod nunc fide optima expressimus, in tabulas relato, ad hunc modum, finit ANDREAS: Nos itaque ipsorum Ioannis⁶ iudicis, et civium Laurinensium⁷ iustis petitionibus favorabiliter inclinati, quia⁸ inspeximus ipsum privilegium regis STEPHANI non abrasum, non cancellatum, non abolitum, nec in aliqua sui parte vitiatum, tenorem eiusdem, de verbo, ad verbum praesentibus inseri facientes, dictum privilegium, gratum, ratum,⁹ et acceptum habentes, auctoritate [p. 170.] presentium innovamus, et innovando confirmamus, duplicis sigilli nostri munimine roborantes. Datum per manus venerabilis viri magistri Theodori,¹⁰ praepositi Albensis, aulae nostrae vice-cancellarii,¹¹ dilecti, et fidelis nostri. Anno Domini MCCXCV. sexto mensis Aprilis, regni autem nostri¹² anno quinto. Ita tunc, res Laurinensium curae fuerunt optimis regibus.

§. XVI.

Sed, ad diploma STEPHANI redeamus: multa sunt enim, quae in eo merentur expromi penitius. Ita vero reor, tabulis privilegiorum, quas Laurino impertiverant, prisci reges, sive Tartarica, sive Austriaca, sive gemina Bohemorum impressione nuper deperditis, non potuisse committere STEPHANUM, quin urbis libertates, suo ipsius diplomate, instauraretur. Id ut faceret, partim civium precibus, partim sua ipsius indulgentia, inductum credo: quippe qui, OTTOCARO, ad Laurinum, profligato, quod fi[p. 171.]dem erga se, hospitum huiatum, expertus est intemeratam, et damna ex eo bello accepta, ipse vidit; quorum istud diserte in tabulis legitur: Paupertas, inquit, ipsorum hospitum Laurinensium¹³ nobis exstitit, evidenter cognita. Inducor his verbis, ut credam, bello, quod nunc meminimus, Bohemico, divertisse hic tamdiu STEPHANUM, dum cogeretur exercitus, iretque trans Rabam amnem, OTTOCARO obviam. Id quoque ex tabulis condiscas, latius extra castrum, quod iam tum basilicae circumsederat, oppidum, pone Rabam, in occidentem fuisse diffusum, donec iussu regio penitus coadunaretur, concludereturque munitionibus, ex loci ac temporis habitu factis. Nempe ab suburbano castris perpetuo laxoque aedium tractu, iuxta Arrabonem usque ad montem, quem Calvariae diximus, oppidum protendebatur. Tunc ergo latius propagata moenia fuerunt, ne inermes inposterum cives, bellis, si quis ingruat, metus offendat. Hoc volunt, ni fallor, tabularum verba: Sicuti¹⁴ in multitudine gentis, regni gloria, et honor adtendi[p. 172.]tur¹⁵ gubernando; sic in conservationibus munitionum, regni defensio, et subditorum multiplex commodum procuratur. Hinc est, quod placet nobis, hospites nostros de Laurino ad castrum transferre Laurinense. Tunc ergo primum in eadem civitatis iura coaluere cum castrensibus oppidani, sicuti adparet ex

*Commentatio
auctoris
in regium
diploma.*

¹ Dipl. cit. *Iohannes* ² Dipl. cit. *Ivanka* ³ Dipl. cit. *Csük* ⁴ Dipl. cit. *Iaurienses* ⁵ Dipl. cit. add. *nos*
⁶ Dipl. cit. *Iohannis* ⁷ Dipl. cit. *Iauriensium* ⁸ corr. ex qui sec. **A** et Dipl. cit. ⁹ *gratum, ratum* Dipl. cit. *ratum, gratum* ¹⁰ Dipl. cit. *Theodori* ¹¹ Dipl. cit. *vice cancellarii* ¹² omiss. in Dipl. cit. ¹³ Dipl. (MOL DL-DF nr. 28544o.) *Iauriensium* ¹⁴ Dipl. cit. *sicut* ¹⁵ Dipl. cit. *attenditur*

diplomate. Illud peculiare est, quod eadem *Iaurino*, quae inde a regni *Hungarici* exordio *Albae Regali* fuerunt, iura STEPHANUS donarit, quae una urbium *Hungariae*, et libertate in primis floruit, et praerogativis aliis. Immo, plusculum *Iaurinensibus* indultum a rege est, quam erat in libertatibus *Albensium*. *Permansuros de caetero*, habet diploma, *in ipso castro, in illa et eadem libertate, qua cives, et hospites nostri gratulantur* *Albenses*,¹ *exemptos nihilominus a iudicio, iurisdictionis potestate, et iudicatu comitis Iaurinensis*.² Hactenus patres *Albensibus* declarantur *Iaurinenses*. Quod autem a militiae laboribus, quos obire tenebantur olim *Albenses*, eximantur [p. 173.] nostri, id sane et singulare est, et dignum observatu. *De libertate civium*³ iterum tabulae, *hoc solum excipimus, quod nobiscum, vel cum alio aliquo*⁴ *barone nostro exercituare nullatenus teneantur*. Itaque polluit tunc *Iaurinum* praecipuis iuribus, atque iis universim, quae longa retro aetate liberis regiisque urbibus regum benignitate fuerant adtributae. Qui ergo factum, ut haud amplius in earum numero censeatur *Iaurinum*? Habeo, quorsum me coniectura ducat, nimirum sive culpa sua, sive aliena providentia tunc rebus suis indormiverunt *Iaurinenses*, cum liberarum regiarumque urbium numerus publica comitiorum auctoritate definiebatur. Id, quod WLADISLAI II. aetate factum esse constat.^{o.)}

§. XVII.

Fruiti sunt iuribus suis peculiaribus Iaurienses calamitosissimis temporibus:

Ludovici in eos nova benignitatis significatio diplomate adfirmata:

Fruebantur vero *Iaurinenses* sua hac, quam cum urbibus reliquis communem ha[p. 174.]buerunt, libertate, et tunc, dum mortuo ANDREA *Veneto*, sub VENCESLAO primum, sub OTTONE postea, varie scinderentur *Hungariae* studia. CAROLO demum rerum potito, nihil *Iaurino* sub optimo principe ad felicitatem defuit. Sed LUDOVICUS etiam, CAROLI I. filius, et successor, ratam *Iaurinensium* libertatem esse voluit, adversus hos, qui cives huiates, magno civitatis detrimento adffictabant. Exstant hodieque litterae eius, *perceptorias* vocant, quas, quia in manus nostras venere,^{p.)} nihil dubitavimus, commentationi huic intertexere.ⁱ LUDOVICUS DEI *gratia rex Hungariae, fidelibus suis universis, praelatis, baronibus, comitibus, castellanis, nobilibus, eorumque officialibus, item civitatibus, et liberis villis, earumque rectoribus, iudicibus, et villicis, quibus praesentes ostenduntur, salutem et gratiam. Conqueritur nobis, Dominicus, filius Nicolai, iudex civitatis Iaurinensis,*⁵ *in sua, ac*⁶ *uni*[p. 175.]*versorum civium et*⁷ *hospitum nostrorum de eadem personis: quod cum ipsi, causa mercimonii, vel aliis necessitatibus compulsi, ad possessiones, tenuta, ac villas vestras, aut in medium vestri proficiscerentur; vos ipsos, in rebus et personis, nulla prius iustitia requisita, a iudice ipsorum, ut conveniens esset, prohiberetis, et arestari faciendo, iudicaretis, specialiter pro debitis, delictis, et offensis aliorum, per quod*⁸ *ipsa civitas nostra desolationes non modicas*

^{o.)} Decreto anni MDXIV. Art. III. confer *Tripartitum* Parte III. Tit. VIII. XIX.

^{p.)} Nimirum anno MDCCXLI. cum in eius anni diaeta publici iuris fierent diplomata isthaec: quippe typis vulgata, quae ideo, eo confidentius in nostram rem, sine cuiusdam offensa, vertere potuimus, antiquitates urbis collustraturi.

¹ *gratulantur Albenses* Dipl. cit. *Albenses gratulantur* ² Dipl. cit. *Iaurinensis* ³ Dipl. cit. add. *Albensium*
⁴ *alio aliquo* Dipl. cit. *aliquo alio* ⁵ Dipl. cit. *Iaurinensis* ⁶ Dipl. cit. *et* ⁷ Dipl. cit. *ac* ⁸ corr. ex *perquod*

ⁱ *Diploma hoc Ludovici d. 3. Iul. 1361. editum in transcripto Capituli Iaurinensis i. Mart. 1384. promulgato legi potest. Vide MNL OL DL-DF nr. 285438.*

pateretur. Unde, cum antiqua libertas quarumlibet civitatum nostrarum id requirat, ut nullus iudex aut iustitarius regni nostri ipsos, vel aliquem ex ipsis, pro debitis, delictis¹ et offensis illorum prohibere, vel arestare, irrequisita prius iustitia a iudice eiusdem civitatis, audeat, vel praesupponat,² ideo volumus, et fidelitati vestrae firmiter³ praecipiendo mandamus, quatenus a modo et deinceps nullus vestrum, praefatos cives et hospites nostros de Laurino, vel aliquem ex ipsis, dum ad possessiones et ad⁴ villas vestras, aut in medium vestri, cum eorum rebus et bonis pervenerint, prohibere et specialiter pro debitis, delictis, et [p. 176.] offensis aliorum, arestari facere, aut in aliquibus causis et causarum articulis, exceptis duntaxat causis publici furti et⁵ latrocinii, ac⁶ criminalibus iudicare, vel vestro iudicio arestare, compellere, non rogata prius iustitia, a iudice civitatis eiusdem, audeat modo aliquali. Si qui autem ex vobis, quicumque actionis, vel quaestionis, contra eosdem haberent, vel habuerint, in praesentia iudicis et iuratorum ipsius civitatis legitime prosequantur. Et si iidem in reddenda iustitia ex parte eorum⁷ remissi extiterint,⁸ ex tunc, non ii, contra quos agitur, sed idem iudex in nostram et⁹ magistri tavernicorum nostrarum praesentiam legitime debeat evocari: ex parte cuius, quibuslibet querulantibus, sufficiens iustitiae exhibebitur¹⁰ complementum, iure regni observato: secus sub poena indignationis nostrae¹¹ non facturi.¹² Datum sabbatho¹³ proximo post octavas¹⁴ festi natalis¹⁵ B. Ioannis Baptistae, anno Domini MCCCLXI. Ita tunc regum optimus LUDOVICUS: ut satis adpareat, quo loco Laurinensem civitatem, et cives eius [p. 177.] universim habuerit. Et recognovit omnino Venerabile Capitulum Laurinense, has optimi regis tabulas, in hunc modum:¹ Capitulum ecclesiae Laurinensis¹⁶ omnibus CHRISTI fidelibus, tam praesentibus, quam futuris, prasens scriptum inspecturis, salutem in Domino sempiternam. Ad universorum notitiam harum serie volumus fieri manifestum: quod accessit ad nostram praesentiam Michael, iudex civium regalium de castro, et exteriori civitate Laurinensi,¹⁷ in personis iuratorum et praedictorum civium¹⁸ suorum, produxit coram nobis quasdam patentes litteras¹⁹ illustris principis domini LUDOVICI, condam regis Hungariae felicitis recordationis, maiori suo sigillo consignatas, quod etiam per fracturam²⁰ pluribus locis ruinam habebat;²¹ petens nos instanter, ut tenorem earundem, propter maiorem cautelam, nostris litteris²² privilegialibus inseri facere dignaremur; cuius totalis processus hoc ordine progreditur: LUDOVICUS etc. Tandem litteris recensitis, ex more addit: Nos igitur iustis, ac legitimis petitionibus supradicti Michaelis²³ [p. 178.] iudicis, ac praefatorum iuratorum, et concivium suorum, in nominibus nobis porrectis, favorabiliter inclinati, praedictas litteras²⁴ patentes,²⁵ praesentibus nostris litteris²⁶ privilegialibus, transcribi, et transumi de verbo ad verbum faciendo, pendente maiori²⁷ sigillo nostro duximus communiri, propter maiorem firmitatem et cautelam. Datum tertia feria proxima post Dominicam invocavit, anno Domini MCCCLXXXIV. Dominis Lorando praeposito, Dionysio²⁸ lectore, Ioanne cantore, Stephano custode, caeterisque²⁹

quod solenni formula recognovit Venerabile Capitulum Laurinense.

¹ delictis add. a nobis sec. A et Dipl. cit. ² corr. ex praesumat sec. A et Dipl. cit. ³ ideo... firmiter add. a nobis sec. A et Dipl. cit. ⁴ ad omiss. apud Dipl. cit. ⁵ et omiss. apud Dipl. cit. ⁶ Dipl. cit. et ⁷ Dipl. cit. ipsorum ⁸ Dipl. cit. extiterint ⁹ Dipl. cit. vel ¹⁰ iustitiae exhibebitur corr. ex iustitiae exhibetur sec. A et Dipl. cit., ubi exhibebitur iustitiae ¹¹ indignationis nostrae Dipl. cit. nostrae indignationis ¹² Dipl. cit. ausuri ¹³ corr. ex sabbatho ¹⁴ Dipl. cit. octavam ¹⁵ Dipl. cit. nativitatibus ¹⁶ Dipl. cit. Laurinensis ¹⁷ Dipl. cit. Laurinensi ¹⁸ Dipl. cit. concivium ¹⁹ Dipl. cit. literas ²⁰ Dipl. cit. add. in ²¹ corr. ex habeat sec. A et Dipl. cit. ²² Dipl. cit. literis ²³ Dipl. cit. Michaëlis ²⁴ Dipl. cit. literas ²⁵ corr. ex patentes sec. A et Dipl. cit. ²⁶ nostris litteris Dipl. cit. literis nostris ²⁷ Dipl. cit. maiore ²⁸ Dipl. cit. Dyonisio ²⁹ Dipl. cit. coeterisque

¹ Vide notam nostram priorem in pagina priore.

dominis, et canonicis ecclesiae existentibus, et Deo devote famulantibus. Ergo plurium¹ confessione libertas Laurinensium tunc adfirmata fuit.

§. XVIII.

*Quid
Laurino sub
Sigismundo
evenerit:*

Ingruerunt hinc tempora, uti *Hungariae* damnosa, ita, cum urbibus reliquis, tum *Laurino* minus propitia. Nam cum SIGISMUNDUS cum uxore sua MARIA ob [p. 179.] CAROLI parvi ambitum de regno laborarent, non ab incremento modo repressae sunt civitates, sed erant etiam haud uni malorum generi² obnoxiae. Adfirmatum mihi est, misso in *Siklosiensis* carceres SIGISMUNDO, in iis munitionibus *Laurinum* perseveravisse, quae fidem intemeratam, captivo ac libero demum regi adservarint. Putant nimirum, qui ita sentiunt, in his artibus fuisse *Laurinum*, de quibus recepta postliminio *Buda*, ita scribit BONFINIUS,^{q)3i} *Sigismundus comparato ingenti Bohemorum⁴ exercitu, et adiectis Hungarorum⁵ auxiliis, qui superiores regni partes incolebant, cum maximis viribus Hungariam⁶ ingreditur. Diffugere inimici obversari minime ausi, quando Budensem arcem, caeteraque praesidiaria loca, adhuc in fide regia persistere noverant. Recta Budam rex venit, arcem recepit, caeteraque munitissima in Pannoniis castella regia recuperavit. Ad Tyrnaviam, et Posonium cum Iodoco [p. 180.] atque Procopio, Moraviae marchionibus in Hungariam se infudisse SIGISMUNDUM certum est; sed qua Danubii ora militare iter Budam versus emensus sit, non habeo adfirmare. Si Pisoniensi traiectu in ulteriorem Hungariam transmisit exercitum, quod vero est quam simillimum, obvium erat *Laurinum*, poteratque servatam fidem reduci regi prolixè testari. Sed vix credo, tanti tunc momenti *Laurini* praesidia fuisse, ut potuissent captivi primum, fugientis postea, nunc⁷ redeuntis SIGISMUNDI partes ea constantia tueri; nisi fuerat procerum aliquis forte, qui sua et sociorum auctoritate castrum in obsequio regis continuisset. Anne vero, cum urbes *Hungariae* muris, fossis, vallisque incingere suscepit^{r.)} SIGISMUNDUS, eadem haec cura ad *Laurienses* adtigit? non habeo dicere; tametsi fas sit opinari: saltem non commisisse regem crediderim, ut inerme relinqueret oppidum, in ea *Hussitarum* tumultuatione. Quid postea [p. 181.] *Laurino* sub ALBERTO genero SIGISMUNDI acciderit, silent interim scriptores: semel iterum ac tertio haec transiisse regem optimum, ex eius itineribus ultro, citroque susceptis, constat. Munitionum operumve militarium, in brevi adeo dominatu, vix quidquam accessisse opinor urbi. Cum de successore ALBERTI, infelicibus studiis disceptant *Hungari*, his LADISLAUM posthumum, illis WENCESLAUM *Polonum* in regem, concitatissimis mutuo odiis diligentibus: *Laurinum*, praefectorum culpa, an celeritate comitis *Ciliae*, qui pupilli causa infestis armis ulteriorem *Hungariam* cruentabat,^{s.)ii} interceptum est. quae tamen res infausta*

sub Alberto:

^{q)} Decadis III. Lib. II. p. 382, II. et DUBRAVIUS *Histor. Bohemicae*, Lib. XXV. p. 209. initio.

^{r.)} Lege omnino decreti A. MCCCCV. praefationem.

^{s.)} BONFINIUS Decade III. Lib. IV. p. 427, 4.

¹ corr. ex plurimum sec. ms. A ² corr. ex genere sec. A ³ in nota q.) initio corr. ex initiae sec. ms. A
⁴ BONFINI 1581. p. 382. *Boemorum* ⁵ BONFINI 1581. l. c. *Ungarorum* ⁶ BONFINI 1581. l. c. *Ungariam*
⁷ corr. ex nun

ⁱ *Locos in nota q.) citatos vide in BONFINI 1581. p. 382.; DUBRAVIUS 1602. p. 209.*

ⁱⁱ *Locum in nota s.) citatum vide in BONFINI 1581. p. 427.*

Ciliensi accidit, quippe qui a militibus *Corvini* interceptus *Budamque* missus usque ad conciliatam pacem illic in vinculis detentus est. Tenebatur interim a regina, acri, et attento ad tutandam posthumi causam *Bohemico* praesidio *Iaurinum*. Ut *Iuliani* cardinalis interventu de pace agi inter [p. 182.] WLADISLAUM et ELISABETHAM coeptum est, *Iaurinum* regina accessit, audivit illico, at semel, iterumque repudiavit latas concordiae leges: dum WLADISLAUS ipse relicta Buda, *Iaurinum* veniret. *Impetravit Iulianus*,¹ ait BONFINIUS,^{t.)} ut WLADISLAUS² *Iaurinum*, ad reginam proficisceretur, quo per colloquium, *facilius pax inter utrumque*³ transigeretur:⁴ ne inscius quidem erat, quantum praesentia, mutusque sermo valeret. Princeps autem ille optimus, ut communi quieti⁵ consuleret, *Iaurinum* concessit. Eo quum venisset ad colloquium, in primo congressu, multae ultro, citroque querelae purgationesque interiectae sunt. Bellum etsi contra iustum et fas, necessitate tamen quadam, utrinque ininitum confitentur. Mox de concordia diebus aliquot agitatum, quae, anne inter eos confecta fuerit, nihil aliud argumentum ostendit, quam in digressu magnifica, quae utrinque data fuere, munera; et rumor effusus, qui Elisabetham prope [p. 183.] diem *Budam descensuram* esse, nunciabat. Atque adiit omnino regina *Budam*; sed malo suo maximo: quando redux inde *Iaurinum*, ventris torminibus triduo exagitata, spiritum efflare cogebatur. Veneno mortem feminae acceleratam vulgus credit⁶ optimatesque. BONFINIUS diligentissime ab eo crimine WLADISLAUM expurgat, quod ei tamen inpingunt scriptores exteri: VITUS ARENBECKIUS,^{u.)} ad annum MCCCCXLII. ipsa⁷ inquit, *Elisabetha*,⁸ *intoxicata*, ut dicebatur, per regem WLADISLAUM, in mastrutis⁹ martaris¹⁰ (vestes credo marturinas intelligit) anno Domini MCCCCXLII.¹¹ feria quarta ante S. Thomae apostoli in Pisonio¹² moritur. De toxico reginae, sive propinato, sive insinuato, per vestes pelliceas non disputo; *Posonii* mortuam fuisse ambigo: eo, quod aegrotanti ex itinere *Iaurinum*, unde nuper fuerat digressa, obvium ante fuit, quam potuerat *Pisonium* tenere. [p. 184.]

*fuit viduae
Elisabethae
perfugium:*

*et locus
emortualis.*

§. XIX.

Tristi adeo funestatum eventu *Iaurinum* pupilli partes eo retinebat mordacius, quo tempestas formidolosior, ex WLADISLAI ad *Varnam* caede, *Hungariae* incubuit: dum decennio fere post LADISLAUM posthumum hac *Budam* degressum intra sinum acciperet. Omnes tunc regiae arces, in gubernatoris *Corvini* fuerunt potestate, tenebanturque praesidiis *Hungaricis*, ne comitis *Ciliae* tyrannidem, quam petito semel iterumque insidiis *Corvino*, nefarie adfectabat, admitterent. Tandem redditum^{v.)} LADISLAO regi:

*Sequitur
Ladislai
posthumi
fidem:*

t.) Decade III. Lib. V. p. 439, 40.

u.) Apud PECZIUM Tomo I. col. 1254.

v.) Vide BONFINIUM Dec. III. Lib. VII. extremo p. 486, 1.

¹ *impetravit Iulianus* BONFINI 1581. p. 439. *Iulianus impetravit* ² BONFINI 1581. l. c. *Vladislaus* ³ BONFINI 1581. l. c. *utrumque* ⁴ corr. ex *conciliaretur* sec. A et BONFINI 1581. l. c. ⁵ corr. ex *quiete* ⁶ corr. ex *crediderit* sec. A ⁷ ARENBECKIUS 1721. col. 1254. add. *denique* ⁸ ARENBECKIUS 1721. l. c. *Elisabet* ⁹ corr. ex *mastratis* sec. ARENBECKIUS 1721. l. c. ¹⁰ corr. ex *martures* sec. ARENBECKIUS 1721. l. c. ¹¹ corr. ex *MCCCCII.* sec. A et ARENBECKIUS 1721. l. c. ¹² ARENBECKIUS 1721. l. c. *Posonio*

ⁱ *Locum in nota t.) citatum vide in* BONFINI 1581. p. 439.

ⁱⁱ *Verba Arenbeckii hic citata vide in* ARENBECKIUS 1721. col. 1254.

ⁱⁱⁱ *Verba Bonfini, quae in nota v.) referuntur, reperias in* BONFINI 1581. p. 486.

Matthias
Corvinus de
Iaurino, et
mediis bellis
securus:

periculum
adiit sub
Wladislao:

cessit post
Mohacsensem
cladem
Ferdinando.

Corvinum enim, haud vane auguror, amicorum suasu, ad mitigandam invidiam, munitissimas plerasque arces ita eidem restituisse, ut inferiores *Hungariae* partes, regia auctoritate, adversus *Turcas* defensendas [p. 185.] sibi servaret. Arci interim vix quidquam militaris operis, ut fieret validior, tota ea tempestate additum reor; quando muniendorum castrorum sollicitudo omnis, ad *Turcarum* collimitia transferenda erat. Idem *Iaurino* et tunc evenit, cum MATTHIAS *Corvinus* rerum potitus est. Tametsi enim, pertinacia ei bella, cum *Polonis*, *Boheminis*, *Austriacisque* fuerunt; tamen de finibus suis his, ob exercitus robur, haud multum sollicitabatur: quippe non tam propulsare, quam inferre bellum, gerereque in hostico adsuetus. Frequentavit nihilominus *Iaurinum*, quoties, vel in *Bohemiā*, vel in *Austriam*^{x.)}ⁱ ducebat, quod iam supervacuum ducimus consecrari. Ergo quale repererat MATTHIAS, tale¹ post fata sua *Iaurinum* reliquit; puta, vetere illo ritu, atque modice munitum. Ita enim sub WLADISLAI initia, cum is gemino bello, fraterno hinc, *Austriaco* illinc peteretur, de *Iaurino* historicus:^{y.)}ⁱⁱ *Sempronium*, *Austriae finitimum* [p. 186.] *interpositis conditionibus nonnullis caesari deditioem fecisse: Sabariam a Germanis diligentius obsessam, propediem in manus hostium esse venturam: Iaurinensibus² obsidionis periculum imminere,³ quos praeter arcem, nec murus, nec fossa ulla protegeret, audiebatur.⁴* Pacata per *Austriae* haec collimitia regione, atque mole belli, in *Turcas* partim, partim in *Ujlaki* ducem translata, non erat opus WLADISLAO de *Iaurino* sollicitum esse. Ergo, tenuit veterem habitum, iuxta arx, et oppidum, toto eo tempore, quo non WLADISLAUS modo, sed filius etiam LUDOVICUS *Hungariae* moderabantur, neque evenit quidquam *Iaurino*, quod sit praecipue memorandum: dum post cladem *Mohacsensem*, nova belli procella, ex *Austria* in *Hungariam* effunderetur. Nempe, ut aemulum IOANNEM regno depelleret, FERDINANDUS, comparato valido exercitu, a *Köpcsino*, ubi iurata fide libertatem *Hungaris* adfirmarat, *Budam* iter⁵ militare, tendit.⁶ Tunc vero *Ovarinum* primo, inde *Iaurinum*, *Comaro*[p. 187.]*mium*, *Tatam*, atque *Strigonium* sine caede, praefectorum favore, tanquam per venatum, interceptit, ex quo demum tempore, varie iactatum est *Iaurinum*. quod iam porro expromamus.

§. XX.

Metu
Solymani
adventantis,
exurit a
Lambergo
Iaurinum:

Solymano *Turcarum* imperatore, legatione *Laszkiana* per *Ioannem de Zápolya* in *Hungariam* illecto, et ad obsidendam *Viennam* exercitum anno MDXXIX. promovente, turpi *Germanorum* metu, in vastitatem *Iaurinum* abiit. Ea de re ISTVÁNFFIUS^{z.)}ⁱⁱⁱ *praerarat*, inquit, *Iaurino* Christophorus Lambergus, *qui cum militibus Germanis*, FERDINANDI nomine, *illud tuebatur, sed is quoque insolito pavore percussus, incensa arce cum suis Viennam profugit: cum antea tormenta eodem praemisisset, ne illis hostes potirentur. Nec id ei a*

x.) BONFINIUS Dec. IV. Lib. V. p. 593, 12.

y.) Decade V. Lib. I. p. 685, 39.

z.) Libro X. p. 158, 12.

¹ corr. ex tele ² BONFINI 1581. p. 685. *Iauriensibus* ³ BONFINI 1581. l. c. *imminere* ⁴ add. a Belio ⁵ corr. ex *inter* sec. ms. A ⁶ corr. ex *intendit* sec. ms. A

ⁱ *Verba Bonfini in nota x.) citata vide in BONFINI 1581. p. 593.*

ⁱⁱ *Verba, quae sequuntur, vide in BONFINI 1581. p. 685.*

ⁱⁱⁱ *Verba Istvánffii hic citata vide in ISTVÁNFFY 1622. p. 158.*

FERDINANDO, *et reliquis* [p. 188.] *ducibus crimini datum est, ob liberatam ab immanibus Turcis urbem, supra, quam dici possit, vehementer exhilaratis, quamquam¹ rem sat mali exempli ad posteros² perpetrasset.* Pessima haec tunc *Iaurini* fortuna fuit; sed quae postea vertit in melius. Nam relicta *Vienna* cum inglorius hoc ipso itinere *Solymanus* Budam fugeret, satis habuit, quod *Iaurinensem*³ traiectum, evastata arce, sine remora potuerit superare: iniuriae⁴ certe, de salute sua, totiusque exercitus sollicitus, edidit nihil. Altera, quam anno MDXXXII. suscepit, expeditione, intemeratum mansit *Iaurinum*: fortuna *Solymani*, ad *Köszögum*, tanquam ad scopulum haeresciente. Itaque instaurabatur sensim arx, oppidumque. Tria inde et quot excurrit, lustra abiere, dum *Iaurino* quies dabatur, et ab impressione hostili cessatio, adeo utilis, ut hinc omnino repetendae sint, incrementorum, quibus convaluit postea, auspicatae⁵ origines. FERDINANDUS I. nimirum, visa arcis ad muniendum opportunitate, elaborandum a [p. 189.] praefectis, *Nicolao* in primis *Salmensi* curavit, uti latius prorogatis castris pomoeriis, ad recentis architectonices militaris modum, designarentur, educerenturque munitiones, agerentur circumquaque fossae; tum vero demum, *Raba* amnis, adducto isthuc alveo, intra munitiones derivaretur. Lentae fuerunt sub prima initia operae, et non raro adhaerentes, ob bella, quibus rex optimus distinebatur. Certe post captam a *Solymano*, detentamque a *Ioanne* et vidua *Isabella* Budam et arces finitimas occupatas, in iis *Iaurinum* arcibus referri coepit, quae et limitanae essent adversus hostes, et a praesidio tenerentur, non numeroso modo, sed idoneo etiam, cum ad insectandum, tum ad propulsandum hostem. Itaque sui⁶ arcis praefecti fuere, ex *Germanis* primum, tunc et ex *Hungaris* delecti: *Lambergum* nunc nominavimus; quem *Nicolaum Salmensem* excepisse constat. Huic⁷ *Honorius Cunisbergius* successit, atque eo mortuo *Erasmus Taiiffalus*, [p. 190.] nulla re magis, quam infelici anni MDLII. adversus *Turcas* expeditione^{aa.)}i memorandus, nam exinaniverat omnino bellicosissimis viris *Iaurinum*. *Taiiffalus*,⁸ ait historicus,ⁱⁱ e *Iaurino*, supra propriam ducentorum equitum alam, alios, singulis centuriis equestribus praefectos: *Georgium Keglevicsium*,⁹ *Petri filium*, *Paulum Ratkaium*,¹⁰ *veteranum copiarum ductorem*, *Franciscum Deseöffium*,¹¹ *Michaelem Dombaium*, et *Franciscum Sandorinum*,¹² ad se venire iussit. Scilicet, in fatis erat, ne rem infeliciter administraret, nisi teste *Iaurino*. Occubuit eo praelio ad *Palastum* in *Hontensi* provincia commisso *Franciscus Deseöffi*; *Sandorius*, et *Dombaius* capti; evasit *Bosocum*¹³ cum re tormentaria RATKAIUS.^{bb.)}iii *Iaurinenses* equites, rem egregie, nisi fata virtuti gloriam invidissent, depugnarant. Ipse *Taiiffalus* inter [p. 191.] ceptus, et cum captivis aliquot, atque signis XL., capitibus item caesorum, *Byzantium*, in consummatae

intemeratum relinquitur a tyranno:

Ferdinandus muniendi eius exordia fecit:

quos ex Germanis habuerit praefectos:

Taiiffali clades Iaurino iniqua:

aa.) Prolixius in ea re scribenda est ISTVÁNFIUS Lib. XVIII. p. 332. sequ. Nos eius meminimus Tomo IV. p. 700. ad vicum *Palást*.

bb.) De eius indigno fato vide ISTVANFFIUM XIX. p. 362, 28.

¹ corr. ex *quamquam* sec. ISTVÁNFFY 1622. p. 158. ² *exempli ad posteros* ISTVÁNFFY 1622. l. c. *ad posteros exempli* ³ corr. ex *Iaurinenses* sec. A ⁴ corr. ex *iniuria* sec. A ⁵ corr. ex *auspicate* sec. A ⁶ corr. ex *si* sec. A ⁷ corr. ex *hinc* sec. A ⁸ ISTVÁNFFY 1622. p. 332. *Taiiffalus* ⁹ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Georgium Quegleuitium* ¹⁰ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Paulum Ratkaium* ¹¹ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Franciscum Desoeffium* ¹² ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Franciscum Sandrinum* ¹³ corr. ex *Bosobum* sec. A et ISTVÁNFFY 1622. l. c.

ⁱ *Locos in nota aa.) citatos vide in* ISTVÁNFFY 1622. pp. 332–335.; BÉL 1735–1749(?) IV. pp. 700–701.

ⁱⁱ *Vide* ISTVÁNFFY 1622. p. 332.

ⁱⁱⁱ *De eo, quod in nota bb.) scribitur, vide* ISTVÁNFFY 1622. p. 362.

Mauritii
Saxonis ad
Iaurinum,
cum exercitu
desidia.

victoriae documentum missus, cum nomen satis cognitum *Solymano*, et administratam summi ducis provinciam confiteri nollet, culeo insitus^{cc.)}ⁱ et in *Bosporo* demersus est. Nihil ad hunc locum adtinet, enatas ex ea clade calamitates percensere. Ne infausti belli pericula serperent latius, obiiciendum hosti exercitum alium statuit FERDINANDUS, quod *Iaurini* causa memorandum est, *dum ea apud Agriam gererentur* (ab *Achomete* acri oppugnatione urgebatur) FERDINANDUS *rex ex Bohemis, Moravis, Austriacis supplementa conscripsit, quae cum Mauritio Saxone mense Septembri in Hungariam misit. Poterat hic exercitus ab Agria depellere hostem; sed inutiliter apud Iaurinum, fruges et tempus consumpsit: verba sunt ad annum [p. 192.] MDLII. TIMONIS,ⁱⁱ apud quem, et perditissimos militum eorum, quin et qui ductu *Taiffali* militabat, mores, ex *Bruschii*, celebris ea aetate et laureati poetae increpationibus addiscas.ⁱⁱⁱ *Rediit Mauritius ex Hungaria, ait ille,^{iv} *ineunte hyeme, nulla re, ut est apud Surium, praeclare gesta.* Paucis¹ eiusdem expeditionis ISTVANFFIUS^{dd.)}² et quasi ob iter meminit:^v *Mauritius Saxo, inquit, qui iis diebus, ex pacto foederis*³ *cum caesare et FERDINANDO initi*⁴ (*quos, ob causam liberandi Landgravii soceri, multifariam offenderat*) *cum copiis Viennam venerat, ac totam fere aestatem Iaurini sedendo, nihil operae pretii*⁵ *fecerat.* Si BRUSCHII^{cc.)} querelae locum dederis, multum profecto noxae pravitae exercitus apud Deum collegerat. Nam sic ominatur:^{vi}**

*An tales homines evertent Turcica regna,
Barbarico, qui ipsi sunt magis hoste mali?*

Sed ad *Iaurini* res porro expromendas redeamus. Habuit iam tum eximios in [p. 193.] praesidiariorum praefectis, et bello acres viros *Iaurinum*: quin immo palestram dixisses martiam, ex qua duces exercitatusissimi subinde prodibant. Hinc certe *Marcellus Stansics Horváth* ad *Szigethanam* praefecturam summa cum laude administratam delatus est: *Marcus Stansicsius, Horvathus*⁶ *cognomine, qui Iaurini equitum praefectus erat, commendante Batthyanio*⁷ *successit, vir militaris, et priscae severitatis, uti est apud ISTVÁNFIUM.^{ff.)}^{vii}*

cc.) Solenne apud *Turcas*, tametsi crudele supplicium. Vide ibidem Lib. XXII. p. 455, 6.

dd.) Inibi p. 349, 1.

ee.) Adde, querelas regni publicas decreti anno MDLIX. Art. XVI.

ff.) Lib. XIX. p. 358, 39.

¹ corr. ex *pacis* sec. A ² in nota dd.) p. 349, 1. corr. ex p. 369, 37. sec. A ³ ISTVÁNFFY 1622. p. 349. *faederis* (!)

⁴ corr. ex *uniti* sec. A et ISTVÁNFFY 1622. l. c. ⁵ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *precii* ⁶ ISTVÁNFFY 1622. p. 358.

Marcus Stanscius Chrouatus ⁷ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Battiano*

ⁱ *Locum in nota cc.) citatum vide in ISTVÁNFFY 1622. p. 455. (linea 16. scribenda esset.)*

ⁱⁱ *Vide TIMON 1736. p. 163.*

ⁱⁱⁱ *Versus Bruschi poeatae, quibus mores militum istorum perstringuntur, vide in TIMON 1736. p. 162–164.*

^{iv} *Vide TIMON 1736. p. 164.*

^v *Istvánffii haec verba vide in ISTVÁNFFY 1622. p. 349.*

^{vi} *Bruschii versus hic a Belio citatos vide in TIMON 1736. p. 164.*

^{vii} *Locum citatum vide in ISTVÁNFFY 1622. p. 358.*

§. XXI.

Infelici *Taiffelo*, quantum eius cognitum habeo, *Ioannes Ruberus* in *Iaurinensi* praefectura volente FERDINANDO substitutus est. Habet eius mentionem ISTVANFIUS^{gg.)i} eo bello, quo post deletam *Babocsiam*, et *Szigethum* obsidio [p. 194.] ne ductu *Thomae Nadasdy* atque *archi-ducis Ferdinandi* liberatum est. Militabat postea *Ruberus*, sub *Svendio*, cum is adversus IOANNEM SIGISMUNDUM in superiore *Hungaria* bellum cum imperio administraret. *E praesidio Iaurinensi*,² ait noster,^{hh.)ii} *Ioannes Ruberus*,³ *vir militia praestans, cum ducentis equitibus, ac Georgius Belerus*⁴ *cum quingentis peditibus Germanis, primo quoque tempore, in id bellum ire iussi sunt.* Arguas hinc, equites eos *Hungaros* fuisse. Adeo tunc, ubi ubi gereretur bellum, delectae *Iaurinensium* praesidiariorum turmae cohortesque usui ducibus fuere. Et *Bellerus* quidem egregia in defensando *Erdödo* navata opera inibi occubuit,^{ii.)iii} *Ruberus* autem in pugna, fortuito magis, quam destinato consilio cum *Turcis* commissa, insigne militaris virtutis documentum edidit; quando^{kk.)iv} *tres equos partim* [p. 195.] *procella glandium, partim hastis suffossos*⁵ *amisit*,⁶ neque tamen praelio excessit ante, quam victoria nostri⁷ potirentur. Post *Ruberum* praefectura Iaurini *Ecchio*, comiti *Salmensi*, *Nicolai* summi viri filio a MAXIMILIANO an FERDINANDO adhuc commendata est. De eo TIMON,^v ad annum MDL: *Ecchius, sive Eckhius natu*⁸ *maximus praefecturam arcis et Comitatus Poseniensis, post patrem gessit, ut habent decreta regni anni MDLIII. Artic. XXVI. Plurium comitatum honores tenebant, et magistratum exercebant Germani, quod emendare volebant ordines, Artic. XXX. Ecchium tamen summa*⁹ *benevolentia complectebantur, qui etiam sine molestia Hungarorum, non multis post annis praesidium Iaurinense gubernavit.*¹⁰ Atque fuit omnino salutaris *Hungariae* haec *Salmensis* praefectura: praeterquam enim,^{ll.)vi} quod muniendae magis atque magis *arci Iaurinensi* insignem, et tunc navabat [p. 196.] operam, cum foris *Turcarum* impressionibus perturbarentur omnia; *Palotam* obsidione liberavit; recuperavit *Veszprémium*; *Tatam*, partim vi, partim deditone, sub potestatem misit, atque desertas a *Turcis* arces, *Gestinum*, *Vitanianum*, et *Csokakönem*, praesidiis communivit; *Strigonio* ipsi ingruiurus, nisi per

*In praefectura Taiffelo succedit Ruberus.*¹

huic Ecchius Salmensis, vir militaris et impiger:

gg.) Inibi p. 369, 37.

hh.) Lib. XXII. p. 446, 7.

ii.) Eodem Lib. p. 458, 32. Eius post gestos summos belli honores mortem, idem meminit Lib. XXV. extremo.

kk.) Ibidem p. 460, 26.

ll.) Prolixe hi eius actus describuntur ab ISTVANFIO, Lib. XXII. extremo. p. 446. seqq.

¹ nota marg. add. a nobis ² ISTVÁNFY 1622. p. 446. *Iaurinensi* ³ ISTVÁNFY 1622. l. c. *Iohannes Ruberus* ⁴ ISTVÁNFY 1622. l. c. *Georgius Bellerus* ⁵ ISTVÁNFY 1622. p. 460. *transfossos* ⁶ ISTVÁNFY 1622. l. c. *amisisset* ⁷ corr. ex nostra sec. ms. A ⁸ omiss. apud TIMONEM 1736. l. c. ⁹ corr. ex sua sec. A et TIMON 1736. l. c. ¹⁰ TIMON 1736. l. c. *rexit*

ⁱ Locum in nota gg.) citatum vide in ISTVÁNFY 1622. p. 369.

ⁱⁱ Locum in nota hh.) citatum vide in ISTVÁNFY 1622. p. 446.

ⁱⁱⁱ Quod ad locos Istvánffy in nota ii.) citatos attinet, vide eos in ISTVÁNFY 1622. p. 458., atque p. 562., in fine scilicet libri XXV; ubi autem non Belleri, sed Ruberi obitus ab Istvánffy enarratur.

^{iv} Locum in nota kk.) citatum vide in ISTVÁNFY 1622. p. 460.

^v Vide TIMON 1736. p. 156.

^{vi} Locum in nota ll.) citatum vide in ISTVÁNFY 1622. pp. 466–467. (non quidem in p. 446., ut in nota scribitur.)

Maximiliani
imperatoris
otiosa ad
Iaurinum
aestiva:

Iaurinum sub
idem tempus
igni magna
sui vastitate
exurit.

litteras a caesare retentatus, et ut se castris contineret, dum ipse adesset, serio fuisset admonitus. Atque accessit omnino cum exercitu MAXIMILIANUS, copioso eo, et qui potuisset hosti, cum certissima victoriae spe obiici, liberareque ab obsidione *Szigethum*, si tantis animis ad bellum fuisset ventum, quanto adparatu ea expeditio constitit. Erant nimirum in castris ad *Iaurinum*^{mm.)i} positus XXV. equitum LXXX. peditum millia, variis ex gentibus, insigni delectu habito, isthuc coacta. Tanta interim copiae tota aestate nihil effecere aliud, quam ut torpentes otio, commeatus prodigerent: caesare interim de belli summa cum ducibus [p. 197.] eo usque consultante, dum et *Szigethum* vi caperetur a *Turcis*, et autumnus ingrueret, procellis, et frigore exercitui infestus. *Salmensis* denique *Turcas* ad *Albam Regalem* adorturus, ab ea expeditione revocatus, in castra reciperetur. Triste tunc fatum *Iaurino* accidit, quod ex ISTVÁNFIOⁱⁱ meminisse iuverit. *Paucis post¹ diebus*, inquit, *postquam revocatus Salmensis esset, Iaurinum fortuito, repentinoque igne succensum est; illucescente divi Michaelis festo die, ac adiuvantibus primo Euris,² mox aquilonibus, funditus conflagravit, tanta vi, ac ventorum saevissime perflantium impetu, ut plurimi mortalium, non solum ex iis, qui saucii, aut³ aegroti erant, sed etiam eorum, qui rerum suarum solliciti,⁴ eas incendio et periculo eripere contendebant, in domibus atroci incendio de repente circumventi, ac miserabiliter concremati, interirent. Nec deerant, qui in ipsis mercimoniorum tabernis specie iuvantium, et in tutiora loca perferentium, varias res flammis ereptas, nefarie furarentur, [p. 198.] tametsi mercatores adtoniti,⁵ et trepidi, ac de sua salute solliciti,⁶ multis ultro⁷ offerrent, donarentque: satius, et tolerabilius fore rati, si illae humanis usibus⁸ traderentur, quam ignibus consumtae perirent. Tormenta quoque maiora numero octodecim,⁹ quae in vestibulo¹⁰ portae novae urbis ac propugnaculo collocata erant, cum per fistulas, et spiracula sulphureus pulvis ignem concepisset, uno simul impetu explosa, plurimos mortalium, nec opinata pernicie, miserabilem in modum discerpserunt. Ad eum modum,¹¹ urbs¹² tota, furentibus ubique flammis, puncto temporis, absumpta est; Ecchio praefecto et praesidiariis, arcem, atque¹³ aediculam veterem, ferreis valvis, et fenestris munitam, in qua pulveris pyrii magna vis condita¹⁴ erat, aegre admodum servantibus. Haec ille, postea in castra Hungarorum propagatum incendium memorat; cuius tamen vehementiam *Franciscus Taby* castrorum magister, cum suis viriliter restrinxit. Id foedum erat spectatu, quod *Germani*, per media ur[p. 199.]bis incendia grassati, *Italos* milites, quos forte fors obiiciebat, tanquam, quorum maleficio, ignis tecta corripuerit, nihil dubitarint contrucidare; tametsi ab ea culpa immunes postea sint renunciati. Haec anno MDLXVI. *Iaurino* evenere.*

mm.) Lege ISTVÁNFIO Lib. XXIII. p. 475, 35. usque ad p. 495.

¹ ISTVÁNFY 1622. p. 491. inde ² corr. ex *curis* sec. A et ISTVÁNFY 1622. l. c. ³ corr. ex *ac* sec. A et ISTVÁNFY 1622. l. c. ⁴ ISTVÁNFY 1622. l. c. *soliciti* ⁵ ISTVÁNFY 1622. l. c. *attoniti* ⁶ ISTVÁNFY 1622. l. c. *soliciti* ⁷ add. sec. A et ISTVÁNFY 1622. l. c. ⁸ corr. ex *viribus* sec. A et ISTVÁNFY 1622. l. c. ⁹ ISTVÁNFY 1622. l. c. *octodecim* ¹⁰ corr. ex *vestibulae* sec. ISTVÁNFY 1622. l. c. ¹¹ add. a Belio ¹² ISTVÁNFY 1622. p. 492. add. *quidem* ¹³ ISTVÁNFY 1622. l. c. et ¹⁴ *pyrii magna vis recondita* ISTVÁNFY 1622. l. c. *sulphurei magnus numerus reconditus*

ⁱ Locum in nota mm.) citatum vide in ISTVÁNFY 1622. pp. 475–495.

ⁱⁱ Vide ISTVÁNFY 1622. pp. 491–492.

§. XXII.

Discedente caesare, atque copiis per hiberna dimissis, dura *Iaurino* hiems incubuit; partim, quod annona tota circum regione facta fuerat adductior, partim, quod in tanta rerum omnium difficultate urbs lente poterit instaurari. *Salmensi* interim, strenuo *Iaurinensium* praefecto, id negotii datum, ut rudus urbis quam solertissime perpurgandum curaret, sarciret, qua damnum fecerant, propugnacula, nihilque non faceret, quod obfirmandae urbi, utile futurum censeret. Aiunt [p. 200.] post illud incendium, plateas urbis et compita, quae fortuitis ductibus, ac sine ordine, huc et illuc propagabantur, quantum eius fieri potuit, ad regulam fuisse reducta, forum ad quadratam, qua est hodieque, formam designatum, neque omissum quidquam, quod elegantissimae olim futurae urbi praeludere posse videretur. Id dubio caret, surrexisse¹ ex his cineribus *Iaurinum* et cultius, et munitius; quando operam dabat *caesar* MAXIMILIANUS, uti ei sanctioni, quam *status*, et *ordines* iam tum anno MDXLVII.^{nn.)} pertulerant, satisfaceret. Pignori nempe FERDINANDUS I. in ea rerum angustia *Episcopatus Iaurinensis* decimas oppusuerat, quas, uti redimeret MAXIMILIANUS, atque in muniendum *Iaurinum* verteret, rogabant ordines:ⁱ *Supplicant*² *iidem comitatus* (siti *trans Danubium*) *ac simul ordines, ac status regni maiestati suae, ut decimas Episcopatus Iaurinensis*³ *ab annis compluribus*⁴ *Germanis inscriptas, ex quibus decimis, iidem Germani,* [p. 201.] *magno cum foenore pecunias suas iam dudum perceperunt, excipere iam tandem ab illis, et domino capitaneo generali, ad munitionem arcis ac*⁵ *civitatis Iaurinensis*⁶ *assignare dignetur gratiose.* Prima omnium lex ista fuit, qua publico sumtu, muniendum voluere *Iaurinum* status, et ordines. quam postea^{oo.)} ad eum modum adfirmavere, ut curandarum *Iaurini* munitionum provincia *Pisoniensi* et *Comaromiensi Comitatu*, atque anno MDLVI.^{pp.)} simul *Mosoniensi* demandaretur. Ergo publicis curis munitum hucusque *Iaurinum* eo magis sibi commendatum habuit MAXIMILIANUS, quo plus residuae a *Turcarum* insessu regionis intererat, limitaneum isthoc propugnaculum reddere quam validissimum. quod ut fieri posset expeditius, ultimo FERDINANDI I. decreto^{qq.)} libera per silvas quorumvis herorum [p. 202.] lignatio educendis firmadisque operibus concedebatur; ita tamen, ut alendis focus, cum apud *Comaromienses*, tum apud *Iaurinenses, Csalóközienses* ligna iusto pretio sufficerent. Eodem comitio,^{rr.)} ne id quoque sileamus, asyli ius, quo ex SIGISMUNDI decreto sexto^{ss.)} limitanae arces fruebantur, cum castris aliis, tum *Iaurino* derogatum est. Verba sanctionis sic habent:ⁱⁱ *Quoniam*⁷ *non raro plerique homicidae,*⁸ *latrones, et malefactores ad confinia,*

*Difficilius
instauratu
Iaurinum:*

*decimae
episcopatus
huic fini
publica lege
destinatae:*

*ius asyli
Iaurinensi
praesidio
derogatum.*

^{nn.)} Articulo XXI.

^{oo.)} Decreto anni MDLV. Artic. IV.

^{pp.)} Articulo X. et anno MDLVII. Art. VI. collato decreti anni MDXLIX. Art. XXX. an. MDLXVI. Art. XIV.

^{qq.)} Articulo XXII. Adde MDXCVI. Art. LI.

^{rr.)} Articulo XLI.

^{ss.)} Articulo XXIV.

¹ corr. ex *surrexisse* ² CJH 1696. II. p. 392. add. *etiam* ³ CJH 1696. I. c. *Iauriensis* ⁴ CJH 1696. I. c. add. *quibusdam* ⁵ CJH 1696. I. c. *et* ⁶ CJH 1696. I. c. *Iauriensis* ⁷ CJH 1696. I. c. add. *autem* ⁸ CJH 1696. I. c. add. *fures*

ⁱ *Vide articulum hic citatum in CJH 1696. II. p. 392.*

ⁱⁱ *Vide articulum in CJH 1696. II. p. 520.*

ut sunt Szigeth,¹ Agria, Gyula, Iaurinum, et alia loca sese conferre solent, ibique impune versari: supplicant status et ordines regni, ut sacra maiestas, quemadmodum se clementer facturam² obtulit, capitaneis locorum serio mandare dignetur, ut illos comprehensos³ administrato iudicio puniant. Salutaris profecto lex: quippe cum nihil, quum hac, tum superiore tempestate, praesidiariis *confiniorum*, quae vocant, fuerit solennius, quam raptis, et caedibus vivere; sive id, [p. 203.] stipendiorum inopia, eos facere cogebat; sive noxiae istiusmodi licentiae stimulat.

§. XXIII.

Maximiliani
in muniendo
Iaurino
adsiduitas:

Profecta his initiis muniendi *Iaurini* ratio singulis comitiis novis rogatis legibus adfirmabatur^{tt.)}⁴ sub MAXIMILIANO. Ac fuit sane adtentissimi ad procurandam regni salutem regis in ea re maxima prorsus sollicitudo, quam hodieque loquitur lapis, apside novae portae inaedificatus, hac inscriptione:

MAXIMIL. ELECT. ROM.
IMP. GERM. HUNG. BOE. REX,
ARCHIDUX. AUSTR. DUX BURG.
ANNO CHRISTI MDLXVII.

eandem procur-
ationem facit
Rudolphus:

Itaque, non satis habuit, leges cum regno, de muniendo *Iaurino* perferre, sancireque; [p. 204.] regia simul impensa augendum operibus voluit. Eo anno MDLXXVI. *Ratisbonae* in comitiis IV. Idus Oct. rebus humanis exempto, RUDOLPHUS, curam eam sibi propriam fecit. Nam et rata habebat, superiorum annorum decreta, et ordinis utriusque ex *Hungaris* atque *Germanis* delectum militem isthic alebat, qui regionem circumfusam ab *Turcarum* impressionibus tutam praestaret, quin hosticum etiam incurset, quoties id, sive ius talionis poscebat, sive suadebant opportunitates aliae. Talis ea prokursio fuit, quam ISTVÁNFIVS^{uu.)}ⁱ ad annum MDLXXXI memorat: *E Iauriensis⁵ praesidio*, inquit, *quum* Martinus Czoborius, et Laurentius Révaius,⁶ *egregiae spei adolescentem fortunam tentaturi exivissent*, Ferdinandus Speciacaasa, *Veszpremi⁷ praefectus*, cum Lupo Starcitio, et Stephano Piskio⁸ *se⁹ coniunxit, et quum in Ibraimum, Mustaphae¹⁰ legatum, non procul a Samboco¹¹ oppido in silva Vertesia obvium forte incidissent, neutra parte pugnam detrectante, manum conseruerunt*, [p. 205.] *interfectoque cum plerisque Turcis Ibraimo, ac captis XXXVIII. praecipui nominis hostibus incolumes Iaurinum redierunt.* Istiusmodi tirociniis durabatur tunc adolescentia *Hungarica*, ut mirum haud fuerit,

laus praesidia-
riorum Iauri-
nensium:

^{tt.)} Decretis anni MDLXVI. Art. XIV. anno MDLXVII. Art. XVII. a. MDLXIX. Art. XIX. a. MDLXXIV. Art. V. a. MDLXXV. Art. IX.

^{uu.)} Libro XXV. p. 554, 50. seq.

¹ CJH 1696. l. c. *Szigeth* ² *clementer facturam* CJH 1696. l. c. *facturam clementer* ³ CJH 1696. l. c. *comprehensos* ⁴ in nota MDLXXIV. corr. ex MDCLXXIV. ⁵ ISTVÁNFIVS 1622. p. 554. add. *quoque* ⁶ ISTVÁNFIVS 1622. l. c. *Revaius* ⁷ ISTVÁNFIVS 1622. p. 555. *Besprimii* ⁸ ISTVÁNFIVS 1622. l. c. *Pisquio* ⁹ ISTVÁNFIVS 1622. l. c. add. *eis* ¹⁰ ISTVÁNFIVS 1622. l. c. add. *purpurati* ¹¹ ISTVÁNFIVS 1622. l. c. *Sambuco*

ⁱ *Locum in nota uu.) citatum vide in ISTVÁNFIVS 1622. pp. 554–555.*

nunquam defuisse novitios, qui veteranis seu ducibus, seu militibus succederent. Par et illud, et quodammodo illustrius facinus est, quod *Vincentius Gregorocius, Iauriensis* praesidii legatus, cum *Petro Huszaro, Papensi*, et *Radicio Trace*, capta arce *Gesztesia* montibus *Vértesiis* intersita edidit: quodque *ISTVANFIUS*^{vv.)i} prolixè meminit, neque iam a nobis recognoscendum est. Quis enim hos istiusmodi eventus describendo non fatigetur? Viguit enim vero *Iauriensium* virtus, et increscentibus quotannis munitionibus, simul crecebant animi, dum eam laudem comes *Hardeckus*, arci praefectus insigni maleficio contaminaret. Et *Iaurini* quidem habitum, roburque, quo fuit ante *Hardeckii* praefecturam, hoc est anno MDXCII., egregie *IOAN*[p. 206.]*NES BOCATIUS*,^{*ii} non invenustus suae aetatis poeta adumbravit.

munitionum ante Hardeckii praefecturam ratio ex Bocatio descripta:

*Arx ego Iaurini, certare potentibus ausim
Moenibus haud solum splendida Roma tuis;
Sed Babilonicis¹ etiam nil robore muris
Cessero, per firmas² tecta superba domus.
Fortia per structi, tot propugnacula saxi,
Per validas turreis, grande laboris opus,
Per tot belligeri fortissima pectora Martis,
Per³ tormenta, per et dura tot arma virum
Fabrica totius fors ergo⁴ Daedala mundi
Dicar, Christigenis qua iacet orbis honor,
Quae natura loci⁵ crudelibus aspera Turcis
Area, quam geminis, flumen oberrat aquis
Danubii vel sola potest, Arabonis et unda
Reddere securam, nocte dieve Getes.
Me colit egregio de stemmate⁶ plurimus heros,
Trojanus mereor dicier⁷ alter equus.
Ventum est ad pugnas, crudelia, praelia belli:
Quam meus hinc⁸ miles clara trophaea⁹ refert!
Classica dira fremunt, se quilibet ocyus aufert.
Magnanimusque suos protinus urget equos.
Formidanda feris ego si non Thracibus essem,*

[p. 207.]

^{vv.)} Libro XXVI. p. 505, 12. Adde Libro XXVII. p. 594, 48.

^{*} *Hungaridum* Lib. I. p. 21. seq. Fuit tunc *Ioannes Iszdenczy*, militiae *Hungaricae Iauriensis* praefectus in cuius laudem *BOCATIUS*.

*Heros clare sago, timor hosticus, optime praeses
cuius ad imperium Mars civis arma rapit. etc.*

¹ *BOCATIUS* 1599. p. 22, 1. *Babylonicis* ² *BOCATIUS* 1599. p. 22, 2. *firmae* ³ *tot del. a nobis sec. BOCATIUS* 1599. p. 22, 6. ⁴ *corr. ex ego sec. BOCATIUS* 1599. p. 22, 7. ⁵ *corr. ex luci sec. BOCATIUS* 1599. p. 22, 9. ⁶ *corr. ex stemate sec. BOCATIUS* 1599. p. 22, 13. ⁷ *corr. ex dicere sec. BOCATIUS* 1599. p. 22, 14. ⁸ *corr. ex hic sec. BOCATIUS* 1599. p. 22, 16. ⁹ *corr. ex trophaeae sec. BOCATIUS* 1599. p. 22, 16.

ⁱ *Locos in nota vv.) citatos vide in ISTVÁNFFY 1622. pp. 505., 594.*

ⁱⁱ *Locum poematis Bocatii hic citati vide in BOCATIUS 1599. pp. 21–22. Versus autem in ipsa nota *) citatos reperies ibidem in p. 21. (ubi vero legitur Ioannes Iszdencius.)*

Austrias,¹ *heu misere! quam cito praeda foret.*
 Romani imperii sum porta; nec ora pavescat
 Teutonis, Euxinos, me superante caneis.
 His donec felix et sospes² honoribus utar,
 Turcae exosa licet, pace fruetur humus.
 Sed quoniam instabilis res est, quantumque paravit
 Fabra hominum summa dexteritate manus.
 Me commendo TIBI,³ Deus o ter maxime! dextra
 Meque meosque tua post tueare precor.
 Moenia nil prosunt, nil propugnacula, nil et
 Turmae armatorum, millia multa iuvant,
 Tu nisi sis arcis praeses, fiducia, custos,
 Maxime! Tu quaeso me tueare Deus! [p. 208.]

*eiusdem de
 Hardeckii
 fati
 vaticinium.*

Haec profecto⁴ ut vates precabatur BOCATIUS, quando biennio post⁵ *Hardeckii* maleficio in *Synanis* tyranni potestatem *Iaurinum* praecipitavit. Neque minus vaticinationibus offera fuit elegia, qua abiturientem *Cassovia Hardeckum* suum retentatum ibat BOCATIUS.^{**i} Posteaquam enim, nihil non⁶ artis poeticae adhibuisset, ne a statione hac sua decederet; sic fatur:ⁱⁱ

Ergo mane generose Baro! gere mascula contra
 Bella Saracenos horrida monstra canes.
 Te nec adhuc praesente suas (modo vita supersit)
 Hungariae fractas esse fatebor opes.
 Si bellis aliis moderaberis arma laboreis
 Non ita succedent forsitan: ergo mane!
 Saepe quis egregium se plus his gessit in oris
 Non omni quaevis terra favere solet.
 Ergo mane! frenare scius bene legibus orbem
 hunc! ruit ad nutus quando ita quisque tuos.ⁱⁱⁱ [p. 209.]
 Ab video,⁷ ab animose Baro! te nemo tenebit.
 Cogaris ante tui caesaris ire thronum.
 Iam primum disco, te nobis invidet alter
 orbis, ad Istricolos hoc capietur iter.
 Non igitur frustra precibus remorabor euntem;

^{**} Inscribitur ea: *Magnifico, et illustri comiti Ferdinando ab Hardeck, in Hungaria superiori generali capitaneo bellico.* Ibidem p. 8. seqq.

¹ corr. ex *Austrius* sec. BOCATIUS 1599. p. 22, 20. ² corr. ex *hospes* sec. BOCATIUS 1599. p. 22, 23. ³ post *tibi* vocula *o* del. sec. BOCATIUS 1599. p. 22, 27. ⁴ corr. ex *praefecto* a nobis ⁵ corr. ex *pos* ⁶ corr. ex *an*
⁷ BÉL 1735. l. c. *vides*

ⁱ *Vide hoc poema in BOCATIUS 1599. pp. 8–10.*

ⁱⁱ *Vide BOCATIUS 1599. p. 9.*

ⁱⁱⁱ *Hoc loco versus sex a Belio omittuntur. Vide BOCATIUS 1599. pp. 9–10.*

*Sed magis orabo numina, prosper eas!
Arcanas coeli scrutari nescio vires,
Tu tamen ad fatum forte trahere novum. etc.*

Profecto ita fuit! Trahebatur in pessimam fortunam; sed non factorum, verum sua ipsius iniquitate. Enim vero, si virtutis fideique, cuius per superiorem *Hungariam* plurima documenta ediderat, pro eo, ut¹ ad fortem virum decuit, tenax fuisset,² teterrimo fato illi, quod eum mansit postea, locum haud sane fecisset. quod quale sit, explicandum iam erit a capite. [p. 210.]

§. XXIV.

Capto, *Sinani*³ irrequiete, *Veszprémio*; nostris autem, qui deserta arce trepidi fugiebant, foede caesis; *Palota* item intempestive a praesidiariis hostibus dedita; ut iniurias ulcisceretur caesar, ducibus suis, *Nicolao Pálffio*, ceterioris, *Zrinio* ulterioris *Hungariae* praefectis, atque *Ferdinando* comiti *Hardecko*, *Iaurinum* cum imperio obtinente, in mandatis dedit, uti coacto propere exercitu, in hostem moverent. Ne mora, confluit provincialis non modo, sed etiam caesareus miles: castra ad *Comaromium*, senescente eiusdem anni octobri collocantur. De belli rationibus varie disputatum est, cuius administrandi summa, imparibus licet suffragiis, *Hardecko* adtributa, III. Cal. Novembris versus *Albam Regalem* itum est, ubi fuis, fugatisque [p. 211.] hostibus, tantum, reduci *Iaurinum Hardecko*, animi accessit, ut unum se procuratae victoriae auctorem crederet. MATTHIAE certe *archiduci*, cui sequentis anni MDXCIV. expeditio in *Turcas* a fratre RUDOLPHO credita fuerat, cum post Calendas Ianuarias *Iaurinum* accessisset, evocatoque isthuc *Pálffio*, aliisque ducibus de promovendo bello consultasset, adeo se intimavit, ut post *Pálffium* unus omnium, plurimum apud *archiducem* gratia, auctoritateque valere putaretur, quod et tunc adparuit, cum post captum hiberna oppugnatione *Neogradum*, vere ineunte, *Iaurinum* venerat MATTHIAS, creditumque vulgo est, *Hardecki* potissimum consilio usum obsidionem *Strigonii*, ingenti nostrorum malo postea irritam suscepisse⁴ *archiducem*. Aderat interea *Sinanus*, cum ingenti, quem ex *Asiaticis*, iuxta, et *Europaeicis* copiis, insigni usus celeritate, coadunaverat, opem scilicet laboranti de salute *Strigonio* laturus, dum interim nostri, obsidione ea migrata, *Comaromium* castra reduce [p. 212.] rent. Ea opportunitate usus *Sinanus*, oppugnandi *Iaurini*, fortuito magis, quam exspectato eventu, consilia init. Ceperat, quasi ob iter, *Tatam* illinc, hinc *S. Martini coenobium* hostis, cum exercitum centum millium, quem postea XXIV. millia *Tartarorum* auxere, *Iaurino* circumfudit. *Ferunt Hardekum*,⁵ qui *Iauriensi praesidio praeerat*, ait ISTVÁNFIUS,^{xx.)}ⁱ *audito hostium adversus eam*⁶ *obsidendam proposito, praeferocem et gloriabundum in ea verba prorupisse, ut se gratias Deo O. M. ingentes habere diceret, qui hunc hostibus animum indidisset, ut Iaurinum potius, quam alium minus munitum locum, obsiderent: quod se urbem ad extremum*

*Iaurini
obsidendi
occasiones ab
hoste captatae:*

*Hardeckii
vana ante
obsidionem
gloriatio:*

^{xx.)} Lib. XXVIII. p. 636, 20.

¹ add. a nobis ² corr. ex *fuisse* a nobis ³ corr. ex *Sivani* sec. A ⁴ corr. ex *fecisse* sec. A ⁵ ISTVÁNFFY 1622. p. 636. *Hardecum* ⁶ ISTVÁNFFY 1622. l. c. add. *urbem*

ⁱ *Locum hic citatum vide in ISTVÁNFFY 1622. p. 636.*

*idoneus ad
defensandum
urbis habitus.*

*usque fortiter spiritum*¹ *tuente, rebus infectis, et funesta etiam ac ignominiosa clade accepta dis-*
cessuros certo speraret. Si magnificae hae voces *Palffii*, aut *Zrinii*, ex ore ac pectore ma-
navissent, non tam sperare, quam confidere potuisset *Hungaria*, reiectum iri a *Iaurino*
tyrannum. Certe enim, eae [p. 213.] iam tum erant urbis munitiones, is praesidiariorum
numerus, ut si virum se gessisset *Hardeckus*, neque contemnerasset fidem, *caesari*, atque
orbi *Christiano* debitam, pronum futurum erat, non retundere modo hostem; sed vincere
etiam. Verum, huc res *Iaurini* fata adduxerant, ut ab homine defensarentur, glorioso ma-
gis, quam forti, ad haec fidei, quod eventus condocuit, venalis. Nunc oppugnatae, iuxta
ac defensae urbis labores, periculaque, breviter exponamus.

§. XXV.

*Castra
Iaurino
admovet
Sinanus:*

Admotis ad urbem XI. Calendas Iulii castris, quae a dextra *Danubii* ripa usque ad
Rabam amnem, corniculantis lunae specie, protendebantur, id dedit operam *Sinanus*,
ut fossa aggeribusque² suos adversus eruptiones praesidiariorum muniret; terga curru-
bus, et nulla non impedimentorum [p. 214.] vi, circumvallaret. Prospectabat *Turcarum*
has operas, ex urbe *MATTHIAS*; sed, quod in insulam traiecerat exercitus, impedire, sal-
tem lacessere non poterat. Ergo, urbe, ex senatus militaris consilio, *Hardeki* fidei, gravi
oratione commendata, ad castra excessit, ad omnem urbis fortunam adtentus futurus.
Triduum, partim his molitionibus, partim educendis suggestibus, atque viis obsidiona-
libus aperiundis, ab hostibus impensum est, cum adductis tormentis, ad IX. Cal. Iulias
in meridionale urbis latus, res agi coepta est. Praecinxerat illud, ac portam sacram³ in
primis, *Nicolaus Perlinus Urbinas*, architectus militaris, uti rebantur omnes, peritissimus,
oblongis, ac denum⁴ pedum crassis latisque aggeribus, atque collocatis rite machinis, et
adductis aliquot cohortibus, ita communiverat, ut retardando diutius hosti, idonea ope-
ra futura crederet. Hos itaque, uti perpetuis tormentorum iactibus detereret *Sinanus*,
pluribus diebus, et sine cessatione, elaboravit; cum interea castra nostrorum, hostium
[p. 215.] castris, satis propinqua fronte, et solo propemodum intermisso *Danubio*, col-
lata erant, quae res non excubias modo vigiliasque, extra modum fatigabat, sed proli-
ciebat etiam fortissimos quosque, ut editis velitationibus, et virium periculum facerent,
et fortunae. Simul adversum a *Turcis* est, sic satis labefactatos esse extimos eos aggeres,
ut adsiliri possint, superarique, promptissimi quilibet, et navandae operae cupidissimi, in
aggeres incurrunt, atque nostros sustentata aliquantis per pugna, ad interiora propellunt,
munitiones parvo labore occupant. Non tulere id stationariae *Italorum*, quas *Ioannes*
Mediceus, Florentini principis frater adduxerat, cohortes: ergo ponte, ultra quem fortu-
nam opperiebantur, celeriter superato, retrocedentibus occurrunt, in captas munitiones
se iniiciunt, et cum *Turcis* congressi, eos ex aggeribus perturbant;^{yy.)}ⁱ [p. 216.] sed, quod

*oppugnationis
initia, ad
portam
sacram:*

*aggeres extimi
occupantur,
frustra
ab Italis
recuperati:*

^{yy.)} Sub haec oppugnationis exordia comparatae indicia prodicionis memorat *THUANUS*, Lib. CX. p. 618.
B. Scalas partim intra captos a *Turcis* aggeres illos, partim famam per hostium castra iam tum diditam;
pretio numerato, de Iaurino transactum esse, ut tradendi tantum eius occasio quaereretur.

¹ *fortiter spiritum* *ISTVÁNFY* 1622. l. c. *spiritum fortiter* ² *fossa aggeribusque* corr. ex *fossas aggeresque* sec. **A**
³ corr. ex *sacrum* ⁴ corr. ex *denum* sec. **A**

ⁱ *Locum Thuani in nota yy.) citatum vide in THUANUS* 1621. pp. 618–619.

defensari posse diffident, retractis tormentis paulo post deserunt. Opportune id sibi evenisse rati *Turcae*, vias obsidionales, decussatis¹ ambagibus, porro promovent, suggestus novos communiunt, portam sacram, et huius praecinctum, a *Valentino Tóth* adpellatum, tormentorum ictibus, continenter verberant; neque moenia tantum, sed urticas simul aedes, passim ea regione vitiant. Id obsessores male habuit, quod ulteriore *Danubii* ripa nullas adhuc stationes potuerint collocare. Proinde eam provinciam sibi *Tartari* sumunt, transnatoque *Danubio*, in adversam ripam enituntur, illic conglobari incipiunt. Id ubi advertit *Pálffius*, cum copiis *Hungaricis*, *Saxonum* item, et *Silesiorum* equitatu in traicientes incurrit, reluctantes terga dare cogit, eosque ultra amnem, quem aegre superaverant, facta impressione proturbat, et hic manuariis fistulis, colubinarum glandibus alibi, non secus, quam innatantes late anates, conficit. Tria millia hostium desiderata, captivi postea edixerunt. [p. 217.]

Tartaros
Danubium
transnatantes
magna edita
clade repellit
Pálffius.

§. XXVI.

Eo casu dissimulato partim, partim *Tartarorum* temeritati imputato, *Sinanus* viarum obsidionalium sinuosos procursus, eo usque prorogari urget, ut iam *sclopis*, rem, cum his, qui moenia defensabant, *ianicsari* administrarent. Destinatio omnis, eo comparata fuit, ut occupato fossae margine, aquarum e *Raba* adfluxus, ingesta omnis generis materia praefocari, et facto aggere, via adsultui idonea per medium flumen, consterni posset. Mira hostium, in regendo opere, alacritas fuit: non enim glandium nostrarum imbre, non tormentorum globis arceri se patiebantur; quin immo, eo ferventius subinde in opus incumbabant, quo maior in militari, et in rustica turba, quam *Turcae* huc compulerant, strages edebatur. Diu in irritum cadebat [p. 218.] labor, quod iniecta in flumen aquarum rapiditas, non sinebat ad solidam molem adsurgere. Pergebat tamen *Sinanus*, aggerare fossam: quod unum opus si confecisset, urbem in potestatem habiturum credebatur. Putasses ab ALEXANDRO M. *Tyrum*^{zz.)i2} oppugnante operosam eam artem didicisse tyrannum. Adverso tamen, non successuram molitionem eam, novo utitur commento. Naviculas conquiri iubet, tribus, quatuorve viris ferendis pares. His, in fossam, nocte concubia, clam immissis, tres fabros indit, qui ferramentis ad id factis, latericios propugnaculorum muros, ad ipsam aquarum superficiem, tacite terebrarent. Atque successit omnino destinatio, quando luxata sensim laterum compage, integrae eorum strues, tenui labore elidebantur. Quo facto, immissis operis, muro iam excavato, scrobes agebantur, cuniculorum [p. 219.] similes. Tardius a nostris furtivum opus observatum est, quod ubi detectum a vigiliis fuit, concursatur a praesidiariis ad proturbandos ex his specibus hostes. At enim, cum sub ima propugnaculi parte, neque manuariis fistulis, neque grandioribus tormentis possent impeti; machinatores, contra, *Turcae*, perpetuis globorum iactibus, nostros de muris deiicerent; hostiles operae, iniecto pulvere pyrio, et

Viae obsidionales ad moenia urbis propius admoventur:

fossam flumentaneam, pertinaci sed frustraneo conatu opplere nituntur hostes:

mox clam terebrare muros latericios incipiunt:

zz.) Q. CURTIUS Lib. IV. c. II. p. 137. edit. SAMUELIS PITISCI, *Hagae* com. forma oct. Item ARRIANUS *De expeditione Alexandri M. historiarum*, Lib. II. p. 129. seqq. edente NICOLAO BLANCARDO, *Amstelod.* for. oct.

¹ corr. ex *decus satis* sec. A ² in nota zz.) „Pitiscii” corr. ex *Pitiscii*; *Blancardo* corr. ex *Blarcardo*

ⁱ *Locos in nota zz.) citatos vide in* CURTIUS RUFUS 1708. p. 137., ARRIANUS 1668. p. 129.

*et pulvere
pyrio in
aërem¹ nulla
exstanti noxa
elidunt:*

*Hardeckii
simulata
consternatio,
et scelestas
consilia:*

*instauratur
novis et
properatis
delectibus
Hungarorum
exercitus.*

funiculo incendiario ita adposito, ut post breve temporis momentum pulvis ignem conciperet, in naviculas se iniiciunt, et in adversum fossae latus magna celeritate, atque virium contentione, enituntur: quinque admodum deprehensis, quos, aut naviculae fefellerant, aut ars natandi deseruit. Adhuc insectandis operis intenti erant praesidiarii, cum suffossum ita propugnaculum, incenso pestilenti pulvere, ingenti edito fragore in aera eliditur. Illud, in eo hostium maleficio, bene vertit urbi, quod hiatus, quem incendiarium machinamentum effecerat, arctior fuerit, quam qui tentando adsultui, suffecturus putaretur: obstabat praep[. 220.]terea, fluminis, qui per fossam profundus, rapidusque ferebatur, obiectus haud facile pervius. *Haec* interim *res*, inquit ISTVÁNFIUS, *obsessos*^{a.)}ⁱ *et maxime Hardeckum*² *perterrui, ita,*³ *ut si hostes eiusmodi artificii genere pluribus locis usi, muros perfoderent, mussitando, et diversa inter se*⁴ *consilia miscendo, de urbe retinenda desperare viderentur.* En leonem illum! Sunt, qui credunt, ad unicum hunc casum traditurum fuisse hosti *Iaurinum Hardeckum*, nisi, castrorum caesarianorum, intra insulam vicinitas, et in his MATTHIAE archiducis praesentia, perditissima hominis consilia, non tam inturbasset, quam prorogasset in tempus opportunius. Adhuc ponte e flumentanea porta patebat ad exercitum aditus, unde fessis sauciisque miles subinde substituebatur, et viribus integer, et edendae, in propulsando hoste, virtutis avidus. Interim exercitus, qui ex *Hungarica* nobilitate constabat, legis castrens obentu,⁵ sensim dila[p. 221.]psus, aut certe aegre in castris retentus est: haud cessantibus *Turcis* urbem acerrime⁶ oppugnare: MATTHIAS ergo, et *Pálffius*, nova, per *Hungariae* provincias, quas *comitatus* dicimus, mandata dimisere, ut factis, quam possent, celerrime, delectibus, alacres, ad liberandam urbem, adessent. quae si missa fuerit sub iugum, nihil in reliquis propugnaculis salutis residuum fore *Hungariae*. Neque mora, confluerunt in castra, ad praestitum diem XL. millia equitum peditumque: collecta quidem partem maximam, e rustica multitudine; sic satis tamen, armis, animisque, ad depugnandum pro patria, instructae.

§. XXVII.

*Impetus
nostrorum
contra Turcas.*⁷

Eo milite, in rem praesentem usus MATTHIAS, summam belli *Francisco Saxoniae* duci *Lavenburgico* (nondum enim legatus suus *Carolus, Burgaviae* regulus, cum legione sua in castra, [p. 222.] itinerum difficultate impeditus, advenerat) sed *Turcis* bellis ac praeliis, minus exercitatis commisit; *Pálffium, Hungaris*, cum imperio praeesse iussit. Ergo, collatis ducum consiliis, lacessendum hostem decernit *Pálffius*, neque dissentit MATTHIAS.⁸ Dabat se peropportuna rei gerendae occasio, quando promptissimi quique *Tartarorum*, praedatum per interamnanam *Rabae* regionem, effusi, aberant a castris. Adgressionis ordo, ad eum modum designatus est; ut e castris quidem *Pálffius* aperta vi hostes adoreretur; *Hardeckus* ex urbe, cum selectissimis praesidiariorum, sub idem tempus erumperet; classis denique amnica, adverso flumine, ultra hostiles suggestus propulsa, simul

a.) Libro XXVIII. p. 639, I.

¹ corr. ex *aere* ² ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Hardecum* ³ add. sec. A et ISTVÁNFFY 1622. l. c. ⁴ *inter se* add. sec. A et ISTVÁNFFY 1622. l. c. ⁵ corr. ex *contentio* sec. A ⁶ corr. ex *acerrime* ⁷ nota marg. add. a nobis ⁸ corr. ex *Mathias*

ⁱ *Locum hic citatum vide in ISTVÁNFFY 1622. p. 639.*

extensionem faceret, atque ea regione in aggeres invehetur. Dabimus rem gestam ex *ex Istvánffy.*¹ ISTVÁNFFY.¹ *Die XXVIII.*² *mensis Sextilis*, inquit, *summo mane Pálffius*³ *cum quinque milibus equitum et peditum*, et *Hardeckus*⁴ *cum Ioanne Gaiscoplerio*⁵ *tribuno*, *haud minore* [p. 223.] *suorum numero*, *erumpentes in ianicasaros*,⁶ *qui in aggeribus*, *ad tormenta custodienda excubabant*, *validissimum impetum fecere*. *Qui tametsi fortiter aliquandiu restitissent*, *ad extremum tamen fusi fugatique in castra*⁷ *foeda*⁸ *facta fuga evasere*. *Ad*⁹ *quem tumultum Budensis purpuratus*, *ac Sinani filius beglerbegus*, *suos, totis castris*, *ad capienda arma cohortati*, *eo accurrerunt*: *initumque est acerrimum certamen*, *in quo nostri premere Turcas*, *et occidere partem*, *in aggeribus penes tormenta trucidare*, *partem in effusam fugam*, *vertere coeperunt*,¹⁰ *eratque res Turcarum in extremum adducta discrimen*, *adeo*, *ut beglerbegus*, *vulnerato*, *quo vehebatur equo*, *in magno periculo versaretur*, *et Pálffius ancipiti pugna*,¹¹ *cum quodam Turca dimicaret*, *qui tamen a Dersffy sclopeti brevioris*¹² *glande*, *traiectus occubuit*. *Iamque Budensis et beglerbegus*¹³ *fugam dederant*,¹⁴ *in qua multo maximus numerus hostium*¹⁵ *caesus erat*: [p. 224.] *nt*¹⁶ *Sinanus omnem fere equitatum*, *et praetorianos*, *suis laborantibus*, *opem laturos submisisset*. *Ibi praelium atrox si unquam alias redintegratur*; *et tametsi hostes magnis viribus nostros repellere*¹⁷ *contenderent*, *vincentibus tamen nostris*, *denuo terga dare coguntur*; *apparebatque Turcas facile fundi delerique potuisse*, *cum*¹⁸ *iam totis castris trepidaretur*, *et multi etiam tentoria revulsa componere festinarent*, *si classis*, *et socii navales in tempore*, *ut decretum erat*, *adfuissent*, *et pugnantes hostes adorti essent*. *Tanta tunc virtute pro Laurino decertavit*, *summis ducibus par futurus olim Pálffius*. *Pergit historicus*: *Ea pugna fervente*, *Petro Huszario*,¹⁹ *Papensi praefecto*, *sinistra manus ad cubitum*, *crassiore sclopeto*, *fractis ossibus*, *vulneratur*: *cadit etiam Ioannes Barbelius*,²⁰ *viarum ductor celebris et fortis*, *caeterique nonnihil animo perturbantur*. *Sed cum socios navales tardius*, *quam res postulabat*, *incedentes animadvertissent*, *incredita mora*, *gradum eos celerare iubent*. *Ve*[p. 225.] *rum illi nostrorum receptum*, *fugae*²¹ *haud dissimilem arbitrati*, *retro ad naves trepidi refugiunt*, *usque adeo trepidanter*, *ut Ioannes*²² *Gaiscoplerius eos retentare frustra conatus*, *ut saluti consuleret*, *una cum eis*, *ad naves se proriperet*, *et inter tumultum*, *dum in biremem insiliret*, *fallente forte vestigio*, *in Danubium prolapsus mergeretur*. *Prodierat etiam e classe*, *Honorius Tanhauserus*, *Szécsénii*²³ *praefectus*, *quanquam*²⁴ *tardius*, *et dum retentare aciem*, *et suorum fugam sistere contendit*, *superventu hostium in humero vulneratur*. *Pugnabatur tamen adhuc a nostris fortissime*,²⁵ *et plurimi ex hostibus occumbabant*. *Atque*²⁶ *haud dubie*, *victoria ad nostros inclinare videbatur*; *cum Pálffy*,²⁷ *sinistrum pedem prope talos*, *glande vulnerato*, *ac Sinano suis*

¹ nota marginalis add. a nobis ² *Die XXVIII.* ISTVÁNFFY 1622. p. 639. *XXVIII. die* ³ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Pálffius* ⁴ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Hardecus* ⁵ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Iohanne Gaiscoplerio* ⁶ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *ianiceros* ⁷ post *castra* verbum *praecipiti* del. sec. **A** et ISTVÁNFFY 1622. l. c. ⁸ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *faeda* ⁹ corr. ex *ac* sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ¹⁰ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *ceperunt* ¹¹ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *fortuna* ¹² *sclopeti brevioris* ISTVÁNFFY 1622. l. c. *brevioris sclopeti* ¹³ *Budensis et beglerbegus* corr. ex *beglerbegus et Budensis* sec. **A** et ISTVÁNFFY 1622. l. c. ¹⁴ corr. ex *dederat* ¹⁵ *numerus hostium* ISTVÁNFFY 1622. p. 640. *hostium numerus* ¹⁶ corr. ex *in* sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. et ms. **A** ¹⁷ corr. ex *repellerent* ¹⁸ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *quum* ¹⁹ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Huszario* ²⁰ *Ioannes Barbelius* ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Iohannes Barberius* ²¹ corr. ex *fuga* ²² ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Iohannes* ²³ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Secenii* ²⁴ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *quamquam* ²⁵ corr. ex *fortissimi* sec. **A** et ISTVÁNFFY 1622. l. c. ²⁶ ISTVÁNFFY 1622. l. c. et ²⁷ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Pálffy*

¹ *Vide verba Istvánffii, quae nunc sequuntur, in ISTVÁNFFY 1622. pp. 639–640.*

laborantibus totum exercitum e¹ castris subsidio² adferente, nostri se in urbem et castra recipere coeperunt.³ Adeo in praeliis iniquum ad victoriam momentum est imbellis cunctatio. Duravit haec pugna a⁴ solis ortu⁵ ad meridiem, ac tria fere millia Turcarum caesa fuisse dicuntur, [p. 226.] e nostris CCCC. desiderati, neque erat dubium, si validior manus, nostris subsidio venisset, hostes eo die fundi, et castris exui potuisse, quod⁶ ex litteris⁷ purpurati biduo post interceptis cognitum est.^{8b.)ⁱ}

§. XXVIII.

Nihil forte adeo eruptione ad summam rei profectum:

castra nostrorum in insula adoriri statuit Sinanus:

pontem ei fini molitur, et nostrorum ignavia adiutus compaginat:

Caeteroquin, arci hac et valida adgressione, adeo, ad summam rei, nihil est profectum; ut visus sit hostis, animos ex clade sumsisse, ad oppugnationem, eo intensiore virium contentione urgendam, quo maiore suorum iactura, hucusque laborem obsidionalem constituisse, experiebatur. *Danubium* ergo pone consternendum statuit *Sinanus*, ut eo superato, castra nostrorum adoriri, et conserto praelio, fortunam posset experiri. Neque cun[p. 227.]ctandum ratus, innumera boum iuga, per oppida, vicosque, quam celerrime cogi imperat, quibus navalis pons, adverso amne, *Buda* isthuc subveheretur. Atque successit omnino, opinione promptius, ea destinatio, quando non operarum modo, metu atque pollicitationibus provocata industria, nihil in convehendo ponte fecit residui, sed nebulae etiam, quae ex uvidae regionis habitu, densae admodum inciderant, molitionem eam tegebant. Adversum tamen a nostris est, cum exploratorum indicio,⁹ tum ex clamore iumenta agentium rusticorum, novi quidpiam operis suscepturum hostem. *Sinanus* interim, ne quid inauspicati occiperet, simul ut naves, et materiam reliquam ponti necessariam adesse cognovit, mira usus superstitione, succensis per omnia tentoria, innumeris cereis, numen coeptis propitium exoravit ante, quam pons instrueretur. Supplicatione peracta, tormenta currulia LXXX. in *Danubii* ripam protrahi, et intra consertos corbium ordines ita collocari [p. 228.] iubet,¹⁰ ut arcere posset nostros, adversa ripa operas suas impedituros. Quae tametsi ab hostibus, maximis conatibus, ac propalam fieri, duces nostros haud latuit, fatali tamen quadam negligentia, adeo animos curasque laxaverant, ut non modo non contrairent hostibus, sed auxiliares etiam copias, quae audito hostium adventu, in castra confluerant,^{c.)ⁱⁱ¹¹ domum redire patebantur. Aiunt *Stephani Illésházy* consilio, id fecisse *Pálffium*, quippe, quod *Moravicarum*, et *Silesitarum* suppetiarum adventu, collectitiae illius multitudinis, quae et commeatu destituebatur, et definitum sibi tempus exegerat, egregie suppleri posse confidebat.}

b.) *Iacobus Augustus THUANUS*, praecipuam, in ea eruptione laudem, operamque *Ioannis Medici* fuisse, memorat. Loco citato p. 620. haud tamen fraudato *Pálffio*.

c.) Quindecim *Hajducarum* millia fuisse, ait *THUANUS*, neque *Illésházy* pravo consilio; sed induciarum, pacisve spe inductum *Pálffium*, ex vulnere adhuc saucium, id fecisse adfirmat.

¹ corr. ex a sec. A et ISTVÁNYFY 1622. l. c. ² corr. ex subsidium ³ ISTVÁNYFY 1622. l. c. ceperunt ⁴ ISTVÁNYFY 1622. l. c. ab ⁵ ISTVÁNYFY 1622. l. c. add. usque ⁶ ISTVÁNYFY 1622. l. c. add. etiam ⁷ ISTVÁNYFY 1622. l. c. litteris; idem add. *Budensis* ⁸ ISTVÁNYFY 1622. l. c. fuit ⁹ corr. ex inditio sec. A ¹⁰ corr. ex iubeo sec. A ¹¹ ut non modo... castra confluerant add. sec. A

ⁱ Locum in nota b.) citatum vide *THUANUS* 1621. p. 620.

ⁱⁱ Verba *Thuani*, de quibus *Belius* in nota c.) mentionem facit, vide in *THUANUS* 1621. p. 621. Quod ad *Stephanum Illésházy* attinet, vide sententiam *Belii* sequentem.

Hac ergo nostrorum socordia, in rem usi suam, *Turcae* pontem contabulare, et incur-santes *Hungaros*, tormentorum pilis reicere. Neque minor *Tartaris* animus: transnato enim amne, nostros submovent, *ianicseri* autem superato navigiis *Danubio*, nostrorum aggeres a paucis peditibus *Hungaris* male custoditos occupant, tormenta, quae [p. 229.] inerant, in nostros contorquent, magnamque stragem passim edunt. Ancipiti adeo pe-riculo circumventi caesariani, quin quid facto opus esset, *Pálffy*, ex vulnere adhuc sau-cio, non facile reperiunt; *Zrinus*, imperterriti, et militaris vir animi, occurrendum ho-sti suadet, perturbandumque ex aggeribus, antequam se prorsus communiat. Nec mora, adoritur cum suis *ianicsaros*, tanto impetu, ut plerisque ante aggeres cadentibus, hos si-mul, qui intus erant, eadem impressione, a statione depulerit. Quo viso, *Pálffy* quo-que, et *Saxonum*, atque *Silesiorum* equites, opportune adcurrunt, factoque cuneo *Tartaros* in fugam coniiciunt, inque *Danubium* praecipites impellunt. Restabant sparsae *ianice-rorum* cohortes, cum quibus anceps nostris, et instauratum saepius praelium fuit; dum interim *Turcae*, tormentis, quae adversa amnis parte collocata habebant, non una cla-de, nostros adficerent: tanta enim celeritate pilas, tantoque numero evibrabant, ut nus-quam ordines servari possent, atque² fortissimi quique³ discerperentur. Accedebat ad eam calamitatem, quod ex fre[p. 230.]quenti machinarum displosione, densissimus fu-mus, ad nocturnae caliginis modum usum oculorum adimeret; neque nisi tormentorum boatus, et cadentium eiulatus, exaudirentur. Periere ea pugna viri fortissimi, *Andreas Révay*, nobili ortus genere, idemque *Neogradi* praefectus, *Franciscus Topos* alae equestris *Pálffyanae* ductor, et *Benedictus Toth*, eius *Thomae* filius, qui bello *Pestano*, munus castro-rum magistri administravit: ex gregariis CCXX. *Hungaris*, iuxta et *Germanis*, deside-rati sunt. Atque mirum sane multis visum est, in ea praelii difficultate, et rerum om-nium perturbatione, potuisse quemquam redire incolumem: cum enim oriente sole, pu-gna iniisset, dies integer, nunc iustis conflictibus, nunc velitationibus extractus est: haud quidquam in compaginando ponte cessantibus hostium operis, dum nocte, luna illustri, instrueretur penitus. Haec ubi ad VIII. Idus Septembris gesta sunt, iamque *Turcarum* manipuli, fluitantibus signis, et [p. 231.] ovabundis similes, amnem ponte agminatim superant; MATTHIAS archidux senatu militari, ad quem *Hardeckus* quoque arcessitus est, habito, quid, in re adeo trepida capiendum sit consilii, duces, quin et absentem, ob vulnus, *Pálffy* sollicitus rogat. Itum ab omnibus in eam fuit sententiam, adfirmare-tur *Hardecko Iaurini* praefectura; adtribuerentur aliquot millia lectissimorum militum; exercitus sublatis tacite⁴ castris, *Ovarinum*, reduceretur. Et *Iaurino* quidem, egregie con-sultum fuit. Immissa nempe fuere ad sex millia peditum *Germanorum*, ducibus *Antonio Tino*, *Rudolpho Graisio*, *Gaudentio Rechpergio*, *Honorio Sigesdorffio*, et *Ieremia Plairotio*; *Italicis* cohortibus *Ferrante Rossio* moderante. Ex *Hungaris* vix CLX. milites in urbe re-tinuerat *Hardeckus*, sive quod suspectam eorum fidem haberet, sive, quemadmodum re-vera fuit, quod ex *Pálffy*⁵ aemulatione, gentem universam, nec dissimulate odisset. quae res bene postea vertit, cum vix esset ex *Hungaris* quisquam, qui proditae urbis infamia potuisset notari. Paucis, qui superabant, *Hungaris*, *Ioannes Iszdentius* imperabat; atque *Io*[p. 232.]*annes* alter *Ormandi*, ius militare dicebat. Illud in omen a plerisque versum est,

nostrorum¹
stationes, tor-
mentis infe-
stat, aggeres-
que occupat:

fit inde atrox
praelium:

nostrorum
clade
diremtum:

ponte constra-
to, in insulam
traiciunt
Turcae:

Matthias de
receptu statuit.

¹ corr. ex *nostrum* a nobis ² add. a nobis ³ corr. ex *quicque* sec. ms. A ⁴ corr. ex *tamen* sec. A ⁵ corr. ex *Pálffy*

quod post praesidia in urbem immissa, pons, quo ex castris *Iaurinum* commeabant nostri, rescissis, casu, an consilio, molis frumentariis, et demanantis amnis, qui tunc forte exundabat, vehementia, in pontem illis, puncto temporis discerptus est.ⁱ

§. XXIX.

*Profectio
Matthiae
cum exercitu
perturbatissi-
ma verbis
Istvánffii
describitur.*

Sed exercitus profectio, turpi quavis fuga perturbatior fuit, foediorque. Piget, demigrationem eam recensere, ne et meum dolorem refricem, et lectorum, rei infeliciter administratae: verba ISTVÁNFFIIⁱⁱ dedisse sufficiat. *Conclamatis*, inquit, *vasis, ac solutis tentoriis, nostri duplici via, sicuti erat decretum, iter suscipiunt, tanta perturbatione, ac rerum omnium confusione, dum quisque in progrediendo, alterum praecedere contendit, ut multi de ponte in flu[p. 233.]men praecipitentur: non nulli¹ de progressu altercantes, armis inter se digladiarentur. Interim equites, conscensis tumultuarie equis, nec ullius expectato imperio, qua cuique libitum fuit, versus Ovarinum² procedere: princeps quoque cum ducibus ac³ primoribus, eodem modo, sine ordine progredi, quisque anxiiis animis, sibi privatim consulere, nulla publici decoris, aut virtutis cura permoveri. Et cum⁴ Germani,⁵ pro more tuguriola sua, secus, quam habebant in mandatis, subiecto igne incendissent,⁶ late relucens flamma foedam⁷ militum, et equorum trepidationem et fugam, qualem nocturno in metu, et perturbatis, confusisque omnibus, oriri necesse erat, hostibus ostendit. Qui id, quod erat, rati nostros haud dubiam fugam capessere, nihil cunctati, mox equos conscendunt,⁸ Turcaeque, et Tartari, partim ad diripiendos currus, et impedimenta, partim in castra, quae partim iam soluta erant, partim sarcinis colligendis, occupabantur, provolarunt, et utrobique, incredibili omni[p. 234.]um rerum, atque⁹ hominum praeda potiti sunt. Irrumpentes enim magno clamore, atque impetu, magnam partem peditum aut captam, aut interfectam, aut in Danubium praecipiti cursu¹⁰ profugientem, deleverunt; et impedimenta, ac currus, quibus non tantum variae suppellectilis¹¹ ingens copia; sed etiam paratae pecuniae magnus numerus repertus fuit, una cum equis et vectoribus, facili negotio in potestatem redegerunt. Plurimi etiam, onustos variis rebus, et pecunia currus, per tumultum, et trepidationem, in via reliquerunt, qui postea, vel hostibus, vel vagis Hajdonibus, aut agrestibus, praedae fuere. Inter quae, Matthiae principis, et Burgavii legati res ingentis pretii,¹² ac argentea mensis et abaco dicata supellex¹³ pari infortunio, damnoque amissa est. Zrinius tamen, et paucae quaedam Hungaricae¹⁴ turmae, quae postremi agminis terga claudebant, satis pro disciplina, Turcas confertim irrumpentes, exceperunt, solitaque eorum virtute, im[p. 235.]petus hostium, aliquantum repressus. Et post memoratam aliquorum e Hungaris caedem: Neque¹⁵ tamen destitere hostes, nostris infestandis, donec summa dissipatorum ordinum confusione, neglecto ducum imperio,¹⁶ Ovarum¹⁷ perventum est. Triremes¹⁸*

¹ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *nonnulli* ² ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Ovarium* ³ corr. ex *atque* sec. **A** et ISTVÁNFFY 1622. l. c. ⁴ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *quum* ⁵ corr. ex *Germanis* sec. **A** et ISTVÁNFFY 1622. l. c. ⁶ corr. ex *incidissent* sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. et ms **A** ⁷ corr. ex *foedum* sec. **A** et ISTVÁNFFY 1622. l. c., ubi *faedam* ⁸ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *conscenderunt* ⁹ corr. ex *et* sec. **A** et ISTVÁNFFY 1622. l. c. ¹⁰ corr. ex *fuga* sec. **A** et ISTVÁNFFY 1622. l. c. ¹¹ corr. ex *suppellectilis* ¹² ISTVÁNFFY 1622. p. 643. *precii* ¹³ corr. ex *suppellex* ¹⁴ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Ungaricae* ¹⁵ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Nec* ¹⁶ ISTVÁNFFY 1622. l. c. add. *ad* ¹⁷ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Ovarium* ¹⁸ corr. ex *triremis*

ⁱ Vide ISTVÁNFFY 1622. p. 642.

ⁱⁱ Vide ISTVÁNFFY 1622. p. 642. lin. 32.

quoque et classis, quae ad insulam, quam Danubius, in duos fissus¹ alveos, efficit, quorum uno Comaromium,² altero Iaurinum navigatur, in statione erant,³ eadem trepidatione, multis navium, quae remigibus, et epibatis, forte carebant, hosti relictis, a⁴ Rideselio⁵ saluti suae consulente, Danubii ripam ad Mosonium oppidum subierunt.⁶ En infelicis receptus, ut mitius loquamur, tristem, et funestam faciem! ORTELIUS^{d.)}ⁱ ex eius tempestatis ephemeridibus, adcuratius paulo, damnum, quod fecit exercitus, designat, planeque ait: duo millia nostrorum caesa, tentoria, currus onerarios, rem tormentariam omnem, tabularium castrense, cancellariam vocant, et grandem pecuniarum vim, iisdem forte diebus, dis[p. 236.]solvendo militi adlatam, in hostium potestatem venisse; currus mille, naves onerarias ducentas, decem triremes, centum et viginti navalibus machinis instructas, interceptas; MATTHIAM archiducem vix, ac ne vix quidem properata cum ducibus aliis fuga, Altenburgum, quod Óvár est Hungaris, evasisse. Satis ad Iaurini, quin summae rei Christianorum calamitatem.

§. XXX.

Sinanus victoria multo, quam sperarat, opportuniore potitus, satis habuit cum⁸ clade, et impedimentis exutos, in fugam egisse Caesarios: praedam omnem, inter suos, ex aequo dispertivit, ut auctoramento esset, fortissimis quibusque ad labores obsidionales, porro, cum alacritate, preferendos. Ergo factus eo successu animosior, Iaurinum arctiori, quam hactenus, obsidione cingit; utque tripartito verberare posset moenia, in aquilona[p. 237.]ri suburbio, quod inter Rabam, Rabczamque situm Hardeckus hoste adveniente funditus exusserat, novos educit aggeres, dispositisque per suggestus machinis, perpetuis globorum iactibus, eam simul moenium regionem quassare pergit. Verum, quod valido extra modum muro, propugnacula ea fuerunt praefulta, intus autem, multo cespite offera¹⁰ omnia, fiebat, ut haerescentibus, in latericio muro, pilis, murorum compages, vix ac¹¹ ne vix quidem laxari potuerit: quin si nudabatur etiam lateribus moles, hauriebantur ab interiore humo, immissi globi, planeque in irritum cadebant. Qua re factum est, ut terebrandorum propugnaculorum consilium, denuo caperet. Ei destinationi, id in primis latus moenium videbatur idoneum, quod in meridiem obversum est, et S. Martini coenobium prospicit. Itaque immittuntur iterum in fossam fabri ferrarii, qui eodem artificio, elisis clam laterculis, scrobes intra munitionem agerent, cuius supra meminimus. Neque successu caruit institutum, quando unius noctis labore, tantam in pro[p. 238.]pugnaculum specum impressere operae, ut non latere tantum illic interdium, sed humum etiam ad cuniculi modum, sine cessatione potuerint excavare. Illud admirationis habuit plurimum, nocentissimum hosticum conatum hunc, tanto diurni, nocturnique temporis

Turcae exercitu nostro profligato omni virium contentione⁷ in oppugnationem Iaurini incumbunt:

aggeres et suggestus⁹ in suburbii ruinis collocant, neque tamen proficiunt:

muros iterum terebrare pergunt:

d.) *Chronicae Hung.* Parte I. p. 153. a. ubi tamen nostrorum cladem ad XXIX. Augusti diem refert: nobis ISTVANFFY potior est fides. Adde THUANUM quoque Lib. CX. p. 621. B.

¹ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *diffusus* ² ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Comaronium* ³ *in statione erant* add. sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ⁴ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *ab* ⁵ *Rideselio duce* corr. ex *Redeselio* sec. A et ISTVÁNFFY 1622. l. c. ⁶ *oppidum subierunt* corr. ex *subierunt oppidum* sec. A et ISTVÁNFFY 1622. l. c. ⁷ corr. ex *contione* ⁸ corr. ex *tum* a nobis ⁹ corr. ex *suggestus* ¹⁰ corr. ex *offarta* ¹¹ corr. ex *a* sec. A

ⁱ *Vide locos in nota d.) citatos in ORTELIUS-MEYER 1665. I. p. 153.; THUANUS 1621. p. 621.*

*elisaque
grandi
propugnaculi
parte frustra
obsiliunt:*

labore susceptum continuatumque, adversum a nemine fuisse; ut potuisset contrariis actis cuniculis in perniciem hostium converti. Proinde ignaris, *Hardecko* non minus, quam *Perlino*, subiectus pulvis pyrius concepto igne, grandem propugnaculi partem, in aera excussit, hiatumque in muro fecit, adsultui accipiendo haud futurum imparem. Simul mugitus fragorque elisi propugnaculi, per stationes auditus est, trepidare hi, illi limphatis¹ similes per urbis compita discursare, alii, hostes intra moenia, conclamare, dum, quid rei esset, discusso fumo, observaretur. In primis, fractum animo ferunt *Hardeckum*, *Perlinum* autem prope modum impotem mentis redditum, vix tantum consilii ex arena capere potuisse, [p. 239.] ut hiatum, qui sic satis laxus fuerat, obturare festinaret. Tandem metu, atque militum perturbatione sedata² ad opus itum est, et qua reiectis introrsum murorum fragmentis, qua cespite et materia alia, monstrante *Perlino*, hiatus ille opinione celerius, obstructus quomocunque est. At hostes, rei gerendae occasionem, a numine, uti praedicabant, sibi datam rati, nostris continua tormentorum disposure, ex ea murorum regione depulsis, ad adsultum alacres concursant, sublatoque incondito clamore, in fossam ruunt, et pro se quisque, enatatis aquis in ruinas enituntur. Sed, quod revulsum propugnaculum, non in fossam, sed in urbem reiectum fuit, neque profundo aquarum decessit quidquam, repetita saepius hostium incursio, cum pilis nostrorum, tum obiectu fluminis, haud quidem ruinis, uti rebantur, oppleti, †repressa†;³ tandem, bis mille⁴ fere desideratis, receptui cecinere. Erat enim in praesidiariis, mirificus ad propugnandam urbem, ardor, si eo uti voluisset *Hardeckus*. ORTELIUS plures adgressiones, magna in hostibus edita [p. 240.] strage propulsatas a nostris fuisse, memorat;⁵ ut si non servari, saltem diutius, et magna hostium internecone, defensari urbs potuisset omnino.

*singularis
praesidiario-
rum, in oppu-
gnando ardor.*

§. XXXI.

*Hardecki,
intempestiva
consternatio,
et praepostera
dedendi
Iaurini
consilia:*

Sed *Hardeckus*, rem omnem, perditam profligatamque ratus, salutem suam, duobus locis adapertae urbi, haud committendam, iam tum stolide existimavit, cum animorum non minus, quam virium in praesidiariis, praesentia, ac per horrea omnis generis com meatu esset sufficientissimus. Itaque diversa degeneris animi de urbe dedenda, ac paciscendo cum hostibus consilia agitare, eaque cum ducibus, discrimine, quam erat, in maius aucto, communicare coepit. Tametsi autem, subinde missis nunciis, ab archiduce MATTHIA, qui *Ovarinum* cum exercitu evaserat, optime sperare iubebatur, admonebaturque fidei, quam Deo, caesari, [p. 241.] totique orbi *Christiano* iuravit, promissis simul additis, propediem⁵ adfuturam cum *Burgavinam* quater millenariam legionem, tum *Moravos* etiam *Silesiosque*, qui ad iusti exercitus numerum, cum exercitu reliquo coadunati, quam primum laboranti opem sint laturo: tamen is erat *Hardeckii* sive pavor, sive torpor, sive, quod revera⁶ fuit, dedendae urbis tacita quaedam cupiditas, ut nihil dubitarit, perditissimorum consiliorum, quam nequiter exorsus fuerat, telam multo omnium nequissime pertexere. Igitur *Perlino* primum, mox et *Germanorum* tribunis

¹ corr. ex *linphatis* ² *militum perturbatione sedata* corr. ex *sedata militum perturbatione* sec. A ³ corr. ex *repressi* a nobis ⁴ corr. ex *millia* sec. A ⁵ corr. ex *prpediem* sec. A ⁶ corr. ex *rerera* sec. A

¹ Vide ORTELIUS-MEYER 1665. p. 153.

aliquot, atque ex *Hungaris* unico *Ozmandio*, in perniciosam sententiam multis suasio-
nibus pertractis, leges dedendae urbis comminiscitur, in tabulas solemnes refert, atque
syngraphis tribulum ex more signat. Mittitur extemplo, qui *Sinanum*, publicam fidem,
et colloquium incolume, rogaret: quibus, ex facili impetratis, *Perlinus*, strenuus malefi-
cii administer, in hostium castra *Hardecki* iussu proficiscitur, manum sa[p. 242.]lutari
adeo operi, si diis placet, admoturus. *Sinanus re cognita*, inquit ISTVÁNFIUS,^{e.)}¹ *sicut*¹ *sua*,
et omnium opinione celerius, ita gratissimo, laetissimoque animo, *Perlinum, deditionem*² *ul-*
*tro offerentem, audit, ac tridui inducias concedit. quibus et tormenta undique*³ *cessent, et de re*
*tota, transigatur. Itaque suum, et beglerbegi, ac Budensis*⁴ *legatos, in urbem mittit; brevique in*
*hunc modum concluditur: ut cum omnibus*⁵ *sarcinis, equis, armis et suppellectili, arce excedatur;*
iisque et sauciis, aegrotisque avehendis naues idoneae concedantur. Quibus a Sinano obsigna-
*tis, Hardeckus*⁶ *claves beglerbegi (eum enim Sinanus loco sui miserat) tradit, precatus impu-*
*denter,*⁷ *ut occupata urbe, quam diutissime*⁸ *potiretur, eoque dicto, nec exspectatis*⁹ *iis, qui na-*
*ves conscensuri, aliquantulum morae protraherent, urbe excessit. ORTELIUS*ⁱⁱ *cristatum et fe-*
stivo indutum amictu, comitante milite Austriaco, tanquam re bene gesta, urbe deces[p.
245.]*sisse*^{f.)}ⁱⁱⁱ *hominem, in litteras retulit: Óvarum demum, lugubri sumto habitu; sive*
quod animo praeciperet, turpe funus suum, sive ut simulato dolore, archiducis commi-
serationem provocaret: a quo tamen, quin et a ducibus reliquis, admissus ad colloquium
haud est, dum Viennam, causam dicturus proficisceretur, atque illic, cum Perlino captus,
habitaque^{g.)}^{iv} *diu quaestione, supplicio, quod multifarium et atrox meruerat, mitiga-*
to, capite plecteretur. Inerant vero Laurino, cum [p. 246.] dedebatur ab Hardecko, praeter
ingentem commeatus vim, tormenta currulia LIX. pulveris pyrii centenarii CCC., vini
*bis mille urnae. Urbe*¹¹ *potitus Sinanus*¹² *primo*¹³ *ingressu, gratiis Deo actis, captivos Turcas,*
*ad XX. qui iuxta pacta illic*¹⁴ *erant relictis, ad se vocat, deinde vinculis solutos, quod pro sa-*
*cris Mahumedanis,*¹⁵ *crudeles carceris, et compedum aerumnas, et vitae pericula, forti et con-*
stanti animo pertulissent, collaudavit, pedesque eorum, aqua calefacta, spectante exercitu, suis

Perlino cadu-
ceatore apud
Sinanum
utitur:

deditionis
leges:

urbe festivo
habitu indutus
excedit:

Sinanus edita
superstitiosae
pietatis
significatione
urbem occupat:

e.) Loco citato p. 644, 8.

f.) Dies fuit memoriae *D. Michaelis archangeli*, hora matutina decima, uti est apud ORTELIUM. Proditionis argumenta vide apud THUANUM l. c. p. 622. B.

g.) Prolixè rem omnem, et tristis supplicii genus ORTELIUS Parte I. p. 166. sequ. exprompsit. Prodiit vero in ferale pegma, vestem pullam, eamque *Hungaricam* indutus, mox inaurato gladio, quem consanguinei curaverant, percussus, eodem simul momento, dextra diminutus est, ad d. XVI. Iunii anno MDXCV. Adde ISTVÁNFIUM Lib. XXIX. p. 655, 31. Breviter, sed more suo scite, et ex vero, cum crimina, tum latam de *Hardecko* capitalem sententiam THUANUS in litteras retulit, Lib. CXIV. p. 707. Utimur vero editione *Francofurtensi*, anno MDCXXI. folio.

¹ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *sicuti* ² ISTVÁNFFY 1622. l. c. *deditionem* ³ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *utrinque*
⁴ ISTVÁNFFY 1622. l. c. add. *purpurati* ⁵ ISTVÁNFFY 1622. l. c. add. *rebus* ⁶ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Hardecus*
⁷ corr. ex *imprudenter* sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ⁸ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *quamdiutissime* ⁹ ISTVÁNFFY
1622. l. c. *exspectatis* ¹⁰ in nota g.) MDCXXI. corr. ex MDCXXVIII. ¹¹ ISTVÁNFFY 1622. p. 644. *Laurino*
¹² *urbe potitus Sinanus* ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Sinanus Laurino potitus* ¹³ ISTVÁNFFY 1622. l. c. add. *urbis*
¹⁴ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *illic* ¹⁵ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Mahumetanis*

ⁱ Locum in nota e.) citatum vide in ISTVÁNFFY 1622. p. 644.

ⁱⁱ Vide ORTELIUS-MEYER 1665. p. 153.

ⁱⁱⁱ Locos in nota f.) citatos vide in ORTELIUS-MEYER 1665. pp. 153-154.; THUANUS 1621. p. 622.

^{iv} Locos in nota g.) citatos vide in ORTELIUS-MEYER 1665. pp. 166-167.; ISTVÁNFFY 1622. p. 655.; THUANUS 1621. p. 707.

praesidio
munit:

manibus laevit, singulosque denis aureis nummis¹ donatos, ut in iis perpetua fide permanerent, cohortatus dimisit. Mille ianicseros, equites totidem, cum Ali purpurato, (Surrentinum ex Italia fuisse aiunt) urbi imposuisse Sinanum, auctor est ISTVÁNFIUS.ⁱ quorum numerum, ad quatuor mille peditum, et bis mille equites, auget ORTELIUS.ⁱⁱ Utrumque² factum fuisse arbitror. Tenuiore primum praesidio, quod Comaromium oppugnare coeperat, Sinanum, munivisse Iaurinum existimo: quod irritis coeptis, auxit demum tyrannus, ne deessent, qui defensarent urbem, si caesariani ad recuperandam eam, animos adiacebant. Sed [p. 247.] praesidiariis demigrantibus, quam nequiter a Turcis fides violata fuerit, ISTVÁNFIUMⁱⁱⁱ audiamus. Iis, inquit, qui naves conscenderant, aut aegri, per domos aut hospitia inventi, quique³ tardius antecedentium agmina consequuti⁴ fuerunt, fides publica, ita servata est, ut omnibus fere miserabilem in modum caesis, aut captis, aut omnibus bonis, et fortunis spoliatis, mirum documentum nos capere, Turcicae fraudis, et fallaciae, et quae victis, a perfido hoste pertimescenda sint, fortuna voluisse videatur. En! tristem foedamque Iaurini perditum historiam, an tragoediam!

in decedentes
praesidiarios
contra datam
fidem saevit.

§. XXXII.

Quam dolenter
tulerit caesar,
Iaurini dam-
nosissimam
iacturam:

Difficile explicatu est, quam dolenter, cum caesare, orbis Christianus, iacturam minutissimae urbis tulerit. Praeterquam enim, quod in vicinia Vindobonae, pedem fixisse Turcae visi sunt; nihil tota Hungaria superabat amplius, quod irrequieti hostis, in ipsa Germaniae viscera suscipiendas pro lubitu impressiones potuisset re[p. 248.]tardare. Ergo, trepidabantur,⁵ non Pisonii modo, sed Viennae etiam, totaque simul Bohemia, Moravia, Silesiaque. Ipsa urbana multitudo, aut solum vertere cogebantur, aut iugum perferre, nullo non ferro chalybeve durius. Adflavit ea calamitas, in primis Collegium Sacerdotum, et huius antistitem: quippe qui dilapsi varie, non inanes modo sedes, sed contaminatas etiam, nulla non barbaricae foeditatis superstitione, post se relinquerunt. Templam nimirum, atque aedes prominentiores alias, terra complevit hostis, atque tectis proturbatis in propugnacula vertit, grandioribus machinis insessa, quibus, extus, intusve, uti ferret necessitas, Christianorum molitiones retunderentur. Et Sacerdotum quidem Collegium, capitulum dicimus, adsentiente rege ac regno Sempronium demigravit; episcopo autem, regium oppidum Rákos, occidentali Fertónis littore, amoeno situ positum, concessum ea lege est, ut hospitaretur illic, dum Iaurino recuperato, in sedem pristinam remeare integrum ei fuerit. Hinc lex illa fluxit, quam anno MDXCVII.^{h.)} [p. 249.] de Iauriensis Capituli iurisdictione, tristi illa tempestate, libere exercenda, status pertulere. Verba sic habent:^{iv} Statutum quoque est, ut Capitulum etiam Iaurinense,⁶ nunc Sopronii degens, a modo deinceps, tam executionibus, quam expeditionibus, in sua iurisdictione, et diaecesi libere, sicut antea, procedere possit: sine praeiudicio tamen conventus B. Michaelis

urbis, et in
hac sacrarum
aedium facies:

antistitis
et capituli
demigratio:

huius
iurisdictioni
lege publica
consulitur:

h.) Art. XXXIX.

¹ ISTVÁNFFY 1622. l. c. numis ² corr. ex Virumque sec. ms. A ³ ISTVÁNFFY 1622. l. c. quive ⁴ corr. ex consecuti sec. A et ISTVÁNFFY 1622. l. c. ⁵ corr. ex tripedabantur ⁶ CJH 1696. l. c. Iauriense

ⁱ Vide ISTVÁNFFY 1622. p. 644.

ⁱⁱ Vide ORTELIUS-MEYER 1665. p. 154.

ⁱⁱⁱ Vide ISTVÁNFFY 1622. p. 644.

^{iv} Vide CJH 1696. III. p. 54.

*archangeli de Csorna;*¹² *et salvois remanentibus libertatibus, ipsius civitatis Semproniensis.*³ Adparet hinc, post *Iaurinum* captum, perturbatam fuisse aliquantisper, huius collegii iurisdictionem. quod fieri proclive,⁴ immo necessum fuit, in tanta, tamque subita confusione. Ergo, ad se id pertinere rebantur, cum sacerdotii eius collegae, tum ordines regni, ne iura capituli, ex hac fortunae malignitate, antiquarentur. Quid autem, sub idem infaustum tempus, tabulario venerandi collegii, evenerit, nemo me hucusque docuit, neque in traditae urbis conditionibus, aliud quidquam reperio, quam quod facultas, cum sarcinis emigrandi, in commune data fuerit omnibus: nude auguror, in rem suam vertisse sacros viros, [p. 250.] indulgentiae hoc genus, et cum supellectilem diviniorem, tum tabularium antiquissimis monumentis atque diplomatibus refertum, secum deportasse: saltem, de Archivi *Iauriensis*, iactura, quam tunc fecisset *capitulum*, nusquam legas. Illud mirari subiit, timuisse sibi, ex hoc collegii apud se hospitio *Sempronienses*. Verum ita erant tunc, cum tempora, tum ingenia hominum comparata, ut nihil acciderit crebrius, quam, in portu naufragium fecisse. At enim, breve id hospitium *capitulo*, in urbe *Semproniensi* fuit, atque vix ad unius lustris intercapedinem protractum. Anno enim MDXCVIII. recuperata insigni stratagemate urbe, id dedere operam, in sequutis⁵ comitiis ordines, ut suas iterum, iure postliminii, sedes repeteret sacrum collegium. Sanctioⁱ⁾ in hunc modum ferebatur:ⁱ⁾ *Praeterea supplicant denuo status et ordines, ut sua maiestas Capitulo Iauriensi solitam, et a divo Hungariae⁶ regibus concessam residentiam ac iurisdictionem, in ipsorum Iauriensi civitate,⁷ reddi, ac restitui gratiose iubeat: sic etiam aliis, qui ibi domos ha[p. 251.]buerunt.* Quod denuo se supplicare aiunt ordines, ad irritum cecidisse priores suas preces, satis indicant: non quod reiectae fuerint a caesare, sed, quod difficile est, luxatas ad eum modum res, extemplo suis locis reponere; in primis, ubi castrensium praefectorum aviditas, intercedit. Rediit ergo ipso credo seculari anno MDC. in pristinas sedes *capitulum*; neque enim, sequentium annorum comitiis querelae eam ob rem proditum quidquam reperio; si illam excipias, quae anno MDCIV. perscripta est; sed quae, non de recuperanda sede vetere; verum de averruncandis⁸ praefectorum iniuriis, quas possessoribus *capituli*, nihil dubitabant inferre, loquitur. Tunc et *episcopum*, ad *caethedram* rediisse, et resedissee iterum vetere loco, fas est existimare: dum interea *Rakosum* in praesulum mansit potestate, quo hodieque potiuntur. Sed ad *Iaurini* fortunam recognoscendam stilum porro admoveamus. [p. 252.]

recuperato Iaurino, in sedem pristinam reponere capitulum cupiunt status et ordines:

huc et episcopus redit.

§. XXXIII.

Tertio demum post captam a *Sinane* urbem anno, qui post millesimum quingentesimum, nonagesimus septimus fuit, praecipitato magis, quam deliberato consilio, MAXIMILIANUS archidux, qui in bello, adversus *Turcas* administrando, fratri MATTHIAE, successerat, obsidendum *Iaurinum* statuit. Magni eius anni ad bellum adparatus

Belli anni 1597. adparatus ad Iaurinum obsidendum inaugurato convertuntur:

ⁱ⁾ Articulo XLII.

¹ corr. ex *Csona* ² CJH 1696. I. c. *Chorna* ³ CJH 1696. I. c. *Soproniensis* ⁴ corr. ex *provide* sec. ms. A ⁵ in *sequutis* corr. ex *cum* (?) sec. A ⁶ CJH 1696. III. p. 73. *Ungariae* ⁷ CJH 1696. I. c. *civitati* ⁸ corr. ex *averuncandis*

ⁱ⁾ Vide CJH 1696. III. p. 73.

res illa dubiis
ducum
sententiis
disparatur:

tandem
Iaurino
incumbitur:

oppugnationis
exordia, sic
satis prospera:

fuere.^{k.)i} MAXIMILIANUS enim, uti solertis, et intenti, ad rei bene gerendae occasionem, ducis, praeberet documentum, exercitu mature ex hibernis educto, ad *Ovarinum* castra iussit collocari. Huc demum copiis, adolescente iam vere, undiquaque coactis, cum ad V. Calendas Augusti ipse accessisset, in consilium vocat duces, et de summa belli, sententias rogat. Erant, qui *Budam, Agriamve* oppugnandam censerent, quod illic suppetias, ex *Transylvania* commode adfuturas [p. 253.] sperarent; neque defuere, qui *Papae* recuperandae consilia suggerebant; rati, ex depulso illinc hoste, expeditam fore seu *Iaurini*, seu *Albae-Regalis* adgressionem. Id, in huius consilii rationibus difficultatem habuit, quod relicto longius *Danubio*, commeatum inopia metuebatur. Itum tamen est V. Idus Augusti, ad expugnandam *Papam*, quando metu illo, *Ioannes Iovius*, annonae procurator, duces exemit. Eo oppido capto^{1.)ii} reducebatur iterum in *Ovariensia* castra exercitus, cum non facile succurreret, quemadmodum aestatis reliquum collocari oporteret. Convocati in militarem senatum duces, cum diu, quorsum vertenda essent arma, variantibus sententiis, frustra consultarent, nam alii *Budam, Hatvanumve*, aut *Agriam*, tentandam; alii, atque in his *Sigismundus Aldobrandinus*, et *Ioannes Bernsteinius*,^{m.)iii} viri militares, *Iaurinum* obsidione cingendum, suadebant: quip[p. 254.]pe quo recuperato, securitatem *Austriae* procuratum iri, haud sine ratione praedicabant. At MAXIMILIANUS, †ne¹ duces temere committeret, †profectionem *Comaromium*, edicit, ubi sedatioribus animis, de expeditione, huc illucve suscipienda, constitui possit. Ergo Nonis Septembris, castra *Ovaro* promotata, remissoque, quem ad †excitum, *Strigonio* evocaverat, *Pálfo*, per ea deserta, quae inter *Iaurinum* et *Comaromium*, hostes prorsus everrerat,² iter haud sine difficultate instituit. Huc ubi ventum est, commutatis consilii rationibus, *Iaurinum* obsidendum, nec opinantibus ducibus suscipit, simulque *Rupertum Eggenbergum*, et *Ioannem Bernsteinium*, cum selectissimis cohortibus V. Idus Septembris ad urbem, militaribus operibus claudendam dimittit: ipse cum legato suo *Carolo Burgavio* regulo, copiisque reliquis, castra, longo penes *Danubium*, ORTELIUS *Rabam* fuisse memorat,^{iv} tractu, collocato, inque ea, *Pálffium* cum suis adventantem, plenus optimae spei, recipit. Nec mora, exordiuntur *Eggenbergius* ac *Bernsteinius* designata [p. 255.] opera, quodve validis peditum equitumque subsidiis sustentabantur, brevi post suggestus educunt, moliuntur vias obsidionales, atque meridionale propugnaculorum latus destinatis globorum iactibus, strenue adeo, diu noctuque, verberant, ut rimas passim agere muri observarentur. Neque sibi intus hostes defuere: quippe novis passim molibus, atque pro porta in primis *Albana*, ad ingentem altitudinem, ita aggestis, ut collocandis maioribus tormentis, essent idonea. Hinc demum fervente oppugnatione, non una clade, nostri adficiebantur. Id molestum, post oppugnationis exordia, MAXIMILIANO accidisse memorant, quod *cis-Danubianae* copiae, quae sub *Zrinii* erant imperio, tametsi evocatae saepius, tam diu venire tardarunt, dum certi adferrent nuncii,

k.) Recenset eos ORTELIUS loco cit. p. 216. seqq.

1.) Strages, quae tunc *Papae* accidit, legitur apud THUANUM Lib. CXIX. p. 815. B.

m.) Corrupte ISTVÁNFYUS vocat *Prestensium*. Erronee!

¹ corr. ex in sec. A (?) ² corr. ex everruerat

ⁱ Locum in nota k.) citatum vide in ORTELIUS-MEYER 1665. pp. 216–218.

ⁱⁱ Locum in nota l.) citatum vide in THUANUS 1621. p. 815.

ⁱⁱⁱ Locum in nota m.) citatum vide in ISTVÁNFY 1622. p. 710.

^{iv} Vide ORTELIUS-MEYER 1665. p. 221.

Mehemedem purpuratum, cognomine *Satergim*, coacto ex *Bosnia*, *Illyrico*, et *Pannoniae* limitibus ingenti exercitu, *Belgradum* pervenisse. Nostri interim, ne ad eos nuncios oppido ingratos, fracto animo viderentur, coeptam magnis animis obsidionem, strenue persequuntur, tormenta propius [p. 256.] admovent, neque cessant validissimis ictibus moenia pulsare. *Tanta tamen inerat Ali bassae*,¹ *urbis*² *praefecto*,³ *ac ianicserorum*⁴ *animis constantia*, inquit ISTVÁNFIUS,^{n.)} *tantusque nostrorum contemtus, ut nec*⁵ *portas, nisi nocte clauderent, et greges ovium tanto intervallo, ut tormentorum iactu defendi ab iniuria possent, ad pascua urbi propinquiora propellere auderent, excurrendoque frequenter, et rursus sese prope recipiendo, multos ex nostris abriperent, atque ab iis ea*,⁶ *quae de nostrorum conatibus scire volebant, edocerentur*. Vix dies abibat, quin acerrimis eruptionibus nostros *Turcae*, ac *Tartari*, lacesserent, ederentque strages, non raro, sic satis damnosas. Earum numerum, fortunamque sollicito ORTELIUSⁱⁱ describit. Quae dum fiebant, auctumnus ingruit, continuus, frigidisque pluvias, non obsidentibus tantum; sed excubatoribus etiam, et qui in castris per contubernia diversabantur, infestus. Eaedem coeli iniuriae, corruptis itineribus, insignem an[p. 257.]no-nae penuriam, toto exercitu invexere. Augebat⁷ inopiam *Vallonum* licentia, a quorum rapinis nihil intemeratum superabat. Nimirum, adscitis subinde, ut peccarent excusati, in praedae societatem *Germanis*, quidquid commeatus, seu militari itinere, seu *Danubio* secundo ad castra ab institoribus devehebatur, maleficientissime interceptabant. Neque in ea rerum omnium difficultate, obvium rapinis est, a ducibus; quin immo⁸ *Burgavio* legato, palam fere connivente, eo usque processit insuetus disciplinae miles, ut ne caedibus quidem se abstineret. Qua re factum est, ut totis castris fames invalesceret, neque anno-na modo milites, sed et pabulum iumenta deficeret: dum contra ea, rebus omnibus^{o.)}iii adfluerent obsessi, quos quia nostrorum, quibus urgebantur, difficultates haud latebant, habebantque exploratum *Mehemetem*, cum exercitu, ad dissipandam obsidionem, magnis itineribus, adtentare: militari constantia, qua hucusque [p. 258.] propulsarunt oppugnantes, in ferociam, immo rabiem versa, factis creberrimis eruptionibus, nostros fatigare, et qua grandioribus, qua manuariis tormentis, magna plerumque edita clade, infestare, nihilque, quod ad perniciem nostrorum valebat, intentatum relinquere. Itaque fuit sane, hostium ea contentio, non vulgo modo; sed et ducibus, perniciosissima. Ipsi certe, qui obsidioni moderabatur, *Bernsteinio*^{p.)}iv ad III. Cal. Octobris exitium adtulit. Cum enim aggeres, et tormenta invisurus, equum conscendere vellet, idque cunctantius perficeret,

progressus, ob adventantis hostis rumorem, impeditior:

Turcarum in propugnando ardor:

molestiae, quae nostros adfligebant:

militaris disciplinae neglectus:

accelerans⁹ in suppetias Mehemetes nostros terret, obsessos ferocios reddidit.

^{n.)} Libro XXX. pag. 711, 12.

^{o.)} Aliter ORTELIUS: eo nempe inediae ventum fuisse in urbe, ut captivos *Christianos* contrucidarint *Turcae*, quo commeatui parceret: viginti admodum nobilibus, vivere permissis.

^{p.)} ORTELIUS occasum fortissimi ducis ad pridie Cal. Octob. refert. quem tunc sibi acceleravit, cum pro porta *Viennensi*, quam ille oppugnabat, iamque nocturno adsultu tentandam statuerat, incautius, cum suis, vias obsidionales recogniturus obequitaret.

¹ ISTVÁNFFY 1622. p. 711. *passae* ² omiss. apud ISTVÁNFFIUM 1622. l. c. ³ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *praefecti* ⁴ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *ianicerorum* ⁵ corr. ex *ne* sec. A et ISTVÁNFFY 1622. l. c. ⁶ add. sec. A et ISTVÁNFFY 1622. l. c. ⁷ corr. ex *Augebat* sec. ms. A ⁸ corr. ex *inmo* ⁹ corr. ex *accelerantis* a nobis

ⁱ *Locum in nota n.) citatum vide in ISTVÁNFFY 1622. p. 711.*

ⁱⁱ *Vide ORTELIUS-MEYER 1665. p. 222.*

ⁱⁱⁱ *Locum in nota o.) citatum vide in ORTELIUS-MEYER 1665. p. 223.*

^{iv} *Locum in nota p.) citatum vide in ORTELIUS-MEYER 1665. p. 224.*

destinato maioris machinae ictu discerptus est. *Kinskius* autem senior, in suo tentorio, ingenti ferrea pila in incertum emissa quassatus, momento exspiravit. *Tantis rerum difficultatibus*, loquimur cum ISTVÁNFIÓ,¹ *circumvento* Maximiliano, *exploratores, ac transfugae*, Mehemetem¹ Satergum,² *iam* Moha[p. 259.]csianos³ *campos superasse, brevique, ut Iaurino succurrat, Budam venturum esse nunciarunt. Quapropter suorum consilio*⁴⁾⁴ⁱⁱ *usus, ne sub Iaurino, duplici cum hoste sibi pugnandum esset, castra in insulam Comaromiensem, traiecto Danubio, tanta festinatione transtulit,*⁵ *ut multa castrensis supellex, et non contemnenda commeatus, et alimentorum copia, quae eo, tridui spacio convecta erat, simul et navium haud exiguus numerus, hostibus relinqueretur.* Sed THUANUS^{r.)}ⁱⁱⁱ⁶ nihil metum nostrorum dissimulat. *Nostris, inquit, non sine trepidatione obsidionem solvunt, ne, diuturniore mora, aut necessitatem de summa decertandi, sibi imponerent; aut hostem in interiora Pannoniae atque adeo Germaniae recedentes, pertraherent. Eo factum, ut magnam impedimentorum partem, quo expeditiores in [p. 260.] receptum*⁷ *essent, neve hostibus usui forent,*⁸ *incendio consumserunt. Hic tunc obsidionis*⁹ *Iauriensis fuit exitus, foedus non minus, quam damnosus.*

§. XXXIV.

Turcae
nostrorum
fugam in rem
suam vertunt:

Quae post eam fugam, recollectis iterum animis gesta sunt a MAXIMILIANO, non est huius loci recognoscere. *Iaurinenses Turcae* egregie nostrorum hac fortuna usi sunt in rem suam. Praeterquam enim, quod desertam in castris, et separatam¹⁰ ab incendio, annam, et instrumenta belli alia, cum insigni captivorum numero, tanquam in triumpho, in urbem invehunt; muros, quibus rimae fissuraeque fuerunt impressae, instaurant, operaque, et vias nostrorum obsidionales, solo coaequant: prorsus¹¹ confisi nunquam postea reddituros *caesarianos*, nisi forte imprudenter oblitos, quam male sibi cesserit haec appetiti *Iaurini* temeritas. Atque edidit sane *Ali bassa* ex defensa [p. 261.] urbe, ultra omnem modum ferox vesanientis insolentiae documentum, quando non tormentis modo suis, cum urbe nuper interceptis, *Turcicis* litteris, scite insculpi curavit, *nullo unquam tempore Iaurinum a Christianis receptum iri;*^{iv} sed excitavit etiam supra portam amnensem, voluptarium ac fastosum coenaculum, in cuius summo apice, non RUDOPHLI tantum caesaris tabulas, tricesimae antehac,¹² ex more, cum insigni regio praefixas, tanquam

Ali bassa,
urbis praefecti,
insolentia:

q) *Panicum* fuisse in ducibus, et milite terrorem, quem frustra increpuit *Pálffi*, apud ORTELIUM p. 224, 6. legas; quod ex THUANO adnotavimus.

r.) Lib. CXIX. p. 816. D. ubi et istud legas: *Praesidiarii, discessu nostrorum cognito, in moratores, et aegros, tardius incedentes invecti, multos ex iis crudeliter interfecerunt, aut in captivitate abduxerunt.*

¹ corr. ex *Mehemetum* sec. A et ISTVÁNFY 1622. p. 711. ² ISTVÁNFY 1622. l. c. *Mehemetem Satergim*
³ ISTVÁNFY 1622. l. c. *Mohacianos* ⁴ in nota q.) *panicus* corr. ex *pannicus*; in corr. ex a ⁵ *tanta festinatione transtulit* ISTVÁNFY 1622. l. c. *transtulit tanta festinatione* ⁶ in nota r.) pro *incedentes* THUANUS 1621. p. 816. *incedenteis* ⁷ THUANUS 1621. p. 816. *receptu* ⁸ THUANUS 1621. l. c. *esset* ⁹ add. sec. A ¹⁰ corr. ex *separantem* ¹¹ corr. ex *porsus* ¹² corr. ex *ante has* sec. A

ⁱ Vide ISTVÁNFY 1622. p. 711.

ⁱⁱ *Locos in nota q.) citatos vide in ORTELIUS-MEYER 1665. pp. 224–225.; THUANUS 1621. p. 816.*

ⁱⁱⁱ *Locum in nota r.) citatum, ac quae hic ab eo opere transscribuntur, vide in THUANUS 1621. p. 816.*

^{iv} Cf. RÉVAY 1659. p. 104. „*Nullo unquam tempore posthac, munimentum tanti momenti per Chritianos recipi et debellari posse.*”

anathema, suspendit; sed etiam galli ferrei, qui ritu vetere in turre fastigio eminebat, simulacrum, cum praefidentissimo dicerio: TUM DEMUM LAURINUM RECUPERANDUM FORE A CHRISTIANIS, CUM FERREUS ISTE GALLUS CANTARIT: colophonis loco defixit. Ac vulgus quidem, capto *Iaurino*, cecinisse gallum hodieque sibi persuadet; quod tamen PETRUS de REVA, auctorum fidei permittendum censet.¹ Ego sic interpretor fabulam,¹ ut respondisse omnino credam *Ali bassae* vaticinio,² tristem eventum, sub idem illud tempus, cum elisis *petardae* impulsu, valvis portae *Albensis*, *Galli ferrati* primi erant, qui [p. 262.] *Babacurto*, et *Obenbrucco* ducibus, hinc in forum urbis, illinc adversus arcem, irruerunt, editoque celeusmate, socios ad fortiter succedendum incitaverunt. Sed quia *Ali bassae* insolentiam meminimus, tacendum haud est, *Italum* gente, *Surrentinum* patria fuisse,^{s.)ii} atque *Genuensibus*, in *Chio*, maris *Mediterranei* insula, tunc militasse, cum *Solymannus Szigetho* expugnato, *Pialis* classis suae praefecti³ ductu, eandem insulam fraude inusitata, interceperat. Illic enim captum, et sive carcerum squalore, sive auctoramentis quibuscunque aliis, ad *Turcarum* impietatem amplectendam, inductum⁴ fuisse perhibent. Ex eo tempore, ea sui documenta, cum *Asiaticis*, tum *Europeis* bellis, dedit apostata,⁵ ut in fortissimorum ducum numero censeretur, habereturque idoneus, cui *Iaurinum* cum imperio credi posset. Nunc urbis fata revisamus. [p. 263.]

*tessera de gallo
ferreo citius
cantaturo,
quam Christi-
ani urbem
recepturi
essent, quid
praesagierit:*

*Ali bassae
genus, et fata.*

§. XXXV.

Irrita haec, quam expromsimus, *Iaurini* obsidio, non RUDOLPHUM tantum caesarem; sed *Germaniam* simul universam in sollicitudinem coniecit, ne elatus hostis, ipsos *Romani* imperii limites pervadat. Ergo de recuperanda urbe diu secum, et cum his, ad quos cura pertinuit, deliberat, ac prorsus constituit nihil intentati relicturum,⁶ dum *Iaurinum*, sive id aperta vi fieri debeat, sive arte militari quacunque alia, depulso inde tyranno, in libertatem vindicet. His distento consiliis fortissimi duces, *Schwartzenburgius*, et *Pálffius* animum subeunt: alter *Germanicis*, et auxiliaribus *Gallorum* copiis, alter turmis ac cohortibus *Hungaricis* praefectus. Fuit utrique consummata rei militaris scientia, virtus in administrando bello summa, fides in caesarem nunquam contemnerata, amor orbis *Christiani* nudus, concordia inter se mirifica.⁷ [p. 264.] Quos caesar ad se accitos, de sollicitudine sua, deque destinationibus suis, remotis arbitris,⁸ secreto edocet: in qua sit, de eorum bellica virtute, opinione, spe, ac confidentia, etiam atque etiam testatur, rogat, hortatur, ac monet, meminissent sui, atque perditum *Hardecki* maleficio *Iaurinum*, sua in rebus agendis dexteritate, virtuteque, ac prudentia, regi, ac regno recuperarent. Succurrere sibi, quam feliciter a praesenti *Pálffio*, et *Bernsteinio* nuper ad *Iaurinum* necato, novum illud machinae genus, cui *petardae* nomen, expugnandae *Tatae* adhibitum fuerit. Tentarent id artificii *Iaurino* quoque DEO propitio admove; in eam se spem venire, haud fraudatum iri, exspectato eventu, eorum solertiam.

*Obsidio haec
irrita, exacuit
caesaris
industriam,
et consilia
recuperandi
Iaurini:*

*destinationum
earum ordo,
et administri:
caesaris, ad hos
adlocutio:*

s.) ISTVÁNFFIUS Lib. XXX. p. 711, 18.

¹ corr. ex *tabulam* sec. A ² corr. ex *vaticinium* sec. A ³ corr. ex *praefecto* sec. A ⁴ corr. ex *inductam* sec. A
⁵ corr. ex *apposita* sec. A ⁶ corr. ex *relictarum* sec. ms. A ⁷ Quos del. a nobis. ⁸ corr. ex *arbris* sec. A

ⁱ Vide RÉVAY 1659. p. 105.

ⁱⁱ Locum in nota s.) citatum vide in ISTVÁNFFY 1622. p. 711.

*recipiunt in
se tanti molis
negotium.*

Acceperē mandata haec caesaris duces strenuissimi, ac iurata propemodum fide, pro se quisque spondere, nulli se labori, sed nec vitae parsuros, uti, quod iubentur, summo silentio, industriaque perficiant, quando et ipsi, non tam sperent, quam confidant, destinata ex animi sententia successura esse, in ea hostium securitate ac praefidentia. Ergo, ut a caesare ad stationarium atque hibernantem militem discessere, occultatis consiliis suo uterque loco in expeditionem se paravere.¹ Intercessit proposito hiems, praeter modum nivosa, et veris, ex diffugiente nive intemperies, atque impedita coeno itinera. Militem interim, destinationum ignarum, non secus in dies fere singulos, fortissimi duces exercuere, quasi iam iam in hostem ducendus esset. Viarum praeterea opportunitates explorare, Iaurini habitum, moenia, portas, praesidiariorum numerum ac robur, quaque adcurratione, seu vigilant, seu excubent, ex comitantibus ultro citroque rusticis, condiscere.

§. XXXVI.

*Expeditionem
comparant
Schwartz-
burgius et
Pálfius:*

Adoleverat, inter hos ducum adparatus, Martius, cum aquis opportune diffugientibus, de suscipienda expeditione duces invicem decernunt. Residentibus aquis, inquit ISTVÁNFIUS,¹ ac aequioribus nonnihil viis redditis, Schwartzburgus² ex omnibus copiis equites et pedites quam promptissimos seligit, ac Comaromium³ convenire iubet. Fuere Galli pedites noningenti,⁴ Vallones totidem, e Strigonio Galli Vallonibus permixti trecenti, ac ex veteranis Comaromii⁵ stipendia merentibus Germanis quinquaginta, qui iussu Schwartzburgii⁶ tympana et fistulas, ut instrumenta clandestino conatu rem gerentibus, minime necessaria, abdicaverant. Pálfius⁷ mille hastatos equites Hungaros,⁸ ac totidem pedites sclopentarios, nec⁹ multo minorem Germanorum militem¹⁰ adduxit: ut omnium copiarum cuiusvis gentis nationisque, et ordinis summa, quinque mille, ac centum quinquaginta militibus constaret. Exigua oppido manus, si arduam molitionem, cui destinabatur, spectes! Elegans est, ac plane excelsi, atque militaris animi, adlocutio, quam CSERNOVITZIO^{t.)} interprete, Schwartzburgus ad [p. 267.] duces militesque dixit, antequam in expeditionem iretur. Adscribam carmen, ut et doceat, et delectet lectorem, neque enim facile obvium est.ⁱⁱ

*Schwartz-
burgi ad mili-
tes adlocutio.*

*Hactenus, o proceres, belloque animosa propago!
Sat paci¹¹ genioque datum est; nunc vere¹² rubenti
Avia cum resonant avibus virgulta canoris,*

^{t.)} De bello Pannonico, Lib. III. Prodiere Libri VI. memoriae inaugurationis FRIDERICI PALATINI in regem Bohemiae inscripti a. MDCXIX. Pragae forma quadrip. Auctore Ioanne CSERNOVICISIO a Libaeo Monte, Antiquae Urbis Pragensis cive cons.

¹ se paravere corr. ex separavere sec. A, ubi se parare ² ISTVÁNFFY 1622. p. 719. Suarcemburgus ³ ISTVÁNFFY 1622. l. c. Comaromium ⁴ corr. ex novingenti sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ⁵ ISTVÁNFFY 1622. l. c. Comaromii ⁶ ISTVÁNFFY 1622. l. c. Suarcemburgii ⁷ corr. ex Pálfius sec. A; ISTVÁNFFY 1622. l. c. Pálfius ⁸ ISTVÁNFFY 1622. l. c. Ungaros ⁹ post nec vocula non del. sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ¹⁰ militem ISTVÁNFFY 1622. l. c. equitum numerum ¹¹ corr. ex pauci sec. CSERNOVICIUS 1619. III. v. 501. ¹² corr. ex vero sec. A et CSERNOVICIUS 1619. III. v. 501.

ⁱ Vide ISTVÁNFFY 1622. p. 719.

ⁱⁱ Vide CSERNOVICIUS 1619. III. vv. 500–537. Litteris „v.” et „vv.” versum aut versus poematis significavimus; etsi in editione, qua Belius usus est, nec paginae, nec versus numeris sunt instructi.

*Cum frondent silvae,¹ Zephirique² tepentibus auris,
Egregiam bello, revocant sub signa iuventam.
Rem summam instinctu superum, meritique doloris,
Mente paro, servate animos, et pellite curas!
Cernitis, ut Thracas teneat fiducia rerum;
Postquam Iaurino nos bello egere superbo.
Et meministis enim, et multum meminisse necesse est:*

Quot Christi ille osor, deiecit fraudibus arces; [p. 268.]

Oppida quot cepit,³ quot tristem misit in orcum⁴

Millia, quot magnas⁵ viduavit civibus urbes;

Quot victor captos strinxit compagibus arctis:

Non tantam densis tempestas imbribus acta,

Dat stragem segeti, nec tantam⁶ vultur aduncis

Unguibus alitibus, sed nec per ovilia turbans

Molle⁷ pecus, tristi lupus adfert dente ruinam;

Barbarus hic quantam nostras invexit in oras.

Exhaustum est, quidquid⁸ multis congestit ab annis

Sedula parcorum quondam vigilantia avorum.

Praetereo census populi, vulgique tributum,

Impendunt⁹ nimio quem libertatis amore [p. 269.]

Atque hinc istae hominum nostro de Marte querelae,

Deque infelici toties certamine, deque

Proditione ducum praeferrere vile triumphis

Argentum, tristi spoliari regna rapina,

Divendi, non castra capi, non patriae ad arma,

Sed tantum turpis ferri fervore lucelli.

Quare, agite o proceres! qui mille pericula Martis

Mecum experti estis, non hic erepta laborum est

Merces, tollantur longi duce me mala belli

Semina, iamque aliquem inveniant haec praelia fnem.

Ne trepidate viri! Deus has Deus ultor in iras

Adportat, coeptisque¹⁰ favet, nec numina desunt!

Si porro o socii! quis vos pavore improbus urget,

Si quis corda metus gelida formidine ludit, [p. 270.]

Expeditam quam ratione, quod instat, agamus.

Reliqua, quibus expeditionis ordo, facunde expromitur, iam iam dabimus.

¹ CSERNOVICIUS 1619. III. v. 503. *sylvae* ² corr. ex *Zephyrisque* sec. CSERNOVICIUS 1619. III. v. 503.

³ CSERNOVICIUS 1619. III. v. 511. *caepit* ⁴ corr. ex *arcum* sec. A et CSERNOVICIUS 1619. III. v. 511.

⁵ CSERNOVICIUS 1619. III. v. 512. *magnis* ⁶ corr. ex *tantum* sec. A et CSERNOVICIUS 1619. III. v. 515.

⁷ corr. ex *mole* corr. ex *arcum* sec. A et CSERNOVICIUS 1619. III. v. 517. ⁸ CSERNOVICIUS 1619. III. v. 519.

quicquid ⁹ CSERNOVICIUS 1619. III. v. 522. *impendent* ¹⁰ CSERNOVICIUS 1619. III. v. 534. *caeptisque*

§. XXXVII.

*Suscipitur
auspicato
expeditio:*

Animis ducum, militumque, ad hunc modum accensis VI. Calendas Aprilis selectissima cum manu hac, hora post meridiem prima, *Danubium*, nocte superiore, navali ponte constratum, auspicato traicit. Tunc vero, haud sine numine evenit, ut *Matthaeum*¹ *Felnémethy*, superioris anni, irrita illa *Iaurini* obsidione, captum, iam vero colligendi lytri causa, dimissum, obvium haberent nostri. Ex eo enim opportune condidicit *Schwartzenburgius*, *Turcas* nihil sinistri metuentes mollia otia *Iaurini* agitare; iactare item praefidenti sermone, tum *Christianos Iaurino* potituros, quando gallus [p. 271.] galinaceus, e ferrea lamina, in turris fastigio, ex more collocatus, cantum esset editurus: caeteroquin, neque portas cum cura claudi, neque militari adtentione, excubias, vigiliisque obiri; hesterno die, ducentos *ianicaros Budam* exmissos esse, commeatus inde adportandi causa. Haec edoctus *Schwartzenburgius*, *Felnémethium* compedibus onustum secum venire iubet, atque in spem optimam erectus, profectionis et adsultus ordinem, quoque loco cohortes, atque turmae singulae, seu proficisci debeant, seu depugnare, litteris, ritu castrensi, consignat, atque inter duces distribuit. quas instituti² rationes, ad hunc modum canit CSERNOVICIUS:³

*eius rationes
poeta canit:*

*Planities*⁴ *prope Iaurinum est, tellure patenti,
In longum porrecta modum vix lumine quisquam
Metiri possit spatiosas aequoris oras* [p. 271.]
*Intus ad insidias, fraudique accomoda vallis
Anfractusque latent, curvi tutique receptus.
Quo cum perventum est, iam se non cogit in arctum
Ipsa, sed effusis campo datur ire patenti.
Huc delecta virum superato flumine furtim
Corpora deducam, postquam sopor altus habebit
Murorum vigiles, portam veniemus ad ipsam.
Quod si quis porro, qui simus, quaeret in armis:
Illorum reditum, qui nuper ab urbe profecti
Collectum annonam, ficto*⁵ *simulabimus ore.
Vos mihi Threicio perfusi labra liquore
Multaque sueta hosti docti confingere*⁶ *lingua,
Castra praeite! istis,*⁷ *cui portam cingere flammis
Cura datur, dare te Vaubcourti, asuesce*⁸ *sodalem.* [p. 273.]
*Pone subi bellis armisque experta Volonum
Promta cohors, pedites Hunni succedite, vosque
Ductores equitum Strasolde!*⁹ *Lopesi! per arma
Noti orbi, notique mihi, pro pace patrita*¹⁰
Pro libertate, arma armis hebetate, necate,

¹ corr. ex *Matthaeum* ² corr. ex *institui* sec. A ³ CSERNOVICIUS 1619. III. v. 538–587. ⁴ CSERNOVICIUS 1619. III. v. 538. *Planicies* ⁵ corr. ex *dicto* sec. A et CSERNOVICIUS 1619. III. v. 550. ⁶ corr. ex *confingere* sec. A et CSERNOVICIUS 1619. III. v. 552. ⁷ add. sec. A et CSERNOVICIUS 1619. III. v. 553. ⁸ rectius *assuesce* ⁹ CSERNOVICIUS 1619. III. v. 557. *Ztrasolde* ¹⁰ corr. ex *patria* sec. A et CSERNOVICIUS 1619. III. v. 558.

*Pungite, fundite, tundite, percutite, excutite omnes,
 Per varias artes, vestra ditione tyrannos
 Et vos acria¹ quos misere in praelia Galli,
 Dextrum urbis terrete latus; tuque inde sinistrum
 Quam mihi delegi, reliquorum turba Volonum.
 Tute² Verlini iunge Heros Haini manipulis
 Et quae forte tuae cecidit custodia curae,
 Cum commilitio studio defende fideli.
 Quis tibi, quis tandem locus est, fortissime, dandus [p. 274.]
 Pannonicae adsertor³ Pálffy,⁴ fidissime gentis?
 Hunc dedero, tu ne qua manus se adtollere⁵ nobis
 A tergo possit, custodi et consule longe,
 Dux ego vester ero, et tuto vos tramite ducam!
 Este parati animis, neu vos fortuna Getarum
 Terreat, aut tanti faciant trepidare triumphi.⁶
 Nam, nec humum semper Ryphaeae⁷ iniuria brumae,
 Arduave insolitis vexat fervoribus aestas:
 Nec semper tetro Machumeti faeta veneno,
 Annuit optatum Martis bellona triumphum.⁸
 Scilicet, aura velut segeti, quam tristis arator
 Interiisse putat venas et caeca relaxat
 Spiramenta, novis veniat qua succus aristas;
 Virtutem victis, Ihova in praecordia fundit; [p. 275.]
 Fundit, et ereptas inimicis eripit arces!
 Haec ubi dicta dedit passis ad sidera palmis
 Numina magna vocat, fractae serieque malorum
 Assidua afflictae⁹ genti dignetur adesse
 Inque feros belli clades convertere Turcas.*

Postea, quibus animis, quoque ardore atque alacritate, iussa haec acceperit miles, pergitt poeta expromere:¹⁰

*ardor item
militum.*

*Exclamant iuvenes: Tibi quo fiducia cessit
 Optime dux nostri! licet ad Garamantas et Indos,
 Nos ducas, sequimur! ferro servire parati.
 Dum movet hic calidus spirantia corpora sanguis,
 Et dum pila valent fortes torquere lacerti
 I modo! quo tua te¹¹ virtus trahit, unicus instar*

¹ corr. ex *aeria* sec. A et CSERNOVICIUS 1619. III. v. 562. ² CSERNOVICIUS 1619. III. v. 565. *Tu te*
³ CSERNOVICIUS 1619. III. v. 569. *assertor* ⁴ corr. ex *Pálfi* sec. A; CSERNOVICIUS 1619. III. l. c. *Palfi*
⁵ CSERNOVICIUS 1619. III. v. 570. *attollere* ⁶ CSERNOVICIUS 1619. III. v. 574. *tryumphi* ⁷ corr. ex *Rypheae* sec.
 A et CSERNOVICIUS 1619. III. v. 575. ⁸ CSERNOVICIUS 1619. III. v. 578. *tryumphum* ⁹ CSERNOVICIUS 1619.
 III. v. 586. *afflictae* ¹⁰ CSERNOVICIUS 1619. III. vv. 588–604. ¹¹ *tua te* corr. ex *te tua* sec. CSERNOVICIUS
 1619. III. v. 593.

Armorum est animus, hic murus abeneus esto. [p. 276.]
Non ita Palladia latitabis in Aegide^{u.)} tutus,
Namque aliquam, seu tu fraudem meditare, latenti
Turba dolo apta sumus; seu praelia aperta,¹ sequemur!
Procedunt tandem plures ceu² foedere³ iuncti.⁴
Hiberna⁵ sub nocte lupi, licet et sua pulset
Natorumque fames, penitus rabiemque minasque
Dissimulant, humilesque meant, ne nunciet hostes
Cura canum, et trepidos moneat vigilare magistros:
Sic segnes Heroes eunt,⁶ sic signa per umbras
Marte viam pandente movent, animisque propinquant. [p. 277.]

§. XXXVIII.

*Diei primi
 profectio:
 nocturna
 stativa:*

*ordo, et
 mandata rei
 gerendae,
 praefectis, et
 militibus data:*

*pergit
 destinatis
 consiliis
 exercitus:*

*nox luna
 illustris terret
 proficiscentes:*

Atque eo quidem die, superato piscatoriis lembis *Zomzone* amniculo, non eo quidem laxo profundove, sed coenoso, et impediti traiectus, ad eum rivum, sub serum diei tempus, qui ex *Menfōnis*, clari hac ora vici, silvis demanat, ventum est: nocte tota curandis militum corporibus, alto silentio, permessa. Atque ubi dies illuxit, vallem *Némethiam*⁷ subire placuit, milliari forte, a nocturnis stativis, seiunctam, quod et saltuosa fuit, occultandoque militi opportuna, et ad dextram viae partem, ita porrecta, ut tum demum laxaretur, cum in obtutu esse potuit *Iaurinum*. Ergo totus ille dies subsessorum ritu, isthic clam exactus est. *Cum*⁸ *illinc discedendum esset*,⁹ ait *ISTVÁNFIUS*ⁱ *neque iam, nisi duorum milliarii intervallo Iaurinum distaret, duces convocatis praefectis, quotquot aderant, ac equitum, et peditum praecipuis, quem* [p. 278.] *quisque locum teneret, quo ordine procederet, qui civitatem adorirentur, qui in forum advolarent, nec hostem conglobari permetterent, qui occupandis propugnaculis praesto essent, allata etiam eleganti locorum pictura, diligentissime proposuerunt. Post accuratam harum rerum inculcationem, eodem ordine iustis passibus procedere inceperunt, ac una ante dimidium noctis hora, in conspectum urbis, prope sepulchra Thracum, ad eum locum, ubi superiori anno castra nostrorum posita erant, feliciter pervenerunt. Ferunt, aquilam supra nostrorum agmina, a *Comaromio*¹⁰ usque¹¹ huc volitare¹² visam, militesque eo omine boni eventus accepto, alacrius ad rem gerendam incitatos fuisse. Sed unum, ad explicanda felicius consilia, et conatus obstare videbatur; quod luna pernox¹³ splendore suo nostros, hostium excubatoribus, haud difficulter conspiciendos proditura videretur, idque duces, ante omnia metuebant. Verum enim vero¹⁴ singulari, et manifesto *D. O. M. beneficio*, mox illa*

^{u.)} AEGIS scutum *Palladis* est apud poetas, capite *Medusae Gorgonis*, serpentibus implexis, crinitum, ac horribile.

¹ CSERNOVICIUS 1619. III. v. 597. *operta* ² corr. ex *cum* sec. **A** et CSERNOVICIUS 1619. III. v. 598. ³ CSERNOVICIUS 1619. III. v. 598. *faedere* ⁴ corr. ex *cuncti* sec. **A** et CSERNOVICIUS 1619. III. v. 598. ⁵ CSERNOVICIUS 1619. III. v. 599. *Hyberna* ⁶ corr. ex *coeunt* sec. **A** et CSERNOVICIUS 1619. III. v. 603. ⁷ corr. ex *Némethium* sec. **A** ⁸ ISTVÁNFFY 1622. p. 719. *Quum* ⁹ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *foret* ¹⁰ ISTVÁNFFY 1622. p. 720. *Comaromio* ¹¹ post *uaque* verbum *ad* del. sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ¹² ISTVÁNFFY 1622. l. c. *volitantem* ¹³ corr. ex *per nox* sec. **A** et ISTVÁNFFY 1622. l. c. ¹⁴ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *enimvero*

ⁱ Vide ISTVÁNFFY 1622. p. 719.

[p. 279.] *paullulum*¹ *perfecto*² *exercitu nubibus condi, seque obscurius oculere coepit*:³ *ita, ut modico sparso lumine, nostris favere inciperet; hostibus vero, procul aspiciendi facultatem adimere videretur.* Nempe, haud perfecto haec tam humanitus, quam divinitus gerebantur. Advertit hoc poeta noster, quasque preces, cum ducibus, tum militi, ardua expeditio, expresserit, haud sine religionis sensu memorat:⁴

*sed nube mox
obscuratur:*

*Tempus erat, melior cum iam pars noctis ademta est,
Et consanguinei^{v.)} mixtus calligine⁵ lethi
Rore madens Stygio, morituram amplectitur urbem
Somnus, et implicito fundit gravia otia⁶ cornu^{x.)}^{7 8} [p. 280.]
Ecce nitens coeli⁹ de vertice lapsa per umbras
Luna, facem ducens, oculis adfulsit¹⁰ et urbi
Mitis, iter longae claravit limite flammae.
Agnovere acies, non hanc sine numine Divum
Emicuisse polo: sed enim si Solis ad ortum,
Lucida perstiterit, ne in cassum coepta virorum
Forte ierint,¹¹ taciti sic numina magna precantur.
Ihova! potens rerum, cui nostra altaria fumant,
Adspice¹² nos tandem, et si quid pia causa meretur;
Suffice in infestas Turcarum robora vires
Et quoniam insomni, vallum statione teneri
Certum est: da, lassi recidant in pectora vultus,
Noctivagi vis blanda Dei vigilantia Thracum
Corda oculosque premat subita caligine, et ipsos, [p. 281.]
Qui prohibent somnos, subitus cinis¹³ auferat ignes.
Luna etiam, cuius trepidant ad lumina vires
Collectae, obscura vultum caligine condat.
Auditos, manifesta fides, nigrum aerea Phoebe
Comprendit cornu, spissae¹⁴ rediere tenebrae.
Aura silet, fremitusque canum, fremitusque virorum*

*eadem recinit
poeta:*

*militum preces
recitat.*

v.) Ita VIRGILIUS *Aen.* VI. 278. *et consanguineus Lethi Sopor.*

x.) Loquendi haec formula, STATII est, *Theb.* II. 143.

*Illos post verbera fessos
Exceptamque hiemem, cornu perfuderat omni
somnia*

Nempe, ita fingebant somnum poetae, ut alatum crederent, manu altera papaveris capita ferentem, altera cornu prensantem soporiferum. Conf. VIRGIL. *Aen.* VI. 894. *Corneam somni portam* canantem; et MACROB. *De somnio Scipionis* I. 3. p. m. 7. edit. Paris. A° 1585.

¹ ISTVÁNNFFY 1622. l. c. *paullulum* ² ISTVÁNNFFY 1622. l. c. *progresso* ³ ISTVÁNNFFY 1622. l. c. *caepit* (!) ⁴ cf. CSERNOVICIUS 1619. III. v. 605–631. ⁵ CSERNOVICIUS 1619. III. v. 606. *caligine* ⁶ CSERNOVICIUS 1619. III. v. 608. *ocia* ⁷ in nota x.) *prensantem* corr. ex *praensantem* ⁸ in nota x.) *somnia* corr. ex *somno* ⁹ CSERNOVICIUS 1619. III. v. 609. *caeli* ¹⁰ CSERNOVICIUS 1619. III. v. 610. *adfulsit* ¹¹ corr. ex *irent* sec. A et CSERNOVICIUS 1619. III. v. 615. ¹² CSERNOVICIUS 1619. III. v. 617. *aspice* ¹³ *subitus cinis* corr. ex *subito omnis* sec. A et CSERNOVICIUS 1619. III. 623. ¹⁴ corr. ex *spissa* sec. A et CSERNOVICIUS 1619. III. 627.

*Submisere¹ sonum, vigiles per moenia² capti
Somni intempesta dulcedine, saeva remittunt
Pila manu, raris lucet custodia flammis.*

§. XXXIX.

*Obscura iam
nocte iter
circumspecte
compositeque
continuatur:*

*et Vobecurti-
us ad portam
urbis silentio
accedit:
struuntur
feliciter
insidiae:*

Lunae hac obumbratione, usuri duces, pedem tacite, et suspensis quasi vestigiis, [p. 282.] eo, quo edictum fuit, ordine porro proferunt, et BABACOURTUS^{y.)}ⁱ quidem, uti iussus erat, cum suis usque ad exteriores portae clathros, quibus pons medius intercludebatur, succedit: minorem illic machinam, si pessulis esset obfirmata, adplicaturus, quam ille tamen, clausam quidem, sed haud oppessulatam, reperit. Fit, interim, ut vigiles *Turcae*, ex corporum motu, quem e longinquo edi senserant, insidias, quod erat, parari rati, sublata voce, inclamare subeuntes; auferrent se hinc, quicumque essent, desinerentque insidias struere, nisi perire vellent. Respondit sermone *Turcico* nonnemo e nostris, adhuc dolum edoctus, nihil insidiarum subesse, profectos diebus proximis annonae comparandae causa emissarios, cum longo onustorum curruum ordine, adesse; urgeri a tergo, ab *Hungarorum* colluvione; [p. 283.] proinde tormenta subiri oportere, ne,³ si haud intromitterentur in arcem, tutius⁴ isthic, quam apertis in campis, diluculum opperirentur. Facunde CSERNOVICZIUS, de mutuo hoc sermone.⁵

*harum poetica
hypotyposis.*

*Non tamen omnino toto omnes pectore somnum
Proflabant quidem; sed enim⁶ sensere per umbram,
Sensim ferri aliquos propiusque accedere muros,
Et subito, quae causa viae? quive estis in armis?
Quove tenetis iter? mentita, sed eminus ora
Accipiunt: nos nempe illi pridem urbe profecti
Conquirendae ergo Cereris, reserate, redimus.
Nosne⁷ Piali nescis? Piali vocemque sonumque
Agnosco, nec eum, quod erat fatale, fefellit.
Quippe, fuit nomen de muro tale loquentis
Illiusque ergo, socios excire vetantis. [p. 284.]
Cui quidam⁸ increpitans, quod te, inquit, nominet, illum
Actutum credis nostrae partem esse cohortis.
Ast ego dum somnum, media quo nocte videbam
Gallum istum rigido conflatum ex aere, ter ore*

^{y.)} *Vobecurtium* appellat THUANUS suae nobilitatis virum, manu promptum, qui cum regi bellis superioribus assiduam operam navasset, pace facta, cum manu Gallorum otii pertaesorum, in Pannoniam profectus fuerat. In eius adparatus descriptione Lib. CXXI. p. 848. B. initio, et sic postea.

¹ CSERNOVICIUS 1619. III. v. 629. *summisere* ² CSERNOVICIUS 1619. III. v. 629. *maenia* ³ sic etiam in ms. A ⁴ corr. ex *tucius* ⁵ CSERNOVICIUS 1619. III. v. 632–671. ⁶ CSERNOVICIUS 1619. III. v. 633. *sedenim* ⁷ corr. ex *Nosve* sec. A et CSERNOVICIUS 1619. III. v. 639. ⁸ corr. ex *quidem* sec. A et CSERNOVICIUS 1619. III. v. 643.

ⁱ *Locum in nota y.) citatum vide in THUANUS 1621. p. 848.*

Insonuisse, animo <paulo meliore revolve,
Insidias metuo>¹ fraudes Nemetum exhorresco
Excidium in mentem Tottis^{z.)}²ⁱ crudele reduco.
Atque etiam nunc ora sono discordia, ni me
Auditus fallit, capio. quaeso arrige paullum³
Aures, atque acies oculorum extende, licebit
Per tenebras vidisse virum, rutilare catervas,
Ignotos vacuum ferri per inane susurros. [p. 285.]
Ille^A subridens, quae tanta dementia⁵ pectus
Lassat? ait,⁶ tantam hanc ecquis tentaverit urbem
Tantas per tenebras? quis tam superaverit alta
Moenia,⁷ cum fossis? quis ahena⁸ repagula⁹ portae
Fregerit? occiduo non tanta potentia mundo.
Parce metu! veniunt quaesitum alimenta profecti.¹⁰
Excipit Ausonius:^{aa.)}¹¹ nullae hic, per sidera iuro,¹²
Insidiae tales, nulli hic astusque dolique
Nec vim tela ferunt, socia agmina, et arma videtis
Cum locuplete penu, nec quod videamur adaucti,
Vos moveat, currus milio¹³ comitatur onustos
Vicinus miles; siquidem passim arva peragrat [p. 286.]
Hungara colluvies; dubium est, quid mente volutet,
Quo maturet iter? ne carpat terga verendum est,
Ocyus eia! agedum,¹⁴ reserate, et pandite portam.

§. XL.

Dum hi sermones, strepera voce utrinque miscentur, *Babacourtus* qui se iam intra clathratam portam illam pontis, cum centuria sua insinuaverat, *Lamarchium* decurionem, cui maioris petardae ad *Albanae* portae valvas adplicandae munus mandatum fuerat, officii admonet, utque portae immineret, iussa celeriter exsequeretur, pro imperio compellat. Tunc vero *Lamarchus*, nihil cunctatus, portam¹⁵ suis illis insidiis petit, et quod in fatis praecipuum fuerat, pontem [p. 287.] versatilem, et ad noctis pericula subduci solitum,¹⁶

*Opus eliden-
dae portae
auspicato
adgreditur
Vobecurtius:*

^{z.)} *Tatam* vult, quam *Tottis Germani* vocant, pari stratagemate a *Pálfio*, et *Bernsteinio*, anno superiore interceptam. Vide *ISTVÁNFFIUM* Lib. XXX. p. 707, 25.

^{aa.)} Noster scilicet, doli molitor, *Turcice* doctus miles *Hungarus*.

¹ *paulo... metuo* add. a nobis sec. C SERNOVICIUS 1619. III. v. 647–648. ² C SERNOVICIUS 1619. III. v. 649. *Dotis* ³ C SERNOVICIUS 1619. III. v. 651. *paulum* ⁴ C SERNOVICIUS 1619. III. v. 655. *Olli* ⁵ C SERNOVICIUS 1619. III. v. 655. *amentia* ⁶ add. sec. C SERNOVICIUS 1619. III. v. 656. ⁷ C SERNOVICIUS 1619. III. v. 658. *Maenia* ⁸ corr. ex *aliena* sec. A et C SERNOVICIUS 1619. III. v. 658. ⁹ C SERNOVICIUS 1619. III. v. 658. *repacula* ¹⁰ C SERNOVICIUS 1619. III. add. hic duos versus (*hinc vocem... feratis*, vv. 661–662.), haud scio an ex industria a Belio omissos ¹¹ in nota aa.) *Turcice* corr. ex *Turcicae* sec. A ¹² *per sidera iuro* corr. ex *alimenta profecti* sec. A et C SERNOVICIUS 1619. III. v. 663. ¹³ corr. ex *mibi* sec. A et C SERNOVICIUS 1619. III. v. 668. ¹⁴ corr. ex *agedum* sec. A et C SERNOVICIUS 1619. III. v. 672. ¹⁵ add. sec. C ¹⁶ corr. ex *solidum* sec. ms. A

ⁱ *Locum in nota z.) citatum vide in ISTVÁNFFY 1622. p. 707.*

stratum reperit. *Praesentissimo DEI numine, ut est apud ISTVÁNFIUM,¹ providente animadversum¹ est, adtractilem² portam, quae attolli,³ et aliam interiorem, duplici velut obice, claudere solebat, ab hostibus minime sublatam fuisse. Itaque eo facilius fuit, DEO iuvante, quod, opinione succedit facilius:* *petardae⁴ admoventae ratio. quae sine mora, valvis adplicata,⁵ ac subito accensa,⁶ eas, ruptis intus vectibus, quae per transversum extensae crassioribusque ferreis repagulis⁷ munitae erant, momento temporis, ita disiecit, ut alterae in forum CCC. passuum intervallo, abreptae provolarent, alterae e⁸ vestigio minutatim scinderentur; adeoque ingens fragor ederetur,⁹ ut hostes sopiti, et semisomnes, eo velut tonitru audito, excitarentur, et pars discincti, et seminudi, pars solis induti tunicis, arma caperent, et modo perturbatis animis ad forum, modo in arcem, ad praefectum conglobati, quantum possent, confertique sese adgregare¹⁰ conarentur.* *adaperta iam porta Vobecurtius, et Oberbrukius, in urbem, cum suis imprimunt:* *Porta, ad hunc modum, haud sine prodigio adaperta pertusaque,¹¹ nostri, uti [p. 288.] severissime a ducibus mandatum erat, sumtis animis in urbem densi¹² ac glomerati se infundunt. Et Babacourtius quidem, cum Oberbrukio, Schwartzenburgi legato, cum quatuor e Gallis et Vallonibus delectis tricenariis cohortibus, nemine adhuc occurrente, in forum perrumpunt, stationem illic capiunt. His sustentandis, aliae Vallonum, et Gallorum submissae cohortes, dextram viam petivere, uti, quae sunt ad arcem propugnacula, insiderent. Vix hi ex porta procurrerant, cum Hungarici peditatus cuneus, Petro Órsy duce, in urbem pervadit, et uti in mandatis acceperat, dextrorsum hinc, illinc sinistrorsum, in munitissima propugnacula, quorum alteri a caesare, a Valentino Tóto alteri nomen, enitur. Iam ergo, hoste concursante, quadripartito pugnabatur, in foro, circa arcem, et in gemino hoc, quod diximus, propugnaculo. Proinde immittitur celeriter Michael Lopes, et Strasoldus, suos uterque manipulos ductantes, dum postremo universa Gallorum, Vallonumque manus, veterani item Germanorum pe[p. 288.]dites in urbem irruunt, monstranteque Schwartzenburgio, nova hi praelia edunt, illi laborantibus suppetias ferunt, alii, locis maxime opportunis, ut in urbe pugnare possent, conferti pedem figunt. Schwartzenburgii sollicita adtentio.* *reliquae impressionis ordo, et difficultas:* *Schwartzenburgii sollicita adtentio.* *Schwartzenburgius interea, sub concamerato portae fornice, cum Sebastiano Tököly, et peculiari militum suorum manu, substitit, ut praesto esset, ubi res trepida aut consilium posceret, aut opem.*

§. XLI.

Fit res in urbe discriminis plena: Adhuc cum Hungarico et Germanico equitatu, pro porta excubabat Pálffius, cum invalescente pugnandi ardore, et cadentibus utrinque multis, nostrorum res in discrimen vocari coepit. Tametsi enim, post conserta passim in foro, per compita, et in propugnaculis, totis tribus horis praelia, nostri subinde victores evaserunt; Alii bassa praeterea, ad portam, quae exeuntibus arce, sinistra est, cum [p. 290.] triginta suorum, quum altera manu vexillum teneret, altera, quamquam nullis protectus armis, acriter pugnarat, caesus est; ea tamen obstinatione contraivere hostes, ut uno admodum loco, ubi Babacourtius, et

¹ corr. ex animo adversum sec. A et ISTVÁNFFY 1622. p. 720. ² corr. ex at tractilem sec. A ³ quae attolli add. sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ⁴ ISTVÁNFFY 1622. l. c. petarrae (!) ⁵ ISTVÁNFFY 1622. l. c. applicata ⁶ ISTVÁNFFY 1622. l. c. incensa ⁷ ferreis repagulis ISTVÁNFFY 1622. l. c. repagulis ferreis ⁸ ISTVÁNFFY 1622. l. c. in ⁹ fragor ederetur ISTVÁNFFY 1622. l. c. ederetur fragor ¹⁰ ISTVÁNFFY 1622. l. c. adgregare ¹¹ corr. ex pertunsaque sec. A ¹² corr. ex desi sec. ms. A

¹ Vide ISTVÁNFFY 1622. p. 720.

Oberbruckius rem administrabant, ducenti e nostris caderent, ubi vero *Ali* bassa, urbis praefectus occubuerat, sexaginta, partim caesi, partim saucii numerarentur. Nempe resumptis animis hostes, quasi amisso praefecto victores essent, facta, leonum ritu, impressione, irruunt in nostros, lateque grassantur. Et hic quidem plurium, quos fors coadunaverat, furor fuit: quod addit ISTVÁNFIUS,¹ fidem superare videtur. *Tres, vel quatuor e ianicseris,¹ ut rebus desperatis fieri² plerumque solet, velut in rabiem quamdam³ versi, tam vesano⁴ perciti furore⁵ in nostros irruerunt, ut quingentos in fugam converterent, adcurrentibusque, subinde aliis, atque aliis, nostros ter repetita fuga, versus portam pedem turpiter referre compellerent, fuissetque⁶ tota res in summum adducta dis[p. 291.]crimen, nisi propere Schwartzenburgus,⁷ adhortante Tökölío,⁸ Pálffium,⁹ ut equites, qui foris vigilabant, descendere equis, et peditatui, in urbe laboranti opem ferre maturarent, admovisset.¹⁰ Ibi Pálffius,¹¹ cum se apud equites, voce, ac¹² verbis, nihil proficere videret, quod in re nocturna et ancipiti, cunctari viderentur, exemplo tandem permovit, cum ipse primus in pedes descendisset, et ad urbem procurriendo praecessisset.¹³ Sic enim et¹⁴ ipsi¹⁵ minime deserendum ducem arbitrati, relictis equis, extento¹⁶ cursu, subsidio suis adcurrerunt. Ibi recrudescente Marte, pugna atrox, et admodum cruenta redintegrari coepta¹⁷ est, Turcis in extremo discrimine, tanto ardore et ferocia, sese defendentibus, ut quidam ex eis, hastis, velut¹⁸ verubus, transfixi, iam iam¹⁹ morituri, nostros tamen vulnerarent, et occiderent, ut²⁰ victi et victores simul exspirarent.²¹ Supra propugnaculum quoque Iakosicsianum,²² alia pugna, cum Strasoldo, et Lopes, ac Örsio,²³ et Hungaris²⁴ erat, in qua alaibegus, spahiis et tima[p. 292.]riotis praepositus, cum multis, ex equitum, et ianicserorum²⁵ ordine caesus,²⁶ occubuit. Sed postquam equites, et Pálffium²⁷ auxilio suis venisse vidissent, pars cum Omeraga²⁸ legato in arcem profugerunt, pars pulverem sulphureum, qui sub eiusdem propugnaculi fornice, magna copia servabatur, succenderunt. Cuius violentia disiectis fornicibus, et dissipatis per aera multis tam nostrorum, quam hostium corporibus, ingens utrinque detrimentum acceptum, illatumque fuit. Cum iam hostes e foro propugnaculisque²⁹ omnibus pulsati caesique essent, Pálffius Omeragam³⁰ cum iis, qui sese in arcem receperant, ut sibi ipsis, quorum iam vita, et salus conclamata esset, parcendum putarent, seque dederent, hortari coepit.³¹ Sed cum³² se sclopetis³³ eminus tutari,³⁴ nondum cessarent, adtractis adnuente Schwartzenburgo,³⁵ tormentis, ac in arcem obversis, eorum tandem pertinacia fracta est, ac ad arbitrium victoris, in deditionem³⁶ accepti. Multi praeterea*

Turcarum
indomita
rabies:

Pálffius et
ducis et militis
munia fortiter
obit:

reluctantium
ferociam
frangit:

¹ ISTVÁNFFY 1622. p. 721. *ianiceris* ² add. a nobis sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ³ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *quandam* ⁴ ISTVÁNFFY 1622. l. c. add. *temeritatis* ⁵ *perciti furore* ISTVÁNFFY 1622. l. c. *furore perciti* ⁶ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *essetque* ⁷ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Suarcemburgus* ⁸ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Tökölío* ⁹ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Pálffium* ¹⁰ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *admonuisset* ¹¹ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Pálffius* ¹² ISTVÁNFFY 1622. l. c. *et* ¹³ corr. ex *processisset* sec. A et ISTVÁNFFY 1622. l. c. ¹⁴ ISTVÁNFFY 1622. l. c. om. ¹⁵ ISTVÁNFFY 1622. l. c. add. *quoque* ¹⁶ corr. ex *extenso* sec. A et ISTVÁNFFY 1622. l. c. ¹⁷ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *coepta* ¹⁸ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *veluti* ¹⁹ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *iamiamque* ²⁰ corr. ex *et* sec. A et ISTVÁNFFY 1622. l. c. ²¹ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *exspirarent* ²² ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Iacositianum* ²³ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Orsio* ²⁴ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Ungaris* ²⁵ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *ianicerorum* ²⁶ corr. ex *caesis* sec. A et ISTVÁNFFY 1622. l. c. ²⁷ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Pálffium* ²⁸ corr. ex *Omeragi* sec. A et ISTVÁNFFY 1622. l. c. ²⁹ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *et propugnaculis* ³⁰ corr. ex *Omeragum* sec. A et ISTVÁNFFY 1622. l. c. ³¹ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *cepit* ³² ISTVÁNFFY 1622. l. c. *quum* ³³ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *sclopetis* ³⁴ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *tueri* ³⁵ *adtractis adnuente Schwartzenburgo* ISTVÁNFFY 1622. l. c. *attractis annuente Suarcemburgo* ³⁶ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *dedicionem*

¹ Vide ISTVÁNFFY 1622. p. 721.

nostris tandem consummata¹ victoria potiuntur.

hostium, re partim ancipiti adhuc, partim desperata iam, [p. 293.] e propugnaculis, in *Danubium* sese praecipites dedere, quorum pars, confractis artubus, emoriebatur, pars cum aquis aliquamdiu colluctata, vel nostrorum telis obruebatur, vel amne hausta, interibat. Reliquum, quod e militibus per stabula, caecos fornices, cellasque panicus² ille terror, disperserat,³ victores, haud sine caede consecrati, partim in captivis referebant, partim, si obluctari audebant, obruncabant.

§. XLII.

Praeda cum urbe ingens intercepta et inter milites et duces ex aequo divisa est:

caesorum et captivorum numerus:

laureati nuncii de victoria Pragam, ad caesarem missi:

caesaris, et orbis melioris, concepta inde laetitia:

His laboribus atque periculis, luce iam liquida, cum inde a media nocte, ancipiti pugna, decertatum fuisset, consummatissima victoria parta, *Iaurinum* caesari adsertum est. Praeda ingens ac dives, quae ex militari *Schwartzenburgii*^{bb.)i} praescripto, intacta adhuc manserat, aquis partibus, inter duces ac milites distributa; [p. 294.] instrumentum bellicum, tormenta nimirum CLXXXVIII. cum omni, qui superabat, adparatu, *caesari* servatus est. Caesorum numerus praeter hos, quos succensus pulvis pyrius, in aera eliserat, MCCCC; captivorum, praeter imbellem mulierum⁴ sexum, ac pueritiam inermem, CCC. fuisse compertum est. E nostris praeter ingentem sauciatorum numerum, quingenti, et amplius milites, desiderabantur; quod in ea resistentium hostium rabie, et pugnandi difficultate, admirationem habuit: atque cum inusitata victoriae gloria collatum, etiam in lucris⁵ censum, cum aperta oppugnatione, vel unius adsultus ardor atque contentio facile geminatum in milite stragem edere potuisset. Rem feliciter administratam, *Babacourtius*, (simul *Pálffium*, et primo loco quidem nominat THUANUS)ⁱⁱ a *Schwartzenburgio*, eodem illo die, *Pragam* dimissus, caesari nunciavit, quatuor mille aureorum nummum donativo, et annuo mille itidem aureorum stipendio honestatus. Sed nec duces, summi, ac medii, seu laude, quam solidissimam meruere, seu donis fraudati sunt. *Schwartzenburgio* praefecto centum [p. 295.] mille aurei, cum *Hustopecz* in *Moravia* oppido, dati sunt. *Pálffio*, poculum aureum, mille nummum pondo ordines *Austriae* obtulere: a *caesare* profecto data optione, quod sibi vellet, praemium⁶ peteret, renuit: quippe quum, dignam forti, et ingenuo cive, operam, regi et patriae gratuito se navasse, excelso animo profiteretur. Caesar interim, et orbis *Europaes*.^{cc.)iii}⁷ melior, insolitum victoriae genus, quodve ad retundendam *Turcarum* ferociam, atque superbiam, momenti adtulit plurimum, ita accepit, ut hymno in primis *Ambrosiano* Deum

bb.) ORTELIUS caesaris id iussu factum memorat.

cc.) In laetitia partem, regem quoque *Galliae* venisse, THUANUS auctor est: *Vobecurtius*, inquit, qui cum sua Gallorum manu egregiam adeo operam navaverat, magnis honoribus, et muneribus adfectus fuit: nec minorem ex eo rex laetitiam sensit, dum *Condivicini* in *Namnetibus* esset, nuncio accepto: quippe qui homini in militia Gallica suis auspiciis educato, praecipuum rei decus, vel Germanorum confessione deberi gaudebat. Rara avis, id hodie aliter fit.

¹ corr. ex *consumta* a nobis ² corr. ex *pannicus* ³ corr. ex *disperserat* sec. A ⁴ corr. ex *mulierem* sec. ms. A ⁵ corr. ex *lucis* sec. A ⁶ corr. ex *proemium* sec. A ⁷ in nota cc.) pro *adfectus* THUANUS 1621. l. c. *affectus*; pro *rex laetitiam* THUANUS 1621. l. c. *laetitiam rex*; *Condivicini* corr. ex *condivi* sec. THUANUS 1621. l. c.; pro *nuncio* THUANUS 1621. l. c. *nuntio*

ⁱ Locum in nota bb.) citatum vide in ORTELIUS-MEYER 1665. p. 233.

ⁱⁱ Vide THUANUS 1621. p. 849.

ⁱⁱⁱ Locum in nota cc.) citatum vide in THUANUS 1621. p. 849.

laudaret, atque solitis laetitiae significationibus passim concelebraret. Illud triste dictu est, memorandum tamen, ut de militari *Schwartzzenburgii* severitate constet apud posteros: *Michaelem Lopes Hispanum*, turmae equestris magistrum in vincula coniecit, [p. 296.] quod commilitonem quemdam *Gallum*, qui in praeda, eximium auri pondus fuerat indeptus, clam necandum, et in sterquilinio humanum curaverat, uti auro suo potiretur. Hunc ergo, virum alioquin militarem, et cuius in recuperanda urbe, eximia fuit opera, ne per laxa imperia, licentiae locus fieret, convictum et confessum, publice in foro gladio percuti iussit.

Schwartzzenburgii in Lopesium inusitata severitas.

§. XLIII.

Atque haec tunc *Laurini*, ne quadriennio quidem a *Turcis* insessi, fata fuerunt, quae fusius recensuisse, eo minus piguit, quo inusitatus, recuperatae urbis exemplum hoc, visum mihi semper est. Id, ut porro gloriosius celebratiusque reddamus, CSERNOVICII poetae, sicuti adparuit iam, non inficeti, carmen adtexemus: quippe quod, urbis interceptae, quam nunc dedimus, historiam, poetarum more, venuste illusam, exhibet, et promittit quaedam scriptoribus aliis haud memorata, neque [p. 297.] tamen, quod spero, ingrata futura lectoribus, quibus poetarum lectio in deliciis est:¹

Urbis recuperatae memoriam merito gloriosius recolimus: Csernovicii ad eandem celebrandam carmen.

*Sic, ubi se illi¹ inter: Vaubcourtius² ocyor Euro
Antevolat, tacitasque trahens comite agmine flammam,
Cardine clathratos nullum faciente fragorem
Fraude loci et noctis postes,³ superatque⁴ recludit.⁵
Inde premens vocem, ulterius fato auspice tendit.
Porta haeret vasto suspectu, et pontibus altis
Opportuno⁶ loco, quae quantum vertice ad auras
Aethereas, tantum radice ad Tartara tendit.
Intus mille doli, mille ostia, mille cavernae,
Unde manu obsessos valeas defendere muros.
Huc Vaubcourtius incessu defertur acuto.
Dissimulans plane insidias, omnemque pererrat
Arte locum, et quae sit fortuna facillima, tentat:
Is vigor ingenio; donec qua summa labentes⁷
Iuncturas tabulata dabant, flagrantia tela,
Compositumque ignem lateri, vestamque potentem
Aptasset, saevi quae fulminis instar, et instar
Turbinis igniferi, et ventosae more procellae
Corripuit tabulas, ea rupta repente fragorem*

[p. 298.]

¹ CSERNOVICIUS 1619. III. v. 672. *olli* ² CSERNOVICIUS 1619. III. v. 672. *Varbcourtius* ³ *postes* add. a nobis sec. CSERNOVICIUS 1619. III. v. 675. ⁴ *corr. ex superataque* sec. CSERNOVICIUS 1619. III. v. 675. ⁵ CSERNOVICIUS 1619. III. v. 675. *recluditque* ⁶ CSERNOVICIUS 1619. III. v. 678. *opportuna* ⁷ CSERNOVICIUS 1619. III. v. 685. *labantes*

¹ Vide CSERNOVICIUS 1619. III. vv. 672–720.

*Cum sonitu trahit, unumque hunc quassata per ictum
 Labitur, effractamque aperit victoribus urbem
 Irrumpunt trucium turmae de more luporum
 Et veluti fatalis equi de ventre caterua
 Heroum, quondam clarae intra moenia¹ Troiae,
 Invadunt urbem. Lunae praetensa repente
 Scindit se nubes, et in aethera purgat apertum, [p. 299.]
 Obscurosque urbis reserat, retegiteque recessus.
 Luce nova accensi iuvenes, quod cuique tenendum
 Sorte datum est, tendunt animisque frementibus urbem
 Terrificant, clausasque domos et limina pulsant,
 Ignarosque rei passim, et formidine captos,
 Hos equidem toto proflantes pectore somnum
 Nacti, illos lini vix textis membra tegentes
 Deiciunt letho, quosdam alta² in mole tapetum
 Efflantes somno crescentia vina trucidant,
 Acclives clypeis alios, ut quemque ligatum
 Infelix tellure sopor, supremaque³ nubes
 Obruerat; firmat Mars mentem, et pectora monstrat.
 Exoritur clamorque virum, clangorque tubarum
 Threicii propere stipantur, et ordine nullo
 Congesti coeunt, et caeco Marte resistunt
 Inque vicem se se fervore hortantur, et una [p. 300.]
 Hostis in ora volant, mortisque furore superbae
 Despiciunt robur venientum, inque arma ruentum.
 Quo⁴ve magis tonitrus insanaque fulmina iactant
 Hoc mage deficiunt, mediaeque in sedibus urbis
 Corda metu glaciante stupent, fugiuntque caduntque
 Non secus ac catuli quos magnis viribus audax
 Terruit inque altis leo compulit ire cavernas.*

Haec ille quidem postrema, ex artis poetica licentia, neque enim, nisi, rebus undiquaque desperatissimis, latebras circumspiciebat hostis, quin immo hic et illic conglomeratus, nunc in orbem, nunc cuneatim, tametsi haud sine strage, depugnabat. Iam ruentis in arma praefecti *Ali* bassae furorem sic canit:ⁱ

*Arbiter arcis Abas,^{dd.)} illa qui plurima nocte
 Luserat oblitus belli, multoque iacebat [p. 301.]
 Victus amore Deae, lascivae tempora noctis*

^{dd.)} Contraxit geminum vocabulum *Ali* bassa.

¹ CSERNOVICIUS 1619. III. v. 695. *media* ² add. a nobis sec. CSERNOVICIUS 1619. III. v. 705. ³ CSERNOVICIUS 1619. III. v. 708. *supremaque* ⁴ corr. ex *quoque* sec. CSERNOVICIUS 1619. III. v. 716.

ⁱ Vide CSERNOVICIUS 1619. III. vv. 721–769.

*Aëris innumeros sonitus et verbere crudo
 Ut sensit mugire forum, turmasque tonare;
 Excudit, ingratus belli, ingratusque salutis,
 Scandit equum manibusque undantes flectit habenas.
 Exin, trux mediis lunata insignia tectis
 Insignemque penes, valida vi, corripit ensem
 Vociferans: illas nunc, o nunc, promite vires
 Corporis atque animi, quibus est sibi quisque probatus,
 Quin immo¹ quibus hos vicistis saepe latrones
 Nocturnos, o luce palam perrumpere muros
 Tentassent, non indecores, segnesque fuissent
 Experti, sed nec nunc experientur inertes;
 Este viri tantum, atque operam navate fidelem
 Inque vicem alter utrum monitisque armisque iuvate [p. 302.]
 Ni facitis, nox haec² vobisque, mihique suprema est.
 Haec ait, et medius densos prorumpit in hostes
 Telum immane manu quatiens, Mars impius illi
 Hunc animum viresque dabat, comitantur euntem
 Restaurantque acies conversis agmina signis.
 Pugna recrudescit, retro prius acta Getarum
 Corda novus quidam vigor imbuit, inque phalangas
 Trudit ingens Latias, lymphatam horroribus urbem
 Dissensu scindunt vario, luctusque furorque
 Et pavor et caecis fuga circumfusa tenebris.
 Icta gemit tellus, stat debilis Hungara pubes
 Irrita tela tenens. Tum Schwartzenburgius³ heros
 Advolitans Gallis comitatus, ad arma cohortes
 Hortatur trepidas, viresque instaurat anhelas
 Promissis donisque movet, nunc inquit, ad ampla [p. 303.]
 Praemia vos laudis studium, et tenuissima virtus
 Sollicitet, famaeque velit meminisse futurae,
 Ferte citi gladios, inimicam irrumpite turmam
 Ocyus, atque cavas manibus displodite cannas,
 Praecipitate moras, arma, arma arma ingerite, eia!
 Extorquete decus, per mille pericula partum.
 Sic recinit, bombumque iterumque iterumque iterumque
 Per turmas geminare iubet, saevi omnia bombi
 Agmina, limina, compita, pulpita, tecta que complent.
 Buccina terribiles clangore flagellat in iras.
 Arma sonat, fremit arma, arma, arma, arma, arma recantat
 Buccina, luctificisque ciet clangoribus urbem
 Miscentur clamore viae, gravis ungula circum*

¹ corr. ex *inmo* sec. CSERNOVICIUS 1619. III. v. 732. ² corr. ex *hae* sec. CSERNOVICIUS 1619. III. v. 738.

³ CSERNOVICIUS 1619. III. v. 749. *Sswartcemburgius*

Atterit, innumeris¹ peditum equitumque catervis [p. 304.]
Hi fugiunt, fugiunt illi mistique ruinam
Dant sonitu ingenti, fervent discursibus aerae,²
Et fora, et ingratae vallantur planctibus aedes.

Non *Hungarorum* tantum cessatio illa fuit; trepidabant profecto *Germani* aequae ac *Galli*,
Vallonesque: quod ne poeta quidem diffitetur, dumⁱ

Ter Turci, inquit,³ Latios egere ad moenia⁴ versos
Ter retro acti armis, sed non et pulvere quarto
Praelia inire horrent, nec vero Martius illis
Deest vigor, aut longi tardant fessa ilia⁵ flatus.
Nam lethale⁶ furens atque audax morte futura
Inter Abas rapidum sclopeti rotantia plumbum
Exultat, furor arma dabat, mediumque per agmen
Fertur caede madens inimicaque murmura volvens, [p. 305.]
Hortatur cuneos, lacrimisque et supplice vultu
Sistit anhelantes maestamque rependere noctem,
Ulcisci socios, viresque effundere, clamat
Dum tandem plumbi bis pondere terque petitus,
Sternitur, et bibulas, nec dum bene lumine cassus
Nec dum animo sensus linquente, cruentat arenas.

Quae iam sequuntur, ex ingenio poetae fluxerunt quidem, augentque rem in maius; si-
 lenda tamen haud sunt, quod militare quiddam sonant, saevumque.ⁱⁱ

Laetus eo casu dux Schwartzenburgius,⁷ omnem
Vim rapit in Turcos, retroque in terga volutos
Reddere regna iubet bassamque immane rudentem
Mordentemque solum graviterque dolore gementem
Occupat, et super haec? ubi ubi es fortissime? ubi illa [p. 306.]
Effera vis animi? cuperem, spectator adesset
Hardecko⁸ comitante Sinan. Comitante Sinano
Perfidus Hardeckus,⁹ cuperem, sed quo ista cupido?
Te solum cupio, neque enim liquisse per ictum
Hunc te tam fortem vitale existimo lumen.
Evigila tandem, vigili te scilicet ore

¹ CSERNOVICIUS 1619. III. v. 766. *in numeris* ² corr. ex *aura* sec. CSERNOVICIUS 1619. III. v. 768. ³ insertum a Belio ⁴ CSERNOVICIUS 1619. III. v. 770. *maenia* ⁵ corr. ex *illia* sec. CSERNOVICIUS 1619. III. v. 773. ⁶ corr. ex *letale* ⁷ CSERNOVICIUS 1619. III. v. 784. *Szwartcemburgius* ⁸ CSERNOVICIUS 1619. III. v. 790. *Hardeco* ⁹ CSERNOVICIUS 1619. III. v. 791. *Hardecus*

ⁱ Vide CSERNOVICIUS 1619. III. vv. 770–783.

ⁱⁱ Vide CSERNOVICIUS 1619. III. vv. 784–820.

*Aereus¹ ille vocat gallus, quem tu tibi mutum
 Finxisse ausus eras, carit ecce, et commovet alas
 Ipse suas, et te tanto indulgere sopori
 Miratur, surge, eia audi, pestemque malignam
 Exitiumque ingens, peritura a gente repelle.
 Morte sub aegra olli,² vix iam suspiria ducens
 Et iam iam moriens, sed non moriente furore, [p. 307.]
 Hostis amare, inquit, quorsum haec tam fervida iactas
 Quorsum haec tam iactas, dicta aspera? non ego mortem,
 Quam neque Sultanas,³ veniam, si vivus ad arces
 Effugisse mihi fas sit, sperare precando
 Deprecor, aut doleo, doleo haec tam moenia⁴ vasta
 Non armis, sed fraude capi, non aere, sed astu
 Perrumpi, doleo te non moriente, mori me,
 Quem si fata mihi vivum cepisse⁵ dedissent
 Protinus obscenis dissectum corpore toto
 Obiecisse feris canibus corvisque parabam.
 Sic dicens fugiente anima, concreta cruoris
 Fragmenta evomuit, ructans, hinc nigra petivit
 Tartara, iniqua urbis laturus fata Sinano,
 Cui licet exanimi, sic reddidit inclitus⁶ heros: [p. 308.]
 Eventura⁷ mihi fors et graviora sciebam,
 Barbare! quam narras, sed enim quia robore nostri
 Concideris belli, caput a ceruice recido,
 Ense⁸ tuum truncum alitibus canibusque relinquo.
 Sic fatus, caput ipsi aufert.¹*

Nihil de facinore isthoc ISTVÁNFFIUS, sed nec THUANUS, quorum nobis fides potior est, quam cruentum poetae somnium, meminerunt. Sed dandum hoc est, hominum huic generi: quippe adueto his, quos ad coelum tollere coeperunt, actus, et laudes divinissimas circumponere. Quod sequitur, nihil inficiamur.ⁱⁱ

*versusque ministros
 Ad Martis nunc, inquit, opus sub corda receptis
 Viribus, hunc siquidem⁹ nobis spoliare dederunt
 Numina magna virum vitali lumine, forti
 Ire animo, per tela suo spoliata magistro. [p. 309.]*

¹ corr. ex *aureus* sec. CSERNOVICIUS 1619. III. v. 795. ² corr. ex *molli* sec. CSERNOVICIUS 1619. III. v. 800.
³ corr. ex *Sultanus* sec. CSERNOVICIUS 1619. III. v. 804. ⁴ CSERNOVICIUS 1619. III. v. 806. *maenia*
⁵ CSERNOVICIUS 1619. III. v. 809. *caepisse* ⁶ CSERNOVICIUS 1619. III. v. 815. *inclytus* ⁷ corr. ex *eventum* sec.
 CSERNOVICIUS 1619. III. v. 816. ⁸ corr. ex *esse* sec. CSERNOVICIUS 1619. III. v. 819. ⁹ corr. ex *si equidem*
 sec. CSERNOVICIUS 1619. III. v. 822.

ⁱ *Ita et in mss. nostris; hactenus enim hic versus a Belio copistaque transsumptus.*

ⁱⁱ *Vide CSERNOVICIUS 1619. III. vv. 820–853.*

*Hic stimulos Latiis acres sub pectore vertens
 Dat vires refovetque Deus, Thracasque¹ trementes
 Ancipitesque metu, circi interioris ad orbem
 Protrudit, fugiunt, quidam extra moenia,² sed quos
 More lupi, pleno pestem meditantis ovili
 Pálfius,³ hic ubi se partes via findit⁴ in ambas
 Et nigrum ilicibus densa nemus accubat umbra,
 Confectos, potum lethaei ad fluminis undam
 Securos laticis, et longa oblivia misit.
 Pars plateas amens perreptat, maxima in arcem,
 Pars rapido cursu contendit ad arma et ad arma
 Extrema iam in morte vocat, sociosque precatur
 Tela velint; aditus firment, mediosque per enses
 Ne dubitent parvos patres defendere natos,
 Nudaque pro caris opponere pectora muris. [p. 310.]
 Perfringi sed ubi sonitu sua limina amaro
 Perrumpique fores, ferrum undique et undique saevos
 Signiferos, omni horritonos in limine sclopos
 Mente vident, duris dant effera colla catenis.
 Cetera⁵ sulphureo⁶ faetam pars pulvere molem
 Prompta, parata oculis potius vigilantibus ignem
 Haurire, Ausonio quam subdere colla rigori,
 Irruit, et subito flammis crepitantibus ambit.
 Fit vehemens vacuas caeli fragor actus in auras
 Cum fremitu ad terram molis non sponte ruentis
 Fit veluti ruptis immugiat Aetna cavernis.
 Tantus ubique horror, pyrii tot pulveris, actis
 In fumum cumulis, videas per inane Getarum [p. 311.]
 Armaque corporaque concisaque membra volare.*

Prodigii simile est, neque memoratum historicis, quod ignitus⁷ iste turbo patrarit.⁸
 Nempe, *Pialum*, vigilem illum, cum quo *Hungaris* sermo pro porta fuit, sublatum in
 aera, illaesum humi, atque ante collocutoris illius *Hungari* pedes decidisse, vitaeque ab
 eo veniam impetravisse. Adscribam poetae hoc miraculum:ⁱ

*Inter quae, (concnica corpora)⁹ totus si rite audita recordor
 Decidit illaesus quidam, mirabile dictu
 Inter Romanas acies; et decidit ante*

¹ corr. ex *Tracasque* sec. CSERNOVICIUS 1619. III. v. 826. ² CSERNOVICIUS 1619. III. v. 828. *maenia* ³ CSERNOVICIUS 1619. III. v. 830. *Palfius* ⁴ corr. ex *fundit* sec. CSERNOVICIUS 1619. III. v. 830. ⁵ CSERNOVICIUS 1619. III. v. 844. *Caetera* ⁶ corr. ex *sulphuraeo* ⁷ corr. ex *ignotus* sec. A ⁸ corr. ex *patrarit* sec. A ⁹ *concnica corpora* add. a Belio (cf. CSERNOVICIUS 1619. III. 853.)

ⁱ Vide CSERNOVICIUS 1619. III. vv. 854–870.

*Illius, quo cum miscebat verba per umbras,
 Forte pedes, qui dum medios sensisset in hostes
 Se cecidisse, Pial,¹ geminat Pial, ille ego, ego² ille
 Sum Pial, obscuris quem cognovisse tenebris
 Exploratori concessum est, parcite vestro!
 Parcite! ni socios placide indulsisse quieti
 Parsissem, clausos nunquam penetrasse penates [p. 312.]
 Contigerit, quod ubi Ausonius iam iamque paratus
 Invasisse hominis pectus, stetit acer in armis,
 Intentos volvens oculos, dextramque repressit.
 Tunc³ Pial ille, inquit, Pial ille e moenibus⁴ altis
 Nobiscum voces ausus miscere per umbram?
 Quisquis es, amissos hinc iam obliviscere muros,
 Noster eris, partesque mei mihi fratris obibis.*

Denique, victoriam, ac triumphum, praedae item magnitudinem, varietatemque fastose
 CSERNOVICIUS:ⁱ

*Frangebat radios humili iam pronus Olympo
 Phoebus,⁵ et Oceani penetrabile litus anhelis
 Promittebat equis, cum victrix diva serenis
 Schwartzenburgidae⁶ supra caput adstitit, alis. [p. 313.]
 Et redimita comas, laeti dedit omina plausus
 Victores populis victa inspectante caterva
 Hunc tantum recinunt per carmina laeta triumphum.⁷
 Et prae laetitia plausu fremituque secundo
 Festivae coeli⁸ iactant ad sidera voces.
 Sed nec dux mentis candorem celat amice,
 Quin cassa aspiciens hostilia corpora luce,
 Coelicolum⁹ regi, qui tanta haec ipse trophaea
 Se mediante dedit, grates grato ore rependit
 Ante illum victae, multoque cruore fluentes
 Incedunt gentes, captiva in moenia¹⁰ gressu
 Alterno inque altis itur iuncto agmine turres,
 Itur in exanguem populum, bellique iacentis
 Reliquias,¹¹ trunci informes, passimque recisae
 Cum scapulis patuere manus galeaeque cruentae
 Frigentum, nudoque sub aetheris axe iacentum*

¹ corr. ex *Sial* sec. CSERNOVICIUS 1619. III. v. 859. ² ego add. a nobis sec. CSERNOVICIUS 1619. III. v. 859.
³ CSERNOVICIUS 1619. III. v. 867. *Tun'* ⁴ CSERNOVICIUS 1619. III. v. 867. *maenia* ⁵ CSERNOVICIUS 1619.
 III. v. 878. *Phaebus* ⁶ CSERNOVICIUS 1619. III. v. 880. *Svartzenburgidae* ⁷ CSERNOVICIUS 1619. III.
 v. 883. *tryumphum* ⁸ CSERNOVICIUS 1619. III. v. 885. *caeli* ⁹ CSERNOVICIUS 1619. III. v. 888. *Caelicolum*
¹⁰ CSERNOVICIUS 1619. III. v. 891. *maenia* ¹¹ CSERNOVICIUS 1619. III. v. 894. *Relliquias*

ⁱ Vide CSERNOVICIUS 1619. III. vv. 877–909.

[p. 314.]

*Alta in tabe comae, nec erat dignoscere promptum
 Quo iaceant hostes, iaceant quo pulvere amici,
 Donec ab immundo foedatos¹ sanguine vultus
 Et turpi abluerent manantia corpora tabo.
 Inde dato signo spoliantur inertia membra.
 Artubus hic torto chlamidem² diffibulat auro,
 Hic picturatas, fracto rapit obice, vestes,
 Velatasque auro phaleras hic cingulo³ baccis
 Aspera, gemmatasque togas, viridesque smaragdus
 Loricas, galeasque renidentes Hyacinthis
 Distinctas alius vario lapidum igne tiaras⁴
 Vasa alius caelata rapit, quid pluribus? omnes
 Exultant praeda, quam liquerat hostis opima.*

Ad hunc ille modum rem singulari numinis providentia feliciter administratam decantavit. quae carptim⁵ non poenituit recoluisse. [p. 315.] Par et IOANNIS BOCATII,⁶ umbratici primum rhetoris, consulis postea *Cassoviensis*, ac poetae laureati caesarei, *Iaurinum redivivum* est, heroico carmine, haud inepte celebratum, quod exhibuimus alibi,^{ee.)}ⁱ tum quod a cive editum est, tum quod habet gratiae, adversus Deum, mentis, eximiam significationem.

§. XLIV.

*Vindicatae
 urbis praefectura
 Schwartzemburgio
 creditur a caesare:
 eius,
 in operibus
 instaurandis
 solertia:*

*valvam e
 porta elisam,
 anathematis
 loco in aede
 cathedrali
 suspendit:*

Vindicatum, ita *Iaurinum*, *Schwartzemburgio*, gubernandum *caesar*, sicut fas erat, permisit. Et is quidem nihil fecit residui, quod seu in perpurganda intus urbe; seu quod in sarciendis, instaurandisque munitionibus, factu erat necessarium: eo quod, metus suberat, ne hostes funesto hoc suorum casu, in novam acti ra [p. 316.]biem,⁷ ante obsiderent urbem, quam hic quidem, porta pulveris pyrii violentia nimium dilacerata, illic⁸ elisum in aera propugnaculum redintegrarentur. Ne vero tanti facinoris memoria intercideret, valvarum portae alteram, quae ad tercentos passus vulgares, intra urbem propulsa fuerat, cathedrali templo, peculiari sacello, tanquam insigne anathema inferri suspendique curavit. Hanc *Iaurinum* delati, si haud spectare, oscitantes habentur, et quorum animos, aut ignoratio praeclari eius actus tenet, aut oblivio: cum contra ea, ad rerum eventus adtenti, et quibus ostentum hoc adspicere datum est, ita sunt curiosi, ut non ante se ex aede sacra efferant, quam ligni fragmentum quoddam, valvae detractum, ut vel tantillum inde monumenti indispicantur, reportent. Ergo fit in annos singulos, ut diminuatur sensim curiosa ea moles, illa sui parte, quae manu adprehendi, contemerarique potest:

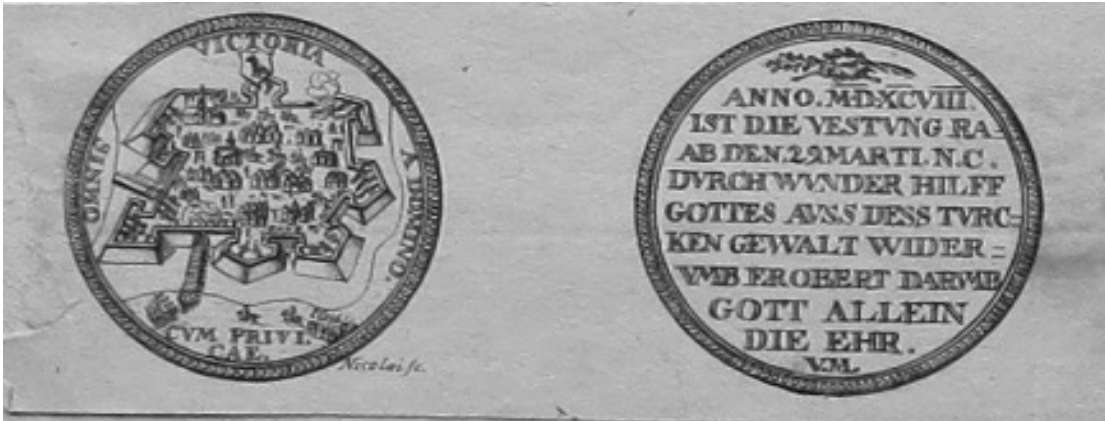
ee.) Exstat *Hungaridum* eius Lib. I. p. 97. usque ad pag. 118. a nobis in *Adparatu ad historiam Hungaricam*, Monumento VII. Decadis I. recusum *Posonii*, MDCCXLII. fol.

¹ CSERNOVICIUS 1619. III. v. 899. *faedatos* ² corr. ex *clamidem* sec. CSERNOVICIUS 1619. III. v. 902. ³ CSERNOVICIUS 1619. III. v. 904. *cingula* ⁴ CSERNOVICIUS 1619. III. v. 907. *tyaras* ⁵ corr. ex *captim* sec. A ⁶ corr. ex *Boccacii* a nobis ⁷ corr. ex *rarabiem* ⁸ add. a nobis sec. ms. A

ⁱ *Locus in nota ee.) citatos vide* BOCATIUS 1599. pp. 97–118.; BÉL 1735–1746. I. 339–352.

[p. 317.] nam, ita suspensa est, uti solemne fuit veteribus, seu hostium manubias, seu donativa deorum inter ornamenta templorum suffigere. Numus memorialis, qui in recuperati *Iaurini* monumentum, ex nobiliore metallo cusus est, unicus in manus nostras incidit, non is quidem spernendus; sed quod existimo, non tam religionis, quam lucri causa, ab artifice in vulgus editus. Qualis sit cunque, isthic putamus ostendendum.

*Numus capti
Iaurini
memorialis:*

Nempe ingenio huc opus fuerat, quod cum beneficii accepti memoriam erudito μνήματε, tum exquisitiore opificum praestantia, sicuti iam aetate illa factum fuisse videmus, rem omnem ad posteros perenni aere transmisisset. Ceterum brevi post recuperatam urbem, immo sub idem tempus *Sigismundus Bathoreus*¹ *Iaurinum magno comitatu venit*; [p. 318.] *cui obviam, extra urbem Schwartzenburgium*,² *Pálffius*,³ *et Nadasdius*⁴ *occurrentes, iuvenem, haud sane*⁵ *consilii suscepti satis certum, honorificentissime exceperunt, nullo splendoris ornatu, aut vanitatis officio praetermisso, ne poenitentia facti levissimum ingenium subiret: ita THUANUS*^{ff.)} in litteras retulit.

*Sigismundus
Bathoreus
urbem subit,
accipiturque
splendide.*

§. XLV.

Istud mirere, fortissimos heroas, *Adolphum Schwartzenburgium*, et *Nicolaum Pálffium*, eundem annum secularem MDC. intempesta morte, funestavisse. Id, quod, cum *Iaurino* damnosum accidit, tum universae *Hungariae* luctuosum. *Iaurinum* certe, quod toto retro biennio, et operibus militaribus, [p. 319.] validius effecit, dux solertissimus, et publicis passim instruxit aedificiis ultra seculi morem, si superasse contigisset diutius, et communivisset, et ornavisset. Sed, cum is ad irritam *Papae* muniti oppidi, quod perduelles *Galli* insederant, obsidionem, plumbea glande^{gg.)} per caput ictus, indigno tanto duce fato, mortem obiisset, *Iaurini* simul fortuna, si non praecipitavit in deterius,

Iaurini recuperatorum uterque, biennio post, seu anno seculari, fato fungitur:

ff.) *Historiar.* Lib. CXXI. p. 849. ubi et consilii suscepti, abdicatae nimirum *Transilvaniae* fuse legas.

gg.) *ISTVÁNFFIUS* ad annum MDC. Lib. XXXII. p. 753, 2.

¹ *THUANUS* 1621. p. 849. *Bathorius* ² *THUANUS* 1621. l. c. *Schwartzenburgus* ³ *THUANUS* 1621. l. c. *Palfius*

⁴ *THUANUS* 1621. l. c. *Nadastus* ⁵ *THUANUS* 1621. l. c. *satis*

ⁱ *Locum in nota ff.) citatum vide in THUANUS* 1621. p. 849.

ⁱⁱ *Locum Nicolai Istvánffy in nota gg.) citatum vide in ISTVÁNFFY* 1622. p. 753.

succedit
Schvartzen-
burgio Rede-
rus, *brevi et*
ipse mortuus:

fuit interim
belli officina
Iaurinum:

audax sangui-
nolenti cuius-
dam Turcae
facinus Iauri-
no³ patratum,
cuius series
expromitur.

certe ad eum modum adhaesit, ut longior annorum series decurreret omnino, dum *Schvartzenburgii* occasus dememinisse potuit. Tametsi enim *Melchior Rederus*,^{hh.)i} vir bellicosus, et cum manu fortis, tum consilio, in *Iaurinensi*, non minus praefectura, quam in exercitu *Schvartzenburgico*, excussa omni mora, a *Matthia* archiduce surrogatus est, isque nec cunctatus, ad castra venit, uti obsidionem moderaretur; tamen paucis illic diebus commo[p. 320.]ratus, in morbum incidit letalem, cui medelam, domi suae paraturus facilius, cum in iter se dat,¹ in *Germaniam* profecturus, in *Bohemia* apud *Brodam Bohemicam* fato suo fungitur. Iniere hinc tempora, bellis vicinissimis infesta, quando, nunc finitimae arces expugnabantur, nunc aperto Marte acies conserebantur. Tunc vero belli officina *Iaurinum* fuit, ubi, et duces coibant, deliberabantque de militarium perfectionum ratione, et coadunabantur apertis campis exercitus. Nunquam vero in bellum ibatur, nisi *Iauriensium* selectissimae cohortes, turmaeque simul proficerentur. Quae, dum fiebant, atroci *Albani* cuiusdam facinore, *Iaurinum* foedabatur. Aequum ducimus,² quidquid est maleficii, prorsus expromere, ut gentis in odium *Christianorum* factae dolos, et sanguinolentas fraudes condiscat lector. *Kis-Ibraimus*, *Albanae* cuiusdam equitum alae decurio, homo ferox, et imperterriti animi, concitata rixa militari, praecipuae dignitatis [p. 321.] centurionem *ianicserorum* astu an aperta vi, e medio sustulerat, cumque iuri stare, et facinus defensari posse diffideret, *Iaurinum*, per notos calles, evasit, ibique sacris *Christianorum* initiatus, *Hungaricae* militiae fide iurata nomen dedit. His auctoramentis fretus, non cessabat *Turcis*, quos iam exosissimos habebat, sanguinarias passim iniurias inferre, eorumque itinera, quae *Budam*, *Albamque* ducebant, cum suo contubernio, quod ducum adsensione selectissimum habebat, opportune subsidere; quin ea fuit audacia, an temeritate, ut nihil dubitaret in ipsa *Albanorum* suburbia, quin portarum aditus, incurrere, obvios trucidare, aut intercipere, adeo, ut non imbellis duntaxat, feminarum, puerorumque turba; sed ne milites quidem, per hortorum, villarumque secessus,⁴ aut molarum frumentariarum excubias, securi, ab infestissimi hominis insidiis durare possent. Interdum nocturnos excubitores moenia cir[p. 322.]cum obeuntes⁵ scoporum glandibus petebat; interdum portis ritu militari reclusis, custodes, ac qui forte, primi exhibant, vulnerabat; citatoque hinc equi cursu, quem pernicissimum habebat, ad suos, intactus revertebatur. His eius incursionibus partim, partim vulgi clamoribus, irritatus urbis praefectus *Murates*, ingloriam, ac trepidam sibi vitam eo superstite fore ratus, ducentorum aureorum nummum praemium statuit, si esset, qui nocentissimum hominem, seu aperta vi, seu astu e medio tolleret. Pluribus, quod fit, tergiversantibus, repertus tandem est, qui opimam quidem, sed aleae plenissimam conditionem acceptaret, *Husaimus* manipularius, ex peditum ordine, idemque veteranus miles, vir tantulae staturae, quadratae tamen et robustae, alteroque oculo cassus, trucidis adspectus, sed stupenda armatus audacia, quique antea, dum a *Turcis* insideretur *Iaurinum*, stipendia illic meruerat, captaque a nostris urbe, e muro in *Danubium* prolapsus, incolumis ad suos evaserat. Ergo, uxore, et liberis, in urbe relictis, simulato transfugio, *Pa*[p. 323.]*lotam*,

hh.) Ibidem lin. 18.

¹ in iter se dat corr. ex inter sedat sec. ms. A ² corr. ex dicimus sec. A ³ corr. ex Iaurinda ⁴ corr. ex successus sec. A ⁵ circum obeuntes corr. ex circumobeuntes sec. ms. A

ⁱ Locum in nota hh.) citatum vide ibidem.

pedibus clam proficiscitur, atque homicidium isthic, quod *Albae* patrarit, ementitus, praefectum rogat, uti securo sibi esse liceat, *Iaurinum* se mitteret. Non cunctatus ille, *Wolffgangum Somogyi*, praefecti *Iauriensis* legatum, per litteras, de transfuga admonet. Huc cum venisset, exacto apud legatum die, sub vesperum, ad *Kis-Ibraimi* hospitium deduci postulat, socordiaque legati, nihil de vaferimo homine, militari more cognoscentis, aut providentis, eo deducitur. Ac *Kis-Ibraim* quidem, comiter adventantem accipit, sermones de *Albanis*, toties a se adflictis, inter pocula, cum homicida emissario, nihil fraudis suspicatus, in seram noctem miscet. Fit inde stratum nocturnae quieti idoneum. Huc primus se *Husaimus* componit, quasi longis, plurium dierum, erroribus fessus, somnum tandem capturus, quem cum scite simulat, quasi qui prior obdormivisset, *Kis-Ibraimus* quoque dat se quieti. Iam altum stertebat infelix, cum nefarius hospes suus, praegrandi cultro, omni viri[p. 324.]um contentione, per medium dormientis pectus adacto, robustum alioquin hominem interficit, cruoreque ad culcitram absterso nihil cunctatus domo se proripit, atque, ut erat urbis viarum, ac moenium apprime gnarus, prope id propugnaculum, quod *Albana* porta exeuntibus sinistrum est, ad eius generis concamerationem, quae *cassamata* vocatur, e muro se dimittit, ac fossa superata, in tutum evadit. Ut dies illuxit, crudele tetrumque facinus, magna, non ducum minus, quam militum indignatione, patuit, trepidanteque urbe, ne fors plures inessent sicarii, missi sunt equites expeditissimi, qui facinorosissimum hominem insequerentur, ac si possent, a fuga retraherent ad supplicium. Frustra erat ea providentia, neque enim seu in *monte Pannonio*, seu in *Baconiae* silvae marginibus deprehensus est; dum in agro *Tatensi*, in quinque milites, qui ex eo praesidio *Comaromium*, curandarum rerum causa, proficiscebantur, incideret, diuque cum iis ad efferatae¹ belluae modum colluctatus, uno etiam interemto, quod se dedere [p. 325.] nollet, vulneribus confossus, capite truncaretur: quod demum abominandi facinoris causa *Iaurinum* missum est. *Kis-Ibraimum*, commilitones, militari elatum pompa, haud sine dolore illatae ab hoste contumeliae, humavere: nemo autem non nemesim divinam miratus est, quo *Turcarum* utrumque, tristi adeo fato e medio sustulerit: *Iauriensem* quidem illum, eo feliciorum, quod eiurata *Turcica* impietate, fidem CHRISTI professus est.^{ii.)}ⁱ

§. XLVI.

Exarsit postea civile illud bellum, quod *Bocskaiana* inquires, seu causae^{kk.)}ⁱⁱ aliae conflaverant, magna id quidem *Hungariae* strage, at nullo *Iauri*[p. 326.]*ni* detrimento alio, biennio fere gestum est, quam quod *Martinus Peteius*, episcopus *Iauriensis*, qui summae in provincia dignitatis locum obtinebat, cum neque *Pisonio*, neque sedi suae *Iaurino* se credere vellet, male a caesarianis ipsis, dum *Salonociam* concederet, sicuti meminit

Bello Bocskaiano sartum, tectumque mansit Iaurinum:

ii.) ISTVÁNFFIUS Lib. XXXIII. p. 799, 3.

kk.) Vide has in compendio datas *Francisci KAZY Hist. Hung.* Lib. I. p. 33. *seqq.* ubi mitius de BOCSKAI sentit, quem lege omnino, versus imprimis *Apologeticos*, quos in aedibus suis lapidi innocentiae suae testes futuros, curavit incidendos.

¹ corr. ex efferatae

ⁱ Locum in nota ii.) citatum vide in ISTVÁNFFY 1622. p. 799. Ceteroquin totam hanc *Kis-Ibraimi* historiam ex *Istvánffii* opere *Belius* transsumpsit, quamvis aliis verbis ab eo enarratam. Vide *ibid.* pp. 799–800.

ⁱⁱ Locum in nota kk.) citatum vide in KAZY 1737. pp. 33–35.; versus *apologeticos* vide *ibid.* p. 34.

ISTVÁNFFIUS,^{ll.)i} habitus est. Et haec quidem episcopi damna fuere; *Iaurinum* ipsum, si evastatos agros excipias, intemeratum mansit; quin perfugio etiam fuit, *Francisco Forgacio* Nitriensi episcopo, qui episcopalem eam arcem dedere coactus, Collegium Sacerdotum, cum quo emigravit, isthic deposuit.^{mm.)ii} Revera enim, ut compertos campos, armorum strepitu, passim implerent, ac depacerent, in munitis urbibus, si unicum *Ujvarinum* excipias, eas tantum adtemerarent, quae, aut sponte portas adperiebant; aut fame coactae in deditiois leges adigebantur. Aliam viam ingressi *Turcae*, de *Iaurino* astu intercipiendo cogitationem suscipere. Nempe *Strigonio* nostrorum cul[p. 327.]pa, sub iugum misso, ut novam hanc sedem perpetuam sibi facerent, vicinas quasque arces, atque in his *Iaurinum* cum primis, suas facere statuerint. Senuerat iam *Bocskaiana* factio; et pace, cuius et *Turcae* perquam cupidi esse videbantur, fere consopita: cum irrequietum ac subdolum genus *Iaurinum*, cum aperta vi nequirent, dolo malo occupatum ibant. CASPARUS ENS^{nn.)iii} aetatis eius scriptor, ita rem memoriae prodidit. *Pacis*, inquit, *negotium*, quam *Turcis cordi hactenus fuerit*, anno MDCVI.¹ die XVIII. Martii² Iaurienses³ praesidiarii sunt experti. *Cum enim ad petitionem eorum, dies is praestitus⁴ esset, ut convenientes utrinque, negotium pacis promoverent, quinquaginta non amplius Turcae, ad portam accedentes, intromitti se⁵ postularunt. Nostri igitur nihil mali sibi⁶ metuentes, ut portas aperire parant, ecce, sub densa nebularum caligine tria fere⁷ millia latitare excubitor quidam stationarius animadvertit, moxque ad arma conclamans, dolum hostis manifestat, qui multa tormentorum iaculatione⁸ a propugnaculo reiectus est.* En, novum Graecae fidei a *Turcis* documentum! Qui hinc *Iaurino*, cum [p. 328.] imperio, moderati sint, in historia non reperio: quippe quae, post ISTVÁNFFII commentaria, lacunam habet, tunc explendam, cum erunt viri, qui ad leges intemeratae fidei, id, quod erat in rebus gestum, procul odio gratiave litteris sint mandaturi. De eo constat, curae semper fuisse *Iaurinum*, optimis regibus, idque adtentione eo adcuratiore, quo magis intererat reipublicae *Christianae*, post captivum *Strigonium*, *Vissegradum*, *Veszprémium*, *Budam*, *Agriam*, et *Varadinum*, tria haec propugnacula, *Iaurinum*, *Comaromium*, et *Ujvarinum*, non sarta modo tectaue adversus *Turcarum* irrequietem adservare; sed iis etiam operibus communire, quae cum tolerandae obsidioni, tum retundendo etiam cum infamia hosti, essent idonea. Accidit tamen, sive fraude, sive festinatione⁹ operarum fabrilium, ut propugnaculum, molis facile maximae, cum grandi moenium interordinio¹⁰ anno MDCXXV. dum pax cum *Turcis* reintegrata, festivis displosionibus honestaretur, subito, tantoque casu fatisceret, ut LXX. plus minus viri feminaeque, vasto eo rudere obruerentur. Architecti in subruta [p. 329.]

eius cura in primis commendata fuit regibus:

propugnaculi cuiusdam subitus et coniunctus cum strage hominum casus.

ll.) Lib. XXXIV. p. 829, 44. quem locum supra Parte I. Memb. II. §. VII. ad eiusdem episcopi mentionem num. XXXIX. exhibuimus, hic recolendum.

mm.) Ibidem KAZY, p. 47.

nn.) *Historiae rerum Hungaricarum* supplemento prodiit *Coloniae Agrippinae* anno MDCVIII. for. oct. p. 45.

¹ anno MDCVI. insert. a Belio, conf. ENS 1608. p. 45. ² die XVIII. Martii ENS 1608. l. c. 18. Martii die ³ ENS 1608. l. c. *Iaurinenses* (!) ⁴ corr. ex *praestitutus* sec. ENS 1608. l. c. ⁵ ENS 1608. l. c. *sese* ⁶ *mali sibi* ENS 1608. l. c. *sibi mali* ⁷ ENS 1608. l. c. *ferme* ⁸ ENS 1608. l. c. *displosione* ⁹ corr. ex *destinatione* sec. A ¹⁰ corr. ex *inter ordinio* sec. ms. A

ⁱ Locum in nota ll.) citatum vide in ISTVÁNFFY 1622. p. 827. (non in p. 829., uti in nota habetur.)

ⁱⁱ Locum in nota mm.) citatum vide in KAZY 1737. p. 47.

ⁱⁱⁱ Locum in nota nn.) citatum vide in ENS 1608. p. 45.

moenium fundamenta causam coniiciebant, quae perpetuo aquarum adlapsu, eluta, sensim subsederint, non ante adversa, quam funestus ille casus, urbem universam metu percelleret, funeraque faceret etiam, cruento cuiusvis adsultui suffectura.

§. XLVII.

Floruere postea et tunc res *Iauriensium*, cum novas subinde procellas *Transilvania* effunderet in *Hungariam*. *Bethlenii*, et *Rákóczii* patris ac filii tumultus intelligo, uti redintegratos saepius, ita male adfluctantes *Hungariam*. Haud tamen defuere seu nostri, seu populabundi *Turcae*, quin mutuo se subinde lacesserent, et nunc fortuitis praeliis congregarentur, nunc etiam illatis passim iniuriis, ad arma provocarent cessantes. Quibus rebus fiebant, ut paucae abirent hebdomades, quas *Turcarum* cruore haud signarent, aut suo non adspergerent nostri. [p. 330.] Adhuc enim fervebat inveteratus ille pugnandi ardor apud *Hungaros*; non eos tantum, qui se militari sacramento obstringebant, sed hos etiam, qui in *Iaurinensi* hac *Martis* officina, et militiae rudimenta ponebant, et documenta sui dabant, cum erat in hosticum procurrendum.¹ Nam ita omnino, limitaneas arces, in tam noxia hostium vicinitate comparatas tunc esse oportuit, ut praeter militem praesidiarium, ad omnem infestandi hostis occasionem promptum, expeditumque, volonum etiam agmina, ex nobilitate *Hungarica*, eo consilio delecta haberentur, ne deessent unquam tyrones, qui olim militum ducumve munere fortiter defungerentur. Ceteroquin, dum avidus proeliorum praedarumque miles, foris rem cum laude administrabat, accidit non raro, ut a subsessoribus *Turcis*, *Iaurini* suburbanum, detrimenti quidpiam acciperet. Huc incendium illud retuleris, quod in *Rascianorum* vico anno MDCXLVII. excitaverant, maleficientissimi homines. Nescio, an non per emissarios eiusdem anni, incendium illud instructum fuerit, quod [p. 331.] CLXXV. domos, adeoque urbem fere universam, momento absumsit. Tametsi enim, agazonis nescio cuius oscitantia vulgo accusabatur, cuius lychnus in pabulum, eo imprudente, delapsus, hoc tantum incendii ex stabulo per universam urbem propagavit; erant tamen, qui incendiarios malignitati potius, quam casui fortuito, urbis eam vastitatem, maluerint adscribere. Vix cineres istos, urbicis aedibus, cives detererant, cum anni MDCLVI. ignita haec clades, incubuit, totamque in rudus fere coniecit. Arsere una vicinae quoque domus, facileque fuerat in reliquam urbem propagari incendium; nisi flantibus *Austris*, flammae in *Danubium* propulsae, vicinitatem sartam tectamque reliquissent. Praefuit tunc urbi, *Ludovicus Gonzaga*, vir, uti bello acer,² ita in administranda *Iaurinensi* hac, quam cum *Vindobonensi* coniunctam habuit, praefectura, in primis solers. Ergo, quidquid damni ex incendio eo acceptum est, mira id celeritate instauratum postea fuit. Atque increvisset omnino *Iaurinum* non minus ornatu, quam robore, nisi [p. 332.] quadriennio post, hoc est, anno MDCLX. adulto iam Decembri morte praematura *Ludovicus* urbem funestasset. Haud tamen orbatum praefecto *Iaurinum* diutius relinquendum, putabat LEOPOLDUS, maxime, quod perturbata, novarum rerum studiis *Transilvania*, rebus simul *Hungaricis*, novam iterum procellam interminabatur. Quemadmodum ergo, totius universim belli summam, ita *Iaurini* quoque praefecturam, *Montecuculo* caesar crediderat. Opportune id quidem, quando parum aberat, quin difficillimis caesarianorum rebus

*Res Iaurini
civilibus bellis
florentes:*

*praesidia-
riorum
perpetuae
cum Turcis
dimicationes:*

*igni conflagrat
Iaurinum:*

*reparat eius
damna,
praefectus
Gonzaga:*

*succedit huic
Montecuculi
comes belli im-
minentis dux:*

¹ corr. ex *procurandam* sec. ms. A ² corr. ex *acris*

Turcae obsi-
dendi Iaurini
consilia in
Ujvarinum
destinarunt.

Iaurinum anno MDCLXIII. *Turcae* obsedissent. Magnis hi adparatibus, et numero cum exercitu, in *Hungariam* se infunderant, immensas clades passim daturi; nisi partim sua ipsorum cunctatione, partim itinerum difficultate impediti, rerum gerendarum opportunitate, excidissent. Accedebat consiliorum fluctuatio, quae una saluti esse poterat *Hungariae*, si ei defensandae plus suffecisset virium. De meditata a *Turcis* obsidione *Iaurini*, ita WAGNERUS:¹ *Nondum satis constituerat* Veziri [p. 333.]² *quodnam e capitibus tribus munimentis, an Viennam ipsam, an castra oppugnanda sumeret?* Iaurini quidem *oppugnationem, primo designatam fuisse, magna vis navium advectarum, saccorum, quos arena farciret, atque eiusmodi instrumentorum, arguebat: sed fossarum, vallorumque flexus multiplices, et innexorum sibi propugnaculorum ordines, et aquae altitudo, quae tum praeter solitum e crebris pluviis in fossis intumuerat, horribilem foris spectantibus speciem obiiciebant, facileque deterrebant hominem, certioris, quam maioris victoriae, cupidum.* Hae ergo difficultates fuerunt, quae tyranni, ea tempestate destinationes *Iaurino* relicto, in *Ujvarinum* detorserunt.

§. XLVIII.

Bello eo felici-
ter confecto,
Iaurino mu-
niendo se dat
Montecuculus:

Bello eo, insigni ad *S. Grothum* victoria parta, conciliataque inde pace, profligato, diutius *Montecuculus*, praefecturam *Iauriensem*, magna cum *caesaris*, tum *Hungarorum* approbatione admini [p. 334.] stravit, deditque operam, ut, qua non satis munitam urbem existimaret, novis eam, et solido eductis opere propugnaculis, communiret. Atque ita omnino suadebat, hostium nimia vicinitas. Tunc vero, *Albana* illa porta, per quam *Schwartzenburgus* aditum suis ad occupandam urbem adaperuerat, cum insigni moeniorum fossarumque illius orae tractu, instaurata est. Refert operosarum molitionum memoriam marmor, apside portae eius inaedificatum, atque istiusmodi³ ἐπιγραφή inculptum:

IMPERANTE LEOPOLDO CAESARE SEMPER AUGUSTO HUNGARIAE AC BOHEMIAE REGE ARCHIDUCE AUSTRIAE, SUPREMO CAPITANEO IAURINENSI LOCORUMQUE ADIACENTIUM RAIMUNDO COMITE DE MONTECUCULI AURATI VELLERIS EQUITE DICTI IMPERATORIS INTIMO CONSILIARIO EIUSDEMQUE ARMORUM GENERALI LOCUMTENENTE ET CAMPI MARSCHALLO, CONSILII BELLICI PRAESIDE, NEC NON SUPREMO REI ARMAMENTARIAE PRAEFECTO ETC. MUNIMENTUM ISTUD HOC PRIMUM ANNO MURATIS MOENIBUS AD PERFECTIONEM DEDUCTUM FUIT, VALLA ET LORICAE INSTAURATAE, INTERNA, EXTERNAQUE [p. 335.]

OPERA QUAM PLURIMA ADIECTA, ADVERSUS HOSTILES ACCESSUS OPTIME INSTRUCTUM. DIRECTORE FRANCISCO BARONE DE WYNIES⁴ DICTAE SACRAE CAES. MAIESTATIS COLONELLO A GENERALI INGENERO. ANNO MDCLXXI.

¹ corr. ex Vagnerus sec. A ² corr. ex Vezierius sec. A et Wagner 1719–1731. I. p. 124. ³ corr. ex istius modi sec. A ⁴ recte: *Wymes*

¹ Vide WAGNER 1719–1731. I. p. 124.

Neque cessatum est postea, quin, partim novae educerentur substructiones, partim instaurarentur veteres, ea potissimum urbis regione, quae *Sacrum montem Pannoniae* prospicit. Quia enim facillimos isthinc accessus, moenia habent, humus adhaec, ducendis viis obsidionalibus, pervia est, atque fossionibus idonea; necessum fuit omnino, ita, cum fossas deprimi dilatarique, tum extima circum opera instrui, uti longius a moenibus hostis posset arceri, si obsideri urbem contingeret. Atque fuit omnino haec *Montecuculi* providentia, quasi praesaga eius tempestatis, quam adversus *Laurinum* superioris *Hungariae* cives seditiosi, clam coegerant. Culpae his dabatur, quod cum nefaria con[p. 336.]vellendae patriae consilia alia procuderint; tum istud potissimum decreverint, uti quacunque, seu vi, seu arte possent, arces, quibus *Germanica* praesidia inerant, *Turcarum* adiuti suppetiis, tempestive occuparent. Eosdem *Laurino* casses nec opinantibus praesidiariis circumdandos, in primis existimarunt, ut haberent, unde cum sociis *Austriam*, et vicinas huic provincias incesserent. Ergo stratagema quaecunque commenti, *Turcas* in maleficii societatem adsciscunt, partiunturque invicem facinoris exsequendi curam. Longe processerat nefaria conspiratio, iamque anno MDCLXXV. dies fuit praestitutus, quo ab his, qui se urbi sensim et honestissimo obtentu, intimaturi erant, unius alteriusve portae custodibus caesis, complices intra urbem admitterentur, posteaque arx, cum omni adparatu *Turcis*, ut esset datae invicem fidei, et pignus, et firmamentum, permitteretur. At enim vero ea fuit praefectorum utriusque *Germanici*, et *Hungarici* militis vigilantia ac sagacitas, ut ante totius proditionis series retegeretur, quam in nervum erumperet, execrabile, et *Hardeckiano* illo infinitis [p. 337.] modis detestabilius maleficium. Ex complicibus tamen pauciores poterant intercipi, quam id facinoris atrocitas meruisset, qui tamen in potestatem venere, vario suppliciorum genere passim per arces *Hungariae*, *Spankovii* severitate, e medio sublatis sunt: ut documento essent tribulibus, nunquam impune habere DEUM, proditionem patriae.

de eo prodendo
nefaria
quorundam
popularium
consilia:

irrita
redduntur,
praefectorum
vigilantia.

§. XLIX.

Octennium, post disiectam hanc tempestatem, abierat, cum atrocior illa, *Laurino* incubitura metuebatur. Hanc bellum *Turcicum*, anno MDCLXXXIII. nondum exactis induciis, commotum, eo certius minari videbatur, quo magis cognitum fuit *Turcis*, *Solymannum*, *Viennae* anno MDXXIX. haud occupatae causas, subinde isthuc reiecisse, quod, cum ex itinere *Laurinum* neglexerit occupare, ligatis manibus, *Viennam* obsidione tentarit, ac deseruerit postea inglorius. Digna proinde res est, ut eam omnem, sicuti se habuit, diligenter expromamus. Ad irritum *Caprarae* legatio *Constantino*[p. 338.] *politana* reciderat, inducias in alterum vicennium proferri, cohiberi mutuas limitanei militis grassationes, denique *Hungaros* seditiosos patrocinio *Turcico* excludi; omni contentione, et ex aequo postulantis. Proinde, ne inermem hostes belli consilia nihil amplius dissimulantes *caesarem* offenderent, exercitum et ipse comparat, belli summam, *Carolo Lotharingo*, maturo ac felici usus consilio mandat. Tumultuabatur longe lateque *Turcarum* societati innexus *Tököly*; iamque anno superiore, *Filekino* everso, regulum totius regionis, impio foederi confisus, se gerebat. Huius ergo insolentia partim, partim sua ipsorum aviditate, quin et *Gallicis* ignibus accensi *Turcae*, exercitum ducentorum triginta mille, iusti militis cogunt; non *Hungariam* tantum, sed *Romanum* simul

Bellum anni
1683. nec
quidquam
adtemeravit
Laurinum:

quin munitius
subinde
reddiditum.

Imperium inundaturi. His nempe auctoramentis¹ excitus oriens in *Hungariam* incumbit. Adhuc incertum erat, quorsum tyrannus belli procellam esset effusus; cum *Lotharingo* mandata mittuntur, uti *Ujvarini* obsidione, bellum primus exordiretur. Fecit ille iussa, [p. 339.] tametsi invitus; sed vix aggeres obsidionales circumducere ceperat, cum trepidi a senatu bellico nuncii adferuntur: adpropinquare *Vezérium*, cum immani exercitu; ergo desisteret ab obsidione; reduceret militem ad *Vagi*, et *Danubii* confluentem, ut tuto inde observaret, quorsum XERXIS ille exercitus, belli summam esset conversurus. Nemo non credebat, *Iaurinum* aut *Viennam* petiturum hostem, atque illud forte prius, ut rerum hunc gerendarum obicem mature tolleret. Ergo *Iaurino*, *Comaromio*, atque *Leopoldopoli* muniendo, decem dies, magna operarum contentione, haud inutiliter impenduntur. Inanem eam providentiam, aiebant alii: quippe qui, ex *Caprarae* nunciis acceperant, iactasse *Vezérium* frequentius, tantis in bellum adparatibus, praeter *Viennam*, nullum praemium aliud dignum se habere. Aliter *Lotharingus*, haud quidem ignarus hostilis ingenii. Ergo omni nervorum contentione, ad communiendum hunc Christiani orbis aggerem, hoc repagulo, cobibendam barbarorum eluvionem, incumbitur. Locus, alioquin totius Hungariae² munitissimus, re[p. 340.]purgatis fossis, restitutis operibus extimis, quae habet amplissima, ceteris³ provisus, ita brevi comparatus⁴ est, ut vim quantamvis morari, aut eludere posset. Nam qui *Iaurino*⁵ potiri vellet,⁶ Schüttam, *Danubii* aquis inaccessam insulam, maximo labore occupet, oportet, ad excludendas, quae inde iniici possent, suppetias. Et quoniam infinito hostium equitatu, nulli in pabulationem campi erant suffecturi; occasio erat, multis cladibus adficiendi⁷ dispersos, collectisque e Germania copiis, felicitis praelii alea, ab muris reiciendi. Ita WAGNERUS.^{oo.)}ⁱ

§. L.

Moles ea
belli quam
nostros fecerit
circumspectos:

Iaurino in hunc modum procurato, de metandis castris, variantibus diu sententiis, consultabatur. Erant, qui intra insulae *Csallóköz* perfugia ducendum exercitum putarent; quando, de ineundo praelio, militis paucitas, ne cogitationem quidem faciebat residuam; sed erant etiam, quibus citra *Rabczam* collocari castra [p. 341.] placuit, uti duorum obiectu amnium tutus a subita adgressione praestaretur exercitus, possetque instructo in *Danubio* ponte, si quid periculi ingrueret, in minorem insulam, celeriter, et nullo negotio, transiicere. Sed neutrum consiliorum *Lotharingo* probabatur, quippe pavoris utrobique indicia proditum iri, videbat; nam sic quidem⁸ a via militari, intra latebras retrusi, nihil aliud operae facturi essent, quam quod hostem, *Viennam* forte petiturum, oculis, haud vero armis, persequerentur; multo minus introitum in *Austriam* difficilem ei redderent. Proinde *Rábaközum*, Germanis *Rabau* peninsulam, metandis castris, dux eligit. Consilii rationes huc redibant, ut, et audaciae speciem aliquam praeberet; et, quantum

^{oo.)} Libro VIII. p. 584.

¹ corr. ex *autoramentis* sec. ms. A ² WAGNER 1719–1731. I. p. 584. *Ungariae* ³ WAGNER 1719–1731. I. c. *caeteris* ⁴ corr. ex *comparaturus* ⁵ WAGNER 1719–1731. I. c. *eo* ⁶ WAGNER 1719–1731. I. c. *velit* ⁷ WAGNER 1719–1731. I. c. *afficiendi* ⁸ corr. ex *quid* sec. A

ⁱ Locum in nota oo.) citatum vide in WAGNER 1719–1731. I. p. 584.

eius fieri potuit, paucitatem occultaret.¹ Accedebat, in promptu futurum exercitum, si hostis *Rabam* amnem traicere adtentaret. quae res nec opinantibus facile victoriae, sicuti ad *St. Grothum* evenit, occasionem posset ministrare. Sin vero res fierent desperatae, expeditum fore, intra *Iaurinum*, quod a sinistris habitu[p. 342.]rus sit, atque hinc in insulam receptum. Stetit ducis haec sententia, coeptaque sunt ad eum modum castra VI. Calendas Iulias communiri, ut frons quidem in *Rabam* vergeret, dextra paludibus, quas *Kony-tó* dicunt; sinistra *Iaurino*; tergum *Rabcza* amne, clauderetur. Ac profecto, spes potuisset concipi, hostis reiiciendi, si exercitus eo copiarum numero constitisset, quem hiberni adparatus, ad octoginta millia, designarant. Vix autem, circumvallaverant nostri castra, quam pro paucitate maiora, cum pridie Calendas Iulias praecursores *Tartari*, stationarium nostrum militem adgressi, velitationis quiddam prolicuere. Duces itaque, id, quod erat, rati, haud longe abesse reliquum *Turcarum* exercitum, collatis iterum sententiis, in medium consulere. quod dum solerter faciunt, sexto Nonarum Iulii universus *Turcarum* exercitus, in conspectum se dedit.¹ *Ad meridiem usque immotus, in agmina deinde duo discessit, alterum ab Danubio leucis duabus fronte porrectum, alterum a D. Martini coenobio vastissima illa planitie diffusum, ut oceanum quemdam ho*[p. 343.]*minum fluctuantem te videre crederes. Erat spectaculum sane iucundum: cernere coactas in unum campum, orientis opes, hominum myriadas, habitu, armis, rebus omnibus, peregrinos: papilionum, curruum, iumentorum silvam,*² *quam ne oculis quidem emetiri possis. Erat inquam spectaculum non iniucundum; nisi cui simul in mentem veniret, quam innumerabiles caedes, quae excidia rei Christianae adportaret.*³ *A meridie dextrum agmen se movere, pars ad speculandum Iaurinum, alii ad lacessendos equites fossoribus praesidio datos procurrere, alii adversus castra, suggestus erigere, aditum undiquaque*⁴ *moliri. Turmae aliquot Arrabone seu vado, seu natatu transmissa, in calonum manum illatae, caede, tumultu omnia implevere.*⁵ *ne universi simul transmitterent, solo tormentorum praesidio, repressi sunt: crescebat in horas periculum. Perferuntur nuncii Batthyanium,*⁶ *intemeratae fidei, atque indomitae virtutis*⁷ *comitem, nece intentata, adactum a*⁸ *suis, creditas Murae stationes deseruisse; Veszprémienses*⁹ *Hungaros*¹⁰ *defectione facta* [p. 344.] *vias commonstrare Turcis; Tartaros, flexu Sárvarinum*¹¹ *facto, Arabone,*¹² *et*¹³ *Rabcza*¹⁴ *superatis, brevi a*¹⁵ *tergo fore. Fidem fecit regio circum omnis funestis sub vesperum incendiis, collucens: id quod militem, qui circumventum, inclusum, perditum se crederet, torpore, ac consternatione incredibili occupavit. In tantis angustiis, mira praedicatur in Lotharingo animi magnitudo, qui nulla metus aut perturbationis significatione, vultu ac consilio invariato, ita se gereret, veluti*¹⁶ *nihil curarum ad se, periculi nihil pertineret.*

fit res undique adpropinquantibus Turcis trepida: horum castra immania:

¹ COIF. ex occultaret ² WAGNER 1719-1731. I. p. 585. *silvam* ³ WAGNER 1719-1731. L. c. *apportaret*
⁴ WAGNER 1719-1731. I. c. *undique* ⁵ WAGNER 1719-1731. I. c. *replevere* ⁶ WAGNER 1719-1731. I. c. *Bathianum*
⁷ *intemeratae... virtutis* WAGNER 1719. I. c. om.! ⁸ WAGNER 1719-1731. I. c. *ab* ⁹ WAGNER 1719-1731. I. c. *Vesprimienses* ¹⁰ WAGNER 1719-1731. I. c. *Ungaros* ¹¹ WAGNER 1719-1731. I. c. *Sarvarinum*
¹² WAGNER 1719-1731. I. c. *Arrabone* ¹³ WAGNER 1719-1731. I. c. *ac* ¹⁴ WAGNER 1719-1731. I. c. *Rabniza* ¹⁵ WAGNER 1719-1731. I. c. *ab* ¹⁶ WAGNER 1719-1731. I. c. *velut*

¹ *Quae nunc sequuntur, id est, Wagneri de exercitu Turcico in campo Iauriensi porrecto commentatio, in §. V. membri Politici Partis Generalis iam partim citata est: hic ex socordia forsan auctoris iterum denotata.*

Iaurino
providet
Lotharingus.

Ante omnia Iaurino consulturus, ad legiones duas cohortes addit tredecim, ut novem milium praesidium inesset. Praefectum nominat Vallisium,¹ dum loci gubernator Croyus, qui Montecuculo suffectus fuerat,² adveniret. Haec fere WAGNERUS.^{PP.)ⁱ}

§. LI.

Metuitur urbi:

In hac *Turcarum* propinquitate, atque insana multitudine, nihil erat opinatu proclivius, quam ut *Iaurinum* ab [p. 345.] exercitu nostro desertum, hostis obsideat. *Prima* enim³ *noctis vigilia, dato ad receptum signo, peditatum cum machinis, in insulam Csalóköz⁴ Leslaeo duce dimiserat Lotharingus, ut, aut Iaurino succurreret, autⁱⁱ adversa Danubii ripa Viennam cum omni adparatu enteretur, si unum alterumve res posceret: ipse, cum equitatu Ó-Varum eiusdem noctis itinere emersit. At enim, ita erat in fatis, ut relicto Iaurino, atque Arrabone, suo nimirum Rubicone^{qq.)} superato, Viennam traheretur, infelix brevi futurus Vezérius; quod iam non est opus memorare. Praesidiarii interim, ne crabrones irritasse viderentur, bidui spatio illo, cum obsidio erat metuenda, quieti fuere, adtenti tamen, ut ne quid detrimenti, extimis in operibus, acciperetur, quod et poterant sane procurare, quando praeter novem mille praesidiarios, duas legiones, *Badensem* alteram, *Granae* alteram, per eadem opera excubantes habuere. Toto postea oppugnatae *Viennae* tempore, in eam curam incumbere *Iaurienses*, [p. 346.] ut validiorem, atque instructiorem commeatibus urbem redderent. Metus enim erat, ut, si *Vienna* cecidisset, tota belli moles, an rabies, *Iaurino* incumberet, quo intercepto *Viennensi* sedi, quam pro se destinarat *sultanus*, haud quidem opportunius comparari potuisset firmamentum. Ergo dimissa ex urbe imbelli multitudine, id unum dies noctesque agebatur, ne quid temere deesset, ad tolerandam mascule etiam diuturniorem obsidionem. Quod dum *Iaurini* fit, *Kara Mustapha*, ingenti clade ab *Christiano* exercitu adfectus, a *Viennae* muris reiicitur: in praecipitem adeo fugam effusus, ut nocte, quae faustum illum diem subsequuta est, *O-Varum* usque gravis⁵ armaturae peditatus, provolante multis parasangis equitatu, eveheretur. Hic demum colligendi exercitus occasionem nacti, quod non parebat fugitivis iter aliud, castra communire incipiunt, daturi, si possent, nova scilicet bellicae virtutis, sive ad *Ovarum*, sive ad *Iaurinum* specimina. Verum ea fuit divinae ultionis, in hostibus, gravitas, is terror, ac consternatio, ut deleri omni[p. 347.]no, intra duas urbes has, potuissent universi, si fugientes, coadunatis celeriter copiis, insequi voluissent foederati. Pronum erat enim, tantum e praesidio *Iauriensi*, atque *Comaromiensi* militis,⁶ ad *Rabczae Rabaeque* traiectus insidendos, educere, quantum reprimendo tantisper hosti suffecturum erat, dum*

sed Iaurino
relicto
Viennam
ducunt hostes:

qua interim
fuerint
providentia
Iaurinenses:

fugientes
a Viennae
obsidio Turcae
cur incolumes
abierint penes
Iaurinum:

PP.) Lib. VIII. p. 585.

qq.) Suetonius Lib. I. in *Iulio Caesare* cap. XXXI. illic enim in bellum civile abituriens: *Eatur*, inquit, *quo deorum ostenta, et inimicorum iniquitas vocat. Iacta est alea.* Sed aliter res CAESARIS cecidere, quam hic tyranni.

¹ WAGNER 1719–1731. l. c. *Wallisium* ² qui... fuerat add. a Belio; cf. WAGNER 1719–1731. l. c. ³ enim add. a Belio; cf. WAGNER 1719–1731. p. 585. ⁴ *insulam Csalóköz* WAGNER 1719–1731. l. c. *Schüttam insulam* ⁵ corr. ex *gravius* sec. ms. A ⁶ corr. ex *multis* sec. A

ⁱ *Locum in nota pp.) citatum vide in WAGNER 1719–1731. I. p. 585.*

ⁱⁱ *Hucusque Wagner a Belio citatur; quae postea sequuntur, suis verbis sunt adornata. Cf. WAGNER 1719–1731. I. p. 585.*

adesset a tergo victor exercitus, et desertum ab equitatu peditem, adsequeretur, et indagine quasi quadam conclusum, ad internecionem concideret. Sed dum cunctantius, ac forte etiam fide non undiquaque sincera, res post liberatam *Viennam* in castris administratur; *Turcis*, oportunioris fugae locus datus est; redituris iterum ad praelia, dum vanescente metu, animos resumserint denuo. *Iaurienses* interim¹ *praesidarii*, ex ultimo agmine, facile sexcentos obtruncavere, prope impune; quod, fugae intentissimis singulis, nemo, quid alteri fieret, moveretur.ⁱ Superabant non ita pridem e veteranis *Iaurini* militibus, velites *Hungari*, qui pugnae illi interfuere, sancte adseverantes, potuisse triplicato maiorem, de fugitivo hoste, victoriam reporta[p. 348.]ri, si idem praefectis, qui militi utriusque *Hungaricae Germanicaeque* gentis, erumpendi in pavidum et fessum ex fuga hostem, ardor fuisset. Regione dein circum ab *Turcis* deserta, dum foederatorum exercitus toto sextiduo, ad *Posonium* haeret, rex *Poloniae* IOANNES, cum filio IACOBO *Iaurinum* accessit, urbemque, et validissimas eius munitiones, curiosius lustravit, admiratusque est. Fertur, cunctationi suae, ac sociorum ingemuisse, visa *Óvari*, duorum item annium *Rabczae*, et *Rabae*, atque *Iaurini*, ad occupandos fugitivos hostes, opportunitate; damnataque aemulatione, quae sententiarum divortia, inter *Polonos*, ac *Germanos* fecerat, palam professum: residuum postea auctumnum, suo quidem consilio, utilius collocandum. Quod et ita sane factum, sed haud sine *Polonorum* caede, quam ex praecipitato ad *Parcanum* praelio, accepere.

*indoluit
suae huic, et
foederatorum
cunctationi
Ioannes rex
Poloniae.*

§. LII.

Turca, eodem anno *Strigonio*, *Ujvarino*, postea *Buda*, denique, et longis ultra terrarum spatiis, multisque arcibus, feliciter [p. 349.] depulso, *Iaurinum*, a belli metu, non item a proditorum insidiis, requievit. Memoranda res iniquissima est, ut constet propalam, scopulum perfidiae *Iaurinum* saepius exstitisse, qui proditorum consilia, isthuc imprudenter illisa, non secus,

*Requietum
a bello
Iaurinum
prodicione
petitur:*

Naufraga quam vasti, tunderet ira maris.

Facinus, quod iam dicemus, istiusmodi est. Parabat se *Christianorum* exercitus, duce *Carolo Lotharingo*, ad obsidendum *Ujvarinum*, ut eo capto, viam sibi ad obsidionem *Budae* praemuniret. Quo adverso *Turcae*, uti sunt destinationum *Christianorum* sagacissimi indagatores, in eam curam incubuere, ut dolis partim, et auro, partim aperta vi, nostrorum consilia, aut retardarent, aut interverterent penitus. Ergo, incumbunt in dolos, et cum *Szeraszkirius* coacto valido exercitu *Strigonium* oppugnandum sibi designat, *Iaurinum* simul largitione tentandum decernit: ut gemina victoria, cruenta altera, altera² auro parta, tempestive potitus, rationes consiliorum *Lotharingi* convelleret. Inerat tunc *Iaurino*, vicaria, an plena cum potestate *Daniel Müllerus*, praefectum aliquiⁱⁱⁱ vocant; [p. 350.] vir, caeteroquin inde a primis adolescentiae annis, arte militari egregie innutritus, iamque eo senii provectus, ut cum foris nequiret militare amplius, isthuc eo

*Rei nequiter
instructae
series:*

*dux, et auctor
Müllerus:*

¹ add. a Belio; cf. WAGNER 1719–1731. I. p. 619. ² corr. ex altero sec. ms. A

ⁱ Vide WAGNER 1719–1731. I. p. 619.

ⁱⁱ Vide ISTVÁNYFY 1724. p. 595.

*pravitatis eius
indiciū ad
Heüslerum
perfertur:*

*is maleficiū
Turcarum
clade
intervertit:*

*Müllerus
mortem sibi
adsenscit.*

consilio impositus fuerit ab rerum arbitris, ut, et militiae laboribus intra moenia vacaret, et fructu ante actae cum laude vitae, quietus perfrueretur. Hunc ergo pollicitationibus illectum, eo adducunt *Turcae*, ut auro se corrumpi pateretur infelix, atque fide interposita sponderet, si rem occultis consiliis, mascule adgrederentur, et delectam quatuor mille *Turcarum* manum, ad praestitutum diem *Albensi* portae, nocte concubia, caute ad-moverent, intromissurum se novum hoc et exoptatum praesidium, summo¹ silentio; ut ante potiri queant urbe, quam somno experrectus miles arma possit corripere. Atque haec quidem ita mutuo deliberaverant; cum ad *Heüslerum*, *Ujvarienses* tunc, cum selecta manu, ne commeatu iuvari possint, observantem, indicium² proditiōnis forte perfertur. *Turcae* interim, uti ferrum, dum candebat adhuc, procuderent, [p. 351.] occasione ad tantum facinus usuri, expeditionem clam et nocturnis itineribus suscipiunt; sed cum minime rebantur, in *Heüslerum*, viam obsidentem, loco omnium importunissimo, incidunt. Fit subitum praelium, eo maiore virium contentione, utrinque initum, quo plus, et *Heüsleri*, et hostium intererat, parta victoria, aut servare *Iaurinum*, aut ex latis proditiōnis legibus intercipere. Diu protracto certamine, tandem terga dedere *Turcae*, insigni clade adfecti. Ex nostris octingenti desiderati sunt; magna omnino, ex fortuito praelio iactura, sed quae tamen *Iaurinum* caesari adseruit. Tunc vero infelix *Müllerus*, ad dubiam adhuc auditionem, repressos caesosque *Turcas* esse, uti se quaestioni, et severissimis poenis subduceret, sceleris conscientia adactus, glande manuarii tormenti in caput displosa, se ipsum interemit. Nempe difficile est, saltem cogitare de proditiōne, sine numinis acri subitaque vindicta. Duci *Lotharingo* satis tunc fuit, servato *Heüsleri* virtute *Iaurino*, potuisse consiliorum tenorem ea aestate, gemina parta victoria, feliciter exsequi; *Iauri*[p. 352.]no tamen, ne forte plures adflasset proditiōnis contagium, deducto veteri praesidio, et per exercitum sparso, novum, fidumque militem imponere.

§. LIII.

*Quae hinc
Iaurini fuerit
felicitas:*

*quid ei ultimo
Rakocziano
bello evenerit:*

Quod hinc victricibus armis, in plures annos bellum administrabatur, *Iaurinum* incolume non modo, sed cum civium numero, tum opum simul adfluentia, felix fortunatumque reddidit. Nimirum, instaurabantur postliminio praeter vulgares mercatus, equina, boariaque fora, tanta institutorum frequentia, quam quae tota *Hungaria* concipi potest maxima. Ergo, proclive fuit, ut invalesceret urbs, non una factorum iniuria male hucusque habita. Certe, qui eam exeunte seculo superiore viderunt, vix iam sunt agniti: ita cum aedificiorum nitore, tum platearum munditie, stratisque intus viis, decora evasit, amoenaque. Tumultus *Rakoczianorum*, urbis felicitatem hanc, surgente novo seculo, interpolat tantisper, [p. 353.] dum profligato eo bello pax sub ipsum *IOSEPHI* obitum, *Hungariae*, adsiduitate *Ioannis Pálffy* redderetur. Certe enim, eo audaciae processerant *Hungari*, ut non una incursione, prolicerent in aperta camporum, praesidarios equites; expilarent villas; vineas autem, prorsus sibi facerent tributarias: quippe, per vicos hic, et illic dissitas. quos quidem temerarios ausus, egregie tunc luerunt, cum anno MDCCVII. exeunte Iunio, suburbium *Rabam* inter et *Rabczam* longa domorum serie procurrens, expilandum exurendumque statuerant. Noctem exsequendo facinori

¹ corr. ex *sunmo* ² corr. ex *iudiciū* sec. ms. A

praestituerant, eius diei, qui *D. Ioanni Baptistae* festum anteit. Haec, simul iniit, mille circiter equites, pedites numero fere geminato, clam ad suburbia adrepunt, cum campestres vigiliae, edito ignis volatilis signo, hostem adesse, praesidiarios admonent.¹ quo viso *Toldius*, Hungarorum praefectus, suorum turmis, et *Germanorum* cohortibus aliquot stipatus, urbe se eiicit, atque acie pro porta *Viennensi* instructa, magno silentio constitit. [p. 354.] Iam extrema suburbii corripuerant praedatores, cum displosis per propugnacula tormentis, *Toldius* de periculo admoneretur. Ergo facta procursione, ante adortur *Rakoczianos*, quam urbe putassent egressum. Fit, eo atrocius cum peditatu praelium, quo maiorem, coniecti in fugam equites, pugnandi fecerant necessitatem. Id exitio fuerat latrunculis, quod situum ignari, nocte praeterea intempesta obruti, neque ordines solidare, neque hostem, nisi cervicibus imminentem observare potuerint. Octingentos fuisse caesos, ex cadaverum indicio, luce demum liquida, cognitum est; ex equitibus pauci occubuere, nisi quos forte *Rabae* gurgites hausere. Ita tunc, praedandi libido *Rakoczianis* cessit. Postea, nec quidquam adversus munitissimam urbem *Hungari* tentavere: quippe, sequuto inde anno MDCCVIII. ad interneccionem, haud longe a *Trencsino* caesi. qua de re illic ex instituto dicemus. [p. 355.]

*profigantur
factionis eius
latrunculi.*

§. LIV.

Haec de fati *Laurini* in litteras retulisse, fas erat. Iam, quod est in urbe describenda reliquum, ex instituti ratione, prosequamur. Situ est *Laurinum*, ita a natura facto, ut, et amoenitatis habeat multum, et plurimum opportunitatis ad muniendum. Dabo id mori meo, ut exterorum verbis² pristinum urbis habitum, hodiernum mea ipsius dictione expromam. Adit *Laurinum*, cum CAROLO suo, *Iuliae*, *Cliviae* ac *Montium* duce STEPHANUS VINANDUS PIGHIUS *Campensis*. quam ille rem, facunde ac venuste^{rr.)}ⁱ memorat: *Iaveram*, ita *Laurinum* vocat,³ *adpulis*⁴ *hora post meridiem tertia*⁵ *princeps* Carolus.⁶ *gratum mox eius adventum testatur ea civitas, e propugnaculis ingenti aeneorum tormento*[p. 356.]*rum adplausu.*⁷ *Iacet in barbarico, ad sinistram*^{ss.)} *defluentis Danubii ripam, extensa ad dextrum latus amnis, ibi Danubium influentis, cui nomen a nigredine*^{tt.)} *corvus est: a quo etiam nunc*⁸ *urbs ipsa Rab vel Rafl nuncupatur.*⁹ *Episcopatu est insignis, et mercatura, negotiationibusque*¹⁰ *pro temporum statu non infrequens, ob situs opportunitatem.*¹¹ *Natura enim*¹² *loci, urbs valde firma est, paludibus, Corvo ac Danubio, magna ex parte cincta. Castris reliquiae*

*Laurini
habitus:*

*Pighii
itineratoris
verbis
describitur.*

^{rr.)} *Hercule Proditio* p. 125. edit. *Coloniensis* anni MDCIX. octava forma.

^{ss.)} Ita ei *Comaromio* adscendenti, *Laurinensis* Danubii alveus se obiiciebat: cum *Pisonio* degressis dexter sit omnino.

^{tt.)} Vix usquam ita amnem *Rabam* Latinis appellari legas: quippe, *Romanis* ipsis, ignaris, *Germanici* eius etymi, *Arabo* dictum; tametsi, haud negarim, nigricare eius aquas, si *Danubialibus* conferantur. Caeterum vocabulum *Rab*, ex prisco illo *Arabo* utrinque detruncato ortum esse, nemo non videt.

¹ corr. ex *admonet* sec. A ² corr. ex *urbis* sec. A ³ ita *Laurinum* vocat insertum a Belio; cf. PIGHIUS 1609. p. 125. ⁴ PIGHIUS 1609. l. c. *appulit* ⁵ add. sec. PIGHIUS 1609. l. c. ⁶ PIGHIUS 1609. l. c. *Carulus* ⁷ PIGHIUS 1609. l. c. *adplausu* ⁸ PIGHIUS 1609. l. c. add. *vulgo idiomate Germanico* ⁹ *urbs... nuncupatur* PIGHIUS 1609. l. c. *urbem ipsam Raeb vel Raeff nuncupant* ¹⁰ PIGHIUS 1609. l. c. *negocitationibusque* (!) ¹¹ PIGHIUS 1609. l. c. *oportunitatem* (!) ¹² PIGHIUS 1609. l. c. *etenim*

ⁱ *Locum in nota rr.) citatum, et quae nunc sequuntur, vide in PIGHIUS 1609. p. 125.*

antiquae, et cippi sepulchrales cum sculpturis, et imaginibus togatis parietibus templi¹ inserti,² demonstrant urbis vetustatem, et Romanorum olim, eo loci fuisse hiberna. Nostro seculo³ eandem Divi caesares⁴ augusti Fer[p. 357.]dinandus et Maximilianus imperatores muris ingentibus, fossis ac propugnaculis amplissimis adeo munierunt, ut nunc videatur inexpugnabilis. Quapropter duo⁵ valida eam semper⁶ obtinent praesidia, Hungarorum videlicet equitum, et Germanorum peditum, quae perpetuis eam excubiis, ac⁷ stationibus, adversus Turcarum⁸ insultus, insidiasque⁹ tutantur. Ita iam tum se habuit Iaurinum. Nunc quemadmodum a Iauriensibus acceptus fuerit CAROLUS princeps, audiamus. Stabant, inquit,¹ in ripa parati pontones, quibus Danubium¹⁰ Carolus¹¹ princeps, cum suo comitatu, et impedimentis, traiceret; adpellentique¹² in ripam adversam, tormentorum aeneorum, cum magno tonitru, more bellico fit applausus. Erant in armis ante portas, praesidarii milites, praefecti urbis atque¹³ praesidii, nec non¹⁴ magistratus cum praecipua nobilitate, qui obviam venientes adventum gratulabantur.¹⁵ Ipse autem, ne reliquum diei perderet, petiit, uti mox ad opera visenda, circumduceretur. Promte satisfactum eius desiderio, et confestim accitis equis, quibus vehi ipse, fā[p. 358.]miliaresque, si videretur, possent, circumire coepit¹⁶ muros, et aggeres; perlustrare fossas, ac propugnacula amplissima ab architectis peritissimis elaborata. Recognovit tormenta, machinasque bellicas depulsorias, et penetravit per meatus concameratos sub aggeribus, e quibus fossae defendi, et propugnaculis laborantibus dari auxilia possunt. Egressus deinde portas consideravit propugnaculorum, atque moeniorum structuram, fossarumque latitudinem, atque profunditatem; cunctarum rerum causas¹⁷ et rationes¹⁸ indagans. Sic¹⁹ tunc Iaurini munitiones fuere, admirandae omnino, validaeque, sed quarum hodie robur, et praestructae extus moles, multis modis exquisitiores sunt, et ad defensandum instructiores. Elegantiam inde comitis Salmensis, qui tunc cum imperio urbi praeerat, laudat PIGHIUS.ⁱⁱ Post occasum²⁰ solis, nocte iam subobscura, in praetorium deductus est, ad praeparatum hospitium, ubi sumtibus Salmonii comitis, cum tota cohorte sua magnifice excipitur epulis, tam rerum varietate, et copia splendidis, quam convivarum [p. 359.] exquisito delectu, principe dignis. Aderant enim in eius mensa semper praefecti, centuriones, et viri, experientia militari insignes. Postridie mane vidit armamentarium et granaria: in turrim altam adscendit,²¹ ex qua situm urbis, Danubii cursum, circumiectaeque regionis tractum, ac oppida contemplaretur. Sumto deinde prandio, cum nihil visu dignum amplius occurreret, iter reflectere, atque redire Viennam versus, incepit.²² Praefectus praesidii cum nobilitate principem Carolum²³ deduxit, et vexillationem unam equitum Hungarorum, per suspectas ac malefidas²⁴ regiones comitari²⁵

¹ *parietibus templi* PIGHIUS 1609. l. c. *templi parietibus* ² corr. ex *insertis* sec. PIGHIUS 1609. l. c. ³ PIGHIUS 1609. l. c. *saeculo* ⁴ PIGHIUS 1609. l. c. *caesaris* ⁵ corr. ex *et* sec. A et PIGHIUS 1609. l. c. ⁶ *eam semper* PIGHIUS 1609. l. c. *semper illam* ⁷ corr. ex *et* sec. A et PIGHIUS 1609. l. c. ⁸ corr. ex *Turcorum* sec. A et PIGHIUS 1609. l. c. ⁹ corr. ex *insidiisque* sec. A et PIGHIUS 1609. l. c. ¹⁰ PIGHIUS 1609. l. c. *Danuvium* ¹¹ PIGHIUS 1609. l. c. *Carulus* ¹² PIGHIUS 1609. l. c. *appellentique* ¹³ corr. ex *atque* sec. A et PIGHIUS 1609. l. c. ¹⁴ PIGHIUS 1609. l. c. *necnon* ¹⁵ PIGHIUS 1609. l. c. *gratulantur* ¹⁶ corr. ex *cepit* sec. A et PIGHIUS 1609. l. c. ¹⁷ corr. ex *causas* sec. A et PIGHIUS 1609. l. c. ¹⁸ PIGHIUS 1609. l. c. add. *diligenter* ¹⁹ corr. ex *si* sec. A ²⁰ PIGHIUS 1609. l. c. add. *itaque* ²¹ PIGHIUS 1609. l. c. *ascendit* ²² PIGHIUS 1609. l. c. *incoepit* ²³ PIGHIUS 1609. l. c. *Carulum* ²⁴ corr. ex *maleficas* sec. A et PIGHIUS 1609. l. c. ²⁵ PIGHIUS 1609. l. c. add. *eundem*

ⁱ Vide PIGHIUS 1609. pp. 125–126.

ⁱⁱ Vide PIGHIUS 1609. p. 126.

*iussit, ad duo circiter milliaria.*¹ Hic erat, quem anno MDLXXII. senescente *Octobri* PIGHIUS vidit, *Iaurini* habitus, haec hominum elegantia, atque comitas. quae singula haud piguit adscripsisse.

§. LV.

Neque silentio dimittendus est TOLLIVS, eruditus ille, et saepius nobis laudatus itinerator; quippe qui, toto, et [p. 360.] quod excurrit, seculo, post PIGHIVM, et adiit urbem, et compendio descriptam, eleganti, more suo, stilo adumbravit. Navali itinere *Pisonio* isthuc adpulerat TOLLIVS. quod quia militares eius aetatis mores nobilitarunt, iuvabit, credo, lectorum in gratiam, ante, sed compendio, expromsisse, quam de *Iaurino* dicentem, audiamus. *Posonio*, inquit,^{uu.)i} *susceptum iter Iaurinum versus. Sub vesperam cohortem Scherffenbergiam*² *adsequutus,*³ *non sine quadam animi voluptate, vitam, rationemque iter faciendi militarem adspectabam. Ducebat eam Marchio Bagnius Mantuanus, pro tribuno. Ergo mane et vesperi, servatis*⁴ *ordinibus, canentibusque signis, adscendebant naues, descendebantque.*⁵ *Tum, sub noctem, accensi ignes, ciborumque, et rerum necessariorum praeparatio, castrorum metationis quandam speciem referebant: mane vero, classem mihi videre videbar; erat autem haec quinquaginta navium, ad pugnam proficiscentem.* Postea de militibus, aliquid addit:ⁱⁱ *ecce!*⁶ [p. 361.] inquit, *qui in nostra navicula Mantuani illius Marchionis annonarii,*⁷ *erant, ut festo die factum oportuit, dies enim*⁸ *Pentecostes erat,*⁹ *amicorum more, cum rusticis egerunt, omnia amicorum, ut vetus dictum fert, communia existimantes: caesa primum ligna, quod ea Strigonii percara erant, mox et pullos, tandem et iuvenecam cum Dominis divisere; verum, uti in fabulis leo praedam inita cum ove, bove, et capra societate: nec alia rusticorum, quam horum animalium, patientia ac taciturnitas; immo,*¹⁰ *quod vix credibile, tamquam*¹¹ *in aula, non in caula, nati educatique*¹² *essent, laeto vultu, iniuriam dissimulabant, tantum non gratias agentes, quod peiora metuebant. Tacitum legisse eos crederes,*¹³ *aut in Herodoto historias Harpagi, et Prexaspis, tantum terror potest, formidoque fustis, cuiusmodi pro merce pecuniam miles hic rusticis liberalissime, et cumulatissime plerumque etiam nolentibus repraesentat. Aliquando tamen nova*¹⁴ *nostros religio incessebat, sic ut praesentibus numis*¹⁵ *pullos emerent piscesque, ubi turba* [p. 362.] *maior et fortior erat rusticorum, aut metus in proximo patrocinantis domini. Hic ego mihi carpionem*¹⁶ *quinque grossis praestinaui, qui totidem convivis in coenam suffecit: unde vilitatem coniicere licet annonae pacis tempore, florente regno. Hucusque iter fuit, solita tunc militum Germanorum licentia foedatum. Ad Iaurinum adpulsus, perguit urbem et laetos incolarum mores describere; pro ingenio suo, quod eruditum non minus, quam effuse facetum habuit, quas eius facetias supra*

Tollii locus:

de itinere Iauriensi, cum militibus suscepti:

^{uu.)} *Epistola Itineraria V. p. 145. seqq.*

¹ PIGHIUS 1609. l. c. *miliaria* ² TOLLIVS 1714. p. 145. *Scherffenbergiam* ³ TOLLIVS 1714. l. c. *assecutus*
⁴ TOLLIVS 1714. l. c. add. *omnes* ⁵ TOLLIVS 1714. l. c. *exscendebantque* ⁶ TOLLIVS 1714. p. 146. add. *cum hi*
⁷ corr. ex *annonari* sec. TOLLIVS 1714. l. c. ⁸ TOLLIVS 1714. l. c. om. ⁹ *Pentecostes erat* TOLLIVS 1714. l. c. *erat Pentecostes* ¹⁰ TOLLIVS 1714. l. c. *imo* ¹¹ TOLLIVS 1714. l. c. *tamquam* ¹² TOLLIVS 1714. l. c. *altique*
¹³ TOLLIVS 1714. l. c. *diceres* ¹⁴ TOLLIVS 1714. l. c. add. *quaedam* ¹⁵ TOLLIVS 1714. l. c. *nummis* ¹⁶ *mibi carpionem* TOLLIVS 1714. l. c. *carpionem mihi*

ⁱ *Locum in nota uu.) citatum, et quae nunc sequuntur, vide in TOLLIVS 1714. pp. 145–147.*

ⁱⁱ *Vide TOLLIVS 1714. p. 146.*

*urbem ipsam
scite describit.*

dedimus.^{vv.)} Et sunt haec omnino itineratorum avocamenta, prorsus ad tolerandas peregrinationis molestias, facta, ut, si quid occurrat, quod leniat superatarum recordationem aerumnarum, in suam id rem vertant, ituri porro, quo vocarint, seu conceptae animo destinationes, seu dura, benigniorave fata. Post facetias has, ad ipsius urbis designationem, serius fit TOLLIIUS.¹ *Abrumpebant, ait porro, quam hinc capiebam voluptatem, temporis angustiae, quod sibi oppidum ipsum vindica*[p. 363.]*bat; modicum quidem illud, sed percommodo situ, inter Arrabonem,¹ Rebnicium, et Danubium, confluentes. Hunc natura munitissimum ars adiuvit, ita, ut praeter Comaromium² vix aliud firmitus, adversus Turcarum vim, sit munimentum. Nec deest amoenitas, cum ex fluviiis, tum ex agrorum late patentium vicinarumque in Danubio insularum, ac praecipue Schüttae³ prospectu. Figura oppidi quadrangularis mihi visa est,⁴ intersecantibus sese decussatim viis. Arx haud magni momenti: huic cathedralis ecclesia, contigua est, et praeter hanc, in oppido proxime Arrabonem est Franciscanorum templum, et coenobium. Ad forum, quod amplum est, et spatiosum,⁵ iudiciosissimi ecclesiasticorum pontificiorum Iesuitae suum habent, elegans plane, et magnificentum, uti solent, collegium templumque, e cuius regione columna, qualis Viennae, erecta in honorem Divae Virginis, cuius in illa est statua. Proximus hinc est carcer subterraneus, sive ut Mauri adpellant,⁶ Mazmorra, custodiae Turcarum inserviens. In hoc⁷ abiectioris, in altero, qui in platea quadam versus Rebnicium⁸ tendente, honestioris conditionis Turcae captivi adservantur.⁹ [p. 364.] quorum nonnullos, et vidi, et adlocutus¹⁰ sum, homines ipso vultu, dignitatem pristinam prae se ferentes.¹¹ Domus oppidi, nec splendidae, nec sordidae. Viae ipsae inelegantiores, quia non stratae: suburbium, ultra Rebnicium¹² fluvium, est peramplum. En Iaurini, imaginem! qualis anno MDCLXXXVIII. hoc est altero, post recuperatam Budam fuit. cuius simul icona illic spectare possis.*

§. LVI.

*Hodierna
Iaurini facies:
munitionum
ratio:*

Hodie, ne quid diffiteamur, et cultiora sunt omnia, et multis modis validiora. quod iam ut expromamus, cum nostro instituto convenit. Et ad munitiones quidem quod adtinet, veteribus ea fundamentis instructa sunt, sed instaurata saepius, atque loricis, et tormentariis suggestibus, ex recentioris architectonices praescripto, opportune inaedificata. Vasta ergo moenia urbem circumquaque ambiunt, quorum fundamenta, ex quadrato lapide, [p. 365.] ultra aquarum superficiem educta sunt, ut fluctuum, et adlissae glaciei iniurias propulsare possint, neque subradi facile. Moles inde, e cocto latere insurgit, reclinato pro more pariete, ita coagmentata, quemadmodum id res poscit, ac protensa huc et illuc moenium latera. Eadem et intus moenium facies est: inter utrumque autem murum, eius laxitatis agger, qui superne viam praebere possit, quadrigis, ultro

^{vv.)} *Historiae Comitatus Iauriensis, Par. I. Memb. II. §. VI.*

¹ corr. ex *Arabonem* sec. **A** et TOLLIIUS 1714. p. 147. ² TOLLIIUS 1714. l. c. *Comaromium* ³ TOLLIIUS 1714. l. c. *Schutae* ⁴ TOLLIIUS 1714. l. c. om. ⁵ corr. ex *spaciosum* sec. **A** et TOLLIIUS 1714. l. c. ⁶ TOLLIIUS 1714. l. c. *appellant* ⁷ TOLLIIUS 1714. l. c. *hac* ⁸ corr. ex *Rabnicium* sec. **A** et TOLLIIUS 1714. l. c. ⁹ TOLLIIUS 1714. l. c. *asservantur* ¹⁰ TOLLIIUS 1714. l. c. *allocutus* ¹¹ corr. ex *praeseferentes* sec. **A** et TOLLIIUS 1714. l. c. ¹² corr. ex *Rabnicium* sec. **A** et TOLLIIUS 1714. l. c.

ⁱ *Vide* TOLLIIUS 1714. p. 147.

citroque occursantibus. Gemina his lorica operis solidi praetexitur; quarum altera hosti, foris adsulturo, altera urbanae multitudini, si quid novae rei moliri susciperet, obicitur. Subtus caeci sunt fornices, validis concamerationibus substructi, ut, si oppugnari urbem contingat, per subterraneos hosce, et nullo globorum iactu forabiles meatus, illuc adcurri¹ a milite possit, ubi res est maxime trepida. Alias, et quum nullus periculi metus ingruit, apothecae isthic sunt instrumenti bellici. Moenium haec operosa moles, propugnaculis, non vastis modo, sed solidis etiam, per opportuna locorum committuntur. In his tria sunt, quorum summitas, aggestis iterum mu[p. 366.]nitionibus fastigatur, ut in aquilonem, orientem, et occidentem, apertus, excubiis interdium, noctu vigiliis, sit prospectus. quae demum, ubi, si extus, et apertis campis, sive intus in oppido, formidolosi quiddam adverterunt, disploso curruli tormento indicium faciunt ingruentis periculi. Hinc et de coortis incendiis, ritu eodem, civica multitudo admonetur. Intra has moles, vetera superant moenia, septem amplis turribus communita. quarum singulae, praeterquam² quod tormentorum habent suggestus, tercentum sclopetarios milites, si propulsandus sit hostis, intra machinas bellicas, possunt acceptare. Mole sunt rudi, ac fere triangula, operis tamen, uti prisci, ita soliditatis eximiae. Equidem eas fuisse munitiones existimarim, quibus prisci illi *Hungariae* reges *Laurinum*, loci ad eam rem opportunitate adducti, circummuniverunt. Nam ut *Romanorum* operum, quibus illi *Arrabonem* incinxerant, reliquias esse putem, quod volunt aliqui, sunt omnino, quae me retentent, ac dubium faciant. [p. 367.] Praeterquam enim, quod post deiectos ex Pannonia *Romanos*, pessum iverint, haec istiusmodi fluminum, atque militarium itinerum claustra, vix quidquam totis iis substructionibus, observaris, quod *Romani* operis adcurrationem referat. Caeterum munitionum circa urbem moles, validae non minus sunt, quam excelsae. Enim vero, in eam adsurgunt altitudinem, quae e longinquo adpropinquantibus, privata aedificia, prorsus occultit; neque, nisi sacrarum aedium tecta, et turrium fastigia ostentat. Universam hanc, moenium ac propugnaculorum compagem, fossarum loco, hinc *Danubii*, *Arrabonis* illinc, vastus alveus circuit. Et *Danubius* quidem orientale urbis latus ita subluit, ut passim moenia lambat; *Arrabo* autem, ab occidente adlapsus, divisa aquarum mole, hinc aquilonare, illinc obiectum meridiei latus, impermeabili gurgite suffundit, redditque inaccessum. Sua huic, et praefulta muro crepido utrobique est; ultra, cooperta perpetuo fornice via, atque opera extima, quae retardare hostes possint, iusto ordine procurunt. *Portae* urbis tres sunt: *Ferrea*, quam recenti nomine *Viennen*[p. 368.]sem dicunt; *Albensis* seu *Deserti*; denique *Aquatica*. *Vindobonensem* illam sic dixere, quod ad eam plagam vergat, atque viam eorsum adaperiat, sicuti *Ferream*, ob insigne valvarum, atque repagulorum robur. Atque est omnino, reliquarum facile validissima: quippe triplicibus claustris, ad eum modum intercepta, ut si extimam penetraris, altera se obiiciat, tum demum tertia, gemino ponte, subterlabenti *Arraboni* interposito, extimae³ illi commissa.⁴ quorum ille unica, duplici iste porta versatili rescissus suspenditur. Ipsi decumanae portae, praeter imperatoria insignia, ἐπίγραφοι⁵ super apside sunt inscriptae, quas supra dedimus,⁶ cum incrementa substructionum, ex annorum designatione exhibuissemus. Neque memoriale inusitatae eluvionis monumentum, quod hic visitur, siluisse

moenium
veterum
reliquiae:

fluminum ad
firmandam
urbem
confluentia:

Portarum
numerus et
habitus.

¹ corr. ex *adcuri* ² corr. ex *praeter quam* sec. A ³ corr. ex *extima* sec. A ⁴ corr. ex *commisae* sec. A ⁵ corr. ex ἐπίγραφοι sec. ms. A ⁶ corr. ex *supradedimus* sec. A

fas est. Nempe supra portae basin, tres plus minus ulnas, pauci hi characteres leguntur: ANNO MDCLXX. ME. XI. A. hoc est *Aprilis mensis die undecimo*, hucusque intumuisse *Arrabonis* diluvia; credo, quod *Danubii* alveo, ex dirupta glacie obdurato, restagnare ad eam altitudinem, [p. 369.] aquosus ex se *Arrabo* cogeatur. Sin dilapsa iam glacie, tanta haec exundatio evenit, res eo plus habuit admirationis.¹ Quomodocunque se res habeat, urbem profecto universam, et depressos circumquaque situs, aquarum ea vi, obrui oportuit. In portae aditu interiore, geminus carcer, profunde uterque depressus conspicitur, quorum ille, qui urbem subeunti dexter est, ab auctore, qui eum excitari curavit, *Ivános Háza*, hoc est *Ivanosi domus*, dicitur. Portarum altera, quae in meridiem abit, triplici et ipsa nomine, a primis inde ortibus adpellabatur; *Albensis* puta, ab itinere, quod *Albam Regalem* hac tendit; *Deserti*, quia camporum illam vastitatem, in meridianum solem obiacentem habet, quam Hungari *Györi Pusztá*, seu *desertum Iauriense*, vocaverunt: non quod ab omni humano cultu vacua sit regio; est enim copiosis passim vicis interstincta; sed quod praeter laxum, in quod diffunditur, aequor, si belli metus ingruat, subito deseratur ab incolis, per vicina montium *Bakony* perfugia quaerentibus; ac denique *Sacra*, eam forte ob rem, quod *Sacrum Montem Pannoniae* in obtutu habet, et sacras illuc processiones exmittat ex urbe. Haec illa porta est, [p. 370.] quam *Schwartzenburgi*, et *Palffyi*² ductu, lignea machina, pulvere pyrio offerta,³ anno MDXCVIII. eliserunt caesariani. cuius titulos suo loco diligenter expromsimus. Ultimam in portis *Danubialem*, sive *Flumentaneam*, ob amnem, ad quem prospicit, nuncupaverunt. Est ea reliquarum apertissima: quippe quae, nihil operis praetensum habet, solo *Danubii* alveo praemunita. Adiectus et huic carcer est, squaloris eximii. Summitatem portae prodigio nobilitatam aiunt, cum pertusa *Albensi* porta intra urbem nostri se infuderunt. Aiunt nimirum lapides tunc, sive natura, sive arte, ad tintinabulorum modum factos, quasi ex aere fuissent conflati, consonuisse, ut:

*tot pariter pelves,⁴ et tintinnabula⁵ dicas
pulsari.¹*

quod equidem licet parum confirmem, tamen haud silendum putavi.

§. LVII.

*Interiora
urbis: in
primis ad
regulam sunt
factae plateae:*

Forum capax:

Ita se munitissimae urbis ambitus habet: iam est, ut quo intus sit habitu, lectorem doceamus. Vix est vero tota *Hun*[p. 371.]*garia* urbs, cuius plateae magis ad regulam sunt factae. Septem earum, ab occidentali moenium latere, in orientale alterum decurrunt; totidem a meridie in aquilonem productae, reliquas intersecant. Medium urbis, forum occupat, quadrato situ definitum. Isthuc maiores quaeque plateae propagantur, atque hinc iterum progressae, recto hae, decussato illae tramite discurrunt. Forum egregie capax colosso⁶ *B. V. Mariae* instructum est, pone quem, publicus est puteus, haud spernendi

¹ corr. ex *administrationis* sec. A ² corr. ex *Palffyi* sec. ms. A ³ *lignea... offerta* corr. ex *lignae machinae... offertae* sec. A ⁴ corr. ex *pelves* sec. A ⁵ corr. ex *tintinnabula* sec. A ⁶ corr. ex *colosso*

¹ *Iuven. Sat. VI. 441-442.*

laticis. Eo latere, quod orienti soli obversum est, statio^{xx.)} praetoria visitur, insigni aedificio decora. Id carcerem subtus habet, caecum squalidumque, *Turcicis* olim captivis destinatum. Platearum, quas diximus, itinera, lapide iam sunt strata, quod multae est utilitatis: nam et vias praestat expeditas, quae olim coenosissimae fuerunt, ac voraginosae, et aerem, multo quam fuit antea, salubriorem, quando congestis sordibus, ac quisquiliis, nullus amplius per compita locus superat. Platearum haec interordinia, non minus quam fori latera, aedes iam insident, ad omnem elegantiam, et commodita[p. 372.]tem eductae. Est hoc enim in felicitate *Iaurini* ponendum, quod in annos singulos, domibus oppido fastosis, reddatur augustius. Haud tamen ultra moenium altitudinem, subduci fas est aedificia privatorum, etiam instructissima, ne si obsideri contingat urbem, ignes in eminentia tecta, destinatis ictibus coniici possint, et concitari spargique incendia. Arx sola, et cum hac aedes sacrae, ultra munitionum altitudinem prominent. Et ad arcem quidem, quod attinet, angulum haec elevatioris positus, ea inter occidentem, et aquilonem regione insedit, qua se *Rabnitzza Danubio* insinuat. Committitur autem urbi, aditurque porta gemina; quarum altera, portae *Viennensi* in meridiem, altera aedi basilicae in septemtriones obvertitur. Aedificio magnifico est, et ad gnomonis modum educto, quod praeter sublimem turrim, et sacellum palatia intus ornant, ritu antiquo, neque tamen incommode ad habitandum instructa. Praetorio, ex se capaci, area in occidentem suffunditur, ampla ea, et militi, si res poscat, accipiendo idonea. Ad arcis radices, grandi praestructas [p. 373.] propugnaculo, trium annuum, *Arrabonis*, partim¹ isthuc derivati, *Rabniczae*, item et *Danubii* est confluentia, ubi, quod

viae stratae:

aedes nitidae:

arcis situs et
substructiones:

unda revolvitur

In semet revolans, gurgite confluo,ⁱ

draconem hospitari, credulum vulgus, pridem sibi persuasit.³ Invenit ea res, circumcelionem⁴ quendam, in agro *Trencsiniensi* natum, uti⁵ ad iniiciendum civibus terrorem, multa, de malignissima bestia, illic nidicante, et urbi exitium moliente, palam iactaret; tum vero operam polliceretur, si pro eo, ac rei difficultas posceret, remunerarentur *Iaurienses* beneficium: prolecturum^{yy.)}ii se artibus suis belluam, atque pernici volatu, in remotissimas solitudines deducturum. Diu importunissimus nebulo, his istiusmodi terculamentis, atque pollicitationibus, vulgum ludebat; cum arcis praefectus, comprehensum necromantam, annuo carcere mulctat, et ne su[p. 374.]stineret in posterum, dolos istiusmodi instruere, infamibus flagris, a lictore caesum, aeternum ab urbe proscribit. Ex eo tempore vix est, cui se, vel in abiectissima plebe, draconis hic metus insinuet. Porro in arcis praetorio sedes est, summo urbis, ac praesidiarii militis praefecto, sic satis

de² dracone
sub arce in
gurgite amnis
nidulante fabula,
ad terrendos Iaurienses
instructa, in auctore
vindicitur.

xx.) Excubiarum vigiliarumque locus est, *Hauptwacht* Germanis.

yy.) GELONIS, aut consobrinum, aut discipulum fuisse oportuit, cuius parile facinus, apud *Hontenses*, in *Historia Oppidi Szebeklib*, meminimus. Tom. IV. p. 692. seq. Sed hic, illo, et fraudibus inferior fuit, et fortuna: quod utrumque illic legas.

¹ corr. ex *partem* sec. A ² add. a nobis ³ corr. ex *persuasit* ⁴ corr. ex *circumcelionem* sec. ms. A ⁵ post *uti* verbum *ut* del. sec. A

ⁱ Vide *Prudentius Hymn. V. 75–76*.

ⁱⁱ Locum in nota yy.) citatum vide in BÉL 1735–1749(?) IV. p. 692–695.

commoda: quin et bellicum tribunal isthic consuevit agi, proinde tabulario quoque militari locum dedisse, accepimus. Turris eximie celsa, et aperti, non in urbem modo, et huius munitiones, sed etiam in late patentem regionem prospectus, aera campana habet, et horologium, ad cuius sonitum, excubiarum, vigiliarumque tempora ac vices definiuntur.

§. LVIII.

*Aedes sacra,
quae et
cathedralis est:*

*reliquiae isthic
adseruatae:*

Pone arcem *Basilica* est, vetusti, uti adparet, sed non inelegantis operis. Posuit eam cum episcopo S. STEPHANUS, si INCHOFERO, scriptori luculento credimus.^{zz.)}ⁱ Neque nos temere contrauerimus, si conceda[p. 375.]tur nobis, habuisse sequutos etiam reges, quod isthic, seu consummarent, seu pro temporum habitu instaurarent, locupletarentque. Aedem ipsam *Assumptae B. V. Mariae* dedicavit conditor, ut^{a.)}ⁱⁱ gratum animum adfirmaret diuae, ob suam in regem *Hungariae* inaugurationem, memoriali hoc die concelebratam.² Multa hic antiquitatum insunt monimenta, sed vix ullum exstantius, S. LADISLAI regis cranio, quod isthuc barbaricarum impressionum metu, an providentia, mature deportatum est. Dabimus rem, sicuti administrata est, more nostro incorrupte: *Prope erat*, inquit BOMBARDI,^{b.)}ⁱⁱⁱ *ut praeterirem praecipuum ecclesiae cathedralis⁴ ornamentum, nimirum D. regis Ladislai⁵ sacrum caput, de cuius translatione paucis P. Hevenesius⁶ apud Ianningum,⁷ Tom. VI. Iun. p. 262. nempe, quod, „dum Transilvania⁸ fuit avulsa ab Hungaria, translatum sit sacrum caput Albam Regalem; ubi cum ob Turcarum infestationes tutum⁹ non esset, anno MDC. inde Iaurinum¹⁰ deportatum, et Venerabilis Capituli eiusdem loci concredendum est fidei, atque etiamnum¹¹ ibi [p. 376.] adseruatur,¹² ac pie colitur.* Haec ille.^{iv} *Pluribus id ipsum narrat loco citato Stephanus Telekesi, Agriensis episcopus, qui easdem sacras reliquias, Turcis Tartarisque per Hungariam grassantibus anno Christi MDCLXXXIII. in tutiora loca deportavit, ut ipse narrat his verbis: „Demetrius Náprágy,¹³ qui anno Christi MDC. erat episcopus Transilvanensis,¹⁴ praevidens futura disturbia Transilvanica,¹⁵ et ob inualescentem haeresin,¹⁶ eversionem famosi templi B. V. M. Varadini a S. Ladislao extructi, (quod etiam factum est a Georgio Rákóczy,¹⁷ qui ex hoc templo propugnacula, et arcem*

zz.) *Adi Sam. TIMON de S. I. Imaginem Hungariae novae cap. VIII. p. 56. sq.*

a.) Ita TIMON ad annum millesimum in chronico.

b.) *Topographia Magni Regni Hungariae*, p. 72.

¹ in nota a.) *millesimum* corr. ex *milesimum* ² corr. ex *concelebratam* ³ in nota b.) *regni* corr. ex *regis*
⁴ *ecclesiae cathedralis* BOMBARDI 1718. p. 72. *cathedralis ecclesiae* ⁵ *regis Ladislai* corr. ex *Ladislai regis* sec. A
et BOMBARDI 1718. l. c. ⁶ BOMBARDI 1718. l. c. *Hevenesius* ⁷ corr. ex *Ianningum* sec. ms. A et BOMBARDI
1718. l. c. ⁸ BOMBARDI 1718. l. c. *Transylvania* ⁹ BOMBARDI 1718. l. c. *tuto satis loco* ¹⁰ BOMBARDI 1718.
l. c. *Iaurinum* ¹¹ corr. ex *etiam num* sec. A et BOMBARDI 1718. l. c. ¹² BOMBARDI 1718. l. c. *asseruatur*
¹³ corr. ex *Nagypragy* sec. ms. A; BOMBARDI 1718. l. c. *Hapragy* ¹⁴ BOMBARDI 1718. l. c. *Transilvaniensis*
¹⁵ BOMBARDI 1718. l. c. *Transilvanica* ¹⁶ BOMBARDI 1718. l. c. *haeresim* ¹⁷ a *Georgio Rákóczy* BOMBARDI
1718. l. c. *per Georgium Rakoczi*

ⁱ *Locum operis Timonis in nota zz.) citatum vide in TIMON 1734. pp. 56–72., et praesertim in p. 57. ubi enumerantur episcopatus, quos Inchoffer a Sancto Stephano conditos habuit.*

ⁱⁱ *Locum in nota a.) citatum vide in TIMON 1736. p. 1. Ibi enim Stephanum S. die „assumptae in coelos Deiparae” coronatum Timon memorat.*

ⁱⁱⁱ *Locum in nota b.) citatum vide BOMBARDI 1718. p. 72.*

^{iv} *Verba „haec ille” a Belio inserta, postea vero opus Bonbardi porro citatur. Vide BOMBARDI 1718. p. 72.*

Varadiensem¹ exstruxit² effossis³ illis divorum regum Hungariae reliquiis, venerandum caput S. Ladislai, iam ante ad se receptum, idem episcopus Demetrius, e Transilvania⁴ excelsens, secum absportavit,⁵ ac tandem circa annum MDCVIII. episcopus Iauriensis⁶ factus, et anno MDCX.⁷ archiepiscopus⁸ Colocensis, ante suam mortem, totum suum clenodium et argentariam,⁹ templo B. M. V. in coelos assumptae, a S. rege Stephano extracto¹⁰ consignavit adhuc in vivis, qui etiam Iaurini¹¹ mortuus, in eadem ecclesia sepultus iacet: ut eius epitaphium¹² supra portam sacristiae, quod [p. 377.] ante aliquot annos ipse collocavi, demonstrat. Et sic venerandum caput hoc ecclesia et Capitulum Iauriense¹³ haereditavit, ubi etiam defacto, cum ingenti populi concursu, in eius festo, tota fere civitas, ad osculandum concurrere solet, et venerari." Hactenus Agriensis praesul. Ianningus autem, qui anno Christi MDCC. iterum Viennam accedens,¹⁴ indeque in Hungariam excurrrens sancti regis caput spectarat, ait: ipsum religiose et decore servari, inclusum in busto argenteo, non recentis operis, in cuius vertice aperitur ostiolum rotundum, per quod sacra calvaria conspicitur, atque etiam, ut ipsi a venerabundis osculum detur, permittitur. Haec moniti quidem, neque tamen¹⁵ illubentes adscripsimus, ut habeant, quorum id interest, unde priscum basilicae decus, nova hac illustratum¹⁶ accessione existiment. De prodigiosa B. V. Mariae icone, quae in eadem hac aede sacra, magna religione, neque remissiore cura, adservatur, nihil habeo dicere, quam quod relatum in litteras reperi, anno MDCXCVIII. manantibus ad miraculum usque lacrumis, inclaruisse. Alioquin coaedificatum basilicae tabularium est Venerabilis Capituli, eo robore ac providentia, ut nulla flammaram [p. 378.] vi contemerari queat. Ingens hic veterrimorum diplomatum, litterarum, schedarumque omnis generis adparatus custoditur, curaturque summo studio, ne seu murium, seu tinearum esca fiant: ut, si alibi, hic profecto *authenticus* iste locus, sicuti vocant, sancte habeatur. Neque silendum est, elisam anno MDXCVIII. portae *Albensis* valvam, isthic hodieque, in peculiari sacello, meridionali aedis lateri adstructo adservari; sed quam, peregrinorum iuxta et popularium curiositas, fragmenta decerpentium, eximie iam detrivit.

prodigiosa
B. V. M. icon:

tabularium
Venerabilis
Capituli:

valva ex porta
Albensis elisa.

§. LIX.

Praeter basilicam hanc, religiosorum ordinum templa, ac coenobia sunt designanda. Veterrimum in his est, familiae *Sancti Francisci*: quippe, iam tunc civium liberalitate fundatum, cum episcopo invaluerat. Aedes profecto sacra, quin et coenobium, multum prisci operis referunt: quam, quod a *Turcis* contemerata est, post vindicatam urbem instaurari oportuit. Est hoc enim in *Turcarum* maleficiis, in primis exsecrandum, quod cum aedificia publica uni[p. 379.]versim, tum praecipue templa, eo iniquius habeant, quo plus in iis sacri adparatus, altarium puta, imaginum, statuarumque reperiunt. *Iconoclastas*^{c.)} diceres,

Religiosorum
ordinum
templa: Franciscanorum:

c.) De his vide BARONIUM Tom. IX. *Annalium* ad annum DCCXXX. num. V. Et ex antiquioribus, PAULUM DIACONUM Lib. VI. de *Actis Longobardi*, cap. XLIX. et ANASTASIUM BIBLIOTHECARIUM, in *Gregorio II.*

¹ BONBARDI 1718. l. c. *Varadinensem* ² BONBARDI 1718. l. c. *extruxit* ³ corr. ex *efossis* sec. A et BONBARDI 1718. l. c. ⁴ BONBARDI 1718. l. c. *Transilvania* ⁵ BONBARDI 1718. l. c. *asportavit* ⁶ BONBARDI 1718. l. c. *Javarinensis* ⁷ BONBARDI 1718. l. c. *MDDX* (!) ⁸ corr. ex *aechi episcopus* sec. A; BONBARDI 1718. l. c. *archi-episcopus* ⁹ corr. ex *argenteriam* sec. A et BONBARDI 1718. l. c. ¹⁰ corr. ex *exstructae* sec. BONBARDI 1718. l. c. ¹¹ BONBARDI 1718. l. c. *Javarini* ¹² BONBARDI 1718. l. c. *epithaphium* ¹³ BONBARDI 1718. l. c. *Javarinense* ¹⁴ BONBARDI 1718. l. c. *profectus* ¹⁵ corr. ex *tam* sec. A ¹⁶ corr. ex *illustratur* sec. A

*Societatis Iesu
aedes sacra, et
coenobium:*

*Foundationis
diploma Fer-
dinandi II.:*

sed non *Leonis Isauri* iussis, verum *Mahomedis* instinctu in hanc istiusmodi rabiem animatos. Iam oblitum iniuriarum coenobium, templumque, a numerosa familia colitur. Unus hic ordo, multis retro saeculis, urbem insidebat, cum a FERDINANDO II. Societati *Iesu* locus daretur, cuius quidem tabulas, cum ob insigne earum argumentum, tum in primis ideo adscribendas putamus; quod foundationis tempus altius longe reponant, quam id a nuperis scriptoribus fieri legas. Totam hi, deductae societatis laudem, duobus e *Szecszeniana* familia praesulibus, *Georgio* nimirum, tunc temporis *Iauriensi* episcopo, et *Paulo* archi-episcopo *Colocensi* adtribuunt: caesare ac rege FERDINANDO II. penitus obliterato. Sic vero habet laudatae tabulae. [p. 380.] NOS FERDINANDUS etc. *Memoriae commendamus tenore praesentium significantes,¹ quibus expedit universis. Quod considerantibus nobis, quibus potissimum adminiculis fides et religio Christiana, a tot retro annorum seculis, ad haec usque tempora, inter genus humanum, non solum propagata, sed et conservata exstiterit,² verum etenim³ per universa orbis Christiani regna, tam altas radices figendo, in tantum et tam late patentem⁴ sui splendorem, atque potentiam excreverit, inter alia divinae providentiae subsidia, animadvertimus, principes pios, ipsiusque religionis Christianae studiosos, et amantes, praecipue autem⁵ eos, penes quos nonnunquam⁶ summa quoque rerum orbis potestas stare solebat, in ea, cum impensius dilatata et ornata, tum vero defensa, et ad nostram aetatem usque transmissa, plurimum semper momenti attulisse: nam si sacras veterum historias evolvimus, pietatem in DEUM, quae⁷ ex sola verae fidei cognitione provenit, bonorum semper, et piorum principum tempore floruisse; regnorum vero gubernaculis, ad impios delatis,⁸ innumeris persecutionibus, saepissime fuisse obnoxiam⁹ comperimus; et quam¹⁰ tandem continua quadam Christianorum, et piorum [p. 381.] principum successione factum sit, ut eas sibi vires, eam potentiam pararit, quibus, ut cernere licet, universum pene¹¹ orbem suis subdidit legibus; inter alia plurima orbis ipsius¹² Christiani regna, Hungaria quoque, D. O. Maximo gentis illius quoque saluti misericorditer prospicere volente, suavissimo ipsius fidei Christianae iugo collum praebuit. Quo facto, cum a divinis quondam Hungariae regibus, nostris praedecessoribus, piae memoriae, non minorem in augmentanda, et ornanda, quam conservanda religione ipsa factam esse videamus diligentiam, eorum vestigiis Nos quoque insistere volentes, quum videamus, plurimis haeresibus infecto perditissimoque hoc seculo, honesta liberalium artium studia, ad extirpandas¹³ haereses ipsas, vel impii illius caesaris apostatae, Christianorum liberos, a frequentandis liberalium disciplinarum scholis, publico edicto prohibentis testimonio, plurimum conducere, ut ea quoque in regno nostro Hungariae florere, uberesque cum pietatis, tum etiam cultiorum morum fructus passim edere possit, ad gloriam in primis¹⁴ Dei omnipotentis, deinde vero Catholicae quoque fidei profectum,¹⁵ regnique nostri Hungariae commodum [p. 382.] Collegium Societatis Iesu, quae nostris temporibus in erudienda iuventute, cum circa religionem veram, et Catholicam, tum etiam honesta litteralia¹⁶ studia, summam facere*

¹ corr. ex *significare* sec. ms. A et LIBRI REGII K 7. 399. ² LIBRI REGII K 7. 399. et DECRETA 1641. p. 58. *extiterit* ³ LIBRI REGII K 7. 399. *etiam* ⁴ DECRETA 1641. l. c. *patentem* (!) ⁵ LIBRI REGII K 7. 399. *aut* ⁶ LIBRI REGII K 7. 399. *non nunquam* ⁷ corr. ex *qua* sec. LIBRI REGII K 7. 399. et DECRETA 1641. l. c. ⁸ LIBRI REGII K 7. 399. *dilatatis* ⁹ corr. ex *obnoxium* ¹⁰ corr. ex *quum* sec. LIBRI REGII K 7. 399. et DECRETA 1641. l. c. ¹¹ corr. ex *per* sec. DECRETA 1641. l. c.; LIBRI REGII K 7. 399. *pro* ¹² corr. ex *ipsi* sec. LIBRI REGII K 7. 399. et DECRETA 1641. l. c. ¹³ LIBRI REGII K 7. 399. et DECRETA 1641. p. 59. *extirpandas* ¹⁴ LIBRI REGII K 7. 399. et DECRETA 1641. l. c. *inprimis* ¹⁵ corr. ex *prospectum* sec. LIBRI REGII K 7. 399. et DECRETA 1641. l. c. ¹⁶ DECRETA 1641. l. c. *litteraria*

dignoscitur diligentiam, in praesidio nostro Iauriensi ereximus et fundavimus, ad rationem nostram certis domibus, et ad aedificandum idoneis spatiis in praefato praesidio sitis: Prima¹ quidem domo a provido Thoma Stahel, cui ab oriente adiacet spatium, in quo olim egregii quondam Vincentii Gregoroczii domus exstructa² fuisse dignoscitur; Secunda, quae praedictae domui Stahel ab occidente³ adhaeret, a provido Ioanne Mereö.⁴ Tertia denique, quae secundae a parte occidentis contigua est, a nobili Helena, filia egregii quondam Gregorii Grebechkii,⁵ certorum peditum in dicto Iauriensi praesidio⁶ ductoris, consorte autem egregii Ioannis Dalles⁷ vice comitis⁸ Comitatus Iauriensis, pro certis pecuniarum⁹ summis coemptis, et comparatis, praelibato quoque spatio domui memorati Thomae Stahel, iam venditae ad orientem adiacente, pro [p. 383.] commodiori fabricae structura, deposito tamen prius apud magistratum pretio,¹⁰ quod iurati, et periti aestimatores iustum decreverint, ut haeredibus, aut successoribus, quibus nimirum, aut cuinam ex determinatione, et edicto iudicis, sententiaque deinceps locus ille, siquidem in lite versatur acquisitio¹¹ eiusdem fundi et spatii,¹² cessurus est, assignetur, converso, et deputato pro¹³ ecclesia, collegio, et scholis inibi erigendis, uti nimirum de commoda mansione in erigendo templo, collegio, et scholis ipsis provisum existente, eiusdem societatis patres inibi iugiter Deo famulari,¹⁴ ac erudiendae iuventuti continuam operam dare possint, et valeant: praedicta domorum, et spatiorum¹⁵ loca, ad rationem nostram, uti praemissum est, coemta, et comparata, memorato Collegio Societatis Iesu, in praedicto praesidio nostro Iauriensi per nos noviter fundato, erecto, et constituto, in perpetuum dedimus, donavimus, et contulimus, ita, et tali conditione, ut sufficientes societatis illius viri religiosi in collegio illo continuo [p. 384.] resideant, ut ea, quae ad peragendum rite cultum divinum, erudiendamque¹⁶ in pietate et honestis litteris¹⁷ pubem pertinent, fideliter, diligenter, et sollicite obeant. Imo damus¹⁸ et conferimus, iure perpetuo, et irrevocabiliter, cum omnibus iuribus, et privilegiis, quibus antiqui possessores praefatarum domorum, et spatii¹⁹ adiacentis, usi sunt, ac uti potuerunt. Harum nostrarum, quibus secretum sigillum nostrum, quo ut rex Hungariae utimur, est appensum, vigore, et testimonio litterarum.²⁰ Datum per manus fidelis nostri nobis dilecti Reverendi Stephani Sennyei de Kis Sennye,²¹ episcopi Vaciensis,²² consilarii nostri, et aulae nostrae per Hungariam cancellarii, in civitate nostra Vienna Austriae, die vigesima mensis Septembris,²³ anno Domini millesimo sexcentesimo vigesimo septimo. Regnorum nostrorum Romani nono, Hungarici, et reliquorum decimo, Bohemiae vero²⁴ undecimo.^{d.)} [p. 385.] En!

^{d.)} Depromsimus id, ex libello, qui inscribitur: *Decreta, Diplomata, Privilegia aliqua ex multis, quae in favorem religionis Catholicae, et Catholicorum, ab a. MDCXX. usque ad a. MDCXXIX. in Germania, Hungaria, Bohemia etc. emanarunt.* Forma †duorum†, sine die, et consule.

¹ corr. ex primo sec. LIBRI REGII K 7. 399. ² LIBRI REGII K 7. 399. et DECRETA 1641. l. c. *exstructa* ³ corr. ex oriente sec. LIBRI REGII K 7. 399. et DECRETA 1641. l. c. ⁴ LIBRI REGII K 7. 399. *Mereö* ⁵ LIBRI REGII K 7. 399. *Grebechii* ⁶ *Iauriensi praesidio* LIBRI REGII K 7. 399. et DECRETA 1641. l. c. *praesidio Iauriensi* ⁷ LIBRI REGII K 7. 399. *Dallos* ⁸ DECRETA 1641. l. c. *vicecomitis* ⁹ DECRETA 1641. l. c. *pecuniariis* ¹⁰ DECRETA 1641. p. 60. *precio* ¹¹ corr. ex *aqusitio* ¹² DECRETA 1641. l. c. *spacii* ¹³ *pro* add. a nobis sec. LIBRI REGII K 7. 399. ¹⁴ corr. ex *famulaturi* sec. LIBRI REGII K 7. 399. et DECRETA 1641. l. c. ¹⁵ corr. ex *spaciorum* ¹⁶ corr. ex *eridiendamque* sec. LIBRI REGII K 7. 399. et DECRETA 1641. l. c. ¹⁷ LIBRI REGII K 7. 399. et DECRETA 1641. l. c. *litteris* ¹⁸ LIBRI REGII K 7. 399. add. *donamus* ¹⁹ corr. ex *spacii* ²⁰ LIBRI REGII K 7. 399. et DECRETA 1641. l. c. *litterarum* ²¹ *Stephani Sennyei de Kis Sennye* LIBRI REGII K 7. 399. *Stephani Sennyei*; DECRETA 1641. l. c. *Stephani Semyey de Kis Sennye* ²² corr. ex *Iauriensis* sec. LIBRI REGII K 7. 399. et DECRETA 1641. l. c. ²³ corr. ex *Septempbris* sec. LIBRI REGII K 7. 399. et DECRETA 1641. l. c. ²⁴ LIBRI REGII K 7. 399. et DECRETA 1641. l. c. add. *anno*

fundati prius collegii annum genuinum, atque augustum, augusti adeo beneficii auctorem. Neque tamen de *Szécsényiorum*, *Georgii*, et *Pauli* laudibus, detractum quidquam cupimus. Institere illi *Ferdinandee* munificentiae, quando, templum quidem¹ anno MDCLIV. *S. Ignatio* dedicatum, coenobium, gymnasium, et convictum nobilium postea, ex recitatarum nunc tabularum indulgentia, liberalitate inusitata excitaverunt. Sedet, cum templo collegium, meridionali fori latere, magnifico opere exaedificatum. Et sacram quidem aedem, gemina turris, ad boream praemunit; cum moles collegii reliqua, utroque templi latere, triplici instructa contignatione, specioso obtutu adsurgit. Anno demum MDCXVIII.ⁱ *Carmelitae* urbem subivere, eo rerum suarum profectu, ut templum anno MDCCXIV. coeptum² aedificari, septennio post, seu anno MDCCXXI. penitus, et ad omnem elegantiam, prope portamⁱⁱ³ *Viennensem* consummarint. Iam et Sacrae Virgines instituti *B. Ursulae* urbem colunt. Accessit isthuc earum familia anno MDCCXXVI. coenobio ac templo, anno sequenti, aquilonari urbis angulo, [p. 386.] retruso eo, ab hominum celebritate, opportune excitato. Est et captivis suum quoddam sacellum, haud longe a ferrea porta disiunctum, et intra carcerem atque praefecti captivorum hospitium positum. Aedibus praeterea, et institutis sacris accenseri oportet *Ptochotropheum*, proxime ad *Franciscanos*, cum sacrario exstructum; *Nosodochium* item et *Gerontocomium*,⁴ militum praesidiariorum perfrugio, in septemtrionali urbis parte, magnifice exstructum. Sed *episcopi* quoque sedem, et quas *canonici* habitant, domos, isthic referre fas est. Adhaeserunt eae *basilicae*, per eam plateam, quae ab *Aquatica* porta, versus aedem sacram, adsurgit. Hic et statua *S. S. Corporis Christi* visitur, arcae foederis simulacrum, geniis succollantibus, arte factum scitissima, referens.

Carmelitarum familia:

Virginum Ursularum familia:

ptochotropheum: reliqua.

§. LX.

Aedes publicae: Superest, ut reliquum publicarum aedium commemoremus. In his praecipuo loco *Domus Regia*, quam *caesaream* antehac⁵ vocavere, nominanda est. Obiacet ea [p. 387.] *Viennensi* portae, estque egregio substructa aedificio. In huius fastigio ferreum gallum^{e)} eum insedissee aiunt, qui capta a nostris anno MDXCVIII. urbe, prodigiosum cantum ediderit, uti fastosum *Turcarum* praefecti in *Christianos* dicerium retunderet. Instructissimum praeterea armamentarium, orientali moenium parte visitur. Immensa hic, omnis generis telorum, bellici item instrumenti vis, adservatur, ea cura, et studio, ut, si res poscat, inter milites expeditissime possit distribui. Ferunt plura virorum millia, subito ex his adparatibus, si periculum ingruat, armari posse. Sed pulveris pyrii apothecae, ad turrium modum passim per munitionum ambages, ita sunt concameratae, et alta superne

armamentarium:

apothecae pulveris nitrati:⁶

* Locum eum *Keyserlicher Bau-Hoff* vocant.

e.) Vel id unicum, narrationem, de gallo isthoc, suspectum facit: quod nunc turri; nunc in flumentanea porta; nunc in hac, quam meminimus, domo, colophonis loco, sedisse aiunt.

¹ corr. ex *quidam* sec. A ² corr. ex *ceptum* ³ in nota * *Keyserlicher* corr. ex *Keiserlicher* sec. ms. A ⁴ corr. ex *gerontocomium* ⁵ corr. ex *ante hac* sec. ms. A ⁶ corr. ex *nitruti* a nobis

ⁱ *Annus quidem est erroneus, pro quo certe MDCXCVIII. Belium scribere voluisse verisimile est; anno enim MDCXCVII. in urbe Carmelitas sedem fixisse constat. Vide MKL, sub voce „Győr”.*

ⁱⁱ *Textus quidem notae * et in ms. C invenitur, sed loco erroneo, in p. 384., sub nota d.). Quam notam ms. A sequuti hic posuimus.*

humo obrutae, ut nullis ignitorum globorum ictibus possint transverberari. Extus praeterea, et per apothecarum latera, ea providentia facta sunt omnia, ut flammis concipiendis, ne dicam locus, sed ne suspicio quidem supersit. Certe, si incendii quidpiam, sive per urbem, sive per [p. 388.] adstructa moenibus praesidiariorum hospitia cooriatur; isthuc concurritur ab ea militum manu, cui defensandarum a flammis apothecarum cura demandata est. Et haec quidem militares fuere aedes. In civicis, praetorium silendum haud est, capaci et eximia mole substructum. Isthic statis diebus senatus consulturus publico egregio, coire adsuevit.¹ Antehac, et provincialium comitia, isthic habere, in more fuit: nam habet omnino, capax multitudinis senaculum. Adsitus et hic carcer est, pro eo captivorum genere factus, de quorum delictis, urbici magistratus, suo quodam iure solent cognoscere, et nunc plectere sontes, nunc absolvere innoxios. Duplex enim in urbe senatus est; militaris alter, alter urbanus, suis uterque iuribus peculiaribus donatus, quod haud raro, offensae locum fecit; in primis, si utrobique fuere, quibus volupe erat, lites mutuo reciprocare. Caeteroquin, multae² sunt urbi opportunitates, atque in his, anno-nae cum primis affluentia, et laxitas. Sicubi enim per *Hungariam*, *Iaurini* parvo vivitur; tanta hic semper, praestantissimi panis, carni, vini, atque piscium copia, [p. 389.] per fora, vicosque prostabat. Multum ad hanc copiam, cum agros domesticos, tum vernaculos amnes, conferre certum est; nam illi quidem *Cereri*, et *Baccho*³ amici sunt; hi vario piscium generi, ultra, quam reris, hospitales. Neque tamen inficias ire possis, praecipuum⁴ in mercatibus⁵ annuis, qui hic magna celebritate aguntur, ad eam rem momentum poni oportere. Horum ii maxime sunt frequentes, qui ad dies *S. Corporis Christi*, nativitatis *B. V. Mariae*, et memoriae *B. Elisabethae* sunt sacri. Istud damnaveris, quod *Tantali*^{f)}⁶ propemodum sit carcer, laudatissimum alioquin *Iaurinum*. Cum enim tribus aquosissimis amnibus circumluatur, aquarum tamen, ad potandum salubrium inops est. Eam molestiam, uti tolerabilem sibi reddant cives, aquas, hi quidem ex *Danubio*, quae saluberrimae habentur, illi ex *Arrabone*, aut *Rabcza*, summo mane, cum perturbatae sunt nondum, et quidem a margine profundius, hauriant, posteaque capacibus amphoris, aut vasis ligneis, per cellas reponant. quae ubi [p. 390.] sordes deposuere, factaeque⁷ sunt, ex quiete diuturniore, limpidae, partim potui, partim rei coquinariae adhibentur. Quibus adcuratio haec morosa videtur, hausto, uti obvius est, amnis latice, turbido eo, et ex ingestis passim sordibus, quin non raro cadaveribus etiam, molestum quiddam redolente, et ad potum utuntur, et ad fercula paranda. Culpant hanc aquarum inopiam, *Tyrnavienses* eruditi: *Salubribus aquis, quibus alia liberaliter adfluunt loca, paene deficit: in toto oppido, tres fontes melioris notae vix bibes; nominatissimi illi, quos Pahonios vocant.* Aquarum indoli, consimile aeris est ingenium. quod fert quidem civica multitudo, sine ulla valetudinis noxa, ob consuetudinem perpetuam; non item peregre huc dilati, sive *Hungari* sint, sive exeri: rari enim sunt, quibus annum hic extraxisse licuit, sine morbi patientia. Vitium omne, in eo situm putant, quod ex restagnantibus circumquaque aquis

praetorium
urbicum:

urbis opportu-
nitates aliae:
vilitas:

mercatus annui:
aquae salubris
inopia, intra
medias aquas:

aeris suppar
ingenium:

eius causae.

f) Notum est illud OVIDII *Amor.* II. 2. 43.

*Quaerit aquas in aquis, et poma fugacia captat
Tantalus; hoc ipsi garrula lingua dedit.*

¹ corr. ex *exsuevit* sec. A ² corr. ex *multe* sec. A ³ corr. ex *Bacho* ⁴ corr. ex *praecipue* sec. A ⁵ corr. ex *mercatoribus* sec. ms. A ⁶ in nota f.) *garrula* corr. ex *garula* ⁷ corr. ex *factaequae* sec. A

vere, et auctumno, diutinae crassaeque nebulae, exhalant; aestate contra, et cum soles sunt assi, vapores in aere accensi ingerant sanguini, cacoethes quoddam, lentis [p. 391.] apud hos, acutis apud alios febribus, si possint a natura superari, plane edomandum. Adde situm urbis depressum, neque satis pervium ventis, quorum est, aeris vitia dissipare, secum abripere, atque vertere in melius.

§. LXI.

*Civium
indoles, pro
nationum
diversitate,
variat:*

*Hungaris
militare
ingenium:*

*auctoris de eo
narratio:*

Civium ingenia moresque,¹ pro gentium, quae urbem colunt, diversitate, multum invicem discrepant; palmam ferentibus hodieque *Hungaris*: quippe quorum instituta, ne *Germani* quidem aversantur; ii puta, qui in iura civitatis concessere. Nam primores alii, et quibus sua quadra vivere datum est, tenaces sunt moris patrii, atque forte etiam eo studiosiores, quo magis sibi cavendum putant, ne *Hungaricam* illam austeri moris simplicitatem, quasi per contagium, suam faciant. Est autem huiatibus *Hungaris* mens erecta, et ex inveterato armorum studio, plerisque militaris, ac bellicosa. quae eis indoles, ex longa illa militiae cessatione adeo non exolevit, ut videri possit, incrementa etiam, ex patrum sermonibus, sumpsisse, labores castrenses, subi[p. 392.]tas in hosticum irruptiones, velitationes cruentas, decussos *Turcarum* vertices, et reportata opima spolia, magno, ac militari spiritu narrantium; laudantium item temporum eam felicitatem, cum ex unius expeditionis labore, aut *Marte* propitio, inclarescere licuit, atque in viris censi, aut si male iacta fuerit alea, mortem oppetere gloriosam, et seris² nepotibus commendandam. Frequens animam subit, coniuncta cum iucunditate quadam, recordatio horum istiusmodi sermonum, quos forte fortuna, ante hos quadraginta, et quot excurrit, annos, tunc audivi, cum ad spectandum legationis *Turcicae* fastosum comitatum, adolescens³ *Iaurinum* accessissem. Discubuerant, veterani aliquot *Hungari* equites, in taberna vinaria, ut conceptum ex invisā sibi *Carloviczensi* pace dolorem, poculis more suo interpolarent. Nondum ex vino incaluerant, cum hic quidem, pernici, et adueto praeliis equo suo indolere; deplorare ille virile, quo valebat, et corporis, et animi robur; alter acinacem, sclopos, et nullum non armorum genus, phalerasque; omnes intempestivam, uti rebantur, pacem, indignari, detestari, abominari. [p. 393.] Tunc vero, pro se quisque, actus suos militares, pericula, victoriolas, detracta hostibus spolia, abactos captivos, truci vultu, atque ore, ultra militarem eloquentiam facundo⁴ commemorare; invocare commilitonum conscientiam; sed ne uxorum quidem, quae cum liberis adfuerant, testimonio abstinere; execrari⁵ militare hoc, quod invitis subeundum sit, otium. Iam se liberalius invitaverant, cum carmen militare, et fortia *Hungarorum* gesta, fremebundis similes, quidam manantibus etiam lacrymis, non tam canere, quam ululare incipiunt. Adest mox castrensis quidam fistulator, *sipos*^{g)} *Hungari* dicunt, qui tristi, ac stridula modulatione, non tam leniret *Scythissantium* dolorem, quam accenderet. Ergo, pedibus hi, manibus illi complodunt; sed nec temperant sibi, a solita maledicentia, dum in furorem quasi

^{g)} A tibiae *Hungaricae* cantu sic dicti, quam ab acuto sono *síp* vocamus, bello, et festivis, iuxta et funestis occasionibus adhiberi solito.

¹ corr. ex *mores que sec.* A ² corr. ex *series sec.* A ³ corr. ex *dolescens sec.* ms. A ⁴ corr. ex *facunda* ⁵ corr. ex *execrari*

acti, commilitonibus partim, partim temulentis uxoribus correptis, pyrrhicha, sed inermes ducunt, neque cessant ante furere, quam et vini eos, et saltationis fastidium caperet. Inter haec istiusmodi progymnasmata, enutrita pubes, non potest non militares spiritus concipere, [p. 394.]

*dum valida, ac iuvenilia membra
Sufficiunt galeae, dumque ardens sanguine¹ fertur
Non cogente quidem, sed nec prohibente tribuno.¹*

Atque fuere omnino *Iaurienses*, quod diximus saepius, fortissimi olim milites, neque iam degeneres futuri, si se daret occasio, exercendae virtutis bellicae. Nam ex quo longius repressi sunt *Turcae*, evanuit fere, prisca illa, limitanei militis gloria, quod non opus erat, extra urbis moenia, nunc propulsare, et lacescere hostem, nunc reprimere. Ergo, coepit² segnescere miles, tametsi haud solutus militari sacramento, et in vitae genus transiit, cuius tota occupatio, adtenta rei familiaris procuratione absolvitur. Retinent tamen pedites, iuxta ac equites cohortium, atque turmarum praefectos, ut si necesse sit, ad suos quisque ordines, atque imperia redire possit, officium facturum. Praerogativarum certe militarium, adhuc egregie sunt tenaces, sed neque de veteribus militiae institutis, facile quidpiam derogari sibi patiuntur. Isthuc praecipue referas, castrenses sepulturas, et quae his sunt coniunctae cerimoniae. Adhibent namque, nullum non [p. 395.] vitae militaris insigne, pullatos equos, baltheos,³ gladios, thoraces, calcaria, et gestamenta alia.

*bellica
Iauriensium
virtus:*

*mores adhuc
militares:*

*sepulturae ritus
castrensis.*

*Accedunt pariter⁴ pio vexilla tumultu
Permiscentque sonos.ⁱⁱ*

Hastae sunt nimirum, modico ad cuspidem ferratam vexillo instructae, quas in sepulcrorum tumulos pro militis dignitate, defigunt. Haec ad honestandam exequiarum pompam faciunt. quae dum ineat, ad mortui exuvias, lessos canunt noctu, et interdiu, iam humano, iam iterum tiliarum cantu, ad ciendum moerorem composito. Atque est omnino, fistularum hoc, quo utuntur, genus, mire sonorum, ac lugubre; in primis, si ad funestos numeros infletur; aut enim, quod de variis tiliarum sonis PRUDENTIUS cecinit.^{h.)}

*presso modulamine parcus,⁵
Aut tumidum⁶ largo sublimat flamine bombum,
Aut raucos frangit modulos, aut lene susurrat,
Aut exile trahens, sonitus producit acutos;
Aut murmur tenerum sublidit voce minuta.ⁱⁱⁱ*

h.) *Apotheos.* v. 843.

¹ corr. ex *sanguine* ² corr. ex *caepit* ³ corr. ex *baltheos* ⁴ apud Statium *utrimque* ⁵ corr. ex *partus* sec. A; alibi *parens* ⁶ corr. ex *tumido* sec. A

ⁱ *Vide Iuven. Sat. XI. 5-7.*

ⁱⁱ *Vide Statius Theb. XII. 782-783.*

ⁱⁱⁱ *Vide Prudent. Apoth. 844-848.*

Id dum fit, coeunt ad augendum luctum, consanguinei, amici, vicini, ac praecipue commi[p. 396.]litiones, et militiae, si qui supererant, contubernales. Nemo hinc, vir sit feminave, nisi madentibus oculis recedit. Multi, facto lugubri consessu, symposia instituunt, eodem in conclavi, ubi cadaver pegmati expositum est. Hic vero demum, largi fiunt sermones, de commilitonis, cui adflent, facinoribus, quae, sive domi edidit, sive militiae. Et quis¹ ritum omnem, pro eo, atque fit, oratione adumbrare velit? Reliqua *Hungarorum* consuetudo, sive milites sint, sive cives urbici, refert iam apud Iaurienses, *Germanici* moris, qualemcunque, et in sermone, et in reliquo vitae genere, imitationem. quod, neque fieri potest aliter, in quotidianis *Hungarorum*, cum *Germanis* convictibus.

§. LXII.

Suburbiorum ratio:

Hucusque urbs nos detinuit; nunc suburbia invisamus. Famam in his meretur praecipuam, cui *Ujvaras*, hoc est *Neapoleos*,² nomen est; inde, sicuti fas est credere, ductum, quod recentis sit coloniae. Submovetur id a porta *Viennensi*, ultra [p. 397.] teli iactum, aperta laxaque area intermissa, cuius medium sacello, sed exili³ eo, ac rotundo, instructum est. Propius antehac,⁴ ad urbis munitiones, domus suburbii adrepebant, quas postea,⁵ quod hostium insidiis occultandis idoneae metuebantur, deradendas curaverit urbis praefecti. Post aream illam, suburbium init, quatuor longioribus plateis, intra *Arrabonem*, et *Rapczam*, ita se sinuantibus procurrens, uti id fert, utriusque amnis alveus. Vicorum is, qui fronti *Viennensis* portae, obsidet, facile praecipuus, ac reliquis cultior est. Humilia ei sunt aedificia, si regium illud, quod in dextro vici aditu est, demseris. Ita vero instrui oportet, quae hic excitantur, domos, uti si obsidio ingruat, dirui, ex facili, et solo aequari possint. Ergo, non est fas cuiquam solido opere quidquam exaedificare: laterculi cocti aut crudi crassitie parietes educuntur, tecta arundine, rarius scandulis, nusquam imbrice convestiuntur. Decorus et ex eo vicus est, quod triplici oratorio colatur; *Augustanae confessionis* uno, ad *Rapczae* ripam represso; *Helveticae confessionis* [p. 398.] altero, quod adverso vici latere, instructum est; ac denique ritus *Graeci Serbiorum*, seu *Rascianorum* tertio, sed altius retruso. Duobus illis *scholae* coaedificatae sunt, et cum V. D. ministrorum, tum ludi moderatorum, hospitia. In *Augustanorum oratorio* iussu *caesaris* CAROLI VI. clarissimus ille dux belli, *baro de Wutkenau*, insigni militari pompa, annis superioribus sepultus est. Bellica eius facinora, et quemadmodum de caesare meritis sit, epitaphium, quod ei positum isthic est, loquitur in hunc modum:

aedificiorum modus:

oratoria, quae hic insederunt:

[- -]ⁱ

¹ et quis A fors an ecquis ² corr. ex *Neapoleos* sec. A ³ corr. ex *exilli* sec. A ⁴ corr. ex *ante hac* ⁵ corr. ex *post ea* sec. A

ⁱ In ms. C spatium plurium linearum a copista relictum; cuius rei causam si indagaris, in ms. A invenies, ubi eodem loco a Belio hoc notatur: „relinquatur spatium”, unde coniectare possis Belium alio tempore inscriptionem illam huc inserturum fuisse, nisi ob aliquam causam, ne hoc faceret, impeditus esset.

Cum antea, *Neapoleos*¹ huius, vicus ille grandior, qui regiam viam transmittit, ex palustri situ, coelo pluvio coenosus, ac propemodum impermeabilis esset, lapide iam constratus solidatusque est: magno, non itinerantium modo, sed incolarum etiam commodo: ea nihilominus, sicuti accepimus, lege, uti, si obsidionis metus esset, refossi per compita lapides, intra extimas munitiones inveherentur, ne haberet hostis, [p. 399.] quo, seu opera sua communiret, seu infestaret urbem. Ultra *Rabczam*, quae sublicio ponte, *Neapoli* committitur, insula est, ad *Iauriensem* pontificem veterimo iure adtinens, ad modum non infrequentis suburbii perculata. Hungari, *Sziget* adpellant, Germani, *die Insel*, utrique ex rei natura, quia hinc *Rapcza*, *Danubio* illinc, a tergo commissis utrinque aquis, circumluitur. Est et *Arraboni* pons impositus, sic satis longus, atque in medio, porta ductili interceptus, vigiliisque communitus. Provinciae is sumtu, sicut alter ille, insulanorum impensa, instruitur, restauraturque. Trans *Danubium*, et qua est porta flumentanea, *Réfalú*, quasi vicum traiectus diceret, et *Patabaza*, urbi obiacent, adeunturque ponte, ultro citroque traiciente. Sed pro *Albensi* porta, villae insederunt, et horti olitorii, magis et arbustivi, quam ad luxum consiti. Hic pecus alitur domesticum, educanturque mansuetissima pomorum genera. Quidquid vero hoc, seu aedificiorum est, seu cultus reliqui, temporarium esse oportet: quippe quod omne, si hostium quaedam sit reformidatio, extemplo exuritur, ne sint [p. 400.] obsidentium latebrae. Eadem hac *Albensis* portae regione, fora aperto campo aguntur, eo maiori confluentium opportunitate, quo laxiora spatia, boarii, equiles, et promiscui mercatus illi, requirunt. In hanc oram et *coemeteriis*² locus est, apertus is quidem, et sine maceriis, ita definitus, ut communes sint nationibus, quin et religionibus. *Calvariae mons*, quem vocant, una cum sacello, in eandem hanc plagam, modico ab *Arrabone* intervallo recedit, eodem prorsus loco positus, qui olim *S. Adalberti praeposituram* habuit. Ager *Iauriensium*, ex aequo *Cereri* hospitalis est, et *Baccho*. Ergo, utriusque cultu, et vivunt incolae, et proficiunt. Proxima ad urbem vineta sunt, quibus *Szabad-Hegy*, seu *liberi promontorii*³ nomen est. Pulchre hic instructas villas, aediculas, et cellas vinarias, haud sine iucunditate, aliquando spectavimus. Id certum est, increscere iam non minus fama, quam generositatis existimatione, vina *Iauriensia*, ea potissimum, quae extra domesticum agrum, per vicos *S. Monti Pannoniae* circumscitos, gignuntur: nam per horum vitiferos [p. 401.] colles, suae sunt *Iauriensibus* vineae. Id in his peculiare est, quod vindemias praebeant, multo quam sunt seu *Posoniensibus*, seu *Semproniensibus*, celeriores: cum enim illic adulto Octobri ineat vindemiatio, duretque, si annus fuit uber, ultra Novembris exordia; hic nondum⁴ prorsus senescente Septembri, si annus sit praecoquus, incipit, exitque sub idem fere tempus, cum coepit alibi. quod ego apricis sitibus, resolutae humo, et praecoci vitis ingenio, atque largiori laetamini tribuerim. Tandem de *Iaurino* satis. [p. 402.]

via lapide
strata:

insula subur-
bio contigua:

quae sunt
ultra
Danubium:

nundinarum
habendarum
locus:

agri Iauriensis
natura, segeti,
et vino amica.

¹ corr. ex *Neopoleos* sec. A ² corr. ex *caemeteriis* sec. ms. A ³ corr. ex *promonthorii* sec A ⁴ corr. ex *modum* sec. A

ARTICULUS II.

DE

vicis Districtus Laurinensis.

Iaurino, uti fas erat, luculentius descripto, regiunculam reliquam, cuius inter *Rabam*, et *Rabczam* cuneum urbs validissima insedit, designemus oportet. Vicis ea paucioribus, quam reris, colitur: duodecim enim tantum sunt, neque ii ultra modum copiosi; quos iam videamus.

1.) *Bezi*, amni *Rabczae* adpositus, et cum agro, tum pratis foecundis praeditus. Est hodie ditionis *Marffianae*, et *Ostffianae*. Dirimitur a praedio *Ikrén*, alveis *Kuttya-Ér*, et *Fövenyes-Ér*.

2.) *Sövény-Háza*, itidem *Rapczae* haerescens, atque dominationi Collegii Societatis *Iesu*, quod *Iaurini* floret, adscriptus. Vicorum unicus est, qui toto hoc tractu, a *Germanis* colitur, agro, oppido pingui, et rusticationi commodo. [p. 403.]

3.) *Fejér-Tó*, quasi *lacum album* diceret, altius paulo, versus mediterranea, ab amne *Rábcza* submotus. Adtinet ad *V. Capitulum Laurinense*, estque et agri dives, et colonorum.

4.) *Markota*, et

5.) *Bedege*, exiles vici, iidemque adeo vicini, ut tenui admodum rivuli intercurso, discriminentur. Uterque iuribus *V. Capituli Laurinensis*, obnoxius est.

6.) *Réte*, a pratorum ubertate nomen traxit. Tenuis omnino vicus, et ob nimiam *Rapczae*, cui adhaesit, vicinitatem, eluvionibus circumquaque expositus: ea subinde aquarum mole, ut armenta agrum pascuum quaesitura a pastoribus naviculis insidentibus propelli debeant. Itaque toties obsidentur aquis incolae, quoties ripas supergreditur amnis, neque superat ipsis emergendi locus alius, quam navale, ad provinciae *Mossoniensis Lébény* vicum, iter: sin intra alveum devehitur flumen, foenisecia habent, uberrimi redditus. Sed frumentarius ager, multis modis tenuior est. Ex his iniuriis, nequit increscere vicus. Est haeredium pervetustae *Ostffiorum* gentis, cuius hodie *Marffii*, et *Olábii*, partem capiunt. [p. 404.]

7.) *Tzakó-Háza*, vicinus priori adsedit, habitus fere eiusdem, praeterquam quod a nobilibus, cum libertatis praerogativa, colatur.

8.) *Kapy*, extrema *Interamnensis* regiunculae ora, loco circumquaque palustri, prope ad alveum *Iend*, haud satis commode positus. Paret, sacris, quae *Tyrnaviae* colunt, virginibus.

9.) *Kóny*, limitaneus *Semproniensibus*, a quo palus *Kony-Tó*, nomen habet. Est in potestate *V. Capituli Laurinensis*.

10.) *Tsétény*, vicus ad *Arrabonem* reductus. Ex adsito lacu *Iend*, palustris amnis emanat, ac pone *Kony*, et *Kapy* in *Rapczam* lentus delabatur. Est iuris *Kisfaludiorum*, et *Sibrikiorum*.

11.) *Enyese*, exilis quidem vicus, sed nobilitari donatus praerogativa. Adtinet ad *Enyesiorum* praecipue familiam, cui et nomen dedit. Sunt et nobiles alii, qui partem eius aliquam capiunt. Situ gaudet mediterraneo, agro foecundo, et praeter regiunculae mo-rem, nemore silvoso. [p. 405.]

12.) *Patona* adhaesit *Rabae* amni, estque ob rus, agricolationi commodum, frequentis coloniae. Censetur in haerediis V. *Capituli Iauriensis*. Aggeres olim habuit, ad castelli modum, adversus *Turcarum* impressiones eductos. Quin, et templum, ad turris modum, sicut *Börtsense*, substructum est, uti perfugio esset colonis, re trepida. Hinc certe, enata vico praerogativa illa est, quam ei publicis comitiis, neque contraeunte rege, anno MDCXLIX. adtributam legimus, ut in locis militaribus censeretur postea. Tribuemus honori id *Patonensium*, totamque eam sanctionem exhibebimus. *Quandoquidem Capitulum Ecclesiae Iaurinensis*,¹ *castellum et possessionem Patonensem, a Turcis combustam, propriis suis expensis, in defensionem illius loci, et vicinarum partium reparare, fortificare, et novum ibidem praesidiolum erigere, et subditos ibidem locandos, in militarem statum, certis sub conditionibus, pro communi bono, elevare se velle obtulit: idcirco communi voto statuitur, ut annotatum capitulum, locum illum sic muniendum, et subditos ad liberam, et gratuitam militiam applicandos, ibidem erigere, et locare, ac plenaria [p. 406.] iurisdictione independentem, sine omni generalis impeditioe, aut dependentia gubernare valeat atque possit.*¹ Sed ea praerogativa, tunc desiit, cum eiecti *Buda Turcae*, securos cogebantur relinquere fines *Iaurinensium*. Hodie, vix rudus paullo exstantius, earum munitionum observaveris.

Post hos vicos praedia, seu desertorum vicorum notanda sunt vestigia. Tria horum numerantur:

1° *Koss*, quod *caprum* significat *Hungaris*. Graminoso est agro, et cum uberibus foeniseiis, tum pascuis armentorum idoneo. Censetur in V. *Capituli Iauriensis* haerediis. Hinc enatum aenigma:²

Vagyon a Györi kaptolomnak egy kossa, mellynek egy esztendöbéli gyapját, két száz szekér el nem viheti. Id est: *Habet Capitulum Iaurinense caprum, cuius lanam, ducentae quadrigae, haud possint avehere.* Intelligunt vero, frumenti, ac foeni proventum, qui in agro vici esse solet uberrimus. Fruuntur deserti rure, vicini *Patonenses*. [p. 407.]

2° *Ikrén*, vestigium est nobilis quondam, et copiosi vici, sed quem *Turcae* evastaverunt; ager profecto, quo circumfunditur, praecipuae laxitatis est, et cum rei frumentariae, tum pecuariae quoque in primis opportunus. Quamobrem *Iauriensium* suburbanorum solertia colitur, haud sine fructu: nam uno admodum lapide, ab urbe dissidet. Adinet ad comites *Hobburg*; nunc tamen in pignore est *Stephani Biro*, cui villa hic est rustica ac fructuaria, reditus eximii. Plebeia narratiuncula est, templum huius, cuius adhuc superant rudera, a geniis ad collium vitiferorum radices, translatum esse.

3° *Hugad*, insedit pone *Rapczam*, adversa *Börtsensium* regione. Possidetur a *Marffis*. Haec de tractu *Interamnensi*, quem *Hungari* speciatim *Tó-köz* dicunt. [p. 408.]

¹ CJH 1696. III. Novellae p. 219. *Iauriensis* ² corr. ex *aenigma* sec. ms. A

¹ Vide CJH 1696. III. Novellae p. 219.

SECTIO II.

DE

Vicis Districtus Rápczensis.

Tulit hoc nominis, *districtus* hic, ab amne *Rapcza*, quem a meridie, sicuti *Danubium* a septemtrione, praetensum habet; priori, cum vicorum numero, tum terrarum tractu inferior. Init vero, ad aquilonare *Iaurini* latus, posteaque inter utrumque amnem, ad duo circiter milliaria, in occidentem, laxiori semper intercapedine, procurrit, estque situ, quam regio fuit *Iauriensis*, elevatiore, ideoque eluvionibus haud aequae obnoxio. Nunc de vicis dicamus.

1.) *Szigeth*, eadem illa insula, quam ad *Neapolin Iaurini*, memoravimus, situ simul designato, qui insulanus est omnino, clauditurque a meridie *Rapcza*, *Danubio*, ab aquilone, tum ab occidente, *Hólt-Duna*, hoc est *Danubio mortuo*, a [p. 409.] cognomine fluvio, in *Rapczam* manu derivato, concludatur. Nullus vico ager est, sive rei frumentariae, sive pastionibus idoneus. Aedes, quibus colitur, sine ordine sparsae, intermissis pomariis, discernuntur. Incolae *Germani* sunt plerique, artibus sedentariis victitantes. Ea hi pollent praerogativa, ut nusquam itinerantes vectigalia teneantur solvere: id, quod liberarum civitatum, atque oppidorum est proprium, ad quorum imitationem, et praetorem sibi, cum duodecim *iuratis*, libere eligunt, disputant casus, causasque leviores; gravioribus contra litibus, ad *episcopi*, cui parent, praefectum dilatis, a quo demum ius accipiunt. Supra cladem *Rakoczianorum* meminimus, quam ducibus *Wolfährto*, et *Pongraczio*, sibi ipsis praedabundi, anno MDCCVIII. vigilia *Corporis Christi*, in insula hac acceleraverunt. Pontem, quo infra¹ coopertam munitionum viam, insternitur *Rapcza*, ad *Ujvárosi* mentionem memoravimus.

2.) *Pinyéd*, Germanis *Fischerdorff*, ita olim vocatus, ob piscatorum coloniam, *Rapczae* amni adpositam. Iam agricolatione vitam tolerant incolae, *Germani*, *Hungaris* permixti. Territorium vico laxum obtigit, atque rusti[p. 410.]cationi amicum. Est in ditone *episcopi Iauriensis*, modico admodum intervallo, ab urbe seiunctus.

3.) *Abda*, Germanice *Bruckl* a ponte, quo hic *Rapcza* iungitur, id nominis adeptus. Huic custodiendo aggeres, trans amnem, qua vicus sedet, adpositi sunt, insidenturque a stationario milite, qui isthuc e praesidio *Iauriensi* mitti consuevit.² Nobilitavit *Abdam* MAXIMILIANUS caesar anno MDLXVI.³ castra isthic metatus; sub idem plane tempus, cum *Solymannus* in obsidionem *Szigethi* omnibus viribus incumberet. Quin illud quoque, haud parum illustravit vicum, quod capto *Szigetho*, praefecti *Zrinii* fortiter illic occumbentis, demessum caput, ad caesarem a *Budensi* praefecto, dono missum, iisdem in castris, a toto exercitu, funebri pompa cohonestatum, postea *Csaktornyam* deportatum fuerit.^{a.)}¹ Expugnaverant, hoc, quid quid munitionis fuit, anno MDCCVII. *Rakocziani*, praesidiariis, ad unum omnibus deletis; quod illi facinus, tanti existimavere, ac si *Iaurinum* ipsum, vi, atque per adsultum occupassent. Fecit olim *Abdensis* hic pons,

^{a.)} ISTVÁNFIUS Lib. XXIII. p. 477, 38. iterumque p. 490, 30.

¹ corr. ex *intra* sec. ms. **A** ² corr. ex *consuevit* ³ corr. ex *MDCXVI*.

ⁱ *Locos in nota a.) citatos vide in ISTVÁNFFY 1622. pp. 477., 490.*

querelis [p. 411.] locum, quas publica sanctione status et ordines, anno MDCLIX. abrogavere. Fas est legem eam recolisce,¹ ne regurgitent iniuriae. *Accedente benigna suae maiestatis annuentia statutum est, ut onerosa in ponte Abdensi praefecti vigiliarum Iauriensis, militumque Germanorum, a nobilitate aequae¹ ac misera plebe exigi solita pensio, bonorum item itinerantium confiscatio, ac facto quocunque sibi² praetextu, violenta a quaestoribus Iaurinum ingressuris, pecuniae extorsio, durante adhuc diaeta, per benigna seruaque sua mandata, ad universos dicti praesidii Iauriensis officiales modernos, et futuros extradanda, penitus tollantur, et pro sublatis habeantur.* Hodie quod penditur vectigal, modicum est, additnetque ad *V. Capitulum Iauriense*: quippe, in cuius ditione vicus censetur. Ferunt, cum per pontem hunc anno MDCCII. pridie *Corporis CHRISTI*, captivus cum sociis deduceretur *Franciscus Rakoczius*, gregarium militem, hamo, ad sublicas piscantem, grandem eduxisse carpionem, quem ille, audito, *Rakoczium* adventare, eidem, cum honoris praefatione, dono obtulerit. Accepit piscem *Rakoczius*, datoque militi donativo, de ponte in *Rapczam* proiecit, [p. 412.] addito votivo omine: *utinam*, inquit, *captivus nunc Rakoczius, qui te mi piscis! liberum facit, tui imitatione proxime evadat liber!* quod et ita evenit, suo an *Hungariae* maiore malo.

4.) *Óttevény-Szigeth*, vicus tenuis, ad extremam³ *Comitatus* versus *Mosonienses* oram situs. Colonia *Croatarum* est, praeter gentis morem, civilis, et culta: id quod adolescens, musis *Posoniensibus* tunc operatus, et anno MDCC. hac pedestri itinere profectus, insigni documento condidici. Praeterquam enim, quod nocturno acceptum hospitio, coena eximius hospes refecit; non antea stratum adire mater familias permisit, quam *Tulliola* sua, frustra deprecanti officium, pedes frigida abluisset, qui mos, ex oriente acceptus, sensim exolevit. Vicus ipse comitum *Kaunicz* est, et *Viczaiorum*.

5.) *Óttevény*, Germanis *Hochstras*, quod altam viam significat, quae sane denominatio, sic satis quadrat, cum situ vici: nam,⁴ et elevatiore planitie positus est, et iter militare ad *Mosonienses* transmittit, duobus *Iaurino* milliaribus in occidentem submotus, simulque sta[p. 413.]tione veredarii instructus. Vicus oppido frequens, et solis propemodum *Hungaris* habitatus, cuius possessionem *comites Kaunicz*, et *Viczay* mutuo partiuntur. Agro circumfunditur aperto, foecundoque, sed silvarum egeno.

6.) *Börts*, insedit ad amnem *Rapczam*, estque, cum incolarum copia, tum agri foecunditate, memorandus. Germani *Runden Thurn* adpellant, ab aede sacra, rotundo et turrato opere educta, quod eo pertinuit, ut praesidio esset colonis adversus subitas *Turcarum* impressiones. Tunc enim uxores, et liberos, cum reculis, subtus in templo secludebant miseri, ipsi de murali turris corona, hostem glandibus submovebant: quocirca extra vicum molem posuere, ea regione, quae ad *Iaurinum* vergit. Est haeredium *episcopi Iauriensis*, eximiorum redituum. *Rakocziano* tumultu, vadum hic sibi praemuniverant *Hungari*, ut commere possent ultro citroque. Traditum a maioribus suis acceperunt incolae, gigantem, nescio, unde huc delatum, cum profundissimos passim amnes, pedes superavisset, isthic, coeco gurgite haustum, interiis[p. 414.]se. Ergo hodieque, in ossa praefidentis hominis, inquirunt accolae, ut fabulae fidem possent conciliare. Hucusque fuit *Processus Tó-Köziensis*.

¹ nobilitate aequae CJH 1696. p. 276. nobilitateque ² sibi omiss. apud CJH 1696. l. c. ³ corr. ex adextremam

⁴ vici nam corr. ex vicinam sec. A

¹ Vide CJH 1696. III. Novellae p. 276.

MEMBRUM II.

DE

Processu Deserti, quem Hungari Puszta dicunt.

PROOEMIUM¹

Oram, *processus* hic, totius *comitatus* praecipuam complectitur. Nam cum milliaria duo latus sit, longitudinem usque ad quintum milliare exporrigit. Gemino et hic, *districtu*, definitur; quorum qui *Arrabonem* contingit, *Felső-Sokoró*, sive *Sokoró Superior*; alter, qui in orientem et meridiem abit, *Alsó-Sokoro*, sive *Sokoro inferior*, a monte cognomine adpellatur. De utriusque vicis, et opportunitatibus tum dicemus, ubi *Sacrum montem Pannoniae*, et celebratissimum, quod ei insedit [p. 415.] *Sancti Martini* Coenobium, eiusque fata, exprompserimus. Dandum enim id, omnino est honori, cum vetustissimi monasterii, ut primo loco a nobis commemoratum, regionem circumfusam illustret, tum munitionibus etiam: quippe quae, priscis illis temporibus arcis modum habuere, uti non inermis, ita multarum conversionum, quae singula, quam poterimus, adcuratissime recognita, in litteras iam referemus.

SECTIO I.

DE

Coenobio S. Martini, quod est in Sacro Monte Pannoniae.

S Y N O P S I S.²

Sacri montis Pannoniae *denominatio: non dedit* Pannoniae, *sed accepit ab ea nomen: eius nominis origo, ex diplomate* S. Stephani *petitur: cur Sacer mons dicatur: non a S. Martini eremo: sed ab Geysae et S. Stephani pietate.* ..... §. I.

Montis situs amoenus est, et patentissimi prospectus: in tricollem adsurgit. ..... §. II.

Hic idem mons, in insignia regni Hungariae a Divo Stephano relatus est: quod obtruditur

nemini: ad opportunitatem montis, puteus, vel fons deest, aquae perennis: caetera Parnasso praeferendus. ..... §. III.

Diploma S. Stephani *de fundatione S. Martini coenobii.* ..... §. IV.³

Diplomatis de conditoribus coenobii testificatio: horum, cum Davide, et Salomone comparatio: voti eius diploma meminit S. Martino facti, occasio: eius adimplendi causa: et modus. ..... §. V.

¹ corr. ex *proemium* ² *synopsis* add. a nobis sec. notas marginales. ³ Haec nota add. a nobis

Gloria exaedificatae basilicae, et coenobio patri Geyzae, et filio Stephano communis: basilicae facies, et moles: sacellum summo altari substructum, et in hoc sedes Sancti Stephani marmorea: sub hoc emortualis crypta, abbatum, et coenobitarum: coenobium eidem haerescens est S. Stephani opus: non sunt ei primitus circumpositae munitiones. .... §. VI.

Frequenter huc concedebat D. rex: monachis, et rebus coenobii adtentus: primum coenobio dat abbatem Anastasium, seu Astricum: hinc mox in archi-episcopum promit Sebastianum. .... §. VII.

Mortuo conditore, saeva tempestas incubuit S. Monti Pannoniae: coegere eum bella, inter Petrum, et Abam commota: quid tunc S. Monti Pannoniae evenerint, auctoris coniectatio. .... §. VIII.

Petri iterata tyrannis, novam calamitatem inducit coenobio S. Martini: Hungarorum ad ethnicismum relabentium, in Christianos furor: evastatur S. Mons Pannoniae: quid coenobitarum familiae tunc evenerit? §. IX.

Abarici ea tempestate abbatis in coenobio instaurando solertia: Ramerii item adtentio in rebus conventus procurandis: moenibus incingitur coenobium: regum complurium gratia, et favor erga Ramerium: conflagrat coenobium, et instauratur a Bela II. sub Davide praesule: augetur Sacri¹ montis Pannonii ditio Némétújvari accessione. .... §. X.

Demetrii cuiusdam occupandi castris Küssing cupiditas: adversus eam confirmat se abbas similis: ab Andrea II. occupatur: detinetur a Bela IV.: ac tandem loco eius Vág-ujhely coenobio adtribuitur. .... §. XI.

Quando Németh-ujvarum occupavit Andreas II., auctoris opinio: fluxit res, ex austero regis ingenio. .... §. XII.

Calamitates, quae aetate Belae IV. adflixerunt S. Montem Pannoniae: Friderici Austriae ducis furor: Tartarorum rabies: in irritum cadit: coenobium tunc operibus iam munitum, castrum subinde vocabatur:

damnum, quod ex ea Tartarorum grassatione fecit ordo Benedictinorum. .... §. XIII.

Belae consopito bello in coenobium munificentia: Szigligetum, S. Monti Pannoniae donat: quid Ottocaro saeviente evenerit coenobio, auctoris coniectatio: bello item inter Albertum Austriacum, et Ivanum Günsensem. .... §. XIV.

Post eam tempestatem litibus hominum avidorum infestatur coenobium: bello Austriaco capitur: de ea re auctorum sententiae: Ibanus Austriacis foederatus: expeditionis ordo. §. XV.

Fata coenobii sub corivalibus regni: abbatum vigilantia: Matthaeus Trencsiniensis vim Ujhelyiensi ditioni infert: intercedit Nicolaus abbas, apud capitulum Nitriense: quod idem mortuo Matthaeo, apud capitulum Veszpremiense facit: quid et apud conventum Szaladiensem. .... §. XVI.

Fructus eius intercessionis nullus: lis coenobio de decimis Simigiensibus intentata: urget postliminio iniurias Trencsiniensis apud Ludovicum Suffridus abbas: et huius successor Ladislaus. .... §. XVII.

Reliqua malorum ilias, quae sequutis temporibus S. Montem Pannoniae adflixit: sub Mohacsiana clade, archivum providentia, Matthaei abbatis, clam Vindobonam deportatur: Georgii I. beneficio, toto post seculo restitutum. .... §. XVIII.

Solymanus intactum reliquit coenobium: id, quod prodigii modum habet: fit tamen, toto eo seculo, calamitosum: abbatis partim prodigalitate: partim novi belli iniuria: interceptur a Sinano: etiamne Paullus abbas cum conventu ea [†]ditione² sit necatus, auctorum testimoniis, disputatur. .... §. XIX.

Inde praesidio munitur a Turcis coenobium: recuperatur a nostris sub ipsam Iaurini obsidionem: sed recidis creditur in hostium potestatem, frustra oppugnato Iaurino, dum id hosti e manibus elideretur: tenue postea sesqui seculo mansit coenobium. .... §. XX.

¹ corr. ex Sacra ² forsan obsidione

Redit in circulum fortuna S. Montis Pannonii, bello anni 1683. Turcico: capitur a Turcis, et diruitur. ....§. XXI.

Diu ruderibus sepultum monasterium, quoniam abbatibus instauraverint: felicissime omnium Benedictus II.: eius hodierna facies: quam praesens spectavit auctor, liberaliter a Benedicto abbate acceptus. ....§. XXII.

Archi-abbatum inde ab aetate S. Stephani, catalogus. ....§. XXIII.

Privilegia, et singulares abbatiae huius praerogativae: quando praesul archi-abbas coeperit dici: eius decora, et iura singularia:

ritus, quo archi-episcopum, ad coenobium in- visentem accipit. ....§. XXIV.

Archi-abbatis et conventus in rebus civilibus auctoritas: post longam cessationem, publi- ca lege instauratur: iuris iurandi in eam rem formula. ....§. XXV.

Sigilli conventus authentici habitus: coeno- bii insignis veneratio, quibus rebus procurata olim: increscit ea hodierni praesulis vigilan- tia. ....§. XXVI.

Fata tabularii huius: bibliothecae adornan- dae spes: possessionum coenobii modus: lis ob decimas Simigienses mota sopitur, et quomo- do: auctoris epiphonema. ....§. XXVII.

§. I.

Sacri montis Pannoniae denominatio:

non dedit Pannoniae, sed accepit ab ea nomen:

*Montem Pannoniae ab regione, et ab religione sacrum fuisse nuncupatum, nemo doctus non videt. Adurgit nimirum in Pannoniae inferioris, quam postea secundam dixere, eo collimitio, quod ultra Arrabonem amnem init. Nam ita veteres, Pannonias^{a)} discrimina- vere, ut [p. 416.] *superiorem*, seu primam eam dicerent, quae a *Cetio* monte, cuius supra *Vindobonam* caput est, exorsa, ad *Arrabonem* desinebat: *Inferiorem*, quae hinc, longis lat-isque terrarum tractibus, pone *Danubium*, ad *Savum* usque decurrebat, variis iterum nominibus designarent. Qui partitionis huius, atque *Pannoniarum* etymi, rudes sunt, nihil dubitant, non tam montem hunc nostrum, a *Pannonia*, quam *Pannoniam* a mon- te denominavere. Ita BONFINIUS:^{b)}ⁱ *Neque procul nimis a¹ Iauro, Pannonius mons est, a quo Pannoniam dictam plerique² adfirmant.*³ Pulchre, BONFINII hanc opinionem RAN- ZANUS^{c)}ⁱⁱ confutat; ipse tamen nihil adfert ex suo, quod assensionem mereatur: *Haud procul, ait, ab Iauro,⁴ mons est, quem nonnulli vocant Pannonium, et ab eo cognominatam esse dicunt⁵ Pannoniam. quod docti viri non probant: quippe qui, non Pannonium, sed Pan- noniûm, genitivo casu dicendum malunt, ut sit intellectus: Pannoniûm hominum esse ipsum montem; non ab eo nomen (quandoquidem parvi momenti res est) tam [p. 417.] amplam re- gionem assumpsisse. Repudiare doctos Pannoniarum a modico hoc monte, denominatio- nem eam, certum est; sed grammaticis RANZANI tricis quemquam adsentiri, tam sum- dubius, quam qui maxime. Veterum alii a *Pannone* rege honestissima denominatione,**

^{a)} De *Pannoniis*, professa opera agimus in *Notitia Hungariae Antiquae*.

^{b)} Dec. I. Lib. I. p. 25, 14.

^{c)} In *Iacobi BONGARSII* collectione scriptorum *Hungariae*. p. 207, II.

¹ BONFINI 1581. p. 25. ab ² *dictam plerique* BONFINI 1581. l. c. *plerique dictam* ³ BONFINI 1581. l. c. *adfirmant*

⁴ RANZANUS 1600. p. 207. *Iaurio* ⁵ *esse dicunt* RANZANUS 1600. l. c. *dicunt fuisse*

ⁱ *Locum in nota b.) citatum vide in* BONFINI 1581. p. 25.

ⁱⁱ *Locum in nota c.) citatum vide in* RANZANUS 1600. p. 207.

alii a *Pannis*, quos variegatos gestarint *Pannonnes*, praeter verosimilitudinem regionis vocabulum arcessunt; montis *Pannon* prorsus ignari, quippe quod ei nomen, tum demum haesisse crediderim, cum GEYSA primum, S. STEPHANUS postea, amoena loci solitudine invitati, pietatis studiis isthic coeperunt¹ operari. STEPHANUS certe ipse in diplomate, quod fundati coenobii causa perscripsit, simpliciter *montem Supra Pannoniam* adpellat. quod sicuti credo, ad ea rudera, quae infra *Szöny*, Comaromiensem vicum, hodieque superant, et quae vulgo, pro *Pannonia*, regionis cognominis metropoli venditantur, respicit: quippe, a cuius vestigio ad quinque fere milliaria mons noster, in occidentem submovetur, dicique ideo aetate ea potuit: *mons Supra Pannoniam*: lapsu dein temporis, *Sacer mons Pannoniae*, ob patris, et filii religionem, et dedicatum [p. 418.] *S. Martini*, quod *Benedictinorum* familia incoleret, coenobium, adpellandus. Praeivit nobis in hac opinione, laudatus nunc RANZANUS.¹ *Alii sacrum montem adpellant*,² *propterea, quod in eius vertice situm est monasterium in B. Martini honorem, a B. STEPHANO Hungarorum olim rege conditum*. Altius vocabuli originem CHARTUITIUS,^{d.)ii} atque in aetatem *S. Martini*, nihil dubitat reponere: *Sacer*, inquit, *mons dicitur, ubi Sanctus Martinus, cum in Pannonia degeret, precari solitus erat*. Anceps id adfirmatu est. Nam Sulpitius quidem SEVERUS^{e.)iii} diligens ultra modum, vitae *B. Martini* scriptor, nihil eius rei meminit; praeterquam quod primis adolescentiae annis eremum meditatam fuisse aiat: *cum esset, inquit, annorum duodecim, eremum concupivit, fecissetque votis satis, si aetatis infirmitas non obstitisset*. Ergo, cum adhuc in *Pannonia* versabatur *Martinus*, concupivit is quidem eremum, frequentavit nondum. Et si maxime credamus, in monte hoc *Pannoniae* precibus vacavisse nostrum; qui quaeso potuit, natum inde nomen *Mon*[p. 419.]*tis Sacri* inter tot barbaricarum gentium impressiones in *Pannoniam*, usque ad aetatem GEYSAE, et S. STEPHANI propagari? Ergo ad GEYSAE, et STEPHANI regis pietatem denominationis eius laus, redundet, oportet.³ quod monuisse iuvat.

eius nominis origo, ex diplomate S. Stephani petitur:

cur Sacer mons dicitur:

non a S. Martini eremo:

sed ab Geysae, et S. Stephani pietate.

§. II.

Sacri huius montis positio amoenissima est, et prospectus circumquaque patentissimi. Ita enim in radicibus silvae *Bacuntiae* consedit, ut hinc quidem, inter *Ravasdienses*, illinc, inter *Sagienses*, *Pazmandienses*, *Tapliensesque* medius adsurgat, ea celsitate, quae praeter *Pannoniam* utramque: in orientem, *Cituorum* insulam, et *Iazygiae* campos; in occidentem, *Austriae*, et *Styriae* iuga; in aquilonem, *Carpatum* possit despectare. Accedit cultus humani non una circa montem varietas. Nam dorsum quidem occidentale vite, decliviora autem latera pomariis, et castanetis sunt convestita. Ab aquilone laetissima vallis subsidet, nullo non fructiferarum arborum genere opaca, quae, cum est ex anni ingenio [p. 420.] opportunum, innocuis coenobitarum deambulationibus frequentatur. In orientem

Montis situs amoenus est, et patentissimi prospectus:

d.) In *Vita S. Stephani regis*, in eadem collectione BONGARSII *Scriptorum Hung.* p. 271, 8.

e.) Editionis *Georgii HORNII Lugd. Batav.* p. 487.

¹ corr. ex ceperunt ² RANZANUS 1600. l. c. *appellant* ³ id del. a nobis sec. ms. A

ⁱ Vide RANZANUS 1600. p. 207.

ⁱⁱ Locum in nota d.) citatum vide in CHARTUITIUS 1600. p. 271.

ⁱⁱⁱ Locum in nota e.) citatum vide in Sulpicius SEVERUS 1654. p. 487.

*in tricollem
adsurgit.*

planities suffunditur, *Comaromiensis* provinciae agro latissime continuata. Sed a meridie silvae, quas diximus, *Bacuntiae* obiacent, obtutus iucundi omnino, eo, quod et saltuosa iuga ostentant, et valles nemorosas. Reliqua circum regio, crebris insessa vicis, adspectum praebet, ob situum diversitatem, multae iucunditatis. Coelo sereno, limpidoque aere, seiunctum ad duo milliaria *Iaurinum*, quin et *Comaromium*, profundius in orientem repressum, multum nudo, vel armato oculo prospectantibus adfert oblectamenti. Mons ipse tricollis est, sed mole inaequali; nam cui coenobium insedit, et celsior est, et spatiosior, duo reliqui in meridiem eodem iugo, ad passus forte ducentos propagati exiliores sunt, neque laxo nimium vertice. Horum alter sacellum, alter calvariam instructum habet.

§. III.

*Hic idem
mons in
insignia regni
Hungariae
a Divo
Stephano
relatus est:*

Sunt, qui credant, *Sacrum* hunc, et tricollem *Pannoniae montem*, eum esse, cui insignia *Hungariae* locum¹ fecerunt, quippe corona honestatum, et gemina cruce instructum. Non habeo contradicere; quin immo, ita, [p. 421.] ut credam in promptu mihi sunt rationes. Primo enim quis persuaserit sibi, maluisse *citerioris Hungariae* montes, *Tatram*, *Fatram*, et *Matram*, quod multi ex *Hungaris* adseverant,^{f.)i} S. STEPHANUM ista dignatione honorare, quam montes *Pannoniae*, †[vel] quoscunque alios†? maxime quod *Pannonia*, haud vero, sive *Quadorum*, sive *Iazygum* regio, natale solum optimi regis fuerit: quod ille demum, sede perpetua, nunc *Strigonii*, nunc *Budae* coluit. Poterant haec certe animum S. STEPHANI inducere, uti potior sibi ad hanc insignium praerogativam, *Pannonia* haberetur, quam *ulterior Hungaria*. Accedit peculiaris illa S. STEPHANI, adversus montem hunc nostrum, et accepta a patre GEYSA, propensio, item exhibita isthic toties totiesque, pietatis exercitatio, et positi iam tum coenobii fundamenta: quae singula non possunt non persuadere nobis tricollem illum *Sacrum omnino Montem* hunc *Pannoniae* esse. quod tamen, uti obtrudimus nemini, ita nolumus ob hanc recte sentiendi libertatem, a quocumque seu accusari, seu damnari penitus. Sed ad montem nostrum redeamus. Multarum is, et exquisitissimarum, [p. 422.] quod diximus, opportunitatum est; eo tamen non satis felix, quia extra modum siticulosus. Causam sciscitanti, non aliam reddidit, quam, quod tota montis moles, ex sabulo, asso eo, et venarum aquae impatienti, composita est, ideoque puteo, cum spe perpetui et inexhausti laticis, deprimendo, minus idonea. Certe si fontis beneficium munifica parens natura, monti indulsisset, *Parnasso* infinitis modis credi posset felicior. Cum enim ille, *bicollis* admodum sine gemino iugo sublimis fuerit; quorum alter *Helicon*, *Phoebo*, seu *Apollini*, alter *Cytheron*, *Baccho*, poetarum diis dedicatus erat: noster hic *tricollis*, et non vanis nominibus; sed divinissimorum virorum memoriae sacratus est. Ille *Apollinis* templum habuit, hic *D. Martini* basilicam. *Musarum* ille sede colebatur; hic *S. Benedicti* familiae. In mundi medio ille credebatur situs esse; hic, inter utramque *Pannoniam* medius consedit. De his *Parnassi* laudibus LUCANUS.^{g.)ii}

*quod
obtruditur
nemini:*

*ad opportuni-
tatem montis,
puteus, vel fons
deest, aquae
perennis:*

*caetera
Parnasso
praeferendus.*

^{f.)} Vide *Cerographiam Hungariae* Parte I. cap. I. §. III. p. 20.

^{g.)} Lib. V. 71.

¹ add. sec. A

ⁱ Locum in nota f.) citatum vide in KOLLER 1734. p. 20.

ⁱⁱ Locum in nota g.) citatum vide in Lucan. *Phars.* V. 71–73.

Hesperio tantum, quantum submotus Eoo
 Cardine Parnassus, gemino petit aethera colle
 Mons Phoebo Bromioque sacer [...] [p. 423.]

Una ergo *Parnassi* praerogativa, sacrum montem deficit, nempe fons *Castalius*, qui si non in vertice, saltem ad sublimiores eius radices saliret: reliqua, coelestissima sunt omnia. Quid? quod, ut ita dicam, negati fontis avaritiam illam, egregia natura mater, *Lyaei* laticibus compensavit. quod infra dicemus.

§. IV.

Sic se nomen, sic *Sacri Montis Pannoniae* situs habet. Iam quibus auctoribus in eodem monte *S. Martini* Coenobium fundatum, dedicatumque sit, penitus videamus. Nusquam id autem didiceris luculentius, quam ex ipso eo diplomate, quo S. STEPHANUS rem omnem complexus est, et cum patris sui GEYSAE, tum suam ipsius in coenobium voluntatem perscripsit. Exstat id in iis decretis, quae editioni *Bonfinii*^{h.)} IOANNES SAMBUCUS, auctore *Zacharia Mossovio*,² episcopo *Vacziensi* adtexuit, hic certe, eo tempestivius recognoscendum, quo magis id et coenobii poscit celebritas, et historiae, quam ei nitimur adfundere, lux, atque auctoritas. Est vero huiusmodi:ⁱ [p. 424.] *In nomine Domini, DEI summi, Stephanus, divina³ providente clementia, Hungarorum rex, credimus, et vere scimus, si locis divino cultui mancipatis, potestates, atque honores adaugmentaverimus, id non solum laude humana praedicandum; verum divina mercede remunerandum. Quocirca omnium sanctae DEI fidelium nostrorum ecclesiae,⁴ quod praesentium atque futurorum solers comperiet⁵ intentio, significamus;⁶ quod nos interventu, consilio, et consensu domini Anastasii abbatis, monasterio Sancti Martini, in monte supra Pannoniam sito, a genitore nostro incepto (quod nos per DEI subsidium, ob animae nostrae remedium, pro stabilitate regni nostri, ad finem perduximus) talem concessimus libertatem, qualem detinet monasterium Sancti Benedicti, in Monte Cassino: quia propter orationes sanctas fratrum eiusdem monasterii, consiliante domino Anastasio, praescripto abbate, et iugiter adiuvante, confortati et laureati sumus. Singulare namque suffragium, quod per merita Beati Martini, in mea pueritia⁷ expertus sum, memoriae posterum tradere curavi. Ingruente namque bellorum tempestate, qua inter Teutonicos, et Hungaros, seditio magna excreverat, [p. 425.] praecipue quod⁸ cum civilis belli ruina urgeret, volente Comitatu quodam nomine Simigiensi⁹ paterna me sede repellere, quid fluctuanti¹⁰ consilii darem, quoque me verterem, tanta tactus verecundia,*

*Diploma
 S. Stephani
 de fundatione
 S. Martini
 coenobii.¹*

^{h.)} Illius nimirum, quae apud *Andream WECHELIUM* anno MDLXXXI. prodiiit p. II.

¹ nota marginalis add. a nobis. ² recte: *Mossozio* ³ DIPL. HUNG. ANTIQ. 1992. p. 39. *superna* ⁴ *fidelium nostrorum ecclesiae* DECRETA 1581. p. II. *ecclesiae fidelium nostrorum*; DIPL. HUNG. ANTIQ. 1992. l. c. *aecclesiae fidelium nostrorumque* ⁵ DIPL. HUNG. ANTIQ. 1992. l. c. *comperiat* ⁶ DIPL. HUNG. ANTIQ. 1992. l. c. om. ⁷ DIPL. HUNG. ANTIQ. 1992. l. c. *puericia* ⁸ DIPL. HUNG. ANTIQ. 1992. l. c. om. ⁹ DECRETA 1581. l. c. *Simigiensi*, et DIPL. HUNG. ANTIQ. 1992. l. c. *Sumigiense* ¹⁰ DIPL. HUNG. ANTIQ. 1992. l. c. add. *animo*

ⁱ *Diploma hocce S. Stephani sane celeberrimum, sed, sicuti historici admonent, in fine interpolatum vide in DIPL. HUNG. ANTIQ. 1992. pp. 39-41. et DECRETA 1581. pp. 11-12. Cum autem Belius editionem Sambuci consequutus est, menda illius editionis, quae hic repetuntur, non sunt a nobis correctae, lectionibus rectis non nisi per notas annotatis.*

astantibus ducibus, videlicet Boznano,¹ Cincio, Orthio, dominoque meo² archiepiscopo votum voti³ Sancto Martino, quod si de hostibus interioribus, aut exterioribus eius meritis victor existerem, supranominati comitatus decimationi,⁴ de omnibus negotiis, praediis, terris, vineis, segetibus, vectigalibus, vinumque hospitum, quod in praediis eorum excresceret, ne parochiano episcopo pertinere videretur, sed magis abbati eiusdem monasterii, sub testimonio praefatorum ducum, multorumque comitum, absque ulla mora subiugare.⁵ Dumque post cogitatum victoria potirer, quod animo revolveram, operis efficacia⁶ complere studui, nec dum etiam episcopatus, et abbatiae, praeter ipsum locum in regno Hungarico sitae erant, quod si vos fideles licuit mihi, quo volui, loco episcopatus, et abbatias statuere, an non licuit cuiquam loco, quod volui, ut facerem, et ne adhuc Ecclesia Sancti Michaelis⁷ vacua esse videretur, vel episcopus parochianus iniurias querimoniasque in [426.] collectione decimarum⁸ pateretur, ei Curten, quae vocatur Corten, cum hominibus eodem⁹ pertinentibus tradidi, quod si ipsi¹⁰ contra mea statuta, quid inique agere, vel acquirere¹¹ voluerit, ante DEUM iudicem vivorum, et mortuorum, in die iudicii se contendere mecum sciat. Adhuc autem subiungens dico, sit ipsum monasterium ab omni inquietudine semotum, habeantque monachi post transitum sui cuiusque abbatis alium abbatem secum¹² eligendi, et a quocumque velint episcopo consecrandi eum, sitque illis licitum ordines accipere, quovis loco, et a quocumque episcopo: ante neminem vero abbatum capilla¹³ incedat, nisi ante patrem eiusdem monasterii, propter reverentiam, et sanctitatem ipsius¹⁴ loci, moreque episcopi in sandalibus¹⁵ missam celebret. Praecipimus itaque sub testificationibus¹⁶ Salvatoris Domini nostri IESU CHRISTI, ut nullus archiepiscopus, episcopus, dux, marchio, comes, vice-comes,¹⁷ seu aliquis homo magnus, sive¹⁸ parvus, de iam fato¹⁹ monasterio aliquo modo²⁰ se intromittere, in mancipiis, terris, vineis, decimationibus, piscationibus, ripis, placitis sine concessione abbatis eiusdem monasterii [p. 427.] audeat: quod qui fecerit, componat centum libras auri optimi, medium camerae nostrae, ac medium praefato monasterio, suisque rectoribus, maledictionisque perpetuae vinculo aeternaliter feriat. quod ut verius²¹ credatur, hanc paginam manu propria roborantes sigillari iussimus. Datum anno 1001. regni nostri secundo, indictione decima quinta.

Hactenus *S. Regis* tabulae, quas, suo merito, auro contra cariores habet *Venerabilis Conventus*: quippe singulari numinis providentia, inter tot coenobii evastationes adservatas intemerate.

¹ DECRETA 1581. l. c. *Poznano* ² *dominoque meo* DIPL. HUNG. ANTIQ. 1992. l. c. *dom[i]no quoque Dominico* ³ corr. ex *usui* sec. DECRETA 1581. l. c. et DIPL. HUNG. ANTIQ. 1992. l. c. ⁴ DIPL. HUNG. ANTIQ. 1992. l. c. *decimationem* ⁵ DIPL. HUNG. ANTIQ. 1992. p. 40. *subiugarem* ⁶ DIPL. HUNG. ANTIQ. 1992. l. c. *efficacia* ⁷ corr. ex *Martini* sec. DIPL. HUNG. ANTIQ. 1992. l. c. et DECRETA 1581. l. c. (ubi vero *Michaelis* in *Martini* in margine emendatur) ⁸ DIPL. HUNG. ANTIQ. 1992. l. c. *decimationis* ⁹ DIPL. HUNG. ANTIQ. 1992. l. c. *eidem* ¹⁰ DIPL. HUNG. ANTIQ. 1992. l. c. *ipse* ¹¹ corr. ex *acquirere* DECRETA 1581. l. c.; DIPL. HUNG. ANTIQ. 1992. l. c. *acquirere* ¹² DIPL. HUNG. ANTIQ. 1992. l. c. *securiter* ¹³ DIPL. HUNG. ANTIQ. 1992. l. c. *capella* ¹⁴ corr. ex *illius* sec. DECRETA 1581. p. 12. et DIPL. HUNG. ANTIQ. 1992. l. c. ¹⁵ DIPL. HUNG. ANTIQ. 1992. l. c. *sandalis* ¹⁶ DIPL. HUNG. ANTIQ. 1992. l. c. *testificatione* ¹⁷ DECRETA 1581. l. c. *vicecomes* ¹⁸ corr. ex *seu* sec. DECRETA 1581. l. c. et DIPL. HUNG. ANTIQ. 1992. l. c. ¹⁹ DIPL. HUNG. ANTIQ. 1992. l. c. *iamfato* ²⁰ *aliquo modo* corr. ex *aliquomodo* sec. DECRETA 1581. l. c. et DIPL. HUNG. ANTIQ. 1992. l. c. ²¹ corr. ex *acrius* sec. DECRETA 1581. l. c. et DIPL. HUNG. ANTIQ. 1992. l. c.

§. V.

Condiscimus vero ex laudato diplomate, GEYSAM ducem primum fuisse, qui fundandi isthic coenobii, non vota modo nuncupavit; sed excitandae etiam molis, auspicata fecerit initia: quae demum GEYZA, annis et valetudine infracta, atque anno nongentesimo nonagesimo¹ septimo, morte sua concedente, STEPHANUS continuato mirifica assiduitate opere, intra quadriennium, ita substructionem omnem consummavit, ut in tabulas anno millesimo primo, in regem [p. 428.] iam tum inauguratus, referre potuerit, totius instituti rationes. Monuit nonnemo, idem S. Martini Coenobio huic, quod templo Hierosolymitano evenisse. Pater illic Davides, sacram eam aedem, accipiendae arcae foederis exaedificandam voluerat; sed retentatus a Domino, tanquam, qui bellis extramodum cruenta administratis, manus contaminarit. Ergo, congesto ingenti apparatu,² et moli tantae suffecturis impendiis, mortuus, immensum opus, filio SALOMONI post se curandum reliquit. Ita hic quoque, quod coeptum pater GEYZA nequivit omnibus numeris absolvere, DAVIDIS exemplo id, STEPHANUS filius, SALOMONIS imitatione feliciter perfecit. Ad regale diploma regrediamur. Eductum, et sacra supellectile virisque instructum coenobium, singulari prorsus libertate, et huic suppari, qua monasterium Montis Cassini iam pridem gavisum est, cumulavit STEPHANUS. quod quale sit, iuvat altius recognoscere.¹ Monasterium Cassinas, S. BENEDICTUS, qui gravissimas monachorum³ ordini leges dedit, ac rigidam vitae disciplinam praescripsit,⁴ non longe⁵ Benevento, condiderat,⁶ neque possessionum solum multitudine ditatum,⁷ sed etiam scholasticae sororis suae et suomet corpore⁸ inibi⁹ sepulto nobilitatum.^{10 11} Id cum Longobardi, Zoto¹² impri[p. 429.]mis, Beneventi dux auctori constitutus opulentissimum didicisset, anno circiter DCXXX. exspoliavit; neque simplici maleficio¹³ contentus, ad solum usque subvertit, atque omnibus rebus avarissime exinanivit.¹⁴ Dum vero¹⁵ Longobardi praedae egerendae erant intenti, Bonitus abbas, qui fuit a S. Benedicto quintus,¹⁶ itemque monachi omnes, quos Zoto, somno immersos,¹⁷ non¹⁸ oppresserat, evaserunt, ac leges secum a S. BENEDICTO scriptas, libram panis, ac mensuram vini, et pretiosorem supellectilem deferentes, Romam incolumes evaserunt,¹⁹ quibus²⁰ calamitate cognita,²¹ PELAGIUS pontifex²² benigne acceptis sedes iuxta patriarchium Lateranense concessit; ubi²³ condito monasterio,^{i) 24 ii}

Diplomatis, de conditoribus coenobii testificatio:

horum, cum Davide, et Salomone comparatio:

i) Carolus SIGONIUS operum Tom. II. De regno Italiae Lib. I. p. 42. A. B. editionis novae Mediolanensis maiori folio.

¹ nonagesimo add. a nobis ² corr. ex paratu a nobis ³ SIGONIO 1732. p. 42. monastico ⁴ SIGONIO 1732. l. c. descripsit ⁵ SIGONIO 1732. l. c. add. a ⁶ SIGONIO 1732. l. c. construxerat ⁷ SIGONIO 1732. l. c. ornatum ⁸ et suomet corpore SIGONIO 1732. l. c. corpore, et suomet ⁹ SIGONIO 1732. l. c. ibi ¹⁰ SIGONIO 1732. l. c. venerandum ¹¹ SIGONIO 1732. l. c. add. omnibus Christianis reliquerat. ¹² corr. ex Zoro ¹³ id... maleficio ommiss. apud SIGONIO 1732. l. c. ¹⁴ contentus... avarissime exinanivit SIGONIO 1732. l. c. atque omnibus rebus exinanisse contentus, ad solum usque subvertit. ¹⁵ SIGONIO 1732. l. c. autem ¹⁶ add. sec. SIGONIO 1732. l. c. ¹⁷ SIGONIO 1732. l. c. mersos ¹⁸ non ommiss. apud SIGONIO 1732. l. c. ¹⁹ SIGONIO 1732. l. c. pervenerunt ²⁰ SIGONIO 1732. l. c. eorum ²¹ SIGONIO 1732. l. c. perspecta ²² SIGONIO 1732. l. c. add. ut qui maxime, doluit, ac ²³ SIGONIO 1732. l. c. ibi ²⁴ SIGONIO 1732. l. c. add. post

ⁱ Quod nunc sequitur, ex magna parte ex Sigonio Belius assumpsit, verbis illius stylo suo adaptatis. Vide notam Belii i.) et k.) atque notas nostras iisdem assertas.

ⁱⁱ Locum in nota i.) citatum vide in SIGONIO 1732. p. 42. Quae infra ex eodem plus minusve exacte citantur, vide ibidem pp. 190–191.

per annos CXXX. sederunt. Postea, cum *Petronax* abbas *Coenobium Cassinas*,¹ GREGORIO II. et III. adiuvantibus instaurare coepit,² et ad extremum, ZACHARIA pontifice sedente opitulanteque,³ consummavit.⁴ Quo facto,⁵ ipse eo perrexit,⁶ ac postero ineunte anno DCCXLVIII.⁷ una cum XIII. archi-episcopis,⁸ et LXVIII. episcopis consecravit,⁹ sacros libros¹⁰ obtulit, et leges, quas pater BENEDICTUS manu sua scripserat, pondus item¹¹ panis, atque¹² mensura vini, quae *Romam*, a fugientibus¹³ monachis perlata olim¹⁴ fuerant, reddidit,¹⁵ ornamentaque ecclesiae,¹⁶ quam [p. 430.] plurima concessit *Petronaci*,¹⁷ et successoribus, peculiaria iura¹⁸ detulit. quae posteaquam¹⁹ *Aquinum*²⁰ venit, amplissimo diplomate²¹ complexus est, atque²² Indictione prima XII. Cal.²³ Martii in hanc fere²⁴ sententiam edidit: „*Ut Monasterium Cassinas, cum omnibus cellis²⁵ ad se pertinentibus, ab episcoporum ditione²⁶ sit²⁷ solutum, ac soli pontificiae sedi obnoxium: ut in conventu episcoporum abbas Cassinas supra omnes abbates sederet, in consiliis, ac²⁸ iudiciis, ante²⁹ omnes sententiam diceret; ut Monasterium Cassinas, dignitate caetera³⁰ omnia superaret. Ut, mortuo abbate, monachi, ex suo corpore,³¹ nisi idonea persona deesset; abbatem eligerent, eumque³² haberent;³³ ne episcopo, in eius possessionibus missarum solemnia³⁴ celebrare ius esset, nisi ab abbate, aut praeposito invitatus esset; ne episcopo ab eodem decimas³⁵ exigere, sacris sacerdotum interdiceret, aut ad conventum vocare liceat;³⁶ abbas ordinationes inire altaria sacrare, chrisma accipere per quemlibet, aut a quolibet episcopo possit.*”³⁷ Haec laudato, ZACHARIAE pontificis diplomate^{k.)ⁱ} per[p. 431.]scribantur. Ista ergo, et libertate, et dignatione ornatum voluit S. STEPHANUS. S. *Montem Pannoniae*. quod non piguit enarravisse. Postea *Beati Martini*, bene de se inde a puero meritis, haud satis se fecisse putabat STEPHANUS, si inchoatam a genitore suo basilicam atque coenobium consummavisset; hostium simul exuviis, locupletandum vovit, nuperum institutum.

k.) Idem Tomo eodem, Lib. III. p. 191. A. B. Non diffitendum tamen est, huius diplomatis fidem a BARONIO, BOSCHIO, et GALLONIO, in falsi suspicionem traductam esse: cuius vindicias strenue egit LAURETUS: firmitatem, ANGELUS A NUCE in comment. ad Lib. I. cap. IV. LEONIS OSTENSIS, qui haec narrat integra dissertatione, tuitus est; sicuti adnotavit SIGONII editor.

¹ Postea... *Cassinus* SIGONIO 1732. p. 190. *Ceterum monasterium Cassinas, Petronax abbas a Longobardis, ut diximus, inflammatum* ² SIGONIO 1732. l. c. *incoepit* ³ SIGONIO 1732. l. c. *atque opitulante* ⁴ SIGONIO 1732. l. c. *absolvit* ⁵ SIGONIO 1732. l. c. *add. Zacharias* ⁶ corr. *ex perrexit* ⁷ SIGONIO 1732. l. c. *aedem S. Benedicti* ⁸ SIGONIO 1732. l. c. *archiepiscopis* ⁹ SIGONIO 1732. l. c. *add. ac* ¹⁰ SIGONIO 1732. l. c. *add. multos* ¹¹ *item* omiss. apud SIGONIO 1732. l. c. ¹² SIGONIO 1732. l. c. *et* ¹³ SIGONIO 1732. l. c. *add. Longobardorum rabiem* ¹⁴ *perlata olim* omiss. apud SIGONIO 1732. l. c. ¹⁵ SIGONIO 1732. l. c. *add. ac varia ad usum* ¹⁶ *ornamenta* *ecclesiae* SIGONIO 1732. l. c. *ecclesiae ornamenta* ¹⁷ *quam... Petronaci* SIGONIO 1732. l. c. *concessit, multa* *alia Petronaci praesenti* ¹⁸ *peculiaria iura* SIGONIO 1732. l. c. *eius beneficia* ¹⁹ SIGONIO 1732. l. c. *postquam* ²⁰ corr. *ex a ventum* sec. SIGONIO 1732. l. c. ²¹ *amplissimo diplomate* SIGONIO 1732. l. c. *diplomate amplo* ²² SIGONIO 1732. l. c. *quod* ²³ SIGONIO 1732. p. 191. *Kal.* ²⁴ SIGONIO 1732. l. c. *ferme* ²⁵ *omnibus cellis* SIGONIO 1732. l. c. *cellis omnibus* ²⁶ corr. *ex datione* sec. SIGONIO 1732. l. c. ²⁷ SIGONIO 1732. l. c. *esset* ²⁸ SIGONIO 1732. l. c. *et* ²⁹ *ante* omiss. apud SIGONIO 1732. l. c. ³⁰ SIGONIO 1732. l. c. *cetera* ³¹ *suo corpore* SIGONIO 1732. l. c. *corpore suo* ³² SIGONIO 1732. l. c. *add. probandum, ac consecrandum pontifici Ro.* ³³ SIGONIO 1732. l. c. *praerberent* ³⁴ *in... solemnia* SIGONIO 1732. l. c. *missarum solemnia in eius possessionibus* ³⁵ *ab eodem decimas* SIGONIO 1732. l. c. *decimas ab eo* ³⁶ SIGONIO 1732. l. c. *liceret* ³⁷ SIGONIO 1732. l. c. *posset*

ⁱ Quae in nota k.) sunt, ex eodem Sigonii opere Belius mutuatus est. Vide in SIGONIO 1732. p. 191. notam (77).

Occasio fuit, civium novas res adversus se molientium furor, *B. Martini* patrocinio comprimendus. Ergo, cum secundo Marte adversus hostes depugnasset, non spolia modo, quae ea victoria parta sunt, omnia, sed liberorum etiam tota *Simigiensium* provincia, unde tempestas illa desaevierat, decimas coenobio aeterno iure largitus est. Nempe *Cupan*,¹⁾ *Simegii* dux, adhuc GEYZA vivente rebellis, nunc vero incestuosarum non tantum, cum matre STEPHANI, nuptiarum, sed vitae etiam novi ducis, sanguinolentus insidiator,^{m.)} secundis eventibus hisce locum fecit. *Commisso*,²⁾ inquit, [p. 432.] THURÓCZIUS,ⁱⁱ *praelio*³⁾ *inter utrumque diu*⁴⁾ *fortiter est dimicatum; sed divinae miserationis auxilio*⁵⁾ Stephanus dux gloriosam obtinuit victoriam. Haec de victoria. Pergit de soluto voto dicere: *Beatus*⁶⁾ Stephanus dux, *votum quod tunc foverat*⁷⁾ *Deo, fideliter reddidit. nam universum populum in provincia Cupan ducis degentem decimas liberorum,*^{n.)}ⁱⁱⁱ *frugum, ac pecorum suorum, Coenobio S. Martini dare*⁸⁾ *decrevit.* Haec in compendio historicus. quae quidem biennali bello, annis puta DCCCCXCVII. et VIII. gesta fuisse, TIMON^{o.)}^{iv} auctor est. [p. 433.]

voti, cuius¹⁾
diploma
mement,
S. Martino
facti, occasio:

eius adim-
plendi causa:

et modus.

§. VI.

His proinde conditoribus, et inusitata eorum liberalitate, fas est, ut gloriatur *S. Martini* Coenobium. Sed quousque GEYZA molem, seu *basilicae*, seu monasterii eduxerit, et an harum substructionum, alterutram, consummavit; quidque praeterea, filio STEPHANO reliquerit perficiendum; difficile dictu est. Pronum tamen fuerit existimare, positus aliquot cellulis, quas tantisper monachi habitarent, a basilica aedificandi exordia sumpsisse ducem; ut esset, ubi cum coenobitae mysteria,¹⁰⁾ tum ipse rem divinam eo attentius posset facere, quo erat divini cultus studiosior. Quemadmodum autem, hae istiusmodi vastae molitiones, plurium annorum intercapedine opus habent, dum ex instituti rationibus exaedificari possint dedicarique; ita putarim sane, adfectum *basilicae* hoc opus, reliquisse GEYZAM, quod deinde eo minus deserendum censuit STEPHANUS, quo pulchrius

Gloria exaedificatae basilicae et coenobii,⁹⁾ patri Geyzae, et filio Stephano communis:

1.) Male vocem hanc legimus, ac si *Kupán* scripta esset: *Czupan* pronunciemus oportet, quod Graece *despotam*, Latine *dominum* significat, estque vox inter *Illyrios* satis nota, qui dynastias *Czupanas*, eodem significato adpellant. Fuit ergo *Cupan*, aut rectius *Czupan* dinasta, despota, Latine, dux *Simigiensis*.

m.) *Chronici Hungarorum* Parte II. cap. XXVIII. p. 39. BONFINIUS Dec. II. Lib. I. p. 172. *Seq.* CHARTUITIUS in vita S. STEPHANI. p. 270. *Seq.*

n.) Monendus est vero lector, TIMONE praeunte; *liberorum* haud fuisse puerorum decimas a STEPHANO coenobio datas; *Nam antiqui Hungariae reges, per liberos intellexerunt fundos liberorum, sive servorum, qui aliquam libertatem consecuti sunt, ut apparet ex Libro I. decretorum Sancti Ladislai. cap. XXVII. ubi statuit: „abbates, de liberis suis dent decimationem episcopis.”* Quo circa, in errore sit oportet CHARTUITIUS, qui liberos, proles interpretatur. *Si quis decem haberet proles, decimam prolem S. Martini Coenobio daret.* Mirum! Diploma de tota re nihil meminisse!

o.) *Epitome Chronologica Rer. Hung.* initio.

¹⁾ corr. ex eius a nobis ²⁾ THURÓCZY 1600. p. 39. add. itaque ³⁾ THURÓCZY 1600. l. c. *proelio* ⁴⁾ THURÓCZY 1600. l. c. add. et ⁵⁾ THURÓCZY 1600. l. c. add. *Beatus* ⁶⁾ THURÓCZY 1600. l. c. add. *enim* ⁷⁾ THURÓCZY 1600. l. c. *voveat* ⁸⁾ THURÓCZY 1600. l. c. add. *perpetuo iure* ⁹⁾ corr. ex coenobio a nobis ¹⁰⁾ corr. ex misteria

ⁱ⁾ *Locos in nota m.) citatos vide* THURÓCZY 1600. p. 39., BONFINI 1581. p. 172., CHARTUITIUS 1600. p. 270.

ⁱⁱ⁾ *Vide* THURÓCZY 1600. p. 39.

ⁱⁱⁱ⁾ *Locos in nota n.) citatos vide* TIMON 1736. p. 2.; CHARTUITIUS 1600. p. 271.

^{iv)} *Locum in nota o.) citatum vide in* TIMON 1736. p. 1.

*basilicae facies
et moles:*

*sacellum sum-
mo altari sub-
structum, et
in hoc sedes¹
Sancti
Stephani
marmorea.²*

*sub hoc emor-
tualis crypta,
abbatum, et
coenobitarum:*

*coenobium
eidem
haerescens est
S. Stephani
opus:*

*non sunt
ei primitus
circumpositae
munitiones.*

existimabat paternae pietatis studia aemulari. Itaque, si vel ma[p. 434.]xime in educendo templo, GEYZA profecisse existimandus est; tamen erit STEPHANO aeterna consummati operis gloria. Adsurgit vero, de qua sermo nobis est, *D. Martini* basilica media eaque interiori coenobii area, haud quidem extra modum ampla, at enim ita facta, ut facile cognosci possit, quorum posita sit impendiis. Praeterquam enim, quod multo marmore, et fabrefactis ex eo columnis, quae fastosa laquearia sustentent, superbit; nullo non adparatu sacro, altaribus puta, imaginibus, divorumque statuis, ultra quam reris, hodieque perculsa est. Aditur vero ex area per stratos, usque ad atrium templi gradus. Hinc demum accessus est, cum ad exteriora, tum ad interiora aedis sacrae adyta. Altari summo, quod in orientem vergit, sacellum, modicum illud, substructum visitur. Isthic sedes S. STEPHANI hodieum³ spectatur adverso arae parieti, e rubro politoque marmore, ad desecti cylindri modum inaedificata. Praesentes audivimus, pellendi doloris *ischiadici odontalgiaeque* praesentissimam subsellio adtribui efficacitatem, si quis ea confidentia, ac fine sellam insederit, uti, seu libe[p. 435.]rum se praestaret a morbis iis, seu praemuniret adversus novos insultus. Ergo, frequentes sunt, qui sessionem istiusmodi in rem suam vertere consueverunt. Qua re ne contemeretur vulgo, excisum⁴ ad sedis modum insigne hoc ac⁵ venerandum marmor, ferreis clathris voluere praestructum, ut recludi possint, si usus poscat, iterumque obserari⁶ ab his, ad quos cura illa pertinuit. Equidem in ea sum opinione, hac ipsa sede collectis intra se artubus, S. STEPHANUM, cum secreto rem divinam fieri volebat, cultui coelestis numinis vacasse: nam, et angustum est sedile, ut eum⁷ corporis habitum poscere videatur; et altari, recta oppositum. Profundius, quam est sacellum, in quo versamur, inaedificatum, crypta emortualis, eximiae capacitatis, et, quod facile coniici potest, solidarum concamerationum, se aperit. Isthic *abbatum*, et *coenobitarum* exsanguia corpora, ritu suo condi solent, certis quasi interordiniis deposita. Atque haec quidem *basilicae*, et quae ei substructae sunt, moles, S. STEPHANI opus est. Miraculi fere modum obtinet, quod coenobio universim toto, et quas circum habuit munitionibus, *septies* exustis, soloque aequatis, templum tamen, ad nostram usque aetatem in[p. 436.]concussum superavit. *Basilicae* a sole occiduo coenobium laxitatis commodae, iam tum a S. STEPHANO coaedificatum fuisse, ex vetustissimis ruderibus cognoscas. An vero praeter solemnia monasteriis claustra, solidioris quidpiam munitionis tunc fuerit circumdatum novo adhuc operi, non habeo dicere. Istud proclivius est statuere, quando non arce, sed *basilica*, et addito ei coenobio montem instruere voluerit STEPHANUS rex; satis habuisse⁸ claustris incingere universas substructiones, quae arcendis partim latrunculis, partim continendis in regula monachis, idonea futura credebantur: non vero, quae obsidionalibus machinis oportet fatigari, propugnarique a milite praesidiario.

§. VII.

*Frequenter
huc concedebat
D. rex:*

Constituto iam coenobio, frequenter huc commigrabat STEPHANUS, ut gravissimas administrandae reipublicae curas, a regiae celebritate secretus, divino cultu, et suavi rerum caelestium contemplatione [p. 437.] interpolaret. Itaque cognitos penitus habebat

¹ corr. ex *aedes* a nobis ² corr. ex *marmoreas* a nobis ³ corr. ex *hodie dum* a nobis ⁴ corr. ex *excisum* sec. A ⁵ corr. ex *ad* sec. A ⁶ corr. ex *observari* sec. A ⁷ corr. ex *cum* sec. A ⁸ corr. ex *satis habuisse*

monachos: quippe quorum *vitam*^{p.)i1} et *conversationem, modo per se ipsum*,² *modo per alios, accurate investigans, desides arguebat, alacres et vigiles charos habebat.* Neque id, a praefidentia faciebat, quasi falcem in alienam messem immittere vellet; sed quod vigilantiam eam, ad se, tanquam sacri auctorem instituti, pertinere, aequissima ratione existimabat. Praeterquam enim, quod *abbatiam huiatem*,³ *praediis, chortibus*,⁴ *familiis, et redditibus*,⁵ *regia plane munificentia, instruxit: crucibus, vasis sacris, aliaque suppellectile*,⁶ *ad Dei ministerium spectante, pro cuiusque necessitate vel indigentia satis exornavit*,⁷ et⁸ *quoad vixit, munera et oblationes semper auxit, ne aliquid extrinsecus conquirere cogarentur, qui rebus divinis peragendis praeerant: uti eodem loco*ⁱⁱ CHARTUITIUS memorat. Abbatem ei certe *Anastasio*, seu *Astricum*, iam ante in *Bohemia*, apud^{q.)iii} *Brennoviense Coenobium*, [p. 438.] ea perfunctum dignitate, optimo usus consilio, impertivit, quin et monasterium ipsum, egregia monachorum sodalitate implevit. Proinde summo iure, haec monachorum observatio ad regem adtinuit, id fructus mox datura, ut ex coenobio hoc *Sacri montis Pannoniae*, viros potuerit depromere, quos archi-episcopatu partim, partim episcopatibus aliis praeficeret. Ita CHARTUITIUS:^{iv} *Erat ea tempestate in Monasterio S. Martini⁹ monachus quidam Sebastianus nomine, cuius vita probabilis, et in Dei cultu religiosa devotio videbatur.*¹⁰ *Eum venerabilis rex miro coepit amore complecti; quanto etiam*¹¹ *quis*¹² *esset religiosior, tanto illi quoque charior erat, atque, ob vitae eius merita dignum eum censens, qui episcopi dignitate polleret, Strigoniensis Ecclesiae archi-episcopum*¹³ *eum esse voluit.* Haec, ad annum MIII. evenisse TIMON^v auctor est. Prolixum foret, alterius monachi, cui *Mauro* nomen fuit, historiam intertexere, quam in episcopis^{r.)} *Quinque-Ecclesiensibus*, integram dabimus: quemadmodum, a S. EMERICO duce, quem pater S. STEPHANUS huc, pietatis excitandae gratia [p. 439.] secum ductare solebat, intime cognitus, atque impense amatus, a rege contra austerius, experiendi causa, habitus fuerit, dum inculpatae vitae testimonium acciperet.

monachis et rebus coenobii adtentus:

primum coenobio dat abbatem Anastasium, seu Astricum:

hinc mox in archi-episcopum promit Sebastianum.

p.) CHARTUITIUS, loco citato p. 273, 1. De hac eius adcuratione BONFINI Dec. II. Lib. I. p. 182, 16. *Perpetuum D. Stephano, hoc institutum fuisse, ferunt ter quotannis basilicas et coenobia, quae fundarat, revisere solitum, ad aras primum omnes pias preces et sacra fecisse, ut magnis numinibus supplicia debita exolvere videretur.*

q.) TIMON ad annum DCCCCXCVIII.

r.) Ibidem et controversiam, de primo *Quinque-Ecclesiensium* episcopo recensebimus.

¹ in nota p.) *hoc institutum* BONFINI 1581. p. 182. *institutum hoc; magnis* corr. ex *magis* sec. BONFINI 1581. l. c. ² CHARTUITIUS 1600. p. 273. *seipsum* ³ *abbatiam huiatem* CHARTUITIUS 1600. l. c. *abbatis quoque* ⁴ corr. ex *cohortibus* sec. A et CHARTUITIUS 1600. l. c. ⁵ CHARTUITIUS 1600. l. c. *redditibus* ⁶ CHARTUITIUS 1600. l. c. *suppellectile (!)* ⁷ CHARTUITIUS 1600. l. c. add. *annisque singulis* ⁸ et omiss. apud CHARTUITIUM 1600. l. c. ⁹ *Erat... S. Martini* CHARTUITIUS 1600. p. 273. *Ea tempestate in monasterio S. Martini erat* ¹⁰ CHARTUITIUS 1600. p. 273. *habebatur* ¹¹ CHARTUITIUS 1600. p. 273. *enim* ¹² CHARTUITIUS 1600. p. 273. *quisque* ¹³ CHARTUITIUS 1600. p. 273. *archiepiscopum*

ⁱ *Locos in nota p.) citatos vide in* CHARTUITIUS 1600. p. 273.; BONFINI 1581. p. 182.

ⁱⁱ *Vide* CHARTUITIUS 1600. p. 272.

ⁱⁱⁱ *Locum in nota q.) citatum vide in* TIMON 1736. p. 1.

^{iv} *Vide* CHARTUITIUS 1600. p. 273.

^v *Vide* TIMON 1736. p. 2.

§. VIII.

Mortuo conditore, saeva tempestas incubuit S. Monti Pannoniae:

coegere eum bella, inter Petrum, et Abam commota:

quid tunc S. Monti Pannoniae evenerint, auctoris coniectatio.

His ergo, vivente S. STEPHANO, et EMERICO duce, profectibus increverat coenobium; cum filio primum, patre postea, fati functo, una post aliam tempestas *Sacro Monti* incubare coepit. Credidisses, fata pacem *Hungariae*, atque in hac constitutis nuper coenobiis, tranquillitatem, et quae hinc oriri solent, incrementa, atque accessiones, invidisse. Nam, ut inter PETRUM *Alemannum*, et ABAM *Hungarum*, de regno, non civile modo bellum commotum est; sed exterum etiam; contemerari coepit *S. Montis Pannoniae* fortuna, quando victo, pulsoque ab HENRICO imperatore ABA, obviae caesari urbes, *Hainburgum*, puta, et *Pisonium*, ac postea expeditione altera, *Sempronium*, atque *Iaurinum*, et quod haud sine ratione coniectamus, Coenobium *S. Martini*, tunc [p. 440.] forte *Hungarorum* perfugium, direptae partim sunt, partim devastatae^{s.)} funditus. Ita de *S. Monte Pannoniae*, uti existimem, non auctorum modo, quos nominamus, testimoniis adducor, constanter adseverantium, praeter duas illas urbes, arces quoque alios deditioe has, illas vi *Germanorum* occupavisse. In his autem proximior erat nulla, quam *S. Martini* Coenobium, edito in monte positum, et forte tumultuario tunc opere, abs rege ABA communitum. Quis ergo ausit inficiari, fuisse omnino bellum illud, cum iniuria *S. Montis* coniunctum? quippe quum, decretoria pugna, in subsita coenobio planitie, magna *Hungarorum*, iuxta et *Germanorum* strage fuerit commissum. Tunc vero, fugientibus nostris, nemo erat, qui reprimere potuisset hostem, praedae inhiantem: quando verum est illud:

*Nulla fides, pietasque viris, qui castra sequuntur.*ⁱⁱ [p. 441.]

Ergo, si non evastatum, direptum certe eo bello fuit *S. Martini* consummatum nuper coenobium, reculis accolarum, quod re, ex bello trepida, fieri consuevit, refertum. Sed, anne disiectus eo bello conventus? non est omnino, quod seu negem, seu adfirmem: nisi, quod proclivius est credere, perduravisse coenobitas, in ea statione, quam eis, cum religione tutandam, S. STEPHANUS, munifice adtribuerat. Aliud dubium facit, quod obstinate admodum bellum id gestum fuerit, novis mox, nocentioribusque turbis, atque inexplicabili *Christiana*e fidei detrimento, continuandum.

^{s.)} De hoc bello, vide ex nostris THURÓCZY Parte II. c. XXXVI. et VII. p. 42. seq. BONFINIUM Dec. II. Lib. II. p. 190. sq. Ex Germanis LAMBERTUM SCHAFFNABURG ad annum MXLII. sq. p. 318. qui ABAM, Uban vocat. MARIANUM SCOTUM, Lib. III. ad eosdem annos. SIGEBERTUM GEMBLACENSEM, AVENTINUM Lib. V. c. VI. VII. p. 489. sq. CUSPINIANUM in *Caesaribus* p. m. 348. reliquos.

ⁱ *Locos in nota s.) citatos vide in THURÓCZY 1600. p. 42.; BONFINI 1581. p. 190.; LAMBERTUS SCHAFFNABURGENSIS 1726. p. 318.; MARIANUS SCOTUS 1726. p. 649.; SIGEBERTUS GEMBLACENSIS 1726. p. 833.; AVENTINUS 1710. pp. 489.; CUSPINIANUS 1561. p. 348.*

ⁱⁱ *Vide Lucan. Pharsalia X. 407.*

§. IX.

Restituerat CONRADUS III. *Hungariae* PETRUM regem, secundo praelii, quod nunc meminimus, eventu, egregie ei destinationi velificante. At enim, cum ABA, a suis caeso, securus de regno PETRUS esse coeperat, instaurareque¹ nuperam tyrannidem eo ferocius, quo magis eam indignabantur *Hungari*, en! adsunt, invitati ab optimatibus ANDREAS, et LEVANTA fratres, hucusque apud *Bohemos, Polonos*, extremo a [p. 442.]pud² *Russos*, exsules, factaque *Hungaris*, ad relabendum in ethnicam impietatem, facultate, regnum occupant, PETRUM, et dignitate, et vita, per tribules suos, nefandum in modum, exunt: edicto iam ante, per aeneatores³ passim, quin pro ipsis PETRI castris, promulgato: *Hungarus*⁴ *quicumque est, antiquas maiorum cerimonias*⁵ *resumito: Scythicos Deos recolito: Christianos peregrinosque ritus exuito.*⁶ *adversus Christianos arma sumito: Petrum tyrannum interficito: Teutonem,*⁷ *et Latinum quemque*⁸ *caedito: nova templa amolitor: pontifices, et*⁹ *sacerdotes, ubique trucidato, qui contra hanc sanctionem*¹⁰ *dixerit feceritve, capitalis esto: ac hostis Hungaricae*¹¹ *gentis, haud aliter, atque si Martis Herculisve aris ac focus vim intulerit, promulgator.*¹² Ita BONFINIUS.^{t.)}ⁱ Accepere legem *Hungari* non tantum, sed adclamare simul, impientissimis vocibus: *Procul procul a viris fortibus, garruli, imbelles, ignavi, meticulosi, effeminati,*¹³ *sacrificuli, cum semiviro*¹⁴ *grege, cum mendicis, et decimis*¹⁵ *in malam crucem abeant, ad Teutonesque*¹⁶ *suos redeant.* [p. 443.] Uti est apud AVENTINUM.^{u.)}ⁱⁱ Ad haec proinde classica, populus fere universus a fide CHRISTI deficit, atque in sacerdotes cum primis, monachos, et antistites quosvis, sanguinolenter saevit, nemine, nisi, quem forte fuga, aut latebrae aliae, furori subduxerunt, superstite relicto. Basilicae delubraque, passim solo aequantur, diripiuntur sacra donativa, non crucibus, simulacris, non statu- is, non imaginibus, sed ne piorum quidem sepulchris, parcitur. Atque haec quidem nefariae multitudinis rabies, eo citius, maioreque impetu *S. Montem Pannoniae* contem- ravit, quo propius PETRUS rex desertus ab exercitu, et fugam ad *Bavaros* capessens a *D. Martini* Coenobio aberat. *Samariae*^{v.)} ob iter enim triduum extracto certamine, captus, et plusquam barbara feritate, excaecatus,¹⁷ *Albam* abripiabatur. Tunc vero, cum iam in triumpho duceretur orbus oculis rex, non minus spe praedae, quam odio in monachos, accensi hostes, coenobium incursare, fatigare adsultibus, flammam interminari, dum per- ruptis claustris, monasterium primo diligenter expilant, mox in sacros viros ferro sae- viunt, denique, subditis facibus, tecta molis totius [p. 444.] tanto maiore furore exurunt,

Petri iterata tyrannis, novam calamitatem inducit
Coenobio S. Martini:

Hungarorum, ad ethnicismum relabentium in Christianos furor:

evastatur S. Mons Pannoniae:

^{t.)} Loco citato, Dec. II. Lib. II. p. 195, 44. THUROCIUS Parte II. cap. XXXIX. p. 45. sq.

^{u.)} *Annalium Boiorum* Lib. V. cap. VII. p. 506.

^{v.)} Germani *Somereim an der Strass*, hoc est *S. Mariam ob iter*, vocant, quod corrupte *Zamuren*, apud THUROCIUM legitur. Vicus est agri *Mosoniensis*.

¹ corr. ex *instauraretque* sec. A ² corr. ex *aapud* ³ corr. ex *cencatores* sec. ms. A ⁴ BONFINI 1581. p. 195. *Ungarus* ⁵ BONFINI 1581. l. c. *caeremonias* ⁶ BONFINI 1581. l. c. *exigito* ⁷ BONFINI 1581. l. c. *Teuthonem* ⁸ BONFINI 1581. l. c. *quenque* ⁹ BONFINI 1581. l. c. *ac* ¹⁰ *hanc sanctionem* BONFINI 1581. l. c. *sanctionem hanc* ¹¹ BONFINI 1581. l. c. *Ungaricae* ¹² BONFINI 1581. l. c. *promulgato* ¹³ AVENTINUS 1710. p. 506. *effeminati* (!) ¹⁴ corr. ex *semivivo* sec. A et AVENTINUS 1710. l. c. ¹⁵ *mendicis et decimis* AVENTINUS 1710. l. c. *decimis et mendicis* ¹⁶ AVENTINUS 1710. l. c. *Teutonasque* ¹⁷ corr. ex *excoecatus*

ⁱ *Locos in nota t.) citatos vide in* BONFINI 1581. p. 195.; THURÓCZY 1600. p. 45.

ⁱⁱ *Locum in nota u.) citatum ide in* AVENTINUS 1710. p. 506.

quid
coenobitarum
familiae tunc
evenerit?

quo exosum magis sancti regis nomen habebant; quem conditorem monasterii fuisse haud sane ignorabant. Adfirmatum nobis est, diruisse funditus facinorosissimum genus coenobium, basilica ob festinationem sceleris, ne contemnerata quidem: quod alii sic interpretantur, ut nihil universis substructionibus damni illatum sit, a maleficentissimis apostatis, quam quod edaces vehementesque flammae, cum in tectis ac parietinis, tum in laquearibus, et id genus substructionibus ediderunt. De eo ambigendum haud est, monachorum non paucos nefarie caesos, plures tamen per caecos subtus fornices a nece servatos fuisse. qui tamen cum ob evastata coenobii praedia, vitam communem, intra ruderata degere nequirent; metus praeterea esset, ne effera gens rediret iterum, maiora praeteritis patratura, passim, seu ad sua abiere, seu alieno beneficio vitam toleravere.

§. X.

Abarici ea
tempestate
abbatis in
coenobio
instaurando
solertia:

Ramerii
item adtentio
in rebus
conventus
procurandis:

moenibus
incingitur
coenobium:

regum
complurium
gratia, et
favor erga
Ramerium:

Abaricus ea tempestate, rebus coenobii moderabatur, qui cum funestae adeo calamitati, haud sine numine, supervixisset, ut revera *abbatem*, sive patrem se praestaret, superstites coenobitas; sed spar[p. 445.]sos varie, in unum cogit, et quantum eius in tanta rerum difficultate fieri potuit, tecta casaque monasterii instaurat: haud quieturus, antequam damna penitus reparasset: nisi mors intempestiva optimos conatus viri interceptisset. Anno enim post monasterii cladem, sequente MXLVIII. *Ramerio* successori locum fecit. Ergo, difficiliter admodum, cum ob coenobii adtritas intus, et extus opes, tum ob bellorum, quae *ANDREAE* defectio illa, atque nefaria *PETRI* caedes, in plures annos concivit, mala, vix ulla oratione explicanda, instaurabatur monasterium. At enim, ita existimo, ut malignitatem, cui religionem *Christianam* convellendam obiecerat, *ANDREAS* ex conscientiae monitu expiaret,¹ sarsisse^{x.)} eum *S. Montis Pannoniae* accepta tunc damna, neque id quidem fieri poterat aliter: quippe qui *Tibaniense D. Aniano* monasterium sacrum, non ante fundavisse censendus est, quam metropolin ordinis *S. Benedicti* a suis complicibus evastatam instauravisset. Tunc vero primum, ut tutius habitarent monachi, muniri fuisse coeptum *S. Montem Pannoniae* auguror. Quia enim bella ex bellis, hac potissimum *Hungariae* parte serebantur; *Ramerius* autem abbas, re[p. 446.]rum monasterii insigni cura studioque satagebat; non potuit non, de totius instituti securitate cogitationem suscipere, praemunireque coenobium, in eum modum, ut reiicere posset, si quae forte ingruerent hostium impressiones. Id vero eo proclivius poterat *Ramerius* efficere, quo gratiosior et tunc fuit regibus *BELAE I.*, *SALOMONI*, et *GEYZAE I.* ac *S. LADISLAO*, cum ob diadematis *Hungarici* ambitum susque deque ferebantur omnia. Ergo facile hinc fuit, ut perpetuis accessionibus convalesceret, *D. Martini* Coenobium: maxime cum *Ramerius*, eos nactus sit successores, qui, et summorum pontificum, et regum *Hungariae* gratia in primis valuerunt. *Gvalla* certe abbas *S. LADISLAO* ob insignem religionis amorem, et sollicitam muneris sui procuracionem, unice carus, eximie locupletavit, parcior² hucusque coenobii ditionem: id, quod pientissimi regis diplomata loquuntur. Sub eodem rege *LADISLAO*, comitiis nobilitatum fuisse Coenobium *S. Montis Pannoniae*, ex

^{x.)} Aiunt exstare eiusdem regis diplomata, quibus coenobio nostro *S. STEPHANI* privilegium, et suam benignitatem adfirmaverit.

¹ add. sec. A ² corr. ex partiore sec. ms. A

secundo decretorum eius libro, condiscimus. qui hunc in modum incipit:ⁱ *Temporibus piissimi Ladislai regis, omnes nos regni Pannoniae optimates, in monte sancto¹ conventum fecimus, et quaesivimus, qualiter malorum hominum impedirentur studia, et gentis nostrae [p. 447.] expedirentur negotia.* Certe Mons iste Sanctus, mons fuit Pannoniae, Coenobio S. Martino dedicato insignis, quod nemo rerum Hungaricarum temere negaverit. Atque haec quidem coenobii felicitas eximia non solum, sed egregiis simul incrementis convalescens, perdurabat sub Petro I. Deda II. abbatibus. Et effloruisset omnino, post captas clades coenobium, nisi, quae partim redintegrata iam fuere, partim superabant adhuc a nuperis bellorum iniuriis redintegranda, incendium subitaneum, ac vehemens, pesumdedisset. De eo BELAE II. diploma:ⁱⁱ *Audiens, inquit, a regni mei primatibus, tam episcopis, quam comitatibus, non solum avos meos, sed proavos, et avos reges, et duces multa contulisse S. Ecclesiae B. Martini, pro defensione regni, in pace et² bello; consilio salutis admonitus,³ disposui quaedam ad utilitatem, et honorem ipsius ecclesiae⁴ apponere volens, ut saltem⁵ S. Martinum ante summum iudicem, animae meae defensorem haberem.⁶ Cum igitur haec⁷ animo meo saepe⁸ revolverem, opportunum⁹ tempus accidit, quod bonam intentionem perducerem ad actionem. Quondam enim¹⁰ eadem ecclesia divino iudicio combusta,¹¹ nostro vero tempore, studioso¹² labore, et impen[p. 448.]sis David, a nobis constituti eiusdem loci abbatis, reparata, meliorata,¹³ amplificata, cum me iubente, me praesente consecraretur,¹⁴ ab archiepiscopo¹⁵ Feliciano, aliisque episcopis admonitus,¹⁶ ut lex sancta iubet, sponsam DEI dotare, eidem ecclesiae ad sustentationem fratrum ibidem DEO servientium, contuli.¹⁷ etc. In primis vero sub Raphaelle, qui Davidi in administrando conventu surrogatus fuerat, aucta fuit S. Montis Pannoniae auctoritas, et existimatio: quando Waltherus comes, alii Wolferum adpellant, insigne monasterium Küssing, seu Németh-Újvár B. Virgini Mariae, ordini autem S. Benedicti anno MCLVII. dedicatum, donatumque, S. Monti Pannoniae ea lege contulit, ut iura in id patronatus haberet propria, ac si usus ferret, archi-abbas huius abbatem Küssingensi coenobio impertiretur.*

*conflagrat
coenobium, et
instauratur
a Bela II.
sub Davide
praesule:*

*augetur
Sacri¹⁸ montis
Pannonii ditio
Németújvári
accessione.*

§. XI.

Urebat haec arcis possessio *Demetrium* quendam huius orae comitem, qui ideo extorquendam e manibus *Conventus D. Martini*, quacunque id arte posset fieri, constituerat. Praeerat tunc post Rainaldum, Ra[p. 449.]phaelis successorem, rebus coenobii *Similis* abbas, vir, uti res ipsa condocuit, acris, et ad tutandas coenobii res adtentus. Ergo monachos primum in obsequio, accepta ab eis fide, confirmat, ne forte, seu blanditiis *Demetrii* capti, seu minis perculti, intra moenia violentum hominem admitterent. Id simul effecit,

Demetrii cuiusdam occupandi castris Küssing cupiditas: adversus eam confirmat se abbas Similis:

¹ corr. ex *santo* sec. CJH 1696. II. p. 20. ² Dipl. cit. add. in ³ Dipl. cit. *ammonitus* ⁴ Dipl. cit. add. *regaliter* ⁵ Dipl. cit. *alii* ⁶ Dipl. cit. *habere* ⁷ Dipl. cit. *hec* ⁸ Dipl. cit. *sepe* ⁹ Dipl. cit. *oportunum* ¹⁰ Dipl. cit. *etenim* ¹¹ corr. ex *combusta* ¹² corr. ex *studio* sec. A et Dipl. cit. ¹³ Dipl. cit. add. *et* ¹⁴ Dipl. cit. *reconsecraretur* ¹⁵ Dipl. cit. *archiepiscopo* ¹⁶ Dipl. cit. *ammonitus* ¹⁷ *eidem... contuli* Dipl. cit. om. ¹⁸ corr. ex *sacra*

ⁱ Vide CJH 1696. II. p. 20.

ⁱⁱ *Diploma hoc d. 11. Apr. 1137. a Bela II. promulgatum est; cuius originale etiam nunc in archivo archiabbatiali invenitur. Photographiam eius vide in MNL OL DL-DF nr. 2068ro., editionem vero eius in CDB nr. 193; qua et nos utebamur.*

ab Andrea II.
occupatur:

detinetur a
Bela IV.:

iusto praesidio moenia ita communivit, ut retundi posset, adgressor, si vi arcem iret occupatum. An *Demetrii* consilia, in nervum eruperint, addubitant hi, illi aiunt; nos ignoramus. Et haec quidem sub BELA III. gesta fuere: annus enim *Simili* emortualis idem fuit, quo EMERICO regi, scepra *Hungariae* deferebantur: hoc est MCLXXXVIII.¹ Qui hunc sequuti sunt abbates, curam omnem adhibuerunt, ne e manibus sibi elidetur *Küssinga*, sive *Németh-Ujvár*. Quam ob rem et instruere operibus coenobii claustra, iam ante ad arcis modum educta, et milite praesidiario. Cavere tamen haud poterant boni coenobitae, quin ab ANDREA II. arx occuparetur, ut esset limitaneum adversus *Austrios Styrosque* propugnaculum. Didicimus id ex BELAE IV. confessione, quam is diplomate singulari, anno MCCLXIII.¹ regni sui XXVIII. die XV. Calendas Apriles repetente, quod suum erat, *Stephano* abbate, ingenue perscripsit: Eius fragmentum tale est: *Cum*, inquit, *castrum* *Küssen*,² quod [p. 450.] *Németh-Ujvár* nuncupatur,³ cum pertinentiis suis *Monasterio* S. Martini, de *Sacro Monte Pannoniae*⁴ per praedecessores⁵ eiusdem Domini *Belae*⁶ regis, prout in privilegiis⁷ eiusdem monasterii contineretur, donatum,⁸ paullo⁹ post pater suus illustris rex *Andreas*,¹⁰ ab ipso monasterio recepisset, et idem ipse¹¹ *Bela* rex tenuisset, commutationem¹² dicto monasterio nullam dando pro eodem:¹³ licet abbas, et conventus dicti monasterii,¹⁴ *Belam* regem rogassent, ut videlicet¹⁵ idem castrum reddere, aut pro eodem¹⁶ in concambio sibi dignetur¹⁷ providere; tamen neutrum illorum facere potuisset, diversis negotiis regni¹⁸ praepeditus.¹⁹ maxime cum idem castrum, quod pro usu suo reservasset, etiam pro conservatione regni sui confiniorum, nimis utile haberetur. Adtendens²⁰ itaque quod ipsum²¹ monasterium, per *Stephanum* regem fundatum, et dotatum,²² ex speciali dilectione sibi conveniret amplexari, et proventus, seu possessiones eiusdem monasterii²³ magis augeri facere,²⁴ quam diminui, vestigia praeattactorum²⁵ progenitorum suorum²⁶ imitando; ac etiam illud, quod cum ad partes maritimas tempore persecutionis gentis *Tartarorum*²⁷ ipsum regem²⁸ ire oportuisset, de pecunia [p. 451.] eiusdem²⁹ monasterii, octingentas marcas puri auri³⁰ accepisset, quas postmodum eidem monasterio refundere nequivisset, diversis causis incumbentibus: ad memoriam revocans praemissa, quae³¹ a praedicto³² monasterio recepisset, tendere³³ in detrimentum animae suae,³⁴ nisi melius per eundem³⁵ reformata extiterint,³⁶ eidem *Monasterio* S. Martini, in concambium praedicti castrum *Küssen*, seu *Német-Ujvár*,³⁷ et pro satisfactione

¹ Sic! et in ms. A ² Dipl. cit. *Kuschen* ³ *Német-Ujvár nuncupatur* Dipl. cit. *Wyvar nuncuparetur* ⁴ Dipl. cit. *Panonie* ⁵ Dipl. cit. *predecessores* ⁶ Dipl. cit. *Bele* ⁷ Dipl. cit. *privilegio* ⁸ *cum pertinentiis suis... contineretur, donatum* Dipl. cit. *cum pertinentiis suis donatum... contineretur* ⁹ Dipl. cit. *paulo* ¹⁰ Dipl. cit. om. ¹¹ Dipl. cit. *dominus* ¹² corr. ex *cum mutationem* sec. A et Dipl. cit. ¹³ Dipl. cit. *eo* ¹⁴ Dipl. cit. add. *multoties ipsum dominum* ¹⁵ Dipl. cit. *aut* ¹⁶ Dipl. cit. add. *castro* ¹⁷ Dipl. cit. *dignaretur* ¹⁸ Dipl. cit. add. *sui* ¹⁹ Dipl. cit. *prepeditus* ²⁰ Dipl. cit. *attendens* ²¹ Dipl. cit. *idem* ²² *et dotatum* Dipl. cit. om. ²³ Dipl. cit. om. ²⁴ *augeri facere* Dipl. cit. *augmentare* ²⁵ corr. ex *praedecessorum* sec. A; Dipl. cit. *sanctorum* ²⁶ corr. ex *suum* sec. A et Dipl. cit. ²⁷ Dipl. cit. *Tartarice* ²⁸ Dipl. cit. om. ²⁹ Dipl. cit. *ipsius* ³⁰ *puri auri* Dipl. cit. *fini argenti* (!) ³¹ *praemissa quae* Dipl. cit. *premissa que* ³² *a praedicto* Dipl. cit. *ab eodem* ³³ Dipl. cit. *cedere* ³⁴ *animae suae* Dipl. cit. *anime sue* ³⁵ Dipl. cit. *eum* ³⁶ Dipl. cit. *existerent* ³⁷ *praedicti castrum Küssen seu Német-Ujvár* Dipl. cit. *predicti castrum Kuschen sive Wyvar*

¹ *Diplomatis istius originale editum est in d. 18. Apr. 1263. Vide MNL OL DL-DF 283843. Cuius argumentum ex litteris comitis palatini Detre Bebek nominati d. 3. Mart. 1400. exaratis cognosci potest; quae litterae in archivo Archiabbatiae asservantur. Photographiam eius vide in MNL OL DL-DF nr. 207510.; editionem eius novissimam vide in CDB nr. 235. Quibus litteris Belium usum esse ex eo coniectari potest, quod argumenta huius diplomatis ac aliorum, quae infra sequuntur, ex palatinalis istis transumpsisse videtur.*

pecuniae acceptae,¹ *possessionem suam regalem de Uj-hely*,² *quae alias nomine regiae villae vocatur*,³ *cum portu super fluvio Vágh existente, et tributo fori eiusdem villae*⁴ ----⁵ *de plenitudine suae gratiae*,⁶ *consentiente, donante, et approbante legitima*⁷ *consorte sua domina regina*⁸ *perpetuo duxisset conferendum*.⁹ Haec ex regio diplomate, aurea bulla praemunito,¹ reliqua item, quae permutationem hanc consequuta sunt,^{y.)}ⁱⁱ alibi expromsimus.

ac tandem loco eius Vág-Ujhely coenobio adtribuitur:

§. XII.

At enim, quando castrum ab ANDREA [p. 452.] occupatum sit, nequeo definire. Ante expeditionem sacram, id haud accidisse crediderim: proclivius itaque fuerit opinari, post reditum tunc forte suum fecisse, quando male ei, cum filio BELA, quem *quartum* postea nominabant, conveniebat: quippe qui, paternam devitaturus indignationem,^{z.)}ⁱⁱⁱ regno excesserat, apud *Austriae* ducem *Leopoldum* eousque spontaneum exilium toleraturus, cum vel in gratiam cum patre ANDREA rediturus esset, vel eo fatis functo, ad capessenda sceptrum a suis, quos faventes habebat, evocaretur. Tunc enim, muniendos fines putabat ANDREAS, ne quid *Austriae* dux, filio velificaturus, moliri occiperet. Duravit mutua haec, inter patrem, et filium animorum dissensio, insigni cum acerbitate coniuncta, inde ab anno MCCXXIII. usque ad annum MCCXXIX. Mirari autem subit, potuisse id consilii cepisse ANDREAM, ut *Coenobitas S. Martini*, a possessione *Güssen*, nihil dubitaret deturbare: cum et *Benedictinorum* ordini, in primis faverit; et *Uriam S. Montis Pannoniae*, ea tempestate abbatem, sacrae expeditionis habuerit, comitem. Sed, fuit omnino austeri moris ANDREAS, dignus propterea habitus, quem HONORIUS III. pontifex maximus per *Colocensem* archiepiscopum redargueret. Si autem in filium, saevus adeo fuit, ut nihil dubitaret, *Bohemiae* regis, *Austriae* item, et *Carinthiae* ducum, operam, quam iubente pontifice, in reconciliando patri filio, navaturi erant, morosius reicere; quid non possis suspicari, de indole dura adeo atque expugnabili? Nempe, proclivem esse oportuit ad inferendas^{a.)}^{iv} promiscue iniurias, etiam si viri fuerint sacri, et inviolabiles. *Urias* interim abbas, ut iacturam eam, sarciret, nihil quidem fecit residui, nec quidquam tamen proficere potuit, apud regem destinationum suarum tenacissimum. Ergo cum nequiret castrum

Quando Németh-Ujvarum occupavit Andreas II., auctoris opinio:

fluxit res, ex austero¹⁰ regis ingenio:

^{y.)} Tomo operis IV. in *Hist. Comitatus Nitriensis* Parte Speciali Memb. IV. Sect. I. in descriptione *Vág-Ujhely* oppidi, p. 462. sequ.

^{z.)} Retexit eius causas TIMON, ad MCCXXIII. annum, qui legendus est omnino, edit. in fol. p. 28.

^{a.)} Ita ordinem quoque *Teutonicum Crucigerorum* adflixerat, idem *Hierosolymitanus*, monitus adeo a GREGORIO IX. anno pontificatus sui V. qui erat MCCXXXI. TIMON ibidem p. 29.

¹ *pecuniae acceptae* Dipl. cit. *pecunie recepte per ipsum ab eodem* ² Dipl. cit. *Wyhel* ³ *alias nomine regiae villae vocatur* Dipl. cit. *alio nomine Regia Villa nominaretur* ⁴ *cum portu... villae ex alio loco diplomatis erronee huc asserta esse videntur, de quo vide Dipl. cit.* ⁵ ita et in ms. A ⁶ *suae gratiae* Dipl. cit. *sue gratie* ⁷ Dipl. cit. om., pro quo add. *omnia... karissima* ⁸ Dipl. cit. add. *dicto monasterio* ⁹ Dipl. cit. *conferendam* ¹⁰ corr. ex *austero*

ⁱ *Certe, non ex diplomate originali, sed litteris praefatis palatinalibus haec citasse Belium, ex iis, quae citat, clare apparet. Belius ex iisdem litteris cognovit diploma regis Belae aurea bulla fuisse praemunitum. Cf. Dipl. cit. Vide etiam notam nostram i. in pagina priore.*

ⁱⁱ *Locum in nota y.) citatum vide in BÉL 1735-1749(?) IV. pp. 462-465.*

ⁱⁱⁱ *Locum in nota z.) citatum vide in TIMON 1736. pp. 28-29.*

^{iv} *Locum in nota a.) citatum vide in TIMON 1736. p. 29.*

ex avaris manibus, precibus extorquere, id a GREGORIO IX. impetravit, ut S. STEPHANI privilegia, quibus ille *S. Martini* Coenobium donaverat, recognosceret, consolidaretque, auctoritate pontificia, quo hac saltem iniecta remora,¹ compesceret regis audaciam, mox et in reliqua coenobii heredia, grassaturam. Et haec quidem silenda haud erant.

§. XIII.

Calamitates, quae aetate Belae IV. adfixerunt S. Montem Pannoniae:

Friderici Austriae ducis furor:

Tartarorum rabies:

in irritum cadit:

coenobium tunc operibus iam munitum, castrum subinde vocabatur:

Post ANDREAE mortem, et cum BELA rebus [p. 454.] coepisset² moderari, respirabant omnino res coenobii, haud tamen sine novarum tempestatum discrimine. Nimirum, tempora ingruerant toti exitiosa *Hungariae*, quando BELA a *Tartaris* ad *Sajonem* victo, atque deleto illic *Hungaricae* gentis flore, ulterior simul *Hungaria*, pessum iit. Gemina tunc clades desaevit; *Tartarica* altera, altera a *Friderico* Austriae duce, inflictata: neutra tamen, quod tunc sane in proclivi fuit, exitiabilis coenobio, tametsi gravis utraque. Nam *Fridericus* quidem, late evastata regione, *Iaurino* autem, intercepto, tametsi nequiverit monasterium ipsum contemerare: quippe, domestico milite, quomodocunque communitum; tamen haerediis, unde annui fiebant proventus, extra modum adflictis, ad eam rerum omnium inopiam *coenobitas* redegit, ut vix amplius superaret, unde vitam, ex se aerumnosam,³ possent tolerare. Accisis ita, *Austriae* ducis maleficio, monasterii fortunis, *Tartari Strigoniensium* cruore adhuc madentes, supervenere. Hi ergo, montis⁴ radicibus circumfusi, laxa prius obsidione coenobium incingunt, mox, in montem ipsum enisi, frustra continuatis dies noctesque adsultibus, coenobii claustra fatigant. *Cum castrum S. Martini de Pannonia expugnarent*, (oppugnarent)⁵ *abbate se viriliter defendente*, [p. 455.] *fuere subito revocati: ita, quod ista tria loca tantum inexpugnata in illis partibus remanserunt: verba sunt ROGERII.*^{b.)i} Fuere autem tria loca illa, cum *S. Monte Pannoniae: arx Strigoniensis*, et *Alba regalis*, quae contemerata quidem fuere a *Tartaris*, non item evicta. Exiliter tandem rem BONFINIUS^{c.)ii} *mox*, inquit, frustra tentata *Alba regali*, ad D. *Martini Coenobium festinatum, unde re infecta abiere*. Nihil de virtute abbatis meminit, quam tamen recoluisse decuerat. Is vero *Urias* fuit: quippe qui supervixerat miserandae illi cladi, anno⁶ demum MCCXLV. mortuus; cum rebus coenobii annis propemodum quinquaginta, summa cum laude praefuisset.⁷ ROGERII certe verba satis condocent, virum fuisse acrem, neque bellicae virtutis expertem. quam ille laudem ex sacra illa expeditione, cuius in ANDREAE regis comitatu, pars fuit, retulisse existimandus est. Coenobium sane, iis iam tum [p. 456.] operibus praemunitum fuit, quae castrum nomen mererentur: unde simul conicias, si non a milite praesidiario, saltem ab adcolarum, quae isthic perfugium quaesiverat, multitudine, cum monachorum ordine, defensatum fuisse

b.) ROGERIUS in *Destructione Hungariae per Tartaros*, cap. XL. p. 196, 32. Fuit ROGERIUS hic sacellanus, quondam *Ioannis cardinalis Toletani*, et nuncius huius frequens in regno *Hungariae*: quod et occasio ei fuit, ut in *Tartaricam* captivitatem praecipitarit. Fit tumultu eo sedato *archi-episcopus Spalatensis*. De captivitate sua, legis ibidem cap. XXXVI. sq. p. 194, collectionis BONGARSIANAЕ.

c.) Decade II. Lib. VIII. p. 301, 4.

¹ *iniecta remora* corr. ex *iniectare mora* sec. A ² corr. ex *cepisset* sec. A ³ corr. ex *erumnosam* sec. A ⁴ corr. ex *motis* sec. ms. A ⁵ insert. a Belio ⁶ corr. ex *annon* sec. ms. A ⁷ corr. ex *perfecisset* sec. A

ⁱ *Locum in nota b.) citatum vide in ROGERIUS 1600. pp. 196., et 194.*

ⁱⁱ *Locum in nota c.) citatum vide in BONFINI 1581. p. 301.*

coenobium: quod, uti multis saluti fuisse, coniectatu facile est; ita famam sacro monti conciliavit, haud unquam intermorituram. Utut vero intercipi haud potuerit coenobium a *Tartaris*, cladem tamen ordo *S. Benedicti*, ex sanguinolenta impressione ea accipit, nulla posthac aetate reparandam. Quadraginta eiusdem familiae coenobia, funditus deleta, haeredia vero, quae habebant adscripta, varie postea occupata fuisse, ex querelis *Wilhelmi* abbatis, quas apud suae aetatis pontificem effudit, cognitum est.

damnum, quod ex ea Tartarorum grassatione fecit ordo Benedictinorum.

§. XIV.

Post triennalem hanc *Tartarorum* grassationem, BELAE regis providentia sensim instaurato regno, res quoque *S. Montis Pannoniae* efflorere. Praeterquam enim, quod abbatibus habuerit commodos: multa cum a BELA ipso, tum¹ a sequutis regibus in coenobium beneficia fuisse collata, eorum temporum [p. 457.] schedae adhuc in tabulario superantes loquuntur. *Szigligeti* certe, ad haeredia *S. Montis* accessionem,² BELAE IV. liberalitati anni MCCLXIII. diploma adtribuit. Mons est hodieque, in insula *Balatonis*, singulari iugo tunc etiam silvoso, in eximiam celsitudinem surrectus, atque a *Kiliano* quodam olim possessus, qui cum haeredibus orbus, ad plures abiisset, rex montem *coenobio D. Martini* donavit. Ita diplomatis, quod est in manibus, fragmentum:^{d.)i3} *insulam, quae fuisset Kiliani, iuxta Balatinum, simul cum monte in eadem existente apto pro navibus faciendis. sub suis metis, et terminis, quibus idem Kilianus, sine solatio liberorum decedens tenuisset, monasterio S. Martini de S. Monte Pannoniae, ipsum dominum Belam regem contulisse: ubi venerabilis vir Stephanus abbas eiusdem monasterii castrum cum magna pecuniae summa construxerit.* Ergo STEPHANUS castrum eius conditor fuit. Hic in abbatum cathalogo, quem [p. 458.] infra dabimus, *Favus* dicitur, quemadmodum opinor, et diploma diserte confirmat, erronee; ut putem: ex *Stephanus*, seu uti fortassis legebatur, *Stefanus*, syllaba prima per aphaeresin⁴ ablata, *Fanus*, et quod obscurius scribatur, *Favus* adpellaretur. Sed redeamus ad *auream* bullam regis BELAE. Adfirmavit eam nepos suus LADISLAUS CUMANUS, nondum feminarum corruptelis inescatus, anno MCCLXXI. V. Cal. Iunii, hoc est: regni sui anno primo. Alioquin caveri nequaquam potuit, quin OTTOCARI impressiones, multis adfligerent⁶ incommodis *D. Martini* coenobium; sub STEPHANO potissimum et LADISLAO. Meminimus OTTOCARI has impressiones saepius, atque in *Iaurini* historia praecipue, quas ideo non est opus recolere. Istud quaeri possit, etiamne ea tempestate interceptum fuerit *S. Martini* coenobium? Sunt, qui id adfirmant, aiantque, deletum

Belae consopito bello in coenobium munificentia:

Szigligetum S. Monti Pannoniae donat:

quid Ottocaro⁵ saeviente evenerit coenobio, auctoris coniectatio:

^{d.)} Idem illud est, cuius ἀποσπασμάτων aliud supra, ad *Nemeth-Ujvari* repetitionem meminimus, anno MCCLXIII. Cal. Aprilis exaratum, et bulla praemunitum aurea. Ut frustra sit SZENTIVANUS, hanc regis libertatem dubiam reddere satagens. Vide TIMONEM ad annum MCCLXII. p. 34, 35.

¹ corr. ex *cum* sec. A ² corr. ex *accessio* a nobis ³ in nota d.) ἀποσπασμάτων corr. ex ἀποσπμύτων (!) sec. A; ad add. sec. A; regis corr. ex *regnis* sec. A; satagens corr. ex *satagemus* sec. A ⁴ corr. ex *apheresim* ⁵ corr. ex *Ottocari* a nobis ⁶ corr. ex *adfligeretur* a nobis

ⁱ In nota d.) recte dicit Belius, de diplomate Belae regis in fragmento infra citato mentionem fieri, quod d. 18. Mart. 1263. ab eodem editum est („quinto decimo Kalendas Aprilis”, ergo non „Cal. Aprilis”, sicut Belius erronee scribit). Vide etiam notam nostram i. in p. 192. Quod autem ad fragmentum ipsum attinet, ex quonam diplomate a Belio excerptum esset, indagari haud potuimus; nisi quod idem illud est, quod a Wagnero in *Analecta* citatur. Vide WAGNER 1773–1778. III. pp. 8–9. Locum in nota d.) citatum vide in TIMON 1736. pp. 34–35.

fuisse penitus, sed sunt etiam, qui dubitent: ego nihil alienum putarim, ab OTTOCARI indole, uti praedarum avida, ita vastitatem *Hungariae*, totis viribus, procurante. Qua enim ducebat exercitum, non vicis, non urbibus, sed nec sacris, nec profanis aedibus parcebat; prosternebat, contra omnia, ut haberent *Hungari*, irarum *Bohemicarum* domestica [p. 459.] monumenta. Quin ne tunc quidem *Sacri Montis* res undique tutas fuisse existimarim, cum ALBERTO *Austriaco*, RUDOLPHI *Haubspurgici* filio, peculiare, cum *Ibano*, seu *Ivano*, hoc est *Ioanne Günsensi* comite, bellum fuit, quod cum cura descripsit GERHARDUS DE ROO,^{e.)}ⁱ scriptor sic satis aequus, atque elegans.

*bello item inter
Albertum
Austriacum
et Ivanum
Günsensem.*

§. XV.

*Post eam
tempestatem
litibus
hominum
avidorum
infestatur
coenobium:*

Vix ex his cladibus quomodocunque eluctatum fuit *S. Martini coenobium*, cum optimatum litibus sub ANDREA *Veneto* infestari coepit. *Hermannus* tunc, et sub antegresso *Cumano*, rebus monasterii cum laude moderabatur; saltem, quantum eius fieri potuit, *conventus* iura, ita tutatus est, ut vix aut ne vix quidem derogari sibi passus sit quidquam. Atque, fuit omnino elaborandum eius aetatis *abbatibus*, ne iure suo, in tanta rerum perturbatione, seu per incuriam aliquid decederet, seu detraheretur, avidissimorum hominum in[p. 460.]iuriis.¹ ANDREA, post decennale regnum e vivis sublato, primorum quorundam adversus viduam *Agnetem*, cognominemque filiam duritate, novum *Hungariae* bellum, *Sacro* autem *Monti Pannoniae*, nova clades accelerata est. Quando enim nihil dubitarunt, captivam *Agnetem Budae* detinere *Hungarorum* aliqui; ALBERTUS *Austriae* dux, haud ferendum ratus, indigne adeo filiam suam, neptemque haberi, bello depellendam iniuriam statuit. Sic novellus^{f.)}ⁱⁱ auctor, veterum ea de re, sententiam expressit. *Anno MCCCII. negotii nonnihil Hungaria facessivit. Defuncto Andrea III. rege, scissi in diversas partes proceres, alii Carolum Robertum, Caroli Apuliae regis filium, e clementia Alberti, sorore genitum, alii Wenceslaum Bohemum, regem optabant. Utra harum? incertum! Wenceslai credibile² victrix factio, Agnetem viduam, cum filia eiusdem nominis in carcerem detrusas, indignis insuper modis ambas habuere. Factum, ubi e captivae litteris intellexisset Albertus, Hermannum Landbergicum,³ Austriae finibus praefectum in Hungariam properare iubet. At minime eo tempore consultum Hungaris erat,⁴ novo bello implicari. Expugnato Posenio, et D. [p. 461.] Martini⁵ monte captivas reddidere. Eas Budae exceptas,⁶ in Austriam Hermannus deduxit: vitae reliquum, ambae in Kunigsfeldensi monasterio exegere. En! provocatam alieno facinore D. Martini coenobio, cladem: vi enim, sicuti et *Pisonium* expugnatum ait historicus: quod non potuit non damnosum esse monasterio. Silent rem momentosam *Hungariae* annales;*

*bello
Austriaco
capitur:*

^{e.)} *Historiae Austriacae*, Lib. I. extremo. p. 49. et post initia Lib. II. p. 52. edit. *Oenipontanae*, fol.

^{f.)} In *Histora Ducum Styriae*, in rebus ALBERTI I. p. 149.

¹ corr. ex *ininiuriis* ² corr. ex *credibilis* sec. A et SCHEZ 1728. p. 149. ³ SCHEZ 1728. l. c. *Landebergicum tutandis* ⁴ corr. ex *fuit* sec. A et SCHEZ 1728. l. c. ⁵ corr. ex *Marini* sec. A et SCHEZ 1728. l. c. ⁶ SCHEZ 1728. l. c. *receptas*

ⁱ *Locum in nota e.) citatum vide in ROO 1592. pp. 49., 52.*

ⁱⁱ *Locum in nota f.) citatum vide in SCHEZ 1728. p. 149.*

meminerunt contra exteri, sed alii aliter. LAZIUS^{g)}ⁱ *extincto*,¹ inquit, Andrea² rege, Agnetem Alberti filiam, regis coniugem, una cum filiola, satrapae regni in custodiam posuerant, ac praeter dignitatem tractabant. Cuius rei nuncio accepto, Albertus parens indignatus, ut filiae de salute periclitanti subveniret, Hermannum Landbergium³ cum copiis in Hungariam misit. Qui auxiliantibus Cussingensibus⁴ comitibus, qui tum commodum ad Austriacos defecerant, Posonio⁵ in deditioem accepto, et S. Martini monte obsesso, proceres coegere, ut reginae traderentur, quae ambae postea omni pudicitiae ac continentiae laude, vitam⁶ in Kunigsfeldensi coenobio, in Ergovia, materna fundatione, exegerunt. Mitius haec sonant; nam obsessum tantummodo coenobium memorat LAZIUS. Ita et GERHAR[p. 462.]DUS DE ROO:^{h)}ⁱⁱ *Ineunte sequentis anni MCCCII*.⁷ vere, Hermannus Landenbergicus,⁸ cum magno exercitu, in Hungariae fines missus, Posonium, vulgo Presburgum, et D. Martini montem, eodem tempore obsidet.⁹ Hungari igitur, uti defungerentur hoc bello, utramque reginam custodia liberatam,¹⁰ ad caesarem mittunt. Sed revera, si non expugnatum, saltem deditioem interceptum fuisse oportuit. Id, ut credam, IOANNIS CUSPINIANIⁱ⁾ⁱⁱⁱ auctoritate adducor. Cum,¹¹ inquit, Andreas rex Hungariae¹² obiisset, mareschallus¹³ Austriae, castrum in monte S. Martini cepit,¹⁴ ac Budam profectus, reginam relictam,¹⁵ Alberti filiam, Viennam reduxit. Sed, qui quaeso? sub idem tempus, et quam ob rem, cum Pisonio, D. Martini coenobium obsideri, potuit, debuitve? Nimirum ita reor, Ivanum Günsiensem comitem, qui iam ante spreto rege ANDREA, ad Austriacorum partes transierat, hac ora sibi vicina, bellum commovisse, cumque nulla tunc alia munitio remoram ei ponebat, quam S. Martini coenobium, idem obsidione cinxisse: dum interim Hermannus, Vienna militari itinere ingressus¹⁶ [p. 463.] Pisonium oppugnaret. Haec silenda non erant; partim, uti coenobii fata in liquidiore luce collocaremus; partim uti expleremus lacunam scriptorum Hungaricorum.

de ea re
auctorum
sententiae:

Ibanus
Austriacis
foederatus:
expeditionis
ordo.

§. XVI.

Postea tempora inciderant, ob plures regni corrivales, dura, et partium studiis, extra modum perturbata, quae nemo non alieni cupidus, in rem suam, eo sollicitius vertebat, quo proclivius est, in turbido piscari. Fuere autem VENCESLAUS Bohemus, OTTO Bavarus, et CAROLUS ROBERTUS, quorum quisque, cum hostes hos, sequaces illos, haberet, evenit magno Hungariae malo, ut nihil sacrarum, profanarumque opum, intemerate

Fata
coenobii sub
corrivalibus
regni:

g) *Genealogiae Austriacae commentariorum*. Lib. II. p. 202.

h) *Historiae Austriacae*, Lib. II. p. 70.

i) *De caesaribus*, in rebus ALBERTI p. 447, 24.

¹ LAZIUS 1564. p. 202. *extincto enim* ² LAZIUS 1564. l. c. add. *de quo loquimur* ³ LAZIUS 1564. l. c. *Landenbergium* ⁴ LAZIUS 1564. l. c. *Gussingensibus* ⁵ LAZIUS 1564. l. c. *Pozonio* ⁶ add. sec. LAZIUS 1564. l. c. ⁷ ROO 1592. p. 70. om. ⁸ ROO 1592. l. c. *Landenbergicus* ⁹ ROO 1592. l. c. *obsidione cingit* ¹⁰ corr. ex *liberata* sec. A et ROO 1592. l. c. ¹¹ CUSPINIANUS 1561. l. c. add. *enim eo anno* ¹² rex Hungariae CUSPINIANUS 1561. l. c. *Hungariae rex mortem* ¹³ CUSPINIANUS 1561. l. c. *marescalcus* ¹⁴ corr. ex *coepit* sec. A et CUSPINIANUS 1561. l. c. ¹⁵ CUSPINIANUS 1561. l. c. add. *viduam* ¹⁶ corr. ex *inpressus* sec. A

ⁱ *Locum in nota g.) citatum vide in LAZIUS 1564. p. 202.*

ⁱⁱ *Locum in nota h.) citatum vide in ROO 1592. p. 70.*

ⁱⁱⁱ *Locum in nota i.) citatum vide in p. CUSPINIANUS 1561. p. 447.*

*abbatum
vigilantia:*

Matthaeus
Trencsinien-
sis *vim* Ujhelyiensi ditioni
infert:

intercedit
Nicolaus
abbas, apud
Capitulum
Nitriense:

*quod idem
mortuo Mat-
thaeo apud
Capitulum
Veszpremiense
facit:*

relinqueretur. Eam tempestatem, uti a coenobio amoliretur, *Iacobus* abbas, omnem is quidem operam dedit, haud tamen effecit aliud, quam cum isthic servasset quidpiam, iacturam faceret alibi, vix ullo unquam tempore recuperandam. Auxit calamitatem, quod cum is anno MCCCVIII. fato suo fungeretur, successor ei datus sit, oculorum medicationi magis, quam [p. 464.] rebus, pro temporum ingenio, cum cura administrandis deditus. *Ioannes II.* fuit, *ophthalmicus*¹ fere cognominandus, eo, quod luminum vitio laborabat, quinquennio post aditum sacrum eum magistratum mortuus. Dicitur nequit, quantum damni, in singulorum regum factionibus, illatum sit, cum passim, ordini *S. Benedicti*, tum in primis *B. Martini coenobio* huic, a *Matthaeo Trencsinien*si potissimum, qui quod *Vagi* se dominum gerebat, *Ujhelyiensem* ditionem omnem, a *BELA IV.* ob *Német-Ujvarinum*, conventui traditam, dirum in modum ante adflictam, vi demum aperta, suam fecit. Proinde elaboratum est, ab *Nicolao I.* abbate, ne indebitae potestatis usurpator ille, non iniquus magis, quam occupatorum tenax, iura *conventus* obliteraret penitus. Sunt plura, in manibus nostris, ea de re, tabellarum fragmenta, quae saltem non siluisse iuvat. Primum a *Ven. Capitulo Nitriensi* anno MCCCXVII. in festo nativitatis *S. Ioannis Baptistae* perscriptum in hanc sententiam:ⁱ *Quod frater Bernardus de monasterio S. Martini Sacri Montis Pannoniae in praesentia eiusdem capituli constitutus, nomine domini Nicolai abbatis, et conventus loci eiusdem, exstitit protestatus, quod licet ipse abbas, et conventus, propter tempus impa*[p. 465.]*catum, et insanam tyrannidem magistri Matthaei Claudii de Trencsinio, possessiones Ujhely, ceteras in Comitatu Nitriensi, et partim Poseniensi sitas, ad idem monasterium, efficacissimorum vigore instrumentorum pertinentes, pro tunc pacifice possidere et regere, ac ipsis uti non permetterentur, nec possent: quandounque tamen, et quamprimum post redditam a Deo tranquillitatem ac pacem, dictamque Matthaei tyrannidem terminatam, tunc ipsis afforet facultas, easdem possessiones suas repetere, et requirere. Hinc regiam suam maiestatem a collatione etc. inhibuit contradicendo et contradixit inhibendo. Neque satis habuit Nicolaus ad eum modum tunc intercessisse; iteravit, mortuo Matthaeo Trencsinien*si, necessariam cautelam illam, apud *V. Capitulum Veszpremiense*, in tertio diei festi beatorum *Philippi, Iacobi* anno MCCCXXI. in hanc formulam:ⁱⁱ *Quod frater Stephanus capellanus domini Nicolai abbatis, cum procuratoriis litteris ipsius, et conventus loci eiusdem, coram eodem capitulo exstitisset protestatus: quod licet Matthaeus de Trencsinio, villam Ujhely, cum suis pertinentiis, etc. cum omnibus utilitatibus ipsarum, usque tunc violenter in praeiudicium dicti monasterii S. Martini, tenu*[p. 466.]*isset occupatus, et praefati abbas et conventus, propter tempus impacatum, ipsa iura eorum prosequi non potuissent; tamen, quia tunc idem Matthaeus*^{k.)iii} *decessisset, ideo quemlibet, et quoslibet generaliter et singulariter ab intromissione, occupatione, emtione, detentione etc. specialiter*

k.) Historiam *Matthaei* huius, dedimus in *Comitatu Trencsinien*si.

¹ corr. ex *oftalmicus*

ⁱ *Quod nunc sequitur, excerptum est aliud, nisi fallor, diplomatis supra nominati (vide MNL OL DL-DF nr. 207510.) Vide etiam notam nostram i. in p. 192. Certe Belius, si vere illud diploma prae manibus suis fuit, textum eius pluribus locis commutavit.*

ⁱⁱ *Quod nunc sequitur, aequè excerptum est aliud, nisi fallor, diplomatis supra nominati (vide MNL OL DL-DF nr. 207510.) Vide etiam notam nostram i. in p. 192.*

ⁱⁱⁱ „Historiam” illam *Matthaei Trencsinien*si in nota k.) allatam vide in *BÉL 2011. p. 255. seqq. (quod est volumen I. seriei nostrae, ubi Notitiam Comitatus Trencsinien*si cum *Arvensi* edidimus.)

regiam maiestatem a collatione, seu qualibet distractione possessionum praedictarum prohibuit. quam eandem intercessionis formulam sub idem tempus anno nimirum MCCCXXI. in octavis Philippi, Iacobi, in Conventu Szaladiensis solemniter, in literas referendam curavit, laudatus toties Nicolaus, fratris Petri ministerio illic usus.ⁱ

quin, et apud
Conventum
Szaladien-
sem.

§. XVII.

Et haec quidem tunc administrata fuere, nullo, quod sciam, fructu alio, quam quod litem sibi coenobium consciverit saepius, ac postliminio, instaurandam. Id subit mirari, vix unquam vicinos cessationem monasterio, a forensi strepitu dedisse. Urebant e primoribus, non plane nullos *Simigiensium* decimarum proventus. quos condito a se [p. 467.] *D. Martini* coenobio, S. STEPHANUM sacravisse, supra recitato diplomate, meminimus. Ergo acerbissima lite commota, diu magna virium contentione res disputabatur; dum *Nicolai II.*¹⁾ solertia, ac forte etiam IOANNIS XXI. P. M. auctoritate, litigium illud consopiretur. Ne vero sublato e vivis *Nicolao* nova iterum iurgia intentarentur conventui, *Wilhelmus*, qui in eam dignitatem successerat, supplicibus litteris, apud CLEMENTEM VI. elaboravit; clade simul, quam ex *Tartarica* impressione, superiore saeculo *ordo S. Benedicti* acceperat, querule, et ad miserationem usque exaggerata. Recruduit postea, acceptarum a *Matthaeo Trencsiniensi* iniuriarum memoria, quando coenobitae, in aetatem usque LUDOVICI I. arcebantur per usurpatores ab *Ujhelyensis* ditionis possessione legitima. Quam ob rem *Suffridus*, laudatissimus *Wilhelmi*, ad episcopatum *Quinque-Ecclesiensem* postulati, successor, id sibi negotii sumsit, ut nihil dubitaret, antecessorum *abbatum* querelas recinere. Id vero, anno MCCCLVIII. fecisse eum lego in fragmento tabularum regis LUDOVICI I., quod sic habet:ⁱⁱ [p. 468.] *Frater Seffridus, abbas ecclesiae S. Martini, anno MCCCLVIII. tertio die festi B. B. Fabiani, et Sebastiani martyrum, in Visegrad, ad Domini Ludovici regis accedendo praesentiam, per modum protestationis, et prohibitionis suae significavit maiestati, quod possessiones Ujhely etc. ipsi monasterio pertinerent, quas quidem commetanei, ac vicini, atque alii nobiles, pro se indebite occupando, detinerent, unde facta huiusmodi protestatione, universos, ac quoslibet homines, et specialiter vicinos, ac commetaneos earundem, ab indebita occupatione, facta, vel fienda etc. coram eodem Domino rege, prohibuit. At enim vero ante Seffridus, vitam cum morte commutavit, quam vindicare poterat, pristina haec coenobii iura; ut habuerit omnino Ladislaus, qui Seffridum excepit, quod ageret, non tam in recuperandis, quam tutandis coenobii ditionibus. In morem enim abierat, sacrorum haeredium violento insessu, rem suam auctitare, atque divinarum, humanarumque legum contemtu, insolescere adversus hos, qui aut repetebant, aut defensabant, quod suum fuit. In utroque quantam curam, ac studium adhibuerit Ladislaus, litterae, quas vocant, praeceptoriae LUDOVICI I. lectores*

Fructus eius
intercessionis
nullus:

lis coenobio
de decimis
Simigiensibus
intentata:

urget postli-
minio iniurias
Trencsiniens-
is apud Lu-
dovicum Suf-
fridus abbas:

et huius
successor
Ladislaus.

¹⁾ Ita numero *Nicolaos* abbates, ut primum quidem eum dicam, de quo superiore paragrapho egimus; hunc secundum, si revera inter utrumque, *Ladislaus II.* ut habet catalogus, interserendus est.

ⁱ Haec ex eodem diplomate, si recte coniectamur, *Belio* innotuerunt. Vide MNL OL DL-DF nr. 207510. Vide etiam notam nostram i. in p. 192.

ⁱⁱ Haec ex eodem diplomate, cuius saepius mentio a nobis facta est, *Belius* transcripsisse videtur. Vide MNL OL DL-DF nr. 207510. Vide etiam notam nostram i. in p. 192.

condocent.¹ Nos Ludovicus DEI gratia rex Hungariae, tenore praesentium significamus, quibus expedit universis. [p. 469.] Quod venerabilis et religiosus vir Dominus Ladislaus abbas S. Martini de S. Monte Pannoniae dilectus nobis et fidelis, nostrae maiestatis adiens conspectum, aures celsitudinis nostrae propulsavit, quod praedictum monasterium suum, per nonnullos regnicolas, possessionibus, et possessionariis iuribus suis, quibus, per sanctos reges, pios nostros progenitores exstitit dotatum, occupatione fieret defraudatum et frustratum, supplicans cum instantia, ut easdem possessiones et possessionaria iura dicti sui monasterii tam apud manus^{m.)} nostras, quam apud manus aliorum quorumpiam existentes, et habitas, per formam iuridicam, liberam sibi et conventui, recuperandi, et aquirendi, de benignitate regia, facultatem annuere dignemur. Nos itaque ex innata cordis nostri pietate, quae petentibus se liberam exhibet ac benignam, iustis ac legitimis supplicationibus eiusdem Domini Ladislai abbatis, favorabiliter inclinati praedictas possessiones, et possessionaria iura [p. 470.] dicti sui monasterii, modo quo supra, ab eisdem alienatas tam apud nostras, quam apud aliorum quorumpiam manus habitas, et existentes, cuiusvis nominis vocabulo vocitatas,¹ iuridice recaptivandi, et accipiendi liberam sibi, et dicto suo monasterio, ac conventui annuimus facultatem, harum sub testimonio nostrarum litterarum; praescriptione aliqua, eidem Domino abbati, ac suo monasterio, et conventui in acquisitione possessionum, et possessionariorum iurium suorum praedictorum obviare non valente. Vobis itaque palatino ac iudici curiae nostrae, vestrasque vices gerentibus, ac aliis quibuslibet iudicibus, et iustitiariis regni nostri, nunc et pro tempore constitutis, praemissis damus in praeceptis; quatenus dum praedictus Dominus Ladislaus abbas, et suus conventus praescriptas possessiones, et possessionaria iura dicti sui monasterii, coram vobis acquisiverint, et fuerint prosecuti, eisdem favore, amore, et odio quorumpiam, postergatis, iudicium et sufficiens iustitiae complementum, iuxta formam praescriptae gratiae nostrae exhibere debeatis, iuris ordine observato: aliud pro nostra gratia non facturi. Datum in Vissegrad in SS. apostolorum Petri et Pauli, anno Domini [p. 471.] MCCCLXVII. Ista ergo, et regis, erga coenobium, aequitas fuit, summa cum benignitate coniuncta, et Ladislai abbatis providentia.

§. XVIII.

*Reliqua
malorum ilias,
quae sequitis
temporibus
S. Montem
Pannoniae
adfixit:*

Longum foret, atque molestum lectoribus, calamitates coenobii reliquas, abundantius in litteras referre: ex his, quae diximus, satis adparet, non bellorum minus, quam civium iniuriis alterius conflictandum fuisse S. Martini coenobio. Neque id quidem, evenire poterat aliter, cum hinc quidem, de regno dimicarent aemuli, illinc, victo ad Nicopolin SIGISMUNDO, Turcae, suis iam pridem malis laboranti Hungariae, coepissent imminere. Res omnino iam tum trepida fuit, et ad totius patriae perniciem vergens, cum ALBERTO intempestiva morte sublato, factionibus convelli coepit Hungaria; sed nunquam ad ea usque tempora calamitosior, quam cum ad Varnam, cum rege WLADISLAO I. Polono,

^{m.)} Advertat lector, qua iam tum aviditate fuerit *Fiscus regius*, ut nihil dubitaverit, imminere occasionibus, quibus sacra etiam haeredia, posset corripere, quod pro sua pietate, noluit diffiteri LUDOVICUS, quin immo potestatem etiam fecit *procedendi adversus Fiscum*.

¹ corr. ex *vocitatis* sec. MNL OL DL-DF nr. 207510.

ⁱ *Has litteras Ludovici haud secus ex diplomate isto palatinali Belium huc inserere putaverim. Vide MNL OL DL-DF nr. 207510. Vide etiam notam nostram i. in p. 192.*

exercitus *Hungaricus*, solo fere, IOANNE CORVINO quomodocunque servato, ab hostibus *Turcis* deleteretur. Tametsi enim perniciosi ea clade, [p. 472.] nihil bellicorum malorum, praeter consternationem, luctumque communem, ad coenobium nostrum pertigit; tamen, quia in regni hac orbitate, nemo non alieni avidus, eo abutebatur, ut qua rapinis, qua iuris obtentu, sibi adsereret, quod dudum cupiditate devoraverat: haud potuit evenire aliter, quam ut iisdem artibus imminerentur simul *D. Martini* sacra haeredia. Id, quod litium, quas aetas illa seruit, indices, et sequuti actus, luculenter testantur hodieque. Dura haec fuere, attamen tolerabilia coenobitis: quippe antegressarum patientia calamitatum, iam pridem duratis; *Mohacsiana* certe regis LUDOVICI II. cum praecipuo nobilitatis flore, internecio illa, perditura fuerat, cum monte sacro coenobium, nisi tacita, sed opportuna profecto, unius viri providentia, ingruitura olim mala averruncasset. Audita regis caede, et quae hanc consequuta est, sanguinolenta *Turcarum*, per inferiorem *Pannoniam*, grassatione, tempestive monasterio suo, *Matthaeus de Tolna*, eius tempestatis abbas, coepit¹ metuere. Ergo archivum, clam monachos convasat, atque cistis ferratis conclusum, summo silentio *Vindobonam* submittit, in aulico caesaris aulario, sive *camera*, cum fide, atque in de[p. 473.]posito, adservandum. Ingens eo facinore ad omnem posteritatem, beneficium procuratum est; quod tamen, nisi aliter in fati fuisset, ex proclivi, in irreparabile cum coenobii, tum *Hungariae* ulterioris damnum, potuisset degenerare. Quia enim, arcane adeo rem omnem administravit *Matthaeus*, ut vix quemquam, momentosissimi eius actus haberet conscium; sed neque indicium extranei eius conditorii, vel ipse in litteras retulerit, vel apocham ab his receperit, quibus tabularium, cum thesauro, tradiderat custodiendum: *Matthaeo* mortuo, coenobitis autem totius rei ignaris, diu in ea opinione fuit *conventus*, interiisse,² sub tot bellorum conversionibus tabularium, iuxta, et sacras vestes vasaque, prisca regum munificentia, monasterio adtributa. Seculum integrum abiit, et cum hoc *archi-abbates*, vel horum vicarii octo e vita excessere, dum singulari numinis benignitate *Georgius I. Himmelreich*³ ab *Scharffenberg*, tiaram huiatem adsequutus, thesaurum omnem coenobio recuperavit; patris *Tiburtii Himmelreich*,⁴ RUDOLPHO, et MATTHIAE⁵ II. a secretis epistolis, beneficio adiutus. Is enim, uti gratiam referret *conventui*, quod filium suum tanta dignatione, conspiran[p. 474.]tibus omnium sententiis, nihil dubitarint cohonestare; hoc eundem mactare beneficio pulchrum piumque facinus esse duxit. Tunc ergo demum intellectum est, *Matthaei* providentiam illam, utut diu ancipitem, utilem tamen coenobio exstitisse.

sub Mohacsiana clade, archivum providentia Matthaei abbatis, clam Vindobonam deportatur:

Georgii I. beneficio, toto post seculo, restitutum.

§. XIX.

Ceteroquin, non calamitosissimo tantum anno illo, qui MDXXVI. fuit; sed tunc etiam, cum ad oppugnandam, anno MDXXIX. Viennam *Solymanus* cum immani exercitu, per ulteriorem *Hungariam* iter faceret, atque formidolosissima ea obsidione ad irritum cadente, acceleratis itineribus, victo haud absimilis *Budam* se reciperet: *D. Martini* coenobium incolome perstitit. Post *Mohacsianam* enim vero cladem hostium late grassantium

Solymanus intactum reliquit coenobium: id, quod prodigii modum habet:

¹ corr. ex cepit sec. A ² corr ex interisse sec. ms. A ³ corr. ex Himmelreics sec. ms. A ⁴ corr. ex Himmelrics sec. ms. A ⁵ corr. ex Mathiae

furor, ante in *Marotho*^{n.)i} archi-episcopali oppido prorsus desaeviit, quam ad *S. Montem Pannonium* potuerit pervadere: quin et expeditio¹ adversus *Viennam*, sive in profectio-
 ne, sive in reditu, vel tantillae [p. 475.] morae locum facere nequivit, ut a militari itine-
 re deflecteret pars aliqua hostilis exercitus, tentaretque coenobium. Nescio vero, fidesne
 sit habenda iis, qui desertum ea tempestate a monachis coenobium adseverant, permis-
 sumque custodiae multitudinis, quam isthuc hostium metus coniecerat. Certe nihil eius
 rei meminit ISTVÁNFFIUS, scriptor, eius belli diligentissimus. Quidquid eius sit, toto hoc
 seculo, mirum in modum adfligebatur monasterium, cum vicinorum in eius haeredia,
 grassatione, tum incuria simul praesulum, quorum alii, securi spectabant coenobii haec
 detrimenta; alii, quod superabat adhuc, quasi muneris id sui esset, strenue dissipabant.
 In his maxime acerba conventui est hodieque *Stephani II.* memoria: quippe qui, dum per
 plura lustra, hoc est ab anno MDLXVII. usque ad annum MDXCII. rebus monaste-
 rii, cum laude potuisset moderari; tam foede eas adflixit, diminuitque, ut habeant adhuc
abbates, quod ex iactura illa, recuperent postliminio. Pessumdatis ita opibus coenobii,
 nova belli tempestas, biennio post res patriae converruit. Imminebant *Iaurino Turcae*,
 cum minoribus castris sub potestatem missis, *S. Montem Pannoniae*, ne sit obsidionem
 molitu[p. 476.]ris remorae, expugnandum statuunt, atque opinione celerius, occupant.
Redacta, inquit ISTVÁNFFIUS,^{o.)ii} *in potestatem Tata, arx D. Martino sacra, hostibus obvia*
erat, opulento monachorum Benedictinorum collegio insignis, quod olim divus Stephanus pri-
mus rex Pannoniae, in edito et amoeno,² ac in longum exporrecto colle, ante DC. annos, e spo-
liis, ac manubiis devicti ad eum locum Czupani³ perduellis sui, quamquam sanguine iuncti,
condiderat, et Sacrum Pannoniae montem nominaverat. Ea arx Paulo⁴ Baroniano abba-
ti parebat: militari autem praesidio, quod ex duobus ferme centuriis peditum, et turma eque-
stri, constabat, Ioannes⁵ Zadorius, praeerat, isque ex eo loco, velut ex⁶ specula, excursiones et
itinerata Albanorum, et Budensium Turcarum, observare, ac Iauriensibus significare solebat.
Sinanus nequaquam intermisso itinere Hasanem filium, beglerbegum, cum parte ianicsero-
rum,⁷ ac quinque millibus equitum, ad oppugnandum illam⁸ ablegavit, attributis ei tormentis,
et⁹ rebus necessariis. Qui cum in conspectum venisset, Paullus¹⁰ et [p. 477.] Zadorius extremo
metu perfusi, nec ullis tormentorum ictibus expectatis, altero statim die deditioem fecere, ac in-
columes, ad pacata loca dimissi sunt. Aliter SZENTIVÁNYI,^{p.)iii} interfectum enim Paullum

*fit tamen,
 toto eo seculo,
 calamitosum:*

*abbatis partim
 prodigalitate:*

*partim novi
 belli iniuria:*

*intercipitur a
 Sinano:*

n.) ISTVÁNFFIUS Lib. VIII. fine p. 132, 44.

o.) Lib. XXVIII. p. 636, 41.

p.) *Dissertatione paralipomenonica rerum Hungaricarum memorabilium, catalogo LXV.* Num. 46. p. 139.

¹ corr. ex ipsa sec. A ² ISTVÁNFFY 1622. p. 636. *amaenus* ³ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Cuppani* ⁴ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Paulo* ⁵ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Iohannes* ⁶ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *e* ⁷ corr. ex *ianicsarorum* sec. A; ISTVÁNFFY 1622. l. c. *ianicerorum* ⁸ corr. ex *illum* sec. A et ISTVÁNFFY 1622. p. 637. ⁹ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *ac* ¹⁰ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Paulus* ¹¹ in nota p.) *paralipomenonica* corr. ex *paralipomenica*

ⁱ *Locum in nota n.) citatum vide in ISTVÁNFFY 1622. p. 132.*

ⁱⁱ *Locum Istvánffii hic (et in nota o.) citatum vide in ISTVÁNFFY 1622. pp. 636–637.*

ⁱⁱⁱ *Locum in nota p.) citatum vide in SZENTIVÁNYI 1699. p. 139.*

scribit una cum *conventu*, idque post *Iaurinum* interceptum, quod sane haud siluisset historicus, earum conversionum forte spectator, si revera ad eum modum in coenobitas a *Turcis* fuisset desaevitum. ORTELIUS fere cum ISTVANFFIO facit. *Ineunte*, inquit,^{q.)i2} *Iulio*, *coadunata aliquot Turcarum millia, exustis circum vicis D. Martini³ arcem tormentis verberare occipiunt. quo viso, praesidiarii, nulla urgente necessitate, intempestive se dedunt, atque a Turcis Iaurinum incolumes deducuntur, quos illic, tanquam periurii reos, militari carcere archidux puniri iussit.* Sed hi, credo, praesidiarii [p. 478.] fuere, quibus fides a *Turcis* servabatur, quique ritu castrensi, puniti fuere a nostris. Funestiora monachorum fata esse poterant: quippe, cum nusquam crudelius saevire consueverant ea aetate⁴ *Turcae*, quam in sacros viros, eos imprimis, qui intra coenobiorum claustra, et praesidia admisere, et rem adversus hostes, coniunctis viribus, nihil dubitarunt administrare. Ita ut sentiam, TIMONIS auctoritate invidor, ad fatalem *Iaurino* annum scribentis:ⁱⁱ *Frater Paullus Baranyai de Eöcsény,⁵ abbas S. Martini montis Pannoniae, post captum Iaurinum, a Turcis obsessus, necatur.*

etiamne Paulus abbas cum conventu ea conditione¹ sit necatus, auctorum testimoniis disputatur.

§. XX.

Sed quid quaeso, coenobio, post hanc conventus, et abbatis cladem, evenisse putemus? ISTVANFFIUS nihil de eius, quae postea evenere, fatis, in litteras retulit. Ex ORTELIO istud condidicimus; imposito acri praesidio, communitum a *Turcis* fuisse, ut specula esset, ex qua nostrorum impressiones observarent, admonerentque periculi *Iaurienses*. Proinde, cum anno MDXCVII. *Iaurinum* obsidione tentarat, MAXIMILIANUS archidux, deici hinc *Turcas* oportuit, ne [p. 479.] *Christianorum* castra, suis hinc et *Csesznek^{r.)}* pro-cursionibus, more suo, infestarent; id enim factitasse irrequietum genus, idem^{s.)iii} memoriae⁶ prodit. Ita nimirum irrequieti fuerunt *Turcae Montis Pannoniae*, ut nihil dubitarent, diurnis impressionibus, castra nostrorum, infestare, et novis subinde damnis obsessores adfligere. *Bernsteinius ergo, ut tuta ab his castra praestaret, coadunato ter mille Germanorum peditum, mille Kolonicsianorum equitum, et quadringentorum levioris armaturae Hungarorum velitum, universim quinque millium exercitu, XV. Septembris, eo missus est. Huc simul venit, Turcae displois forte duobus tormentis, nec exspectata obsidione, clam, ac praecipiti fuga per porticum se eiiciunt, et in silvas illapsi, arcem, cum omni bellico adparatu, in quo tormenta currulia⁷ quinque numerabantur, vacuam post se reliquerunt. Eo adverso, nostri*

Inde praesidio munitur a Turcis coenobium:

recuperatur a nostris sub ipsam Iaurini obsidionem:

^{q.)} Ad annum MDXCIV. mensis Iulii exordia. p. 150. Breviter THUANUS: *eodem successu, et Martini fanum haud hinc longe receptum. Tandem ad Iaurinum posita castra.* Lib. CX. p. 618. A. Dissident vero scriptores, ante captum *Iaurinum*, an postea crudeliter adeo habitum sit coenobium. Ego TUANO, ISTVANFFIO, et ORTELIO adsentior: de caede *abbatis*, cum TIMONE facio.

^{r.)} *Csesznekum*, arx est montana, intra silvas *Bakonyenses*, ad duo fere milliaria, a *Sacro Monte* retrusa, cuius ampla nobis erit, in *Veszpremiensi* provincia mentio.

^{s.)} *Chronici* Parte I. p. 222. A. concordat THUANUS Lib. CXIX. p. 816. A.

¹ fortasse *obsidione* ² in nota q.) pro *haud* THUANUS 1621. p. 618. *haut* ³ corr. ex *Martino* sec. A ⁴ corr. ex *etate* sec. A ⁵ TIMON 1736. p. 235. *Paulus Baranyai de Eöchen* ⁶ corr. ex *memoria* sec. ms. A ⁷ corr. ex *curialia* sec. ms. A

ⁱ *Locos in nota q.) citatos vide in ORTELIUS-MEYER 1665. p. 150. (cuius textum Germanicum Belius Latine redditum hic prodit); THUANUS 1621. p. 618.; TIMON 1736. p. 235.*

ⁱⁱ *Vide TIMON 1736. p. 235.*

ⁱⁱⁱ *Locos in nota s.) citatos vide in ORTELIUS-MEYER 1665. p. 222.; THUANUS 1621. p. 816.*

*sed recidis-
se creditur in ho-
stium potesta-
tem, frustra
oppugnato Ia-
urino, dum id
hosti e mani-
bus elideretur:*

*tenue postea
sesqui seculo
mansit
coenobium.*

*fugientes summa usi celeritate insequuntur, quosque poterant a fuga reprehendere, ad unum omnes contrucidant, [p. 480.] arci quinquaginta Hungarorum, Germanorum centum quinquaginta pedites, atque equites viginti quinque, imponunt: exercitu hinc ad Csesznekum, quod a Turcis tenebatur, edomandum, ne inde quoque noxae quid inferretur, festinanter promoti.ⁱ Haec illic reperio: verum temporaria haec coenobii felicitas fuit; quando ad irritum cadente Laurini oppugnatione; Tata contra ea occupata ab hostibus, pronum est existimare, tantillum, quod in arce fuerat, praesidium, nec exspectata vi, aut castra tempestive sequutum fuisse, aut, qua se dabat opportunitas alia, in tuta abiisse: dum anno sequenti eliso e Turcarum manibus Laurino, qualiscunque tranquillitas, non tam conventui redderetur, quam arci. Tametsi enim a nostris insidebatur coenobium; abbates praeterea dabantur conventui, qui rebus monasterii, ex regularum suarum praescripto moderarentur: tamen pauciores subinde monachi fuere, quam pro numero iusti conventus. Quid? quod ex temporum, quae tunc erant,¹ iniuriis, neque ordo *Benedictinus*, pro eo, ac decuisset, instaurari in integrum potuit, neque ei fuerunt passim homines, quibus sacrorum cura, potior fuisset, quam aut periturarum opum, aut vanescentium honorum. *Matthiae II. Pálffi* ea felicitas fuit, ut post funesta intervalla, atque nefandas clades conversionesque, quas subire cogebatur coeno[p. 481.]bium, in veterem suam sedem, postliminii quodam iure, sacer ordo, ante hoc seculum reponeretur: id, quod infra, ad eius mentionem recolemus.*

§. XXI.

*Redit in circulum fortuna
S. Montis
Pannonii,
bello anni
1683.
Turcico:*

Post restitutum sibi ad hunc modum coenobium, anni forte XL. et quod excurrit, abierant; cum in circulum quasi redeunte, iniquissima monasterii fortuna, pessum denuo abiit sacrum isthoc *D. Martini* haeredium. Bello immanissimo, cuius meminimus saepius, anno MDCLXXXIII. a *Turcis* commoto, non ante cessandum putabant hostes iniquissimi, quam *Vindobonam*, orbis *Christiani* caput, sub iugum mitterent, facerentque biceps *Ottomanicum* imperium: *Constantinopoli* inde, hinc *Vindobona* illustre. Ibatur ergo in expeditionem, tanto militum numero, et bellici adparatus copia, quantam ne *XERXES* quidem, *Graeciam* obruturus, secum habebat. Auxit tunc *Hungariae* calamitatem, *Christiani* exercitus paucitas; mitigavit contra *Caroli Lotharingi* virtus, et in retardando hoste prudentia, quam fuse ad *Laurinum* meminimus. Castra is, uti audaciae speciem hostibus iniiceret, intra *Rabam* [p. 482.] insulam statuerat. Hic dum opus molitur, en adest, immensus propemodum *Turcarum* exercitus. *Pridie Calendas Iulias*, inquit *WAGNERUS*,^{t.)ii} *Tartarorum hordis² aliquot, cum stationariis nostris³ aliquid certaminis, postridie univrsus Turcarum exercitus in conspectu fuit: ad meridiem usque immotus, in agmina deinde duo discessit: alterum ab Danubio, leucis duabus fronte porrectum; alterum a D. Martini coenobio, vastissima illa planitie diffusum, ut oceanum quemdam hominum fluctuantem te videre crederes.* Atque huius sane oceani gurgitibus *Sacer Mons Pannoniae*, et in hoc *D. Martini*

^{t.)} Libro VIII. p. 585.

¹ corr. ex erat sec. A ² corr. ex hordis sec. WAGNER 1719–1731. I. p. 585. ³ WAGNER 1719–1731. I. c. om.

ⁱ Vide ORTELIUS–MEYER 1665. p. 222. *Monendus est lector, haec, quae supra leguntur, Germanice apud Ortelium reperiri; hic vero ea a Belio in Latinum translata.*

ⁱⁱ *Locum Wagneri in nota t.) citatum vide in WAGNER 1719–1731. I. p. 585.*

coenobium ea tempestate hauriebatur. Rem in hunc modum gestam, narraverunt, calamitosissimae eius aetatis homines. Ut expeditam sibi profectionem *Cara Mustapha* praestaret, *Buda* cum exercitu movens, validissimas *ianicsarorum* cohortes, *spahiorum* turmis stipatas, iter militare praere et obvias quasque arces, atque castella, quae festinationi suae remoram potuissent iniicere, sub potestatem omni adhibita crudelitate rapere iubet. Fecere illi mandata, eo promptius, quo erant, non praedae minus, quam *Christianorum* sanguinis, avidiores. Ut ergo castra in *Iauriensibus* desertis metaturo, tutiora essent omnia, *D. Martini* [p. 483.] coenobium, quod in obtutu habebat, adsultu militari occupandum, severis praeceptis mandat. Magna tunc adcolarum multitudo, isthuc se coniecerat; neque praesidiario milite destituebatur castrum; monachorum plerisque, iam ante aliorum delatis: cum adsunt *Turcae*, et hinc tormentis, strictis illinc acinacibus rem gerere, iterare adsultus, neque cessare, antequam castro potirentur. Quod ubi factum, non sanguini, non sacris rebus, tectisque parsum; solo aequatae munitiones, praeda ingens egesta fuit: paucis, eleganti solidoque opere instaurari coeptum monasterium, immani eo furore, in foedum rudus praecipitatum est. Breviter cladem eam TIMON^{u.)i} adnotavit: *Archi-coenobium*¹ *S. Martini a Turcis direptum, desolatum, ac dirutum.*

capitur a Turcis, et diruitur.

§. XXII.

Iacuit postea in rudibus, per plures annos coenobium; eo quod, et bellum adversus *Turcas*, magno *Hungarorum* incommodo, trahi oportuit, neque sufficebat, redactus ad incitas *conventus*, instauratiōni [p. 484.] cum fructu suscipiendae. *Martinus* demum *Rumer* antistes in primis laudandus, ut id honoris *B. Martino*, sibi cognomini adtribueret, in eam curam incubuit, uti pro difficillimorum temporum habitu restauraretur coenobium, atque ordo ipse ad regulam *S. Benedicti* postliminio reduceretur. Qui *Martinum* sequuti sunt *archi-abbates*, puta: *Placidius II.* cognomento *Lendvai*; *Egidius*, dictus *Carner*, ac *Caelestinus*, multam illi quidem, in reaedificando monasterio operam locavere; sed *Benedicto II.* tamen, qui nunc, praecipua conventus adprobatione, rebus moderatur, vix quisquam seu maiorem, seu laudabiliorem. Praeterquam enim, quod extimo, in orientem, et meridiem latere, amplissimas² substructiones a fundamentis eduxit, atque singulas novarum aedium partes, hic amplissimo, ornatissimoque coenaculo, illic monachorum, et si qui adsunt, hospitem cellis, ad regulam instruxit, picturas adhaec scitissimas, ubi erat opus, adiecit, atque ita interna coenobii aedificia percoluit, ut iniuriarum oblivisci posse, cum ratione existiment, qui novas veteresque, sed instauratas moles, coram [p. 485.] spectaverunt. Quod equidem data opera faciendum putavi, cum anno MDCCXXX. coenobium ei fini inviserem, ut certiora essent, quae in hac eius historia commentaturus eram. Id autem, quam non fuerit ingratum, laudato nunc *Benedicto II.*,ⁱⁱ cum doctis, blandisque colloquiis, tum adparato, cui adhiberer, haud ieiuno prandio cumulatissime testatus est. Miratus fui, in sacro viro coenobiticae vitae nativam, et ingenuam severitatem,

Diu rudibus sepultum monasterium, quinam abbates instauraverint:

felicissime omnium Benedictus II.:

eius hodierna facies:

quam praesens spectavit auctor, liberaliter a Benedicto abbate acceptus.

^{u.)} Ad finem anni MDCLXXXIII. edit. *Cassoviens.* fol. pag. 264.

¹ TIMON 1736. p. 264. *archicoenobium* ² corr. ex *aplissimas* sec. ms. A

ⁱ Locum in nota u.) citatum vide in TIMON 1736. p. 264.

ⁱⁱ Hoc est, *Benedicto Sajgó archiabbati, de quo vide novissime DÉNESI 2013. pp. 60–66.*

cum insigni comitate, erga hospites coniunctam. Nihil nisi quod gravitate fuit contemp-
 ratum, seu ocepit, seu prolocutus est.^{v.)}¹ Sermo ei fere omnis, de fatiis, in quae solerter in-
 quirebam, coenobii instituebatur; quem ita sane in rem meam verti, ut habue[p. 486.]rim,
 quod commentariolo huic meo, nunc diplomatum, nunc scriptorum adfirmatum testi-
 monio, cum fructu inferrem. Mensa sublata, atque placido sermone, de praecipuis qui-
 busdam religionis *Christianae* capitibus, invicem aliquantisper habito, acceptoque, qui
 praeiret monstraretque singula, erudito comite ad lustrandum coenobium itum est: ne
 diutius perfruerer, optimi praesulis colloquio, sacra vespertina, quibus vigiliis *Corporis*
Christi, quae inciderant, concelebrari oportuit, intercessere. Ergo, pro eo, atque decu-
 it, debitis gratiis, impetratoque erga studia nostra, benevolentissimi antistitis, favore,
Iaurinum, unde veneram, optime habitus, cum comitatu, incolumis redii.

§. XXIII.

*Archi-
 abbatum inde
 ab aetate
 S. Stephani
 catalogus.*

Honorifica haec, *archi-abbatis* hodierni, quem siluisse nefas duxi, mentio, iam istud po-
 scere videtur, uti *abbates*, qui sex retro seculis, hoc est a primis coenobii exordiis, ad no-
 stram usque aetatem, rebus praefuerunt, ex ordine commemoremus. Qua opera, quia pro
 sua virili, egregie defunctus est, pater [p. 487.] *Szentiványi*, utemur hac eius diligentia,
 eo confidentius, quo magis certum nobis est, ex coenobii^{x.)}²ⁱ tabulario catalogum illum
 suum fuisse continnatum; id tamen praefati, ut liceat nobis, quae observavimus alibi, lau-
 datissimis eius curis intertexere. Habet autem *Szentiványi*³ series illa ad hunc modum:

1. S. Anastasius, *dictus Astricus*,^{y.)}⁴ⁱⁱ *abbas monasterii Breunoviensis*⁵ *in Bohemia, a*
S. Adalberto constitutus, veniens ad S. Stephanum regem,⁶ *anno D. noningentesimo no-*
nagesimo octavo. Primus ab eodem proto-coenobii S. Martini praesul ordinatur, et privile-
gio omnium primo, cum decimis puerorum,^{z.)}⁷ *et omnium rerum crescentium integri et to-*
talis Comitatus Simigiensis insignitur. Anno MI. Romam legatione S. Regis fungitur, et

v.) Istud unicum convivale fuit, quod cum cerneret, pocula, quae liberaliter, et vino generosiore offusa,
 ministrabantur, aqua me diluere, placide obiurgarit, moneritque: *uti asellis suis parcerem, merumque*
potarem. Sciscitanti: quid hoc esset aenigmatis? blande subridens: *aquam, inquit, asini, arduo, uti vides,*
adscensu toto die defatigati; vinum, cellaria, proviso, in multos annos adparatu, onusta, sufficiunt. Plus enim
crede vini coenobio inest, quam aquae. Concessi lubens, amico huic iurgio.

x.) Ita est in *Dissertatione paralipomenonica rerum memorabilium Hung. catalogo LXV.* p. 135.

y.) Controversiam de hoc *Astrico*, nostram haud facimus. Vide, quae de eo, qua *Colocensi metropolita*,
 TIMON memorat, in *Imagine Hung. novae*. p. 70. et in *Chronologia Rer. Hungar.* ad annum MIV. atque nos
 operis huius nostri Tom. III. p. 539. Adde CHARTUITIUM, in *Vita S. Stephani* p. 271. sequ.

z.) Non sunt *puerorum*, sed *liberorum decimae* adpellandae, quod quemadmodum sit accipiendum, supra,
 cum cura monuimus, commentationis huius §. VI. notae I.)

¹ in nota v.) *provisio* corr. ex *provisio* sec. ms. A; *aenigmatis* corr. ex *enigmatis* sec. A ² in nota x.) *para-*
lipomenonica corr. ex *paralipomenica* ³ corr. ex *Szentiványi* sec. ms. A ⁴ in nota y.) *Chartuitium* corr. ex
Chartuitum ⁵ corr. ex *Brenoviensis* sec. A et SZENTIVÁNYI 1699. p. 135. ⁶ *Stephanum regem* SZENTIVÁNYI
 1699. l. c. *regem Stephanum* ⁷ in nota z.) *commentationis* corr. ex *commentationis*

ⁱ *Locum in nota x.) citatum vide* SZENTIVÁNYI 1699. p. 135. (*ubi in titulo catalogi haec leguntur: „...ex archivo*
eiusdem proto-monasterii.)

ⁱⁱ *Locos in nota y.) citatos vide in* TIMON 1734. p. 70.; TIMON 1736. p. 2.; BÉL 1735–1749(è) III. p. 539.;
 CHARTUITIUS 1600. pp. 271–272.

post allatam divinitus desti[natam, adeoque¹ sacram coronam a Sylvestro II.² summo pontifice, primus a S. Rege Stephano archi-episcopus Colocensis creatur. Duravit annis VI. desiit anno MIV.

2.³ S. Bonifacius I. post quatuor annorum curam abbatialem, ad populos Istri, in fide Christi instruendos, a S. Stephano missus, ibidem, in dilatazione fidei, pro eadem gladio percussus^{a.)ⁱ} martyrio⁴ coronatur. Duravit annis IV. desiit MVIII.⁵

3. Henricus sub Benedicto VIII. s. p. unus ex reliquis a monasterio Montis Cassinensis, iussu s. pontificis, in Hungariam missus, S. Sebastiano, ex monasterio S. Martini, iam tunc in primum archi-episcopum Strigoniensem assumpto carissimus:⁶ medio cuius, in spiritualibus, et temporalibus, plurimum confortatur. Duravit annis XIX. desiit anno MXXVII.

4. Deda I.⁷ sub Benedicto IX. S. Mauro, ex monasterio S. Martini in primum episcopum Quinque-Ecclesiensem⁸ assumpto, familiarissimus. Medium fere regimen suum in variis persecutionibus, sub Petro Alemanno,⁹ et Hungaris in pristinos errores, maiori ex parte redeuntibus perficit, et ab iisdem, post plurimas toleratas¹⁰ aerumnas conficitur. Duravit annis XIV. desiit MXLI. [p. 489.]

5. Abricus¹¹ sub Gregorio VI. sub quo, post publica edicta resipiscentis Andreae I. regis Hungariae, conventus in persecutionibus dissipatus iterum restauratur. Duravit annis VII. desiit MXLVIII.

6. Ramerius sub S. Leone IX. S. Gerhardi¹² primi episcopi Csanadiensis,¹³ ex monasterio S. Georgii de Venetiis oriundi, socius, Belae, Salomoni, et Geyzae regibus gratissimus, aetate licet languidus, in florentissimum tamen archi-coenobium redegit ordinem. Duravit annis XXVII. desiit MLXXV.

7. Gvala,¹⁴ sub S. Gregorio¹⁵ VII. magnae apud S. Ladislaum regem venerationis, sub quo ecclesia S. Martini multis condecoratur praediis, et possessionibus; ut videre est, in descriptione bonorum eiusdem ecclesiae a S. Ladislao rege privilegialiter impertita. Duravit annis XXIII. desiit MXCVIII.

8. Petrus I. sub Paschali II. a quo pluribus ecclesia S. Martini cumulatur libertatibus, et exemptionibus. In conservatione zelator exstitit optimus; ut videre est in bullario, num. 108. Duravit annis XVI. desiit MCXIV.

9. Deda II. sub B. Callisto¹⁶ II. in tranquillitate gubernat, et sub Stephano II. rege, pietiores Hungarorum animos expe[p. 490.]ritur; ut videre est archivi num. 446. Duravit annis 10. desiit MCXXIV.

10. David, Henrici Scines comitis frater, sub Honorio II. et Innocentio II. plurimum potuit apud magnates regni Hungariae. Duravit annis XXIII. desiit MCXLVII.

a.) Consule INCHOFFERUM, *Annal. Ecclesiasticor. Reg. Hung.* ad annum MVII. p. 282.

¹ SZENTIVÁNYI 1699. p. 136. *ideoque* ² SZENTIVÁNYI 1699. l. c. *Sylvestro II.* ³ corr. ex II. ⁴ corr. ex *martyrio* ⁵ corr. ex MIV. ⁶ SZENTIVÁNYI 1699. l. c. *charissimus* ⁷ add. sec. A et SZENTIVÁNYI 1699. l. c. ⁸ SZENTIVÁNYI 1699. l. c. *Quinque Ecclesiensem* ⁹ SZENTIVÁNYI 1699. l. c. *Alemano* ¹⁰ SZENTIVÁNYI 1699. l. c. *tolleratas (!)* ¹¹ SZENTIVÁNYI 1699. l. c. *Abbricus* ¹² SZENTIVÁNYI 1699. l. c. *Gerardi* ¹³ SZENTIVÁNYI 1699. l. c. *Csanadiensis* ¹⁴ corr. ex *Gvala* sec. A et SZENTIVÁNYI 1699. l. c. ¹⁵ corr. ex *Georgio* sec. A et SZENTIVÁNYI 1699. l. c. ¹⁶ corr. ex *Calisto* sec. SZENTIVÁNYI 1699. l. c.

ⁱ Vide INCHOFFER 1644. p. 286. (! non in p. 282., uti in nota habetur.)

11. Raphael,¹ sub Eugenio III. sub quo insigne illud monasterium B. V. Mariae, de monte Kissing,² modo Nemet-Ujvár a Valfero comite, anno MCLVII. fundatum, cum iure patronatus archi-abbatiae S. Martini subiicitur, et auctoritas³ abbates eiusdem loci constituendi, archi-abbatibus committitur. Duravit annis XII. desiit MCLIX.

12. Reinaldus, sub Alexandro III., a quo priorum libertatum, et exemptionum impetrat confirmationem. Duravit annis XVI. desiit MCLXXV.

13. Similis, sub eodem, et Urbano III. a quo contra Demetrium comitem, abbatiam de monte Kissing occupare volentem, fortiter defenditur. Duravit annis XIII. desiit MCLXXXVIII.

14. Petrus II. sub Clemente III. qui omnes libertates, et immunitates prioribus concessas, eidem confirmavit.⁴ Duravit annis VIII. desiit MCXCVI. [p. 491.]

15. Ioannes I. sub Innocentio III. regularis observantiae promotor eximius. Duravit annis X. desiit MCCVI.

16. Urias, alias⁵ Uroz,⁶ vel Orcz⁷ dictus, vir maximarum experientiarum, cum Andrea II. rege Hungariae,⁸ ad terram sanctam proficiscitur, et monasterium facile tot praediis, et possessionibus cumulavit, quot annis regnavit. Ob singulares animi dotes, ab Innocentio IV. tempore fluctuantis ecclesiae, ad concilium evocatur. Quae, et quanta hic acquisiverit,⁹ videre est in bullis summorum pontificum, et privilegiis Hungariae regum, omnes acquisitiones¹⁰ eiusdem confirmantium. Duravit annis XLVIII. desiit MCCLIV.

17. Salomon, sub Alexandro IV. pro quantitate sui regiminis, ecclesiam S. Martini, congruis, et utilibus auxit bonis. Duravit annis IV. desiit MCCLVIII.

18. Favus,^{b,i} sub eodem, qui primus incepit munire montem in insula Balaton, modo Sziligeth dictum, cum omnibus bonis a Bela, et Stephano regibus Hungariae, contra excursions Tartarorum, muniendum sibi et ecclesiae suae collatum. Duravit annis V. desiit MCCLXIII. [p. 492.]

19. Ladislaus I. sub Urbano IV. ex abbate S. Salvatoris de Szekszárdio,¹¹ in promovenda S. Martini iustitia zelose decertat, et non parvum sui desiderium relinquit. Duravit annis III. desiit MCCLXVI.

20. Bonifacius II. sub Innocentio V. laudabili in cunctis moderamine potitur. Duravit annis XV. desiit MCCLXXXI.

21. Hermannus,¹² sub Honorio IV. plurimis a saecularibus perturbatur litigiis, quia saecularis vitae status, ut scribit Bela rex Hungariae, semper pronior est ad iniqua, et cupiditas eorum, nunquam suo novit iure contineri. Duravit annis XIV. desiit MCCXCV.

22. Iacobus sub Bonifacio VIII., tempore cuius plurimis regnum agitabatur¹³ perturbationibus. Duravit annis XIII. desiit anno MCCCVIII.

b.) De huius nomine, supra nostram coniectationem dedimus. §. XIV. p. 458.

¹ SZENTIVÁNYI 1699. p. 137. *Raphaël* ² SZENTIVÁNYI 1699. l. c. *Kissing* ³ SZENTIVÁNYI 1699. l. c. *authoritas* ⁴ SZENTIVÁNYI 1699. l. c. *confirmat* ⁵ SZENTIVÁNYI 1699. l. c. *aliis* ⁶ SZENTIVÁNYI 1699. l. c. *Uros* ⁷ SZENTIVÁNYI 1699. l. c. *Orez* ⁸ *rege Hungariae* SZENTIVÁNYI 1699. l. c. *Hungariae rege* ⁹ corr. *ex aquisiverit* ¹⁰ corr. *ex acquisitiones* sec. SZENTIVÁNYI 1699. l. c. ¹¹ SZENTIVÁNYI 1699. l. c. *Sexardio* ¹² SZENTIVÁNYI 1699. l. c. *Hermanus* ¹³ SZENTIVÁNYI 1699. p. 138. *agitatur*

ⁱ In nota b.) numerus „p. 458.” a copista additus est, qui notat numerum paginalem manuscripti C, quo utimur. Locum, de quo in nota agitur, in nostra editione vide in p. 195.

23. Ioannes II. sub Clemente V.¹ cum quodam defectu in oculo a conventu electus, quia tamen medici assecurarunt eundem posse sanitati restitui, confirmationem impetrat. Duravit annis V. desiit MCCCXIII. [p. 493.]

24. Ladislaus II. sub Clemente V., tempore cuius spoliis,^{c.)}² et praedis passim omnia permiscuntur, et bona ecclesiarum a potentioribus diripiuntur,³ ut iam tunc regno, quis dicere poterit, quod Valentiniano civis quidam Romanus dixit: Sinistra tua dexteram tibi amputasti. Duravit annis VI. desiit MCCCXIX.⁴

25. Nicolaus I.^{d.)}⁵ sub Ioanne XXII.⁶ multa perpessus in manutentione decimarum Comitatus Simigiensis, quas nobiles, et alii inturbare conabantur. Duravit annis XVI. desiit MCCCXXXV.

26. Wilhelmus,⁷ aliis Willermus,^{e.)}ⁱ cognomento Hamer⁸ dictus, medio dispensationis pontificiae, ex ordine Mendicantium, ad ordinem S. Benedicti assumtus. Hic⁹ Clementi VI.¹⁰ lamentabiliter in [p. 494.] memoriam revocat, propter irruptiones¹¹ Tartarorum, XL. monasteria ordinis S. Benedicti fuisse ruinata, et bona eorundem, a diversorum statuum potentibus occupata. Post regimen annorum viginti et unius, episcopatu Quinque-Ecclesiensi¹² praeficitur. Duravit annis XXI. desiit MCCCLVI.

27. Siffridus, alias Sefridus,¹³ ab Innocentio VI. Ludovico primo regi Hungariae plurimum commendatur.^{f.)} Duravit annis VIII. desiit MCCCLXIV.

28. Wladislaus¹⁴ dictus Cvaar, olim dux albus Cviariae¹⁵ Ludovici I. Hungariae regis frater. Moritur XI. Novembris, sub effigie marmorea sepultus in ecclesia S. Martini. Duravit annis XIV. desiit MCCCLXXVIII.^{g.)}ⁱⁱ¹⁶ [p. 495.]

c.) Huic equidem diplomatum fide Nicolaum I., qui se adversus Matthaei Trencsinensis iniurias, passim, apud conventus, et capitula tuitus, praeposuerim, ad annum MCCCXVII. sicuti iam adnotavimus.

d.) Si Ioannem II. excepit Nicolaus I. atque huic Ladislaus II. successit, Nicolaus hic secundus sit oportet. Habeo eius notitiam, ex tabulis supra exhibitis.

e.) Praefuit capitulo ordinis S. Benedicti, quod anno MCCCXLII. Vissegradi celebrabatur. TIMON ad hunc annum.

f.) Tuetur iura coenobii, in Ujhely ad Vagum anno MCCCLVIII.

g.) Erronee fere singula, quae ex TIMONE ad annum MCCCLXXV. sic emendet lector benevolus. Wladislaus, Casimiri filius, olim dux Cuiaviae, cognatus Ludovici, monachus, e regio Polon. genere ad regnum a quibusdam accersitus, vincitur a Ioanne Cmitha. A Ludovico opulenta abbatia donatur; nimirum S. Martini Montis Pannoniae: alii repulsum in monasterium volunt, ex quo profugerit. Ergo, non fuit LUDOVICI frater; sed ob ELISABETHAM matrem, Polonico editam sanguine, cognatus. Annales certe Hungarici, duorum tantum fratrum LUDOVICI I. meminere: Andreae puta, et Stephani. Quid? quod ipse LUDOVICUS rex in praeceptorii litteris, quibus Wladislao huic, sive, uti scribebatur, Ladislao, recuperandarum possessionum facultatem impertitur, non fratrem, sed venerabilem et religiosum virum, sibi dilectum, et fidelem, adpelleat. Manavit error, ex ingenio Hungaricae linguae, qua fratres vocitare moris est, cognatos, atque consanguineos, universim omnes.

¹ sub Clemente V. omiss. apud SZENTIVÁNYIUM 1699. l. c. ² in nota c.) Trencsinensis corr. ex Trencsnensis sec. ms. A ³ corr. ex diripiuntur ⁴ SZENTIVÁNYI 1699. l. c. 11319 (!) ⁵ in nota d.) hic corr. sec. huic sec. A ⁶ SZENTIVÁNYI 1699. l. c. XX. (!) ⁷ SZENTIVÁNYI 1699. l. c. Vilhelmus ⁸ add. sec. SZENTIVÁNYI 1699. l. c. ⁹ SZENTIVÁNYI 1699. l. c. huic ¹⁰ SZENTIVÁNYI 1699. l. c. Clemens VI. ¹¹ corr. ex eruptiones sec. SZENTIVÁNYI 1699. l. c. ¹² SZENTIVÁNYI 1699. l. c. Quinque Ecclesiensi ¹³ SZENTIVÁNYI 1699. l. c. Seffridus ¹⁴ SZENTIVÁNYI 1699. l. c. Uladislaus ¹⁵ corr. ex Cvtariae sec. SZENTIVÁNYI 1699. l. c. ¹⁶ in nota g.) post Wladislaus TIMON 1736. p. 52. add. in Ungaria

ⁱ Locum Timonis, de quo in nota e.) mentio est, vide in TIMON 1736. p. 48.

ⁱⁱ Locum in nota g.) citatum vide in TIMON 1736. pp. 51–52.

29. Paulus I. *sub Urbano VI. in recuperandis possessionibus per iniurias temporum distractis plurimum desudat. Duravit annis X. desiit MCCCLXXXVIII.*

30. Stephanus I.^{h.)}¹ *ab² eodem Urbano VI. regi et regnicolis Hungariae crebrius commendatur pro auxilio contra dissipatores, et violentos occupatores bonorum ecclesiae S. Martini, eidem impertiendo. Duravit annis XI. desiit MCCCXCIX.*

31. Dosa, *aliis Dose dictus. Inter-abbas et commendatarius ecclesiae S. Martini. Duravit annis VIII. desiit MCCCCVII.*

32. Ioannes III. *olim dux Opuliae, episcopus Wratislaviensis, et gubernator archi-abbatiae S. Martini. Duravit annis XI. desiit MCCCCXVIII.*

33. Nicolaus II. *dictus alias Wenceslaus de Dombo, a Martino V. Sigismundo regi, in specialem protectionem commendatur, uti videre est in bullario num. CV. Duravit annis XVIII. desiit MCCCCXXXVI.*

34. Thomas de Debrenthe, *simul episcopus Iauriensis,³ et commendatarius ecclesiae S. Martini. Duravit annis XX. desiit MCCCCLVI. [p. 496.]*

35. Ladislaus III. *ob frequentiores seditiones, quae in regno grassabantur, aegre admodum regimine⁴ suo fungitur. Duravit annis XI. desiit MCCCCLXVII.*

36. Dominicus, *praepositus ad Sanctum Nicolaum de Alba, et commendatarius abbatiae S. Martini. Duravit annis X. desiit MCCCCLXXVII.*

37. Benedictus Piber, *castellanus arcis Budensis, et administrator S. Martini. Duravit annis VI. desiit MCCCCLXXXIII.^{i.)}⁵*

38. Matthias I. *ex custode monasterii Sancti Martini. Duravit annis XV. desiit MCCCXCVIII.*

39. Matthaeus de Tolna,⁶ *ex clerico Quinque-Ecclesiensi,⁷ in ordinem S. Benedicti assumptus, et archi-abbas crea[p. 497.]tus, sub quo ordo Benedictinus, tam pontificii, quam regis libertatibus, et exemptionibus saluberrimis, de novo cumulatur, et omnes abbates, ac prioratus, abbates non habentes, archi-abbati, eiusque capitulo, post quodlibet triennium ab ipso instituendo subiiciuntur, uti exstant desuper plurimae bullae summorum pontificum, ad instantiam regis, et regnicolarum elargitae. Hic praevidens turbationem regni, ob interitum Ludovici II. regis, archivum, cum quibusque pretiosis antiquitatibus, ad Cameram Viennensem defert, omnibus insciis conservandum. Duravit annis XXXVI. desiit MDXXXIV.*

40. Michael⁸ *dictus de Iaurino, ex priore electus, et archi-abbas confirmatus. Duravit annis VIII. desiit MDXLII.*

41. Comes Franciscus Nyári, *tutor et conservator monasterii S. Martini. Duravit annis IX. desiit MDLI.*

42. Ioannes IV. de Csanád,⁹ *olim abbas S. Mauriti¹⁰ de Bél, qui post octenne suum regimen, resignavit archi-abbatiam sequenti. Duravit annis VIII. desiit MDLIX.*

^{h.)} Si *Favus* ad numerum XVIII. *Stephanus* dicendus est, uti habet diploma, hic equidem fuerit *Stephanus II.*

^{i.)} Sub *Benedicto*, et qui eum excepit, *Matthia I.* controversia, *de sigillaribus pecuniis*, quas *Iauriensis episcopus*, iuxta et *abbas S. Martini*, exigere solebant, eo usque invaluerat, ut debuerit publica anni MCCCXCVIII. Artic. LXIV. sanctione ad discutiendum destinari.

¹ in nota h.) *Si* corr. sec. *S.* sec. **A** ² corr. ex *ad* sec. SZENTIVÁNYI 1699. l. c. ³ SZENTIVÁNYI 1699. p. 139. *Iaurinensis* ⁴ corr. ex *regimini* sec. SZENTIVÁNYI 1699. l. c. ⁵ in nota i.) *Matthia* corr. ex *Mathia* ⁶ SZENTIVÁNYI 1699. l. c. *Tolna* ⁷ SZENTIVÁNYI 1699. l. c. *Quinque Ecclesiensi* ⁸ SZENTIVÁNYI 1699. l. c. *Michaël* ⁹ SZENTIVÁNYI 1699. l. c. *Chanád* ¹⁰ corr. ex *Mauricii* sec. SZENTIVÁNYI 1699. l. c.

43. Ladislaus IV. ex abbate S. Iacobi de Silisio¹ sub Pio IV. summo pontifice. Duravit annis V. desiit MDLXIV. [p. 498.]

44. Petrus Tordai, inter-abbas. Duravit annis III. desiit MDLXVII.

45. Stephanus II. de Fejérvö² episcopus Nitriensis,^{k.)i} et gubernator (dissipator) monasterii S. Martini. Duravit annis XXV. desiit MDXCII.

46. Paulus II. dictus Baranyai de Eöchen,¹⁾³ qui una cum conventu, post expugnatum a Turcis⁴ Iaurinum, in arce S. Martini obsessus, interficitur. Duravit annis II. desiit MDXCIV.

47. Ioannes V. cognomento Kutassy,⁵ archi-episcopus Colocensis, episcopus Iauriensis,⁶ praepositus Albensis, et inter-abbas S. Martini. Duravit annis VIII. desiit MDCII.

48. Georgius Himmelreich⁷ a Scharffenberg, sub quo, medio patris sui, Tiburtii Himmelreich,⁸ Rudolphi et Matthiae imperatorum secretarii, rursus in lucem venit archi-episcopus, quod octo prioribus ipsius praedecessoribus erat ignotum. Duravit annis XXXVII. desiit MDCXXXIX. Defendit titulum archi-abbatis propalam, in synodo Tyrnaviae, anno MDCXXX. sub cardinale PETRO PÁZMAN celebrata. Sic enim acta diei secundi habent, apud CAROLUM PÉTERFFY S. I.:ⁱⁱ Georgius Himmelreich, archi-abbas de S. Monte Pannoniae,⁹ in comprobationem tituli sui, non abbatiae solum; sed archi-abbatiae produxit aliquot summorum pontificum bullas, quibus praedecessoribus suis, et omnibus eius loci abbatibus archi-abbatiae titulus collatus¹⁰ fuit. Quod etiam illustrissimus cardinalis, et¹¹ synodus agnovit, et ratum habuit. Ista non siluisse iuvat.ⁱⁱⁱ [p. 499.]

49. Matthias II. cognomen Pálffy,¹² sub quo ordo Benedictinus iterum introductus, cooperante, et plurimum adiuvante principe Antonio episcopo Viennensi, et abbate Cremifanensi. Duravit annis VIII. desiit MDCXLVII.

50. Andreas Placidus I. Magyer dictus, ex priore S. Martini electus, magnam sui in restauratione aedificiorum memoriam reliquit. Duravit annis XX. desiit MDCLXVII.

51. Georgius Aegidius¹³ Genchy,¹⁴ sub quo anno MDCLXXXIII. monasterium a Turcis expugnatum, miserabilem in modum ruinat. Duravit annis XVII. desiit MDCLXXXIV.

52. Matthias III. Gerhardus Simoncsics¹⁵ ex abbate S. Mauritii¹⁶ de Bél, et superiore residentiae Modrensis, a conventu electus. Duravit annis V. desiit XXI. Novemb. anno MDCLXXXIX.

53. Martinus Rumer, ad S. Lambertum professor,¹⁷ et thesaurarius Cellensis, conventualiter electus et confirmatus, sub quo conventus iterum restauratus, in ordinem regularem

k.) Meminimus eius in episcopis Nitriensibus, Tomo IV. p. 321.

l.) De eius, cum coenobitis caede, a Turcis patrata, egimus supra §. XIX.

* Sacrorum Synodorum Hung. Parte II. p. 50.

¹ SZENTIVÁNYI 1699. l. c. *Silisio* ² SZENTIVÁNYI 1699. l. c. *Fejérvö* ³ SZENTIVÁNYI 1699. l. c. *Eöchen*
⁴ a Turcis add. sec. SZENTIVÁNYI 1699. l. c. ⁵ SZENTIVÁNYIUM 1699. l. c. om. ⁶ SZENTIVÁNYI 1699. l. c. *Iaurinensis* ⁷ SZENTIVÁNYI 1699. p. 140. *Himmelreich* ⁸ SZENTIVÁNYI 1699. l. c. *Himmelreich* ⁹ de S. Monte Pannoniae PÉTERFFY 1742. p. 307. *S. Martini de sacro monte Pannoniae* ¹⁰ corr. ex *cognitus* sec. PÉTERFFY 1742. p. 308. ¹¹ PÉTERFFY 1742. l. c. add. *S.* ¹² SZENTIVÁNYI 1699. l. c. *Pálffy* ¹³ corr. ex *Egydius* sec. SZENTIVÁNYI 1699. l. c. ¹⁴ corr. ex *Gench* sec. A; SZENTIVÁNYI 1699. l. c. *Genchii* ¹⁵ Matthias III. Gerhardus Simoncsics SZENTIVÁNYI 1699. l. c. *Matthias Gerardus Simonchics* ¹⁶ corr. ex *Mauritii* sec. SZENTIVÁNYI 1699. l. c. ¹⁷ corr. ex *professor* sec. SZENTIVÁNYI 1699. l. c.

ⁱ Locum in nota k.) citatum vide in BÉL 1735-1749(?) IV. p. 321.

ⁱⁱ Erronee quidem locus Péterffy in nota * adnotatus; is enim invenitur in PÉTERFFY 1742. II. pp. 307-308.

ⁱⁱⁱ Haec verba (defendit... iuvat) a Belio catalogo Szentiványiana addita.

reducitur. Obiit pie et devote, diem et horam obitus sui exacte praedicens. Duravit annis IV¹ desiit VI. Martii MDCXCIII.

54. Placidus II. *cognomento* Lendvay.²

55. Egidius³ Carner.

56. Caelestinus Göntz. [p. 500.]

57. *Benedictus II. Sajgó*, qui iam rebus coenobii moderatur, summa cum laude et admirabili quadam assiduitate, in recuperandis *divi Martini* haerediis. Feliciter!⁴

Atque hi quidem archi-abbates DCCXLII. retro annis coenobio praefuere. Sunt, qui credant, plures eruderari posse, si esset, qui id sibi laboris conscisceret, velletque ac posset non coenobii tantum, sed reliquorum etiam, qui sunt per *Hungariam*, conventuum, atque capitulorum, tabularia, perreptare, excutere,⁴ et in has istiusmodi accessiones, convertere. Quod nos quidem pulverulentum studium lubentes iis permittimus, quibus non aetas modo vegetior, sed occasiones quoque proniores sunt, ad avara passim scrinia, perscrutanda. [p. 501.]

§. XXIV.

*Privilegia
et singulares
abbatiae
huius
praerogativae:*

Porro, quod ad praerogativas, et singularia coenobii iura adinet, multa ea sunt, neque communia, ordinibus aliis. Uno ea fasce S. STEPHANUS complexus est eo diplomate, quod supra recitavimus. Hinc postea, quid quid, seu a pontificibus *Romanis*, seu a regibus *Hungariae*, indultum coenobio est, tanquam ex genuino fonte promanavit. Certatim sane, ab utrisque tum sacris, cum civilibus, immunitatibus coenobii consulebatur, ut vera exemplar esset, *Cassinensis* illius, quod tabulae S. STEPHANI, meminerunt. Ergo, ipse quidem conventus, nullius in rebus sacris, praeterquam summi pontificis, arbitratui subest. Accedit liberrima eligendi, communibus suffragiis abbatibus potestas, sive is demum aliunde postuletur, sive e gremio *conventus* petatur. quem demum, pro eo, ac lubet, huic, illinc episcopo, initiandum⁵ repraesentant: ad confirmandam vero dignitatem eam, neminis, quam pontificis maximi, atque *Hungariae* regis, auctoritate opus habent. In *actionibus* praeterea *personalibus*; nulli subsunt tribunali, neque ipse abbas, [p. 502.] coram alio quoquam, nisi coram rege, aut delegato ab eo iudice, suo, vel *conventus* nomine in ius vocari potest: quod contra se habet, in *actionibus realibus*; in his enim, pro re nata, iudices regni, ex legum praescripto, haud gravate, in causis suis agnoscunt. Praesul ipse, *archi-abbas* hodie salutatur, cum olim in regum tabulis, nudo⁶ abbatibus nomine insigniretur. Ita BONBARDI.^{m.)ii} *Abbatia S. Martini*,⁸ *a temporibus Matthiae regis archi-abbatia dicta: quippe Ranzanus praesulem huius coenobii archi-abbatem appellat, cum pro priori,*

*quando
praesul archi-
abbas coeperit
dici:*

^{m.)} In *Hungaria moderna*, p. 74.

¹ corr. ex VIII. sec. SZENTIVÁNYI 1699. l. c. ² SZENTIVÁNYI 1699. l. c. add. *modernus* ³ corr. ex *Egydus* sec. A ⁴ corr. ex *excuttere* ⁵ corr. ex *imitandum* sec. A ⁶ corr. ex *caeperit* ⁷ corr. ex *modo* sec. A ⁸ BONBARDI 1718. l. c. add. *PP. Benedictinorum*

ⁱ *Tres postremi abbates apud Szentiványium desiderantur (cf. SZENTIVÁNYI 1699. p. 140.), quippe qui post annum operis istius editi (1699) in dignitatem archiabbatialem evecti sunt (aut rectius Egidius Carner eo ipso anno 1699 inauguratus est).*

ⁱⁱ *Locum in nota m.) citatum vide in BONBARDI 1718. p. 74.*

in variis litteris et capitulis, in monasterio S. Andreae, apud Wissegradum¹ celebratis, simplici abbatis titulo donatus legatur. Atque meruit omnino honorificam eam adpellationem, D. Martini antistes:² quippe qui quatuor abbatum sui ordinis praelatus est. quos inter Bakonbélensem, et Domokiensem, sive Domolkiensem, a capitulo electos confirmat, ipse nullius auctoritati obnoxius. Ceteroquin, in praelatorum consessu, quales sunt comitiorum regni, primum post episcopos, locum, atque hunc quidem, ante generalem ordinis Eremitarum, veterrimo iure obtinet; in [p. 503.] cultu divino, capilla ei praefertur, facitque rem sacram, episcoporum ritu, in sandaliis. In hac abbatum D. Martini eminentia, illud peculiare est, quod cum Petro II. et Albensi praeposito, cum Iobo, Strigoniensi archiepiscopo, molestiae quidpiam, de accipiendo metropolita, intercessisset; ita CLEMENS III. contemperavit ritum, ut praerogativas quidem reliquas penitus abbati adfirmarit; iusserit tamen adventantes archiepiscopos, si ad S. Martinum, vel Albam eos invisere contingat, cum processione accipere. Graviter id, in tantis praerogativis, abbates tulere, ut iterandam, semel iterumque, censuerit sanctionem eam, INNOCENTIUS IV., cum URIAS rebus coenobii, extrema fere aetate, moderaretur; sicuti ex archiepiscopali, quod Posonii custoditur, tabulario⁴ condidicimus.

eius decora,
et iura
singularia:

ritus, quo archiepiscopum,
ad coenobium
invisentem³
accipit.

§. XXV.

Auctoritas conventus, et archi-abbatis, in rebus civilibus, eadem apud D. Martinum est, quae in reliquis sacerdotum collegiis. Capitula nimirum et conventus Hungariae sunt loca credibilia, et fide digna, capitularesque, et conven[p. 504.]tiales, seu personae ipsorum credibilium locorum fide dignitates; ita quidem,⁵ ut legalibus eorum actis, et factis, in puritate conscientiae relatis, prout et litteris⁶ eorundem legitime emanatis, ubique locus detur, fidesque adhibeatur.⁷ Verba sunt LADISLAI SZÖRÉNY.^{n.)}ⁱ De origine porro eius praerogativae haec habet:ⁱⁱ Capitula, et conventus Hungariae praeter servitium divinum, ad quod ex primaria sui fundatione, instituta sunt, etiam ad serviendum regno, ex post ordinata, et in loca credibilia erecta sunt.⁸ Idcirco inter alia regni servitia, etiam id⁹ praestant, quod in suo conservatorio, seu archivo, omnia litteralia¹⁰ instrumenta regnicolarum, quae ipsi regnicolae, in capitulis et conventibus sponte, ac libere, pro futura iurium suorum, haeredumque, successorum, ac legatariorum ipsorum cautela, conservari, et describi volunt, in certis libris,¹¹ Protocolla¹² vocatis, fideliter conservant, ac ubi necessitas postulaverit, petentibus, et sua iura quaerere, aut tueri volentibus, suo modo, ac via extradare tenentur, talibusque litteris¹³ legitime emanatis, ubique locus datur, fidesque adhibetur.^{o.)} Haec in[p. 505.]quam, auctoritas, communi quodam

Archi-abbatis,
et conventus,
in rebus civili-
bus auctoritas:

^{n.)} De praerogativis cleri regni Hungariae. Praerogativa XV. p. 61.

^{o.)} Confer huc Tripart. Parte II. Tit. XV. WLADISLAI II. Decreti I. Art. XLIII. 1723. Art. XLIII.

¹ BONBARDI 1718. l. c. Vissegradum ² corr. ex antistites sec. A ³ corr. ex in visentem a nobis ⁴ A in nota add. Capsa littera L. insignitum num. 13. II. 12. ⁵ quidem omiss. apud SZÖRÉNY 1729. p. 61. ⁶ SZÖRÉNY 1729. l. c. literis ⁷ corr. ex adhibentur sec. SZÖRÉNY 1729. l. c. ⁸ SZÖRÉNY 1729. l. c. fuerint ⁹ etiam id SZÖRÉNY 1729. l. c. id etiam ¹⁰ SZÖRÉNY 1729. l. c. litteralia ¹¹ SZÖRÉNY 1729. p. 62. add. vulgo ¹² corr. ex protocolla sec. A et SZÖRÉNY 1729. l. c. ¹³ SZÖRÉNY 1729. l. c. literis

ⁱ Locum in nota n.) citatum vide in SZÖRÉNY 1729. p. 61.

ⁱⁱ Vide SZÖRÉNY 1729. pp. 61–62.

*post longam
cessationem,
publica lege
instauratur:*

sacerdotii iure, et coenobio *D. Martini* in solidum propria, atque post longam, per bella *Turcica*, cessationem, nostra aetate instaurata est, publico regni comitio, quod anno MDCCXXIII. concelebrabatur.¹ Lex^{p)} in eam rem lata, ne desideretur a lectoribus, recitanda est.ⁱ *Consideratis*² *Conventus* S. Martini S. Montis Pannoniae tum ipsa peculiari vetustate, tum etiam eiusdem sacri ordinis meritis, ex quo idem conventus, iam a multis retroactis annis, executiones solitas facere cessaverit: ideo eundem conventum restaurandum regnicolae censent, et in posterum³ executiones, expeditionesque, sub reproducto coram regni statibus eiusdem antiquo sigillo, per eum fieri posse statuunt, ita tamen, ut dominus archi-abbas, personas conventuales, ad minimum quinque, corporali iuramento, in forma annexa adstrictas, pleno numero, notariumque idoneum, continuo⁴ habeat, seque una cum conventu, ad instar aliorum locorum credibilium legibus regni conformare teneatur; id quod respectu reliquorum quoque credibilium locorum, in functionibus suis procedentium, et praevio modo nondum restauratorum, cum in ordine ad praestandum iuramentum, tum vero quoad personas, modalitate articuli praecedentis XXXIX. extensum intelligitur. [p. 506.] Ista tunc, conventus causa sanciebantur.⁵ Longum foret, iuris iurandi formulam,^{q)} qua ad tuendam fidei dignitatem, archi-abbas, et ad quos ea procuratio adinet, obstringi consueverunt, isthuc transcribere. Istud adfirmasse suffecerit, ita esse concinnatam, ut nequeat, seu adductius, seu scrupulosius, ad conscientiam summa fide administrandae rei obstringendam.

*iuris iurandi
in eam rem
formula.*

§. XXVI.

*Sigilli
conventus
authentici
habitus:*

Sigillum, quod meminerunt status, atque ordines, vetus omnino est, et ita comparatum, ut antiquissimis quibusque, quae superant per *Hungariam*, optimo iure conferri possit. Dedit eius historiam, recens atque scitus scriptor,^{r)}ⁱⁱ quam nihil piget nostram fecisse. *E conventibus regni*, inquit, *ille profecto in primis*⁶ *memoria dignus est, qui vetustate aequae ac famae gloria, ceteris*⁷ *praestat. Illustratur eo sanctissimum illud magni Benedicti domicilium in Sacro Pannoniae monte, a Geyza duce honoribus D. Martini*, [p. 507.] *ante millesimum annum inchoatum, a S. Stephano rege ac filio, anno MII. perfectum, plurimis fortunae bonis cumulatam, muneribus excultam, privilegiis ditatam. „Haec illa domus est (verbis*⁸ *Ladislai Thuroczii,*^{s.)}ⁱⁱⁱ *ultra*⁹ *insistere lubet), in qua primum in Hungaria aperta litterarum*¹⁰ *palaestra*¹¹ *auditae sunt Musae patriae Latinum loqui; ex qua, velut*¹² *e seminario quodam diviniore ad gubernandum ecclesiarum clavum transferebantur praesules, in qua formabantur apostoli, crescebant martyres,*

*coenobii insignis veneratio,
quibus rebus
procurata olim:*

p) Articulo XLIV.

q) Legitur ea articulo eodem.

r) Auctor *Cerographiae Hung.* §. III. De sigillis capitulorum, et conventuum.

s) *Hungariae suis cum regibus*, p. 122.

¹ corr. ex *concelebrabatur* ² ARTICULI 1723. l. c. add. *praeterea* ³ *in posterum* ARTICULI 1723. l. c. *imposterum* ⁴ ARTICULI 1723. l. c. *continue* ⁵ corr. ex *sanciebatur* sec. A ⁶ KOLLER 1734. p. 123. *imprimis* ⁷ KOLLER 1734. l. c. *caeteris* ⁸ KOLLER 1734. l. c. add. *R. P.* ⁹ corr. ex *ultra* sec. A et KOLLER 1734. l. c. ¹⁰ KOLLER 1734. l. c. *litterarum* ¹¹ corr. ex *palustra* sec. A et KOLLER 1734. l. c. ¹² corr. ex *velut* sec. A et KOLLER 1734. l. c.

ⁱ *Legis editionem, qua Belium usum esse verosimile est, vide in* ARTICULI 1723. p. 99.

ⁱⁱ *Locum in nota r.) citatum vide in* KOLLER 1734. pp. 123–124.

ⁱⁱⁱ *Locum in nota s.) citatum vide in* TURÓCZI 1729. p. 122. *quem auctorem Koller in opere suo citat.*

exercebantur doctores, vivebant sancti.” quibus decoribus etiamnum mons ille ad admirationem resplendet. Neque vero, tot calamitatum procellae, quibuscum¹ seculis² prope singulis, ad extremum conflictabatur, tantum potuere,³ ut locum hunc veteri⁴ religioni eriperent. Certe archi-abbatis hodierni, Benedicti Sajgó,⁵ laudatissima opera, ad eam in dies⁶ excolitur praestantiam, quae primaevae iure felicitati certarit. Documento sit illud, quod ad materiam⁷ praesentem cumprimis pertinet. Posteaquam anno MDLXXXIV.⁸ mons Pannoniae cum vicino Iaurini praesidio, Ally bassae⁹ potentiae succubisset, atque idcirco Expeditiones Conventuales, ad annum usque saeculi, quod agimus, vigesimum secundum, iniquitate temporum intermissae essent, opportunitate¹⁰ comi[p. 508.]tiorum generalium, anno illo Posonii coactorum,¹¹ utendum ratus praesul vigilantissimus, ibidem status regni, et ordines, super sigilli sui innovatione palam convenire, usumque sigilli veteris authenticici, exemplis Expeditionum, iam inde a Caroli Martelli, et Ludovici I. aetate ad Ferdinandum usque I. adeoque ipsum fere ad excidium loci huius habitatum luculenter demonstrare coepit. Aequa, uti erant, praesulis postulata, regni consessus statuit; quare et regi, ut rata haberet, cetera¹² inter comitiorum capita, de more proposuit, cuius adprobationem¹³ secutam declarat articulus XLIV. anni MDCCXXIII. Soluta consessu, duos continuo, de V. Capitulo Iauriensi¹⁴ in testimonium, ad D. Martinum mittendos praesul laudatus, rogavit, quibus praesentibus conventum suum, pro Expeditionibus authenticis ad praescriptum ac amussim legis, instaurari fecit. Fortunatum hoc capite montem Pannoniae! ut, qui profanis iuxta ac sacris iuribus, adeo per illud revixerat. Sigilli memorati figura haec est. S. Pater Benedictus pontificalibus indutus, inque sede pontificia residens, laeva pedum tenet, ad quod velut¹⁵ assistens quidam ordinis assecla: inde genius, poculum toxico infectum manu gestat, cui dextra¹⁶ benedictionem divus impertit: sub pedibus divi effigies draconis. Inscriptio circula[p. 509.]ris: S. CAPITULI S. MARTINI DE S. MONTE PANNONIAE ordinis S. Benedicti.¹⁷ Haec laudatus auctor. Dememinit vero stellae, a sinistris sex radiis micantis; a dextris autem, alitis, nescio cuius; aquilam possis reri; unguibus trabem tenentis. Inscriptio, quae circuit, caractere Gothico incisa est. Simulacrorum interpretamenta, ad mirificos actus S. Benedicti respicere existimarim.

*increscit ea
hodierni
praesulis
vigilantia.*

§. XXVII.

De fati archivi, supra in coenobii historia, meminimus, quae non est opus recognoscere. Adservatur illud, summa adcuracione, ac fide, estque cum domesticorum monumentorum dives, tum refertum etiam, illatis peregre, chartis, schedis, litteris, et diplomatibus regum, capitulorum, atque conventuum, quibus familiarum iura perscripta sunt, adfirmataque. Ergo fert iure quodam suo, loci credibilis, sive authenticici axioma, sicuti coenobitae,¹⁸ fidei dignitatum titulos. De regulis, ad quarum praescriptum, scrupulosam vitam degunt monachi, non est huius loci dicere. Istud non est praetereundum, haerediis,

*Fata tabularii
huiatis:*

¹ corr. ex quibus cum sec A et KOLLER 1734. l. c. ² KOLLER 1734. l. c. saeculis ³ tantum potuere KOLLER 1734. p. 124. potuere tantum ⁴ veteri omiss. apud KOLLERUM 1734. l. c. ⁵ KOLLER 1734. l. c. Saigho ⁶ KOLLER 1734. l. c. indies ⁷ KOLLER 1734. l. c. materiam ⁸ corr. ex MDLXXXIV. A et KOLLER 1734. l. c. ⁹ KOLLER 1734. l. c. Aly-Bassae ¹⁰ KOLLER 1734. l. c. oportunitate (!) ¹¹ corr. ex exactorum sec. A et KOLLER 1734. l. c. ¹² KOLLER 1734. p. 125. caetera ¹³ KOLLER 1734. l. c. approbationem ¹⁴ KOLLER 1734. l. c. Iauriensi ¹⁵ KOLLER 1734. l. c. veluti ¹⁶ KOLLER 1734. l. c. dextera ¹⁷ S. Capituli... Pannoniae KOLLER 1734. l. c. S. Capituli. S. Martini. De. Sacro. Monte. Pannoniae. O. S. B. ¹⁸ corr. ex coenobita sec. A

*bibliothecae
adornandae
spes:*

*possessionum
coenobii
modus:*

*lis, ob decimas
Simigienses
mota, sopitur,
et quomodo:*

*auctoris
epiphonema.*

quae superiorum [p. 510.] seculorum tempestates, atque fluctus hauserant, magna virium contentione, partem maximam *D. Martino* postliminio vendicatis, eductis item, ad omne decus, atque opportunitatem, coenobii substructionibus, de adornanda, pro regionis habitu, bibliotheca, curam suscipere velle, celebratissimum praesulem. quae una res, ad efflorescentis monasterii felicitatem desiderari posse, videbatur his, qui intelligunt, quanta sint *ordinis Sancti Benedicti*, de re litteraria merita, quam inexhaustae opes eruditionis omnigenae, quamque pertinaces in eruderandis antiquitatibus, per *Galliam* potissimum, conatus. Haec vero singula non modo pulchrum ducent nostri posse aemulari, sed dabunt simul operam, ut constet apud externos, quid possint *Hungarica* ingenia, melioribus litteris subacta, et quibus praesto sunt instrumenta, ad elaborandum in iis studiis, quorum ornamenta atque utilitates aberant hucusque a patria nostra. Feliciter! Iam quod ad possessiones coenobii adtinet, opimae olim fuerunt, et quae non sacrae modo familiae, pro ordinis instituto, liberaliter sustentandae, egregie sufficiebant; sed tantum simul dabant annuorum¹ reddituum, quod sartis tectisque monasterii substructionibus erat necessarium: haud tamen aequabat² opes abbatis *Pécs-Váradiensis*. [p. 511.] *Reditus³ ac potentiam S. Martini⁴, quod adtinet⁵, haud aequasse videtur abbatem Pécs-Váradiensem⁶, utpote, qui longe maiorem militum manum⁷, ad castra submittere consueverat*. Verba sunt BONBARDI^{t.)i} ad mentionem coenobii, quod quidem disputare haud nostrum ducimus. Diffunduntur vero *D. Martini* possessiones, per *Iaurinensem* potissimum, atque *Veszprémiensem Comitatum*, et alibi passim. Nostra aetate *Simigiensis* provinciae census ille decimaeque, quas coenobio dedicavit S. STEPHANUS, magno animorum motu, in litem a provincialibus vocabantur. quae cum diutius apud tribunal regium, ultro citroque agitarentur, ad eum denique modum consopita est, uti *Simigienses* perpetuo in posterum iure, sacram eam regis munificentiam, *sex mille argenteorum nummuum*, quos *florenos* vocant, censu, conventui, in annos singulos pensarent, novis se controversiis abstinerent, atque definitum illud aes statis temporibus, in coenobium dependerent. Nos qua sumus erga laudatissimum *archi-abbatem Benedictum II.* observantia, ita cupimus coenobii rebus evenire omnia, quemadmodum id, et virtus op[.p. 512.]timi praesulis meretur, et totius instituti perpetuitas, suo quodam iure videtur poscere. Feliciter!

t.) Fallitur enim vero; cum utriusque abbatis banderium pari, hoc est, ducentorum equitum numero, censum fuerit: sicuti est in decreto WLADISLAI, anni MDXCVIII. Articulo XX.

¹ corr. ex *annorum* sec. A ² malim *aequabant* ³ BONBARDI 1718. p. 74. *Redditus* ⁴ *S. Martini* BONBARDIUM 1718. l. c. om. ⁵ BONBARDI 1718. l. c. *attinet* ⁶ BONBARDI 1718. l. c. *Pécs Varadiensem* ⁷ corr. ex *numerum* sec. BONBARDI 1718. l. c.

ⁱ *Locum Bonbardi supra citatum vide in BONBARDI 1718. p. 74.*

SECTIO II.

DE

*Processus Deserti, sive Pusztæ
Districtibus, et horum
oppidis, atque vicis.*

ARTICULUS I.

DE

Vicis Superioris Szokoró.

Regio est, *Iaurino* in meridiem partim, partim in occidentem, intra *Rabam* amnem, et vitiferos colles, usque in *Veszprémiensem* fines, obiacens. Huius vici sunt:

1.) *Gyirmot*, ad *Rabam* amnem, ea ora consedit, qua se alter *Martzalæ* profluentis alveus, *Arraboni* immergit. Tenuis ex se vicus, sed campo suffusus patentissi[p. 513.]mo. Modum piscationis, ex utriusque amnis confluxu, habet eximium. Est haeredium *Capituli Iaurinensis*.

2.) *Korontzó*, a meridie *Gyirmoto* vicinus, in eademque census ditione. Sedet aperta planitie, quam effusa ex *Arrabone* palus, perpetuo tramite, dum in silvas *Bakony* desinat, intersecat. Haec ea est planities, quam *Hungari* anno MDCCV. duce *Simone Forgács*, a *Sigeberto Heistero* caesariani exercitus imperatore deprehensi, clade sua nobilitarunt. *Forgácsius* nempe ante commotum bellum *Rakoczianum*, summus *Iaurini* praefectus, postea vero strenuus, at infelix *Rakoczii* sectator, uti urbi munitissimae insidiaretur, ac si posset, astu eam interciperet, ingenti exercitu, intra *Koronczó* et *Szemere* vicos castra metatus fuerat. Id, ut per exploratores, condidit *Heisterus*, coadunatis caesarianorum, quas habere poterat, copiis, in *Forgacsium* movet. Digna res est, quae isthic verbis WAGNERI^{u)}11 in litteras referatur. *Heisterus*, inquit, *Alba-regali*² *Iaurinum reversus, medio itinere*^{v)} *prope D. Martini montem castra inimica conspicatur, ac,*³ *quod oculo facile*⁴ *aestimari* [p. 514.] *poterat, facile duo de viginti*⁵ *numero, collectitiam quidem, et improbe armatam colluuiem; tamen si novis in dies, ut fiebat, accessionibus cresceret, multum periculi facturam.* *Forgacsius*⁶ *conspecto Germano, prope Bõrium vicum explicat aciem, noctem totam agit in armis: coenobitas,*⁷ *eius montis incolas, invitat ad postridianum, laetum Hungaris*⁸ *spectaculum, caedemque, ac fugam Germanorum ex edito tuendam.* *Heisterus, qui huic hostium*

^{u)} Libro XVIII. p. 756.

^{v)} Extrema itineris eius pars dicenda: quippe quum campus ille *Martius*, duobus admodum milliaribus *Iaurino* recedat, octo, contra, *Albaregalis*.

¹ in nota u.) XVIII. corr. ex VIII. sec. ms. A ² WAGNER 1719-1731. II. p. 756. *Alba regali* ³ WAGNER 1719-1731. II. l. c. at ⁴ *facile* omiss. apud WAGNERUM 1731. l. c. ⁵ WAGNER 1719-1731. II. l. c. *duodeviginti* ⁶ WAGNER 1719-1731. II. l. c. *Forgatsius* ⁷ WAGNER 1719-1731. II. l. c. *caenobitas* (!)

⁸ WAGNER 1719-1731. II. l. c. *Ungaris*

ⁱ Locum in nota u.) citatum vide in WAGNER 1719-1731. II. pp. 756-757.

generi congregari nunquam dubitabat, in pugnam item se comparat. Et enim,¹ sive prior invaderetur, sive praelio devitato, trans Arrabonem transferret² se, perinde, ut acie victus regionem omnem quam infestissimam erat habiturus. Tantaque erat egestas, ut adversus famem, vel generale transfugium, nullum fere, nisi in victoria, remedium esset. Itaque cohortatur ductores ordinum, eademque ad gregarios perferri iubet: explerent animis paucitatem numerorum; hostem esse, quem ante certamen, de fugae loco consultare, non ignorent; affore, periuriorum vindicem Deum; obsequerentur modo, vel in speciem aliena imperanti, certamque in victoriam irent. Haec effatus artique suae, et legionarii virtuti, confisus, etsi³ quatuor, non amplius, millia censeret, novum consilium, et audax capit, medioque in campo, nullo ab locorum situ [p. 515.] alarum praesidio cingendum se providens, ordines, ut in orbem pugnatorios, disponit. Et vero, mox ab tergo, lateribus, fronte circumfusus hostibus, iubet immotos stare, ne sclopetis quidem, nisi ad defensionem uti: conduplicat ordines alibi, quaque graviores premerent, castrensibus machinis globos irruentium dissipat, nec intermissa pilarum contorsione, etsi corona cinctus, una, ac dimidia hora, pugnam sustinet. Harum crebritatem, ad extremum non ferens equitatus Hungarus,⁴ certatim in tumultum quendam adnisi, se conglobant. Eam in rem, dudum intentus Heisterus, diducit aciem hactenus clausam; dat signum Schlickianis,⁵ in hiatus se, rarasque pone tumultum ordines infunderent, latera caederent. Inde, orto fugiendi initio, momento equitatus totus, qua caeca formido quemque raptaret, eripit se; peditatus strage tanta conciditur, ut maior cadaverum numerus, quam victorum esset. Praeter⁶ machinas aliquot, ac penum bellicum,⁷ nihil praedae fuit. Karolyus,⁸ e tormentorum fragore pugnari coniciens, cum tribus millibus, admissis habenis adproperans,⁹ fugientium scilicet numerum auxit. Heisterum, panis inopia, ipsis undeviginti diebus, eodem in loco defixum, ab legendis victoriae fructibus, cohibuit. Perduellibus adeo copia fuit perinde, [p. 516.] ac si praelio vicissent, instauratis viribus, regno toto¹⁰ exultandi, Schüttamque insulam, prope in conspectu victoris occupandi. Discrepant memoriales, ea de re, Hungarorum schedae. Subsistente, aiunt, parte altera, copiarum Forgácsii, in ulteriore Arrabonis ripa, ad vicum Patonam, Sigebertus Heister, incautos, et somno sepultos Rakoczianos, sub diluculum invadit. Equitatus post qualemcunque reluctantionem, Papam secessit; diutius in pugna peditatus perstitit; dum et hic incumbentibus caesarianis, in stagnum impulsus, resistere diutius haud potuit. Ergo, plures caeca palude mersi sunt, quam victorum armis caesi: cadaverum numerus, vix duo millia aequabat.¹ Proinde, neque in orbem pugnandum fuit Heistero, neque caesorum numerus, victorum superabat. Fuit hoc nimirum, toto eo belli genere, in more positum, ut minimae quaeque, secundae tamen caesarianorum, cum Hungaris velitationes, ad consummatissimarum victoriarum famam extollerentur, nec quidquam tamen ad summam rei, perficeretur. Et haec quidem ad Koronczó tunc gesta fuerunt.

3.) Mérges, profundius ad Rabam sepositus, et non agro¹¹ tantum rusticationi commo-
modo, sed silvis etiam caeduis circumfusus. Aggeres hic olim, adversus Turcarum

¹ WAGNER 1719-1731. II. l. c. etenim ² WAGNER 1719-1731. II. l. c. referret ³ corr. ex et si sec. A et WAGNER 1719-1731. II. l. c. ⁴ WAGNER 1719-1731. II. l. c. Ungarus ⁵ WAGNER 1719-1731. II. l. c. Schlickianis ⁶ WAGNER 1719-1731. II. p. 757. add. alma ⁷ WAGNER 1719-1731. II. l. c. bellicam (!) ⁸ WAGNER 1719-1731. II. l. c. Karolyus ⁹ WAGNER 1719-1731. II. l. c. adproperans ¹⁰ WAGNER 1719-1731. II. l. c. add. libere ¹¹ corr. ex agri sec. A

¹ Ex quibusnam „schaedis” Hungarorum memorialibus haec Belius excerpserit, plane ignoramus.

impressiones eductos, pax diuturnior, sen[p. 517.]sim detrivit: *Rakoczianis* certe, toto eo tumultu, pervius hic amnis fuit. Iura vici *Ostffii*, *Marffii*, et *Bussii*, suo modo inter se partita habent. Hinc prodierat, infausti exitus vir, *Petrus Pokius*, de quo, in arcis *Bajmocz* historia^{x.)}ⁱ diximus. De eo ISTVANFFIUS.^{y.)}ⁱⁱ *Erat*¹ *Petrus Pokius*² e *Mérgessiorum*³ *prope Laurinum gente, qui bonis, malisque artibus in Ioannis*⁴ *Corvini clientelam*⁵ *se insinuaverat, atque ab eo oppidum, atque arcem Bajmocziam,*⁶ *non procul Nitria*⁷ *distantem, gubernandam acceperat.* Etc.

4.) *Raba-Szent Mihály* modico a⁸ *Mérges* intervallo, pone *Arrabonem*, in occidentem repressus: ita dictus, uti a vicis reliquis, qui *S. Michaelis* nomen ferunt, discriminaretur. Est in ditione principum *Eszterházy*. Ceteroquin vicus tenuis.

5.) *Baboth*⁹ citerior, haud confundendus, cum ulteriore illo, quem in *Rabaköz* meminimus. Paucis a priori passibus seiungitur, ex aliquot nobilium villis rusticanis coallitus. Insignem fecit vicum, retardatus isthic HENRICI caesaris in citeriorem ripam traiectus. De hoc THURÓCZIUS.^{z.)}ⁱⁱⁱ *Caesar concitato*¹⁰ *cursum invasit fines Hungariae, intrans per Sempronium,*¹¹ *et cum vellet per Bobuth Rabtha (Rabam)*¹² *pertransire, fluvium Rabtha* [p. 518.] *stagnantibus aquis, et densissimis nemoribus, et scaturientibus paludibus impermeabilem transire non potuit.* Loquuntur haec vici antiquitatem; sed an nobilitatis praerogativa, qua gaudere aiunt vicum, ab hoc eventu promanavit in incolas, nequeo dicere.

6.) *Raba Szent Miklos*, eodem situ ad alveum amnis *Martzal* positus. Cognomen, quod a *S. Nicolao* habet, *Rabae* vocabulum definit, ne confundatur cum vicis aliis. cui tamen, et ager ad rusticandum sufficit, et silvae, alendo foco¹³ necessariae. Est iuris *episcopi Iauriensis*.

7.) *Moriczbida*, insignis oppido vicus, et cum agro frumentario, tum silvis luxurians. Latine *Mauritii pontem* dixeris, forte a vetere quodam possessore, cui *Mauritio* nomen fuit. Hodie partem ad *Franciscum Eszterházy*, partem ad sacras virgines, quae *Tyrnaviae* colunt, adtinet. Insulanus olim vicus fuisse perhibetur, quippe *Raba* amne, et *Martzalae* alveo, circumfusus, atque *Arpásso* interamnano vico illi obsitus. Iam in orientalem *Martzalae* ripam, ut pecoris pascendi maior¹⁴ expeditiorque sit opportunitas, translatus est, quam non raro, utriusque amnis diluvia sufflaminavere. Templum adhuc in veteris vici vestigio superat.

8.) *Malomsok*, retruso inde in meridiem situ, eo prorsus loco sedet, ubi alter [p. 519.] *Martzalae*, ex lacu *Papensi* demanans alveus, cum *Raba* confluit; nam, alter quidem ille penes *Moriczbidam*, *Gyirmothum* usque cursum flectit, dum in *Rabam* incurrat. Ex hac

x.) Tom. IV. p. 413. seq.

y.) Libro III. p. 42, 37.

z.) *Chron. Hung.* P. II. cap. XXXVII. p. 44, 26.

¹ ISTVÁNFFY 1622. l. c. add. *inter caeteros* ² ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Poquius* ³ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Mérgessiorum* ⁴ ISTVÁNFFIUM 1622. l. c. om. ⁵ ISTVÁNFFY 1622. l. c. add. *aulamque* ⁶ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Baimociam* ⁷ corr. ex *Nitria* sec. A et ISTVÁNFFY 1622. l. c. ⁸ corr. ex *in* sec. A ⁹ corr. ex *Raboth* sec. A ¹⁰ THURÓCZY 1600. p. 44. add. *itaque* ¹¹ THURÓCZY 1600. l. c. *Supronium* ¹² insert. a Belio ¹³ corr. ex *foro* sec. A ¹⁴ add. sec. A

ⁱ *Locum in nota x.) citatum vide in BÉL 1735-1749(?) IV. pp. 413-414.*

ⁱⁱ *Locum in nota y.) citatum vide in ISTVÁNFFY 1622. p. 42.*

ⁱⁱⁱ *Locum in nota z.) citatum vide in THURÓCZY 1600. p. 44.*

annium opportunitate, nomen vico enatum autumant, eo, quod pluribus molis frumentariis, fluviorum uterque inessus fuerit olim: id sane *Malomsok* Hungaris significat. Alioquin positionis omnino est commodissimae. Nam et agro pratisque suffunditur feracibus, et silvas habet, lignationi idoneas. Piscaturam haud inopem, confluentes, quos diximus, sufficiunt. Est haeredium gentis *Amade*.

9.) *Tsikvánd*, profundius in meridiem a *Raba* submotus, et silvis circumquaque incinctus. Censetur in mediocribus vicis, cui tamen haud deest agricolandi qualiscunque oportunitas. Est in potestate *Kisfaludiorum*.

10.) *Gyarmath*, ultra eas silvas, quibus *Tsikvánd* circumsidetur, in meridiem orientalem ita repressus, ut viam simul militarem, quae *Papam* deducit, insideat. Est hac ora *Veszpremiensis* provinciae limes, quem *Suevicæ* coloniae nobilem. Mira hae industria, agrum ex se foecundum percolunt. Adtinet perenni iure, ad *Praeposituram Csornensem*.

11.) *Thét* hinc occurrit, vicus eximius, et non rure minus¹ frumentario, quam silvis insignis. Colonorum,² qui sic satis sunt copiosi, [p. 520.] praeter rem agrariam, silvae caeduae lucelli quidpiam sufficiunt; quando lignationibus *Iaurinenses* quadamtenus sustentant. In eo nemore, qui inter *Tsikvánd*, et *Tét*, situ meridiem declinante, interiacet, fons medicatus detectus est annis superioribus. qui iam sacris peregrinationibus, in menses fere singulos, frequentatur, magna salubritatis existimatione. Paret *Ostffis*, et *Márffis*.

12.) *Szemere*, stagnantibus illis aquis, infra *Tét* adsedit, quae hac e *Raba*, ad *Bakonyi*³ usque margines, pertingunt, aut inde, isthuc restagnant. Vicus haud omnino exilis, agro foecundo, et tenuioribus silvis, praeditus. Dominantur ei *Meszlenii*, et *Miskeii*.

13.) *Gyömörü*, situ est, ad *Bakonyum* vergente. Amplus oppido vicus, in primis frequentia incolarum memorandus, et cum agri, tum silvarum dives. Est in dominatione *Francisci Eszterhazii*⁴ *Csesznekiensis*.

14.) *Szeretsény*, ita saracenum *Hungari* vocant. Vicus haud contemnendus, sive colonos spectes, sive agri ad rusticandum commoditatem. Retruditur sub ipsos silvarum *Bakony* radices, estque isto collimitio *Veszpremiensis*, et *Iaurinensis* provinciae disternator. Censetur in haerediis *Esterhazianis*. [p. 521.]

15.) *Kajár*, vicus tenuis, idemque *Comitatus Veszpremiensi* limitaneus. Colles subsedit, ea regione, qua se stagnum vulgo *Szent-Pál-Tó*, id est *S. Pauli lacus*, ex *Bakonyiensibus* silvis, per agrum *Lovász-Patonensem Comitatus Iaurinensi* intimare occipit, restagnatque postea, arundinetis incretus, usque ad *Koronczo*.

16.) *Kis-Pétz*, eodem illo tractu, collibus fructiferis substructus, sed qui vinum fundunt, *Iaurinensi* multis modis ignobilis. Agricolatio multo est praestantior. Est iam perenni iure, comitum *Illyésházy*, *Eszterházy*, et nobilium *Baranyay*, atque *Torkoss*.

17.) *Fő-Pécz*, modico illinc intervallo, sub iisdem consitis vite collibus resedit; eo priori memorabilior, quod cum ille, rusticani sit iuris, nobilitari hic praerogativa gaudeat. Ergo, plura hic nobilium, pro habitu regionis, praetoria visuntur. Vitis, supparis est fructus, qualem apud *Kis-Pétz*, nunc meminimus.

18.) *Tinyű* sinistrorsum hac recedit, exiguus sane viculus. Censetur in haerediis *S. Montis Pannoniae*.

¹ corr. ex *missus* sec. ms. A ² malim *colonis* ³ corr. ex *Bakony* sec. A ⁴ corr. ex *Eszterhazy* sec. A

19.) *Menyfeő*, insignis, prisca aetate, vicus, iam temporum iniuria, ad eam vastitatem redactus, ut praeter aedem sacram [p. 522.] nihil aedificiorum habeat residui. Ergo, in *praediis* habetur, estque instructus herili villa, multarum opportunitatum. Nobilitavit vicum, HENRICI imperatoris, cum ABA *Hungariae* tyranno, an rege? conflictus. Rem ita meminit TUROCZIUS:^{a.)}ⁱ *Hungari ergo* (traiectus ad *Baboth* difficultate retenti¹⁾ⁱⁱ *qui erant cum caesare, et*² *Petro rege, duxerunt exercitum tota nocte equitantes, sursum iuxta fluvios Raba, et Rabtha, quos illucescente sole, facile*³ *transierunt. Occurrit autem ei Aba rex, in Menyfeő,*⁴ *iuxta Iaurinum, cum magna multitudine armatorum, nimium praesumens*⁵ *de victoria: quia Bavari quidam intimaverant ei, quod caesar cum paucis super eum veniret. Et, ut dicitur, Aba rex, victoriam habuisset, nisi Hungari quidam amicitiam Petro regi reservantes, super terram sua vexilla proiecissent, et fugissent. Tradiderunt autem Teutonici,*^{b.)}⁶ⁱⁱⁱ *quod cum ad praelium adpropinquassent,*⁷ *cum coelesti*⁸ *signo nebula tenuis adparuit,*⁹ *turboque vehemens divinitus incitatus, terribilem pulverem obtutibus ingessit Hungarorum. quos iam pridem, ut dicitur, quia Petrum*¹⁰ *regem debonestaverant,*¹¹ *dominus apostolicus anathemate damnaverat feriendos.*¹² [p. 523.]

Reliqua hac regione, praedia, sive vicorum evastatorum vestigia sunt:

1°.) *Sebes*, vico *Gyirmot* adfine, qui simul eius agro fruitur. Est Capitulo *Iaurinensi* adscriptum.

2°.) *Homorúth*, ditionis *Ostffiana*, et *Fiáth*, idque iure *Farkasiano*.

3°.) *Anydhely*, est in vicinia *Raba Szent Mihály*, cuius incolis rusticationem praebet. Censetur in ditione principum *Eszterházy*.

4°.) *Pok*, adtinet ad *Ostffios*. Hinc *Petrus* ille *Pokius*, quem ad *Mérges* meminimus, prodiit.

5°.) *Szent-Pál*, vicinum *Tétensibus*, qui isthic in rem suam agricolantur. Paret V. Capitulo *Iaurinensi*. Dedit nomen stagno *Szent-Pál-Tó*.

6°.) *Haly*, familiae *Nagy* desertum, vico *Szemere* confine. Denique:

7°.) *Tsik*, possessio *Kartsaiorum*, *Szemerensibus* itidem collimitanea. Haec de districtu *Felső Szokoró*. [p. 524.]

a.) Loco nunc citato.

b.) Prolixius, in describendo eo praelio est AVENTINUS Lib. V. cap. VII. §. 14. seq. p. 500. Ne iam alios moremur.

¹ corr. ex *relecti(s)* a nobis ² corr. ex *a* sec. THURÓCZY 1600. p. 44. ³ THURÓCZY 1600. l. c. *facili* ⁴ THURÓCZY 1600. l. c. *Menfew* ⁵ corr. ex *praesumens* ⁶ THURÓCZY 1600. l. c. *Theutonici* ⁷ *praelium adpropinquasset* THURÓCZY 1600. l. c. *proelium appropinquassent* ⁸ THURÓCZY 1600. l. c. *caelesti* ⁹ THURÓCZY 1600. l. c. *apparuit* ¹⁰ THURÓCZY 1600. l. c. add. *suum* ¹¹ corr. ex *dehonestaverunt* sec. THURÓCZY 1600. l. c. ¹² THURÓCZY 1600. l. c. *feriendo*

ⁱ *Locum in nota a.) citatum vide in THURÓCZY 1600. p. 44.*

ⁱⁱ *Verba unci inclusa a Belio inserta sunt.*

ⁱⁱⁱ *Locum in nota b.) citatum vide in AVENTINUS 1710. pp. 500–501.*

ARTICULUS II.

DE

Vicis Districtus Alsó-Szokoró.

Eximia haec *Processus Deserti* portio, oram comitatus orientalem, definit. Eam, ab occasu, colles viniferi; a meridie *Veszprémiensium* collimitium; ager *Comaromiensis* ab oriente; denique ab aquilone, *Danubius* describunt. Regio tota ab *Hungaris* colitur, cuius vicus nunc invisamus.

1.) *Tsanak*, proxime *Iaurino* abest, collibus vestitis vite substructus. Exilis sane vicus, quique¹ fere villis tantum rusticis censetur, *D. Martino* obnoxii. Vitem, quae generosum gignit vinum, *Iaurinensium* operae colunt.

2.) *Nagy-Barát*, quod grandem monachum significat, submovetur modica intercapedine, a vineaticis collibus illis, qui per huius orae fines dominantur, estque planitie circumfusum, foecunda ea, atque explicatissima. Alioquin, habitus vici, vix ultra mediocritatem adsurgit. Vitem, quae hic fructus generosi est, fere *Iaurinenses* tantum percunt. Possessio bipartita est, quando pars, ad *D. Martinum*, [p. 525.] pars ad *Conventum Csornensem* adinet.

3.) *Nyúl* inde collibus vitiferis substernitur. Pagus oppido eximius, atque tribus vicis, pro possessionum modo, ita discretus, ut singulis sui sint praetores rustici. Rure est, si vineta, quae collinos amant situs, excipias, aperto planoque, et cum *Baccho*² amico, tum *Cereri* idoneo. quae naturae benignitas, totam hanc oram, mirifice commendat. Cultum ideo vineaticum et hic proprium sibi fecerunt *Iaurinenses*. Vicorum autem discrimen, de quo diximus, istud est:

a.) *Kis Nyúl*, quomodo *parvum leporem* nominant *Hungari*. Exilitatem, eo vocabulo indicari, res ipsa, conditioque loci, argumento est: situ ad aquilonem vergente. Pertinet una cum vitiferis collibus, ad *episcopum Veszpremiensem*.

b.) *Kaptolon-Nyúl*, medius, in tripartito hoc pago insedit; ita vocatus, quia *Capitulum Iaurinensi* est obnoxius. Pertingit is, ad templum usque, quod tribus his vicis, prisco instituto, commune est.

c.) *Nagy-Nyúl*, ea vici portio est, quae a medii illius terminis, in meridiem, laxiore, quam prior uterque, intervallo decurrit: unde nomen quoque, *magni leporis* tulit; nam *nyúl* *Hungaris leporem* significat. Censetur in sacris haerediis *episcopatus Iaurinensis*. Vulgus ex vicorum, quos hucus[que] p. 526.] designavimus, adfinitate, aenigma proculdit: *Két barát, három nyúl szánt*, quod est: *duobus monachis, aratra trahentibus, tres lepores arant*. nempe per monachos, geminum vicum, *Kis*, et *Nagy Barát*; per *tres lepores*, tripartitos leporum vicus, volentes indicare.

4.) *Éts*, iisdem sub collibus, sed in meridiem profundius, contra *D. Martinum* insedit. Modicus ex se vicus est, qui tamen, si agri utriusque, vineatici, et frumentarii, praestantiam existimaris, nulli vicinorum facile quidquam concesserit: eo etiam opportunior, quod suffusa palus, et piscium, luciorum potissimum, et avium aquaticarum copiam, arundine ta sufficiant. Possidetur parte altera, a *Capitulo Iaurinensi*, altera a *Papocziensi Praeposito*.

¹ fortasse *quinque* ² corr. ex *Bacho*

5.) *Ravaszd*, extremus isto confinio *Iaurinensium* vicus, silvosis *Bakonyi* radicibus immersus. Est in *D. Martini* ditione, agri, et incolarum dives. Templum habet *D. Vilibaldo* dedicatum, quod ad diem XVII. Augusti, sacris peregrinationibus, magna circumquaque multitudinis celebritate frequentatur. Hic quoque paludis, quam nunc ad *Ets* meminimus, commoditatem habet.

6.) *Pázmány*, situ in orientem retracto, in mediocribus vicis censetur; tametsi [p. 527.] rei frumentariae, vineaticaeque cultu valeat. Partem eius alteram, *Capitulum Iauriense*, alteram *Praepositura Papotzensis*, sibi vendicat. Non desunt, qui credant denominationem vici, a vetustissima *Hunt-Pazmaniorum* gente originem traxisse, de qua prolixè apud *Hontenses*^{c.)} egimus.

7.) *Nyalka*, si vocabuli notionem spectes, fastosum aliquando elegantemque vicum esse oportuit, nam vox quidem *Hungarica*, id secum fert. Iam neque tenuis est nimirum, neque copiosus: saltem vitis non respondet vicinorum praestantiae. Paret *D. Martini* coenobio.

8.) *Tap*, et cum cognomento alter

9.) *Tap-Szent-Miklos* agro frumentario, et vineis praediti, sunt in dominatione *Eszterhaziana*.

10.) *Aszszony-Falva* adscribitur illustri *Szapariorum* genti, nobiles item *Hollosiis*, coliturque villis potissimum herilibus, rure ad rusticandum haud importuno.

11.) *Mező-Óts*, a campestri, qua est positione, ita dictus. Sedet in eo collimitio, quod trium *Comitatum*, *Iaurinensis*, *Comaromiensis*, et *Veszpremiensis* fines committit; copiosus omnino vicus, et tota provincia¹ frequentissimus. Adinet ad *Eszterhazios*. [p. 528.]

12.) *Pér* hinc occurrit, situ in aquilonem retracto. Egregius et hic vicus est, ad militarem viam, aperto per campestria positu, instructus. Palude a septentrione suffunditur, quae caecis accepta meatibus, adsitam planitiem irrigat.

13.) *Szent-Ivány*, eadem illa regione, sed ad *Danubium* vergente magis, campum in-sedit, laxo, copiosoque aedium ordine. Et censetur sane in iis provinciae *Iaurinensis* possessionibus, quae sunt incolarum frequentia, et praestantia agricolationis maxime insignes. Mixtim autem, ab *Hungaris*, *Germanis*, *Croatis* colitur. Censetur in ditione *D. Martini*.

14.) *Gönyű*, extremus *Iaurinensium* vicum, infra *Iauriensis* alvei, cum decumano illo, confluentem, ripae *Danubii* adpositus. Tenuis omnino, *Eszterhaziiis* tamen adscriptus; eo insignis, quod *publici cursoris*, *Comaromio* hac *Iaurinum*, et hinc illuc commeantis, stationem habeat. *Danubius*, qui coadunata aquarum mole praiceps hac delabitur, navalibus *Iauriensium* molis inseditur. quas ingruente bruma, ne a glacie pessumdentur, *Iaurinum* revehi, et in *Rabcza* collocari moris est.

Et hi quidem culti vici fuerunt; desertos iam indicavisse iuvat. Plures horum sunt, quam reris, tristia tot cladum monumenta ostentantes. [p. 529.]

1°.) *Szent Imre* habuit una cum aede sacra, cuius rudus superat hodieque, conditorem S. EMERICUM, S. STEPHANI filium, qui isthic religionis causa lubenter divertebat, cum,

c.) Tom. IV. Parte I. Memb. I. §. II. p. 526. seq.

¹ corr. ex *provincia*

¹ *Locum in nota c.) citatum vide in BÉL 1735-1749(2) IV. pp. 526-528.*

aut ad sacrum montem proficiscebatur, aut inde digressus *Strigonium*, ubi tunc sedes fuit regia, redibat. Adscribitur ex D. EMERICI, erga coenobitas munificentia, haerediis *Sacri montis Pannoniae*.

2°.) *Kis-falu* proxime ad pedem *D. Martini* insidebat olim, secessu S. STEPHANI, quando illic piis exercitiis occupabatur, nobilis. Atque visuntur omnino, regii eius castelli rudera, in apertis campis, elevatiore loco, superantia. Adtinet, veterrimo iure, ad coenobium *S. Martini*.

3°.) *Saág*, altius in aquilonem submovetur. Ex vestigiis colligas vicum olim fuisse laxum, copiosumque. Iam, unica villa, rustica ea, atque herili colitur. Paret autem genti *Eszterbaziana*. Superiori bello *Rakocziano* ager huius clade *caesarianorum*, funestatus est. Insidias nempe intra colles *Pető*, et *Szekeres*, *Hungarorum* duces, collocaverant, quarum ignari *Iaurinenses*, cum in hosticum impressionem facere suscipiunt, in subsessores *Hungaros*, nec opinantes, incidunt, atque a collectitia multitudine circumfusi, diu nec¹ quidquam reluctantes, fere ad unum omnes conciduntur. Quingentos fuisse memorant domesticae schedae, e *Germanis* ducenti, totidem e *Rascia*[p. 530.]*nis*, centum ex *Hungaris*.

4°.) *Mind-Szent*, interiacet *Mező-Örsum*, et *Aszszonyfalvam*, iure *Neumanniano*, viro nobili *Javorka* obnoxium.

5°.) *Püspök-Alap*, ita dictus, quod in episcopatus *Veszprémiensis* ditione iure haereditario censeatur.² †Sedet†³ campestri rure, inter *Mező-Örs* et *Pér*.

6°.) *Septér*,⁴ infra *Pér*, patentibus campis diffunditur. Est haeredium, *Praepositi S. Adalberti de Iaurino*.

7°.) *Tökis-Tava*, priori vicinissimus ager. Est in *Fördösiorum* potestate.

8°.) *Kis-Megyer*, inter liberum *Iauriensium* collem vineaticum, *Szabad-Hegy*, et campestre *Szent-Iványi* rus, intersertus optimus ager. Habet instructissimam *D. Martini* villam rusticam: quippe cuius haerediis accensetur. Aquae⁵ ex rivo *Párza* ad lacus modum isthuc collectae, in *Rabam*, tenui alveo demanant.

9°.) *Hetse*, eiusdem *S. Martini* conventus ditio, *Szent-Ivano* vicina.

10°.) *Szent-Iános*, contingit *Gönyüensium*, et *Bünyensium* fines, paretque inclytae genti *Eszterbaziana*.

11°.) Inde, situ in meridiem orientalem retracto amplissima trium desertorum in[p. 531.]tercapedo diffunditur, quam communi quodam iure, *Ivanossii*, *Losontzii*, *Nagy-Györii*, et *Sarii* possident. Continentur autem isthic:

a.) *Büny*, adfine agro *Comaromiensium* desertum, nobilium tamen, quos nunc diximus, villis egregie percultum. Si ex vestigio argumentum sit capiendum, vastum fuisse vicum oportuit, ex quo tamen, praeter foecundum agrum, sola templi rudera, superant.

b.) *Órkény*, priori a meridie adsitum, et cum agri praestantia, tum copiosi olim vici indiciis, in quibus templi sunt rudera, memorandum.

c.) *Rét-Alap* inde procurrit, vasto, et ad rusticandum idoneo agro, pertingitque ad *Mező-Örsiensium* usque territorium. Singulis mira, alendo non minus, quam saginando pecori, est opportunitas. Fallor[?] aut hinc forte prodire *Alapii*, illustre, sed breve genus. Haec de *Processu Deserti*. [p. 532.]

¹ corr. ex *ne* sec. A ² corr. ex *censetur* sec. A ³ corr. ex *vacat* sec. A ⁴ corr. ex *Sepér* sec. A ⁵ corr. ex *atque* sec. A

MEMBRUM III.

DE

Processu Insulano, seu Szigetköz.

PROOEMIUM¹

INSULANUM Latine, *Szigetköz* Hungarice tertium hunc *Comitatus Iauriensis processum*, metatores dixerunt; eo quod, intra insulam *Cituorum* repressus, hinc *Iaurinensis Danubii* ramo, illinc amne *Csilis*, decumano *Danubii* alveo, per mediam fere regionem interlabente, concludatur. Proinde ab oriente quidem sole, agro *Comaromiensi*, ab aquilone *Posoniensi*, ita definitur, ut longior sit, quam latior. Habet educandi pecoris, atque equorum inprimis, praecipuam commoditatem, quippe, undosis, quos diximus, amnibus irriguus. Hi et piscationum opportunitatem sufficiunt, eo tamen damnosi, quod si ripas supergredi contingat, late offundant regionem. *Danubii* hac labentis arenae, auriferae sunt, darentque multum lucri, si adsiduioribus operis perpurgarentur, eluerenturque. A maximo illo *Danubii* alveo bifariam finditur; ut inde citerior regio, speciatim *Szigetköz*, [p. 533.] ulterior *Csilisköz*, dicatur: quam sequuti partitionem, trajecto apud *Iaurinum Danubio*, omnium primo *Szigetközum*, postea *Csilisközum*, pro instituti ratione, designabimus.

SECTIO I.

DE

Districtu Szigetköz.

Tota, quam continet, regio, in cuneum abit. Posteaquam enim, e finibus *Posoniensium*, laxiori collimitio, in orientem porrigi coepit;² ita, hinc a *Iauriensi*, a maiori, et sinuoso *Danubii* alveo illinc, coarctatur, ut quo longius procurrit, eo evadat angustior, dum confluyente utroque alveo, supra *Gönyű* in acutum desinat. Urbibus, et oppidis caret; unica arce *Hedervár* nobilitatur, de qua nonnihilo, antequam ad recensendos vicos veniamus. [p. 534.]

¹ corr. ex *proemium*   ² corr. ex *cepit*

ARTICULUS I.

DE

Arce Hedervár.

S Y N O P S I S.¹

Arx est veterrimae originis, et quae aetatem S. Stephani, antevertit: eius origines a Geyza duce repetendae: arcis conditor Hedricus. .... §. I.

Gens Hedervariorum gesto saepius palatinatu celebris: Stephanus eo magistratu primus inclaruit: fit regis Andreae II. adfinis: hunc Poth, in eadem dignitate excepit: quomodo frater prioris palatini dici potuerit: Poth, genus fuit peculiare: factum id more Hungaris proprio. .... §. II.

Qui porro palatinorum dignitate, in Hedervariis emicuerint: Dionysius de Vialka: a Bela IV. oculis privatus: an fugerit ex praedio, cum Tartaris? .... §. III.

Succedit, in eodem magistratu, patri Dionysius II.: viri laudes, bello parcae: Iadram defendit: Spalatenses, et Tragurienses motus componit: inde palatinus creatur. .... §. IV.

Laurentius Poth de Hedervara, quartus, ex eadam gente, palatinus: baronum hinc titulo insigniti: Laurentii virtus bellica: Kemény, filii Laurentii, praeclara bello facinora. §. V.

Nicolaus Konth quintus, ex gente Hedervariorum palatinus: actus eius, Thuroczius, et Bonfinius celebrant: palatinus, bellum, bis infeliciter administravit. .... §. VI.

Ultimus ex genere Hedervariorum palatinus Laurentius: facit Wladislao I. Polono: utrum ei annus hic magistratus fuit: eius filius, Emericus, reddit statibus arcem Budensem: quem ideo ordines securum reddunt. .... §. VII.

Cessante ea dignitate non desiere viri praeclari in Hedervariis: Franciscus gentis gloriam prodigit: facinoris ratio expromitur. §. VIII.

Commentationis, de gente Hedervariorum, epilogus: successerunt in eius cura Viczaai comites: arcis Hedervár hodiernus habitus. §. IX.

§. I.

Arx est veterrimae originis, et quae aetatem S. Stephani antevertit: eius origines a Geyza duce repetendae:

Veterrimae ea est originis, et ante S. STEPHANI aetatem reponendae. Diserte M. THUROCIUS,^{a)}ⁱ cum in migrantium ab exteris familiarum operose meminit: *Post haec de Alemannia² Wolphgerus,³ cum fratre suo Hedrico, de comitibus Hemburg ortus, cum trecentis dextrariis phaleratis introiit.⁴ Cui dux Geyza⁵ montem Kiscen^{b)} et insulam Danubii circa Iaurinum dedit, pro descensu aeterno, ubi castrum ligneum faciens, fecit quoque in eodem*

a.) *Chronici Hungarorum* Parte II. cap. XI. p. 34. initio.

b.) Aut ego fallor, aut mons *Kiscen*, est ille idem, quem *S. Montis Pannoniae* diplomata *Küssen*, et frequentius *Kissing*, adpellant, quomodo et hodie *Germani* dicunt; *Hungaris* est *Német-Ujvár*. de quo vide *Comitatum Castriferrei*.

¹ *synopsis* add. a nobis sec. notas marginales. ² THURÓCZY 1600. l. c. *Almania* ³ THURÓCZY 1600. l. c. *Volphgerus* ⁴ THURÓCZY 1600. l. c. *introiit* ⁵ THURÓCZY 1600. l. c. *Geycha*

ⁱ *Locum in nota a.) citatum vide in THURÓCZY 1600. p. 34.*

monte (Kicseni¹) *coenobium, ubi² est tumulatus. De istis Hedrici generatio derivatur. Fuit omnino, WOLFFGANGO LAZIO^{c)}i teste, Hedri[p. 535.]cus iste, e comitum ab Homburg gente prognatus: cuius vetustissima incunabula, non vacat iam expromere. Id familiam, Hungarica civitate donatam, in primis illustrem facit, quod aetate S. STEPHANUM antevertit, iam tum a GEYZA patre, insulana hac ora, et³ Kiscen monte donatam. Ligneam profecto acrem, quam Hedricus isthic, in sedem sibi condiderat, ex suo eum⁴ nomine, Hedervára, hoc est, Hedrici arcem, adpellasse, diplomata loquuntur; dum labentibus seculis Hedri-Vára, ac postea Heder-vár diceretur. Gens ipsa, quam postea de Hedervára, seu Hedervári dixerunt, extra modum invaluit, lateque propagata, familias alias, seu dedit, seu in adfinitatem, mox et in consanguinitatem recepit. Enim vero et Bothii, et Konthii in Hedervariorum propaginibus censentur, quod quemadmodum fieri poterit, impeditum explicatu est, quando prisca monumenta, non sunt in manibus.*

*arcis conditor
Hedricus.*

§. II.

De opibus, et quas hae conciliare solent, clientelis, atque praerogativis gentis Hedervarianae inde queas existimare, quod sex regno Hungariae palatinos dederit, quorum eo studiosius instauranda memoria est, quo ma[p. 536.]gis ad Hungariae decora, istud simul adtinet, non ignoravisse, vetusta illa nomina, quorum praeclara olim, partim in constituendo, partim in prolatando, conservandoque regno, merita exstitere. Primus ea dignitate Chephanus,⁵ sive Stephanus de Hedervár, honestatus fuit, cum iam ante, summum in Comitatu Bacsiensi, magistratum, cum laude administrasset. Floruisse eum, et gratia, et auctoritate, apud ANDREAM II., facile est, vel ex ea mentione, quam de eo habet TIMON,^{d)}ii coniciere. Innocentius, inquit, *papa optimates quosdam reluctantes; ad iurandum in verba Andreae regis adstringit: fratrem reginae Gertrudis Bertholdum, in cathedra Colocensi stabilit; antea lege matrimonii eum solverat, et concesserat, ut uxorem eius virginem, Chepanus palatinus de gente Hedervariana, duceret. Sic ille ad annum MCCVI. Magna haec oppido dignatio fuit, quae tunc cum ab INNOCENTIO pontifice maximo, tum a rege ANDREA Hedervario adtribuebatur, ut utriusque, et regis, et pontificis, indulgentia, in adfinem regium conscisceretur. Ceterum adfinitatis hoc vinculum, eo valuit, uti Stephano fati suis concedente, Poth frater Stephani eadem palatini regni dignitate, insigniretur. [p. 537.] quam forte electionem, et istud iuvisse poterat; quod administrata summi huius muneris procuratio, commendarit regi, ac populo Stephani merita. quae cum omnes, tum singuli, contuebantur, fratrem eius Poth, eodem honore mactaverant. Et fuerunt sane fratrum uterque, in magna probitatis opinione. Ita IONGELLINUS,ⁱⁱⁱ et ex eo TIMON^{iv} ad annum MCCIX. Poth frater Chephani, comes palatinus Hungariae, et*

*Gens Hedervariorum
gesto saepius
palatinatu
celebris:*

*Stephanus
eo magistratu
primus
inclaruit:*

*fit regis
Andreae II.
adfinis:*

*hunc Poth, in
eadem digni-
tate excepit:*

c.) De Migrat. Gentium, Praefatione, p. 8, 14.

d.) Epitome Chronologica p. 25. Adde IONGELLINUM in Palatinorum Cathalogo.

¹ corr. ex Kicsén sec. A ² THURÓCZY 1600. l. c. add. et ³ corr. ex de ⁴ corr. ex eam sec. A ⁵ corr. ex Chephanus sec. A ⁶ TIMON 1736. p. 25. astringit

ⁱ Locum in nota c.) citatum vide in LAZIUS 1600. p. 8.

ⁱⁱ Locos in nota d.) citatos vide in TIMON 1736. p. 25.; IONGELINUS 1659. p. 153.

ⁱⁱⁱ Vide IONGELINUS 1659. p. 153.

^{iv} Vide TIMON 1736. p. 25.

quomodo
frater prioris
palatini dici
potuerit:

Poth, genus
fuit peculiare:

factum id more
Hungaris
proprio.

comes Musuniensis, qui duo fundant abbatiam S. Iacobi de Lében,¹ (melius Liben) non procul ab Hedervara, ordinis S. Benedicti, quam nunc possident patres Iesuitae. Unde confici potest, ante annum eius saeculi IX. mortem oppetiisse *Stephanum*. Istud difficile conciliatu est, quod cum *Poth* frater dicatur prioris palatini, *Chephani*, quomodo se is familiae *Hedervariorum* immiscuerit. Peculiare enim genus *Poth* fuit, quodque tardius, et constabilita iam *Hedervariorum* familia, *Hungariam* subiit. Audiendus hic est THUROCZIUS:^{e.)}ⁱ *Poth* vero generatio, a Conrado de Aldenburg derivatur, qui temporibus regis Salomonis, filii Andreae regis, venit in Pannoniam. Hic Hernistus fuit² vocatus; sed propterea *Poth* fuit adpellatus,³ quia internuncius erat inter imperatorem Conradum, et⁴ Salomonem regem.⁵ *Poth* enim Theutonice, [p. 538.] Latine nuncium⁶ sonat.⁷ Si quid dandum coniecturis est, aut avunculos fuisse crediderim, aut alio consanguinitatis genere coniunctos. Nam ita solent *Hungari*, ut agnatos omnes, consanguineosque, sive paterno, sive materno e sanguine sint nati, fratres adpellent. At enim, coniecturae hae sunt, tunc adprobandae, reiciendaeve, cum diplomata vocari potuerint in consilium.

§. III.

Qui porro
palatinorum
dignitate in
Hedervariis
emicuerint:

Dionysius de
Vialka:

a Bela IV. oculis
privatus:

an fugerit ex
praelio cum
Tartaris?

Praeclara haec fuerunt, amplissimae dignitatis, in gente *Hedervariana* primordia, quae novis subinde accessionibus, per plura postea saecula increscebant. *Palatinorum* certe axioma, ita se familiae huic intimaverat, ut post *Stephanum* et *Pothum*, quos nunc memoravimus, in quinque alios, summae in gente⁸ eadem dignitatis viros propagatum sit. *Dionysius de Vialka* in his nominandus est, quem IONGELLINUSⁱⁱ ad annum MCCXXXIII. refert, quem a BELA IV. oculis fuisse orbatum, in litteras retulere scriptores *Hungarici*. Ita ROGERIUS.^{f.)}ⁱⁱⁱ *Quosdam de suis baro*[p. 539.]*nibus, qui patri adhaeserant contra eum, coegit⁹ exulare; quosdam carcerali custodiae, quos habere potuit, mancipavit; quemdam de maioribus, Dionysium palatinum, privari fecit lumine oculorum. Nihil eius rei apud THUROCZIUM legas. BONFINIUS^{g.)}^{iv} ex ROGERIO haec habet: In proceres, qui patri adversus eum faverant, immodice saevit; quando alios in exilium, alios in carcerem¹⁰ prorsus¹¹ coniecerat. Quin altius quoque saeviens, Dionysium palatinum excaecarat.¹² Male IONGELLINUS, infelicem cum Tartaris pugnam huic nostro adfricat. Contra Bathum, Tartarorum¹³ duces, ait, infeliciter pugnants, fuga vix evasit. Quinam enim, luminibus captus, pugnam*

e.) Ibidem cap. XIV.

f.) In *Destructione Regni Hung.* inter causas odii *Hungarorum* adversus BELAM IV., cap. IV. in *Collectione Scriptorum Hung.* BONGARSII, p. 179, 28. Adde cap. IX. et X. ibidem.

g.) Lib. II. Dec. VIII. pag. 291, 24.

¹ corr. ex *Leben* sec. A, TIMON 1736. l. c. et IONGELINUS 1659. l. c. ² THURÓCZY 1600. p. 34. est ³ THURÓCZY 1600. l. c. appellatus ⁴ THURÓCZY 1600. l. c. add. *Andream ac* ⁵ THURÓCZY 1600. l. c. reges ⁶ THURÓCZY 1600. l. c. nuncius ⁷ corr. ex *significat* sec. A et THURÓCZY 1600. l. c. ⁸ corr. ex *genere* sec. ms. A ⁹ ROGERIUS 1600. l. c. *compulit* ¹⁰ *alios in carcerem* BONFINI 1581. l. c. in *carcerem alios* ¹¹ BONFINI 1581. l. c. *plane* ¹² corr. ex *excoecat* sec. BONFINI 1581. l. c. ¹³ IONGELINUS 1659. p. 153. *Tartarorum*

ⁱ *Locum in nota e.) citatum vide in THURÓCZY 1600. p. 34.*

ⁱⁱ *Vide IONGELINUS 1659. p. 153.*

ⁱⁱⁱ *Locum in nota f.) citatum vide in ROGERIUS 1600. p. 179.*

^{iv} *Locum in nota g.) citatum vide in BONFINI 1581. p. 291.*

inire, aut excubatorem, adversus hostes *Tartaros*, agere potuisset? Quid, quod impressionis¹ eius annum non adtigerit *Dionysii* aetas? Nam anno quidem MCCXXXV., qui post ANDREAE patris mortem, exordia regiminis BELAE dedit, *Wilermus*² *Drugeth de Homonna*, palatini munere fungebatur: ut credam ex oculorum doloribus, eodem illo anno, triste fatum obiisse palatinum *Dionysium*. Proinde rectius, sed sui immemor, IONGELLINUS, in *Ladislaum* palatinum fugam eam coniicit. *Ladislaus*, inquit,¹ *comes palatinus Hungariae et comes Simigiensis, vixit anno Domini MCCXL. a Tartaris in praelio fugatus, ut refert BONFINIUS*^{h.)ii3} *in Bela IV. Alioquin, recte de Dionysio, idem IONGELLINUS:*ⁱⁱⁱ *Hic fuit ex familia de Hedervára.*⁴ [p. 540.]

§. IV.

Successit, in summo hoc magistratu, *Dionysio* patri, filius cognominis, quem *Dionysium II.* iuniorumve iure adpellaverim. Iterum IONGELLINUS:^{iv} *Dionysius, filius Dionysii comitis, ex bano, et duce Sclavoniae,*⁵ *regni Hungariae palatinus, anno Domini MCCXLIV.* Superabat nimirum ex clade illa *Tartarica*, quemadmodum TIMON ad annum MCCXLII.^v observat. *Ex episcopis, ac baronibus regni hi*⁶ *fuere residui:*⁷ Bartholomaeus, *Quinque-Ecclesiensis*⁸ *episcopus*; Benedictus, *Varadiensis*; Benedictus *praepositus Albensis, cancellarius, et designatus Colocensis.* *Dionysius banus, et dux totius Sclavoniae*; Arnoldus,^{i.)} *comes palatinus*; Matthaeus, *magister tavernicorum*; Rolandus, *dapiferorum*; Paulus, *comes Albensis.* Fuit *Dionysius*, vir oppido bellicosus. *Iadram* certe, anno MCCXLIII. a *Venetis*, ex *Hungarorum* clade *Tartarica*, ferocientibus, mascule duobus mensibus defendisse perhibetur. Diserte [p. 541.] iterum TIMON:^{vi} *Oppugnatur*⁹ *a Venetis Iadra, Dionysius banus in propugnatione*¹⁰ *vulneratus effertur ex urbe; cum*¹¹ *eo praesidiarii civesque multi egrediuntur.* Meminit eius obsidionis M. ANTONIUS COCCIUS SABELLICUS.^{k.)vii} *Iadra,*¹² inquit, *ne civitas quandoque in otio*¹³ *esset, et ipsa non multo, postquam classis domum reducta fuerat, quinto*^{l.)} *a Veneto*¹⁴ *imperio defecerat:*¹⁵ *Ioanne Michaelae, qui tum urbi praeerat, eiecto.*

Succedit, in eodem magistratu, patri Dionysius II.:

virum laudes, bello parcae: Iadram defendit:

h.) Lib. II. *Dec. itidem VIII.* p. 292, 31, 51, 53. ubi tamen silet nomen palatini.

i.) Ignorant *Arnoldum* hunc *Palatinorum Catalogi.* Ergo, interserendus est, inter *Ladislaum*, et *Dionysium* hunc *de Hedervára.*

k.) *Historiae Rer. Venetar. Dec. I. Lib. IX.* p. m. 157.

l.) De repetitis toties defectionibus *Iadrensi* lege ibidem p. 65, 94, 124, 128, 192, 220.

¹ corr. ex *impressiones* sec. ms. **A** ² corr. ex *Vilennus* sec. **A** ³ in nota h.) *51.* corr. ex *57.* sec. BONFINI 1581. p. 292. ⁴ IONGELINUS 1659. l. c. *Hedevára* ⁵ IONGELINUS 1659. l. c. *Slavoniae* ⁶ TIMON 1736. l. c. add. *fere* ⁷ TIMON 1736. l. c. *reliqui* ⁸ TIMON 1736. l. c. *Quinqueecclesiensis* ⁹ corr. ex *oppignatur* ¹⁰ corr. ex *oppugnatione* sec. **A** et TIMON 1736. l. c. ¹¹ corr. ex *tum* sec. **A** et TIMON 1736. l. c. ¹² SABELLICUS 1670. p. 157. *Iadera quoque* ¹³ SABELLICUS 1670. l. c. *otio* ¹⁴ corr. ex *Venetis* sec. SABELLICUS 1670. l. c. ¹⁵ SABELLICUS 1670. l. c. *defecit*

ⁱ Vide IONGELINUS 1659. p. 153.

ⁱⁱ Locum in nota h.) citatum vide in BONFINI 1581. p. 292.

ⁱⁱⁱ Vide IONGELINUS 1659. p. 153.

^{iv} Vide IONGELINUS 1659. p. 153.

^v Vide TIMON 1736. p. 32.

^{vi} Vide TIMON 1736. p. 32.

^{vii} Locum in nota k.) citatum vide in SABELLICUS 1670. p. 157.

Validissima classis ad eam recipiendam confestim decernitur: quinque, et quadraginta naues instructae, quarum viginti quinque¹ longae, reliquae onerariae fuere. Reinerus² Zenus³ classi praefectus est. Traiectis in Dalmatiam copiis, civitas toties⁴ rebellis, obsidione cingitur; duobus mensibus urbs oppugnata, demum post multos conatus, victa eorum pertinacia, Iadrenses⁵ deditioem fecere: quibus receptis,⁶ placuit legatos ad Pannoniae regem mitti. Stephanus Iustinianus, et Petrus Dandalus missi. Hi cum Bela, ut quidam tradunt,^{m.)¹⁷} re[p. 542.]ge egerunt, ut ius omne, quod ille, et alii reges in ea urbe sibi vendicassent, Veneto nomini remitteret. quod ipsum cum⁸ a barbaro impetrassent, ut ratum, perpetuumque haberetur, rescripto constare voluerunt. Ex operosa hac, eaque bimestri oppugnatione, de Dionysii, et praesidiariorum Hungaricorum virtute bellica, quam Sabellicus pertinaciam vocat, facile est conicere. Quando autem BELAM regem, non dubitat barbarum^{n.)⁹} adpellare, barbarum se ipsum profitetur, si non reapse Sabellicum, de quo alicubi VIRGILIUS.^{o.)ⁱⁱ} Ut ex eo vulnere convaluit Dionisius, in novam ei, iussu BELAE, expeditionem, eundem fuit. Coorto nimirum in Dalmatia, Spalatenses inter, atque Tragurienses, bello civili, Minoslaus, banus Bosnensis, Spalatensibus auxiliaturus, cum exercitu eo venerat. Ne ergo invalesceret seditio, rex Dionisium banum, cum Bartholomaeo, Quinque-Ecclesiensi episcopo, ad comprimendam tumultuationem, nec cunctatus mittit. Is, cum placidis consiliis, suasionibusque, nihil apud Spalatenses, Traguriensibus extra omnem modum infestis, proficeret, urbem, exustis suburbiis, gravi obsidione premit, neque ante fatigare cessat, quam se victoris arbitrio permetteret. Subiti [p. 543.] eius belli causas, in BELAM conicit TIMON:ⁱⁱⁱ quippe qui apud Tragurienses diversatus, cum in cives munificus esse voluit, errore inductus, eximiam Spalatensis agri portionem, Traguriensibus donaverat. Atque his quidem rebus administratis, id apud regem, civesque promeritus est Dionysius, ut post Arnoldi fata, palatinus regni Hungariae, consalutaretur.

Spalatenses, et Tragurienses motus componit:

inde palatinus creatur.

§. V.

Laurentius Poth de Hedervara, quartus, ex eadem gente, palatinus:

Tertio post Dionisii mortem lustro Laurentius cognomento Poth, eadem Hedervariorum gente satus, adhuc rerum potiente BELA IV. palatini dignitate ornatus est. De hoc IONGELLINUS:^{iv} *Laurentius dictus Poth ex familia baronum de Hedervara, comes Simigiensis ac Soproniensis, nec non regni Hungariae palatinus anno Domini MCCLXVII.*

^{m.)} De inita pace, ad annum MCCXLIV. TIMON: *Veneti iam possidentes Iadram, remisso huius urbis litigio, per legatos pacem apud BELAM III. die mensis Iunii conficiunt.*

^{n.)} Vix ille unquam, aliter de alienigenis.

^{o.)} *Georgicorum III. 255.*

¹ *viginti quinque* SABELLICUS 1670. l. c. *viginti quinque* ² SABELLICUS 1670. l. c. *Rainerus* ³ corr. ex *Zelus* sec. A et SABELLICUS 1670. l. c. ⁴ SABELLICUS 1670. l. c. *totiens* ⁵ SABELLICUS 1670. l. c. *Iaderenses* ⁶ corr. ex *acceptis* sec. A et SABELLICUS 1670. l. c. ⁷ in nota f.) *possidentes Iadram* TIMON 1736. p. 33. *Iadram possidentes* ⁸ SABELLICUS 1670. l. c. *quum* ⁹ in nota n.) *aliter* corr. ex *alter*

ⁱ *Locum in nota m.) citatum vide* TIMON 1733. p. 33.

ⁱⁱ *Locum in nota o.) citatum vide in* Verg. *Georg. III. 255. „ipse ruit dentesque Sabellicus exacuit sus”.*

ⁱⁱⁱ *Vide* TIMON 1736. p. 33.

^{iv} *Vide* IONGELINUS 1659. p. 154.

De cognomento *Poth*, supra, quod arbitrabamur, diximus: barones autem, eam ob rem *Hedervarios* adpellari crediderim, quod, qui in ea familia praedecessores fuerunt, *Stephanus*, et *Poth* fratres, *Dionysii* item pater ac filius, praecipui *baronatus*, per *Hungariam*, titulo inclaruerunt. Ignorabat enim [p. 544.] vocabula *baronum* Hungaria, neque aliis ea tribuebat, quam qui in summis et regni et aulae magistratibus administrandis versabantur. Nescio, saltem vocor in verisimilitudinis suspensionem, *Laurentium* hunc eundem illum esse, cuius TIMONE praeunte amplissima nobis mentio fuit^{p)}1i in *supremis comitibus Mosoniensibus*. Profecto enim, et latifundiis, et clientelarum numero, *Hedervarii*, in *Mosoniensi* provincia, sedi suae vicina,² perpetuo illa aetate valere. Filius *Laurentii* cognomento *Kemény*, quod durum, et inexsuperabilem significat, comes *Baranyensis*, atque *LADISLAI Cumanii*, pincernarum magister, egregie, ductu *ANDREAE III.* de patria meritis est. Dabimus diplomatis, quod anno *MCCXCI.* perscripsit, fragmentum apud *TIMONEM*ⁱⁱ exstans: *Cum a tempore inelyti regis Ladislai,³ fratris nostri patruelis, D. Albertus magnificus dux Austriae, et Styriae, confinales partes regni Hungariae, sibi vicinaliter adjacentis,⁴ collecta tunc potentia⁵ patris sui, Domini Rudolphi, inelyti regis Romanorum plurimum devastasset, nosque circa regiminis nostri principia de omnibus regni Hungariae [p. 545.] climatibus, exercitum generalem duxissemus, convocandum, ad tantam iniuriam propulsandam, et regni nostri iustitiam prosequendam, in toto ducatu, et districtu Austriae, virtute coelesti⁶ felici diplomate⁷ procedentes, nullius⁸ adversitatis obice resistente praefatus comes Kemény,⁹ tanta se exhibuit bellorum efficacia virtuosum, ut ab omnibus dignis meruerit praeconiis commendari, reliqua.¹⁰ Datum prope Viennam in Austria,¹¹ vigilia B. Laurentii martyris, anno Domini MCCXCI.* Adparet hinc, quam tunc fuerit familiare, cognomenta ab his, aliisve rebus circumstantibus, adsciscere. Enim vero, bis iam, cuius memoriam instauramus, variasse horum, illorumve denominationem observavimus, quando duo quidem *Hedervariorum*, ac *Poth*, hic *Kemény* adpellatus est. Adtinet porro ad *Keményii* huius laudem, quod ex eodem *ANDREAE III.* diplomate adtexuit *TIMON*:ⁱⁱⁱ *Ex litteris¹² istis praeterea perspicuum est, eundem Keményium,¹³ cum pluribus proceribus, iuventuteque Hungarica, Wladislao, duci Cracoviensi, Sandomirensi,¹⁴ Siradiensi, et Cuaviensi, subsidio, paucis ante mensibus (ante iteratam nempe donationem superiorem, quae in secundum annum *ANDREAE* ad *IV.* Nonar. Octobris, edita est)¹⁵ in Poloniam missum [p. 546.] fuisse, palmamque de seditiosis quibusdam cum sociis tulisse; praedicante propterea, per litteras,¹⁶ eius virtutem, Wladislao duce. En! quanti sit, ex diplomatibus actus summorum quorumque hominum, posse expromere: quod utinam tandem ad animum admitterent, cives nostri.*

*baronum
hinc titulo
insigniti:*

*Laurentii
virtus bellica:*

*Kemény, filii
Laurentii,
praeclara bello
facinora.*

^{p)} Historiae Comitatus Parte I. Memb. II. §. [V.] num. [-] p. [16-17.] et *TIMON* ad annum *MCCLXIV.*

¹ in nota p.) supplementa [V], [-], [17.] add. a nobis sec. *BÉL* 1735-1749(?) V. pp. 16-17. (post num. nihil additum, quia comites ibidem non sunt numeris instructi.) ² corr. ex *vicinia* a nobis ³ *TIMON* 1736. l. c. add. *Karissimi* ⁴ *TIMON* 1736. l. c. *adiacentes* ⁵ corr. ex *patientia* sec. *A* et *TIMON* 1736. p. 40. ⁶ *TIMON* 1736. p. 41. *caelesti* ⁷ *TIMON* 1736. l. c. *diplomate* ⁸ corr. ex *nulli* sec. *TIMON* 1736. l. c. ⁹ *TIMON* 1736. l. c. *Kemen* ¹⁰ *TIMON* 1736. l. c. etc. ¹¹ *TIMON* 1736. l. c. add. *in* ¹² *TIMON* 1736. l. c. *litteris* ¹³ *TIMON* 1736. l. c. *Kemenium* ¹⁴ *TIMON* 1736. l. c. *Sandomiriensi* ¹⁵ insert. a *Belio* ¹⁶ *TIMON* 1736. l. c. *litteras*

ⁱ *Locos in nota p.) citatos vide in BÉL 1735-1749(?) V. pp. 16-17. et TIMON 1736. p. 35.*

ⁱⁱ *Vide TIMON 1736. pp. 40-41.*

ⁱⁱⁱ *Vide TIMON 1736. p. 41.*

§. VI.

Nicolaus
Konth, *quintus*
ex gente He-
dervariorum
palatinus:

actus eius,
Thuroczius,
et Bonfinius
celebrant:

Ita se iam, *palatinorum regni Hungariae*, insigne illud axioma, insinuaverat genti *Hedervariorum*, ut quoties, in eam rem, proclivis occasio fuit, in tanta¹ procerum multitudine, *Hedervariis* praecipue haeresceret. Ad annum MCCCLI. haec in *Catalogo* suo IONGELLINUS¹ habet. *Nicolaus Konth, filius Laurentii Poth de Hedervára² ex vai-voda³ Transilvaniae,⁴ regni Hungariae comes palatinus, et iudex Cumanorum, anno post Christum natum MCCCLI. floruit, vivente rege Ludovico I. sub quo varia bella et praesertim in Italia, ac Dalmatia, contra Venetos gessit, vixit adhuc anno MCCCLVIII.* Haec ille, quae iuvat scrupulosius recognovisse. Filium fuisse *Laurentii Poth de Hedervara, Nicolaum* hunc nostrum, adfirmat IONGELLINUS. Palatine⁵ illius, quem nunc memoravimus? am[p. 547.]biguum adfirmatu est: eo quod, anno seculi decimi tertii LXXII. non superabat amplius *Laurentius palatinus*, a cuius aetate illa, usque ad hanc *Nicolai*, plus annorum intercessit, quam qui, saltem cum exordiis eius muneris, possent quadrare. Ergo, nepotem possis dicere *Laurentii* palatini. Ad actus *Nicolai* quod attinet, brevi eos fasce THUROCZIUS, multa oratione BONFINIUS, complectitur. Ad vindicandam nimirum, ANDRAEAE fratris regis *Neapolitani* necem, cum animum induxisset LUDOVICUS, *Nicolaum* nostrum in *Apuliam* eo consilio misit, ut pertentatis illic optimatum destinationibus, quid in posterum facto esset opus, omni, qua posset, perspicacitate, indagaret. Ita THUROCZIUS.^{q.)}⁶ⁱⁱ *Niconem,⁷ filium Laurentii Poth,⁸ qui postea Konth fuit cognominatus, ad tractandum, cum magnatibus comitibus, et baronibus, illarum partium, illuc destinavit. Qui in Aquilam civitatem famosam superveniens, cum Lallo,⁹ viro prudente, et de morte ipsius regis¹⁰ multum anxio, capitaneo ipsius civitatis, habito tractatu, dominium ipsius obtinuit, et protracta mora ibidem, quam plurimos una cum ipso Lallo,¹¹ ad regis Hungariae obedi[p. 548.]entiam confirmavit,¹² et perduxit. Haec cum eidem regi per litteras,¹³ et nuncios intimasset, rex congregato valido exercitu, per partes Italiae transitum faciens, reliqua. Quin et secundo LUDOVICI, in regnum *Neapolitanum* ingressu, comitem se expeditionis praebuit^{r.)}ⁱⁱⁱ *Nicolaus*, quem postea, in *Aversae* obsidione, haud sine *Stephani Laczk* iniuria, exercitui rex praefecit: *Rex*, inquit THUROCZIUS,^{s.)}^{iv} *capitaneum exercitus, Niconem Konth, virum in consiliis prudentissimum, amoto Stephano vai-voda,¹⁴ praefecit.**

^{q.)} *Chronico Hung. Par. III. cap. VIII. p. 97. seqq.* et BONFINIUS, *Dec. II. Lib. X. p. 334, 5.* uterque scriptorum, loco *Poth* habet *Thot*. Scribarum credo typorumve aberratione.

^{r.)} THUROCZIUS ibidem cap. XVI. BONFINIUS loco cit. p. 337, 27.

^{s.)} Loco eodem, cap. XX. p. 100. fine. BONFINIUS ibidem p. 338, 23.

¹ corr. ex *intanta* sec. A ² IONGELINUS 1659. l. c. *Hedervara* ³ IONGELINUS 1659. l. c. *vayvoda* ⁴ IONGELINUS 1659. l. c. *Transylvaniae* ⁵ corr. ex *palatinive* sec. A ⁶ in nota q.) *typorumve* corr. ex *typoramve* sec. A ⁷ THURÓCZY 1600. p. 97. *Nicomem* ⁸ THURÓCZY 1600. l. c. *Toht* ⁹ corr. ex *Iallo* sec. A et THURÓCZY 1600. l. c. ¹⁰ THURÓCZY 1600. l. c. add. *Andreae* ¹¹ corr. ex *Iallo* sec. A et THURÓCZY 1600. l. c. ¹² THURÓCZY 1600. l. c. *confirmavit* ¹³ THURÓCZY 1600. l. c. *litteras* ¹⁴ THURÓCZY 1600. l. c. *vai-voda*

ⁱ Vide IONGELINUS 1659. p. 154.

ⁱⁱ *Locos in nota q.) citatos vide in THURÓCZY 1600. p. 97.; BONFINI 1581. p. 334.*

ⁱⁱⁱ *Locos in nota r.) citatos vide in THURÓCZY 1600. p. 99.; BONFINI 1581. p. 337.*

^{iv} *Locos in nota s.) citatos vide in THURÓCZY 1600. p. 100.; BONFINI 1581. p. 338.*

Haec a *Nicolao*, nondum *palatino* gesta sunt; qua demum dignitate potitus, bis infelicitate bellum administravit: adversus *Venetos* quidem in *Castelfrancki*,^{t.)} adversus *Bosnenses* autem, in arcis *Zrenk^{u.)}*ⁱ oppugnatione, quem tamen utrumque fortunae errorem inter CAROLUM IV. caesarem, et LUDOVICUM, *Hungariae* regem confocillata pace egregie reparavit.^{v.)}ⁱⁱ Haec de *Nicolao*. [p. 549.]

palatinus, bellum, bis infelicitate administravit.

§. VII.

Seculum fere intercessit, cum varie divagante *palatini* dignitate, *Laurentius* eius nominis, ex hac gente III. eadem insigniretur. Sequimur IONGELLINUM:ⁱⁱⁱ *Laurentius* de *Hedervára*,¹ *ex agazonum*² *regalium magistro*^{x.)} *factus regni Hungariae palatinus, et iudex Cumanorum, anno Domini MCCCXXXVII. sub regibus Alberto Austriaco, Wladislao³ Polono, atque⁴ Ioanne Hunyade⁵ gubernatore. Wladislao⁶ Polono Budam adventanti, urbis arcem ultro patefecit, et interregis⁷ potestate utens, eundem in sede regia collocavit. Nempe, ALBERTO, intempestiva morte defuncto, cum seu ELISABETHAE eius viduae, praeposteris consiliis,⁸ seu studiis Hungarorum, in diversa abeuntibus; WLADISLAUS in regem Hungariae evocaretur, Laurentius revera, pro rege administravit rempublicam, atque eorum partes, vel moderabatur, vel sua accessione, sustentabat, qui posthabita, utero gravi regina, in *Polonum* consenserant. Dedit eius rei insigne documentum, quando adventantem WLADISLAUM *Budam*, ultro, ac lubens intromisit, ne a *Friderico Ciliae comite*, partium ELISABETHAE pupillique, extra modum studioso, temere interciperetur. [p. 550.] *Laurentius Hedervára*,⁹ *qui eo anno palatinum gerebat, et ex more interregis potestatem habebat, adventanti regi, Budensem arcem ultro patefecit, et in regia sede collocavit, inquit BONFINIUS,*^{y.)}¹⁰^{iv} *THUROCZIUM, illato grandi errore, sequutus. Cum enim iste ait: v) Eisdem¹¹ diebus, Laurentius de Hedervára¹² palatinus antiqua de consuetudine Budense castrum conservabat; en! BONFINIUS annum ex iisdem diebus, palatinum Laurentii, praeter chronologii mentem, audaciter effingit. Istud nempe volebat THUROCZIUS, sub idem tempus, cum novus princeps adventaret, Laurentium palatinum, praesidio, pro munere sui ratione, Budam obtinuisse. Alioquin, perpetuum, dum emoreretur, Laurentio,**

Ultimus ex genere Hedervariorum palatinus Laurentius:

facit Wladislao I. Polono:

utrum ei annus hic magistratus fuit:

t.) Cap. XXVII. BONFINIUS eodem loco, p. 342, 51.

u.) Cap. XXXII. BONFINIUS loco toties citato, p. 348, 38. ubi castrum *Zvebernichum* dicitur, hodie *Zvoornik*.

v.) Inibi cap. XXXIV. THUROCZIUS.

x.) Vide Dec. anni MCCCXXXV. clausulam.

y.) *Decade III. Lib. IV. p. 417, 19.*

¹ IONGELINUS 1659. l. c. *Hedervára* ² IONGELINUS 1659. l. c. *agazonum* ³ IONGELINUS 1659. l. c. *Vladislao* ⁴ IONGELINUS 1659. l. c. *itemque* ⁵ IONGELINUS 1659. l. c. *Hunniade* ⁶ corr. ex *Ladislao* sec. IONGELINUS 1659. l. c., ubi *Vladislao* ⁷ corr. ex *inter regis* sec. A et IONGELINUS 1659. l. c. ⁸ add. sec. A ⁹ BONFINI 1581. p. 417. *Hedervára* ¹⁰ in nota y.) 19. corr. ex 29. sec. A et BONFINI 1581. p. 417. ¹¹ THURÓCZY 1600. l. c. add. in ¹² THURÓCZY 1600. l. c. *Hedervára*

ⁱ *Locos Bonfnianos in notis t.) et u.) citatos vide in BONFINI 1581. pp. 342., 348.*

ⁱⁱ *Locum in nota v.) citatum vide in THURÓCZY 1600. p. 105.*

ⁱⁱⁱ *Vide IONGELINUS 1659. p. 155.*

^{iv} *Locum in nota y.) citatum vide in BONFINI 1581. p. 417.*

^v *Vide THURÓCZY 1600. p. 140.*

*eius filius,
Emericus,
reddit
statibus arcem
Budensem:*

Palatinatus honorem perduravisse, ad *Budam*,^{z.)}ⁱ ꝥex praecipui diplomatis <testimonio constat>†,¹ quo traditam ab *Emerico, Laurentii filio, IOANNI CORVINO*, arcem *Budensem*, status, et ordines recognovere. cuius nunc clausulam, ut hoc loco, gentis *Hedervarianae* decora, pro eo, ac fas est, exaggeremus, adtexendam putamus.²ⁱⁱ *Nos Ioannes*³ *de Hunyad*, ac longo ordine reliqui.⁴ *Notum facimus, praesentium*⁵ *per tenorem, quibus incumbit universis; quod nobis, in ipsa nostra con*[p. 551.]*ventione hic Budae*⁶ *celebrata, constitutis, de et super his,*⁷ *quae*⁸ *quieti, et tranquillo statui, ipsius regni nostri Hungariae, utilia, et commoda*⁹ *essent, tractantibus: cum inter haec,*¹⁰ *de et super facto huius castris Budensis, quod condam magnificus Dominus Laurentius de Hedervára*¹¹ *regni nostri Hungariae palatinus, usque ad exitum nimirum*¹² *vitae suae,*¹³ *ex nostra benevolentia,*¹⁴ *et collatione*¹⁵ *tenuit, quodque*¹⁶ *eodem decedente, magnificus Emericus, filius eiusdem, pridem banus Machoviensis,*¹⁷ *hucusque conservavit, mentis nostrae*¹⁸ *curas discussissemus;*¹⁹ *quia in serie generalis decreti regnicolarum, anni proxime praeteriti*²⁰ *expressum est, et declaratum, ut gubernator huius regni castra et civitates regales, et reginales intrandi, in eisque*²¹ *standi, pausandi, et morandi liberam habeat facultatem: idcirco, tum huiusmodi institutioni,*²² *et*²⁴ *decreto satisfacere volentes, tumque aliis respectibus, ut puta*²⁴ *pro tutiori*²⁵ *conservatione*²⁶ *eiusdem castris, unanimiter, et sana deliberatione*²⁷ *voluimus, et sanximus;*²⁸ *ut ipsum castrum Budense, manibus praedicti Ioannis*²⁹ *gubernatoris, dari debeat, et assignari per ipsum, usque nostri, seu huius regni liberum placitum,*³⁰ *nobis et huic regno, fideliter conservandum. Cum itaque nos, hac de causa, ipsum Emericum banum in nostri medium venire, et accersiri fecissemus, eidemque, ut dictum castrum Budense, in manus dicti Domini* [p. 552.] *Gubernatoris dare, et assignare debeat,*³¹ *strictissime commissemus: mox idem Emericus banus, nostrae*³² *communitatis praescripto,*³³ *et voluntati se obtemperaturum,*³⁴ *ipsum castrum Budense, in manus eiusdem Domini Gubernatoris dedit, remisit, et assignavit tenendum, et conservandum. Ideo nos, de unanimitate arbitrio, et voluntate, ac nostri, et totius*³⁵ *regni, ac regnicolarum nominibus, et*³⁶ *personis,*

quem ideo ordines securum reddunt.

z.) Tomo III. *Historia Budae novae*, periodo I. Hungarica §. XII. p. 207. seqq.

¹ textus vitiosus suppl. a nobis ² corr. ex *putemus* ³ HÉDERVÁRY-OKL. 1909. p. 251. *Iohannes* ⁴ longo... *reliqui* insert. a Belio ⁵ HÉDERVÁRY-OKL. 1909. p. 253. *presencium* ⁶ HÉDERVÁRY-OKL. 1909. l. c. *Bude* ⁷ HÉDERVÁRY-OKL. 1909. l. c. *hys* ⁸ HÉDERVÁRY-OKL. 1909. l. c. *que* ⁹ HÉDERVÁRY-OKL. 1909. l. c. *comoda* ¹⁰ HÉDERVÁRY-OKL. 1909. l. c. *hec* ¹¹ HÉDERVÁRY-OKL. 1909. l. c. *Laurentius de Hedrebwara* ¹² *exitum nimirum* HÉDERVÁRY-OKL. 1909. l. c. *exterminium* ¹³ *vitae suae* HÉDERVÁRY-OKL. 1909. l. c. *vite sue* ¹⁴ HÉDERVÁRY-OKL. 1909. l. c. *benivolencia* ¹⁵ HÉDERVÁRY-OKL. 1909. l. c. *collacione* ¹⁶ corr. ex *quodve* sec. A et HÉDERVÁRY-OKL. 1909. l. c. ¹⁷ HÉDERVÁRY-OKL. 1909. l. c. *Machowyensis* ¹⁸ HÉDERVÁRY-OKL. 1909. l. c. *nostrae* ¹⁹ HÉDERVÁRY-OKL. 1909. l. c. *divertissemus* ²⁰ HÉDERVÁRY-OKL. 1909. l. c. *praeteriti* ²¹ HÉDERVÁRY-OKL. 1909. l. c. *eisdemque* ²² HÉDERVÁRY-OKL. 1909. l. c. *institutionem* ²³ HÉDERVÁRY-OKL. 1909. l. c. *seu* ²⁴ *ut puta* HÉDERVÁRY-OKL. 1909. l. c. *utputa* ²⁵ HÉDERVÁRY-OKL. 1909. l. c. *tuciori* ²⁶ HÉDERVÁRY-OKL. 1909. l. c. *conservatione* ²⁷ HÉDERVÁRY-OKL. 1909. l. c. *deliberacione* ²⁸ corr. ex *saximus* sec. A et HÉDERVÁRY-OKL. 1909. l. c. ²⁹ *praedicti Ioannis* HÉDERVÁRY-OKL. 1909. l. c. *prefati domini Iohannis* ³⁰ *liberum placitum* HÉDERVÁRY-OKL. 1909. l. c. *beneplacitum* ³¹ HÉDERVÁRY-OKL. 1909. l. c. *deberet* ³² HÉDERVÁRY-OKL. 1909. l. c. *nostrae* ³³ HÉDERVÁRY-OKL. 1909. l. c. *precepto* ³⁴ HÉDERVÁRY-OKL. 1909. l. c. *obtemperans* ³⁵ HÉDERVÁRY-OKL. 1909. p. 254. *totius* ³⁶ HÉDERVÁRY-OKL. 1909. l. c. add. *in*

ⁱ *Locum in nota z.) citatum vide in BÉL 1735-1749(?) III. pp. 207.*

ⁱⁱ *Diploma, quod nunc sequitur, in 20. Sept. 1447. Budae ab ordinibus promulgatum est. Publicatum est in HÉDERVÁRY-OKL. 1909. pp. 251-155. quo et nos usi sumus.*

ipsum Emericum banum, super restitutione,¹ et resignatione² ipsius castrum Budensis reddidimus, et commisimus, immo³ reddimus, et committimus, quietum,⁴ et⁵ expeditum, et omnibus modis⁶ absolutum, harum nostrarum litterarum⁷ sigillis, regni, atque nostro⁸ scilicet gubernatoris, nec non⁹ nonnullorum nostrarum appensionibus,¹⁰ vigore, et testimonio litterarum¹¹ mediante. Datum Budae¹² praedicta feria quarta proxima post¹³ exaltationem¹⁴ S. Crucis. Anno Domini MCCCXLVII.¹⁵ Abeant nunc mastyges alienigenae, et si possunt, sine falsi crimine, obiectent Hungaris, patriarum rerum, cum interregna evenerunt, incuriam!

§. VIII.

Cessavit postea, in *Hedervariorum* gente, *palatinatus* isthoc axioma, non item dignitatum aliarum honestamenta. Nam et episcopus [p. 553.] saepe dedit inclyta familia,^{a.)i}¹⁶ et heroas, pace, belloque inclutos. Sed ne quid diffiteri velle videamur, hanc maiorum suorum gloriam, infeliciter *Franciscus Hedervári* obtrivit, vir alioquin bellicosus et potens, quique suo cum *banderio*, pro patria militare solebat. In decreto sane WLADISLAI tertio, inter *barones banderiatos*, relatum legas;^{b.)}¹⁷ sed quid quaeso *banderium*, cuius toties meminerunt leges *Hungariae*? auctor indicis, in *Corpore*¹⁸ *Iuris Hungarici*^{c.)ii} incertae vocem originis accusat, atque solis *Hungaris* putat usitatam, qua miles, custodiae regis destinatus intelligatur, *mille equitibus* census: qualia quidem *banderia*, non rex tantum, verum praelati quoque, et magnates alii habuerint. quae iam recognoscamus, ne in errore lector relinquantur. Et de vocis quidem origine fallitur, dum incertum pronunciat. *Banera* enim, *baneria*, *banerium*, *bannearium*¹⁹ vexillum, signum bellicum, ex Gallico *bannire*,²⁰ *bandus* autem hominum turba, sub certo duce, vel vexil[p. 554.]lo collectam²¹ significat, Gallis *bande*, Hispanis *banda* dictam.^{d.)iii} Quid? quod ne *Germanica* quidem

Cessante ea dignitate, non desiere viri praeclari in Hedervariis: Franciscus gentis gloriam prodigit:

a.) De *Ladislao Agriensi*, et huius fati, vide BONFINIUM, *Decade III. Lib. VII. p. 477, 40.* Superabat anno MCCCCLXIV., uti adparet ex eius anni decreto in clausula. Nescio an non ex ultimis dicendus sit de familia hac *Ioannes Hedervari*, episcopus *Scopiensis*, cuius icona ORTELIUS exhibet, tabula aenea IX. num. I. Parte II. Chron. post praefat.

b.) Articulo XXII. ad annum MCCCXCVIII.

c.) In voce *banderia*.

d.) Ita est in *Glossario Caroli DUFRESNE*, in his ipsis vocibus, editionis novae, Tomo I. p. 974. B.

¹ HÉDERVÁRY-OKL. 1909. l. c. *restitutione* ² HÉDERVÁRY-OKL. 1909. l. c. *resignacione* ³ HÉDERVÁRY-OKL. 1909. l. c. *ymmo* ⁴ HÉDERVÁRY-OKL. 1909. l. c. *quitum* ⁵ *et* omiss. apud HÉDERVÁRY-OKL. 1909. l. c. ⁶ *omnibus modis* HÉDERVÁRY-OKL. 1909. l. c. *modis omnibus* ⁷ *nostrarum litterarum* HÉDERVÁRY-OKL. 1909. l. c. *litterarum nostrarum* ⁸ HÉDERVÁRY-OKL. 1909. l. c. *nostrum* ⁹ *nec non* HÉDERVÁRY-OKL. 1909. l. c. *ne non* ¹⁰ HÉDERVÁRY-OKL. 1909. l. c. add. *consignatarum* ¹¹ *litterarum* omiss. apud HÉDERVÁRY-OKL. 1909. l. c. ¹² HÉDERVÁRY-OKL. 1909. l. c. *Bude* ¹³ HÉDERVÁRY-OKL. 1909. l. c. *ante festum* ¹⁴ HÉDERVÁRY-OKL. 1909. l. c. *exaltationis* ¹⁵ corr. ex MCCCCLVII. sec. A et HÉDERVÁRY-OKL. 1909. l. c. ¹⁶ in nota a.) *icona* corr. ex *iconia* ¹⁷ in nota b.) MCCCXCVIII. corr. ex MDXCVIII. ¹⁸ corr. ex *corpus* ¹⁹ corr. ex *banvearium* sec. A et DU CANGE 1733. p. 974. ²⁰ DU CANGE 1733. l. c. *banniere* ²¹ DU CANGE 1733. l. c. *collecta*

ⁱ *Locos in nota a.) citatos vide in BONFINI 1581. p. 477.; ORTELIUS-MEYER 1665. II. Tab. IX. num. 1.*

ⁱⁱ *Locum in nota c.) citatum vide in INDEX 1722. p. 12. (ad vocem)*

ⁱⁱⁱ *Locum in nota d.) citatum vide in DU CANGE 1733. p. 974.*

*facinoris ratio
expromitur.*

notio displiceat: vetere enim dialecto, *banden*, coire in unum, in turmas colligi; *bander* autem, sive uti scribunt alii *banier*, seu *panier* vexillum^{e)}i dicebant. Quibus expromptis facile fuerit, non solum corporis custodum, seu cohortes, seu turmas, sed quamcunque militum manum, sub iisdem coadunatam signis *banderium*^{f)}1 significare. Sed revertamur ad *Hedervarium*. *Belgradi* tuendi munus, cum de *Solymanni* bellico adparatu nunciaretur, *Emerico Eningio*, cognomento *Turcus*, et *Francisco Hederváro*, mandatum a rege, et proceribus fuit. At *Emericus* quidem, ante fatis concessit, quam bellum prorsus ingrueret, *Valentino*² filio relicto, qui praeclaram eam provin[p. 555.]ciam administraret. Hic vero, certis de causis, forte obsidionis imminentis metu percussus, successorem a rege sibi mitti postulaverat, neque eo exspectato, domum fugienti similis se receperat. Cum autem LUDOVICUS rex, *Andream Bathorium*, comitem *Szathmariensem*, *Stephani* palatini patrum, qui praefecturam tum celebris loci obiret, commeatumque³ et necessaria futurae obsidioni instrumenta compararet, et praesidia augetet, muros et propugnacula restauraret, isthuc misisset;⁴ summa contumacia, non obscurae⁵ perfidiae proxima a *Valentino*, et *Francisco Hedervári* admissus non est, idque *Blasii Sulyocci* suasu, cuius ille tanquam propinqui consiliis uti consueverant; ceteroquin, obtentu usi non satis idoneo: grandem stipendiorum vim superesse, quam neque *Valentini* patri, *Emerico*, neque *Hedervári*, rogatus toties rex persolverit: aes primo illud dissolveret,⁶ tum vero, immitteret in arcem, qui sibi maxime probaretur. Profecto satis ad perduellionis crimen, in tanto imminentis cum exercitu *Solymanni* metu, ac periculo. Enim vero, hac obstinata *Francisci* pervicacia, factum est, ut, et *Sabacsum*, et *Belgradum*, partim *Rascianorum* proditione, partim cruenta operosaque *Solymanni* oppugnatione, e manibus nostris anno MDXXI. quarto Calendas Septembris elideretur. Non potuit non, hanc munitissimi limitis, adversus [p. 556.] *Turcarum* rabiem, iacturam, graviter ferre LUDOVICUS, tametsi ludicris *Georgii* marchionis *Brandenburgici* oblectamentis, a reipublicae procuratore multum alienus. Ergo, indictis anno MDXXII. tempestive comitiis, a MARIA regina, et *Ioanne Bornemisza*, nutritio suo, excitatus, in eam curam, cum universis ordinibus, tardius tamen, quam fas erat, incubuit, quemadmodum averruncari⁷ periculum, atque recuperari *Belgradum* posset. Iisdem comitiis⁸9 *habitis*, inquit ISTVÁNFFIUS,^{g)}ii *cum*¹⁰ *Valentinus Turcus, seu Enningius, Emerici filius, ac Franciscus Hedervarius, quorum*

e) SPATENII *Lexicon Germanicum*, ad eadem vocabula, p. 154. B.

f) De *banderiis Hungaricis*, vide leges, et eorum numerum WLADISLAI *Poloni* Decreto III. ad annum MCDXCVIII. Art. XX. XXI. XXII. Cogebantur ea cum regio *banderio* in militiam proficisci, uti est in decreto SIGISMUNDI V. Artic. I. Ceteroquin a 20. *colonis* eques unus mitti solebat, in hanc istiusmodi militiam, quae tamen lex variabat subinde, uti videre est, WLADISLAI decreto III. Art. XIV. et XV. quos, si lubet, lege, et excute, quae illic citantur, sanctiones alias.

g) Lib. VII. p. 100, 41. ubi simul, post eiusdem libri initia, oppugnationem *Sabacsi*, et *Belgradi* occasum, leges.

¹ in nota f.) XX. XXI. XXII. corr. ex XX.XXIII. sec. A, ubi vero erronee XX. XXI. XXIII. ² corr. ex *Valentio* sec. A ³ corr. ex *commendatumque* sec. A ⁴ muros... misisset add. sec. A ⁵ corr. ex *obscurae* sec. A ⁶ corr. ex *dissolveret* ⁷ corr. ex *averruncari* sec. A ⁸ ISTVÁNFFY 1622. p. 100. *comitiis* ⁹ ISTVÁNFFY 1622. l. c. add. *postea* ¹⁰ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *quum*

ⁱ *Locum in nota e.) citatum vide in STIELER 1691. p. 154. B (cuius scriptoris pseudonomen erat Spaten.)*

ⁱⁱ *Locum in nota g.) citatum vide in ISTVÁNFFY 1622. p. 100.*

incuria, et inobedientia Belgradum amissum erat, citati non comparuissent, omnium suffragiis proscripti^{h.)} et bona eorum publicata fuere. Rex Valentini bona, Francisco Batthyanio;¹ Hedervariana vero, Paulo Bakicsio,² postquam sub id tempus a Turcis ad Hungaros³ transfugisset, dono dedit. Et Franciscus quidem, in exilio periit; Valentinus vero, quod iuventutae⁴ vitio potius, et malorum hominum pravis consiliis, quam sponte, deliquisset, ducta etiam in coniugem, ex reginae aula, Marci Pemplingeri⁵ filia, in gratiam receptus fuit. [p. 557.]

§. IX.

Haec de inclyta *Hedervariorum*^{i.)} gente, potuimus eruderare; eo maxime consilio, quod expromsimus toties, ut instauretur clarissimorum virorum memoria, habeatque posteritas, quod seu aemuletur, in tantis nominibus, seu fugiat, in eorum erroribus. Rarissimae enim sunt familiae, eaeque coelitus quasi satae,^{k.)} quorum divinissima facinora, degeneres aliqui, non contaminarint. quod tamen, adeo opprobrio esse nequit genti reliquae; ut auctoramenta potius inde possit capere, ad inglorios maiorum actus, magnis virtutibus emendandos. Pridem est vero, cum gens *Hedervariorum* emortua est: quorum, qui ultimus superabat; nam redierant, in qualemcunque possessionum partem, *Francisci* illius successores; ex uxore *Eszterhaziana*, nullis susceptis masculis, indulgente eius aetatis rege, ius haereditarium arcis, et quae ad [p. 558.] eam spectabant, ditionis reliquae, in filias, testamento transcripsit, quarum cum una *Viczayo* in matrimonium fuisset collocata; simul dominationis *Hedervarianae* haereditatem, in gentem *Viczaianam* intulit. quae adhuc eadem potitur. *Feliciter!* Arcis moles, quae sub ipsa exordia, e materia fuit contignata,⁶ dudum, murato, solidoque opere surrexit, estque iis instructa commoditatibus, quae herilem isthic perpetuo positam sedem, condecet. Nam, et contignationibus substructa est opportunis, et conclavibus, hypocaustis, coenaculis, et apodyteriis, sic satis instructa. Munitionibus concluditur iis admodum, quae latrunculis arcendis, sufficere posse creduntur. Circum, vasta est planities, et adsitus proxime vicus cognominis, sedetque extremo, inter *Posoniensem*, et *Mosoniensem Comitatus*, collimitio, duobus *Iaurino* in aquilonem milliaribus retrusa. Ista ad *Hedervárii* mentionem sufficiant, dum alii deriderint adcuratiora. [p. 559.]

Commentationis de gente Hedervariorum, epilogus:

successerunt in eius cura Viczay comites: arcis Hedervár hodiernus habitus.

^{h.)} Exstat ea sanctio eorundem comitiorum decreto, articulo LX.

^{i.)} Fuit nobis honorifica *Hedervarianae* gentis mentio Tomo I. p. 60. ubi emendandus est error, *Hedervarios*, ex *Pothiis* ortos esse; cum illi his fuerint antiquiores. Item Tomo II. p. 207. §. V., Tomo III. p. 99. ubi, pro ingenii lusu habeat velim lector, cum ab *Hectore* quodam, *Hedervariorum* nomen derivamus, quippe quod, ab *Hederico* illo §. I. hoc loco promanavisse, certum est. Porro p. 207. 209.

^{k.)} In his, summo suo merito, gentem *Pálffianam* recensemus, nullo unquam, sive in reges, sive in regnum, facinore quodam iniuriam.

¹ ISTVÁNNFY 1622. l. c. *Battiano* ² ISTVÁNNFY 1622. l. c. *Baquitio* ³ ISTVÁNNFY 1622. l. c. *Ungaros* ⁴ corr. ex *iuvante* sec. A et ISTVÁNNFY 1622. l. c. ⁵ ISTVÁNNFY 1622. l. c. *Pemplingeri* ⁶ corr. ex *contiguata* sec. A

ⁱ *Locos in nota i.) citatos vide in BÉL 1735–1749(?) I. p. 60.; II. p. 207; III. pp. 99., 207., 209.*

ARTICULUS II.

DE

Vicis Districtus¹ Szigetköz.

Monendus est *lector*, cum totus hic *Processus Szigetköz*i nomine insigniatur; tum speciatim eo vocabulo, quod et supra indicavimus, ea regionis *Interamnanae* ora designatur, quae *Iaurino* obiacet. Sunt hi vici XVII. *deserta* V. quae iam obire fas est.

1. *Réfalú*, vicus est adversa *Danubii*, qui *Iaurinum* subluit, ripa, in urbis obtutu, exaedificatus: unde et nomen loco enatum, quod *traiectum* Hungaris significat, qui hic ponte ultro citroque adpulso, fieri consuevit. Rure est exiguo, et obnoxio eluvionibus. Victus incolarum, hortorum praecipue cultu, molendinis item atque piscatione quaeritur. Est in ditone *episcopi Iauriensis*.

2. *Patabáza*, priori situs vicinitate connexus. Colitur liberis *nobilium*, et *Iesuitarum*, quin et *Protestantium Iauriensium*, villis.

3. *Ujfalú* hinc est, situ plano, et *Danubio* confini. Paret comitibus *Viczay*, et *Kaunicz*. [p. 560.]

4. *Ladomer*, in eorundem heroum ditone, longius paullo, a ripa *Danubii* subductus. Incolae, qualicunque lignatione, qua *Iaurienses* adiuvant, proficiunt.

5. *Zámoly*, mediocris² et ipse vicus, iisdem comitibus obnoxius. Agro circumfunditur amplo, pratis graminosis, silva item eximiae amoenitatis.

6. *Dunaszeg*, tulit hoc nominis a *Danubii* flexu quodam, quem, quod stagno, quam profluenti est similior, *Holt-Duna*, id est *ignavum*, seu *mortuum Danubium* Hungari dicunt. *Dunaszeg* certe, *Danubii angulum* significat. Suffunditur praeterea palude, aquosa ea, et quam *Danubius* opplere solet. Censetur in haerediis *Viczaianis*, et *Kauniczianis*.

7. *Szent-Pál*, credo, ab instituo aliquo *S. Paullo* apostolo dedicato, ita vocatus. Vicus, oppido modicus, eiusdem *ignavi Danubii* ripae haerescens. Est in eorundem comitum haerediis.

8. *Ráró*, exilis quidem vicus, sed quem castellum sede comitum *Kaunicz*, ad quos adtinet, nobilitat, illustris.³ Insedit intra duos *Danubii* alveos, positu, ut facile potest coniici, aquarum iniuriis patente. [p. 561.]

9. *Hedervár*, altius hinc, in septemtrionem, et reducto a *Danubio* situ, exaedificatus. Fuit nobis eius mentio ad arcem cognominem.

10. *Ásvány* inde, ad decumanum *Danubii* alveum, in orientem resedit, positu⁴ oppido damno: quippe cui, vicinissimus amnis, vorticoso aquarum impetu, ita impendit, ut periculum sit, ne subruta humo, novum sibi per mediam oram hanc alveum exedat. Incolae re agraria, et proventu foeni, ni⁵ exundationibus corrumpatur, quomodocunque proficiunt. Sunt, qui eluendo, ex arena *Danubii* auro, operam isthic navant, haud futuram sine fructu, si et adcurationis, et adsiduitatis plusculum adhiberent. Ius in vicum comitibus *Viczay*, et *Kaunicz* perenne est.

¹ corr. ex *districtu* sec. A ² corr. ex *medioris* sec. ms. A ³ *sed quem... illustris* sic et in ms. A ⁴ corr. ex *possit* sec. A ⁵ corr. ex *in* sec. ms. A

11. *Szabadé*, rure praeditus exili, ad eam, quae in praedio *Medve*, a maiore *Danubii* alveo emanat, venam collocatus. Quod pratis abundat, agrum ex iis frumentarium subigere coeperunt incolae; sed cuius segetes, illuviones non raro evastant. Eiusdem, cum prioribus *Viczayanae*, et *Kauniczianae* ditionis.

12. *Vámos*, profundius in orientem *Danubio* adhaesit, vicorum toto hoc districtu, facile opimus. Praeterquam enim, quod agro foecundo est, utuntur incolae, vicini praedii *Sarast* [p. 562.] opportunitate. Accensetur haerediis *V. Capituli Iaurinensis*.

13. *Kis-Bajts*, et

14. *Nagy-Bajts*, reduciore paullo a *Danubio* positu, ditionis *episcopatus*, tenues, et modico agro circumsessi vici, quem haud raro, amnis diluvia pessumdant. Incolae nobiles sunt omnes, praedia colentes *episcopalia*, *praedialistae* ideo vocitati.

15. *Szügye*,¹ angusto adeo, per *Danubii* ripam, agro, ut vix triginta medimnorum sementem facere possint incolae. Ergo, piscatu, ob amnis eximie piscosam opportunitatem, diu noctuque distinentur, capiuntque illic tantum reditus, quantum vitae truden-
dae sufficit. Adscribitur iuribus *Conventus Csornensis*.

16. *Vének* extremo districtus huius angulo, prorsus ad *maioris Danubii*, cum *Iauriensi*, confluentem, situ *Gönyü* adverso. Tenuis viculus, et aquarum iniuriis, dum increscunt amnes, expositus. Paret Coenobio *D. Martini*.

17. *Batsa*, altius versus urbem *minoris Danubii* ripae inaedificatus. Vicus haud omnino contemnendus; sed cum primis ideo memorandus, quod a *nobilibus praedialistis V. Capitulo Iaurinensi* veterrima lege [p. 563.] obnoxii colatur. Suus ab his *vice-comes*, cum reliquis magistratibus, eligi consuevit, quod ius ad *Vajkam*^{a.)} in *Posoniensi*, et in *Barsensi Comitatu* ad *Verebélyium*^{b.)}¹² excussimus.

His vicis, deserta intercesserunt, situ vario, et haec illis opportuniore, quae iuvat non neglexisse, eo, quod egregie iuvant vicinorum rusticationem.

1° *Zeke*, ultra *Asvány*, pone *Danubium* porrectum. Est in potestate comitum *Kaunicz*.

2° *Kenderes-Medve* agro est, inde a *Zeke*, usque ad *Danubium minorem*, protenso, eo-
que pratis, ac silvis insesso. Est in ditione comitum *Viczay*, et *Kaunicz*, quorum indultu vicini terreno deserti, haud plane importuno, utuntur.

3° *Szava* cuneum orae huius insedit, vicinumque est *Vének*o, a nobilibus *Bajtsensibus* possessum.

4° *Esztergető* cohaesit priori, sed rure exiguo, pone *Danubium minorem* supra *Batsam* protenso. Fruuntur et huius opportunitatibus nobiles *Bajtsenses*. Iuris est *Viczaiani*.

5° *Sarost*, vico *Patabáza* confine, a [p. 564.] civibus praecipue *Iaurinensibus* cultum. Est in haerediis *V. Capituli Iaurinensis*.

Tota haec regiuncula meatibus, e *Danubio* huc, et illuc diffusis irrigua est. qui si turgescant, aquis offunditur, pleneque vitiatur. In his sunt *meatus Ujfalusiensis*, ex occidentali *Danubii* alveo effusus, et orientali illi commissus *Holt-Duna*, qui ubi *Duna-Szegiensem*

a.) Tomo II. *Hist. Comitatus Poson.* Parte Speciali Memb. VI. p. 284. *seqq.*

b.) Tomo IV. *Hist. Comitatus Barsiensis*, Parte II. Memb. IV. Prooemio. p. 283. *seqq.*

¹ corr. ex *Szügye* sec. ms. A ² in nota b.) *Prooemio* corr. ex *Prooemio*

ⁱ *Locos in notis a.) et b.) citatos vide in BÉL 1735-1749(?) II. pp. 284-287., IV. pp. 283-286.*

agrum perfluit, prope *Ladomeriam*,¹ eidem *Danubii* ramo, ex quo prodierat, immergitur: tum *Raroviensis*, sed qui reliquis tenuior est. Denique *Kenderes-Medvoensis*, qui ubi e vasto illo *Danubio* emersit, in *Szavaiensi* tandem agro, exiliorem *Danubium* subit.

SECTIO II.

DE

Districtu Csiliszköziensi.

Regio exigua est, et ultra *maioris Danubii* alveum retrusa. Vicos septem admodum habet, egenos oppido futuros, nisi agrestem inopiam, piscationis proventu, quam in *Csilisz* amne fructuosam instituunt accolae, quomodocunque imminuerent.

1° *Medve* Danubio adsedit, ea exilitate, ut vix quinque colonis habitetur. Ditio est *Viczaiana*, et *Kaunicziana*. [p. 565.]

2° *Száp*, priori haud opimior, eo tamen commodus, quod praediorum vicinorum usura gaudeat.

3° *Nyárod*, tenet eandem *Danubii* ripam, vicus itidem exilis, et ad *virgines sacras*, quae *Tyrnaviae* agunt, adtinens. Sunt et nobiles, qui partem eius aliquam capiunt.

4° *Patasch*, earundem, quas diximus, *virginum* possessio, amni *Csilisz* adsita.

5° *Ballyony*, itidem *Csilisz* haerescens, qui peculiari quodam iure, ad custodem *Venerabilis Capituli Iaurinensis* adtinet.

6° *Radvány*, modicus omnino viculus, ex eo nobilis, quod in *Illésháziorum* haerediis censeatur. Insedit *Csiliszi* ripam.

7° *Kultsod*, extremus huius orae versus *Comitatum Posoniensem* vicus. Pertinet ad *Coenobium D. Martini*. Tantum de *Comitatu Iaurinensi*. [p. 566.]

TABULA ITINERARIA

Comitatus Iaurinensis.

Milliaria

I. In <i>Comitatum Mosoniensem</i>	
<i>Iaurino</i> per <i>Abda</i> , <i>Ötevény</i> ,	
seu <i>Hochstras</i> , <i>Mosony</i> , <i>Ó-</i>	
<i>vár</i> , seu <i>Altenburg</i> .	4.

¹ corr. ex *Lodomeriam* sec. A

II. In <i>Comitatum Semproniensem</i>	
1° <i>Iaurino</i> versus <i>Gyirmoth</i> , <i>Koronczó</i> , atque hic ponte sublicio superato <i>Raba</i> , <i>Arpás</i>	2.
2° <i>Iaurino</i> in <i>Rabaköz</i> , <i>Enyese</i> , <i>Köny</i> , inde in <i>Comitatum</i> <i>Semproniensem</i>	2.
III. In <i>Comitatum Veszpremiensem</i> .	
<i>Iaurino</i> per <i>Ményfő</i> , <i>Szemere</i> , <i>Thét</i> , inde in provinciam <i>Veszprémiensem Papam</i>	4.
IV. In <i>Comitatum Comaromiensem</i>	
1° <i>Iaurino</i> <i>Göny</i> , inde <i>Comaromium</i>	4.
2° <i>Iaurino</i> per insulam <i>Csallóköz</i> , <i>Réfalú</i> , <i>Batsa</i> , <i>Bede</i> , <i>Csicso</i> , † <i>Duna-vers</i> ¹ ... <i>Újvár</i>	6. [p. 567.]
V. In <i>Comitatum Posoniensem</i> per insulam <i>Callokoz</i>	
<i>Iaurino</i> , per <i>Réfalú</i> , <i>Ujfalú</i> , <i>Zámoly</i> , <i>Dunaszeg</i> , <i>Asvány</i> , vel <i>Hedervár</i> , inde in <i>Comi-</i> <i>tatum Posoniensem</i>	2.

FINIS COMITATUS IAURINENSIS.

---

¹ corr. ex *Duna-vers* sec. A

MATTHIAS BELIUS:
COMITATUS COMAROMIENSIS

TEXTUM RECENSUERUNT
NOTISQUE INSTRUXERUNT

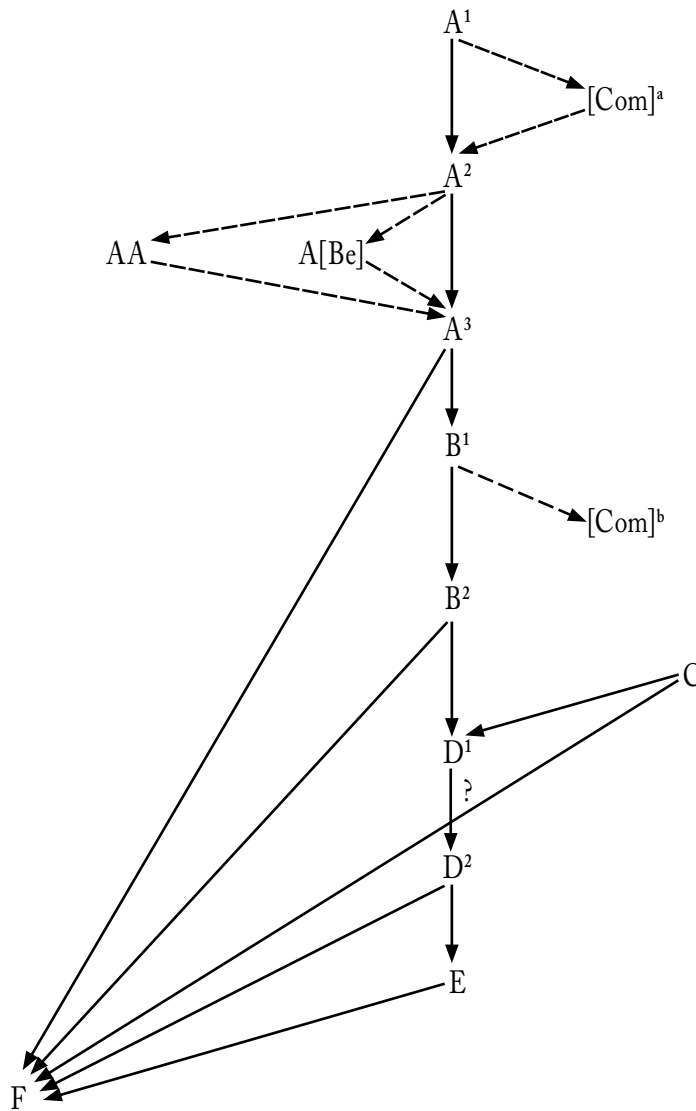
RUDOLPHUS JARMALOV
GREGORIUS TÓTH

PRAEFATUS EST
GREGORIUS TÓTH

BEVEZETÉS

I. A kéziratok családfája

II. A vármegyeleírás elkészítésének folyamata

Matolai János, Bél fáradhatatlan adatgyűjtője valamikor 1730 után járt Komárom vármegyében és készítette el a leírását (A). A „helyben” elkészült szöveget vélhetően bemutatta a vármegyei hatóságoknak, akik (egy helyen) azonnal javították – erről tanúskodik legalábbis a vármegyeiek későbbi levele (l. [Com]^a, A²). Ezután Bél is belejavított – ekkor még csak néhány oldalon – a szövegbe. Matolai munkájáról készült egy tisztázat (B). Ezt küldhette el Bél a Helytartótanácsra keresztül a vármegyének 1735-ben, akik csak 1737-ben válaszoltak, jelezve, hogy ők már egyszer látták a szöveget, így most nem nézik meg újra (l. B, [Com]^b). Bél a B szöveget – amely nagyrészt még a Matolai-szöveg volt – gyökeresen

átfogalmazta, egy részét – Komárom várának és városának a leírását – valamikor 1743 után teljesen átírta egy külön kéziratban (C). Ez az új leírás belekerült a B-ről készült tisztázatba is (D), amelyet Bél már 1745 után javított (D²). E kézitról is készült egy újabb tisztázat (E), amely azonban valamilyen okból befejezetlen maradt. E kéziratok súlyosan károsodtak a Dunán való szállításkor,¹ a lapok harmada-fele olvashatatlan lett, egész részek mentek tönkre. Bencsik József érseki könyvtáros 1820 körül készített – a törmelékek alapján – egy rekonstruált szöveget, amely azonban távolról sem tökéletes munka (F).

III. A kéziratok ismertetése

A

1: EFK Hist. I. iii nr. 5.²

2: **Comitatus Comaromiensis.**³

3: [155] pp.,⁴ 360×230 mm.

4: Komárom vármegye leírása Matolai János tollából. Szerzőségére a kézírásen kívül, amely egyértelműen az övé, más bizonyíték is van. A vármegyei közgyűlés a Helytartótanácsnak írt, 1737. április 9-én kelt levelében, amelyet az akkor visszaküldött leíráshoz csatolt (még l. B), említi, hogy a „Bél által küldött Matolai” járt a vármegyében és gyűjtött adatokat.⁵ De Matolai szerzőségét illetően – amennyiben nem véletlen névazonosságról van szó – más adatok is vannak: a vármegye közgyűlési jegyzőkönyvei szerint egy bizonyos Matolai elkészítette a vármegye térképét, amiért 50 forintot fizettek neki, 1733-ban pedig ugyancsak 50 forintot adtak „Matolai földmérő úrnak a vármegye fekvésének leírásában nyújtott fáradozásáért” („Domino Matulai Geometrae pro fatigio in descriptione situs I. Comitatus impenso”). Sőt, még 1740-ben is fizetnek neki 10 aranyat fáradozásáért.⁶ Ezekkel a feladatokkal nyilván a vármegye bízta meg, s ebben az esetben arra lehet következtetni, hogy Bél számára a térképi felmérés közben gyűjtött adatot – amennyiben Bél adatgyűjtője és az említett geometra ugyanaz a személy.⁷

A példány az elején és végén egyaránt csonka, a levelek alsó harmada-fele elázott, szétmállott, olvashatatlan. A levelek több helyen összekeveredtek.

5: Matolai János kézírása. Van továbbá egy idegen kézzel írt javítás a szövegben, amely egy kastély birtokviszonyára vonatkozik.⁸ Ez valószínűleg a vármegyeiek javítása lehetett, ugyanis a közgyűlés fentebb említett levelében az áll, hogy Matolai a vármegyében jártakor bemutatta a kéziratot Esterházy József főispánnak (és Gyulay Ferenc alispánnak), s azt azonnal javították (*eotum statim correctum*).⁹ Az így létrejött szövegállapotot jelöltük A² jellel.

1 A végzetes 1770. évi dunai hajóútra, amikor a Bél-kéziratok jelentős része megsérült, ld. SZELESTEI N. 1984. 8–16.

2 Az egy jelzet alatt lévő kéziratok számozásánál a Szelestei-féle beosztást követtük. L. SZELESTEI N. 1984. nr. 260.

3 A lapok összekeveredése folytán a cím a [27.] oldalon van.

4 Mivel a kézirat csonka, és nincs oldalszámozva, a megmaradt lapok összegét adtuk meg.

5 „...dum quidam Matulay nominatus per eundem Matthiam Béll [!] exmissus, hic in faciebus locorum descriptionem eandem terminando pro revisione Praetitulatae Suae Excellentiae [sc. Josepho Esterházy Comiti Supremo] praesentasset, in defectibus historicam descriptionem vitiantibus, eotum statim correctum [sc. opus Matthiae Béll], Serenitati Vestrae Regiae et Consilio Regio Locumtenentiali humillime remittimus...” A levelet l. MNL OL C 42 Miscellanea 321. cs. Fasc. 95. f. 68.

6 HRENKÓ 1978. 199.

7 A kérdésre még l. TÓTH 2007. I. 75–77.

8 *Vízvár* kastélyával kapcsolatban Matolai eredetileg azt írta, hogy Disznósy (a Disznósy család) birtokolja („Possidetur autem a Disznosio”). Ezt javították – vélhetőleg a vármegyeiek: „a successoribus Maszlikianis <iure> haereditario.” L. A p. [130.] Emellett ugyanez a kéz írta a cím („Castellum Víz-vár”) mellé: „seu Keszegfalva”. L. uo.

9 L. a 5. jegyzetet.

A [45–48.], [64–76.] lapok Bél egyik másolója által készültek, más kéziratból (minden bizonnyal a **B**-ből) kerülhettek bele e példányba. Ezeket a részeket jelöltük **AA**-val a családfán (és a szövegkritikai jegyzetekben). Emellett a [21–22.], [49–63.], [77–78.] lapokat Bél írta. A [49–63.] oldalon Tata várának történetét, ismertetését írta újjá; nyilván nem volt elégedett a Matolai-féle verzióval (még l. **C**). A Bél által írt teljes lapokat jelöltük **A[Be]** jellel a családfán (és a szövegkritikai jegyzetekben). Bél emellett még számos helyen belejavított a kéziratba, illetve kiegészítette azt (l. p. [1.], [3.], [21–22.], [27.] etc.). Bél tehát már ebben a kéziratban elkezdte átdolgozni a Matolai-féle szöveget, sőt, egyes részeket már itt teljesen újraírt. Ez az átdolgozás a vármegyei revízió után következhetett: az így létrejött szövegállapotot jelöltük az **A³** jellel.

6: Matolai említi a Radvány (Dunaradvány) falunál 1730. jún. 29-én történt tragikus esetet, amikor egy hajó elsüllyedésekor több mint 300 ember lelte halálát.¹⁰ Vagyis a kézirat bizonyosan ezután készült.

AA, A[Be]

1. A

B

1: EFK Hist. I. iii nr. 2.

2: [Comitatus Comaromiensis.]¹¹

3: [155] pp.,¹² 360×230 mm.

4: Komárom vármegye leírása. Az iratot súlyosan megrongálta a víz, a lapokon felerészben elmosódtak a betűk.

5: Bél egyik másolója által készített tisztázat a Matolai-féle kézitról, annak javított változatáról (**A³**).¹³ Bél igen sok javítást, pótlást írt a szövegbe – voltaképpen itt formálta át a saját stílusára (szokásához híven) a Matolai-féle verziót, azaz folytatta azt a munkát, amit az eredeti szövegben (**A**) Tata átírásával elkezdett. E kéziratban Komárom város leírását is kihúzta (l. pp. [63–70.]), és újraírta (l. **C**). Ugyanígy kihúzta és újraírta Komárom várának történetét is (l. uo.). Valószínű, hogy Bél ezt a kéziratot küldte el – természetesen még javítatlan állapotban – 1735. aug. 13-án a Helytartótanácsnak, hogy az továbbítsa a vármegyének revízió céljából.¹⁴ 1736. jan. 27-én már sürgette a hivatalt,¹⁵ majd csaknem két év múlva, 1738. jan. 20-án újból írt a hivatalnak – a többi között Komárom vármegye leírásának visszaküldése végett. A hivatal viszont a még nem visszaküldött vármegyeleírások Bél által készített – és e levélben elküldött – listáján Komárom vármegye mellé odaírta: „jam remisit”.¹⁶ A vármegye valóban visszaküldte a levelet, mégpedig javítás nélkül. A fentebb (l. **A**) már említett, 1737. április 9-én kelt levélben arra hivatkoznak a komáromiak, hogy Matolai ott jártakor már bemutatta nekik a leírást, és azt „azonnal javították”, így most azt „alázatosan visszaküldik” – vagyis ők már nem

10 „Atque hic ille pagellus est, quem funestum illud naufragium, hominum plus quam trecentorum casu, et interitu notum [...]it. Annus erat 1730. dies Divis Petro, atque Paulo sacra, quo navis plena messorum, et re[...] illa regione ad inferiores oras faciendae messis causa properantium, secundo defluxit Danubio.” (...) **A** [p. 107.]

11 A címodal a kézirat elejével együtt elveszett, cím tartalom alapján.

12 L. a 4. jegyzetet. Egyébként a legmagasabb eredeti oldalszám a 156-os (vö. SZELESTEI N. 1984. nr. 260./2.), így a kézirat legalább ilyen hosszúságú volt. A 156-os oldalszámot l. p. [136.]. Ez azonban nem azt jelenti, hogy a kézirat elejéről csak 20 oldal hiányzik, mert a lapok itt is több helyen összekeveredtek.

13 Egyrészt tartalmazza a fent említett – feltehetően a vármegyei hatóságától származó – bejegyzést. (L. **A**. Még l. a 4. jegyzetet). L. **B** p. [140.]. Emellett a Bél által eszközölt javításokat is tartalmazza a szöveg. Így pl. az Újvári járás bevezetőjében Bél a következőképpen javította és egészítette ki a járás határainak leírását: „...denique ab occidente Danubii *intercursu, a processibus reliquis determinatur*.” L. **A** p. [102.]. Ez a **B** szövegben már így olvasható. L. **B** p. [61.]

14 A levelet l. MNL OL C 42 Miscellanea 321. cs. Fasc. 95. ff. 104–105. Közölve: BÉL 1993. nr. 529.

15 Uo. nr. 574.

16 A levelet l. MNL OL C 42 Miscellanea 321. cs. Fasc. 95. ff. 96–98. A listát és a hivatal bejegyzését l. 97r.

akartak foglalkozni a kérdéssel.¹⁷ Ennek megfelel a kézirat is, abban ugyanis Bél Mátyásén kívül nincs más kéztől származó javítás, kiegészítés. Emellett feltevésünket, miszerint ez a kézirat járt a Helytartótanácon és a vármegyénél, az is támogatja, hogy e kéziratot és a Helytartótanáchoz írt levelet¹⁸ ugyanaz a kéz készítette.

6: Közelebbit nem lehet megállapítani, csak azt, hogy ez is 1730 után készült, mint az előzménye (l. **A**). Bél javításai viszont – legalábbis részben – 1740 utániak: egy helyen már az új uralkodóra, Mária Teréziára hivatkozik.¹⁹

C

1: EFK Hist. I. iiii nr. 4.

2: [De Castro Comaromio. De Oppido Comaromio.]

3: [45] pp.²⁰ 360×230 mm.

4: Komárom várának és városának leírása Bél Mátyástól. Az iratot súlyosan megrongálta a víz.

5: Bél általában teljesen újrírta a Matolai-féle leírások egy részét, különösen a fontosabb városok, várak történetét. Komárom vármegye esetében is így tett, mivel még az első kéziratban újrírta Tata ismertetését (l. **A**), e kéziratban (**C**) pedig a komáromi vár (pp. [1–30.]) és a város történetét (pp. [31–45.]). A kézirat 30. lapján egy nyíl mellett a „p. 150.” látható, tehát valamelyik kéziratba utólag betoldotta a vár históriáját; ugyanígy a város történetét is, amelynek első lapján (p. [31.]) a 159-es lapszám látható. A kézirat, amelybe Bél e pótlásokat szánta, nagy valószínűséggel a **B** volt.²¹

6: A szöveg, vagyis a pótlás később, 1743 után készült, mivel Bél a szövegben említ egy 1743-ban történt komáromi tűzvészt.²² De még 1745 előtt, mert *oppidum*-nak nevezi Komáromot (l. p. [31.]), noha 1745-ben már tudott arról, hogy ugyanazon év márciusában szabad királyi várossá emelték (l. **D** 6-os pont).

D

1: EFK Hist. I. iiii nr. 3.

2: Comitatus Comaromiensis.

3: 244 pp., 360×230 mm.

4: Komárom vármegye leírása. Az iratot súlyosan megrongálta a víz, a lapok alsó fele nem olvasható, szétmállott.

5: Bél egyik másolója által készített tisztázat. Tartalmazza a kézirat korábbi példányában (**B**) végrehajtott módosításokat,²³ valamint a Komárom várának és városának ismertetését tartalmazó nagyobb pótlást (**C**).²⁴ A szövegben Bél javításai, kiegészítései láthatók: ebben a példányban készítette el a margószövegeket.

6: Bél meglehetősen később javította a kéziratot (családfán a javított szövegállapot: **D**²). Komárom városának rangját már átjavítja *oppidum*-ról *Libera Regiaque civitas*-ra, és meg is jegyzi a margón, hogy „miközben ezeket utolsó alkalommal

¹⁷ L. az 5. jegyzetet.

¹⁸ L. a 13. jegyzetet.

¹⁹ „...absque Maria Theresia regina indulgentissima indipisci queant...” L. **B** p. [72].

²⁰ Mivel a kéziraton nincs oldalszám, és nem biztos, hogy teljes, zárójelben adtuk meg a lapok számát. Egy helyen van oldalszám (l. p. [31.]: „p. 159.”), de ez alighanem a **B**-be való betoldás helyét jelenti. Még l. az 5-ös pontot.

²¹ A **B** szöveg egyik (a legmagasabb) látható eredeti oldalszáma, mint láttuk, a 156-os (**B** p. [136.]), és ezen Komárom várának Matolai-féle leírása (annak egy részlete) látható. Tehát a 150. oldalhoz való behelyezés alighanem megfelel e példánynak.

²² „...quae nostra aetate imprimis noxia fuerunt [sc. incendia], annos MDCCXVIII., MDCCXXIII. et MDCCXLIII. funestarunt.”

²³ Bél a **B** szövegben a „Brigetio romjai” (*Rudus Bregetii*) című fejezethez terjedelmes pótlást készített, jelölve, hogy hova kívánja beszúrni (l. **B** pp. [2–3.]), amely pótlás a **D** példányban már főszövegben szerepel (p. 79.). A többi Bél-féle javítás, kiegészítés is benne van a szövegben.

²⁴ A vonatkozó részt l. **D** pp. 128–194. (vár), 196–228. (város).

átnézte”, Mária Terézia szabad királyi várossá emelte Komáromot.²⁵ Minthogy ez az esemény 1745. március 16-án történt,²⁶ Bél ekkortájt, vagyis 1745-ben nézte át és javította a kéziratot.

E

1: EFK Hist. I. iiii nr. 1.

2: **Comitatus Comaromiensis.**

3: 57 ff., 360×230 mm.

4: Komárom vármegye leírása. Nem teljes: a másoló a kéziratot Komárom vára leírásának 11. fejezetéig készítette el, utána valamilyen okból nem folytatta a másolást.²⁷ Az iratot súlyosan megrongálta a víz, a lapok alsó fele, illetve felső felük belső szélei nem olvashatók, szétmállottak.

5: Ismeretlen kéz által készített tisztázat az előző kézitről (I. D).²⁸ A másoló ismeretlen okból nem fejezte be a munkáját (I. 4-es pont). Annyi bizonyos, hogy Bél megbízásából készült tisztázat lehetett (hiszen a Bél-hagyatékban maradt fenn, pontos és Bél elveit hűen követő másolat, továbbá vízkárt szenvedett, tehát nem érseki kópia), de Bél már nem nézte át, sőt, akár az a feltevés is megkockáztatható, hogy Bél halála (1749) miatt maradt félbe a másolás.

6: 1745 után (I. D).

F

1: EFK Hist. I. iiii (2)²⁹

2: **Comitatus Comaromiensis.**

3: 257 pp., 390×255 mm.

4: Komárom vármegye leírása.

5: Bencsik József, az esztergomi primási bibliotéka könyvtárosa által készített másolat.³⁰ Használta a Matolai-féle első kéziratot (A), és főleg a D, E kéziratokat,³¹ azonban Komárom várának és városának viszonylag jó állapotban megmaradt, Bél-féle újraírt változatát (C) nem minden esetben.³² De Bencsik igen gyakran félre is olvassa a szöveget,³³ ami szintén

25 „Nunc, quia, dum haec ultimis curis recognoscimus, in Liberis atque Regiis [urbibus], benignitate Mariae Theresiae, Reginae clementissimae, relatum est Comaromium, id primum excutiemus; oppida, quae restant, postea.” Alatta a „De Oppido Comaromio” javítva „De Libera Regiaque Urbe Comaromio”-ra. L. D p. 196.

26 A kiváltságlevél másolatát l. Libri Regii 40.24.

27 L. E f. 57v. Az oldal alsó fele üres, tehát biztosra vehető, hogy a kézirat nem csonka, hanem befejezetlen.

28 Bélnek az előző kéziratban (D) olvasható javításai, megjegyzései, margószövegei itt már főszövegben vannak, sőt, a margószövegekből már elkészültek a tartalomjegyzékek is. L. E f. 1.

29 Vö. SZELESTEI N. 1984. nr. 261.

30 Az előlapon ez olvasható: „Descriptio Comitatus Comaromiensis ex destructo manuscripto Matthiae Bellii [!] per Iosephum Bencsik Bibliothecarium ea ex parte, qua adhuc armato oculo legi poterat. Ab ulteriori interitu vindicati. [!]” L. F p. 1.

31 Így például az általános rész „rekonstruálásához” az első, még Matolai által készített kéziratot (A) is használta, mert még abban maradt meg a legépebben a mű ezen része, legalábbis egyes fejezetek. L. A pp. [27–42], pp. [1–2], ill. F pp. 1–43. De van, amikor két variánst is hoz egy szöveghelyre. A 41. oldalon így vezet be a másik szövegvariánst: „In alio fragmento legitur interruptae [?]...”.

32 Így pl. Komárom várának leírásában a 3. fejezet végén a Bél-féle pótlásban a következő mondat olvasható: „Id tulimus impatientius, quod neque Templariorum, quam coluerint, sedem, neque praedii, quod in eos tribuebatur, locum, eadem illae tabulae, designabant.” L. C p. [2.] Ugyanez a mondat az F-ben: „[...] quod neque Templariorum [...] in sedem [!] neque prae[...] [...]atus [!] locum eadem illae [...]” L. F p. 145. (A [...] a Bencsik által üresen hagyott részeket jelenti, mutatván, hogy ott hiány van.) Bencsik minden bizonnyal a D kézirat vonatkozó részét használta (l. D p. 135.), ahol valóban csak ennyi látszik a mondatból.

33 Bél fentebb idézett (l. 25. jegyz.) mondatát így olvasta ki: „Nunc quidem haec ultimis curis recognoscimus...” L. F p. 207.

gyengíti az általa készített szöveg értékét. Másrésztől kétségtelen, hogy ő még sokkal jobb állapotban láthatta a szöveget, mint amilyenben ma van, így az ő variánsát is figyelembe kell venni – ahogyan ezt meg is tettük.

6: 1820 körül.³⁴

IV. A vármegyeleírás rövid ismertetése és a szövegkiadás elvei

Komárom vármegye leírása jól kidolgozott, alapos munka, ám használhatóságát a szöveg sérült és olykor hiányos volta bizonyos mértékig csökkenti.

Az általános részben, a természetrajzi tagozat első fejezetében Bél a vármegye elnevezését, terjedelmét, határait vizsgálja (F pp. 2–3.). A 2. fejezetben (pp. 3–12.) a domborzatról, a vármegye hegyeiről ír: 21 hegyet, hegységet ismertet. A Bánya-hegy kapcsán megjegyzi: márványt bányásznak itt, ezért az alatta lévő Tardos faluban „a legnemesebb márvány silány kőnek számít... tiszta márványból építik körül és rakják ki a kutakat.”³⁵ A Pisznice-hegynek a barlangjait is bemutatja (pp. 7–8.). A 3. fejezetben (pp. 12–13.) ír a szőlődombokról (Látó-hegy stb.). A 4. fejezetben (pp. 13–20.) a folyókat mutatja be: elsőként a Dunát, majd a Vágot, amelynek megemlíti a belső áruszállításban való szerepét: ezen szállítják az északi megyéből az épületfát, zsindelyt délre, a Dunán keresztül egészen Tolnáig (p. 15.). Ezenkívül ír még a Nyitra, Zsitva folyókról, a Concó-patakról, a Bakony-érről, az Által-érről, valamint a Csilizről és a Dudvágról. A 6. fejezetben (pp. 22–24.) a talajról és a bortermelésről ír: eszerint vannak jó borok, különösen a neszmélyi, csak kevés; vannak, akik tokaji szőlőfajtákat hoztak ide. A 7. fejezetben (pp. 24–25.) az állattenyésztés szűkösségét hangsúlyozza, a vidék vizenyőssége, egyenetlensége miatt. A vadak hiányának okát szokás szerint a katonaság mértéktelen vadászatában látja. A 8. fejezetben (pp. 25–27.) a halászatról ír: a falvak lakói „halászbokrokba” társulnak és Tolnáig, Baranyáig is lemennek, ahol halászterületeket bérelnek és azon halásznak; megjegyzi továbbá, hogy fiatal korában maga is látott ilyen halászokat Dunaföldváron.³⁶ A 9. fejezetben a füvekről, gyógynövényekről ír néhány sort (p. 28.).

A politikai tagozat első fejezetében (pp. 28–31.) Bél a római korról ír, és a vármegyében talált római feliratok szövegét közli: hangsúlyozza, hogy a vármegyében rengeteg feliratos kő kerül elő. A 2. fejezetben a szintén nagyszámú római pénzletről ír; majd a népvándorlás korára tér ki, amikor a római épületek stb. elpusztultak (pp. 31–33.). A 3–4. fejezetben a területnek a magyarság megtelepedése utáni történetét vizsgálja nagy vonalakban (pp. 33–39.), ahol is megjegyzi, hogy a megyét átszelte a törökök felvonulási útvonala Bécs felé, így sokat pusztult ezáltal a vármegye; s a török kiűzése után a földesurak „szinte lakók nélkül kapták vissza a birtokaikat”,³⁷ és telepéseket kellett hívniuk. Az 5. fejezetben (pp. 39–41.) a vármegye nemzetiségeit mutatja be: legnagyobb részük magyar, helvét hitvallásúak, kevés a katolikus, még kevesebb az evangélikus.³⁸ (Az utóbbi részlettel kapcsolatban megjegyzendő, hogy ezt még a Matolai-szövegből [A] halászta elő Bencsik:³⁹ később Bélnek ki kellett húznia,⁴⁰ ha nem akart összeütközést a kancelláriával és a vármegyével. A szövegkiadásunkban ezek a később kihúzott részek is olvashatók, de nem főszövegben, hanem szövegkritikai jegyzetben.⁴¹) A magyarokról csak toposzokat ír (hagyományok őrzése, büszkeség), illetve a magyar bocskoros neme-

34 Vö. SZELESTEI N. 1984. nr. 261.

35 L. F p. 5. Fordítás: BÉL 1996. p. 18.

36 „Vidimus in iuvenili aetate nostra ... hanc piscatoriam Comaromiensium societatem [...] Földváro Danubii apud Solthenses...” L. F p. 26.

37 L. F p. 38. Fordítás: BÉL 1996. p. 41.

38 „Hungaricae linguae pars potissima, Helveticae adhaerent confessioni, paucis Catholicis, Lutheranis paucissimis, praesertim in tractu lauriensi et qui Insulae Csallóköz inclusus est.” L. F p. 39–40.

39 L. A p. [42.].

40 Az E kézirat vonatkozó részében, vagyis a politikai tagozat 5. fejezetében (l. E f. 11r) már nincs benne a felekezeti megoszlásról szóló rész, vagyis ezt Bél törölte – bizonyonnyal már korábban, a B kéziratban – a szövegből (csak hogy az B és D kéziratok – az A és E kéziratokon kívül a két „teljes” kézirat – vonatkozó része tönkrement, nem maradt fenn, nem olvasható, így azokat nem tudtuk megnézni).

41 A kérdéses részt, ahol a lakosok vallási megoszlásáról van szó, l. a jelen kötetben, a 294. oldalon.

seknél is kiemeli a büszkeséget; a férfiak kék, a nők inkább piros ruhában járnak. A németek és szlovákok jellemzése egy kéziratban sem maradt fenn olvashatóan, csak annyi, hogy magyarul megtanulnak (p. 41.). A 6. fejezetben nemesi családokról ír Bél (pp. 41–43.): kiemeli Gyulay Ferenc alispánt – aki aztán gróf lett és Ung vármegye főispánja –, valamint báró ikládi Szluha Ferenc helytartósági tanácsost, aki jó barátságban volt a szerzővel.⁴² A fejezet Komárom vármegye pecsétjének leírásával végződik.

A különleges rész a Győri járás (pp. 43–133) bemutatásával indul. A járás bevezetője (pp. 43–44.) szerint a Győri járás földje jó, de csak hatóságával lehet felszántani; magyarok lakják, szlovákok csak kevesen. A mezővárosok jönnek ezután, a tartalomjegyzék (pp. 44–46.) után elsőként Tata vára és városa (pp. 46–84.). Az 1–2. fejezetben (pp. 46–50.) az eredettel kapcsolatban említi azt a középkori hagyományt – Bonfini, Ranzanus alapján –, hogy Szent István nevezte volna nevelőjét, Deodatust tatának, s innen származna a név. Idéz egy 1263-ban kelt, IV. Béla által kibocsátott oklevelet, amelyben szintén ezt a legendát lehet olvasni, de ennek ellenére nem valószínű, hogy igaz is lenne.⁴³ Az oklevél egyébként a tatai kolostorról szól, mellyel kapcsolatban Bél a 3–5. fejezetekben újabb okleveleket idéz – bár ezek valószínűleg ugyanazon oklevélből valók, amely oklevél több korábbi oklevél átiratát tartalmazza (pp. 50–55.). A 6. fejezetben (pp. 55–56.) Bonfini, a 7. fejezetben (pp. 56–59.) Ranzanus leírását adja a várról, illetve ismét Bonfinit idézi a Mátyás király alatti „aranykorról”. A 8. fejezetben (pp. 59–62.) a Mátyás utáni hanyatlásról ír, illetve Istvánffy alapján arról, hogyan ölette meg II. Lajos a török követet és egész kíséretét, s dobatta a legnagyobb tatai halastóba – valójában a király csak fogságba vetette Behrám csauzt.⁴⁴ A 9–17. fejezetekben a város és vár török kori történetét, ostromait írja le, főleg Istvánffy alapján (pp. 62–77.). A 18. fejezetben a város és vár korabeli állapotát, környezetét írja le (pp. 77–80.): a várfalnak leírja magasságát és szélességét, illetve a bástyákat, az árkokat, malmokat, a illetve a vár környéki patakokat, amelyek vize fürdőzésre alkalmas: az utóbbi témát, ami egyébként is kedvencei közé tartozott, hosszan ecseteli. A 19. fejezetben (pp. 80–82.) a vár környezetét, Mátyás vízvezetékének romjait, a vidék szépségét írja le. Csak a 20. fejezetben (pp. 82–84.) ejt szót magáról a városról: magyar és „tót” részre oszlik (az utóbbit „tótvárosnak” nevezik), ezekhez németek is csatlakoztak; sok fokhagymát termelnek, és azt „fokhagyma vásáron” (sic) adják el, ahogy vannak „csiga vásárok” is (pp. 83–84.).

Ezután Vitány váráról ír (pp. 84–85.), amelynek bemutatja korabeli állapotát és ejt néhány szót török kori történetéről is. Gesztes vára leírásának 1. fejezetében (pp. 85–86.) a vár állapotát, épületeit vizsgálja (Matolai bizonyosan ott volt a helyszínen), míg a 2–3. fejezetben török kori történetét (pp. 86–90.). Majd „két” római városmaradványt tárgyal Szőny falu mellett, az egyik a Lazius által vizionált, valójában soha nem létezett *Commercium*, a másik pedig *Brigetio* (pp. 90–93.); ez utóbbi maradványairól bővebben is ír.

A járás 36 falva – és két pusztája – következik ezután (pp. 93–116.). A faluleírások hosszabbak a *Notitia* „átlagánál”, érződik a vidéket bejáró Matolai alapossága. Szőny falunál említi Mátyás Pált és feleségét, aki 1700-ban – mai szóval – szíami ikreket hozott a világra (pp. 93–94.). Almás (Dunaalmás) kapcsán megjegyzi: itt vezet az országút, ami kárára van inkább a falunak; emellett a rév is sok csapást hoz nekik, gyakran éjszaka is felverik a katonák a lakosokat (pp. 96–97.). Környe falunál egy *Cyrenia*, vagy *Quirinia* római települést feltételez (helyesen, de az antik erődítmény neve – ha jó az azonosítás – *Quirinum* volt), s bemutatja az itteni gazdag római épületmaradványokat és egyéb leleteket (pp. 104–105.). Kocs faluról leírja, hogy enyingi Török István földesúr telepítette újra 1610-ben; hat évre adómentességet adott a lakosoknak; hozzáteszi, a falut gazdagabbnak hiszik, mint amilyen valójában, ezért nagyobb adókkal és több katona beszállásával sújtják a kellenél. Itt is leír romokat, római leleteket, urnákat (pp. 111–113.). A két említett pusztát Majk (Majkpuszta) és Szentkereszt (?) (pp. 115–116.). Majk esetében leírja a leromlott templom állapotát; Szentkereszt templomát (és kolostorát) is ismerteti, ahol Matolai szintén bizonyosan járt: erre a leírásban az „*advertimus*” ige is utal.

42 Szluha Ferencre és Béllal való kapcsolatára l. TÓTH 2007. I. 112.

43 Vö. Kiss 1997. II. 624–625.

44 MTK II. 340.

Az Újvári járás leírásában (pp. 117–133.) Bél elsőként a gyallai (ógyallai) kastélyt mutatja be (pp. 117–118.), amelyet személyes barátja, Szluha Ferenc építtetett (még l. fent). Ezt követi a kurtakeszi kastély (pp. 118–119.), amelynek tulajdonosa, Baranyay János, csak magyar mesterembereket dolgoztatott az épület felépítésénél.

A járás 26 falvának leírására (pp. 120–133.) általában jellemző, hogy itt a legtöbb helységnél fel van tüntetve a lakosok nemzetisége: Izsa, Radvány stb. magyar, Kurtakeszi, Újgyalla szlovák stb., Bagota részben zsidó. Izsa falunál Bél leír egy Leányvárnak nevezett sáncot, s helyesen következtet római voltára (pp. 120–121.). Radványnál elbeszéli a Matolai által megörökített 1730. jún. 29-én történt hajószerecsétlenséget⁴⁵ (pp. 122–124.) – mint olvasható, ő (Matolai!) ekkor Budán tartózkodott.⁴⁶ Marcalházával kapcsolatban leírja, hogy Gyulai Ferenc tokaji szőlőt telepített itt (pp. 124–125.). Hetény leírásában említi, hogy barátja, Kováts János érseki földmérő⁴⁷ a hetényi templomromnál római sírköveket, sírfeliratokat talált, amelyeket meg is osztott Béllal – ebből az egyiket a pozsonyi tudós közli is (p. 127.).

Szigeti járás (pp. 133–257.) elején bevezető olvasható (pp. 133–135.), amelyből megtudható, hogy e vidéken a talaj vizenyős, sok az áradás, így a földművelés igen nehéz és kockázatos. Matolai – s ennek alapján persze Bél – elmeséli, hogy amikor erre járt, állandóan elakadt a kocsi, amely vitte, rengeteg a szünyog stb.⁴⁸ A lakosok főleg magyarok, szlovák, német kevés van itt.

Ezt követi a várak, elsőként Komárom várának leírása (pp. 135–206.). Az első két fejezetben nevének eredetét vizsgálja (pp. 138–142), már hivatkozva Anonymusra is, aki említi a várat (p. 142.). A 3. fejezetben arról értekezik, hogy voltak-e templomosok Komáromban (nem voltak), egyben ír egy kis rendtörténetet is (p. 142–145.); egyben citál egy 1227-es oklevelet, amely egy templomosoknak szóló birtokadomány, s amely őt is arra készíti, hogy higgyen a rend magyarországi jelenlétében (p. 145.). A 4. fejezetben a vár gazdáiról, tulajdonosairól ír, köztük a zsidókról, illetve Csák Mátéről, aki elfoglalta Komáromot (pp. 145–150.). Az 5. fejezetben újból a templomosokra tér rá, illetve a rend feloszlását ismerteti (pp. 150–153.). A 6. fejezetben a I. (Nagy) Lajos király halála utáni eseményeket taglalja: megemlíti, hogy V. László itt látta meg a napvilágot (pp. 153–155.). A 7. fejezetben a korszak elbeszélése folytatódik: eszerint a vár Erzsébet királyné kezén volt, s Szécsi Tamás volt a vár parancsnoka, akinek tetteiről I. Ulászló ellen Bél Bonfini alapján ír (pp. 155–157.). A 8. fejezetben Bél arról értekezik, hogy Mátyás mikor foglalhata vissza a várat; emellett Bonfini alapján a szokásos rajongással ír Mátyás koráról, az akkori építkezésekről (pp. 157–160.). A 9. fejezetben részben még mindig Mátyás királyról ír, részben Corvin Jánosról, aki egy ideig megtartotta a várat (pp. 160–162.). A 10. fejezetben, vagyis az 1490-es évektől Bél Istvánffyhoz fordul, és főként az ő művét citálva állítja össze a vár további történetét (pp. 162–164.). A 11. fejezetben is Istvánffy alapján írja le a Mohács utáni eseményeket, a vár Ferdinánd általi elfoglalását (pp. 164–166.). A 12. fejezetben Martinus Stella leírását adja a várról és városról (pp. 166–169.). Ezután a 13–21. fejezetekben szinte kizárólag Istvánffyra támaszkodva beszél el a vár és a komáromi végvári katonaság történetét, illetve a 15 éves háború Komáromot érintő eseményeit (pp. 169–191.). A 22. fejezetben a Bocskai-szabadságharc vonatkozó történéseit írja le, ugyancsak Istvánffy alapján, ill. a Bethlen Gábor által indított hadjáratot, idézve II. Ferdinándnak a Bethlen királlyá választását érvénytelenítő oklevelét,⁴⁹ amelyben az uralkodó többek között felröptette a fejedelemlék Komárom ostromát is (pp. 191–194.). A 23. fejezetben a vár 17. században zajló erődítési munkálatait említi, amelyekről három emléktáblát is citál 1654-ből, 1663-ból és 1672-ből (pp. 194–198.). A 24. fejezetben a fejezetben a vár leírása következik: a régi templom romjai, bástyái, kazamaták, illetve a vártemplom a benne lévő síremlékekkel, emléktáblákkal, amelyből Bél többet idéz is (pp. 198–202.). Végül a 25. fejezetben egyik kedvenc forrását, Jakob Tollius útleírását idézi a várral kapcsolatban (pp. 202–206.).

45 L. A, 6. pont.

46 A tárgyalat rész a Matolai-féle szövegben: „Budae etiam complures, nobis ibidem e<xistenti>bus protracti sunt [sc. homines mortui], et sepulti.” L. A p. [108.] Némileg módosítva ez olvasható a későbbi kéziratokban is.

47 Kováts Jánosra és együttműködésére Béllal l. Tóth 2007. I. 127.

48 Matolai eredeti szövegét l. A p. [118.]

49 L. Libri litterarii nr. 203.

A várak alatt Bél még megemlíti Csicsóvárat (p. 206.), amelyről tudni véli, hogy Zichy István építette, illetve röviden ír az épületről is; továbbá Vízvár avagy Keszegfalva kastélyát is, amely a Duna és a Dudvág összefolyásánál található, s a török időkben végvárként szolgált (uo.).

Ezt követően Komáromot, az „egyetlen szabad királyi várost” mutatja be a szerző (pp. 207–242). Mint láttuk, eredetileg a mezővárosok között tárgyalta Komáromot Bél, de időközben, 1745-ben szabad királyi várossá emelte a királynő, ezért Bél módosította a besorolását.⁵⁰ Bél az első fejezetben amellet érvel, hogy eredetileg a Komárom vára jött létre, s csak aztán a város, s hogy I. Károly illetve először város néven Komáromot, s privilégiumokat adott neki (pp. 207–209.). A 2. fejezetben elbeszéli, hogy ugyancsak I. Károly Tamás esztergomi érseknek adta, s közli az erről szóló oklevelet is (pp. 209–215.). A 3. fejezetben az oklevelet elemzi – különösen Károly megkoronázását egy ideiglenes koronával, az esztergomi érsek közreműködésével, amiről az oklevélben szó van (pp. 215–217.). A 4. fejezetben a város további sorsát írja le a mohácsi vészig, címszavakban (pp. 217–219.). Az 5. fejezetben egy Stephanus Vinandus Pighius nevű ausztriai humanista *Hercules Prodicus* című, 1587-ben megjelent munkájából idéz, amely mű Miksa fejedelem ifjúkorát örökíti meg. Ebben ugyanis Pighius ír a herceg komáromi látogatásáról, a végvár falain karóra tűzött török fejekről – mint írja, ezt a magyarok a törököktől tanulták –, illetve magáról a várról és városról is (pp. 219–224.). A 6. fejezetben leírja Istvánffy alapján, hogy Győr 1594-es eleste és a város török fenyegetése miatt a várkapitány lerombolta a várost, hogy ne nyújtson védelmet az ostromlóknak: ez természetesen a városiakat súlyosan érintette, és sokáig pincékben, a romok között éltek. (pp. 223–225.). A 7. fejezetben 17. századi eseményekről ír, így Kéry János pálos rendfőnök 1672-ben megjelent történeti művét idézi egy 1663–1664-ben történt, szerencsétlen kimenetelű végvári portyáról, amelyben győri és komáromi katonák vettek részt.⁵¹ A 8. fejezetben Jakob Tollius kimerítő úti beszámolóját citálja a városról (pp. 227–230.). A 9. fejezetben a város templomait írja le. Ezek: Szent András templom, Keresztelő Szent János-templom, ferences templom, Szentáromság-rend temploma, Szent Rozália-templom az 1711-es pestis emlékére, rác templom, illetve a Szentháromság-szobor (pp. 231–234.). Ugyanitt idézi Kazy Ferencet a jezsuiták itteni megtelepedéséről, illetve a Szentháromság-rend rövid magyarországi történetét is leírja. A 10. fejezetben (pp. 234–236.) a város világi épületeiről szól: a piactér szűk, de takaros, a tanácsháza terjedelmes; van a főtéren „katonai kaszárnya” (*militare hospitium*) is. Említi még a Szent Anna-szegényházat, valamint a város két gyógyszertárát (nevük: Angyal, Szerecsen). Hozzáteszi, hogy a város további gyarapodását tűzvészek akadályozzák (időpontjaik: 1718, 1723, 1743). A 11. fejezetben a polgárságról ír: nagyrészt magyar, öltözködése is magyar; kevés a német. Kitér ruházódásukra; említi, hogy az asszonyok kiváló kenyeret sütnék. Sokan foglalkoznak kereskedelemmel, járnak más vásárookra is (Győr, Esztergom, Vác, Pest). Számosan üznek mesterségeket, illetve halásznak (pp. 236–238.). A 12. fejezetben vásáraikat mutatja be (pp. 238–240.): vannak éves vásáraik, ilyenkor a Dunán, illetve a Vágon jönnek Győrből, Pozsonyból, illetve Trencsénből, Liptóból is sokan; trencsényi sört is hoznak, s csapszékeken adják el. Bél ifjúkorában volt az itteni vásáron, s az akkori sokadalmat élénk színekkel írja le (pp. 239–240.).⁵² Az utolsó, 13. fejezetben ír a katonai, vármegyei és városi igazgatásról: az utóbbit Bél szerint még I. Károly oklevele alapozta meg (pp. 240–242.).

Ezután jönnek a mezővárosok, elsőként Nagymegyér (pp. 242–244.), Bél tud róla, hogy I. Mátyás király kiváltságokat adott a városnak 1466-ban, így a kamara haszna alóli felmentést; e kiváltságokat később többször megerősítették. 18 nemesi udvarház van a városban; vásáraik is vannak, de nem túl népesek. Guta (Gúta, Gutta) mezővárosról (pp. 245–248.) Bél leírja, hogy egykor a Kis-Duna bal partján is volt település, az volt Nagy Guta, míg a bal parton Kis Guta, de Érsekújvár eleste után a balpartiak a török zaklatása miatt átköltöztek a jobb partra, s még a templomot is áthelyezték. Bél az ő kiváltságaikat is felsorolja. Ezután említést tesz a Békavár nevű erődítményről, amely a Kis-Duna és a Vág összefolyásánál épült. Érdekes adat Bél kutatási lehetőségeire és korlátaira az a részlet, ahol leírja, hogy vannak

50 L. D.

51 Ld. KÉRY 1672.

52 Ez valóban Bél emléke (és nem Matolaié): egyrészt az ifjúkori emlékek emlegetése rá jellemző, másrészt ez az állítás a Bél által írt C kéziratban tűnik fel. L. C p. [43.]

Gutával kapcsolatos okiratok az érseki levéltárban, de csak a levéltár regesztrumát látta, amelyben nem volt megadva az okirat dátuma (p. 248.).

Ezt követi a járás 24 falva (pp. 248–257.), amelyeknek leírásai elmaradnak a korábbi járásokétól. Az egyes települések birtokviszonyait, illetve kiváltságait – ha vannak – részletesen ismerteti. Füs (Komáromfüss) lakosai egyházi nemesek, avagy prédiálisták (p. 252.); Apáczaszakállas a pozsonyi klarisszák birtokában van (p. 256.). Nemesbogya 1662-ben kapott kollektív nemességet (pp. 253–254.). A leírást úthálózati jegyzék zárja (p. 258.).

Mint láttuk, a leírás minden eredeti példányát megrongálta a víz: de szerencsére a maradványokból, törmelékekből össze lehet állítani egy majdnem teljes leírást. Megállapítható, hogy Komárom leírása alapos adatgyűjtéssel, helyszíni bejárás útján keletkezett (az adatgyűjtő ebben az esetben is Matolai volt), s ennek köszönhetően a kéziratban maradt leírások között színvonal tekintetében az élmezőnyben van. Jól kidolgozott Tata, valamint Komárom várának és városának leírása – az utóbbi esetében elég hosszú a korabeli állapotokat bemutató rész is –, de az igazi értéket a faluleírások jelentik, ahol a lakosok nemzetisége, gyakran felekezeti hovatartozása mellett sok más érdekes adalékot is közöl a leírás.

***

Komárom vármegye leírásának gondozása, a súlyosan sérült szöveg rekonstruálása embert próbáló feladat volt számunkra; a teljes szöveghez összesen 9102 darab jegyzetet kellett készítenünk, amelyeknek a legnagyobb része szövegkritikai jegyzet volt. Bencsik József ugyanis, az **F** jellel ellátott kései másolat készítője rengeteg hibát vétett a szöveg átírása során, illetve nem is volt túlságosan alapos: habár felhasználta az összes fennmaradt példányt (**ABCDE**), mégis gyakran elkerülte a figyelmét, hogy egy-egy szövegrész, amelyet nem tud kiolvasni az általa éppen akkor követett kéziratban, jól kivehető egy másik példányban. A szövegkritikai jegyzetekben tehát nagyjából azt jelöltük, hogy mi volt eredetileg az **F** szövegében az adott helyen, s hogy azt mi hogyan javítottuk a rendelkezésre álló „eredeti”, azaz a Bél által készített, illetve készített kéziratok alapján. Visszatekintve úgy véljük, hogy megérte a munka, hiszen így az **F** szövegét több ezer esetben (!) korrigáltuk, s ezáltal egy olyan szövegállapotot hoztunk létre, amely már valóban komolyan vehető és használható. S bár naivitás ebben komolyan bízni, mindenesetre megjegyezzük, hogy indokolt lenne egy új fordítás készítése is, mivel a régi, Vilimszky-féle magyartítás teljes mértékben az **F** kéziratot alapul, s magában hordozza annak hibáit és hiányait.⁵³

Mindezek ellenére az **F** kéziratot tekintettük alapszövegnek. Abból indultunk ki – s ahogy az a munka során kiderült: helyesen –, hogy Bencsik idejében még nem voltak olyan katasztrofális állapotban az eredeti kéziratok, mint most, tehát a könyvtáros sok olyat ki tudott olvasni, amit mi már nem. Tehát a rengeteg hiba és hiány dacára Bencsik másolata sok helyen valóban a legteljesebb olvasatot hozta, mert az eredeti kéziratok vonatkozó részei időközben elhalványodtak, szétmállottak, letöredeztek stb.

Az **F** másolattal összevetettük az összes többi kéziratot, azok teljes (fennmaradt) szövegét. Csak néhány esetben tettünk kivételt, mégpedig olyankor, amikor Bél egy-egy részt teljesen átfogalmazott, vagyis teljesen elszakadt a korábbi Matolai-féle szövegtől. Ilyenkor a Matolai-szöveget őrző **A** és **B** kéziratokat feleslegesnek tartottuk szóról szóra összevetni az újráfogalmazott szöveget őrző **CDE** kéziratokkal, hiszen két különböző textusról van szó; mindazonáltal itt is felhasználtuk olykor az **AB** kéziratokat, mivel a tényanyagot – legalábbis részben – Bél átfogalmazásához is Matolai szövege adta, azaz olykor segített annak rekonstrukciójában. Ilyen részek: Komárom városa és vára, valamint Radvány falu leírása.

53 L. BÉL 1996. Vilimszky bevezetőjében világosan leírta, hogy az **F** jelű Bencsik-másolat alapján fordított; a többi kéziratot nem is látta, s a Bencsik-másolatban lévő hiányok miatt csupán feltételezte, hogy az eredeti példány (!) már Bencsik korában is megviselt volt. L. VILIMSZKY 1996. 8.

Az egyéb esetekben mindig feltüntettük az egyes kéziratok variánsait (illetve azokkal javítottuk az **F** szövegét, ha indokolt volt). Egyvalamit nem vettünk fel a jegyzetekbe: azt, hogy az adott helyen az egyik vagy másik kézirat sérült, és az adott szó, vagy hosszabb szövegrész nem látható. Ezek folyamatos jelölése ugyanis a végtelenségig duzzasztotta volna a jegyzetek számát. (Ha pl. egy kézirat a szélén ázott meg, akkor minden egyes sor végén hiány van, az utolsó egy-két szó nem látszik. Így csak ennek a hiánynak a jelölése 20–30 jegyzetet jelentett volna oldalanként, egyetlen kéziratnál. A bonyolultabb eseteket nem is ecsetelem.) Így megelégedtünk azzal, hogy azt vesszük fel a jegyzetekbe, ami látszik az egyes kéziratokban.

A szövegkritikai jegyzeteket nagy általánosságban két típusra lehet osztani. Az esetek egy részében az **F** kéziratot korrigáljuk valamely „eredeti” kézirat alapján, s ezt a korrekciót jelezzük a jegyzetben, míg más esetekben az ama kéziratok variánsait közöljük a jegyzetben, amelyek az adott helyen különböznek az **F**-től, de az **F** szövegét nem javítjuk (ezen kívül persze vannak egyéb, kevésbé gyakori esetek is, pl. ahol jobb híján magunk tettünk kísérletet az **F** valamely hibás helyének korrigálására. Ezt a „*corr. a nobis*” kifejezés jelöli). Az **F** szövegét minden olyan alkalommal javítottuk, ahol valamelyik eredeti kézirat (**ABCDE**) jobb olvasatot hozott az **F**-nél, vagy pótolta annak hiányait. Pl. egy helyen a *cognomine* szóhoz a következő jegyzetet csatoltuk:

F *cognomine*; corr. sec. **CD**

Vagyis az **F** szövegében hibásan *cognomine* állt, amelyet a **C** és a **D** kéziratok alapján javítottunk *cognomini*-re. Volt azonban, hogy hiába hozott az eredeti kézirat valamilyen eltérő olvasatot, azt nem helyeztük az **F** olvasata helyébe, hanem csak variánsként vettük fel a jegyzetbe. Ennek több oka is lehet. A korai kéziratok, elsősorban az **A** és **B** esetében sokszor egyszerűen az volt a helyzet, hogy az azokban lévő szöveget Bél valamely későbbi kéziratban (**CDE**) megváltoztatta, s ennek nyomát is találtuk. A másik eset, hogy éppen valamelyik késői példányban (**CDE**) tűnik fel egy, az **F** olvasatától eltérő alak, de bebizonyosodik róla (akár egy másik kései változat, akár saját mérlegelés alapján), hogy írónki hibáról, elírásról van szó.

A jegyzetekben lévő betűjelek (sigla) némi magyarázatra szorulnak, ezért az alábbiakban röviden áttekintjük őket.

A, B, C, D, E, F: a fentebb már ismertetett kéziratok.

AA: 1. az **A** kézirat ismertetését.

A[Be]: 1. az **A** kézirat ismertetését.

A[B]: az **A** kézirat szövege lényegében változatlanul ismétlődik meg a **B** kézirat *alapszövegében*, vagyis javítatlan szövegében (tehát az utóbbi az előbbi tisztázata). Persze a **B**-t, ahogy kifejtettük, Bél javításai alaposan felülírták később. Mivel azonban ez az alapszöveg olykor éppen ott volt olvasható, ahol az **A** szövege nem, az **A** kézirat szövegváltozatának rekonstrukciójához felhasználtuk a **B** alapszövegét (amely sokszor le volt húzva, mert Bél javított rajta). Az ilyen részeket jelöltük a fenti jellel.

AB, BD, BDE, CDE, DE, stb.: ezekkel az egyes kéziratokat, illetve kéziratcsoportokat (**A** és **B**, **B** és **D** stb.) jelöltük, amelyek az adott szöveghelynél azonos olvasatot hoznak.

A jegyzetek számozásakor némileg más módszert követtünk, mint a többi vármegyeleírás kiadásánál. Mivel a laponként újrakezdődő jegyzetszámozással elég magas (100 feletti) jegyzetszám jött volna ki, fejezetenként, vagy még kisebb egységenként (pl. faluleírásoknál falvak szerint) számoztuk a szövegkritikai jegyzeteket (a tárgyi jegyzetek számozása változatlan maradt, azok számozása továbbra is laponként újrakezdődik). Az új egységet a jegyzetekben is feltüntettük, hogy látható legyen, honnan kezdődnek a jegyzetei egy-egy szakasznak. Az új egységet félkövér betűvel, {} zárójelekkel adtuk meg a jegyzetekben. Példák az egységekre és azok jelölésére: cím, bevezető: **{Titulus et prooemium}**; fejezet: **{§. IX.}**; faluleírás: **{16.}** (ilyenkor természetesen a falu sorszámát adtuk meg).

Az általunk alapszöveggént használt példányokban (A, B, C, D, E, F) voltak olyan – sűrűn ismétlődő – helyesírási hibák, amelyeket hallgatólagosan, külön jelzés nélkül javítottunk (pl. rippa – ripa). Voltak emellett olyan helyesírási sajátosságok, amelyek ugyan önmagukban nem minősülnek hibának, mivel azonban eltérnek a Bél-féle gyakorlattól, ugyancsak jegyzet nélkül javítottuk őket a szerző által használt alakra (pl. imprimis – in primis). Ezek a következők:

agrestis – agrestis; amoenus etc. – amoenus etc.; app... – adp...; att... – adt...; Bonffinius – Bonfinius; caenobium – coenobium; caepit – cepit; causa – caussa; Comáromium etc. – Comaromium etc.; comodus etc. – commodus etc.; foemina – femina; ...gv... – ...gu... (lingua, pinguis etc.); hyberno etc. – hiberno etc.; imprimis – in primis; Ioannes – Iohannes; maenia – moenia; Mathias, Mathaeus – Matthias, Matthaesus; miliaris – milliaris; oportunos etc. – opportunus etc.; paulo – paullo; pernitiosus – perniciosus; provintia – provincia; rippa – ripa; saeculum – seculum; Solimannus – Solymannus; ...sv... – ...su... (consuetudo, suavis etc.); sylva – silva; Vladislaus – Wladislaus

V. Összegzés

Adatközlők: Matolai János (A), Kováts János (l. F p. 127.)

Ellenőrzés: vármegyei (A?), vármegyei (B; javítás nélkül visszaküldték)

A szövegkiadás alapját képező kéziratok: A, B, C, D, E, F (a kéziratok romlottsága miatt)

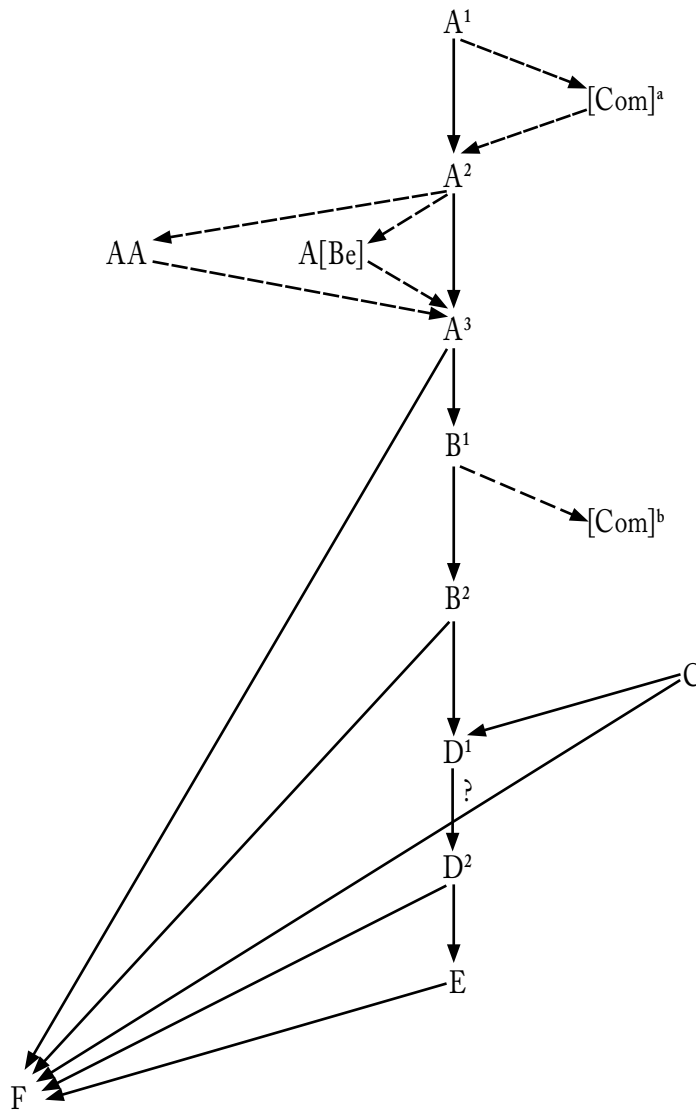
Fordítás: BÉL 1996.

Irodalom: VILIMSZKY 1996.

INTRODUCTION

I. The manuscript stemma

II. The creation process of the county description

János Matolai, Bél's tireless data collector, visited Komárom county and wrote a description of it (**A**) sometime after 1730. The text that was written "in situ" was probably presented to the county authorities, who revised it immediately (in one place) — or at least this is suggested by a later letter from the county (see [**Com**]^a, **A**²). Bél subsequently also made corrections to the text — at this time only to a few pages. A fair copy (**B**) was made of Matolai's work. This may have been sent by Bél to the county via the Locotential Council in 1735. In its response, which was received only in 1737, the county indicated that it had already seen the text and was not therefore willing to read it again (see **B**, [**Com**]^b).

Bél radically redrafted text **B**, which was still largely the text written by Matolai, entirely rewriting some parts of it — the description of the castle and town of Komárom — in a separate manuscript (**C**) sometime after 1743. This new description was included in the fair copy (**D**) made of **B**, which was corrected by Bél (**D**²) after 1745. Another fair copy (**E**) was made of this manuscript, but for some reason remained incomplete. These manuscripts were badly damaged while being transported on the Danube:¹ between a third and a half of the pages became illegible, and whole parts were destroyed. In around 1820, the archiepiscopal librarian József Bencsik produced a reconstructed text on the basis of the remaining fragments, but it is far from perfect (**F**).

III. Presentation of the manuscripts

A

1: EFK Hist. I. iiii nr. 5.²

2: *Comitatus Comaromiensis*.³

3: [155] pp.,⁴ 360×230 mm.

4: Description of Komárom county written by János Matolai. In addition to the handwriting, which is clearly his, there is further evidence of his authorship. In a letter dated April 9, 1737, sent by the county's general assembly to the Locotential Council and annexed to the description when it was returned (see also **B**), the general assembly specifically mentions that “Matolai, who was sent by Bél”, had visited the county to collect data.⁵ Matolai's authorship — presuming there is no question here of two people with identical names — is confirmed by further facts: according to the minutes of the county's general assembly, a certain Matolai had made a map of the county, for which he was paid 50 forints, while in 1733 the sum of 50 forints was likewise paid to “the surveyor Mr. Matolai for his efforts expended in the description of the county's topography” (“Domino Matula Geometrae pro fatigio in descriptione I. Comitatus impenso”). In fact, in 1740 another 10 gold pieces were paid to him for his efforts.⁶ He had obviously been entrusted with these tasks by the county, and in this case it can be concluded that he gathered data for Bél while carrying out the mapping survey — if indeed Bél's data collector and the surveyor are one and the same person.⁷

The copy has been defaced at both the beginning and the end, the lower third to half of the correspondence has been damaged by water and is illegible. The letters have been mixed up in several places.

5: It is written by the handwriting of János Matolai. The text contains a correction written in an unknown hand, referring to the possession of a manor house.⁸ This is probably the revision made by the county, since the above-mentioned letter sent by the general assembly mentions the fact that while Matolai was visiting the county he presented the manuscript

1 On the tragic boat journey in 1770, when a significant part of Bél's manuscripts were destroyed, see SZELESTEI N. 1984, 8–16.

2 The manuscript numbering under the same catalogue note. See SZELESTEI N. 1984. nr. 260.

3 Due to the mixing up of the pages, the title is on page [27].

4 As the manuscript is incomplete and the pages are not numbered, we give the total of the surviving pages.

5 „...dum quidam Matulay nominatus per eundem Matthiam Béll [!] exmissus, hic in faciebus locorum descriptionem eandem terminando pro revisione Praetitulatae Suae Excellentiae [sc. Josepho Esterházy Comiti Supremo] praesentasset, in defectibus historicam descriptionem vitiantibus, eotum statim correctum [sc. opus Matthiae Béll], Serenitati Vestrae Regiae et Consilio Regio Locumtenentiali humillime remittimus...” See MNL OL C 42 Miscellanea 321. cs. Fasc. 95. f. 68.

6 HRENKÓ 1978, 199.

7 On this question see also TÓTH 2007, I, 75–77.

8 In connection with the castle of Vízvár, Matolai originally wrote that it was owned by Disznósy (the Disznósy family): (“Possidetur autem the Disznosio”). This was corrected — probably by the county — to “a successoribus Maszlikianis <iure> haereditario.”. See A p. [130]. In addition, the same hand wrote next to the title (“Castellum Víz-vár”): “seu Keszegfalva”. See *ibid.*

to the lord lieutenant József Esterházy (and the deputy lord lieutenant [*vicecomes*] Ferenc Gyulay), and that it was immediately corrected (*eotum statim correctum*).⁹ The resulting text is referred to as **A**².

Pages [45–48] and [64–76] were written by a copyist of Bél and may have found their way into this copy from another manuscript (probably **B**). These sections are marked **AA** in the stemma (and in the textual annotations). Pages [21–22], [49–63] and [77–78] were written by Bél. On pages [49–63] he rewrites the history and description of the castle in Tata, as he was obviously not happy with Matolai's version (see also **C**). The pages written in full by Bél are indicated by **A[Be]** in the stemma (and in the textual annotations). Bél has improved the manuscript and made additions to it (see pp. [1], [3], [21–22], [27], etc.) in many other places. Bél had therefore already begun to rework Matolai's text in this manuscript, completely rewriting certain parts of it. This revision must have followed the revision made by the county: the resulting text is referred to as **A**³.

6: Matolai mentions a tragic accident that took place in the village of Radvány (Dunaradvány) on June 29, 1730, when a boat sank and more than 300 people died.¹⁰ The manuscript was therefore certainly written after that date.

AA, A[Be]

see **A**

B

1: EFK Hist. I. iiiii nr. 2.

2: [Comitatus Comaromiensis.]¹¹

3: [155] pp.,¹² 360×230 mm.

4: Description of Komárom county. The document has been severely damaged by water. The writing is blurred on about half the pages.

5: The fair copy made by a copyist of Bél of the improved version of the Matolai manuscript (**A**³).¹³ Bél added many corrections and amendments to the text — in fact he shaped Matolai's version according to his own style (as he usually did). In other words, he continued the work that he had begun in the original text (**A**) with the rewriting of the passages on Tata. In this manuscript he also deleted the description of the town of Komárom (see pp. [63–70]) and redrafted it (see **C**). He likewise also deleted and rewrote the history of the castle of Komárom (see *ibid.*).

It is likely that Bél sent this manuscript — naturally still in its uncorrected state — to the Locotential Council on August 13, 1735, to be forwarded to the county authorities with a view to revision.¹⁴ On January 27, 1736, he wrote to the office requesting a response¹⁵, then, two years later, on January 20, 1738, he again wrote to the office — asking, among other things, for the return of the description of Komárom county. However, on the list of as yet unreturned

⁹ See note 5.

¹⁰ “Atque hic ille pagellus est, quem funestum illud naufragium, hominum plus quam trecentorum casu, et interitu notum [...]it. Annus erat 1730. dies Divis Petro, atque Paulo sacra, quo navis plena messorum, et re[...] illa regione ad inferiores oras faciendae messis causa properantium, secundo defluxit Danubio.” (...) **A** [p. 107.]

¹¹ The cover page, together with the beginning of the manuscript, has been lost. The title is based on the content.

¹² See note 4. The highest original page number is 156 (cf. SZELESTEI N. 1984. nr. 260./2.), therefore the manuscript was at least as long as that. For the page number 156 see p. [136.]. This, however, does not mean that only 20 pages are missing from the beginning of the manuscript, because the pages have been mixed up in many places.

¹³ On the one hand it contains the above note — presumably by the county authorities (See **A**. See also note 4). See **B** p. [140.]. On the other hand, the text also contains Bél's corrections. For example, in his introduction to the Újvár township Bél corrected and amended the description of the boundaries of the township as follows: “...denique ab occidente Danubii *intercursu, a processibus reliquis disternatur.*” See **A** p. [102.]. This is how it appears in text **B**. See **B** p. [61.]

¹⁴ For the letter see MNL OL C 42 Miscellanea 321. cs. Fasc. 95. ff. 104–105. In: BÉL 1993. nr. 529.

¹⁵ *Ibid.* nr. 574.

county descriptions prepared by Bél — which was sent with the letter — the county wrote “jam remisit” next to Komárom county.¹⁶ The county indeed returned the letter, but without any corrections. In the above-mentioned letter (see **A**), dated April 9, 1737, the Komárom officials argued that Matolai had already presented the description to them and that they had “corrected it at once”, thus they now “humbly return it” — that is, they were no longer willing to deal with the issue.¹⁷ The manuscript corresponds to this claim, as it contains no corrections or additions made by any other hand than that of Mátyás Bél. Furthermore, our assumption that this manuscript was seen by both the Locotential Council and the county is also supported by the fact that the manuscript and the letter to the Locotential Council¹⁸ were written by the same hand.

6: No further details can be determined, except that this too, like the earlier version of it, was made after 1730 (see **A**). Bél’s corrections, however, were made — at least partly — after 1740, since in one place he refers to the new ruler, Maria Theresa.¹⁹

C

1: EFK Hist. I. iiii nr. 4.

2: [De Castro Comaromio. De Oppido Comaromio.]

3: [45] pp.²⁰ 360×230 mm.

4: Description of the castle and town of Komárom by Mátyás Bél. The document has been severely damaged by water.

5: Bél generally entirely rewrote some parts of the descriptions written by Matolai, especially the history of the more important towns and castles. He followed this practice in the case of Komárom county, rewriting the description of Tata in the first manuscript (see **A**), and the history of Komárom castle (pp. [1–30]) and of the town (pp. [31–45]) in the manuscript (**C**). On page 30 of the manuscript, “p. 150” can be seen next to an arrow, indicating that he added the history of the castle subsequently to one of the manuscripts. He did the same with the history of the town, the first page of which (p. [31]) features the page number 159. The manuscript to which Bél intended to introduce the additional text was probably **B**.²¹

6: The text, or rather the subsequent replacement, must have been written after 1743, because in it Bél refers to the fire in Komárom that took place in 1743,²² but before 1745, as he calls Komárom an *oppidum* (see p. [31]), while in 1745 he already knew that in March of that year it had been given the status of free royal town (see **D** point 6).

D

1: EFK Hist. I. iiii nr. 3.

2: Comitatus Comaromiensis.

3: 244 pp., 360×230 mm.

4: Description of Komárom county. The document has been severely damaged by water and the lower half of the pages has disintegrated and is illegible.

16 For the letter see MNL OL C 42 Miscellanea 321. cs. Fasc. 95. ff. 96–98. For the list and the official note see 97r.

17 See note 5.

18 See note 14.

19 „...absque Maria Theresia regina indulgentissima indipisci queant...” See **B** p. [72].

20 Since there are no page numbers in the manuscript, and it is not certain whether it is complete, we have provided page numbers in brackets. There is a page number in one place (see p. [31]: “p. 159”), but this probably denotes the point of insertion into **B**. See also point 5.

21 As we have seen, one of the visible original page numbers in text **B** is 156 (the highest number), featuring (a fragment of) Matolai’s description of Komárom castle. Inserting it on page 150 thus seems to correspond to this copy.

22 „...quae nostra aetate imprimis noxia fuerunt [sc. incendia], annos MDCCXVIII., MDCCXXIII. et MDCCXLIII. funestarunt.”

5: A fair copy made by a copyist of Bél. It contains the changes²³ made in the earlier copy of the manuscript (**B**), as well as longer additions and the description of the town and castle of Komárom (**C**).²⁴ The text contains Bél's corrections and additions: he wrote the marginal notes in this copy.

6: Bél corrected the manuscript relatively late (in the stemma, the corrected text version is **D**²). He amends the status of Komárom from *oppidum* to *Libera Regiaque civitas*, noting in the margin that “while he last checked” Maria Theresa had elevated Komárom to the rank of free royal town.²⁵ Since this took place on March 16, 1745,²⁶ Bél must have checked and revised the manuscript at around that time — that is, in 1745.

E

1: EFK Hist. I. iii nr. 1.

2: Comitatus Comaromiensis.

3: 57 ff., 360×230 mm.

4: Description of Komárom county. Unfinished: the copyist copied the manuscript until Chapter 11 of the description of Komárom castle, then for some reason stopped.²⁷ The document has been severely damaged by water. The lower half of the pages and the inside edges of the top half have disintegrated and are illegible.

5: A fair copy made by an unknown hand from the previous manuscript (see **D**).²⁸ For unexplained reasons, the copyist did not finish the work (see point 4). We can be certain that it was a fair copy commissioned by Bél (since it survived in Bél's legacy, it is an accurate copy and faithfully adheres to Bél's principles; besides, it was damaged by water and is not therefore an archiepiscopal copy). However, Bél did not review it, and it can even be assumed that the copy was left unfinished due to Bél's death (in 1749).

6: After 1745 (see **D**).

F

1: EFK Hist. I. iii (2)²⁹

2: Comitatus Comaromiensis.

3: 257 pp., 390×255 mm.

4: Description of Komárom county.

23 In text **B**, Bél produced a lengthy supplement to the chapter “The ruins of Brigetio” (*Rudus Bregetii*), noting where he intended to insert it (see **B** pp. [2–3]). In copy **D** the supplement is part of the main text (p. 79). Bél's other corrections and additions are also in the main text.

24 For the relevant part see **D** pp. 128–194 (castle) and 196–228 (town).

25 “Nunc, quia, dum haec ultimis curis recognoscimus, in Liberis atque Regiis [urbibus], benignitate Mariae Theresiae, Reginae clementissimae, relatum est Comaromium, id primum excutiemus; oppida, quae restant, postea.” Underneath “De Oppido Comaromio” corrected to “De Libera Regiaque Urbe Comaromio”. See **D** p. 196.

26 On the copy of the charter see **LIBRI REGII** 40.24.

27 See **E** f. 57v. The bottom half of the page is blank, thus the manuscript is certainly not incomplete but unfinished.

28 Bél's corrections, remarks and marginal notes from the previous manuscript (**D**) are here elevated to the main text, and the tables of contents have been created from the marginal texts. See **E** f. 1.

29 Cf. **SZELESTEI** N. 1984, nr. 261.

5: Copy made by József Bencsik, custodian of the library of the primate of Esztergom.³⁰ Bencsik used Matolai's first manuscript (A), and in particular manuscripts B, D and E,³¹ but he did not always rely on Bél's rewritten version of the description of the castle and town of Komárom (C), which had survived in relatively good condition.³² Bencsik very often misreads the text,³³ which also lessens the value of his version. On the other hand, he must have seen the text in much better condition than it is today, so his variant should also be taken into consideration — as we have done.

6: Around 1820.³⁴

IV. Brief review of the county description and the principles of the text edition

The description of Komárom county is a thorough and elaborate undertaking, the usefulness of which is however reduced to some extent by the damaged state of the text and the fact that it is incomplete in some places.

In the general part, in the first chapter of the geographical section, Bél explores the name, extent and boundaries of the county (F, pp. 2–3). In Chapter 2 (pp. 3–12) he writes about the terrain, describing 21 hills and mountain ranges. He notes that marble is quarried from Bánya [mine] Hill, thus in the village of Tardos that lies at its foot “the noblest marble is regarded as mere stone... they even build their wells of pure marble”.³⁵ He also describes the caves of Pisznice Hill (pp. 7–8), and in Chapter 3 (pp. 12–13) writes about the vineyards on Látó Hill, etc. In Chapter 4 (pp. 13–20), he talks of the rivers, first the Danube, then the Vág, mentioning their role in the internal transportation of goods: lumber and shingle are delivered from the northern county towards the south on the Vág and the Danube, all the way to Tolna (p. 15). In addition, he writes about the rivers Nyitra and Zsitva, Conca creek, the Bakony and Által streams, as well as the Csiliz and the Dudvág. In Chapter 6 (pp. 22–24) he writes about the soil and wine production: there are some good wines, especially in Neszmély, but only a few; some growers have introduced Tokaj grape varieties there. In Chapter 7 (pp. 24–25) he stresses the meagreness of livestock farming, putting it down to the wetness and unevenness of the land. As usual, he attributes the lack of game to excessive hunting by the military. In Chapter 8 (pp. 25–27) he writes about fishing: village inhabitants form “fishing bands” and go down as far as Tolna and Baranya counties, where they rent fishing grounds; he also notes that as a young man he himself saw such fishermen in Dunaföldvár.³⁶ In Chapter 9 he devotes a few lines to plants and medicinal herbs (p. 28).

In the first chapter of the political section (pp. 28–31) Bél writes about Roman times, noting the text of some of the Roman inscriptions found carved in stone in the county, of which there are many. In Chapter 2 he also mentions the discovery of a large number of Roman coins. He then moves on to the Migration period, when Roman buildings etc. were destroyed (pp. 31–33). Chapters 3 and 4 contain a broad examination of the history of the land following the

30 On the cover page can be read: “Descriptio Comitatus Comaromiensis ex destructo manuscripto Matthiae Bellii [!] per Iosephum Bencsik Bibliothecarium ea ex parte, qua adhuc armato oculo legi poterat. Ab ulteriori interitu vindicati. [!]” See F p. 1.

31 Thus, for example, for the “reconstruction” of the general part he used the first manuscript (A), still made by Matolai, because it best preserved this part of the work, at least in some chapters. See A pp. [27–42], pp. [1–2], and F pp. 1–43. However, he sometimes brings up two textual variants for the same place in the text. On page 41 he introduces the other textual variant in this way: “In alio fragmento legitur interruptae [?]...”

32 Thus, for example, in the description of Komárom castle, at the end of Chapter 3, in Bél's supplement the following sentence can be read: “Id tulimus impatientius, quod neque Templariorum, quam coluerint, sedem, neque praedii, quod in eos tribuebatur, locum, eadem illae tabulae, designabant.” See C p. [2]. The same sentence in F: “[...] quod neque Templariorum [...] in sedem [!] neque prae[...] [...]atus [!] locum eadem illae [...]” See F p. 145. ([...] meaning the parts left blank by Bencsik indicating the lack of text). In all probability, Bencsik used the relevant parts of manuscript D (see D p. 135), where indeed only that much of the sentence is visible.

33 He read Bél's above-quoted (see note 25) sentence as follows: “Nunc quidem haec ultimis curis recognoscimus...” See F p. 207.

34 Cf. SZELESTEI N. 1984. nr. 261.

35 See F p. 5. Hungarian translation: BÉL 1996, p. 18.

36 “Vidimus in iuvenili aetate nostra ... hanc piscatoriam Comaromiensium societatem [...] Földváro Danubii apud Solthenses...” See F p. 26.

settlement of the Hungarians (pp. 33–39). He comments on the fact that the county was crossed by the Turks on their way to Vienna, and that much of the county was destroyed; following the expulsion of the Turks, landowners “received back their lands almost without inhabitants”³⁷ and thus had to invite settlers. In Chapter 5 (pp. 39–41) he presents the nationalities of the county’s population: most were Hungarian Calvinists, a few were Catholics, and an even smaller number were Lutherans.³⁸ (In connection with the last point it should be noted that Bencsik³⁹ was drawing on Matolai’s text [A]: Bél later⁴⁰ had to delete it to avoid confrontation with the Chancellery and the county. Our text edition includes these sections that were eventually deleted, although in the annotations rather than the main text.⁴¹) He writes only commonplaces about the Hungarians (traditionalism, pride), highlighting the pride of down-at-heel Hungarian noblemen; the men wore blue and the women red. The portrayal of the German and Slovak character has not been preserved legibly in any of the manuscripts, apart from the fact that they study in Hungarian (p. 41). In Chapter 6, Bél writes about noble families (pp. 41–43): he makes particular mention of the deputy lord lieutenant Ferenc Gyulay — who subsequently became a count and lord lieutenant of Ung county — as well as Baron Ferenc Szluha of Iklád, a member of the Locotential Council, who was a good friend of the author.⁴² The chapter ends with a description of the seal of Komárom county.

The special part begins with a presentation of the Győr township (pp. 43–133). According to the introduction (pp. 43–44), the soil there is of good quality, but six-oxen ploughs are required to work it; the population of the township comprises mostly Hungarians, with only a few Slovaks. The market towns are described next: the table of contents (pp. 44–46) is followed by descriptions of the castle and town of Tata (pp. 46–84). In Chapters 1 and 2 (pp. 46–50), in connection with the origins of the town’s name, he refers to the medieval tradition — following Bonfini and Ranzanus — that it was called Tata after the name that St. Stephen gave to his tutor, Deodatus. He also quotes a charter issued by Bela IV in 1263, in which this legend is also recorded, although it seems unlikely to be true.⁴³ The charter concerns the monastery of Tata, in relation to which Bél quotes from further charters in Chapters 3 to 5 — although the quotes are probably taken from the same charter, which includes transcripts of several earlier charters (pp. 50–55). In Chapter 6 (pp. 55–56) he includes Bonfini’s description of the castle, and in Chapter 7 (pp. 56–59) Ranzanus’s, and again quotes Bonfini on the “golden age” of King Matthias’s reign. In Chapter 8 (pp. 59–62.) he discusses the decline that followed Matthias, and, drawing on Istvánffy, tells how Louis II had the Turkish ambassador and his whole entourage killed and thrown into the biggest fishing lake in Tata — although in reality the king merely imprisoned the Turkish messenger (chias) Behram.⁴⁴ In Chapters 9 to 17 he traces — mainly on the basis of Istvánffy — the history and sieges of the town and castle in the Ottoman era (pp. 62–77). In Chapter 18 he gives an account of the contemporary condition and environs of the castle and town (pp. 77–80), describing the height and width of the castle walls, the bastions, moats and mills, and the streams near the castle, in which it was possible to bathe. As the last of these was one of his favourite subjects, he dwells on it at length. Chapter 19 (pp. 80–82) is devoted to the environs of the castle, the ruins of King Matthias’s aqueduct, and the beauty of the landscape. The town itself is mentioned only in Chapter 20 (pp. 82–84.): it

37 See F p. 38. Hungarian translation: BÉL 1996, p. 41.

38 “Hungaricae linguae pars potissima Helveticae adhaerent confessioni, paucis Catholicis, Lutheranis paucissimis, praesertim in tractu Iauriensi et qui Insulae Csallóköz inclusus est.” See F p. 39–40.

39 See A p. [42].

40 In the relevant part of manuscript E, that is, in Chapter 5 of the political section (see E f. 111r), the part on denominational distribution is not included as Bél had deleted it from the text — probably earlier in manuscript B. (However, the relevant parts of manuscripts B and D — the two “complete” manuscripts apart from A and E — have been destroyed, did not survive or are illegible, thus we are not able to check them.)

41 For the section in question on the confessional division of the residents, see the current volume on page 294.

42 On Ferenc Szluha and his connection with Bél see TÓTH 2007, I, 112.

43 Cf. Kiss 1997, II, 624–625.

44 MTK II, 340.

is divided into Hungarian and Slovak areas (the latter referred to as “tótváros” [Slovak town]), but also had a German population; they produce a lot of garlic, which is sold at “garlic fairs”, while “snail fairs” are also held (pp. 83–84).

He then presents the castle of Vitány (pp. 84–85), describing its contemporary condition and adding a few words about its history during the Turkish era. In the first chapter on the castle of Gesztes (pp. 85–86) he surveys the condition and buildings of the castle (Matolai had certainly visited it), while in the second and third chapters he reviews its history in the Turkish era (pp. 86–90). He goes on to survey the remains of “two” Roman settlements near the village of Szőny: *Commercium*, which was imagined by *Lazius* but never actually existed; and *Brigetio* (pp. 90–93), the traces of which he discusses at length.

This is followed by a description of the township’s 36 villages — and the lands belonging to two abandoned settlements (*praedia*) (pp. 93–116). The village descriptions are longer than the “average” in the *Notitia*, reflecting Matolai’s thoroughness. In connection with the village of Szőny, he mentions Pál Mátyás and his wife, who gave birth to (what we now refer to as) Siamese twins in 1700 (pp. 93–94). In relation to Almás (Dunaalmás) he remarks that the main road that leads there does more harm than good to the village; the ferry is an additional source of trouble, as the soldiers often wake the villagers at night (pp. 96–97). With respect to the village of Környe, he assumes (correctly) that it is the site of a Roman settlement which he refers to as *Quirinia* or *Cyrenia* (although the name of the ancient fortress, if it has been identified correctly, was *Quirinum*), and he describes the rich Roman remains of buildings and other relics (pp. 104–105). Regarding the village of Kocs, he writes that the landowner István Török of Enying resettled it in 1610 and gave the inhabitants a six-year exemption from taxes; he adds that the village is believed to be richer than it really is, therefore it is overtaxed and more soldiers are garrisoned there than necessary. Here too he describes ruins, Roman remains and urns (pp. 111–113). The two above-mentioned *praedia* are Majk (Majkpuszta) and Szentkereszt (?) (pp. 115–116). In the case of Majk he describes the dilapidated state of the church. He also reviews the church (and monastery) of Szentkereszt, which Matolai had certainly visited, as indicated by the verb “*advertimus*” in the text.

In the description of the township of Újvár (pp. 117–133), Bél first presents the manor house of Gyalla (Ógyalla) (pp. 117–118), commissioned by his personal friend Ferenc Szluha (see also above). This is followed by the manor house in Kurtakeszi (pp. 118–119), in the construction of which the owner, János Baranyay, employed only Hungarian craftsmen.

The description of the township’s 26 villages (pp. 120–133) includes, as usual, the nationality of the inhabitants: Izsa, Radvány etc. are Hungarian, Kurtakeszi, Újgyalla are Slovak etc., and Bagota is partly Jewish. In his description of the village of Izsa, Bél mentions the fortification known as Leányvár, and correctly assumes its Roman origins (pp. 120–121). In relation to Radvány, he gives an account of a tragic boat accident that took place on June 29, 1730,⁴⁵ as described by Matolai (pp. 122–124) — when, as he states, he (Matolai!) was staying in Buda.⁴⁶ In connection with Marcalháza, he mentions that Ferenc Gyulai planted Tokay grapes there (pp. 124–125). In the description of Hetény he mentions that his friend, the archiepiscopal surveyor János Kováts,⁴⁷ discovered Roman gravestones and inscriptions among the ruins of the church. He shared these with Bél, who published the text of one of them (p. 127).

The introduction to the Sziget township (pp. 133–135) describes how its soil is waterlogged, and how the frequent flood makes agricultural production difficult and risky. Matolai — and thus of course Bél — tells how, during his visit, his carriage was constantly getting stuck, and how there were huge numbers of mosquitoes, etc.⁴⁸ The residents are mainly Hungarian, with only a few Germans and Slovaks.

This is followed by a description of castles, beginning with Komárom (pp. 135–206). In the first two chapters he explores the origins of the name (pp. 138–142), referring to *Anonymus*, who had already mentioned the castle (p. 142).

45 See A, point 6.

46 This part in Matolai’s text reads: “*Budae etiam complures, nobis ibidem e<xistenti>bus protracti sunt [sc. homines mortui], et sepulti.*” See A p. [108]. Slightly modified, the same can be read in later manuscripts.

47 On János Kováts and his cooperation with Bél see Tóth 2007, I, 127.

48 Matolai’s original text, see A p. [118].

In Chapter 3, he discusses whether or not there were Templars in Komárom (there were none), and writes briefly about the history of the order (pp. 142–145); he also cites a charter from 1227 that grants an estate to the Templars, which also leads him to believe that the order was present in Hungary (p. 145). In Chapter 4 he writes about the masters and owners of the castle, including the Jews and Máté Csák, who occupied Komárom (pp. 145–150). In Chapter 5 he returns to the Templars, describing the dissolution of the order (pp. 150–153). In Chapter 6 he discusses the events following the death of King Louis I (the Great): he mentions that Ladislas V was born here (pp. 153–155). In Chapter 7 the story continues: the castle was held by Queen Erzsébet, and Tamás Szécsi was the commander, whose deeds against Vladislav I are recounted by Bél, drawing on Bonfini (pp. 155–157). In Chapter 8, Bél explores the question of when Matthias could have recaptured the castle; in addition, he writes with his typical enthusiasm, drawing on Bonfini, on the Matthias era and the constructions of that time (pp. 157–160). Part of Chapter 9 is devoted to Matthias, and part to a discussion of János Corvin, who held the castle for some time (pp. 160–162). In Chapter 10 — that is, from the 1490s, Bél turns to Istvánffy, mostly citing his work in order to put together the history of the castle (pp. 162–164). Chapter 11 tells of the events that followed the battle of Mohács and the occupation of the castle by Ferdinand, again on the basis of Istvánffy (pp. 164–166). Chapter 12 contains Martinus Stella's descriptions of the town and the castle (pp. 166–169). In Chapters 13 to 21, relying almost exclusively on Istvánffy, Bél narrates the history of the castle and the military presence at the Komárom border fortress, as well as the events of the 15-year war involving Komárom (pp. 169–191.) In Chapter 22, again on the basis of Istvánffy, he describes the pertinent events of the Bocskai Revolution and Gábor Bethlen's campaign, citing the charter issued by Ferdinand II annulling Bethlen's election as king,⁴⁹ in which the ruler berates the prince for, among other things, the siege of Komárom (pp. 191–194). In Chapter 23 he refers to the fortifications in the 17th century, citing three memorial plaques — dating from 1654, 1663 and 1672 (pp. 194–198). Chapter 24 continues the description of the castle: the ruins of the old church, the towers, the casemates, as well as the gravestones and commemorative plaques in the castle church, many of which Bél cites (pp. 198–202). Finally, in Chapter 25 he quotes one of his favourite sources, Jakob Tollius's travelogue on the castle (pp. 202–206).

In this section on castles Bél mentions Csicsóvár (p. 206) — which, to his knowledge, was built by István Zichy — and he briefly discusses its building. He also mentions the castle of Vízvár or Keszegfalva, which stands at the confluence of the Danube and the Dudvág, and which served as a border fortress in Turkish times (*ibid.*).

The author then presents Komárom, “the only royal free town” (pp. 207–242). As we saw above, Bél originally included his description of Komárom among the market towns, but in the meantime, in 1745, the queen elevated it to the rank of royal free town, after which Bél re-classified it.⁵⁰ In the first chapter Bél argues that Komárom castle was built before the town, and that Charles I was the first to call Komárom a town and to grant it privileges (pp. 207–209). In Chapter 2 he relates how Charles gave it to Thomas, archbishop of Esztergom, and he even publishes the relevant charter (pp. 209–215). In Chapter 3 he analyses the charter — particularly the references to the coronation of Charles with a temporary crown, and the cooperation of the archbishop of Esztergom (pp. 215–217). In the fourth chapter he briefly outlines the fate of the town up until the defeat at Mohács (pp. 217–219). In Chapter 5 he quotes from the *Hercules Prodicus* of Austrian humanist Stephanus Vinandus Pighius, which was published in 1587, on the youth of Prince Maximilian. Pighius writes about the prince's visit to Komárom, and of Turkish heads stuck on poles from the castle walls — he claims this is something the Hungarians had learned from the Turks — as well as about the castle and the town itself (pp. 219–224). In Chapter 6, drawing on Istvánffy, he tells how, after the fall of Győr in 1594 and faced with the Turkish threat to the town, the commander of the castle ordered the town to be demolished to prevent it from sheltering the besiegers: needless to say, the townsfolk were severely affected, living in cellars and ruins for a long time (pp. 223–225). In Chapter 7, quoting from a 1672 historical work by the Pauline prior János Kéry, he writes about events in the 17th century, including an unsuccessful raid launched from certain border castles in 1663–1664

49 See Libri litterarii nr. 203.

50 See D.

with the participation of soldiers from Győr and Komárom.⁵¹ In Chapter 8 he quotes from Jakob Tollius's exhaustive travelogue on the town (pp. 227–230). Chapter 9 describes the town's churches: St. Andrew's, St. John the Baptist's, the Franciscan church, the church of the Order of the Holy Trinity, St. Rosalia's, which was erected to commemorate the plague of 1711, the Serbian church and the statue of the Holy Trinity (pp. 231–234). Here too he quotes Ferenc Kazy on the settlement of the Jesuits, also providing a brief history of the Order of the Holy Trinity in Hungary. (pp. 234–236). In Chapter 10 (pp. 234–236) he writes about the town's secular buildings: the marketplace is small but tidy, the town hall is of imposing size, and the main square features “military barracks” (*militare hospitium*) among its buildings. He also mentions the St. Anne's poorhouse and the town's two pharmacies (the Angel and the Saracen), adding that the town's further development was hindered by fires (in 1718, 1723 and 1743). In Chapter 11 he discusses the town's inhabitants: the majority are Hungarian and dress in Hungarian style; Germans are few. The women bake excellent bread. Many people are engaged in trade, attending fairs in Győr, Esztergom, Vác and Pest, as well as in crafts and fishing (pp. 236–238.). In Chapter 12 he gives an account of the fairs (pp 238–240): there are annual fairs, when many arrive by the Danube and the Vág from Győr, Pozsony, Trencsén and Liptó. They bring Trencsén beer that they sell from the tap. In his youth, Bél had witnessed a local fair and he gives a vivid description of the colourful crowd (pp. 239–240).⁵² In the thirteenth and last chapter he discusses the military, county and town administration: according to Bél, the last was based on a charter issued by Charles I (pp. 240–242).

Next come the market towns, starting with Nagymegyér (pp 242–244). Bél is aware that King Matthias I granted the town privileges in 1466, such as exemption from the payment of benefits to the Chamber; and these privileges were subsequently repeatedly confirmed. There are 18 mansion houses in the town; they have fairs, although attendance is low. In connection with the market town of Guta (Gúta, Gutta) (pp. 245–248), Bél explains that there was once a settlement on the left bank of the Little Danube, known as Nagy (Great) Guta, while Kis (Small) Guta also lay on the left bank, although after the fall of Érsekújvár those living on the left bank moved to the right bank due to harassment by the Turks, and even transferred their church building. At this point Bél lists their privileges. Then he mentions the fortress of Békavár [“frog castle”] at the confluence of the Little Danube and the Vág. One detail here gives us an interesting insight into Bél's research opportunities and limitations: he explains that the documents on Guta were available in the archiepiscopal archives, but that he had only seen the register of the archives, in which the date of the document was not specified (p. 248).

This is followed by descriptions of the 24 villages of the township (pp. 248–257), which do not come up to the standard of earlier township descriptions. The estates and landowners of individual settlements, along with their privileges — if any — are described in detail. The inhabitants of Füs (Komáromfüss) are ecclesiastical noblemen, or predialists (p. 252); Apácaszakállas belongs to the Poor Clares of Pozsony (p. 256). Nemesbogya was granted collective nobility in 1662 (pp. 253–254). The description ends with an inventory of the road network (p. 258).

As we have seen, all original copies of the description were damaged by water. Fortunately, a nearly complete description can be compiled from the remains and fragments. It can be concluded that the description of Komárom was based on thorough data collection and on-site inspections (again, the data collector was Matolai), thus it is among the best of the unpublished descriptions in terms of its standard. The descriptions of Tata and of the castle and town of Komárom are elaborate — in the latter case the section on contemporary conditions is relatively lengthy — but the true value lies in the village descriptions, which provide a wealth of interesting data in addition to the ethnicity and religious affiliation of the villagers.

***

51 See KÉRY 1672.

52 This is indeed Bél's recollection (and not Matolai's): on the one hand, it is typical of him to mention memories of his youth; on the other hand, his statement appears in manuscript C written by Bél. See C p. [43].

The revision of the description of Komárom county and the reconstruction of the severely damaged text was a demanding task; a total of 9,102 notes had to be compiled to the text as a whole, mostly text critical annotations. József Bencsik, copyist of the late copy **F**, made many errors during transcription, and was in general far from accurate: although he relied on all the surviving copies (**ABCDE**), he still frequently overlooked the fact that some passages that were illegible in one copy were clearly legible in another. In the annotations we have generally indicated what was originally contained in the text of **F** at a given point, and how we have corrected it on the basis of the available “originals” — that is, the manuscripts made or commissioned by Bél. In retrospect, we believe that the effort was worthwhile, as by correcting the text **F** in thousands (!) of cases we have created a text version that can be taken seriously and is usable. Despite being fully aware of its unlikelihood, we also note that it would be appropriate to make a new Hungarian translation, since Vilimszky’s old Hungarian version is entirely based on manuscript **F**, and perpetuates all its flaws and deficiencies.⁵³

Nevertheless, we have considered manuscript **F** as the base text. Our hypothesis — which proved correct — was that the original manuscripts were not in such a dire condition in Bencsik’s time as they are today, thus the librarian was still able to read many things that are no longer legible to us. Despite its many errors and omissions, Bencsik’s copy thus often offers the most complete version, because the relevant parts of the original manuscripts have faded, disintegrated, deteriorated etc. in the meantime.

In the case of all the other manuscripts, their full (surviving) text was compared to the copy **F**. Exceptions were made in only a few cases, where Bél completely reformulated certain sections, making them entirely independent of Matolai’s text. In such places we considered it unnecessary to compare Matolai’s **A** and **B** manuscripts with manuscripts **CDE** that contain the reformulated text, as these are two different versions; nevertheless, we occasionally relied on manuscripts **AB** on such occasions, since the factual background for Bél’s rewording was — at least partly — also based on Matolai’s text, which was therefore helpful in its reconstruction. These sections are the descriptions of the town and castle of Komárom and the village of Radvány.

In all other instances we have indicated the variants in each manuscript (and used them to improve the text of **F** where necessary). One thing we have not included in the notes is where a manuscript was damaged in a specific place and a given word or longer passage is not visible: the consistent indication of such places would have swollen the number of notes unmanageably. (If, for instance, the edge of the manuscript was damaged by water, every line ending would be corrupted and the final one or two words would be missing. Indicating such corruptions would have required 20 to 30 notes per page in the case of every single manuscript — not to mention the more complex cases.) We have therefore restricted ourselves to including in the notes only what is visible in the manuscripts.

The annotations can largely be divided into two types. In many cases, we have corrected manuscript **F** on the basis of an “original” manuscript, which corrections were explained in the notes, while in other cases we have only published the variants of manuscripts other than **F** in the notes, but did not correct the text of **F**. (Of course, there are also other, less common cases, e.g. when, in the absence of any better alternative, we have ourselves attempted to correct some of the errors in **F**. We have marked such places “*corr. a nobis*”.) We have corrected the text of **F** in each place where one of the original manuscripts (**ABCDE**) provided a better reading than **F**, or made up for its deficiencies. In one place, for example, we added the following note to the word *cognomini*:

F *cognomine*; corr. sec. **CD**

That is, text **F** mistakenly contained the word *cognomine*, which we have corrected to *cognomini* on the basis of manuscripts **C** and **D**. In some places, however, despite the fact that the original manuscript contained a different reading, we have

53 See BÉL 1996. In his introduction Vilimszky makes it clear that his translation was based on Bencsik’s copy **F**; he did not even see the other manuscripts, and due to the hiatuses in Bencsik’s copy he only assumed that the original copy (!) was already weathered in Bencsik’s time. See VILIMSZKY 1996, 8.

not replaced the **F** version but only included it as a variant in the notes. There were several reasons for this. In the case of the early manuscripts, especially **A** and **B**, it was often simply that Bél had changed the text in a subsequent manuscript (**CDE**), and we identified the trace. In other cases, the late copy (**CDE**) contains a different variant from **F**, which, either in comparison to another later version, or using our own discretion, can be identified as a “clerical error”.

The letters (sigla) used in the notes require some explanation, thus they are briefly discussed below.

A, B, C, D, E, F: the manuscripts presented above.

AA: see the presentation of manuscript **A**.

A[Be]: see the presentation of manuscript **A**.

A[B]: the text of manuscript **A** is essentially repeated unchanged in the base text — that is, the uncorrected text — of manuscript **B** (thus the latter is the fair copy of the former). Naturally, as explained above, **B** was significantly altered by Bél’s later corrections. However, since this base text is sometimes legible in precisely those places where the text of **A** is not, we have used the base text **B** (which is often crossed out due to Bél’s corrections) in order to reconstruct manuscript **A**. These parts have been marked by **A[B]**.

AB, BD, BDE, CDE, DE, etc.: these letters are used to denote those manuscripts, or groups of manuscripts (**A** and **B**, **B** and **D** etc.), that provide the same variant at the given point in the text.

When numbering the notes, we have followed a slightly different method than that used in the publication of other county descriptions. Re-starting the numbering on every page would have resulted in a relatively high number of notes (over 100), thus we have numbered the annotations by chapter, or even smaller units e.g. by village, in the case of the village descriptions (while the numbering of the explanatory notes remains unchanged, as the numbering is re-started on each page). The new units are indicated in the notes in order to make clear where the notes to a new section begin. The new unit is indicated in bold, and by brackets {} in the notes. Examples of units and their marking: title, introduction: **{Titulus et prooemium}**; Chapter: **{§. IX.}**; village description **{16.}** (in such cases we have used the number of the village).

In the copies used as basic texts (**A, B, C, D, E, F**) there were – often repetitive – spelling errors, which we corrected without notice (e.g. rippa – ripa). There were also spelling peculiarities, which are not considered as errors, but as they are different from Bél’s practice, they were also corrected in the form used by the author without notes (e.g. imprimis – in primis). These are:

agrestis – agrestis; amaenus etc. – amoenus etc.; app... – adp...; att... – adt...; Bonffinius – Bonfinius; caenobium – coenobium; caepit – cepit; causa – caussa; Comáromium etc. – Comaromium etc.; comodus etc. – commodus etc.; foemina – femina; ...gv... – ...gu... (lingua, pinguis etc.); hyberno etc. – hiberno etc.; imprimis – in primis; Ioannes – Iohannes; maenia – moenia; Mathias, Mathaeus – Matthias, Matthaues; miliaris – milliaris; oportunos etc. – opportunus etc.; paulo – paullo; pernitosus – perniciosus; provintia – provincia; rippa – ripa; saeculum – seculum; Solimannus – Solymannus; ...sv... – ...su... (consuetudo, suavis etc.); sylva – silva; Vladislaus – Wladislaus

V. Summary

Data source: János Matolai (**A**), János Kováts (see **F** p. 127)

Revision: county (**A?**), county (**B**; returned without revision)

Manuscript for publication: A, B, C, D, E, F (due to the corruption of the manuscripts)

Translation: BÉL 1996.

Literature: VILIMSZKY 1996.

[p. 2.]¹

MATTHIAE BELII²
COMITATUS COMAROMIENSIS,
PARS I.³
GENERALIS.

MEMBRUM PRIUS
PHYSICUM

De

*Situ,*⁴ *natura, atque opportunitatibus huius Comitatus.*

S Y N O P S I S.⁵

Regionis nomen a Comaromio: eius amplitudo: limites: positionis comitatus ratio. §. I.

Silvae Vértes: quomodo se sinuent: marmoris proventus: Börsök: marmoris latumiis insignis: Gerecsény: minor et maior: marmoris et ipse dives: Bánya-Hegy totus fere e marmore concretus: Baj-Hegye: Kovácsi: Gorbá: M. S. Viti ab antro eiusdem nominis sic dictus: eius designatio: habet cladis Christianorum illic ab hostibus praefocatorum tristia indicia: mons Piznicensis: eius antro: Pesko: Somlyo-hegy: Sisak Hegy, sive mons galearum: Henrici imperatoris castrensi inedia nobilitatus: pacis inde occasio: Andreae, in Germanorum profusa liberalitas: Annalium Germanorum de tota Henrici expeditione hac figmenta: mons Zupa: Sátor-hegy: Kesselöss: Csukánya: Erős-Hegy: Semlyő-hegy: Kőkút: Mészárszék: Bük-Erdő: et Kápolna-hegy. .... §. II.

Látó-hegy: plures alii: colles alii Trans Danubium. .... §. III.

Fluvii: Danubius: qua cursum teneat: husonum et varii generis piscium inprimis ferox: Vágus: ubi se Comaromiensium agro se insinuet: husonum olim in eo magna facta vivaria: Nitria seu Nitra: regionem nostram anfractuosis subit: Zitva et huius ortus: fit Comaromiensium vernaculus: in Nitriam influit: Zsitva altera domestico fonte orta: Czonczo: fontes, in Bakonyensibus silvis habet: Bakony folyása: Altalér: Csilisz et Dudvág: fluminum Comaromiensium noxiae agris exundationes. .... §. IV.

Fontes medicati et potatu salubres: aeris ingenium variat, pro situum ratione: incolae vegeti et laborum patientes: foeminarum habitus: nobilium elegantia. .... §. V.

{Titulus et prooemium} ¹ in p. 1. haec leguntur: *Descriptio Comitatus Comaromiensis ex destructo manuscripto Matthiae Bellii per Iosephum Bencsik bibliothecarium ea ex parte, qua adhuc armato oculo legi poterat. Ab ulteriori interitu vindicati.* ² *Matthiae Bellii F om.; add. a nobis* ³ *I. F om.; add. a nobis* ⁴ *F om.; add. sec. A* ⁵ *synopsis add. a nobis sec. notas marginales.*

Soli ingenium: eluviones iniuriosae: vini parciior et vilior proventus: fructus hortenses alii. ..... §. VI.

Res pecuaria Comaromiensium: altilia: ferarum inopia et huius causa: avium silve-

strium: et aquaticarum copia. ..... §. VII.

Piscationis tota regione studium: eius exercendae ratio: piscaturae instrumenta. §. VIII.¹

Herbarum fructuumque genera: medicatarum copia per montanos situs. ..... §. IX.

§. I.¹

Regionis nomen a Comaromio: eius amplitudo: limites:

positionis comitatus ratio.

Regio, quae sequitur, ab oppido, et connexa huic arce, nomen accepit; *Comaromio* scilicet, quod medio sinu confluentis² *Danubii*,³ extremo in orientem, *Insulae Cituorum* angulo, consedit. Exilis⁴ ea est, neque minus in latitudinem, quam longitudinem in utramque *Danubii* ripam protensa, utrinque milliaria 10 haud⁵ excedit. Constringunt⁶ eandem⁷ ab oriente *Comitatus Barsiensis* et *Strigoniensis*, *Albensis* a meridie, ab occidente *Veszprimiensis* <atque> *Iauriensis*, denique *Posoniensis*, atque *Nitriensis* <a> septemtrione.⁸ Qua ad austrum vergit, in elevatiorem tendit situm, atque *Vértésias* silvas excedit;⁹ plana sunt cetera [p. 3.] aquis et inelytis amnibus passim, per depressos campos [...] ¹⁰ †<prae>bent†: passim tamen et isti situs in editiores agros hinc inde eriguntur.

§. II.

Silvae Vértés:

quomodo se sinuent.²

marmoris proventus.

Börsök:

marmoris latumii¹ insignis:

I.¹ *Vértésiarum* silvarum descriptionem alibi sumus visuri. Quam forma pulchriore ornant regionem, [...] perpetua serie cingunt campos, et velut ex parte *Veszprimiensis*, ita ab *Albensi* regione suo se stringunt amplexu. Duo enim³ quasi brachia extendunt, qua [...] figuram faciunt lunae corniculanti⁴ similem. *Vitáni* ab una, ab altera parte *Tatae* et *Comaromii* arces, †et quo versust† pergunt in occidentem, peculiaribus iugis sustinent, has, in septemtrionem conversae, prospectant. Inde reflectuntur rursus in orientem, et profluenti *Danubio* supereminet, amoenissimisque collibus ripas⁵ eius, nescio, an exasperent⁶ magis, quam ornet, quod⁷ iusto quasi ordine,⁸ graminosi hic, dumosi alibi luxuriant.⁹ Marmoris Pario illi consimilis,¹⁰ nusquam¹¹ copia maior.¹² Supra *Lábatlan*, in meridiem, et occasum est,

II. mons *Börsök*, altus satis, et dorso longo, asperoque, lateribus quercu obsitis. In eorundem uno,² quod in orientem spectat, conspeximus latomias³ marmoris diversi, quod in usus suos excidit,⁴ dum viveret, comes *Gyulay*,⁵ terreni⁶ dominus. [p. 4.] Praeter

{synopsis} ¹ F §. VII.; corr. a nobis {§. I.} ¹ §. I. F om.; add. a nobis ² F continentis; corr. sec. A ³ A add. [...] ⁴ A Exiles ⁵ E [...]tum ⁶ F constringit; corr. sec. AE ⁷ F eum; corr. sec. AE ⁸ a meridie... *Nitriensis* A *Albensis* a meridie, ab occidente *Veszprimiensis* <atque> *Iauriensis*, et denique *Posoniensis*, <et Nitriensis a> septemtrione; F a meridie *Veszprimiensis*, et *Albensis*, ab occidente *Iaurinensi*, et *Posoniensi*, a septemtrione *Posoniensis* et *Nitriensis*; corr. sec. E ⁹ in elevatiorem... excedit A atque quod *Vértésias* silvas excedit, in elevatiorem tendit situm; corr. sec. E ¹⁰ fortasse pascua {§. II. I.} ¹ I. F om.; add. a nobis ² nota marg. add. sec. E ³ duo enim F et duo; corr. sec. E ⁴ F corniculari; corr. sec. E ⁵ F ripam; corr. sec. AE ⁶ A erigant ⁷ A quia ⁸ E ordines ⁹ F luxuriant; corr. sec. AD ¹⁰ pario illi consimilis A om. ¹¹ F nuspiam; corr. sec. ADE ¹² A add. et herbarum est {II.} ¹ F latomii; corr. sec. D ² eorundem uno A eorum autem uno ³ A latumias ⁴ A excidit ⁵ dum... *Gyulay* A *Gyulaius* ⁶ A loci

rubrum,⁷ est etiam caesius, pulchro inscripta⁸ venarum varietate, quae⁹ lapidem discriminat; sed et pallido¹⁰ colore alteriusque¹¹ generis, occurrebant, quae discernere nequimus.¹² Alter ab¹³ hoc, et paulo¹⁴ remotior, uno milliari †excedentem†, prope pagum *Héreg*, est mons

III. *Gerecsény*; a meridie pergit in septemtrionem, dorsique erectione¹ iuga omnia, quae vicina ei sunt, supereminet, [...] mox attollit verticem, mox supprimit,² ita divisa nomina acquirit,³ et⁴ hinc maius *Gerecsény*, hinc minus *Gerecsény*.⁵ Fago maxime vestitur. Marmores⁶ gignit, quo vix possis⁷ cogitare pulchrius: rubet enim rubini instar, [...] [...]ruitur,⁸ sanguine quasi perspersum [...] [...] marmor incomparabili [...] quod e longis venientes coemunt.⁹ [...] Nec minori¹⁰ marmoris laude et copia¹¹ [...]

Gerecsény:

*minor et maior:**marmoris et ipse divoes:*

IV. *Bánya Hegy* inter occasum et meridiem, rarissima marmorea frustra suppeditans, et olim regum *Hungariae*, inprimis MATTHIAE *Corvini* temporibus, plures dedit latumias,² a quibus et³ hodiedum *Bányahegy*⁴ nuncupa[p. 5.]tur,⁵ quia plus quam viginti lapidinas ostendit, marmoris rubri⁶ late satis, atque profunde excisi. Itaque vico *Tardos*, qui ei subest, pretiosissimum⁷ marmor pro lapide vili est: quippe cuius incolae⁸ non alio lapide, sed puro marmore puteos, et, si quid est eiusmodi domestici usus, instruunt atque consternunt.⁹ Par et¹⁰ montis, quem ad *Tatam* attingemus, ratio est habenda,¹¹ nempe:

Bánya-Hegy¹
totus fere e marmore concretus:

V. Is vico *Baj* supereminet,² vite *Tatensium*, et *Bajensium* per infimum latus convestitus,³ quae⁴ vinum gignit, haud contemnendi gustus. Cacumina montis nuda iam sunt, arboribus, quas [...]tinus et horridus turbo ante plura lustra converruit, †et arbores† tanto fragore venti ruebant, ut montem ipsum subversuros credi potuisset. Verosimile est, montem intus marmoreum, radices haud altas, satis tenere,⁵ contra vim venti nequivisse. Huic a tergo adsitus est,

Baj-Hegye:¹

VI. Mons *Kovácsi* a praedio eius² nominis vicino adpellatus,³ priori altior multo est, et porrectior, itaque ab⁴ longinquo visibilis melius resedit.

Kovácsi:¹

VII. Mons *Gorba*, qui tametsi *Bajensi*¹ editor. In utroque hoc monte eximiae marmoris secturae essent, et cum *Kovacsio* in marmoris *copia*² proventus eximii percipi possent. Dista³ ab oppido *Tata* in orientem, quadrante⁴ milliari. In eadem serie milliari uno depressior resedit⁵

Gorba:

VIII. *M. S. Viti*, *Vittlyuk-hegye*,¹ quasi mons antro *S. Viti* conspicuus. Humilior [p. 6.] prioribus est, imaque vico *Banbidensium* vestita habet; nam proxime pago adiacet, media vero abrupta sunt, et ex tota regione, quae milliarium quatuor latitudine plana subiacet, prospiciuntur. Ea parte, qua in summitatem vergunt, et abscissa rupe adtolluntur,

M. S. Viti, ab antro eiusdem nominis sic dictus:

⁷ A rubeum ⁸ F in scripta; corr. sec. A ⁹ F quo; corr. sec. A ¹⁰ F palido ¹¹ F alteriasque ¹² F qui vivimus ¹³ ab add. sec. A ¹⁴ A paullo {III.} ¹ add. sec. AE errec[...] ² F supprimit; A deprimit ³ F acquirit ⁴ et add. sec. A ⁵ hinc minus Gerecsény add. a nobis ⁶ A marmorque ⁷ F est; corr. a nobis ⁸ ruitur add. sec. A ⁹ marmor... coemunt A [...]tus in orientem. Ditioni subest [...] eiusdem imperio, lapidem [...] formae submittit [...] ¹⁰ F minor; corr. sec. A ¹¹ et copia F om.; add. sec. A {IV.} ¹ F Bányá-hegy; corr. a nobis ² F latomias; corr. sec. E ³ F om.; add. sec. E ⁴ E Banya-Hegy ⁵ F nuncupatur; corr. a nobis ⁶ F om.; add. sec. D <r>ubri ⁷ F nobilissimum; corr. sec. D ⁸ quippe cuius incolae F om.; add. sec. DE ⁹ F consternent; corr. sec. E ¹⁰ par et F partis; corr. sec. DE ¹¹ habenda omiss. apud DE {V.} ¹ F Baj Hegy; corr. sec. D ² F super eminet ³ F convenit; corr. sec. E ⁴ F et; corr. sec. E ⁵ F satistenerere {VI.} ¹ add. sec. E ² F eiusdem; corr. sec. E ³ F adsito; corr. sec. E ⁴ F a corr. sec. E {VII.} ¹ F priori; corr. sec. E ² et cum... copia E [...] inde ³ A add. autem ⁴ A add. plus minus ⁵ depressior resedit A inferius est {VIII.} ¹ A Szent-Vit-Lyuk-hegye

*eius
designatio:*

*habet cladis
Christiano-
rum illic
ab hostibus
prae-focato-
rum,¹⁹ tristia
indicia:*

ostendunt antrum *S. Viti*, forte ex² eremo olim huius³ nominis viri, frequentatum. Id arduo gradu aditur, sed ubi⁴ attingitur, admittit hiatus grandi, et patulo, pariterque longi prospectus. Porta enim specie hiat in subiectam planitiem. Intus primum⁵ orgias 14. latum est, altum tres, interdum plures, sed quo pergit arctius,⁶ in⁷ orgiarum⁸ quinque latitudine desinit,⁹ longumque meatum, seu cuniculum ad 20 orgias fere complectitur. Quin et intimius porrigitur,¹⁰ arcissimo dextrorsum¹¹ deducto¹² cuniculo, qui prout meatu uno descendit¹³ ad intima, ita redit altero meatu rursus¹⁴ in prius antrum. Tota huius cavitas sicca est, et mundis¹⁵ parietibus, tectoque laquearis ad¹⁶ instar concamerato et lucido. In medio enim apertum est, foramine e summo monte, sive *†arte†*,¹⁷ sive a natura facto [...].¹⁸ Fama est, barbaros olim, *Turcas* et *Tartaros*,²⁰ quum plebem *Hungaram*²¹ in captivitate pellerent, in antrum confugientem,²² et indicio mulieris²³ ob sonorum infantis, quem lactabat, fletum, foras dimissae et postea captae, antrum quum²⁴ adgredi aliter²⁵ nequirent, barbari [...] inquirentes,²⁶ revulsis superne saxi, admotis in [...] ignibus, omnes, qui intus latebant,²⁷ suffocavisse. Vidimus ossa in duos tumulos²⁸ collecta, tanta caeso[p. 7.]rum copia, quantum moles tanta ossium²⁹ arguebant;³⁰ ut taceamus, quae vetustatis³¹ exesa sunt vitio. Pertinax hinc barbarorum, in perdenda misera ea multitudine, studium et labor³² aestimari potest, cum enim alias satis habebant, et ubivis quaqua versum concives nostros perdidisse. Hic autem³³ saxum erat pertundendum, orgiarum plus minus duarum crassitie.³⁴ Equidem maleficio eiusmodi³⁵ *Tartarorum* *†[...]* fuisse putarim,³⁶ quae³⁷ sub BELA IV. universum³⁸ *regnum*³⁹ invadit.⁴⁰ Alioquin summo illo vertice planities est, et amoena inambulandi⁴¹ opportunitas. Ipsum antrum etiam gemino nunc⁴² ostio⁴³ a fronte⁴⁴ aditur. quorum alterum⁴⁵ illud⁴⁶ unum, quod descripsimus, alterum est vicinum illi a dextris, sed arduo magis ascensu, quia asperius.

Pisznicensis:¹

eius antra:

IX. *Pisznicze-Hegy*, seu *mons Pisznicensis*² distat a priori milliari plus quam uno in orientem,³ estque vicinus monti *Geretsino*,⁴ pari altitudine, prospectu tamen hilariori, quippe quod propius accedit⁵ ad *Danubium*, et ex plano vertice herbarumque salubrium feracissimo, regionem ostendit longe lateque diffusam. Antra,⁶ quibus subruitur,⁷ inprimis nobilem fecere. eum latere,⁸ quo monti⁹ *Geretseno*¹⁰ vicinus est,¹¹ hiat in meridiem contra montis¹² eiusdem, quas laudavimus, latumias.¹³ Facilis est aditus, os rotundum,

² add. sec. A ubi vero en[...] (?) ³ A eiusdem ⁴ A quum ⁵ A add. per ⁶ F pergitur otius; corr. sec. D ⁷ in del. a nobis. ⁸ A orgias ⁹ desinit F om.; add. sec. AD ¹⁰ A meat ¹¹ A add. versus ¹² F deducit; corr. sec. D ¹³ qui... descendit A qui uti ascendit uno ¹⁴ F rursus; corr. sec. AD ¹⁵ F nudis; corr. sec. AD ¹⁶ D om. ¹⁷ D [...]tice [?] ¹⁸ D add. [...] ¹⁹ F praesoratorem; corr. sec. B ²⁰ AF Tartaros, et Turcas; corr. sec. D ²¹ Hungaram D om. ²² F fugientem; corr. sec. AE ²³ F mulieres; corr. sec. DE ²⁴ F cum; corr. sec. DE ²⁵ AF aliter aggredi; corr. sec. E ²⁶ barbari... inquirentes E om. ²⁷ F add. fame; del. a nobis ²⁸ F cumulos; corr. sec. E ²⁹ E [...]rum ³⁰ F arguebatur; corr. sec. E ³¹ F vetustae tristis; corr. sec. E ³² F etlabor; corr. a nobis ³³ autem E om. ³⁴ F crassicie; corr. sec. E; A altitudine ³⁵ F eius volens; corr. a nobis ³⁶ F add. grassationes duas; del. a nobis ³⁷ F quas; corr. sec. E ³⁸ F adversum; corr. sec. E ³⁹ F add. et regem; del. a nobis ⁴⁰ F intulissent; corr. sec. E [...]dit; pro equidem... invadit A Trantundem ... complectitur ⁴¹ F in ambulando; corr. sec. AE ⁴² F muro; corr. sec. A ⁴³ F osti; corr. sec. A ⁴⁴ AF add. quoque ⁴⁵ quorum alterum F et istud est antrorum; corr. a nobis ⁴⁶ F om.; add. sec. A {IX.} ¹ marg. add. sec. E ² Pisznicze-Hegy, seu mons Pisznicensis F Pisznicensis mons, Pisznicze hegy; A Pisznicze hegye, mons Pisznicensis; corr. sec. E ³ in orientem F om.; add. sec. AE ⁴ F Gerecseno; corr. sec. E ⁵ F accedat; corr. sec. A; D; E ⁶ F om.; add. sec. E ⁷ F om.; add. sec. DE; antra... subruitur A et hic gerit a specu, quo subruitur ⁸ A add. nam ⁹ E monte ¹⁰ F Gerecseno; corr. a nobis ¹¹ A add. eodem ¹² A lato<mias> ¹³ F latomias; A add. Gerecseni

et quasi¹⁴ manu vallatum,¹⁵ in similitudinem cellae fornicata¹⁶ porta¹⁷ patentis. [p. 8.] Aperta sunt penetralia quoque, praesertim, quae primo ingressu, arcuata quasi testudinis instar tectorio incrustata, opere perdurantur. Ea hominum plus minus 30. perfugio sufficiunt. †Haec†¹⁸ specus se adaperit, paris fere amplitudinis, et obtutus; reliqua deorsum permeant, et lumine praeunte, complures recessus et cavitates recludunt, quae nunc sursum, nunc deorsum et iterum in diversos anfractus, vario sed periculoso meatu panduntur. Hinc et illinc scatent aquis, et opplentur¹⁹ lacunis, tum vicissim alia claustra, super aliis †exsurgunt†, ducuntque ad cuniculos et puteos, facto ab [...] Sunt, qui totum montem specubus †illo†, quasi subintranctibus cuniculis, aiunt perforatum.

X. Mons *Pesko*¹ eadem surripitur regione, †infra terram [...] valle tantum distinguitur a priori, cedentem illi antrum [...] oblongus, et hic est atque crebra fago vestitus, latere abrupta et inaccessa [...] specie attollitur, et quia [...] orgia, subtus antrum habet, *longum quidem*,² sed angustum.† Illud neque capax multis recipiendis †[...], et accessu difficili ac periculoso, quia scalas non admittit, et desuper horribili praecipitio,³ in gradus scandendo ingratus modum,⁴ scamnoque nonnisi, modum formato,†⁵ quod singulos pedes capiat, et⁶ acceditur. Inde [p. 9.] hiatus patescit, in trigonii⁷ formam e⁸ longinquo conspicitur.⁹

Pesko:

XI. *Somlyobegy*¹ priori est ad orientem, contra *Tarjany*,² iugum elegans, et silvestre, celso³ cacumine conspicuum. In eo arcis adparent vestigia, situ⁴ obruta⁵ et difficulter eruderanda.⁶ Sunt et plura silvis his iuga, forma, atque situ, nominibusque diversis, insignia; quale est *Szenég*⁷ prope *Héreg*, topho frequens, et lapide,⁸ cremandae⁹ calci idoneo,¹⁰ ut reliqua, sine famae¹¹ dispendio, praeterierim.¹² In sinu silvarum,¹³ qua eae¹⁴ a *Bánhida*,¹⁵ versus *Bicske*,¹⁶ via regia traiciuntur, in finibus *Albensis Comitatus* occurrit:

Somlyo-hegy:

XII. *Sisak Hegy*,² nobilis ille clypeorum,³ *galearumque mons*, quem HENRICI⁴ imperatoris castrensis fames, et ANDREAE I.⁵ regis⁶ *Hungarici*⁷ in penuria in eum liberalitas nobilitavit. De hac, et⁸ montis nomine BONFINIUS,⁹ belli caussis,¹⁰ iam antea descriptis, et¹¹ vulgo notis, sic satis †fusius†, *tanta inquit*,^{a.)} *et tam caeca*¹³ *sagittarum tempestate afficiebatur hostis, ut terram subfodere, sub fossaque iniecto clypeo delitescere cogeretur. Saepe vivus caesi, et caesus contra vivi fossam praeoccupavit. Quum se ac exercitum ad extrema non sine Divino numine redactum, Henricus intelligeret, necessitatis imperio, mitius cum Ungaris*

Sisak Hegy,
sive¹ mons
galearum:Henrici im-
peratoris ca-
strensi inedia¹²
nobilitatus:

a.) Lib. II. Dec. II. fol. 200.

¹⁴ F om.; add. sec. E ¹⁵ vallatum del. a nobis. ¹⁶ F *forniturae*; corr. sec. AD ¹⁷ F om.; add. sec. D ¹⁸ forsán hinc ¹⁹ F *oplenture*; corr. a nobis {X.} ¹ Mons *Pesko* E *Pesko* ² *longum quidem* E om. ³ F *praecipitio* ⁴ in... modum A om. ⁵ modum formato A om. ⁶ et AE om. ⁷ AE *trigoni* ⁸ F *et a*; corr. a nobis ⁹ E [...] *adabilis* {XI.} ¹ A *Somlyóhegy*; E *Somlyó hegye* ² F *Tarjam*; D *Tarjány*; corr. sec. E ³ A edito ⁴ F add. in *rueribus* (nota copistae) ⁵ situ... obruta A *rueribus obsitis* ⁶ A *visibilibus* ⁷ A *Szenék* ⁸ lapide A om. ⁹ F *cremande*; corr. a nobis ¹⁰ A *idoneum* ¹¹ F *formae*; corr. sec. DE ¹² ut... praeterierim A ut reliqua praeterere; pro praeterierim F praeterirem; corr. sec. DE ¹³ A add. *autem* ¹⁴ eae A om.; F ea; corr. a nobis ¹⁵ A *Bánhida* ¹⁶ versus *Bicske* A *Bicske versus* {XII.} ¹ F *seu*; corr. sec. D ² D *Sisakhegy* ³ F *clypeorum*; corr. sec. D ⁴ F *Henricus*; corr. sec. D ⁵ I. F om.; add. sec. DE ⁶ F *insignis*; corr. sec. D; E ⁷ F *Hungarica*; corr. sec. D ⁸ hac, et F *quo*; corr. sec. D; E ⁹ F add. *ad*; del. a nobis ¹⁰ F *causas*; corr. sec. DE ¹¹ F *ut*; corr. sec. DE ¹² F *inedia*; corr. sec. E. ¹³ F *ut taceam*; corr. sec. BONFINI 1581. p. 200.

¹ Locum operis Bonfinii in nota a.) citatum vide in BONFINI 1581. p. 200. Quae autem ex eodem opere hic Belius citat, copista manuscripti F haud transcripsit, nonnisi primo ultimoque verbis notatis; nec in mss. DE, quae ex Bonfinio citantur, bene legi possunt. Quamobrem ex ipso Bonfinio partem istam exscripsimus.

- sibi agendum esse decrevit. Quare ad regem misit oratorem, qui suo nomine tuto abeundi potestatem, et commeatus postularet. Quod si concesserit hostis, se perpetuum cum Ungarico rege successoribusque, foedus et pacem initurum, neque re, neque verbo, neque quavis arte obfuturum. Item si quis e posteris Pannoniae bellum indiceret, detrimentumve inferret, exemplo se Deorum hominumque hostem augustali decreto pronunciatum intelligeret. Quin se ultro Sophiam filiam, forma spectatissimam, quam paulo ante Philippo, Henrici Franciae regis filio sacra asseveratione sponderat, rescissa affinitate coniugaturum, in arctissimum aeternae pacis vinculum, testimoniumque gravissimum. Andreas igitur, et Bela, exaudito honorificentissimo oratore, quum otium potius, quam bellum anhelarent, postulatum cum imperatore pacem confecere, cuius iura, ne quo malo dolo laederentur, utriusque sunt iuramento munita. Mox ad explendam Alemannorum inediam, quinquaginta piscium corpora insanae magnitudinis, quos usones appellant, item multa lardi, pecorum, vini et frumenti copia gratuito ad imperatorem missa. Qua plerique fame confecti, ac immodica statim edacitate distenti, interire. Curatis deinde corporibus, universus exercitus, relictis impedimentis, praepropera festinatione in Noricos et Vindelicos recepit. Praeterea locum castorum, ubi extrema fame laboravit, Ungarus et Alemannus uterque sua lingua Clypeorum montem appellavit, viginti quinque milibus passuum a Buda remotum, qua iter est Viennam, longa silva obsitum.¹⁴ Pergit, annalium Germanicorum¹⁷ iniquitatem, notare¹⁸ historicus, ex hac HENRICI infelicitate,¹⁹ nescio, quidnam triumphi comminiscendum, quod iam non moramur.²⁰ Ista, ad recordandum mon[p. 10.]tis etymon, non habuimus²¹ silere. A monte²² Clypeorum,²³*
- annalium Germanorum¹⁵ de tota Henrici expeditione hac¹⁶ figmenta: Mons Zupa: XIII. Mons Zupa, se offert, rotundus ab utrinque [...] et apertus partim ac¹ rasmus, partim silvestris. Inde versus Bánhidam est:²
- Sátor-hegy: XIV. Sátor hegy,¹ quasi dicas mons Tentoriorum, quae exercitus² olim tetenderat:³ crebris enim itineribus multum frequentabatur. CAROLUS MAGNUS, si vera sunt, quae⁴ de eo sui tubicines⁵ [narrant]⁶ [...] †agit locorum,† Abares, cruenta caede⁷ profligavit. Protinus a vico Bánhida⁸ est:
- Kesselöss: XV. Kesselöss mons,¹ geminus idem, maior et minor [...] versus Vitam² mons
- Csukánnya:¹ Erős-Hegy: XVI. Csukánnya² et Erős Hegy,³ quorum ille arcem a dextris, hic a sinistris veluti⁴ stipat, multaque cervorum et caprearum⁵ venatione nobilis est.⁶

¹⁴ F add. cuius contextus licet [...] posset cum tamen maior illegibilis sit, ob quem Bonfinius inspiciendus erit, ideo et legibilis parte eo relegata, in hac Andreae regis profusa in Germanos liberalitas (nota copistae) ¹⁵ F Germanicarum; corr. sec. D ¹⁶ Henrici expeditione hac F expeditione Henrici; corr. sec. D ¹⁷ F Germanicarum; corr. a nobis ¹⁸ F notaturus; corr. sec. DE ¹⁹ F in felicitate; corr. a nobis ²⁰ iam non moramur F omittamur; corr. sec. E ²¹ F habemus; corr. sec. E ²² a monte F mons; corr. sec. E ²³ Sisak Hegy, nobilis... a monte clypeorum A [...] Hegy, mons nobilis ille clypeorum, quem Henri[cus] [imper]ator, exercitu extrema fame confecto, et Andreas I. [...] L. piscium insanae magnitudinis, husonum [...] laridi, pecorum, vini, frumentique don[...] [...]jisse nobilitavit. (a.) [a.] vid. Bonfinius lib. II. Dec. II. f. 200.] Est is, ut recte scribit, [...] passus a Buda, qua iter est Viennam [...] absitum. Is tumili [?] specie attollitur, [...] ruendis forte cadaveribus [...] illinc una alterave scriptor Bo[...] mon[...] [...]rum vergit mons {XIII.} ¹ ac add. sec. E ² est F om.; add. a nobis {XIV.} ¹ E Sátorhegye ² F in exercitibus; corr. a nobis ³ F tetenderant; corr. a nobis ⁴ F qua; corr. a nobis ⁵ F tubicin; corr. a nobis ⁶ F om.; add. a nobis ⁷ F acie; corr. sec. E ⁸ F Bánhida; corr. sec. E {XV.} ¹ Kesselöss mons E Mons Keselös ² F Vitum; corr. sec. E {XVI.} ¹ F Csukánnya et; corr. sec. E ² F Csukányi; corr. a nobis ³ D Erős hegye; E Erőshegy ⁴ F om.; add. a nobis ⁵ F caprarum; corr. sec. D ⁶ F hic add. [...] nempe Hungari solum hinc silvarum et montium tractu Vértes, quasi vér et test, locum hunc a sanguine et cadaveribus famosum, Germani Schildberg, seu montem clypeorum, Sisak-hegy, quod est galearum mons; DE om.

XVII. *Somlyóhegy*,¹ vel rectius *Semlyö*,^{c.)2} a praedio, quod ei adiacet;³ peculiare est iugum et prioribus prominens, versus *Környe*, unde et nomen *Körsensis* acci[p. 11.]pit, vineis olim per acclivia, hospitalis, quibus iam obsoletis,⁴ quercubus silvescit. Semlyó-hegy:

XVIII. *Kökút*² redit a priori in meridiem, continuatque seriem silvarum *Gesztiesio* adpropinquantium,³ cui et vicinus est, pulchro et plano vertice, latere quodammodo⁴ praecipit et declivis.⁵ Loco quodam⁶ habet fontem aquae salubris, atque⁷ perennis,⁸ a quo et nomen mutuatur: *Kökút*, namque *lapideum fontem* significat *Hungaris*.⁹ In cacumine eiusdem¹⁰ rudus quoddam visitur, muro †non†¹¹ exiguo,¹² sacelli similitudinem¹³ referente. Id sepulchrum uxoris *vajdae*,¹⁴ seu praefecti *Gesztensiensis*,¹⁵ adhuc fabulantur accolae.¹⁶ Eam enim strupri crimine capitis a¹⁷ marito arcessitam,¹⁸ ideoque vivam inclusam, fame et longa inedia¹⁹ narrant contabuisse. Kökút:¹

XIX. *Mészárszék* est peculiare iugum, vicinum *Gesztensi* in occidentem, altiusque paulo¹ eodem, aperto a tergo, a fronte tamen silvestri. Id [nomen]² ab *hajdonum Gesztensiensium*³ macellis⁴ fertur accepisse, nam uti erant⁵ homines hi⁶ vagi, et⁷ praedabundi,⁸ et qui⁹ *Gesztesiam* tenebant, ita quidquid pecorum pondus et porcorum repererant, id totum in partes quatuor diviserant et ternis,¹⁰ ut loqui solebant, libris pondo aestimantes. Inde proverbii locus, quo hodiernum¹¹ pondo, seu libras quasvis indiscriminatum¹² libras *Gesztenses* appellant. Ultra sunt:¹³ Mészárszék:

XX. *Bük-Erdő*, *mons faginus*, et

XXI. *Kápolna-hegy*² praeruptus, atque petrosus, a sacello quondam³ inaedificato, ita dictus. Item *Süske*,⁴ [p. 12.] et si qui sunt alii, versus *Comitatum Albensem*, altius immersi. Bük-Erdő:
et Kápolna-hegy.¹

§. III.

Praeter montes, silvasque, colles iam subeant vitiferi, et agrestes, in his:

I. *Látóhegy* nobilissimus prope *Tatam*, versus occidentem, milliaris dimidii, seu unius *Germanici*¹ intervallo seiunctus.² Eleganter ex planitie erigitur, apertoque et edito vertice, longe lateque circum³ regionem ostendit, eamque ob rem *Látó-hegy*⁴ nominatur, quod *Speculae montem* significat. Hic *Sinanus*,⁵ et *Saterges*, Turcarum olim praefecti, cum exercitu olim insiderant,⁶ ut arcibus, uti *Tatensibus*⁷ terrorem incuterent. Ita est apud Látó-Hegy:

c.) Nota deest.

{XVII.} ¹ F *Somlyo* ² F *Semlyo*; corr. sec. D ³ a praedio... adiacet om. D ⁴ F *obsoletis*; corr. sec. D
{XVIII.} ¹ *Kökút* F om.; add. a nobis. ² D *Kökút* ³ *silvarum*... adpropinquantium A *silvae versus Geszties*
adpropinquantis ⁴ F om.; add. sec. D ⁵ et declivis D om. ⁶ Loco quodam F om.; add. sec. A ⁷ F om.;
add. sec. AD ⁸ F *pererrantis*; corr. sec. AD ⁹ *Kökút*... *Hungaris* A om. ¹⁰ F *eius*; corr. sec. AD ¹¹ lectio
incerta ¹² F *structum*; corr. sec. D ¹³ *sacelli similitudinem* F *similitudinem sacelli*; corr. sec. D ¹⁴ F *vajde*;
corr. a nobis ¹⁵ F *Pestiensis*; corr. sec. A ¹⁶ muro... *accolae* A *receptaculum quoddam, muro structum, in*
sacelli exigui similitudinem. Id sepulchrum vajdae, seu praefecti Gesztensiensis uxoris, fabulantur adhuc accolae.
¹⁷ *capitis a* F om.; add. sec. AD ¹⁸ *arcessitam* F om.; add. sec. A ¹⁹ F *inaedia*; corr. a nobis {XIX.} ¹ A
paullo ² F om.; add. a nobis ³ A *Gesztensiensium* ⁴ A *macellatione* ⁵ *erant* F om.; add. sec. A ⁶ *hi* A om.
⁷ F om.; add. sec. A ⁸ F *praedabantur*; corr. a nobis ⁹ F om.; add. sec. A ¹⁰ *pecorum... ternis* A [...]
iumentorum, porcorumque rapuerunt, et [...]tum, in partes quaternas [...] singulas praedas, seu singula pec[ora]
¹¹ F *hodiernum*; corr. sec. A ¹² A *maiusculas* ¹³ *Ultra sunt* F om.; add. sec. A {XXI.} ¹ F *Kápolnya-Hegy*;
corr. sec. D ² F *Kápolnya-Hegy*; corr. sec. D ³ F *eondam*; corr. sec. AD ⁴ F *Süske-Hegy*; corr. sec. D
{§. III.} ¹ E *Germani* ² F *iunctus*; corr. sec. D; E ³ F *planam*; corr. sec. E ⁴ D *Látóhegy*; E *Látó hegy*
⁵ F *desinamus*; corr. sec. D ⁶ F *inciderant*; corr. a nobis ⁷ F *Tatensi*; corr. sec. E

historicum^{d.)i8} de *Satergio*: *posteaquam*⁹ *nostros soluta Iaurini obsidione*¹⁰ *in insulam traie-*
cisse accepisset, sibi viribusque, suis fidens, castra ad montem Latonem, quo in monte Sinanum
ante biennium condesse milites meminerant, collocavit, ut a nostris edito in loco facile conspi-
ci posset, eademque ingruente nocte Tatam obsidione cingere, et tormentis expugnare constitu-
*it.*¹¹ Circa¹³ *Latonem*, complures sunt alii, *Tatensis* unus, qui versus *Naszaly*¹⁴ procurrit,
 plures alii:¹² multa vite,¹⁵ fructus haud spernendi,¹⁶ ubique vestitus.¹⁷ Item *Almásiensis*, *Neszmiliensis*,
Igmandensis, quos vites et modicae silvae obumbrant.

colles alii trans
 Danubium. II.¹⁸ Trans *Danubium* nobiliores habentur *Kurtakesziensis*, *Marczalbaziensis*,¹⁹
Madariensis, *Kürthensis*,²⁰ *Füriensis*, *Csuziensis*,²¹ et si qui sunt alii. Crebris enim collibus
 regio haec²² [p. 13.] distinguitur, nominaque eis imponit a vicis, quibus adiacent, ideo-
 que suo quivis loco infra attingetur.

§. IV.

Fluvii: Montana haec comitatus fuere. Quae plana sunt, et in campos diffunduntur, uti depres-
 sione¹ sunt positu, ita crebris amnium interfluentium eluvionibus, corrumpuntur saepius.
 Sunt autem fluviorum praecipui:

Danubius: I. *Danubius* mediam hic regionem alluit totamque provinciam in duas partes dividit,
 qua cursum
 teneat:⁴ ac, quod inde reliquum est, alveis huc et illuc² divaricatis complectitur.³ Nam, ut⁵ inter
*Comitatus Iauriensem*⁶ et *Nitriensem*⁷ fluens,⁸ divisis aquis, *Posoniensis*⁹ partem quoque,¹⁰
 quam hactenus interluerat, reliquit:¹¹ continue,¹² *Comaromiensi* infunditur,¹³ rectoque al-
 veo¹⁴ agros *Csicsonis*, deinde *Nema*, tum *Keszi*, et *Lél* utriusque, post praedii¹⁵ *Sz. Pál*,¹⁶ vici
 denique *Ujfalú*, nec non *Örs*, laevo autem, *Guthae*, et¹⁷ *Balvány Szakállos*,¹⁸ *Vizvárique*,¹⁹
 et praedictorum terrenum stringit, compluresque insulas ille format, duas *Gönyiensis*,²⁰
 totidem²¹ *Jeszlekiensi* [territorio],²² † unam [...] insulam [...] caespitosum,²³ ²⁴ duas guber-
 nio *Comaromiensi*, *Szönyensi* unam, [...]e[...]siensis† e *Comaromiensi* ditionibus insulas;²⁵
 ut *Guttenses*²⁶ duas, et minores alias, sileamus.²⁷ Omnes tamen, quantaecunque²⁸ sint,

d.) Lib. XXX. p. 712.

⁸ in nota b.) p. 712. F p. 717.; corr. sec. ISTVÁNYFY 1622. p. 712. ⁹ ISTVÁNYFY 1622. p. 712. *postquam*
¹⁰ F *obsiditur*; corr. sec. ISTVÁNYFY l. c. ¹¹ F add. *etc.* (nota copistae) ¹² nota marg. add. sec. E ¹³ *Cir-*
ca F om.; add. sec. E ¹⁴ F *Naszal*; corr. sec. E ¹⁵ F add. *quorum*; del. sec. E ¹⁶ F *spernendus*; corr. sec.
 E ¹⁷ *ubique vestitus* F *est constitus*; corr. sec. E ¹⁸ F III.; corr. a nobis ¹⁹ F *Marczalbazyensis*; corr. sec.
 A ²⁰ A *Kürtensis* ²¹ A *Csúziensis* ²² A *ibidem* {§. IV.} ¹ F *depressiori*; corr. sec. D ² F *hinc, illinc*;
 corr. sec. D ³ *Montana... complectitur* A *Quae plana sunt, et in campos exeunt, depresso solo, ideoque*
crebras aquarum interfluentium eluviones perpetiuntur. Eas inter locum principem obtinet [...] Danubius. Hic
medios regiunculae agros secat, to[tamq]ue provinciolum in duas partes dividit, tertiam [...], velut sinu, [...]
ibus divaricatis complexus. ⁴ F *cursum eius*; corr. sec. D ⁵ F *et*; corr. sec. A ⁶ F *Iaurinensem*; corr. sec. AD
⁷ F *Nitriensem*; corr. sec. AD ⁸ A *defluens* ⁹ F *Posonienses*; corr. sec. AD ¹⁰ *partem quoque* A [...] *Comitatus*
¹¹ A add. *ita* ¹² F *continuo et*; corr. sec. AD ¹³ *quam... infunditur* A *ita continue, statim*
exe[...] Comaromiensem ¹⁴ A *ramo* ¹⁵ F om.; add. sec. AD ¹⁶ F *Sz-Paal*; corr. sec. D ¹⁷ F om.; add.
 sec. D ¹⁸ A *Balvány-Szakalos* ¹⁹ D *Vizvárique*; corr. sec. A ²⁰ F *Gönyiensis*; corr. sec. A ²¹ F *tandem*;
 corr. sec. A ²² F om.; add. a nobis ²³ F *caespitosum*; corr. a nobis ²⁴ A add. *et iterum* ²⁵ F *incolas*; corr.
 a nobis ²⁶ F *Gutenses*; corr. sec. E ²⁷ F *silentio praeteriere*; corr. sec. E ²⁸ F *quantaecunque*; corr. a nobis

¹ Locum in nota b.) citatum vide in ISTVÁNYFY 1622. p. 712.

submergit, dum exundat. Tandem eo angulo confluit, [...]rum,²⁹ qui³⁰ arcem *Comaromii*, sinu accipit. Inde in eundem alveum coactus manat, inter duos *Processus Lauriensem*³¹ hinc,³² illinc [p. 14.] *Ujvariensem*,^{33 34} aquarum mole turgidus, subluitque ripa dextra vicus *Szöny*, *Almás*, *Neszmély*,³⁵ sinistra *Isam*, *Path*, *Zitvafő*,³⁶ *Radvány*, spatiosus rursus insulas agro *Neszméliensium*³⁷ admolitus. Quod navibus frequens est,³⁸ multum ad regionis opportunitatem [affert, sed multum]³⁹ nocet accolis.⁴⁰ Praeterquam enim, quod frumentarios agros et foenisecia vitiat, nebulas eructat, segetibus, uti⁴¹ videbimus, exitiabiles. Nobilitatur *antaceorum*, quos nostri *husones* Latine, et *viza* Hungarice vocant,^{42 43} ubere

husonum et varii generis piscium in primis ferax:

Vagus:¹

II. *Vagus*, quidquid aquarum, inde a capitibus^{e)} per *Liptoviensem*, *Thurocziensem*, *Trencsiniensem*,² atque³ *Nitriensem*⁴ *Comitatus*, collegit, isthic turgido nimium alveo, in *Danubium*, summis viribus effundit.⁵ Intrat autem *Comaromiensem* hanc provinciam,⁷ supra vicum⁸ *Szemő*,⁹ curvaturque crebris flexibus, dum ad vicum *Kamocsa* influens,¹⁰ quia *Danubio* sensim¹¹ adpropinquat, totum illud spatium, quod inter¹² duos, tam grandes amnes intercedit, commissis subtus meatibus †videndum se dat [...]†, et nunc turgescente, nunc rursus recedente¹³ humore¹⁴ impraegnat.¹⁵ Iungitur *Danubio* contra¹⁶ *Guttam*,¹⁷ postquam non plus,¹⁸ quam uno [p. 15.] fere milliari¹⁹ tantum, terras comitatus huius, strinxisset.²⁰ Piscibus hac regione non abundat, forte, quod in *Danubium* limosiolem delapsi, libentius isthic hospitentur. Prisci reges, sua, in hoc fluvio, habuere husonum vivaria, ad portus modum palis defixis septa, et si opus †esset, iis† ad suum locum promoverentur.²¹ †[...] quod fluvius, hic advehenda ex vicinis montibus comitatum, per quos defluit, tam aedilia ligna, scandulas, quam supellectilem usui²² plebis deservientem,† quae omnia ratibus et trabibus abietinis constructis imposita, *Galgoczium*, *Szeredinum*, inde ad *Danubium*, *Comaromium*, *Strigonium*, *Pesthinum*, *Budam*, et usque *Tolnam* devehuntur.²³

*ubi se Comaromiensium agro insinuet:*⁶

husonum olim in eo magna facta vivaria:

III. *Nitria*, seu² *Nitra*. Ex eodem *Comitatu Nitriensi*,³ uno circiter milliari remotius, infra *Ujvarinum*, huic regioni nostrae se insinuat, finditque mollem⁴ et resolutam

Nitra:¹

e.) [Nota deest.]

²⁹ F om.; add. sec. E ³⁰ F quo; corr. sec. E ³¹ F Lauriensem; corr. sec. E ³² F add. vel forte Gestensem, ut Görög habet (nota copistae) ³³ illinc Ujvariensem F Ujvariensem illinc; corr. sec. E ³⁴ F add. vel forte Udvardiensem (nota copistae) ³⁵ F Neszmil; corr. sec. E ³⁶ F Zitvatő; corr. sec. E ³⁷ F Neszmiliensium; corr. sec. E ³⁸ est F om.; add. sec. E ³⁹ F om.; add. a nobis ⁴⁰ nocet accolis F facit ditiores accolas; corr. sec. E ⁴¹ F ut; corr. sec. E ⁴² E <voca>runt ⁴³ F add. NB. Huzo ab antaceo pisce, qui tok vocatur, differt (nota copistae) ⁴⁴ F regio; corr. sec. DE {II.} ¹ DF Vagus; corr. sec. E ² F Trencsiniensem; corr. sec. DE ³ F et; corr. sec. D ⁴ F Nitriensem; corr. sec. D ⁵ inde... effundit A in superioribus provinciis collegit, effundit in hanc, ideoque alveo Danubii haud dissimilis invehitur ⁶ ubi... insinuet F Comaromiense agro se insinuat ad Szényő; corr. sec. DE ⁷ Comaromiensem hanc provinciam A om. ⁸ A add. primatis ⁹ F Szemő; corr. sec. E ¹⁰ A manat ¹¹ quia Danubio sensim A et quod sensim Danubio ¹² inter A om. ¹³ F recedente; corr. a nobis ¹⁴ F aqua, humoribus; corr. sec. D ¹⁵ F impraegnat; corr. a nobis ¹⁶ F ad; corr. sec. AD ¹⁷ F Gutam; corr. sec. D ¹⁸ non plus D om. ¹⁹ F uno milliari fere; corr. sec. D ²⁰ commissis... strinxisset A accedente utrinque aqua, et humore quodam impraegnat. Iungitur Danubio contra Guttam, postquam non plus, quam unico milliari terras comitatus huius strinxit. ²¹ F add. quod legi non satis potuit de eo †sonet (nota copistae) ²² F usi; corr. a nobis ²³ Piscibus... devehuntur A Piscibus heic... in primis frequens {III.} ¹ Nitria F om.; add. a nobis ² A sive ³ A Nitriensi ⁴ F molem; corr. sec. A

regionem no-
stram anfra-
ctuosus subit:

planitiem pari flexuum frequentia; et primo quidem ad⁵ *Naszvadum* vicum ab occiden-
te, dein⁶ ab oriente *Martosium*⁷ alluit, et tunc ad molam properat, quam⁸ illic solertis-
simus, dum viveret, *Franciscus Szluba*, sumtuoso opere, derivatae isthuc⁹ parti eiusdem
inaedificavit. Ultra nihil est, quam campi, et uliginosa planities. Hanc ubi unius spa-
tio milliaris¹⁰ interfluit,¹¹ eidem minori *Danubio*, qui *Vagum* exhauserat, paullo supra
Comaromium miscetur. [p. 16.] Ratum haud aequae, ut¹² *Vagus*, patiens est, sed abundat
cancris et¹³ piscibus, quo uno, sed¹⁴ tenui nimium¹⁵ beneficio,¹⁶ parcus compensat dam-
na, quae frequenti sua illuvione¹⁷ in regionem †saevit†.

Zitva,¹ et
huius ortus:

fit Comaro-
miensium
vernaculus:⁸

in Nitriam
exit:¹⁵
Zsitva altera
domestico fonte
orta:

IV. *Zitva*,² seu *Sitva*, Slavis *Zitava*, priscis³ Hungaris *Hérol*d fluvius est;⁴ oritur ex
*Barsiensium*⁵ montibus, ad iusti amnis modum, varie corrivatus.⁶ De quo illic.^{e.)}⁷ Subit
Comitatum Comaromiensem, supra vicum⁹ *Udvard*, ad vicum *Baromlak*, quodque¹⁰ molle
ac depressum solum of<fendit>¹¹, lentus et vagans esse incipit, agros et prata, si exundare
<ei obtigit, illuvi>one¹² vitians, *Udvardensem*¹³ potissimum. Inde rursus versus praedium
Bajts perfluit, atque ubi [...] *Ógyallam* vicos adtigerat, iterum recurvus,¹⁴ et dein supra
vicum *Martos*, et supra molam *Szlubaianam*, ostiolo gemino in *Nitriam*¹⁶ influit. [...] est
et¹⁷ altera¹⁸ *Zsitva*,¹⁹ comitatus nostri vernaculus. Oritur illic, ubi prior desinit, nempe in
eodem campo, paullo tamen remotius, infra *Ó-Gyallam*,²⁰ contra²¹ vicum²² *Szent Péter*.
Vasta ibi uligo est, crebris scatebrarum venis aquosa.²³ In medio habet lacum, seu palu-
dem, ex qua rivus effluit,²⁴ qui ab accolis²⁵ *Zsitva*²⁶ itidem²⁷ nuncupatur. Is in meridiem
versus restagnat pari, ut prior, alveo, pigro, et torpido,²⁸ rigatque ex parte dextra agros
Comaromienses, *Izenses*,²⁹ et³⁰ *Pathenses*, sinistra vero *Hetényienses*, *Kurtakeszienses*, et
Mar[p. 17.]*czalhazienses*,³¹ *Vértensesque*,³² et postea flexu recurrens, ad viculum *Zsitvató*,
contra *Almas* in *Danubium* [influit], cuius aquis, cum³³ exundat, repressus, increscit om-
nino, fitque damnosus agro, quem interfluit.³⁴ Insignem tamen piscium, et ignobilium
cancrorum capturam vicis, quos praetervehitur, sufficit. Isti *Cis-Danubiales* fluvii fuere.
Trans-Danubiana regione³⁵ sunt:

e.) [Nota deest.]

⁵ ad F om.; add. a nobis ⁶ A deinde ⁷ A add. eiusdem primatis possessionis ⁸ F om.; add. sec. A
⁹ F isthac; corr. sec. D ¹⁰ F milliaris spatium; corr. sec. D ¹¹ F add. aut potius irrigavit (nota copistae)
¹² F uti; D ac; corr. sec. E ¹³ F om.; add. sec. DE ¹⁴ sed F om.; add. sec. D; E ¹⁵ nimium F om.; add. sec.
D; E ¹⁶ F beneficio; corr. a nobis ¹⁷ F eluvione; D illuvie; corr. a nobis {IV.} ¹ F Zitava; corr. sec. DE
² F Zitava; corr. sec. D ³ F nostris vero; corr. sec. DE ⁴ fluvius est F om.; add. a nobis ⁵ F in comitatus
Barsiensi; corr. sec. DE ⁶ F om.; add. sec. E ⁷ de quo illic F om.; add. sec. DE ⁸ nota marg. add. sec.
DE ⁹ F vicu; corr. a nobis ¹⁰ F quodve; corr. a nobis ¹¹ F om.; add. sec. E ¹² et vagans... illuvione F at
si increscat, celerior, et exundatione prata; corr. sec. DE ¹³ F Udvardiensium; corr. sec. E ¹⁴ iterum recurvus
F om.; add. sec. E ¹⁵ F influit; corr. sec. E ¹⁶ ostiolo gemino in Nitriam F in Nitriam, gemino ostiolo; corr.
sec. E ¹⁷ [...] est et F om.; add. sec. E ¹⁸ F alter; corr. a nobis ¹⁹ A Zitava ²⁰ A Ogyalla ²¹ F add. versus
(nota copistae) ²² F pagum; corr. a nobis ²³ F expressa; corr. sec. E ²⁴ F effluit; corr. a nobis ²⁵ ab accolis
AF eodem nomine; corr. sec. E ²⁶ A Zitava ²⁷ F om.; add. sec. E ²⁸ F torpito; corr. a nobis ²⁹ A Isenses
³⁰ A atque ³¹ F Marczalienses; corr. sec. E ³² F Virtensesque; corr. sec. E ³³ F dum; corr. sec. D ³⁴ dum
exundat... quem interfluit A [...] plurimum fovetur, incidit, ingentem piscium [...] pagorum, quos adtigimus, ex
eodem fluvio[...] adfert ³⁵ Trans-Danubiana regione F Trans-Danubianae regionis; corr. a nobis

V. *Czonczó*,¹ *Zomzo* ISTVANFFIO^{c.)12} colligitur in silvis *Bakony*, ex variis fontibus, torrentibusque inter *Teszér*, *Hanta*, et *Aka* praediola, confluentibus,³ emanatque illinc ad⁴ *Aszár*, et vocatur eodem tractu *Fekete-víz*,⁵ quomodo *nigram aquam* dicunt⁶ *Hungari*. Deinde ad *Vasdinye*, *Tárkány*⁷ versus, stagnat magis aquis, quam defluit, neque maiori celeritate *Igmando* accedit,⁸ quin⁹ et ibidem torpidus, in pigras¹⁰ lacunas abit,¹¹ dum *Acsum* devectus, ex praedio *Francisci*¹² *Eszterházy*,¹³ nomine *Lovad*, *Danubio* se intimat. Eodem in¹⁴ exitu, abundat piscibus, ex *Danubio* pastus gratia in has lacunas excurrentibus; alioquin, dum suo †piscis† alveo fertur, non modo pisces non alit, sed nec aquas semper vehit, praesertim de †siccitate in aestate† calore periculosa, tunc¹⁵ enim¹⁶ fontes eius, nisi imbris alantur, facillime inarescunt.¹⁷ Par ratio est, et fluvii, quem¹⁸

Czonczó:
fontes, in
Bakonyensi-
bus silvis
habet:

VI. *Bakony folyása*¹ nominamus,² hoc est *profluentem*³ *Bakonyensem*. Nempé ex eodem tractu silvae cognominis, circa vicum *Réde* collectus, et per *Iauriensem*⁴ *Comitatum*, propter *Sz. Miklós*, et [p. 18.] *Órs*, ad vicum *Bana* delatus, eundem illic,⁵ totamque nostram provinciam, pari restagnatione⁶ a *Iauriensi*⁷ dirimit, *Danubioque* infra *Gönyo* infunditur. Lacunosus est, dum abundat, viasque facit difficiles et impeditas, sed et exarescit saepe, hinc atque inde lacunis paludibusque⁸ recollectus. *Flutarum*,^{9,10} qua¹¹ in stagna¹² abit, quantulamcunque praebet piscaturam,¹³ alioquin nocet magis, quam prodest, agro adsito, si aut ex imbris, aut nive diffugiente,¹⁴ solito evadat undosior.

Bakony-
folyása:

VII. *Altalér*, iisdem e¹ silvis, in divortio *Vertesiae*, et *Bakoniensis*,² versus vicum *Mohr* oritur, descenditque torpens, per nostri, et *Albensis Comitatus* fines.³ Deinde⁴ auctus rivulis, uno ab *Oroszleány*,⁵ a⁶ claustrum *Majka* altero,⁷ utroque exili, perenni tamen eo,⁸ et piscinis, molisque crebris utilissimo.⁹ Orientem versus pergit,¹⁰ et¹¹ complures piscinas format,¹² tres¹³ intra praedia *Berencsér*, *Rákos*,¹⁴ et *Kecskéd*, unam maiorem, ad *Környe*,¹⁵ et vicissim paris amplitudinis, aliam ad *Bánhida*,¹⁶ quae tamen molis urgendis,^{17,18} magno¹⁹ accolarum fructu, inserviunt.²⁰ Inde in septemtrionem cursum flectit,²¹ amoenaque valle *Tatensi*, agros *Szólósienses*, *Bajenses*, et *Tatenses*²² uberi²³ alveo stringit, tum ad

Altalér:

c.) 1598. a. pag. 719.

{V.} ¹ F *Czonczó*; corr. a nobis ² D *Istvánffy*; *Zomzo Istvanffy* A *Istvanffy* *Zomzo* ³ *confluentibus* add. sec. AD ⁴ A *in* ⁵ A *Fekete Víz*; F *Fekete Víz*; corr. sec. D ⁶ *nigram aquam dicunt* F *dicunt nigram aquam*; corr. sec. D ⁷ F *Tarkány*; corr. sec. D ⁸ *Igmando accedit* A *accedit Igmando* ⁹ F *quia*; corr. sec. A ¹⁰ F *meras*; corr. sec. D ¹¹ F *abeat*; corr. a nobis ¹² sub nomine *Francisci* F add. NB. *iunioris* ¹³ A *Bakoniensis* ¹⁴ *in* F om.; add. sec. D ¹⁵ F *tum*; corr. sec. E ¹⁶ F add. *et*; del. sec. E ¹⁷ *nisi imbris ... inarescunt* F *insimul exarescunt* ¹⁸ *par... quem* om. F; add. sec. E {VI.} ¹ E *Bakony Folyása* ² F *nominatus*; corr. sec. E ³ F *defluentem*; corr. sec. E ⁴ F *Iaurinensem*; corr. sec. E ⁵ F *alluit*; corr. sec. E ⁶ F *restauracione*; corr. sec. E ⁷ F *Iaurinensi*; corr. sec. E ⁸ E *palladi[...]* ⁹ F *fluttarum*; corr. a nobis ¹⁰ F add. *csik* (nota copistae) ¹¹ F *quin*; corr. sec. DE ¹² F *stgna*; corr. a nobis ¹³ F *piscationem*; corr. sec. D ¹⁴ F *defugiente*; corr. sec. DE {VII.} ¹ F *ex*; corr. sec. DE ² F *Bakonyensis*; corr. a nobis ³ *Altalér... fines* A *Altalér emittitur iisdem silvis, in divortio Vertesiae et Bakoniensis, versus pagum Mohr, descendetque pariter torpens per fines nostri, et Albensis comitatus* ⁴ F *Inde*; corr. sec. DE ⁵ F *Oroszleány*; corr. sec. AD ⁶ F *ac*; corr. sec. AD ⁷ F *altera*; corr. sec. AD ⁸ *perenni tamen eo* A *sed utroque tamen perenni* ⁹ F *utili*; corr. sec. D ¹⁰ *Orientem versus pergit* F *Pergit orientem versus*; corr. sec. D ¹¹ A add. *iterum* ¹² *piscinas format* F *format piscinas*; corr. sec. AD ¹³ F add. *fere*; del. sec. D ¹⁴ A *Rakos* ¹⁵ F *Környe*; corr. sec. D ¹⁶ A *Banhida* ¹⁷ F add. *Bél urgendis habet* (nota copistae) ¹⁸ F *agendis*; corr. sec. D ¹⁹ F add. *cum*; del. sec. D ²⁰ *molis... inserviunt* A *ubique nobis(?) inserviunt* ²¹ *cursum flectit* A *reflectit* ²² *et Tatenses* A *Tatensesque* ²³ F *ubere*; corr. sec. AE

¹ Locum in nota c.) citatum vide in ISTVÁNFFY 1622. p. 719.

arcem cohibitus, piscinam unam, et iterum plures ultra, aquis accedentibus,²⁴ quas a²⁵ *Tata* adnatantibus collegit,²⁶ *Zugonis* nomine, versus vicum *Naszal*²⁷ properat, sed²⁸ quia rursus obiecto aggere, seu²⁹ crepidine stupenda, qua olim, regis sum[p. 19.]tu fuit coercitus, hodiernum³⁰ reprimitur, in piscinam se effundit, milliari uno longam, latam fere dimidio. Nam ad *Szöny* usque diffunditur, et tribus³¹ admodum emissariis, uno ad eundem vicum³² *Szöny*, altero ad³³ *Almas*, et in *Füzitő* tertio, eodemque ob quadrata saxa, quibus instructus erat, praecipuo, in *Danubium* delabitur. Idem fluvius *Tatensi* dominationi et ornamento eximio est, et praecipuo emolumento. Opus fuit MATTHIAE *Corvini*, qui arcem *Tatensem*, cuius secessu oblectabatur, opportunitatibus circumquaque instruxerat totiosus† augustalibus.³⁴

Csilisz et
Dudvág:

VIII. *Csilisz* et *Dudvág* sunt amnes insulae *Csallóköz*, quorum prior a *Baka* †prata, et agros† *Bóss*, et *Páta*, versus *Isap* dimanat, atque comitatus nostri fines a *Posoniensi*¹ et *Iaurinensi* disternat, vasto, copioso, cancrorumque² divite alveo, contra vicum *Iaurinensem*,³ *Kucsód*, maiori *Danubii* ramo immergitur. Posterior, a *Nyárasd* adlapsus, crebrisque lacunis, atque rivis auctus, agros in primis *Olsenses*, *Ekelienses*, et *Megyerosienses*, non raro rigat, immo⁷ perdit, donec pari, uti prior, alveo, cancrorum inope,⁸ infra *Vízvár*,⁹ in minorem *Danubium*, ex quo diverterat, redeat. Hi certe amnes,¹⁰ quin et *Zitva*¹¹ utraque, partem maximam, *Danubii* reciprocatione, sustentatur. Fluminum enim patrens,¹² loci devexitate partim, partim nimia affluentium undarum copia, quasi ebrius, [p. 20.] atque †nausea,¹³ abundans† provomit,¹⁴ magno impetu, aquarum illam molem, qua gravatur,¹⁵ indeptusque alveos, opplet eosdem, cogitque aquas vernaculas, retro cedere. Ergo alternante fluxu, et refluxu,¹⁶ nunc¹⁷ egerit supervacuas¹⁸ undas, nunc < eas recipit >,¹⁹ fractosque meatus eiusmodi, qua id fieri²⁰ consuevit, instruit.^{21 22} Hinc †[...] comitatus residet aqua, et uliginosa loca,²³ totque inde ac[...]† Magna enim pars comitatus humilis²⁴ est, et devexa, cui, quia totum flumen²⁵ ab occidente²⁶ incumbit, alte²⁷ id,²⁸ praesertim, ubi²⁹ tempestatibus intumuit, superfunditur, premit concava,³⁰ innatat campis, quaqu³¹ planum est³² solum, id³³ non raro transmutat.³⁴ Eadem *Vago*, *Nitrae*, *Zsitavaeque*³⁵ vastitas infertur, cui describendae †immorari vellem,³⁶ hoc vero foret cum docto† sensim calamitatum memoriam refricare. †Si certum³⁷ est, *vado-villa*† magis

fluminum
Comaromi-
ensium⁴
noxiae agris⁵
eluviones.⁶

²⁴ F *recedentibus*; corr. sec. D; A *accedentibus aquis* ²⁵ A ex ²⁶ *adnatantibus collegit* A *sistit*, *ibidemque iam*
²⁷ A *Naszaly* ²⁸ A et ²⁹ *seu* add. sec. A ³⁰ F *hodiedum* corr. sec. A ³¹ A *nonnisi* ³² A *pagum* ³³ A add.
vicum ³⁴ *Idem... augustalibus* A [...] *vicus haud nostrarum* (?) *Tatensis domini* [...] [...] *lumentum* {VIII.}
¹ F add. *a Posoniensi*; del. a nobis ² F *cancrorum*; corr. sec. D ³ F *Iaurinensem*; corr. sec. D ⁴ F om.; add.
sec. DE ⁵ F om.; add. sec. DE ⁶ F *exundationes*; corr. sec. DE ⁷ F *imo*; corr. sec. D ⁸ F *more*; corr.
sec. D ⁹ F *Vízvár*; corr. sec. D ¹⁰ F *amplius*; corr. sec. DE ¹¹ F *Zsitva*; corr. sec. DE ¹² F *celeritas*;
corr. sec. E ¹³ F *aquis*; corr. sec. E ¹⁴ F *ruit et*; corr. sec. D ¹⁵ F *graditur*; corr. sec. ADE ¹⁶ F add. *iam*
recipit; del. sec. E ¹⁷ DF *iam*; corr. sec. E ¹⁸ F *supervacaneos*; corr. sec. DE ¹⁹ F om.; add. a nobis ²⁰ *id*
fieri F *fluere*; corr. sec. AE ²¹ *atque nausea... instruit* A *vomitur*, *quo gravatur*, *indeptumque alveos replet*
eosdem, *et alteris* (?) *velut fluvius cogit retro*, *quod in se sufferre* (?) *non poterat*, *alternoque fluxu*, *et refluxu*,
inci<pi>, *et recipit*, *infinitosque rivos eiusmodi*, *qua fieri poterit*, *format*. ²² F add. *atque*; del. sec. AE ²³ AF
add. *ea enim cum continuis eiusmodi egressibus*, *tum diluviis parantur*; del. sec. E ²⁴ F *depressa*; corr. sec. E
²⁵ F add. *tota fluminis moles* (nota copistae) ²⁶ A *a septemtrione* ²⁷ F *alter*; corr. sec. AE ²⁸ F *ripis*; corr.
sec. E ²⁹ F *dum*; corr. sec. E ³⁰ F *valles*; corr. sec. E ³¹ E *farit* [...] [?] ³² *est* A om. ³³ *planum... id* F *ea*
solum parte; corr. sec. E ³⁴ *id... transmutat* A *pro solo* [...] ³⁵ *Nitrae*, *Zsitavaeque* F *Nitra* *Zsitava*; corr.
a nobis ³⁶ F *velle*; corr. a nobis ³⁷ *si certum* forsitan *incertum*

clade, felicem alioquin foecundamque futuram regionem pessum datam, quam his copiosorum³⁸ amnium³⁹ iniuriis, quamvis enim relabentia intra alveum flumina, terram naturae suae reddant, relinquunt tamen suas noxias lacunas, et terram⁴⁰ producunt foeniseiis simul et segetibus longe lateque vitiatis,⁴¹ quod eo damnosius⁴² accidit provinciae, quo crebriores in annos fere singulos sunt eluviones.⁴³

§. V.

De fontibus aquarum medicatarum,² quibus regionem hanc³ natura instruxit, infra erit, circa *Tatam*, [ad]⁴ vicum [p. 21.] *Path*⁵ dicendi locus. Multis, praeter has scatebris, et fontibus regio rigatur, quas describere supersedemus, litus alioqui⁶ araturi. In silvis maxime, et montibus, innumeri, saluberrimi[que]⁷ ad potandum, sunt fontes, ex quibus rivi emanant, varie pererrantes provinciam, dum in alveos coadunati, hos illosque amnes no[...],⁸ accessione sua locupletant. Caeteroquin¹⁰ aeris ingenium, terreni habitum plane sequitur: quemadmodum aut campestre est, aut montanum.^{11 12} Salubritati regionis, ut purius coelum, ita¹³ aër liquidior accedit.¹⁴ Gravior est aura¹⁵ *Tatae*, et quae¹⁶ lacunis interseritur,¹⁷ sed et ea patentibus campis favonios¹⁸ accipit, transmittitque, nec unquam aëre pigro, et manente ingravescit. Caeterum, qua *Danubius* eluctatus iam e lacunis montes subit, semper spiritu movetur, totamque viciniam¹⁹ amoena non minus, quam salubri aura perflat, neque unquam sol iusto fervidius accenditur. Itaque vegeta incolis natura est,²⁰ ingeniumque acre, et perspicax, corpus firmum, et solidum, et tam laborum, quam belli onerum patiens, ideo bellicosae etiam virtutis.²¹ Ea formam etiam reddit in iisdem²² neglectiorem, quia studiis, laboribus, et in²³ industria induratum. Caeterum †forma†²⁴ et facies tamen prorsus *Hungarica*; id est, referens quiddam priscae illius severitatis.²⁵ Feminis contra, et obtutus iucundior contigit, et reli<qua><cor>poris pro sexus habitudine, compages amabilior.²⁷ Haec univers[...][...] habent.²⁸ At, qui loco nati sunt nobiliore,³⁰ multis modis pleb<eios> <antece>dund, quod non educantur modo exquisitius,³¹ sed etiam quod pronas habeant occasiones, ad corpus non minus, quam animum percolendum. Istud tamen, et hac provincia dolueris, quod sint in nobilitate haud pauci, qui multum peregrini moris, *Hungaricis* institutis, simplicibus

Fontes medicati et potatu¹ salubres:

aeris ingenium variat, pro situum ratione:⁹

incolae vegeti et laborum patientes:

feminarum habitus:²⁶

nobilium elegantia.²⁹

³⁸ **F** *dolosum*; corr. sec. **E** ³⁹ **F** *amnem*; corr. sec. **E** ⁴⁰ **F** *terra*; corr. a nobis ⁴¹ **F** *viciatis*; corr. a nobis ⁴² **F** *damno suis*; corr. a nobis ⁴³ *Eadem Vago... eluviones A inde Vagum... [...]* {§. V.} ¹ **F** *paratu*; corr. sec. **D** ² **F** *medicarum* corr. sec. **D** ³ *regionem hanc F comitatum hunc*; corr. sec. **D** ⁴ **F** om.; add. a nobis ⁵ **F** *Páth*; corr. sec. **D** ⁶ **F** *alioquin*; corr. sec. **D** ⁷ **F** add. *aquarum*; del. sec. **D** ⁸ **F** om., add. sec. **D** ⁹ *variat... ratione F ratione situs variat*; corr. sec. **D** ¹⁰ *Caeteroquin F om.*; add. sec. **D** ¹¹ *terreni... montanum F ratione terreni aquosi, paludosi, vel montuosi*; corr. sec. **D** ¹² **F** add. *in hac provincia variat illud utpote hinc inde uliginosum graviorem, montuosum vero faciliorem, et respirio salubriorem dat aërem* (nota copistae) ¹³ **AF** *ut*; corr. a nobis ¹⁴ **F** *accedat*; corr. sec. **A** ¹⁵ **A** *ora* ¹⁶ **F** *qua*; corr. sec. **A** ¹⁷ **F** *inseritur*; corr. sec. **A** ¹⁸ **F** add. *ventos* (nota copistae) ¹⁹ **F** *vicinam*; corr. sec. **A** ²⁰ *vegeta... est A incolis vigor, et viecta (?) natura est* ²¹ *et tam... virtutis A et bellicosae virtutis* ²² **A** *eisdem* ²³ *in A om.* ²⁴ **F** *formae*; corr. a nobis ²⁵ *facies... severitatis F faciei non contemnendae* ²⁶ **F** *habitus*; corr. sec. **E** ²⁷ *feminis... amabilior F foeminarum in laboribus etiam agrestibus habitudo solertia (!) ad quae eis natura robustum et sanum corpus dedisse videtur, stupenda est, ipsae enim non raro suos in laboribus magnis supplent viros, sed et formae non sunt contemnendae*; corr. sec. **E** ²⁸ *haec... habent F om.*; add. sec. **E** ²⁹ *nota marg. add. sec. D* ³⁰ *qui... nobiliore F nobiles plebeios*; corr. sec. **E** ³¹ *quod... exquisitius F quod non modo exquisitius educantur*; corr. sec. **E**

illis, rectisque, admiscuerunt,³² quod alii in vitio habent, suspiciunt alii, tamquam deco-
ra, et cum *Hungarico* cultu³³ egregie congruentia. Sed haec illi disputent.

§. VI.

Soli ingenium: Terra comitatus¹ pro diversitate regionis, hic² pulla est, resoluta, atque pinguis, alibi in
sabulone³ †terreno⁴ cretaceo, quasi ob[...]† tenace ac difficulter arabili,⁵ quae stercorari et
ter arari debet, secus aegre acceptam sementem reddit⁶ [...] ubi terra nigra et bona, tri-
tici pulchri ferax est, aliasque quoque frugum species praesertim *zeam*, Hungaris *török*
buzza fovet in quantitate [...] Eluviones tamen fluviorum, qui accedente modicum copio-
siore imbre illico increscunt, et notabilia damna in agris pratisque, quae partim uligine
obducunt, partim foeno devecto [...] spoliant, inferentes, in regionem hanc, nimis sunt
iniuriosae. Vinum ob ipsum comitatus situm, et nimiam aquositatem, collibus vitiferis
non amicum, †eius rarius,†⁷ ac in *Iaurinensi* provincia, et illud plerumque deterioris sor-
tis est, ideo et hoc proventus haud magni, etiam ideo, [p. 23.] quod colles vitiferi, qui in
hoc comitatu adsunt, ventis expositi habeantur. Neque tamen desunt colles, quae vinum
dant mensis, quod iure suo laudem sibi vindicare potest. †Inter haec† *Kurtakesziensium*,
Marczalbáziensium, *Madariensium*, *Naszaliensium*, *Bajensium*,⁸ et⁹ *Almasiensium*,¹⁰ nec
non¹¹ *Bajensium*¹² collibus gignitur. Pauca tamen horum extra comitatus fines evehuntur
<bi>bunturve:¹³ ut¹⁴ conici inde possit¹⁵ vini apud *Comaromienses* proventus haud posse
in iis redivis referri,¹⁶ qui ditare queant colonum. Alioquin, non deest solum, genero-
siori etiam fructui gignendo, si coeli et vitis responderet clementia. Haud certe deerant,
qui seminum *Tokaiense* imponerent,¹⁷ tentarentque¹⁸ regionis huius indolem; neque eos¹⁹
fefellit opinio, et plurium annorum documenta, nam vindemiam omnino fecerunt, ab
eius orae, a qua mutuarunt semen, haud multo inferiorem. Quam tamen diligentiam su-
pervacaneam putant alii, hi potissimum, quibus prae domesticis²⁰ sorde bat haec cultu-
ra.²¹ Pomis et id genus²² fructibus²³ arborum laetatur tota regio, et passim plane silvescit.
fructus hortenses alii. Vinearum maxime, quas montis *Danubio* supereminens latus habet,²⁴ <cerasorum>²⁵
eximiis arboretis sunt consertae.²⁶ Neque eadem istae opportu<nitates in> utroque
Danubii margine desunt. Ad *Vagum* cumprimis †pru<num> <proveni>t,† apud *Guttenses*
praecipue. Quorum egestatem hoc, †quali[...]† non raro sublevatam fuisse accepimus.
Certe, si anni [...] fructui est, tantum inde lucelli referunt incolae, rei fru<mentariae>
<destituti>, <quan>tum parandae annonae ad vitam trahendam suffi<cit>. <Peponum

³² F *immiscuerunt*; corr. sec. E ³³ F *ingenio*; corr. sec. E {§. VI.} ¹ F add. *huius*; del. sec. ADE ² F *nunc*; corr. sec. E ³ F *sabulo*; corr. sec. A; E ⁴ F om.; add. sec. DE ⁵ *ob[...] ... arabili* F *obruta nunc tenax argilla et difficulter arabilis*; corr. sec. E ⁶ F *reddit sementem*; corr. sec. E ⁷ F *rarus*; corr. a nobis ⁸ D <Baj>ensiumque ⁹ F om.; add. sec. D ¹⁰ F add. *et*; del. sec. D ¹¹ F *praesertim*; corr. sec. D ¹² F *Neszmiliensium*; corr. sec. D ¹³ *Pauca... <bi>bunturve* F *quorum postremum non domesticis modo, sed ab exteris quoque celebratur ab amoeno gustu et peculiari sua suavitate, id unicum doleas, quod collis hic uti insignio et Baccho amicus, ita parvus sit. Reliquarum pauca extra limites comites comitatus egrediuntur*; corr. sec. D ¹⁴ F *ex quo*; corr. sec. D ¹⁵ *inde possit* F *potest*; corr. sec. D ¹⁶ F *referre*; corr. sec. D ¹⁷ F *inponendo*; corr. sec. D ¹⁸ F *tentarunt*; corr. sec. D ¹⁹ A *eosdem* ²⁰ F *praedomesticis*; corr. a nobis ²¹ *et plurimum... cultura* A *quin vindemiam facerent, illa, a qua mutuarunt, haud multo distinctiorem. De his autem infra adponemus plura* ²² F *idgenus*; corr. a nobis ²³ A *fructui* ²⁴ *quas... habet* F *quas latus montis Danubio supereminens tenet finis* ²⁵ F om.; add. sec. AF ²⁶ *exiguus... consertae* F *margo diversis cerasorum arbustis viret*

non magna> cura est, tametsi nec hisce, solum foret inimicum. [...] <diligen>tius coluntur.²⁷ Vix²⁸ pomarium, ne dicam viridarium, quo pepones referas, ad regulam perculum reperies; si illud demas, quod apud *Harvam*, comes *Gyulai*²⁹ exterorum imitatus industriam plantavit. Plebs satis habet tantum olerum, radicum[que] culinarium educavisse, quantum suffecturum putat, domesticis obsoniis.³⁰

§. VII.

Pecorum foetura exilis est, atque vix omnino maior, quam quae agriculturae possit sufficere.¹ Seminiis² enim variis, et vagis armentis, qualibus campestres regiones luxuriant, in³ his⁴ arborum angustiis⁵ operam dare haud⁶ licet. Pulchre⁷ tamen vaccae⁸ aluntur, proficiunt, formaeque integritate⁹ nullis aliis cedunt.¹⁰ Equos certe,¹¹ robustos, pulchros procerioresque, sed pernices¹² tamen †etiam magnas† videmus. Ovium greges,¹³ mixturam †habent†¹⁴ *Germanicae* et *Hungaricae* pecudis. Porcis *Vertesienses* silvae, non pabulum modo, sed et saginam praestarent,¹⁵ modo¹⁶ utrumque rara glandis fertilitas non¹⁷ prohiberet;¹⁸ neque enim ni[...]¹⁹ et quantus [...] annis²¹ aliquem profert fructum, quod an effoetis [...] longa aetate arboribus, an aliis iniuriis aeris adscribendum sit? Nescio, olim enim ob glandis uberem proventum, †et ab hinc consequitur optimam saginam adfuisse porcorum, *Szalonnás*²² *Vértés*, hoc est *laridosum Vértés*, seu fructu glandium dives.† [p. 25.] Quod altilia attinet, educantur in pagis magis, quam per villas heriles, unde inferuntur ad mensas unctiores²³ et pulli gallinacei²⁴ et facti ex his capones, anates anseresque vernaculi, atque inprimis Indici galli. Alioquin ferarum maior tota regionis pars inopior est, quam vel suspicari posset, quippe est nimia et militaris in venan<do>²⁵ licentia dudum procurata. Praeter lepores, genus aliquod ferae vix videas; cervi, atque damae nonnisi venientes ex vicinia conspiciuntur. In ditione *Keszteliensi*, et *Tatensi*, aliquo sunt numero profecturae. †Redibunt†, si uti coeptum est, prohibita †venationis multiplicabuntur†. Lupi²⁶ contra, atque vulpes magna sunt ubique copia. Eapropter,²⁷ nunquam sunt tuti pascentes greges, quin, septis et cortibus²⁸ clausos, invadunt tamen,²⁹ et laniunt.³⁰ Sub heri oculis,³¹ porcellos intra pomeria ereptos,³² vidimus, ne territa quidem³³

Res pecuaria
Comaromi-
ensium:

altilia:

ferarum inopia
et huius causa:

²⁷ neque eadem... coluntur F Neque desunt paria Sutto in partibus aliis, circa flumen, Danubii minoris, atque Vagi. Unum id est, quod ex prunorum fructu, miseri Gutenses, et alii horum vicini, sustentandae vitae causa, poterint nonnunquam decerpere, cum re frumentaria destituantur, et pratorum spes frequentes eluviones confluentis Danubii et Vagi auferant. Peponum non magna est isthic cura, tametsi nec hisce solum sit inimicum; corr. sec. E ²⁸ ante vix F add. In alio fragmento est (nota copistae) ²⁹ F Gyulai; corr. sec. E ³⁰ plebs... obsoniis F Caules tamen et alia olera culinaria tanta educantur, quantum domesticis obsoniis suffecturum iudicatur; corr. sec. DE {§. VII.} ¹ atque... sufficere A et nonnisi, [...] poscit necessitas, nutriuntur. ² F seminio; corr. sec. D ³ in A om. ⁴ F add. aquis partim, partim montibus (nota copistae) ⁵ arborum angustiis F coarctatis circumstantiis; corr. sec. DE ⁶ A non ⁷ F Pulchrae; corr. sec. D ⁸ F add. in hac provincia; del. sec. D ⁹ F structura; corr. sec. D ¹⁰ nullis aliis cedunt D nullis cedunt aliis ¹¹ A tamen; corr. sec. D ¹² F per vices; corr. sec. AD ¹³ magnas ... greges F ovium greges videmus; corr. sec. D ¹⁴ F hanc; corr. sec. D ¹⁵ F praestaret; corr. a nobis ¹⁶ sed et... modo D praestare [...] et sed et saginam modo ¹⁷ non D om. ¹⁸ F prohibet; corr. sec. D (lectio incerta) ¹⁹ F in; corr. sec. D ²⁰ [...] add. sec. D ²¹ F annus; corr. sec. D ²² F Szalomás; corr. a nobis ²³ F urctiores; corr. a nobis ²⁴ F galinacei; corr. a nobis ²⁵ lectio incerta ²⁶ F Luppi; corr. a nobis ²⁷ F ea propter; corr. a nobis ²⁸ F coetibus; corr. sec. D ²⁹ invadunt tamen F invidant tament; corr. sec. D ³⁰ F lanient; corr. sec. D ³¹ D oculis ³² F eriptos; corr. a nobis ³³ territa quidem F quidem territa; corr. sec. DE

*avium
silvestrium.*³⁵

bestia, concursantis multitudinis clamore.³⁴ Maior silvestrium avium foecunditas est. In his paucae³⁶ *attagenes*,³⁷ plures intersunt³⁸ *perdices*, et *coturnices*, *phasiani*³⁹ rariores;⁴⁰ nisi forte, ditiores quosque heros, cupido incesserit, vivaria, avi, per *Hungariam* vernaculae constituere. quod iam per plures comitatus fieri videas. Sed nec⁴¹ *turdelis* abundat⁴² comitatus. *Otides*⁴³ hinc illinc⁴⁴ conspiciuntur, rarae⁴⁵ *grues*. *Sturnorum* agmina, turmatim et⁴⁸ *aquaticarum copia*.⁴⁹ silvis provolant, quoties maturuit vindemia.⁴⁷ *Anatibus*, *fulicis anseribusque*, lacunae praestant nidos;⁴⁹ neque *gallinagines*,⁵⁰ generibus suis deficiunt.

§. VIII.¹

*Piscationis
tota regione
studium:*

At enim² non tam aucupii, quam piscaturae studium hic³ obtinuit apud *Comaromienses*.⁴ [p. 26.] Uti⁵ prima hac regione, *Danubius*, et reliqui fluvii⁶ abundare piscibus incipiunt; ita heic⁷ praecipue iis⁸ capiendis opera datur. Nusquam enim piscatores, maiori reperias [...] numero. Certe quicumque⁹ ad amnes colit,¹⁰ piscationi se dedit. Scilicet, inopia¹¹ rei frumentariae, pecuariae, piscium captura¹² sublevatur,¹³ cupiditatem<que> macelli hoc genere compensat.¹⁴ Neque tamen omnibus regionis huius¹⁵ piscatio sufficit,¹⁶ <sed>¹⁷ coeunt in societates, et facta limbis¹⁸ demigratione¹⁹ descendunt ad *Pestiensem*, *Tolnensem*, *Baranyensem*, et *Bacsiensem Comitatus*. Hic iuxta defluxum *Danubium* [...] piscatorios portus, a fluvii dominis iusto occupant †pretio†,²⁰ vernis et autumnalibus²¹ capturis [...] vidimus in iuvenili aetate nostra, hanc [...] piscatoriam *Comaromiensium* societatem [...] *Földváro Danubii*, apud *Solthenses* ripa, eo successu in opus suum incumbentem, ut ducentos *antaceos* et *husones*, de²² funibus suspensos, et longo ordine, anni innatantes, in promptu habuerint. Nobis praesentibus, unico, sed laborioso profecto retis iactu, tres eximiae²³ magnitudinis huius generis interceptos intuebamur, minuto piscium genere, haud censo, quod, aut vilissimo pretio vendidere, aut liberum dimisere in profluentem.²⁴ Itaque iam proverbio est: *Piscatores Comaromienses, piscibus omnibus Hungarici Danubii, leges dare*. [p. 27.] Modus capiendi²⁵ eos²⁶ varius. Et *husonum*²⁷ quidem capturam, alibi descripsimus; sic²⁸ satis fuse, [...] αὐτοψία; in cautiore²⁹

*eius exercendae
ratio:*

*piscaturae
instrumenta.*

³⁴ sub... clamore A prae oculis eripi sibi porcellos rusticum passum(?) vidimus ³⁵ avium silvestrium F aves silvestres; corr. sec. DE ³⁶ F pauci; corr. sec. D ³⁷ D attagines ³⁸ F adsunt; corr. sec. ADE ³⁹ F phasiani; corr. a nobis ⁴⁰ in his... rariores A paucae attagines, plures intersunt perdices, phasiani plane nulli ⁴¹ Sed nec A Neque ⁴² F add. hic, del. sec. ADE ⁴³ add. sec. D;E ⁴⁴ F inde; corr. sec. ADE ⁴⁵ A add. aut nullae ⁴⁶ F ex; corr. sec. E ⁴⁷ Sturnorum... vindemia A Sturnorum proprium quasi in his silvis est seminarium. ⁴⁸ F om.; add. sec. DE ⁴⁹ Anatibus... nidos A Anatibus etiam, et fulicis, anseribusque lacunae praestant latibula ⁵⁰ F gallinaginis; corr. sec. E {§. VIII.} ¹ F VII.; corr. a nobis ² F om.; add. sec. E ³ A heic ⁴ apud Comaromienses A om. ⁵ F ut; corr. sec. AE ⁶ reliqui fluvii A fluvii reliqui ⁷ ita heic F ita hic; A heic ita; corr. sec. E ⁸ iis A om. ⁹ Certe quicumque A Quidquid ¹⁰ AF amnes accolit; corr. sec. E ¹¹ F inopiam; corr. a nobis; A defectus ¹² F add. piscatura; del. a nobis ¹³ F sublevat, corr. sec. AE ¹⁴ cupiditate... compensat AE om. ¹⁵ F add. accolis (nota copistae) ¹⁶ A add. quin dis[...] [...]tatus alios quaerant modum genere studii [...] [...]tandi. ¹⁷ F om.; add. a nobis ¹⁸ F cimbis; corr. sec. E ¹⁹ F emigratione; corr. sec. E ²⁰ F add. pretio; del. a nobis ²¹ F autumnalibus; corr. a nobis ²² de add. sec. D ²³ F eximie; corr. a nobis ²⁴ coeunt in... profluentem A om. ²⁵ A piscandi ²⁶ A eis; D om. ²⁷ F husonum; corr. sec. D ²⁸ F si; corr. sec. E ²⁹ in cautiore F minores; corr. sec. D

retis, nassae et tragulae^{d.)30i} [...] *Retis* usus,³¹ obuius ubique fert.³² sicuti est *nassae*, quam scite poeta^{i.)} describit,

[...] *piscator ad undas,
ore levem patulo texens de vimine nassam,
cautius interiora ligat mediamque per alvum
sensim fastigans compressa cacumina nectit.*ⁱⁱ

[...]³³ depresso riparum fere marginibus, vicino,³⁴ sed qua maxime flumen abundat, depo[...]³⁵ ita accomodo, ut duo sepis, velut³⁶ brachia extendat;³⁷ in medio autem eorum una adornata, corbulam contineat,³⁸ implicato³⁹ ita aditu,⁴⁰ ut advenienti⁴¹ pisci praeclusam⁴² aperiat ianuam, praecludat tamen, dum velit recedere.⁴³ Eo genere, quidquid exundante flumine⁴⁴ occupatum est, redeunte eodem remanat, seu maiore,⁴⁵ seu minore⁴⁶ copia. [p. 28.]

§. IX.

Quod herbarum, fructuumque genera adinet, potissimum *asparagus* [...], qui passim per¹ depressos situs, crassius conva<lescit,>² cultissimis³ alibi hortis deponitur,⁴ et cum cura fovetur. †[...] et† in mensis etiam opiparis, editurque maiori⁵ salubritatis existimatione, †quamquam⁶ magna† educavit industria. Quod nolim infitari,⁷ cum †ex hoc limo violenter† pinguescat, neque succum trahat vitiosum. *Cichorium*⁸ quoque in hac maiori copia et incremento proficit, quam hortensis alia.⁹ Caeterum herbarum medicatarum, ea ubique per montes ubertas est, quam quae potest esse maxima. Quarum designandarum curam iis relinquimus, qui id sibi proposuere, uti¹⁰ *Floram Pannonicam*^{1.)} edant. Feliciter! Neque deest dapsilium fungorum nobilissimum quodque¹¹ genus, qua de re alibi.

*Herbarum
fructuumque
genera:*

*medicatarum
copia per mon-
tanos situs.*

d.) Refert TRAIANO inter piscatoria instrumenta PLINIUS <*Historia naturalis*,> cap. III. Tomo II. editio *Parisiensis* ubi vide notam *Harduini* p. 7. nr. 9., *tragulam* aliter, quam nos fecimus, describentis.

i.) [Nota deest.]

l.) [Nota deest.]

³⁰ nota d.) huc a nobis translata a p. 27.; F add. NB. *Nota illegibilis* (nota copistae) ³¹ F in margine add. NB. *quaerendum! quibus instrumentis utantur et qualiter sit* ³² F est; corr. sec. DE ³³ F add. NB. *Alio in fragmento modus capiendi pisces* (nota copistae) ³⁴ vicino E om. ³⁵ F loco; corr. sec. E ³⁶ F vel ut; corr. sec. E ³⁷ F extendant; corr. sec. E ³⁸ F continet; corr. sec. E ³⁹ F implicito; corr. sec. E ⁴⁰ F adita; corr. sec. E ⁴¹ F accedentia; corr. sec. E ⁴² pisci praeclusam E prae<clusam pisci> ⁴³ F redire; corr. sec. E ⁴⁴ F add. piscium; del. sec. E ⁴⁵ F maiori; corr. sec. E ⁴⁶ F minori; corr. sec. E {§. IX.} ¹ F om.; add. sec. E ² F ea versatur; corr. sec. E ³ F altissimis; corr. sec. A ⁴ F om.; add. sec. E ⁵ F maioris; corr. sec. E ⁶ F quam quem; corr. a nobis ⁷ F inficiari; corr. a nobis ⁸ F cichorium; corr. a nobis ⁹ Cichorium... alia A *Cicoriam quaelibet fere compita maiori copia, et multitudine sistunt, ut reliqua taceam* ¹⁰ F ut; corr. sec. DE ¹¹ F quoddam; corr. sec. DE

ⁱ Locum in nota d.) citatum vide in PLINIUS 174I. II. p. 7.

ⁱⁱ Vide *Silii Italici Punica* V. 47–50.

PARS GENERALIS.
MEMBRUM POSTERIUS¹
POLITICUM²

De

*Incolis, et Magistratibus Comitatus Comaromiensis.*³

S Y N O P S I S.⁴

Comaromiensium *ulterior olim regio Pannonones inquilinos habuit, an etiam metropolim Pannoniam: obviae hic Romanorum antiquitates: harum quaedam, in arcem Comaromiensem illatae: lapidum epigrammata: lapides alii, quos non dixeris, quia nihil referunt inscriptionis: inscriptiones extra Comaromium obviae.* ..... §. I.

Ruderum Romanorum contentus: nummi, quorum praecipue imperatorum in hac ora eruantur: culta olim fuit suburbanis Romanorum secessibus: hinc illa antiquitatum passim frequentia: earum sub barbaris populis fata: auctoris vota. ..... §. II.

Regiones post illapsos Hungaros habitus: sub Geisa: sub S. Stephano rege: eo fati functo miseranda provinciae facies: reparatur in

melius, sub Carolo, et sequitis regibus aliis: foedatur denuo sub Wladislao Polono: Matthias Corvinus redintegrat Comaromiensium fortunam: trahit secum in sepulchrum: Wladislaus, et filius, Ludovicus, praecipitant in perniciem. ..... §. III.

Regionis fata post cladem Mohachianam: sub Ioanne et Ferdinando aemulis et postea fit campus martinus: post captam demum Budam respiravit comitatus: lentis tamen passibus inualescebat: angustius hodie incolitur. ..... §. IV.

Incolarum indoles, in his praecipue Hungarorum: Germanorum et Slavorum gens collectitia: Hungarorum tamen aemula. ..... §. V.

Illustrium familiarum recensio: nobilitas reliqua: comitia provinciae: sigillum. ..... §. VI.

§. I.

Comaromiensium *ulterior olim regio Pannonones inquilinos habuit, an etiam metropolim Pannoniam?*

Pannonios suam,¹ hac² regione, metropolim habuisse,^{3,4} ex corrupto⁵ *Apolloniae*⁶ nomine,^{7,8} quam *Pannoniam* alii⁹ dicunt,¹⁰ non plane nulli¹¹ volunt adfir[p. 29.]mare. Rudus est nempe infra Szöny, dextro *Danubii* <latere> [...] superans; de quo loco opportuno dicemus. Certum est [...] <non>¹² a *Pannoniis* sed *Romanis* fuisse excitatum; †etsi <Pannonia nominare>tur,†¹³ non propterea, quod *Pannoniorum* metropolim eam fuisse,

{**Membrum politicum**} ¹ A alterum ² politicum A om. ³ Comitatus Comaromiensis A huius comitatus ⁴ synopsis add. sec. notas marginales {§. I.} F¹ add. *olim*; del. sec. E ² F add. *in*; del. sec. DE ³ Pannonios... habuisse A Pannoniis populis heic metropolim stetisse ⁴ F add. *suam*; del. sec. E ⁵ F add. *carmine*; del. sec. DE ⁶ F *Apolloniae*; corr. sec. AD ⁷ nomine add. sec. AD ⁸ *Apolloniae* nomine A nomine *Apolloniae* ⁹ F om; add. sec. E ¹⁰ F *apellant*; A *adpellant*; corr. sec. DE ¹¹ non plane nulli F nonnulli; corr. sec. E ¹² add. sec. AF ¹³ *rudus*... [...]tur AF De ea re dicentur plura in pago Szöny, ubi ostendetur, eandem urbem non a Pannoniis, sed Romanis esse excitatam, et sive Pannonia vocata sit; corr. sec. E

sed tantum a loco, et situ, quod in *Pannonia* post devictos <Pannonios a Romanis>¹⁴ condita nomen acceperit.¹⁵ *Romanos* enim vero¹⁶ <oram hanc>,¹⁷ devictis, qui eam coluere, populis, coloniis percoluisse, <muniti>onibus praeterea limitaneis communivisse, tot <rudera>, <aedifi>ciorum lapides, numismata, et creberrima¹⁸ *Romanorum* cultus vestigia satis arguunt.¹⁹ Eadem²⁰ praesertim parte,²¹ quae *Danubio* et silvis *Vértes*²² intersita²³ est, modicus quivis agrorum motus, infinitas eruit antiquitates. Asservantur in arce *Comaromiensi*, incomparabilis molis, operisque ad stuporem artificiosi, et solidi, tumbae *Romanae*, cum epitaphiis, quae vicinis locis, infra *Szõny* vicum, eruta, isthuc delata sunt. Eorum primum ad hunc modum inscriptum est:

D. M.
VAL. VALERIANI. LEG.
III. FL. VIXIT AN. XLII. ET
M. VAL. ULPIO EQ. PU
BL. FIL. VIXIT AN. VIII.
SIMVL²⁴ CONDITIS UL
PIA. PARATIANE MA
RITO ET FILIO ET
FILIA VALERIA FI
LIA HAEC D. FAC.

[p. 30.]

In calce sepulchri leguntur: †ΠΑΛΜΜΥΡΙΑ²⁵ ΨΙΧΗ ΜΕΤΑ ΠΑΤΡΟΣ†²⁶
Alterius²⁷ lapidis sepulchralis inscriptio est:

D. M.
MEMORIAE LULI
AE EMERITAE QVAE VI
XIT AN. XX. VALERIAE MASCI²⁸
LENIAE FILIAE PISSIME.

In lapidibus reliquis inscriptio nulla est, quamvis unus prioribus forma, et amplitudine suppar pedum sex longitudinem complectitur. Nam paris sunt et reliqui longitudinis. Saxum est simplex, sed duriusculum, et politum, formae, uti solent tumbae fieri. Nam et inferiora, quibus erant cadavera imposita, excisa sunt, pro cadaverum unius alteriusve portione,²⁹ et opercula convexa,³⁰ atque³¹ instar tecti [...] dolata. Adiacent his lapides³² alii,³³³⁴ varii generis, et nonnulli³⁵ in sedilium speciem. Unus autem colossi

*obviae hic
Romanorum
antiquitates:*

*harum quaedam,
in arcem
Comaromiensem
illatae:*

*lapidum
epigrammata:*

*lapides alii,
quos non
dixeris, quia
nihil referunt
inscriptionis:*

¹⁴ E om. ¹⁵ post devictos F forte primum post eiectos Pannonios condita sit a Romanis, nomen accepisse; corr. sec. E ¹⁶ enim vero F certe; corr. sec. E ¹⁷ add. sec. A ¹⁸ Romanos enim vero... creberrima AF Romanos certe oram hanc post alias coloniis floruisse, pulcherrimisque urbibus, et praesidiis docent, tot rudera aedificiorum, tot sepulchrorum lapides, numismata tot, et celeberrima; corr. sec. E ¹⁹ vestigia satis arguunt A satis arguunt vestigia ²⁰ AF ea; corr. sec. E ²¹ parte add. sec. E ²² A Vertesiis ²³ F interseta; corr. a nobis ²⁴ F SI. M. VL.; corr. sec. D ²⁵ F ΠΑΑΝΝΥΡΙΑ; corr. sec. A ²⁶ F ΨΙΧΗΜΕΙΑΠΑΤΡΟΣ; corr. sec. A ²⁷ F alternis; corr. sec. A ²⁸ F nasci; corr. sec. A ²⁹ pro... portione E proportione ³⁰ A connexa ³¹ AF et; corr. sec. E ³² A saxa ³³ alii A etiam alia ³⁴ F add. quoque; del. sec. E ³⁵ A non nulla

*inscriptiones
extra
Comaromi-
um obviae.*

instar erectus, solo, penes domicilium praefecti, infixus, pedum circiter IX. altitudine ultra³⁶ terram eminens: qui, uti rotundus est, ita circumscriptus epigraphe, sed oblitte-
rata. Paria, et locis aliis reperiuntur. Quid,³⁷ quod castra, arces, et templa, quae vico³⁸
Szõny vicina sunt, ex *Romanorum* aedificiorum ruinis coaluerint? Tem[p. 31.]plo³⁹ prae-
dii *Füzitõ*, quod propter flumen, inter *Szõny* et *Almás*⁴⁰ visitur, inferiori nempe, nam duo
sunt, unus constructus est lapis, cui haec inscripta legas:⁴¹

TIBI SABINI ROM. CONS.
UXOR FLAVIA HIC IACET

Et⁴² in oppido *Tatensi* tumba ex saxo albulo et solido excisa habet ad latera:

VICTORIAE EVERINAE CONIUGI PIENTIS-
SIMAE DOMUI OROHADRIENSI PROVIN-
CIAE GERMANIAE INFERIORI VIXIT ANN. XXX.
AEMILIUS DECIMUS MEDICUS ORDINARIUS
EGIT A. D. MARITUS BENE MERITUS.
MERITUS ANNORUM
FIL.⁴³ CUR.

In vico *Bánhida* repertus est⁴⁴ lapis, qui habebat:⁴⁵

IMP. CAES. I. SEPTIMIO SEVERO
PRO PERTINACI AUG. ARAB.⁴⁶
PARTHICO⁴⁷ MAX. BREG.
PUBLIC. DD.

§. II.

*Ruderum
Romanorum
contentus:¹
nummi, quo-
rum praecipue
imperatorum
in hac ora
eruantur?*

Innumera eiusmodi²³ rudera †crucum†⁴ in vicis *Környe*, *Kócs*, et *Szent*,⁵ et alibi, quae⁶ ta-
men ignorantia agrestium ac nobilium quorundam pigritia, insigni rei antiquariae dam[p.
32.]no⁷ interierunt. Hodiedum⁸ occurrunt nummi⁹ imperatorum TIBERII, TRAIANI,
AURELII, DOMITIANI, CONSTANTINI, *Faustinae*, *Liviae* et aliorum,¹⁰ ut fas sit existima-
re, percultum,¹¹ ac spisse inaedificatum fuisse, angulum hunc urbanis villis *Romanorum*.
Tametsi enim urbibus delectati sunt¹² *Romani*, cuiusmodi tres isthic fuisse pervulga-

³⁶ DF *supra*; corr. sec. E ³⁷ F om.; add. sec. E ³⁸ A *pago* ³⁹ F *temtemplo*; corr. a nobis ⁴⁰ F *Almas*,
corr. sec. E ⁴¹ F *sunt*; corr. sec. E ⁴² F om.; add. sec. D ⁴³ F om.; add. sec. E ⁴⁴ F add. *etiam*; del.
sec. E ⁴⁵ F *ostendebat*; corr. sec. E ⁴⁶ F *AR. AB*; corr. sec. AE ⁴⁷ F *PARTICO*; corr. sec. A {§. II.}
¹ hanc marginem non a Belio scriptam verisimile est ² *Innumera eiusmodi A eiusmodi innumera* ³ A
add. *ediderunt* ⁴ A om. ⁵ A *Szend* ⁶ F *que*; corr. a nobis ⁷ *ac nobilium... damno* A om. ⁸ A *hodienum*
⁹ *occurrunt nummi A tamen etiam occurrunt ubique numi* ¹⁰ A *Tiberii, Aurelii, Domitiani, Constantini,*
Traiani, Faustinae, Liviae, et aliorum ¹¹ F *per cultum*; corr. sec. D ¹² F *sint*; corr. sec. D

ta¹³ nomina *Quirinae, Cyreniae, Apoloniae*, testantur, tamen uti hoc in moribus <erat> gentis cultissimae,¹⁶ ut nobilissimos quique secessus sibi ponerent¹⁷ suburbanos, [...]qui, ad habitandum¹⁸ commodissime¹⁹ instructi, quod amplissima amoenissimaque hac ora, factum ab iis²⁰ †se ipsum†, primum est conicere. Has demum substructiones,²¹ pro magnitudine *Romana* solerti non minus, quam fastoso eductas²² opere, <Gothi>,²³ barbarorum genus, non detrivere²⁴ modo, sed ita²⁵ etiam †dispergere nobilissima [...] potiti, ubi²⁶ instructis²⁷ barbaricis manufactis siccis passim authorent [...] x [...] siccam ministras [...] quidpiam [...] vasa nimis occurrunt, quid non ostendunt, *monumenta Romana* multis [...]† olim eruta latumias,²⁸ et promendos²⁹ hinc, ad excitanda aedificia, lapides, laboriosissimis operis. Factum ergo est, hac scrutandi partim,³⁰ partim aedificandi consuetudine, ut³¹ totus hic³² provinciae *Comaromiensis* ager, monumentis *Romanorum* antiquitatum,³³ quasi semente quadam, perspergeretur: quando *Gothi* ex *Romanorum* aedificiis, ritu suo †condide[p. 33.]runt, proturbarunt³⁵ [...]† et³⁶ in novum rudus verterunt. Quae vicissitudines, quia perpetue prope modum exstiterunt,³⁷ sub *Quadis, Marcomannis,*³⁸ *Longobardis, Avaribus, Boiis,*³⁹ et *Francis*, quis miretur proculcata esse omnia, quae⁴⁰ ingeniosae *Romanorum* operae,⁴¹ legiones,⁴² atque coloniae, molitione, ac sumtibus⁴³ prope modum insanis, aeternitatis quadam confidentia ductae, excitaverunt. Caeteroquin fuisse et *Comaromiensem* hunc *Comitatum*, gentium, quas nunc diximus, diversorium, immo palaestram,⁴⁴ quia docuimus toties, necesse haud est recoquere.⁴⁵ Utinam illustris *Maffei*⁴⁶ comes, antiquitatum *Romanarum* consultissimus, illa⁴⁷ destinatione *Hungariam* nostram perlustrasset, cum *Vindobonae*, ante hos annos aliquot⁴⁸ diversaretur, qua *Galliam* paullo ante perlustraverat. Credo equidem commentaria ei⁴⁹ subnascitura⁵⁰ fuisse, maiora iis, ac forte⁵¹ etiam⁵² retrusiora, quae summo studio attentioneque incomparabili, per *Gallias* collegit.⁵³ Sed haec ita⁵⁴ audivisse satis sit, nam ut⁵⁵ confidere, saltem sperare aliter possis,⁵⁶ in⁵⁷ hoc rei apud nos litterariae⁵⁸ neglectu [...]matum⁵⁹ est.

*culta*¹⁴
olim fuit
suburbanis
Romanorum
secessibus:¹⁵

hinc illa
antiquitatum
passim
frequentia:

*earum*³⁴ *sub*
barbaris
populis fata:

auctoris vota.

§. III.

Ad recentiora² redeamus. Post receptos³ *ARPADIS* ductu⁴ *Hungaros*, offusa⁵ quidem quaqua versus⁶ populis fuit *Pannonia*, [p. 34.] non tamen desolata. †Quin imo, quod eius a toti cladibus⁷ supera ferocitate. Dum *GEYZA* [...] longe lateque gentis licentia

*Regionis*¹ *post*
illapsos Hun-
garos habitus:
sub Geisa:

¹³ F *promulgata*; corr. sec. D ¹⁴ F *culturae*; corr. sec. D ¹⁵ F *secessibus* corr. sec. D ¹⁶ F *nobilissimae*; corr. sec. D ¹⁷ F *ponerent sibi*; corr. sec. D ¹⁸ F *habitendum*; corr. sec. D ¹⁹ F *commoditate*; corr. a nobis ²⁰ F *obvis*; corr. sec. D ²¹ F *suburbanas variationes*; corr. a nobis ²² F *eductos*; corr. sec. D ²³ F *hos*; corr. a nobis ²⁴ F *derivare*; corr. sec. D ²⁵ F om.; add. sec. D ²⁶ F *uti*; corr. sec. D ²⁷ F *in struendis*; corr. sec. D ²⁸ F *latumias*; corr. sec. E ²⁹ F *ponendos*; corr. sec. E ³⁰ F om.; add. sec. E ³¹ F *cum*; corr. sec. E ³² F *huius*; corr. sec. E ³³ F add. *partim*; del. sec. E ³⁴ F *eorum*; corr. sec. E ³⁵ F *proturbarut*; corr. a nobis ³⁶ E om. ³⁷ F *essent*; corr. sec. E ³⁸ F *Marcomanis*; corr. sec. E ³⁹ F *Boris*; corr. a nobis ⁴⁰ F *que*; corr. sec. E ⁴¹ F *opere*; corr. sec. E ⁴² F *regiones*; corr. sec. E ⁴³ F *sumptibus*; corr. sec. E ⁴⁴ F *palestram*; corr. sec. DE ⁴⁵ F *regnoquere*; corr. sec. D ⁴⁶ F *Maffei*; corr. sec. DE ⁴⁷ DF *eadem*; corr. sec. E ⁴⁸ D *hos aliquot annos*; F *hos aliquod annos*; corr. sec. E ⁴⁹ F om.; add. sec. DE ⁵⁰ F *nascitura*; D <sub>nascitura; corr. sec. E ⁵¹ F *fortitudinem vel fortunam*; corr. sec. DE ⁵² F om.; add. sec. E ⁵³ F *colligit*; corr. sec. E ⁵⁴ F om.; add. sec. E ⁵⁵ F *et*; corr. sec. D ⁵⁶ F add. *licet* (nota copistae) ⁵⁷ F om.; add. sec. DE ⁵⁸ F *litteratura*; corr. sec. DE ⁵⁹ F (*hoc dere consum*)matum; del. sec. E {§. III.} ¹ F *regiones*; corr. sec. D ² F *recentiora*; corr. sec. E ³ F *acceptos*; corr. sec. E ⁴ F *ducto*; corr. a nobis ⁵ F *effusa*; corr. sec. E ⁶ *quaqua versus* E om. ⁷ F *gladibus*; corr. a nobis

sub S. Stephano rege:

eo, fatis functo, miseranda provinciae facies:

reparatur in melius sub Carolo,⁴⁰ et sequitis⁴¹ regibus aliis:

foedatur denuo sub Wladislao⁴⁷ Polono:

quomodocunque latrociniis libidini [...] enim ex *Scythis, Alemannis* [...] melius *Hungari* acceperunt.⁸ Usus est [...] facultate S. STEPHANUS⁹ religionis plantandae, <eo maiore>¹⁰ successu, quanto plus curae impendendae vir divinissimus in emendanda religione gentis suae adhibuit. Accessit¹¹ mox totius circumquaque regionis, sed praecipue huius nostrae, cultus, quia enim rex ipse *Strigonii*, susceptor¹² suus *Theodatus, Tatae* coluit, in *S. autem monte Pannoniae*, pietissimi quoque viri rem divinam faciebant, ad quos rex frequenter per regiunculam *Comaromiensem* commigrabat: non potuit non, cum incolarum copia, tum¹³ omnis generis cultu, atque opportunitatibus provincia invalescere. Duravit haec eius felicitas, dum humanis rebus supererat S. STEPHANUS; quo demum mortuo, pessundabatur,¹⁴ nuper¹⁵ efflorescens comitatus, bella nimirum civilia partim, partim illata ab¹⁶ exteris, sub ABBA, PETRO,¹⁷ ANDREA I. et reliquis, usque¹⁸ ad aurea sub S. LADISLAO tempora, regionis¹⁹ decus omne absterserunt.²⁰ Neque is²¹ tamen ita reparare damna potuit, quin refricarent²² passim tristia eorum monu[p. 35]menta recrudescencia²³ iterum²⁴ sub COLOMANNO ob effrenam²⁵ illam *Cruciatorum* multitudinis feritatem, quae hac *Constantinopolim*, atque inde in *Asiam* emigrabat, a quibus²⁶ magnas maleficientissimas²⁷ iniurias alibi questi^{a.)}²⁸ⁱ sumus. Vix vero <enim>²⁹ conversionis³⁰ quidquam in *Hungaria* evenit, quin nova inde in oram *Comaromiensem* mala redundarent.³¹ Ergo, adflicta fuit, cum³² aliis saeculis, tum suprema *Tartarorum* impressione,³³ quae³⁴ BELA IV. rerum infeliciter potiente, †adflixere *Hungariam*.† Supervacuum est, exaggerare, eius aetatis infelicitatem,³⁵ et non modo non reformatam³⁶ in melius, medio post ea³⁷ seculo subinde, quando nunc pater, atque³⁸ filius inimicissimi [...], an³⁹ collidebantur? nunc exterorum *Austriacorum* †passa *Bohemorumque*† dirum⁴² in modum fatigabantur. CAROLUS demum primus, filius eius LUDOVICUS M.,⁴³ huiusque⁴⁴ porro⁴⁵ gener SIGISMUNDUS, quemadmodum toto regno, ita *Comaromiensi* huic agro, halcyonia reddidere. Iam felix durare poterat, regio,⁴⁶ nisi novam ei, mors ALBERTI, et quae⁴⁸ hanc secuta sunt, *Hungarorum*, cum *Elisabetha* vidua dissidia, infelicitatem provocavissent.⁴⁹ [p. 36.] Amabat nimirum, *Comaromii* deversari regina, quod edito illic LADISLAO *Posthumo* in primis⁵⁰ nobilitavit.⁵¹ Quae tamen res, non unam in *Comaromiensem* hunc *Comitatum*, procellam elicuit, eo⁵² quod WLADISLAI⁵³ *Poloni* sequaces, et *Strigonium* acri

a.) [nota deest.]

⁸ F cceperunt; corr. a nobis ⁹ F Stephanis; corr. a nobis ¹⁰ F om.; add. a nobis ¹¹ F arcessit; corr. a nobis ¹² F susceptor; corr. a nobis ¹³ F cum; corr. sec. D ¹⁴ F pessime dabatur; corr. a nobis ¹⁵ F umper; corr. sec. D ¹⁶ illatas ab F illius sub; corr. a nobis ¹⁷ F Petro, Abba; corr. sec. D ¹⁸ F regibusque; corr. sec. E ¹⁹ F nationis; corr. sec. DE ²⁰ F absterruri; corr. sec. DE ²¹ F om.; add. sec. E ²² E superarent ²³ F descripta; corr. sec. E ²⁴ F veterum; corr. sec. E ²⁵ F frequentiam; corr. sec. E ²⁶ F aquibus; corr. a nobis ²⁷ F malificentissimasque; corr. sec. E ²⁸ F quaesti; corr. sec. E ²⁹ F om.; add. a nobis ³⁰ F anconvensionis; corr. sec. E ³¹ F re demdarunt; corr. sec. E ³² F eum; corr. sec. E ³³ Tartarorum impressione F impressione Tartarorum; corr. sec. E ³⁴ F que; corr. sec. E ³⁵ F infelicis; corr. a nobis ³⁶ F reformatum; corr. sec. E ³⁷ F postea; corr. sec. E ³⁸ F et; corr. sec. E ³⁹ F ac; corr. sec. E ⁴⁰ sub Carolo F om.; add. sec. E ⁴¹ et sequitis F vel sequentis; corr. sec. E ⁴² F virum; corr. sec. E ⁴³ F om.; add. sec. E ⁴⁴ F et huius; corr. sec. E ⁴⁵ F om.; add. sec. E ⁴⁶ F om.; add. sec. E ⁴⁷ F Uladislao; corr. sec. E ⁴⁸ F attulisset tristitiam; del. sec. E ⁴⁹ F provenisset; corr. sec. D ⁵⁰ F imprimis; corr. sec. DE ⁵¹ F nobilitatur; corr. sec. DE ⁵² F om.; corr. sec. E ⁵³ F Uladislai; corr. sec. DE

ⁱ Quid Belius in nota a.) scripserit, iam legi non potest; certum vero est, Notitiam Com. Mosoniensis ab eo illic citatam, ubi fusius de facinoribus crucigerorum in Hungaria patratiss disseruit. Vide BÉL 1735–1749(2) V. pp. 51–59.

tenentes praesidio, et regionem *Elisabethae* obsequentem late evastabant. Ita se res provinciae habuere,⁵⁵ dum incomparabili <nu>minis⁵⁶ beneficio MATTHIAS *Corvinus*,⁵⁷ ad gubernacula admotus, regiunculae amoenitate captus, et vetera damna obliteraret⁵⁸ penitus, et novam ei, dignamque tanto rege, faciem, induceret, qua de re dicendi⁵⁹ habebitur locus in *Tata*, quam in primis percoluit teste historia. Verum, prout res *Hungariae*, fortunae ludibriis obnoxiae, *Comaromiensium* haec felicitas eatenus admodum dura, †ciet mors inexpectata, sufficiebat MATTHIAE imo certe rebus nostris [...] manes apoplexiae attactamine⁶⁰⁶¹ praematurante [...] rerum expectatione [...] excepto flos *Tatae* iuxta [...] comitatus [...] nulla. Neque id efficere potuerit [...] desidia quidem WLADISLAI⁶² [...] res universae *Hungariae* ultra omne modum labefactavit, LUDOVICI autem II. *Mohatsiensis* illa clades ominante [p. 37.] vix ossibus [...] relictis, regnum in ultimum neglexit, [...] dam unquam perniciem deduxit.†

Matthias Corvinus redintegrat Comaromiensium fortunam.⁵⁴

trahit secum in sepulchrum:

Wladislaus,⁶³ et filius Ludovicus praecipitant⁶⁴ in perniciem.

§. IV.

Dura inde consequuta fuissent tempora, si non tot †infusos† in *Hungariam* post cladem *Mohatsianam* Turcae, †taceamus eo, quod tempestas crudeliter <prius>¹ desaevierit,² quam *Comaromiensem* oram inceperat corripere,† *Solimanni* copiae sanguinolentae³ ad obsidendam *Viennam* profectae,⁴ ita res, fortunas, incolas, et quidquid erat⁵ vicorum, simul et semel protriverunt,⁶ ut⁷ nihil, praeter castellorum, oppidorum, vicorum, templorumque cadavera, quae⁸ ab illa strage superabant, densis,⁹ quaqua versum, ruderibus ostentavit,¹⁰ adflctissima regio. Ex temporum, quae hinc consequuta sunt, habitu,¹¹ facile est ad coniciendum,¹² quando, inimicissimae *Ferdinandeorum*¹³ et *Zapolianorum* factiones, ne tunc quidem regioni¹⁴ poterant parcere, cum maxime¹⁵ pacandae eius¹⁶ studia, obtendebantur. Quid? quod adserta *Transylvanis* principibus *Hungaria*, sub MAXIMILIANO, RUDOPHO, MATTHIAE et sequentibus regibus, campus martius¹⁷ fuerit ager *Comaromiensis* provinciae,¹⁸ quippe quem, nunc immanis *Turcarum*¹⁹ multitudo urbium et arcium obsidionibus ferociens, inundabat,²⁰ nunc iterum offende[p. 38.]bant nostri, <cum> adversus *Iaurienses*,²¹ *Tatenses*, *Strigonienses*, *Budenses*, *Vaczienses*, *Albenses* ducebatur exercitus. Proinde non antea respirare potuit provincia²² haec, quam sub auspiciis LEOPOLDI, *Buda* recuperata, *Turcae*²³ ab his oris depulsi <detur>barentur,²⁴ quamvis enim iam tunc post seculi XVI., ut narrabant, rerum hac²⁵ ora domini, uti vacuum ab incolis receperunt, novis tamen deductis coloniis,²⁶ habitabilem²⁷ postliminio rediderunt. Praesertim laudanda, insignis anno 1614. *Stephani Török ab Enning* dinastiae, qui *Gesztensi* ditioni tunc dominabatur, industria, utpote, qui primos *Hungaros*

Regionis fata post cladem Mohachianam:

sub Ioanne et Ferdinando aemulis, et postea fit campus martinus:

post captam demum Budam, respiravit comitatus: lentis tamen passibus inualescebat:

⁵⁴ F *fortunas*; corr. sec. D ⁵⁵ F *habente*; corr. sec. D ⁵⁶ F *nimis*; corr. sec. D ⁵⁷ F add. *qui*; del. sec. DE ⁵⁸ F *obliteravit*; corr. sec. D ⁵⁹ F *discerendi*; corr. sec. D ⁶⁰ sic! ⁶¹ F add. *mortem* (nota copistae) ⁶² F *Uladislai*; corr. a nobis ⁶³ F *Uladislaus*; corr. a nobis ⁶⁴ F *praecipitem*; corr. a nobis {§. IV.} ¹ F om.; add. a nobis ² F *deservierit*; corr. a nobis ³ F *sanguinolenta*; corr. a nobis ⁴ F *prfectae*; corr. a nobis ⁵ F *adesset*; corr. sec. E ⁶ F *protrivit*; corr. a nobis ⁷ F *et*; corr. sec. E ⁸ F *qua*; corr. sec. E ⁹ F *numerosis*; corr. sec. DE ¹⁰ F *ostentavit*; corr. sec. DE ¹¹ F *habitum*; corr. sec. D ¹² F *conficiendum*; corr. sec. DE ¹³ F *Ferdinandorum*; corr. a nobis ¹⁴ F *regno*; corr. sec. E ¹⁵ DF *maximae*; corr. a nobis ¹⁶ F *rei*; corr. sec. E ¹⁷ F *martinus*; corr. a nobis ¹⁸ F *provinciae*; corr. a nobis ¹⁹ F *militantium*; del. sec. DE ²⁰ F *innundabat*; corr. sec. E ²¹ F *Iaurinenses*; corr. sec. E ²² F *provincia*; corr. a nobis ²³ F *Tutere*; corr. sec. E ²⁴ add. sec. E ²⁵ F *haec*; corr. sec. E ²⁶ F *colonis*; corr. a nobis ²⁷ F om.; add. sec. E

reduxit.²⁸ Eorum exemplo et regis indulgentia et clementia²⁹ accesserunt sensim reliqui, quamvis et iidem³⁰ rursus, novis et crebris turbis nunc profugere, nunc iterum redire³¹ cogentur. Postquam autem³² *Ujvarinum* restitutum est, et *Turcarum* reliquiae finibus his sunt eiectae, sensim exera *Hungaris* gens *Slava*, et³³ *Germana*, affluxit,³⁴ eademque³⁵ usque huc³⁶ ³⁷ novis coloniis³⁸ continue³⁹ accedentibus⁴⁰ facta est maior, et auctior; supersunt⁴¹ tamen⁴² loca pagorum deserta,⁴³ tanta serie et copia, quantam aegre possis credere.⁴⁴ Mirabamur nos eorum frequentiam, saepiusque apud nosmet ipsos disquirebamus, quem in modum tunc vivere potuerint, huiusmodi⁴⁵ incolae,⁴⁶ [...] intemerata perstabat regio.⁴⁷ Vix enim, iactus tormenti intervallo, a se invicem distincta, terrenis constant⁴⁸ exilibus, et illic ligni, agricolandi hic, foenisecandi alibi, opportunitate sunt vacua. Neque [p. 39.] potuerunt a nobismet ipsis impetrare, ut persuadeamur:⁴⁹ omnia et singula haec vestigia † simulacra † coloniis fuisse; sed, uti erant tempora incursionibus crebris⁵⁰ obnoxia, ita iam transmutarunt habitum,⁵¹ et desolatum alium, atque derelictum † eodem † post infesto, illum † [...] magis in rudus⁵² abiisse [...] exerceri non potest, ut quae⁵³ [...] sa singula [...] illa secula intra [...] necessitate⁵⁵ sustentandae. † Alii refugiunt ad praedia, quae annua conductione redimunt, alii † opera⁵⁶ in⁵⁷ messis, et frumenti exculcationem †⁵⁸ collocata⁵⁹ quaerunt, quod possit⁶⁰ diurnum sibi⁶¹ panem praestare; alii miseris piscationibus, uti dictum est, lucelli quidpiam comparant. Prae[...] vix alii quomodo-cunque proficiunt.⁶² ⁶³

*angustius hodie incolitur.*⁵⁴

§. V.

Incolarum indoles, in his praecipue Hungarorum:

Alioquin¹ plebs totius regiunculae² est³ laboris⁴ patiens. *Hungari* [...] frequentissimi- que ritu suo, atque institutis patriis [...] ue ingenuam priscorum *Hungarorum* indolem.⁵ Ii praesertim, qui avitae nobilitatis non tam⁶ fortunas, quam⁷ genus⁸ solum⁹ retinent,¹⁰

²⁸ *Proinde... reduxit A [...] [...] nus a Christiano milite, quam barbaro, laceraretur, desolareturque. Credidisses latronum heic, et praedonum fuisse regnum; quod non conticuit ante, quam ubi a barbaris repurgeretur. Anno decimo et quarto post millesimum et sexcentisimum, primos Hungaros reduxit Stephanus Török ab Ennéng, qui Gestesiensi tum ditioni dominabatur* ²⁹ *et clementia A clementiaque* ³⁰ *A itidem (?)* ³¹ *iterum redire A redire iterum* ³² *Postquam autem F Post eaqum ex; corr. sec. A* ³³ *A atque* ³⁴ *A confluit* ³⁵ *F eundemque; corr. sec. A* ³⁶ *F add. vetera floris Comaromiensis provinciae vestigia (nota copistae)* ³⁷ *F add. ex; del. sec. A* ³⁸ *F colonis; corr. sec. A* ³⁹ *F continuo; corr. sec. A* ⁴⁰ *continue accedentibus A adcedentibus continue* ⁴¹ *F super sunt; corr. sec. A* ⁴² *A adhuc* ⁴³ *loci pagorum deserta F defectionem delatorum vicorum vestigia; corr. sec. A* ⁴⁴ *possis credere A sufficere posse credat, [...] quaternisve tantum colonis insidere[...]* ⁴⁵ *F tamen; corr. sec. D* ⁴⁶ *F om.; add. sec. D* ⁴⁷ *quem in... regio A quo potuerint [...]* ⁴⁸ *F constat; corr. sec. D* ⁴⁹ *F persuadeantur; corr. a nobis* ⁵⁰ *D crebriis* ⁵¹ *D habitatum* ⁵² *F rudis; corr. sec. D* ⁵³ *F que; corr. a nobis* ⁵⁴ *F immolitur; corr. a nobis* ⁵⁵ *F necessitato; corr. sec. A* ⁵⁶ *F operis; corr. a nobis* ⁵⁷ *F om.; add. a nobis* ⁵⁸ *F exculcatione; corr. sec. AD* ⁵⁹ *add. sec. E* ⁶⁰ *F possint; corr. sec. AE* ⁶¹ *AF om.; add. sec. E* ⁶² *AF om.; add. sec. E* ⁶³ *lucelli... proficiunt AF om.; add. sec. E; AF add. totum fere regnum pererrant, vixque tantum referunt opis (F oris), quae eosdem cum liberis, et (F vel) familia enutriat, tantum abest, ut praestare possint, quod requiratur. Pauci opificiis, quaestibus (F add. non) nulli, quod sciam, nisi aliquos modicos excipias, sublevant, quibus premuntur (F praemuntur), miserimas vitae molestias; del. sec. E* {§. V.} ¹ *A Alioqui* ² *totius regiunculae F huius provinciae (!); corr. sec. AE* ³ *AF add. morata, et; del. sec. E* ⁴ *F laborum; corr. sec. AE* ⁵ *Hungari... indolem AF Hungaricae linguae pars potissima, Helveticaeque (F Helveticae) adhaeret (F adhaerent) confessioni, paucis Catholicis, Lutheranis paucissimis, praesertim in tractu [p. 40.] Iauriensi, (F Iaurinensi) et qui insulae Csalóköz (F Csallóköz) inclusus est. Hi omnes innata quadam Hungaricae fortitudinis, dexteritatisque laude ducuntur (F ducentur); corr. sec. E* ⁶ *F om.; add. sec. E*

non patiuntur, pari censu¹¹ cum agrestibus haberi, tametsi pari cum ipsis sorte extrema,¹² premantur.¹³ Sed vero, et rustici, qui sunt, adnituntur¹⁴ priores virtute aemulari, maluntque, durissimum¹⁵ quodque¹⁶ genus vitae¹⁷ eligere, quam *Hungarico* nomini, noxae aliquid adfricare.¹⁸ Hinc in proverbium ivit: *in insula Csallóköz*,¹⁹ *vel milites strenuos esse, vel scitos aurigas, vel solertes piscatores*. Sermo disertus²⁰ cunctis, et ad movendum, efficax²¹ est, multumque²² habet nativi leporis, quem humanitas, comitasque²³ in agresti hac turba, tractabilem faciunt. Mundam praeterea domum habent, quae necessitati inserviat magis, quam ¶me incolere posse, in praecipua commoditate ponunt.† Par et vestium ratio est. Caeruleus passim viris, mulieribus ruber placet, †[...] [...] [p. 41.] [...]lit²⁴ retinet ingenium suamque deponit²⁵ linguam.† Omnes tamen linguae student *Hungaricae*, vesteque eosdem, quo fieri poterit, imitantur; nec aliam agri colendi adsumunt²⁶ consuetudinem.

Germanorum
et Slavorum
gens collectitia:
Hungarorum
tamen aemula.

§. VI.

Plebi huic, et toti provinciulae ¶ex comitibus *Eszterhazy de Galantha* et *Frakno*, cuius pater comitatus huius praeses, nunc est *Iosephus, Ioannes, et Paulus*, regni *Hungariae* palatini²³ [...] Custos [...] quas bello et pace [...] in clade, obiit vir iudex curiae regiae [...] atque ut taceamus reliqua. comites sunt omnium ditionis huius tenet eo felicior, quo mitius habeantur, qui eam colunt agrestes.† Atque fit omnino, ut pulchre⁴ increscant locupletenturque, ex hac heri benignitate, tum vici veteres, tum nuperae⁵ coloniae; fiant in super dynastae⁶ ipsi, tum egregio publico, in annos singulos, multo, quam reris,⁷ utiliores,⁸ quam iusti viri bonitatem, si aemulari vellent, quorum interest, quique in lucris habent, novas ducere colonias, omnino refloresceret passim, [...] hodieque partem, vasta¹⁰ desolataque *Hungaria*.¹¹ Sed sunt profecto, de quibus poëtae vulgatum illud, occinas: *fi-stula dulce*¹² *canit*:¹³ [p. 42.] hic et¹⁴ comes *Franciscus Gyulay* recensendus est, quem¹⁵ sua ipsius¹⁶ virtus partim, partim inusitata CAROLI VI. benignitas ex nobilitatis, quam virtutibus tuebatur, censu, in baronum primum, dein comitum ordinem extulit,¹⁷ subinde supremi *Unghvariensi* comitis axiomate cohonestatum: sed, cuius fata, huic tantae¹⁸

*Illustrium
familiarum
recensio*:¹

⁷ *fortunas quam F fortunam sed*; add. sec. E ⁸ F add. *nomen* (nota copistae) ⁹ F *tantam*; corr. sec. A ¹⁰ A add. *extrinxit* (?) ¹¹ A *indole* ¹² *sorte extrema* A *extrema sorte* ¹³ F *praemantur*; corr. a nobis ¹⁴ A *annituntur* ¹⁵ D *dirissimum* (?) ¹⁶ F om.; add. sec. DE ¹⁷ *genus vitae* E *vitae genus* ¹⁸ F *adfuere*; corr. sec. DE ¹⁹ A *Csaloköz* ²⁰ F *dissertus*; corr. sec. DE ²¹ F *potens*; corr. sec. E ²² F *multum quae*; corr. sec. D ²³ F *comunitasque*; corr. sec. DE ²⁴ [...]lit F om.; add. sec. A ²⁵ F *deperit*; corr. a nobis ²⁶ F *assumunt*; corr. sec. A {§. VI.} ¹ F *recensitio*; corr. a nobis. ² F add. in margine: *Eszterházy, Zichyana, Szluha, Gyulai, Konkoly, Nedeczky, Baranyai, Csuzy, Murey, [!] Róth, Hajnal, Ondody, Csetey, Pazsmandy* ³ *ex comitibus... et reliqui* A *anteeunt familiae celebriores, et in his praecipua Eszterhazia et Zichiana e comitibus, e baronibus nobilibusque Szluha, Gyulai, Konkolyi, Nedeczky, Baranyai, Csuzi, Murei, Róth, Hajnal, Ordodi, Csejtej, Pazsmandi et reliqui* ⁴ *pulchre* add. sec. D ⁵ F *nupere*; corr. sec. D ⁶ F *dynastae*; corr. sec. D ⁷ F *reeris*; corr. sec. D ⁸ F *utilioris*; corr. sec. D ⁹ F om.; add. sec. D ¹⁰ D *vasta* ¹¹ *vasta desolataque Hungaria* F *vastae desolataeque Hungariae*; corr. sec. D ¹² F *dulci*; corr. sec. E ¹³ F add. *In alio fragmento legitur interrupte: r^{us} [...] totius inclyti comitatus supremus [...] excellentissimus comes Iosephus Eszterházy de Galantha, perpetuus Frakno, S. C. A. M. consiliarius, camerarius, generalis campi marschallus, [...] praefectus, Ex cons. R. L. consiliarius [...] non de comitatu tantum sed de regno optime meritis [...] quod ex A exscripsit* ¹⁴ F om.; add. sec. DE ¹⁵ *propria* del. sec. DE ¹⁶ F om.; add. sec. DE ¹⁷ F *extullit*; corr. sec. E ¹⁸ F *tanta*; corr. a nobis

*nobilitas
reliqua:*

*comitia
provinciae:
sigillum.*

honorum accessioni finem iam fecerunt. Nimirum *pulvis et umbra sumus*. Eadem sors, *Franciscum Szluba* in baronum erexit numerum, ab eodem indulgentissimo rege, ante aliquod lustra †[...]sit.† Titulum is de *Iklad*,¹⁹ vico an praedio *Comitatus Comaromiensis* ferebat. Reliqua nobilitas, ex qua, more alibi iam toties indicato publici magistratus deliguntur, tunc a nobis cum honorum suorum praefatione²⁰ recensebitur, cum vicos singulos obibimus. Comititia publica *Comaromii* ex instituto coeunt,²¹ ibidemque in urbica curia, [...] substructa,^{22 23} concelebrantur. Sigillum provinciae huius, militem cataphractum, dextra stricto ense, quasi ictum moliturum, et in cataphractura e corona emergentem refert. In clypeo²⁴ miles idem cum urso luctatur.²⁵ Ad provin[p. 43.]cialium bellicam virtutem ea simulacra²⁶ respicere, nemo non videt.

¹⁹ F *Iklad*; corr. a nobis ²⁰ *honorum suorum praefatione* F *honoribus suis praelatore*; corr. a nobis ²¹ F *caerent*; corr. sec. E ²² [...] *substructa* F om.; add. sec. E ²³ F add. *de rebus et negotiis provinciam, vel etiam privatorum negotia concernentibus* (nota copistae) ²⁴ F *clipeco*; corr. a nobis ²⁵ F add. *eumque devincat*; del. sec. E ²⁶ F *simulacre*; corr. a nobis

PARS SPECIALIS

DE

Processibus Comitatus Comaromiensis

PROOEMIUM¹²

Trifariam³ dispertivere primi metatores *Provinciam*⁴ *Comaromiensem*; nimirum in *Iaurinensem*, *Ujvariensem*, et *Insulanum Processum*,⁵ quorum nunc, situs, arces, oppida vicosque cum ea, qua pollent opportunitate [...]⁶ designabimus; quae autem diligentiam effugerint nostram, iis relinquemus ad perficiendum, qui maiore accuratioreque⁷ *Comitatus*, et quae ad huius notitiam pertinent, adparatu se⁸ pollent.

MEMBRUM I.

DE

Processu Comitatus Comaromiensis *Iaurinensi*.¹⁰

PROOEMIUM^{11 12}

Iaurinensis^{13 14} nominatur a finibus provinciae cognominis, quibus limitaneus¹⁵ est ab occidente.¹⁶ A meridie adfinis ei ora *Veszprimiensis*¹⁷ partim, partim *Albensis* adsedit:¹⁸ a quarum¹⁹ utraque; hic campestri, montosa illic regione disterminatur. Hinc orientem versus pergit²⁰ dirimiturque a processibus reliquis intercurrente²¹ *Danubio*. Obtus²² regionis elegans,²³ quippe in latam diffusus planitiem,²⁴ quae montibus *Vértesiis* succingitur: ubi et caedem silvae sunt. Reliqua pingues, et aperti colles, planis passim intermissis distinguunt.²⁵ Ager frumentarius²⁶ humo pulla, et resoluta, optimis quibusvis *Hungariae* comitatum²⁷ campis non cedit,²⁸ opimasque messes, sed laboriosas eas, praestat.²⁹ Nam non nisi sex iugis, et³⁰ tertia demum aratione, subactus,³¹ sementem

---

{Pars Spec. et prooemium} ¹ F praemium; corr. sec. D ² F add. in margine: NB. Hodie iuxta Görög: 1. Insulanum; 2. Udvardiensem; 3. Gesztensem; 4. Tatensem ³ F provinciam; corr. sec. D [...]riam ⁴ F processum; corr. a nobis ⁵ F om.; add. sec. D ⁶ [...]F om.; add. a nobis. sec. D ⁷ F adcuratioreque; corr. sec. D ⁸ se F om.; add. a nobis. sec. D ⁹ Comitatus Comaromiensis A om. ¹⁰ A Iauriensi ¹¹ F praemium; corr. a nobis ¹² Prooemium A om. ¹³ A Iauriensis ¹⁴ F add. hic processus; del. sec. AE ¹⁵ F vicinus; corr. sec. A ¹⁶ F occidenti; corr. a nobis ¹⁷ A Veszprimiensis; F Veszprimiensis; corr. sec. E ¹⁸ F ad sedit; corr. sec. E ¹⁹ A qua ²⁰ Hinc... pergit A pergit orientem versus ²¹ intercurrente omiss. apud A ²² A forma ²³ A pulcherrima est ²⁴ quippe... planitiem A lata, et diffusa plantities ²⁵ planis... distinguunt A intermissa passim planitie ²⁶ ager frumentarius A om. ²⁷ F comitatum; corr. a nobis ²⁸ Hungariae... non cedit A campis Hungariae fertilitate non cedunt ²⁹ sed... praestat A maiori tamen labore, sed non minus praestant ³⁰ et F om.; add. a nobis. sec. A ³¹ A subacti

admittit, atque reddit³² magno faenore:³³ nisi annus forte³⁴ rusticationi fuerit iniquus.³⁵ Colitur ab *Hungaris* potissimum, *Slavis* tamen, hic atque illic adscitis in supplementa.³⁶

SECTIO I.

DE

*Arcibus et oppidis Processus Iauriensis.*³⁷

S Y N O P S I S.

Tatae *origines et nomen: ex Bonfinio*¹ *recognoscitur: confirmaturque ex Timone: ac Ritio.*² ..... §. I.

*Adseruntur*³ *eadem diplomatum fide: praecipue Belae* IV. .... §. II.

Bulla Alexandri, pontificis maximi, in eam rem: quomodo Tata in saecularium potestatem praecipitaverit. ..... §. III.

Temporum illorum indoles, sacris institutis noxia: Stephani palatini coenobio quaedam violenter occupata restituentis pietas: opportune testata. ..... §. IV.

*Nicolai Garae*⁴ *palatini in redintegrandis coenobii Tatensis redivitibus solertia: huius ea de re tabulae: auctoris opinatio.*⁵ ..... §. V.

*Tata regibus facta propria: Matthiae Corvini ea aedificiis percolenda augustalis*⁶ *magnificentia: multum secessu*⁷ *eius delectabatur:*⁸ *priscorum regum in ea re*⁹ *laudabilis mos.* §. VI.

Descriptio Tatae illi Bonfinii suppar sed recentior. ..... §. VII.

Tatae flos, qui sub Matthia caput extulerat: sub Ladislao Dobsa pessumire: et sub Ludovico, filio, turpiter foedari coepit: [p. 45.] *rei*¹⁰ *gestae series: et facinus detestabile.* §. VIII.

*Caussae*¹¹ *Tatae postea pessum euntis: Ferdinando deditur: a Solimanno, gemina profectioe militari relinquitur intemerata: ob clientelam Ioannis regis.* ..... §. IX.

Consecuta hinc arcis fata: Turcae capto Strigonio, Tatae appropinquant: nec tentata obsidione metu praefectorum capiunt: et foede concremant. ..... §. X.

*Damna eo incendio arcis et oppido et regiis civium*¹² *operibus illata: insidetur, postliminio a nostris et praesidio munitur: quid denuo Tatum perdidit: tita† Hamsae Strigonio praefecti*¹³ *astu sub induciis intercipitur.* §. XI.

Tatae praefectus malae custoditae arcis negligentiam, capite luit: Ferdinandus per legatum a Solimanno frustra eam repetit: recipit, cum Hungarorum auxiliariis copiis Salmensis. ..... §. XII.

³² F reddunt; corr. a nobis ³³ magno foenore A alias minore, interdum maiore, [...] foenore ³⁴ forte A om.

³⁵ A iniquior ³⁶ colitur... supplementa A Utriusque tamen, non pauperis tantum, sed copiosi (A copiose) etiam [...] parva usura. Vili enim pretio ve<nditur> (?) [...] abundat (?), maiore, cum est parciore: quippe opulentioribus admodum profutura (?) [...] vias maior utilitas, quod paucae, quamvis per[...] [...]tium latera, vineae porrectae praebent. [...] etiam paupertas colonos premit. [...] paucis intermissis, Slavis, et Germanis [...] Catholica, Evangelica, atque Reforma<ta.> ³⁷ F Iauriniensis; corr. sec. DE {synopsis} ¹ F Bonfinio; corr. sec. D ² ac Ritio F et acrisio; corr. sec. D ³ F adserentur; corr. sec. D ⁴ F Garae; corr. sec. D ⁵ F opinato; corr. sec. D ⁶ F augenda potestatis; corr. sec. D ⁷ F fe[...]us; corr. sec. D ⁸ F detestabatur;

Capitur iterum iterumque Sinani¹⁴ iussu ante oppugnatum Iaurinum: magno Christianorum malo ingenti contra Sinanis a Comaromio fugientis commodo: recuperatur a nostris denuo inusitato petardae beneficio. §. XIII.

Denuo in Tatam oppugnandam incumbunt Turcae: obsidionis¹⁵ ratio: frustranea nostrorum defensio. .... §. XIV.

Clades, ex hac obsidione arcis irreparabilis: eliditur quasi iure postliminii e Turcarum manibus, sub ipsis Budae oppugnandae adparatibus: ductore Schwartzenburgo:¹⁶ sequuntur Tatam arces circumscitae. .... §. XV.

Postea fortunam Tatae, vicini Strigonii plerumque experiebatur: quid ei¹⁷ bellis superioris saeculi civilibus evenerit: fit adversus Turcas limitaneum propugnaculum: munitur publicis regni operis: tentatur brumali Turcarum adsultu:¹⁸ quos male mulctatos repellunt nostri. .... §. XVI.

Hodiernus Tatae possessor, et huius de instauranda¹⁹ arce sollicitudo. .... §. XVII.

Moenium et propugnaculorum, quo iam sunt, habitus: fossarum aquosarum circumquaeratio:²⁰ molae arcis vicinae, complures: scaturiginosi situs theremis idonei²¹ et horum hinc nomina:²² rivorum inde ortorum natura et in²³ molis versandis utilitas: scaturigines aliae, crebrae eae ac iucundae: specus suapte²⁴ natura²⁵ concamerata, ac fonte admirando²⁶ notabilis: lacus Vadimonis illi similis: aquarum miracula reliqua: insulae natantes. §. XVIII.

Aquaeductuum²⁷ Matthiae Corvini rudera: topi²⁸ et marmoris in agro Tatensi copia:

situum circa arcem amoenitas: aeris nubilo caelo gravitatem venti, quos Danubius secum vehit, temperant. .... §. XIX.

Oppidum arcis circumpositum: bifariam id dividitur, in Hungaricum: eius situs: et Slavonicum, quod etiam Germani incolunt: terreni Tatensis ingenium. .... §. XX. [p. 46.]

II. Arx Vitam

Vitami situs: substructiones angustae, et tennes: prospectus longe lateque patens: insidetur, sed et deseritur a Turcis.

III. Arx Gesztes

Gesztes silvas insidit Vértesias: situs commodus: molis totius ratio: fata post Budam captam. .... §. I.

Arcem diutius insident Turcae: impressione subita capitur iterum a nostris: ac brevi post restituitur, ob ferocientis Ferhatis²⁹ irrequiem. .... §. II.

Tenetur inde captiva Gesztes a Turcis, recipiturque postliminio Iaurino capto: in lustrum latronum, magno regionis circumscitae malo, degenerat: intercipitur ideo a Turcis, atque in aëra eliditur, estque informe rudus. .... §. III.

IV. Commercii rudus

Ruderum situs, quae docti commercium³⁰ fuisse existimant, vulgus Cyreniam.

V. Bregetii rudus

Ruderis Bregetii vestigium: vulgo nostris Appollonia dicitur: multis Pannonia.

corr. sec. D ⁹ in ea re F incare; corr. sec. D ¹⁰ rei add. a nobis ¹¹ F Ussae; corr. a nobis ¹² F cirorum; corr. a nobis ¹³ F profecti; corr. sec. notam marginalem ¹⁴ F Sinaci; corr. a nobis ¹⁵ F expeditionis; corr. sec. notam marginalem ¹⁶ F Schvarczemburgio ¹⁷ F om.; add. sec. notas marginalis. ¹⁸ F assultu ¹⁹ F instruenda; corr. sec. notam marginalem ²⁰ F variae; corr. sec. notam marginalem ²¹ F idonei; corr. sec. D ²² F add. et; del. sec. D ²³ F om.; add. sec. notam marginalem ²⁴ F siccante sec. notam marginalem ²⁵ F naturae; corr. sec. D ²⁶ F adminando; corr. a nobis ²⁷ F aquae ductuum; corr. sec. D ²⁸ F topi; corr. sec. D ²⁹ F Sibatis; corr. a nobis ³⁰ F Commercium; corr. a nobis

I. *Arx et oppidum TATA*¹

§. I.

Tatae *origines et nomen:* Vetus est arcis *Tatae*² moles: quippe <cuius or>tus natalibus S. STEPHANI,³ ⁴[...]dato coevos [...] Sed res a capite⁵ recognoscenda est. quod et meretur sane; quando ab THEODATO, ho<mine> [...], posita, et nomen ab eo accepit, et refert adhuc tenerrimae [...]tatis, qua virum eum STEPHANUS prosequabatur.⁶ Utrumque [...] BONFINIUS:^{a)} *Theodatus, qui apud Sanseverinates latius in Apulia quondam imperaverat, in Hungariamque⁸ patriis finibus eiectus evaserat, et a Geysa duce mirifice observabatur, Stephanum e sacro fonte eduxit: quare sacrosancti patris iure, ab eo semper vernacula Italarum lingua reverenter⁹ Tata, id est pater, salutatus est. Et cum¹⁰ haud procul a Danubio coenobium fundasset, ac villam erexisset, nunc quoque id cum rure¹¹ Tata nominatur, ubi celeberrima a divo Matthia Corvino, tempestate nostra, regia cum vivariis et lacu constructa est.¹²*

Ex Bonfinio⁷ recognoscuntur: Ita de oppidi originibus historicus. Nescio [...] venire certe sine ratione haud potuit, scito, gra<vi>que scriptori, TIMONI,^{b)} ¹³quod THEODATI gentem dubiam fecerit; *suscipitur*, inquit, STEPHANUS¹⁴ *ex lavacro a Theodato comite Bohemo, an¹⁵ Apulo?* Nostra quidem parum interest, *Bohemus fuerit Apulusve?* modo alterutram sententiam,^{c)} ¹⁶[...] idoneam adfirmasset. Id peculiare in his originibus fuit, quod in oppido monuimus, quod coenobio condito, agri locum fecerit THEODATUS. TIMON,ⁱⁱ *Stephanus <inquit,>¹⁸ Theodatum, Tatam, hoc est, patrem vocabat. In cuius nominis memoriam Theodatus Tatam oppidum et Abbatiam Benedictinorum SS. Petri et Pauli condidit. Sic et RITIUS Tatae adpellationem deri<vat>, quando positi hic coenobii meminit.¹⁹ Adeodatum, inquit,ⁱⁱⁱ ex familia sancti Severini in regno Siciliae nobilissima, qui duo coenobia statuit in Pannonia, alterum cognomento de Tata,*

confirmantur ex Timone.¹⁷

ex Ritio.

a.) [BONFINI 1581. p. 169.]

b.) [TIMON 1736. p. 1.]

c.) RANSANUS Indice VIII. qui sic loquitur: *huc vir quidam, qui ex Campania cum suis venerat auxiliis, Adeotatus nomine, ortus, ex genere clarissimorum Comitum Santeverini, et Adalbertus, qui S. STEPHANUM de sacro baptizmi fonte levaverunt.*

{§. I.} ¹ F *Tatta*; corr. sec. ADE ² F *Tata*; corr. a nobis ³ *natalibus S. Stephani* add. a nobis. sec. D ⁴ F add. *amoenissima, ut iure omnibus anteferetur*; del. sec. D ⁵ [...]dato coevos [...] Sed res a capite F om.; add. sec. D ⁶ *recognoscenda est... prosequabatur* F om.; add. sec. E ⁷ F *Bonfinio*; corr. sec. E ⁸ BONFINI 1581. *Ungariamque* ⁹ BONFINI 1581. *praereverenter* ¹⁰ BONFINI 1581. *quum* ¹¹ E *iure*; corr. sec. BONFINI 1581. l. c. ¹² *sed res... constructa est* F [...] *exstruxisse eam fertur Theodatus, qui ex Campania exactus cum suis, venit in Hungariam, et a Geysa duce susceptus, ferus fuisse comes, et familiaritati eius usus, tanta, ut Stephanum, filium eius e sacro fonte levaverit, qui eum salutabat, Tata appellavit, unde nomen orti Tata, datum a tenerrima salitatione Stephani in Theodato facta Tata.; A [...] observatum, Stephanum, filium eius, e sacro fonte eduxisse, quare sacrosancti patris iure ab eo semper reverenter Tata, id est Pater, salutatum fuisse, scribit* ¹³ litterae nota add. sec. D; nota ipsa add. a nobis ¹⁴ add. a *Belio* ¹⁵ TIMON 1736. l. c. *aut* ¹⁶ in nota c.) VIII. F IX.; corr. sec. RANSANUS 1600. p. 222.; *qui* F om.; add. h sec. RANSANUS 1600. l. c.; *auxiliis* F *auxilii*; corr. sec. RANSANUS 1600. l. c.; *Adalbertus* F *Albertus*; corr. sec. RANSANUS 1600. l. c.; *qui S. Stephanum* RANSANUS 1600. l. c. *de quo supra facta est mentio; baptizmi* RANSANUS 1600. l. c. *baptismi; levaverunt* F *levarunt*; corr. sec. RANSANUS 1600. l. c. ¹⁷ [*confirmantur ex Timone*] F *ex Timone scriptor conficiens*; corr. sec. D ¹⁸ add. a nobis ¹⁹ *Ita de oppidi... meminit* add. sec. DE

ⁱ *An nota c.) hic ponenda sit, nescimus; eius enim locus nullo manuscripto apparet.*

ⁱⁱ *Vide TIMON 1736 p. 1.*

ⁱⁱⁱ *Vide RITIUS 1517. p. 69.*

*alterum de Parato, regemque*²⁰ Stephanum, eius nominis primum, qui postea consecratus est,²¹ ab Alberto Racensi pontifice²² baptizatum,²³ die Lustrico de²⁴ sacro²⁵ fonte²⁶ levavit. Unde Tata ab ipso rege honoris causa adpellatus²⁷ est, et enim Tatam generaliter illi patrem vocant, ex quo monasterium, quod Adeodatus exstruxit,²⁸ de Tata cognominatum dicitur.^{29 30}

§. II.¹

[...]ⁱ In nomine Sanctae Trinitatis, et individuae unitatis, Bela, DEI gratia Hungariae,² Dalmatiae, Croatiae, Ramae, Serviae, Galliciae,³ et⁴ Lodomeriae, Cumaniae, Bulgariaeque rex, omnibus Christi fidelibus praesens scriptum inspecturis, salutem in omnium Salvatore.⁵ Universorum notitiae volumus declarare, quod antecessores nostri pia memoriae Geiza⁶ dux, et S.⁷ Stephanus, filius eius primus rex Hungariae, plantatores et amatores primitivi gratia spiritus sancti, novellae fidei Christianae per partes Hungariae per⁸ gratiam et merita comitis Deodati, qui erat⁹ unus ex principalibus principibus, tunc regni Hungariae, qui quidem comes adiutor convertendi gentes incredulas, et¹⁰ rebelles fidei veritati,¹¹ ac¹² legis divinae¹³ <propugnator ac>¹⁴ propagator, una cum [p. 49.] duce Geiza¹⁵ supradicto, et caeteris nobilibus terrigenis,^{16 17} advenis, et episcopis exstitit¹⁸ gloriosus, qui¹⁹ etiam sanctum regem Stephanum praenominatum cum sancto Adalberto episcopo, de fonte baptismatis²⁰ sublevavit, magnam partem regni Hungariae eidem²¹ comiti Deodato haereditarie²² tradiderunt et contulerunt, praecipue tamen villam, quae Tata nominatur, cum omnibus utilitatibus, proventibus²³ praesentibus et futuris, videlicet metis, montibus, vineis, aquis, molendinis, campis, agris, pratis, teloniis,

*Adseruntur
eaedem diplo-
matum fide:
praecipue Be-
lae IV.*

²⁰ F regem; corr. sec. RITIUS 1517. l. c. ²¹ eius... est F om.; add. sec. RITIUS 1517. l. c. ²² F om.; add. sec. RITIUS 1517. l. c. ²³ F baptizarum; corr. a nobis ²⁴ F ex; corr. sec. RITIUS 1517. l. c. ²⁵ sacro F om.; add. a nobis. sec. RITIUS 1517. l. c. ²⁶ F forte; corr. sec. RITIUS 1517. l. c. ²⁷ RITIUS 1517. l. c. appellatus ²⁸ RITIUS 1517. l. c. extruxit ²⁹ Ita de oppidi... dicitur A om. ³⁰ F add. sec. A Is itaque, in hoc secessu, valle amoenissima, duobus [p. 47.] milliaribus Comaromio in meridiem, inter utrinque editos colles, et montes silvae Vértessiae, propter flumen Danubii exporrectae, erexit villam, eandemque in pignus sacrae cognationis, suscepto a se ex lavacro S. Stephano, dono dedit. (in F add. sunt in nota: Decadis II. Lib. I. f. 1002. Petri Ramsanii Epitome rerum Hungaricarum, Michaëlis Riti De rebus Hungar. [...] extrema pagina 840, quarum uterque Adeodatatum [...]) Quare postea idem Stephanus, villam sibi ita collatam, ea habuit aestimatione, eoque honore, ut non modo recordationis causa Tatam eandem appellaverit, sed etiam auxerit sacris, profanisque aedificiis, tametsi iam monasterium quoque ab eodem THEODATO excitatum ibidem tradat RITIUS. Ita enim ille: Adeodatus, inquit, regem Stephanum ab Alberto Racensi baptizatum, die lustrico ex <sacro> fonte levavit. Unde Tata ab ipso rege honoris causa adpellatus est, et enim Tatam generaliter illi patrem vocant, ex quo monasterium, quod Adeodatus exstruxit de Tata cognominatum dicitur. Istvánfyus Theodatatum fuisse olim existimat et innuit. Aliis vocatur Dotis, quasi ob dotem, in qua Tata reginis Hungariae collata olim fuerit. Quidquid eius rei sit, villa haec post in arcem mutata, castroque munita, abbatiae quo[p. 48.]que tenuit dignitatem, D. Petro et Paulo sacram, quam adhuc sibi vindicant PP. Benedictini montis Pannoniae. Sed dein desolatam, p[...] [...] sationibus nullus excoluit magis, quam sanctus rex. [...] quae quia in D et E non inveniuntur, a nobis ex editione sunt exclusa {§. II.} ¹ §. II. F om.; add. sec. synopsis. ² Dipl. cit. Ungariae ³ Dipl. cit. Gallitiae ⁴ et Dipl. cit. om. ⁵ F salus tamen; corr. sec. Dipl. cit. ⁶ Dipl. cit. Geisa ⁷ F om; add. sec. E et Dipl. cit. ⁸ Dipl. cit. ob ⁹ F fuerat; corr. sec. E et Dipl. cit. ¹⁰ F om; add. sec. E et Dipl. cit. ¹¹ EF veritatis; corr. sec. Dipl. cit. ¹² F et; corr. sec. E et Dipl. cit. ¹³ F divinae; corr. sec. Dipl. cit. ¹⁴ propugnator ac F om; add. sec. E et Dipl. cit. ¹⁵ Dipl. cit. Geisa ¹⁶ F alienigenis; corr. sec. Dipl. cit. ¹⁷ Dipl. cit. add. et ¹⁸ Dipl. cit. exstitit ¹⁹ EF quin; corr. sec. Dipl. cit. ²⁰ F baptismatis; corr. sec. Dipl. cit. ²¹ F et postea; corr. sec. Dipl. cit. ²² F haereditariae; corr. sec. E et Dipl. cit. ²³ proventibus add. a nobis. sec. Dipl. cit.

ⁱ Diploma infra citatum in d. 18. Mart. 1263. a Bela IV. promulgatum est; quod in transcripto saec. 18. promulgato remansit. Vide in MOL DL-DF nr. 86774.

et quibuscunque aliis pertinentiis, et libertatibus²⁴ eidem Deodato²⁵ comiti perpetuo possidendam, aut certe, cuicumque²⁶ vellet, alteri²⁷ vendendam,²⁸ aut certe²⁹ gratis pro DEO libere donandam, et legendam³⁰ propriam, et liberam haberet facultatem, praesertim, cum idem comes Theodatus,³¹ absque haeredibus permaneret, et proles non haberet, cogitans apud se tamquam³² bonus, et fidelis aemulator fidei Christianae, habens³³ spem retributionis divinae in futurum, et in³⁴ animae suae remedium de consensu et³⁵ voluntate et permissione³⁶ sancti regis Stephani praedictam villam Tata cum omnibus iuribus, libertatibus et utilitatibus praesentibus, et futuris superscriptis, pro testamento perpetuo monasterio <beatorum>³⁷ Petri et Pauli apostolorum de dicta Tata, quod ipse comes fundaverat, dotaverat,³⁸ legavit, donavit, et in aevum concessit.³⁹ Et in signum huius rei, et facti [p. 50.] <praefatus>⁴⁰ rex, Sanctus Stephanus dictam villam ob reverentiam et memoriam dicti comitis Theodati,⁴¹ et testamenti facti per ipsum Tata nominavit,⁴² quod pater spiritualis interpretatur, vulgariter,⁴³ volens intelligi per hoc,⁴⁴ <inposterum,>⁴⁵ quod esset donatio, et concessio spiritualis et non saecularis, <videlicet>⁴⁶ per⁴⁷ testamentum ecclesiae et monasterii S.⁴⁸ Petri et Pauli apostolorum de Tata <in aeternum duratura,>^{49 50} et nullatenus⁵¹ a saecularibus <mancipanda. Praeterea, cum regum sit ecclesias Christi magis augere, quam bonis minuere, melius protegere, quam destruere, optimum vero plus DEUM timere, quam terrena rapere, et possidere iniuste. Ideo, ne DEI, omnipotentis, et sanctorum Petri et Pauli apostolorum, et indignationem beati regis Stephani incurreremus, sicut nec acquirere, nec attrahere nobis debemus, neque volumus, omnia superscripta firma, et rata, et in perpetuum duratura per omnia confirmamus duplicis sigilli nostri nihilominus munimine roborando.>⁵² Datum <per>⁵³ ma<nus>⁵⁴ venerabilis⁵⁵ patris, DEI gratia Philippi⁵⁶ Strigoniensis archiepiscopi,⁵⁷ aulae nostrae cancellarii,⁵⁸ dilecti, et fidelis nostri, anno Domini millesimo ducentesimo sexagesimo tertio, regni autem nostri anno⁵⁹ vicesimo octavo, decimo quinto Calendas⁶⁰ Aprilis.

§. III.

Bulla Alexandri, pontificis maximi in eam rem.

Hucusque diploma, ad quod perscribendum ALEXANDER IV. pontifex maximus, BELAM regem [p. 51.] monuit peculiari *bul*la, quam quia in adparatibus nostris est, nihil dubitamus adscribere.¹ *Alexander episcopus, servus servorum Dei, charissimo in Christo filio*

²⁴ F ubertatibus; corr. sec. Dipl. cit. ²⁵ Dipl. cit. *praefato* ²⁶ F quae; corr. sec. Dipl. cit. ²⁷ F aut; corr. sec. Dipl. cit. ²⁸ F impendendam; corr. sec. Dipl. cit. ²⁹ certe Dipl. cit. om. ³⁰ F tenendam; corr. sec. Dipl. cit. ³¹ Dipl. cit. *Deodatus* ³² Dipl. cit. *tamquam* ³³ F quod habeamus; corr. sec. Dipl. cit. ³⁴ et in F tenet; corr. sec. Dipl. cit. ³⁵ de consensu et F dandum conferendumque; corr. sec. Dipl. cit. ³⁶ F punissione; corr. sec. Dipl. cit. ³⁷ beatorum F om.; add. a nobis. sec. Dipl. cit. ³⁸ F donaverat; corr. sec. Dipl. cit. ³⁹ F cessit; corr. sec. Dipl. cit. ⁴⁰ praefatus F om.; add. a nobis. sec. Dipl. cit. ⁴¹ Dipl. cit. *Deodati* ⁴² F nominata; corr. sec. Dipl. cit. ⁴³ F vulgos ⁴⁴ intelligi per hoc Dipl. cit. *per hoc intelligi* ⁴⁵ in posterum F om.; add. a nobis. sec. Dipl. cit. ⁴⁶ videlicet F om.; add. sec. Dipl. cit. ⁴⁷ per Dipl. cit. om. ⁴⁸ Dipl. cit. *Beatorum* ⁴⁹ in aeternum duratura F om.; add. sec. Dipl. cit. ⁵⁰ F add. *tum*; del. a nobis ⁵¹ F nullatenus; corr. sec. Dipl. cit. ⁵² *mancipanda... roborando* F om.; add. sec. Dipl. cit. ⁵³ F om.; add. sec. Dipl. cit. ⁵⁴ F om.; add. sec. Dipl. cit. ⁵⁵ F *venaurius* corr. sec. Dipl. cit. ⁵⁶ F *ecclesiae*; corr. sec. Dipl. cit. ⁵⁷ Dipl. cit. *Archi-Episcopi* ⁵⁸ F *cancellari*; corr. sec. E et Dipl. cit. ⁵⁹ anno Dipl. cit. om. ⁶⁰ Dipl. cit. *Kalendas* {§. III.} ¹ F add. *indicare* (nota copistae)

¹ *Bulla Alexandri IV. PP. 27. Apr. 1260. edita nunc in archivo archiabbatiae S. Montis Pannoniae invenitur, cuius photographiam vide in MOL DL-DF nr. 207057. Cum Belius archiabbatiam istam, ut ipse scribit, a. 1730. visitavit, haud scio an hac occasione textum bullae istius ex originali exscripserit. De visitatione vide in hoc volumine p. 205–206.*

illustri regi Hungariae^{c.)21} salutem et apostolicam benedictionem. Cum illa, quae faciunt ad tui³ nominis claritatem, atque nostram immunitatem offendere minime conveniat, sed nobis et tuo nomini diligenter intendere decet, <ut>⁴ nostra et tua in huiusmodi claritas semper de bono in melius valeat adaugeri; expedit, quod pium esset, et iustum, ut in temporibus opportunis affectu prompto⁵ erga quoslibet exerceas, praecipue⁶ circa⁷ praelatos ecclesiarum, regni tui, vigilantia animo prosequaris.⁸ Sane dilecti⁹ filii,¹⁰ abbas, et conventus monasterii de Tata, Ordinis sancti Benedicti¹¹ transmissa¹² nobis petitione monstrarunt, quod cum felicis recordationis Innocentius^{d.)13} <pp,>¹⁴ praedecessor noster, venerabili fratri nostro episcopo Vesprémiensi^{15 e.)ii16} dedisset sub certa forma per¹⁷ litteras <apostolicas in mandatis, ut si eidem¹⁸ legitime constaret, villam de Tata ad dictum monasterium pertinere,¹⁹ illam, amotis exinde quibuslibet illicitis detentoribus, eidem monasterio restitueret; idem episcopus, quia sibi de hoc legitime constitit, praedictam²⁰ villam auctoritate litterarum ipsarum sententialiter restituit monasterio memorato. Nosque, quod ab eodem episcopo super hoc provide factum existit, per nostras litteras duximus confirmandum.>²¹ Quia vero nobili²² viro <Stepha>no, Matthaeo²³ familiari tuo²⁴ dictam²⁵ <villam>²⁶ detinente,²⁷ contra Deum et iustitiam²⁸ occupatam, idem²⁹ abbas et conventus de restitutione habita sententia huiusmodi, nullum potuerat³⁰ consequi finem iustitiae suae, cum propter facti[p. 52.]onem suam nullus de partibus illis³¹ castrensibus³² restitutionem memoratam <velit>³³ executioni mandare. Serenitatem tuam adtente³⁴ requirendam esse³⁵ duximus, et rogandam, quatenus dictum nobilem, quod villam ipsam <eisdem>³⁶ abbati et conventui restituere³⁷ non intermittat, eosque³⁸ illam de caetero pacifice possidere permittat,³⁹ regia potestate compellas, ita, quod eisdem abbate⁴⁰ et conventu <optatum>⁴¹ commodum⁴² de huiusmodi⁴³ precibus nostris reportasse gaudentibus, nos tibi spirituales exinde gratias referamus. Datum Anagninae,⁴⁴⁴⁵ quinto Calendas⁴⁶ Maii, pontificatus nostri anno sexto. Nimirum ita reor evastata per Tartaros Hungaria, in primis adversus coenobia⁴⁸ sanguinolentissimam tempestatem desaevisse.⁴⁹ Ergo, monachis, seu caesis, seu fuga salutem quaerentibus,⁵⁰ pronum erat ab violentis hominibus, quique clientelis

quomodo Tata in secularium⁴⁷ potestatem praecipitaverit.

c.) BELAM IV. fuisse aetas *Alexandri* pontificis maximi evincit.

d.) Fuit *Innocentius IV.* creatus anno MCCXVIII. mortuus anno MCCLV.

e.) *Paulum* fuisse reor, de quo legit *Historia Coenobitica* l. II. c. III. pag. 78.

² Dipl. cit. *Ungariae* ³ F *sui*; corr. sec. Dipl. cit. ⁴ (F) om. *ut* add. sec. Dipl. cit. ⁵ E *prompto*; Dipl. cit. *prompt* (!) ⁶ Dipl. cit. *precipue* ⁷ F *viros*; corr. sec. D et Dipl. cit. ⁸ F *prosequere*; corr. sec. Dipl. cit. ⁹ F *dilecte*; corr. sec. Dipl. cit. ¹⁰ F *fili*; corr. sec. Dipl. cit. ¹¹ *Ordinis sancti Benedicti* F om.; add. sec. D et Dipl. cit. ¹² F *demissa*; corr. sec. Dipl. cit. ¹³ Dipl. cit. *Inocentius* ¹⁴ *pp* F om.; add. sec. Dipl. cit. ¹⁵ Dipl. cit. *Vesprimiensi* ¹⁶ in nota e.) *coenobitica* F *caenobiticum*; corr. a nobis ¹⁷ F add. *certas*; del. sec. Dipl. cit. ¹⁸ Dipl. cit. *ei* ¹⁹ Dipl. cit. *pertineret* (?) ²⁰ Dipl. cit. *praedictam* ²¹ *apostolicas... confirmandum* F om.; add. sec. Dipl. cit. ²² Dipl. cit. *fideli* ²³ Dipl. cit. *Matthey* ²⁴ F *suo*; corr. sec. Dipl. cit. ²⁵ Dipl. cit. *ad[...]* ²⁶ F om.; add. sec. Dipl. cit. ²⁷ F *detia ente*; corr. sec. Dipl. cit. ²⁸ F *maiestatem*; corr. sec. Dipl. cit. ²⁹ Dipl. cit. *iidem* ³⁰ Dipl. cit. *potuerant* ³¹ F *suis*; corr. sec. Dipl. cit. ³² F add. *vellet*; del. a nobis. sec. Dipl. cit. ³³ F add. *velit*; add. a nobis. sec. Dipl. cit. ³⁴ Dipl. cit. *attente* ³⁵ *esse* Dipl. cit. om. ³⁶ *eisdem* F om.; add. sec. Dipl. cit. ³⁷ F *reddere*; corr. sec. Dipl. cit. ³⁸ F *eoque*; corr. sec. Dipl. cit. ³⁹ F *permittatur*; corr. sec. Dipl. cit. ⁴⁰ F *abbatae*; corr. sec. D et Dipl. cit. ⁴¹ *optatum* F om.; add. a nobis. sec. Dipl. cit. ⁴² Dipl. cit. *comodum* ⁴³ F *huiusce*; corr. sec. Dipl. cit. ⁴⁴ F *Romae*; corr. sec. Dipl. cit. ⁴⁵ Dipl. cit. *Anagnie* ⁴⁶ Dipl. cit. *Kal.* ⁴⁷ F *secularem*; corr. sec. E ⁴⁸ F *caenobia*; corr. a nobis ⁴⁹ F *desevise*; corr. sec. E ⁵⁰ F *querentibus*; corr. a nobis

ⁱ Ex nota c.) conici potest, fuisse in textu notam b.), quae tamen nusquam reperitur.

ⁱⁱ Haec nota a nobis huc inserta; in manuscriptis enim locus eius non apparet.

valebant, sacras istiusmodi possessiones occupari,⁵¹ atque praeter fas, et aequum alienari penitus: qualem fuisse oportuit *Stephanum* hunc *Matthaei*⁵² filium, de quo pontifex queritur.⁵³ Haec non est $\dagger$ vitiosum $\dagger$ neglexisse, uti lux regio diplomati⁵⁴ adfundatur, atque constet $\dagger$ pro pala<m> $\dagger$ locum dedisse BELAM, precibus pontificiis.⁵⁵

§. IV.

*Temporum
indoles
illorum, sacris
instituis
noxia:*

*Stephani
palatini
coenobio
quaedam
violenter⁷
occupata
restituentis,
pietas.*

At enim degenerarunt sensim, in eam indolem tempora, ut nec sacrosancta¹ pontificum regumque² instituta intemerata relinquerentur. Quae quidem licentia, cum³ coenobia⁴ alia, tum *Tatense* istud opibus minuit, quando nunquam defuere, qui rem suam, his eiusmodi accessionibus⁵ auctitare,⁶ haud turpe ducerent. En! lector amice, rem confessam et in tabulas relatam:ⁱ *Nos Stephanus, regni Hungariae palatinus, et iudex Cumanorum memoriae* [p. 53.] *commendamus*⁸ *tenore praesentium significantes,*⁹ *quibus expedit universis, quod licet nos quandam particulam terrae Sancti Nicolai et Sanctae Margarethae vocatas, de iure et de facto*¹⁰ *monasterio beatorum apostolorum Petri et Pauli de Tata, pertinentem ad tempus in usum*¹¹ *populis nostris <de dicta Tata applicassemus, ac etiam quoddam pratum Mester Véttye vocatum iuxta fluvium Füzeg adiacentem, quod etiam per praedecessores nostros>*¹² *occupatum, de facto cognovimus,*¹³ *et etiam quoddam molendinum*¹⁴ *dicti monasterii, quod nos ex*¹⁵ *inductione quorundam*¹⁶ *per jobbagyones*¹⁷ *nostros de Tata praedictos penitus*¹⁸ *feceramus devastari. Nos*¹⁹ *itaque in animo nostro revolventes, ne*²⁰ *infuturum*²¹ *conscientia nostra in*²² *huiusmodi occupationibus laederetur,*²³ *praedictam terram,*²⁴ *pratum, et molendinum, praedicta ipsi monasterio supradicto*²⁵ *remisimus, et restituimus*²⁶ *pleno iure, quoad ipsum*²⁷ *pertinere*²⁸ *dignoscebatur monasterium. Mandamus igitur*²⁹ *omnibus et singulis demum*³⁰ *nostris officialibus, <et iobbagionibus>*³¹ *de dicta*³² *Tata, ne*³³ *amplius uti*³⁴ *praemissis, vel*³⁵ *se aliquando*³⁶ *intromittere praesumant,*³⁷ *<volumus etiam, ut molendinator praedicti monasterii, aut ad molendina monasterii venire volentes in nullo impedire praesumant vel>*³⁸

⁵¹ F occupavisse; corr. a nobis ⁵² F Mathiae; corr. sec. E ⁵³ EF quaeritur; corr. a nobis ⁵⁴ F diplomate; corr. sec. E ⁵⁵ F pontificis; corr. sec. E {§. IV.} ¹ F sacro sancta; corr. sec. E ² F regumque; corr. a nobis ³ E tum ⁴ F caenobia; corr. a nobis ⁵ F accessoribus; corr. sec. D ⁶ F auctoritare; corr. sec. D ⁷ F volenter; corr. sec. DE ⁸ F mandamus; corr. sec. DE; Dipl. cit. comendamus ⁹ Dipl. cit. significando ¹⁰ de facto F dote; corr. sec. Dipl. cit. ¹¹ F luctuosum; corr. sec. Dipl. cit. ¹² de dicta... nostros DF om.; add. sec. Dipl. cit. ¹³ F agnovimus; corr. sec. Dipl. cit. ¹⁴ F molentinum; corr. sec. Dipl. cit. ¹⁵ F ei; corr. sec. Dipl. cit. ¹⁶ Dipl. cit. quorumdam ¹⁷ Dipl. cit. iobbagiones ¹⁸ F paenitus; corr. a nobis ¹⁹ devastari. Nos F devastavimusque; corr. sec. Dipl. cit. ²⁰ ne F om.; add. sec. Dipl. cit. ²¹ F futurum, ut; corr. sec. Dipl. cit. ²² in F om.; add. sec. Dipl. cit. ²³ F lederetur; corr. a nobis ²⁴ praedictam terram F proinde tam agrum, quam; corr. sec. Dipl. cit. ²⁵ F supra praedicto; corr. sec. Dipl. cit. ²⁶ F remittimus; corr. sec. Dipl. cit. ²⁷ quoad ipsum F quod adeptum; corr. sec. Dipl. cit. ²⁸ F sustinere; corr. sec. Dipl. cit. ²⁹ F ratum; corr. sec. Dipl. cit. ³⁰ demum Dipl. cit. om. ³¹ et iobbagionibus F om.; add. a nobis. sec. Dipl. cit. ³² F dedicta; corr. a nobis ³³ F nom; corr. sec. Dipl. cit. ³⁴ F verum; corr. sec. Dipl. cit. ³⁵ vel F om.; add. sec. Dipl. cit. ³⁶ F dum et quando; corr. sec. Dipl. cit. ³⁷ F et praesumere; corr. a nobis ³⁸ Dipl. cit. add. volumus etiam, ut molendinator praedicti monasterii, aut ad molendina monasterii venire volentes in nullo impedire praesumant

ⁱ *Diploma infra citatum d. . Ian. 1392. a palatino Stephano promulgatum est; quod in eodem transcripto saec. 18. concinnato, ac diploma Belae IV. prius a Belio insertum, remansit. Vide in MNL OL DL-DF nr. 86774. Vide etiam notam nostram i. in p. 301.*

audeant. Datum in villa nostra Tata praedicta, feria³⁹ quarta proxima post <festum>⁴⁰ epiphaniarum⁴¹ Domini, anno eiusdem MCCCXCII.⁴²

Heus †parcite†⁴³ fasso.ⁱ

Opportuna nimirum *Stephanum* poenitentia subiit, quippe cui idem hic †[...] amississe [...]ii tabulas nunc exhibitas confiteri maluit, poenitentialis fuit, deditque locum *Leustachio de Iolsva*,⁴⁴ qui ei in eo magistratu [...] hoc eodem surrogatus est, [...]† caeteroquin, quod villam *Tata* suam appellat⁴⁵ *Stephanus*,^{g)} ⁴⁶iii triste praebet indicium, iam⁴⁷ ea tempestate, elisam ex manibus abbatis S. S.⁴⁸ Petri et Paulli⁴⁹ *Tatam* [p. 54.] fuisse, quod quemadmodum acciderit, investigatu⁵⁰ impeditum est.

*opportune
testata.*

§. V.

Certum est, subinde reges ipsos, tamquam¹ summos ecclesiarum patronos, ea fuisse positos auctoritate, ut vel alienarent has illasve, opulentiorum monasteriorum possessiones, vel tenuioribus aliis impertirentur. Dabo et in eam rem litteras publica² perscriptas³ auctoritate:^{iv} *Nos*⁴ *Nicolaus de Garra*⁵ *regni Hungariae palatinus, et iudex Cumanorum memoriae commendamus*,⁶ *quod*⁷ *in congregatione nostra generali et universitate nobilium Iaurinensis*⁸ *et Comaromiensis*⁹ *Comitatuum*¹⁰ *feria secunda videlicet <in quindenis>*¹¹ *festi*¹² *sanctorum*¹³ *Philippi et Iacobi apostolorum in oppido Tata celebrata, religiosus vir dominus*¹⁴ *Ludovicus abbas ecclesiae de*¹⁵ *ipsa Tata de medio aliorum exurgendo*¹⁶ *proposuit eo modo, quod tributum*¹⁷ *indicta <civitate Tata>*,¹⁸¹⁹ *existens semper, et ab antiquo <dictae>*²⁰ *suae abbatae*²¹ *pertinuisset*²² *iure haereditario, et adhuc vice comiti, iudicibus nobilium iuratisque assessoribus dicti Comitatus Comaromiensis*²³ *constaret evidenter. Petens nos cum instantia, ut iidem*²⁴ *v. comites*,²⁵ *iudices nobilium, iuratique assessores, qualiter*²⁶ *de praemissis*

Nicolai Garae palatini, in redintegrandis coenobii Tatenensis reditibus solertia: huius ea de re tabulae:

g) Vide *Catalogum Palatinorum IONGELINII*.

³⁹ Dipl. cit. *Ferria* (!) ⁴⁰ *festum* F om.; add. sec. Dipl. cit. ⁴¹ F *epiphaniam*; corr. sec. Dipl. cit. ⁴² F *MCCCXXVII*; corr. a nobis ⁴³ F *partire*; corr. a nobis ⁴⁴ F *Isva*; corr. a nobis ⁴⁵ F *apellat*; corr. a nobis ⁴⁶ In nota g.) F *Naliniu*; corr. a nobis ⁴⁷ F *eam*; corr. sec. D ⁴⁸ S. F om.; add. sec. D ⁴⁹ F *Pauli*; corr. sec. DE ⁵⁰ D *vestigatu*; F *vestigatum*; corr. sec. E {§. V.} ¹ D *tanquam* ² F *puplica*; corr. a nobis ³ F *perscripta*; corr. sec. DE ⁴ *Nos* F om.; add. sec. Dipl. cit. ⁵ Dipl. cit. *Gara* ⁶ Dipl. cit. *comendamus* ⁷ F add. *nos*; del. a nobis ⁸ Dipl. cit. *Iauriensis* ⁹ Dipl. cit. *de Komárom* ¹⁰ F *Comitatum*; corr. a nobis ¹¹ *in quindenis* F om.; add. sec. Dipl. cit. ¹² F *festu*; corr. sec. Dipl. cit. ¹³ Dipl. cit. *Beatorum* ¹⁴ Dipl. cit. add. *frater* ¹⁵ F *villa*; corr. sec. Dipl. cit. ¹⁶ Dipl. cit. *exurgendo* ¹⁷ F *tributam*; corr. sec. Dipl. cit. ¹⁸ *civitate Tata* F om.; add. sec. Dipl. cit. ¹⁹ F add. *indubitare*; del. sec. Dipl. cit. ²⁰ *dictae* F om.; add. sec. Dipl. cit. ²¹ F add. *pia clara*; del. sec. Dipl. cit. ²² F *administret*; corr. sec. Dipl. cit. ²³ Dipl. cit. *Komaromiensis* ²⁴ F *idem*; corr. sec. Dipl. cit. ²⁵ F *v. comes*; corr. sec. Dipl. cit. ²⁶ F *qualem*; corr. sec. Dipl. cit.

ⁱ Cf. *Ovid. Heroid. XVI. II. „parce precor fasso”.*

ⁱⁱ *Etsi textus est vitiatu, tamen ex fragmentis coniectari possis de obitu palatini eidem anno (1392) incidenti in eo agi. Cf. ENGEL 2001. ad vocem.*

ⁱⁱⁱ *Nota g.) ubi ponenda sit, in manuscriptis vitiatis non apparet; quamobrem huc a nobis inserta. Nota f.) deest.*

^{iv} *Hoc diploma Nicolai Garae d. 2. Maii 1419. editum ex eodem transcripto, quod id et prius citata continet, a Belio huc insertum esse verisimile est. Vide MOL DL-DF nr. 86774. Vide etiam notam nostram i. in p. 301.*

auctoris
opinio.

scirent, per nos requisiti faterentur²⁷ veritatem. Cumque nos eosdem²⁸ v. comitem, iudices nobilium et iuratos²⁹ assessores super³⁰ praemissis³¹ requisitos habuissemus iidem ad fidem eorum Deo³² <debitam>³³ fidelitatemque domino³⁴ nostro regi conservandam pro dicenda veritate, ac³⁵ iustitia³⁶ observanda³⁷ tacto vivificae crucis signo nobis praestitam, id, quod dictum <tributum>³⁸ semper dictae abbatae pertinuisset, sed mediam partem eiusdem quondam [p. 55.] dominus Ludovicus rex, ecclesiae de Keresztur concessisset, unanimi, et concordia³⁹ testificatione adfirmarunt.⁴⁰ In cuius assertionis testimonium praesentes litteras⁴¹ nostras patentes⁴² praedicto abbati duximus concedendas.⁴³ Datum decimo die congregationis nostrae ante dictae, loco memorato, anno Domini MCDXIX.⁴⁴ (Regnante nimirum SIGISMUNDO.) Quod hinc condiscas, istud est, haud quidem villam ipsam Tata, sed tributa tantum recuperatum ivisse, Ludovicum⁴⁵ abbatem S. Petri, et Paulli.⁴⁶ Enim vero ita mihi persuadeo,⁴⁷ quae in oppidum iura⁴⁸ a primis regibus sibi adtributa⁴⁹ coenobitae habuerunt,⁵⁰ antiquata fuisse pridem, et vel a regibus translata⁵¹ in alios, vel ab his potius⁵² occupata, qui⁵³ non id sibi⁵⁴ religioni duxerunt,⁵⁵ si sacris⁵⁶ istiusmodi⁵⁷ latifundiis,⁵⁸ poterant locupletari.⁵⁹

§. VI.

Tata regibus
facta propria:
Matthiae
Corvini in
ea aedificiis
percolenda
augustalis
magnificentia:

His ergo, sive iniuriis, sive conversionibus aliunde¹ profectis,² regum tandem Tata, facta est propria: dum a³ MATTHIA⁴ Corvino,⁵ loci capto⁶ amoenitate, in secessum exaedificaretur,⁷ [...] multis modis anteponendum.⁸ Copiosus est, in laudandis⁹ Tatae substructionibus¹⁰ BONFINIUS:^{h.)}¹¹ Hic,¹² inquit, e perpetuo crassoque aggere,¹³ convallium aqua sistitur, stagnat,¹⁴ ac lacum iugerum¹⁵ fere septenorum¹⁶ millium¹⁷ <passuum>¹⁸ efficit. Pistrinae¹⁹ ad emissorium aquae frumentariae, ex ordine novem: quae arcis sane cohaerent, et nunquam bello auferri queunt. Arcis formam in astragoli speciem, duplici muro, propugnacula et fossa munita: brevis inter porticum area, quam auratae coenationes, magnificaque cubacula²⁰

h.) Decadis IV. L. VII. p. 633.

²⁷ F fateatur; corr. sec. Dipl. cit. ²⁸ F eundem; corr. sec. Dipl. cit. ²⁹ et iuratos Dipl. cit. iuratosque ³⁰ F modo; corr. sec. Dipl. cit. ³¹ F praemisso; corr. sec. Dipl. cit. ³² eorum Deo F eorundem; corr. sec. Dipl. cit. ³³ debitam F om.; add. sec. Dipl. cit. ³⁴ F dominio; corr. sec. Dipl. cit. ³⁵ Dipl. cit. et ³⁶ F iustitiae; corr. sec. Dipl. cit. ³⁷ F observandae; corr. sec. Dipl. cit. ³⁸ tributum F om.; add. sec. Dipl. cit. ³⁹ DF conformi; corr. sec. Dip. cit. ⁴⁰ Dipl. cit. affirmarunt ⁴¹ Dipl. cit. litteras ⁴² F competentes; corr. sec. Dipl. cit. ⁴³ F esse dandas; corr. sec. Dipl. cit. ⁴⁴ F MCCCXIX.; corr. sec. D et Dipl. cit. ⁴⁵ D Ludovicus (?) ⁴⁶ F Pauli; corr. sec. D ⁴⁷ ita mihi persuadeo F sacra mihi persuadet; corr. sec. A[Be] ⁴⁸ F Tata; corr. sec. A[Be] ⁴⁹ F attributa; corr. sec. A[Be] ⁵⁰ F debuerunt; corr. sec. A[Be] ⁵¹ et vel a regibus translata F om.; add. sec. A[Be] ⁵² A[Be] om. ⁵³ occupata, qui F om.; add. sec. A[Be] ⁵⁴ A[Be] om. ⁵⁵ A[Be] ducebant ⁵⁶ si sacris F om.; add. sec. A[Be] ⁵⁷ F istius modi; corr. a nobis ⁵⁸ F artificiiis; corr. sec. A[Be] ⁵⁹ poterant locupletari F om.; add. sec. A[Be] {§. VI.} ¹ His... aliunde; add. sec. A[Be] ² F praefectis; corr. sec. A[Be] ³ tandem... dum a F om.; add. sec. A[Be] ⁴ F Mathias; corr. sec. A[Be] ⁵ F Corvinus; corr. sec. A[Be] ⁶ F captus; corr. sec. A[Be] ⁷ F aedificaret; corr. sec. A[Be] ⁸ F ante ponendum; corr. sec. E ⁹ F laudes; corr. sec. E ¹⁰ F om.; add. sec. E ¹¹ in nota h.) p. 633. F p. 603.; corr. sec. BONFINI 1581. p. 633. ¹² BONFINI 1581. p. 633. add. enim ¹³ F aggerorum; corr. sec. BONFINI 1581. l. c. ¹⁴ F stigma; corr. sec. BONFINI 1581. l. c. ¹⁵ F iugerorum; corr. sec. BONFINI 1581. l. c. ¹⁶ fere septenorum BONFINI 1581. l. c. septenorum fere ¹⁷ BONFINI 1581. l. c. milium ¹⁸ passuum F om.; add. sec. BONFINI 1581. l. c. ¹⁹ F pristinae; corr. sec. BONFINI 1581. l. c. ²⁰ ex ordine... cubacula om. F; add. sec. DE et BONFINI 1581. l. c.

Locum in nota h.) citatum vide in BONFINI 1581. p. 633.

*circumstant.*²¹ *laqueatae contignationes, multo auro caelaturaque conspicuae. Emissae lacu aquae saepe resistitur, et piscinas haud invita facit innumeras: magna*^{22 23} *luporum*²⁴ *et carporum*²⁵ *copia. Et post pauca:*^{26 27 i} *Vienna capta, pensiles in arce hortos, heliocaminos, marmoreosque subducta aqua fontes fecit. Frigidariae, caldariaeque cellae in pensili solo confectae. Inferius quoque hortos excoluit, caveae avicularum, et aviaria ferreis retibus obducta: factum in secessu nemus, topiariaque loca, ambulatoriae circum porticus, vitium texturae convexae: supra moenia produxit ambulacra,*^{28 29} *ad spatiandum nimis idonea.*³⁰ Satis, [p. 56.] ad instructissimam secessus commendationem. Atque delectabatur sane, *Tatensi hoc*³¹ *diverticulo, Corvinus, idque cum*³² *ad laxandum curis*³³ *animum, tum ut frequenti*³⁴ *regiae sedis permutatione,*³⁵ *accolarum circumquaque*³⁶ *animos in obsequio confirmaret, seque eis clementem atque bonum probandi haberet occasionem. Nam ita solebant prisci reges Hungariae,*³⁷ *ut non una sede delitescerent perpetuo, sed peragrata saepius regione, nunc hos, nunc illos tractus inviserent, ius dicerent litigantibus, medelam adferrent rebus sauciis,*³⁸ *et*³⁹ *reliqua, quae bene se habebant,*⁴⁰ *iubare*⁴¹ *suo illustrarent. Atque hinc omnino, tot regionum*⁴² *castrorum,*⁴³ *atque secessuum, quorum pleraque ruderibus sepulta iam sunt,*⁴⁴ *origo manavit.*

*multum
secessu eius
delectabatur:*

*priscorum
regum in ea
laudabilis mos.*

§. VII.

Haec, quam dedimus, *Tatae* imago, a BONFINIO adumbrata fuit, quippe saepius cum MATTHIA isthic hospitante. Haud piget aliam simul, quam amica manus subministravit,¹ subtexuisse,² nihil quidem a BONFINIO discrepantem,³ sed exaggeratiorem eam tamen, et ad dies hodiernos multo accomodatiorem.^{4 ii} *Matthias Corvinus,*^{i.) 5 iii} inquit, visa loci opportunitate, rivulum, a vico *Bánhida,*⁶ et⁷ proximis vallibus defluentem, perpetua, et vasti operis crepidine, cohibuit, repressisque⁸ aquis, et longe lateque restagnantibus,

*Descriptio
Tatae illi
Bonfinii
suppar, sed
recentior:*

i.) Sic RANSANUS in *Epitome rerum Hungaricarum*, indice II. p. 207, 25. *Arcem, inquit Tatam iam solo aequatam miro opere divus Matthias intra paucos annos instauravit.*

²¹ Bonfini 1581. l. c. *circumstant* ²² *circumstant...* *magna* F om.; add. sec. D et BONFINI 1581. l. c. ²³ F add. *usque ad* (nota copistae) ²⁴ F *luporum*; corr. a nobis ²⁵ F *cyprorum*; corr. sec. DE et BONFINI 1581. l. c. ²⁶ *Et post pauca* F om.; add. a nobis. sec. DE ²⁷ F add. *Dein paulo post* (nota copistae) ²⁸ *pensiles...* *ambulacra* om. F; add. sec. DE et BONFINI 1581. l. c. ²⁹ F add. *usque* (nota copistae) ³⁰ F add. *Ex citato BONFINII loco describas (?)*, *sciuis(?) autem continuatur* (nota copistae) ³¹ F *suo*; corr. sec. A[Be] ³² *cum* F om.; add. a nobis. sec. E ³³ F *a duris*; corr. sec. A[Be] ³⁴ F *captae quieti*; corr. sec. A[Be] ³⁵ F *perennatione*; corr. sec. E ³⁶ F *circum quaque*; corr. a nobis ³⁷ F *Hungariae reges*; corr. sec. A[Be] ³⁸ A[Be] *saucis* ³⁹ *et* A[Be] om. ⁴⁰ F *haberent*; corr. sec. A[Be] ⁴¹ F *illibare*; corr. sec. A[Be] ⁴² F *regnorum*; corr. sec. A[Be] ⁴³ F *vastorum*; corr. sec. A[Be] ⁴⁴ F *suum*; corr. sec. A[Be] {§. VII.} ¹ *amica...* *subministravit* A[Be] om. ² F *substituisse*; corr. sec. A[Be] ³ A[Be] *discedentem* ⁴ F *occomodatiorem*; corr. a nobis ⁵ in nota i.) *Ransanus* F *Ronsanus*; corr. a nobis; pro 207. F 901.; corr. sec. RANSANUS 1600. p. 207.; *instauravit* F om.; add. sec. RANSANUS 1600. l. c.; in fine F add. k.) *E forma arcem describit Bonfinius*; del. sec. AA ⁶ D *Banhida* ⁷ F *ex*; corr. sec. D ⁸ F *repressitque*; corr. sec. D

ⁱ Vide BONFINI 1581. p. 633.

ⁱⁱ *Quinam fuerit auctor istius, quae infra citatur, descriptionis, ignoramus. Suspicamur autem verba Matolai, auctoris scilicet A hic citari; haec enim descriptio etiam in A invenitur, iis vero, quae de „amica manu” hic Belius scribit, plane desideratis.*

ⁱⁱⁱ *Locum in nota i.) citatum vide in RANSANUS 1600. p. 207.*

effecit lacum iugerum septenorum⁹ fere millium passuum¹⁰ amplitudine. Et, quarum dein lacunis arx firmanda erat, depressas circum cavernas, aquis, ex eodem lacu, ante arcem iam restagnante, per emissarium eductis, ita replevit, ut non minus piscinam amplam¹¹ exhibuerint,¹² quam munimentum.¹³ Ex ea parte, qua in orientem spectat, adstruxit¹⁴ molas frumenta[p. 57.]rias novem, maxime opportunas, quod arce protectas bellum nequivit auferre. Ipsam arcem erexit in speciem †astragoli†,^{15 h.)}¹⁶ aedificio non minus forti, quam splendido. Nam, praeter fossas, seu cavernas, quas repletas aquis diximus, circumduxit murum duplicem adiecto propugnaculo: muris autem inaedificavit porticum, interclusa area, brevi¹⁷ quidem, sed festiva,¹⁸ quam auratae coenationes, magnificaque cubicula circumstabant,¹⁹ absides curvatae,²⁰ contignationes,²¹ et multo auro, caelaturaque conspicuae illustrabant.²² His postea, *Vienna* capta, superimposuit²³ hortos pensiles, heliocaminos, marmoreosque^{24 25} inducta²⁶ sursum²⁷ aqua fontes. Inde enim ex *Danubio*, qua relicto post se *Comaromio*, pagum *Szöny*²⁸ praeterlabitur, videtur debuisse aqua perduci, ruderibus²⁹ aquaeductuum³⁰ hodie dum³¹ id haud obscure^{32 33} indicantibus.³⁴ Vidisses tunc, in summo arcis, egeri ex imo³⁵ undas,³⁶ et recipi,³⁷ et expul-
sas in altum,³⁸ in se recidere subiectisque labris marmoreis, nunc absorberi, nunc³⁹ extol-
li⁴⁰ iterum⁴¹ miscereque iucundum murmur; stupuisses heic⁴² etiam, quod in *Babylonis*
arce⁴³ *Graeci* olim admirabantur,^{44 i.)}⁴⁵ hortos nempe, summam murorum altitudinem
aequant, multarumque,⁴⁶ si non arborum proceriorum, saltem humilium, florumque
et fruticum multiformium varietate amoenos. Scilicet saxo et heic⁴⁷ absides, quae onus
sustinebant,⁴⁸ impositae erant: super absides, lapide⁴⁹ quadrato, solum stratum,⁵⁰ terrae,
quae iniecta fuit,⁵¹ et⁵² humoris, quo irrigabatur, patiens;⁵³ inde pulvini concisi, in plu-
rimas species, distinctique⁵⁴ buxo, alternis metulas, alternis flores, retonsas manu ar-
busculas ostentabant. In summa: omnia †aderant†,⁵⁵ quae terrestrium hortorum imi-
tatio, in summis⁵⁶ tectis,⁵⁷ arborum, et florum cultu, potuerat cum ornamen[p. 58.]to,

h.) Ea forma arcem describit BONFINIUS. Loco nunc citato.

i.) Vide DIODORUS II. 10.; IOSEPHUS I. *Contra Apion*. p. 1045. Confirmat CURTIUS L. V. cap. 1. et ad hunc notas SAM. PITISCI, num. 128. et 138. cum scitissima icone. Hagae Gruit. A. MDCCVIII.

⁹ corr. ex *septennorum* sec. D ¹⁰ F *passum*; corr. sec. D ¹¹ F *anplam*; corr. a nobis ¹² F *exhibuerit*; corr. sec. AA; D ¹³ F *monumentum*; corr. sec. AA; D; E ¹⁴ F *astrixit*; corr. sec. AA ¹⁵ F *astrantiae* sec. BONFINI 1581. p. 633. ¹⁶ nota h.) add. sec. AA; ibidem F add. *Ni vide apud BONFINIUM notato praecedentis notae.* (nota copistae) ¹⁷ F *brevem*; corr. sec. AA ¹⁸ F *fossatam*; corr. sec. AA ¹⁹ F om.; add. sec. A, AA ²⁰ F *auratae*; corr. sec. AE ²¹ F *condignationes*; corr. sec. A, AA, E ²² A *illustrabantur* ²³ F *super in posuit*; corr. sec. A; AA ²⁴ F *marmoreos*; corr. sec. A; AA ²⁵ F add. *super*; del. sec. A; E ²⁶ A *subducta* ²⁷ *sursum* A, AA om. ²⁸ A; AA *Szöny* ²⁹ *debuisset aqua perduci, ruderibus* E [...] *perduci debuisset ruderibus aquae* ³⁰ F *aquae ductuum*; corr. sec. A, AA ³¹ *hodie dum* A, AA om. ³² *id haud obscure* A, AA *haud obscure id* ³³ AA add. *hodie dum* ³⁴ F *innuentibus*; corr. sec. AA; E ³⁵ *ex imo* F *eximo*; corr. sec. AA ³⁶ A *aquam* ³⁷ A add. *spectavisses non sine re[...] mentis* ³⁸ *undas* add. F; del. sec. AA ³⁹ *nunc... nunc* A et... et ⁴⁰ A, AA *tolli* ⁴¹ *iterum* A om. ⁴² F *hic*; corr. sec. A, AA, E ⁴³ *Babylonis arce* A, AA *arce Babylonis* ⁴⁴ F *mirabantur*; corr. sec. A, AA, D ⁴⁵ in nota i.) et *ad... MDCCVIII.* F om.; add. sec. AA ⁴⁶ F *multumque*; corr. sec. A, AA, D ⁴⁷ F *haec*; corr. sec. A, AA, D ⁴⁸ F *sustentabant*; corr. sec. D ⁴⁹ F *lapides*; corr. sec. D ⁵⁰ A, AA add. *patiens* ⁵¹ A, AA *est* ⁵² F om.; add. sec. AA ⁵³ AA om. ⁵⁴ D *distinctusque*; F *distinctasque*; corr. sec. AA ⁵⁵ AA *erant* ⁵⁶ AA add. *aprium* (?) ⁵⁷ AA add. *breviori*

ⁱ *Locos in nota i.) citatos vide Diodorus II. 10.; IOSEPHUS FLAVIUS 1611. p. 1045.; CURTIUS RUFUS 1708. pp. 300–301. (ubi scilicet notae 128. et 138. sunt, et quas inter paginas icon illa reperitur.)*

excitare. Caeterum⁵⁸ eidem solo, quod pensile nominatur, suberant, cellae, frigidariae aliae, aliae caldariae, quibus sol benignissime⁵⁹ fuit praesto. Adstabant turre, et altissima habitacula, quae inferiores hortos, piscinas, *Danubium*, silvas et longinquos⁶⁰ circumscitos ostendebant vicos.⁶¹ Infra enim non minus,⁶² quam supra arcem horti⁶³ suppetebant, in formas mille distincti.⁶⁴ Alibi pratulum, alibi consitum⁶⁵ nemus, intervenit, secessui commodum; et rursus ambulatio, pressis varieque tonsis⁶⁶ arbustis inclusa, nam et⁶⁷ laetissima vitis per convexa in culmen nitens,⁶⁸ umbrosa praebuit⁶⁹ suffugia. Ab his loca topiaria, et ambulatoriae porticus, multiformem hortorum amoenitatem circummibant. Inerant caveae oscinum et⁷⁰ aviaria,⁷¹ quae ferreis retibus, aves varias, iucundo dissensu modulantes, includebant. Neque deerant piscinae; nam praeter eam, quam supra demonstravimus, plures fuerunt, quae obiectis molibus, in piscinarum⁷² modum reprimebant aquas;⁷³ iucundo ex arce obtutu,⁷⁴ magna⁷⁵ luporum, et cyprinorum ad piscandum^{76 77} copia.⁷⁸ Ea vero omnia MATTHIAM regem, *Hungariae* felicissimum, amore coniugis molitum fuisse, memoriae proditum est, quippe quae, desiderio⁷⁹ elegantiarum patriae, huc virum compulit,⁸⁰ ut amoenitates *Italicas*, tanti operis genere, imitari adniteretur.^{81 82} Quid? quod magnificorum operum, substructionumque amans ipse rex, non minus rerum gestarum gloria, quam aedificiorum splendore, illustratum iverit *Hungariam*, ut esset, ubi ab hominum celebritate et fluctuantis⁸³ aulae strepitu, tanquam⁸⁴ in portu quodam, aliquantisper conquiesceret. †Dat regio† honori⁸⁵ in primis⁸⁶ [p. 59.] *Tatae*, quoties vel ex bello redibat, vel curas de rebus⁸⁷ gravibus solitudine interpolabat. Adnotavit hoc BONFINIUS,⁸⁸ post *Köszögum*⁸⁹ anno 1353. captam:^[k.]⁹⁰ *Sempronio movens* *Tatam venit* (Matthias), *quadragesimale hic ieiunium agitur: corpus animumque rex a belli labore reficit recreatque. Tertio*⁹¹ *decimo ante Paschae*⁹² *solemnia die Budam revertitur.*⁹³ Alioquin⁹⁴ reginīs quoque ingratiā haud fuisse *Tatam*, vestigia⁹⁵ thermarum reginae⁹⁶ testantur luculenter,⁹⁷ quarum geminae, aliae ipsarum reginarum, aliae regiae⁹⁸ prolis, in proximo colle salientes, nomen adhuc retinent. Ferunt enim, regum liberos,⁹⁹ ut¹⁰⁰ plurimum¹⁰¹ hic¹⁰² educari suevisse: *Ioannem* praecipue, quem in spem regni, sed

[k.] [BONFINI 1581. pp. 620–621.]

⁵⁸ AA ceterum ⁵⁹ F benignissima; corr. sec. AA ⁶⁰ F add. arci; del. sec. AA ⁶¹ AA om. ⁶² F eminebat manus; corr. sec. AA ⁶³ F hosti; corr. sec. AA ⁶⁴ F distinet; corr. sec. AA ⁶⁵ F constructum; corr. sec. AA ⁶⁶ F diversis densisque; corr. sec. AA ⁶⁷ nam et F aliam; corr. sec. AA ⁶⁸ F interne; corr. sec. AA ⁶⁹ F praebent; corr. sec. AA ⁷⁰ F om.; add. AA, E ⁷¹ F aviariae; corr. sec. AA ⁷² F piscinarum; corr. a nobis ⁷³ plures... aquas A erant plures, quae crebra emissae aquae resistentia nascebantur ⁷⁴ A visu ⁷⁵ F magnoque; corr. sec. AA, D ⁷⁶ F adpiscandum; corr. sec. AA, D ⁷⁷ ad piscandum A om. ⁷⁸ F add. in margine confirmat Bonfinius IIII. l. VII. f. 633.; del. sec. AA (ubi haec in nota h.) sunt, a Belio deleta) ⁷⁹ F desideriorum; corr. sec. DE ⁸⁰ F compullit; corr. a nobis ⁸¹ F adnitteretur; corr. a nobis ⁸² E con[...] ⁸³ fluctuantis F fl...jantis; suppl. a nobis ⁸⁴ F tamquam; corr. sec. D, E ⁸⁵ honori F om.; add. sec. D; E ⁸⁶ F inprimis; corr. sec. DE ⁸⁷ F derebus; corr. sec. D ⁸⁸ F Bonfynus; corr. a nobis ⁸⁹ F Köszögum; corr. sec. E ⁹⁰ nota k.) F om.; add. a nobis ⁹¹ F om.; add. sec. BONFINI 1581. p. 621. ⁹² F Pascha; corr. sec. BONFINI 1581. ibid. ⁹³ A et AA add. in nota: *Innuvit et haec historicus, quum scribit: Sempronio movens (Matthias) Tatam venit, quadragesimale hic ieiunium agitur: corpus animumque rex a belli labore reficit recreatque. etc. Vid. Dec. IV. Lib. VI. f. 621. edit. Han. Caeterum ita rex hic amavit Tatam, ut absens non nisi quibus se ut parentibus dicaverat, eandem committeret. Ibidem fol. 686. Quod et copista F transcripsit in margine; in vero AA Belius lineis obliquis traductis notam hanc delere iussit. ⁹⁴ A Alioqui ⁹⁵ F vestigia; corr. sec. A, AA ⁹⁶ A reginalium ⁹⁷ testantur luculenter A luculenter innuunt ⁹⁸ A reginae ⁹⁹ regum liberos A prolem regiam ¹⁰⁰ A et (?) ¹⁰¹ F plurimum; corr. a nobis ¹⁰² AA heic*

irritam eam MATTHIAS efformandum¹⁰³ summis viribus intenderat.¹⁰⁴ Neque inficior; pulchro namque hoc secessu, nihil videbatur, quod vidisse, audiebaturque nihil, quod, audivisse nocuisset: undique amoeni colles, et iucunda solitudo, ipsumque illud ab hominum turbis remotum silentium, magna erat artium, morumque sedatiorum nutrimenta. Raro, praeterea,¹⁰⁵ arcis aedificio,¹⁰⁶ et obtutum¹⁰⁷ varietate,¹⁰⁸ hortorumque et aliarum amoenitatum opportunitate,¹⁰⁹ veluti continua relaxatione, animus regiae prolis sustentabatur.

§. VIII.

Tatae flos, qui
sub Matthia
caput extul-
lerat:¹
sub Vladislao
Dobza p̄es-
sum⁶ ire:

sub Ludovico,
filio, turpiter
foedari coepit:
rei gestae
series:

Atque his tam brevibus terminis, flos ac felicitas arcis *Tatae* coepit, duravit, desiitque. Nam MATTHIA praecipiti fato,² e vivis³ emigrante, magna rerum omnium conversio in⁴ *Hungaria* sequuta⁵ est. Auxit regionis calamitatem, WLADISLAI⁷ *Poloni*, regis desidiosissimi⁸ ignavia,¹⁾⁹ⁱ qui consummata partim, partim adfecta¹⁰ opera *Corvini*,¹¹ tam habuit negligenter, quam qui negligentissime. Satis illi fuit, consopito, [p. 60.] post exordia regni, bello gemino, quorum alterum, MAXIMILIANUS, alterum frater suus, ALBERTUS, locis diversis, commoverant, delituisse *Budae*. Ad secessus profecto regio, aut raro accedebat, aut¹² nunquam,¹³ †tantum ea¹⁴ negligentia regis fuit, ut cum alienis, tum castellanorum, ut eos vocant, pessum irent iniuriis,¹⁵ haec istiusmodi¹⁶ arces, saltem deflorescerent sensim, iamque sibi cladem, minutis quibusque decrementis praenuntiarent. Iniqua haec erant,¹⁷ et regum maiestate indigna prorsus, sed indignius eo facinore iniquiusque, vix cogitari potest quidquam, quo LUDOVICUS II. WLADISLAI¹⁸ *Dobsae*¹⁹ filius, *Tatam* funestavit. Res istiusmodi fuit.²⁰ SOLIMO, *Turcarum* tyranno, morte sua e vivis²¹ sublato anno MDXX. filius SOLIMANNUS, cladum *Hungariae* auctor futurus in administrando imperio successerat. Ergo LUDOVICUM, misso^{m.)ii} *Berhamo* legato, tum²² de morte patris mature certiolem facit, tum ad colendam secum pacem multis verborum usus lenociniis, subdole invitatur. Non poterant non, qui adolescentem regem moderabantur, dolos malos, quos ea legatione instruxerat SOLYMANNUS, advertere. Aderat tunc apud regem, missus a LEONE, pontifice maximo, cardinalis *Caietanus*, qui, et bellum adversus *Turcas* suaderet, et adlato auro, principum *Christianorum* suppetias, a *papa*, omni modo²³ ac²⁴ studio cogendas, liberaliter polliceretur. Tam vero rex aetatis suae

¹⁾ Lege has de WLADISLAI quiritationes apud ISTVANFFYUM libro VI. p. 83, 25.

^{m.)} Ibidem pag. 90, 5.

¹⁰³ F *eformandum*; corr. a nobis ¹⁰⁴ *Ioannem... intenderat* A, AA (?) ¹⁰⁵ *Raro, praeterea* A *Praeterea raro*
¹⁰⁶ F *aedificatio*; corr. sec. AA ¹⁰⁷ F *obtutum*; corr. sec. AA ¹⁰⁸ *obtutum varietate* A *varietate loci* ¹⁰⁹ A
commoditate {§. VIII.} ¹ F *extullerat*; corr. a nobis ² DF *facto*; corr. a nobis ³ F *viris* sec. D ⁴ *conversio*
in F *conversioni*; corr. a nobis ⁵ F *secuta*; corr. sec. D ⁶ F *pessam*; corr. a nobis ⁷ F *Vladislai*; corr. sec. DE
⁸ F *desidiosissimi*; corr. a nobis ⁹ in nota l.) *libro VI. p. 83, 25. F libro 17. p. 33, 25.*; corr. a nobis ¹⁰ F *coepit*;
corr. sec. E ¹¹ F *Corvini opera*; corr. sec. DE ¹² F *ut*; corr. sec. E ¹³ E *numquam* ¹⁴ *tantum ea* malim
tanta ¹⁵ *pessum irent iniuriis* F *iniuriis pessum irent*; corr. sec. E ¹⁶ F *istius modi*; corr. a nobis ¹⁷ *haec*
erant F *erant haec*; corr. sec. E ¹⁸ F *Uladislai*; corr. sec. E ¹⁹ F *Dobzae*; corr. sec. E ²⁰ F *fecit*; corr. a
nobis ²¹ F *evivis*; corr. a nobis ²² F *eum*; corr. a nobis ²³ F *omnimodo*; corr. a nobis ²⁴ F *et*; corr. sec. D

ⁱ *Locum in nota l.) citatum vide in ISTVANFFY I622. p. 83. lin. 25.*

ⁱⁱ *Nota m.) a nobis huc inserta sec. A[Be].*

non minus, quam <n[...]>²⁵ ad bellum adparatum, sibi probe conscius, SIGISMUNDUM, *Poloniae* regem, patrum suum, quid, in re dubia facto opus esset, praemature consuluit. Suadebat ille inducias cum SOLIMANNO,²⁶ quam posset honestissimis sub conditionibus, pacisceretur,²⁷ ut belli furorem aliorum converteret tyrannus, neque praeterea exterorum pollicitationibus²⁸ plus aequo crederet, quae, quo nunc sunt ampliores, eo minus exspectationi, ubi usus tulerit,²⁹ sunt responsuri. Imprimis [p. 61.] ubi administrandum fuerit bellum, haud facile terminandum. At enim, quia SOLYMANNUS copias suas ex *Asia* in *Europam*, iam tum³⁰ transfuderat, et invadendae *Hungariae* metus in dies fierat proximior; neque *Caietanus* cessabat, regem et huius arbitros, in bellum accenderem arma in *Turcam* inauspicato³¹ coepta³² sunt comparari,³³ quod, eo fiebat sollicitius, quo magis certum exploratumque fuit apud *Hungaros*, *Taurinum*, sive *Belgradum* ab hoste designari, quod primum omnium intercipiatur, atque adaptato illac³⁴ in *Hungariam* aditu intima regionis pervadat. Proinde *Caietano* inter haec consiliorum praecipitia dimisso, atque precibus, quas summo pontifici admoveret, onerato, reliquum anni tempus, partim lentis belli adparatibus, partim consummandis cum *MARIA Austriaca* nuptiis, rex impendit: dum interim SOLYMANNUS, ingenti cum exercitu *Albam Graecam* obsedit, neque inde demovit antea, quam, et propugnaculo eo potiretur, et adsita³⁵ circum castella, regionemque, sub suam mitteret potestatem. In³⁷ has adductus angustias LUDOVICUS, indignum, illud, quod iam recolimus, facinus, *Tatae*, contra gentium iura, perpetravit. De eo ISTVÁNFY:^{n.)}³⁸³⁹⁴⁰ *At Ludovicus, consiliis suorum adductus, Berhamum Chausium⁴¹ legatum Solimanni, quem induciarum praetextu ad explorandas eius vires superiori anno venisse diximus, ad arcem Tatam perductum, cum universo comitatu clam interfici, ac in praegrandem piscinam, quae⁴³ a parte orientali arcis moenia [p. 62.] adluit,⁴⁴ ne vestigia caedis exstarent,⁴⁵ proiici iussit.* Egregium, si Diis placet, sanguinolentissimi [...] belli iudicium.

*et facinus detestabile.*³⁶

§. IX.

Altius haec fuerant repetenda,¹ non solum ut² a †desaevata† arce *Tatensi* iudicium faceremus lectoribus, sed³ etiam, ut calamitatum, quas postea SOLIMANNI furor in *Hungariam* effudit, †invasiones†, causasque exponeremus. Nempe, trahebatur in vindictam numen benignissimum, cum promiscuis gentis universae sceleribus, tum regis simul, et qui circa eum fuerant, iniquissimis consiliis atque facinoribus. *Tata* profecto, cuius restagnantibus aquis hesternum facinus⁴ occultare⁵ rex voluerat, mirum dictu, quantis,

Causae Tatae postea pessum euntis:

^{n.)} Lib. VII. f. 92, 37.

²⁵ F defectus necessariorum; corr. a nobis ²⁶ F Silimanno; corr. a nobis ²⁷ F pacisseretur; corr. a nobis ²⁸ F pollicitationibus; corr. a nobis ²⁹ malim fuerit ³⁰ F tunc; corr. sec. A[Be] ³¹ F in auspicato; corr. sec. A[Be] ³² F add. vel correpta (nota copistae) ³³ F comparatis; corr. a nobis ³⁴ F illae; corr. sec. A[Be] ³⁵ F ad situm; corr. sec. AA, A[Be], D ³⁶ facinus detestabile F facimus detestabili; corr. sec. D ³⁷ F ad; corr. sec. A[Be] ³⁸ in nota n.) f. 92, 37." F f. 9. 21. 37.; corr. a nobis ³⁹ F add. vide etiam Istvánffy l. XV. f. 174. vel Berhamum Chausium; quae forsitan nota est o.), sed a nobis est textu exclusa, quia intelligi non potest ⁴⁰ F add. numeri distincti, sed inter eos conatu et puncto non apparebant, ideo combinet quem. (?) (nota copistae) ⁴¹ F add. de nomine consule Istvánfyum (nota copistae) ⁴² ISTVÁNFY 1622. l. c. Sulimani ⁴³ F piscinamque; corr. sec. ISTVÁNFY 1622. l. c. ⁴⁴ ISTVÁNFY 1622. l. c. alluit ⁴⁵ ISTVÁNFY 1622. l. c. extarent {§. IX.} ¹ F repetanda; corr. a nobis ² F om.; add. a nobis ³ F satis; corr. a nobis ⁴ F facimus; corr. a nobis ⁵ F occultans; corr. a nobis

Ferdinando
deditur:

a Solimanno
gemina
profectione
militari
relinquitur
intemerata:

ob clientelam
Ioannis regis.

quamque sanguinolentis bellorum fluctibus, obiecta inde fuerit, qua de re, oppido funesta, ex temporum serie dicendum nunc fuerit, quantum satis est. Et LUDOVICO quidem, ad *Mohacsum* caeso, dum⁶ FERDINANDUS, matrimonii iuxta et electionis iure, ad capesenda *Hungariae*⁷ scepra, cum exercitu, *Posonium*,⁸ atque hinc *Albam Regiam*, properaret, *Tata* in iis arcibus fuit, quas novus rex, nullo negotio, et quasi obiter cepit. Ita apud ISTVANFFIUM^{p.)i} legas: *Ferdinandus* Iaurino, Comaromio et *Tata*, quam olim Theodatum fuisse dictam⁹ existimant,¹⁰ ex itinere facili negotio¹¹ in potestatem redactis¹² Strigionium perrexit.¹³ Et tuitae sunt omnino FERDINANDO fidem iuratam,¹⁴ eadem hae arces, atque in his *Tata*, toto postea biennio,¹⁵ dum, ad obsidendam *Viennam*, exercitum, anno 1529. hac¹⁶ SOLYMANNUS duceret. Id mirere,¹⁷ nihil funesti, ea profectione *Tatae*, evenisse. De ea iterum¹⁸ historicus patriae:¹⁹ q.)ii²⁰ *Promota*²¹ castra per patentes [p. 63.] inter²² *Tatam* et *Comaromium campos*, relicto ad dextram Danubio, quae oppida tametsi²³ profugientibus ob metum praesidiariis vacua relicta erant, illa tamen hostes nequaquam occuparunt. quod *Volfgangus Bethlemus*,²⁴ precibus *Paulli*²⁵ *Vardarii*, archiepiscopi *Strigoniensis*, qui tunc ad SOLYMANNUM²⁶ defecerat, <adtribuit.>²⁷ Poterat nimirum eadem *Berhami*, quam nunc recolimus,²⁸ memoria recrudescere apud crudelem SOLYMANNI animum²⁹ eumque in vindictam adversus *Tatam* exacuere, quod ille adeo non fecit, ut altera quoque adversus *Köszögum* profectione, intemeratum oppidum, iuxta et arcem reliquerit. *Solymannus*,³⁰ inquit ISTHVÁNFFYUS,^{r.)iii} *Albam Regiam*, *Sárvarinum*, *Papam*³¹ absque maleficio³² praeteregressus,³³ quod ea loca tunc Ioanni³⁴ parerent, ad *Günczium*,³⁵ quod ab *Hungaris*³⁶ *Köszegum*³⁷ vocatur,³⁸ inopinato exercitum duxit. Scilicet³⁹ haec de *Tata* historicus; etenim tandem fuisse fortunam iis†⁴⁰ castris, tum ex *Ioannis*, quod ei praestabat, obsequio, tum ex locorum vicinitate, primum fuerit ad coniiciendum.

p.) [ISTVÁNFFY Lib. IX. p. 138.]

q.) Lib. X. p. 158, 8. et BETHLEN L. I. p. 34.

r.) L. XI. pag. 178, 32.

⁶ F *dein*; corr. sec. A[Be] ⁷ *Hungariae* A[Be] om. ⁸ A[Be] *Budam* ⁹ ISTVÁNFFY 1622. l. c. add. *quidam* ¹⁰ F add. *quod eam*; del. a nobis. sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ¹¹ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *negocio* ¹² F *redegerit*; corr. sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ¹³ F *perexit*; corr. a nobis ¹⁴ *Ferdinando fidem iuratam* A[Be] *iuratam Ferdinando fidem* ¹⁵ F *triennio*; corr. sec. A[Be] ¹⁶ *hac* A[Be] om. ¹⁷ F *mirare*; corr. sec. A[Be], D, E ¹⁸ F *et enim*; corr. sec. A[Be], D, E ¹⁹ *patriae* A[Be], E om. ²⁰ in nota q.) 8. F om.; add. sec. A[Be] ²¹ ISTVÁNFFY 1622. p. 158. add. *demum* ²² F *in*; corr. sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ²³ F *tam etsi*; corr. a nobis ²⁴ F *Bethelenus*; corr. sec. D ²⁵ F *Pauli*; corr. sec. E ²⁶ F *Solymannum*; corr. sec. E ²⁷ *adtribuit* F om.; add. sec. E ²⁸ F *recolimus*; corr. sec. E ²⁹ F *amicum*; corr. sec. E ³⁰ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Sulimanus* ³¹ *Sárvarinum*, *Papam* ISTVÁNFFY 1622. p. 178. *Papam*, *Sarvarinum* ³² F *maleficio*; corr. a nobis ³³ F *praeter gressus*; corr. sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ³⁴ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Iohanni* ³⁵ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Guncium* ³⁶ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Ungaris* ³⁷ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Cusugum* ³⁸ ISTVÁNFFY 1622. l. c. add. *obsidione premendum* ³⁹ *Scilicet* E om. ⁴⁰ *eandem... fortunam* F *visum fuisse fortuna*; corr. a nobis

ⁱ *Notae p.) verba add. a nobis.*

ⁱⁱ *Locos in nota q.) citatos vide in ISTVÁNFFY 1622. p. 158.; BETHLEN 1684–1690. p. 34. Quomodo Belius editione operis Bethlenii prima, manca quidem atque rarissima, uti potuerit, vide notam nostram in tomo seriei nostrae primo (vide BÉL 2011. p. 276.). Ceteroquin quae hic in nota q.) sunt, F erronee ad notam p.) ponit; quod sec. A[Be] correximus.*

ⁱⁱⁱ *Locum in nota r.) citatum vide in ISTVÁNFFY 1622. p. 178.*

§. X.

Intemeratam hucusque¹ *Tatam* vidimus, nunc postea calamitates eius sunt memoranda. Annus post millesimum² quingentesimum, quadragesimus tertius *†*inerat³, cum FRANCISCI I. *Galliarum* regis irrequiete, in bellum adversus FERDINANDUM, accensus SOLIMANNUS,⁴ ingenti inducto exercitu, in *Hungariam* invasit. Non ea⁵ quidem inopina fuit impressio, sed quae tamen⁶ imparatiores nostros offendit, quam ut resistere potuerint efferae [p. 64.] multitudini. Proinde, *Valponem*,⁷ *Soclosicum*,⁸ atque *Quinque Ecclesias*: uno⁹ quasi venatu, intercipit SOLYMANNUS.¹⁰ Laboriosa¹¹ obsidione¹² ad *Strigonium* opus habuit,¹³ dum¹⁴ *Liscani*¹⁵ et *Salamancae* proditione interciperetur.¹⁶ Urbe in potestatem redacta, relictoque a sinistris *Comaromio*, ad *Tatam* perterrendam,¹⁸ castra, ita promota sunt, ut *Achomates*¹⁹ quidem,²⁰ cum praecursorio²¹ exercitu, in con>spetum²² arcis veniret;²³ SOLIMANNUS, a tergo²⁴ <castra>²⁵ metaretur. Audiamus ISTVANFFYUM,²⁶ funestum arcis fatum²⁷ describentem.^{r.)}²⁸ SOLYMANNUS *Strigonio potitus*²⁹ *Danubium traiecit*³⁰ et relicto ad dextram *Comaromio*,³¹ *quod in insula Danubii*³² *situm, a Philippo*³³ *Torniello cum legione Italica*³⁴ *custodiebatur, haud procul Tata consedit. Erat ea arx*,³⁵ *quam Theodatam*³⁶ *olim fuisse existimant*,³⁷ *a priscis regibus Pannoniae*³⁸ *exstructa*,³⁹ *balneis et pensilibus hortis, aliisque deliciis ad oblectationem summo artificio factis, et subiecto*⁴⁰ *ingenti piscium vivario, cuius omnes*⁴¹ *aggeres ex*⁴² *quadrato saxo constant, visu digna, sed iam his bellorum procellis adeo*⁴³ *deformata, ut earum rerum nec vestigia supersint. Hinc Torniellius*⁴⁴ *praefecerat Hannibalem*⁴⁵ *Tassium Bononiensem, cum quodam Germano, qui sive nimia ante periculum virium fiducia freti, sive totam molem barbarici exercitus, ad eam, ut exiguum et ignobilem locum minime deflexuram rati, eius tuendae <curam>*⁴⁶ *susceperant.*⁴⁷ *Nempe, iam tum*⁴⁸ *mos ille coeperat*⁴⁹ *invalescere, ut exclusis Hungaris, munitae arces*,⁵⁰ *Hispanis, Italis atque Germanis, posthabito*⁵¹ [p. 65.] *Hungarorum praesidio*,⁵² *custodiendae traderentur:*

*Consecuta hinc
urbis fata:*

*Turcae capto
Strigonio,
Tatae adpropinquant.*¹⁷

^{r.)} Lib. XV. pag. 266, 34. Tom. V. BELII Comitatus Comaromiensis.

{§. X.} ¹ F *hucusque*; corr. a nobis ² F *milesimum*; corr. a nobis ³ F *in erat*; corr. a nobis ⁴ A[Be] *Solymannum* ⁵ F om.; add. sec. A[Be] ⁶ F *potius*; sec. A[Be] ⁷ F *Varadinum*; corr. sec. A[Be] ⁸ F *Kolocsam*; corr. sec. A[Be] ⁹ F *una*; corr. a nobis ¹⁰ F add. NB. *Prima duo loca vix legibilia, ex historico inquirenda* (nota copistae) ¹¹ F *La[...].rem*; corr. sec. A[Be] ¹² F *obsidionem*; corr. sec. A[Be] ¹³ F *ha[...]*; corr. sec. A[Be] ¹⁴ F *at [...].am*; corr. sec. A[Be] ¹⁵ F *Losonci*; corr. sec. A[Be], ubi *Lis<cani>* ¹⁶ F *[...] assertum*; corr. sec. A[Be] ¹⁷ F *apropinquant*; corr. sec. D; D add. [...] ¹⁸ F *ad plectendam*; corr. sec. A[Be] ¹⁹ F *Achamates*; corr. sec. A[Be] ²⁰ F *valido et* sec. A[Be] ²¹ F *procuratorio*; corr. sec. A[Be] ²² F *intromiserat inonisse etiam*; corr. sec. A[Be] ²³ F *explorent*; corr. sec. A[Be] ²⁴ F *atergo*; corr. a nobis ²⁵ F om.; add. a nobis ²⁶ F *Istvánffy*; corr. sec. A[Be] ²⁷ F *statum*; corr. sec. A[Be] ²⁸ in nota r.) pag. 266, 34. F pag. 66, 34.; corr. a nobis ²⁹ ISTVÁNFFY 1622. l. c. add. *esset, qui erat augusti mensis decimus, Divo Laurentio dicatus* ³⁰ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *traiecit* ³¹ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Comaronio* ³² F *Cituali*; corr. sec. A[Be] et ISTVÁNFFY 1622. l. c. ³³ F *Theophonbo*; corr. sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ³⁴ F *Itala ea*; corr. sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ³⁵ F *Suntque, qui eandem*; corr. sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ³⁶ F *Theodatum*; corr. a nobis ³⁷ F *existimata*; corr. sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ³⁸ F *Pannonicae*; corr. sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ³⁹ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *exstructa* ⁴⁰ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *subiecta* ⁴¹ *omnes* ISTVÁNFFY 1622. l. c. om. ⁴² ISTVÁNFFY 1622. l. c. *e* ⁴³ F *sci*; corr. sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ⁴⁴ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Torniellus* ⁴⁵ F *Hanibalem*; corr. sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. et E ⁴⁶ F om.; add. sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ⁴⁷ F *obtemperant*; corr. sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ⁴⁸ F *tunc*; corr. sec. D, E ⁴⁹ E *ceperat* ⁵⁰ F *arcis*; corr. sec. D, E ⁵¹ F add. iterum *posthabito*; del. a nobis ⁵² F *praesiduo*; corr. sec. D, E

ⁱ *Locum Istvánffii in nota r.) citatum vide in ISTVÁNFFY 1622. p. 266.*

*nec tentata
obsidione metu
praefectorum
capiunt:*

*et foede
concremant.*

quod, quia plerumque non tam iudicio,⁵³ quam favore ducum fiebat, multarum cladum, aut causa fuit, aut occasio. *Tatae* idem tunc fuisse, memorat porro⁵⁴ historicus:ⁱ *Sed cum*,⁵⁵ inquit, *adventantia longo latoque tractu hostium castra vidissent*, Achomatesque,⁵⁶ *qui cum maximis copiis praecedebat, extrema quaeque*⁵⁷ *eis, nisi arcem traderent, renuntiaret*,⁵⁸ *perterriti, et*⁵⁹ *viribus impares*,⁶⁰ *vitaeque cupidiores, eam sine mora dediderunt*. Haec⁶¹ satis ad arcis et oppidi infortunium, quod tamen haud⁶² inultus⁶³ acceleraverat⁶⁴ *Tassius*, quippe a *Torniello*⁶⁵ importunius⁶⁶ forte, quam⁶⁷ belli tempestas ferebat,⁶⁸ ex⁶⁹ lege tamen castrensi capite mulctatus est: cum⁷⁰ interea *Solymanus*ⁱⁱ *Tatam*⁷¹ *vacuam relinquens iniecto igne succendi*⁷² *iusserat*.⁷³

§. XI.

*Damna eo
incendio arci,
oppido, et
regiis civium
operibus illata:
insidetur
postliminio
a nostris,
et praesidio
munitur:*

*quid denuo
Tatam
perdiderit?*

Prima haec *Tatae* clades fuit, eo sane funestior, quo maius, ex¹ incendio illo, non arci² tantum³ oppidoque, sed regiis⁴ etiam circum operibus, damnum illatum est. Exusta nimirum fuere, thermarum lavacra, crebrae illae frumentariarum molarum substructiones, et quidquid⁵ per hortenses secessus prisci decoris superabat. Neque postea seu arcem, seu oppidum, recoluere barbari, tametsi *Strigonium* hinc, *Albam Regalem* illinc, acerrimis insessas praesidiis obtinerent. Qua *Turcarum* negligentia factum fuisse reor, ut lentis civium supplementis,⁶ oppidum primo, tunc, et arx, instaurari a nostris inciperet, dum⁷ ob loci, ad lacessendos hostes opportunitatem, numeroso⁸ praesidio communitur iterum. Nam id quidem,⁹ in morem ea tempestate abierat, ut vicinarum *Turcis* arcium, miles praesidiarius, omnem infestandi hostis occasionem, et tunc illibentissime attenderet, cum feriatio ab armis esset. Neque ad id, nostro[p. 66.]rum magis, quam barbarorum irrequiete, eveniebat, quippe qui †nimirum† ducebant, res *Christianorum*, nullo non tempore, pertinaciter adfligare. Ergo velitare, digladiari, subsidere itinera, agere praedas, evastare¹⁰ agros, astu intercipere¹¹ arces, castellave,¹² in lucris utrinque¹³ deputabatur. Atque istud fuit, quod *Tatam* perdidit denuo. Quia enim *Strigonio* subinde *Albam Regalem* demigrantes *Turcas*, cum *Papensibus*, et *Veszprimiensibus*¹⁴ coadunati¹⁵ *Tatenses* multis et frequentibus damnis adfligebant; molestiarum istiusmodi

⁵³ F *iuditio*; corr. a nobis ⁵⁴ F om.; add. sec. D ⁵⁵ ISTVÁNNFFY 1622. l. c. *quum* ⁵⁶ F *Achamatasque*; corr. sec. ISTVÁNNFFY 1622. l. c. ⁵⁷ F *quoque*; corr. sec. ISTVÁNNFFY 1622. l. c. ⁵⁸ ISTVÁNNFFY 1622. l. c. *denunciaret* ⁵⁹ F *ut*; corr. sec. ISTVÁNNFFY 1622. l. c. ⁶⁰ F *impares*; corr. sec. ISTVÁNNFFY 1622. l. c. ⁶¹ *Haec* A[Be] om. ⁶² F add. *vel aliquando* (nota copistae) ⁶³ F *in locis*; corr. sec. A[Be] ⁶⁴ F *celebris erat*; corr. sec. A[Be] ⁶⁵ F *Torniello*; corr. sec. A[Be] ⁶⁶ F *importunus*; corr. sec. A[Be] ⁶⁷ F *quando*; corr. sec. A[Be] ⁶⁸ F *furebat*; corr. sec. A[Be] ⁶⁹ F *is*; corr. sec. A[Be] ⁷⁰ F *iam*; corr. sec. A[Be] ⁷¹ *Solymanus Tatam* ISTVÁNNFFY 1622. l. c. *Tatam Sulymanus* ⁷² F *concremari*; corr. sec. A[Be] et ISTVÁNNFFY 1622. l. c. ⁷³ F *iusserat*; corr. a nobis; ISTVÁNNFFY 1622. l. c. *iussit* {§. XI.} ¹ F *et*; corr. sec. A[Be] ² *non arci* F *conflagraveret*; corr. sec. A[Be] ³ F *tum*; corr. sec. A[Be] ⁴ A[Be] *regii* (?) ⁵ F *quid quid*; corr. a nobis ⁶ F *supplementis*; corr. a nobis ⁷ DF *tum*; corr. sec. A[Be] ⁸ A[Be] *immisso* ⁹ F *quidam*; corr. sec. A[Be], D ¹⁰ F *constare*; corr. sec. DE ¹¹ F *intercipientes*; corr. a nobis ¹² F *castella*; corr. sec. DE ¹³ F *utrimque*; corr. sec. DE ¹⁴ F *Veszprimiensibus*; corr. sec. E ¹⁵ F *coadonatu*; corr. a nobis

ⁱ Vide ISTVÁNNFFY 1622. p. 266, lin. 45.

ⁱⁱ Vide ISTVÁNNFFY 1622. p. 267.

pertaesi¹⁶ hostes, cum aperta vi, ob induciarum leges, non audent, nec opinato assultu intercipiendam statuerunt. *Hamsa ille*, verba¹⁷ ISTVÁNFFII,^{s.)}¹⁸ *cuius*¹⁹ *clancularia fraude* Fülecum²⁰ *captum fuisse diximus*,^{t.)}²¹ *ii cum*²² Strigonii *praefectum ageret, et Tatam arcem regiam negligentius custodiri intellexisset*,^{u.)}²³ *Calendis Maii haud dissimili astu interceptit. Ioannes*²⁴ *siquidem Essekii*,²⁵ *eius custos, quum Comaromium*,²⁶ *quod altero distat milliari, privatarum rerum causa, ad Paxii legatum Stephanum Nagum*²⁷ *magnum socerum concessisset, et qui in arce relictus erant, hesternae computatione negligentiores redditi essent, Hamsa ab exploratoribus, quos liberali, sed occulto sumptu ibi tenuerat, edoctus, trecentos Turcas silentio vallum, quod e materia constabat, et cui pecudes et iumenta, quae arcis area non caperet, includi solebant, per adpositas*²⁸ *scalas*²⁹ *silentio conscendere iussit, atque ii ex capto vallo, murum arcis feliciter superarunt, ac tum demum magnum clamorem sustulerunt, Hamsa*³⁰ *ipse, qui haud procul*³¹ [p. 67.] *in insidiis constiterat*,³² *propere adcurrit*,³³ *et nostri*,³⁴ *simul*³⁵ *adtoniti*³⁶ *et semisomnes evigilarunt, sed quum pauci essent, et ut in re subita et inopinata*³⁷ *nec consilia, nec arma satis*³⁸ *explicarent, paucis caesis terga dedere*,³⁹ *sed et ex domibus extracti, partim caesi*⁴⁰ *sunt, partim cum e moenibus se*⁴¹ *deiecissent, luxatis*⁴² *aut fractis membris, in potestatem hostium devenere*,⁴³ *pauci Comaromium*⁴⁴ *profugientes*⁴⁵ *amissam*⁴⁶ *arcem denunciavere*.⁴⁷ Ita tunc⁴⁸ *Essekii*⁴⁹ *praefecti, et praesidiariorum oscitantia, Tata, magno utique*⁵⁰ *rerum Christianarum damno, turpiter periit.*

Hamsae
Strigonii
praefecti astu
sub induciis
intercipitur.

s.) Lib. XX. pag. 383.

t.) Revolve Tomum IV. <p. 77.>

u.) Subnectit *†*eius, quam hic habet,† auctor de arcis amoenitate, cultuque loquitur, *arx Tata*, inquit, *priscis temporibus ad amoena regum et reginarum diverticula cum viridariis et hortis pensilibus ac balneis exstructa erat, subiectam respiciens piscinam, cuius fundamenta <et>* [p. 67.] *aggeres ex quadrato, nec tamen polito marmore constabant, quod in eo <agro> nimis copiosum effodiebatur.*

¹⁶ F *pertesi*; corr. a nobis ¹⁷ F *versatus, dicit*; corr. a nobis ¹⁸ F *Istvánfyus*; corr. a nobis ¹⁹ F om.; add. sec. ISTVÁNFFY 1622. p. 383. ²⁰ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Filecum* ²¹ nota t.) a nobis huc insertum; in nota *revolve tomum* F *revolu tomus*; corr. a nobis; verba p. 77. add. a nobis ²² ISTVÁNFFY 1622. l. c. *quum* ²³ nota u.) a nobis huc insertum; in nota *balneis* ISTVÁNFFY 1622. l. c. *balineis*; *exstructa* ISTVÁNFFY 1622. l. c. *exstructa*; *respiciens* F *respitiondeis*; corr. sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c.; *et* F om.; add. sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c.; *ex* ISTVÁNFFY 1622. l. c. *e*; *agro* F om.; add. sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c.; *nimis* ISTVÁNFFY 1622. l. c. om.; *effodiebatur* ISTVÁNFFY 1622. l. c. *effoditur* ²⁴ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Iohannes* ²⁵ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Essequius* ²⁶ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Comaronium* ²⁷ Nagum ISTVÁNFFIUM 1622. l. c. om. ²⁸ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *appositas* ²⁹ F *schalas*; corr. sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ³⁰ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *ad quem* ³¹ F *pocul*; corr. a nobis ³² F *insteterat*; corr. sec. A[Be] et ISTVÁNFFY 1622. l. c. ³³ F *advenit*; corr. sec. A[Be] et D et ISTVÁNFFY 1622. l. c. ³⁴ F *nostros*; corr. sec. A[Be] et D et ISTVÁNFFY 1622. l. c. ³⁵ F *qui*; corr. sec. A[Be] et ISTVÁNFFY 1622. l. c. ³⁶ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *attoniti* ³⁷ *pauci... inopinata* F om.; add. sec. A[Be] et D et ISTVÁNFFY 1622. l. c. ³⁸ F *[...]tis*; corr. sec. A[Be] et D et ISTVÁNFFY 1622. l. c. ³⁹ F *verterunt*; corr. sec. A[Be] et ISTVÁNFFY 1622. l. c. ⁴⁰ F *occisi*; corr. sec. A[Be] et ISTVÁNFFY 1622. l. c. ⁴¹ F *eos*; corr. sec. A[Be] et ISTVÁNFFY 1622. l. c.; A[Be] *se se* ⁴² F *laxatis*; corr. sec. A[Be] et ISTVÁNFFY 1622. l. c. ⁴³ F *devenerunt*; corr. sec. A[Be] et ISTVÁNFFY 1622. l. c. ⁴⁴ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Comaronium* ⁴⁵ F *profugentes*; corr. sec. A[Be] ⁴⁶ F *a missam*; corr. sec. A[Be] et ISTVÁNFFY 1622. l. c. ⁴⁷ F *denuntiavere*; corr. sec. A[Be] et ISTVÁNFFY 1622. l. c. ⁴⁸ F *etiam*; corr. sec. A[Be] ⁴⁹ F *Essekii*; corr. sec. A[Be] ⁵⁰ F om.; add. sec. A[Be]

ⁱ Locum *Istvánffii* in nota s.) citatum vide in ISTVÁNFFY 1622. p. 383.

ⁱⁱ Locum in nota t.) citatum vide in BÉL 1735–1749(?) IV. p. 77.

§. XII.

Tatae praefectus male custoditae arcis negligentiam, capite luit:

Ferdinandus a Solimanno per legatum frustra eam repetit:

recipit cum Hungarorum auxiliaribus copiis Salmensis.

Et arcis quidem iacturam sua suorumque negligentia procuratam *Esekius*, eius praefectus capite luit: *Maximiliani* etenim¹ iussu,¹⁾ qui tunc pro patre FERDINANDO rebus *Hungaricis* moderabatur, in custodiam a *Paxio*, *Comaromii* praefecto delatus, tametsi acerrimis subiectus tormentis, nihil, quod eum² prodicionis arguere posset, fateretur: tamen supinae damnatus negligentiae, quodque equorum suorum, quos calceandos *Comaromium* adduxerat, potior ei cura fuerit, quam arcis, militari iudicio³ habito, capite diminutus est. Tunc vero demum adversum est, quantis⁴ circum vicinia, ex occupata arce, malis fuerit exposita, quae ut mature⁵ averruncaret⁶ FERDINANDUS, suo, ad SOLYMANNUM legato, *Alberto*⁷ de *Wüs*,⁸ in mandatis dedit, arcem sub induciis, dolo malo interceptam,⁹ uti serio repeteret. Fecit ille, cum collega *Buschbekio*¹⁰ mandata, SOLIMANNUS tamen de reddenda *Tata*, ne mentionem quidem fieri voluit, quod ea praesidio vacua, a militibus suis, occupata diceretur. Itaque arcis opportunitate usi¹¹ *Turcae* toto et quod excurrit septennio, infestam circum regionem perpetuis eruptionibus effecere, dum a *Salmensi* duce vi expugnaretur.¹² Capto nempe¹³ per impetum *Veszprimio*,¹⁴ atque inde, incolumi¹⁵ exercitu *Iaurinum* reducto, iubente *Maximiliano*, ad *Tatam* subiugandam, cum tormentis et exercitu, postridie *Calendarum Quintilium*, progressus est, cum an[p. 68.]te¹⁶ profectionem *Francisci Battyánii*,¹⁷ *Banfyorum*, ac¹⁸ reliquae¹⁹ nobilitatis *cis-Danubianae*, copias in castra recepisset. Ut²⁰ in conspectum arcis ventum est, missis caduceatoribus, dedendam sibi, procul omni cunctatione,²¹ ritu militari, postulat *Salmensis*,²² immunitatem²³ decessuris arce²⁴ praesidiariis, impedimentorumque non plane²⁵ nihil, pollicitus.²⁶ Sed quum²⁷ ii, qui intus erant, nihil responderent, tormenta produci,²⁸ et ad occasum solis,²⁹ inter aggeres collocari,³⁰ arcemque³¹ continenter pulsari iussit,³² quorum ictibus, non multo post,³³ magna in moenibus strages edita est,³⁴ quippe³⁵ quae ea latitudine procubuere,³⁶ quae adsilientibus,³⁷ idonea³⁸ ad perrumpendum³⁹ esse putabatur.⁴⁰ Ergo,⁴¹ habito⁴² militari consilio, impressionem⁴³ in diruta⁴⁴ moenia⁴⁵ edicit, militem

1) ISTVANFY Lib. XX. fol. 25I. edit. *Coloniensis*.

{§. XII.} ¹ F *et enim*; corr. a nobis ² F *cum*; corr. sec. E ³ F *iudicio*; corr. sec. D ⁴ F add. *circa*; del. sec. DE ⁵ F *maturae*; corr. sec. D ⁶ F *averteret*; corr. sec. E ⁷ F *Adalberto*; corr. sec. D ⁸ F *Vüs*; corr. sec. D ⁹ *dolo malo interceptam* F *malo interceptam dolo*; corr. sec. DE ¹⁰ A[Be] *Busbeckio* ¹¹ *opportunitate usi* F *usi opportunitate*; corr. sec. A[Be] E ¹² F *expugnatur*; corr. sec. A[Be]; A[Be] add. *fieretque* ¹³ A[Be] *nimirum* ¹⁴ F *Vesprimio*; corr. sec. A[Be] ¹⁵ F *non solum*; corr. sec. A[Be] ¹⁶ F *antea*; corr. sec. E ¹⁷ F *Batyányi*; corr. sec. A[Be] ¹⁸ A[Be] add. *uniquae (?)* ¹⁹ F om.; add. sec. E ²⁰ F *ita*; corr. sec. A[Be] ²¹ F *tergi versatione*; corr. sec. A[Be] ²² F *Salmis*; corr. sec. A[Be] ²³ F *imunitate*; corr. sec. A[Be] ²⁴ F *e Tata*; corr. sec. A[Be] ²⁵ F *pauca*; corr. sec. A[Be] ²⁶ F om.; add. a nobis. sec. A[Be] ²⁷ F *cum*; corr. sec. A[Be] ²⁸ F *produxit*; corr. sec. A[Be] ²⁹ *ad occasum solis* F om.; add. sec. A[Be] ³⁰ F *collocavit*; corr. sec. A[Be] ³¹ F *arcem quae*; corr. sec. A[Be] ³² F *adgressus est*; corr. sec. A[Be] ³³ *non multo post* F *ita*; corr. sec. A[Be] ³⁴ F *ruinam*; corr. sec. A[Be] ³⁵ F om.; add. sec. A[Be] ³⁶ F *procumberet*; corr. sec. A[Be], ubi *procubere* ³⁷ F *admotis militibus*; corr. sec. A[Be] ³⁸ F *idoneum*; corr. sec. A[Be] ³⁹ F *perrumpendum*; corr. a nobis ⁴⁰ F om.; add. sec. A[Be] ⁴¹ F om.; add. sec. A[Be] ⁴² F *habitoque*; corr. sec. A[Be] ⁴³ F *inpraessionem*; corr. a nobis ⁴⁴ *in diruta* F *indiruta*; corr. a nobis ⁴⁵ F *media*; corr. sec. D

ⁱ *Locum in nota l.) citatum vide in ISTVÁNFY 1685. p. 25I. (Editio enim Coloniensis anno 1685. in lucem edita est.)*

accendit, praemiaque pro more⁴⁶ his, qui se primi intra munitiones iniecerint,⁴⁷ liberaliter pollicetur.⁴⁸ Paruit sine mora inflammatus miles, sublati signis, densatisque ordinibus, pertusionibus, inter tubarum, et tympanorum⁴⁹ strepitus, mascule adsiliit. †Nihilo segniores, virorum coadunatus†,⁵⁰ murorum ruinas resarturus,⁵¹ immanem⁵² sagittarum glandiumque imbrem⁵³ in nostros coepit pluere, atque eminus cum succedentibus, imminetibus cominus, gladiis hastisque, quam ferocissime gerere. Atque fuit hic primus ille impetus, eo plenior aleae, quo maiori virium contentione, in nostratrem⁵⁴ [... ..] <per?> ruinarum⁵⁵ anfractus, difficillime⁵⁶ euntem [...] hostes proruebant. Tum vero nostris iam iam deficientibus nova *Germanorum* et *Hungarorum* subsidia densato ordine in hostes irruere iussa, sicque non restauratis modo, sed et⁵⁷ animatis simul, qui hucusque *Turcas*⁵⁸ propulsarunt, facto cuneo †ordines† hostis⁵⁹ perrumpunt, signaque⁶⁰ victricia in moenia arcis defigunt.⁶¹ Eo viso desperataque arcis retinendae facultate, *Turcae*, relictis post se sauciis, terga⁶² dedere, in arcem, si possent, interiorem, evasuri. At enim ea fuit nostrorum, et in pugnando pertinacia, et in prosequendis fugientibus,⁶³ ut paucissimi⁶⁴ hostium, [p. 69.] eo, quo fugam destinarant,⁶⁵ evaderent. Septuaginta forte fuere, qui duce *Curto* quodam, ianitsarorum⁶⁶ centurione,⁶⁷ in arcem se iniecerant.⁶⁸ Hos ergo ad deditionem, eo usque,⁶⁹ armis partim,⁷⁰ partim minis, et incolumitatis pollicitatione, cogere *Salmensis*, dum victoris arbitrio se⁷¹ permitterent. quorum nonnulli⁷² militibus dono sunt⁷³ dati, reliqui ad *Iaurinenses*⁷⁴ carceres, pro eius seculi ingenio detrusi⁷⁵ sunt. Captam, ad hunc modum, arcem, quinquagenarum⁷⁶ *Germanorum* cohorti, ex *Casparis*⁷⁷ *Turingii*⁷⁸ legione depromptae⁷⁹ custodiendam permisit *Salmensis*.^{x.)⁸⁰i}

§. XIII.

Intemerata inde, si mutuas¹ praesidiariorum, cum *Turcis* velitationes, excipias, *Tata* ad obsessum usque² a *Sinano* Iaurinum, perduravit. Tunc vero,³ ne esset, unde castra sua, in urbis eius oppugnatione, lacerarentur, *Tatam* et circumpositas⁴ arces occupandas,⁵ ante existimavit, quam militares⁶ obsidionis operas exordiretur. Optime rem ex

Capitur iterum iterumque Sinani iussu, ante oppugnationem Iaurinum:

x.) ISTVÁNNFFY L. XXII. extremo. Adde ORTELIIUM ad annum 1556.

⁴⁶ *pro more* F *promotae*; corr. sec. D ⁴⁷ F *iniicerint*; corr. a nobis ⁴⁸ F *pollicetur*; corr. a nobis ⁴⁹ F *tympanarum*; corr. a nobis ⁵⁰ F *coadunctus*; corr. sec. D ⁵¹ F *restauraturus*; corr. sec. D ⁵² F *in manem*; corr. a nobis ⁵³ F *imbrem*; corr. a nobis ⁵⁴ F *nostrates*; corr. sec. D ⁵⁵ F *prolabebatur*; corr. sec. D ⁵⁶ F *difficulter*; corr. sec. D ⁵⁷ *sed et* F *sedet*; corr. a nobis ⁵⁸ F *Turcae*; corr. sec. A[Be] ⁵⁹ F *hostium*; corr. sec. A[Be] ⁶⁰ A[Be] *signa* ⁶¹ F *infigunt*; corr. sec. A[Be], D ⁶² F add. *vertere et*; del. a nobis. sec. E ⁶³ F *profugibus*; corr. sec. A[Be], E ⁶⁴ A[Be] *pauci* E *pausti* ⁶⁵ F *intenderant*; corr. sec. A[Be] ⁶⁶ F *ianitsarorum*; corr. sec. A[Be], ubi *ianitsar<orum>* ⁶⁷ F *centurione*; corr. a nobis ⁶⁸ *se iniecerant* F om.; add. sec. A[Be], E ⁶⁹ *eo usque* F *eosque*; corr. sec. A[Be] ⁷⁰ F *partium*; corr. sec. A[Be], E ⁷¹ *arbitrio se* A[Be] *se arbitrio* ⁷² F *alii*; corr. sec. A[Be] ⁷³ *dono sunt* F *suorum dono*; corr. sec. A[Be], E ⁷⁴ A[Be], E *Iaurinenses* ⁷⁵ F *detensi*; corr. sec. A[Be] ⁷⁶ F *quintae*; corr. sec. A[Be] ⁷⁷ F *Caspari*; corr. sec. A[Be] ⁷⁸ F *Thuringii*; corr. sec. A[Be] ⁷⁹ F *de[...] ad promptae*; corr. sec. A[Be] ⁸⁰ in nota x.) XXII. F XXIII.; corr. sec. ISTVÁNNFFY 1622. pp. 466–467. {§. XIII.} ¹ F *mutuus*; corr. sec. A[Be], D, E ² F *utque*; corr. sec. A[Be], E ³ *Tunc vero* F *Georgico*; corr. sec. A[Be], D ⁴ F *circum positant*; corr. sec. A[Be] ⁵ F *occupandas*; corr. a nobis ⁶ F *militia*; corr. sec. A[Be]

¹ *Locum in nota x.) citatum vide in ISTVÁNNFFY 1622. pp. 466–467.*

ISTVANFFYO^{y.)78i} condiscas: *Sinanus*, inquit, *promotis copiis* *Tatam* *pervenit*, *quam eo tempore* *Georgius Paxius praefectus cum CLXX.*⁹ *Hungaris*¹⁰ *et*¹¹ *CL.* *Germanis militibus tuebatur.* *Cum hostes tormenta promovissent, arcemque verberare coepissent,*¹² *quod murum haberet vetustate et prioribus oppugnationibus invalidum, pilae ferreae maiores facile eum penetrantes, multos ex defensoribus prosternebant, aut sauciatos adeo debilitabant, ut usui esse non possent.* *Igitur Paxius cum aliquot dierum oppugnationem anxio perterritoque animo utcunque tolerasset, vitae parcus quam honoris, postulantibus identidem deditionem hostibus, ac ut suae et commilitonum saluti consuleret, hortantibus, assensit, ac non difficili negotio cum Sinano transegit, ut incolumi sibi, et sociis una cum rebus omnibus arce excedere liceret.* *Confectis tabellis, Paxius tradita arce, traiectoque ad Comaronium Danubio, domum, quam in Cicione pago habebat, se contulit: milites autem ad varia loca sparsim discessere.*^{13 14} *Crederes, intempestivam hanc arcis deditionem Iaurini occasum portendisse.* *Et*¹⁵ *fuit omnino Tatae iactura*¹⁶ *eo Christianis nocentior,*¹⁷ *quo nudatiora nostrorum confinia praesidiis*¹⁸ *oram hanc,*¹⁹ *eius anni fortuna fecerat.* *Saluti contra Sinano Tata fuit, cum ab obsidione Comaromii, temere*²⁰ *post deditum Iaurinum suscepta, diffugeret: Tatae versus enim, percussis metu totis castris, et dissipatis,*²¹ *sine ordine agminibus, profugiebat,*²² *inquit historicus.*ⁱⁱ *Istud admirationem habet,*²³ *quod recepto, post grave praelium, anno MDXCV. Strigonio, quantivis momenti arcem, non receperint nostri; verum ita in fatiis fuit, ut peculiari stratagemati adservaretur Tata, essetque postea*²⁴ [p. 70.] *praecipuum Pálffyanae*²⁵ *virtutis monumentum, et recuperati postliminio Iaurini auctoramentum.* *Nam, ita omnino accidit, ut, sicuti*²⁶ *prodi ab Hardecko, Iaurini, Tata nuper fuit praenuntia, ita iam*²⁷ *vindicandi eiusdem, et indicium*²⁸ *fecerit, et dedit experimentum.* *Petardam, ligneum tormenti genus, ita factum, ut portas,*²⁹ *etiam ferreis obfirmatas pessulis, unico ictu, pertunderet, a Bernsteinio*³⁰ *in Hungariam adlatum*³¹ *fuerat.* *Huius ergo, uti efficax documentum caperent duces, placuit novum oppugnationis genus experiri.* *Tata, tanto negotio destinabatur, cum intercipiendae eius*³² *onus et Palfyus, et Bernsteinius*³³ *sibi sumere.*ⁱⁱⁱ *Ipsi igitur Comaromio*³⁴ *profecti quum*³⁵ *ante auroram eo*³⁶ *pervenissent, Eliam Thracem, cum Hungaris*³⁷ *quibusdam Turcicae linguae peritis*

magno Christianorum malo, ingenti contra Sinanis a Comaromio fugientis commodo:

recuperatur a nostris denuo inusitato petardae beneficio:

^{y.)} Lib. XXVIII. pag. 636, 29.

⁷ F *Istvanffy*; corr. sec. A[Be] ⁸ in nota y.) XXVIII. F XXIII.; corr. a nobis ⁹ F CCXX.; corr. sec. ISTVÁNFY 1622. p. 636. ¹⁰ ISTVÁNFY 1622. l. c. *Ungaris* ¹¹ ISTVÁNFY 1622. l. c. *ac* ¹² ISTVÁNFY 1622. l. c. *cepissent*; corr. a nobis, quia Belium ita scripsisse nobis persuasum est ¹³ *verberare... discessere* F & e & [?] *usque se contullit militem [!] et disscere [!]*; corr. sec. ISTVÁNFY 1622. p. 636. ¹⁴ F add. *Locus hic illegibilis ex ISTVANFY erit describendus* (nota copistae) ¹⁵ A[Be] *Ac* ¹⁶ F *deditio*; corr. sec. A[Be] ¹⁷ *Christianis nocentior* A[Be] *nocentior Christianis* ¹⁸ F *residuis*; corr. sec. A[Be] ¹⁹ *oram hanc* F om.; add. a nobis. sec. A[Be] ²⁰ A[Be] *temero* ²¹ F *dissolutis*; corr. sec. ISTVÁNFY 1622. p. 647. ²² ISTVÁNFY 1622. l. c. *profugerent* ²³ F *praebet*; corr. sec. A[Be] ²⁴ F om.; add. sec. D; E ²⁵ F *Palfyanae*; corr. sec. A[Be], D ²⁶ F *sicut*; corr. sec. A[Be], D, E ²⁷ F om.; add. sec. A[Be] ²⁸ F *juditium*; corr. a nobis ²⁹ F *potas*; corr. a nobis ³⁰ DE *Berensteinio* ³¹ F *allatum*; corr. sec. A[Be], E ³² F om.; add. a nobis ³³ E *Berensteinius* ³⁴ ISTVÁNFY 1622. p. 707. *Comaromio* ³⁵ F *dum*; corr. sec. ISTVÁNFY 1622. l. c. ³⁶ F om.; add. sec. ISTVÁNFY 1622. l. c. ³⁷ ISTVÁNFY 1622. l. c. *Ungaris*

ⁱ *Locum in nota y.) citatum vide in ISTVÁNFY 1622. p. 636.*

ⁱⁱ *Vide ISTVÁNFY 1622. p. 647.*

ⁱⁱⁱ *Quae nunc sequuntur, ex Istvánffy sunt deprompta. Vide ISTVÁNFY 1622. p. 707.*

praemittunt, eisque quidnam in animo habeant³⁸ patefaciunt,³⁹ iubentque.⁴⁰ ut si excubitores hostium quidnam velint, qui sint,⁴¹ quorsum⁴² tendant, percontarentur,⁴³ se Buda Iaurinum venire, et⁴⁴ Turcis quibusdam⁴⁵ res ad victum⁴⁶ necessarias, quarum penuria esset, ferre vel-
le, vererique, ne si longe ab arce currus sisterent, facto⁴⁷ Hungarorum,⁴⁸ qui itinera infesta reddunt,⁴⁹ plaustra occupentur. Ideoque se rogare, ut arce protectis donec illucescat noctem exi-
gere liceret. Permittunt Turcae,⁵⁰ Vallones adplicandae⁵¹ machinae gnari eam valvis admo-
vent,⁵²⁵³ mox succendunt. Illa ingenti edito fragore portas extemplo⁵⁴ patefecit,⁵⁵ Pálfiusque,⁵⁶
et Pernsteinius,⁵⁷ qui cum⁵⁸ 500⁵⁹ equitibus, ac 700 peditibus Ungaris, ac 1000 Germanis
in proxima valle, penes templum desertum, stabant in latebris, prompte⁶⁰ adcurrunt, truci-
datisque ad unum Turcis, qui ad inusitati⁶¹ fragoris strepitum evigilantes arma ceperunt,⁶²
loco⁶³ potiuntur; solo duntaxat prae[p. 71.]fecto, qui arcem⁶⁴ fulmine caelitus demisso percus-
sam⁶⁵ putabat, seque viso⁶⁶ statim hoste, cum paucis in turrim receperat, vivo capto.⁶⁷ His
tunc Petardi⁶⁸ rudimentis, rite positis, Tata uno quasi fulminis ictu e manibus Turcarum
elisa fuit.

fin minuta
dicetur† duce
Svarczem-
berg.

§. XIV.

Arcem recuperatam semestris admodum spatio, nostri possidere:¹ quippe a *Mehmete*²
Satergi, brevi, sed ultra modum acri oppugnatione, e³ *Christianorum* potestate extor-
tam denuo.⁴ *Iaurinum* MAXIMILIANUS archidux⁵ obsidione cinxerat, atque positis, qua
id opportunum videbatur, suggestibus,⁶ frequenti tormentorum displosione,⁷ continen-
ter verberabat; cum *Mehmetes*⁸ *Satergis*, ex *Asia*, cum exercitu profectus, *Belgradum* per-
venit, atque via per *Mohachianos* campos militari, *Budam* properavit, uti⁹ *Iaurino* obses-
so, ante ferat suppetias, quam in deditiois periculum vocaretur. Ad hos ergo nuncios¹⁰
partim, partim quod *ALY* bassa¹¹ *Iaurinum* non sine¹² clade nostrorum, fortiter tuere-
tur, soluta obsidione, in *Cituorum Insulam*, haud sine militum¹³ consternatione, traduxit

Denuo in
Tatam oppu-
gnandam
incumbunt
Turcae:

³⁸ F haberent; corr. sec. ISTVÁNFY 1622. l. c. ³⁹ F patefatiunt; corr. a nobis ⁴⁰ F in margine add. *Istvánfy lib. XXX. pag. 458. vide et inquire sic ubi dubium.* ⁴¹ qui sint F aut; corr. sec. ISTVÁNFY 1622. l. c. ⁴² F quo; corr. sec. ISTVÁNFY 1622. l. c. ⁴³ ISTVÁNFY 1622. l. c. *percunctarentur* ⁴⁴ ISTVÁNFY 1622. l. c. *ac* ⁴⁵ quibusdam F om.; add. sec. ISTVÁNFY 1622. l. c. ⁴⁶ ad victum F advictum; corr. a nobis ⁴⁷ velle... facto ISTVÁNFY 1622. l. c. om. ⁴⁸ ISTVÁNFY 1622. l. c. *metuque Ungarorum* ⁴⁹ ISTVÁNFY 1622. l. c. *redderent* ⁵⁰ occupentur... Turcae ISTVÁNFY 1622. l. c. *ad pontem arcis securitatis causa donec illucesceret, protrudere velle, responderet. Favit arridens astutis consiliis fortuna simulque* ⁵¹ ISTVÁNFY 1622. l. c. *applicandae* ⁵² F applicant; corr. sec. ISTVÁNFY 1622. l. c. ⁵³ ISTVÁNFY 1622. l. c. add. *et* ⁵⁴ extemplo F om.; add. a nobis. sec. ISTVÁNFY 1622. p. 707. ⁵⁵ F perrupit; corr. sec. ISTVÁNFY 1622. l. c. ⁵⁶ ISTVÁNFY 1622. l. c. *Pálfiusque* ⁵⁷ ISTVÁNFY 1622. l. c. *Prestenscius* ⁵⁸ F add. *D is seu 500* (nota copistae) ⁵⁹ F om.; add. sec. ISTVÁNFY 1622. l. c. ⁶⁰ prompte ISTVÁNFY 1622. l. c. om. ⁶¹ F in usitati; corr. sec. ISTVÁNFY 1622. l. c. ⁶² ISTVÁNFY 1622. l. c. *ceperant* ⁶³ F arcis; corr. sec. ISTVÁNFY 1622. l. c. ⁶⁴ F se; corr. sec. ISTVÁNFY 1622. l. c. ⁶⁵ F percussus; corr. sec. ISTVÁNFY 1622. l. c. ⁶⁶ viso F om.; add. sec. ISTVÁNFY 1622. l. c. ⁶⁷ A[Be] add. [...]*sidionem, Ist[vánffyus] descripsit, [Libro] XXX. p. 707. [...]utantibus. Atque multo accuratius, prolixiusque, Ortelius Parte I. p. 255. quem fas fuerit consuluisse. quae huc pertinere videntur. Vide notam nostram XX.* ⁶⁸ F Perargi; corr. sec. A[Be]; D {§. XIV.} ¹ D possedere ² F Mechemete; corr. sec. A[Be] ³ F ex; corr. sec. A[Be] ⁴ denuo A[Be] om. ⁵ F archi dux; corr. sec. A[Be]; D ⁶ F sugestibus; corr. a nobis ⁷ F dispositione; corr. sec. A[Be]; E ⁸ F Mehemetes; corr. sec. A[Be] ⁹ F ut; corr. sec. A[Be] ¹⁰ F nuntios; corr. a nobis ¹¹ E Aly-Bassa ¹² F nisi; corr. sec. A[Be] ¹³ F militem; corr. sec. E

exercitum MAXIMILIANUS. Aderat interim *Mehmetes*,¹⁴ cumque ad *Iaurini*¹⁵ liberati famam *Strigonium* adorturus crederetur, flexo per *Vértésias*¹⁶ silvas itinere, *Tatam* versus profectionem suscipit, ut dum ei expugnandae incumberet, exploratis MAXIMILIANI consiliis, de reliquae expeditionis habitu †reticeret†,¹⁷ atque castra ad montem *Látó*, quo in monte ante biennium †confecisset† *Tatam* arcem milites meminerant, ad diem VIII. Octobris, castra¹⁸ metatus est, ut nostros edito in loco longe¹⁹ lateque diffuso exercitu, terrefaceret. Tunc adhuc ante eiusdem diei vesperam collocatis rite tormentis, arcem oppugnare incepit.²⁰ Interea nostorum exercitus traiecto IX. Octobris ad *Comaromium Vago*,²¹ ad *Izsam*²² vicum consedit, ut illinc, sive *Tatae* fortunam specularetur, sive hostis adgrediendi occasionem captaret. Atque, ita omnino,²³ habito ducum senatu, decreverat MAXIMILIANUS, uti flumine, navali²⁴ ponte instrato, transmitteret exercitum, hosti confligendi necessitatem impositurus, quas tamen [p. 72.] designationes, subitaⁱ vehementisque tempestas, intervertit. *Tatae* interim, dies ac noctes, continuata obsidione,²⁵ propugnaculum, quod FERDINANDEUM²⁶ nuncupatur, actis in imo cuniculis, et pulvere †sicco pyrio†²⁷ iniecto, magna parte in aera eliserat.²⁸ Accedebat, quod miles praesidiarius, ad eam paucitatem redactus, brevi fuerit,²⁹ ut ex sexcentis, qui obsidionis initio inerant, vix ducenti amplius,^{30 31} atque hi, saucii³² plerique superarent.³³ Ergo ad³⁴ has angustias redactus³⁵ *Christophorus Vajda*,ⁱⁱ arcis praefectus, cum et suorum viribus diffideret,³⁶ <[ne]que suppetiarum spes ulla adpareret,>³⁷ quinto acerrimae oppugnationis³⁸ die, <[...] nocte intempesta [...] [...]am arcem, nec opinantibus *Turcis* reliquerunt: cum a nostris sex mensium spatio possessa [...] Tunc vero hostes, uti moenia reficerent, et, utque nostros prolicerent in pugnam, toto octiduo *Tatae* adhaesere; XX. tandem Octobris, *Budam*, et hinc superato ad *Pestum Danubio*, *Vacziam* profecti, certaminis quidpiam, repetitis impressionibus, haud sine clade suorum ediderunt, dum ingruente asperiore autumno,⁴⁰ utrinque in hiberna dimittereturⁱⁱⁱ exercitus.>⁴¹

obsidionis
ratio:

Frustranea
nostrorum
defensatio.³⁹

§. XV.

Clades ex hac
obsidione arcis
irreparabilis:

Dici nequit, quam funesta, brevis haec oppugnatio *Tatae* extiterit. Praeterquam¹ enim, quod duo validissima² propugnacula,³ quae hostes,⁴ subruta cuniculis, in aera excusserant,⁵ magnam in arcis substructionibus,⁶ quae intemeratae manserant⁷ hucusque,

¹⁴ F *Mehmetes*; corr. sec. A[Be] ¹⁵ F *Iaurinum*; corr. sec. A[Be], E ¹⁶ F *Vértésias*; corr. sec. E ¹⁷ forsan edoceretur ¹⁸ castra E om. ¹⁹ F *longo*; corr. a nobis ²⁰ F *incaepit*; corr. a nobis ²¹ D *Vágo* ²² D *Isam* ²³ F om.; add. sec. D ²⁴ F *navali*; corr. sec. D ²⁵ F *obsedione*; corr. a nobis ²⁶ F *Ferdinandum*; corr. a nobis ²⁷ F *pyreo*; corr. a nobis ²⁸ F *eliderat*; corr. sec. A[Be] ²⁹ F *fecerit*; corr. sec. A[Be] ³⁰ F om.; add. sec. A[Be] ³¹ F add. *superfuerint*; del. sec. A[Be] ³² F *sauucii*; corr. a nobis ³³ F *supererant*; corr. sec. A[Be], D ³⁴ ergo ad F *adversus*; corr. sec. A[Be] ³⁵ F *reluctans*; corr. sec. A[Be] ³⁶ cum et suorum viribus diffideret F *diffidens viribus suis* sec. A[Be] ³⁷ [...]que... adpareret F om.; add. sec. A[Be] ³⁸ F *opugnationis* ³⁹ F add. NB. hic 15. lineae desiderantur ex auctore aliquo supplendae (nota copistae) ⁴⁰ F *auctumno*; corr. sec. E ⁴¹ [...] nocte intempesta... exercitus F [...]; add. sec. A[Be]; D {§. XV.} ¹ F *posteaquam*; corr. sec. A[Be], D, E ² duo validissima F *validissima duo*; A[Be] *duobus validissima*; corr. sec. D ³ F add. *haec*; del. sec. D ⁴ F *hostis*; corr. sec. D ⁵ F *excusserat*; corr. sec. DE ⁶ F *structionibus*; corr. a nobis ⁷ F *manserunt*; corr. sec. DE

ⁱ Hic in A[Be] nota auctoris apposita esse videtur, quae autem legi non potest.

ⁱⁱ Hic iterum in A[Be] et D nota auctoris apposita esse videtur, quae autem legi aequae non potest.

ⁱⁱⁱ Hic iterum in A[Be] nota auctoris apposita esse videtur, quae autem legi non potest.

stragem ediderunt; †nostrorum†⁸ quoque consimiles subterranei ductus, quos pulvere pyrio, <qui>⁹ accelerata obsidione superabat, instructos, post se reliquerunt,¹⁰ forte fortuna a vestigantibus praedam hostibus, succensi, ita arcem omnem conquassarunt,¹¹ ut pristini cultus, praeter¹² alterutrum¹³ *Corvinianae* elegantiae,¹⁴ vix quidquam¹⁵ factum sit residui. *Iaurino*,¹⁶ insigni eo strategemate,¹⁷ quod luculenter¹⁸ in eius urbis¹⁹ historia descripsimus, feliciter hostium manibus vindicato, iterum in nostram potestatem, militari vi adhibita, quasi iure quodam postliminii *Tata* redit. *Buda*²¹ enim, †magnof†²² cum exercitu, et bellici instrumenti copia, *Matthia* archiduce²³ oppugnabatur,²⁴ dum *Schwartzenbergius*;²⁵ et *Pálffyus*,²⁶ duo fulmina belli, antequam²⁷ *Matthias*, qui maiora ex Gallis²⁸ atque Germania adferebat sub[p. 73.]sidia,²⁹ cum omnibus copiis³⁰ in castra³¹ promovit,³² †Tatam>,³³ adhibitis³⁴ tormentis, vi³⁵ expugnatam³⁶ ³⁷ recuperarent,³⁸ caesis ad unum omnibus, qui eam tuebantur.³⁹ Istud breviter ISTVÁNFFYUSⁱ mem<init>; [...] cuius ideo narratione sequimur.⁴⁰ †Anxius ORTELIUSⁱⁱ et⁴¹ *Iulius*†,⁴² <cum in castra accessisset, [*Pálffyus*]>⁴³ et *Svarczembergus*,⁴⁴ quatuor <*Gallorum*>⁴⁵ *Vallonumque*⁴⁶ [...] et tribus equestribus legionibus stipatus [...] [...]da⁴⁷ opportunitatem, <ante MATTHIAE adventu>⁴⁸ rem vertere, communicatis cum collega *Pálffy* consiliis,⁴⁹ iustam militum <equitum>⁵⁰ peditumque⁵¹ manum deligit,⁵² atque adsumtis iis, et sex maximis⁵³ tormentis, totidemque colub<rinis> [...] et quatuor campestribus machinis [...] ⁵⁴ in *Tatensem* agrum ducit. Ut huc ad diem tertio Calendas Augusti ventum est, vias militares, atque aditus, qui ad *Tatam* ducunt, alios, a⁵⁵ sexagenaria equitum ala tempestive insideri iubet, ipse, die postero, propius arcem subiturus, cum copiis et tormentis, excubitores sequitur. Breve id quidem iter, nondum ad occasum inclinato sole confectum⁵⁶ est; nimio tamen solis ardore, qui laborem illum⁵⁷ molestissimum fecerat, et siti per apertos aridosque campos pressi

eliditur postliminii quasi iure e Turcarum manibus, sub ipsis Budae oppugnandae²⁰ apparatibus:

⁸ DF nostrum; corr. a nobis ⁹ F om.; add. a nobis ¹⁰ F relinquere; corr. sec. DE ¹¹ D conquassaverunt ¹² F add. summo; del. sec. E ¹³ F alterutrumve; corr. sec. E ¹⁴ D add. mirum en<im> ¹⁵ F quidpiam; corr. sec. DE ¹⁶ F add. quod; del. a nobis ¹⁷ F erat [...]; corr. sec. D; E ¹⁸ F luculentum; corr. sec. D; E ¹⁹ F nobis; corr. a nobis ²⁰ F opugnandae; corr. a nobis ²¹ F obsidio; corr. sec. ISTVÁNFFY 1622. p. 731. unde haec a Belio sunt deprompta ²² F valido; corr. sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ²³ F Aduxce; corr. sec. A[Be] ²⁴ A[Be] adpre[...] ²⁵ F Svarczembergus; corr. sec. E; ISTVÁNFFY 1622. p. 731. Suarcemburgus ²⁶ F Pálffyus; corr. sec. A[Be]; ISTVÁNFFY 1622. p. 732. Pálffius ²⁷ duo... antequam ISTVÁNFFY 1622. l. c. donec ²⁸ A[Be] Galiis ²⁹ ex... subsidia ISTVÁNFFY 1622. l. c. adhuc supplementa e Germania et Gallis expectabat ³⁰ omnibus copiis ISTVÁNFFY 1622. l. c. totis viribus ³¹ in castra F cinctam arcem; corr. sec. A[Be]; ISTVÁNFFY 1622. l. c. ³² ISTVÁNFFY 1622. l. c. pervenisset; F in castra... expugnatam promovit; corr. a nobis ³³ F om.; add. sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ³⁴ F admotis; corr. sec. A[Be] et ISTVÁNFFY 1622. l. c. ³⁵ F om.; add. sec. A[Be] et ISTVÁNFFY 1622. l. c. ³⁶ F expugnat; corr. sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ³⁷ F add. Mathias; del. sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ³⁸ F om.; add. sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ³⁹ caesis... tuebantur F om.; add. sec. A[Be] et ISTVÁNFFY 1622. l. c. ⁴⁰ istud... sequimur F om.; add. sec. A[Be] ⁴¹ A[Be] nimirum ⁴² F Filius; corr. sec. A[Be] ⁴³ cum... Pálffyus F om.; add. sec. A[Be] ⁴⁴ A[Be] <Schwartzen>burgus ⁴⁵ F om.; add. a nobis. sec. A[Be] ⁴⁶ F vallonum; corr. sec. A[Be] ⁴⁷ [...]da F om.; add. sec. A[Be] ⁴⁸ ante... adventu F om.; add. sec. A[Be] ⁴⁹ communicatis... consiliis F meritis armato Pálffy comisit; corr. sec. A[Be] ⁵⁰ iustam... <equitum> F ut is astum militum scutam; corr. sec. A[Be] ⁵¹ F om.; add. sec. A[Be] ⁵² F delegat; corr. sec. A[Be] ⁵³ A[Be] add. modi ⁵⁴ totidemque... machinis [...] F tredecimque arcum frangentibus campestribus fracturiniis; corr. a nobis ⁵⁵ F ex; corr. sec. A[Be], D ⁵⁶ F perfectum; corr. sec. A[Be] ⁵⁷ F eum; corr. sec. D

ⁱ Vide ISTVÁNFFY 1622. p. 731.

ⁱⁱ Etsi textus hic maximopere est corruptus, non est dubium, quin Belius in enarranda hac obsidione opere Ortelii usus sit. Cf. ORTELIUS-MEYER 1665. p. 240.

ductore
Schwartz-
bergo.⁶⁴

graviori⁵⁸ armatura⁵⁹ equites aliquot⁶⁰ enecti⁶¹ sunt. †Armatis† quomodocunque corporibus, eodem illo vespere ad tormenti iactum, circumsessa arx, †qua visa†, bellicis machinis, per opportuna loca verberari coepit. Respondere, ex intervallo obsessi; impedire tamen haud poterant, quin sub noctis silentio, in colliculo, qui angulari versus piscinam munimento obiacet, suggestum⁶² ponerent nostri, adtractisque⁶³ eo, quae hucusque sparsim displodebantur, tormentis,⁶⁵ ictibus perpetuis, totum illud solo aequarent,⁶⁶ facerentque adsulturis viam, sic satis latam; exindeque, uti adsiliendi⁶⁷ eam opportunitatem, in rem⁶⁸ suam verteret,⁶⁹ *Schwartzenbergius*⁷⁰ quatuor legionis *Mörsburgensis*⁷¹ manipulos sorte ad id opus destinatos ante solis occasum procurrere iubet. Fecere illi⁷² mandatis satis ter repetitis vicibus et impressionibus, totiesque repulsi, eousque institerunt adsilire, donec nostri reassumto⁷³ furore, ruinisque superatis, in arcem pervaderent.⁷⁴ †Centum forte ex†⁷⁵ ferocissimis⁷⁶ hostibus superabat, qui cum irruentes nostros nequirent expulsare amplius, in turrim se iniiciunt. Expediuntur⁷⁷ arma, et quam possunt acerrime,⁷⁸ locum, quem occupa[p. 74.]runt, propugnant, eventu⁷⁹ tamen infelici, eo quod nostrorum ardore, die sequenti ad deditiois necessitatem⁸⁰ redacti, pervicax facinus,⁸¹ ad unum omnes, vita luerunt. Arcis huius expugnatio ad quadraginta nostrorum iactura constitit: ex hostibus ducenti desiderati sunt. Bellici instrumenti, si minores aliquot⁸² machinas excipias, vix quidquam in arce repertum. *Schwarczenburgio*⁸³ satis tunc fuit, *Tata*, brevi hoc labore occupata, arces reliquas a *Turcis* hucusque detentas, perterruisse.⁸⁴ Hoc enim vero, unico quasi ictu, *Gesztesiam*, *Vitamiam*, *Vesprimium*, *Palotam*, *Tihonium*,⁸⁵ et *Vasonium*,⁸⁶ *Turcarum* praesidiis metu diffugientibus, intra octidui spatium, in potestatem redegit,⁸⁷ victoremque exercitum incolumem⁸⁸ in *Iaurinensia* castra reduxit.¹

sequuntur
Tatam arces
circumsitae.

§. XVI.

Postea fortunam
Tata vicini
Strigonii
plerumque
experiebatur:

Post has¹ conversiones, variabat² subinde *Tatae* fortuna.³ Munitiones certe, quae⁴ tot⁵ obsidionibus laceratae fuerunt,⁶ detritaeque, non amplius, ad pristinum illud robur, potuerunt assurgere:⁷ quippe, nunc *Turcicis*,⁸ †nunc sauciatis, nunc hostibus *sauciatis* in tantum contaminata [...] Exercitus *hostis* toties, quam ipsum *Strigonium* [...] *oriebatur* ratio

⁵⁸ F *gravantur*; corr. sec. A[Be] ⁵⁹ F *mature*; corr. sec. A[Be], D ⁶⁰ DF *aliquo*; corr. sec. A[Be] ⁶¹ DF *evecti*; corr. sec. A[Be] ⁶² F *subgestum*; corr. sec. E ⁶³ F *adtractusque*; corr. sec. E ⁶⁴ F *Svarczembergo*; corr. sec. E ⁶⁵ F *tormenti*; corr. sec. E ⁶⁶ F *aequarint*; corr. sec. E ⁶⁷ F *adsilendi*; corr. sec. E ⁶⁸ F *om.*; add. sec. E ⁶⁹ F *iubenter*; del. a nobis ⁷⁰ F *Marsöburgius*; corr. sec. E ⁷¹ F *Mörseburgensis*; corr. sec. E ⁷² F *illis*; corr. sec. E ⁷³ F *reassumtum*; corr. a nobis ⁷⁴ F *pervaderent*; corr. a nobis ⁷⁵ *centum forte ex* F *centuriae feliciter*; corr. sec. A[Be] et ORTELIUS–MEYER 1665. p. 240. ⁷⁶ F *furiosissimis*; corr. sec. A[Be], E ⁷⁷ F *expediunt*; corr. sec. E ⁷⁸ F *acerrime*; corr. a nobis ⁷⁹ F *eventum*; corr. sec. A[Be] ⁸⁰ F *sortem*; corr. sec. A[Be] ⁸¹ *pervicax facinus* F *pervicaciae facinus*; corr. sec. A[Be] ⁸² F *aliquod*; corr. sec. A[Be], D ⁸³ A[Be] *Schwartzenburgio*; F *Svarczenbergio*; corr. sec. D ⁸⁴ F *perteruisse*; corr. sec. D ⁸⁵ F *Tihoniam*; corr. sec. D ⁸⁶ F *Vasonium*; corr. sec. A[Be] ⁸⁷ F *reductae*; corr. sec. A[Be] ⁸⁸ A[Be], F *incolumen*; corr. a nobis {§. XVI.} ¹ *Post has* F *Magnae huiusmodi*; corr. sec. A[Be] ² F *sanabunt*; corr. sec. A[Be], D ³ *Tatae fortuna* F *Tata sua vulnera*; corr. sec. A[Be] ⁴ *certe, quae* F *certique*; corr. sec. A[Be], D ⁵ F *fit*; corr. sec. A[Be] ⁶ *laceratae fuerunt* F *labefactatae fuerant*; corr. sec. A[Be] ⁷ *potuerunt adsurgere* F *potuerant assurgere*; corr. sec. A[Be] ⁸ *nunc Turcicis* F *muro Turcis*; corr. sec. A[Be]

¹ Cf. ISTVÁNFY 1622. p. 732. ubi haec leguntur: „deinde tanta celeritate arma et terrorem circumferrent, ut Gestesia, Vitania, Besprimio, Palota, Ticonio et Vasonio, ac Monedulae arce, ad Bacaniam silvam, intra octavum diem potirentur: victoresque Iaurinum exercitu incolumi redirent.”

[...] quemadmodum arces acies ita pressasque⁹ res *Tatensium* [...] Ab anno 1604. quo *Hasanes*¹⁰ [...] accessisset obsidio ex *Strigonio*¹¹ [...] incolumis¹² inusitato exemplo relicta est *Tata*, sed cosacorum multitudo, qui¹³ in *Turcicis* castris militabant, transirent [...].¹⁴ *Postero die*¹⁵ *Cosaci*, inquit ISTVANFYUS^{z.)i} *qui inter Tartaros in hostilibus castris militabant, de nocte, caesis Turcarum excubiis, Comaronium ac Tatam, deinde in castra venerunt.*¹⁶ Sed anno sequenti, anno 1605. quo ob metum a *Turcis* missum fuit *Strigonium*, caedes adlata fuerit *Tatae*, non repeto¹⁷ [...] ac rebus gestis. Istud pro fine, sed haec ad *Tatam* aestimandum¹⁸ est†, admisisse *Botskaianos*,¹⁹ regionem *Trans-Danubianam*²⁰ omnem, [p. 75.] duce *Nemethio*²¹ pervagantes,²² et captis passim arcibus etiam ferocientes,²³ multo, quam liberatores patriae decuit, atrocius. Quidquid eius tunc fuerit, *Bethlenio*²⁴ certe, et post hunc *Rákoczio*²⁵ quoque, quin victas dederit manus, eo minus dubitandum, quo magis tunc mutabant,²⁶ rerum novarum studiis, *Hungarorum* animi. Pace inde confocillata, in limitaneis orae huius arcibus *Tata* censebatur, cuius miles praesidiarius, adversus²⁷ *Strigoniensium*, *Budensium*, et *Albensium* impressiones perpetuo excubabat. Quamobrem publicis subinde operis, ex comitorum decreto^{*29ii} instaurabatur.³⁰ Atque valuit omnino institutum illud, non ad lacessendos modo, crebris eruptionibus³¹ hostes,³² sed propulsandos etiam adsultus³³ furtivos. Enim vero, cum anno MDCLXII.³⁴ vaferrimo <[...]>³⁵ strategemate³⁶ usi, reiecti fuissent fortiter,³⁷ vigente³⁸ adhuc bruma,³⁹ nec opinantibus praesidiariis, tanto impetu invaserant extima opera,⁴⁰ ut deiectis partim, partim exustis, quibus incingebatur, vallis, in⁴¹ fossas usque penetrarint. Acre hinc⁴² certamen ortum est: quando *Turcae*⁴³ quidem omni ope in muros enitentes, eminus sclopis,⁴⁴ acinacibus cominus,⁴⁵ rem strenue gerere, nostri contra, proturbare adsilientes,⁴⁶ et fistularum⁴⁷ glandibus hic, alibi, grandiorum machinarum ictibus, †quater [...] iam ad

quid ei bellis
superioris
saeculi
civilibus
evenit:

fit adversus
Turcas limita-
neum propu-
gnaculum:
munitur publicis
regni²⁸ operis:

tentatur
brumali
Turcarum
adsultu:

z.) pag. 808. et 760.

* Consule decreta anni 1622. a. [36.] 1630. a. 3. †1632. ibi anno 1621. etc.† [?]

⁹ F *praessasque*; corr. a nobis ¹⁰ F *Haesanes*; corr. a nobis ¹¹ F *Strigonium*; corr. a nobis ¹² F *incolumis*; corr. a nobis ¹³ F om.; add. a nobis ¹⁴ *militabant, transirent [...]* F *natabant transire*; corr. a nobis ¹⁵ *postero die* F *citrosius*; corr. sec. ISTVANFFY 1622. p. 808. ¹⁶ *qui inter... venerunt* F *Qui dicit inter Tartarorum infestioribus castris agebant de nocte, actis Turcarum praedis turmatim ad Tatam acerbe invaserunt [...]*; corr. a nobis ¹⁷ F *repetio*; corr. a nobis ¹⁸ F *addendum*; corr. sec. A[Be] ¹⁹ EF *Bocskaianos*; corr. sec. A[Be] ²⁰ E *Trans-Danubianam* ²¹ F *Nolmethio*; corr. sec. A[Be] ²² F *pervagat*; corr. sec. A[Be]; E ²³ F *ferocientis*; corr. sec. A[Be]; D; E ²⁴ DF *Bethlenio*; corr. a nobis ²⁵ DE *Rákoczio*; F *Rákóczio*; corr. sec. A[Be] ²⁶ F *mutabat*; corr. sec. A[Be]; D; E ²⁷ F *ad versus*; corr. sec. A[Be]; D; E ²⁸ F *magni*; corr. sec. DE ²⁹ in nota * pro 1622. a. [36.] F 1612. a.; corr. a nobis ³⁰ F *restaurabatur*; corr. sec. A[Be]; E ³¹ F *excursionibus*; corr. sec. A[Be] ³² F om.; add. sec. A[Be]; D ³³ F *ad sultus*; corr. sec. A[Be]; E ³⁴ F om.; add. sec. A[Be] ³⁵ F om.; add. a nobis. sec. A[Be]; D et E ³⁶ A[Be]; F *strategemate*; corr. a nobis ³⁷ *reieci fuissent fortiter* A[Be] *fortiter reieci fuissent* ³⁸ F *vigentibus*; corr. sec. A[Be] ³⁹ A[Be] *brumma* ⁴⁰ *invaserant... opera* F *adorta arx*; corr. sec. A[Be] ⁴¹ *incingebatur... in* F *ut hostes*; corr. sec. A[Be] ⁴² F *hic*; corr. sec. A[Be]; E ⁴³ *quando Turcae* F *et hostis*; corr. sec. A[Be] ⁴⁴ F *sclospum*; corr. sec. A[Be]; E ⁴⁵ *acinacibus cominus* F *manubriis deiicientibus*; corr. sec. A[Be] ⁴⁶ F *adsilicutos*; corr. sec. A[Be]; ubi erronee *assilentes* ⁴⁷ F *prosternere atque*; corr. sec. A[Be]; E

ⁱ *Quae in nota z.) sunt, in F in ipso textu unci inclusa inveniuntur, a nobis tamen in notam redacta. Locum inibi citatum vide in ISTVANFFY 1622. p. 808.; quid autem pagina 760. denotet, nescimus.*

ⁱⁱ *Hic notam esse auctoris insertam ex A[Be], D et E apparet; cuius autem textus nullibi eorum remansit. In copia vero F in pagina 75. invenitur nota, ubi vero ea pertineret, copista haud significavit; quae nota ut apparet, huc referenda. Cf. articulos 1622: XXXVI. et 1630: III., ubi Tata tamquam praesidium tractatur.*

quos male
mulctatos
repellunt
nostri.

sesqui⁴⁸ horam, murale attamen prorsus excedere non poterant, pugnantium clamore, fragore tormentorum *Comaromienses*, veluti leones, laborantibus nostris succurrunt, et a tergo in hostes⁴⁹ nihil tale veritos invehuntur, [...] viso ergo periculo certo instante, nec servatis ordinibus fugam *Turcae* capessunt, in [...] gregatim male mulctati perfuga[...] nivosaque locorum dilabantur [...] nostri satis habuere reiecisisse hostem, nostris quidem insidiarum [...] at remotus [...] datos retentis non nisi aliquid [...]†

§. XVII.

Quievit postea arx *Tata*, si id fit quiescere, ubi perpetuis dimicationibus, nunc in hostico, nunc in domestico agro, occasio fuerat locusque. Nam¹ pace, quae *S. Gotthar*[p. 76.]*diensis*² victoriae proventus fuit, anno 1664. confocillata, adeo inveteratus mos ille, mutuis velitationibus semet infestare, oblitteratus³ non est, ut visus sit etiam in consuetudinem transire, nunc gliscentibus iterum simultatibus, et frigidam affudentibus⁴ *Tökölianis*, res in cruentissimum bellum erumperent.⁵ Atque, istud illud bellum⁶ est, quod *Tatam*, tot adtritam⁷ obsidionibus in vastum⁸ rudus praecipitavit. Concesserat arx, sive *Hungarorum* factione, sive *Turcarum* ingruentium metu ac formidine, in hostium potestatem, sub idem fere tempus, dum *Kara Mustapha*⁹ ad oppugnandam *Viennam*, exercitum duceret. Quae destinatio, cum non modo non successisset, sed a foederatis fusus fugatusque ad sua se reciperet¹⁰ *Vezirius*, qui¹¹ *Tatam* insidebant, *Turcae*¹² metu percussi, ne quid¹³ sarti tectique post se relinquerent, et perterebratis passim munitio-num¹⁴ fundamentis, pulverem pyrium subdunt, et in fugam effusi, incendiariis funibus admotis, in aera elidunt, tanta undique¹⁵ non murorum modo, sed aedificiorum¹⁶ etiam, quae intus inerant¹⁷ adhuc, edita strage, ut tota propemodum moles, momento temporis in triste rudus¹⁸ abierit. Ferunt, qui ante eam cladem arcem frequentabant, multa *Corvinianae* magnificentiae, conclavium nimirum, aquae ductuum, pensilium hortorum, contemerata licet monumenta adhuc tunc superasse.¹⁹ Immo²⁰ *C. Ladislaum Csáky*, qui arcem post eictos *Turcas* a LEOPOLDO impetraverat, porticus, hypocausta,²¹ turres,²² et alia nonnulla²³ aedificia eiusdem MATTHIAE regis,²⁴ foedata²⁵ quidem,²⁶ tamen omnino conspicua²⁷ tenuisse, memoriae proditum est. Sed quemadmodum²⁸ neque *Csákyus*²⁹ conservandae arci, pro eo, ac decuisset, studebat, neque, qui huic in possessione successit, *Krapssius*³⁰ molem instaurabat:³¹ ita³² fieri aliter haud potuit, quam

⁴⁸ F *sequens*; corr. sec. E ⁴⁹ F *hostem*; corr. a nobis {§. XVII.} ¹ F add. *si*; del. sec. A[Be], D ² F *Gotthardiensis*; corr. sec. A[Be], D ³ F *oblitteratus*; corr. sec. A[Be], D ⁴ et *frigidam afundentibus* om. F; add. sec. A[Be] ⁵ F *erumperet*; corr. sec. A[Be], D ⁶ *illud bellum* F *bellum illud*; corr. sec. A[Be], D ⁷ F *atritam*; corr. sec. A[Be], D ⁸ *in vastum* F *invastum*; corr. sec. A[Be], D ⁹ F *Mustafa*; corr. sec. A[Be], D, E ¹⁰ F *reciperunt*; corr. sec. A[Be], E ¹¹ F add. *tunc*; del. sec. A[Be], E ¹² F *Turcarum*; corr. sec. A[Be], E ¹³ *ne quid* F *omne non erat*; corr. sec. A[Be] ¹⁴ F *nuncionum*; corr. sec. A[Be]; E ¹⁵ F *inde quaque*; corr. sec. E ¹⁶ F *aedifitiorum*; corr. a nobis ¹⁷ F *in erant*; corr. sec. E ¹⁸ *in triste rudus* F om.; add. sec. E ¹⁹ *Ferunt... superasse* A *Ferunt, qui aderant, multa adhuc vestigia, conclavium Matthiae regis, hortorum item pensilium, fontiumque inductorum visa ante ruinam illam fuisse* ²⁰ A add. *ipsum etiam* ²¹ A *et mansiones* ²² A *turresque* ²³ F *non nulla*; corr. sec. A, AA, D ²⁴ A *reliquas* ²⁵ A *foedatas* ²⁶ A *licet* ²⁷ A *conspicuas* ²⁸ F *quaemadmodum*; corr. sec. D ²⁹ A *hic comes*; E *Csaky*; corr. sec. AA, D ³⁰ F *Krassius*; corr. sec. A, AA, D, E ³¹ *arci... instaurabat* A *multum studebat, neque alter, qui hunc sequebatur, C. Krapssius, emptione, et donatione arcem sibi collectam reparabat* ³² F *id*; corr. sec. AA, D, E; A om.

ut sensim fatiscantibus³³ parietinis,³⁴ triste rudus, et³⁵ prorutas³⁶ ostentaret substructiones.³⁷ Hoc tandem nomine felicior, quod ante haec quatuor lustra, herum nacta sit, arx, C. Iosephum Eszterházy³⁸ de Galantha,³⁹ 40 omni cura et⁴¹ cogitatione isthuc elaborantem, ut suum Tatae decus, tametsi⁴² haud aequandum splendori pristino, sed dignum tamen gente⁴³ [p. 77.] Eszterbaziana instauretur. Ac processisset destinatio, nisi eam commota ab occidente, iterum ab oriente bella sufflaminassent. Adhuc enim vix quidquam in-structum est, praeter cubacula aliquot⁴⁴ [...] caussa,⁴⁵ seu⁴⁶ valetudinis gratia, huc multum acciperetur: reliqua iacent in ruinis prostrata, †et turrim hinc templi, illinc privatarum aedium, turris ad instar specularum†, reliqua modica ostendunt⁴⁷ vestigia.

bodiernus Tatae possessor: huius de instauranda arce sollicitudo.

§. XVIII.

†Moenium structura suis adhuc manet integra, et non nisi hinc, et illinc adsunt puncta a vestigiis globorum olim [...] ruina haec XX. plus minus passuum latitudine complectebantur. Celsitas muri plus minus orgias emeritae quadraginta tria, totidem moenium angulis; adsita fortalitia variant, huc non computanda† in¹ orientem, intemeratum alterum, quae² piscina³ alluuntur, respiciunt.⁴ Singula⁵ habent, quod observes. Huic⁶ ultimo puteus vicinus est, alte⁷ sub moenibus cavatus, et⁸ aquarum salubritate nobilis. Is, cum intra lacunas⁹ 10 turgentis piscinae salit, virtutem¹¹ non amittit, sed et altius egeritur,¹² et pro temporis¹³ varietate, contraria naturae indole, friget aestate, hieme¹⁴ tepet. Istud autem propugnaculum, quod in orientem spectat, nobilitavit casus Sultani, legati Turcorum imperatoris SOLYMANNI,¹⁵ quem ibidem¹⁶ muro deiectum a LUDOVICO diximus. Denique¹⁷ tertium, nomen a FERDINANDO¹⁸ accepit, sive quod funditus eius iussu excitatum, sive quod iniuria temporum labascens instauratum fuerit; si quod aliud, istud certe in primis hostium machinis quassatum est.¹⁹ Sed angulus moenium²⁰ arcis quartus, non tam forma propugnaculi, quam gemini cuiusdam cornu semilunam referente²¹ communiter. Omnia haec fossae²² circumveniunt, laxae eae, et in altitudinem pressae, muroque ea parte praefultae, qua piscinae emissarium est.²³ 24 Nam, uti hae²⁶ latus murorum,²⁷ ab oriente, et meridie, stringunt;²⁸ ita, in reliquas partes, aquas²⁹ 30 fossis immittunt,³¹

Moenium et propugnaculorum, quae iam sunt, habitus:

fossarum aquosarum circumquaque ratio.²⁵

³³ AA, D faciscantibus ³⁴ F parietinis; corr. sec. AA ³⁵ F ut; corr. sec. E ³⁶ F avitas; corr. sec. E ³⁷ fatiscantibus... substructiones A ruente muro, omnibus nudata ornamentis, rudus tantum, et prorutas retineret parietin<nas> ³⁸ AA Eszterházi ³⁹ AA, D, E Galantha ⁴⁰ Hoc... Galantha A hoc uno nunc felicior, quod nacta herum sit [...] ab hinc septem tertium, c. Iosephum Eszterhazy de Galantha, qui ⁴¹ et A om. ⁴² F tamquam; corr. sec. AA, E ⁴³ tamen gente F censenti; corr. sec. AA, E ⁴⁴ F alionem; corr. sec. AA ⁴⁵ F causa; corr. sec. D ⁴⁶ F vel; corr. sec. D ⁴⁷ D ostendant {§. XVIII.} ¹ F om.; add. sec. AA ² F iuxta; corr. sec. AA ³ F piscinae; corr. sec. AA ⁴ F reiici; corr. sec. AA ⁵ F ut; corr. sec. AA ⁶ F retro; corr. sec. AA ⁷ F altis; corr. sec. AA ⁸ F om.; add. sec. AA ⁹ F lacuna; corr. sec. AA ¹⁰ AA add. ser[...?] ¹¹ F navitam qualitatem; corr. sec. AA ¹² F om.; add. sec. AA ¹³ pro temporis F protemporis; corr. sec. AA, E ¹⁴ A hyeme; F hyemi; corr. sec. AA, E ¹⁵ F Solimanni; corr. sec. A, AA, E ¹⁶ F om.; add. sec. A, AA ¹⁷ AA illud denique ¹⁸ F erronee iterum nomen; del. a nobis. ¹⁹ Denique... est A illud autem tertium, et nomen accepit a Ferdinando, et ab obsidentibus plurimos ictus. ²⁰ A moeniorum ²¹ semilunam referente A et alarum prominentium ²² A om. ²³ emissarium est AA effluviium immittitur ²⁴ laxae... est A cavernae ingentes in altitudinem pressae, et utrinque muro inclusae, ex ea parte, qua piscinae effluviies immittitur ²⁵ F ratio; corr. a nobis ²⁶ F hoc; AD hae; corr. a nobis ²⁷ A, AA moenium ²⁸ A, AA humectat ²⁹ F aquarum; corr. sec. A, AA, D ³⁰ A add. ca[...] ³¹ A, AA immittit

praeclosaeque³² ibidem muro, ope emissariorum,³³ et subeunt,³⁴ et emittuntur,³⁵ magnamque³⁶ [p. 78.] illic piscium, carpionum, luciorum, tintarum et alburnorum fivent copiam. Praeterea, extra fossas, passuum <circi>ter³⁷ octoginta, in orientem aestivum dissidio,³⁸ altero etiam emissario aperitur, suffunditque aquas molae, quam⁴⁰ *Cziframalom*,⁴¹ id est *molam venustam* elegantemque vocant,⁴² sex rotarum, lapidumque molarium operis conspicuae.⁴³ Inde,⁴⁴⁴⁵ prolapsis⁴⁶ undis, urget molam alteram, et quoniam ab oriente geminus ei rivulus, alter superne, inferne alter⁴⁸ confluit, uterque molas complures, unam materiariam, tres fullonicas, ille fullonariam unam, unam⁴⁹ itidem fabrilem, et frumentarias quatuor impellit. Fontes utriusque rivi iugeri⁵⁰ unius separatos⁵¹ interstitio exhibet collis vinifer, seu erecta quaqua versus amoena⁵² terrae positio, quam vite vestitam, *Tata* in⁵³ orientem respicit. Eorum unus, idemque anterior, e⁵⁴ summo collis vertice, caverna obliqua, ignota intus $\dagger$ ab $\dagger$ amphorae⁵⁵ hiantis similitudine, eructat aquas, tanto nisu, ut si in fistulam colligeretur,⁵⁶ magna et spectabili celsitudine hic, supra fusorem isthic prosiliret, quorsum adhibitis⁵⁷ aquilegibus⁵⁸ derivaretur.⁵⁹ Fervet enim, et quasi eluctari⁶⁰ in altum aëra vellet,⁶¹ cumque⁶²⁶³ nequeat tolli, recidit, lacumque format, constituendis baiis amplitudine passuum⁶⁴ centum idoneum.⁶⁵ Olim⁶⁶ thermas hic regionum liberorum⁶⁷ fuisse, ex nomine⁶⁸ constat,⁶⁹ quod⁷⁰ *Kisskiralyne Asszony fördöje*,⁷¹ id quod *Reginae*⁷² *Principis thermas* significat,⁷³ hodieque⁷⁴ vulgo adpellantur. Contra fons alter, posteriorque,⁷⁵ qui ex⁷⁶ opposito latere eiusdem collis⁷⁷ non eructat⁷⁸ quidem tantopere aquas,⁷⁹ sed pluribus tamen, ac validis⁸⁰ ebullitionibus scatet, gurgitemque ipsius multo ampliorem efficit,⁸¹ *Nagy Királné Asszony fördöje*,⁸² seu⁸³ *Thermae reginae*⁸⁴ vocatur.⁸⁵ Uterque lacus, quantumvis⁸⁶ profundus, limpidus⁸⁷ tamen adeo⁸⁸ est,⁸⁹ et transparentis, ut iacentes iniectosque nummulos,⁹⁰ et relucens in fundo calculos indiscriminatim numerare possis.⁹¹ Inde ergo⁹² et devexitate loci illecti⁹³ et ipsa venarum⁹⁴⁹⁵ copia, quasi pondere impulsus emittunt⁹⁶ passim⁹⁷ rivus.⁹⁸ Nimirum fontes sunt⁹⁹ ita uberes, ut vix emissi gremio, cum molas uterque agant, fullonicas, easque transgressi, coniungantur, atque iterum facto divortio, hinc, atque¹⁰⁰

*molae*³⁹ *arci vicinae plures: rivi*.⁴⁷

scaturiginosus situs thermis idonei, et horum hinc nomina:

rivorum inde ortorum natura et in molis versandis utilitas:

³² AA, F *praeclosaque*; corr. a nobis ³³ AA *emissarii* ³⁴ A *intran* ³⁵ A *egreditur* ³⁶ A *add. et* ³⁷ F [...] *ter*; *add. a nobis. sec. A* ³⁸ A *om.* ³⁹ F *incolae*; corr. sec. D ⁴⁰ A *ut vo<cant>* ⁴¹ F *Czifra malom*; corr. sec. DE ⁴² *id est... vocant* A *om.* ⁴³ *sex... conspicuae* A [...] *ductibus sex conspicuae* ⁴⁴ F *om.*; *add. sec. D* ⁴⁵ A *indeque* ⁴⁶ F *lapsis*; corr. sec. D, E ⁴⁷ F *om.*; *add. a nobis* ⁴⁸ *alter... alter* A *unus superius, inferius alter* ⁴⁹ F *add. materiariam*; del. sec. D ⁵⁰ F *orgia*; corr. sec. AA, D ⁵¹ F *semihorae* sec. AA ⁵² F *amoena* sec. AA, D ⁵³ *Tata in* F *Tatam*; corr. sec. AA ⁵⁴ AA, E *ex* ⁵⁵ F *anphorae*; corr. sec. AA ⁵⁶ *in fistulam colligeretur* F *om.*; *add. sec. AA* ⁵⁷ F *adstitis*; corr. a nobis ⁵⁸ F *aqui legibus*; corr. sec. E ⁵⁹ E *derivetur* ⁶⁰ AA *ascendere* ⁶¹ *aera vellet* AA *volens* ⁶² F *cunque*; corr. a nobis ⁶³ AA *cum* ⁶⁴ F *passum*; corr. sec. AA ⁶⁵ F *idoneis*; corr. sec. A, AA ⁶⁶ *olim* F *om.*; *add. sec. A, AA* ⁶⁷ *hic regionum liberorum* A *regiae prolis* ⁶⁸ F *exinde*; corr. sec. A, AA ⁶⁹ A, AA *colligimus* ⁷⁰ A, AA *om.* ⁷¹ *Kisskiralyne Asszony fördöje* A *Kis-Kiralyne aszony fördöje* AA *Kis-Kiralyne Asszony Fördöje* ⁷² F *om.*; *add. a nobis. sec. AA* ⁷³ *id quod... significat* A *om.* ⁷⁴ A, AA *om.* ⁷⁵ F *om.*; *add. sec. A, AA* ⁷⁶ F *om.*; *add. sec. A, AA* ⁷⁷ F *vallis*; corr. sec. A, AA, E ⁷⁸ A, AA, E *ructat* ⁷⁹ A, AA *om.* ⁸⁰ *ac validis* A, AA *om.* ⁸¹ *ipsius... efficit* A, AA *efficit, multo ampliorem* ⁸² *Nagy Királné Asszony fördöje* A *Nagy-Kiralyne Asszony fördöje* AA *Nagy-Kiralyne-Asszony fördöje* ⁸³ A, AA *hoc est* ⁸⁴ A *reginales* ⁸⁵ *Nagy... vocatur* A *vocatur... reginales* ⁸⁶ F *quantum vis*; corr. a nobis ⁸⁷ A *patescit purus* ⁸⁸ *tamen adeo* A, AA *om.* ⁸⁹ A *om.* ⁹⁰ F *mumulos*; corr. a nobis ⁹¹ *et transparentis... possis* AA *et adspice* [!] *vitreus, ut numerare iniectos numulos, et relucens calculos et notare possis*; A *et vitreus, ut numerare iactas stipes, et relucens calculos possis* ⁹² A, AA *om.* ⁹³ F *illectio*; corr. sec. E ⁹⁴ A *om.*; AA *aquarum* ⁹⁵ F *add. suprus*; del. sec. AA ⁹⁶ F *emergunt*; corr. sec. A, AA ⁹⁷ A, AA *om.* ⁹⁸ F *rivi*; corr. sec. A, AA ⁹⁹ F *suos*; corr. sec. A ¹⁰⁰ F *om.*; *add. sec. DE*

inde demanantes, pluribus iterum molis, quod dictum est, inducantur.¹⁰¹¹⁰² hoc magis memorabiles, quod nunquam¹⁰³ aut aquis deficiunt,¹⁰⁴ aut¹⁰⁵ gelu constringuntur,¹⁰⁶ neque¹⁰⁷ minus hieme, quam aestate, eodem aquarum habitu gauderent, sintque, sine cessatione, ex aequo, semper utiles.¹⁰⁸ Scilicet¹⁰⁹ per veris spatia¹¹⁰ tepido e fonte manant, postea,¹¹¹ quum¹¹² vehementissime coelum¹¹³ aestuat, frigidi iidem, et rursus¹¹⁴ [p. 79.] inclinato in auctumnum¹¹⁵ sole, calescunt, media hieme fervidi exaestuunt.¹¹⁶ Mixtum cum nitro sulphur¹¹⁷ olent, ideoque gravi vapore foeti¹¹⁸ sunt. Sed non hi uni fontes¹¹⁹ *Tatae* suburbana faciunt¹²⁰ commoda, et irrigua; diversis passim venis scatent, pleraque. Enim vero, isthic deambulantibus, crebrae¹²¹ scaturigines, quocumque oculos¹²² convertimus,¹²³ iucundo spectaculo, nobis se ingerere, quorum,¹²⁴ cum omnes medicato sapore essent, non plane¹²⁵ nullae, thermis utique¹²⁶ idoneae habebantur. Ea parte, qua oppidum, in ortum solis desinit, prope piscinam, in declivi¹²⁷ huius ripa, vidimus specum, topho concameratam, ea amplitudine,¹²⁸ quae centenos homines, stantes in medio, inclinatos per latera recipiat. In ea fons¹²⁹ scaturiebat, per intima antri diffusus, aquis aliquamdiu supernatantibus, sed subtus¹³⁰ iterum mersis,¹³¹ neque usquam postea emergentibus.¹³² Adfirmabant incolae, multos, qui caput, aut corpus hic abluerant,¹³³ aquae eiusdem virtute, ex febribus, et dolore capitis, curatos esse. Altera *Tatae* parte, qua mixtos¹³⁴ ex aquilone favonios accepit, mille passus circiter ab oppido ostendebatur in pratis lacus, nomine *Feneketlen*, quasi immensae¹³⁵ atque inexplorabilis¹³⁶ altitudinis, et qui fundo careat.¹³⁷ Lacus est in similitudinem iacentis rotae, ut ille¹³⁸ apud PLINIUM *Vadimonis*, circumscriptus,^{q.)}¹³⁹ et undique aequalis; nullus sinus, obliquitas nulla,¹⁴⁰ omnia dimensa, paria et quasi artificis manu circumducta,¹⁴¹ cavata et excissa.¹⁴² Eum laudatus¹⁴³ comes¹⁴⁴ *Iosephus Eszterhazy*,¹⁴⁵ loci dominus, praesens, pertentari¹⁴⁶ a suis volens, orgias incertum, quot¹⁴⁷ altum comperit. Nobis autem, circueundo¹⁴⁸ ambitus eiusdem, centum passus complecti observabatur. Colore aquae albus,¹⁴⁹ et nitidus, nitrosus odor, saporque paullum¹⁵⁰ lacunosus, tepor,¹⁵¹ quo¹⁵² gelu repellitur.¹⁵³

scaturigines aliae, crebrae eae, ac iucundae:

specus suapte natura concamerata, ac fonte admirando notabilis:

lacus Vadimonis illi similis:

^{q.)} L. VIII. Epis. XX. Item PLINIUS *Historiae Naturalis* Lib. II. cap. XCVI.

¹⁰¹ D inducuntur ¹⁰² ita uberes... inducantur A et iam fluvii, quorum uterque vix emiss[...].] gremio, iam singuli agunt fullonicas, easque transgressi coniugantur, et iterum divisus undis [...] atque inde manantes, compluribus molis inser[...] uti dictum est. Iidem ¹⁰³ A numquam ¹⁰⁴ F deficiant; corr. sec. DE ¹⁰⁵ aut... aut A neque deficiunt aquis, neque ¹⁰⁶ F constringantur; corr. sec. DE ¹⁰⁷ A non ¹⁰⁸ eodem... utiles A pr[...] istae usum ¹⁰⁹ F et; corr. sec. A; E ¹¹⁰ A divortia ¹¹¹ A aestivo tempore ¹¹² F cum; corr. sec. AA, D, E ¹¹³ DE caelum ¹¹⁴ et rursus A scatent ¹¹⁵ F auctumnum; corr. sec. DE ¹¹⁶ F exestuunt; corr. a nobis ¹¹⁷ cum nitro sulphur A sulphur cum nitro ¹¹⁸ F fati; corr. sec. AA, D, E ¹¹⁹ uni fontes F unice; corr. sec. AA ¹²⁰ F om.; add. sec. DE ¹²¹ F crebre; corr. sec. AA, D ¹²² F oculum; corr. sec. D ¹²³ F vertimus; corr. sec. E ¹²⁴ F om.; add. a nobis ¹²⁵ AA plana ¹²⁶ AA om. ¹²⁷ F indeclivi; corr. sec. AA, D ¹²⁸ ea amplitudine AA amplitudinis ¹²⁹ F foris; corr. sec. AA ¹³⁰ F absorbtis; corr. sec. AA ¹³¹ F om.; add. sec. AA ¹³² AA emanantibus ¹³³ AA abluerent; E abluerunt ¹³⁴ F muros; corr. sec. AA ¹³⁵ A immensus ¹³⁶ F in explorabilis; corr. a nobis ¹³⁷ atque... careat A et qui fundo careat. Pervenit (?) ad ipsum ¹³⁸ F illae; corr. a nobis ¹³⁹ in nota q.) VIII. F III. ; corr. a nobis; XCVI. F XCV. ; corr. a nobis ¹⁴⁰ F nullae; corr. sec. A ¹⁴¹ A, AA om. ¹⁴² F excissa; corr. a nobis ¹⁴³ A om. ¹⁴⁴ F om.; add. sec. A, AA, E ¹⁴⁵ A Eszterhazy ¹⁴⁶ A mensurari ¹⁴⁷ F quod; corr. sec. AD ¹⁴⁸ F circueundo; corr. sec. AD ¹⁴⁹ A albens ¹⁵⁰ F paululum; corr. sec. AD ¹⁵¹ F tenor, A vis; corr. sec. D ¹⁵² A qua ¹⁵³ A add. et

ⁱ Vide Plin. min. Ep. VIII. 20.; Plin. maior. Hist. Nat. II. 96. [209.]

aquarum
miracula
reliqua:

insulae
natantes.

Nulla is caeli ariditate deficit,¹⁵⁴ neque unquam, nisi diuturno imbri auctus tumescit,¹⁵⁵ sed aequa¹⁵⁶ semper cum¹⁵⁷ solo,¹⁵⁸ quod occupat, superficie. Eiusmodi lacus plures, in¹⁵⁹ prato eodem porro pergentes¹⁶⁰ conspeximus. Et quemadmodum¹⁶¹ ab arce rivus defluit, ita cis, et ultra bini, et natura priori pares,¹⁶² amplitudineque, altitudine tamen videbantur inexperta.^{163 164} Terra, quae alveos definit,¹⁶⁵ madet et continua rigatur uligine. Id, ab aquis occulte e lacubus humo se insinuantibus¹⁶⁶ fieri nos primum rebamur; sed cum accolae narrarent, lacus eadem perpetuo¹⁶⁷ aequalitate, quantumvis¹⁶⁸ per aestum terra exsiccetur, exuberare: credidimus,¹⁶⁹ nescio, quibus reconditis caecisque¹⁷⁰ meatibus¹⁷¹ aquas huc illucve^{172 173} duci librarique,¹⁷⁴ ut quod exundare [p. 80.] velit, retrahi, iterumque prolici possit, sicubi¹⁷⁵ videatur deficere. Ceterum in palude illa, quam piscinae nomine, ante arcem observavimus,¹⁷⁶ naves difficulter, sed¹⁷⁷ innatant; exiles autem et¹⁷⁸ insulae herbidae,¹⁷⁹ arundine et iunco¹⁸⁰ tectae, quae¹⁸¹ huc et illuc ferri, sentiuntur magis, quam videntur, interdum iunctae, copulataeque et continenti similes sunt; interdum discordantibus ventis dirimuntur,¹⁸² nonnunquam,¹⁸³ aëris impulsae¹⁸⁴ intempérie,¹⁸⁵ singulae fluitant. Saepe minor maiori, velut cimbulae, adhaerescit, saepe maior minorem praedit, rursus simul, in eundem locum adpulsae, quo steterunt, promovent terram et modo hac, modo illac piscinam reddunt auferuntque. Eiusmodi insulas, alii in terris prodigiorum naturae feraces meminerunt;^{s.)}¹⁸⁶ⁱ nos in *Hungaria* non uno in loco observavimus.^{t.)}

§. XIX.

Aquaeductuum¹
Matthiae Cor-
vini rudera:

Sed ad *Tatam* redeamus. Praeter lacus, et² aquarum scatebras, vestigia imo exstantia rudera, aquaeductuum,³ quos sumtuoso opere, a MATTHIA olim instructos, supra iam meminimus, adhuc superant. Hi, infra vicum *Szöny*, in ripa *Danubii* incipiunt, euntque,

^{s.)} PLINIUS Lib. II. Cap. 95. Tomo I. pag. 116. Editionis Harduini *Parisiensis* folio; *Seneca Natural. Quaest. L. III. Cap. 25. pag. 734. B sq.* Editionis *Lipsianae* Antverpiens. Plantiniana fol.; MARTIANUS Lib. IX. c. I. p. 219.

^{t.)} Sunt enim vero partim ad *Peisonem* lacum prope *Barbáts*, partim intra *Granum* et *Danubium*, quarum suo loco fiet mentio.

¹⁵⁴ is... deficit A aestatis ariditate defixit (?) ¹⁵⁵ A egeritur ¹⁵⁶ F aqua; corr. sec. AD ¹⁵⁷ F in; corr. sec. A ¹⁵⁸ F add. est; del. sec. D ¹⁵⁹ A procedentes ¹⁶⁰ porro pergentes A ulterius ¹⁶¹ F quemadmodum; corr. a nobis ¹⁶² natura, priori pares A pares priori natura ¹⁶³ F in expertae; corr. a nobis ¹⁶⁴ videbantur inexpertae A incerta videbantur ¹⁶⁵ A ambit ¹⁶⁶ A indentibus ¹⁶⁷ F perpetua; corr. sec. AA, D ¹⁶⁸ F quantum vis; corr. a nobis ¹⁶⁹ F credimus; corr. sec. A, AA, E ¹⁷⁰ F caecisque; corr. sec. D ¹⁷¹ F mentibus; corr. sec. D ¹⁷² F illucque; corr. sec. D ¹⁷³ quibus... illucque AA [...]. Jo reconditis caecisque (?) libramento e[...].]co, aquarum [...].]nam ¹⁷⁴ AA et temporari; F liberarique; corr. sec. D ¹⁷⁵ AA quod; F sic ubi; corr. sec. D ¹⁷⁶ EF vidimus; corr. sec. AA ¹⁷⁷ AA om. ¹⁷⁸ autem et F om.; add. sec. AA ¹⁷⁹ insulae herbidae AA herbidae insulae ¹⁸⁰ EF vinco; corr. sec. AA ¹⁸¹ AA om. ¹⁸² AA digeruntur ¹⁸³ AA non nunquam ¹⁸⁴ AA destitutae ¹⁸⁵ AA tranquillitate ¹⁸⁶ in nota s.) pro 116. F 106.; corr. a nobis; pro editionis F ediciens; corr. a nobis; pro Harduini F Trid.; corr. sec. AA; pro Seneca Natural. F Seneora natum; corr. sec. AA; pro III. F II.; corr. sec. AA; B sq. F om.; corr. sec. AA; pro Lipsianae F Lypsinsis; corr. a nobis; pro Antverpiens. F Ariocupiens.; corr. sec. AA; pro 219. F 114.; corr. sec. AA {§. XIX.} ¹ D aquaeductum; F aquae ductum; corr. sec. E ² F om.; add. sec. DE ³ D aquaeductum; F aquae ductum; corr. sec. E

ⁱ Locos in nota s.) citatos vide in PLINIUS 1741. I. p. 116.; SENECA 1652. p. 734.; quod ad Martianum attinet, quam editione Belius usus esset, indagare non potuimus.

fornicibus subterraneis; primo subeunt aggeres *Apolloniae*, dein⁴ subintran⁵ lacum, seu piscinam illam maiorem, cuius aggeres, praeclaro sane opere, emissario⁶ duplici, quadrato instructi saxo, visuntur hodieque. Tum vicum *Naszály*⁷ subeunt, indeque per⁸ intima viniferi collis feruntur, meantque deorsum,⁹ ut¹⁰ perpetuo¹¹ cuniculo, usque dum ad oppidum *Tata*, perducantur. Eruuntur adhuc,¹² haud profundo terrae motu lapides, et incocti¹³ lateres,¹⁴ qui de sumtuosissimo opere testantur. Quin et arcus subiri possunt, atque¹⁵ fornices, qui ex antiquo opere quomodocunque superant. Pars operarum maxima,¹⁶ puro topho, calce interlito, instructa fuit. Est enim hoc lapidis genus,¹⁷ in primis agro huiati¹⁸ familiare, scinditurque magna copia, dum usus poscit. Imo ne¹⁹ praestantissim[um] marmor, possis desiderare: quippe, cum totus ille collis, quem a *Ioanne Baptista*,²⁰ nostro ore, *Szent Ivány hegye*²¹ nominamus, ex marmore²² natura compactus sit. Utriusque is coloris saxa, rubea et alba, praestat: neque nisi passus fortassis trecentos²³ ab arce disiungitur²⁴ in meridiem. Remotior est paullo²⁵ alter in orientem, idemque rubro marmore tam²⁶ locuples, ut²⁷ integris urbibus substruendis sufficere posse videatur. Ergo nihil deest arci *Tatensi*, quod sive ad situs praestantiam, sive ad soli, coelique benignitatem requiri posse videatur. Ab oriente accedunt montes, et silvosa nemora, quadrante vix milliaris submota:²⁸ ex his et lignandi commoditatem habet, et aspectus amoenitatem regiam. Respondet huic, arci obsitus ab occidente collis vinifer, et *Szent Ivány*²⁹ a meridie: quos inter colles immissa vallis et pulcherrima inde planities, quae et prospectus iucunditate se commendat, et singulari quadam terreni fertilitate.³⁰ Porro tribus³¹ e scaturiginibus demanantes rivi uti tortuosis alveis, pulchra et magna heri utilitate decurrunt, ita potissimum sunt memorandi, quod ingenio sint vario, tepentes ac sulphurosi, frigidi alii, atque potabiles, alii denique periodicae cuiusdam naturae, †ut³² contraria†³³ vicissitudine, tepeant, cum frigescere deberent, frigescant, quando tellus ipsa, aërque, aestivis³⁴ solibus concalescit.^{u)}³⁵ Ne quid³⁶ tamen diffiteamur, gravior omnino aura, nubilo potissimum caelo arci incubat; quippe †quum†³⁷ stagna,³⁸ et rivi frequentes eructant; sed eam quoque iniuriam egregie³⁹ contemperat aër, a *Danubio* immissus, qui inter has valliculas acceptus, stagnantium aquarum noxios vapores sive dissipant, sive secum rapiunt. Illud multum ad aëris⁴⁰ amoenitatem⁴¹ momenti adfert, quod viticulae,^{42,43} quae vallis secutae opportunitatem radicibus montis⁴⁴ insederunt,⁴⁵

tophi, et marmoris, in agro Tatensi, copia:

situum circa arcem amoenitas:

aëris nubilo caelo gravitatem venti, quos Danubius secum vehit, temperant.

^{u)} Ob earundem aquarum crebras et tepentes scaturigines, ranae *Tatae*, hieme non minus, quam vere novo, coaxant, ficedulaeque, per totam brumam, habentur.

⁴ AA *deinde* ⁵ F *sub intrant*; corr. a nobis ⁶ F *e missario*; corr. a nobis ⁷ F *Naszál*; corr. sec. AA, D, E ⁸ F om.; add. sec. AA, D ⁹ AA add. *rursus* ¹⁰ F om.; add. sec. AA ¹¹ AA add. *quasi* ¹² F *adhibito*; corr. sec. AA ubi *ad huc* ¹³ F *in cocti*; corr. a nobis ¹⁴ *incocti lateres* AA *incocta saxa* ¹⁵ F *usque*; corr. a nobis ¹⁶ F om.; add. sec. D ¹⁷ AA add. *est et marmor circa arcem haud parvo modulo* ¹⁸ F *huic*; corr. sec. AA ¹⁹ F *nec*; corr. sec. AA ²⁰ F *Babstista*; corr. sec. AA, D, E ²¹ AA *Szentivány hegye* ²² AA add. *velut a* ²³ AA *tercentos* ²⁴ F *distinguitur*; corr. sec. AA, D ²⁵ F *paulo*; corr. sec. AA, D ²⁶ F *quem*; corr. sec. AA ²⁷ F *et*; corr. sec. AA ²⁸ F *sub mota*; corr. a nobis ²⁹ AA *Szentivány* ³⁰ F *feracitate*; corr. sec. E ³¹ EF *duabus*; corr. sec. AA ³² F *et*; corr. sec. E ³³ F *contrariae*; corr. sec. E ³⁴ F *aestivus*; corr. sec. E ³⁵ nota u.) add. sec. AA; ibidem pro *ficedulae* AA *ficedula*; corr. a nobis ³⁶ F *Nequid*; corr. a nobis ³⁷ *malim quam* ³⁸ F *stagma*; corr. a nobis ³⁹ F *egregiae*; corr. sec. DE ⁴⁰ F *arcis*; corr. a nobis ⁴¹ *arcis amoenitatem* AA, D, E *amoenitatem arcis* ⁴² E *viticulae* ⁴³ AA *et villae* ⁴⁴ F *montium*; corr. sec. AA, E ⁴⁵ F *insiderunt*; corr. sec. AA, D, E

quodque eiusdem [p. 82.] heri ditioni adscribuntur, in⁴⁶ perpetuo sint⁴⁷ obtutu,⁴⁸ posintque agrestium⁴⁹ operae insigni quadam cum voluptate prospectari.⁵⁰ Iam est, ut arci *Tatensi*⁵¹ tandem valedicamus, eique fortunam reducem comprecemur.⁵²

§. XX.

Oppidum arci circumpositum:

bifariam id dividitur: in Hungaricum: eius situs:

Arcem, oppidum *Tata*, copiosa aedium serie †postmodum† circumsedit.¹² Olim ea parte, qua ad *Danubium* itur,³ idem stesisse, vestigia quaedam ruderaque per collem ea regione indiciaque⁴ sparsa⁵⁶ ostendunt. Iam⁷ utrinque arci adpositum basilicisque ornatum videmus.⁸ Neque dubitari debet, quin florente adhuc arce, oppidum quoque aedificiis⁹ et incolis¹⁰ floruerit. Indulgente enim rege ΜΑΤΤΗΙΑ, praecipua oppidanis immunitates accessere, quas nec sequuti¹¹ reges minuerunt, dum adhuc longe abfuerunt *Turcae*. Quare regum ista benignitate adducti,¹² oppidanorum haud pauci¹³ arma¹⁴ pro rege et patria ultro lubenterque arripuerunt, rebusque frequenter praeclare gestis laudem apud posteros meruerunt. Sed posteaquam tot arcis malis †tractis† durare loco nequirent, subinde dispersi, pacatis rebus, redibant postliminio. Totum oppidum, quemadmodum nomine se habet, bipartito dispescitur. Oppidi pars *Hungarica* arcem circumstat¹⁵ a meridie et occidente. Nam, uti inter piscinam, et uliginosa prata,¹⁶ quae defluentes ex eadem piscina rivuli,¹⁷ uvida efficiunt,^{18 19} et continua arundine obsita,²⁰ aediculae²¹ quaedam arci proxime²² subiacent; ita, quod inde²³ recedit, partim acclivi²⁴ montis *Szentivány*²⁵ latere in meridiem abit,²⁶ partim deflectit in occidentem, depressiori paululum²⁷ terrae positione, aedificiis²⁸ copiosis, sed humilibus,²⁹ ac fere³⁰ laceris. In medio habet forum, ibidemque aedem sacram religionis *Catholicae*.^{31 32} Intersunt et curiae domusque pignori inscriptae,^{1) 33 34} ut vocantur *Nobilium*. Solum loci, qua³⁵ aedes habet, est marmoreum, praesertim ex ea parte, qua *Szent Ivány*³⁶ [p. 83.] collis³⁷ acclivitatem, et radices occupat. Illic enim, quasi stratae marmore plateae sunt, ad aream usque publicam, seu forum. Cellaria ipsa³⁸ porphyrio^{39 40} marmoris incavari⁴¹ sit necessum,⁴²

1.) Ius inscriptionis in legibus *Hungaricis* pignus est, quo haereditarius, quem vocant dominus †boes et latifundia sua pignori opposuit arctis conditionibus circumscripito.

⁴⁶ F om.; add. sec. AA, E ⁴⁷ F fuit; corr. sec. AA, D ⁴⁸ F obruta; corr. sec. AA ⁴⁹ F agristium; corr. a nobis ⁵⁰ F prosperari; corr. sec. AA, D ⁵¹ AA om. ⁵² F compraecemur; corr. a nobis {§. XX.} ¹ F circum fudit; corr. sec. D ² serie... circumsedit AA positione, [...] ³ F iter; corr. sec. AA ⁴ F indignaque; corr. a nobis ⁵ F sponsa; corr. sec. D ⁶ ruderaque... sparsa AA per collem, illic editum, immo rudera ⁷ AA deinde; F tum; corr. sec. D ⁸ AA res ipsa loquitur ⁹ AA domibus ¹⁰ F molis; corr. sec. AA, D ¹¹ F secuti; corr. sec. D ¹² quare... adducti AA quam ob rem regum amore, in obsequium ¹³ F pauca; corr. sec. D ¹⁴ oppidanorum... arma AA haud pauci oppidanorum, arma ¹⁵ arcem circumstat A circumstat arcem ¹⁶ F pars; corr. sec. AE ¹⁷ F nauci; corr. sec. AE ¹⁸ uvida efficiunt F vivida effitiunt; corr. sec. E ¹⁹ uvida effiunt A eo magis efficiunt uvida ²⁰ F obsiti; corr. sec. AE ²¹ A domunculae; F aedificula; corr. sec. E ²² F proximae; corr. sec. AE ²³ A om. ²⁴ F acclivi; corr. a nobis ²⁵ A Szentivánii ²⁶ A tenetur ²⁷ AE paullulum ²⁸ A aedificulis ²⁹ F humidibus; corr. sec. AE ³⁰ ac fere A et ³¹ F Chatholicae; corr. sec. AE ³² A, AA nam Reformatis, domus tantum permittitur pro divini verbi praeconio, et precibus. Ea vero est interposita aedificiis versus Austrum et Favonium exstructis ³³ F add. ut sub nota l.) in praevia pagina (nota copistae) ³⁴ in nota l.) pro arctis F artis; corr. a nobis ³⁵ F quae; corr. sec. A, AA ³⁶ A Szentivánii; AA Szentivánii; D Szentivány ³⁷ collis F hic om.; add. sec. pag. 82. ³⁸ A etiam; idem A add. nonnisi AA add. nisi ³⁹ F porphyrio; corr. a nobis ⁴⁰ A add. quasi sub ⁴¹ marmoris incavari A incavant[...] marmoris ⁴² sit necessum A om.

quod ubi⁴³ et ipsum scatet aquis, ibidem⁴⁴ complures⁴⁵ fundit⁴⁶ scaturigines, liquoris nitrosi, et medicati. Par aquarum qualitas, et frequentia est, et⁴⁷ in ea⁴⁸ civitatis⁴⁹ parte, quae⁵⁰ *Slavonica*,⁵¹ *Tott város*^{52 53} ab incolis,⁵⁴ quibus primo insessa est, dixerunt nostri:⁵⁵ quibus⁵⁶ deinde et *Germani* accesserunt. Recedit ea ab arce⁵⁷ in⁵⁸ orientem, versus viniferum collem, sed et qui⁵⁹ partim erecto, partim declivi⁶⁰ terreno. Praeter domos colonorum, prioribus *Hungaricis* haud dispares,⁶¹ iis colitur⁶² herilibus,⁶³ molisque,⁶⁴ de quibus supra meminimus. Solum oppidi⁶⁵ *tophosum* est, crebrisque, uti diximus, fontibus et rivulis⁶⁶ irriguum. quae lapidis eius copia,⁶⁷ simul est arcessenda, quod aquae huiates ple-raeque⁶⁸ potando sint idoneae: manifesto indicio, quod ubique terrae humorem resudat, idem⁶⁹ lapis increseat, et †parietem incruscet†.⁷⁰ Tametsi vero solum oppidi *Tatensis* lapidosum et tophosum partim, partim marmoreum est,⁷¹ tamen⁷² non desunt terrena hortis et arboribus ponendis⁷³ idonea, neque convalescunt modo omnia, quae deponuntur, sed pene luxuriant.⁷⁴ Causa est⁷⁵ aquarum frequentia, quibus hinc, et illinc enascentibus⁷⁶ solum ubique resudat, seminumque fructificationem⁷⁷ promovet. Sed eadem terrae uligo, quae arbores vegetat,⁷⁸ reddit etiam⁷⁹ steriles; observatum est enim,⁸⁰ florere quidem quotannis⁸¹ hilariter, sed negare fructum, pomis, piris, prunis et id genus aliis rare⁸² admodum maturescentibus. Scilicet, calida terrae qualitas, tepente humore, partim maturius florem, quam ut praegnans⁸³ esse⁸⁴ queat, elicit,⁸⁵ partim praefocat⁸⁶ fructum calore, intra⁸⁷ et extra adustum⁸⁸ et exsuccum.⁸⁹ Id mirere, gignendo allio, terram⁹⁰ longe esse feracissimam.^{91 92} Eo namque luxuriant horti, imo⁹³ si verum dicendum sit,^{94 95} sordent. quae allii copia,⁹⁶ nundinis^{m.)}⁹⁷ fecit locum, quas patria lingua *foghagyma vásár*⁹⁸ adpellant.⁹⁹ Frumen[p. 84.]tum haud equidem reformidat ager, sed quem tamen partim crebrae scaturigines,¹⁰⁰ partim vicini pagi arctant nimio opere.¹⁰¹ Nam, ab oriente vicinum¹⁰² habet vicum *Baj*,¹⁰³ quadrante milliaris¹⁰⁴ submotum,^{105 106} qua plaga¹⁰⁷ et praedium

et Slavonicum, quod etiam Germani incolunt:

terreni Tatensis ingenium.

^{m.)} Sunt et nundinae, quas a cochlearum mercatu *csiga vásár* dixerunt, provenit enim hoc insecti genus ob tepidum soli ingenium ubertim, et singulari incremento.

⁴³ A, AA *uti* ⁴⁴ A, AA *ita* ⁴⁵ F *plures*; corr. sec. A, AA, D ⁴⁶ A *eructat* ⁴⁷ F om.; add. sec. A, AA, D, E ⁴⁸ A om. ⁴⁹ A, AA *oppidi* ⁵⁰ A om. ⁵¹ F om.; add. sec. A, AA; D *Slavonica* ⁵² A, AA *Tot város*; D *Tót város* ⁵³ A add. *vocant* ⁵⁴ *ab incolis* A *incolae* ⁵⁵ *dixerunt nostri* A om. ⁵⁶ A *nam* ⁵⁷ *Recedit...* *arce* A *Ea ab arce recedit* ⁵⁸ F om.; add. sec. A, AA, D ⁵⁹ *sed et qui* A om. ⁶⁰ F *declivo*; corr. sec. A, AA, D ⁶¹ F *disparet*; corr. sec. A, AA, D ⁶² *iis colitur* F *incolitur*; corr. sec. AA ⁶³ F *heribus*; corr. sec. DE ⁶⁴ *iis...* *molisque* A *tenent allodia*[...][...] *Jaria villicationis herilis, molasque* ⁶⁵ A *autem* ⁶⁶ A add. *manantibus* ⁶⁷ F add. *quae*; del. a nobis ⁶⁸ F *plereque*; corr. a nobis ⁶⁹ F om.; add. sec. D ⁷⁰ *quae lapidis...* *incruscet* A *Immo* [...] [...] *Jari topho manifesta ubivis, qua terra* [...] [...] *dis ostendunt documenta.* ⁷¹ A om. ⁷² A om. ⁷³ *arboribus ponendis* A *arborum ponendarum* ⁷⁴ *neque...* *luxuriant* A *spa*[...][...] *omnia, quae deponantur, arbores paene* [...] ⁷⁵ F *et*; corr. sec. D ⁷⁶ F *enarrantibus*; corr. a nobis ⁷⁷ F add. *aut forte fructificationem* (nota copistae) ⁷⁸ F *vegetarie*; corr. sec. AA ⁷⁹ *reddit etiam* F *redderet iam*; corr. sec. AA ⁸⁰ *observatum est enim* A om. ⁸¹ F *quot annis*; corr. a nobis ⁸² F *rara*; corr. a nobis; *florere...* *rare* A *Florent quidem, et mitescunt* [...] *negant fructum, pomis, pyris, pratis* [...] ⁸³ F *pregnans*; corr. a nobis ⁸⁴ *praegnans esse* A *dehiscere* ⁸⁵ F *elicit*; corr. sec. A ⁸⁶ A *suf<focat>* ⁸⁷ F *partim*; corr. sec. AA ⁸⁸ A *adurcate* (?) ⁸⁹ A om.; F *et siccum*; corr. sec. AA ⁹⁰ F *terra*; corr. a nobis ⁹¹ F *fertilissimam*; corr. sec. AA ⁹² *Id...* *feracissimam* A *Alioqui* [...] [...] *si* (?) *feracior alia.* ⁹³ AA *immo* ⁹⁴ AA *sint* ⁹⁵ *si...* *sint* A *si quae vera dixeris* ⁹⁶ *allii copia* F *alliconia*; corr. sec. E ⁹⁷ in nota m.) pro *cochlearum* F *coablearum*; corr. a nobis ⁹⁸ E *Foghayma Vásár* ⁹⁹ *quae...* *adpellant* A, AA om. ¹⁰⁰ *crebrae scaturigines* AA *aquae* ¹⁰¹ *Frumentum...* *nimio opere* A *...on* (?) *reformidat frumentum terra, sed partim aquis, partim coarctatur propinquitate finium, quos vicini pagi constituunt.* ¹⁰² E *collimitaneum* ¹⁰³ F add. *a Baja* (nota copistae) ¹⁰⁴ A, AA *horae* ¹⁰⁵ F *sub motum*; corr. a nobis ¹⁰⁶ A *dissitum* ¹⁰⁷ *qua plaga* A *inde*

S. Georgii obiacet;¹⁰⁸ a meridie^{109 110} affinis¹¹¹ est villa *Tagyos*, nec non *Kócs*¹¹² vicus,¹¹³ ab occasu conterminatur cum *Temerd*¹¹⁴ praedio, nec non cum finibus¹¹⁵ *Naszály*,¹¹⁶ et a septentrione est *Szomód*;¹¹⁷ vici¹¹⁸ omnes, vix quadrante itineris¹¹⁹ a *Tatensium* terminis¹²⁰ disiunguntur.^{121 122} Caeteroquin¹²³ rus oppidi, apertum¹²⁴ est, et¹²⁵ silvis¹²⁶ nudum, passim uliginosum, iterumque petrosum, et vix suffecturum¹²⁷ incolis, nisi desertorum ager suppeteret in vicinia, rusticationi, quam oppidi est,¹²⁸ multis modis commodior.¹²⁹

II. *Arx* VITAM¹

Vitami² situs: *Vitam*,³ rectius *Vidám* arx, ad ditionem *Tatae* adscribitur,⁴ tenetque iugum medium, inter alia duo altiora, in finibus, seu aditu silvae *Vértessiae*, ea parte, qua eae⁵ occidentem spectant,⁶ et septemtrionem.⁷ Itaque longus ei prospectus⁸ erat, haud grande tamen aedificium. Crediderim, venationis, aut solitudinis⁹ captandae¹⁰ causa condidisse eam olim *Tatae* dominos. Nam, abstruso situ¹¹ est loco, in colliculo,¹² et undique¹³ vallibus, et silvis circumsepto,^{14 15} tametsi¹⁶ eminus adsurgente¹⁷ eo,¹⁸ et vertice, in quo¹⁹ arx erat, supra silvas edito.²⁰ Sunt²¹ tamen utrinque, altiores alii, ex quibus arx oppugnari commode potuit.²² Praetorium²³ vix unum, alterumve exhibuit²⁴ cubiculum, quod adventanti domino hospitium dare²⁵ poterat: reliqua, inferne arcus, et fornices, superne autem²⁶ porticus occupabant,²⁷ ex quibus laetus prospectus in²⁸ obiectam²⁹ planitiem, quique³⁰ *Comaromium*, *Iaurinum*, immo *Posonium*³¹ usque, sereno caelo,³² patebat. Eam³³ ob rem,³⁴ nomen *Vidám*, ab hilaritate loci, inditum ei³⁵ existimo. Nam *Vidám* laetum hilarumque *Hungaris* significat.³⁶ Iam diruta³⁷ sunt omnia, neque praeter ruinas quidpiam retinuit,³⁸ secessus an³⁹ arx olim non⁴⁰ plane⁴¹ ignobilis.⁴² Distat⁴³ ab arce *Tata*, milliaribus duobus in meridiem. [p. 85.]

substructiones
angustae et
tenues:

prospectus
longe lateque
patens:

¹⁰⁸ A om. ¹⁰⁹ a meridie F ad meridiem; corr. sec. AA, E ¹¹⁰ A add. ei ¹¹¹ A, AA, E adfnis ¹¹² AA, E Kocs ¹¹³ Kócs vicus A pagus Kocs ¹¹⁴ A, AA, E Temert ¹¹⁵ cum finibus F finibus cum; corr. sec. A, AA, E ¹¹⁶ A Naszaly ¹¹⁷ F Szomond; corr. sec. A, AA, E ¹¹⁸ A loci ¹¹⁹ A horae distiti AA horae disiuncti ¹²⁰ Tatensium terminis A terminis Tatensibus ¹²¹ A om.; AA, E disiuncti ¹²² a... disiunguntur AA disiuncti a Tatensibus terminis ¹²³ AA, E ceteroquin ¹²⁴ F appertum; corr. a nobis ¹²⁵ F om.; add. sec. AA ¹²⁶ F sylvi; corr. sec. A, AA ¹²⁷ D suffectarum E suffecturam ¹²⁸ F om.; add. sec. AA, D ¹²⁹ Caeteroquin... commodior A Totum oppidi terrenum apertum est, vallis vel minimis silvis interiacentibus, terra passim uliginosa, interdum petrosa, et parvi usus. {II.} ¹ DE Vitám ² F Vitamii; corr. sec. DE, ubi vero Vitami ³ D Vidám ⁴ Vitam... adscribitur A Pertinet haec ad ditionem arcis Tatae ⁵ A in ⁶ A spectat ⁷ DE septentrionem ⁸ ei prospectus F pons; corr. sec. A ⁹ D solitudines ¹⁰ F om.; add. sec. AD ¹¹ F sita; corr. sec. A, AA ¹² in colliculo F om.; add. sec. A, AA ¹³ F undiquaque; corr. sec. D ¹⁴ F circumsepto; corr. a nobis ¹⁵ A, AA merso ¹⁶ F tam etsi; corr. a nobis ¹⁷ eminus adsurgente F adsito monte; corr. sec. A ¹⁸ A om. ¹⁹ F inquo; corr. a nobis ²⁰ F eminente; corr. sec. A, AA ²¹ F om.; add. sec. A, AA ²² sunt... potuit A sunt tamen et altiores alii, qui ex utraque huius parte, ex quibus hanc oppugnandam [?] esse posset commoditas ²³ A accidit, quod ²⁴ F habuit; corr. sec. A, AA ²⁵ hospitium dare A, AA hospitio esse ²⁶ A add. pergulas, et ²⁷ A complectebantur ²⁸ F om.; add. sec. A, AA ²⁹ A subiectam ³⁰ A om.; F quippe; corr. sec. AA ³¹ A, AA Pisonium ³² A coelo ³³ A eamque ³⁴ F quamobrem; corr. sec. AA, D ³⁵ F om.; add. sec. A, AA, D ³⁶ nam... significat A quamvis alii a vocula Slavica Wytán, quasi bene venire iuberet accedentes, Slavorum more, Wytán wász, dictam velint ³⁷ F dempta; corr. sec. AA ³⁸ F retinet; corr. sec. AA ³⁹ F siti; corr. sec. AA ⁴⁰ olim non F om.; add. sec. A, AA ⁴¹ F utique; corr. sec. AA ⁴² iam... ignobilis A quidquid eius rei sit, diruta sunt iam omnia, et nil nisi ruinas habent arculae olim non plane ignobiles [nobiles] ⁴³ A add. autem

Quare, anno 1566. ex facili⁴⁴ potuit explorari,⁴⁵ quae *Tatenses* post deditionem *Turcas* sors⁴⁶ manserit,⁴⁷ subiugante⁴⁸ eos⁴⁹ comite⁵⁰ ab *Ek*⁵¹ *Salmensis*.⁵² Eorum enim exemplo *Vitamienses*⁵³ Turcae perterriti, vacuum arcem dereliquerunt.^{y)}⁵⁴ ⁵⁵

*insidetur, sed
et deseritur a
Turcis.*

III. Arx GESZTES

§. I.¹

Silvas *Vértusias*, *Gesztes* quoque insedit, eodem, quo³ *Vidam* latere, sed milliari tamen uno,⁴ inter occasum et meridiem remotius,⁵ pari prospectus amoenitate,⁶ sed situ,⁷ aedificio,⁸ opportunitateque reliqua multo exquisitiori. Nam, et mons,⁹ cui incubat,¹⁰¹¹ altior est, grandiorque¹² omnibus,¹³ qui¹⁴ eum circumstant. Subiacet¹⁵ huic pascuus ager, planus spatiosus laetusque. Accedebant¹⁶ horti, hinc, atque illinc positi: qui, quod varia, dum arx floreret, arborum genera, educarint: inde est conicere, quod silvosis etiam locis, intersunt¹⁷ passim arbores, fructus probi. Mons, qui arcem sustinet, separatus a reliquis est, et metae instar rotundae infra latus,¹⁸ sed, qua adsurgit, sensim¹⁹ et perpetuo angustior, ex planitie²⁰ radicum²¹ †efutive† adtollitur: circumstantibus iugis, aliis nihilo altioribus,²² nisi a tergo,²³ qua dorsum silvae *Vértusiae* eminet, et continuat. Alioquin²⁴ inter iuga,²⁵ quae arcem circumveniunt, interiacent undique²⁶ valles, velut fossae munitiois gratia, manu depressae.²⁷ Ipsa arx vertici montis incubabat,²⁸²⁹ aedificio³⁰ passus centum longo, lato³¹ sexaginta. Murus³² enim singularis praetorium circumstabat,³³ passuum circiter 400. occubitu. Praetorii autem structura, longior, quam latior, ab oriente in occidentem protensa.³⁴ In medio habuit aream,³⁵ et huic substructam³⁶ cisternam, aquae gelidae, et inexhaustae.³⁷ Supra ambulacrum et³⁸ utrinque conclavia³⁹ contignationis unius⁴⁰ fuerant,⁴¹ quam fornices, et cellaria subibant, solidi operis, et⁴² peropportuni.⁴³

*Gesztes
silvas insedit²
Vértusias:*

*situs
commodus:*

*molis totius
ratio:*

^{y)} ISTVÁNFYIUS Lib. XXII. fine pag. 467, 5. *Vitaniam* hic et postea Lib. XXXI. pag. 732, 4. adpellat, haud dubie scribarum errore, qui ex *Vitám* fecerunt terminatione Latina *Vitaniam*.

⁴⁴ *ex facili* F *facile*; corr. sec. AA ⁴⁵ A, AA *explorare* ⁴⁶ A om. ⁴⁷ A add. *in ma*[...] ⁴⁸ A *ventilantis* ⁴⁹ *subiugante eos* F *subigantios*; corr. a nobis ⁵⁰ F *cornibus*; corr. sec. AA ⁵¹ *ab Ek* F om.; add. sec. A, AA ⁵² F *Salmis*; corr. sec. A, AA ⁵³ AA *Vitamiensi*; F *Vidamienses*; corr. sec. A ⁵⁴ In nota y.) *Vitaniam* F *Vitameam*; corr. sec. AA; *scribarum* F *scibarum*; corr. sec. AA; *terminatione* F *terminationem*; corr. sec. AA; *Vitaniam*² F *Vitamiam*; corr. sec. AA ⁵⁵ A add. *idemque fecerunt et Peszte*[...] {III. §. I.} ¹ §. I. F om.; add. a nobis ² F *insidit*; corr. sec. E ³ AA *cum* ⁴ *Silvas*... uno A [...] *haec in eodem latere silvae, milliari tamen* [...] ⁵ A om. ⁶ A *laetitia* ⁷ *sed situ* A om. ⁸ F *aedificii*; corr. sec. E ⁹ *reliqua*... mons A *longe* [...] ¹⁰ F *incubabat*; corr. a nobis ¹¹ A *insidet* ¹² A add. [...] *pollet* ¹³ F *omnium*; corr. sec. A ¹⁴ A *quae* ¹⁵ A *subiacent* ¹⁶ F om.; add. sec. DE ¹⁷ F om.; add. sec. DE ¹⁸ *infra latus* E *latus infra* ¹⁹ F *semsim*; corr. a nobis ²⁰ F *planitiae*; corr. a nobis ²¹ AA add. *eiusdem* ²² F *nihilominus*; corr. sec. AA, E ²³ *huic pascuus*... a tergo A *enim pascua pla*[...] [...] *his horti hinc atque inde* [...] [...] *narum adhuc restant nom*[...] [...] *tenet, lateri quasi adhae*[...] [...] *est, et metae instar* [...] ²⁴ AD *alioqui* ²⁵ F *interiuga*; corr. sec. D ²⁶ F *undiquaque*; corr. sec. A, AA, D, E ²⁷ *munitiois gratia, manu depressae* A *manu depressae, munitiois gratia* ²⁸ F add. *miro prorsus*; del. sec. A, AA, D, E ²⁹ A *insidebat* ³⁰ F *artificio*; corr. sec. A, AA, D ³¹ F *latus*; corr. sec. AA, D, E ³² F *mortus*; corr. sec. AA, D ³³ *singularis praetorium circumstabat* F om.; add. sec. A, AA, D, E ³⁴ F *protensi*; corr. sec. A, AA, D ³⁵ F [...]; add. sec. A, AA ³⁶ *huic substructam* A *praeditam* (?) ³⁷ A *perennis*; F *angustae*; corr. sec. AA ³⁸ F *utrinque*; corr. sec. A, AA, D ³⁹ F *conclavium*; corr. sec. A, AA ⁴⁰ F om.; add. sec. A, AA, D ⁴¹ A om.; AA *fuerunt* ⁴² F add. *conditoriis*; del. sec. A; AA *conditori* (?) ⁴³ A *opportuni*; F *oportuna*; corr. sec. AA; A *opportuni. condidit haec*

¹ *Locos in nota y.) citatos vide in ISTVÁNFYI 1622. pp. 467., 732.*

fata post
Budam
captam.

Duplicis⁴⁴ ergo⁴⁵ nomini censebantur, interioris puta, et exterioris. Opus fuit,⁴⁶ celebris illius,⁴⁷ dum viveret, *Valentini*⁴⁸ *Török ab Enning*,⁴⁹⁵⁰ cuius fata alibi commemoravimus.⁵¹ Vix autem ad iustae⁵² arcis modum⁵³ convaluerat,⁵⁴ cum in fortunam [...] ⁵⁵ conditoris:⁵⁶ quando hinc ab *Hungaris* defendebatur, illinc infestabatur a barbaris.⁵⁷ Enim vero perpetuo haec arcium⁵⁸ intra hos montes, fortuna fuit, post *Budam* a *Solymano* captam,⁵⁹ ut⁶⁰ nunc tenerentur a nostris, nunc⁶¹ [p. 86.] iterum hosti se dedere,⁶² seu vi occupatae⁶³ a *Turcis*⁶⁴ temporariis⁶⁵ praesidiis⁶⁶ regionem late infestantibus insiderentur. Ista conversiones nimirum *Tatam*, *Csesznekum*,⁶⁷ *Veszprimium*, *Vasonum*,⁶⁸ *Palotam*, *Vidanum*, *Gesztesum*, *Csókaköum*, et⁶⁹ *Sambokum*,⁷⁰ saepe⁷¹ tamdiu exercuere, donec ex frequentium obsidionum iniuriis, aut suis ipsarum ruinis incumberent,⁷² aut a⁷³ decedentibus *Turcis* disicerentur. Quibus rebus⁷⁴ fiebat, ut una earum⁷⁵ intercepta, plures⁷⁶ in eandem fortunam⁷⁷ praecipitarent; iterumque hac illave recuperata, reliquae simul,⁷⁸ victas manus darent. Interciderat, post *Budae*, quae diximus, fata, *Gesztesum*, venitque⁷⁹ in⁸⁰ hostium potestatem, magno circumsitae regionis malo;⁸¹ sed recidit⁸² iterum in *Christianorum* manus victrices, simul *Tata*, pristinae ditioni adserta fuit. Diserte ISTVÁNNFFYUS,⁸³ cum⁸⁴ recuperatam a *Salmio*⁸⁵ *Tatam* meminisset: p.)⁸⁶ *caeterum*,⁸⁷ inquit, *Gesztesini*⁸⁸ et *Vitaniani*,⁸⁹ (adde ex ORTELIO: *Sambokienses*⁹⁰ et *Csókaköiensis*)⁹¹ *Turcae*, *Vertesiae*⁹² *silvae incolae*, ne *Tatensium exemplo*, aut *capti foede*,⁹³⁹⁴ aut *trucidati*, *poenas*⁹⁵ darent, *relictis vacuis arcibus Strigonium et Budam se proripientes, saluti suae consuluerunt*.⁹⁶ *Quibus Salmensis praesidia imposuit*. Sed quae fuit hostium iniquitas, nequivit tunc⁹⁷ *Gesztesii*⁹⁸ possessio nostris diuturna esse, quando *Albae Regiae*⁹⁹ praesidiarii, facta acri impressione, *Gesztesum*¹⁰⁰ iuxta et *Vitamum* recuperarunt.

p.) Loco nunc citato. Atque ORTELIIUS parte I. pag. 105. A. ad annum 1566.

⁴⁴ AA add. ergo ⁴⁵ F arcis; corr. sec. AA ⁴⁶ duplicis... fuit A om. ⁴⁷ A ille ⁴⁸ A Valentinus ⁴⁹ F Ennius; corr. a nobis ⁵⁰ ab Enning A om. ⁵¹ cuius... commemoravimus A post cuius fata, pluribus fatis succubuit. ⁵² ad iustae F adiustae; corr. a nobis ⁵³ F om.; add. sec. AA ⁵⁴ F coaluerat; corr. sec. AA ⁵⁵ F om.; add. sec. AA ⁵⁶ F add. aperitur; del. sec. AA ⁵⁷ F Tartaris; corr. sec. AA ⁵⁸ F [...] [...] cum; corr. sec. AA ⁵⁹ AA occupatam ⁶⁰ F et; corr. sec. AA ⁶¹ F nuncu[...] ⁶² AA deserta (?) ⁶³ F occuparat; corr. sec. AA ⁶⁴ a Turcis F alias; corr. sec. AA ⁶⁵ F temporatus; corr. sec. AA ⁶⁶ F praesidio; corr. sec. AA ⁶⁷ F Csernekum; corr. sec. AA ⁶⁸ F Posonium; corr. sec. AA ⁶⁹ F om.; add. sec. AA ⁷⁰ AA Sambocum ⁷¹ F om.; add. sec. AA ⁷² F involuebantur; corr. sec. AA ⁷³ AA ab ⁷⁴ quibus rebus F diebus aliis; corr. sec. AA ⁷⁵ F carum; corr. sec. AA ⁷⁶ F om.; add. sec. AA ⁷⁷ F fossunam (v. fortunam); corr. a nobis ⁷⁸ AA add. ad ⁷⁹ F venit; corr. sec. AA, E ⁸⁰ F quidem; corr. sec. AA ⁸¹ F mole; corr. sec. AA, E ⁸² F cecidit; corr. sec. AA, E ⁸³ AA Istvánfyus; F Istvánfyus; corr. a nobis ⁸⁴ F eum; corr. sec. AA, E ⁸⁵ F Selmio; corr. sec. AA, E ⁸⁶ nota p.) huc posita sec. AA; in nota Ortelius F Ortelio; corr. sec. AA; A F om.; add. sec. AA. ⁸⁷ D ceterum ⁸⁸ AA Gestesini; ISTVÁNNFFY 1622 l. c. Gestisini ⁸⁹ F Vitamiani; corr. sec. AA et ISTVÁNNFFY 1622 l. c. ⁹⁰ D Sambokienses ⁹¹ AA Csókaköiensis; F Csóka köiensis; corr. a nobis ⁹² AA Vertesiae ⁹³ F subinde; corr. sec. AA, E ⁹⁴ ISTVÁNNFFY 1622 l. c. faede ⁹⁵ ISTVÁNNFFY 1622 l. c. paenas ⁹⁶ F consule erunt; corr. sec. AA et ISTVÁNNFFY 1622 l. c. ⁹⁷ F hinc; corr. sec. AA ⁹⁸ AA Gestesii ⁹⁹ AA Regalis ¹⁰⁰ AA Gestesum

ⁱ Locos in nota p.) citatos vide in ISTVÁNNFFY 1622. p. 467.; ORTELIIUS-MEYER 1665. p. 105. Certe, quae infra a Belio citantur, verba Istvánffy sunt.

ⁱⁱ Vide ISTVÁNNFFY 1622. p. 467.

§. II.

Tenebant hinc arcem *Turcae*, pluribus lustris, dum anno 1588.² *Vincentius Gregoroczy*, *Iaurinensis*, et *Petrus Huszár*,³ *Papensis* legati, aliquid adversus caesos ad *Sixonem* in ulteriori *Hungaria Turcas* isthac simul regione⁴ occipiendum⁵ existimarent. Itaque exercitu ad⁶ duorum⁷ millium ex praesidiis suis evocato,⁸ versus silvas *Vertesias* ire statuerunt,⁹ ut sive¹⁰ *Budenses* occurrerint † manus, citius consererent†, sive aliqua alia, praeclari facinoris edendi occasio se dederet, eam in rem suam converterent. Profectione¹¹ suscepta, nec opinato¹² *Radeczium Vajdam* Thracem, *Vesprimii*¹³ tunc militantem obvium¹⁴ habent,¹⁵ ab eoque¹⁶ persuaderi¹⁷ sibi patiuntur,¹⁸ [p. 87.] uti *Gesztesium* arcem¹⁹ invaderent;²⁰ fore, ut ea ex facile potiantur,²¹ maxime,²² quod isthic olim stipendia meritis *Radeczii*,²³ arcis aditus omnes prope²⁵ cognitos haberet, seque inductorem²⁶ adsultus²⁷ offert.²⁸ *Adprobante*²⁹ consilium *Gregorocio*,³⁰ *V. Idus Novembris intempesta nocte proxime ad arcem silentes*,³¹ et suspenso quasi³² gradu pervenere. *Nec mora, praeunte Radicio, pediatatus omnis ad portas occupandas improviso impetu irrupit*:³³ *ita, ut tantisper, donec*³⁴ *hostes, qui intus erant, e stratis procurrere, armaque capere, aut dirigendis, displodendisque*³⁵ *tormentis manus admoveere possent, nostri primam portam securibus et dolabris, ac multo lancearum nixu*,³⁶ *aperirent*,³⁷ *atque*³⁸ *ingrederentur, hostesque trepidi in arcem superiorem*³⁹ *sese*⁴⁰ *reciperent, cuius fores ac*⁴¹ *valvas cum*⁴² *pari ardore adorti essent, et modo trabium concussu*,⁴³ *modo bipennibus refringere conarentur, et*⁴⁴ *interea vero*⁴⁵ *inclusis, si se dederent, incolumen vitam, atque abutum pollicerentur, hostes*⁴⁶ *rebus desperatis, de tradenda arce proloqui coeperunt*:⁴⁷ *eamque*⁴⁸ *ad interpositam Gregoroczi et Hussarii*⁵⁰ *fidem, iis conditionibus dediderunt*,⁵¹ *ut propugnatoribus cum gladiis et sclopetis*,⁵² *aliisque armis, eo quo vellent, abire liceret, sed*⁵³ *tormenta eorumque*⁵⁴ *apparatus, commeatusque omnis generis relinquerentur*.⁵⁶ *Quibus peractis, et hostibus, qui ad 60. pedites erant, Budam*⁵⁷ *dimissis, nostri arcem occuparunt, et Gregoriczius*⁵⁸ *eam Radescio*⁵⁹ *Thraci, cuius in ea capienda eximia virtus conspecta est*,⁶⁰

Arcem diutius¹ insident Turcae:

*impresione subita capitur iterum a nostris.*²⁴

{§. II.} ¹ F *diucius*; corr. a nobis ² F 1688.; corr. sec. A[Be] ³ F *Huszar*; corr. sec. DE ⁴ F *repariendum*; corr. sec. A[Be] ⁵ F *et rapiendum*; corr. sec. A[Be] ⁶ F om.; add. sec. A[Be], E ⁷ F add. *pro*; del. sec. A[Be] ⁸ A[Be] *educto* ⁹ A[Be] *statuunt* ¹⁰ F *suis*; corr. sec. A[Be] ¹¹ F *porta ferrea*; corr. sec. A[Be] ¹² F *oppinato*; corr. a nobis ¹³ A[Be] *Veszprimii* ¹⁴ F *obiucium*; corr. sec. A[Be] ¹⁵ F *habebat*; corr. sec. A[Be] ¹⁶ *ab eoque* F *caeteroque*; corr. sec. A[Be] ¹⁷ F *persuadere*; corr. sec. A[Be] ¹⁸ F *patienter*; corr. sec. A[Be] ¹⁹ F *hanc quoque*; corr. sec. A[Be] ²⁰ A[Be] *pertradat* (?) ²¹ A[Be] *potirentur* ²² F om.; add. sec. A[Be] ²³ A[Be] *Radecius* ²⁴ F *anostris*; corr. a nobis ²⁵ F *probe*; corr. sec. A[Be] ²⁶ F *in ductorem*; corr. a nobis ²⁷ F *praesidiariis*; corr. sec. A[Be] ²⁸ A[Be] *offerret* ²⁹ ISTVÁNFFY 1622. p. 585. *approbante* ³⁰ F *Fregaroczio*; corr. sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ³¹ F *silentio*; corr. sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ³² ISTVÁNFFY 1622. l. c. om. ³³ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *irrupit* ³⁴ *ut tantisper, donec* F *quidem, ut duri*; corr. sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ³⁵ *dirigendis, displodendisque* ISTVÁNFFY 1622. l. c. *explodendis* ³⁶ F *hiatus*; corr. sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ³⁷ F *facerent*; corr. sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ³⁸ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *et* ³⁹ *arcem superiorem* ISTVÁNFFY 1622. l. c. *superiorem arcem* ⁴⁰ F *se*; corr. sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ⁴¹ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *et* ⁴² F *nostris*; corr. sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ⁴³ F *in cursa*; corr. sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ⁴⁴ F om.; add. sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ⁴⁵ ISTVÁNFFY 1622. l. c. om. ⁴⁶ add. sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ⁴⁷ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *ceperunt* ⁴⁸ F *eamque*; corr. sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ⁴⁹ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Gregoroczi* ⁵⁰ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Hussarii* ⁵¹ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *dedita est* ⁵² F *schlopetis*; corr. a nobis ⁵³ F om.; add. sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ⁵⁴ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *ac eorum* ⁵⁵ F *apparatum*; corr. sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ⁵⁶ F *relinqueretur*; corr. sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ⁵⁷ F *Buda*; corr. sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ⁵⁸ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Gregoriczius* ⁵⁹ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Radicio* ⁶⁰ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *erat*

ac brevi post
restituitur ob
ferox Ferhatis
ingenium.

tuendam commisit, ipseque cum suis Iaurinum reversus est. Ad hunc modum deditae arcis ISTVÁNFFYUS⁶¹ meminit.ⁱ Utut⁶² vero, impressio ea feliciter tunc⁶³ cesserit, estque hucdum virtutis *Hungaricae*⁶⁴ eximium documentum; nequit⁶⁵ tamen arx diutius retineri,⁶⁶ ob *Ferhatis*, praefecti *Budensis* ferociam. Quia enim ad *Sixonem*, cruento⁶⁷ [p. 88.] a nostris praelio⁶⁸ victus, nolebat, seu⁶⁹ apud suos, seu apud nostros, in eam suspicionem⁷⁰ venire, quasi et⁷¹ animo infractus esset,⁷² et ad *Christianorum* facinora toleranda, prorsus imbellis,⁷³ acrius, cum nostris iurgari⁷⁴ coepit,⁷⁵ arcemque⁷⁶ ab eis⁷⁷ repetere, et nisi quamprimum redderent,⁷⁸ insolentius⁷⁹ interminari. quod idem in litteras retulit historicus:ⁱⁱ *Ferhates, re ab iis, qui arce excesserant, cognita, literas minarum contumeliamque plenas, ad principem Ernestum, eosque, quorum consilio in rebus bellicis utebatur, queis eo tempore Davides Ungnadius*⁸⁰ *praeerat, paulo post dedit, quibus arcem contra inducias ereptam repetebat: nisique redderetur, se mox productis*⁸¹ *tormentis eductoque exercitu, aliam quamprimum arcem expugnaturum, barbarico*⁸² *fastu comminabatur. Responsum illi est, ipsum nuper admodum*⁸³ *ad vastandam*⁸⁴ *superioris Hungariae*⁸⁵ *partem iusto*⁸⁶ *exercitu contra pacta induciarum*⁸⁷ *excurrisse. Quod si hoc ipsi*⁸⁸ *licuisset, nostris quoque eius exemplo, arcem sine tormentis et sine ullo*⁸⁹ *belli*⁹⁰ *adparatu*⁹¹ *licuisse*⁹² *in suam*⁹³ *potestatem redigere, ut tamen in aperto sit, ipsos nolle occasionem praebere, qua induciae violentur, mandatuos iis, qui nunc intus essent, ut illa restituta confestim excedant.*⁹⁴ *Proinde iussus est Gregoroczius,*⁹⁵ *ut ad certum diem, de quo inter ipsum et Ferhatem conventum fuerit, arcem Turcis restituat. Quod ille exequutus Radicsium,*⁹⁶ *et milites, quos in ea reliquerat, eduxit,*⁹⁷ *et arcem Ferhatis legato Achomati restituit. Adeo indomita*⁹⁸ *tunc ferocia,*⁹⁹ *victi licet*¹⁰⁰ *Turcae fuerunt.*

§. III.

Tenetur
inde captiva
Gesztesia a
Turcis:

Restituta ad hunc modum, oppido *Turcis* inglorium,¹ *Gesztesia*, integris duobus lustris eisdem subsessoribus² paruit, mirumque dictu, quod cum³ vicinissimum⁴ bellum gereretur, et nunc *Strigonium*, nunc iterum *Iaurinum*, oppugnaretur, arcem *Turcis*, nec

⁶¹ F *Istvánffyus*; corr. a nobis ⁶² F *ut ut*; corr. a nobis ⁶³ F *Turcae*; corr. sec. A[Be], D, E ⁶⁴ A[Be] *Hungarice* ⁶⁵ E *nequivit* ⁶⁶ F *nesineri*; corr. sec. A[Be], D ⁶⁷ F *crudeliter*; corr. sec. A[Be], E ⁶⁸ a nostris praelio A[Be] praelio a nostris ⁶⁹ F *sed*; corr. sec. A[Be] ⁷⁰ F *suspitionem*; corr. a nobis ⁷¹ F om.; add. sec. A[Be] ⁷² A[Be] *est* ⁷³ F *in bellis*; corr. sec. A[Be] ⁷⁴ *acrius... iurgari* A[Be] *iurgari, cum nostris, acrius* ⁷⁵ A[Be] *occepit* ⁷⁶ F *arcem q*; corr. a nobis ⁷⁷ A[Be] *iis* ⁷⁸ F *reddiderint*; corr. sec. A[Be] ⁷⁹ F *in solentius*; corr. a nobis ⁸⁰ F *Ungmarius*; corr. sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ⁸¹ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *prolatis* ⁸² F *barbaro*; corr. a nobis ⁸³ *nuper admodum* F *quemadmodum*; corr. sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ⁸⁴ F *vastandum*; corr. sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ⁸⁵ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Ungariae* ⁸⁶ F *educto*; corr. sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ⁸⁷ F *indutiarum*; corr. a nobis ⁸⁸ F *sibi*; corr. sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ⁸⁹ F *omni*; corr. sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ⁹⁰ F *bello*; corr. sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ⁹¹ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *apparatu* ⁹² F *Katsium*; corr. sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ⁹³ ISTVÁNFFY 1622. l. c. om. ⁹⁴ F *exeant*; corr. sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ⁹⁵ *iussus est Gregoroczius* ISTVÁNFFY 1622. l. c. *iussus est Gregorocio*; pro *Gregoroczius* A[Be] *Gregorianczius* ⁹⁶ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Radicsium* ⁹⁷ F *educit*; corr. sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ⁹⁸ A[Be] *indomitae* ⁹⁹ A[Be] *ferociae* ¹⁰⁰ *victi licet* F *victili eos*; corr. sec. A[Be], D {§. III.} ¹ *oppido Turcis inglorium* A[Be], D, E *oppido inglorium, Turcis* ² F *successoribus*; corr. sec. A[Be]; D, E ³ D *quum* ⁴ F *vicissimum*; corr. sec. A[Be]

ⁱ Vide ISTVÁNFFY 1622. p. 585.

ⁱⁱ Vide ISTVÁNFFY 1622. p. 585.

tentatam⁵ reliqui potuisse: nimirum, ut uberior⁶ victoriae proventus esset, quam⁷ anno [p. 89.] 1598. *Schvarzenbergius*⁸ et *Palfus*,⁹ *Iaurino* recuperato reportarunt. Cum enim, *primis eius anni*¹⁰ *coeptis*¹¹ *et conatibus, fortuna favens*¹² *sic adriserat*,¹³ *ut*¹⁴ *Schvarzenbergius*¹⁵ *et Pálffyus*,¹⁶ *donec Matthias*¹⁷ *in castra pervenisset*,¹⁸ *Tatam, adhibitis tormentis, vi expugnatam*,¹⁹ *caesis ad unum omnibus, qui eam tuebantur, Turcis; deinde, tanta celeritate arma et terrorem*²⁰ *circumtulērunt*,²¹ *ut Gesztesia*,²² *Vidamia*,²³ *Veszprimio*,²⁴ *Palota*,²⁵ *Tihonio*,²⁶ *et Vásonio*,²⁷ *ac Monedulae arce, seu Csókakő*,²⁸ *ad Bakonyam*²⁹ *silvam, intra octavum diem potirentur: victoresque, Iaurinum exercitu incolumi redierunt*:³⁰ uti est apud ISTVÁNFFYUM.^{z.)}³¹ *Ac*³² *profecto, futurus erat semestris hic labor*³³ *militaris, si, solita iis, et superioribus temporibus cunctatione*,³⁴ *in ea expeditione duces fuissent versati. Tantum scilicet*,³⁵ *potest*,³⁶ *in bello, provida festinatio, et ducum non minus, ac militis*,³⁷ *ad res fortiter gerendas ardor. Neque enim*³⁸ *opus fuit, saltem exordiri*³⁹ *obsidionis labores*,⁴⁰ *cum Pannico*⁴¹ *terrore*,⁴²⁴³ *perculsi hostes, nec exspectato nostrorum adventu, imbelles*⁴⁴ *diffugerint, arcesque eas omnes, reliquerint*⁴⁵ *vacuas*:⁴⁶ *ut adeo brevis*⁴⁷ *sed rebus*⁴⁸ *Christianorum* *perquam commoda*⁴⁹ *expeditio illa, post captam Tatam* †*viliori pretio*⁵⁰ *constiterit, quam militis ad insidendas eas arces, distributiones*.⁵¹ *Gesztesiam* *vero multis modis tunc munitiorem fuisse, ex tot cladibus Tatae, ORTELIUS* *meminit*.ⁱⁱ *Hucusque enim nondum*⁵² *vi tentata fuerat, aut a Turcis, aut a nostris, habuitque*⁵³ *adeo intemeratas munitiones. Sed ea quoque arcis possessio brevis admodum nostris fuit, nam ut Stephanus Botskaius*⁵⁴ *novas res in Hungaria superiori moliri coepit, hucusque sequaces sui pervaserunt, et Gesztesiam, atque Tatam, Turcis permissi anno 1605. surgente Iulio, suas fecerunt; tormentis et bellico*⁵⁵ *instrumento alio*⁵⁶ *secum raptatis*.^{*iii}

^{z.)} Libro XXXI. pag. 732. ORTELIUS Parte I. pag. 240. ad annum 1598. Augustum mensem.

* ORTELIUS P. I. pag. 388, b.

⁵ A[Be], F *tentatum*; corr. sec. DE ⁶ F *Turcis*; corr. sec. A[Be] ⁷ DE *quum* ⁸ A[Be], D, E *Schwarzzenburgus* ⁹ A[Be], D *Pálffyus* ¹⁰ ISTVÁNFFY 1622. p. 731. om. ¹¹ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *ceptis* ¹² *fortuna favens* ISTVÁNFFY 1622. l. c. *favens fortuna* ¹³ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *arriserat* ¹⁴ add. sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ¹⁵ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Suarceburgus* ¹⁶ ISTVÁNFFY 1622. p. 732. *Palfius* ¹⁷ ISTVÁNFFY 1622. l. c. add. *qui maiora adhuc supplementa a Germania et Gallis expectabat, cum totis viribus* ¹⁸ F *advenisset*; corr. sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ¹⁹ F *expugnarent*; corr. sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ²⁰ F *torrorum*; corr. sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ²¹ F *circumtulērunt*; corr. a nobis; ISTVÁNFFY 1622. l. c. *circumferrent* ²² ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Gestesia* ²³ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Vitania* ²⁴ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Besprimio* ²⁵ F *Palvia*; corr. sec. A[Be], D, E ²⁶ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Ticonio*; F *Tybonio*; corr. sec. A[Be] ²⁷ F *Vasonio*; corr. sec. A[Be], E ²⁸ A[Be] *Csokakő* ²⁹ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Bacaniam* ³⁰ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *redirent* ³¹ nota z.) a nobis hic posita sec. A[Be] ³² F *unus*; corr. sec. A[Be] ³³ *hic labor* A[Be] *labor hic* ³⁴ F *accuratione*; corr. sec. A[Be] ³⁵ F *videlicet*; corr. sec. A[Be] ³⁶ F add. *pro adesse*; del. sec. A[Be], E ³⁷ *ac militis* A[Be] *militur* [!] ³⁸ A[Be] *vero* ³⁹ *fuit, saltem exordiri* F *ut vel subditi, vel subsidi*; corr. sec. A[Be] ⁴⁰ F *laboris*; corr. sec. A[Be] ⁴¹ F *ponico*; corr. sec. A[Be] ⁴² F *tectore*; corr. sec. A[Be] ⁴³ F add. *vel*; del. sec. A[Be] ⁴⁴ F *in bellis*; corr. sec. A[Be] ⁴⁵ F *reliqueret*; corr. sec. A[Be] ⁴⁶ F om.; add. sec. A[Be] ⁴⁷ *ut adeo, brevis* F *verum non favens*; corr. sec. A[Be] ⁴⁸ A[Be] add. *tamen* ⁴⁹ *perquam commoda* F *etiam propugnandarum nostrorum*; corr. sec. A[Be] ⁵⁰ *viliori pretio* F *vi alio*; corr. a nobis ⁵¹ F *de scriptione*; corr. a nobis ⁵² F add. *nondum*; del. a nobis ⁵³ F *habeatque*; corr. sec. A[Be] ⁵⁴ F *Botskaus*; corr. sec. A[Be] ⁵⁵ F *bellis*; corr. sec. A[Be] ⁵⁶ F *alios*; corr. a nobis

ⁱ *Locos in nota z.) citatos vide in* ISTVÁNFFY 1622. pp. 731–732.; ORTELIUS-MEYER 1665. p. 240.

ⁱⁱ *Vide* ORTELIUS-MEYER 1665. p. 240.

ⁱⁱⁱ *Nota * hic posita a nobis sec. A[Be]. In F enim cum nota z.) erronee coniuncta ponitur. Locum in nota citatum vide in* ORTELIUS-MEYER 1665. p. 388.

*in lustrum
latronum,
magno
regionis
circumsitae⁵⁸
malo,
degenerat:*

*intercipitur
ideo a Turcis,
atque in aera
eliditur;⁷² est-
que⁷³ informe
rudus.*

Post eam⁵⁷ conversionem variebat sua adeo *Gesztesi* fortuna, quando nunc *Turcis* cedebat, nunc herbam nostris porrigebat. Infelix cum primis censenda, quod per fugium dederit postea latrocinantibus⁵⁹ *Hungaris*. Praesidiarii enim, qui inerant,⁶⁰ seu praedandi libidine, seu necessitate non dissolutorum stipendiorum adacti,⁶¹ totam late regionem, tamquam hosticum esset, depraedabantur, vicos expilabant, abigebant pecora,⁶² subsidebant itinera, atque vicinos promiscue omnes, *Turcae* fuerint, *Christianive*, irreparabilibus damnis adficiabant.⁶³ Inde proverbio locus, ut *Gesztesii⁶⁴ font*, seu *pondo* [p. 90.] *Gestesiense⁶⁵* adpellent hodieque accolae, si quid violenter fuit,⁶⁶ et aequa minus lance⁶⁷ distribuatur. *Gesztenses⁶⁸* enim praesidiarii, ubi pecora abacta, partiebantur invicem,⁶⁹ boves, sues,⁷⁰ ovesque⁷¹ †quadripartito secabant, quas demum partes, *Pondo* adpellabant, et partem pro se quisque suam capiebant. Iniuriarum eiusmodi pertaesii⁷⁴ *Turcae* in primis, depulsis primo latronibus, arcem subdito pulvere pyrio, in aera eliserunt.⁷⁵ Ex hoc⁷⁶ tempore desolata, sensim corrui, nihilque iam retinet, praeter solas murorum, conclavium, fornicumque⁷⁷ parietinas. Quae eadem etiam arboribus increta, horrescunt adeo, ut subiri sine metu nequeant.⁷⁸ Alioquin,⁷⁹ ditio arcis inter praecipuas, quae sunt in regno, dominationes potest referri; toti enim regioni, quae *Tatensi* vicina est, dominatur. Olim cum *Turcarum* grassatione⁸⁰ ab anno MDXL. exinanita⁸¹ incolis in vastitatem abisset,⁸² [...] *Stephanus Török ab Enning^{b.)}*⁸³ vicis eam rursus, et incolis⁸⁴ excoluit, quos hodie,⁸⁵ non fovet modo, sed auget etiam, c. *Iosephus Eszterházy de Galantha*, vir ultra controversiam,⁸⁶ ad ornandam et amplificandam patriam natus.

IV.¹ RUDUS COMMERCII

*Ruderum situs,
quae docti²
Commercium
fuisse existi-
mant, vulgus
Cyreniam.*

Supra vicum *Szöny* passibus circiter mille agger visitur, vasti operis, humo in altum aggesta,³ vestita quidem⁴ caespite,⁵ sed et muro passim substructa, quemadmodum, levi suffossioneprehenditur. Exstantia hic rudera arcis⁶ atque aedificiorum, exsectisque lapidibus,⁷ et^{8,9} murorum fragmentis, cellarumque depressis vestigiis interpuncta complectitur, longitudine orgiarium 447. pedum V. et pollicum¹⁰ IV., latitudine vero

b.) Obviae adhuc sunt literae, quibus idem *Stephanus Török* invitavit colonias, libertate eis per sexennium promissa.

⁵⁷ post eam F posteam; corr. a nobis ⁵⁸ F circum sitae; corr. sec. D ⁵⁹ F latronautibus; corr. sec. D ⁶⁰ F in erant; corr. a nobis ⁶¹ F adducti; corr. sec. DE ⁶² D pecore ⁶³ F efficiebant; corr. sec. E ⁶⁴ A[Be], D *Gesztesi* ⁶⁵ F Gesthiense; corr. sec. DE ⁶⁶ violenter fuit F violentior; corr. sec. A[Be] ⁶⁷ F lanc; corr. sec. DE ⁶⁸ F add. Gestesienses; del. sec. DE ⁶⁹ partiebantur invicem A[Be] invicem <partieba>ntur ⁷⁰ F om.; add. sec. A[Be], D, E ⁷¹ F oves; corr. sec. A[Be], E ⁷² F deditur; corr. sec. D ⁷³ F esse; corr. sec. DE ⁷⁴ F perthaesi; corr. a nobis ⁷⁵ F discerunt; corr. sec. sec. A[Be], D ⁷⁶ AA eo ⁷⁷ F fornicumque; corr. a nobis ⁷⁸ F nequirant; corr. sec. D ⁷⁹ D Alioqui ⁸⁰ F crassatione; corr. a nobis ⁸¹ F exinaniter; corr. sec. AA ⁸² AA om. ⁸³ in nota b.) pro invitavit F imitando; corr. sec. AA; pro libertate F libertati; corr. sec. AA; pro eis F eius; corr. sec. AA ⁸⁴ AA colonis ⁸⁵ add. sec. AA ⁸⁶ vir [...]ra, controversiam F om.; add. sec. AA {IV;} ¹ F §. IV.; corr. a nobis ² F decti; corr. a nobis ³ AA egesta ⁴ vestita quidem F vestitaque; corr. sec. AA ⁵ F cypite; corr. sec. AA ⁶ AA urbis ⁷ exsectisque lapidibus F ex sectis lapibus; corr. sec. AA ⁸ F ut; corr. sec. AA ⁹ F add. e; del. sec. AA ¹⁰ F policum; corr. a nobis

orgiarum CLIV. pedum II. et pollicum¹¹ VIII. *Cyreniam*^{c.)ii12} vocant accolae; LAZIUS *Commercium*¹³ dixit.^{d.)ii14} Neutrum caret dubio, tametsi¹⁵ prius illis placeat magis, qui *Cyrenium*, ex *Syria* huc delatum, limitique huic praefectum fuisse tradunt.¹⁶ Sed potior LAZII opinio est de *Commercio*, quod et antiquitatis suffragium pro se habet, et situs¹⁷ opportunitatem. Ita nimirum, dum¹⁸ *comites Commerciorum*¹⁹ *Romanorum* mentionem fecerat: *Meminit commercii loci et*²⁰ *inscriptio*²¹ *quaedam*²² *vetustatis*²³ *in limitibus Austriae et Hungariae apud nos eruta, in haec verba:*

IUDICIO PRINCIPALI DN. N. N. VALENTINIANI VA-
LENTIS ET GRATIANI PRINCIPUM MAXIMORUM DISPO-
SITIONE ETIAM²⁴ ILLUSTRIS VIRI UTRIUSQUE MILITIAE
MAGISTRI EQUITIS COMITIS²⁵ FOSCANUS²⁶ PRAEPOSITUS
LEGIONIS PRIMAE MARTIO[P. 91.]RUM VNA CUM MILITIBUS
SIBI CREDITIS HUNC BURGUM CUI NOMEN
COMMERCIIUM A FUNDAMENTIS CONSTRUXIT²⁷

*Commerciorum*²⁸ autem *comites fuisse credendum est, qui locis, ubi commercia erant, et hominibus ad commercia*²⁹ *venientibus, praeerant, atque negotiationibus*³⁰ *illorum iura*³¹ *et*³² *leges dabant, inquit inibi LAZIUS.*ⁱⁱⁱ Ac fuit sane maxime³³ in eam rem commoda³⁴ loci huius positio, quod et non longe a *Danubio* aberat, et poterat³⁵ ex facile, seu secundo, seu adverso amne advectas merces tuto accipere, et quorsum ferret usus, per *Pannoniam* dispensare.³⁶ De *Commercio*³⁷ hoc *Pannoniae* ABRAHAM ORTELIUS, ex nostro LAZIO, *Commercium, Burgum in Pannonia*³⁸ *circa Strigonium, in eo*³⁹ *loco, qui hodie*

c.) *Cyrenium* hanc, ignorant antiquae *Geographiae* consulti. De *Cyrenio* vide *Luc. II. 2.* Incolae adfirmant nummos in agro repertos, qui *Cyrenii* nomen referant. In quam rem tamen non placuit scrupulosius vestigare.

d.) *Commentariorum Reipub. Romanae* L. II. p. 277.

¹¹ *IV. latitudine vero orgiarum 134. pedum II. et pollicum* F om.; add. sec. AA ¹² in nota c.) pro *Cyrenium* F *Cyreniam*; corr. sec. AA; pro *consulti* F *consultae*; corr. sec. AA; pro *Cyrenio* F *Cyreino*; corr. sec. AA; pro *Luc* F *L.*; corr. sec. AA; pro *adfirmant* F *adfirmos*; corr. sec. AA; pro *nummos* AA *numos*; pro *reperitos* F *repostos*; corr. a nobis; pro *referant* F *referebant*; corr. sec. AA; *in* F om.; add. sec. AA; pro *licuit* F *placuit*; corr. sec. AA ¹³ F *Commariium*; corr. sec. AA ¹⁴ In nota d.) pro *Commentariorum* F *Commerciorum*; corr. sec. AA; pro *Reipub.* F *Reibl.*; corr. sec. AA; pro *p. 277.* F *part. pag. 23.*; corr. sec. AA ¹⁵ F *tam etsi*; corr. a nobis ¹⁶ F om.; add. sec. AA, D ¹⁷ F *litus*; corr. sec. D ¹⁸ F *cum*; corr. sec. D ¹⁹ F *Commerciorum*; corr. a nobis ²⁰ F om.; add. sec. LAZIUS 1551. p. 277. ²¹ F *in scripto*; corr. sec. LAZIUS 1551. l. c. ²² F *quodam*; corr. sec. LAZIUS 1551. l. c. ²³ F *vetustissimo*; corr. sec. LAZIUS 1551. l. c. ²⁴ F *et iam*; corr. sec. LAZIUS 1551. l. c. ²⁵ add. sec. LAZIUS 1551. l. c. ²⁶ F *Toscanus*; corr. sec. LAZIUS 1551. l. c. ²⁷ LAZIUS 1551. l. c. *construx.* ²⁸ F *Commercium*; corr. sec. LAZIUS 1551. l. c. ²⁹ F *commertium*; corr. sec. LAZIUS 1551. l. c. ³⁰ F *negotiatoribus*; corr. sec. LAZIUS 1551. l. c. ³¹ F *iudiciebant*; corr. sec. LAZIUS 1551. l. c. ³² LAZIUS 1551. l. c. *ac* ³³ F *magna*; corr. sec. B ³⁴ *in eam rem commoda* B *ad [...]* *commoda* ³⁵ F *poterant*; corr. sec. B ³⁶ F *dispersare*; corr. a nobis ³⁷ F *caetero*; corr. sec. B ³⁸ F *Pannoniam*; corr. sec. B ³⁹ *in eo* F *olim in*; corr. sec. B

ⁱ Nota c.) a nobis huc posita sec. AA.

ⁱⁱ Nota d.) a nobis huc posita sec. AA.

ⁱⁱⁱ Vide LAZIUS 1551. p. 277.

Labathlan,⁴⁰ ab *Hungaris dicitur*. Verum non favet vici⁴¹ situs negotiationibus:⁴² quod ad eum <vi>cum^{e.)}⁴³ adparebit.

V. BREGETUM RUDUS

*Ruderis
Bregetii
vestigium.*

*vulgo nostris
Apolonia
dicitur, multis
Pannonia.*

Infra vicum eundem¹ passibus² plus quam³ termille,⁴ agger est multo vastior; minoris tamen urbis vestigia. Ea vero sicuti a *Naszaliensi* palude versus *Danubium* pergunt; ita, ubi ad flumen adpropinquarunt, rursus alio,⁵ distincto tamen aggere discreta,⁶ alterius⁷ arcis, seu⁸ distincti castelli⁹ usque ad aquas rudera ostendunt.¹⁰ Horum¹¹ aggerem, quo incincta sunt, nos dimetiti, comperimus castellum fuisse longum orgias 210. et pedes duos, latum orgias 102.¹² pedes 6. et pollices¹³ 8. Urbis autem intercapedo, separata a castello, et pari aggere cincta, latitudinem complectebatur orgiarum 198. pedum quinque, et pollicum¹⁴ octo; longitudinem orgiarum¹⁵ 247. pollicum¹⁶ 8. *Marsiglius*, quomodo, incertum,¹⁷ dimetitus, aggerem¹⁸ maximum¹⁹ longum comperit orgias²⁰ 320. minimum orgias²¹ 240. Eo²² LAZIUS *Bregetionem* collocat; vulgus²³ *Apolloniam*. Inde est,²⁴ quod ab accolis, nunc²⁵ *Pallonia* vocatur, nunc²⁶ *Pannonia*.²⁷ Et de *Bregetione*²⁸ quidem, PTOLOMAEO loco *Pannoniae*²⁹ *Superioris*, saltem ei collimitaneo, difficile est statuere: sicuti adnotavimus alibi. *Itinerarium Antonii* iter a *Sabaria*, *Bregetionem*, ita definit:³⁰ⁱⁱ

<i>Bassianam</i> ³¹	-----	M. P. XVIII.	
<i>Mursellam</i> ³²	-----	M. P. XXXIV.	
<i>Arrabonam</i>	-----	M. P. XX.	
<i>Bregetionem</i>	-----	M. P. XXX.	[p. 92.]

Et id³³ revera, non potest esse *Marczalháza*,³⁴ quod volunt aliqui,³⁵ nam ea longius *Arrabone*, recedit, et trans *Danubium*, in barbarico, sita est. Neque³⁶ opinio CLUVERII³⁷ ferri potest, qui *Istrograni* constituit *Bregetionem*, quod eo loco recognoscemus.³⁸ LAZIUS, *Bánhidam*³⁹ vetere⁴⁰ eo vocabulo insignitam vult, lapide, qui hic erutus est, inductus, qui sic habet:

e.) Ex hoc eodem Membro, Sect. II. nro. 7.

⁴⁰ B *Labatlan* ⁴¹ add. sec. B ⁴² F *negotiatoribus*; corr. sec. B ⁴³ *quod ad eum vicum* F *alium de vix*; corr. sec. B {V.} ¹ F *eiusdem*; corr. sec. AB ² F *possibus*; corr. sec. AB ³ add. sec. A ⁴ A *ter mille* ⁵ F *ab illo*; corr. sec. A ⁶ A *disseparata* ⁷ A add. *quasi* ⁸ F *sunt*; corr. sec. AB ⁹ *distincti castelli* AB *castelli distincti* ¹⁰ *rudera ostendunt* A *producunt vestigia* ¹¹ F *cinctu*; corr. sec. A ¹² A *io6.* ¹³ F *polices*; corr. a nobis ¹⁴ F *policum*; corr. a nobis ¹⁵ F om.; add. sec. ABD ¹⁶ F *policum*; corr. a nobis ¹⁷ add. sec. AB; *quomodo incertum* A *modo, incertum, quo*; D *incertum quo modo* ¹⁸ F *aggere*; corr. sec. A ¹⁹ F add. *in*; del. sec. AB ²⁰ D *orgyas* ²¹ D *orgyas* ²² F om.; add. sec. AB ²³ A *alii* ²⁴ F om.; add. sec. AB ²⁵ A *mox* ²⁶ A *mox* ²⁷ AB *Pannonia* ²⁸ F *Bregetio*; corr. sec. B, D ²⁹ F *Pannonia*; corr. sec. B ³⁰ D *definiunt*; F *desinit*; corr. a nobis ³¹ F *Bassanam*; corr. sec. B et ITINERARIUM ANTONINI 1600. l. c. ³² F *Marseillam*; corr. sec. B et ITINERARIUM ANTONINI 1600. l. c. ³³ add. sec. B ³⁴ BDE *Marcellháza* ³⁵ *quod volunt aliqui* B om. ³⁶ F *faciliusque*; corr. sec. B ³⁷ *opinio Cluverii* BDE *Cluverii opinio* ³⁸ B *dicemus* ³⁹ F *Banhidam*; corr. sec. E ⁴⁰ F *vetero*; corr. sec. BE

ⁱ *Locum in nota e.) citatum vide in editione nostra in pp. 348–349.*

ⁱⁱ *Vide ITINERARIUM ANTONINI 1600. p. 58. seq.*

IMP. CAESAR L. SEPTIMIO SEVERO PRO AUG.
ARABIC. PARTHICO MAXIMO BREG. PUBLIC. D. D.

Revera autem, *Bregetium* inter *Comaronium*⁴¹ et *Tatam* sedebat, ubi hodieque⁴² spectabiles ruinae, quas meminimus, prope ad *Danubium* visuntur.⁴³ Ampla est, apud auctores, PTOLOMAEUM,⁴⁴ EUTROPIUM, MARCELLINUM, OROSIUM, aliosque, *Bregetii* mentio, ut vel inde colligi possit, de urbis dignitate.⁴⁵ Stativa habuit⁴⁶ legionis XIV. primae aequae⁴⁷ adiutricis, seu⁴⁸ *Martiorum*,⁴⁹ quin⁵⁰ et praesidis⁵¹ et praefecturae quintae cohortis sedes. Addunt aliqui^{y.)v.)}⁵²ⁱ gloriosiore dignum memoria, quod iam tum primis⁵³ ecclesiae temporibus episcopali cathedra⁵⁴ insigne fuerat *Bregetium*, quam demum bellorum, et quae hinc sequutae sunt, conversionis⁵⁵ iniuriis concussa *Hungarorum* surgente republica *Christiana*, *Iaurinum* translatae suspicantur, referuntque, ex decretis S. CORNELII papae, qui sub⁵⁶ DECIO,⁵⁷ hoc est A. C. 225.⁵⁸ sedit, inter alios *Pannoniae* episcopos, a *Sirmio*, a *Cibali*,⁵⁹ a *Carpis*, a *Curta*, ab *Agria* et *Siscia*, subscripsisse,⁶⁰ SUCCESSUM⁶¹ *Bregetionis* antistitem; quae⁶² suo loco relinquitur. Illud meminisse iuvat, *Bregetii* VALENTINUM I. imperatorem anno *Christi* 375. Calendis Decembris occubuisse. Mortis genus AMMIANUS⁶³ MARCELLINUS^{i.)}⁶⁴ⁱⁱ ipse descripsit,⁶⁵ annum locumque⁶⁶ *Idatius* in fastis. Porro,^{k.)}⁶⁷ qui rudera haec, quae recognoscimus, *Apolloniam* dicunt, non sibi omnino constant. Plures enim fuere *Apolloniae* ac paene innumerae, quoquo sunt⁶⁸ per orbis partes sparsae, sed nulla, quod sciam in *Pannonia*.⁶⁹ Caeteroqui⁷⁰ multa hic⁷¹⁷² vastarum⁷³ substructionum⁷⁴ rudera, multi⁷⁵ eruuntur⁷⁶ lapides,⁷⁷ nominibus praeclarorum *Romanorum* insigniti,⁷⁸ multi item atque innumeri numi⁷⁹ consulares⁸⁰ et⁸¹ imperatorum.

y.)v.) Erudit. Tyrnaviens. *Celebriorum Hungariae Urbium* P. I. pag. XVII.

i.) Lib. XXX. cap. XVII. Consule notas ad eundem locum de mortis genere, quo extinctus sit *Valentinianus*.

k.) Confer locupletissimum in PLINII *Histor. Natural.* Harduini Indicem Geographicum edit. Paris. nova, folio. Item ABRAHAMI ORTELI *Thesaurum Geographicum*, in vocabulo *Apollonia*.

⁴¹ inter *Comaronium* B *Comaromium* inter ⁴² ubi hodieque F ostenduntque; corr. sec. B ⁴³ visuntur F dissita (vel distincta) et; corr. sec. B ⁴⁴ B Ptolemaeum ⁴⁵ urbis dignitate F verbis dignitatum; corr. sec. B ⁴⁶ stativa habuit BE habuit stativa ⁴⁷ primae aequae F primaeque; corr. sec. B ⁴⁸ F sic; corr. sec. B ⁴⁹ F Martiorum; corr. sec. B ⁵⁰ F qui; corr. sec. B ⁵¹ F praesides; corr. a nobis ⁵² in nota y.) v.) pro „XVII.” F VI. vel XI non oiectiusbunt [?]; corr. sec. B; ibidem pro Erudit. Tyrnaviens. F Ernesti Fisoraliensis; corr. sec. B ⁵³ F primus; corr. sec. HIDI 1701. p. 17., unde haec verba citantur ⁵⁴ F chatedra; corr. a nobis ⁵⁵ F convulsionum; corr. sec. B ⁵⁶ F om.; add. sec. B ⁵⁷ F Deccio; corr. a nobis ⁵⁸ F 325.; corr. sec. HIDI 1701. l. c. ⁵⁹ F Cattibale; corr. sec. HIDI 1701. l. c. ⁶⁰ F susceperunt; corr. sec. B ⁶¹ F Secessum; corr. sec. HIDI 1701. l. c. ⁶² F que; corr. a nobis ⁶³ F Annianus; corr. a nobis ⁶⁴ in nota i.) pro genere F gerere; corr. a nobis; pro extinctus F existimatus; corr. a nobis ⁶⁵ F describit; corr. sec. D ⁶⁶ F locum; corr. sec. B ⁶⁷ in nota k.) pro Harduini F Haduini; corr. sec. B; pro *Apollonia* F Apolonia; corr. sec. B ⁶⁸ quoquo sunt F quae prosunt; corr. sec. B ⁶⁹ et de Bregetione... sciam in *Pannonia* A om. ⁷⁰ A om.; B Caeroquin ⁷¹ F om.; add. sec. B ⁷² A ibi ⁷³ F invastorum; corr. sec. BD ⁷⁴ vastarum substructionum A fabricarum ⁷⁵ A multa ⁷⁶ F item et innumeri; corr. sec. ABD ⁷⁷ A saxa ⁷⁸ A insignita ⁷⁹ F om.; add. sec. ABD ⁸⁰ A om. ⁸¹ F historiae ignoti, uti; corr. sec. BD

ⁱ Quid nota v.) contineat, nescimus; nec id quidem, ubi ponenda sit. Sic enim notae illae etiam in F leguntur. Locum autem in nota y.), aut rectius „y.) v.)” citatum vide in HIDI 1701. p. 17.

ⁱⁱ Nota i.) a nobis hic posita. Locum in nota citatum vide Ammian. Marcell. 30. 5. 16. Quanam autem editione Belius usus sit (ubi quippe notae eae, quarum mentionem hic facit, inveniuntur), plane ignoramus.

Medium fere ruderum situm, aquae ductus subit⁸² occulto fornice [p. 93.]⁸³ ex *Danubio* acceptus, et postquam⁸⁴ urbem emensus est,⁸⁵ recta sub paludem instructo arcu reconditus,⁸⁶ et iterum obiecto colle effusus versus *Naszály*⁸⁷ vicum fertur. MATTHIAE id⁸⁸ *Corvini*⁸⁹ opus fuisse,⁹⁰ in historia *Tatae* diximus. Sunt tamen, qui *Romanam*⁹¹ fuisse molem autument,⁹² a MATTHIA tantum⁹³ instauratam,⁹⁴ *Romanorum* imitatione.⁹⁵ Alioqui⁹⁶ omnia⁹⁷ iam⁹⁸ obsoleta⁹⁹ sunt, multi lapides, aedificiorum causa¹⁰⁰ eruti, multi terreno obducti,¹⁰¹ et cespites, in quo subinde agrestes, optima faciunt¹⁰² foenisecia.

SECTIO II.

DE

*Vicis Processus Iaurinensis.*¹²

Non est maximopere frequens *Processus* hic vicis, sed cultus tamen, et ita habitatus, ut si pergant pace reparari tempora, spes sit fore, ut reflorescat, iterum saltem incolas³ alat, multo, quam antea, commodius. Adibimus vicorum singulos, opportuna⁴ eorum importunaque expensuri.⁵

1.) *Szöny*⁶ in⁷ via⁸ regia,⁹ infra¹⁰ *Comaromium*, dextra¹¹ ripa *Danubii*¹² insidet,¹³ qua *Iaurino Strigonium*, vel¹⁴ *Budam* itur. Plana vici¹⁵ est, et aperta regio,¹⁶ sed quod ultro citroque¹⁷ transeuntium demigrationi¹⁸ patet, damnis¹⁹ crebris obnoxia, belli maxime temporibus.²⁰ Certe,²¹ quot²² bellorum, tot et coloniarum vidit mutationes. Primo quovis exorto motu, cedere²³ praedatoribus necesse habet.²⁴ Itaque eodem fere²⁵ loco, diversas²⁶ vicus²⁷ tenuit²⁸ positiones: nunc hic,²⁹ nunc aedificatus alibi. Hodie³⁰ ad lacunas paludis, quae ei a³¹ *Naszál*,³² et arce *Tata* accedit, adpositus est.³³ Uterque enim hic locus, vicinus³⁴ nostris³⁵ est³⁶ a meridie,³⁷ unde³⁸ rivulus, pigro³⁹ admanans alveo, vaste restagnat, longioremque quam latiore lacum, usque ad *Szöny* producit, cuius sinu, quasi circumventus est, et⁴⁰ a via regia paullum⁴¹ retrahitur; tametsi⁴² eam extremis⁴³ quoque aedificiis transmittat, nullasque⁴⁴ situs hac permutatione †summe⁴⁵ commeantium⁴⁶ militum

⁸² aquae ductus subit A subit aquae ductus ⁸³ F add. formice; del. a nobis ⁸⁴ F postea quam; corr. sec. ABE
⁸⁵ emensus est A emensit ⁸⁶ A conditus ⁸⁷ A Naszaly ⁸⁸ A om. ⁸⁹ id Corvini E Corvini id ⁹⁰ A om.
⁹¹ F hanc magnam; corr. sec. AB ⁹² A autament; F autument; corr. sec. BE ⁹³ A tantummodo ⁹⁴ A re-
stauratam ⁹⁵ F imitationes; corr. sec. AD ⁹⁶ F aloqui; corr. a nobis ⁹⁷ F omnes; corr. sec. AB ⁹⁸ A nunc
⁹⁹ F obsoletae; corr. a nobis ¹⁰⁰ A caussa ¹⁰¹ F abducti; corr. a nobis ¹⁰² A legum<t> {1.} ¹ vicis Processus
Iaurinensis B vicis huius processus ² E Iauriensis ³ F ignoras; corr. a nobis ⁴ F oportuna; corr. a nobis
⁵ non est... expensuri A om. ⁶ A add. pagus S. Francisci Gyulai, provinciolae Vice-Comitis, et Serenissimo
Regi a Consiliis, occurrit ⁷ F om.; add. sec. B ⁸ F viae; corr. sec. B ⁹ F regiae; corr. sec. B ¹⁰ A prope
¹¹ A in dexteriori ¹² ripa Danubii B Danubii ripa ¹³ A om. ¹⁴ B et ¹⁵ F via; corr. sec. BD ¹⁶ est... regio
A regio, et aperta ¹⁷ ultro citroque A omni ¹⁸ A visui ¹⁹ A ruinis ²⁰ A add. intuta est ²¹ A om. ²² F quod;
corr. sec. ABD ²³ F cadere; corr. sec. BD ²⁴ A est ²⁵ F feri; corr. sec. BD; eodem fere A uno ²⁶ F diver-
sus; corr. sec. AB ²⁷ F diversos; corr. sec. BD ²⁸ A [ha]buit ²⁹ A heic ³⁰ A protrahit vicum ³¹ A add.
pago ³² ABD Naszaly ³³ accedit... est A om. ³⁴ F viciniae; corr. sec. BD ³⁵ F nostrae; corr. sec. B
³⁶ nostris est A est nostris ³⁷ A add. unus medio ³⁸ A add. pigre ³⁹ F pygro; A om. ⁴⁰ est, et F om.; add.
sec. B ⁴¹ F paulatim; corr. sec. BD ⁴² F tam et si ⁴³ F ex pluribus; corr. sec. B ⁴⁴ B add. propterea
⁴⁵ situs... summe B om. ⁴⁶ F transmeantium; corr. sec. B

iniurias molestiasque possit amoliri.⁴⁷ Incolitur⁴⁸ ab *Hungaris*,⁴⁹ qui sortem suam qualicunque, sed plus quam agresti tuentur habitu. Fuit in his incola quidam, cui *Paulo Matyás* nomen erat, [p. 94.] quem anno 1700. *Susanna* uxore⁵⁰ bicorpor⁵¹ progenuisse, alibi^{a.)} iam commemoravimus. Ferunt, tam felici feminam⁵² partu monstrum fuisse enixam,⁵³ ut cum numerosiores liberos in lucem ediderit, nullius partu viribus minus⁵⁴ fuerit lassata.⁵⁵ Migravit postea sedem, transivitque cum marito in vicum *Pörbötthe*,⁵⁶ ditioni subiectum antistitis^{57 b.)} *Strigoniensis*, a quo tempore⁵⁸ bicorpor⁵⁹ illud, homini circumforaneo, qui⁶⁰ idem quaestus causa per universam fere *Europam* circumductarat,⁶¹ ademtum, et †adeo†⁶² inclusum *Ursulitano*,⁶³ quod *Posonii* est,⁶⁴ altumque,⁶⁵ dum emoreretur, ibidem diximus. Incolae huiates demigrare⁶⁶ aliorum solent,⁶⁷ sive⁶⁸ calamitate⁶⁹ sortis, sive⁷⁰ caussis⁷¹ aliis depulsi.⁷² Neque enim seu heri,⁷³ seu⁷⁴ soli malignitatem queruntur;⁷⁵ sed quod in via militari, uti dictum⁷⁶ est,⁷⁷ crebris⁷⁸ iniuriis, molestiisque expositi⁷⁹ sunt,⁸⁰ earum pertaesi,⁸¹ perfugio abstrusiorum⁸² locorum sibi⁸³ consulere⁸⁴ voluisse,⁸⁵ existimandi sunt, communi⁸⁶ *Hungaricarum* coloniarum malo, quarum incolae,⁸⁷ quaesito subinde⁸⁸ obtentu migrant⁸⁹ aliorum, et hinc porro, si non sint, rusticae turbae, satis⁹⁰ opportuna⁹¹ omnia, neque tamen proficiunt quidquam, quam⁹² quod proverbii⁹³ illius fidem adfirment. *Lapis saepe volutus, non obducitur musto*.⁹⁴ Caeteroquin,⁹⁵ ager vici,⁹⁶ quamvis tritici et seminum omnium sit⁹⁷ ferax, haud tamen⁹⁸ suo caret vitio.⁹⁹ Enim vero, a septemtrione atque ortu flumen;¹⁰⁰ a meridie vero et occasu, palus eum inundat,¹⁰¹ magnaue sui¹⁰² parte¹⁰³ reddit inutilem.¹⁰⁴ Supra autem, et infra, rudus¹⁰⁵ coloniarum¹⁰⁶ olim *Romanarum*,^{107 108} nec hortis praestat, neque segetibus¹⁰⁹ agrum.¹¹⁰ Certum est enim,¹¹¹ *Danubium*, limitem fuisse *Pannoniae*, a *Romanis*

a.) Tomo I. *Histor. Urbis Posoniensis* Cap. VI. [...] p. 60r. seq. §. XV. in descriptione [...] *Ursulitarum Poson.*

b.) Illi enim ditioni erant subiecti, tametsi in Szöny habitaverint hactenus.

⁴⁷ F ex [...] *liri*; suppl. sec. B ⁴⁸ F *In colitur*; corr. a nobis ⁴⁹ B add. *quorum pastor, totius orae, quae vaste circumfluuntur* (?), *ecclesiasticis intendit. Ipsi* [...] ⁵⁰ F *uxor*; corr. a nobis ⁵¹ F *bi corpore*; corr. a nobis ⁵² F *faeminam*; corr. a nobis ⁵³ E *enixum* ⁵⁴ F *minuo*; corr. sec. E ⁵⁵ F *lassatae*; corr. a nobis ⁵⁶ *vicum Pörbötthe* A *pagum Perbethe* ⁵⁷ F *anthistitis*; corr. a nobis ⁵⁸ A *et* ⁵⁹ F *bi corpor*; corr. a nobis ⁶⁰ F om.; add. a nobis ⁶¹ F *circum ductarat*; corr. a nobis ⁶² *homini... adeo* A om. ⁶³ F *Ursulinarum*; corr. sec. BE ⁶⁴ *quod... est A Posoniensi* ⁶⁵ A *aliturque* ⁶⁶ *incolae... demigrare* A [...] *plures etiam migrarunt* ⁶⁷ F *consueverunt*; corr. sec. E; *aliorum solent* A om. ⁶⁸ A *et*; F *situ*; corr. a nobis ⁶⁹ F *calamitosae*; corr. a nobis ⁷⁰ F *suae*; corr. sec. E ⁷¹ F *causisque*; corr. sec. BE ⁷² A *expulsi* ⁷³ *seu heri* A *domini* ⁷⁴ A *neque* ⁷⁵ F *quaeruntur*; corr. a nobis ⁷⁶ F *doctum*; corr. sec. BE ⁷⁷ *militari... est* A *uti dicum est* [...] ⁷⁸ A *crebrisque* ⁷⁹ A *praesto* ⁸⁰ A add. *multi* ⁸¹ F *perthaesi*; corr. a nobis ⁸² A *abstractiorum*; F *abstrusorem*; corr. a nobis ⁸³ A om. ⁸⁴ AB *consulturi* ⁸⁵ B *discessisse* ⁸⁶ F *omnium*; corr. sec. E ⁸⁷ F *coloniae*; corr. sec. E ⁸⁸ F *sub inde*; corr. a nobis ⁸⁹ F *migravit*; corr. a nobis ⁹⁰ *rusticae turbae, satis* E *satis, turbae rusticae* ⁹¹ F *oportuna*; corr. a nobis ⁹² F *qua*; corr. sec. DE ⁹³ F *pro verbi*; corr. a nobis ⁹⁴ *voluisse... musto* A om. ⁹⁵ F *caeterum*; corr. sec. B; A *caeteroqui*; D *Ceteroquin* ⁹⁶ *ager loci* A *neque hic locus* ⁹⁷ A om. ⁹⁸ *haud tamen* A om. ⁹⁹ F *incommodo*; corr. sec. B ¹⁰⁰ *atque.. flumen* A *flumen, atque ortu* ¹⁰¹ F *innudat*; corr. sec. BD; pro *palus... inundat* A *inundat palus* ¹⁰² F om.; add. sec. B ¹⁰³ B *partem*; *magnaue.. parte* A *magnaue eiusdem partem* ¹⁰⁴ F *sterilem*; corr. sec. BD ¹⁰⁵ F *rudera*; corr. sec. AB ¹⁰⁶ AB *coloniae* ¹⁰⁷ F *Romanorum*; corr. sec. D ¹⁰⁸ B *Romanae* ¹⁰⁹ F *colentibus*; corr. sec. B ¹¹⁰ AB add. *coloniae autem nomine definimus nihil, illisne, qui civitates atque urbes, an qui praesidia hi(c) quaerunt (A ducunt), adsentendum. Utrumque enim fieri potuit simul* ¹¹¹ A om.

ⁱ Nota haec a.) a nobis hic posita. Locum inibi citatum vide in BÉL 1735–1749(?) I. pp. 60r–60a., ubi de „bicorpore” illo agitur.

ⁱⁱ Nota haec b.) a nobis hic posita sec. AB.

praecipue excultum:¹¹² quem¹¹³ limitanei milites observabant,¹¹⁴ praesidiis in ripa amnis positus; in quibus¹¹⁵ haud postremum hoc fuisse, cuius¹¹⁶ infra, et supra *Szöny*, luculenta,¹¹⁷ et rudera adparent, et longe lateque protensa vestigia.¹¹⁸ †Ex utraque¹¹⁹ *Szöny* vici porro, quae aggeribus, seu urbium vestigiis interiacet, adparatus, rudera olim suburbia¹²⁰ vastissimae positionis [...] Ita habitantibus, nunc hic, nunc illic positus erat porticus, dum per bellorum tempora variare sedes habuerant necesse. Hodie, uti notum est, velut insulae paludis, domus interiacent defluente in *Danubium* refluenta aqua eadem in palude, qui vico et amoeno situ agit molendina. Adiacet domus ei elegantior, cum advenerat diverticulo, ut ultra sunt diversorium *Zi*[p. 95.]*topoeiae* ex villa rustica.† Hodie in pignore vicus est *Iacobi Nesszer*, haeredium alioquin *Zichyorum* comitum.

2.) *Naszaly*¹ vicus² ditionis *Tatensis*, recedit a priori³ in meridiem plus quam dimidio milliari, habetque ab oriente conterminum praedium,⁴ nomine *Fözitő*,⁵ quod interiacente lacu dirimitur. Ab occasu vicinum ei est⁶ praedium *Bilegh Naszvady*,⁷ et vicus *Mocsa*, *Archi-Episcopi*^{8,9} *Strigoniensis*. Locus vici est erectus, ideoque¹⁰ liber ab aquis lacustribus.¹¹ In has¹² *Zugó* rivulus,¹³ sub ipso¹⁴ vico¹⁵ influit, fructuosus¹⁶ molis domini, ¹⁷ uni frumentariae, operis solidi,¹⁸ aliis fullonicis, illapsus. Alit cancos¹⁹ sapidissimos, licet minutos. Ipse vicus, una tantum platea, atque aediculis²⁰ humilibus instructus est, habitaturque²¹ haud multis incolis²² *Hungaris*.²³ Eam vici seriem, quae orienti obversa est, subit aquae ductus ille *MATTHIAE Corvini*,²⁴ quem alibi descripsimus. Hinc atque inde integri fornices adhuc reteguntur.^{25,26} In meridiem obversus pago collis est, vite²⁷ consitus,²⁸ fructu²⁹ haud iniquo;³⁰ collis³¹ declivia³² elevat aquaeductus,³³ quasi aggere³⁴ tumescens.³⁵ Quod reliquum est, positio loci³⁶ laeta, et hilaris, longusque trans *Danubium* prospectus, eum³⁷ non parum commendant.

3.) *Szomód*^{1,2} abest a priore in orientem milliari exiguo, sub amoeno colle, qui arci *Tatae* obiectus est, quadrante³ milliari in septemtrionem repositus.^{4,5} Vicina ei sunt⁶ praedia *Tatensia*, *Szent Miklos*,⁷ et *Agoston*,⁸ a meridie vicus *Baj*, et *Tott Város*,⁹ *Tatae* suburbium,¹⁰ a septemtrione vero *Fözitő*, atque *Almás*.¹¹ Incolitur ab *Hungaris*.¹² Vicus elegantior,¹³ quam melior, quod¹⁴ parvo circumscribitur¹⁵ terreno, neque adeo fertili, quia lapidoso.

¹¹² a Romanis... excultum **A** qua Romanis incolebatur ¹¹³ **F** quum; corr. sec. **BD** ¹¹⁴ quem... observabant **A** eum crebrae [...] [...]observabant ¹¹⁵ in quibus **F** omnibus; corr. sec. **B** ¹¹⁶ postremum... cuius **A** postremam istam fuisse, quae ¹¹⁷ **F** om.; add. sec. **BD** ¹¹⁸ luculenta... vestigia **A** *Szöny* pagum dicimus, luculenter ex rudibus, vestigiis adparet ¹¹⁹ **F** utroque; corr. sec. **BD** ¹²⁰ **F** suburbiae; corr. sec. **D** (?) {2.} ¹ **AB** *Naszály* ² **A** pagus ³ **F** a priori; corr. a nobis ⁴ **A** add. *S. Francisci Gyulai* ⁵ **ABE** *Fözitő* ⁶ vicinum ei est **ABE** est ei vicinum ⁷ **ABE** *Bileg Naszvadii* ⁸ **F** *Archi Episcopi*; corr. a nobis ⁹ **ABE** *Archiepiscopi* ¹⁰ **F** adeoque; corr. sec. **AB** ¹¹ **F** palustribus; corr. sec. **A** ¹² **A** quas ¹³ **A** add. plane ¹⁴ **A** om. ¹⁵ **A** pago ¹⁶ **A** multisque praeclaris ¹⁷ **F** om.; add. sec. **ABE** ¹⁸ operis solidi **A** et muratae optime ¹⁹ illapsus... cancos **A** adfert aquas, cancosque alit ²⁰ **F** aeditulis; corr. a nobis ²¹ **F** habitatque; corr. sec. **BD** ²² **F** in colis; corr. a nobis ²³ Ipse... *Hungaris* **A** Ipse pagus uno tantum vico constitit, aediculis humilibus, neque multis, incolis *Hung. Reformatis*, suo gaudentibus religio<nis> exercitio. ²⁴ **A** add. mirabilis ²⁵ **F** deteguntur; corr. sec. **BD** ²⁶ **A** eruuntur ²⁷ **F** vitae; corr. sec. **ABDE** ²⁸ **AB** vestitus; **DE** constitutus ²⁹ **F** om.; add. sec. **ABDE** ³⁰ **A** insipido ³¹ **AB** cuius ³² **F** decliva; corr. sec. **A** ³³ **DF** aquae ductus; corr. sec. **BE** ³⁴ **A** agger ³⁵ **A** om. ³⁶ **F** add. est; del. sec. **ABE** ³⁷ **A** pagum; **BD** vicum {3.} ¹ **F** *Szomod*; corr. sec. **ABD** ² **A** add. eiusdem pagus ditionis ³ **A** add. uno ⁴ **D** repositas ⁵ septemtrionem repositus. Vicina **A** septemtrionem. [*Ex*] oriente vicina ⁶ Vicina ei sunt **ADE** Vicina sunt ei ⁷ **DE** *Sz. Miklós* ⁸ **A** [...]tyán ⁹ **A** *Totváros*; **D** *Tótváros*; **E** *Totváros* ¹⁰ *Tatae suburbium* **A** om. ¹¹ **A** *Almás* ¹² **A** add. *Reformatis*, pastore suo instructis ¹³ **A** pulchrior ¹⁴ **AB** om. ¹⁵ **F** circum sedeatur; corr. sec. **A**

Amoena sub eo¹⁶ piscina est,¹⁷ quam MATTHIAE *Corvini* iam temporibus¹⁸ instructam¹⁹ fuisse, tubi subterranei, et rudera alia²⁰ ostendunt. In occidentem aestivum, supra piscinam, penes viam, qua ad²¹ *Szöny* itur, a sinistris sunt agri quidam, ruderebus conspicui, in quibus regem *Hungariae*²² SALOMONEM²³ arcem habuisse, aiunt²⁴ incolae, ideoque ager etiam *Salomonis*²⁵ hucusque²⁶ adpellatur, [p. 96.] nostris²⁷ *Salamon Földje*.²⁸ Est in ditione *Tatensi*.²⁹

4.) *Baj*, vicinus illi, eidemque¹ ditioni obnoxius,² quin et situs³ suppar, positio pulchra, sed incolae haud copiosi; neque terrenum amplum satis est. Ab oriente namque⁴ praedium *Kovátsi*,⁵ a meridie deserta⁶ *Tolna*,⁷ et *Sz. András*,⁸ ab occasu *Tata*, seu *Tött város*,⁹ et a septemtrione¹⁰ *Szomod*,¹¹ *Tatensis* dominationis, quae singula id circumveniunt atque in arctum cogunt.¹² Adiacet ei ab oriente¹³ collis vinifer, intus¹⁴¹⁵ marmoreus. Sub turris, quae ad templum adsurgit,¹⁶¹⁷ aditu marmor visitur,¹⁸ †cuiusdam e¹⁹ *Bathoriis*²⁰ memoriae²¹ insculptum.†²²

5.) *Almás*, quasi *pomonus* vicus,¹ a pomorum fortasse² feracitate, quod arboribus fructiferis, et vite³ collis⁴ pago supereminens vestitus⁵ est.⁶ Nisi enim e⁷ vitis fructu aliquid rediret, vix quidquam suppeteret⁸ incolis.⁹ Nulla huic pascua, prata nulla, ager fructuarius exilis,¹⁰ et is quidem, per¹¹ acclivitates collis viniferi, suspensus.¹² Eodem et pecora, quae habent, pellitant, pascuorum caussa, magna pecudis molestia.¹³ Alioquin¹⁴ pago¹⁵ laeta¹⁶¹⁷ est positio, inter vineaticum¹⁸ eum collem,¹⁹²⁰ et *Danubium*, qui mutuo sibi quasi adrident.²¹ Sed angustum est spatium,²²²³ quod²⁴ flumini et colli intermissum,²⁵ vicum²⁶ admittit. Itaque vix²⁷ a tergo, aedium²⁸ tantum intercapidinis²⁹ relictum vidimus,³⁰ quantum³¹ hortis, et cortibus sufficiat.³² A fronte autem domuum, utrinque sibi invicem oppositarum, interiecta³³ platea,³⁴³⁵ via regia, quae³⁶ *Buda Viennam* ducit, frequentatur.³⁷ Ob eam³⁸ rem,³⁹ crebra vico⁴⁰ a⁴¹ commeantibus interveniunt, praesertim tempore belli, intertrimenta. Incolae⁴² *Hungari* sunt,⁴³⁴⁴ ditionis, quae ad

¹⁶ F ea; corr. sec. ABD ¹⁷ A dominii ¹⁸ iam temporibus F impensis; corr. sec. AB ¹⁹ F institutam; corr. sec. ABDE ²⁰ A add. quoque ²¹ A in ²² om. apud A ²³ F Salomonem; corr. sec. ABDE ²⁴ B dicunt ²⁵ F Salomonis; corr. sec. B ²⁶ F huc adusque; corr. sec. A; B ²⁷ A om. ²⁸ A Salamon földje ²⁹ est... *Tatensi* A om. {4.} ¹ A eiusdemque ² quin et A <incolas habet Refo>rmatas mixtos Catholicos, <sub plebanis oppidi Ta>tensis ³ A add. ei ⁴ F mamque; corr. a nobis; A add. constringit illud ⁵ B Kovácsi ⁶ A praedia ⁷ F Solna; corr. sec. AB ⁸ A Sz. András ⁹ B Tótváros ¹⁰ B septentrione ¹¹ B Szomod ¹² singula... cogunt F quae singula, vici agrum in aretum cogunt; corr. sec. B; A [...]ma proxime circumveniunt ¹³ B orienti ¹⁴ A intime ¹⁵ F add. quantus quantus est; del. sec. B ¹⁶ F ad surgit; corr. a nobis ¹⁷ quae... adsurgit B om. ¹⁸ marmor visitur A <visitur> marmor; AB add. in quo ¹⁹ cuiusdam e A om. ²⁰ AB Báthorii ²¹ B memoria ²² F sculptum; corr. sec. B {5.} ¹ AB om. ² A fortean ³ F vitae; corr. a nobis ⁴ AB acclivitas ⁵ AB vestita ⁶ A add. idque unicum eiusdem beneficium est; B add. quod unicum fere vici beneficium est ⁷ ABD ex ⁸ F supeteret; corr. a nobis ⁹ aliquid... incolis A aliquam modicam accipiat utilitatem, aliud ei suppetit nihil ¹⁰ ager... exilis A terrae segetum exiles ¹¹ et is quidem per A et nonnisi per arduas ¹² viniferi suspensus A ut dictum est, viniferi ¹³ quae... molestia A quae pauca sunt eis, pellitant, magno saepe vaccarum ardui montis insuetarum cum periculo ¹⁴ AE Alioqui ¹⁵ A add. situs ¹⁶ F lata; corr. sec. D ¹⁷ A amoenus ¹⁸ F vinearium; corr. sec. DE ¹⁹ positio... collem A laeta positio, inter montem, seu collem ²⁰ eum collem F collem eum; corr. sec. DE ²¹ qui... adrident A quorum alter alteri sua amoenitate arridet ²² angustum est spatium A angusta planities est ²³ spatium est F est spatium; corr. sec. DE ²⁴ A quae ²⁵ A intermissa ²⁶ F eum; corr. sec. AB ²⁷ F arx; AB aegre; corr. sec. DE ²⁸ A domuum ²⁹ A spatii ³⁰ F om.; add. sec. DE ³¹ F quantum; corr. a nobis ³² F suffitiat; corr. a nobis ³³ AB add. est ³⁴ F plataea ³⁵ A add. eadem ³⁶ quae A qua ³⁷ ducit, frequentatur A itur ³⁸ A eamque ³⁹ A add. his etiam ⁴⁰ A om. ⁴¹ F in; corr. sec. AB ⁴² A om. ⁴³ A add. Reformati, suo religionis, quam colunt, permissi exer<citio> ⁴⁴ B add. missi

dominium^{45 46} spectat *Comaromiense*. Mola ei⁴⁷ et hic⁴⁸ est pulchri operis, in rivulo, qui ex palude descendit *Naszaliensi*, instructa.⁴⁹ Ex eadem parte terminatur finibus praedii *Főzitő*, et pagi *Naszál*,⁵⁰ ab occasu autem hiberno⁵¹ est ei *Szomod* confinis,⁵² a meridie⁵³ *Neszmel*, qui vix ad iactum teli,⁵⁴ eadem ripa remotus est.⁵⁵ Caeterum⁵⁶ traiectus quoque, quem habent,⁵⁷ plus iusto eos adfligit, militibus, nocturno saepe tempore, miseros et lassos agricolas interturbantibus. Olim⁵⁸ thermae⁵⁹ a tergo templi hic scatebant,⁶⁰ in humili ripa *Danubii*, a quo⁶¹ etiam⁶² exun[p. 97.]dante adobruuntur,⁶³ neque adparent, nisi ex vapore, quem eructant.⁶⁴ Alioquin⁶⁵ *Tatensibus* natura haud absimiles sunt, quando patent. Habet earum mentionem *ISTVÁNFFYUS*, cum adparatum pacificationis *Zitvatorokiensis* describit:ⁱ *Conventum est*, inquit, *ut Turcae ad oppidum Almás*,⁶⁶ *quod ad dextram Danubii ripam situm est, ubi thermae e⁶⁷ latere⁶⁸ collegii Monachorum, quod ibi olim pulcherrimum⁶⁹ erat, in Danubium profluentes habentur,⁷⁰ sed modo desertum incolis caret, convenirent.* Ergo oppidi tunc praerogativa insigne erat *Almasium*,⁷¹ quod nunc vix tenuis vici famam tuetur.⁷²

6.) *Neszmel* eiusdem gubernii ditio, pari situs suavitate,¹ maior tamen paulo² priore: planitiesque est latior,³ quae vicum⁴ tenet, colli, et flumini intermissa. Itaque hic et horti⁵ ampliores poni⁶ a tergo aedificiorum⁷ possunt. At seges paucior hic quoque fit, quae vico vix sufficit,⁸ per ardua enim obiecti collis et agricolatio, et panis et foenisecia⁹ quaeruntur. Ea vero,¹⁰ quae admensa¹¹ vico sunt,¹² coarctant¹³ fines¹⁴ a meridie pagi *Sötö*,¹⁵ ab occidente praedii¹⁶ *S. Miklós*,¹⁸ et †vico†¹⁹ *Szomod*, a septentrione *Almás*, ab oriente²⁰ vero proxime accedit *Danubius*, qui quidem²¹ incolis insulas duas, faeno cogendo idoneas admetitur,²² sed quas inundat saepius,²³ magnamque continentis partem^{24 25} reddit uvidam,²⁶ et inutilem. Itaque vicinum, quod diximus,²⁷ desertum²⁸ *S. Nicolai*, pro agriculturae usibus, a domino pretio redimunt incolae.²⁹ Inter idem praedium, et vicum³⁰ ipsum eminent asperi colles, sed terreni, et conseri³¹ utiles, fertilesque, si debita opera subigantur.³² Alioquin,³³ inculto et minutissimo, candidoque sabulone sterilescent. Unus eorum, cui vicus³⁴ subiectus³⁵ est, rudera ostendit arcis, olim, incertum,³⁶ a quo

⁴⁵ F dominium ⁴⁶ AB gubernium ⁴⁷ F om.; add. sec. B ⁴⁸ Mola ei et hic A <ei> et mola ⁴⁹ A om. ⁵⁰ ABD Naszály ⁵¹ B hyberno ⁵² ei Szomod confinis ABD ei confinis pagus Szomod; F Szomod confinis; corr. sec. E ⁵³ A add. pagus ⁵⁴ AB sclopi ⁵⁵ eadem... est A remotus est eadem ripa ⁵⁶ BDE caeterum ⁵⁷ AB habet ⁵⁸ ante olim A add. caeterum erant heic ⁵⁹ A add. seu bajae ⁶⁰ hic scatebant A om. ⁶¹ a quo F aquo; corr. a nobis ⁶² A add. subinde ⁶³ F adobruuntur; corr. sec. AB ⁶⁴ ex... eructant A [...] fumo ascendente ⁶⁵ AB alioqui ⁶⁶ ISTVÁNFFY 1622. p. 844. Almasium ⁶⁷ F a; corr. sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ⁶⁸ F laterae; corr. sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ⁶⁹ F celeberrimum; corr. sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ⁷⁰ F habebantur; corr. sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ⁷¹ F Almassinum; corr. sec. B ⁷² Habet... tuetur A om. {6.} ¹ AB amoenitate ² ABD paullo ³ F potior; corr. sec. B ⁴ A pagum ⁵ A add. iam ⁶ F add. et; del. sec. A ⁷ F aedifitiorum; corr. a nobis ⁸ At... sufficit A et semina frumenti quoque pon[...] [...] quae pago non sufficiant. Itaque [...] ⁹ BD [...]ciaque; F foenisecia; corr. a nobis ¹⁰ ea vero F eavero; corr. a nobis ¹¹ A ha[...] ¹² F om.; add. a nobis ¹³ F contrutant; corr. a nobis ¹⁴ A [...] hinc ¹⁵ A Sött<ö> ¹⁶ F om.; add. sec. B ¹⁷ B Sz. ¹⁸ F om.; add. sec. BD; A Miklos ¹⁹ A pago ²⁰ F occidente; corr. sec. A ²¹ qui quidem F qui eidem; corr. a nobis ²² F admotitur; corr. sec. D ²³ sed... saepius A inundat easdem quoque ²⁴ magnamque continentis partem A magnamque partem continentis ²⁵ F add. damnis; del. sec. A ²⁶ F occiduam; corr. sec. ABD ²⁷ F dicimus; corr. sec. AB ²⁸ A praedium ²⁹ pro... incolae A redimunt pro usibus agriculturae pauperculi, pretio, ut aiunt, arendatitio ³⁰ A pagum ³¹ F conserti; corr. sec. AB ³² A imbuantur ³³ AB alioqui ³⁴ A pagus ³⁵ E om. ³⁶ F in certum; corr. a nobis ³⁷ F accoles; corr. sec. ABE ³⁸ F Gustusu; corr. sec. AB

ⁱ Vide ISTVÁNFFY 1622. pp. 844–845.

exstructae. Accolis³⁷ *Gustusii*,³⁸ *Gustusok*, populi nescio qui³⁹ condidisse eam creduntur. Crediderimus, *Gothos*, Hungarice *Gothusok*, errore vulgi perversos in *Gustusok*, oportere intelligi. Quicumque fuerint,⁴⁰ gentem⁴¹ fuisse a *Christianis* sacris alienam,⁴² reliquiae, quas rustici reperiunt, ampullae⁴³ nempe sepulchrales, urnae item,⁴⁴ et numi antiquissimi ostendunt. Duae⁴⁵ autem erant arces,⁴⁶ totidem collibus, depressis inter se⁴⁷ vallibus,⁴⁸ separatae. Una anterior, humiliorque,⁴⁹ et multo minor; maior altera, eademque posterior, quae undique⁵⁰ abscisso a vicinis colle,⁵¹ et valle undique⁵² interiecta disparato⁵³ adtollitur, tanta altitudine, ut in longam regionem, trans *Danubium*, prospiciat. [p. 98.] Eius summitas, cavatis iterum⁵⁴ fossis, verticem distinctum habet. In eo muri⁵⁵ vidimus et structurarum fragmenta, quae pueri per notos cuniculos⁵⁶ subeunt, efferuntque⁵⁷ saepe⁵⁸ et⁵⁹ urnarum et numorum qualescunque reliquias.⁶⁰ Incolae vici *Hungari* sunt, quibus⁶¹ intersunt nobiles⁶² familiae *Papiorum*, et *Caspariorum*.⁶³ Est hic et statio publici tabellarii, quae veredos huc, et illuc, *Iaurinum* puta, et *Budam*, commeantes accipit, dimittitque.⁶⁴ In primis vero, nobilitavit vicum, (ISTVANFFYUS^{b.)}⁶⁵ oppidum⁶⁶ adpellat) ALBERTI caesaris regisque augusti praematurum fatum, a quo hic, tamquam⁶⁷ ob iter, cum⁶⁸ ex castris aeger, *Viennam* properat, nec opinato, occupatus est. *Eo in oppido*, inquit, *Albertus Romanorum imperator, et*⁶⁹ *Hungariae*⁷⁰ *rex, dum Turcis Samandriam obsidentibus bellum inferre vellet, profluvio*⁷¹ *ventris exspirasse*⁷² *traditur*.⁷³ Oppidum vocat,^{74 c.)}⁷⁵ ii

b.) Libr. XXX. pag. 712, 48.

c.) *Vicum longum* adpellat DUBRAVIUS quoque *Historia Bohemi*. Libr. XXVIII. pag. 230, 54. De morte ALBERTI, quam ex nimio peponum esu sibi acceleravit, atque in *Neszmély* oppetiit, conf. THUROCZIUS, *Chron. Hung.* P. IV. cap. 27. pag. 139, 74. BONFINIUS Decad. III. Lib. IV. pag. 414, 32. BALBINUS, *Epitom. Rerum Bohemicarum* Lib. V. cap. II. pag. 500. GERHARDUS DE ROO, *Historiae Austriacae* Lib. V. pag. 180. editionis *Oenipont*. fol. qui ALBERTO nomen *Honorifici* tribuit. Viscera eius in vico sepulta, corpus exsangue *Albae Regali* humatum est.

³⁹ nescio, qui A qui nescio ⁴⁰ F fuerunt; corr. sec. B ⁴¹ fuerint... gentem A tandem fuerint ii, gentes ⁴² A alienas ⁴³ F ampullae; corr. a nobis ⁴⁴ E om. ⁴⁵ F quae; corr. sec. AB ⁴⁶ erant arces A earum arcium erant ⁴⁷ F om.; add. sec. ABE ⁴⁸ A vallis ⁴⁹ F humilior; corr. sec. AB ⁵⁰ F undiquaque; corr. sec. AB ⁵¹ a vicinis colle A colle, et vicinis ⁵² et valle undique A undique fossa ⁵³ A disseparato ⁵⁴ cavatis iterum A iterum depressis ⁵⁵ F muro; corr. sec. AB ⁵⁶ pueri... cuniculos A intime pueri cuniculis ⁵⁷ F feruntque (!); corr. sec. AB ⁵⁸ A add. nonnihil ⁵⁹ A; de ⁶⁰ A reliquiis ⁶¹ et urnarum... quibus A nonnihil de urnarum, nummumque reliquiis. *Ipsi accolae Helveticae quoque adhaerent confessioni, <col>untque templo, et libero religionis exercitio* ⁶² A add. et liberi ⁶³ A Gaspariorum; D Gáspáriorum ⁶⁴ E dimittitve ⁶⁵ in nota b.) pro 712, 48. F 717, 48.; corr. sec. ISTVÁNFFY 1622. p. 712. ⁶⁶ F ita, qui dum; corr. sec. B ⁶⁷ D tanquam ⁶⁸ F om.; add. sec. B ⁶⁹ ISTVÁNFFY 1622. p. 712. ac ⁷⁰ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Ungariae* ⁷¹ F profluvione; corr. sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ⁷² F ex spiraculo; corr. sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ⁷³ F vitae [...]ditur; corr. sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ⁷⁴ F vocatur; corr. sec. BD ⁷⁵ in nota c.) pro *Dubravius* F *Danubius*; corr. sec. B; pro *nimio* F *inimico*; corr. sec. B; *oppetiit* F om.; add. sec. B; pro *conf.* F *confirmat*; corr. sec. B; pro *Chron.* F *Chronica*; corr. sec. B; pro *Hung.* F *Hungaricae*; corr. sec. B; pro 414, 32. B 434, 32.; F 430.; corr. sec. BONFINI 1581. p. 414.; pro *Balbinus* F *Balbynus*; corr. sec. B; *Gerhardus de Roo* F om.; add. sec. B; *Lib. V.* F om.; add. sec. B; pro *Oenipont. fol.* F *Enipontana*; corr. sec. B; pro *qui* F [...] ad annum; corr. sec. B; pro *Alberto* F *Alberti*; corr. sec. B; pro *nomen Honorifici* F *cognomen Honorificae*; corr. sec. B; pro *viscera* F *visceaque*; corr. sec. B; pro *eius* F *qui*; corr. sec. B; pro *exsangue* F *examinet*; corr. sec. B; pro *Albae Regali* F *Albo reae*; corr. sec. B; pro *humatum est* F *cummatum*; corr. sec. B

ⁱ Locum in nota b.) citatum vide in ISTVÁNFFY 1622. p. 712.

ⁱⁱ Locos in nota c.) citatos vide in DUBRAVIUS 1602. p. 230.; THURÓCZY 1600. p. 139.; BONFINI 1581. p. 414.; BALBINUS 1677. p. 500.; ROO 1592. p. 180.

a Germanis *Langendorf*^{76 77} dictum, quae tamen dignitas⁷⁸ tot⁷⁹ bellorum iniuriis, detracta⁸⁰ *Neszmélio*⁸¹ est. Caeteroquin,⁸² scatet isthic fontibus *Király Kútya*, cuius aquas longe lateque deferri salubritatis opinione adfirmarunt incolae. An tamen ab ALBERTO rege hic aliquantisper aegrotante atque †fortuna hac⁸³ potionibus medicatis uso,⁸⁴ sic primum fuerit⁸⁵ adpellatus†, non habeo adfirmare. Scatet is sub monte contra vicum, mergiturque simul [...] subterraneo meatu. Praecipua eius laus est, quod largior⁸⁶ potus flatus ventris proluciat ac propellat etiam.⁸⁷ [p. 99.]

7.) *Labatlan*¹ vicus *Hungaricus*; templum huius, quod desolatum est, licet integris adhuc parietinis, structura fuit, solida maximam partem, ex quadrato lapide^{d.)}^{2 3} coagmentata.^{4 5} Credibile est, vicum⁶ olim celebriorem fuisse, templo adstructum, sed cuius vix iam rudera adparent.⁷ Exstantiora sunt vestigia castelli, versus septentrionem olim positi.⁸ Nam, uti vicus⁹ inter montes, erectiorem¹⁰ quandam vallem, et tumescentem locum¹¹ occupat, ita ubi ad meridiem vallis eadem exit,¹² in colle edito templum est,¹³ contra ea, ad septentrionem,¹⁴ castelli¹⁵ rudus.^{16 17} Moles¹⁸ haud magna fuisse, videtur,¹⁹ sed quam²⁰ altae fossae incingebant²¹ circa aedificium²² depressae, praeter quarum spatia,²³ et inter haec²⁴ rudera,²⁵ et²⁶ qualescunque²⁷ arcis reliquias²⁸ ac²⁹ fornices³⁰ nempe³¹ infimos,³² quos coloni inhabitant, nihil reperias³³ amplius.³⁴ Fama est, clarum olim armis virum, vici³⁵ dominum, arcem eam, seu castellum condidisse, et inhabitasse,³⁶ qui id ex sauciis pedibus suis, quodque³⁷ iis gradiri haud potuerit, *Lábatlan*,³⁸ hoc est *pedibus orbum* adpellavit,^{39 40} quod postea, temporum bellorumque iniuria, corruerit.^{41 42} Ipse vicus⁴³ exilis est, et⁴⁴ tenuioris⁴⁵ sortis incolis habitus.⁴⁶ *Hungari* ii sunt,⁴⁷ collinae, montosaeque⁴⁸ regionis impatientes.⁴⁹ Ergo aegre tantum inarant, solo undiquaque⁵⁰ arduo,⁵¹ et arenoso, quantum vitae sustentandae sufficiat. Proinde, non †ad eventurum†

d.) Sunt et alterius templi ruinae extra vicum valle depressa ad orientem, quod *Templariorum* olim fuisse, creditur.

⁷⁶ F *Longendorf*; corr. sec. BD ⁷⁷ F add. *est*; del. sec. B ⁷⁸ DF *dignatus*; corr. sec. B ⁷⁹ F *tott*; corr. a nobis ⁸⁰ F *detractum*; corr. sec. B ⁸¹ B *Neszmélio*; D *Neszmélio* ⁸² D *Ceteroqui* ⁸³ DF add. *in*; del. a nobis ⁸⁴ F *usu*; corr. sec. B ⁸⁵ F *fecerit*; corr. a nobis ⁸⁶ F *largius*; corr. sec. B ⁸⁷ *est hic... etiam* A om. {7,} ¹ B *Lábatlan* ² notam d.) F om.; add. sec. ms B ³ In nota d.) pro *Templariorum* B *Templatorum*; corr. a nobis ⁴ F *coagmentata*; corr. sec. E ⁵ *Labatlan... coagmentata* A *Labatlan, S. Francisci Gyulai pagus Hungaricus, religionis Reformatae, cuius causa pastor etiam, liberumque ei permittitur exercitium. Templum in eo est desolatum, quamvis adhuc integris parietinis, structura solida, maximam partem ex quadrato lapide* ⁶ A *pagum* ⁷ *iam rudera adparent* A *apparent rudera* ⁸ *Exstantiora... positi* A *clarius patent vestigia arculae, pagi ex alio fine versus septentrionem olim positae* ⁹ A *pagus* ¹⁰ F *erectionem*; corr. a nobis ¹¹ *tumescentem locum* A *in medio tumulatam* ¹² *locum... exit* AB *occupat ita fine meridiano* ¹³ *edito templum est* A *edito est templum* ¹⁴ *contra... septentrionem* AB *fine vero septentrionis* ¹⁵ A *arculae* ¹⁶ F *rudera*; corr. sec. E ¹⁷ A *vestigia* ¹⁸ F om.; add. sec. B ¹⁹ *Moles... videtur* A *Spatium eius videtur haud fuisse magnum* ²⁰ F *quia*; D *qua*; corr. sec. BE ²¹ A add. *in cacumine eiusdem collis* ²² F *aedifitium*; corr. a nobis ²³ *praeter... spatia* A *nihil restat amplius, nisi depressa [...]*dem fossarum spatia; B *nihil eius restat amplius, nisi depressa fossarum spatia* ²⁴ AB *has* ²⁵ A *rudus* ²⁶ AB *atque* ²⁷ A om.; F *qualiscuntque*; corr. a nobis ²⁸ *arcis reliquias* AB *reliquiae arcis* ²⁹ AB om. ³⁰ F *formios*; corr. sec. ABDE ³¹ F om.; add. sec. BDE ³² AB *infimi*; EF *infimos*; corr. sec. D ³³ F *reperies*; corr. sec. D ³⁴ *nihil... amplius* AB om. ³⁵ A *pagi* ³⁶ F *in habitasse*; corr. a nobis ³⁷ F *quoque*; corr. sec. B ³⁸ F *Labatlan*; corr. sec. BDE ³⁹ F *ad aedificavit*; corr. sec. B ⁴⁰ *qui id... adpellavit* A om. ⁴¹ F *corruit*; corr. sec. ABE ⁴² A add. *sed revera hodiernum sunt omnia in r-cui>nis* ⁴³ A *pagellus* ⁴⁴ B *ac* ⁴⁵ F *tenuioris*; corr. sec. BDE ⁴⁶ B *habitatus* ⁴⁷ *ii sunt* A *enim* ⁴⁸ A *atque montosae* ⁴⁹ F *inpatientes*; corr. a nobis ⁵⁰ F *quoque*; corr. sec. AD ⁵¹ F add. *undiquaque*; del. sec. A

Commercium insedissee potuit, loco ꝑimpedito⁵² adeo,⁵³ et merci[...] [...] [...]des,⁵⁴ minus idoneo: quod inde affirmare aliquos supra meminimus.⁵⁵ Alioquin⁵⁶ hic⁵⁷ vicus adfinis⁵⁸ *Comitatui Strigoniensi*, immo ei quasi immersus, ab oriente⁵⁹ conterminatur pago *Ujfalú*, a meridie vero agro *Bajoth*,⁶⁰ ab occasu et septentrione vico *Süttő*,⁶¹ et viculo *Strigoniensi*,⁶² *Piszke*.⁶³ Est et hic haud importuna hero venationis commoditas, nam et apertis silvis⁶⁴ et in vivariis ferarum copia sufficit.⁶⁵ Ea ex parte, quae in meridiem spectat,⁶⁶ mons *Bersok* eminent,⁶⁷ oblongo⁶⁸ dorso, lateribusque⁶⁹ ⁷⁰ praeceps declivibus.⁷¹ In cuius⁷² radicibus⁷³ marmor eruitur,⁷⁴ colore⁷⁵ cinereo, et eleganter undulato.

8.) *Héreg*.¹ Vicus² est antistitis *Strigoniensis*,³ receditque a priori in⁴ meridiem, milliaris *Hungarici* dissidio.⁵ Locum occupat erectum, et apertum, undique⁶ depressiori planitie⁷ inter silvosos montes circumveniente, qui immensi cuiuspian aggeris similitudine planitiem⁸ eam obsepiunt.⁹ Vici¹⁰ nostro¹¹ huic¹² contermini sunt ab oriente aestivo¹³ praedium¹⁴ *Archi-Episcopale*¹⁵ *Maroth*,¹⁶ et vicus *Bajna*, utrumque in *Strigoniensi Comitatu*; hiberno autem ab oriente¹⁷ praedium *Iást*, quod et ipsi ab antistite pretio¹⁸ annuo redemptum¹⁹ in rem suam [p. 100.] rusticam, vertunt.²⁰ Ex eadem parte est et²¹ *Szomor*, a meridie vero vicus²² *Tarian*,²³ ab occasu *Tardos*,²⁴ a²⁵ septentrione²⁶ *Sőtő*,²⁷ vicus pariter *Strigoniensis*, qui omnes,²⁸ *Tarian*²⁹ et³⁰ praedio *Iást*³¹ exceptis,³² editis illis montibus separantur.³³ Montium autem praecipui ab occidente sunt: *Gerecsen*, nec non *Pisznicze hegy*,³⁴ qui illi obiacet,³⁵ habetque antrum *Pisznicze*, et ab oriente *Szenék*, utique elegans, et partim marmore, partim topho, nobilis. Inter hos ergo, et qui sunt reliqui,³⁶ vicus³⁷ ipse, veluti³⁸ conclusus³⁹ hortus,⁴⁰ medio⁴¹ tumulo insidere visitur.⁴² Pauci⁴³ tamen ei sunt agri⁴⁴ frumentarii,⁴⁵ qui⁴⁶ accedente⁴⁷ a septentrione lacu subinde⁴⁸ inundantur.⁴⁹ ⁵⁰ Ideoque terreni inopia⁵¹ ⁵² ad praedium *Iast*,⁵³ ⁵⁴ oeconomiae gratia, coguntur recurrere. Vivunt nihilominus,⁵⁵ sorte⁵⁶ meliori, quam rustica, quia naturae convenienti.⁵⁷

⁵² F *inpediti*; corr. a nobis ⁵³ F om.; add. sec. E ⁵⁴ et merci[...] [...] [...]des F om.; add. sec. D ⁵⁵ proinde... meminimus A om. ⁵⁶ AD *alioqui* ⁵⁷ A om. ⁵⁸ F om.; add. sec. A ⁵⁹ F *occidente*; corr. sec. A ⁶⁰ vero... *Bajoth* A *deserto Maroth* ⁶¹ AD *Sőtő* ⁶² A *ripensis* ⁶³ A add. [...] qui ad *Labatlan* pertinent, illic inquilinis [...] <humanis nidulentibus, dominoque famulanti> [...] ⁶⁴ F *sylvis*; corr. a nobis ⁶⁵ Est et... sufficit A [...] est et heic dominio haud importuna venationis> [...] [...]tas: quam [?] et vivarium habetur ⁶⁶ quae... spectat F *quam in meridiem*; corr. sec. A ⁶⁷ mons *Bersok* eminent A *eminent mons Bersok* ⁶⁸ F *ob longo*; corr. a nobis ⁶⁹ A <dorso, et lateri>bus ⁷⁰ B *lateribus* ⁷¹ F om.; add. sec. A ⁷² A *eius* ⁷³ A *later*[...] ⁷⁴ A add. *pro usibus domini* ⁷⁵ F *colori*; corr. a nobis {8.} ¹ F *Héreg*; corr. sec. ABE ² A *pagus* ³ est... *Strigoniensis* A *antistitis* <*Strigoniensis* est> ⁴ F *versus*; corr. sec. AB ⁵ F *dissiduo*; corr. a nobis ⁶ F *undiquaque*; corr. sec. B ⁷ F *planitiae*; corr. a nobis ⁸ F *planetam*; corr. sec. B ⁹ *inter... obsepiunt* A *circumveniente* [...] *valli, seu aggeris cuius* [...] *planitiem eam obsepiunt*. ¹⁰ F *qui*; corr. sec. AB ¹¹ F *castro*; corr. sec. B ¹² *nostro huic* A *eius* ¹³ F *cingit*; corr. sec. AB ¹⁴ F *oppidum*; corr. sec. AB ¹⁵ AB *archiepiscopale* ¹⁶ B *Maróth* ¹⁷ F *occidente*; corr. sec. AB ¹⁸ A *precio* ¹⁹ F *conductum*; corr. sec. B ²⁰ *annuo... vertunt* A *pro annuo mutant* ²¹ F om.; add. sec. AB ²² A *pagus* ²³ AB *Tarján* ²⁴ F *Tata*; corr. sec. AB ²⁵ A et ²⁶ A *septentrione* ²⁷ AB *Sőtő* ²⁸ A add. *excepto* ²⁹ AB *Tarjan* ³⁰ F *a*; corr. sec. AB ³¹ A *Iast* ³² om. apud A ³³ A *disseparantur* ³⁴ ABD *Pisznicze hegye* ³⁵ *illi obiacet* A *est ex opposito* ³⁶ *qui sunt reliqui* A *reliquos* ³⁷ A *pagus* ³⁸ F *velut*; corr. sec. ABDE ³⁹ A *inclusum*; F *conclusus*; corr. a nobis ⁴⁰ A *hortum* ⁴¹ AB add. *quasi* ⁴² *tumulo insidere visitur* A *insidere visitur tumulo* ⁴³ A *paucae* ⁴⁴ *sunt agri* A *terrae* ⁴⁵ A *arabiles* ⁴⁶ A *aeque* ⁴⁷ A *intercedente* ⁴⁸ A *seu palude* ⁴⁹ F *in undatur*; corr. a nobis ⁵⁰ A add. *parvus enim agricolandi modus* ⁵¹ F *in opia*; corr. a nobis ⁵² *terreni inopia* A *defectu terrae propriae* ⁵³ F *Fási*; corr. sec. A ⁵⁴ F add. *conducendum*; del. sec. ABD ⁵⁵ A *ergo pauperes* ⁵⁶ F *fortae*; corr. sec. ADE ⁵⁷ *meliori... convenienti* A *montibus inclusa, melius tamen, quam rustica, quia humana. Confessioni addi<cti> sunt et hi Helveticae, cuius caussa exercendae ludimagister eisdem praeit, sacris reliquis ad vicum Tarján delegatis.*

Alioquin,⁵⁸ quoniam⁵⁹ vicus crebris bellorum vicissitudinibus, suis privatus⁶⁰ erat incolis, novos⁶¹ induxit⁶² *Georgius Szelepcsény*,⁶⁴ quos inde⁶⁵ et *Georgius Szécsén*,⁶⁶ et alii⁶⁷ antistites *Strigonienses* usque huc benigne⁶⁸ foverunt.⁶⁹⁷⁰

9.) *Gyermel*, vicus ditionis *Tatensis*, abest a priori¹ milliari uno *Hungarico* in orientem aestivum, amoena valle,² inter silvas et colles instar tumulorum³ circumstantes positus.⁴ Eorum praecipuus est, qui vico⁵ supereminet,⁶ et ex⁷ valle⁸ in speciem metae adtollitur.⁹ Quemadmodum¹⁰ vero¹¹ unus¹² idem, in duo cacumina¹³ dividitur, ita horum uno templi, altero castelli ruinas ostendit.¹⁴ Fama est, *MATTHIAM Corvinum*, cum *Tatam Buda* commearet,¹⁵ medio hic¹⁶ itinere subsistentem, praedia in¹⁷ castello hoc¹⁸ frequentare consuevisse. Sub eiusdem castelli colle, in occidentem fons est,¹⁹ uberis²⁰ scatebrae,²¹ quadrato et tessellato saxo instructus, altus plus dimidia orgia.²² Eius fundum, lamina olim argentea,²³ e.)²⁴ post²⁵ ferrea²⁶ tectum fuisse, memoriae proditum est. Adfirmavit²⁷ id nobis amicus,^{f.)} fide dignus: quippe, qui suis oculis²⁸ usurpavisse se²⁹ narravit. Hodie vicus³⁰ est vilis quidem,³¹ et³² pro terreni spatio modicus. Solum ei pullum, et resolutum, hiulcum tamen obtigit, et inaequale,³³ [p. 101.] ob intervenientes tumulos, colles et silvas, ideoque difficiles³⁴ agricultura.³⁵ Quid quod nimia proximitate extraneorum vicorum coarctetur. Adsident ab oriente vicus³⁶ *Epel*, et praedium monialium *Budensium Viszvár*, nec non *Szomor*, ab oriente³⁷ hiberno praedium *Ors Battyány*,³⁸ et vicus *Mány*,³⁹ a meridie desertum *Gyarmath*⁴⁰ *Sandorii*;⁴¹ a septentrione autem *Bajna*. Incolae sunt *Hungari*, sic satis industrii.⁴²

10.) *Szomor* vicus *Petri Pázmandi*¹ in angulum² *Comitatuum Strigoniensis, Pilisiensis, et Albensis* retrusus, in quorum³ priori a septentrione confinis⁴ est ei⁵ *Bajna*, ab aestivo oriente *Epel*, et *Sárisáp*,⁷ nec non *Uny*, in altero⁸ ab hiberno oriente vicus⁹ *Tök* et

e.) Incolae negant laminam fuisse argenteam, sed tantum ferreum quendam circulum, quali rotae solent applicari.

f.) Baro *Neumann*.

⁵⁸ A *alioqui* ⁵⁹ F *quia*; corr. sec. ADE ⁶⁰ *suis prinitus* F *exinanitus*; corr. sec. A ⁶¹ F add. iterum *novos*; del. a nobis ⁶² A *extrema vice inco[...]* horum maiores ⁶³ A add. *huc* ⁶⁴ A *Szelepcsény*; F *Seleptsényi*; corr. sec. BDE ⁶⁵ F *dein*; corr. sec. BD ⁶⁶ A *Szecsényi*; B *Szécsényi*; E *Szecsény* ⁶⁷ et alii F *aliique*; corr. sec. E ⁶⁸ F add. et liberaliter; del. sec. BDE ⁶⁹ F *fovebant*; corr. sec. BDE ⁷⁰ *aliique... foverunt* A *fovit, aliique antis<tit>es Strigonienses usque huc gratia complectebantur.* {9.} ¹ F *apriori*; corr. a nobis ² F *vallo*; corr. a nobis ³ F *tumuli*; corr. sec. AB ⁴ A om. ⁵ A *pago* ⁶ F *super eminet*; corr. a nobis ⁷ F om.; add. sec. ABD ⁸ A add. *solum* ⁹ A add. et ¹⁰ F *quem admodum* ¹¹ A om. ¹² F *onus*; corr. sec. ABD ¹³ F *cocumina*; corr. a nobis ¹⁴ *ruinas ostendit* A *ostendit adhuc ruinas* ¹⁵ A *itaret* [?] ¹⁶ ABD *heic* ¹⁷ A om. ¹⁸ A *isthoc* ¹⁹ *fons est* A *est fons* ²⁰ F *uberrimis*; corr. sec. AB ²¹ F *scatebat aquis*; corr. sec. AB ²² *plus dimidia orgia* A *plus quam dimidiam orgiam* ²³ F *argentina*; corr. sec. AB ²⁴ in nota e.) pro *laminam* E *lamineam*; corr. sec. AB; pro *quendam* F *quondam*; corr. sec. AB; pro *quali* F *quasi*; corr. sec. AB; pro *solent* F *solum*; corr. sec. AB ²⁵ F *dein dein*; corr. sec. AB ²⁶ F *terrea*; corr. sec. AB ²⁷ F *confirmavit*; corr. sec. AB ²⁸ F *oculis*; corr. a nobis ²⁹ F om.; add. sec. AB ³⁰ A *pagellus* ³¹ F *oppido*; corr. sec. B ³² A add. <dispersus> sed non maior, qua ³³ F *in aequale*; corr. a nobis ³⁴ F *deficit in*; corr. sec. A ³⁵ F *agri cultura*; corr. a nobis ³⁶ F *vico*; corr. a nobis ³⁷ F *orientem*; corr. a nobis ³⁸ A *Örs Battyanii*; D *Örs Battyánii* ³⁹ D *Many* ⁴⁰ D *Gyarmat* ⁴¹ F om.; add. sec. AD ⁴² *Incolae... industrii* A [...] <Reform>ati mixti Catholicis, tametsi [...] permittatur. {10.} ¹ A *Pazmandi* ² A *angulo* ³ A *quod* ⁴ A *adfinis* ⁵ est ei A ei est ⁶ A add. *pagus* ⁷ AD *Sarisáp* ⁸ in altero F *ditio*; corr. sec. ABD ⁹ A *pagus*

ⁱ Nota e.) a nobis hic posita sec. B.

oppidum *Sambok*,¹⁰ in tertio a meridie vicus^{11 12} *Mány*,¹³ nostro autem in comitatu conterminatur¹⁴ ab occasu, cum vico¹⁵ *Gyermely*,¹⁶ a quo vix ad iactum¹⁷ tormenti dissidet¹⁸ in orientem aestivum. Situ¹⁹ est partim depresso in vallem, partim erecto in acclivem²⁰ colliculum,²¹ undique^{22 23} silvulis, collibusque²⁴ ambientibus. Itaque, solum sabulosum, et sterile, triticum non patitur, aegreque²⁵ fert siliginem, nisi crebris imbribus²⁶ irrigetur. Qua re fit, ut incolae cogantur vitae sustentandae media, alibi conquirere, excurrantque cum *Budam*, tum in *Albensem* regionem, atque ad *Balatonem*, ubi pastinando, stipem merentur, tanto numero, ut saepe vix duo, tresve adsunt,²⁷ domesticis operis intenti.²⁸ Caeterum,²⁹ licet eos silvae circumstent, nulla tamen eis³⁰ libertas, caedendi, ut possint³¹ lucelli quidpiam facere. Alioquin³² sunt et hi omnes *Hungari*.³³ Saepius³⁴ bellorum pulsiniuriis, ultimum ante annos circiter quinquaginta,³⁵ vicum insederunt, motibus *Rákocianis*, semel atque iterum male mulctati.^{36 37}

11.) *Tarjány*¹ revertitur a priori in meridiem, sive^{2 3} in occidentem⁴ hibernum, habetque vicinum *Héreg* in septentrionem, in eadem planitie,⁵ montibus, et silvis circumsepta, ibidem et est⁶ praedium *Iást*,⁷ et ab oriente praedium⁸ *Gyarmat*, atque⁹ *Szalanta*,^{g) 10} nec non a meridie praedia *Kapa*,¹¹ *Vaszti*, et *Móór*¹² ei obsident.¹³ quorum¹⁴ duo posteriora¹⁵ in *Comitatum Alben*[p. 102.]*sem* spectant;¹⁶ prius autem vici est¹⁷ possessio, sine qua nequirent agricolari commode;¹⁸ tametsi¹⁹ et desertum²⁰ *Becse*, quod ei²¹ cum²² *Heregh*²³ interiacet^{24 25} eiusdem sit possessionis;²⁶ versus *Bánhida*²⁷ in occidentem, confine est²⁸ praedium *Galya*, et ex eadem parte versus *Szólós*, praedium *Tolna* et vicus *Tardos*. Pauca et huic²⁹ planities est, quae agriculturae³⁰ inserviat, quae et ipsa³¹ utrinque paludibus a meridie et septentrione, inundatur. Reliqua, in densas silvas abeunt,³² et aspera, atque

g) *Szalanta* ab incola, qui illic habitaverat, sed genuino nomine vocatur *Száráz Köllöd*, pertinetque ad familiam Comitum *Sándor*.

¹⁰ AB *Sambék* ¹¹ F om.; add. sec. B ¹² A *pagus* ¹³ ABD *Many* ¹⁴ F *terminatur*; corr. sec. AB ¹⁵ A *pagus*
¹⁶ ABDE *Gyermel* ¹⁷ ad iactum F *iactu*; corr. sec. ABE ¹⁸ A *differt* ¹⁹ F *sita*; corr. sec. ABDE ²⁰ F *acclivum*; corr. sec. A ²¹ F *collis caelum*; corr. sec. ABDE ²² F *undiquaque*; corr. sec. ABDE ²³ A add. *cum* ²⁴ A add. *terreis* ²⁵ F *aegre*; corr. sec. ABE ²⁶ F *inbribus*; corr. sec. ABDE ²⁷ E *adsint* ²⁸ Qua re... *intenti* A *Itaque pauperculi incolae, destituti modo vivendi, excurrere habent necesse cum Budam versus, tum in Albensem regionem, tum denique ad Balatonem, pastinandi, panemque quaerendi causa; saepe vix duo, tresve adsunt, reliquis omnibus ad diversa loca dilapsis, quippe aliter ex agro domestico vivere nequentibus; B Itaque, destituti modo vivendi, incolae, excurrunt cum Budam versus, tum in Albensem regionem, denique ad Balatonem, ubi pastinando stipem merentur tanto numero, ut saepe vix duo, tresve adsint, domesticis operis intenti* ²⁹ BD *ceterum* ³⁰ F *eas*; corr. sec. AB ³¹ F *possent*; corr. sec. B ³² BDE *alioqui* ³³ B add. *religionis, uti hac ora plerique vici, Reformatae, libero gaudentes exercitio* ³⁴ F *crebris*; corr. sec. AB ³⁵ B *quadraginta* ³⁶ *caedenci... mulctati* A *nulla potestas caedendi, eo, quod domini ipsos prohibuerunt. (Alioqui sunt et hi omnes Hungari, religionis Reformatae, libero gaudentes exercitio.) Saepius bellorum pulsiniuriis, ultima vice ante annos circiter triginta pagum insiderunt, tametsi et motibus Rakocianis saepissime lacessiti* ³⁷ *semel... mulctati* B *saepissime lacessi[...] adflicti. E male semel [...] {11.}* ¹ F *Tarjani*; corr. sec. ABE ² F om.; add. sec. AB ³ B add. *potius* ⁴ *in occidentem* F om.; add. sec. AB ⁵ A *planitia* ⁶ F om.; add. sec. A ⁷ A *Iást* ⁸ F om.; add. sec. A ⁹ A *et* ¹⁰ ABF *Szalanka* ¹¹ A *Kápa* ¹² A *Mor*; B *Mór* ¹³ *ei obsident* A om. ¹⁴ F *eorum*; corr. sec. AE ¹⁵ F *priora*; corr. sec. AE ¹⁶ F om.; add. a nobis ¹⁷ *vici est* A *est pagi* ¹⁸ F *commode*; corr. a nobis; *agricolari commode* A *ducere ut[...]tam* ¹⁹ F *tam esti*; corr. a nobis ²⁰ A *praedium* ²¹ F *et*; corr. sec. A ²² F *a*; corr. sec. AB ²³ A *Héreg* ²⁴ F *obiacet*; corr. sec. AB ²⁵ F add. *in*; del. sec. AB ²⁶ F *potestate*; corr. sec. AB ²⁷ F *Bánhyda*; A *Banhida*; corr. sec. BD ²⁸ *confine est* A *est eis conterminum* ²⁹ F *hunc*; corr. sec. AD ³⁰ F *agrorum culturae*; corr. sec. ABD ³¹ *quae et ipsa* A *eademque* ³² *in densas silvas abeunt* A *abeunt in densas silvas*

inutilia iuga, quorum³³ praecipuum est in occidentem, altum sane, et oblongum, nomine³⁴ *Pest Kő*, in cuius latere orientali antrum visitur, difficilis³⁵ aditus,³⁶ haud tamen³⁷ maius,³⁸ quam quod viros³⁹ aliquot⁴⁰ excipere possit:⁴¹⁴² regularum olim plebis, cum⁴³ res † fiebant†⁴⁴ trepidae, reconditorium.⁴⁵ Alterum est in meridiem,⁴⁶ continua cum priori serie, sed reflexa,⁴⁷ dorso paululum⁴⁸ elevato, et⁴⁹ distincto, in quo rudera visuntur castelli⁵⁰ cum⁵¹ aggeribus egestis. Id nominarunt⁵² *Somlyóhegy*.⁵³⁵⁴ Vicus⁵⁵ ipse versus⁵⁶ idem iugum submotus⁵⁷ est a⁵⁸ vico *Héreg*.⁵⁹ Igitur, quod de illius colonia, solique⁶⁰ natura, et qualitate⁶¹ dictum est: idem et de *Tarjanensibus* tenendum:⁶² aequa enim sunt vicus⁶³ uterque⁶⁴ caeli⁶⁵ solique,⁶⁶ quin et victus⁶⁷ ratione. Exclusi nimirum montibus, et remoti⁶⁸ a⁶⁹ commercio hominum aliorum, excluduntur⁷⁰ et a fortuna meliore.⁷¹ Alioquin⁷² hi spectant ad ditionem arcis *Tatae*,⁷³ uti et *Gyermel*.⁷⁴

12.) *Tardos*, nova *Slavorum* colonia, inter silvas, pari, ut *Tarján*,¹ et *Héreg*, planitie, undique² iugis et montibus circumsepta. Eorum praecipua sunt, mons *Kovácsi*,³ et *Csorba* in occidentem, *Gerecsen*⁴ vero in orientem aestivum. In orientem⁵ hibernum *Bánya Hegy*⁶ versus *Danubium*,⁷ *Süttő*⁸ et⁹ *Neszmély*,¹⁰ iugum *Somlyó*, et infra hoc¹¹ desertum *Sátva*,¹² possessio gubernii: *Tolna* autem praedium intercedit ei,¹³ cum vico¹⁴ *Szólós* ad meridiem. Positio¹⁵ vici obsoleta¹⁶ incultaque, silvarum exstirpatione indiga,¹⁷ cui *Slavi* multum intendunt, ex quibus operis caesaque¹⁸ materia instrumenta culinaria fabricantes, vitam utcunque¹⁹ tolerant.²⁰²¹ Subsunt archiepiscopo²² *Strigoniensi*, cuius gratia plurimum quoque proficiunt, alioquin²³ difficilem²⁴ isthic²⁵ vitam²⁶ victuri.²⁷ Lapidinas, ex quibus marmor varii ac²⁸ nitidissimi coloris, eleganterque²⁹ aberrantibus³⁰ venis illusum eruitur,³¹ in pri[.p. 103.]mis³²³³ celebrari hodie videas, posteaquam a *Raphael* *Donner* statuatio, vix ulli veterum³⁴ secundo, maiori adcuracione coeptae sunt, † antequam†. Donavit vicum archiepiscopatu³⁵ ANDREAS II., qui *Hierosolymitanus*³⁶ dicitur,³⁷

³³ A eorum ³⁴ F mons; corr. sec. ABD ³⁵ F add. quidem; del. sec. ABD ³⁶ difficilis aditus A difficulter accessibile ³⁷ haud tamen F sed haud; corr. sec. ABD ³⁸ F malus; corr. sec. ABD ³⁹ A om. ⁴⁰ F quot; corr. sec. B ⁴¹ excipere possit A mortali-um tres quatuorve possit excipere; BD possit excipere ⁴² F add. ignoretur; del. sec. ABD ⁴³ D om. ⁴⁴ F nitebant; corr. a nobis ⁴⁵ regularum... reconditorium A om. ⁴⁶ F eadem; corr. sec. AB ⁴⁷ F reflexu; corr. sec. ABD ⁴⁸ AB paullulum ⁴⁹ F add. iterum et; del. a nobis ⁵⁰ A add. quo[...] olim, seu valli ⁵¹ F eum; corr. sec. ABD ⁵² AB nominant ⁵³ F Látó Hegy; corr. sec. B ⁵⁴ A Somlyóhegy ⁵⁵ A pagus ⁵⁶ F vastus; corr. sec. ABD ⁵⁷ A remotus ⁵⁸ est a F adiacet; corr. sec. AB ⁵⁹ ABD Héreg ⁶⁰ F soli item; corr. sec. AB ⁶¹ A add. atque angusta ⁶² Tarjanensibus tenendum F Tarjan adferendum; corr. sec. AB ⁶³ A unique loci ⁶⁴ F utriusque; corr. sec. BD ⁶⁵ A coeli ⁶⁶ F collique; corr. sec. AB ⁶⁷ quin et victus A et vivendi ⁶⁸ Exclusi... remoti A Exclusos montes, et remotos ⁶⁹ F om.; add. sec. ABD ⁷⁰ A excludunt ⁷¹ F meliori; corr. sec. ABD ⁷² A alioqui ⁷³ AF Tata; corr. sec. E ⁷⁴ A add. parique religionis libertate, exercitium obtinent, templo, et pastore suis sumptibus sustentato; B add. parique religionis libertate gaudent {12.} ¹ A Tarian; F Tariam; corr. sec. E ² F undiquaque; corr. sec. AE ³ A Kovácsi ⁴ F Gerecsen; corr. sec. AE ⁵ A add. aestivo ⁶ A Banyahegy; E Bánya-Hegy ⁷ A add. et pagum ⁸ AE Sötő ⁹ A add. versus ¹⁰ F Neszmély; corr. sec. AE ¹¹ A hunc ¹² F Sátva; corr. sec. AE ¹³ F et; corr. sec. AE ¹⁴ A pago ¹⁵ A locus ¹⁶ A obsoletus ¹⁷ F indigna; corr. sec. E ¹⁸ F caesique; corr. a nobis ¹⁹ B ut cunque ²⁰ incultaque... tolerant A multa exstirpatione indigus, cui Slavi multum interdunt. [...] eiusdemque operae lignis, seu materia, instrumenta testimonia [...] factitando vitam ducunt miseram. ²¹ B toleraturi ²² F Archi-episcopo; corr. sec. E ²³ ABDE alioqui ²⁴ AB difficulter ²⁵ A illic ²⁶ AB om. ²⁷ A add. Religioni addicti sunt Catholicae, cuius causa ludimagister [...] tetur, monachis subinde sacrorum causa advolantibus ²⁸ F e; corr. sec. E ²⁹ F elegantiorque; corr. sec. DE ³⁰ F ab errantibus; corr. sec. D ³¹ F eruitur; corr. sec. E ³² F impriinprimis; corr. a nobis ³³ E in primis ³⁴ F ceterum; corr. sec. E ³⁵ F Archi-episcopatu; corr. sec. E ³⁶ F Hierosollimitanus; corr. a nobis ³⁷ F om.; add. sec. DE

anno 1218. id quod tabulae regis eiusdem testantur, exstantes adhuc in Archivo (seu Tabulario) archiepiscopali.^{38 39}

13.) *Szölös*,¹ transit a priori in meridiem, aut² si mavis,³ orientem hibernum, extra montes, tenetque radicem clivi,⁴ eleganter vico supereminens, qua quidem⁵ parte, terrenum *Szölösiense* definitur⁶ in septentrionem praedio *Tolna*, et *Sz. Andras*,⁷ in orientem finibus territorii^{8 9} *Tarján*; reliqua in¹⁰ meridiem planitie¹¹ circumfunduntur¹² praedii¹³ *Sz. György*, quod ad *Tatensem* pertinet ditionem, et allodio insessum¹⁴ est, in occasum¹⁵ vero iterum planities, *Tatensibus* terminis definita. Olim desolatus iacuit, ante annos demum circiter XXX.^{16 17} a *Slavis* incolae coeptus.¹⁸ Ditioni¹⁹ accensetur²⁰ *Tatensi*,²¹ cuius et cura fovetur, estque agro nimium²² angusto, sed,²³ si debite colatur,^{24 25} fertili. Vitem paucam in²⁶ solo²⁷ suo colunt incolae, tamesti²⁸ a vineatico²⁹ cultu, nomen vicus³⁰ sit sortitus.³¹

14.) *Bánhida*,¹ in eadem² censetur^{3 4} ditione,⁵ priori vicinus in meridiem, quadrantis miliaris⁶ itinere.⁷ Insiderunt⁸ et hunc *Slavi*, gnavum genus,⁹ prius tamen annis forte¹⁰ decem, quam *Szölösienses*.^{11 12} Templum¹³ *Bánhidense*,¹⁴ ex quadrato saxo exstructum,¹⁵ et adhuc post tot ruinas¹⁶ integris parietibus solidum, conditorem arguit haud vulgarem,¹⁷ sed tectum est leviter.¹⁸ Et quemadmodum *Banhidam* olim multo^{19 20} celebriorem^{h.) 21} fuisse, cum ex templi fabrica, atque²² ex ruderibus aliis, colligitur: ita longe iam²³ differt,²⁴ a pristino flore.²⁵ Vix enim ex prisco habitu²⁶ retinet quidquam,²⁷ praeter²⁸ viam antiquam,²⁹ quae³⁰ *Budam Iaurino* itur.³¹ Sed eadem viae³² gloria, vico detrimento est, quod militari itinere, et commeationibus³³ fatigetur.³⁴ Soli ea qualitas non est, ut commodae rusticationis sit capax.³⁵ Aegre enim fert triticum, neque nisi cultu scrupuliosiore.^{36 37} Vineae³⁸ ab oriente aestivo, in clivo montis, a *Szölös*, latere continuo, decurrentis, positae sunt,³⁹ in quo et antrum *S. Viti* est,⁴⁰ de quo⁴¹ supra diximus. Itaque⁴² mediocri

h.) ISTVÁNYFŰYUS oppidum vocat.

³⁸ *Lapidinas...* *Archi-Episcopatu* A om. ³⁹ F *Archi-episcopali*; corr. sec. E {13.} ¹ A *Szölös* ² A *seu* ³ si mavis A om.; mavis F maius; corr. sec. B ⁴ F *olivi*; corr. sec. ABD ⁵ *qua quidem* A ex eaque ⁶ AB *terminatur* ⁷ AB *Sz. Andras* ⁸ F *territorii*; corr. a nobis ⁹ A *terreni*; B *territorio* ¹⁰ F *ad*; corr. sec. AB ¹¹ A *planicie* ¹² F *circumfunditur*; corr. sec. ABD ¹³ F *praedio*; corr. sec. ABD ¹⁴ F *inversum*; corr. sec. AB ¹⁵ F iterum add. *in occasum*; del. a nobis ¹⁶ F (70.); corr. sec. B ¹⁷ F add. (*Belepiscum* [!] *iam tunc subivit ro.*) (nota copistae) ¹⁸ *iacuit...* *coeptus* A *erat*, *annosque tantum ante viginti Slavis insessus est*; *incolae coeptus* B *insessus est* ¹⁹ AB *ditionis* ²⁰ A *arcis*; B *est* ²¹ ABE *Tatensis* ²² *estque...* *nimium* AB *terreno prorsus* ²³ B *seu* ²⁴ F *coleretur*; corr. sec. B ²⁵ *seu...* *colatur* A *alioqui debito labore* ²⁶ A om. ²⁷ F *sole*; corr. sec. AB ²⁸ F *tam esti*; corr. a nobis ²⁹ F *vineatico*; corr. sec. B ³⁰ F om.; add. sec. B ³¹ *colunt...* *fortitus* A *plurem colunt Banhidensi* {14.} ¹ A *Ban-hida* ² A *eiusdem* ³ F *causetur*; corr. sec. B ⁴ A *pagus* ⁵ A *ditionis* ⁶ AB *horae* ⁷ A *interstitio* ⁸ F *insederunt*; corr. sec. AB ⁹ *gnavum genus* om. apud A ¹⁰ A om. ¹¹ A add. (*religionis utriusque Catholicae, quibus unus plebanus praeest in Banhida habitans, cuius causa Szölösiensibus huc est excurrendum, tametsi et illis tempellum adsit*) ¹² A in margine add. *Georgius Gregeri, parochus olim Ladislai Ebergeni Chiliarcae per quinque annos difficilimos circa Belgradinum, et Temesvariarn castrens* ¹³ A add. *autem* ¹⁴ A *Banhidense* ¹⁵ A *instructum* ¹⁶ F *casus*; corr. sec. A ¹⁷ *conditorem...* *vulgarem* A *arguit se conditorem habuisse haud vulgarem* ¹⁸ *sed...* *leviter* A *hodie leviter tectum Banhidenses sacrorum causa frequentant* ¹⁹ F *multat*; corr. sec. B ²⁰ A *longe* ²¹ in nota h.) *Istvánffyus* F *Istfanfyus*; corr. sec. B ²² A *tum* ²³ A om. ²⁴ A add. *quae hodie est* ²⁵ A add. *prioris* ²⁶ *prisco habitu* A *antiquitate* ²⁷ A om. ²⁸ A *nisi* ²⁹ A add. *regiam* ³⁰ A *qua* ³¹ A add. *vel Sempronio* ³² F *via*; corr. sec. A ³³ F *commeatibus*; corr. sec. ABDE ³⁴ *vico...* *fatigetur* A *pago est pernicii, et detrimento, quum perpetuis commeationibus militiae lacessetur* ³⁵ *commodae capax* A *ex eius fertilitate detescat* ³⁶ F *scrupulo si ore*; corr. sec. BDE ³⁷ *neque...* *scrupuliosiore* A *nisi maximis expensis* ³⁸ A add. *eis obiectae sunt* ³⁹ *positae sunt* A om. ⁴⁰ *S. Viti est* ABD *est S. Viti* ⁴¹ F *dequo* ⁴² F *ideoque*; corr. sec. ABDE

sorte sunt incolae,⁴³ neque⁴⁴ agri beneficio,⁴⁵ ita potuerunt emergere,⁴⁶ ut vici⁴⁷⁴⁸ optimioris,⁴⁹ praesertim in via regia, dignitatem possint tueri. Hero alioquin⁵⁰ opportunum hic⁵¹ est⁵² diversorium, piscina vasta,⁵³ et rusticandi⁵⁴ haud postrema commoditas est.⁵⁵⁵⁶ [p. 104.] Ab oriente⁵⁷ vicina ei sunt praedia superioris, et inferioris *Galyae*,⁵⁸ a meridie arx *Vitám*,⁵⁹ et praedium *Sikvét*,⁶⁰ seu <Sz. Berta>lam,⁶¹⁶² ab occidente vicus⁶³ *Környe*, et villa *Tagyas*, nec non praedium *Patar*, et a⁶⁴ septentrione praedium *S. György*, atque⁶⁵ vicus *Szölös*. Frustra⁶⁶ sunt, qui hic *Bregetii* quaerunt⁶⁷ vestigia.

15.) *Környe*, vicinus priori, milliarius¹ quadrante in occidentem, *Gesztesiensis* dominationis,² cuius praediis, ab oriente *Sikvit*,³ a meridie *Gesztes* et *Ketskéd*,⁴ ab occasu *Rákos*,⁵ septentrione⁶ *Szent György* latissime circumvenitur.⁷ Vicinae tamen eidem sunt etiam villae *Komlódiensis*,⁸ et⁹ *Tagyosiensis*, ex ea parte, qua occidens, cum septentrione iungitur. Incolunt vicum *Hungari*, sic satis rerum suarum satagentes.¹⁰ Solum *Banhidensi*¹¹ melius, sed aquis, et¹² crebris exundationibus obnoxium, contra silvae¹³ nullae, si nemorosum¹⁴ collem *Somlyo* excipias, †quo¹⁵ ad orientem obsitus¹⁶ est, † idemque caedi, nisi¹⁷ arbitrio heri,¹⁸ vetitus est.¹⁹ Itaque nec hic²⁰ est modus²¹ ditescendi, sed enim, qui locum habitant,²² non tam sunt egeni,²³ ut inter miseros referri queant.²⁴ Reperias²⁵ enim plures, quibus lauta res est domestica, quae tamen felicitas inter fructus industriae colonorum unice censenda est.²⁶²⁷ Aediculas²⁸ loco habent hilari, et amoeno, antiquaque²⁹ *Romanorum* memoria celebri. *Quiriniam*, quam *Cyreniam* malunt dicere alii,³⁰ olim hic³¹ stetisse, ex nomine pagi³² *Környe*, quodammodo colligi posse putant, antiquitatum gnari.³³ Et revera³⁴ tota ea regio, quam vicus³⁵ tenet, nil³⁶ nisi rudus,³⁷ et vestigium³⁸ *Romanae* antiquitatis.³⁹ Ea⁴⁰ parte, qua vicus ab oriente, in occidentem,⁴¹ duplici aedium⁴² serie, inter collem a⁴³ septentrione prominentem, et rivulum, a meridie praeterfluentem, decurrit, lapide strata est,⁴⁴ longitudine, ut ipsi mensuravimus, orgiarum 661. pedum duorum, quae quidem intercapedo⁴⁵ utroque vici fine fossis definitur, quibus

⁴³ A add. *hinc atque inde ex servitiis, atque pascuis nudi confluentes* ⁴⁴ A add. *propterea* ⁴⁵ F *benefitio*
⁴⁶ *ita... emergere* AB *emergere ita potuerunt* ⁴⁷ A *pagi* ⁴⁸ A add. *unius* ⁴⁹ A *melioris* ⁵⁰ ABDE *alioqui*
⁵¹ F om.; add. sec. BDE ⁵² *Hero... est* A *Alioqui domino opportunum heic* ⁵³ F *piscinavasta*; corr. a nobis
⁵⁴ AB *villicandi* ⁵⁵ F om. *est*; add. sec. ABE ⁵⁶ A add. *quam* [?] *una compago undique eiusdem domini*
vici et praedia circumveniunt; B add. *quod perpetua undique compagine eiusdem dominationis vici et praedia*
circumveniunt ⁵⁷ AB add. *namque* ⁵⁸ E *Galye*; F *Galae*; corr. sec. AB ⁵⁹ F *Vitam*; corr. sec. DE ⁶⁰ B
Sikvet ⁶¹ suppl. sec. AB ⁶² A add. *in quo Einiederus tenet allodia* ⁶³ A *pagus* ⁶⁴ F *ex*; corr. sec. ABDE
⁶⁵ A et ⁶⁶ B add. *ergo* ⁶⁷ F *querunt*; corr. sec. BDE {15.} ¹ F *meliori*; corr. sec. ABDE ² A *dominii*
³ ADE *Sikvét* ⁴ AE *Kecskét* ⁵ A et ⁶ A *septemtrione* ⁷ F *circum venitur*; corr. a nobis ⁸ A *Kömlö[...]*
⁹ F om.; add. sec. A ¹⁰ *sic... satagentes* A *religionis Reformatae, cuius et libero exercitio, templo, et administro*
laetantur ¹¹ F *Bánhidense*; corr. sec. A ¹² *aquis, et* F om.; add. sec. A ¹³ *contra silvae* A *silvae praeterea*
¹⁴ A *silvestrem* ¹⁵ A *qui eis* ¹⁶ A *obversus* ¹⁷ A *sine* ¹⁸ A *ditionis* ¹⁹ AB om. ²⁰ A *heic* ²¹ *est modus* AB
modus est ²² F *habebant*; corr. sec. AB ²³ AF *pressi*; corr. sec. B ²⁴ *non tam... queant* F om.; add. sec. AB
²⁵ F *reperiuntur*; corr. sec. AB ²⁶ *Reperias enim... censenda est* A *unum enim alterumve reperias, cui suus*
sit vivendi modus, quamvis reliqui Banhidensibus nihilo sint potentiores. alioqui ²⁷ *quae tamen... censenda*
est B om. ²⁸ F *aediculis*; corr. sec. AB ²⁹ A *antiquave*; F *undiquaque*; corr. a nobis ³⁰ *quam... alii* AB
om. ³¹ AB *heic* ³² F om.; add. sec. AB ³³ *posse... gnari* A *potest* ³⁴ A *re vera* ³⁵ A *pagus* ³⁶ F *est*; corr.
sec. AB ³⁷ D add. *est* ³⁸ AF *vestigia*; B *vestigia sunt*; corr. sec. D ³⁹ A *gentis arguit* ⁴⁰ *ante ea* A add. *ex*
⁴¹ A add. *ducit domos* ⁴² A om. ⁴³ F om.; add. sec. AB ⁴⁴ *decurrit... est* A *rudera sunt continuo lapide, [et]*
veluti adhuc strato solo; B *rudera sunt continuo lapide, strata humo, consolidata* ⁴⁵ F *inter capedo*; corr. a nobis

urbs⁴⁶ olim fuerat⁴⁷ incincta.⁴⁸ Alioquin⁴⁹ extra hos etiam fines occurrunt⁵⁰ lapides,⁵¹ ad regulam quasi proiecta⁵² murorum fragmenta,⁵³ aedificiorum fundamenta, nummi,⁵⁴ et quod non genus antiquitatum aliud.⁵⁵ Quemadmodum⁵⁶ vero⁵⁷ loci latitudinem, a septentrione colle, a meridie fluvio⁵⁸ cohibitam diximus: ita,⁵⁹ parte utraque,⁶⁰ urbis⁶¹ olim latera excedebant. Nam et ultra amniculum,⁶² [p. 105.] vestigia structurarum ostenduntur, et in collis, qui adsidet,⁶³ altusque est,⁶⁴ summitate,⁶⁵ depressa quaedam cavitates est, passuum circiter 60. longitudine, cuius latera, intus⁶⁶ muro instructa fuisse, ex ruderibus operis, quae terra suffossa⁶⁷ offendimus,⁶⁸ adparebat.⁶⁹ Incolae locum eum⁷⁰ *Les-Hegy* nominant, quasi *speculatorum montem* dicentes,⁷¹ ex quo hostes observabantur, quo fine et civitatem eam fuisse factam credimus, ut excubias vigiliasque militum, ne possent observari, occulerent.⁷² Ipse collis quamvis⁷³ in summo cavus⁷⁴ est, rotundus tamen, et quodammodo⁷⁵ in cuspidem⁷⁶ cuneatus esse videtur, aggeribus intimam cavitatem⁷⁷ obtegendum, ut non adpareat, nisi⁷⁸ proxime⁷⁹ accedentibus. Sub⁸⁰ eodem colle in meridiem, fere in fine vici,⁸¹ penes rivulum,⁸² qui⁸³ ex proxima piscina emittitur,⁸⁴ erecta quaedam, instar tumuli,⁸⁵⁸⁶ terrae positio visitur,⁸⁷ interne fragmentis muri operis antiquissimi⁸⁸ repleta.⁸⁹ Eam incolae praetorium⁹⁰ urbis fuisse credunt; nos propugnaculum⁹¹ arbitrabamur. Nam eo⁹² fuerat loco, quo rivulus traicitur, penes piscinam, piscina autem accedit eodem rivo a meridie, vasta ea,⁹³ ac⁹⁴ pene⁹⁵ impermeabili⁹⁶ aquarum mole,⁹⁷ quae ideo urbi haud exiguo poterat fuisse munimento. Sed, ut ea piscina stagnat, ita⁹⁸ eadem vici⁹⁹ parte, trans piscinam aquae ductus,¹⁰⁰ egesta humo, et quasi ex palude eadem emergente adparent,¹⁰¹ quos¹⁰² si suffodias, murum deprehendes¹⁰³ fornicis¹⁰⁴ lati¹⁰⁵ pedes tres, alti quatuor, ad¹⁰⁶ quadrantis fere milliari longitudine. Tanto enim¹⁰⁷ spatio inambulantes¹⁰⁸ nos ipsi vidimus. Fornix idem aggeris instar obtectus a piscina, versus meridiem sinuari, et¹⁰⁹ iterum in occidentem¹¹⁰ flexus, nunc eminere ulterius, nunc disparere et abscondi penitus observatus¹¹¹ nobis fuit.¹¹² Aiebant incolae,¹¹³ produci¹¹⁴ eum plus quam dimidio milliari, atque ita, nunc eminentem, nunc depressum

⁴⁶ F *urbis*; corr. sec. ABD ⁴⁷ F *fuerant*; corr. sec. BD ⁴⁸ *quae quidem... incincta* A *ex utroque enim fine adparent fossae, quibus urbs fuerat definita* ⁴⁹ AB *alioqui* ⁵⁰ *etiam fines occurrunt* A *fines occurrunt etiam* ⁵¹ A *saxa* ⁵² *ad... proiecta* A om. ⁵³ *murorum fragmenta* A *fragmenta muri* ⁵⁴ AB *numi* ⁵⁵ *quod... aliud* A *et id genus alia* ⁵⁶ *ante quemadmodum* A add. *et* ⁵⁷ A om. ⁵⁸ B *fluviolo* ⁵⁹ A add. *ex* ⁶⁰ *parte utraque* A *utraque parte* ⁶¹ F om.; add. sec. AB ⁶² A *fluviolum*; F *anni intum*; corr. sec. BDE ⁶³ A *proximus est* ⁶⁴ *altusque est* A *altissimusque*; B *altiusque est*; E *altiorque est* ⁶⁵ F *summitate*; corr. sec. ADE ⁶⁶ A *intime* ⁶⁷ F *suffosa*; corr. sec. AE ⁶⁸ F *ostendimus*; corr. sec. ADE ⁶⁹ A *adparebant* ⁷⁰ A *eundem* ⁷¹ E *dictes* ⁷² F *exulerent*; corr. sec. D; *spectaculorum montem... occulerent* A *insidias, ex quibus si heic urbani [...] hoste, sive hic ab illis observabatur* ⁷³ F *quantus*; corr. sec. ABD ⁷⁴ F *carus*; corr. sec. ADE ⁷⁵ A *paullulum* ⁷⁶ F *cuspidem*; corr. sec. AD ⁷⁷ F *civitatem*; corr. sec. ABE ⁷⁸ A add. *ad se* ⁷⁹ F *proxima*; corr. sec. ABE ⁸⁰ *ante sub* A add. *recta* ⁸¹ A *pagelli* ⁸² A *aquas rivuli* ⁸³ A *qua* ⁸⁴ A add. *visitur* ⁸⁵ F *cumuli*; corr. sec. AB ⁸⁶ *instar tumuli* A *tumuli instar* ⁸⁷ A om. ⁸⁸ F *antiquissimi*; corr. a nobis ⁸⁹ F *refecta*; corr. sec. A ⁹⁰ A *arcem* ⁹¹ A add. *eius* ⁹² *nam eo* F *namque*; corr. sec. AB ⁹³ A *inundatione* ⁹⁴ A om. ⁹⁵ A *paene* ⁹⁶ F *impermeabili*; corr. sec. ABE ⁹⁷ *aquarum mole* A om. ⁹⁸ A add. *ex* ⁹⁹ A *pagi* ¹⁰⁰ *trans... ductus* A *qua eidem iungitur, adparent trans aquas ductus* ¹⁰¹ A om. ¹⁰² A *eam vero* ¹⁰³ *murum deprehendes* A *videbis murum* ¹⁰⁴ F *fornices*; corr. sec. AB ¹⁰⁵ F *lato*; corr. sec. AB ¹⁰⁶ AB om. ¹⁰⁷ F *etenim*; corr. sec. AB ¹⁰⁸ B *in ambulantes* ¹⁰⁹ *sinuari et* F *sinuato*; corr. sec. AB ¹¹⁰ F *meridiem*; corr. sec. AB ¹¹¹ F *observatu*; corr. a nobis ¹¹² *fornix... fuit* AB *aggeris instar, obtectum eundem fornicem, a piscina versus meridiem sinuari, et iterum in occidentem reflexum, nunc eminere ulterius, nunc disparere, et abscondi penitus* ¹¹³ *aiebant incolae* A *incolae dicebant* ¹¹⁴ A *abire*

silvae cuidam immergi,¹¹⁵ in qua fons uberrimus, aquae salubris, hodieque scateat,^{116 117} ex quo¹¹⁸ aquas olim fornice eodem¹¹⁹ et¹²⁰ in urbem¹²¹ a *Romanis* deductas¹²² opinabantur. Non displicuit traditio. Erat enim mos *Romanorum*, aquarum ductibus¹²³ urbes instruere, sed et^{124 125} cuniculos¹²⁶ fornicibus obducere, ut alibi ostendimus. Proinde, quia eadem¹²⁷ fornicis vestigia, nunc a rivo exeunt, nunc piscinae submerguntur,¹²⁸ [p. 106.] vero haud dissimile est, rivum eundem, qui hodie late restagnat, fornice olim cohibitum,¹²⁹ atque conditum¹³⁰ manasse.¹³¹ Neque erraverit tamen,¹³² qui aquae ductum¹³³ fuisse¹³⁴ putaverit: non enim erat difficile, aquas alienas¹³⁵ quoque, rivo¹³⁶ subducere, et fornice piscinae huic substructo, in urbem eandem effundere. Id dolendum est, quod constans hoc antiquitatis monumentum¹³⁷ a priscis¹³⁸ vici¹³⁹ possessoribus tam negligenter¹⁴⁰ habitum¹⁴¹ sit. Passim nimirum¹⁴² perrumpi,¹⁴³ muri que structuram erui, atque villissimis casis, immo¹⁴⁴ haris inaedificari¹⁴⁵ permissum¹⁴⁶ fuit, idque vulgo undecunque¹⁴⁷ confluenti.¹⁴⁸ Deploramus praeterea, tot lapidum sepulchralium¹⁴⁹ inscriptionumque, tot item numorum¹⁵⁰ rariorem iacturam irreparabilem.¹⁵¹ Ea enim eruta,¹⁵² confringere,^{153 154} dilapidare, et barbara feritate evastare, solemne fuit agrestibus.¹⁵⁵ Reperiuntur ea hodiernum,¹⁵⁶ sed non tanta¹⁵⁷ copia,¹⁵⁸ neque eadem integritate. Alioquin¹⁵⁹ si essent, qui scrutari vellent antiqua haec rudera, ea, qua oportet, adcuracione et¹⁶⁰ industria, multa sane eruderatum iri confideremus:¹⁶¹ quod¹⁶² toto,¹⁶³ non vici tantum, sed uniusculo etiam terreno,¹⁶⁴ leviter commota humus, nunc¹⁶⁵ laterculum, nunc¹⁶⁶ lapidem¹⁶⁷ reteggit,¹⁶⁸ numumve,¹⁶⁹ saxa praeterea¹⁷⁰ sepulchralia,¹⁷¹ ampullas, atque urnas,¹⁷² vasa vitrea, angusto orificio, et oblongo, in quibus liquor ex pallido rubellus¹⁷³ saepe effluxit,¹⁷⁴ tam recens, quam si nuper tantum infusus fuisset.¹⁷⁵ Reliqua.¹⁷⁶ Iuvit, exstantissima haec¹⁷⁷ venerandae antiquitatis monumenta, paulo¹⁷⁸ fusius¹⁷⁹ designavisse, ut habeant, quo pascant animum, harum rerum aequi existimatores.¹⁸⁰

¹¹⁵ F *immergi*; corr. sec. ABD ¹¹⁶ F *scatet*; corr. sec. D ¹¹⁷ *hodieque scateat* AB *inveniatur* ¹¹⁸ A add *et ipsi* ¹¹⁹ A add. *ductas* ¹²⁰ add. sec. ABD ¹²¹ A add. *Quiriniam* ¹²² A *sic illatas*; F *deductas*; corr. sec. D ¹²³ *aquarum ductibus* A *ductibus aquarum* ¹²⁴ *sed et* F *sedet*; corr. sec. AD ¹²⁵ A add. *erat, aquas fluentes, seu* ¹²⁶ A *rivulos* ¹²⁷ *quia eadem* F om.; add. sec. A ¹²⁸ F *mergunt*; corr. sec. AD ¹²⁹ A add. *et obiectum* ¹³⁰ F *aquarum*; corr. sec. A ¹³¹ A add. *alioqui, nisi inclusus fuisset, lata sua stagnatione, haud parum incommodi urbi tam celebri, et orn<ato> adlaturum* ¹³² *neque erraverit tamen* A *interea neque is peccaverit* ¹³³ F *descensum*; corr. sec. AB ¹³⁴ F *ipse*; corr. sec. ABD ¹³⁵ F *adtollere*; corr. sec. A ¹³⁶ A add. *huic* ¹³⁷ *quod constans... monumentum* A *quod tam celebris antiquitas, tam vili aestimio* ¹³⁸ A *prioribus*; F *pristinis*; corr. sec. B ¹³⁹ F om.; add. sec. AB ¹⁴⁰ *tam negligenter* A om.; F *tam negligenter* (!); corr. a nobis ¹⁴¹ A *habita* ¹⁴² *passim nimirum* A *ut eandem passim* ¹⁴³ F *perrumpi* ¹⁴⁴ F *imo*; corr. sec. D ¹⁴⁵ F *inaedificare*; corr. sec. D ¹⁴⁶ F *per missu*; corr. sec. D ¹⁴⁷ F *ut cunque*; corr. sec. D ¹⁴⁸ *atque... confluenti* A *aedificiisque vilibus saepe adplicari permiserint.* ¹⁴⁹ *Deploramus... sepulchralium* A *Idem deploramus quoque in iactura tot excisorum lapidum, tot saxorum sepulchralium> nobilissimis cavatorum* ¹⁵⁰ F *numorum*; corr. sec. ABE ¹⁵¹ *iacturam irreparabilem* A om. ¹⁵² A add. *rustici* ¹⁵³ F *confringere*; corr. sec. BE ¹⁵⁴ A *et reperta* ¹⁵⁵ *et... agrestibus* A *destruere, et dissipare sunt permisi* ¹⁵⁶ F *hodiernum*; corr. sec. ABD ¹⁵⁷ A *tanto* ¹⁵⁸ A *numero* ¹⁵⁹ ABDE *alioqui* ¹⁶⁰ *essent... et* A *quaererentur de* ¹⁶¹ F *consideremus*; corr. sec. E; *multa... confideremus* A *occurrerent et in posterum* ¹⁶² A *nam* ¹⁶³ F *tot*; corr. sec. BE ¹⁶⁴ *uniusculo etiam terreno* A *totius terreni agro* ¹⁶⁵ A *mox* ¹⁶⁶ A *mox* ¹⁶⁷ F *lapideum*; corr. sec. AB ¹⁶⁸ *lapidem reteggit* A *ostendit lapidem* ¹⁶⁹ F *numosque*; corr. sec. BE; A *atque numum* ¹⁷⁰ *saxa praeterea* A *caeterum praeter saxea* ¹⁷¹ A add. *et* ¹⁷² A add. *eruantur* ¹⁷³ *ex pallido rubellus* A *rubellus ex pallido* ¹⁷⁴ F *effluens*; corr. sec. AB ¹⁷⁵ AB *esset* ¹⁷⁶ A add. *praetereo* ¹⁷⁷ F *hae*; corr. sec. E ¹⁷⁸ B *paulo* ¹⁷⁹ F *fusius*; corr. a nobis ¹⁸⁰ *Iuvit... existinatores* A om.

16.) *Oroszleánykő*,¹⁾¹² vulgo *Oroszleány*, eiusdem *Gesztesiensis* dominationis³ vicus.⁴⁵ Olim castro superbiebat⁶ ex ea parte, qua in orientem hibernum terminatur, loco erecto, et undique⁷ depressa fossa, valloque incincto, cuius hodie nil⁸ praeter rudera superat.^{m.)910} Origines arcis, iuxta ut occasus ignoramus. Pridem esse oportuit, dum in vastitatem abiit, una cum adscito vico, qui tam diu¹¹ iacuit¹² desolatus, dum¹³ penitus silvis incretaret.¹⁴ Anno demum¹⁵ post millesimum septingentesimo, Slavi, ex variis¹⁶ Hungariae septentrionalis oris,¹⁷ huc confluentes, locum silvescentem¹⁸ subegerunt,¹⁹ exstirpatisque densissimis vepribus, et²⁰ dumetis,²¹ nemoribusque, vicum pristino situ instaurarunt.²² Vidimus ipsi, eius solertiae exstantia documenta,²³ crassarum olim arborum²⁴ truncos, et factos ex silvis²⁵ agros frumentarios,²⁶ [p. 107.] quamvis ita steriles, ut difficile²⁷ sit²⁸ ad credendum, tulerintne operae pretium, in tam effoeto solo, vicum, quod excitarunt.²⁹³⁰ Merus enim, et³¹ candidus est sabulo,³² nusquam fere³³ tritici, passim³⁴³⁵ siliginis patiens.³⁶ Hanc etiam, sparso,³⁷ et raro culmo, spica ieiuna et inani,³⁸ adolescere³⁹ advertimus,⁴⁰ dum illic essemus.⁴¹ Si quo autem loco triticum severint,⁴² passeret⁴³ messem ante consumunt,⁴⁴⁴⁵ quam in horrea⁴⁶ possit cogi.⁴⁷ Locum certe⁴⁸ excludendis⁴⁹ passeribus nusquam vidimus magis idoneum. In arboribus⁵⁰ nimirum cavis, quae frequentes sunt in silvis circumscitis,⁵¹ quotannis multa eorum⁵² millia foetificantur,⁵³ quae⁵⁴ post effusa⁵⁵ in agros, depascuntur omnia: [qua] certe iniquitate,⁵⁶ fructu domestico exclusi,⁵⁷ hi in primis, quibus res augustior est familiaris,⁵⁸ quaerunt⁵⁹⁶⁰ messes alibi, quarum⁶¹

1.) Olim *Oroszleányka* dicebatur, et periti perhibent.

m.) Muri eius mira nescio ignisne naturalis, an fulminis caelo demissi vi concremati, coementum ostendunt, et lapidem penitus combustum, ut digitis possit conteri. Adfirmarunt nobis viri fide digni, se, cum alte muros suffodissent, eadem ignis vi consumtos, et friabiles reperisse.

{16.} ¹ DE *Oroszleánykő*; F *Oroszleánykő*; corr. sec. AB ² in nota l.) pro *perhibent* F *habent*; corr. sec. AB ³ A *dominii* ⁴ A *pagus* ⁵ A add. *ante annos circiter triginta insessus* ⁶ *olim castro superbiebat* A *Olim erat ei castrum seu arcua* ⁷ F *undiquaque*; corr. sec. ADE ⁸ F *nihil*; corr. sec. ADE ⁹ DE *superant* ¹⁰ in nota m.) pro *ignisne* F *ignis ne*; corr. sec. AB; pro *an* F *aut*; corr. sec. AB; ante *caelo* F add. *de*; del. sec. AB; *demissi vi* F *decuisvi*; corr. sec. AB; *coementum* F *armentum*; corr. sec. AB; *penitus* F *in pulveres*; corr. sec. AB; *combustum* F *conlustrum*; corr. sec. AB; *adfirmarunt* F *adfirmant*; corr. sec. AB; *nobis viri* F *eruditi*; corr. sec. AB; *suffodissent* F *suffoderent*; corr. sec. AB; post *suffodissent* F om. *eadem*; add. sec. AB; *friabiles* A *tabefactos*; *reperisse* F *fuisse repertos*; corr. sec. AB ¹¹ *tam diu* F *tandiu*; corr. sec. D ¹² *praeter... iacuit* A *nisi vestigia, et rudera restant et visuntur. Procul dubio a dominis eiusdem condita erat, et postea bellis destructa, una cum pago, qui tam longe stetit* ¹³ A *ut* ¹⁴ A *obsitus sit* ¹⁵ A *autem* ¹⁶ A add. *locis* ¹⁷ *septentrionalis oris* A *superioris*; B *septentrionalis vicis* ¹⁸ F *sylvestrem*; corr. sec. AE ¹⁹ A *repurgarunt* ²⁰ B om. ²¹ F *metis*; corr. sec. ABD ²² A *posuerunt*; F *instauratum*; corr. sec. B ²³ *eius... documenta* A om. ²⁴ A add. *nil nisi exstare* ²⁵ *factos ex silvis* A *ex silvis factos* ²⁶ A om. ²⁷ F *difficili*; corr. sec. D ²⁸ F *fuit*; corr. sec. BD ²⁹ *ad credendum... excitarunt* B *fas erint* (?); F *adcredudum* [!], *vicum, quem excitarunt, tulerintne operae praetium, in tam effaeto solo*; corr. sec. D ³⁰ *ita... excitarunt* A [...] [...]s, *ut nesciam, an aestimare debeam operas pau[...] <in> tam inutili solo.* ³¹ F *est*; corr. sec. ABD ³² *est sabulo* AB *sa<bulo est>* ³³ A om. ³⁴ F *sed tamen*; corr. sec. B ³⁵ A *raro* ³⁶ AB *ferax* ³⁷ A *disperso* ³⁸ F *innani*; corr. sec. ABD ³⁹ F *adolescere*; corr. sec. A ⁴⁰ A *passim* ⁴¹ A add. *conspeximus* ⁴² A *deposuerint* ⁴³ A *passeribus* ⁴⁴ F *consumunt*; corr. sec. BD ⁴⁵ *messem... consumunt* A *consumitur ante* ⁴⁶ *in horrea* A om. ⁴⁷ A *convalescere* ⁴⁸ A om. ⁴⁹ A *generandis* ⁵⁰ A *arbores* ⁵¹ *In arboribus... circumscitis* A *arbores cavae, et crebrae* ⁵² A [...]ludunt ⁵³ B *foetificare*; A om. ⁵⁴ A *qui* ⁵⁵ A *effusi* ⁵⁶ [qua] *certe iniquitate* F *et frustrans teritorium*; corr. sec. B ⁵⁷ F om.; add. sec. A ⁵⁸ *quibus... familiaris* F *quibus augusta est res familiaris* ⁵⁹ F *querunt*; corr. sec. B ⁶⁰ [...] *certe... quaerunt* A *quae offendunt, triticum in primis, et avenam, ne hor<d>eo quidem parcentes. Itaque exclusi fructu domestico pauperculi*

cogendarum⁶² causa⁶³ in vicinos⁶⁴ fertilioresque⁶⁵ comitatus^{66 67} excurrentes, referunt domum⁶⁸ frumentariam stipem,^{69 70} consumuntque,⁷¹ quod alibi meruerunt.⁷² Alioquin⁷³ amoenus est vicus,⁷⁴ et hilari positu⁷⁵ in radicibus silvae *Vertesiae*, in qua⁷⁶ ab oriente praedio⁷⁷ *Kozma*,⁷⁸ a meridie et occasu⁷⁹ praedio *Berencsér*, eodemque ab occidente, et septentrione praediis *Rákos*, et *Ketsét*,^{80 81} et iterum ab oriente aestivo praediis *Gesztes*, et *Majk* circumventus.⁸² Accedunt ad loci amoenitatem⁸³ fontes et rivuli, aquae salubris et perennis.⁸⁴ Qui⁸⁵ a meridie vici⁸⁶ in occidentem inter hortos demanat,⁸⁷ strumis curandis prodesse⁸⁸ creditur: cuius rei tamen nulla nobis relata sunt documenta.⁸⁹ Exiguus rivulus est,^{90 91} exilibus, at⁹² e⁹³ crebris⁹⁴ collectus scaturiginibus.⁹⁵ Vitis, quam incolae,⁹⁶ edito quodam, et⁹⁷ vineatico cultui idoneo⁹⁸ tumulo posuerunt,⁹⁹ fructu vili est,¹⁰⁰ tametsi¹⁰¹ dum maturuerit,¹⁰² grati gustus, sed¹⁰³ ultra usus domesticos, haud¹⁰⁴ cognito.¹⁰⁵

17.) *Bokod* huic¹² adsedit³ in occidentem,⁴ in iisdem *Comitatus Albensis* finibus,⁵ cuius praedia eundem⁶ disternant, ab oriente *Sz. György vára*,⁷ et *Gerencsér*, a meridie *Pusztá Nana*,⁸ et ab occidente *Ondód*, omnia *Morensis*⁹ ditionis. Plana vici positio est, sed exiguo agro:¹⁰ quippe quem¹¹ proxima¹² deserta,¹³ et loci^{14 15} alii comitatus nostri¹⁶ circumcludunt.¹⁷ Nam, ab aestivo oriente *Gerencsér*¹⁸ est,¹⁹ quo a vicino²⁰ *Oroszleány*²¹ dirimitur, a septentrione²² *Dad*, pariter vix iactu tormenti²³ manuarii disternatus. Inter vicum²⁴ vero, et *Gerentsér*,²⁵ atque *Ondód*,²⁶ accedunt²⁷ praedia *Kereki* in meridiem, in occidentem *Sz. Erzsébet*,²⁸ quae ita vicina sunt, ut cum²⁹ posterioris³⁰ colonis, si qui inhabitantur,³¹ mutuos eminus³² sermones possent miscere.^{33 34} Eam³⁵ ob rem, postquam³⁶ belli *Turcici* temporibus desolarentur,³⁷ in sesso [p. 108.] post *Bokodio*, *Erzsébethienses*³⁸

⁶¹ B quam ⁶² quarum cogendarum A et quotannis metendi ⁶³ AB caussa ⁶⁴ A regiones alias ⁶⁵ A fertiliores ⁶⁶ F vicinitatis; corr. sec. B ⁶⁷ A om. ⁶⁸ F donum; corr. sec. B ⁶⁹ F messem; corr. sec. B ⁷⁰ frumentariam stipem A om. ⁷¹ F consumuntque; corr. sec. AB ⁷² A add. plurimi eorum religio<nis>, quam colunt, Evangelicae caussa illic subsistunt, exercitio, ibidem [...]ter, alias omnino discessuri ⁷³ A alioqui ⁷⁴ amoenus est vicus A locus est amoenus ⁷⁵ hilari positu A hilaris ⁷⁶ in qua F om.; add. sec. A ⁷⁷ F om.; add. sec. A ⁷⁸ A add. Eszterhazy in Comitatu Albensi ⁷⁹ A add. eiusdem ⁸⁰ A Kecskét ⁸¹ F add. mihi videtur Ketskéd (nota copistae) ⁸² F circumiacentes; corr. sec. AE ⁸³ accedunt... amoenitatem A Ad amoenitatem loci accedunt ⁸⁴ A perpetuae; idem add. ea in primis ⁸⁵ A quae ⁸⁶ A pagi ⁸⁷ inter hortos demanat A demanat inter hortos ⁸⁸ A proficere ⁸⁹ cuius... documenta A om. ⁹⁰ F om.; add. sec. AB ⁹¹ A add. venis (?) ⁹² A et; F ac; corr. sec. D ⁹³ F om.; add. sec. DE ⁹⁴ F crebribus; corr. sec. ABD ⁹⁵ scaturiginibus A et praecipue fonte uno effluens. Alioqui ulterius in praedio Berencsér visitur rivus uberius, compluribus et praecipuis duabus piscinis domini conspicuus, qui in Altalér demanat ⁹⁶ vitis, quam incolae A vitem etiam posuerunt pauperculi ex ea parte ⁹⁷ F in; corr. sec. ABD ⁹⁸ B om. ⁹⁹ vineatico... posuerunt A feraci tumulo ¹⁰⁰ A om. ¹⁰¹ F tam et si; corr. sec. D ¹⁰² F martuerint; corr. sec. AB ¹⁰³ B neque ¹⁰⁴ B om. ¹⁰⁵ grati... cognito A pergrato, et generoso, usus tamen domestici {17.} ¹ F hic; corr. sec. D ² A vicinus priori; B om. ³ A om. ⁴ in occidentem F ad orientem; corr. sec. ABDE ⁵ Comitatus Albensis finibus A finibus Comitatus Albensis ⁶ F add. a meridie; del. sec. ABE ⁷ ABDE Sz. György-Vára ⁸ A Pusztá-Nána; BD Pusztá-Nána ⁹ ABE Mohrensis ¹⁰ AB terreno ¹¹ AB quod; F qui; corr. sec. E ¹² A proxime ¹³ A praedia ¹⁴ F om.; add. sec. AB ¹⁵ D loca ¹⁶ F add. loca; del. sec. ABDE ¹⁷ A circumveniunt; F circumdant; corr. sec. BDE ¹⁸ AB Berencsér; F Gerentsér; corr. sec. E ¹⁹ F om.; add. sec. AB ²⁰ F vico; corr. sec. ABD ²¹ B Oroszleány ²² A add. pagus ²³ A sclopi ²⁴ A pagum ²⁵ ABDE Gerencsér ²⁶ F Ondod; corr. sec. ABD ²⁷ F vicina; corr. sec. ABD ²⁸ AB Sz. Erzsébet ²⁹ F iam; corr. sec. AB ³⁰ F posteriores; corr. sec. ABD ³¹ qui inhabitantur A darentur; B inhabitarent ³² A inter se ³³ B cadere ³⁴ sermones... miscere A habere possent sermones ³⁵ A eamque ³⁶ F posteaquam; corr. sec. ABDE ³⁷ F desolantur; corr. sec. ABE ³⁸ A Erzsébetienses B Örsébetienses

quoque accesserunt, atque duorum³⁹ vicorum⁴⁰ incolae,⁴¹ quod⁴² uterque exiguo terreno essent,^{43 44} gratia *Georgii Szécsényi*,⁴⁵ antistitis olim *Strigoniensis*, vicos⁴⁶ hos tum⁴⁷ possidentis, coloniam in eandem⁴⁸ coaluerunt, accedente⁴⁹ etiam⁵⁰ *Kereki* praedio, ob angustias.^{51 52} Factum hoc⁵³ est, post⁵⁴ *Albam* a *Turcis* liberatam.⁵⁵ Qui etsi adhucdum in omnibus tribus locis⁵⁶ agricolantur,⁵⁷ tamen unam⁵⁸ tantum⁵⁹ possessionem⁶⁰ inhabitant, reliqua duo redimere debent⁶¹ quotannis a *Francisci Szluha*⁶² haeredibus, quorum in potestate censetur.⁶³ Nam⁶⁴ in agro suo, neque foenisecia, neque sufficiens⁶⁵ frumentum; praeterea⁶⁶ sabulosa ubique,⁶⁷ et⁶⁸ sterilis sit⁶⁹ humus,⁷⁰ frumenti impatiens,⁷¹ nisi pertinaci⁷² opera, laetamine, et duris aratris⁷³ ter subigatur. Vitem etiam^{74 75} in praedio *Ersébethiensi*⁷⁶ deposuerunt, fructu,⁷⁷ neque ubero,⁷⁸ neque generoso.⁷⁹ Certe⁸⁰ lignandi facultas, non ¶satis†,⁸¹ pretio paranda est. Quibus rebus, difficili hoc tempore, adeo adtenuati sunt incolae,⁸² ut qui ante⁸³ seiugibus consueverant,⁸⁴ nunc vix biugibus aratris queant⁸⁵ agricolari.⁸⁶

18.) *Dád*,¹ viculus *Gesztesiensis* ditionis, priori aedicularum² copia³ ac terreni exilitate, suppar; nam et hunc proxime vici,⁴ ab occasu, *Szend* atque *Szák*, a septentrione praedium *Parnag*, et vicus nobilis *Kömlöd*, ab oriente praedia *Rákos*, et *Berencsér*,⁵ vicus *Bokod*,⁶ et *S. Erzsébet*⁷ a meridie, incingunt.⁸ Itaque hic⁹ etiam ad *Berencsér*¹⁰ agriculturae gratia¹¹ annuo pretio redimenda est incolis,¹² quod praedium tamen desertum sabulosum pariter est,¹³ et sterile, ac nisi illa parte, qua a *Dadensibus* colitur, quodammodo foecundus.¹⁴

19.) *Kömlöd* vicus,¹ uti² dictum est, nobilis, familiae *Pázmándiana*,^{3 4} in amoena valle, sed domiciliis,⁵ quam reris, inaedificatus⁶ paucioribus.⁷ Ea⁸ parte, qua in orientem spectat, praeccluditur amoeno silvosoque monte, qui *Kömlödienses*,⁹ a *Tagyosiensibus*, et

³⁹ A duobus ⁴⁰ A pagis ⁴¹ F incolis; corr. a nobis ⁴² A cum ⁴³ F esset; corr. sec. AB ⁴⁴ A add. uniusque territoria ⁴⁵ AE Szécsényi ⁴⁶ A locos ⁴⁷ A add. in ⁴⁸ coloniam in eandem A in unum; B in eundem ⁴⁹ F occidente; corr. sec. A ⁵⁰ A et ⁵¹ F augustias; corr. sec. AB ⁵² A add. et exil[...] eiusdem ⁵³ F id; corr. sec. AB ⁵⁴ F utpost; corr. sec. AB ⁵⁵ F libiratem; corr. sec. AB; *Albam... liberatam* A liberatam *Albam a Turcis*; AB add. quum <Bo>kodienses locum cōsiderant ⁵⁶ A om. ⁵⁷ F agri colantur; corr. sec. AB ⁵⁸ A uno ⁵⁹ A add. [...]so ⁶⁰ A quod; B positae (?) quem ⁶¹ redimere debent F om.; add. sec. A ⁶² F Szécsényi; corr. sec. A B ⁶³ quorum... censetur A quibus nunc subiecti sunt ⁶⁴ A alio ⁶⁵ F sufficiens; corr. sec. A ⁶⁶ frumentum praeterea A segetes, quorum <caussa> necessarie (?) ad illa, quae diximus, duo cogantur re[...]re ta[...] ⁶⁷ sabulosa ubique A ubique humus sabulosa ⁶⁸ F est; corr. sec. AB ⁶⁹ F om.; add. sec. AB ⁷⁰ A om. ⁷¹ F add. est; del. sec. A B ⁷² A magna ⁷³ duris aratris A aratris fortissimis ⁷⁴ F vero; corr. sec. A ⁷⁵ B om. ⁷⁶ F Sz. Erzsébet; corr. sec. ABD ⁷⁷ AB fructum illic ⁷⁸ F uberae; corr. sec. D ⁷⁹ neque ubero... generoso B colligentes ⁸⁰ F om.; add. sec. B ⁸¹ B add. prolum (?) ⁸² F accolae; corr. sec. B ⁸³ F contra; corr. sec. BD ⁸⁴ B om.; D consueverant (?) ⁸⁵ F possint; corr. sec. AB ⁸⁶ neque uberae... agricolari A austerum et parvi usus, pro domestico non nisi potu colligentes. Inde lignandi necessitas pro pecunia. Itaque domesti[...] adeo evilerunt, ut qui ante sexiugis, nunc vix biugis queant villicari; idem A add. Augustanae et hi adhaerent confessioni, cuius <caussa> pastor quoque, et liberum eis permittitur exercitium, Reformat[...] etiam ad hos, Catholicis, qui sunt, alio excursantibus, quam <vis> et his ludimagister suppetat {18.} ¹ ABD Dad ² F accolarum; corr. sec. AB ³ A sorte ⁴ proxime vici F om.; add. sec. ABD ⁵ F Gerentsér; corr. sec. ABD ⁶ vicus Bokod A Bokodque ⁷ AB Sz. Erzsébet ⁸ F cingunt; corr. sec. ABD ⁹ AB his ¹⁰ F Gerentsér; corr. sec. ABD ¹¹ A add. est, pro ¹² redimenta est incolis A recurrendum ¹³ desertum... est A pariter sabulosum est ¹⁴ ac nisi... foecundus A quamvis id, quod ad pagum spectat, melius. Caeterum hi Helveticae addicti sunt confessioni, libero religionis, quam colunt, gaudentes exercitio {19.} ¹ A villa ² A ut ³ A Pazmandiana ⁴ A add. Reformatae religionis cum exercitio ⁵ DE domicillis ⁶ F in aedificatus ⁷ sed... paucioribus A domicilio uno alterove existente ⁸ ea A ex ea ⁹ E Kömlödienses

praedio *Környensi Rákos*¹⁰ disterminat.¹¹ In meridiem¹² versus *Dád*, quemadmodum est,¹³ versus *Szend*, atque *Szák* in occidentem, planior est ager,¹⁴ sed erectior¹⁵ iterum in septentrionem, versus *Kócs*.¹⁶ Parte¹⁷ occidentali piscina vico adstagnat, †facitque†¹⁸ ea ad septentrionem.¹⁹

20.) *Tágyos*, paris opportunitatis¹ vicus,² *Sigismundi Csejtey*, *Ioannis*³ item, et *Stephani Konkoli*.⁴ Elegans utique⁵ praedium, solo partim tumuloso, et erecto, partim depresso, et valliculis⁶ distincto,^{7,8} per quas foeniseicia, et foecundi⁹ sunt agri frumentarii,^{10,11} quae¹² vero his cessant,¹³ †venatio etiam¹⁴ frequens†. Neque desunt silvulae a meridie, qua a *Kömlöd*, atque *Rákos* disterminat. Aqua vico perennis est, vitium praeterea¹⁵ conserendarum facultas, praesertim versus praedium *S. György*,¹⁶ a quo ab oriente aesti[p. 109.]vo dirimitur; ex¹⁷ eadem parte¹⁸ eidem confine est¹⁹ praedium *Patár*, atque vicus *Környe*, ab occidente vero²⁰ terminis²¹ pagi *Kócs*,^{22,23} a septentrione autem²⁴ oppidi *Tata* circumscribitur.^{25,26}

21.) *Császár*, quod caesarem sonat,^{1,2} redit in occidentem, in eosdem fines *Albensis Comitatus*, in quibus *Bokod* esse diximus, estque *Bokodo* vicinus, sed³ interiacente praedio *Sz. Erzsébet*⁴ disparatus.⁵ *Albensi* ora conterminus est ei⁶ vicus⁷ *Mohr*, indeque retro in nostrae provinciolae terminis vicus⁸ *Kéthely*,⁹ et dein¹⁰ vicus¹¹ *Ettbe* in occidentem. A¹² septentrione adfinis est¹³ praedio *Mák Meszleniano*,¹⁴ villa rustica insigni,¹⁵ et denique *Szend*, et *Szák*¹⁶ in orientem aestivum. Solum vici¹⁷ sabulosum, siliginis, non aequae¹⁸ tritici, patiens, ora laeta, silvis a meridie et oriente hilaris.¹⁹ Ipse vicus²⁰ leniter declivem²¹ tenet positionem.²² Paret²³ autem dominationi²⁴ *Gesztiesiensi*,²⁵ a quo et deserta quotannis²⁶ redimit, uberioris rusticationis causa, quorum unum *Alberti*, alterum *Apostag*²⁷ est.^{28,29} Fallor, an non a Caesarum alicuius, Sigismundi, vel Alberti, stativis, augustum hoc nomen acceperit.³⁰

22.) *Kéthely* abit a priori,¹ ultra² quadrantem³ milliaris in occidentem, vicus *Ioannis*⁴ *Meszlenyi*,⁵ quem *Sembergerus*⁶ anno 1713. colonis⁷ instruxit, sed qui nequiverunt adhuc,

¹⁰ E *Rákos* ¹¹ *silvosoque... disterminat* A seu *silva, erecta paullum, et hilariter virili, quae eos disterminat a Tagyosiensi villa et praedio Környensi Rákos* ¹² A add. *planior est*; B add. *planior* ¹³ AB et ¹⁴ *planior est ager* A om. ¹⁵ BE *erectiori* ¹⁶ A *Kocs* ¹⁷ parte A *ex eadem parte* ¹⁸ forsan *spectat* ¹⁹ *piscina... septentrionem* A *adest pago palus, seu piscina hilaris* {20.} ¹ B *praerogativae* ² *paris... vicus* A *villa pariter nobilis et libera* ³ B *Iohannis* ⁴ ABE *Konkolyi* ⁵ *elegans utique* A *alioqui elegans* ⁶ F *valleculis*; corr. sec. ABE ⁷ B *interincto* (?) ⁸ *et valliculis distincto* A *pulchre valliculis [...] interiacentibus* ⁹ A *utiles* ¹⁰ B add. *et* ¹¹ *agri frumentarii* A *agriculturae* ¹² F *qua*; corr. sec. E ¹³ *quae... cessant* A om. ¹⁴ F om.; add. sec. AB ¹⁵ *Aqua... praeterea* AB *Aqua etiam est perennis, nec non vitium* ¹⁶ AB *Szentgyörgy* ¹⁷ F *et*; corr. sec. AB ¹⁸ A add. *versus hyberno* ¹⁹ *eidem confine est* AB *est ei confine*; E *confine ei est* ²⁰ AB add. *definitur* ²¹ F add. *iterum terminis*; del. sec. ABE ²² ABE *Kocs* ²³ AB add. *et* ²⁴ AB om. ²⁵ ABE om. ²⁶ A add. *seu potius Szentivány, uti olim nominabatur* {21.} ¹ *quod caesarem sonat* AB om. ² F add. *probabilius, ut auctor ariolatur, a caesarum alicuius, Sigismundi vel Alberti stativis augustum hoc nomen accepit* (nota copistae) ³ A *uno tantum* ⁴ AB *Sz. Erzsébet* ⁵ AB *disseparatus* ⁶ *est ei* A *ei est* ⁷ A *pagus* ⁸ A *pagus* ⁹ A *Kethel* ¹⁰ AD *deinde* ¹¹ A *pagus* ¹² F *in*; corr. sec. AD ¹³ *adfinis est* A *conterminatur* ¹⁴ F *Moszleniano*; corr. sec. A ¹⁵ *villa rustica insigni* A *in quo villicatio exstructa est* ¹⁶ A *Szak* ¹⁷ A *pagi* ¹⁸ A om. ¹⁹ *silvis... hilaris* A *et hilaris, hinc <et in>de silvis a meridie, et oriente cincta* ²⁰ A *pagus* ²¹ F *declivum*; corr. sec. AD ²² A add. *incolis partim Catholicis, partim Protestantibus, quorum utrisque sui sunt <pleba>nus, et concionator Reformatus, suaque religionis [...]* ²³ A *subsunt* ²⁴ A *ditioni* ²⁵ F *Gesztensi*; corr. sec. ABD ²⁶ F *quod annis*; corr. a nobis ²⁷ F *Apostag*; corr. sec. A ²⁸ *quotannis... est A se[...] praedia con[duc]unt quotannis pecunia, unum Alberti, alterum Apostag* ²⁹ B *vocitant* ³⁰ *fallor... acceperit* F om.; add. sec. D {22.} ¹ *a priori* F *apriori*; corr. a nobis ² A *plus quam* ³ A *quadrante* ⁴ D *Iohannis* ⁵ A *Meszlenyi* ⁶ F *Sembergirus*; corr. sec. A ⁷ AB add. *novis*

ad fortunas lautiores⁸ eluctari: forte,⁹ quod¹⁰ solum et hic¹¹ sabulosum, et¹² non nisi¹³ siliginis est ferax.¹⁴ Partem¹⁵ territorii¹⁶ maximam silvae occupant;¹⁸ quod inde reliquum¹⁹ est,²⁰ praedio²¹ *Apostag*²² ab oriente, a meridie *Sárkány*²³ *Albensis Comitatus* reprimitur.²⁴ ²⁵ *Kisbér*²⁶ autem ab occidente, atque²⁷ *Botyán*,²⁸²⁹ praedium montis *Pannonii*,³⁰ nec non *Ethe*³¹ a septentrione tantum non penitus ei accedunt.

23.) *Kis-Bér*¹ vicus² *Seminarii Iaurinensis*³ est in via regia,⁴ qua ad⁵ silvas *Bakonienses*⁶⁷⁸ versus *Mohr*,⁹ et *Albam Regalem* ducit.¹⁰ Circa *Kisbér*¹¹¹² ab oriente est *Sárkány*,¹³ a meridie *Aka*, ab occasu *Hanta*, et oppidum *Veszprémiense*, *Szombathely*,¹⁴ nec non *Aszár*,¹⁵ comitatus nostri vicus,¹⁶ a septentrione *Botyán*,¹⁷ quae omnia proxime vicum circumsidet.¹⁸ Quemadmodum¹⁹ vero aditus²⁰ silvae *Bakonyae*, *Kis Bér*²¹ occupat,²² ita nihil frumentarii²³ habet²⁴ agri,²⁵ nisi quod intra *Aszár*, et *Szombathely*²⁶ intermittitur: idemque sabulo²⁷ impeditum frumenta fert parcius,²⁸ quae tamen laetamina, et scrupulosas frequentesque²⁹ poscunt arationes. Cetera, vicus, ex militaris³⁰ viae molestiis, propemodum infelix.³¹³² Diu³³ bellis *Turcicis*³⁴ desolatus, sentibus dumisque horruit, postliminio,³⁵ depulso hoste, coeptus habitari. Vix tamen ad iustam molem convaluerat,³⁶ a *Rákóczianis*³⁷ exustus, iterum iterumque debuerit³⁸ instaurari.³⁹⁴⁰ [p. 110.]

24.) *Aszár*,¹ spectat ad ditionem *Gesztiesensem*,² estque vicus non vicinus tantum³ priori in occidentem,⁴ sed etiam positione, incolis, solo, et terreno consimilis.⁵ Nam, et huic nimio opere agrum⁶ coarctant⁷ praedia *Comitatus Veszprémiensis*: in occidentem *Szolga Györ*,⁸ et *Börchháza*, illud *Fiati* et aliorum, hoc *Szapari*⁹ comitis. In *Comitatu* autem *Iaurinensi*¹⁰ vix longiori intervallo abest¹¹ in septentrionem *Tarcs*, in *Comaromiensi* vero *Vasdinye*,¹² sed etiam *Szombathelienses*, ab occasu¹³ confinio¹⁴ quadam¹⁵ tenus premunt

⁸ F auctiores; corr. sec. BD ⁹ F ex eo; corr. sec. B ¹⁰ sed... quod A mixti sunt Evangelici cum Reformatis, uno utriusque ludimagistro Evangelico praedito, Catholicis ad Csaszár excursantibus. Et quemadmodum novi sunt, ita paupertate vix ulli alteri pago cedunt ¹¹ A heic ¹² D ac ¹³ non nisi B non nisi ¹⁴ siliginis est ferax A ferax siliginis ¹⁵ partem A eius etiam partem ¹⁶ F terreni; corr. sec. BD ¹⁷ A om. ¹⁸ silvae occupant A occupant silvae ¹⁹ quod inde reliquum A Caeterum quod ²⁰ A add. arctissime ²¹ F pracluditur; corr. sec. AB ²² F Apostag; corr. sec. AB ²³ A Sarkany ²⁴ F vico terminatur; corr. sec. B ²⁵ A rescinditur ²⁶ F Kiss Kér; corr. sec. AB ²⁷ F ubi; corr. sec. AB ²⁸ F Battyány; corr. sec. B ²⁹ A Botyan ³⁰ F Pannoniae; corr. sec. AB ³¹ F Ethe; corr. sec. AB {23.} ¹ F Kiss Bér; corr. sec. AB ² A pagus ³ AB Iauriensis ⁴ A add. Viennensi ⁵ AB om. ⁶ F Bakony; corr. sec. AB ⁷ F add. itur; del. sec. AB ⁸ A add. intratur, abiturque ⁹ versus Mohr A Mohr versus ¹⁰ A om. ¹¹ F Kiss Bér; corr. sec. B ¹² A Kis-bér ¹³ E Sárkany ¹⁴ AF Szombathely; corr. sec. E ¹⁵ F Császár; corr. sec. ABE ¹⁶ A pagus ¹⁷ A Botyan ¹⁸ quae... circumsidet A omnia pariter proxime adiacentia ¹⁹ F quemadmodum; corr. a nobis ²⁰ Quemadmodum vero aditus A et quemadmodum ostia fere occupant ²¹ Kis Bér F Kiss Bér; corr. sec. E ²² Kis Bér occupat A om. ²³ A om. ²⁴ A habent ²⁵ A add. arabilis ²⁶ D Szombothely; F Szombathel; corr. sec. AE ²⁷ A add. et arena ²⁸ F parcius; corr. sec. DE ²⁹ F frequentes; corr. sec. D ³⁰ F miliaris; corr. sec. DE ³¹ parcius... infelix A rarius, nisi magnis cum expensis, quas pauperculi fer[...] vix possunt, tot cum aliis, tum regiae viae molestiis impediti ³² A add. incolae sunt mixti Lutheranis et Reformatis Catholicis, suo praediti plebano, et tempello, quod ipsimet extruxerunt ³³ A add. enim ³⁴ A add. locus ³⁵ F postlimio; corr. a nobis ³⁶ F add. in vicum; del. sec. D ³⁷ D Rákóczianis ³⁸ F debuit; corr. sec. E ³⁹ F restaurari; corr. sec. E ⁴⁰ sentibus... instaurari A stetit, quem postea iis erectis insiderunt hi misericuli, tametsi mox motibus Rakóczianis exusti, et saepius solo in[...] aegre quiverint in pristinam (?) pagi formam, et fatis [...] ditionemque reducti {24.} ¹ A Aszár ² F Gesztense; corr. sec. ABDE ³ AB add. proxime ⁴ in occidentem F om.; add. sec. ABD ⁵ A suppar ⁶ B om. ⁷ nimio opere... coarctant A tantum non contingentia sunt ⁸ ABD Szolga Györ ⁹ B Szapari ¹⁰ ABDE Iauriensis ¹¹ A est ¹² ABE Vasdinye ¹³ AB add. eos ¹⁴ F confinia; corr. sec. BD ¹⁵ BD quodam

eius territorium.¹⁶¹⁷ Solum, et heic¹⁸ arenosum,¹⁹ et²⁰ siliginis admodum²¹ patiens:²² silvae nullae, eademque viae regiae incommoda; aediculae humiles, et dispersae, mediaeque²³ palude interclusae,²⁴ in²⁵ quam²⁶ fons proximus restagnat.²⁷²⁸ Recens aequae²⁹ colonia est, et quae post captam denique *Budam*³⁰ instrui³¹ coepit, estque iam copiosior,³² quam ut queant³³ ex terreno³⁴ sibi admenso³⁵ sufficienter³⁶ agricolari, ideoque annuis pretiis³⁷ *Nyeszkenye*, quod eis³⁸ cum³⁹ deserto *Böröcsbáza*⁴⁰ intercedit, conducant,⁴¹ necesse est.⁴²

25.) *Ettbe* viculus comitum¹ *Zichy* distat² a priori³ in orientem milliari *Germanico* seiunctus,⁴ et⁵ medius quasi⁶ inter vicos *Császár*,⁷ et *Kéthely*,⁸ nec non praedia *Bottyán*,⁹ *Apathi*, *Vasdinye*,^{a.)}¹⁰ *Csep* et *Mak*, quorum duo posteriora¹¹ in orientem, praedia vero praememorata tria ab occasu, vicorum unus ab occidente, ab oriente alter nostro huic confinis est, terreno plano et aperto;¹² solum sabulosum, et siliginis tantum¹³ patiens, silvae nullae, aquae parcae, incolae *Hungari* Reformati, qui anno 1648. indulgente *Stephano Zichy*,¹⁴ vici domino huc¹⁵ insiderunt.¹⁶

26.) *Szend* pertinet¹ ad ditionem *Gesztiesensem*,² priori vicinus in solis ortum, a quo solo³ *Mak* praedio⁴ interstinguitur.⁵ Ab occasu⁶ vicinum⁷ est desertum *Sz.*⁸ *Mihaly*,⁹¹⁰ a septentrione¹¹ vicus¹² *Kocs*; *Parnag* ab oriente, et¹³ denique a meridie¹⁴ *Szák*. Regionem habet apertam, nullis intercedentibus silvis, hiulcam¹⁵ tamen, et partim depressam valliculis, partim collibus erectam, solo tamen pullo, pingui, sed cum¹⁶ sole indurescit, adeo tenaci, ut octiugis vix queat inarari. Fert igitur etiam¹⁷ triticum, et omnia semina, vitem quoque [p. 111.] alitura, si poneretur. Sed non placet incolis, occupari¹⁸ vite solum, quod frumento vix¹⁹ sufficit. Itaque et hi ad *Parnag* refugiunt²⁰ agricolandi gratia.²¹ Vicus²² declivia

a.) *Nagy vasdinye* habet villicationem *Györedii*, allodiis illic exstructis.

¹⁶ **B** territorio (!) ¹⁷ confinio... territorium **A** contingunt territorio ¹⁸ et heic **F** tamen; corr. sec. **AB** ¹⁹ **F** sabulosum; corr. sec. **AB** ²⁰ **A** add. non nisi ferax ²¹ **F** solum; corr. sec. **BD** ²² admodum patiens **A** om. ²³ **AB** medio ²⁴ **AB** interclusa ²⁵ **A** om. ²⁶ **A** quem ²⁷ **F** stagnans; corr. sec. **B** ²⁸ **A** efficit ²⁹ **F** eaque; corr. sec. **BD** ³⁰ denique *Budam* suppl. sec. **B** ³¹ **F** restitui; corr. sec. **BD** ³² Recens... copiosior **A** Hi etiam eo tempore, quo barbarus eiectus erat, vicum insederunt, suntque pariter religione mixti, Catholica, Evangelica, et Reformata, solis Catholicis templo gaudentibus. Alioqui plures sunt ³³ **F** queat; corr. sec. **AB** ³⁴ ex terreno **F** agro; corr. sec. **AB** ³⁵ **F** emenso; corr. sec. **B** ³⁶ **B** [...]³⁷ Ju ex... pretiis **A** proprio ducere vitam, ideoque hi etiam pro pretio annuo, nunc (?) alia praedia nunc conducunt ³⁸ **F** eos; corr. sec. **AB** ³⁹ **F** eum; corr. sec. **AB** ⁴⁰ add. sec. **AB**; deserto *Böröcsbáza* **A** *Böröcsbáza* deserto ⁴¹ **B** reducant ⁴² **F** conducant, necesse est **A** om. {25.} ¹ **A** C. *Caroli* ² **F** om.; add. sec. **A** ³ **F** a priori; corr. a nobis ⁴ **F** seiunctus; corr. a nobis ⁵ *seiunctus* et **A** estque ⁶ **F** add. medius; del. sec. **A** ⁷ **F** *Aszár*; corr. sec. **A** ⁸ **A** *Kéthely* ⁹ **F** *Batyán*; corr. sec. **A** ¹⁰ **A** *Vasdinye* ¹¹ **F** posteriores; corr. sec. **A** ¹² posteriores... aperto **A** posteriores a septentrione, priora tria ab occasu, et vicorum illorum unus posterior a meridie, prior vero ab oriente pagulo conterminus est, omnia prope ad quadrantes horae singulos. Positio loci plana, et aperta ¹³ **F** om.; add. sec. **A** ¹⁴ **A** *Zichi* ¹⁵ **A** om. ¹⁶ **A** add. Est eis et <liberum relig>ionis, quam colunt, exercitium, una cum templo, <quod anno> 1695. exstruxerunt ipsi. Caeterum scitu dignum <est,> vicum hunc olim curiam fuisse liberam viri cuiusdam nobilis, bello clari, a quo familia *Zichi* eum postea <acqu>isiverat, et postquam desolata est, novis incolis occupari permiserat {26.} ¹ **A** add. iterum ² **F** *Gesztensem*; corr. sec. **AB** ³ **A** eum unicum ⁴ **A** praedium ⁵ **F** intersinquuitur; corr. sec. **AB** ⁶ **F** add. inter; del. sec. **AB** ⁷ **A** add. ei etiam ⁸ **F** *Sze*; corr. sec. **AB** ⁹ **B** *Mihály* ¹⁰ **A** add. et ¹¹ **F** add. est; del. sec. **AB** ¹² **A** pagus ¹³ **F** om.; add. sec. **AB** ¹⁴ **A** add. vicus ¹⁵ **F** hiulcam; corr. sec. **B** ¹⁶ **F** eum; corr. sec. **ABE** ¹⁷ igitur etiam **AB** tamen iam ¹⁸ **F** occupare; corr. sec. **ABDE** ¹⁹ **F** non; corr. sec. **ABE** ²⁰ **A** add. pro pretio annuo ²¹ **F** causa; corr. sec. **ABD**; **A** add. mixti sunt Evangelicis Reformati, quibus pastor et templum est, Evangelicis ad *Szak* causa religionis excursantibus, tametsi et domi oratorio suo quotidie adveniente pastore perfungantur ²² **A** pagus

tenet, et in fine occidentali deprimitur, vallemque habet subiectam, et in ea piscinulam, scaturiginis perennis, ideoque²³ idoneam molae agenda. Ultra compluribus²⁴ aquis scatet humus, †fons quidam†²⁵ praecipue,²⁶ qui laticem fundit, potatu optimum²⁷ vicoque sufficientem.²⁸ Supra fontem, collis adsurgit,²⁹ humilior, quam altior,³⁰ et agriculturae opportunus.³¹ Is³² spatio plus minus passuum mille, rudera ostendit, aedificiorum olim, nescio qua aetate, et a quo populorum positorum.³³ Sunt, qui *Centonarium*, Romanam³⁴ urbem, stetisse heic autumant.^{u)} Id opinantes³⁵ clara³⁶ sibi³⁷ videntur³⁸ in *Hungarico* vocabulo³⁹ *Centonarii* vestigia reperire.⁴⁰ *Szend* enim scribitur a nonnullis⁴¹ *Zend*, quae est prima⁴² vocis eius syllaba, reliquis sermonis lapsu detruncatis.⁴³ Est⁴⁴ et infra eundem⁴⁵ vicum,⁴⁶ quadrantis horae itinere,⁴⁷ contra vicum *Szák*, qua ex⁴⁸ *Szend* ad⁴⁹ *Dád*⁵⁰ itur,⁵¹ par agri,⁵² eodem clivo⁵³ erecti spatium,⁵⁴ quod consimili⁵⁵ rudere⁵⁶ interstringitur.⁵⁷ Eruuntur enim adhuc⁵⁸⁵⁹ fragmenta murorum, lateris cocti,⁶⁰ nummi⁶¹ item, urnarumque,⁶² et id genus antiquitatum aliarum⁶³ reliquiae.⁶⁴ Existimaverim,⁶⁵ villas fuisse *Romanas*, quas ex⁶⁶ proximis⁶⁷ limitis *Danubiani* coloniis⁶⁸ Romani, rusticantes illi,⁶⁹ habitarunt.⁷⁰⁷¹

27.) *Szák* eadem est ditione,¹ coloniae² genere,³ copia, solique, et regionis qualitate, priori vicinus, et suppar.⁴ Vix enim ad teli iactum⁵ ⁶ distat⁷ in⁸ meridiem.⁹ Sed et¹⁰ silvula¹¹ ei est ex ea parte, qua cum praedio *Sz. Erzsébet*¹² ad austrum coniungitur, reliqua pariter¹³ aperta sunt,¹⁴ non modo¹⁵ in orientem versus *Dád*,¹⁶ et *Parnag*, sed etiam in occisum versus *Mak*, et *Császári*¹⁷ agrum.¹⁸ Caeterum¹⁹ solo etiam pullo sunt,²⁰ sed tenaci, ideoque laboriosae agricolationis.²¹ Incolae²² indulgentia heri agunt sic satis commode, vitam cum honestate tuentur.²³

^{u)} Conf. LAZIUS, CELLARIUS, reliqui.

²³ F *ideo*; corr. sec. ADE ²⁴ F *conpluribus*; corr. sec. ADE ²⁵ malim *fonte quodam* ²⁶ F *praecipuae*; corr. sec. D ²⁷ F *oportunum*; corr. sec. E ²⁸ *fons... sufficientem* A *egeritque fonticulo quodam peculiari liquorem potari optimum, qui propterea toti ei pago inseruit* ²⁹ *collis adsurgit* A *adsurgit collis* ³⁰ *humilior, quam altior* A *non altus nimis, sed humilis* ³¹ F *oportunus* ³² F om.; add. sec. AB ³³ A *depositorum* ³⁴ F *Romanorum*; corr. sec. AB ³⁵ A om. ³⁶ AF *clare*; corr. sec. B ³⁷ A om. ³⁸ A *videtur* ³⁹ D *vocabuli* ⁴⁰ D *reperere*; A *convenire cum pagi eius nomine* ⁴¹ F *nona[...]*; corr. sec. AB; F add. *seu*; del. sec. AB ⁴² F *primae*; corr. sec. DE ⁴³ D *detruncatus*; F *de truncatur*; corr. a nobis; *quae... detruncatis* A *quod errore fortean linguae Hungaricae, seu alterius cuiuspiam accidit* ⁴⁴ A *alioqui* ⁴⁵ F *eiusdem*; corr. sec. ABE ⁴⁶ A *pagum* ⁴⁷ *quadrantis horae itinere* A *horae unius quadrante* ⁴⁸ *Szák, qua ex* F om.; add. sec. AB ⁴⁹ A add. *pagum* ⁵⁰ ABDE *Dad* ⁵¹ A add. *occurrit* ⁵² *par agri* F *peragri*; corr. sec. ABE ⁵³ F *olim*; corr. sec. AB ⁵⁴ *par... spatium* A *par spatium agri, eodem clivo erecti* ⁵⁵ *quod consimili* A *et par* ⁵⁶ A *rudrum* ⁵⁷ A *diversitate referti* ⁵⁸ F *adhac*; corr. sec. BDE ⁵⁹ A *vomere perpetuo* ⁶⁰ *lateris cocti* F *vasa*; corr. sec. AB ⁶¹ A *numuum* B *numi* ⁶² F *et urnarum*; corr. sec. ABE ⁶³ add. sec. AB ⁶⁴ *reliquiae* A *incertum tamen, quid fuerit* ⁶⁵ A *existimo* ⁶⁶ A *in* ⁶⁷ A add. *ripensis* ⁶⁸ F om.; add. sec. AB ⁶⁹ F *illic*; corr. sec. B ⁷⁰ *Romani... habitarunt* A *habitantes incolae Romani his in agris posuerunt* ⁷¹ A add. <fieri> *etiam potuit, ut deletis coloniis, populi, qui post Romanos terras istas occuparant, ex Romanorum reliquiis aedificia, et villas exstruxerint, quemadmodum alibi iam dictum est* {27.} ¹ F *directione*; corr. sec. B; *eadem est ditione* A *eiusdem pagulus ditionis* ² F *colonorum*; corr. sec. AB ³ add. sec. AB; A add. *et* ⁴ *vicinus et suppar* AB *suppar et vicinus* ⁵ *teli iactum* F *iacturam tormenti*; corr. sec. B ⁶ *ad teli iactum* A *quadrante horae* ⁷ F om.; add. sec. AB ⁸ F *ad*; corr. sec. AB ⁹ A add. *Evangelici tamen sunt potiores, pastore instructi, et lib<ero> religionis exercitio* ¹⁰ *sed, et* F om.; add. sec. A ¹¹ F add. *vico*; del. sec. A ¹² A *Sz. Ersebeth* ¹³ F om.; add. sec. A ¹⁴ *aperta sunt* A *sunt aperta* ¹⁵ *non modo* F *nomodo*; corr. sec. A ¹⁶ A *Dad* ¹⁷ A *Csaszari* ¹⁸ A *territorium*; F *agri*; corr. a nobis ¹⁹ F om.; add. sec. A ²⁰ *etiam pullo sunt* F *suntpullet*; corr. sec. A ²¹ *sed... agricolationis* A [...] *cuncta, et tenaci* ²² A *alioqui incolae* ²³ *heri... tuentur* A *dom[i]nii haud plane miseri, sed qui vitae necessitatem cum [...]state*

28.) *Kócs*¹ recedit a *Szák* in orientem aestivum, dimidii milliaris intervallo,² eidem ditioni accensus.^{3,4} Sunt, qui *Kócs*⁵ ex *Kóss*⁶ enatum existimant. Id vero⁷ faciunt vetustissimi⁸ sigilli, quo vicus, ab immemorabili⁹ tempo[p. 112.]re utitur, simulacro adducti. Arietem id refert, qui¹⁰ aries apud Hungaros *Koss* dicitur. Quae mihi quidem appellatio videtur a sciolis,¹¹ qui nomen *arietis* refugiebant, in *Kócs*,¹² unius literae¹³ commutatione conversa esse, posteaque processu temporum invaluisse.¹⁴ Alioqui, et transactio, quem *Ioannes Hunyadi*,¹⁵ cum FRIDERICO III. Ladislai¹⁶ posthumi causa,¹⁷ in¹⁸ nomen¹⁹ terreni^{20,21} vici²² huius sacrauit,²³ eundem²⁴ *Koss*²⁵ diserte²⁶ nominat.^{27 n.)} Rus²⁸ vici²⁹ hylare,³⁰ quippe quod,³¹ pulchra terrae, hinc erectae, depressae illinc,³² apertae tamen, varietate procurrit, et ab ortu solis *Tatam*, *Comaromium*³³ a septentrione, a³⁴ meridie silvam³⁵ *Vértésiam*,³⁶ et denique ab occasu silvam *Bakonyensem*,³⁷ montemque *Pannonium*, et³⁸ usque *Iaurinum* prospicit. Insessus est, post diuturnam vastitatem,³⁹ anno post millesimum⁴⁰ et sexcentiesimum⁴¹ duodecimo,^{42,43} possessore *Stephano Török ab Ening*,⁴⁴ qui totam hanc dominationem⁴⁵ *Gesztensensem*,^{46,47} libertate⁴⁸ incolis per sexennium promissa,⁴⁹ instaurare⁵⁰ connitebatur.^{51,52} Et quamvis deinde non *Turcicis*⁵³ modo, sed civilibus etiam bellis⁵⁴ incolae disiecti fuerint^{55,56} saepius: tamen pacatis rebus denuo redierunt,⁵⁷ vicumque⁵⁸ recoluerunt,⁵⁹ maiori subinde,⁶⁰ quam territorium sufficeret,^{61,62} numero. Arctatur enim, undique⁶³ finibus vicinorum,⁶⁴ hinc *Tata*, atque *Tagyos* ad orientem,⁶⁵ illic⁶⁶ *Kömlöd*,⁶⁷ *Parnag*, et *Szend* in meridiem, isthic⁶⁸ in⁶⁹ occasum⁷⁰ *S. Mihály*,⁷¹ et *Csicsó*,⁷² et denique *Tömörd*⁷³ in septentrionem. Quae quidem loca omnia vix ad iactum tormenti, *Kocsino*⁷⁴ disterminantur: cum vicus tamen amplior sit, quam⁷⁵ cui ter⁷⁶ amplior ager queat sufficere.⁷⁷ Proinde et hic⁷⁸ per praedia pretio annuo rusticationem

n.) vid. BONFINIUS.

{28.} ¹ A *Kocs* ² A add. *subestque* ³ F *acensus*; corr. sec. B ⁴ A om. ⁵ AD *Kocs* ⁶ AD *Koss* ⁷ *id vero* F *idvero*; corr. sec. D ⁸ F *vetistissimi*; corr. a nobis ⁹ F *immemoriali*; corr. sec. BD ¹⁰ F *qua*; corr. sec. D ¹¹ *a sciolis* F *proficisci ciclis*; corr. sec. D ¹² BD *Kocs* ¹³ D *litterae* ¹⁴ *Id vero... invaluisse* A *opinionem sigillum dedit occasione in quo pagus arietem, qui Hungaris Koss significat, ab annis (?) refert* ¹⁵ AB *Hunniadis, quam* ¹⁶ ABD om. ¹⁷ AB *caussa* ¹⁸ F *iniit*; corr. sec. AB ¹⁹ AB om. ²⁰ A *terreno* ²¹ F add. *et*; del. sec. ABD ²² A *pagi* ²³ F *servavit*; corr. sec. D ²⁴ *huius... eundem* AB *peregit* ²⁵ F *Kócs*; corr. sec. ABD ²⁶ AB *disserte* (!) ²⁷ AB *nominatur* ²⁸ AB *ora* ²⁹ A *pagi* ³⁰ AB *hilaris* ³¹ *quippe quod* AB om. ³² *depressae illinc* AB *illinc depressae* ³³ F *Comaromiumque*; corr. sec. AB ³⁴ F *et*; corr. sec. ABDE ³⁵ F om.; add. sec. ABDE ³⁶ AB *Vertésiam*; DE *Vertésiam* ³⁷ AB *Bakony* ³⁸ A om. ³⁹ *diuturnam vastitatem* A *longinquam barbarorum desolationem* ⁴⁰ F *millesimum* ⁴¹ F *septingentesimum*; corr. sec. ABDE ⁴² F *decimo*; corr. sec. ABDE ⁴³ *post... duodecimo* A *duodecimo, post millesimum, et sexcentiesimum* ⁴⁴ A *Enning*; BDE *Enning* ⁴⁵ F *ditionem*; corr. sec. BE ⁴⁶ F *Gesztensem*; corr. sec. ABDE ⁴⁷ A add. *dati litteris* ⁴⁸ A *libertatem* ⁴⁹ F *praemissa*; corr. sec. BE ⁵⁰ F *restaurare*; corr. sec. BDE ⁵¹ F *comitabatur*; corr. sec. BDE ⁵² *promissa... connitebatur* A *promittentibus, insideri allaboravit* ⁵³ A *Turcorum* ⁵⁴ *civilibus etiam bellis* A *etiam Hungarorum motibus* ⁵⁵ B *fuerunt* ⁵⁶ *disiecti fuerint* A *eum deseruerunt* ⁵⁷ *tamen... redierunt* A *tamen iterum redierunt pacatis rebus*; B *tamen denuo pacatis rebus redierunt* ⁵⁸ A *locumque* ⁵⁹ A *occupaverunt* ⁶⁰ A om. ⁶¹ F *admitteret*; corr. sec. B ⁶² A *eisdem ferre potest* ⁶³ F *undequaque*; corr. sec. BDE ⁶⁴ *arctatur... vicinorum* A *proxime namque adiacent eidem loci alieni* ⁶⁵ *atque... orientem* A *ad orientem, atque Tagyos* ⁶⁶ ABE *illinc* ⁶⁷ ABE *Kömlöd* ⁶⁸ F om.; add. sec. DE ⁶⁹ F om.; add. sec. AD ⁷⁰ F om.; add. sec. A ⁷¹ A *Sz. Mihály* ⁷² AE *Csicsó* ⁷³ F *Tömörd*; corr. sec. E ⁷⁴ F *Kocsino*; corr. sec. E ⁷⁵ F *quem*; corr. sec. A ⁷⁶ *cui ter* F *civiter*; corr. sec. E ⁷⁷ *quidem... sufficere* A *omnia aegre ad iactum tormenti terminantur. Vicus autem maior est, quam cui ter amplior terra sufficiat* ⁷⁸ A *heic*

procurare maximam partem oportet.⁷⁹⁸⁰ Caeterum⁸¹ multitudinis opinio quoniam potentio-
 rem vicum facit, quam revera sit, maioribus eum saepe et tributis onerat,⁸² et hi-
 bernis militum, quam quibus ferendis pares sint incolae. Fit iis rebus partim, ut singuli,
 sigillatim,⁸³ partim universi omnes aere alieno se obruant. Alias homines sunt seduli,⁸⁴
 omnique ope⁸⁵ connitentes,⁸⁶ ne ad incitas, et paupertatem,⁸⁷ quo nihil est hoc tempore
 difficultate⁸⁸ proclivius, redigantur. [...] †quam enim,⁸⁹ quem [...]†⁹⁰ nacti sunt, quam
 diligentissime percolunt, †longe absunt, studiosissimi pro vinearum modulo, quavis†⁹¹
 in meridiem, loco idoneo quidem, sed angusto⁹² tamen,⁹³ habent consitas.⁹⁴⁹⁵ Varia et
 hic⁹⁶ [p. 113.] *Romanae, Hungaricaeque* antiquitatis⁹⁷ vestigia offendimus. Enim vero,
 toto fere agro,⁹⁸ leviter conversa humo, hic quidem urnas, nummosque,⁹⁹ alibi latercu-
 lorum¹⁰⁰ ac¹⁰¹ lapidum vetustis literis¹⁰² inscriptorum, et id genus¹⁰³ fragmenta, osten-
 dit.¹⁰⁴ Vidimus ipsi,¹⁰⁵ ea parte, qua in¹⁰⁶ orientem spectat rus *Kocsense*,¹⁰⁷ in radicibus
 collis¹⁰⁸ cuiuspiam, quem incolae *Töketornya* nominant, fontem uberem,¹⁰⁹ aquae salu-
 bris ac¹¹⁰ perennis, ex quo aquas in¹¹¹ *Kócs*¹¹² olim ductas fuisse,¹¹³ rudera tuborum et
 canalium, ex terra¹¹⁴ passim¹¹⁵ eo tractu¹¹⁶ erutorum,¹¹⁷ luculenter arguunt. In¹¹⁸ colle
 ipso¹¹⁹ *Töketornya* sunt rudera castelli cuiuspiam vetustissimi,¹²⁰ supersunt¹²¹ funda-
 menta¹²² murorum,¹²³ ita ducta, ut satis¹²⁴ doceant, molem aliquando fuisse, non vastam
 quidem eam, sed ad commode tamen habitandum, instructam, sed iam arboribus incre-
 tam. Coniectura certe¹²⁵ eorum, non est vero dissimilis, qui *Ioannem*¹²⁶ *Hunyadem* prin-
 cipem hoc castello nobilem illam *Transactionem*¹²⁷ condidisse autumant.¹²⁸

29.) *Mocsa* Antistitis *Strigoniensis* vicus,¹ priori vicinus² in septentrionem, dimidio³ mil-
 liari Hungarico submotus,⁴ sed⁵ minor tamen illo, licet latiori fere⁶⁷ territorio, tametsi

⁷⁹ per... oportet **A** ad praedia pro pretio annuo recurritur ⁸⁰ **A** add. neque eadem facultas suppetit cunctis, quin sint inter eos pauperiores. Paucis[simi] enim sunt, qui sua se sustentent ope, plurimi nituntur [...]na. Id maximae partis pagi pernicies. Nam cum aere [ali]eno implicantur, aliis mage, quam sibi servientes, et se immergunt miseris, et alios et sua privant, praesertim cum terra foenus expensarum denegat ⁸¹ **E** ceterum ⁸² **F** onerant; corr. sec. **E** ⁸³ **F** singulatim; corr. sec. **E** ⁸⁴ alias... seduli **B** homines alias seduli sunt ⁸⁵ **F** opes; corr. sec. **B** ⁸⁶ **F** committentes; corr. a nobis ⁸⁷ et paupertatem **F** om.; add. sec. **B** ⁸⁸ **F** difficultata; corr. sec. **BE** ⁸⁹ [...]quam enim **F** quod agrum; corr. sec. **B** ⁹⁰ [...] add. sec. **B** ⁹¹ forsitan quasvis ⁹² **F** angusto; corr. sec. **D** ⁹³ **F** om.; add. sec. **BD** ⁹⁴ Caeterum... consitas **A** Caeterum opinio tantae multitudinis, quoniam saepe potentio- rem eandem, quam autumat alios, onerat etiam prae (?) aliis, quo magis in paupertatem prematur. Alioqui sunt te[...]es seduli, omnique labore mendicitatem fugiunt, ut si non p[re]mentium (?) se opinioni, saltem vitae necessitati cum honestate succurrant. [Prae]ter agrum colunt quoque vineas, ex ea parte, [...] in meridiem spectant. ⁹⁵ **A** add. religionis vero sunt reformatae, templo ad praeconia verbi divini, et precum coeuntes, neque tamen catholicis deficientibus, qui eos inter consederunt ⁹⁶ **A** Varia, et hic **A** Alioqui et varia ⁹⁷ Romanae... antiquitatis **A** antiquitatis Romanae Hungaricaeque ⁹⁸ **F** aegro; corr. a nobis ⁹⁹ **BD** numosque ¹⁰⁰ **F** lateralorum; corr. sec. **BD** ¹⁰¹ **B** om. ¹⁰² **BD** litteris ¹⁰³ et id genus **F** om.; add. sec. **BD** ¹⁰⁴ Enim... ostendit **A** praeterquam quod ex omni parte leviter conversa humus urnarum, numuum, et id genus fragmentorum indicia eruit ¹⁰⁵ **A** add. ex ¹⁰⁶ **F** om.; add. sec. **ABD** ¹⁰⁷ **F** Kocsense; corr. sec. **BD**; rus *Kocsense* **A** om. ¹⁰⁸ **A** add. seu montis ¹⁰⁹ **F** om.; add. sec. **AB** ¹¹⁰ **A** et ¹¹¹ **F** per; corr. sec. **ABD** ¹¹² **AB** *Kocs* ¹¹³ olim... fuisse **A** ductas, et inlatas olim fuisse ¹¹⁴ ex terra **F** om.; add. sec. **AB** ¹¹⁵ **A** ibidem ¹¹⁶ eo tractu **F** eotractu; corr. sec. **BD**; **A** om. ¹¹⁷ **F** erutorius; corr. sec. **ABD** ¹¹⁸ **A** caeterum in ¹¹⁹ **A** illo ¹²⁰ **F** veteris, cuius; corr. sec. **AB** ¹²¹ **A** om.; **F** super sunt; corr. sec. **BD** ¹²² **AB** add. nempe ¹²³ **A** muri ¹²⁴ **F** tis; corr. sec. **B** ¹²⁵ **F** certi; corr. sec. **B** ¹²⁶ **BD** *Ioannem* ¹²⁷ **F** transactionem; corr. a nobis ¹²⁸ murorum... autumant **A** muri, silvis obsiti, quo (?) in castello sine dubio *Ioannes Hunniades* transactionem nobilem illam transegit. {29.} ¹ **A** pagus ² **F** add. et; del. sec. **A** ³ **F** dimiduo; corr. a nobis ⁴ **A** subterminatus ⁵ **A** om. ⁶ **F** om.; add. sec. **BE** ⁷ minor... fere **A** minor quidem eodem, nec minori **B** [...] in lautori (?) fere

et hoc ab oriente aestivo, praediis *Bileg*,⁸ atque *Grebecs*,⁹ ab hiberno¹⁰ praedio *Tömörd*, *Csicsó*¹¹ a meridie, ab occidente vicis¹² *Igmánd*, a septentione vero *Szöny*¹³ circumcludatur.¹⁴¹⁵ Aperta et hinc¹⁶ sunt omnia, sed colliculis¹⁷ tamen silvescentibus¹⁸ interstincta. Quorum uni amoene¹⁹ subiacet in aquilonem. Ab eadem plaga, palus etiam vico est, ex ubere quadam scatebra, sed quae²⁰ non raro ad fervidiores soles aestivos, inarescit.²¹²²

30.) *Kis-Igmánd*¹ viculus nobilium aliquot virorum:² *Ioannis*³ *Csejtey*, *Samuelis Eötvös*,⁴ *Michaelis Bodaj*,⁵ *Casparis Matocsányi*,⁶ et denique *Michaelis Nagy* liberis sedibus insignis.⁷ Suae his sunt villae urbanae ac rusticae, quamobrem⁸ student agricolationi, cum et proximum inde praedium *S. Mihály*, in sua habeant potestate. Collimitanei⁹ sunt¹⁰ ab ortu *Mocsa*,¹¹ ab occidente *Csém*, praedium *Antistitis Strigoniensis*,¹² a meridie¹³ vicus *Igmánd*.¹⁴

31.) *Igmánd*,¹ spectat ad *Gesztesiensem*² ditionem, vicus³ amoenior, quam melior, in ripa *Czonzonis*.⁴ Incolae sunt *Hungari*, qui una cum reliquis *Gesztesiensis*⁵ dominationis,⁶ isthic⁷ post captam *Budam*⁸ insederunt, ex eoque tempore, variis⁹ temporum calamitatibus¹⁰ exerciti,¹¹ [p. 114.] perdurarunt hucusque,¹² in¹³ commune¹⁴ non minus, quam hero¹⁵ utiles. Angustia agri frumentarii,¹⁶ per¹⁷ praedia *Csanag* et *Csicsó*,¹⁸ annuo pretio¹⁹ incolae coguntur rusticari.²⁰ Iisdem enim praediis, *Csicsó*²¹ ab²² occidente,²³ *Császár*²⁴ a meridie,²⁵ a septentrione vero²⁶ *Csém*, et iterum²⁷ a meridie *Szent Mihály*,²⁸ et *Csép*,²⁹ coarctatur.

32.) *Csep*, nobile¹ *Pázmándiorum*² praedium³ remotum⁴ a priori in meridiem quadrante milliaris, amoeno rure,⁵ erecto eo,⁶ et⁷ non minus frumento, quam viti benigno:⁸ quae

⁸ F *Billeg*; corr. sec. AE ⁹ F *Grebits*; corr. sec. A ¹⁰ E *hiberno* ¹¹ F *Csicsó*; corr. sec. A ¹² F *vicus*; corr. sec. AE ¹³ A *Szöny* ¹⁴ F *circumcluditur*; corr. sec. E ¹⁵ A *rescindatur* ¹⁶ A *heic* ¹⁷ F om.; add. sec. A ¹⁸ F *sylvastribus*; corr. sec. E ¹⁹ F *amaena*; corr. sec. E ²⁰ *sed quae* F *sedque*; corr. sec. E ²¹ F *in arescit*; corr. sec. E ²² *sed tamen... inarescit* A *hinc, atque inde tumulis, et colliculis silvescentibus*. <Quo>rum uni amoeniter subiacet in aquilonem. Ex eadem [mun]di plaga est etiam palus maior (?) [...] ex scatebra salit[...] (?) (a), arescens tamen saepe aes[tate] [...]ca. Laetus pagelli [prospe]ctus, incolae Reformati, sed gaudentes exercitio [religionis] nec desint Catholici {30.} ¹ F *Kiss Igmánd*; corr. sec. ABDE ² *viculus... virorum* B *sunt nonnullae curiolae virorum aliquot nobilium* ³ B *Iohannis* ⁴ AE *Ötves* ⁵ A *add. et qui primum erat ponendus* ⁶ AB *Matocsanyi* ⁷ B *insigni* ⁸ BE *quam ob rem* ⁹ F *collinatarum*; corr. sec. BDE ¹⁰ *liberis... sunt* A *qui in loco habitantes, villicationi student, possidentque praeter alia, praedium vicinum a meridie, nomine Sz. Mihály, alioqui sunt ei contermini* ¹¹ AB *Macsa* ¹² A *add. nec non rursus* ¹³ F *ameridie*; corr. a nobis ¹⁴ B *Igmánd* {31.} ¹ F *Igmánd*; corr. sec. ABDE ² F *Geszteseensem*; corr. sec. ABDE ³ A *pagus* B *viculus* ⁴ A *add. religionis Reformatae, mixtis et nonnullis Catholicis, quorum utrisque sui <sunt> plebanus, et concionator, templo tamen ob pluralitatem <prio>rum exercitio destinato, et permissio* ⁵ F *Gesztesiensis*; corr. sec. ABDE ⁶ A *ditionis* ⁷ A *locum* ⁸ *post captam Budam* A om. ⁹ A *per varias* ¹⁰ A *calamitates* ¹¹ A *conservati* ¹² F *huc adusque bono*; corr. sec. BD ¹³ F om.; add. sec. B ¹⁴ F *comuni*; corr. sec. BDE ¹⁵ BDE *haero*; F *add. suo*; del. sec. BDE ¹⁶ F *factum*; corr. sec. D ¹⁷ F *ut*; corr. sec. D ¹⁸ F *Csicsó*; corr. sec. DE ¹⁹ F om.; add. sec. DE ²⁰ *coguntur rusticari* F *rusticari coguntur*; corr. sec. DE ²¹ F *Csicsó*; corr. sec. DE ²² F *ad*; corr. sec. DE ²³ F *occidentem*; corr. sec. DE ²⁴ F om.; add. sec. E; F *add. et*; del. sec. DE ²⁵ *a meridie* F *ameridie*; corr. sec. D; E; *perdurarunt... meridie* A *propagatique, sortem agrestem, qualicumque regis et domini cum utilitate tuentur. Soli defectu arabilis, refugiunt ad praedia, Csanag, unum in occidentem, alterum Csicsó vicinum in meridiem, quorum agris excepto Csicsó pro annuo pretio redemptis utuntur, quod proprium eis non sufficit. Nam quemadmodum praediis Csicsó, et Csanag, ab austro [...]ivonio; A add. ita se* ²⁶ A *praedio* ²⁷ A om. ²⁸ A *Sz. Mihály* ²⁹ AB *Csep* {32.} ¹ A *curia* ² A *Pazmandiorum*; F *Pázmándiarum*; corr. sec. D ³ A om.; D *haeredium* ⁴ A *remota* ⁵ A *terreno* ⁶ A om. ⁷ *eo et* B *eo et qui*; F *eoque*; corr. a nobis ⁸ *non minus... benigno* A *fertili, vitisque feraci, vini boni, atque fortis*

egregie proficit, gignitque vinum,⁹ si non omni ratione, sic satis generosum.¹⁰ Contingit,¹¹ ab oriente *S. Mihály*, et *Mak*, a meridie *Ettbe*, ab occidente *Kis-Vas-dinnye*,¹² et a septentrione *Csanag*.¹³ Sunt aediculae complures;¹⁴ parvae quidem videntur sed [...] habitatu omnino commodae.¹⁵

33.) *Tarkány*¹ accensetur iuribus *S. Montis*² *Pannonii*,³ estque⁴ vicus⁵ frequens, et ante annos septemdecim fere inessus.⁶ Consideret in late⁷ patentibus⁸ campis, haud procul a rivo⁹ *Czonzzone*,¹⁰ ex quo¹¹ et palus restagnat, versus *Babolnam*,¹² praedium, cum quo¹³ a¹⁴ septentrione conterminatur; ex¹⁵ eadem parte vicinum¹⁶ ei porro¹⁷ est¹⁸ praedium *Ólbő*;¹⁹ ab oriente est *Kis Vasdinnye*,²⁰ et a meridie praedia *Apathi*²¹ atque *Botyán*.^{22 23} Reliqua in occidentem finibus *Comitatus Iaurinensis*,²⁴ et in eo vico *Öers* disterminantur.²⁵ Solum partim sabulosum, partim pullum, atque pingue, sed²⁶ uliginosum.

34.) *Babolna*¹ tenet² diversorium, et nonnullos inquilinos, atque aedícula sacra,^{3 4} elegantis⁵ et sumtuosae⁶ structurae,⁷ a *Francisco Szluba* excitata.⁸ Circum agri nudi sunt,⁹ et fructuosa¹⁰ inter *Tarkány*, *Bana*, *Igmánd*,¹¹ et *Áts*¹² rusticatio.¹³ Paret¹⁴ haeredibus¹⁵ eiusdem L. B.¹⁶ *Francisci Szluba*.

35.) *Bana*, exilis vicus,¹ in ripa rivi *Bakony folyása*.² Quod in via regia, qua *Budam* itur *Iaurino*,³ insedit,⁴ crebris militum itineribus⁵ est⁶ obnoxius. Incolitur ab *Hungaris*,⁷ estque inter plures possessores dispertitus.⁸ Quorum praecipui sunt:⁹ *Somogyi*, et *Comáromii*,¹⁰ quibus suae domus:¹¹ tametsi et¹² *C. Szapáry*¹³ possessionis partem aliquam capiat.¹⁴ Ambiunt autem vici¹⁵ terrenum¹⁶ ab oriente vicus¹⁷ *Áts*,¹⁸ et praedium *Babolna*,¹⁹ a meridie *Ólbő*,²⁰ et *Alap*, ab occidente rivus *Bakonyfolyása*,²¹ et a septentrione praedium *S. Ioannis*,²² quae tria posteriora, fines²³ provinciolae *Iaurinensis*²⁴ describunt.²⁵ [p. 115.]

⁹ F virium; corr. a nobis ¹⁰ quae... generosum A om. ¹¹ A contingunt ¹² F K. vadinnye; corr. sec. A ¹³ F Császár; corr. sec. A ¹⁴ sunt... complures A sunt autem complures aediculae; F plures aediculae; corr. sec. B; A add. honestioris mansionis ¹⁵ parvae... commodae AB pro sorte nobilium agrestem vitam ducentium {33.} ¹ AB Tarkány ² accensetur... montis A pertinet ad ditionem montis ³ F Pannoniae; corr. sec. AB ⁴ F om.; add. sec. B ⁵ F om.; add. a nobis AB ⁶ annos... inessus B frequens [...] [...] tri qui [...] [...] fere inessus F tria lustra rediturque iure postlimini; corr. sec. A; A add. religionis pariter Reformatae, et Catholicae ⁷ in late F om.; add. sec. AB ⁸ F apertis; corr. sec. AB ⁹ A add. stagnante ¹⁰ F Czonzc[...]; corr. sec. AB ¹¹ ex quo F ex [...]; corr. sec. AB ¹² B Babolnam ¹³ cum quo F quo quum; corr. sec. AB ¹⁴ F in; corr. sec. AB ¹⁵ F in; corr. sec. AB ¹⁶ F om.; add. sec. AB ¹⁷ A etiam ¹⁸ porro est F porrest; corr. sec. B ¹⁹ A Ólbő B Ólbő ²⁰ F Kiss Vasdinnye; corr. sec. AB ²¹ AB Apáthi ²² F Battyán; corr. sec. B ²³ A Botyan ²⁴ AB Iauriensis ²⁵ F disterminatur; corr. sec. B ²⁶ A add. ob aquas {34.} ¹ B Babolna ² F habet; corr. sec. AB ³ E aedícula sacra; F aedículam sacram; corr. sec. B ⁴ atque... sacra A cum tempello ⁵ A eleganti ⁶ A sumptuosa ⁷ A structura ⁸ F excitatam; ABD excitato; corr. a nobis ⁹ circum... sunt A reliqua sunt agri nudi ¹⁰ A amoena ¹¹ A Igmánd ¹² AB Acs ¹³ A villicatio ¹⁴ E pars; A add. adhuc ¹⁵ B heredibus ¹⁶ L. B. A om. {35.} ¹ A pagus ² AB Bakonyfolyása; DE Bakony Folyása ³ F Iaurinum; corr. sec. ABE; itur Iaurino A Iaurino itur ⁴ A ideoque; BF om.; add. sec. E ⁵ A commutationibus ⁶ A om. ⁷ A add. religionis mixtae, Reformatis suo gaudenti<bus plebano> ⁸ estque... dispertitus A sunt eius complures possessores ⁹ A add. <Fran>ciscus ¹⁰ F Comáromi; corr. sec. E ¹¹ quibus suae domus A qui et loco suas tenent mansiones ¹² F om.; add. sec. DE ¹³ A Szafary F Szapar[...]; corr. sec. D ¹⁴ possessionis... capiat A nonnihil in partes domini trahat ¹⁵ A pagi ¹⁶ F territorium; corr. sec. A ¹⁷ A pagus ¹⁸ A Acs; DE ¹⁹ Acs ²⁰ A Ólbő ²¹ A Bakonyfolyása ²² D S. Iohannis ²³ F vici; corr. sec. AE; A add. sunt ²⁴ ADE Iauriensis; F add. Bana; del. sec. ADE ²⁵ A om.

36.) *Áts* vicus¹ processus istius² ea parte extremus,³ qua a *Comitatu Laurinensi*⁴ in septentrionem dirimitur,⁵ estque illic⁶ vicinus vico⁷ *Igmánd*,⁸ sed⁹ milliarius tamen¹⁰ Germanici intervallo disiunctus.¹¹ Eadem¹² situs intercapedine¹³ et¹⁴ *Comaromio* dividitur,¹⁵ quod¹⁶ ei est¹⁷ in¹⁸ orientem aestivum;¹⁹ praedium *Csém*, et *Bábolna*,²⁰ a meridie;²¹ ab occasu *Bana*, et praedium *Sz. János*.²² Inde²³ sunt²⁴ deserta, *Vas*,²⁵ atque *Lovad*,²⁶ quorum²⁷ istud²⁸ agriculturae simul *Atsiensium*,²⁹ seruit.³⁰ Minus enim et his³¹ terrenum est,³² quam quod³³ coloniae sufficiat. Vastus enim,³⁴ et copiosus³⁵ vicus³⁶ est, positione depressa, inter colles³⁷ apertos, sed³⁸ planitiei,³⁹ quam collibus similiores, ac⁴⁰ rivo *Czonczzone*⁴¹ irriguos,⁴² qui in piscina ad pagum restagnat.⁴³ Solum undique⁴⁴ sabulosum et sterile, nisi ei caelum⁴⁵ faveat, crebrisque⁴⁶ imbribus madefaciat. Incolarum potiores sunt *Hungari*,⁴⁷ pauci *Germani*, undecunque collecti.⁴⁸ Heris⁴⁹ compluribus⁵⁰ sunt obnoxii: nam praeter comites *Eszterházios*,⁵¹ tenent quoque suas partes, *Archi-Abbas*⁵² *S.*⁵³ *Montis Pannonii*,⁵⁴ *Biroi*,⁵⁵ *Nedezky*,⁵⁶ et *Somogyi*,⁵⁷ nec non *Bezere*⁵⁸.

Praeter vicos, quos recensuimus, cultos iam et quomodocunque⁵⁸ inessos, multa, et toto sparsa *Processu* deserta occurrunt, *praedia*, nostris hominibus, usitato vocabulo, dicta, quorum quia ad vicos fere singulos meminimus, non est, ut eos denuo recenseamus. Duo in his praecipua ducuntur, non tam quidem⁵⁹ agrorum spatii, vel⁶⁰ ruris praestantia, quam *coenobiorum*, quae ostentant, adhuc⁶¹ rudibus memoranda: ut fas sit ea designare.⁶²

{36.} ¹ A *finitimus* ² A add. *pagus ex* ³ A om.; *ea parte extremus* F et *maximus*; corr. sec. BE ⁴ ABD *Iauriensi* ⁵ F *itur*; corr. sec. ABE ⁶ AB *ex eadem parte* ⁷ A *pago* ⁸ A *Igmánd*; F [...] *kall*; corr. sec. BE ⁹ add. sec. B; A *ei* ¹⁰ A om. ¹¹ A om.; F *distitus*; corr. sec. BE ¹² F *in orientem Tata*; corr. sec. BE ¹³ F *inter Capedine*; corr. sec. BDE ¹⁴ *situs intercapedine et* B om. ¹⁵ *eadem... dividitur* A *tantisper distat* *Comaromio* ¹⁶ F om.; add. sec. ABE ¹⁷ *ei est* F om.; add. sec. ABE ¹⁸ F *ad*; corr. sec. ABE ¹⁹ A add. *recluditurque ab Áts interiacente terreno Szóny; a hyberno autem oriente vicinum est ei* ²⁰ F *Bana*; corr. sec. AB ²¹ *a meridie* F *ad orientem hybernum*; corr. sec. AB ²² A add. *utrumque horum posteriorum milliarius Germanici interstitio* ²³ A *propius*; F *ac*; corr. sec. BE ²⁴ F om.; add. sec. AB ²⁵ F *Vass*; corr. sec. AB ²⁶ B *Lovád* ²⁷ F *quarum*; corr. a nobis ²⁸ *quarum istud A quod postremum in usum* ²⁹ *simul Atsiensium* F *illud pascui et fonicio agensibus (!)*; corr. sec. BE ³⁰ *simul... seruit* A *permittitur pauperculis* ³¹ F *bi*; corr. sec. AB ³² F *habent*; corr. sec. ABE ³³ *toti del. sec. B; A add. loci* ³⁴ add. sec. AB ³⁵ A *populosus*; F add. *hic*; del. sec. AB ³⁶ A *pagus* ³⁷ A add. *terreos, et* ³⁸ A om.; F *qui tamen*; corr. sec. BE ³⁹ F add. *potius*; del. sec. AB ⁴⁰ A om. ⁴¹ F *Czoncz*; corr. sec. AB ⁴² F *aquosi*; corr. sec. AB; *rivo... irriguos* A *irriguos rivo Czonczzone* ⁴³ F *restagnant*; corr. a nobis; *qui... restagnat* AB *cuius et piscina pago adiacet*; B *cuius et piscina vico adiacet* ⁴⁴ F *undiquaque*; corr. sec. AB ⁴⁵ A *coelum* ⁴⁶ F add. *id*; del. sec. AB ⁴⁷ *Incolarum... Hungari* A *Hungari sunt potiores*; A add. *et Reformati, suae permis<si> religionis exercitio, Catholicis tamen etiam, qui intersunt ex Hungaris, et Germanis, plebano Igmándiensi sacrorum causa subiectis* ⁴⁸ *pauci... collecti* om. apud A ⁴⁹ A *Alioqui et dominis* ⁵⁰ F *conpluribus*; corr. sec. A ⁵¹ A *Eszterházios*; A add. *Franciscum nempe Bakoniensem, et Ioannem Guthensem (?)* ⁵² A *Archiabbas*; F *archi abbas*; corr. a nobis ⁵³ A om. ⁵⁴ F *Pannoniae*; corr. sec. A ⁵⁵ A *Stephanus Biro* ⁵⁶ A *Michael Nedezky* ⁵⁷ A *<Fran>ciscus, Petrus, et Ioannis Somodii* ⁵⁸ F *quodammodo*; corr. sec. D ⁵⁹ F *tamquidem*; corr. a nobis ⁶⁰ F *et*; corr. sec. B ⁶¹ F *isthuc*; corr. sec. B ⁶² *Praeter... designare* A *Sunt, et heic complura loca, seu vestigia vicorum olim [...]siorum, sed qui adeo exiguis terreni[s] sunt (?), ut fidem exeg[...] potuisse incolas in eis habitare, [...] defectu. Re vera <hac> aetate aegre possent sufficere, quum et (?) illi, qui pagis [...] spatiosioris territorii, vix spiritum trahere possunt, qui [...]stia. Itaque ad praedia decurrend[...] facultatem eis [...] vicorum domini, alioqui neutiquam vivere ex propriis territoriis valituris. Non est, quod singula recenseamus. Adposuimus ea, cum situ, quo sunt, circa pagos. Duo eorum praecipua sunt, sed non tam loci, quam claustrorum, quae desolata ostendunt, aedificiis, memorabilia; quae proinde adponimus.*

1.) *Majka*,¹ subiacet arci *Gesztesiae*, inter² vicos³ *Környe*, et *Oroszleánykő*. Nomen,⁴ a *Dei Genitrice*, quam ore⁵ *Illyrio*,⁶ *Majka* dici, meminimus,⁷ accepisse, ex⁸ liquido⁹ colligitur. Superat¹⁰ nimirum¹¹ stupendae structurae templum, tecto nudum,¹² et testitudine protrata, deforme,¹³ parietibus tamen integris, licet fissis hinc illinc,¹⁴ et ex longa vastitate,¹⁵ foedatis.¹⁶ Instructi sunt quadrato¹⁷ e lapide, tesselati vermiculatique operis,¹⁸ et polito adeo,¹⁹ ut ne incrustari quidem fuerit eos necesse, si quem pietas incesserit molis restaurandae.²⁰ Nam nullo²¹ tectorio opere, intus extusve²² ornati [p. 116.] fuerunt;²³ quippe, nativo dolati saxi²⁴ nitore resplendentes.²⁵ Ipsa templi²⁶ moles²⁷ formam crucis referebat:²⁸ a²⁹ fronte erat³⁰ sanctuarium³¹ tripartito,³² atque ita exaedificatum,³³ ut³⁴ medium quidem³⁵ prominentius essent,³⁶ latera eius³⁷ retractiora,³⁸ quibus³⁹ sacrariae,⁴⁰ eleganti substructionum ordine,⁴¹ fuerunt⁴² adnexa.⁴³ Totum opus passus XL. longitudine non excedebat,⁴⁴ latitudine tamen passibus XX. fuit⁴⁵ angustius.⁴⁶ A latere eius dextro coenobium fuit,⁴⁷ ut fama est, *Templariorum*,⁴⁸ quod tamen minus⁴⁹ solidi fuit operis, ideoque⁵⁰ pari cum templo⁵¹ soliditate⁵² adversus tot iniurias⁵³ conservari non potuit, quin collapsum,⁵⁴ nil⁵⁵ nisi parietinarum informe rudus⁵⁶ retineret. Id claustrum, una cum templo, a *Minore*⁵⁷ *Matre* dictum comperimus.⁵⁸

2.) *Szent Kereszt* superest¹ in deserto *Kereki*,² in finibus comitatus,³ qua⁴ infra *Bokod*, *Albensis* provinciae,⁵ et ibidem praedio *Gerentsér* conterminatur. Distat autem *Majka*, milliari uno in occidentem. Forma templi par et⁶ huic est, nomenque⁷ a *S. Cruce* impertitum. Nec⁸ differt lapidum, quo substructum⁹ est, artificium. Nam et hic¹⁰ ex¹¹ saxo quadrato, tesselatoque ac polito parietes educti, et pari¹² fabricae modo¹³ instructi sunt; sed maiori studio atque expensa.¹⁴ Omnia enim augustiora sunt, magnificentioraque. Inaedificata praeterea simulacra varia et ornatus, pro aetatis indole¹⁵ varii operis

{1.} ¹ A add. *praedium* ² F *intra*; corr. sec. ABD ³ F *vicum*; corr. sec. AB ⁴ A *id* ⁵ add. sec. AB ⁶ ore *Illyrio* A *Thracum ore* ⁷ A *novimus* ⁸ F om.; add. sec. AB ⁹ A *claustrum eius nominis*; B *coenobio eius nominis* ¹⁰ A *praestat* ¹¹ AB *enim* ¹² tecto nudum A *privatum tecto* ¹³ F om.; add. sec. B ¹⁴ F *inde*; corr. sec. AB ¹⁵ et ex... *vastitate* A om. ¹⁶ A *foedatisque* ¹⁷ F *sic, hinc inde secto*; corr. sec. B ¹⁸ *instructi...* operis A *ii omnes quadrato saxo, tesselati, vermiculatique operis, instructi erant* ¹⁹ et polito adeo A *tam polito lapide*; F om.; add. sec. B ²⁰ *Si... restaurandae* AB om. ²¹ F om.; add. sec. E; *nam nullo* A *sine enim*; B *quam ob causam* ²² A *et extus* ²³ F *fuere*; corr. sec. BE ²⁴ B *saxi dolati* ²⁵ ornati... *resplendentes* A *constabant, et nihilominus quam incrustati resplendebant, nitore saxi, dolati quasi, et inalbati* ²⁶ ipsa templi A *ipsum templum*; F *totius templi ipsa tota*; corr. sec. BE ²⁷ A om. ²⁸ *formam...* referebat A *referebat formam crucis* ²⁹ F om.; add. sec. AB ³⁰ A *erant* ³¹ A *sanctuarium* ³² A *tria* ³³ F *ex aedificatum*; corr. sec. BDE ³⁴ *atque... ut* A om. ³⁵ A om. ³⁶ DEF *esse*; corr. a nobis; F add. *a*; del. sec. DE ³⁷ *essent...* eius A *reliqua utrinque; latera eius* F *latere eius*; corr. sec. E ³⁸ F *dextro, compressa*; corr. sec. AE ³⁹ A add. *utrinque* ⁴⁰ F *sacraria*; corr. sec. E ⁴¹ F *ordini*; corr. sec. E; *eleganti...* ordine A om. ⁴² A *erunt* ⁴³ F *adornata*; corr. sec. A ⁴⁴ A add. *sed* ⁴⁵ *tamen passibus XX. fu[it]* F om.; add. sec. A ⁴⁶ F *angustias*; corr. sec. AE ⁴⁷ *Totum... fuit* F [...]; add. sec. E; *coenobium fuit* A *erat claustrum* ⁴⁸ A *PP. Rubrorum* ⁴⁹ F [...]; add. sec. E ⁵⁰ *minus... ideoque* A *vili lapide, et cemento co[...]* ⁵¹ *cum templo* F [...]; add. sec. A; F add. *minus*; del. sec. A ⁵² F add. *ideoque*; del. sec. A ⁵³ *adversus tot iniurias* A om. ⁵⁴ A *dirutum (?)* ⁵⁵ F *nihil*; corr. sec. A ⁵⁶ *parietinarum... rudus* A *fragmenta muri* ⁵⁷ F *maiore*; corr. sec. AB ⁵⁸ F add. *Comitatus Comaromiensis de Processu Iaurinensi*; del. sec. ABE {2.} ¹ F *super est*; corr. sec. BE ² F *Kereki*; corr. sec. AE ³ F *nominatus*; corr. sec. AB ⁴ F *quia*; corr. sec. ABE ⁵ AB *provinciolarum* ⁶ F om.; add. sec. ABE ⁷ F *nomen*; corr. sec. E ⁸ F add. *hic*; del. sec. AB ⁹ A *instructum* ¹⁰ B *heic* ¹¹ B *e* ¹² *et pari* B *parique*; F *et panis*; corr. sec. AD ¹³ D add. *parietes* ¹⁴ F *impensa*; corr. sec. BD; *nam... expensa* A *nam et [et hic saxa] quadrata, tesselata, et polita, pa[rietes] continent, et pari artificio instructa sunt; [...] ostendunt curam, et studium, expensasque po[...]iories* ¹⁵ *aetatis indole* D *aetate indole*; F *aetate indoli*; corr. a nobis

vermiculati:¹⁶ hinc, et illinc¹⁷ marmor quoque politissimum distinguere¹⁸ opus advertimus.¹⁹ Ipsa moles aedificii et longior erat priori, et latior, sublimiorque. Opus univ-
sum, apsides²⁰ magno artificio †laqueatae²¹ opere† columnis innixae, splendide²² conca-
merabant.²³ Quod colligebamus, ex substructionum, et pendentium passim rudum²⁴
symmetria.²⁵ Utraque sacrariorum²⁶ parte, quae lateribus²⁷ templi haerescunt,²⁸ cochleae
erant, seu gradus †turbinati†,²⁹ quibus ad altiora ibatur, procul dubio in³⁰ turres, quae
iisdem³¹ supereminebant sacrariis; tametsi³² a tergo³³ fuerint turres, geminae eadem et
structurae tergum³⁴ praefulciantes.³⁵ Coenobium³⁶ sinistro aedis sacrae lateri³⁷ coaedifi-
catum fuit,³⁸ idemque multo vastius, quam *Majkense* illud.³⁹ Quorum omnium praeser-
tim templi⁴⁰ parietinae, sed multa luxata⁴¹ compage, visuntur adhuc:⁴² quamvis iam sil-
vis incretae,⁴³ et arboribus⁴⁴ immersae,⁴⁵ ut difficulter,⁴⁶ neque nisi ab his⁴⁷ adiri possint,
quos sacrorum⁴⁸ veneratio rudum, isthuc inducit.⁴⁹

MEMBRUM II.

DE

Comitatus Comaromiensis Processu Ujvariensi.

PROOEMIUM¹

Quemadmodum processus prior a *Iaurinensi*, ita hic ab *Ujvariensi* collimitaneo² nomen
accepit. Proximus enim oppido illi³ in aquilonem adhaesit. Ab ortu⁴ confinem habet
oram *Barsiensem*, et⁵ *Strigoniensem* a meridie, denique ab occidente *Danubii* intercurso

¹⁶ F *vermiculati*; corr. sec. BD ¹⁷ et *illinc* F *inde*; corr. sec. BD ¹⁸ F *distinguere*; corr. a nobis ¹⁹ *inaedi-
facata... advertimus* A *intercedunt etiam figurae plures, pluraque opera [...]*lata, hinc et illinc marmor quoque
politissimum, [...]e opus advertimus ²⁰ F *cespides*; corr. sec. BD ²¹ F *laqueatoque*; corr. sec. B ²² F *splen-
didae*; corr. sec. D ²³ *ipsa... concamerabant* A *ipsum autem aedificium [...]*t priori, et latius altiusque undique
absidis lapidibus laqueatis et splendidis ²⁴ F *ex earum*; corr. sec. B ²⁵ F *symmetria*; corr. sec. D; quod...
symmetria A om. ²⁶ F *sacrariarum*; corr. sec. BD ²⁷ F *latera*; corr. sec. B ²⁸ F *tenent*; corr. sec. BD
²⁹ F *limacei*; corr. sec. BD ³⁰ F *et*; corr. sec. B ³¹ D *eisdem* ³² F *tam esti* ³³ F add. *quoque*; del. sec. D
³⁴ D *eandem partem* ³⁵ F *ornantis* [?]; corr. sec. BD; *utraque... praefulciantes* A *ex utraque parte [...]*
*orum, quae latera templi tenent, cochleae erant, seu [...]*i, quibus ad altiora ibatur, procul dubio in <turres?>,
quae iisdem supereminebant sacrariis, tametsi a tergo [quoque?] fuerint turres, geminae eadem, et structurae
tergum ornantes ³⁶ F *caenobium*; corr. sec. BD ³⁷ *sinistro... lateri* F *lateri sinistro*; corr. a nobis sec. BD
³⁸ F *ad nexum erat*; corr. sec. BD ³⁹ *quam... illud* add. sec. D; *coenobium... illud* A [...]um latere sinistro
[...]nexum erat idemque multo vastius ⁴⁰ *praesertim templi* BD *templi praesertim* ⁴¹ F *luxa*; corr. sec. D
⁴² *parietinae... adhuc* F *eleganti muri prostat, hae*; corr. sec. B ⁴³ F *obsiti*; corr. sec. D ⁴⁴ F om.; B
propemodum; add. sec. D ⁴⁵ F *in mersi*; corr. a nobis ⁴⁶ AF *aegre*; corr. sec. B ⁴⁷ *neque... his* F om.; add.
sec. B ⁴⁸ BF *sacrum*; corr. a nobis ⁴⁹ *quos... inducit* add. sec. B; *quorum... inducit* A *quorum* (?), *praesertim*
templi eleganter muri prostant (?), *quamvis iam obsiti et [...]* *immersi, ut aegre adiri possint* {Membrum II.
et prooemium} ¹ A om.; F *praemium*; corr. sec. E ² A *collimitio*; F *collimitario*; corr. a nobis ³ *oppido illi*
A *eidem* ⁴ *ab ortu* F *ad ortum*; corr. sec. A ⁵ A om.

a processibus reliquis disternatur. Longus non magis, quam latus, tria milliaria est. Regionem, qua *Danubio* accedit, planam habet, apertam⁶ atque campestem,⁷ solo hic⁸ pullo, pingui et resoluta, arenoso illic et effoeto, ac *Danubii*, qua ei vicinus est,⁹ eluvionibus obnoxio. Magnam eius partem lacunae simul¹⁰ *Sitvae* et *Nitvae* intercipiunt. Reliqua plus minus milliario¹¹ remota a flumine eriguntur sensim in colles viniferos,¹² et silvestres; suntque solo partem maximam sabuloso, ac passim argilla permixto, tenacique, et¹³ tritici impatienti.¹⁴ Incolae partim *Hungari* sunt, partim *Slavi*; et quos forte¹⁵ liberata a *Turcis*¹⁶ ora post diuturnam vastitatem, ad incolendum¹⁷ admisit. Ii vero, quum ab annis plus quam quadraginta,¹⁸ nonnulli etiam L.¹⁹ agricolentur, nondum²⁰ tamen ita profecerunt facultatibus, quin²¹ adhuc †viae militaris onere, angustia rei domesticae†²² premantur,²³ quam eis obsidiones *Ujvarienses* nupera²⁴ seditione civili intulerunt.²⁵ Vicis colitur paucioribus, quam ora haec caperet;²⁶ †nam arcto et hic territorio circumscribitur.†²⁷ Alioquin crebra nobilitas utique domicilia²⁸ casis rusticis haud importune interserenda †[...].†²⁹ Quae in his castellorum merentur nomen, duo sunt: urbes, arces et opida †nulla†. Ergo de castellis tantum, et vicis, breviter habebimus.

SECTIO I.

DE

*De castellis huius Processus Ujvariensis.*³⁰

S Y N O P S I S.

I. *Castellum Gyallense: castelli situs et conditor: substructionum habitus: opportunitates, quae ambiunt¹ aedificium.*

II. *Castellum² Kurtakesziense: positio castelli campestris, sed erectior tamen: molem,*

quanta sit, operae Hungaricae, nec adhibitibus peregrinis,³ exstruxerunt: eius conditor: ob vicinitatem arcis Comaromiensis et Ujvariensis semper hoc in metu est.⁴

⁶ F om.; add. sec. **BD** ⁷ F *campestram*; corr. a nobis ⁸ F *huic*; **AB** *heic*; corr. sec. **D** ⁹ *Danubii... est* A *fere ubique amnis* ¹⁰ A *quoque* ¹¹ F *milliaria*; corr. sec. **AB** ¹² F *dumiferos*; corr. sec. **A** ¹³ F *sed*; corr. sec. **D** ¹⁴ **DF** *impatientis*; A *impatientes*; corr. a nobis ¹⁵ A om. ¹⁶ A *Turcis* A *barbaris* ¹⁷ *ad incolendum* F *adincolendum*; corr. sec. **A** ¹⁸ **AF** *triginta*; corr. sec. **B**; F add. *putent*; del. sec. **AB** ¹⁹ A *quadraginta* ²⁰ F *non dum*; corr. sec. **A** ²¹ F *quia*; corr. sec. **D** ²² *viae... domesticae* A *paupertate* ²³ F *praemantur*; corr. a nobis; *viae... premantur* **D** [...] *angustia premantur* ²⁴ F *nuperna*; corr. a nobis ²⁵ F *induterunt* [?]; corr. a nobis ²⁶ *quam... caperet* A *in quibus sunt plerique et incolarum egeni* (?) ²⁷ *nam... circumscribitur* A *arcto enim et heic territorio vici circumscribuntur* ²⁸ F *domitilia*; corr. a nobis ²⁹ F add. (*...tur*); del. a nobis ³⁰ *Processus Ujvariensis* A *huius processus* {**synopsis**} ¹ F *ambunt*; corr. sec. **E** ² F *Kastellum*; corr. sec. **E** ³ *nec adhibitibus peregrinis* F *eius*; corr. sec. **D** ⁴ *synopsis... metu est* A om.

I. *Castellum* GYALLENSE

*Castelli situs
et conditor:*¹

*substructionum
habitatus:*

*opportunitates,
quae ambiunt³³
aedificium.*³⁴

Castellum id cognomini vico insedit, milliari *Hungarico* ab arce *Comaromiensi* in septentrionem submotum.² Positione est campestri, et paululum ex planitie erecta, ante haec³ aliquot⁴ lustra eductum.⁵ Molitus id est⁶ Baro *Franciscus Szluba* ab *Iklád*,^{a.)}⁷ vir ob rerum patriarum scientiam, prudentiamque, [p. 118.] atque in rebus gerendis industriam,⁸ memoria posterum dignissimus. Is gentium exterarum cultu invitatus,⁹ voluit eos in primis,¹⁰ qui parvis substructionibus¹¹ sciunt idoneas commoditates¹² inaedificare, genere aedificii, non parvi quidem, sed compendiosi tamen, imitari. Amplum satis opus est, et oblongum, altumque,¹³ geminae¹⁴ contignationis mole,¹⁵ infra¹⁶ tamen et supra multo plus complectitur¹⁷ cubiculorum vel¹⁸ conclavium, quam quae maioribus illis, et¹⁹ in quadrangulum factis²⁰ possint instrui. In medio habet diaetam, tam longam eandem, quam totius aedificii latitudo permittit. Diaetae²¹ utrinque adsita²² sunt conclavia et hypocausta,²³ hero non minus, quam hospitibus, si qui adsint, accipiendis perquam opportuna.²⁴ Id autem quum sit in superiore²⁵ aedificii parte,²⁶ par et sub tecto mansionum et numerus est²⁷ et²⁸ ordo, tametsi minori²⁹ cultu. Infra eadem est³⁰ molis divisio, sed quae³¹ cameras praestat³² apothecas, frigidariaque. A fronte castelli³⁵ in orientem hortus procurrit, arboribus et vario florum genere³⁶ percutus; tergum murus claudit, forma adstructus³⁷ quadranguli. Hic familiae sunt habitationes, quae³⁸ ad oeconomiam adtinent,³⁹ †opportunitatis reliquae.[†]⁴⁰ Ornant aedificium turres turbinato fastigio⁴¹ adstructae, ut reliqua praeteream.⁴²

II. *Castellum* KURTAKESZIENSE¹

*positus castelli
campestris,
sed erectior
tamen:*²
*aedificii
forma:*¹⁰

Distat a priori in meridiem milliari itinere contra *Comaromium* in plano, collibus subiecta viniferis.³ Tumulus est, cui⁴ moles insidet, ita leniter et sensim⁵ fallente clivo,⁶ consurgens, ut quum ascendere non putarem, senserimus⁷ tamen nos⁸ adscendisse.⁹ Ipsum aedificium *Gyalliensi*¹¹ forma externa fere suppar, minus tamen, et tersiori commodiorique compendio. Ima humiliter instructa sunt,¹² neque¹³ tamen alia re¹⁴ magis, quam fenestris adparent extus, reliqua intime suffossa humo, et adobruta,¹⁵ cellarum

a.) Meminimus eius loco patrio Tomo IV. *Historiae, Comitatus Nitriensis*, Pars Specialis, Memb. V.

{I.} ¹ castelli... conditor A om. ² F subrutum; corr. sec. E ³ ante haec F arce hac; corr. sec. E ⁴ F aliquod; corr. sec. E ⁵ F editum; corr. sec. E ⁶ id est F idest; corr. a nobis ⁷ A add. [Hun]gariae in Cancellaria regni aulica a consiliis ⁸ atque... industriam A om. ⁹ A captus ¹⁰ eos in primis A in primis eos ¹¹ parvis substructionibus A compendiis ducuntur, et parvis domiciliis ¹² idoneas commoditates A commoditates idoneas ¹³ F ac tum quoque; corr. sec. A ¹⁴ F gemine; corr. a nobis ¹⁵ A substructione ¹⁶ F intra; corr. sec. A ¹⁷ F complectitur; corr. a nobis ¹⁸ A et ¹⁹ A om. ²⁰ A add. castellis ²¹ D diaeta ²² A adstructa ²³ A cubacula ²⁴ perquam opportuna A idonea ²⁵ F superiori; corr. sec. D ²⁶ A contignatione; F condignatione; corr. sec. D ²⁷ et numerus est AF est numerus; corr. sec. D ²⁸ A atque ²⁹ A add. factus ³⁰ eadem est F om.; add. sec. A ³¹ sed quae D quae [...]; F quem; corr. sec. A ³² F add. et; del. sec. AD ³³ F cumbunt; corr. a nobis ³⁴ opportunitates... aedificium A om. ³⁵ F om.; add. sec. A ³⁶ et vario florum genere A herbisque ³⁷ forma adstructus F ad trium; corr. sec. A ³⁸ F que; corr. a nobis ³⁹ F continent; corr. a nobis ⁴⁰ quae... reliquae A om. ⁴¹ turbinato fastigio F om.; add. sec. A ⁴² F praeter eam; corr. a nobis {II.} ¹ B Kurtakesziensi [!]; F Kurtakesz.; corr. a nobis ² positus... tamen AB om. ³ F vitiferis; corr. sec. E ⁴ F cum; corr. sec. A ⁵ F sensum; corr. sec. B ⁶ fallente clivo F attolente clivis; corr. sec. B ⁷ B sentiverimus ⁸ B om. ⁹ F assendisse;

ⁱ Locum in nota a.) citatum vide in BÉL 1735-1749(?) IV. pp. 510-511.

instar habentur. Quae supra haec sunt contignata,¹⁶ in medio longum caenaculum, pro operis latitudine, parte autem utraque hypocausta visuntur, hero et¹⁷ familiae ac¹⁸ hospitibus egregio suffectura. Totidem¹⁹ et tecto subsunt, quot in ipso palatio, con[p. 119.]clavia et²⁰ habitatiunculae, fenestris amoeniter distincta. Cetera ad modum,²¹ quem aetas haec adamavit, splendide²² non minus, quam magnifice adparata sunt.²³ Hypocausta altae operiunt²⁴ testudines,²⁵ eleganter in absides concameratae; parietes²⁶ augusti fenestras ianuis nihilo minores²⁷ habent; sed et²⁸ fornaces aequa cum laquearibus²⁹ altitudine, neque viliori attamen³⁰ artificio, quam in adparatissimis palatiis instructi sunt.³¹ Adde incrustationes³² et ianuarum³³ celaturas, quae omnia scite³⁴ elaborata videas. Et quum universa eo, quem in exteris³⁶ miramur, opere et artificio sint fabrefacta,³⁷ nihil tamen non a patriae profectum³⁸ opificibus.³⁹ Noluit enim operis⁴¹ auctor, idemque possessor, ipse *Hungarus*, ut vel minimum ab his,⁴² qui *Hungari* non essent, domui suae instruere-tur: non quod exteros odisset, sed quod vellet ostendere, etiam id domi⁴³ *Hungaros* praestare posse, quod alii non nisi⁴⁴ exterorum arte perfici posse opinabantur.⁴⁵ Est autem is *Ioannes Barinyai*, unius⁴⁶ legionis *Hungaricae*,⁴⁷⁴⁸ quae nomen eius refert, dux,⁴⁹ vir non minus comitate⁵⁰ civili, quam virtute bellica⁵¹ clarus.^{b.)}⁵² Illud maxime mireris,⁵³ quod amoenissime hic habitet: totius enim⁵⁴ rei familiaris occupationes fenestrae theatri ad modum⁵⁵⁵⁶ ex omni parte ostendere videbantur. Hinc segetes, illinc foenisecia, isthinc⁵⁷ vinea, et singulorum operae⁵⁸ obtutui †sistebantur†.⁵⁹ A tergo *Danubius* †et longinque late parens,† patentibus campis prospiciebatur; fronte colles viniferos, propiores⁶⁰ eos habebat. Et licet depressiori, quam erectiori situ exstructum sit aedificium, plures tamen, quam reris, toto ambitu comitatus ostendit: *Nitriensem*⁶¹ puto, *Barsiensem* atque *Strigoniensem*, quod quantae sit ad hilares secessus commoditatis, nemo, nisi in antro *Laci* enutritus, non advertit. Aura circumfunditur salubri, vegeta, et hinc atque inde pulcher rusticandi modus, venatio frequens et copiosa, et praeterfluente⁶³ amne *Sitva* piscatura. Sola arcis *Comaromiensis* vicinia funesti quid minari posse creditur, si obsideri eam contingat, quod tamen malum, propitium numen longe abesse iubeat.⁶⁴ [p. 120.]

*molem, quanta
quanta est, ope-
rae Hungarici,
nec adhibitis
peregrinis, ex-
struxerunt.*³⁵

*eius conditor,
bello clarus.*⁴⁰

*in metu est ca-
stellum ob arcis
Comaromii
viciniam.*⁶²

b.) Plurima huius specimina bello hoc difficillimo edidit, in *Silesia* nimirum, ad †*Rhenum*, in *Bohemia* atque apud *Batavos*. Feliciter!

corr. a nobis ¹⁰ *aedificii forma* **AB** om. ¹¹ **F** *Gyalense*; corr. sec. **B** ¹² *ima... sunt* **F** *ima humilis instructio est*; corr. sec. **B** ¹³ **F** *parte*; corr. sec. **B** ¹⁴ **F** *ne*; corr. sec. **B** ¹⁵ **F** *ad obruta*; corr. sec. **B** ¹⁶ **F** *consignata*; corr. sec. **AB** ¹⁷ *hero et* **F** *et hero*; corr. sec. **A** ¹⁸ **A** *ipsisque* ¹⁹ **F** *tandem*; corr. sec. **A** ²⁰ **A** om. ²¹ *ad modum* **F** *admodum*; corr. sec. **A** ²² **F** *solide*; corr. sec. **A** ²³ *adparata sunt* **A** *cohaerent* ²⁴ **A** *distinguunt*; **F** *aperiunt*; corr. sec. **D** ²⁵ **F** *testitudines*; corr. a nobis ²⁶ **A** add. *quoque* ²⁷ *ianuis nihilo minores* **A** *non minores ianuis* ²⁸ *sed et* **F** *sedet*; corr. sec. **A** ²⁹ **A** *absidibus* ³⁰ **A** om. ³¹ *in... sunt* **A** *alibi depositi sunt* ³² **A** *incrustationum*; **F** *incrustationis*; corr. sec. **D** ³³ **F** *forium*; corr. sec. **D** ³⁴ **F** add. *elegantior*; del. sec. **ABE** ³⁵ marginem **ABF** om.; add. sec. **D** ³⁶ **F** *ceteris*; corr. sec. **A** ³⁷ *et artificio sint fabrefacta* **A** *sint et artificio facta* ³⁸ **F** *profectuum*; corr. sec. **A** ³⁹ **A** add. *est* ⁴⁰ *eius... clarus* **A** om. ⁴¹ **A** *molis* ⁴² **A** *illis* ⁴³ *etiam id domi* **A** *domi etiam*; **B** *domi etiam id* ⁴⁴ *non nisi* **B** *sola* ⁴⁵ *alii... opinabantur* **A** *alibi exterorum exquisita arte paretur* ⁴⁶ **A** *summus vigiliarum* ⁴⁷ **A** *Desofiana*; **F** *Hungaricae Dersofiana*; corr. sec. **B** ⁴⁸ **F** add. *praefectus, et quae subinde*; del. sec. **B** ⁴⁹ *et quae... dux* **A** om. ⁵⁰ **AF** *urbanitate*; corr. sec. **B** ⁵¹ *virtute bellica* **AB** *bellica virtute* ⁵² notam b.) **A** om.; **B** post verbum *bellica* ponit; idem in nota om. *in Silesia... feliciter!*; in nota pro *ad Rhenum* **F** *adpuerum*; corr. a nobis (lectio incerta) ⁵³ **AB** *placebat* ⁵⁴ **B** om. ⁵⁵ *ad modum* **F** *admodum*; corr. a nobis ⁵⁶ *theatri ad modum* **B** om. ⁵⁷ **F** *isthic*; corr. sec. **B** ⁵⁸ **B** *operarii* ⁵⁹ *obtutui sistebantur* **A** *in obtutu erant* ⁶⁰ **F** *propiores*; corr. a nobis ⁶¹ **F** *Nitrienses*; corr. sec. **E** ⁶² *in metu... viciniam* **A** om. ⁶³ **F** *praeter fluente*; corr. a nobis ⁶⁴ *illud maxime... iubeat* **A** *eiusdem ergo studio et opere [...]*

SECTIO II.

DE

*De vicis Processus Ujvariensis.*¹

Lustrabimus et orae huius vicos, diligentia eo maiori, quo² et numero, quam in priori illo tractu, sunt pauciores, et opportunitatibus, quam illi fuerint, longe diversis.³

1.) *Isa*,⁴ Abbatiae *S. Thomae* vicus⁵ in ripa *Danubii* sinistra, dimidio milliari infra *Comaromium*, tantundemque⁶ distant⁷ ab eo in septentrionem⁸ *Hetény*, in orientem *Kurtakeszi*,⁹ atque *Marczalbaza*. Propius¹⁰¹¹ accedit vicus *Páth*,¹² eidem ripae impositus.¹³ Incolae¹⁴ *Hungari* sunt,¹⁵ quibus templum *Paulus*¹⁶ *Spáczay*,¹⁷ vicarius quondam V. Capituli Metropolitanus¹⁸ *Strigoniensis*, et loci huius abbas eleganti opere vico¹⁹ proximum exaedicari curavit.²⁰²¹ Vicus²² diu desolatus, *Slavis*²³ ante aliquot²⁴ lustra insessus est.²⁵ Caret²⁶ silvis, lignandique facultatem²⁷ aere²⁸ alibi redimit;²⁹ et quamvis solum pingue sit,³⁰ et omnium seminum ferax, crebris tamen exundationibus³¹ obnoxium,³² ideoque multorum detrimentorum³³ patiens. Quod autem a flumine remotum est, in arenas abit³⁴ sterile, et nullo labore gravi arari potest.³⁵ Ex ea³⁶ parte, qua³⁷ *Comaromiensi* territorio dirimitur,³⁸ ostendit aggeres vastos atque editos, castrum olim nescio cuius, quod accolae *Leányvár*, quasi *castrum virgineum* vocant.³⁹ Forma est quadranguli, lateribus aequa mensura singulis passus 150 complectentibus. Interne depressum est, erectum tamen, ubi diximus,⁴⁰ lateribus⁴¹ duplici aggere praemunitis. Eorum unus editior est, ruderibusque muri refertus.⁴² Crediderim, moenia castrum fuisse, quae fossa alta a superiori parte fluminis ad inferiorem usque circuibat;⁴³ ea rursus aggere alio murove⁴⁴ clauderetur, humiliori tamen, quam prioris est vestigium;⁴⁵ ultra quem iterum fossa priori suppar totum opus ambiebat.⁴⁶ Sunt,⁴⁷ qui barbarorum fuisse castrum existiment,⁴⁸ quod⁴⁹ *Romanis* limites a *Danubio*⁵⁰ infra *Szóny* trans⁵¹ idem flumen observantibus *Quadi* forte⁵² obsederint.⁵³ Et revera castrum hoc, illi, quod ibidem *Apolloniae*⁵⁴ Romanorum urbis⁵⁵ nomine quosdam vocare diximus, e diametro⁵⁶ oppositum est; sed quod barbaros auctores habuerit, vero multum

{sect. II.} ¹ *Processus Ujvariensis* AB huius processus ² F quod; corr. sec. D ³ lustrabimus... diversis AB om. ⁴ F *Izsa*; corr. sec. ABDE ⁵ A rus (?); ⁶ F tantumque; corr. sec. A ⁷ F distat; corr. sec. BD ⁸ in septentrionem F a septentrione; corr. sec. D ⁹ AB *Kurta-keszi* ¹⁰ F propius; corr. sec. A ¹¹ A add. tamen ¹² A *Path* ¹³ eidem... impositus A in eadem ripa ¹⁴ A om. ¹⁵ A add. religionis reformatae partim, partim catholicae, utraque plebano, stolae et sacrorum causa, adstricta ¹⁶ B *Paullus* ¹⁷ F *Spaczay*; corr. sec. D ¹⁸ BD om. ¹⁹ F vicum; corr. sec. A, ubi pago ²⁰ exaedicari curavit F exaedicavit ²¹ quibus... curavit A cuius rei causa templum etiam auctore Paulo Spaczai, vicario eiusdem V. Capituli, et loci huius abbate, eleganter exstructum est, pago proximum ²² B locus; F add. hic; del. a nobis ²³ D om. ²⁴ B haec quatuor; F conplura; corr. sec. D ²⁵ vicus... insessus est A alioqui locum diu desolatum incolae hi annis abhinc undecim insederunt ²⁶ A carent ²⁷ AB modum ²⁸ F om.; add. sec. B ²⁹ A redimunt ³⁰ A est ³¹ AB eluvionibus; F eum dationibus; corr. a nobis ³² F om.; add. sec. A ³³ multorum detrimentorum A detrimentum saepe ³⁴ F alio; corr. sec. A ³⁵ gravi arari potest A abigibiles ³⁶ ex ea F om.; add. sec. A ³⁷ parte qua F parteque; corr. sec. A ³⁸ F dirimit; corr. sec. A ³⁹ quasi... vocant A vocant, quasi castrum virgineum ⁴⁰ ubi diximus F om.; add. sec. B ⁴¹ A add. uti diximus, et ⁴² F refectus; corr. sec. A ⁴³ F operiebat; corr. sec. A ⁴⁴ A sive muro ⁴⁵ prioris est vestigium A prior, vestigio ostendente ⁴⁶ totum... ambiebat A ambiebat totum hoc opus ⁴⁷ F sut (!); corr. sec. A ⁴⁸ A om. ⁴⁹ F quo; corr. a nobis ⁵⁰ limites a Danubio A limitem Danubii ⁵¹ F erronee iterum trans; del. a nobis ⁵² *Quadi forte* A om. ⁵³ A obsisterint (!); idem add. [autu]mant (?); F obsederunt; corr. sec. D ⁵⁴ F *Apolloniae*; corr. a nobis ⁵⁵ F om.; add. sec. A ⁵⁶ A add. ut cum vulgo [...]ur

dissimile. Murorum enim et operis tam⁵⁷ artificiosi vestigia faciunt [p. 121.] nos dubios, ut⁵⁸ idem a barbaris excitatum credamus.⁵⁹ Quin immo⁶⁰ procliviores in eam essemus sententiam,⁶¹ eorundem id⁶² *Romanum* munimentum fuisse,⁶³ qui trans *Danubium* sive *Commercium*, sive *Apolloniam*⁶⁴ insederunt, excitatum nempe, ad observandos,⁶⁵ et eo felicius reprimendos a *Danubio* barbaros.⁶⁶ Nam⁶⁷ erat hoc tunc⁶⁸ *Romanis* in usu, uti⁶⁹ alibi ostendimus, hic⁷⁰ vero luculenter ex ruderibus colligimus;⁷¹ non tantum enim in castro saxa multa et *Romanae* artis muri fragmenta reteguntur,⁷² sed extra castrum etiam⁷³ ab angulo eius inferiori usque ad flumen adparent vestigia pontis, ut accolae tradunt, trans *Danubium* olim ducentis, in adversum latus.⁷⁴ Murus et hoc est, sive magis fundamenta muri, instar pontis⁷⁵ lati,⁷⁶ et *Danubio*⁷⁷ [...],⁷⁸ huius⁷⁹ tamen lapides partem maximam eruti,⁸⁰ atque aedificiis instructi⁸¹ sunt pridem.⁸² Numos praeterea⁸³ *Romanos* in iisdem istis ruderibus repertos hic versati⁸⁴ ipsimet oculis usurpavimus. Ceterum *Isam* nobilitaverunt castra MAXIMILIANI, quae anno 1594. ibidem posuerat, pontonibus flumen iungendi, *Tatensemque* obsidionem impediendi⁸⁵ gratia, tametsi ob tempestates irrito labore⁸⁶ atque sumtibus frustra factis recedere debuerint, uti iam alibi meminimus.

2.) *Páth*¹ colonia *Germanorum*, cuius templum² C. *Franciscus*³ *Gyulay*, vici †tunc† herus instauravit.⁴ Eadem ripa⁵ *Zsitva Tő* insedit,⁶ a septentrione iisdem, quibus prior vicus, puta *Kurtakeszi*⁷ et *Marczalháza*⁸ vicinus,⁹ ab oriente autem praedio *Nedeczkyano*,¹⁰ in quo villa colitur¹¹ nomine *Virthház*.¹² Rus viculi¹³ fons nobilitat,¹⁴ aquarum salutarium, qui¹⁵ compluribus venis¹⁶ ebulliens in lacum restagnat,¹⁷ colore albulo, odoreque medicato. Itaque quod vi morbis depellendis idonea¹⁸ pollet, balneariam tabernam¹⁹ ei²⁰ adstruxit idem herus, ubi aqua igni²¹ calefacta, et in vannas diffusa²² lavationibus adhibetur, confocillandis²³ membris e diuturno morbo debilitatis et infirmatis.²⁴ Procul dubio olim etiam balineis²⁵ inserviebat, ideoque *Germanicum* vici nomen *Bád*, <quod>²⁶ *Hungari* in *Páth* transformarunt.²⁷ [p. 122.]

⁵⁷ operis tam A tam operis ⁵⁸ A quin ⁵⁹ A adsentiamus ⁶⁰ quin immo F imo; corr. sec. D ⁶¹ essemus sententiam B sententiam essemus ⁶² F ad; corr. sec. D ⁶³ immo... fuisse A malimus et hocce illis ⁶⁴ F Apolloniam; corr. a nobis ⁶⁵ ad observandos F adadservandos; corr. sec. E ⁶⁶ qui trans... barbaros A qui illud trans Danubium tenuerant, Romanos nempe adscribere. Quid, quod propugnaculum illius hoc (veluti citadellam dicimus) esse potuit, ad eo felicius repellendos et reprimendos a Danubio barbaros ⁶⁷ A add. et ⁶⁸ F tum; corr. sec. B ⁶⁹ E ut ⁷⁰ F sic; corr. a nobis ⁷¹ hic... colligimus A et colligimus luculenter e ruderibus, tale hoc opus fuisse; B hic vero luculenter collegimus e ruderibus; F sic vero ex ruderibus luculenter colligimus; corr. sec. D ⁷² A leguntur ⁷³ extra castrum etiam A etiam extra castrum ⁷⁴ olim ducentis, in adversum latus F in aliud illud oppositum olim ducentis; corr. sec. E ⁷⁵ F prontis; corr. a nobis ⁷⁶ F lata; corr. sec. E ⁷⁷ et Danubio F om.; add. sec. E ⁷⁸ F add. et; del. sec. E ⁷⁹ huius A cuius ⁸⁰ A erecti; F exuti; corr. sec. E ⁸¹ A adplicati ⁸² A om. ⁸³ numos praeterea A alioqui et numos ⁸⁴ in... versati A numos (?) reperiunt, uti ⁸⁵ A add. et repellendi ⁸⁶ F tempore; corr. sec. A {2.} ¹ B Path ² F temporum; corr. a nobis ³ F Francisci; corr. a nobis ⁴ colonia... instauravit A pagellus ditionis Spect. Francisci [Gyulai?] de eadem, Germanis aliquot [?] insessus Catholicis, quorum tempellum etiam resuscitavit idem dominus ⁵ eadem ripa A eiusdem ripa; F eidem ripa; corr. sec. B ⁶ Zsitva Tő insedit A insedit Zitvatő ⁷ F Kurtakesz; corr. a nobis ⁸ F Marczelháza; corr. sec. B ⁹ iisdem... vicinus A iisdem pagis, Kurta-keszi, et Marczalháza, advicinatur ¹⁰ A Nedeczkyano ¹¹ A est ¹² AB Wirthház ¹³ F rivuli; corr. sec. B ¹⁴ rus... nobilitat A ex ea parte est in terreno pagelli fons ¹⁵ F quae; corr. sec. B ¹⁶ A add. expr[...] et ¹⁷ in... restagnat A lacum format ¹⁸ morbis... idonea A egregia ¹⁹ F tabellam; corr. sec. B ²⁰ F eidem; corr. sec. ABD ²¹ F igne; corr. sec. ABD ²² vannas diffusa A vanna [?] excepta; BDF vannos [!] diffusa; corr. a nobis ²³ B om. ²⁴ lavationibus... infirmatis A prodest haud modice [...] debilitatis et infirmis ²⁵ A balneo; F balineis; corr. sec. B ²⁶ DF om.; add. a nobis ²⁷ Bád... transformatum AF quod Bád Germanice vocatur, vico eidem nomen inditum mansit, lingua tantum Hungarorum in Path transformatum; B vicus ipse Bád Germanis vocatur, quod nomen Hungari in Páth transformarunt; corr. sec. D

3.) *Zsitvató*¹ seu *Sitvató* curia est ditionis eiusdem² in ostiis fluvii *Sitvae*, ubi is³ in *Danubium* exit,⁴ et pontone traicitur, quod *Germanis* fuerat *Zitva Münde*.⁵ Includitur territoriis a septentrione *Veitháza*,⁶ ab oriente *Radvány*,⁷ eodemque a meridie, reliqua *Sitva*⁸ et *Danubius* rescindit⁹ ab occidente.¹⁰ Incolae¹¹ humilibus aliquot¹² aediculis¹³ habitantes, liberi sunt, et ex arbitrio heri rusticantes: sed qui crebris amnis utriusque eluvionibus offunduntur¹⁴ adeo, ut si diutius compluat,¹⁵ securi ab aquarum fluctibus esse nequeant.¹⁶

4.) *Radvány*¹ Hungarorum colonia eadem ripa *Danubii* inter *Sitvato*, *Virthaza*,² *Madár* et *Mocs* posita.³ †Totidem sunt vici collimitanei,⁴ quorum⁵ ultimum ei⁶ a meridie est, in eadem ripa, et *Comitatu Strigoniensi*,†⁷ *Madár* autem⁸ ab oriente, reliqua duo in septentrionem. Regio circum⁹ aperta est,¹⁰ silvarum egena,¹¹ solo sabuloso, non tamen prorsus effoeto.¹² Ipsi incolae, uti¹³ novi, ita imbecilles adhuc, et¹⁴ qualicunque modo tolerabili fortunarum;¹⁵¹⁶ ditionis¹⁷ antehac¹⁸ *Gyallianae*, et¹⁹ *Nedeczianae*.²⁰²¹ Atque hic ille viculus²² est, quem infaustum²³ illud naufragium plus minus tercentorum hominum funestavit.²⁴ Annus erat MDCCXXX., dies autem²⁵ *Petro* atque *Paulo*²⁶ sacer,²⁷ quo navis plena messorum *Iaurino*, *Papa*, et reliqua illa regione †adsita†,²⁸ ad inferiores²⁹ oras faciendae messis caussa navigantium,³⁰ secundo *Danubio*, *Comaromio* defluxit feliciter,³¹ ad molas usque vici³² huius, quae in medio flumine ex anchoris †suspensatione†³³ visuntur. Plebs navi inerat³⁴ sexus utriusque numerosa, et quemadmodum futuros messorum esse oportet, vegeta, et ad omnem lasciviam prona. Ergo, ut tempus *Comaromio* digressi fallerent, cum secundo apertoque amne per amoenissimam regionem defluunt, nullum non rusticae hilaritatis genus edere occipiunt. Vino³⁵ hi se ingurgitabant, alii bachchantibus³⁶ similes in choreas ruebant, alii cachinnis³⁷ et festivis clamoribus, et quo non tumultu alio aërem implebant. Id cum pro longae navis, qua vehebantur, †a petulantia

{3.} ¹ A *Zitvató* ² curia... eiusdem A est curia eiusdem *Gyulaianae ditionis* ³ A om.; F hic; corr. sec. D ⁴ A incidit ⁵ quod... *Münde* A om. ⁶ A add. et ⁷ A *Radvány* ⁸ F *Zsitva*; corr. sec. D ⁹ F om.; add. sec. A ¹⁰ ab occidente A om. ¹¹ A add. eius ¹² F aliquod; corr. sec. A ¹³ humilibus... aediculis A aliquot humilibus aediculis ¹⁴ F obfunduntur; corr. sec. D; F add. terrae; del. sec. DE ¹⁵ F pluatur; corr. sec. D ¹⁶ liberi... nequeant A sunt liberi, vulgo nobiles, qui ex arbitrio tamen eiusdem heri seu domini locum habitant, multis tamen, et crebris amnis utriusque eluvionibus proluuntur adeo, ut secure nequeant domi considerare {4.} ¹ D *Rádvány* ² F *Verthháza*; corr. sec. E ³ Hungarorum... posita A nova Hungarorum colonia, quam spectabilis Franciscus Gyulai de eadem annis abhinc undecim imposuit, in eadem ripa Danubii, inter *Sitvató*, *Vértháza*, *Madar*, et *Mocs* ⁴ totidem... collimitanei A om. ⁵ A add. hoc ⁶ A eidem; E quidem ⁷ in eadem... *Strigoniensi* BF et *Comitatus Strigoniensis*; totidem *Strigoniensi* E totidem sunt vic[...]; quidem a meridie est, *Comitatus Strigoniensis*; corr. sec. A ⁸ E om. ⁹ A om. ¹⁰ A om. ¹¹ silvarum egena A silvis carens ¹² non... effoeto A et ex pa[...] utili. Praeter priorem dominum, sunt etiam *Nedeczkiis* suae hoc in pago portiones ¹³ A ut ¹⁴ AF add. miseri vivunt; del. sec. B ¹⁵ F om.; add. sec. E ¹⁶ qualicunque modo tolerabili fortunarum B [...] fortunarum ¹⁷ A ditioni ¹⁸ AF partim; corr. sec. E ¹⁹ *Gyallianae*, et F *Gyalianae*, partim; corr. sec. E ²⁰ et *Nedeczianae* A partim subiecti Francisco *Nedeczkió* ²¹ F add. familiae paret; del. sec. B, ubi vero ditionis *G[yulaian]ae* et *Nedeczianae* ²² A pagellus ²³ A funestum ²⁴ plus... funestavit A hominum plus quam tercentorum casu et interitu notum fecit ²⁵ A Divis; BE autem Divis ²⁶ B Paullo ²⁷ AF sacra; corr. sec. B ²⁸ F excita; corr. sec. E (lectio incerta) ²⁹ F inferiores; corr. sec. AB ³⁰ F naufragia; corr. sec. B ³¹ F faciliter; corr. sec. A ³² A pagi; F rivi; corr. a nobis ³³ ex anchoris suspensatione A contra [partem] vici superiorem; DE suspensae ³⁴ F in erat; corr. a nobis ³⁵ F viris; corr. sec. D ³⁶ F bachchantibus; corr. a nobis ³⁷ F cachimis; corr. a nobis

impeditius³⁸ in prora, carina atque puppi³⁹ facerent, †[...]sent,† pars, ut apertius lascivirent, in tectum provolant, ibique non una libidine, tanquam in rabiem acti bacchari⁴⁰ pergunt. Infirmius erat pro motu huius generis navium tectum, quam ut insa[p. 123.]nientem multitudinem diu ferre posset. Igitur dehiscere magis magisque coepit, atque hos, qui ex male feriata turba in fundo navis erant, adobruere, reliquos in tecto elidere.

It⁴¹ clamor caelo, resonatque fragoribus aether!ⁱ

Accidit namque in momento, ut navis carina validiori quodam et †cuspidato† tecti fragmento velut⁴² perforaretur, aquasque ictu oculi⁴³ acciperet,⁴⁴ tanto impetu irruentes, ut antequam †multitudo† observasset, †navim hiare iam obruta [...]⁴⁵ intus multitudoque manifestum et inevitabile videns periculum et exitium†.⁴⁶ Tunc⁴⁷ demum planctibus,⁴⁸ eiulatu,⁴⁹ atque inconditis clamoribus reboantes, [...] nunc mater anxia filium aut filiam, illic pater⁵⁰ suos quisque alibi;⁵¹ hinc incondito⁵² stridore an ululatu, in clamore [...] quibus praesens suppetebat⁵³ animus, vestes abiiciebant,⁵⁴ seque in profluentem mittunt,⁵⁵ nantes,⁵⁶ si possent, salutem quaesituri.⁵⁷ †Defluebant⁵⁸ [...]ra mersa navis,†⁵⁹ neque quidquam eius⁶⁰ observabatur, quam fragmenta tecti ex aquis quadam tenus prominentia, sed quae etiam avidè arripientium pondere mergebantur denuo, magnumque adhaerentium numerum secum trahebant in exitium. Illud in primis miserandum fuit, quod haec sub obtutu *Radvaniensium* fiebant,⁶¹ neque tamen ratio⁶² sufficebat, quemadmodum⁶³ infelicissimis mortalium possent⁶⁴ succurrere: deerant enim naviculae; nauetae vero, adverso periculo, scapha a navigio mature rescissa primi in continentem, ac postea ad⁶⁵ nota perfugia evaserant. *Adeo in vesaniente popello*⁶⁶ †ultima luctus occupavit†. Ferebantur tali sorte usque⁶⁷ ad pagum *Mocs* semihorii vel etiam horae defluxu, ubi semimortui quidam ab agrestibus in ripam protracti sunt; reliquos, quos flumen hausit, evomuit postea, et milliarium plus minus decem intervallo ripas funeribus foedavit. *Budae* profecto complura, nobis ibidem versantibus, cadavera protracta sunt, et sepulta, quos inter mater erat infantem secum suffocatum ita ulnis complexa, ut is non potuerit ab eadem avelli. Alia tamen felicior manu sinistra infantem afferens,⁶⁸ alia dextra comprehendens in continentem eluctata est.⁶⁹ [p. 124.] Ita nimirum infelici messorum huic

³⁸ **F** *impeditus*; corr. sec. **D** ³⁹ **F** *pupi*; corr. a nobis ⁴⁰ **F** *bachari*; corr. a nobis ⁴¹ **F** *est*; corr. sec. **B** et Verg. Aen. V. 451. ⁴² **B** om.; **F** *valu*; corr. a nobis (lectio incerta) ⁴³ *ictu oculi* **F** *multitudinis*; corr. sec. **B** ⁴⁴ **F** om.; add. sec. **B** ⁴⁵ *obruta [...]* add. sec. **B** ⁴⁶ *multitudoque... periculum* **B** *multitudo, aquis haurietur [?][...]* ⁴⁷ **B** add. *vero [?]* ⁴⁸ **F** *ploratibus*; corr. sec. **B** ⁴⁹ **F** *aeiulatu*; corr. a nobis ⁵⁰ [...] *nunc mater... pater* **B** *hunc virum hic uxor, filium ill[...]* *mater* ⁵¹ **F** om.; add. sec. **B** ⁵² **F** add. *clamore illic edito*; del. sec. **B** ⁵³ **B** *superabat* ⁵⁴ *vestes abiiciebant* **B** [...] *confestim abiiciunt* ⁵⁵ **F** add. *amnem*; del. sec. **B** ⁵⁶ **B** *nando* ⁵⁷ **F** *quesituri*; corr. sec. **B** ⁵⁸ **F** add. *et quisque observabat rippam* ⁵⁹ [...] *ra mersa navis* **F** *ex [...]* *ipsa navi*; corr. sec. **B** ⁶⁰ **F** om.; add. sec. **B** ⁶¹ **B** om. ⁶² **B** *modus* ⁶³ **F** *quem admodum*; corr. a nobis ⁶⁴ **F** *possint*; corr. sec. **B** ⁶⁵ **E** om. ⁶⁶ **F** *populo*; corr. sec. **B** ⁶⁷ **F** *erronee iterum usque*; del. a nobis ⁶⁸ **F** *afferem*; corr. a nobis ⁶⁹ *in continentem eluctata est* **D** *eluctata in continentem* **F** *eluctata est in continentem*; corr. sec. **E**

ⁱ Vide Verg. Aen. V. 228., 451.

manipulo⁷⁰ reddenda erat aquae⁷¹ terra, tum vita omnibus metenda ut⁷² fruges, sic⁷³ iussit⁷⁴ necessitas.^{c.)iii}

5.) *Vérth* forte a *Germanis* olim *Wirth*,¹ quod *villicum* significat, adpellatum.² Sed eo postea³ desolato, quum⁴ *Hungari* succederent,⁵ *Vérth* pro linguae suae genio nominaverunt. Itaque et *Vértháza*, quasi *domus villici*, a nonnullis vocitatur.⁶ Et revera non tam vicus⁷ est, quam rusticae quaedam fructuariae villae⁸ prope *Comaromium* ac inter *Radvány*, *Páth*, et *Marczálháza*,⁹ ipsumque¹⁰ *Comaromium*, quas laudati olim¹¹ *Gyulaii* et *Nedeczkyi*, *Franciscus* et *Stephanus* instruxerunt ad eum modum, ut villae fere urbanae dici mereantur. Nam praebent heris, quum rei familiaris causa accedunt, opportunas excubias.¹² Caeterum †situs,¹³ qui¹⁴ se sistit¹⁵ in ripa fluvii *Sitvae*, erecta¹⁶ est¹⁷ positione,†¹⁸ ne possit exundationibus infestari,¹⁹ amni ei²⁰ nimium familiaribus.²¹ Rus circum eam²² campestre²³ est, tumulosa planitie²⁴ adsurgens, neque tam²⁵ frugum sementi faciendae, quam pascuis idonea,²⁶ quamvis non desint agri²⁷ quoque frumentarii foecundi et sementem²⁸ benigne reddentes.²⁹

6.) *Marczálháza* obsedit¹ *Vérthazae*² in³ septentrionem semihorio, habetque ab oriente confinem⁴ *Madár*, a meridie *Páth*,⁵ ab occidente *Isam*, et *Kurtakeszi*, a quorum⁶ ultimo⁷ intermisso⁸ cespite,⁹ distinguitur, viciniaque tam arcte¹⁰ ei haerescit,¹¹ ut anserum quoque pascuum inter se communicent.¹² Olim pressius¹³ *Kurta-keszio* in meridie vicus¹⁴ adhaerebat, sed eo post deserto¹⁵ nunc ei¹⁶ ab oriente hiberno [...] adstructus

c.) Cicero Tusculum Lib. III.

⁷⁰ F *manipuli*; corr. a nobis ⁷¹ Cic. Tusc. Disp. III. 59. *terrae* ⁷² F *et*; corr. sec. Cic. Tusc. Disp. I. c. ⁷³ F *hic*; corr. sec. Cic. Tusc. Disp. I. c. ⁷⁴ Cic. Tusc. Disp. I. c. *iubet* {5.} ¹ F *Virth*; corr. sec. BE ² *Wirth*... adpellatum A *excultum*. *Wirth enim villicum Germanis significat* ³ A *post* ⁴ F *cum*; corr. sec. AB ⁵ A *successerunt* ⁶ *Vérth*... vocitatur A [...] *mutato Vérth nominarunt pro linguae suae [ge]nio*. Itaque et *Virtháza nonnullis adpellatur, [quasi] domus villici*; F *pro lingua (!) suae genio nomen villae in Vérth et Vérth háza, quasi domum villii (!) a nonnullis vocitatur*; corr. sec. B ⁷ *non tam vicus* A *nil aliud*; F *non tantum utilis*; corr. sec. B ⁸ *rusticae... villae* A *quaedam villicatio*; F *rustica quaedam fructuaria villa*; corr. sec. B ⁹ F *Marczal*; corr. sec. B ¹⁰ B *quas prope* ¹¹ B C. ¹² *opportunas excubias* B *oportunos secessus* ¹³ F *sitios*; corr. a nobis ¹⁴ F *quis*; corr. a nobis; *caeterum... qui* B om. ¹⁵ *se sistit* B *insistit* ¹⁶ F *e recta*; corr. sec. B ¹⁷ F om.; add. a nobis ¹⁸ B add. *ut* ¹⁹ A *vitari* F *infestare*; corr. sec. B ²⁰ *amni ei* F *amoene*; corr. sec. B ²¹ *exundationibus... familiaribus* B *exundationibus amni ei nimium familiaribus infestari* ²² B om. ²³ F *sinistre*; corr. sec. B ²⁴ F *planitiae*; corr. sec. B ²⁵ *neque tam* F *magis tamen*; corr. sec. B ²⁶ *rus... idonea* A *reliquum incingit campus, tumulosa planitie, non tam sementi faciendae, quam pascuis idonea; idonea* F *idonea (!)* ²⁷ F *erronee iterum agri*; del. a nobis ²⁸ F *sementum*; corr. sec. B ²⁹ B *ferentes; frumentarii... reddentes* A *conserendi fertiles* {6.} ¹ A *cedit* ² D *Wérthazae* ³ F om.; add. sec. D ⁴ A *conterminum*; AF add. *pagum*; del. sec. D ⁵ A *Path*; AD add. *et* ⁶ a *quorum* F *aquarum*; corr. sec. A ⁷ A add. *uno tantum* ⁸ F *interiacente*; corr. sec. D ⁹ D *caespite* ¹⁰ F *arcta*; corr. sec. D ¹¹ *viciniaque... haerescit* A om.; *haerescit* F *inhaerescit*; corr. sec. D ¹² *ut... communicent* A *ideoque anserum quoque pascua inter se miscet (!)* ¹³ F *pressus*; corr. sec. A ¹⁴ *Kurta-keszio in meridiem vicus* F *in meridiem vicus Kurtakeszio*; corr. sec. D ¹⁵ A *desolato* ¹⁶ A add. *est*

ⁱ Vide Cic. Tusc. Disp. III. 59.

ⁱⁱ De hoc naufragio primum Johannes Matolai in ms. A fusius narraverat. Quae ille scripserat, etiam in ms. B inveniuntur, sed ibidem a Belio lineis oblique traductis deleta sunt, ac in margine relatio naufragii sua manu transformata, locupletata et stylo suo accommodata est. Quae cum ita se habeant, varias lectiones inter textus manuscriptorum AB¹, atque B² necnon DEF plane inter se differentes annotare prorsus inutile supervacaneumque habuimus; nonnisi cum per manuscripta AB¹ textus mss. B² et DF fragmentosus mendosusve reparari posset, iis in auxilium advocatis.

fuit.¹⁷ †Incolae partim nobiles, partim rustici,¹⁸ qui¹⁹ indulgentia *Francisci Gyulay*, heri sui,²⁰ post lustra aliquot²¹ hic insederunt.†²² Ager²³ campestris est,²⁴ hinc atque inde erectus, et collinus,²⁵ praesertim²⁶ ea parte, quae in orientem abit. Illic enim specialis collis adsurgit, qui vite consitus vinum dat bonum, forte et grati gustus.²⁷ Nam et solum ei pullum est,²⁸ albo mixtum,²⁹ resolutum ad haec,³⁰ vitique fovendae³¹ gratum, et³² tempore fere toto³³ perpetuus auster est. Qua re³⁴ adversa herus³⁵ cum vina³⁶ generosa ex eodem saepe cogeret,³⁷ collis naturam nobiliori vitis genere³⁸ exploraturus³⁹ Tokaiensem, quia praestantissima esset, una cum eiusdem solo, quo ibidem tenebatur, huc copia magna intulit,⁴⁰ repastinatoque⁴¹ solo in eodem colle *Marczalháziensi*⁴² vitem⁴³ iusto sulcorum⁴⁴ ordine⁴⁵ deposuit. Adamavit pe[p. 125.]regrina vitis humum,⁴⁶ brevique ita convaluit, ut iam vitis sui⁴⁷ dissimilis videatur.⁴⁸ Etenim⁴⁹ quum in nativo solo⁵⁰ gracilis esset,⁵¹ hic vitem⁵² protrusit crassiorem⁵³ validioremque. Sed etsi incremento proficeret,⁵⁴ haud tamen degeneravit⁵⁵ fructu. Adfirmarunt, qui bibebant vinum huius,⁵⁶ ab eo, quod *Tokajini* bibitur,⁵⁷ non aliter, quam indicio⁵⁸ auctoris⁵⁹ discerni⁶⁰ potuisse, ita odoratum, coloratumque fuisse.⁶¹ ⁶² Est praeterea peculiaris hero villa ad eundem hunc⁶³ vicum, et huic egregia⁶⁴ agriculturae atque⁶⁵ foeniseciorum commoditas.⁶⁶ LAZIUS, nescio, nomine loci an erronea⁶⁷ fama deceptus,⁶⁸ *Marcellium* Romanum hic domicilium habuisse⁶⁹ tradit. Sed nullum aedificii vestigium superat, quod canam illam antiquitatem referret. Id nolim diffiteri, inscriptionem me habere *Romanam* ab amico communicatam, in qua expressa est *Marcelli* atque *Marcellinae*,⁷⁰ †denominatio†. Adfirmarunt incolae, fratres duos, virum ore Hungarico *Marczi*,⁷¹ seu *Martinum*, alterum alio nomine adpellatum, sortionem vici possedissee, atque ea post in duas divisa, harum alteram *Martinum* excoluisse, nomenque a domino, qui eam inhabitabat, *Marczihaza*, seu *Marczelháza* accepisse.⁷²

¹⁷ [...] adstructus fuit A om. ¹⁸ incolae... rustici A incolis partim nobilibus, partim rusticis ¹⁹ F om.; add. a nobis ²⁰ Francisci... sui A domini spectabilis Francisci Gyulay ²¹ post aliquot A ante annos quinque ²² hic insederunt ADF inessus; corr. a nobis ²³ A ora ²⁴ campestris est A est campestris ²⁵ erectus et collinus A erecta et collina; collinus F collinus ²⁶ A add. ex ²⁷ qui... gustus A [...] vino forti, et grati gustus ²⁸ A om. ²⁹ A add. et ³⁰ ad haec A om. ³¹ F fovenda; corr. sec. A ³² F om.; add. sec. A ³³ tempore... toto A om. ³⁴ qua re F quare; corr. sec. A, ubi vero ea re ³⁵ adversa herus A visa dominus ³⁶ A add. saepe ³⁷ saepe cogeret A demeret ³⁸ collis... genere A virtutem ipsius vitis genere nobiliori ³⁹ F exploratorus; corr. sec. A ⁴⁰ magna intulit A maiuscula transtulit; B maiuscula intulit ⁴¹ F repastinatoque; corr. sec. A ⁴² A Marczalhaziensi ⁴³ B om. ⁴⁴ iusto sulcorum F iuste summo; corr. sec. AB ⁴⁵ vitem... ordine A ordine iusto sulcorum ⁴⁶ A locum ⁴⁷ vitis sui F sitis; corr. sec. ABE ⁴⁸ A videretur ⁴⁹ B nam ⁵⁰ in nativo solo A domi ⁵¹ F om.; add. sec. A ⁵² hic vitem B heic materiam ⁵³ F crassionem; corr. sec. A ⁵⁴ proficeret F proficere; corr. a nobis; incremento proficeret AB validitate immutata est ⁵⁵ A degeneraverat ⁵⁶ A eius ⁵⁷ AB gignitur ⁵⁸ A historia; F inditio; corr. a nobis ⁵⁹ F auctoris; corr. a nobis ⁶⁰ F discernere; corr. sec. B ⁶¹ ita... fuisse A om.; B ita odoratum, collatumque sapuisse; F ita odoratum, collatumque aequae sapuisse; corr. sec. E ⁶² A add. anno autem fervidiori tulit uvam crebris auri punctis per folliculos sparsis conspicuas F add. anno autem fervidiori fructum tulisse se (?) uvam crebras auri punctis per folliculos sparsis conspicuas; del. sec. BE ⁶³ B hac [?] ⁶⁴ F egregiae; corr. sec. B ⁶⁵ F etiam; corr. sec. B ⁶⁶ est... commoditas A alioqui est eidem domino [...] ter villicationis modus, est agriculturae quoque et foeniseciorum pulchra occasio, circa pagum ⁶⁷ F arronea; corr. sec. E ⁶⁸ F direptas; corr. sec. A ⁶⁹ Marcellium... habuisse A Marcellum olim a Romanis positum heic stetisse ⁷⁰ F Marczellinae; corr. a nobis ⁷¹ denominatio... Marczi F om.; add. sec. AE ⁷² sed... accepisse A nos nil horum investigare potuimus, neque ii, qui accolunt, meminerunt vel minimum saltem vestigium [...] unquam vidisse, aut perc[...]. Jisse, quin [...] adfirmant fratres duos, virum ore Hungaro [...] seu Martinum, alterum ignorant, quo nomine [...] allatum unam portionem terrae possedissee, sed ea [...] in duas d[...] harum alteram Martinum loco isthoc [...] luisse, nomen [...] a domicilio, quod habitabat, Marczi[haza], seu errore nescio quo Marczalháza reliquisse

7.) *Kurta Keszi*, uti *Marczálháza*, *Páth*¹ habet a meridie, ita ab occidente² *Isám*,³ a septentrione autem *Hetény*, et *Szent Péter*, quorum hic⁴ milliari dimidio, reliqui duo breviori spatio⁵ ab eodem disterminantur. Paret hic *Baranya*⁶ *Ioanni* et *Emerico*, quorum uterque commoda hic habent⁷ domicilia, †*Ioanni*†⁸ in primis, cuius iam superius meminimus.⁹ Reliqui pagi incolae illorum subditi.¹⁰ Incolae¹¹ *Slavi* sunt;¹² templum¹³ sumptibus herorum excitatum est.¹⁴ Rus ei admensum¹⁵ priori haud dissimile est,¹⁶ amicum viti,¹⁷ sed iniquius frumentariae rei; modo lignandi pauco,¹⁸ aut penitus nullo.¹⁹ Quod²⁰ vinum adtinet, album²¹ est,²² et rubrum,²³ pulchro²⁴ collis in meridiem obiecti cultu,²⁵ qui²⁶ tamen²⁷ prius coepit, quam *Marczelháziensis*,²⁸ antiquiorique²⁹ gloria increbuit. Rus reliquum aquarum obnoxium est diluviis, *Danubius* enim saepe undis in *Zsitvam* retortis³⁰ ad castellum usque *Kurtakesziense*³¹ accedit.³² [p. 126.]

8.) *Madár*¹ obsidet² *Kurtakeszio*³ in orientem hibernum, in finibus *Comitatus Strigoniensis*, ubi eadem⁴ plaga⁵ conterminatur *Batorkeszi*⁶ bis mille circiter passibus⁷ remoto.⁸ Nomen vico⁹ aucupium dedisse aiunt, quod olim sive *MATTHIAS Corvinus*, sive optimatum quidam in colle pago supereminenti^{10 d.)}¹¹ frequentavit. *Madár* enim avim denotat *Hungaris*. Locus certe¹² aucupio hic,¹³ si usquam alibi, est maxime opportunus.¹⁴ Hodie collis idem¹⁵ praestat vini culturam, studio heri usque adeo nobilem, ut nulli hac ora alii postponi queat, neque terrae ingenio,¹⁶ neque vini gloria. Sunt autem vineae¹⁷ ea parte, qua vicus¹⁸ in aestivum orientem respicit, colle meridiei¹⁹ obiecto. e.)²⁰ Est enim ea pars

d.) Collis hic *Várhegy* vocatur, quia vestigia habet arcis, aut domicilii alterius.

e.) Nomen ei *Dopsabegy*, qui ab eo abit versus *Bátorkeszi*, *Akhegy*, his obiectus vico ab occidente *Kövecshegy*, ultra *Köhegy*, et ab eo retractius *Leshegy*.

{7.} ¹ *Marczálháza, Páth* A *Marczálháza* ² ab occidente A ab occasu; F ab occidente; corr. a nobis ³ F *Isám*; corr. sec. A ⁴ A ultimus ⁵ breviori spatio A propius ⁶ A spectabilibus *Baranyais* ⁷ uterque... habent A *urtisque praeclara sunt* ⁸ malim *Ioannes* ⁹ cuius... meminimus A qui supremi vigiliarum praefecti in regimine *Dersfiano* auctoritatem, castello pulchro tuetur ¹⁰ A subiecti ¹¹ B vici incolae ¹² F add. plurimi, sumptibus herorum deducti, partim catholici (!), partim Lutherani, a quibus tamen; del. sec. B ¹³ B add. his ¹⁴ incolae... est A sunt *Slavi*, nova, ante annos triginta deducta colonia, religionis partim Catholicae, partim Lutheranae, quibus tamen plebanus *Isensis* praeest; est etiam tempellum sumptibus herorum excitatum; est B om. ¹⁵ rus ei admensum F terrenum sabulosum; corr. sec. B ¹⁶ F om.; add. sec. B ¹⁷ amicum viti F om.; add. sec. B ¹⁸ F pare; corr. sec. B ¹⁹ terrenum...nullo A ora eius priori haud dissimilis, fertilis vini, sed sterilis tritici, atque frumenti, modo lingandi penitus nullo, aut pauco ²⁰ AB add. ad ²¹ AB album ²² B id gignitur ²³ B rubellum ²⁴ AF pulchra; corr. sec. B ²⁵ AF cultione; corr. sec. B ²⁶ AF quae; corr. sec. B ²⁷ AF add. iam; del. sec. B ²⁸ A *Marczálháziensis*; B *Marczelháziensis* ²⁹ F antiquioris pecoris; corr. sec. B ³⁰ F renovitus; corr. sec. B ³¹ F *Kurta Kesziense*; corr. a nobis ³² rus... accedit AB Sed aquarum abundat diluviis, [Da]nubius enim saepe undis in *Zitvam* re[fort]tis usque ad castellum *Kurtakesziense* excedit; accedit F excedit {8.} ¹ A add. redit ad *Gyulaianam* ditionem ² A estque ³ F *Kurtakeszio*; corr. a nobis ⁴ F eidem; corr. a nobis ⁵ eadem plaga A in eundem ortum ⁶ F *Kurtakeszio*; corr. sec. A ⁷ bis... passibus A semiborio ⁸ A add. in meridiem vicinus pagus *Mocs*, pari intervallo, ut *Bátorkeszi*, tamen remotius ad *Danubium*, ibidem in occidentem [...] terminos cum nostris vicus *Radvány* et ab [...] *Marczálháza*, nec non, uti diximus, *Kurtakeszi*, septentrione autem habet terminos [...] partim [...] *Sz. Péter*, partim cum *Ujgyalla* pagis, plusquam dimidio milliari distantibus, diremtisque montibus [...] quae autem Belius in ms. B deleri iussit ⁹ A pago ¹⁰ F super eminenti; corr. a nobis ¹¹ in nota d.) post hic A add. etiam; pro *Várhegy* F *Várhegye*; corr. sec. AB; pro domicilii A castelli; F *Danubii*; corr. sec. B ¹² locus certe A locusque ¹³ A heic ¹⁴ A add. quidquid eius rei sit ¹⁵ collis idem A om. ¹⁶ A aptitudine ¹⁷ A add. illae ex ¹⁸ A pagus ¹⁹ B meridie ²⁰ in nota e.) pro nomen ei *Dopsabegy* F nomina collium sunt; corr. sec. B; ibidem pro *Akhegy* F *Várhegy*; corr. sec. B; ibidem pro *Kövecshegy* F *Köveshegy*; corr. sec. B; ibidem pro retractius F retractior; corr. sec. B

tota edita, atque collina, crebris divisa valliculis.²¹ Quin et ipse vicus²² vallem tenet,²³ rivulo, quem eminentior²⁴ palus demittit, interfluente.²⁵ Incolunt eum *Hungari*,²⁶ patientes laboris,²⁷ atque adeo²⁸ non plane nulla re familiari:²⁹ nam et *Cereri*³⁰ student, et *Baccho*, bona³¹ plerumque fructus ubertate.³²

9.) *Szent Péter* accensetur¹ ad ditionem Gubernii² *Comaromiensis*. Positus est³ hilari valle inter amoenos colles, partim silvestres⁴ eos, partim vite consitos.⁵ Habet viam regiam,⁶ qua *Ujvarino Strigonium* versus itur, molestam olim incolis, cum miles ultro citroque commearet.⁷ Vicini ab oriente hiberno vici sunt⁸ *Madár*,⁹ aestivo *Uj Gyala*, in meridie¹⁰ *Kurtakeszi*,¹¹ ab occidente *Isa*, atque *Hetény*.¹² Terrenum est¹³ sabulosum, agricultura parva,¹⁴ incolae *Hungari*.¹⁵ Vinum, quod ager producit, accedit *Madariensis* famam.¹⁶ 10.) *Hetény*, exilis *Hungarorum* colonia,¹ indulgentia antistitis *Strigoniensis*² nuper³ huc allecta.⁴ Agri *Hetényiensis*⁵ partem, quae vico admensa est, MARIA regina, BELAE IV. coniunx *Simeoni* †*Ven*†, Capituli *Strigoniensis* lectori anno 1264. III. Idus Novembris primum donaverat, quo quidem iure possidebatur.ⁱⁱ Illam portionem iidem lectores ad annum usque 1504.⁶ [tenuerant].⁷ Tunc vero WLADISLAUS⁸ II. *Polonus* vicum universum iure perpetuo *Thomae* IV. cognomento *Bakáts* archiepiscopo⁹ donavit, cuius rei fidem mihi praestiterunt tabulae regiae, quae in Archivo [p. 127.] *Strigoniensis* Archipraesulis superant hodieque. Ab eo tempore haeredium est¹⁰ archiepiscoporum *Strigoniensium*¹¹ vicus, neque tenuis extra modum, neque copiosus. Vicinus¹² priori est a meridie, habetque ab eadem plaga *Isam* quoque conterminam, cum contra ab oriente terreno *Comaromiensi* definiatur. Quantocunque autem agro circumfunditur,¹³ totus is exundationibus, *Sitvae* potissimum, qui eum¹⁴ ab occidente describit, non raro foedatur.¹⁵ Solum huic arenosum, vitis et silvae †[...], ut†¹⁶ necesse habeant¹⁷ incolae, rure ad commode rusticandum

²¹ EF valliculis; corr. a nobis ²² A pagus ²³ vallem tenet A etiam tenet vallem ²⁴ B superior ²⁵ rivulo... interfluente A rivulo interfluente, [...] superior palus demittit ²⁶ A add. cum libero religionis, quam colunt, exercitio ²⁷ F laboris patientes; corr. sec. BE ²⁸ F adeo; corr. sec. AB; atque ideo AB ideoque ²⁹ laboris... familiari A laboris patiens [...], ideoque conditione haud postrema ³⁰ F caeteri; corr. sec. B ³¹ B [...]paro ³² nam... ubertate A contendit etiam non agri, sed vini etiam cultu, meliorem, quam rusticam indipisci vitae rationem {9.} ¹ A spectat ² F gubernationis; corr. sec. ABE ³ positus est A om. ⁴ B silvestres ⁵ hilari... consitos A in amoena valle inter colles, undique erectos, non altos quidem, sed amoenos, partim ob silvas succrescentes, partim vineas; F add. P. (?); corr. a nobis ⁶ habet... regiam A est in via regia ⁷ molestam... commearet A om.; F militia frequens commeat; corr. sec. B ⁸ vicini... sunt A habetque vicinos pagos ab oriente hiberno pagum ⁹ AB add. ab ¹⁰ in meridiem A a meridie ¹¹ A add. et ¹² A add. omnia prope, complurisque vix quadrante distant milliaris ¹³ terrenum est A solum et heic ¹⁴ A pauca ¹⁵ A partim Catholici, partim Reformati, quorum utrisque sui sunt plebanus, et concionator ¹⁶ vinum... famam A vino etiam dant operam, sed non tali, ut Madarienses, gloria. Vilius enim heic gignitur {10.} ¹ Hungarorum colonia A Reformatorum coloniola; idem add. annos ante [...]decim; colonia F coloniae; corr. a nobis ² A add. loci domini ³ A om. ⁴ A deducta; F allectae; corr. a nobis ⁵ F Herényiensis; corr. a nobis ⁶ F 1604.; corr. a nobis ⁷ add. a nobis ⁸ F Vladislaus; corr. a nobis ⁹ F archi episcopo; corr. a nobis ¹⁰ F om.; add. sec. D ¹¹ archiepiscoporum Strigoniensium B [Strigoniensium archiepi]scoporum ¹² F vicino; corr. a nobis ¹³ B fundi[tur?]; F circumfunditur; corr. sec. D ¹⁴ qui eum B quem cum; F tamen eum; corr. sec. D ¹⁵ F fraudatur; corr. sec. B ¹⁶ [...] ut F numerosiori haud (?); corr. a nobis ¹⁷ F habent; corr. sec. D

ⁱ quod ex descriptione huius pagi a Matoloia conscripta in ms. A reliquum est, id a Belio in ms. B deletum.

ⁱⁱ In errore est Belius; diploma enim illud non quidem Simeoni, sed Sixto lectori Strigoniensi a regina promulgatum. Cf. MNL OL DL-DF nr. 248144.

alieno, pretioque¹⁸ redempto uti;¹⁹ quod in praedio²⁰ profecto *Lándor*,²¹ partim inter *Nitram*, et *Zsitvam* factitare eos accepimus. Non est diu, cum *Ioannes Kováts* archiepiscopo a geometra, familiaris noster, ad ruinas templi huiatis, *Sitvae*²² amni vicinas, lapides *Romanam* antiquitatem²³ loquentes detexit,²⁴ et liberali manu²⁵ nobiscum communicavit. Alter²⁶ e rubro marmore ritu *Romano* fabrefactus, quinque pedes longus,²⁷ latus tres, hanc refert inscriptionem:

D. M.
M. F. VFICIO M. FIL.
VEL MARCELLO
AQVIL.²⁸
S. LEG. I. ADI. P. F.
VLPIA VITA
CONIV²⁹
ET F.³⁰ VFICIA
MARCELLINA
FILIA
HE. F. C.³¹

Quam ita³² interpretor:³³

Diis Manibus
Marco Flavio Uficio³⁴ Marci filio
Velleio Marcello
Aquilae
Signifero legionis primae³⁵ adiutricis Publii Filio.
Ulpia Avita.
Coniux.
Et Flavia Uficia³⁶
Marcellina Filia.
Heredes³⁷ fieri curaverunt.

11.) *Uj Gyalla*, adsidet vico *Sz. Péter*¹ ad orientem aestivum,² trans collem silvestrem, in vallicula silvis³ undiquaque⁴ obsessa, et rivulis⁵ irrigua. †*Curiola* olim erat⁶ *O Gyallae* inserta territorio, quam tamen⁷ L. B. *Franciscus*⁸ *Szluha* [...]†⁹ ab eodem [p. 128.] quasi

¹⁸ *pretioque* F *pretio*; corr. sec. D ¹⁹ B *qua[erere?]* ²⁰ *in praedio* F om.; add. sec. B ²¹ B add. *partim inter Danubium et Nitram* ²² F *sitis*; corr. a nobis ²³ F *antiquitatum*; corr. a nobis ²⁴ F *detexerit*; corr. sec. D ²⁵ *liberali manu* F *liberaliter*; corr. a nobis ²⁶ F *alteri*; corr. sec. B ²⁷ *quinque pedes longus* F *orgias ad*; corr. sec. B ²⁸ F *AQIL*; corr. sec. B ²⁹ EF *CONIVX*; corr. sec. B ³⁰ EF *T*; corr. a nobis ³¹ B add. *Diis Manibus Marco Flavio UFICIO Marci FILIO VELLEIO MARCELLO AQUILAE Signifero LEGionis I. ADIutricis Publii Filio. ULPIA AVITA. CONIUX. ET Flavia UFICIA MARCELLINA FILIA. HERedes Fieri Curaverunt* ³² *quam ita* F *quod sic*; corr. sec. BE ³³ F *interpreator*; corr. sec. E ³⁴ F *V. Ficio*; corr. sec. B; F add. *filio*; del. sec. B ³⁵ F *I*; corr. sec. B ³⁶ F *V Ficia*; corr. sec. B ³⁷ F *aedes*; corr. sec. B {11.} ¹ *Sz. Péter* A *S. Petri*; D *St. Pétri* ² F om.; add. sec. B ³ F *aequis*; corr. sec. A ⁴ AB *undique* ⁵ A *fontibus* ⁶ *olim erat* A *erat olim* ⁷ *quam tamen* F *qua tam*; corr. sec. A ⁸ F *Francisci*; corr. a nobis

rescindens, deductis nonnullis¹⁰ *Slavis* ante annos aliquot¹¹ insideri curaverat, et ut eo melius proficerent,¹² singulos binis iumentis¹³ instruxerat. Atque dederunt sane operam, uti¹⁴ labore adsiduo,¹⁵ expectationi heri satisfacerent,¹⁶ sed quia rus,¹⁷ quod admensum acceperere, angustius erat, quam quae pariori etiam rusticationi sufficeret, neque, quod exstirparent, subigerentque in agros, sufficeret,¹⁸ non poterant convalescere. Caeterum obsident¹⁹ vicum *Ó Gyalla*,²⁰ et *Bagota* ab occidente, ab ortu *Madár*, et *Perbete*,²¹ modico singuli intervallo diremti.

12.) *Berbete*¹ ditionis archiepiscopatus *Strigoniensis*, priori in septentrionem quadrante uno milliariis vicinus.² Paulo remotius insident in orientem aestivum³ <*Fűr*>⁴ et *Csúz*; sed in meridiem⁵ longius multo recedunt *Bátor Keszi* atque *Madár*,⁶ at vicinissimum ei a septentrione adsedit⁷ desertum *Sz. Miklos*, quod ad *S. Montem Pannoniae* spectat. Rus vici apertum est,⁸ et quadamtenus silvis obsessum.⁹ Solum pullum et fertile, siticulosum tamen, et angustius, quam quod uberiori agricolationi, pro frequentis coloniae modo sufficiat.¹⁰ Sed iter militare, quod hac ex inferiori¹¹ Hungaria *Strigonium* ducit, res incolarum nimio opere adfligit.¹² Accedunt¹³ vico¹⁴ praedia quoque *Farkasd* et *Bajts*,¹⁵ quae utraque penes praedium *Sz. Miklos* procedunt in occidentem.

13.) *Kürth*¹ eiusdem vicus dominationis,² dimidio milliari a *Perböte*³ seiungitur⁴ in orientem. Confinis⁵ est⁶ a meridie *Comitatui Strigoniensi*, et in eo vicis *Bátor Keszi*⁷ et *Kiss Ujfalu*,⁸ curiae item *Iacobi Ivanitsii*,⁹ ab aestivo oriente¹⁰ *Magyar Szölgyén*,¹¹ denique¹² a¹³ septentrione¹⁴ *Fűr*.¹⁵ Ipse vicus colli subsitus est¹⁶ silvestri et vitifero,¹⁷ penes paludem a *Fűr* huc¹⁸ protensam, in amoena valle agris frumentariis et vineis iucundum¹⁹ in modum

⁹ curiola... *Szluha* **D** [...] agro huiate colebatur [...] [...] **F** add. *aquarum peculiari* [...] del. a nobis ¹⁰ *rescindens... nonnullis* **F** *rescindere deducit*; corr. sec. **B** ¹¹ *ante... aliquot* **B** om. ¹² **F** *perficiant*; corr. sec. **B** ¹³ *singulos binis iumentis* **AB** *binis iumentis singulos* ¹⁴ *dederunt sane operam, uti* **F** *ad barbarorum ipsi*; **A** *intenderunt isti*; corr. sec. **B** ¹⁵ **F** add. *ut*; del. sec. **B** ¹⁶ **F** *satis facerent*; corr. a nobis ¹⁷ *quia rus* **A** *quod p[er]...* ¹⁸ *rus... sufficeret* **F** *parvum erat, quod occuparunt, terrenum [... ..] praeterea et rus admensum neque [...]* *parent, subigerentque in agros [...]*; corr. sec. **B** ¹⁹ *ceterum obsident* **F** *consedit* ²⁰ *Ó Gyalla* **B** *Ogyala* ²¹ **B** *Perböte* {**12.**} ¹ **E** *Perböte* ² *priori... vicinus* **A** *vicinus [...]* ³ *orientem aestivum* **F** *meridiem*; corr. sec. **E** ⁴ **F** om.; add. a nobis ⁵ *et Csúz sed in meridiem* **F** om.; add. sec. **E** ⁶ **F** *Mádár*; corr. a nobis ⁷ **F** *assidet*; corr. sec. **E** ⁸ *rus... est* **A** *locus vici apertus est* ⁹ *quadamtenus... obsessum* **A** *haud procul remotis silvis* ¹⁰ *siticulosum... sufficiat* **A** *aquis carens, ipsumque territorium et heic minus, quam quod eis sufficiat*; **A** add. *colonia enim frequens est, et populosa, ideoque pressa angustius, quas non parum coarctat aetas, et temporum iniquitas* ¹¹ **F** *interiori*; corr. a nobis ¹² *sed... adfligit* **A** *praeterea via hac transit regia, qua ex partibus Hungariae superioris Strigonium, vel Albam Regalem itur*; **A** add. *ipsi incolae mixti sunt Catholicis Reformati, sine tamen religionis, quam profitentur, exercitio. Sed neque Catholicis plebanus est, ideoque Kürtensi sacrorum caussa sunt adstricti. Alioqui utrisque sui sunt ludimagistri, precum divinarum caussa, eis permitti* ¹³ **AB** add. *tamen* ¹⁴ **A** *pago huic* ¹⁵ **ABD** *Baicsd* {**13.**} ¹ **A** *Kürt*; **BD** *Kürt* ² *vicus dominationis* **A** *pagus ditionis* ³ **E** *Perböte*; **F** *Berbete*; corr. sec. **BD** ⁴ **AB** *[seiunc]tus* ⁵ **F** *confinis*; corr. a nobis ⁶ *confinis est* **A** *conterminatur* ⁷ **F** *Keszy*; corr. sec. **B** ⁸ *Bátor Keszi et Kiss Ujfalu* **A** *Batorkeszi et Kis-ujfalu*; **B** *Bátorkeszi et Kis-ujfalu*; **A** add. *ad milliariis quadrantem, quamvis prior sit remotius* ⁹ *curiae... Ivanitsii* **A** *supra Kisújfalu est curiola nobilis Iacobi Ivanicsii, a.) proxime, ab oriente*; in nota a.) haec leguntur: *Iacobus Ivanics est socer Urbani Josae, qui curiolam eam nomine Arad iure haereditario tenet*; pro *Ivanitsii* **BD** *Ivanicsii*, **E** *Ivanitschii* ¹⁰ *ab aestivo oriente* **A** *ab oriente*; **F** *aestivo ab oriente*; corr. sec. **B** ¹¹ **B** *Szulgyén*; **F** *Szilgyén*; corr. sec. **A**; idem add. *ab aestivo oriente* ¹² **A** et ¹³ **A** om. ¹⁴ **F** add. *vicus*; del. sec. **ABE** ¹⁵ **E** *Fűr* ¹⁶ *ipse... est* **A** *[ipse] pagus subiacet colli* ¹⁷ *silvestri et vitifero* **A** *silvestri et vinifero*; **F** *sykvestris et vitifera, qui*; corr. sec. **B** ¹⁸ **F** *huic*; corr. sec. **B** ¹⁹ **B** *amoenum*

conclusa.²⁰ Incoli *Hungari* sunt,^{21,22} fortunis, et²³ terrae, quam colunt,²⁴ qualitate, exilitate atque²⁵ fertilitate *Perböttö*²⁶ supparibus.²⁷ Nulla²⁸ etenim vel lignandi, vel foeni colligendi facultas suppetit, sed aliunde paretur, necesse est.²⁹ Vinum, quod fundunt colles, sequenti, quam collectum est, aestate bibitur,³⁰ secus lentescit.³¹

14. *Für* eadem consedit¹ valle, nonnihil² ultra unius fere milliaris quadrante superius,³ et pari situs atque terrae⁴ amoenitate bonitateque praeditus. Eiusdem collis procurrentis⁵ seriei subiacet. Solo est reso[p. 129.]luto, laetaminis tamen indigo,⁶ alias setgetibus non aequo benigno. Sed vicus etiam⁷ multo⁸ priori exilior, et inter plures heros dispartitus. Praecipuus⁹ et maximae in eodem possessionis est C. *Ioannes Sigrai*. Huic succedunt haeredes *Francisci Szluba*, *Emericus* item *Csupor*, vidua *Stephani* †*Kizlár*†, et denique *Ladislaus Luby*, quorum hi minores, maiores illi vero portiones¹⁰ obtinent.¹¹ Circueunt¹² eum¹³ vici a meridie, ut dictum, *Kürth*, ab oriente *Szölgyén*,¹⁴ milliaris intervallo; *Udvard*, in occidentem, et ab¹⁵ eadem mundi plaga¹⁶ *Szemere* et *Berböte*,¹⁷ qui et¹⁸ accedunt¹⁹ propius.

15.) *Csúz*, gentilitius¹ familiae cognominis vicus, quibus et ius in eum² haereditarium est. *Emerico*³ autem *Csúzy* nobile quoque isthic⁴ domicilium; sed⁵ †*Michaël Naszvadi*, haeredes *Francisci Szluba*, et *Adamus*⁶ *Röth* nonnihil⁷ et sibi vindicant.†⁸ Valliculae⁹ et hic inaedificatus¹⁰ est amoenae,¹¹ colle¹² interiacente, a priori quadrante fere milliaris in aquilonem diremtus. Tantundem et *Jászfalu*¹³ in eandem plagam submovetur. Verum,¹⁴ *Ölved*¹⁵ et *Szölgyén*¹⁶ milliari recedunt in orientem.¹⁷ Longius¹⁸ in occidentem *Udvard*¹⁹ et²⁰ *Szemere*, *Perböte*²¹ in meridiem absunt.²² Solum *Füriensi*²³ suppar, sed situs²⁴ longe iucundior,²⁵ commodiorque iis, qui secessus quaerunt,²⁶ et amicam solitudinem.²⁷

²⁰ qui... conclusa A ab occidente penes paludem a pago Für descendente, in amoena valle, segetibus et vinetis circumacta ²¹ incolae... sunt F incolis Hungaris; corr. sec. B ²² AF add. Chatholicis suo plebano et templo gaudentibus; del. sec. B ²³ fortunis, et F speciem quamlibet A fortunaeque et ²⁴ F coluit; corr. sec. A ²⁵ exilitate atque B exilitateque et ²⁶ A Pörböttio ²⁷ F add. collem; del. sec. A ²⁸ F nullae; corr. sec. A ²⁹ nulla... est A nulla enim neque lignandi, neque foeniscandi facultas in terreno proprio est, sed aliunde paratur ³⁰ F bibatur; corr. a nobis ³¹ vinum... lentescit A vini fructus rubeus est, et nonnisi aestate incalescente virtuosus {14.} ¹ F considit; corr. a nobis ² eadem... nonnihil A in eadem valle superius, paullulum ³ F sub orus (!); corr. sec. A ⁴ situs atque terrae A loci et terreni ⁵ F procurrentis; corr. a nobis ⁶ laetaminis... indigo A multo [...] ⁷ A add. quem vidimus ⁸ F multitudo; corr. a nobis ⁹ F praecipuis; corr. sec. A ¹⁰ F potiores; corr. a nobis ¹¹ F add. partes (nota copistae) ¹² F circum eunt; corr. sec. D ¹³ F om.; add. sec. D ¹⁴ D Szölgyén ¹⁵ A ex ¹⁶ A add. cursu solis hiberno ¹⁷ B Pörböte ¹⁸ qui et B sed qui ¹⁹ Berböte... accedunt A Pörböte, paullo tamen {15.} ¹ F gentilitius; corr. sec. B ² in eum B [in eund]em [?]; F om.; add. sec. D ³ F Emericus; corr. sec. B ⁴ B om.; F [...]hic; corr. sec. D ⁵ B add. et ⁶ BF Adamo; corr. a nobis ⁷ F non nihil; corr. sec. B ⁸ vindicant BF vindicantibus; corr. a nobis; gentilitius... vindicant A vicus natalis familiae eius nominis, haeredibus Emerico [Emerici!] Csuzi eidem dominantibus, quorum uni, Emerico nobile domicilium eodem est. Sed et Michaël Naszvadi, suam sibi portionem eximit, haeredibus Francisci Szluba, et Adamo Röth nonnihil et sibi villicantibus ⁹ A in vallicula; B vallicula; F villiculae; corr. sec. A ¹⁰ F in aedificatus; corr. sec. ? ¹¹ F amoene; corr. sec. B ¹² F om.; corr. sec. B ¹³ F ab ortu; corr. sec. B ¹⁴ submovetur. Verum F uno tantum; corr. sec. B; ibidem F add. milliari recedunt; del. sec. B ¹⁵ BD Ölved ¹⁶ D Szölgyén ¹⁷ A add. paullo tamen; F add. paulo tamen; del. sec. B ¹⁸ F add. ab eo abest; del. sec. B ¹⁹ E Udvard ²⁰ F om.; add. sec. D ²¹ B Pörböte; E Perböte ²² valliculae... absunt A pagus est in vallicula, colle uno interiacente diremptus a priori in septemtrionem, quadrante itidem uno milliaris: tantum et Jászfalu distat a Csúsz in eandem mundi partem, [uno] tantum milliari recedunt Ölved, et Szölgyény in orientem, paullo tamen longius ab eo abest in occidentem Udvard et Szemere, pariter et Pörböte in meridiem. ²³ E Füriensi ²⁴ B situ ²⁵ D iucundius ²⁶ F querunt; corr. a nobis ²⁷ situs... solitudinem A situae [?]

Interstinguunt²⁸ enim agrum et frequentes valliculae, et saltus amoenissimi, venatoribus opportuni.²⁹ Incolae tamen et hic tenuium sunt fortunarum: *Hungari* ii, haud sane desidiosi, vicum hunc insederunt.³⁰

16.) *Jászfalu*¹ committitur finibus *Ölved*² et *Tamásd* in *Strigoniensi Comitatu*, domestica vero collimitia ei sunt a septentrione *Kolta* et *Csúz*, ab occidente *Szemere* et *Udvard*,³ milliaris singuli intervallo seiuncti.⁴ Nomen accepisse creditur a *Iazigibus*, vicum forte olim habitantibus,⁵ nam *Jász* Hungaris *Iazigem* significat.⁶ Hodie a *Slavis* inhabitatur,⁷ ditionis variorum; nam et *Csuziorum* gens,⁸ et *Szluhae*⁹ haeredes, *Adamus* item *Röth*, nec non *Naszvadii* suas hic¹⁰ habent portiones. Vicus in eadem valle, qua¹¹ *Csúz* positus,¹² et¹³ pari terrae ingenio,¹⁴ sed non eadem amoenitate,¹⁵ neque ruris laxitate, quod multo¹⁶ contractius est.

17.) *Kolta*¹ hinc trans collem sedet, quadrante milliaris² *Jászfalva* in septentrionem diremta, positu in vallicula singulari de[p. 120.]presso, in cuius acclivitate, quae vico est ab oriente, templum visitur praedii *Kerek-Szállás*, quod magna est apud accolae³ *Romanos* veneratione.⁴ Ex eadem parte, sed versus orientem⁵ aestivum sunt vicus⁶ *Cseke*, et *Fajt-Kürt*⁷ a septentrione, uterque in finibus *Comitatus Barsiensis*,⁸ atque paulo⁹ retractius in occidentem¹⁰ *Csehi* et *Szemere*, eiusdem huius provinciae.¹¹¹² Rus ubique¹³ collinum,¹⁴ pingue¹⁵ hic, macrum alibi.¹⁶ Vitis,¹⁷ quam colunt incolae, non meretur famam: ita et infrequens est, et fructus ignobilis.¹⁸ Pertinet vicus¹⁹ una cum deserto *Kerek-Szállás*²⁰ ad familiam nobilem *Kürthianam*, quae et domicilia isthic²¹ posita²² habet.²³ Colitur mixtim a *Slavis* et *Hungaris*.²⁴

18.) *Csehi* reducitur *Kolta*¹ in occidentem aestivum, intra valles² collibus silvestribus intermissis, †amoenam³ terrenum ob solitudinem [...]†⁴ Rivulus, qui vallem interfluit, †domesticis partim fonticulis, partim piscinas inter declivia collium subluit, idoneo.†⁵ Olim

longe pulchrius aptiusque iis, qui [...]tam deligere sibi velint solitudinem²⁸ F *interstinguerunt*; corr. sec. E
²⁹ *interstinguunt... opportuni* A *intercedunt enim rimae, seu valliculae, et amoenissimi saltus, venationibus* [?] *crebri et iucundi*³⁰ *incolae... insederunt* A *ipsi incolae et [...] miseri, religionis mixtae. Nam et catholici sunt, [quibus?] suus plebanus est, et suum templum, et Refor[mati], non plane nullis Evangelicis* {16.} ¹ F *Jászfalu*; corr. sec. E ² E *Eölved* ³ E *Udvard* ⁴ *committitur... seiuncti* A *iungit etiam fines cum Eölved, et Tarnad, [...] in Strigoniensi Comitatu, quae distant uno milliari a septentrione; est ei vicinum Kolta, pari ut Csuz disternatus, versus occidentem Szemere, nec non Udvard milliari [...]* ⁵ *nomen... habitantibus* A *nomen accepit a Iazigibus, loci olim incolis* ⁶ *nam... significat* A om. ⁷ A *add. religione Catholica* ⁸ *Csuziorum gens* A *Csúzi familia* ⁹ F *Sluhai*; corr. sec. AE ¹⁰ A om. ¹¹ F *quae*; corr. sec. A ¹² A *est* ¹³ F om.; *add. sec. E* ¹⁴ A *qualitate* ¹⁵ *eadem amoenitate* B *amoenitate eadem* ¹⁶ *sed... multo* A *[... amoenitate?] tamen, non magnitudine, multo enim con[...]* {17.} ¹ BDE *Kolta* ² F *miliaris*; corr. sec. D ³ F om.; *add. sec. B* ⁴ *Kolta... veneratione* A *Kolta est trans collem quadrante milliari a priori in septentrionem in vallicula altera, et singulari, a cuius [acclivitate], quod pago est ab oriente, visitur templum praedii, ut vocant, Kerek-Szállás, quod magna est apud incolas catholicos sanctitatis fama [nobile].* ⁵ AB *ortum* ⁶ A *pagus* ⁷ B *Fartkürt* ⁸ F *Barsensis* ⁹ A *paullo tamen* B *paullo* ¹⁰ A *add. vicus* ¹¹ F *provinciae*; corr. sec. B ¹² *eiusdem... provinciae* A om. ¹³ *rus ubique* F *terrenumque*; corr. sec. B ¹⁴ *rus... collinum* A *terra ubique collina* ¹⁵ F *pinguis*; corr. a nobis ¹⁶ *pinge... alibi* A *hinc pinguis, hinc sterilior* ¹⁷ F *viter (?)*; corr. sec. B ¹⁸ *vitis... ignobilis* A *fert etiam vitis fructum, sed haud magni numeri; ita... ignobilis* F om. ¹⁹ A *autem* ²⁰ F *Kerek Szállás* ²¹ A om. ²² A om.; *domicilia isthic posita* F *isthic domicilia posita* ²³ A *add. ibidem, reliquis agrestibus, et familiae ei subiectis* ²⁴ *colitur... Hungaris* A *Slavi sunt, et Hungari, religionis itidem mixtae* {18.} ¹ *reducitur Kolta* A *reflectit a Kolta* ² *intra valles* A *[...] tertia* [?] ³ A *situ amoeno* ⁴ D *[...]tam* ⁵ *terrenum... idoneo* A *am[...]* *solitudini, quia undique silvarum viridia aediculis [...] arrident. Neque deficiunt fontes, qui rigent terra[m] [...] interfuyente, et piscinis, quia utrinque acclivis su[...] [ido]neo.*

iuris fuit nobilium familiae *Baranyai*; quam tamen annis abhinc⁶ multis *Slavi* et *Hungari* insessam rusticam coloniam sua sponte converterunt. Dominatur ei⁷ hodie *Stephanus*⁸ *Baranyai*, qui et ipse dominus vico haud vulgari isthic sedem habet. Collimitaneus vicus est *Comitatui Barsensi*, habetque illic ab oriente conterminos⁹ *Faj Kürth*¹⁰ et *Loth*, ab occasu vero rescinditur terminis vici *Szemere*.¹¹

19.) *Szemere* in eadem visitur valle,¹ sed obliqua et reflexa in meridiem semihorae² itinere, conterminaturque ab oriente *Jászfalu* atque *Kolta*,³ ab occasu *Udvard* et *Baromlak*.⁴ Colunt eum *Slavi*,⁵ *Hungaris* mixti.⁶ Adtinet partim ad familiam *Csúzi*,⁷ et *Szluhae* haeredes, partim vero ad⁸ *Adamum Röth*, *Adamum* item *Hajnal*. Est etiam, quod L. B.⁹ *Ioanni*¹⁰ *Sigrai* accensetur.¹¹ Ipse vicus¹² tenet collem, valle illa, de qua diximus, ab oriente in occidentem distinctum, sicca admodum,¹³ agro resoluta quidem, sed¹⁴ sabuloso.

20.) *Baromlak* eadem valle, sed¹ in occidentem retorta,² et torrente quodam³ irrigua.⁴ Vicini ei sunt in finibus⁵ *Comitatus Barsiensis*⁶ ab oriente⁷ *Lóth*, *Besenye* a septentrione: reliqua rescindit [p. 131.] *Udvard*⁸ a meridie. Colonia itidem *Slavica* est.^{9,10} Dominantur vico *Akácsii*,¹¹ quibus et mansio ibidem est commoda. Vici nomen a re¹² pecuaria ortum esse credas, nam *Barom* Hungari *pecudem* dicunt, *Lak* autem *mansionem*, ut *pecudum mansiones* seu stabulationes vernacule sonet.¹³

21.) *Udvard* inde occurrit situ in meridiem retracto.¹ Habet² ab oriente aestivo³ *Szemere*, ab aequinoctiali *Jászfalu*,⁴ ab⁵ hiberno *Csúz* vicinos, *Sz. Miklos* autem desertum a meridie⁶ ei⁷ obsidet, quod a vico *Perböte* eum dirimit. Ab occasu circueunt⁸ eum⁹ praedia *Bajtos* atque *Farkasd*,¹⁰ inde *Nitriensi Comitatu* vicinus est a septentrione, habetque ibidem conterminum *Ujvarinum*, uno disiunctum milliari. Regio¹¹ plana et campestris vicum circumfundit, solo sabuloso,¹² et crebris¹³ exundationibus, ubi *Zsitva*¹⁴ ripas¹⁵ excessit,¹⁶ obnoxio. Quod malum foenisecia saepe corrumpit.¹⁷ Accedit¹⁸ et nebularum pernicies,¹⁹ quae per aestatem frequentius incumbentes segetes,²⁰ exangues tum maxime

⁶ F ab hinc; corr. a nobis ⁷ dominatur ei F continuaturve; corr. sec. A ⁸ F Stephano; corr. sec. A ⁹ F conterminio; corr. sec. B ¹⁰ Faj Kürth B Fait Kürt ¹¹ olim iuris... Szemere A Olim curia fuit libera et nobilis familiae Baranyai, quam tamen annis abhinc non multis insessam [Slavis et Hun]garis, religionis mixtae, subivit communi sorti, [...] pagos manet in comitatu. Dominatur ei hodieque [Stephanus] Baranyai, ipse etiam domicilio haud vulgari incolens. Caeterum in finibus est hic etiam Comitatus Barsiensis, habetque in eo conterminos ab oriente [...] Lóth, et ab occasu rescinditur terminis pagi Szemere. {19.} ¹ in... valle A est in eadem vallicula; B in eadem visitur vallicula ² AB semihorarii; F semi horae; corr. a nobis ³ Jászfalu... Kolta A Jaszfalu atque Kóltha; B Jászfalu atque Koltba ⁴ F Barom Lak ⁵ colunt... Slavi A Slavi sunt ⁶ A add. mixtae item religionis, [pars] tamen potior est catholica, templo, et plebano ⁷ F Csuzi; corr. sec. D ⁸ F om.; add. sec. B ⁹ F add. nunc comes; del. a nobis ¹⁰ F Ioannes; corr. a nobis ¹¹ adtinet... accensetur A ditone partim familiae Csúz, et Szluhae heredibus (!), partim vero Adami Röth, et Adami Hajnal. Non plane nihil est etiam, quod B. Ioanni Sigrai quoque accedit. ¹² A pagus ¹³ A add. et freq[uenti] po[sitione] et ¹⁴ resoluta quidem, sed A itidem resoluta, et {20.} ¹ A add. iterum ² A reflexa ³ F quidem; corr. sec. E ⁴ et... irrigua A et interfluente liquore iuxtam [?] in[...] [...]tebrarum beneficio. ⁵ vicini... finibus A ultra sunt fines iterum ⁶ F Barsensis; corr. sec. D ⁷ A add. vico ⁸ E Udvard ⁹ F om.; add. sec. A ¹⁰ A add. religionis catholicae, [plebano] Udvardiensi sacrorum causa di[...] ¹¹ dominantur... Akácsii A domini eius sunt Akácsii; F dominantur vico Akatsi; corr. sec. D ¹² a re F are; corr. a nobis ¹³ vici... sonet A om. {21.} ¹ inde... retracto A iterum revertitur in [...] terminis ² F om.; add. sec. E ³ A add. vico ⁴ F Jaszfalu; corr. sec. D ⁵ A om. ⁶ a meridie A in meridiem; F ameridie; corr. a nobis ⁷ F eidem; corr. sec. D ⁸ F circueunt; corr. sec. AD ⁹ F om.; add. sec. A ¹⁰ F Farkasid; corr. sec. DE ¹¹ F add. est; del. sec. B ¹² F satis bono; corr. sec. B ¹³ et crebris F om.; add. sec. B ¹⁴ B Sitva ¹⁵ F om.; add. sec. B ¹⁶ F excessisset; corr. sec. B ¹⁷ foenisecia... corrumpit F foenisecium lausat [!] [...] interdum; corr. sec. B ¹⁸ F om.; add. sec. B ¹⁹ F pernicies; corr. sec. B

reddunt, cum²¹ grano sunt ad maturitatem usque adulto.²² Silvae praeterea nullae,²³ in quarum defectu incolae lignis nimio paratis²⁴ pretio focum alere coguntur. Cum vero vicus incolis copiosis insessus²⁵ sit, facile est ad coniciendum, difficulter eos in re familiari proficere posse. Augent difficultatem viae regiae, quas²⁶ transmittit crebrior commeatus militaris.²⁷ Subest autem ditioni Archiepiscopatus²⁸ *Strigoniensis*. Versus *Ujvarinum* collis prope vicum adsurgit, quem accolae *Sz. Martony hegye* sive *S. Martini montem* adpellant. In eo rudera vasti cuiusdam aedificii reperiuntur, quae vulgo templum fuisse et claustrum *Templaristarum* ferebant, *S. Martino* olim dedicatum. quod neque adfirmare habemus, neque negare.²⁹

22.) *Naszvad*.¹ Dominationis eiusdem vicus, oppido copiosus, priori tamen² minor. Terrenum ei campestre obtigit, pingue illud, pullum, ac tritici ferax. quam tamen eluviones *Danubii* et *Nitriae*³ diminuunt.⁴ Foeni certe cogendi raro, neque, nisi annus eximie⁵ siccus sit, facultas datur. Neque lignationi⁶ pronior est⁷ felicitas, solo undiquaque nudo et aperto.⁸ Incolitur ab *Hungaris*, *Slavis* permissis.⁹ Circumcluditur¹⁰ autem¹¹ rus vici a septentrione finibus *Comitatus Nitriensis*, atque hinc¹² *Ujvarinum* milliari Germanico secretum;¹³ eadem porro¹⁴ parte in *Comaromiensi* Comitatu [p. 132.] est praedium archiepiscopale *Angyala*,¹⁵ sed quod tamen¹⁶ propius¹⁷ versus *Nitriam*¹⁸ semihorii itinere accedit.¹⁹ Ab occasu definitur²⁰ *Danubio*, ab oriente denique *Imő*²¹ et *Martos*, qui quadrante milliari *Naszvado*²² disiunguntur.²³

23.) *Imő*,¹ quem nunc diximus, iisdem campis consedit, eiusdem Archiepiscopatus *Strigoniensis* ditioni assertus.² *Martos* ei in meridiem est, in orientem *Bagotta*, et *Ó Gyalla*.³

²⁰ F add. *praesertim triticum*; del. sec. B ²¹ F *dum*; corr. sec. B ²² F *ind[...]*; corr. sec. B ²³ F om.; add. sec. B ²⁴ *nimio paratis* F *in collimitio parato*; corr. sec. B ²⁵ F *in sessus*; corr. sec. B ²⁶ F *quam*; corr. a nobis ²⁷ *solo sabuloso... militaris* A *solum sabulosum, apertum, et crebris undis, ex Sitva ripas excedente superfluis obnoxium. Eodem malo foeniseiorum saepe pars maxima interit. Accedit et nebulae pernicies, quae per aetatem incumbens id iterum, quod ex tritico nascitur, vitiat, atque corrumpit. Silvae praeterea nullae, quarum defectu incolae pauperculi duorum milliarium itinere lignandi causa inire, et difficili saepe pretio advectare illuc coguntur. Idque eo maius malum est, quo plures eorum miseri sunt, et sine stipe. Vix enim decem reperias, qui modulo possessionis melioris forte laetentur, reliqui diurna vivunt mercede, nunc huc, nunc illuc quaerendae pecuniolae caussa excursantes. Horum autem plurimi mendicis sunt pauperiores. Cum igitur pagus incolis copiosis insessus sit, facile est ad coniciendum, [...]*nta ibidem egestas. Ea vero fit et heic maior [...] regiae, quam transmittit, diurnis incommodis. Alioqui omnes [...]nt religionis Catholicae, quorum sacris praest P. [Jo]hannes Jencsovics, vir doctus et sedulus. Cuius cura non templum modo auguste satis restauratum est, sed et plebs ipsa facta civilior ²⁸ A *archipraesulatus* ²⁹ versus... *negare* A *alioqui heic etiam adparet collis penes pagum versus Ujvarinum, in quo rudera aedificii cuiusdam vetusti reperiuntur. Accolae templum fuisse, et claustrum Templaristarum fere[...]*ant, nomine S. Martini, quemadmodum et ipse tumulus templum adpellatur *Sz. Márton hegye* {22.} ¹ D *Naszvád* ² *dominationis... tamen* A *eiusdem dominii, pagus itidem populosus, sed paullo* ³ F *Nitriae*; corr. sec. D ⁴ *terrenum... diminuunt* A *terreno campestri, [pin]gui, pullo, et tritici fertili, sed partim undis ex Da[nubio] et Nitra, quorum posterior eum proxime ab occasu alluit, saepe solum petientibus, vitiantibusque* ⁵ F *eximiae*; corr. a nobis ⁶ B *lignandi* ⁷ B om. ⁸ *foeni... aperto* A *raro [...]* i, et nonnisi anno sicco foeniseicandi [...], neque lignandi [...] felicitas, solo aperto [...]; et aperto F *eoque erecto et aprico*; corr. sec. BD ⁹ A *mixtis* B *permixtis*; A add. *religionis [...] Catholicae, cuius caussa templum etiam, [et ple]banus eis est* ¹⁰ F *circumcluditur*; corr. a nobis ¹¹ B om. ¹² F *hic*; corr. sec. B ¹³ F add. *ex cedente*; del. sec. B ¹⁴ *eadem porro* F *alia ex*; corr. sec. B ¹⁵ *archiepiscopale Angyala* B *Angyala archiepiscopale* ¹⁶ *quod tamen* F *tamen, quod*; corr. sec. E ¹⁷ F *proprius*; corr. a nobis ¹⁸ E *Nitram* ¹⁹ *sed... accedit* B *sed quod tamen accedit propius versus Nitram semihorii itinere* ²⁰ A *determinat* ²¹ AB *Imő* ²² F *Naszvado*; corr. sec. B ²³ F *disiungitur*; corr. sec. B {23.} ¹ AB *Imő* ² *Imő... assertus* A [... eodem] campo et dominio; eiusdem... assertus B *Strigoniensi ditioni accensus itidem* ³ F *Gyalla*; corr. sec. E

Maximam et huius agri partem exundationes corrumpunt. Incolae⁴ *Slavi* sunt omnes,⁵ diligentes agricolae futuri, nisi diluvia operarum reditu eos⁶ fraudarent.⁷

24.) *Bagotta*¹ est iuris² *Ordodiorum* nobilitari praerogativa insignis.³ Meris certe curiis eiusdem⁴ familiae habitatur.⁵ Intersunt quoque *Iudaei*, quos heri inter christianos nidulari mercarique permittunt.^{6,7} †*Pagi*†⁸ solum⁹ magis collinum est, et¹⁰ arena permixtum, itaque¹¹ sterilius. Describit ab oriente vicum *Uj Gyalla*,¹² et *Sz. Péter*, in meridiem *Ó-Gyalla*¹³ ei adsedit,^{14,15} neque nisi iugero uno alterove¹⁶ intermisso ab eodem dirimitur.¹⁷ A septentrione committitur¹⁸ praedio *Bajts*.¹⁹

25.) *Ó-Gyalla*,¹ uti vicino² *Bagotae*, ita pari agro, et³ solo pari, sabuloso nempe,⁴ siticulosus,⁵ atque silvis nudo,⁶ nisi quod *Nitriam* transmittit;⁷ id enim versus *Danubium* salicetis⁸ incretum⁹ est, estque *Martos*¹⁰ illic confine, sed qua versus *Hetény* ad meridiem spectat, in lacunas desinit, et inutilem uliginem; reliqua in orientem versus *Szent Péter* collina sunt.¹¹ Nobilis¹² et hic vicus est,¹³ aedibus¹⁴ haeredum *Francisci Szluha*, et *Konkolyii*¹⁵ cultus,¹⁶ quibus quidem sedes¹⁷ hic sunt,¹⁸ prioribus vero insigne castellum,¹⁹ supra descriptum, egregiae opportunitatis.²⁰

26.) *Martos*¹ recta linea *Ó-Gyallae*² obiacet³ in occidentem⁴ aestivum, quadrante milliariis trans *Nitram*,⁵ in eiusdem amnis⁶ ripa. Olim citeriorem tenebat, uti⁷ ex templo et vici vestigio adparet,⁸ sed quod tempestate *Rakocziana*⁹ incursiones militis aperta hac ripa¹⁰ tolerare non potuerit,¹¹ sedes¹² in hanc¹³ transtulit, ibidemque salicetis et arboribus nimirum, veluti¹⁴ silvis, se¹⁵ immersit. Obumbrabant¹⁶ enim vicum eum totum, qua per longam ripam¹⁷ fertur, densissimi pomariorum, salicumque luci.¹⁸ Atque [p. 133.] ita tam vicum eundem, quam oram hanc universam, †*quae*¹⁹ in longum fertur,† obumbrant,²⁰ incommoda tamen, quia²¹ crebris et plurimis †*imbribus*†,²² quos ex una parte *Nitra*, ex altera format *Danubius*, †*interluunt*†. Idemque proprium malum²³ regionis huius est, nam

⁴ A om. ⁵ A add. *religionis Catholicae, ideoque licet templo domi potiantur, tamen plebano Naszvadiensi sacrorum causa subiacent* ⁶ E om. (?) ⁷ diligentes... fraudarunt A om.; pro fraudarent F fraudarunt; corr. sec. E {24.} ¹ AE Bagota ² A pagus ³ nobilitari... insignis A ut vocatur, curialis ⁴ F quodam; corr. sec. E ⁵ meris... habitatur A ex meris enim curiolis eiusdem familiae est compactus; pro habitatur F habitandi; corr. sec. E ⁶ heri... permittunt A permittunt possessores eodem loco inter Christianos nidulari et mercari ⁷ A add. *alioqui Catholica et heic optinet* [!] religio ⁸ F agris; corr. a nobis ⁹ A add. eius [?] ¹⁰ A plusque ¹¹ A ideoque ¹² F Gyalla; corr. sec. E ¹³ F O Gyalla; corr. sec. E ¹⁴ F adsedit; corr. a nobis ¹⁵ describit... adsedit A id ab oriente definit Uj-Gyalla, et Sz. Péter, quadrante milliariis, O Gyalla vero plane cohaeret in meridiem ¹⁶ A om. ¹⁷ F dilimitatur; corr. sec. AB ¹⁸ A conterminatur ¹⁹ A Baicsd; B Bajcsd {25.} ¹ F Ó Gyalla; corr. sec. E ² A vicina ³ B om. ⁴ F add. et; del. sec. BD ⁵ A atque sicco ⁶ atque... nudo A [neque] silvis terrenum eiusdem adumbrantibus ⁷ A transit ⁸ F felicitatis; corr. sec. BD ⁹ F in cretum; corr. a nobis ¹⁰ D Mártoš ¹¹ id enim... collina sunt A et salicetis iter amnes hanc [...] Danubium univrsum est, vico Martos illic a[...] Id autem, quod versus Hetény it ad meridiem, [...] lacunas definit, et inutilem uliginem; reliqua in orientem versus Sz. Péter sunt collina F Sz. Péter. Reliqua, in orientem collina sunt; corr. sec. B ¹² AB curialis ¹³ A add. constans nonnullis ¹⁴ B aediculis ¹⁵ F Konkoly; corr. sec. AB ¹⁶ A om. ¹⁷ B mansiones; F sedet; corr. sec. D ¹⁸ F om.; add. sec. B ¹⁹ B add. uti ²⁰ quibus... opportunitatis A quibus ipsis mansiones ibidem sunt, et prioribus [...] uti supra descriptum est {26.} ¹ AB Martós; D Mártoš ² F Gylae; corr. sec. BD ³ Ó Gyallae obiacet A oppositum est O Gyallae ⁴ B occidentem (!) ⁵ AB Nitriam ⁶ A rivi ⁷ A ut ⁸ vici... adparet A rudibus videtur ⁹ A motuum Rakoczianorum ¹⁰ aperta... ripa A om. ¹¹ A add. mox desolatum [...] tum insessum; pro potuerit D potuit ¹² A add. atque domunculas ¹³ in hanc A in aliam ripam ¹⁴ F velati; corr. sec. A ¹⁵ A om. ¹⁶ A obumbrant ¹⁷ F add. qua; del. a nobis ¹⁸ densissimi... luci A [...] prunorum, atque pomorum, sa[...] ¹⁹ universam, quae D universam, in[...] ²⁰ F obunbrat; corr. a nobis ²¹ F quae; corr. sec. A ²² F eius; corr. a nobis ²³ proprium malum F proxiuum (!) malunt; corr. sec. A

quod utrinque flumina, †depressiori sint solo, manantia,† imbribus alveos implentibus, ripas excedunt, inundant saepe non terram tantum, sed et pagum adeo, ut²⁴ lintribus vicinorum fieri possint commercia,²⁵ nec aliter nisi scapha²⁶ alteri ad alterum dari possit aditus. Tota²⁷ ergo²⁸ terreni pars,²⁹ quae ad *Danubium* vergit, et a septentrione finibus vici³⁰ *Naszvadiensis* et *Imődiensis*,³¹ a meridie vero et occasu praedii *Szölősiensis*³² et vici³³ *O Gyalliensis*³⁴ interiacet, si flumina ripas excesserunt,³⁵ aquis adobruitur, et³⁶ vitiatur.³⁷ Neque³⁸ aliud inaccessum eluvionibus est,³⁹ quam⁴⁰ quod in orientem vergit, et praedio *Vék*⁴¹ et⁴² *O Gyalla*⁴³ rescinditur. Nubes hic culicum observavimus, quae et incolas miseris, et horum domesticum pecus ad maciem fere exsugebant. Habitat⁴⁴ importuna haec uligo *Hungaris*, suo se modulo metientibus.⁴⁵ Haec de *Processu Ujvariensi*.⁴⁶

MEMBRUM III.

DE

Processu Comitatus Comaromiensis Insulano.

PROOEMIUM¹

Tota haec regio insulana est, tenetque orientalem *Csalloköziaie*² angulum, trium fere miliarium longitudine, duo et dimidium lata, qua est laxissima: inde, arctius coit, et nunc milliari unico, nunc medio, cohibetur, dum in cuneum exeat, *Danubii* et *Vagi* confluentem, definitum. Ora est aperta, hinc atque illinc silvestri, atque salicetis, per ripas *Danubii*, passim insessa, et quaquaversum³ diffunditur, quippe quae, perpetua resudat uligine, sive ex *Danubio*, sive ex rivis, atque lacunis scaturientibus, suffusa. Nam transmittit omnino et sicco caelo aquarum venas haud [...] †reticulosas.† Sed, quoties aut *Danubius*, aut *Vagus* limites⁴ suos excessit, inundatur,⁵ quam tota haec insulae⁶ portio, et quos habet †[...] illac [...] versus [...] et confunduntur.†⁷ Nempe,⁸ aequoris⁹ specie nitescit, nec

²⁴ F add. nisi; del. sec. A ²⁵ vicinorum... commercia A fiant commercia vicinorum invicem ²⁶ F schufa; corr. sec. A ²⁷ F sola; corr. sec. AB ²⁸ B nimirum ²⁹ terreni pars AF pars terreni; corr. sec. B ³⁰ F pagi; corr. sec. B ³¹ F Imőjensis; corr. sec. B ³² F Szölősiensis; corr. sec. B ³³ A pagi ³⁴ F Gyalliensis; corr. sec. AB ³⁵ si... excesserunt A om. ³⁶ aquis... et A eiusmodi exundationibus ³⁷ et vitiatur B om. ³⁸ A sed neque ³⁹ inaccessum... est A ab aquis liberum est ⁴⁰ A om. ⁴¹ praedio Vék A praediolo Vék, quod Michael Misicz tenet; B praediolo Vék ⁴² AB ab ⁴³ A Gyala ⁴⁴ F habitatio; corr. sec. B ⁴⁵ nubes... metientibus A illac enim accedit Sitva, dum ad Nitriam appropinquat. Ipsi incolae adhaerent omnes [con]fessionem Helveticae, cuius exercitii gratia maxime durant, et in tam vvida ora tot mille[...] culicum perpetuantur iniurias. Nusquam [...] plures videas, salicetis eos tam opportune [...]ntibus. Ob eam causam Kis-Komarom dici [...]nt, si [...] Komarom ab eiusdem amniculi [...] etire [?], seu sedes, Slavorum lingua, ortum sit ⁴⁶ haec... Ujvariensi A om. {Membrum III. et prooemium} ¹ F Praemium; corr. sec. DE ² F Csalloköziaie; D Csallóköziaie; corr. sec. E ³ F quia quaqua versum; corr. sec. DE ⁴ B rip[...] ⁵ F in cundatur est; corr. a nobis ⁶ excessit... insulae B [...] dictu est, quam [...] ⁷ [...] illac ... confunduntur B [...] <me>liores, mole aquarum [...] ⁸ F Namque; corr. sec. B ⁹ F aequoris; corr. sec. AB

quidquam praeter vicos, et horum turren nemoraque¹⁰ ostendit. Itaque, licet terreno¹¹ sit¹² pingui, pullo et fertili,¹³ nequit tamen his damnis¹⁴ pervia regio, colono, quantumvis¹⁵ rusticationis studioso¹⁶ pro eo, ac fert ratio operarum,¹⁷ respondere.¹⁸ Quod, ab undarum¹⁹ iniuriis residuum²⁰ superat, nebulis corrumpitur. Est enim aeris temperies²¹ et soli ingenium proclive²² in frequentes nebulas, noxias segeti, in primis²³ matures[p. 134.]centi,²⁴ quod alibi²⁵ querebatur.^{a.)}²⁶²⁷ Durus²⁸ ergo heic agricolandi modus et mansio plena metus plenaque periculi. Ipsi nos cum hac peregrinaremur,²⁹ nihil cupivimus magis, quam ut quantocius emergeremus e³⁰ regiuncula. Nam nunc quidem eluvionum, nunc in primis³¹ exundationum formidine, nunc periculosis vadis tenebamur. Passim mergebantur vehicula, interdum de[...]³² supellex,³³ et lintribus transportanda.³⁴ Tum³⁵ autem malis eluctatos, et requiescere cupientes, culices pertinaciter infestabant. Mirabamur, quemquam esse potuisse, qui habitare concupiverit,³⁶ oram tam difficilem, et perpetuis aerumnis obnoxiam. *Romanis* certe, haud³⁷ placuit olim, quia nulla eorum ostendit vestigia: nisi malis credere, constanter reiectos fuisse a *barbaris*:³⁸ quod et alibi opinabamur. *Léhelis*³⁹ infra describemus stationem.⁴⁰ Certe *Hunnis*,⁴¹ adeo se, hoc, quidquid est regionis, adprobavit, ut sedes hic⁴² ponere, voluptati⁴³ sibi duxerint: nisi id necessitate fecisse⁴⁴ putandi sint, ut *Danubio* et huius utrinque ripis, adtenderent. Horum posthac vestigia, et *Abares*⁴⁵ recoluerunt, et *Hungari*, qui hodieque, haud gravate colunt⁴⁶ agrum non undique felicem. *Slavorum* enim, et *Germanorum* paucos hic reperimus, nisi quos migrandi,⁴⁷ aut lubido, aut necessitas, isthuc immersit.⁴⁸ Alioquin hic,⁴⁹ si usquam⁵⁰ alibi,⁵¹ miles *Hungaricus*, maxime tempestatibus *Turcicis*,⁵² fama increbuit.⁵³ Sui tunc incolis erant praefecti militares, *Vajdas* ipsi adpellabant, in *Ekel* unus,⁵⁴ alter in *Lak*,⁵⁵ tertius in *Nagymegy*,⁵⁶ et denique quartus in *Gelér*,⁵⁷ quorum⁵⁸ ductu *Ekeliensis* praesertim: is enim erat praecipuus,⁵⁹ totus hic tractus,⁶⁰ a tributo *Turcico* immunis praestabatur; ille⁶¹ praecipue, qui vicinus

^{a.)} Tom. I. Parte Generali, Membro I. §. IV. p. 9. Et Tomo II. Parte Speciali, Memb. III. *De Insula Csallóköz*, generatim, §. IV. p. 219. Id vero, an a *sulphurosis*, aut *nitrosis* particulis, quibus gravidentur nebulae, arcessendum sit, viderint, quorum haec istiusmodi naturae malefica prodigia interest explanare cum ratione.

¹⁰ F *immotaque*; corr. sec. B ¹¹ B *solum* ¹² F *tamen*; corr. sec. B ¹³ pullo et fertili B *fertili et pullo* ¹⁴ F *ditari aquis*; corr. sec. B ¹⁵ F *quantum*; corr. sec. AB ¹⁶ rusticationis studioso F *contributionale*; corr. sec. B ¹⁷ fert <ratio> operarum F *ratio fert operarum*; corr. sec. B ¹⁸ F *reponere*; corr. sec. B ¹⁹ ab undarum F *abundarum*; corr. sec. AB ²⁰ F *residium*; corr. sec. AB ²¹ B *huiatis* ²² F *procliva*; corr. a nobis ²³ F *inpriinis dum*; corr. sec. B ²⁴ F *scire secreti*; corr. sec. B ²⁵ quod alibi F *quadam tenus*; corr. sec. AB ²⁶ F *u.*; corr. sec. B ²⁷ in nota a.) *Membro... p. 9. F membro libri 4° pag. 10.*; corr. sec. B; *et tomo F tomus*; corr. sec. B; *De F 500.*; corr. a nobis; *Insula Csallóköz F Sziget Köz*; corr. sec. B; §. IV. p. 219. F §. 4. pag 7-19.; corr. sec. B; *an a F particulis*; corr. sec. B; *sulphurosis F sulphumatis*; corr. sec. B; *gravidentur F gaudum [...]*; corr. sec. B; *nebulae F urbulae*; corr. sec. B; *arcessendum F arcescendum*; corr. sec. B ²⁸ F *dirus*; corr. sec. A ²⁹ F *peregrinarentur*; corr. sec. D ³⁰ F *ex*; corr. sec. D ³¹ F *imprimis*; corr. sec. D ³² *vehicula... de[...] F om.*; add sec. D ³³ D *suppellex* ³⁴ F *add. erat*; del. sec. D ³⁵ F *cum*; corr. a nobis ³⁶ F *concupierit*; corr. sec. DE ³⁷ F *non*; corr. sec. DE ³⁸ a *barbaris F abarbaris*; corr. a nobis ³⁹ F *ac[...]culis*; corr. sec. B ⁴⁰ *infra... stationem E <sta>tionem, infra describemus* ⁴¹ F *Hunnis*; corr. sec. BDE; B *add. qui ducem illum (?)* ⁴² F *isthic*; corr. sec. BDE ⁴³ F *voluntari*; corr. sec. E ⁴⁴ F *fuisse*; corr. sec. D ⁴⁵ F *Arabis*; corr. sec. BDE ⁴⁶ F *coluerunt*; corr. sec. B ⁴⁷ F *ingrandi*; corr. sec. BE ⁴⁸ F *immansi*; corr. sec. B ⁴⁹ F *om.*; add. sec. B ⁵⁰ F *add. heic*; del. sec. BE ⁵¹ F *ullibi*; corr. sec. BE ⁵² *maxime... Turcicis B Turcicis maxime tempestatibus* ⁵³ *fama increbuit F [...]* sec. B ⁵⁴ *in Ekel unus F Unus hic Comaromii*; corr. sec. B ⁵⁵ F *Lél*; corr. sec. BE ⁵⁶ F *N-Megy*; corr. sec. BE ⁵⁷ F *Gelet*; corr. sec. B ⁵⁸ F *quo in*; corr. sec. B ⁵⁹ F *praecipuus*; corr.

erat, praefectis.⁶² *Caesariani*⁶³ etiam⁶⁴ castella hic posuere [...] atque volo[...] custodita,⁶⁵ quatuor ea locis, sive⁶⁶ instaurata, sive egesta.⁶⁷ Unum erat in rudibus castris *Lél*, alterum paulo inferius in eadem ripa,⁶⁸ praedio⁶⁹ *Sz. Pál*, in *Vizvár* tertium, et⁷⁰ denique quartum in *Gutta*, utraque⁷¹ ripa *Danubii*, ut utrinque incursantibus barbaris obsisteretur,⁷² †impressionumque⁷³ opportunitas et indicium†⁷⁴ poterat dari ipsis et vicinis, si quid⁷⁵ ab eorum incursu trepidi immineret.⁷⁶ quod tormenti [p. 135.] fragore fiebat. Pergamus iam, ad regionem penitus cognoscendam,⁷⁷ quam ad eum modum obire animus est, ut *Comaromium* ante omnia; tum oppida, postremo vicos, qui fuerint, designemus.⁷⁸

SECTIO I.

DE

*Castro Comarom.*¹

S Y N O P S I S.

Origines Comaromii dubias fecere Lazius et Bonfinius: a Chomaris Scythiae¹ populis Bonfinius arcessit: eius sententiae examen: Lazius ex² Commertii rudibus huc translatis instaurat: Tyrnaviensium eruditorum epicrisis. .... §. I.
Auctoris de ortu ac³ nomine Comaromii⁴ coniectatio: et vocabulum, et moles ipsa

primitus Maharensium fuit: instauratur ab Hungaris. .... §. II.

An fuit aliquando Templariorum sedes: disputatur ex eius ordinis ingenio ac historia: quando in Hungaria nidificari⁵ coeperunt⁶ Templarii: auctor de Templariorum in Hungaria sedibus dubitationem reperto diplomate tandem migrat. .... §. III.

a nobis ⁶⁰ F comitatus; corr. sec. B ⁶¹ F miles; corr. sec. B ⁶² F praedio; corr. sec. B ⁶³ F [...]tis; corr. sec. B ⁶⁴ F om.; add. sec. BE ⁶⁵ castella... custodita F post Hungaros; corr. sec. BE ⁶⁶ F suis; corr. sec. B ⁶⁷ F recenti educta opera, habuere; corr. sec. B ⁶⁸ in margine F add. *Lél, Sz. Pál, Vizvár, Gutta*; del. a nobis ⁶⁹ A praedii ⁷⁰ F est; corr. sec. E ⁷¹ A bina nempe in utriusque ⁷² ut... obsisteretur F sunt ultra circum cursantibus barbaris obstrueretur; corr. sec. A ⁷³ F impressionem; corr. a nobis ⁷⁴ F iudicium; corr. a nobis ⁷⁵ si quid F quod; corr. a nobis ⁷⁶ F imminerent; corr. sec. D ⁷⁷ F noscendam; corr. sec. D ⁷⁸ F designamus; corr. sec. D {synopsis} ¹ Chomaris Scythiae F Comaromio sacrarum; corr. sec. notam marg. ² F et; corr. sec. notam marg. ³ F in; corr. sec. notam marg. ⁴ F Commaromii; corr. a nobis ⁵ F nidificare; corr. sec. E ⁶ F caeperunt; corr. sec. E

¹ *Descriptio arcis Komárom praeter manuscripta C, D et F etiam in mss. A et B legi potest (licet singula eorum ob aquam ex magna parte corrupta vitiatque sunt). Ex ms. C vero a Belio scripto luculenter apparet, descriptionem a Johanne Matolaio concinnatam, quae in A et B legitur, a Belio esse transformata, locupletata et stylo suo accommodata; exceptis paragraphis XXIV–XXVII, et parte posteriore paragraphi XXIII, ubi nonnisi minores emendationes in ms. B fecit. Quamobrem in paragraphis I–XXII. et parte priore XXIII. varias lectiones inter textus manuscriptorum AB et CDF plane inter se differentes annotare prorsus inutile supervacaneumque habuimus; nonnisi cum per textum manuscriptorum AB textus manuscriptorum CDF fragmentosus mendosusve reparari posset, iis in auxilium advocatis. In paragraphis vero XXIV–XXVII., et parte posteriore paragraphi XXIII. lectiones manuscriptorum variantes fideliter, sicut alibi, in notis retulimus.*

Templariis, si qui fuerunt Comaromii, oportuit non heros fuisse, verum inquilinos: Iudaeis sub Bela IV. fuit proprium: eius rei occasio et caussae: fit reginae Mariae, uxoris Belae: venditur magno familiae Regiae consensu Valtero comiti: Carolus I. Ecclesiae id⁷ Strigoniensi donat: iterum redimit: castris conversiones reliquae: obsidetur capiturque a Matthaeo⁸ Trenchiniensii: acropolim latrociniorum hac ora facit:⁹ eliditur a Matthaei¹⁰ manibus a Friderico I. Austriaco ex foederis¹¹ cum Carolo legibus. .... §. IV.

An Templarii in his Comaromii conversionibus potuerint insedisse castrum: auctoris sententia.¹² quomodo ille ordo eliminatus sit¹³ ex Hungaria: Pontifex M. in eam rem¹⁴ decretum: mite id et in re tam gravi moderatum.¹⁵ ..... §. V.

Neque comiti¹⁶ Donch diuturna esse potuit Comaromii possessio: donatur a Maria et Sigismundo, eius marito, Stephano comiti palatino: non potuit et in manibus Stephani inveterascere: est in Elisabethae Alberti viduae manibus: Comaromium ea nativitate Ladislai Posthumi nobilitavit. .... §. VI.

Conflata inde belli tempestate¹⁷ fit martis officina Comaromium: Thomas¹⁸ Zéch, Comaromii¹⁹ tunc ex voluntate Elisabethae praefectus:²⁰ eius adversus Wladislaum Polonum atque ipsam Budam ferocia: sedatur²¹

Dionysio, fratre eius, praesule Strigoniensi in partes²² Poloni pertracto: Ladislaus Posthumus Comaromium²³ pignori opponit Dionysio.²⁴ §. VII. [p. 136.] Ladislao²⁵ Posthumus e vivis exempto, pergunt eadem esse Comaromii fata: haeret in pignore Dionysii²⁶ paulo diutius: quomodo id Mathias recuperaverit,²⁷ auctoris coniectura: delectabatur is ob Tatae vicinitatem²⁸ Comaromio:²⁹ Bucentaurum³⁰ hic amni³¹ instruxit: de hoc auctoris commentatio. ... §. VIII.

Anne etiam operibus Comaromium rex idem muniverit: ex historia non liquet: frequenter adibat castrum: post eius³² fata mansit in filii Ioannis possessione: quae inde Comaromii fata. .... §. IX.

Alienati Comaromii³³ mortuo Ioanne historia verosimilis.³⁴ locus in eam rem Istvanfii:³⁵ dubitandi ratio: Ioannis ducis ante mortem liberalitas. .... §. X.

Sub Wladislao³⁶ et Ludovico dubii³⁷ castris possessores: dedit se contra Ioannem, Ferdinando³⁸ I.: insigni rerum suarum accessione: fit classis amnicae portus:³⁹ eius muniendi consilium. .... §. XI.

Loci bello gerendo mera opportunitas: situs a Martino Stella descriptus:⁴⁰ classis huius:⁴¹ muniendi Comaromii exordia: lente ea †dum impediti.† ..... §. XII.

⁷ ecclesiae id F id ecclesiae; corr. sec. notam marg. ⁸ F Mathia; corr. a nobis ⁹ hac... facit F hae ora fuit; corr. sec. notam marg. ¹⁰ F Mathiae; corr. a nobis ¹¹ F faederis; corr. a nobis ¹² auctoris sententia F auctor [...] et; corr. sec. notam marg. ¹³ quomodo... sit F qui modo item ordo eliminatis [...]; corr. sec. notam marg. ¹⁴ eam rem F rem eam; corr. sec. notam marg. ¹⁵ decretum... moderatum F om.; add. sec. notam marg. ¹⁶ F comitis; corr. sec. notam marg. ¹⁷ F tem pestate; corr. a nobis ¹⁸ F non est; corr. sec. notam marg. ¹⁹ F Comaromium; corr. sec. notam marg. ²⁰ F praefectus; corr. sec. notam marg. ²¹ F sevatur; corr. sec. notam marg. ²² F pes[...]; corr. sec. notam marg. ²³ F Comaromium; corr. a nobis ²⁴ F Dionysio; corr. a nobis ²⁵ F Ladislao; corr. a nobis ²⁶ F Dionysii; corr. a nobis ²⁷ F recuperavit; corr. sec. notam marg. ²⁸ ob Tatae vicinitatem F om.; add. sec. notam marg. ²⁹ F Comaromia; corr. sec. notam marg. ³⁰ F Buszentaurum; corr. sec. notam marg. ³¹ hic amni F heic anni; corr. sec. notam marg. ³² F illius; corr. sec. notam marg. ³³ F Comaromi; corr. notam marg. ³⁴ F verosimili; corr. sec. notam marg. ³⁵ F Istvanfy; corr. a nobis ³⁶ F Ladislao; corr. sec. notam marg. ³⁷ F om.; add. sec. notam marg. ³⁸ F Ferdinandus; corr. sec. notam marg. ³⁹ amnicae portus F amni et pontus; corr. sec. E ⁴⁰ F describitur; corr. sec. notam marg. ⁴¹ F huius; corr. sec. notam marg.

*Capit incrementa*⁴² Comaronium ex⁴³ circumsitaram arcium cladibus.⁴⁴ auget⁴⁵ classem huiatem Ferdinandus.⁴⁶ eius praefecti.⁴⁷ Vitus Ugronovitus.⁴⁸ Franciscus Zay.⁴⁹ arcis praefecti adhuc sunt⁵⁰ Hungari: gratuiti, in arcis munitiones⁵¹ labores. .... §. XIII.

Belli adparatus Comaromii, sub initia Maximiliani, frustra⁵² instituti: praefectus classis Comaromiensis Ioannes Peteö.⁵³ Zrini caput demessum ad Salmiensem a Mustapha⁵⁴ Budensi dono mittitur.⁵⁵ solemnifuneris⁵⁶ pompa ab exercitu honestatur.⁵⁷ conditur Csákatornya.⁵⁸ eius anni accepta⁵⁹ a Turcis detrimenta. .... §. XIV.

*Vicennalis*⁶⁰ a rebus⁶¹ gerendis Comaromii cessatio.⁶² reviviscit⁶³ sub Nicolao Pálffy arcis praefecto virtus praesidiariorum: rei fortiter gestae exemplum: hinc ovatio edita Comaromii. .... §. XV.

*Expeditio anni eiusdem adversa: rei perperam*⁶⁴ administratae series: nostrorum fuga et cladis modus. .... §. XVI.

*Tepescit inde ac cessat*⁶⁵ fere calor Comaromienium ad Sinanii⁶⁶ usque belli⁶⁷ motus: fit

*tunc campus*⁶⁸ Martius Comaromium: succedit in praefectura Pálffy⁶⁹ Brannius. §. XVII.

*Sinanis post captum Iaurinum hostiles in Comaromium destinationes: exercitum*⁷⁰ isthuc⁷¹ promovet: arcem obsidet, eventu, quem sibi spoponderat, frustratus: obsidionis eius historia: Pálffy, in iuvandis obsessis solertia:⁷² Braunii et Starticii⁷³ in defensando adtentio⁷⁴ et eximia virtus.⁷⁵ .... §. XVIII.

*Matthiae in curandis Comaromii rebus vigilantia: Hungarorum primorum, Pálffy*⁷⁶ maxime,⁷⁷ alacritas: coadanato exercitu ductu Pálffy⁷⁸ versus Comaromium itur: quorum inaudito⁷⁹ adventu percussus ab obsidione discessit, fugienti, quam demigranti similior: Braunius lethaliter sauciatur: Matthias eventu hoc cognito Comaromium invisit: Viennam redit.⁸⁰ .... §. XIX.

*Sinanis hunc*⁸¹ fortunae habitum Csernovicius poeta⁸² canit: Comaromium ita servatum⁸³ statua Virginis, sertum ostentante, cohonestatur.⁸⁴ .... §. XX. [p. 137.]

*Anni, obsidionem sequuti, commodi ac quieti*⁸⁵ eveniunt Comaromio: Iauriniensium⁸⁶

⁴² F incrementum; corr. sec. notam marg. ⁴³ F [...]; corr. sec. notam marg. ⁴⁴ arcium cladibus F [...]; corr. sec. notam marg. ⁴⁵ F om.; add. sec. notam marg. ⁴⁶ F [...]; corr. sec. notam marg. ⁴⁷ eius praefecti F praefecti; corr. sec. notam marg. ⁴⁸ F [...].vitus; corr. sec. notam marg. ⁴⁹ Franciscus Zay F u[...] Zág; corr. sec. notam marg. ⁵⁰ arcis... sunt F praefectus [...]; corr. sec. notam marg. ⁵¹ gratuiti... munitiones F gratuitos [...]ones; corr. sec. notam marg. ⁵² Comaromii... frustra F [...] initia ultimi [...]; corr. sec. notam marg. ⁵³ classis... Peteö F castris [...] Jensis Ioannes et; corr. sec. notam marg. ⁵⁴ Zrini... Mustapha F [...] apha; corr. sec. notam marg. ⁵⁵ dono mittitur F om.; add. sec. notam marg. ⁵⁶ solemnifuneris F in fueris; corr. notam marg. ⁵⁷ ab... honestatur F om.; add. sec. notam marg. ⁵⁸ conditur Csákatornya F conditur Csákatornya; corr. sec. notam marg. ⁵⁹ eius anni accepta F om.; add. sec. notam marg. ⁶⁰ F vicennalis; corr. sec. notam marg. ⁶¹ a rebus F arebus; corr. a nobis ⁶² F cessatis; corr. sec. notam marg. ⁶³ F reviviscit; corr. sec. notam marg. ⁶⁴ perperam F perperant; corr. sec. notam marg. ⁶⁵ ac cessat F accessat; corr. sec. notam marg. ⁶⁶ F Sinanii; corr. a nobis ⁶⁷ F om.; add. sec. notam marg. ⁶⁸ F ...a...; corr. sec. notam marg. ⁶⁹ succedit... Pálffy F Pálffy in praefectura succedit; corr. sec. notam marg. ⁷⁰ F exercitum; corr. a nobis ⁷¹ F isthaec; corr. a nobis ⁷² Pálffy... solertia F om.; add. sec. notam marg. ⁷³ Braunii et Starticii F Braunii et Starticii; corr. sec. notam marg. ⁷⁴ F attemtio; corr. a nobis ⁷⁵ F victus; corr. sec. notam marg. ⁷⁶ F Pálffy; corr. sec. notam marg. ⁷⁷ F praesertim; corr. sec. notam marg. ⁷⁸ ductu Pálffy F ductum Pálffy; corr. sec. notam marg. ⁷⁹ F in audito; corr. sec. notam marg. ⁸⁰ Viennam redit F erronee sub §. XX. ponit; corr. sec. D ⁸¹ Sinanis hunc F om.; add. sec. notam marg. ⁸² Csernovicius poeta F esernom [...]; corr. sec. notam marg. ⁸³ F [...]; corr. sec. notam marg. ⁸⁴ statua... ostentante honestatur F ingeniis fertum [...] statua [...] cohonestatur; corr. sec. notam marg. ⁸⁵ anni... quieti F [...] [...]onem sequenti commodi; corr. sec. notam marg. ⁸⁶ F cum; corr. sec. notam marg.

hostium inquires: nostros ad⁸⁷ suscipiendam eius castr⁸⁸ obsidionem prolicit, conatu irrit⁸⁹: exercitus inde Comaromium ducitur.⁹⁰ adparatus ad elidendum e Turcarum⁹¹ potestate Iaurinum fiunt Comaromii.⁹² §. XXI.

Quae surgente⁹³ saeculo XVII. Comaromii fuerit fortuna: obsesso a Botskaianis Ujvarino,⁹⁴ a Turcis Strigonio, Basta inter Iaurinum et Comaromium⁹⁵ metatur:⁹⁶ post pacem⁹⁷ Viennensem securitas arci enata.⁹⁸ Bethlenii⁹⁹ tumultus in periculum fere¹⁰⁰ praecipitarunt arcem: obsidione tentatur:¹⁰¹ caesaris pro Comaromii rebus vigilantia.¹⁰² §. XXII.

Securum¹⁰³ postea superabat Comaromium: Ferdinandus III. rerum potitus eius muniendi curam suscipit: eius rei administri Buchaimii¹⁰⁴ comites: lapis memorialis propugnaculo instructus: opus universum sub Leopoldo consummatum: portae inaedificatum marmor loquitur: instauratur eadem opera. .... §. XXIII.

Creverunt ad eum modum Comaromii munitiones: vetera intra arcem aedificia: eorum habitus, quae¹⁰⁵ Ferdinandus I. educi curavit: templum arcis Ignatii Loyolae dedicatum: monumenta habet honoraria: sacrorum in arce cura est¹⁰⁶ penes societatem Iesu. §. XXIV.

Iacobi Tollii de Comaromio locus recitatur: Henninii¹⁰⁷ in eum commentariolus:¹⁰⁸ reliqua Tollii verba de inscriptionibus in arcis area visis: de lucerna andente in Romana tumba reperta fabellae: de ea Henninii¹⁰⁹ sententia. .... §. XXV.

II. Castellum Csicsó

Csicsó¹¹⁰ castellum: Stephani Zichy opus commode excitatum.

III. Castellum Vizvár

Viz-vár¹¹¹ commodum bellis Turcicis castellum: nunc iniuriis belli in rudus versum. [p. 138.]

§. I.¹

Origines Comaromii dubias fecere² Lazius ac³ Bonfinius:

*Comaromii ortus atque nomen, dudum, †audacissimi†⁴ in historia nostra antiqua coniectatores, BONFINIUS, ac LAZIUS, dubias⁵ fecerunt, et induxerunt omnino⁶ in eundem errorem non paucos, †quemadmodum⁷ [...]† fuit, erravisse. Ac BONFINIUS^{a.)i} quidem, †tamquam†⁸ in re⁹ exploratissima, audacter: *Comaromiensis Comitatus cum Iaurinensi¹⁰ continuatur, Camariensis, a Camaro Scytharum oppido nominatus, quod in insula Danubii situm est. Comari nanque iuxta Iaxartem Sacarum fluvium, in Asiatica Scythia populi**

^{a.)} Decad. I. Lib. I. pag. 25, 17.

⁸⁷ *nostros ad* F om.; add. sec. notam marg. ⁸⁸ *suscipiendam eius castr⁸⁸* F *suscipienda eius cap[...]*; corr. sec. notam marg. ⁸⁹ *conatu irrit⁸⁹* F *conatus*; corr. sec. notam marg. ⁹⁰ *Comaromium ducitur* F *Comaromi*; corr. sec. notam marg. ⁹¹ *e Turcarum* F *rem*; corr. sec. notam marg. ⁹² *fiunt Comaromii* F om.; add. sec. notam marg. ⁹³ *quae surgente* F *qua sequente*; corr. sec. notam marg. ⁹⁴ *Botskaianis Ujvarino* F *Bocskaianis Iaurino*; corr. sec. notam marg. ⁹⁵ *Iaurinum et Comaromium* F *Comaromium et Iaurinum*; corr. sec. notam marg. ⁹⁶ F add. *minatur obsidionem*; del. sec. DE ⁹⁷ *post pacem* F [...]faum; corr. sec. notam marg. ⁹⁸ *securita... enata* F *securita [...]*; corr. sec. notam marg. ⁹⁹ F *Bethlemii*; corr. sec. notam marg. ¹⁰⁰ *in periculum fere* F [...]]; add. sec. notam marg. ¹⁰¹ *obsidione tentatur* F *obsidio*; corr. sec. notam marg. ¹⁰² *caesaris... vigilantia* F [...]nis pro Comaromio §. XXII. *vigilando [...]*; corr. sec. notam marg. ¹⁰³ F *securam*; corr. sec. notam marg. ¹⁰⁴ F *Buchkaianii*; corr. sec. notam marg. ¹⁰⁵ F *qua*; corr. sec. notam marg. ¹⁰⁶ F *fuit*; corr. sec. notam marg. ¹⁰⁷ F *Heminii*; corr. sec. notam marg. ¹⁰⁸ F *comentariolus*; corr. a nobis ¹⁰⁹ F *Heminii*; corr. sec. notam marg. ¹¹⁰ F *Csicsó*; corr. sec. notam marg. ¹¹¹ F *Vizvár*; corr. sec. notam marg.

ⁱ Locum in nota a.) citatum vide in BONFINI 1581. p. 25.

fuere celeberrimi: quare multa Europicae Scythiae oppida, Asiaticae nomina referunt: quin et Comara fluvius in Bactris est, qui Ocum intrat: Comari quoque ibidem populi.¹¹ Age!¹³ BONFINII hanc sententiam¹⁴ sub incudem †vocare debemus.†¹⁵ Et Comaros quidem, Scythiae Asiaticae populos fuisse, non sinit nos POMPONII¹⁶ MELA^{b.)i}¹⁷ dubitare:¹⁸ *Supra*¹⁹ Caspium sinum, Chomari, Massagetae, Cadusii, Hyrcani,²⁰ Iberes.²¹ Vides hic²² Chomaros, sive Comaros.²³ Nihil iam adtinet²⁴ PLINIUM, PTOLOMAEUM, et STRABONEM advocare: cum non inficiemur Comarorum, tum in Bactris, tum in Scythis †[...]† nomen.²⁵ Sed,²⁶ quomodo hinc²⁷ sententiae suae patrociniabitur noster, non profecto²⁸ capio. Dicet, fortassis, quod solemne²⁹ ipsi est, ab Attila in militaris demigrationis societatem adscitos, isthuc delatos fuisse. Sed, magnum nihilominus hiatum faciet, quum³⁰ neququam constet, Comaros in exercitu Attilae militavisse,³¹ atque si maxime id fecissent,³² isthic oppidum, cuius nomen hucusque duravit,³³ constituisse,³⁴ atque³⁵ nomine suo adpellavisse. Tanti³⁶ est, sine ratione, sequi ingenium! Ergo, suis³⁷ se pascat fabulis BONFINIUS. Nihilo meliora sunt, quae LAZIUS^{c.)ii}³⁸ de Commercio, ut antiquitatem³⁹ Comaromii vocabulo Romanam adstruat, comminiscitur. Cum enim urbes quasdam Germaniae, dirutas evastatasque, aliorum postea translatas, magnificentius⁴⁰ resurrexisse dixisset: *ita similiter et Commmercium destructum⁴¹ vel⁴² ab Hunnis, vel a⁴³ Gothis, a Strigonii⁴⁴ usque propinquu*[p. 139.]*tate, sex circiter milliariorum⁴⁵ intercapedine, ad⁴⁶ confluentes Danubii et Vagi⁴⁷ fluentorum⁴⁸ translatis ruinis, iterum conditum, veterique adpellatum⁴⁹ nomine sit, ubi hodie videlicet Comorum nostrum⁵⁰ iacet, unicum fere aetatis nostrae adversus Turcarum vim, munimentum.*⁵¹⁵² Sic LAZIUS,⁵³ reiecta, quam recensuimus, BONFINII sententia.

A Chomaris
Scythiae¹²
populis
Bonfinius
arcessit:

eius sententiae
examen:

Lazius ex
Commercii
ruderibus
huc translatis
instaurat:

b.) De Situ Orbis Lib. I. cap. 45. ubi [...]

c.) De <Commentario> Rom. Reipub. Sect. II. Cap. XVI. p. 1130.

{§. I.} ¹ D Articulus I. ² F fecerunt; corr. sec. D ³ F et; corr. sec. D ⁴ F audiebatur; corr. a nobis ⁵ F dubi[...?]; corr. sec. D ⁶ F om.; add. sec. C ⁷ F quem; corr. a nobis ⁸ F [...]; corr. a nobis ⁹ in re F om.; add. sec. C ¹⁰ BONFINI 1581. l. c. hoc ¹¹ Comaromiensis... populi F collimitaneus a Comarum oppido nomen traxit usque iidem populi (exscribe ex Bonfinii loco inferius citato; tum continuatur); suppl. sec. BONFINI 1581. l. c. ¹² F Scythiae; corr. a nobis ¹³ F agene; corr. sec. C ¹⁴ F nominationem; corr. sec. C ¹⁵ vocare debemus F vocari debere; corr. a nobis ¹⁶ F Pompilius; corr. sec. C ¹⁷ in nota b.) situ F statu; corr. a nobis; [...] F om.; add. a nobis ¹⁸ F dubitari; corr. sec. CE ¹⁹ POMPONII MELA 1722. p. 20. super ²⁰ F Hinc [...]; corr. sec. C et POMPONII MELA 1722. l. c. ²¹ F Ibery; corr. sec. CE et et POMPONII MELA 1722. l. c. ²² F hinc; corr. sec. C ²³ sive Comaros F om.; add. sec. E ubi vero Chomaros ²⁴ F attinet; corr. sec. CE ²⁵ F nominari; corr. sec. C ²⁶ F om.; add. sec. C ²⁷ F hic; corr. sec. CD ²⁸ non profecto F profecto non; corr. sec. CDE ²⁹ F solumne; corr. sec. CE; D solet [...]mne ³⁰ F cum; corr. sec. C ³¹ F migrasse; corr. sec. CE ³² C fecessissent ³³ F duravit; corr. sec. CDE ³⁴ F condidisse; corr. sec. CE ³⁵ AF et ex; corr. sec. C ³⁶ F Non; corr. sec. CE ³⁷ F om.; add. sec. C ³⁸ notam c.) F om.; add. sec. ms. C; in nota ipsa cap. XVI. C cap. XV.; corr. sec. LAZIUS 1551. p. 1130. ³⁹ F ad eam aetatem; corr. sec. C ⁴⁰ F add. postea; del. sec. CE ⁴¹ F instauratum; corr. sec. LAZIUS 1551. p. 1130. ⁴² F om.; add. sec. LAZIUS 1551. l. c. ⁴³ vel a F et; corr. sec. LAZIUS 1551. l. c. ⁴⁴ F quibus; corr. sec. LAZIUS 1551. l. c. ⁴⁵ F milliarium; corr. sec. LAZIUS 1551. l. c. ⁴⁶ F inter; corr. sec. LAZIUS 1551. l. c. ⁴⁷ F Vaghi; corr. sec. LAZIUS 1551. l. c. ⁴⁸ F quingentorum; corr. sec. LAZIUS 1551. l. c. ⁴⁹ LAZIUS 1551. l. c. appellatum ⁵⁰ ubi... nostrum F ubinam propius; corr. sec. LAZIUS 1551. l. c. ⁵¹ F et ad defendendum; corr. sec. LAZIUS 1551. l. c. ⁵² F add. contra illos regnum; del. sec. C ⁵³ Sic Lazius F Quibus; corr. sec. C

ⁱ Locum in nota b.) citatum vide in POMPONII MELA 1722. p. 20.; hanc enim editionem Belium possedisse constat.

ⁱⁱ Locum in nota c.) citatum vide in LAZIUS 1551. p. 1130.

Nos, quod de *Commercio*⁵⁴ statuamus, aperte, et cum ratione, in *Iauriensis*⁵⁵ *Processus* enarratione⁵⁶ declaravimus.⁵⁷ LAZII profecto opinio, vix aliud, quo⁵⁸ se⁵⁹ tueatur,⁶⁰ praesidium habet, quam⁶¹ nominis⁶² *Comorae*, cum *Commercii* vocabulo, qualemcunque similitudinem: quod, quam sit elumbe, nemo non doctus advertit.⁶³ Reliqua, quae in⁶⁴ eandem rem commentatur,⁶⁵ nullius sunt census.⁶⁶ †[...] nexas inaedificandi fuisse studiosas ut dicitur. [...] aliorum transferrent constituerentque novas [...] [...]tiniam† populorum diversorio eduxissent, diligentissimum alioquin LAZIUS, a quibus id populis, et qua aetate⁶⁷ factum fuerit. *Hunni*, operum *Romanorum* strenuissimi evastatores,⁶⁸ id patravisse, haud existimandi sunt: quippe qui, urbes solo aequare, in lucris ponebant, non vero, harum †fumantia†⁶⁹ rudera, instaurare. Idem de *Avaribus* existimemus, oportet. Sed neque *Hungaris*, qui tertio has regiones insederunt, aliud eo usque ingenium fuit, dum, regno constituto, et fide in CHRISTUM recepta, regionem hucusque urbium arciumque cadaveribus foedam, percolere inceperunt.⁷⁰ Recte de hac LAZII audacia, iudicaverant⁷¹ eruditi *Tyrnavienses*^{d.)7273} *Non deest*, inquit, *author*⁷⁵ *urbes in Pannoniis arbitrato suo*⁷⁶ *evertens*, et⁷⁷ *reaedificans, qui Comaromium*⁷⁸ *ex ruinis Commertii*,⁷⁹ *Romanorum municipii sex milliarium intercapedine dissiti conditum, veterique nomine adpellatum*,⁸⁰ *postea mutatis aliquot elementis Comaromium dictum, existimat.* [p. 140.]

Tyrnaviensium eruditorum epicrisis.⁷⁴

§. II.

Auctoris de ortu ac nomine Comaromii coniectatio:

Quae cum origines non minus, quam adpellationem¹ *Comaromii*, historia² antiquiore silente, dubiam oppido reddant, atque suspectam, ita †recentiorem†³ ei aetatem tribui oportere, et quae plus habeat verosimilitudinis, †quam†⁴ inanis coniecturae. Constat rerum peritis⁵ *Mahareses* in *Pannonia* dominatos⁶ fuisse, cum has regiones, iure quasi postliminii, tertio adventu⁷ recuperaverunt⁸ *Hungari*. Tunc vero, quia perpetuae *Maharesibus* cum ARNULPHO⁹ imperatore ac recrudescencia superinde bella, intercessissent, †limites, quos *Vagus*†¹⁰ et *Danubius* constituebant, qua potuerunt maxima¹¹ vigilantia custodiverunt. Non ausim adfirmare, an tota *Cituorum* insula potiti sint *Mahareses*; etsi¹² proclive¹³ est ad¹⁴ existimandum, utroque profluentis margine †inter [...]re† excubias habuisse, quae, et populares suos, ad *Granum* usque colentes, utro

d.) [TIMON 1702. pp. 12–13.]

⁵⁴ Nos... *Commercio* F *Restat ut nostra sententia*; corr. sec. C ⁵⁵ F *Iaurinensis*; corr. sec. C ⁵⁶ F *descripti-*
one; corr. sec. C ⁵⁷ F *diximus*; corr. sec. C ⁵⁸ F *quam*; corr. sec. C ⁵⁹ F *de*; corr. sec. C ⁶⁰ F *tuetur*; corr.
sec. C ⁶¹ *praesidium habet, quam* F [...]; corr. sec. C ⁶² F [...]tio; corr. sec. C ⁶³ *similitudinem... advertit*
F [...]; corr. sec. C ⁶⁴ *Reliqua... in* F om.; add. sec. C ⁶⁵ *rem commentatur* F *renovarunt [...]*tentatur;
corr. sec. C ⁶⁶ F *ausus*; corr. sec. C ⁶⁷ F add. *id*; del. sec. D ⁶⁸ F *evasoris*; corr. sec. D ⁶⁹ F *fuisset*; corr.
a nobis ⁷⁰ F *incessisset*; corr. a nobis ⁷¹ F *indicaverant*; corr. sec. D ⁷² notam d.) F om.; add. a nobis
⁷³ F add. (*sed quod desideretur*) [!] (nota copistae) ⁷⁴ notam marginalem F om.; add. sec. D ⁷⁵ F *auctores*;
corr. sec. TIMON 1702. p. 166. ⁷⁶ *arbitrato suo* F *suo arbitrato*; corr. sec. TIMON 1702. l. c. ⁷⁷ *evertens*
et F *evertere volens ut*; corr. sec. TIMON 1702. l. c. ⁷⁸ F *Comarium*; corr. sec. TIMON 1702. p. 167. ⁷⁹ F
Commercii; corr. sec. TIMON 1702. l. c. ⁸⁰ TIMON 1702. l. c. *appellatum* {§. II.} ¹ F *appellationem*; corr.
sec. E ² E om.; F *historico*; corr. a nobis ³ F [...]jorem; corr. a nobis ⁴ F om.; add. a nobis ⁵ F *peritus*;
corr. sec. E ⁶ F [...]natos; corr. a nobis ⁷ F *adventam*; corr. a nobis ⁸ F [...]raverunt; corr. a nobis ⁹ F
[...]; add. a nobis ¹⁰ *limites... Vagus* F *limit*[...]; suppl. a nobis ¹¹ F om.; add. sec. E ¹² F om.; add. a nobis
¹³ F *olim*; E *proclivi*; corr. a nobis ¹⁴ F om.; add. sec. E

citroque transmitterent, et arcerent hostes quoscunque,¹⁵ flumen, infestis armis, superare conntentes.¹⁶ Huic rei, quia *Danubii* et *Vagi* confluens, non opportunus modo fuit, sed necessarius etiam; loco tam idoneo, castellum aliquod collocavisse, nemo cum ratione inficiabitur. Nomen certe *Comaromii*, seu *Comaronii*¹⁸ Slavicae est originis, cuius¹⁹ linguae, *Maharenses*, quoque fuerunt †locutores†,²⁰ quibus *Komár* culicem notat, insecti scilicet aliquod genus,²¹ undosis locis, ad molestiam usque familiare, cuius copia †[...] facto autem confluentium amnium angulo, dominabatur vocabulum† plane et prorsus exundans. Quod,²² quidquid erat nominis, seu depulsis, seu missis semel sub iugum *Maharensibus*, Hungari nostri retinuerunt quidem, vocabulo *Komár* et *om* syllaba pro linguae suae ingenio adiecta, ut fieret inde [p. 141.] *Komarom*. Favet huic denominationi eadem [...] per *Hungariam* locorum †registris repetenda†²⁴ adpellatio.²⁵ Sunt namque plura, loca *Nagy Komarom*, *Kiss-Komarom*, *Mező Komarom*, id est maius et minus *Komarom* †[...] significasse,† cum nostrum istud *Homarom*, seu *Comarom* a traiectu †dicatur, vocatur† *Rév Komarom*, atque ita vocatur a primoribus seculis [...] atque regni incunabilis,²⁶ †non aliter [...] fuisse†, hodieque impertitur nomen *Comitatui Comaromiensi*. Praematura satis quaesierant, †quod cum [...], qui enim [...] etiam [...] colonos†, cum primum in *paroecias*²⁷ huiusmodi, provinciasque *Hungariam* dispertiverunt reges antiqui. Haec ita non tam opinabamur, quam certo²⁸ credidimus,²⁹ antequam anonymi³⁰ et perantiqui scriptoris *Hungarici*^{e.)}³¹³² sententiam cognosceremus: *Dux*, inquit ille, *ÁRPÁD subiugata sibi*³³ *tota terra Pannoniae, pro fidelissimo servitio suo, eidem Rétel*³⁴ *dedit terram magnam, iuxta*³⁵ *Danubium, ubi fluvius Vág*³⁶ *descendit, ubi postea Oluptulma filius Retel*³⁷ *castrum construxit, quod Komarum*³⁸ *nuncupavit, ad servitium cuius castrum tam de populo secum ducto, quam etiam a duce acquisito,*³⁹ *duas partes condonavit. Ubi etiam longo post tempore, ipse Retel et filius suus Tulma, more*⁴⁰ *paganismo* (paganus)⁴¹ *sepulti sunt.*⁴² *Nimirum Retel*,⁴³ unus ex praefectis militaribus *ARPADI*, cum auspiciis ducis eius, citeriorem⁴⁴ *Hungariam*, inde a *Bodrogo* amne, qui se *Tibisco* insinuat, ad confluentem⁴⁵ usque *Danubii* et *Vagi*, sub iugum misisset,⁴⁶ extremum hunc,⁴⁷ citeriorem⁴⁸ *Danubii* ora, limitem,⁴⁹ dono ab *ARPADO* duce, in bellicae virtutis praemium,⁵⁰ accepit.

et vocabulum
et moles ipsa
primitus¹⁷
Mahariensium
fuit:

instauratur ab
Hungaris.

e.) Ex *Scriptoribus rerum Hungaricarum*, primus, qui cum nostra praefatione, opera [...] *Ioannis Georgii Schwantnerii*, ex membranis *Augustae Bibliothecae* erutus, *Lipsiae*, [dum haec] recognoscimus, prodierunt, anno MDCCXLV. fol. cap. XV. pag. 12.

¹⁵ F *quocunque*; corr. sec. D ¹⁶ F *committentes*; corr. sec. DE ¹⁷ F *primitiis*; corr. sec. D ¹⁸ F *Comaromii*; corr. sec. D ¹⁹ F *eius*; corr. a nobis ²⁰ F [...]; corr. a nobis ²¹ *aliquod genus D ge[...]* ²² F [...]; corr. a nobis ²³ F om.; add. sec. D ²⁴ *registris repetenda* F *registri repetendo*; corr. a nobis ²⁵ F *apellatio*; corr. a nobis ²⁶ F *incunabilis*; corr. a nobis ²⁷ F *Pannonicas*; corr. sec. D ²⁸ F *certe*; corr. sec. DE ²⁹ F *vidimus*; corr. sec. D ³⁰ F *anonimi*; corr. sec. E ³¹ notam e.) F om.; add. sec. D ³² F add. (*sed nota ipsa non apparet*) (nota copistae) ³³ F om.; add. sec. ANONYMUS 1746. l. c. ³⁴ ANONYMUS 1746. l. c. add. *sibi* ³⁵ F [...].*ita*; corr. sec. ANONYMUS 1746. l. c. ³⁶ ANONYMUS 1746. l. c. *Wag* ³⁷ F *Rettel*; corr. sec. ANONYMUS 1746. l. c. ³⁸ ANONYMUS 1746. l. c. *Camarum* ³⁹ F *aquisito*; corr. sec. ANONYMUS 1746. l. c. ⁴⁰ F *morem*; corr. sec. ANONYMUS 1746. l. c. ⁴¹ add. sec. Belio; cf. D ⁴² *paganismo... sunt* F om.; add. sec. D et ANONYMUS 1746. l. c. ⁴³ *Nimirum Retel* F om.; add. sec. D ⁴⁴ F *citeriorem*; corr. sec. DE ⁴⁵ *ad confluentem* F *fluentem*; corr. sec. DE ⁴⁶ F *iussisset*; corr. sec. DE ⁴⁷ DEF add. *limitem*; del. a nobis, quia rectius post ora ponendum, ubi etiam Belius iterum ponit ⁴⁸ F *citeriori*; corr. sec. DE ⁴⁹ F *limitum*; corr. sec. D ⁵⁰ F *proemium*; corr. sec. DE

ⁱ Locum in nota e.) citatum vide in ANONYMUS 1746. p. 12.

Regionem tunc omnem, quae inter *Granum* et *Danubium* intersita est, *Maharenses* in potestate [p. 142.] habebant. Hos itaque,⁵¹ aut sub iugum, a *Retelo*⁵² mitti oportuit, aut regionis possessione depelli. Mihi illud vero videtur⁵³ quam simillimum, victas dedisse manus *Maharenses*. Tunc vero, *Traiectum* simul *Camarum*,⁵⁴ quemadmodum castrum anonymus⁵⁵ vocat, *Hungaris* concessisse: sive id, vi adhibita factum sit,⁵⁶ sive deditio- ne. Proinde, non tam existimarim, *Comarum*,⁵⁷ ea tempestate, a *Retel* filio, *Oluptulma*, vel contractius *Tulma*, excitatum fuisse, quam instauratum in ruderibus, ut sibi, suis- que tribulibus, traiectionem obfirmaret,⁵⁸ in obiacentem *Pannoniam*: alioquin, non facile crediderim, parsurum fuisse, nomini⁵⁹ suo *Tulmam*,⁶⁰ quin⁶¹ novae gentis more, ex se castrum adpellari curavisset. Haec utut⁶² se habeant,⁶³ coniectationi certe nostrae, de *Maharensibus* et *Comaromii* originibus, praeclare velificant omnia.

§. III.

An fuerit ali-
quando Tem-
plariorum
sedes?

disputatur ex
eius ordinis
ingenio,¹² in
historia:¹³

Fama est, *Templariorum* ordinem isthic,¹ et sacrarium posuisse, et omnes ad habitandum excitavisse commoditates, communivisseque, ritu quodam suo, ut non tutius modo co- lerent, sed haberent² etiam perfugium, idoneum futurum, per³ quod reicere possent la- trunculorum [...] impressiones quascunque alias: dum ita mansiones suas instruebant, †mortu[...] [...]mi.†⁵ Quod si⁶ est, uti⁷ relatum accepimus, uti hucdum inveteravit tradi- tio, [...] aut paulo⁸ recentiores, castro *Comarom* †origines tribuamus†⁹ oportet, †quas,¹⁰ *Templarii* nati CHRISTI initia, anno scilicet MCXVIII. praecadere debuere.† De his, ut reliquos taceam, CAROLUS SIGONIUS^{c)}¹¹ †magnum [...] novum.† *Eodem anno MCXVIII.*¹⁴ *Ordo militiae*¹⁵ *Templi est institutus. Eius, ut reliquorum omnium, humilia*¹⁶ *fuere initia.*¹⁷ Hugo quippe de Paganis, et Gaufridus¹⁸ de S. [p. 143.]¹⁹ Audomaro,²⁰ studio pietatis ac- censi Patriarcham Hierosolymorum²¹ adierunt, atque in eius²² manibus se more canonico- rum regularium in castitate, et obedientia perpetuo se²³ vivere velle professi sunt.²⁴ Quibus rex Balduinus hospitium prope Templum Domini, atque una cum Patriarcha²⁵ quaedam²⁶ vectiga- lia²⁷ ad victum adtribuit,²⁸ eo munere iniuncto, ut salutem²⁹ peregrinorum adversus latronum

c) [SIGONIUS 1732. p. 642.]

⁵¹ F et ideo eos; corr. sec. D ⁵² a Retelo F om.; add. sec. E ⁵³ F videbatur; corr. sec. D ⁵⁴ F Komarum; corr. sec. D ⁵⁵ F anonimus; corr. sec. DE ⁵⁶ F om.; add. sec. DE ⁵⁷ D Cumarum ⁵⁸ F add. et; del. sec. D ⁵⁹ F nomine; corr. sec. D ⁶⁰ F Tulman; corr. sec. D ⁶¹ F quia; corr. sec. D ⁶² F ut ut; corr. sec. D ⁶³ F habebant; corr. sec. D {§. III.} ¹ F isthac; corr. sec. D ² sed haberent F sed; D [...]rent; corr. a nobis ³ F om.; add. a nobis ⁴ F om.; add. sec. D ⁵ F om.; add. sec. D ⁶ Quod si F Quodsi; corr. sec. D ⁷ F ubi; corr. sec. D ⁸ D paullo ⁹ origines tribuamus F [...] accepimus; corr. a nobis ¹⁰ D p[...]; F quos; corr. a nobis ¹¹ textum notae c.) (!) F om., pro quo add. (nota illegibilis) et etiam inter notas add. c.) nota illegibilis; textus notae add. sec. SIGONIUS 1732. l. c. ¹² F genio; corr. sec. D ¹³ in historia F om.; add. sec. D ¹⁴ SIGONIUS 1732. p. 642. om. ¹⁵ F militaris; corr. sec. SIGONIUS 1732. l. c. ¹⁶ F similia; corr. sec. SIGONIUS 1732. l. c. ¹⁷ fuere initia SIGONIUS 1732. l. c. principia fuere ¹⁸ F Ganfridus; corr. sec. SIGONIUS 1732. l. c. ¹⁹ F add. et Ganfridus de S.; del. a nobis ²⁰ F Andomaro; corr. sec. SIGONIUS 1732. l. c. ²¹ F Hierosolymitanum; corr. sec. SIGONIUS 1732. l. c. ²² F eis; corr. sec. SIGONIUS 1732. l. c. ²³ F om.; add. sec. SIGONIUS 1732. l. c. ²⁴ professi sunt F proposuerunt; corr. sec. SIGONIUS 1732. l. c. ²⁵ F [...]archaque; corr. sec. SIGONIUS 1732. l. c. ²⁶ F iam; corr. sec. SIGONIUS 1732. l. c. ²⁷ F victualia; corr. sec. SIGONIUS 1732. l. c. ²⁸ SIGONIUS 1732. l. c. attribuit ²⁹ ut salutem F om.; add. sec. SIGONIUS 1732. l. c.

insidias conservarent. Nempe Hierosolymis post multorum³⁰ annorum intervalla captis,³¹ ingens eius aetatis³² Christianos³³ sepulchri³⁴ CHRISTI visendi cupido incessit. Itaque ea res, tribus religiosorum hominum³⁵ ordinibus, causam³⁶ praebuit: Hospitalariis,^{37 d.) i³⁸} Templariis et Teutonicis. Dubito autem, haud sine ratione,³⁹ ante, quam⁴¹ ordo Templariorum confirmaretur, milites hos, in Hungariam advenisse: quod eousque institutum id privatum fere, nondum adhuc in celebritate fuerit: tum vero demum increbrescere, et cum sodalium, tum praediorum numero, locupletari coepit. Id, apud Treas in Gallia, anno CHRISTI MCXXVII. in eo concilio, quod isthic⁴² celebrabatur, actum⁴³ est. In eo Concilio, Hugo de Paganis primus militiae Templi Magister, cum in Franciam⁴⁴ ad poscendum ad Damascum oppugnandam⁴⁵ auxilium esset profectus, petiit, ut Ordini suo⁴⁶ paulo⁴⁷ ante instituto, habitus praecipuus traderetur; nam eousque fratres eas vestes induerant,⁴⁸ quae ab ipsa piorum hominum liberalitate oblatae⁴⁹ fuerant. Datus est⁵⁰ albus,^{e.) ii} Honorii⁵¹ Pontificis et Stephani Patriarchae Hierosolymitani praecepto.⁵² Verba autem Sigonii^{f.) 53} recitavi. Quin ex huius †qu[...] [...]† regulam, cuius praescripto [p. 144.]⁵⁴ et vitam degerent, et militia sacra commodis peregrinantium destinata fungerentur, a S. Bernardo⁵⁵ accepisse Templarios, palam est apud earum rerum^{g.) iii} scriptores. Ergo adfirmato, constitutoque demum, in eum⁵⁶ modum ordine, illatos in Hungariam fuisse Templarios, coniecerim, ex eorum temporum indole, quibus solenne fuit, integros peregrinantium globos, transmigrare, redireque per Hungariam. Hos vero, ultro citroque commeantes, quia Templariorum muneris fuit comitari, non potuit non,⁵⁷ militaris hic, idemque^{58 i.) 59} †esse [...]garissimus†⁶⁰ ordo, in opima regione, sedes, locis opportunissimis constituere. Atque haec quidem consulto,⁶¹ isthic inserere volui, debui, ut habeam, cur ipse vineta mea caedam.

quando in Hungaria nidificari⁴⁰ coeperint Templarii:

d.) CAROLUS SIGONIUS ibidem Lib. IX. p. 608. et <GUILLEL>MUS TYRIUS, Lib. XII. c. VII.

e.) Ibid. Lib. XI. pag. 659. B. id est CAROLUS SIGONIUS

f.) Trecensis synodus celebrata 13. Ian. MCXXVII. Tyrius †vero† MCXXV. celebratam asserit; alii MCXXVIII. [...]

g.) [...]

i.) [...]

³⁰ SIGONIUS 1732. p. 608. tot ³¹ SIGONIUS 1732. l. c. recuperatis ³² F add. Christianorum copiam; del. sec. SIGONIUS 1732. l. c. ³³ F om.; add. sec. SIGONIUS 1732. l. c. ³⁴ F sepulchrum; corr. sec. SIGONIUS 1732. l. c. ³⁵ F om.; add. sec. SIGONIUS 1732. l. c. ³⁶ SIGONIUS 1732. l. c. caussam ³⁷ F Hospitalaris; corr. sec. SIGONIUS 1732. l. c. ³⁸ in nota d.) p. F pa.; corr. a nobis ³⁹ D add. [...] ⁴⁰ F nidificare; corr. sec. D ⁴¹ ante, quam F antequam; corr. sec. D ⁴² quod isthic F om.; add. sec. DE ⁴³ celebrabatur actum F [...]; corr. sec. E ⁴⁴ F Francia; corr. sec. SIGONIUS 1732. p. 659. ⁴⁵ F oppugnandum; corr. sec. SIGONIUS 1732. l. c. ⁴⁶ F sacro; corr. sec. SIGONIUS 1732. l. c. ⁴⁷ SIGONIUS 1732. l. c. paullo ⁴⁸ eas vestes induerant F asseverant; corr. sec. SIGONIUS 1732. l. c. ⁴⁹ F oblata; corr. sec. SIGONIUS 1732. l. c. ⁵⁰ F [...]; corr. sec. SIGONIUS 1732. l. c. ⁵¹ F Summi; corr. sec. SIGONIUS 1732. l. c. ⁵² F praecepta; corr. sec. SIGONIUS 1732. l. c. ⁵³ in nota f.) pro Trecensis F Trecensin; corr. a nobis; vero F [...]; corr. a nobis; F in fine add. caetera ex notis illegibilia sunt (nota copistae) ⁵⁴ F add. praescripto regulam; del. a nobis ⁵⁵ D Bernhardo ⁵⁶ in eum F hunc in; corr. sec. D ⁵⁷ F om.; add. sec. DE ⁵⁸ F idem; corr. sec. D ⁵⁹ in pagina infima loco notae i.) F add. ex notis nihil apparet, quod legi posset (nota copistae) ⁶⁰ F gratissimus; corr. sec. D ⁶¹ F consulte; corr. sec. DE

ⁱ Locos in nota d.) citatos vide in CAROLUS SIGONIUS 1732. p. 608. (unde pars „Hierosolymis... Teutonicis” citata est); TYRIUS 1564. p. 206.

ⁱⁱ Locum in nota e.) citatum vide in SIGONIUS 1732. p. 659.

ⁱⁱⁱ Quae in nota g.) fuerit, nescitur; nullibi enim verba eius remanserunt.

auctor de
Templario-
rum in
Hungaria
sedibus
dubitationem:

reperito
diplomate
tandem
migrat.

Enim vero⁶² in dubitatione fui hucusque, an coluerint unquam *Hungariam* Templarii. Hanc et scriptorum nostratum silentium, et diplomatum⁶³ [...] inopia, ingessit animo. Nusquam enim, seu in historia, seu in archiepiscoporum⁶⁴ atque optimatum tabulis, schedisque mentionem factam fuisse deprehendi. Qua re⁶⁵ factum est, ut semel atque iterum invitarim cives meos, qui⁶⁶ antiquitatibus patriis norunt pretium statuere; uti me dubitatione⁶⁷ eximerent,⁶⁸ et si possent, diplomatum, vel aliarum quarumvis tabularum⁶⁹ †fide⁷⁰ et [...]bitate,† liberaliter,⁷¹ quod res est, condocerent.⁷² Sive ergo, his †precibus†,⁷³ sive⁷⁴ singulari et testato⁷⁵ quidem erga studia nostra, favore, adductus,⁷⁶ vir⁷⁷ antiquitatis⁷⁸ *Hungaricae*⁷⁹ gnarus, tabulas testamenti, Comitum SOL, a *Stephano*, Zagrabiensi praesule,⁸⁰ ut fides esset adfirmatior, ratas habitas⁸¹ mecum communes fecit, quibus, exstans *Templariorum* mentio, continetur. Dabo tabularum⁸² ἀποσπασμάτιον [p. 145.]ⁱⁱ mea⁸³ ipsius manu, [...] ex authentica membrana descriptum. *Stephanus Dei gratia* Zagrabiensis *Episcopus*, post reliqua: *praedium Bukcha*⁸⁴ verba sunt testatoris: *contuli*⁸⁵ Templariis *exceptis vineis illis, quas in eodem praedio servientibus*⁸⁶ *meis contuli possidendas*. Iterum atque iterum, *praedium tamen ante paulo*⁸⁷ *nominatum*,⁸⁸ *quod*⁸⁹ *Bukcha*⁹⁰ *nuncupatur, hac conditione*⁹¹ *Templariis contuli*,⁹² *quod quamdiu*⁹³ *uxor mea viveret*,⁹⁴ *suum*⁹⁵ *fructum ipsius*⁹⁶ *praedii*⁹⁷ *in omnibus plenarie perciperet*:⁹⁸ *cum vero iam dictae uxori*⁹⁹ *extremum diem claudere*¹⁰⁰ *contingeret*,¹⁰¹ *tunc demum possessio eiusdem*¹⁰² *praedii cum proprietate ad manus Templariorum devolveretur*.¹⁰³ Anno MCCXXVII. Id tulimus impatientius,¹⁰⁴ quod neque *Templariorum*, quam coluerint,¹⁰⁵ sedem, neque praedii,¹⁰⁶ quod in eos transcriberetur,¹⁰⁷ locum, eadem illae tabulae, designabant.¹⁰⁸ Cepimus tamen iudicium, trans *Danubium* eos¹⁰⁹ habitavisse,¹¹⁰ in *Szaladiensi* forte, aut *Veszprimiensi* provincia;¹¹¹ ex eo, quod Ecclesiae huius¹¹² metropolita¹¹³ †de meliorationibus¹¹⁴ liberaliter meminisset auctoramento futuro his tantum scriniis [...] memoriae [...] monumentis fuit ortus ut haereant¹¹⁵ [...]¹¹⁶ historiae patriae,† illiberalibus¹¹⁷ imposterum denegent.¹¹⁸ Iam ad castrum *Comár* redeamus.

⁶² F *enimvero*; corr. sec. E ⁶³ F [...]matum; corr. a nobis ⁶⁴ F *episcoporum*; corr. sec. C ⁶⁵ *qua re* F *quare*; corr. sec. CE ⁶⁶ *cives meos, qui* F om.; add. sec. C ⁶⁷ F *dubitante ii*; corr. sec. C; F add. *quoque*; del. sec. C ⁶⁸ F *dubitarunt*; corr. sec. C ⁶⁹ F *tabulae*; corr. sec. C ⁷⁰ F om.; add. sec. C ⁷¹ F *liberalitate*; corr. sec. CE ⁷² C *condecerent* ⁷³ F *praeinsinuat*; corr. sec. E (lectio incerta) ⁷⁴ F [...]; corr. sec. C ⁷⁵ F *aetatis*; corr. sec. C ⁷⁶ F *abductus*; add. sec. CDE ⁷⁷ F *vix*; corr. sec. C ⁷⁸ F *antiquitati*; corr. sec. CD ⁷⁹ D *Hungariae* ⁸⁰ F *praeside*; corr. sec. C ⁸¹ *ratas habitas* C om. ⁸² F *tabulatim*; corr. sec. CD ⁸³ F *propria*; corr. sec. C ⁸⁴ F *Bukdja*; corr. sec. Dipl. cit. ⁸⁵ Dipl. cit. *confero* ⁸⁶ F *vinitoribus*; corr. sec. Dipl. cit. ⁸⁷ *ante paulo* Dipl. cit. *paulo ante* ⁸⁸ F *antefatum*; corr. sec. Dipl. cit. ⁸⁹ Dipl. cit. add. *vulgo* ⁹⁰ F *Bukdja*; corr. sec. Dipl. cit. ⁹¹ F *ratione*; corr. sec. Dipl. cit. ⁹² F add. *hac ratione*; del. sec. Dipl. cit. ⁹³ Dipl. cit. add. *Domina* ⁹⁴ F *vivet*; corr. sec. Dipl. cit. ⁹⁵ F *usum*; corr. sec. Dipl. cit. ⁹⁶ F *ipsi*; corr. sec. Dipl. cit. ⁹⁷ F [...]; corr. sec. Dipl. cit. ⁹⁸ F *percipiat*; corr. sec. Dipl. cit. ⁹⁹ *cum... uxori* F *Ubi autem dominam uxorem*; corr. sec. Dipl. cit. ¹⁰⁰ F *attingere*; corr. sec. Dipl. cit. ¹⁰¹ F *continget*; corr. sec. Dipl. cit. ¹⁰² Dipl. cit. *ipsa saepe dicti* ¹⁰³ F *devebatur*; corr. sec. Dipl. cit. ¹⁰⁴ *id... impatientius* F om.; add. sec. C ¹⁰⁵ F [...] *in*; corr. sec. C ¹⁰⁶ F *prae[...]*; corr. sec. C ¹⁰⁷ *quod in... transcriberetur* F [...] *jatus*; corr. sec. C ¹⁰⁸ CF *designabunt*; corr. a nobis ¹⁰⁹ *tabulae... eos* F [...]; corr. sec. C ¹¹⁰ F *inhabitam*; corr. sec. C ¹¹¹ *in... provincia* F [...] *assumamus*; corr. sec. C ¹¹² F om.; add. sec. C ¹¹³ F [...]; corr. sec. C ¹¹⁴ *de meliorationibus* F *demeliorationibus*; corr. a nobis ¹¹⁵ F *hereant*; corr. a nobis ¹¹⁶ F om.; add. a nobis

ⁱ *Diploma, quod infra citatur, anno 1227. Stephano Zagrabiensi episcopo expeditum est. Cuius copiam photographiam vide in MNL MOL DL-DF 133.*

ⁱⁱ *In hac pagina in ms. F loco notarum haec leguntur: "Liberius Tom. 9. colum. 934." Quinam vero esset iste „Liberius”, eruderare haud potuimus.*

§. IV.

Quomodocunque se res *Templariorum Comaromiensium* habeat, ita existimo, non eos castri dominos,³ sed inquilinos fuisse; si ei tamen inerant aliqui. Praeterquam enim, quod regum⁴ ea aetate, arces, et munitiones aliae fuerunt⁵ peculiararia,⁶ *castellanis*, ad custodiendum tradita;⁷ saeculo certe XIII.⁸ *Iudaeos*, in potestate sua habuisse *Comaromium*, in diplomatibus reperio: [p. 146.] sive id, a regum aliquo, repraesentato aere, sive usuris,⁹ quas gens illa, iam tum¹⁰ immodicas accipiebat, a quocunque¹¹ possessore suum¹² fecerint. BELAE id IV. tempestate, tristi ea, ac difficili, accidit, cum iam *Tartari* opibus exinaniverunt *Hungariam*; rex vero ex *Dalmatia* redux, corrogato undique¹⁴ aere; instaurare coepit regnum. Ita namque reor,¹⁵ potuisse¹⁶ primo tunc¹⁷ *Comaromium* lucripetis fuisse oppositum. Accidit vero, ut cum¹⁸ †propere¹⁹ regni alios, tum²⁰ reginae²¹ illos, qui ei ex tricesimarum vectigalibus fiebat, redditus,²² *Iudaei*, annuo²³ redemptos²⁴ pretio, administrarent,† in usuraria²⁵ illa procuratione, peculatus²⁶ postularent,²⁷ publica novissimo †[...][†] audacter²⁸ rem suam auctitassent,²⁹ vel quod nimia taxatione mercatores adfligerent, eaque re egregium³⁰ publicum, nequiter diminuerent. Tunc vero,³¹ quod neque³² statutum³³ †[...][†] nequeuntibus pretium dependere, neque damna, quae reipublicae intulerant,³⁴ nocent[...][†] ripa in[...][†],³⁵ isthuc³⁶ legibus adducti sunt,³⁷³⁸ ut *Comaromium*, iure vel iniuria possessum³⁹ †hucusque† reginae MARIAE, cogerebantur permittere. Ad eum modum,⁴¹ *Comaromio*⁴² posita regina,⁴³ forte,⁴⁴ quod⁴⁵ rationibus suis⁴⁶ expediturum magis credebat, castrum cum⁴⁷ universo agro,⁴⁸ et adscriptis ei praediis, comiti cuidam *Valthero*, octo marcarum⁴⁹ millibus permi<sit>.⁵⁰ Quam postea venditionem oram, BELA IV.⁵¹ reginae⁵² MARIAE coniux, †atque†⁵³ STEPHANUS deinceps,⁵⁴ utriusque filius, anno MCCLXX. denique⁵⁵ nepos LADISLAUS, anno MCCLXXXV. tabulis confirmarunt. Sed enim⁵⁷ excidisse⁵⁸ *Valtheri*⁵⁹ huius posteris⁶⁰ *Comaromii*⁶¹ possessione, sive id, emortuis haeredibus, sive quacunque alia conversione †factum sit,†⁶²

Templarii, si
qui fuerunt²
Comaromii,
oportuit non
heros fuisse, ve-
rum inquilinos:
Iudaeis sub
Bela IV. fuit
proprium:
eius rei occasio
et causae¹³:

fit reginae
Mariae,
uxoris Belae.⁴⁰

venditur ma-
gno familiae Re-
giae consensu⁵⁶
comiti Valtero:

¹¹⁷ F *illiberalius*; corr. sec. E ¹¹⁸ F [...]; corr. sec. E {§. IV.} ¹ F om.; add. sec. DE ² F *fuere*; corr. sec. DE ³ C *posse<ssores>* ⁴ F *regnum*; corr. sec. CDE ⁵ F *fuerint*; corr. sec. CD ⁶ F *peculiaribus*; corr. sec. CD ⁷ CF *traditae*; corr. a nobis ⁸ F *XXIII*; corr. sec. CDE ⁹ F *usures*; corr. sec. DE ¹⁰ F *tunc*; corr. sec. CDE ¹¹ F *aquocunque*; corr. sec. D ¹² F *suam*; corr. sec. C ¹³ F *causae*; corr. sec. DE ¹⁴ F *undiquaque*; corr. sec. DE ¹⁵ *namque reor* F *nam quaereor*; corr. sec. D ¹⁶ F *posuisse*; corr. a nobis ¹⁷ F om.; add. sec. D ¹⁸ F add. *pro regis alios*; del. sec. D ¹⁹ F *pro*; corr. sec. C, ubi vero *properent* ²⁰ F *cum*; corr. sec. D ²¹ F *regina*; corr. sec. E ²² F [...]; corr. a nobis ²³ *Iudaei. Annuo* F [...]; corr. sec. C ²⁴ F *redemptos*; corr. sec. DE ²⁵ F *in usuraria*; corr. a nobis ²⁶ F om.; add. sec. C ²⁷ F [...]*larentur*; corr. sec. C ²⁸ C *auductater*; corr. a nobis ²⁹ *publica... auctitassent* F om.; add. sec. C ³⁰ *re egregium* F om.; add. sec. C ³¹ *Tunc vero* F *Id putavero*; corr. sec. C ³² F *nempe*; corr. sec. C ³³ F om.; add. sec. C ³⁴ F *intulerunt*; corr. sec. C ³⁵ *nocent[...]* ... *in[...]* F om.; add. sec. C ³⁶ F *isthic*; corr. sec. C ³⁷ F *roborati sint*; corr. sec. C ³⁸ F add. *vel*; del. sec. C ³⁹ *iure... possessum* F om.; add. sec. C ⁴⁰ *uxoris Belae* F om.; add. sec. synopsis ⁴¹ *ad eum modum* F *al[...]*; corr. sec. C ⁴² F [...]*cuto*; corr. sec. C ⁴³ *posita regina* F *regina postea*; corr. sec. C ⁴⁴ F om.; add. sec. C ⁴⁵ F *quae*; corr. sec. C ⁴⁶ F *fuit*; corr. a nobis ⁴⁷ *fuit... cum* F *his credisarunt* [?]; corr. sec. C ⁴⁸ *universo agro* F *universa iura* [...]; corr. sec. C ⁴⁹ *adscriptas... marcarum* F [...]; corr. sec. C ⁵⁰ F *rediensis*; corr. sec. C ⁵¹ *A quum... IV.* F [...]; corr. sec. C ⁵² C *prin[...]* ⁵³ C *ae[...]* (?); suppl. a nobis ⁵⁴ *coniux... deinceps* F [...]; corr. sec. C ⁵⁵ *utriusque... denique* F [...]; corr. sec. C ⁵⁶ *magno... consensu* F om.; add. sec. synopsis ⁵⁷ *tabulis... enim* F [...]; add. sec. C ⁵⁸ F *vendidisse*; corr. sec. C ⁵⁹ F *Valtero*; corr. sec. C ⁶⁰ F *fuisse*; corr. sec. C ⁶¹ F *Comaromium*; corr. sec. C ⁶² *factum sit* in C non apparet; add. a nobis

Carolus I.
Ecclesiae id
Strigoniensi
donat, iterum-
que redimit.⁶⁶
castrum conver-
siones reliquae:

obsidetur
capiturque a
Matthaeo
Trenchiniensi:

inde colligo, quod CAROLUS I. in regem inauguratus,⁶³ in potestate *Comaromium*⁶⁴ habuerit. Nam et id in⁶⁵ diplomatibus offendi, CAROLUM castrum *Comarom*, et huius praedia, Ecclesiae *Strigoniensi*, sub ipsa in[p. 147.]augurationis solemnibus,⁶⁷ una donatione, contulisse; quae quidem tabulae, anno MCCCXVII. perscriptae, adhucdum⁶⁸ superant. Nescio⁶⁹ vero, poenitentiane⁷⁰ donationis eius, an voluntate⁷¹ antistitis adductus CAROLUS, triennio⁷² post, anno nimirum MCCCXX. facta, cum Archiepiscopo *Thoma*, permutatione, suum iterum fecerit *Comaromium*: cum ei civitatem⁷³ *Barsch*, hodie tenuem cognominis⁷⁴ provinciae vicum, atque *Báth*, *Hontensis*⁷⁵ Comitatus oppidum, in vicem tradidit.⁷⁶ Sed, nec postea a permutatione *Comaromii* abstinuit se⁷⁷ CAROLUS. Indicio sunt tabulae, quas WLADISLAUS II. MDIV. adfirmavit,⁷⁸ quasque CAROLUS sua aetate perscripserit *super permutatione castrum Arva, cuiusdam Comitum Donch*,⁷⁹ *pro castris regis Strigon et Csakatornya, et tandem eorum castrorum Strigon, et Csakatornya pro castrum Comarom*.⁸⁰ Alienatum proinde⁸¹ a possessione regia fuit *Comaromium*, ut coniciamus inde, ad castrum quidem modum iam saeculis prioribus fuisse aedificatum, necdum tamen seu ea mole,⁸² seu commoditate, quae regibus accipiendis fuisset opportuna, et ad defensandum geminum traiectionem, valida satis fuisset habita; tunc sit,⁸³ iis iam tum⁸⁴ operibus incinctum fuisse oportuit castrum *Comarom*, atque ea, ad incursandam⁸⁵ late circumscitam regionem opportunitate, ut⁸⁶ *Matthaeus* quidem *Trentsiniensis*,⁸⁷ rapta sub iugum totius *Vagi*, qua cursum tenet,⁸⁸ non ante requieverit,⁸⁹ quam *Comaromium* suum faceret. Nihil proinde occurrit⁹⁰ de *Comaromio*, quod⁹¹ scriptores *Hungarici*⁹² litteris consignaverunt. TIMON, qui factas⁹³ ab his⁹⁴ in historia patriae lacunas, non raro⁹⁵ solerter ac⁹⁶ breviuscule⁹⁷ tamen⁹⁸ explet, grassationum *Matthaei*, meminit quidem, captum [p. 148.] *Comaromium* silet; credo, quod non⁹⁹ habebat¹⁰⁰ diplomatum, quae sequeretur, indicia. *Matthaeus Trentsiniensis*,¹⁰¹ inquitⁱ ad annum MCCCXII. *urit villas Archiepiscopi Strigoniensis, incolas partim caedit, partim in carcerem*¹⁰² *compingit. Castrum Berzencze evertit, infestis signis imminet Strigonio*. Sub idem tempus *Comaromium* quoque occupasse putandus est. Non enim poterat ignorare *Matthaeus*, *Thomam* Strigoniensium praesulem arce¹⁰³ *Comaromiensi*¹⁰⁴ donatum a CAROLO ob ea studia, quae sibi, in regem *Hungariae* inaugurando impenderat. Ergo ea vi¹⁰⁵ acerbitateque¹⁰⁶ in *Comaromium*, incumbendum¹⁰⁷ rebatur¹⁰⁸ latro publicus, qua in reliqua antistitis praedia gras-

⁶³ *possessione... inauguratus* F iure quodam domicili conversionem [...] sumtus; corr. sec. C ⁶⁴ C [...] ⁶⁵ *habuerit... in* F [...]; corr. sec. C ⁶⁶ *iterumque redimit* F om.; add. sec. D ⁶⁷ F *solemnitate*; corr. sec. CD ⁶⁸ C *hucdum* ⁶⁹ F *postea*; corr. sec. C ⁷⁰ F *poenitentiane*; corr. sec. D ⁷¹ F *liberalitate*; corr. sec. C ⁷² F *nescio*; corr. sec. C ⁷³ *ei civitatem* F *eidem donatum*; corr. sec. C ⁷⁴ F *cognomine*; corr. sec. C ⁷⁵ F *Honthensis*; corr. sec. C ⁷⁶ F *traditi castrum*; corr. sec. C ⁷⁷ F om.; add. sec. C ⁷⁸ F *adfirmat*; corr. sec. E ⁷⁹ F *Donek*; corr. sec. E ⁸⁰ F *Comarom*; corr. sec. E ⁸¹ F *proin*; corr. sec. E ⁸² *seu ea mole* E *ea seu mole* ⁸³ *eius sit* fortasse *etsi* ⁸⁴ F *tunc*; corr. sec. E ⁸⁵ F *incursandum*; corr. sec. E ⁸⁶ F om.; add. sec. C ⁸⁷ F *Trenchiniensis*; corr. sec. E ⁸⁸ F *habuit*; corr. sec. C ⁸⁹ F *qui evenit*; corr. a nobis ⁹⁰ F *occurret*; corr. a nobis ⁹¹ F om.; add. a nobis ⁹² F *Hungari*; corr. sec. E ⁹³ F *factus*; corr. sec. C ⁹⁴ *ab his* F om.; add. sec. C ⁹⁵ C *satis(?)* ⁹⁶ F *et*; corr. sec. C ⁹⁷ C *breviuscule(?)* ⁹⁸ F om.; add. sec. C ⁹⁹ F om.; add. a nobis ¹⁰⁰ F *habeat*; corr. sec. C ¹⁰¹ F *Trenchiniensis*; corr. sec. D ¹⁰² F *captivitatem*; corr. sec. TIMON 1736. l. c. ¹⁰³ F *castrum*; corr. sec. C ¹⁰⁴ F *Comaromiense*; corr. sec. D ¹⁰⁵ F *in*; corr. sec. C ¹⁰⁶ F *acerbitate quae*; C *acerbitaque*; corr. sec. D ¹⁰⁷ F *incumbendis*; corr. sec. C ¹⁰⁸ F *grassabatur*; corr. sec. C

ⁱ *Locum citatum vide in* TIMON 1736. p. 44.

satus est. Atque vertit¹⁰⁹ omnino *Trentsiniensis*,¹¹⁰ occupatum *Comaromium*, in acropolim latrociniorum facit potissimum, quae perpetuis impressionibus, in archiepiscopali ditone †[...] ¹¹¹ ipsumque¹¹² metropolitam,† immanem in modum patrabat. Quid enim, ad haec istiusmodi facinora, *Comaromio*,¹¹³ adversus *Strigonium*, seu commodius, seu tutius? Nequivit¹¹⁴ CAROLUS,¹¹⁵ calamitati modum ponere praelio illo in campo¹¹⁶ *Roszgoniensi*¹¹⁷ ad *Cassoviam* nimium [...] adtritum.¹¹⁸ Ergo, ad foederatos se vertit. Erat tunc in his FRIDERICUS¹¹⁹ *Austriacus*, ALBERTI caesaris filius, nepos RUDOLPHI *Habsburgici*. [...] ¹²⁰ namque, ne avo patreque esset inferior, conciliatis vicinorum principum studiis, simul CAROLUM nostrum illexit in societatem, qui se <cum> reliquis, in imperii ambitu, iuaret.¹²¹ Ergo, ut¹²² MCCCXIV.¹²³ ad diem XIX. Octob. Francofurti¹²⁴ in caesarem electus, atque hinc, Bonnae¹²⁵ die¹²⁶ XXV. Novembris, a *Coloniensi* inauguratus [p. 149.] fuit, opportuna ei¹²⁷ se occasio obtulit, qua *Hungari* amicitiam, penitus sibi¹²⁸ adfirmaret.¹²⁹ Nempe, regem CAROLUM, iam inde,¹³⁰ ut OTTO *Bavarus* solio exciderat, *Matthaeus*¹³¹ comes *Trentsiniensis*,¹³² Regni Palatinus infestarat, iamque ripam *Vagi*¹³³ utramque occuparat, quem nisi *Germanorum* auxilio redigendum in ordinem rex desperabat. Sine tergiversatione, in eam expeditionem, qua nempe LUDOVICO *Bavaro*, aemulo imperii, novum hostem pararet, se dedit, copiis, quas CAROLUS postulabat, ad validissimum^{h.)}¹³⁴ castrum *Comaromium*¹³⁵ admotis, brevi expugnat. Qua¹³⁶ victoria rex supra modum laetatus,¹³⁷ in vicem auxilia spondet;¹³⁸ at subinde a FRIDERICO, de liberanda fide, adpellatus,¹³⁹ venturum se negabat, nisi insula *Schütta*, cum *Posonio* redderetur, quae *Agneti* reginae *Hungariae* quondam in dotem adsignata fuere. Et huic, quamvis illiberali postulato, adsentiri status rerum coegit, ne properanti ad imperium, tantillae¹⁴⁰ terrae portio, moram¹⁴¹ iniiceret.¹⁴² Ita *Ducum*¹⁴³ *Styriae*^{m.)i} historia,¹⁴⁴ et scriptores *Austriaci* in rebus FRIDERICI passim.¹⁴⁵ Proinde iam tum¹⁴⁶ sub exordia CAROLI, virginitatis sertum illud, quo hodie dum gloriatur *Comaromium*, nefariis *Matthaei*¹⁴⁷

*acropolim
latrociniorum
hac ora facit:*

*Eliditur e
manibus
Matthaei a
Friderico I.
Austriaco
ex foederis
cum Carolo
legibus.*

h.) Talem fecisse, *Matthaeum* oportet, nam si antea firma satis fuisset validaque, rex CAROLUS, vix eam, in tanta hostis ferocia, alienaturus fuisset. †Idem fuerat FRIDERICO pulchro pag. 166.†

m.) †Idem fuerat† FRIDERICO *Pulchro* p. 166.

¹⁰⁹ F *ita Matthaeus*; corr. sec. C ¹¹⁰ F *Trenchiniensis*; corr. sec. D ¹¹¹ F om.; add. sec. C ¹¹² F *in que*; corr. sec. C ¹¹³ C *Comaromii* ¹¹⁴ F *obviavit*; corr. sec. C ¹¹⁵ F add. *et*; del. sec. D ¹¹⁶ F *campis*; corr. sec. C ¹¹⁷ F *Strigoniensibus*; corr. sec. C ¹¹⁸ *ad.. adtritum* F [...]; corr. sec. C ¹¹⁹ F om; add. a nobis ¹²⁰ F om; add. sec. C ¹²¹ *ergo, ad... iuaret* F *ergo ad foederatum suum recurrit tunc Carolus Fridericus Austriacus, Albertus Habsburgicus [...] qua esset infestus [...] Princeps Bradus, simul Matthiam affixit [!] in societatem belli [...] ut eum ambo adiuveret [...];* corr. sec. C ¹²² *ergo, ut* F [...] *anno*; corr. sec. C ¹²³ F *1319*; corr. sec. C ¹²⁴ *Octob. Francofurti* F [...]; corr. sec. C ¹²⁵ C *Bonn[...]*; corr. a nobis ¹²⁶ *atque... die* F [...]; corr. sec. C ¹²⁷ *opportuna ei* F *oportunissima*; corr. sec. C ¹²⁸ F *fictam*; corr. sec. C ¹²⁹ F *adfirmarunt*; corr. sec. C ¹³⁰ *iam inde* F om.; add. sec. C ¹³¹ F *Matthias*; corr. sec. C ¹³² F *Trenchiniensis*; corr. sec. CE ¹³³ *ripam Vagi* C *Vagi ripam* ¹³⁴ in nota h.) *firma satis fuisset* F *similia fecisset*; corr. sec. C; *eam, in tanta* F *passus fuisset*; corr. sec. C; *fuisset*² F om.; add. sec. C ¹³⁵ F *Comaromiense*; corr. sec. D ¹³⁶ C *ea* ¹³⁷ F *recreatus*; corr. sec. C ¹³⁸ *auxilia spondet* E *respondet auxilia* ¹³⁹ F *interpellatus*; corr. sec. C ¹⁴⁰ F *tantilla*; corr. sec. D ¹⁴¹ F *morem*; corr. sec. E ¹⁴² F add. *et... passim*; del. sec. E ¹⁴³ F *ducem*; corr. sec. DE ¹⁴⁴ F *historiae*; corr. sec. C ¹⁴⁵ *et huic... passim* C om. ¹⁴⁶ F *tunc*; corr. sec. D ¹⁴⁷ F *Matthaei*; corr. a nobis

ⁱ *Verba notae m.) e fine notae prioris, ubi erronee a copista ms. F posita sunt, a nobis huc translata. Cf. SCHEZ 1728. p. 166., unde haec Belius citabat.*

*Trenchiniensis*¹⁴⁸ ausibus contaminatum fuit. Doluit ergo pridem incuriam,¹⁴⁹ ante tser-ta¹⁵⁰ quidem, quam annosa virgo fieret, cum poeta:

Ille meae spoliū virginitatis habet.ⁱ

CAROLUS postea fidem liberavit FRIDERICO. Enim vero fratres FRIDERICI imperatoris, [p. 150.] dum decretoria pugna a LUDOVICO *Bavaro* victus captusque FRIDERICUS carceris squallorem tolerare cogere, tseravit rei inducta MARIA, quae anno MCCCXIV. CAROLUS lenivit tser FRIDERICI *Austriaci* rebus intentus, sed vero tser[...]tser fere anni abiere, dum foederi anno demum MCCCXXV. FRIDERICO e captivitate *Bavarica* liberato satis fieret.¹⁵¹ Praecipuas in procurando negotio eo *Hungari* partes omnino fuisse, ne tseriosi quidem tser¹⁵² *Austriaci* diffitentur.

§. V.

An Templarii in his¹ Comaromii conversionibus potuerint insedisse² castrum:

auctoris sententia:⁵

Venit hic in mentem cogitare, haud omnino sub *Templariorum* ditone *Comaromium* censi hucusque potuisse, tum tserquia³ inessum olim possessumque a *Iudaeis* fuit; tum, quod tot heroum conversionibus obnoxium. Si enim in *Templariorum* haerediis relatum fuisset, nequivisset toties venundari⁴ permutarive. Quid? quod *Templariis* sensim extinctis, quidquid ii⁶ latifundiorum possederunt, aliis id ordinibus ita⁷ volente Pontifice M. attribui oportuit.⁸ TIMON, ad annum MCCCXXXV. *coenobium*, inquit, *Telegdiense extinctis Templariis datur⁹ ordini Seraphico.*ⁱⁱ Extinctos¹⁰ tserait, dicere deberet tser¹¹ vero, igne ferroque, deletos, quod per *Galliam, Hispaniam, et Angliam*, factum esse,¹² constat apud omnes. Ergo, ad eum modum, in *Hungaria* quoque extinctus ordo hic exolevit, quodve idem in vicina *Germania* evenisse perhibetur. Tum enim, dum *Petrus*, Archiepiscopus *Moguntinus*, iussu, CLEMENTIS V. de exstirpandis *Templariis*, synodo coacta, agitaret consilia, prae[p. 151.]cipui¹³ *Templariorum* in consensum patrum armati irruerunt, et summa animi¹⁴ contentione pro innocentia¹⁵ ordinis sui intrepide dixerunt: ut nihil in eos decreverit Archiepiscopus; sed cum *Romano* Pontifice,¹⁶ de re adeo¹⁷ momentosa, ne diutius in eos animadverteretur,¹⁸ acturum se¹⁹ recepit, atque impetravit omnino, ut absolvere eos posset,²⁰ per *Germaniam*, sed ex decreti eius praescripto, quod in *Viennensi* concilio, adversus universum ordinem, perlatum est. Id, quod actus synodi palam testantur. Inde nomina²¹ et leges *Templariorum* mutatae fuerunt²² in *Germania*, reditus aliis *Monachorum* familiis distributi, quorum

¹⁴⁸ C om. ¹⁴⁹ F add. *et*; del. sec. C ¹⁵⁰ F om.; add. sec. C ¹⁵¹ F add. *causas*; del. a nobis ¹⁵² *seriosi quidem* F *seriosis in quidem*; corr. a nobis {§. V.} ¹ F *suis*; corr. sec. synopsim ² F *resedissee*; corr. sec. synopsim ³ F *quasi*; corr. a nobis ⁴ F *vaenumdari*; corr. sec. CD ⁵ notam marginalem F om.; add. sec. D ⁶ DF *in*; corr. a nobis ⁷ F om.; add. sec. C ⁸ F *oportebat*; corr. sec. C ⁹ F *collatum fuisse*; corr. sec. D et TIMON 1736. p. 47. ¹⁰ F *extinctas*; corr. sec. D ¹¹ *ait, dicere deberet F aut [...]*; corr. a nobis ¹² F *fuisse*; corr. sec. D ¹³ F *praepraecipui*; corr. a nobis ¹⁴ F om.; add. sec. CDE ¹⁵ F *inocentia*; corr. sec. CE ¹⁶ C add. *se* ¹⁷ F *tam*; corr. sec. C ¹⁸ F *animadveretur*; corr. sec. E ¹⁹ C om. ²⁰ F *possit*; corr. sec. C ²¹ F *omnia*; corr. sec. CE ²² F *sunt*; corr. sec. C

ⁱ Vide Ovid. *Heroides* V. 140.

ⁱⁱ Locum citatum vide in TIMON 1736. p. 47.

partem maximam²³ Cruciferi^{n.)i} et creati nuper ordines,²⁴ indultu Papae, lucri fecerunt.²⁵ Atque hanc²⁶ eliminandi *Templariorum* ordinis rationem, mitem²⁷ omnino, et incruentam, sequutos²⁸ *Hungaros* arbitramur. Enim vero, ita CLEMENTIS V. quod diximus,²⁹ decretum, sonat, quippe in quo nulla violentorum suppliciorum mentio est: sententiae verba sunt:ⁱⁱ *Dudum³⁰ ordinem domus militiae Templi Hierosolymitani, propter Magistrum, et Fratres, caeterasque personas dicti Ordinis in³¹ quibuslibet Mundi partibus consistentes, variis, et diversis non tam nefandis, quam infandis (proh dolor) errorum et scelerum obscenitatibus,³² pravitatibus, maculis, et labe respersos, quae propter tristem, et spurcidam eorum memoriam praesen[p. 152.]tibus³³ subticemus, eiusque³⁴ Ordinis statum,³⁵ habitum, atque nomen, non sine cordis amaritudine, et dolore, sacro adprobante³⁶ Concilio, non per modum definitivae sententiae, cum eam super³⁷ hoc secundum inquisitiones, et³⁸ processus super his habitos, non possemus³⁹ ferre de iure, sed per viam provisionis^{40 41} Apostolicae, irrefragabili,⁴² et perpetuo valitura⁴³ sustulimus sanctione,⁴⁴ ipsum prohibitioni perpetuae supponentes,⁴⁵ districtius inhibendo,⁴⁶ nequis⁴⁷ dictum Ordinem de caetero⁴⁸ intrare, vel eius⁴⁹ habitum suscipere,⁵⁰ vel portare,⁵¹ aut pro Templario⁵² gerere se⁵³ praesumeret,⁵⁴ quod siquis⁵⁵ contrafaceret,⁵⁶ excommunicationis⁵⁷ incurreret⁵⁸ sententiam ipso facto. Universa etiam bona⁵⁹ Ordinis praelibati⁶⁰ Apostolicae Sedis ordinationi,⁶¹ et dispositioni,⁶² auctoritate Apostolica duximus⁶³ reservanda.⁶⁴ Quid quaeso in re tam gravi, moderatius edici potuit? non hic ferri, non ignis, non restis, aut ponti supplicia dictari,⁶⁵ sed simplicem, severam licet,⁶⁶ ordinis abrogationem inculcari, prohiberique⁶⁷ videas,⁶⁸ ne se⁶⁹ quisquam⁷⁰ eiusdem⁷¹ regulis obstringere,⁷²*

quomodo ille ordo eliminatus sit e Hungaria:

Pontificis Maximi in eam rem decretum:

mite id et in re tam gravi moderatum.

n.) Plantina de vitis Pontificum pag. 552.

²³ *partem maximam* F iniustam rapinam; corr. sec. C ²⁴ F ordinis; corr. sec. C ²⁵ F fecere; corr. sec. C ²⁶ F ex Hungaria; corr. sec. C ²⁷ F mitam; corr. sec. CE ²⁸ F secutos; corr. sec. C ²⁹ F dicimus; corr. sec. C ³⁰ COCQUELINES 174I. p. 138. add. siquidem ³¹ F om.; add. sec. COCQUELINES 174I. l. c. ³² COCQUELINES 174I. l. c. obscoenitatibus ³³ F praesenpraesentibus; corr. a nobis ³⁴ F eius; corr. sec. COCQUELINES 174I. l. c. ³⁵ F statuta; corr. sec. COCQUELINES 174I. l. c. ³⁶ COCQUELINES 174I. l. c. approbante ³⁷ eam super F eadem per; corr. sec. COCQUELINES 174I. l. c. ³⁸ F per; corr. sec. COCQUELINES 174I. l. c. ³⁹ F possumus; corr. sec. COCQUELINES 174I. l. c. ⁴⁰ F comissionis; corr. sec. COCQUELINES 174I. l. c. ⁴¹ COCQUELINES 174I. l. c. add. seu ordinationis ⁴² F irrevocabili; corr. sec. COCQUELINES 174I. l. c. ⁴³ F valiturae; corr. sec. COCQUELINES 174I. l. c. ⁴⁴ F actione; corr. sec. COCQUELINES 174I. p. 139. ⁴⁵ F admentem; corr. sec. COCQUELINES 174I. l. c. ⁴⁶ F inhibentes; corr. sec. COCQUELINES 174I. l. c. ⁴⁷ F ne quis; corr. sec. COCQUELINES 174I. l. c. ⁴⁸ de caetero F decretatio; corr. sec. COCQUELINES 174I. l. c. ⁴⁹ F eiusdem; corr. sec. COCQUELINES 174I. l. c. ⁵⁰ habitum suscipere F [...] exaggerare; corr. sec. COCQUELINES 174I. l. c. ⁵¹ F plantare; corr. sec. COCQUELINES 174I. l. c. ⁵² F Templariis; corr. sec. COCQUELINES 174I. l. c. ⁵³ gerere se F [...] aut eos liberare; corr. sec. COCQUELINES 174I. l. c. ⁵⁴ F praesumerent; corr. sec. COCQUELINES 174I. l. c. ⁵⁵ F si quis; corr. sec. COCQUELINES 174I. l. c. ⁵⁶ F id ipsum; corr. sec. COCQUELINES 174I. l. c. ⁵⁷ F excommunicationis; corr. sec. COCQUELINES 174I. l. c. ⁵⁸ F incurrat; corr. sec. COCQUELINES 174I. l. c. ⁵⁹ F om.; add. sec. COCQUELINES 174I. l. c. ⁶⁰ F praelibatae; corr. sec. COCQUELINES 174I. l. c. ⁶¹ F ordinatione; corr. sec. COCQUELINES 174I. l. c. ⁶² et dispositioni F [...] tractanda; corr. sec. COCQUELINES 174I. l. c. ⁶³ F confirmamus; corr. sec. COCQUELINES 174I. l. c. ⁶⁴ F tractandae; corr. sec. COCQUELINES 174I. l. c. ⁶⁵ moderatius... dictari F inferri moderamen (?) eiusdem concilii aut Pontificis editi decreti non potuit? ut delictum non eluet ordinis obligationem intulisse. Non castris, aut Pontifici [...] eiusdem Generalis obstringere haeresi; corr. sec. C ⁶⁶ F om.; add. sec. C ⁶⁷ F [...]; corr. sec. C ⁶⁸ F videtur; corr. sec. C ⁶⁹ F seu; corr. sec. C ⁷⁰ F quispiam; corr. sec. C ⁷¹ F eius ordinis; corr. sec. C

ⁱ Locum in nota n.) citatum vide in PLATINA 1645. p. 552.

ⁱⁱ Unde Belius verba bullae huius Clementinae excrisperit, nescimus; haud vero scio an editione Cocquellini ille usus sit. Vide COCQUELINES 174I. pp. 138–139.

aut⁷³ *Templarium* imposterum gerere⁷⁴ audeat. Proinde, praeter voluntatem Pontificis M. factum est, quidquid, *Gallicani*,⁷⁵ et *Anglici* scriptores, de eorum crudeli⁷⁶ et patrata per reges suos⁷⁷ interemtionem in litteras⁷⁸ retulerunt. Sed, sufficient haec, quae popularium⁷⁹ nostrorum caussa,⁸⁰ adscribere necessum [p. 153.] putavimus, ne criminosis auditionibus, in re⁸¹ non satis sibi⁸² cognita, facile porro aures commodarent.

§. VI.

*Neque Comiti Donch diu-urna esse potuit, Comaromii possessio.*¹

donatur a Maria et Sigismundo, eius marito, Stephano, Comiti Palatino:

*non potuit et¹⁵ in manibus Stephani inveterascere:*¹⁶

est in Elisabethae Alberti viduae manibus:

Porro haud diuturna, haec, quam cum *Donchio* Comite pactus fuerat CAROLUS, arcis *Comarom*, permutatio fuit. Enim vero, rediit iterum iterumque, in² *fiscum* regium, tametsi caussae³ eius rei, quod nondum⁴ licuit tabulas publicas consulere, nobis sint incognitae. Sub LUDOVICO sane, rerum potiente,⁵ regiae ditioni⁶ semper accensum fuisse *Comaromium*,⁷ saltem, in ea relictum, cum is⁸ fatis concederet, inde colligas, quod filia sua, MARIA regina, quinto post inaugurationem⁹ anno, adeoque concelebratis¹⁰ iam cum SIGISMUNDO nuptiis, *Comaromium*, *Stephano* Comiti Palatino, SIGISMUNDI liberalitate anno MCCCLXXXVI. donatum, suo ipsius diplomate, (quod postea LADISLAUS¹¹ *Posthumus*, anno MDV. ratum habuit) pro ea, qua fuit, auctoritate, anno itidem MCCCLXXXVI.¹² consummavit. Volebat scilicet ea munificentia devincere¹³ *Stephanum* Palatinum SIGISMUNDUS, et simul insignem hanc, grati in eum animi testationem¹⁴ palam facere; quod MARIA sponsa adhuc in carcere detenta, regem se consentientibus Praelatorum Baronumque parte maxima inaugurandum, †voluerit plurimum† BARBONIS,¹⁷ *Venetorum* apud *Hungaros* legati gratiis et suasionibus, sive suapte consilio et providentia,¹⁸ ut MARIAM †SIGISMUNDUS, sponsus hac ratione e carcere quanto citius liberaret, [p. 154.] sed negavit iisdem in manibus sive litteras, sive *Comaromium*; adhuc enim dubius fuit SIGISMUNDUS, cum ad regiam ditionem castrum oppidumque, postliminio occideret, ergo naturaliter et iure, ut eum maritus ALBERTUS separabat, adhuc et eo mortuo ELISABETHA insedit, dum filium hic *Posthumum* LADISLAUM in lucem propitia ducis VENCESLAI est. Exstat ELISABETHAE diploma [...] quae ob huzonum capturam [*Comarum* dicitur], castellanis cum vicis *Gadmestur* et *Nandor* diu intercesserat, pro *Comaromio* donec 1438.¹⁹ ita terminavit, ut tantum oppidum *Comaromiensi* ditioni in solidum²⁰ accipiat.†¹ quod regia simul et herili, qua utraque pollebat, auctoritate fecisse putanda est. Sed, simul marito, anno MCDXXXIX.²¹ ad XXVII.

⁷² F *obstringerent*; corr. sec. C ⁷³ F *ut*; corr. sec. C ⁷⁴ *templarium... gerere* F *templariorum ordo ingerere*; corr. sec. C ⁷⁵ F *Germani*; corr. sec. C ⁷⁶ F *om.*; add. sec. C; F add. *et patris persecuti [...] suas retulerunt*; del. sec. C ⁷⁷ F add. *crudeli*; del. sec. C ⁷⁸ *in litteras* F *inviti*; corr. sec. C ⁷⁹ *quae popularium* F *quidem scire omnium*; corr. sec. C ⁸⁰ F *causa*; corr. sec. C ⁸¹ *in re* F *ne si forte res*; corr. sec. C ⁸² F *sit*; corr. sec. C {§. VI.} ¹ *Comaromii possessio* F *om.*; add. sec. DE ² F *ad*; corr. sec. CDE ³ F *causae*; corr. sec. CD; E *caussa* [!] ⁴ F *modum*; corr. sec. CDE ⁵ *rerum potiente* C *om.* ⁶ *regiae ditioni* DF *ditioni regiae*; corr. sec. C ⁷ C *om.* ⁸ *cum is* F *usque dum*; corr. sec. C ⁹ F *coronationem*; corr. sec. C; F add. *sui*; del. sec. CDE ¹⁰ F *an celebratis*; corr. sec. CDE ¹¹ C *Wlad[...]* ¹² F *138r*; corr. a nobis ¹³ F *devincere*; corr. sec. CD ¹⁴ *malim testificationem* ¹⁵ F *om.*; add. sec. synopsim ¹⁶ F *vetescere*; corr. sec. synopsim ¹⁷ F *barbaris*; corr. a nobis ¹⁸ F *prudencia*; corr. sec. C ¹⁹ F *1338.*; corr. sec. C ²⁰ *in solidum* F *insolidum*; corr. a nobis ²¹ F *1434.*; corr. sec. D

¹ *Haec pars crucibus signata valde corrupta est, nec ea emendari potest, cum eadem pars in ceteris manuscriptis legi non potest.*

Octobris in *Neszmély*,²² morte sua functo, iusta persoluta fuere, regnare pro viro coeperrat ELISABETHA, *Wissegrádi*²³ tantisper, uterum ferens, †[...]^{scita},†²⁴ dum partus tempora adpropinquarent.²⁵ Tunc enim, *Comaromium* accessit consulto, ut propior esset *Austriae*,²⁶ si quid sibi ab *Hungaris*, in WLADISLAUM²⁷ propensis²⁸ intentaretur²⁹ gravius. Proinde anno MCCCCXL.³⁰ ad diem XXII. Feb. felici³¹ partu³² LADISLAUM in lucem³³ edidit. quod unum satis est,³⁴ ad celebritatem *Comaromio* conciliandam. Proclive³⁵ enim fuerit coniiicere, ad famam partus quaquaversum³⁶ diditam,³⁷ confluisse isthuc, qui erant partium³⁸ reginae tenaces, cum ad haeredem principem visendum, tum ad consulendum in commune. Hinc quarto post natum infantem mense,³⁹ *Albam* itum est, ad solemnia⁴⁰ inaugurationis LADISLAI, ritu patrio⁴¹ celebranda. Quibus insigni sed [p. 155.] insolita pompa hucusque, quam multi ex proceribus praesentia⁴² honestaverant,⁴³ peractis, regina *Wissegrádum*⁴⁴ rediit, subreptaque illic dolo malo corona,⁴⁵ mutavit⁴⁶ *Comaromiense*⁴⁷ hospitium, et quod praedam secum haberet, trepida⁴⁸ *Iaurinum*⁴⁹ primo,⁵⁰ inde *Posonium* cum infante concessit, dum se penitus, cum filio <et>⁵¹ diademate, FRIDERICO III., magnis *Hungariae*, quae hinc manaverunt,⁵² cladibus,⁵³ intimaret.⁵⁴

Comaromium ea nativitate Ladislai Posthumi, nobilitavit.

§. VII.

Conflata hinc¹ rebus *Hungariae*, perniciosissima tempestas, *Comaromium* simul in officinam² belli³ convertit. Quando enim inductus in regnum⁴ WLADISLAUS,⁵ et *Buda*, favente⁶ *Laurentio Hederváry*,⁷ ex animi sententia potitus est, et regni insignia, absente licet sacro diademate, *Alba Regali*,⁸ magno suorum adplausu, capessivit, signo⁹ quasi sublato, non animis modo, ac¹⁰ sententiis, dissidere, sed infestis etiam¹¹ armis mutuo semet lacessere¹² proceres populusque occeperunt: prout¹³ quosque, aut partium¹⁴ studium, aut privatorum commodorum aviditas, in transversum¹⁵ agebat.¹⁶ Rebus, ad eum modum, comparatis, ille habebatur potior, qui iniuriis in adversarios¹⁷ potentior ac nocentior exstitit. Quemadmodum enim, interior *Hungaria*, fuis fugatisque pupilli sectatoribus, partem maximam WLADISLAO¹⁸ adhaeserat; ita, quo quisque ad *Austriam* propior¹⁹ agebat, eo partium ELISABETHAE videri volebat studiosior.

Conflata inde belli tempestate, fit Martis officina, Comaromium:

²² F *Neszmil*; corr. sec. D ²³ F *Vissegradi*; corr. sec. CD ²⁴ F *moratur*; corr. sec. C ²⁵ F *adpropinquant*; corr. sec. C ²⁶ F add. [...]; del. sec. CD ²⁷ F *Vladislaum*; corr. sec. C ²⁸ F *propedentibus*; corr. sec. C ²⁹ F *tentaretur*; corr. sec. C ³⁰ F *L420.*; corr. sec. C ³¹ F *feliciter*; corr. sec. C ³² F om.; add. sec. C ³³ *Ladislaum in lucem* F om.; add. sec. CD ³⁴ F *esset*; corr. sec. C ³⁵ F *Pronum*; corr. sec. C ³⁶ F *rursus*; corr. sec. C ³⁷ F *additam*; corr. sec. C ³⁸ F *partim*; corr. sec. CE ³⁹ *natum infantem mense* F *infantem natum mense*; corr. sec. CE ⁴⁰ F *solennia*; corr. sec. CE ⁴¹ F *patris*; corr. sec. CE ⁴² F *praesentes*; corr. sec. C ⁴³ F *fuerant*; corr. sec. C ⁴⁴ F *Vissegradum*; corr. sec. E ⁴⁵ F om.; add. a nobis ⁴⁶ F *corona*; corr. sec. C ⁴⁷ F *Comaromiensi*; corr. sec. CE ⁴⁸ F *trepidans*; corr. sec. C ⁴⁹ F [...]; add. sec. C ⁵⁰ [...] *primo* F *animo*; corr. sec. C ⁵¹ *filio et* F om.; add. sec. C ⁵² F *manaverant*; corr. sec. CE ⁵³ F *calamitatibus*; corr. sec. C ⁵⁴ F *dediderit*; corr. sec. C {§. VII.} ¹ *conflata hinc* F *his*; corr. sec. C ² F *officinas*; corr. sec. C ³ F *martis*; corr. sec. C ⁴ F *regem*; corr. sec. CE ⁵ F *Vladislaus*; corr. sec. C ⁶ F *a*; corr. sec. C ⁷ F *Hedervary*; corr. sec. C; F add. *occupata*; del. sec. CE ⁸ F *regiae*; corr. sec. CE ⁹ F *gubernaculum regni*; corr. sec. C ¹⁰ F *a*; corr. sec. CE ¹¹ F om.; add. sec. C ¹² F *lacessire*; corr. sec. C ¹³ F add. *prout*; del. sec. C ¹⁴ F *partim*; corr. sec. C ¹⁵ C add. *praecipites* ¹⁶ F *agebant*; corr. sec. CD ¹⁷ F *adversarium*; corr. sec. D ¹⁸ F *Vladislaos*; corr. sec. D ¹⁹ D *propior*

Thomas
Zéché,²⁰ Co-
maromii tunc,
ex voluntate
Elisabethae,
praefectus:

eius adversus
Wladislaum
Polonum:

atque⁵⁶ ipsam
Budam⁵⁷
ferocia:

Atqui²¹ prae caeteris²² Thomas Zech,²³ Dionysii,²⁴ Strigoniensis metropolitae frater, idem, omni conatu²⁵ experitur.²⁶ Vir erat, et²⁷ bello impiger, et viribus validus, atque²⁸ excellens, qui a pupilli fide, testatus quidem, WLADISLAO²⁹ haud obscure finnit [p. 156.] potentis auctoritate,³⁰ reglutinari non³¹ poterat. Comaromium³² regale castellum, cum praesidio³³ tenebat, ad fluvialis insulae³⁴³⁵ caput situm, neque procul a Strigonio remotum.³⁶ audito³⁷ sociorum conflictu,³⁸ quem³⁹ a Corvino Nicolaoque⁴⁰ acceperant,⁴¹ eo magis ad⁴² bellum irritatus, finitima cuncta igni ferroque⁴³ sollicitat,⁴⁴ longe lateque discursat,⁴⁵ praedas ingentes agit, pecora cum hominibus⁴⁶ abigit,⁴⁷ incendit⁴⁸ pagos, et tumultu complet omnia.⁴⁹ Eo quoque sua evecta est⁵⁰ audacia,⁵¹ ut⁵² Budam despectante rege sollicitare⁵³ non vereretur. Instructo namque agmine,⁵⁴ e Strigoniensi arce descendens, quicquid interiacet, id omne populatur et vastat.⁵⁵ Quum ad Budam veterem pervenisset, suburbium novae Budae,⁵⁸ quod ad Calidas⁵⁹ situm est, et Felhéviz⁶⁰ nunc Scythice nominant, nullo metu remoratus adoritur. Ignem in primis aedibus subiicit, obstantes⁶¹ obtruncat, in suburbanos haud parum saevit.⁶² Rapinas, caedes, et incendia rex ab arce despectat,⁶³ quin et urbi timet,⁶⁴ cuius⁶⁵ ab ea parte⁶⁶ moenia tentari⁶⁷ prospicit, et illud verebatur in primis,⁶⁸ ne qua in urbe coniuratio foret⁶⁹ inita, quae Thomam propius⁷⁰ admovisset.⁷¹ Arcem cum civitate, dispositis⁷² ubique militum stationibus, diligentissime custodiri⁷³ iubet. Ex improvise⁷⁴ ad repellendum hostem prodire non ausus, sat se facere arbitrabatur,⁷⁵ si civitatem protegeret: item ille tot copiis instructus advenerat, ut non⁷⁶ facile repellere posset. Thomas incenso⁷⁷ suburbio ac⁷⁸ direpto agro, Strigonium se recepit,⁷⁹ inquit

²⁰ F Zech; corr. sec. D ²¹ F Atque; corr. sec. BONFINI 1581. p. 425. ²² BONFINI 1581. l. c. add. id
²³ BONFINI 1581. l. c. Zeech ²⁴ F Dionysii; corr. sec. BONFINI 1581. l. c. ²⁵ idem, omni conatu BONFINI
1581. l. c. om. ²⁶ F moliebatur; corr. sec. BONFINI 1581. l. c. ²⁷ erat, et BONFINI 1581. l. c. om. ²⁸ viribus...
atque BONFINI 1581. l. c. animi corporisque viribus ²⁹ F Vladislao; corr. sec. BONFINI 1581. l. c. ³⁰ testatus...
auctoritate add. a Belio ³¹ F om.; add. sec. BONFINI 1581. l. c. ³² BONFINI 1581. l. c. Komarom ³³ F tamen
adsita loca ea tempestate; corr. sec. BONFINI 1581. l. c. ³⁴ F insuper; corr. sec. BONFINI 1581. l. c. ³⁵ F
add. confluxum; del. sec. BONFINI 1581. l. c. ³⁶ F [...].tum; corr. sec. BONFINI 1581. l. c. ³⁷ F audita; corr.
sec. BONFINI 1581. l. c. ³⁸ F clade; corr. sec. BONFINI 1581. l. c. ³⁹ F quam; corr. sec. BONFINI 1581. l. c.
⁴⁰ Corvino Nicolaoque F Ioanne Corvino; corr. sec. BONFINI 1581. l. c. ⁴¹ F acceperat; corr. sec. BONFINI
1581. l. c. ⁴² magis ad F magnum; corr. sec. BONFINI 1581. l. c. ⁴³ cuncta igni ferroque F castra; corr. sec.
BONFINI 1581. l. c. ⁴⁴ F concitat; corr. sec. BONFINI 1581. l. c. ⁴⁵ F despoliat; corr. sec. BONFINI 1581. l. c.
⁴⁶ cum hominibus F om.; add. sec. BONFINI 1581. l. c. ⁴⁷ F abducit; corr. sec. BONFINI 1581. l. c. ⁴⁸ F
succendit; corr. sec. BONFINI 1581. l. c. ⁴⁹ complet omnia BONFINI 1581. l. c. omnia complet ⁵⁰ sua evecta est F
om.; add. sec. BONFINI 1581. l. c. ⁵¹ F add. prorupit; del. sec. BONFINI 1581. l. c. ⁵² F add. ipsam; del. sec.
BONFINI 1581. l. c. ⁵³ F add. ad deditionem; del. sec. BONFINI 1581. l. c. ⁵⁴ Instructo... agmine F om.; add.
sec. BONFINI 1581. l. c., ubi vero nanque ⁵⁵ quicquid... vastat F magnam terrarum stragem edidit; corr. sec.
BONFINI 1581. l. c. ⁵⁶ F utque; corr. sec. synopsis ⁵⁷ ipsam Budam F Budam ipsam; corr. sec. synopsis
⁵⁸ suburbium... Budae F balneum; corr. sec. BONFINI 1581. l. c. ⁵⁹ F Danubium; corr. sec. BONFINI 1581. l. c.
⁶⁰ F Héviz; corr. a nobis; BONFINI 1581. l. c. Felheuyz ⁶¹ nunc... obstantes F concivibus patrio idiomate
dicitur, nullo sciente rem, suburbium adoritur ad thermas aedibus igne supposito incensis occupat, fugientes et
Wladislao addictos; corr. sec. BONFINI 1581. l. c. ⁶² F saerit; corr. sec. BONFINI 1581. l. c. ⁶³ F despicit; corr.
sec. BONFINI 1581. l. c. ⁶⁴ F timore; corr. sec. BONFINI 1581. l. c. ⁶⁵ F incensus; corr. sec. BONFINI 1581. l. c.
⁶⁶ F add. qua; del. sec. BONFINI 1581. l. c. ⁶⁷ F om.; add. sec. BONFINI 1581. l. c. ⁶⁸ F cumprimis; corr.
sec. BONFINI 1581. l. c. ⁶⁹ F fuerit; corr. sec. BONFINI 1581. l. c. ⁷⁰ F add. ad moenia; del. sec. BONFINI
1581. l. c. ⁷¹ F admisisset; corr. sec. BONFINI 1581. l. c. ⁷² F suppositis; corr. sec. BONFINI 1581. l. c.
⁷³ F custodire; corr. sec. BONFINI 1581. l. c. ⁷⁴ Ex improvise F ne quo viso; corr. sec. BONFINI 1581. p. 426.
⁷⁵ F arbitratus; corr. sec. BONFINI 1581. l. c. ⁷⁶ F om.; add. sec. BONFINI 1581. l. c. ⁷⁷ F autem; corr. sec.
BONFINI 1581. l. c. ⁷⁸ BONFINI 1581. l. c. et ⁷⁹ F receperat; corr. sec. BONFINI 1581. l. c.

BONFINIUS.^{1.)⁸⁰} Ad eum modum tunc⁸¹ *Comaromii* praefectus, gravis *Budae*, atque regi formidolosus⁸² exstitit. quae tamen *Thomae* audacia, eo permovit regem, ut cum longius abesset *Comaromium*,⁸³ et operosiores⁸⁴ [p. 157.] requireret obsidionem, *Strigonium*, quo se hostis receperat, operibus⁸⁵ clauderet, *Dionysiumque*⁸⁶ praesulem, eoque fatigaret, donec arcem dederet, atque relictis ELISABETHAE partibus, totum se⁸⁷ regi addiceret.⁸⁸ quod idem,⁹⁰ et de *Thoma*, eo proclivius est sentire, quod nusquam postea regi legatur⁹¹ insultavisse. *Comaromium* certe, in fidem pertracto *Strigonio*, easdem sequutum⁹² fuisse partes, existimo: quod *Iaurinum*^{n.)} quidem tunc ultimum arcium fuit,⁹³ quae *Danubii*⁹⁴ isto latere, pupillo parebant.⁹⁵ At enim ELISABETHA profluvio⁹⁶ ventris, exstincta, et WLADISLAO,⁹⁷ biennio post, ad *Varnam*, ab *Amurate* cum exercitu⁹⁸ profligato, *Comaromium* in⁹⁹ iis arcibus censendum est,¹⁰⁰ quas,¹⁰¹ *Iohanni Hunyadio*,¹⁰² iam ad clavum *Hungariae* admoto,¹⁰³ regendas gubernandasque,¹⁰⁴ status et ordines, tradiderunt. Per idem tempus, fere in obscuro¹⁰⁵ fuerunt¹⁰⁶ res *Comaromii*, nisi quod regno potitus LADISLAUS¹⁰⁷ altero suo in *Hungariam* adventu,¹⁰⁸ anno 1456. pignori id *Dionysio*, Archiepiscopo¹⁰⁹ *Strigoniensi*,¹¹⁰ octo millium florenorum, opposuerit. quod ex diplomate^{111 q.)}¹¹² eodem anno perscripto, posteaque¹¹³ anno MCDLX. a Capitulo *Iaurinensi* recognito¹¹⁴ id ipsum condidicimus.¹¹⁵

sedatur,
Dionysio
fratre eius,
praesule
Strigoniensi
in partes
Poloni
pertracto.⁸⁹

Ladislaus
Posthumus
Comaromii
pignori
opponit
Dionysio.

§. VIII.

LADISLAO posthumo, inter nuptiales apparatus praecoci morte, sive eam pestilentia acceleravit, sive intulit veneni suspicio,¹ exstincto, castrum² *Comaromii* iisdem fatibus urgebatur, quibus *Hungaria* universa. Tametsi enim in *Dionysii* pignore, cuius nunc mentio a nobis facta, diutius mansit; ut credam,³ *Iaurinensis* Capituli recognitionem illam, quae anno MCCCCLX.⁴ in eo negotio, praescripta est, regem ipsum MATTHIAM per[p. 158.]movisse,⁵ ut ratum haberet pignus, quod tunc obstrictum haberet⁶ *Comaromium*; sed quando, et⁷ an aere parato, vel summam octo millium repraesentato, vel casu

Ladislaus posthumo e vivis exemto pergunt eadem esse Comaromii fata: haeret in pignore Dionysii paulo diutius:

^{1.)} Dec. III. Lib. IV. pag. 425. 39.

^{n.)} Ab initio Lib. V. pag. 435, 31. et pag. 439, 40.

^{q.)} Omnia ea diplomata, quibus in retrusione *Comaromii* historia illustranda usi sumus, exstant hodieque in Tabulario Archi-Episcopi *Strigoniensis* capsula T. V. et Y.

⁸⁰ in nota l.) *Dec. III. Lib. IV. pag. 425. 39. F - - - pag. 423. 39.*; corr. a nobis ⁸¹ *F tum*; corr. sec. *C* ⁸² *F formi dabilis*; corr. sec. *CDE* ⁸³ *D Comaromium* ⁸⁴ *F aperosiorum*; corr. sec. *CD* ⁸⁵ *F omnibus*; corr. sec. *CD* ⁸⁶ *F Dionysiumque*; corr. sec. *CD*; *E Dyonysiumque* ⁸⁷ *F om*; add. sec. *C* ⁸⁸ *F abdiceret*; corr. sec. *C* ⁸⁹ *F pertractato*; corr. sec. *E* ⁹⁰ *F quidem*; corr. sec. *CD* ⁹¹ *regi legatur F legatur regi*; corr. sec. *C* ⁹² *F secutum*; corr. sec. *C* ⁹³ *F om.*; add. sec. *C* ⁹⁴ *F Danubio*; corr. sec. *C* ⁹⁵ *F add. fuerit*; del. sec. *CE* ⁹⁶ *F postliminio*; corr. sec. *C* ⁹⁷ *F Vladislao*; corr. sec. *C* ⁹⁸ *ab... exercitu F caeso Hungarico exercitu a Turcis*; corr. sec. *C* ⁹⁹ *F om.*; add. sec. *C* ¹⁰⁰ *C puto* ¹⁰¹ *F quae*; corr. sec. *C* ¹⁰² *F Ioanni Hunyady*; corr. sec. *C* ¹⁰³ *iam... admoto F gubernatori Hungariae admoto*; corr. sec. *C* ¹⁰⁴ *F regni habendas*; corr. sec. *C* ¹⁰⁵ *fere in obscuro F om.*; add. sec. *C* ¹⁰⁶ *F siluerunt*; corr. sec. *C* ¹⁰⁷ *regno... Ladislaus F Ladislaus regno potitus*; corr. sec. *C* ¹⁰⁸ *suo... adventu F adventus sui in Hungariam*; corr. sec. *C* ¹⁰⁹ *F Archi-Episcopo*; corr. sec. *C* ¹¹⁰ *F add. in summa*; del. sec. *C* ¹¹¹ *quod ex diplomata F [...]*; corr. sec. *C* ¹¹² in nota q.) *omnia ea diplomata F ex diplomate*; corr. sec. *C*; *ab F om.*; add. sec. *ms. C*; *illustranda F lustranda*; corr. sec. *ms. C*; *sum F sumus*; sec. *ms. C*; *hodieque F denique*; corr. sec. *ms. C* ¹¹³ *F posteaquam*; corr. sec. *C* ¹¹⁴ *F om.*; add. sec. *C* ¹¹⁵ *F didicimus*; corr. sec. *C* {§. VIII.} ¹ *F suspitio*; corr. sec. *D* ² *C res* ³ *F crederem*; corr. sec. *D* ⁴ *F [...]*; corr. sec. *C* ⁵ *F perpermovisse*; corr. a nobis ⁶ *C erat* ⁷ *F om.*; add. sec. *CD*

quomodo¹⁰
id Matthias
recuperaverit,
auctoris
coniectura:

delectabatur
is ob Tatae
vicinitatem
Comaromio:

Bucentaurum
hic anni
instruxit:

alio⁸ id reluerit MATTHIAS, quod non sunt ad manum diplomata, coniectatu⁹ est difficile. Haud aberraverim, a verosimilitudine, si¹¹ putaverim,¹² suum fecisse, *Comaromium*, cum *Iohannes*¹³ *Vitéz*, Archiepiscopus *Strigoniensis*, partes *Casimiri Poloni* contra MATTHIAM sequutus,¹⁴ carcere *Wissegrádi*¹⁵ conclusus¹⁶ fuisset. Tunc enim, anno scilicet MCDLXXII. accidisse reor, ut praedia, quae erant *Strigoniensis* sedis propria, contemere, religioni sibi duxerit, et¹⁷ *Comaromium*, ob hanc praesulis praevaricationem,¹⁸ recuperarit:¹⁹ nam²⁰ ea poena *Casimiri* sequaces affecit²¹ omnes, ut praediis eos multaret. Quomocunque²² receperit castrum oppidumque; id certe, ob²³ *Tatae*, secus²⁴ amoenissimi, opportunitatem vicinitatem,²⁵ mirifice percoluit, atque iis instruxit commoditatibus, quae sibi et pro dignitate accipiendo et vario avocamentorum genere oblectando, sufficerent.²⁶ BONFINIUS,^{o.)} ita rem memorat. *Non procul hinc a Danubii ripa, Romanae legionis vestigia pleraque supersunt, quae adhuc prae loci amoenitate, et feracitate²⁷ soli, Latinae gentis coloniam vocant. Paulo supra, ad caput insulae Comaromium conspicitur spatii sane laxioris, cui subdivalia patentiora, capaciora triclinia, et diversa ubique laquearia gravissima quidem impensa constructa. Bucentaurus quoque ad velificandum Danubium ex ligno constructus, in atriis simulacrum, ubi triclinium,²⁸ procython²⁹ et cubiculum, ubi andronicon³⁰ et³¹ gynaeceum,³² inter puppim et proram³³ late compactum. Geminum ergo fuit opus, quo augustus³⁴ reddidit *Comaromium*, rex, solidum alterum, ac³⁵ perpetuum; alterum temporarium atque³⁶ amnicum.³⁷ Fallor? annon³⁸ harum MATTHIAE substructionum, quibus honestavit *Comaromii* arcem, reliquiae³⁹ sint, fornices illi, qui adhuc supersunt, atque pro eius⁴⁰ [p. 159.] aetatis architectura,⁴¹ et laquearia ostentant, et ianuarum⁴² absides, in cuneum⁴³ desinentes. Sed, flumentaneum opus⁴⁴ alterum, totum ad voluptarias, in profluente *Danubio*, oblectationem, factum fuit. Nempe *Centaurus*, navis erat genus, in expeditionibus mari susceptis, quin⁴⁵ ludis etiam edendis adhiberi solitum. De hoc VIRGILII locus est accipiendus, †mortuum, atque anniversarium⁴⁶ succurrere pro *Aenea*, quae nuti sacrum concelebratum†ⁱⁱ describit:**

^{o.)} Decade IV. Lb. VII. pag 633, 22.

* *Aeneidos* Lib. V. 122. et postea 155. et 157.

⁸ *casu alio* F *alio casu*; corr. sec. DE ⁹ F *om.*; add. sec. DE ¹⁰ F *quando*; corr. sec. DE ¹¹ F *haud*; corr. sec. C ¹² C *dixerim* ¹³ F *Ioannes*; corr. sec. C ¹⁴ F *secutus*; corr. sec. C ¹⁵ F *Visegradensi*; corr. sec. E; D *Vissegrádi* ¹⁶ F *inclusus*; corr. sec. ms. C ¹⁷ *duxerit et* F *duxisset*; corr. a nobis ¹⁸ F *perincaviam*; corr. sec. E ¹⁹ F *recuperavit*; corr. sec. E ²⁰ F *nunc*; corr. sec. E ²¹ F *effecerit*; corr. sec. E ²² C add. *sive* (?) ²³ F *ab*; corr. sec. CE ²⁴ F *se cessus* ²⁵ *opportunitatem vicinitatem* F *oportunitatem*; corr. sec. C ²⁶ F *fierent*; corr. sec. C ²⁷ F *feracitati*; corr. sec. BONFINI 158I. p. 633. ²⁸ F *tricliniam*; corr. sec. BONFINI 158I. l. c. ²⁹ F *protython* (*v. prothyton*); corr. sec. BONFINI 158I. l. c. ³⁰ F *andronycon*; corr. sec. BONFINI 158I. l. c. ³¹ F *fuit*; corr. sec. BONFINI 158I. l. c. ³² F *gynaeceum*; corr. sec. BONFINI 158I. l. c. ³³ *puppim et proram* F *proram et puppim*; corr. sec. BONFINI 158I. l. c. ³⁴ F *om.*; add. sec. C ³⁵ F *et*; corr. sec. C ³⁶ *temporarium atque* F *om.*; add. sec. C ³⁷ F *annicum*; corr. sec. CD ³⁸ F *an non*; corr. sec. C ³⁹ F *reliquae*; corr. sec. C ⁴⁰ *pro eius* F *propius*; corr. sec. C ⁴¹ F *architecturae*; corr. sec. CD ⁴² F *annuarum*; corr. sec. C ⁴³ F *eundum*; corr. sec. C ⁴⁴ F *opae*; corr. sec. C ⁴⁵ F *quia*; corr. sec. C ⁴⁶ F *aniversarium*; corr. a nobis

ⁱ *Locum in nota o.) citatum vide in BONFINI 158I. p. 633.*

ⁱⁱ *Etiam haec pars crucibus inclusa valde corrupta est; quam emendare non potuimus, auxilio ceterorum manuscriptorum hoc loco aequae corruptorum destituti.*

*Sergetusque,*⁴⁷ *domus tenet a quo Sergia nomen,*⁴⁸
Centauro invehitur magna;

sive id demum nomen a *Centaurino* simulacro, quod prora forte praeseferebat, sive ab eventu quovis⁴⁹ alio, †navium hoc generi† adhaesit. Id, quia *Venetae*, adulta iam republica, et suis institutis vivente, ad cerimonias adhibere coeperant, quibus dux suus mare, die *Ascensionis Dominicae*, iniecto annulo,⁵⁰ sibi desponsabat, [...] *centaurum*,⁵¹ Graeco utique vocabulo, ob ingentem †ducariae†⁵² eius navis et molem, et fastosum ac regium prorsus adparatum, nuncupavere. Solet enim, quotannis adhuc, instrui, et multo auro, insignibusque sculpturis, ad luxum usque⁵³ exornari. Verum, quid sibi addita per prosthesim, bovis illa mentio, quando *Bucentaurum* dici amant? Nempe, factum id, et lingua, et more graecanico est: quando illi quidem, cum rem magnam, inusitatamque volebant significare, particulam *Bu*, quae a bove sumta est, vocibus praefigebant: ita nimirum, grandes pueros, βούπαιδας, et ficum mariscam, quod vulgari⁵⁴ maior, βούσυκον, vocitant. Hac ergo mole, *Danubium* ornavit MATTHIAS, ut non tam aemularetur *Venetos*, quam suae ipsius magnificentiae, domi, hoc est, inter *Hungaros*, documentum ederet, eosque adsuefaceret⁵⁵ elegantiae etiam transmarinae. Certe enim,⁵⁶ quia atrium, suo ipsius forte simulacro insigne, triclinium, seu cenaculum,⁵⁷ procoeton, cubiculum, andronicon, seu viro[p. 160.]rum,⁵⁸ gynecaeon feminarum conclave habuit; ingentem fuisse oportuit substructionem, ut iure *Urbis opus*, ac forte etiam maiori verosimilitudine dici potuisset,⁵⁹ quam id de *Chimaera*,⁶⁰ navi⁶¹ scilicet *Gyae*, loco laudato VIRGILIUS cecinit:⁶²ⁱ quod opus grande fuerit, et instar urbis. Haec, nolimus siluisse, quod favemus⁶³ omnibus *Corvinianis* operibus: quippe quae, ubi ea exstare voluit, rex magnificentissimus, nihil vulgaris edidit, sed quod, et⁶⁴ magnitudinem suam loqueretur, et testaretur ad posterum, nihil usquam gentium, admirabilis fuisse, quod non eo vivo,⁶⁵ partim aemulari potuerit⁶⁶ *Hungaria*, partim multis modis obfuscare.⁶⁷

*de hoc auctoris
commentatio.*

§. IX.

Nescio autem, an quid militaris operis, seu circumposuerit *Comaromio*, seu instauraverit: historicorum certe monumentis, memoriae proditum haud est. Si coniecturam sequare, proclive⁴ fuerit opinari, nequaquam incuriosum fuisse munitionum,⁵ regem bellicosissimum; saltem ita instruxisse secessum hunc suum, ut non secure minus, quam pro maiestate, commode satis isthuc⁶ †ornandam satis† hospitari, quin et diversari⁷ diutius

*Anne etiam
operibus Co-
maromium¹
rex idem² muni-
verit,³ ex histo-
ria non liquet:*

⁴⁷ F *stigemque*; corr. sec. Aen. V. 121. ⁴⁸ *domus... tenet* F om.; add. sec. Aen. V. 121. ⁴⁹ F *quo vis*; corr. sec. C ⁵⁰ F *anulo*; corr. sec. C ⁵¹ [...] *centauro* F om.; add. sec. C ⁵² malim *ducalis* ⁵³ *ad luxum usque* F *adusque*; corr. sec. E ⁵⁴ *quod vulgari* F *qua nulla*; corr. sec. C ⁵⁵ F *asuefaceret*; corr. sec. CE ⁵⁶ E *etiam* ⁵⁷ F *coenaculum*; corr. sec. C ⁵⁸ F *viroviroorum*; corr. a nobis ⁵⁹ *dici potuisset* F om.; add. sec. C ⁶⁰ F *Chimera*; corr. sec. C ⁶¹ F *nam*; corr. sec. C ⁶² F *caecinit*; corr. sec. CE ⁶³ F *faveamus*; corr. sec. C ⁶⁴ F om.; add. sec. C ⁶⁵ F *vivit*; corr. sec. C ⁶⁶ F *potuisse*; corr. sec. C ⁶⁷ F *obscurare*; corr. sec. CE {§. IX.} ¹ F *Commercium*; corr. sec. D ² *rex idem* F *idem rex*; corr. sec. D ³ F *auxerit*; corr. sec. D ⁴ F *prout*; corr. sec. C ⁵ F *mutationum*; corr. sec. C ⁶ *commode satis isthuc* F om.; add. sec. C ⁷ F *add. defensari isthuc*; del. sec. C

ⁱ Cf. Verg. Aen. V. 118–120.

frequenter
adibat
castrum:

post eius fata
mansit in
filii Ioannis
potestate:

quae inde
Comaromii
fata.⁴²

potuerit. Nam, oblectabatur, dum annus favebat, insulano itinere, quoties *Buda Pisonium*⁸ tendebat: tendebat autem saepissime. Tunc vero, ita partiebatur,⁹ sive voluptariam,¹⁰ sive necessariam itinerationem suam,¹¹ ut *Tata* digressus, *Comaromii* noctem¹² ageret, sic demum *Mádam*¹³ nobilem in¹⁴ insulae vicum succederet per prandium mansurus, isthinc,¹⁵ vel pernoctaturus¹⁶ abiret,¹⁷ dum ad prandium *Posonium* succederet. Ceteroquin ea MATTHIAE *Corvini* erant tempora, ut non haberet opus mediterraneis¹⁸ per *Hungariam* munitionibus: quod bella quidem, quae et crebra¹⁹ et gravia gessit, non in²⁰ regni [p. 161.] visceribus, sed pleraque, ne ruina [...],²¹ in hostico administravit, qua quorsum item arces habuerit limitaneas haud facile hosti²² concessurus. MATTHIA morte functo, tam diu,²³ *Comaromium*, regale²⁴ oppidum castrumque tenuit *Iohannes*²⁵ filius, dum dispersis, bello infeliciter gesto, paternis opibus atque thesauris,²⁶ totum se ad pacis studia composuit, et accepta conditione, *Dalmatiae*, *Croatiae Slavoniaeque*²⁷ regulus factus est. *Comaromium* tamen, *Tatam*, et *Bajmocziium*, arces quondam²⁸ paternas, non ante²⁹ dimisit, quam fato suo fungeretur. Nam patre quidem mortuo, cum se a³⁰ spe regni³¹ deiectum³² cerneret,³³ *Tatae* potissimum atque *Comaromii* diversabatur: quorsum et legatos ad eum missitasse³⁴ WLADISLAUM regem, BONFINIUS³⁵ auctor est: *Sigismundum* *Quinqueecclesiensem*³⁷ *antistitem*,³⁸ inquit,³⁹ *quod eum multum apud Corvinum valere auctoritate*⁴⁰ *intelligebat*, *Tatam ad retinendum in officio adolescentem e vestigio*⁴¹ *mittit*; post inaugurationem videlicet, et cum MAXIMILIANUM, bellum adversum se moliri intellexisset. Et paullo⁴³ post, increscentibus in dies periculis:ⁱⁱ *Urbanum*, *Agriensem antistitem*,⁴⁴ *Comaromium*, *ad nutantem*⁴⁵ *adolescentis Ioannis Corvini animum confirmandum dimittit*. Eisdem ille arces, antequam in provinciam, quam nactus fuerat, proficisceretur,⁴⁷ cum cura sibi adseruit. Et *Bajmocziium*⁴⁸ quidem *Petro de Pók*, exauctorato⁴⁹ prius *Raphaelae*⁵⁰ *Majtenio*⁵¹ credidit, cuius rei testes, litteras *Corvini* ibidem^{**iii} recitavimus, neque hic recolimus, quam

* Decad. V. Lib. I. p. 684. 28. et 686. 16.

** Tomo IV. operis nostri, in *Historia Bajmoczii* §. III. pag. 413.

⁸ F *Posonium*; corr. sec. D ⁹ F *parciebatur*; corr. sec. C ¹⁰ F *voluptuariam*; corr. sec. C ¹¹ C om. ¹² C *quies[...]* ¹³ CF *Madam*; corr. sec. D ¹⁴ F om.; add. sec. C ¹⁵ F *isthic*; corr. sec. C ¹⁶ F *pernoctaret*; corr. sec. C ¹⁷ F om.; add. sec. C ¹⁸ F *meditteraneis*; corr. a nobis ¹⁹ F *frequentia*; corr. sec. C ²⁰ F om.; add. sec. C ²¹ *ne ruina [...]* F om.; add. sec. C ²² F *hostibus*; corr. sec. C ²³ F *tamdiu*; corr. sec. C ²⁴ F om.; add. sec. C ²⁵ F *Ioannes*; corr. sec. C ²⁶ E add. *paternorum amicorum consilio obse[...]* ²⁷ E *Slavoniaeque* ²⁸ F *condam*; corr. sec. CE ²⁹ F *antea*; corr. sec. CE ³⁰ F *ab*; corr. sec. CE ³¹ *spe regni* F *Hungaris*; corr. sec. E ³² F *[...]* *iectum*; corr. sec. E ³³ F add. *et*; del. sec. E ³⁴ F *misitasse*; corr. sec. C ³⁵ in nota * p. 684. 28. F 68. et 28.; corr. sec. C; p. 686. 16. F 68. et 46.; corr. sec. C ³⁶ F add. iterum erronee *Bonfinius*; del. sec. CD ³⁷ F *Quinque Ecclesiensem*; corr. sec. C; BONFINI 1581. p. 684. *Quinqueecclesiarum* ³⁸ F *episcopum*; corr. sec. BONFINI 1581. l. c. ³⁹ BONFINI 1581. l. c. add. *qui secum Budam accesserat* ⁴⁰ F om.; add. sec. BONFINI 1581. l. c. ⁴¹ BONFINI 1581. l. c. *evestigio* ⁴² *quae.. fata* F om.; add. sec. E ⁴³ F *paulo*; corr. sec. C ⁴⁴ C *antistem* (!) ⁴⁵ F *adventantem*; corr. sec. BONFINI 1581. 686. ⁴⁶ CF add. *ad*; del. sec. BONFINI 1581. l. c. ⁴⁷ F *proficiscebatur*; corr. sec. CD ⁴⁸ F *Bajmocziium*; corr. sec. C ⁴⁹ F *exauctorato*; corr. sec. C ⁵⁰ F add. *de*; del. sec. CDE ⁵¹ F *Majthényio*; corr. sec. C

ⁱ Nota haec a nobis creata sec. C; in ms. F enim in textu post verbum „Bonfinius” ponitur. Locum in nota citatum vide in BONFINI 1581. pp. 684., 686.

ⁱⁱ Vide BONFINI 1581. p. 686.

ⁱⁱⁱ Nota haec ** a nobis creata sec. C; in ms. F enim in textu post verbum „Bajmoczii” ponitur. Locum in nota citatum vide in BÉL 1735–1749(?) IV. p. 413.

earundem subscriptionem, quae ita habet: *Datum, in castro nostro Komáron*⁵² *in die S. Clementis Papae,*^{***i} *anno MCCCCLXXX. primo Iohannes Corvinus dux, manuppa.* [p. 162.] Sed *Comaromium* et *Tatam*, meliori usus consilio, *Urbano*, episcopo *Agriensi* tradidit, quemadmodum laudato nunc loco, BONFINIUSⁱⁱ memoriae prodidit. *Urbanus*,⁵³ inquit (*cui*,⁵⁴ *ex paternis amicis uni, ob exploratam fidem, optimaque consilia, Corvinus se, ut alteri parenti dicarat:*⁵⁵ *ac Tatam, Comaromiumque commiserat.*)⁵⁶ *Pókius* contra, pessimae fidei homo, ob conflatas vitae *Iohannis* insidias aliaque facinora, a WLADISLAO rege⁵⁷ supplicio adfectus^{4*} ⁱⁱⁱ est.

§. X.

Quae sub WLADISLAO, dura omnino,³ et novarum rerum studiis, perturbata tempora,⁴ ingruerunt, *Iohanni Corvino*, egregia virtute duci, non poterant non esse noxia, et arcibus atque oppidis suis, quae a patre dono⁵ acceperat, insidiosa. Tametsi enim, cum *Dalmatiam* pro rege gubernaret, peropportunam totique ei regno commodam navavit operam, invidiam nihilominus procerum quorundam nequivit devitare. Hieme nimirum anni MCCCXCIV. *frequenti*⁶ *conventu*,⁷ *quas*⁸ *octavas*⁹ *adpellant*,¹⁰ *rege et cuncto senatu pro tribunali sedente*,¹¹ *et controversias cognoscente, multa ab adolescente Corvino oppida, quibus a patre donatus fuerat, antiqui possessores, non sine magno multorum dolore, ac prope misericordia postularunt*,¹² ait BONFINIUS.^{*iv}¹³ Etiamne¹⁴ vero *Comaromium*?¹⁵ non sustineo definire; eo, quod oppidum hoc, iuxta cum arce, in regum fuisse potestate, ex his, quae¹⁶ in eam rem diximus, liquido constet,¹⁷ ut¹⁸ durum ac¹⁹ impeditum fuisset omnino priscis possessoribus, post totius seculi intercapedinem, castrum sub pristina iura revocare. Proclivius est ad existimandum *Georgium Marchionem Brandenburgicum*,²⁰ *Corvini*²¹ in matrimonio²² successo [p. 163.] rem, alienavisse *Comaromium*.

*Alienati
Comaromii¹
mortuo
Iohanne
historia
verosimilis.²*

*** Dies nimirum est XXIII. Novembris.

^{4*} ISTVANFFYUS L. III. p. 47. Adde BONFINII Decad. V. Lib. V. p. 730.

* Dec. V. Lib. III. p. 712.

⁵² F *Komáron*; corr. sec. C ⁵³ F *Urbano*; corr. sec. BONFINI 1581. p. 686. ⁵⁴ F om.; add. sec. BONFINI 1581. l. c. ⁵⁵ F *dicavit*; corr. sec. BONFINI 1581. l. c. ⁵⁶ F *comiserat*; corr. a nobis ⁵⁷ F *rex*; corr. sec. C {§. X.} ¹ D *Comaromi*; corr. a nobis ² notam marginalem F om.; add. sec. D ³ D om. ⁴ F *tempore*; corr. sec. CD ⁵ F *domo*; corr. sec. D ⁶ BONFINI 1581. p. 712. *frequentique* ⁷ F *conventum*; corr. sec. BONFINI 1581. l. c. ⁸ F *quem*; corr. sec. BONFINI 1581. l. c. ⁹ F *Rakos*; corr. sec. BONFINI 1581. l. c. ¹⁰ BONFINI 1581. l. c. *adpellant* ¹¹ F om.; add. sec. BONFINI 1581. l. c. ¹² *postularunt* F om.; add. sec. BONFINI 1581. l. c. ¹³ in nota * Dec. V. Lib. III. p. 712. F L. III. p. 71. et 712.; corr. a nobis ¹⁴ F *etiam ne*; corr. sec. CE ¹⁵ F *Comarium*; corr. sec. CE ¹⁶ C *qui* ¹⁷ EF *constat*; corr. sec. C ¹⁸ F *et*; corr. sec. CE ¹⁹ E *atque* ²⁰ F *Brandenburgensem*; corr. sec. CE; F add. (*Lib. IV. p. 51.*); del. sec. CE; vide etiam notam ** ²¹ F om.; add. sec. E ²² F *matrimonium*; corr. sec. C

ⁱ Nota haec *** *haud secus a nobis creata sec. C; in ms. F enim in textu post verbum „Papae” ponitur.*

ⁱⁱ *Locum infra citatum vide in BONFINI 1581. p. 686.*

ⁱⁱⁱ *Nota haec aequae a nobis creata sec. C; in ms. F enim in textu post verbum „est” ponitur. Locos in nota citatos vide in ISTVANFFY 1622. p. 47., et BONFINI 1581. p. 730.*

^{iv} *Nota haec a nobis creata sec. C; in ms. F enim in textu post verbum „Bonfinius” ponitur. Locum in nota citatum vide in BONFINI 1581. p. 712.*

locus in eam rem
Istvánffii.²³

dubitandi
ratio.⁴³

Iohannis ducis
ante mortem⁵³
liberalitas.⁵⁴

Audiamus ISTVANFFYUM,^{**i} Iohannem Corvinum, inquit, Matthiae ex nobilissima Silesiaca foemina, sed ignota filium,²⁴ intemperies eius autumnii, malignaeque²⁵ febres²⁶ in ipso aetatis flore, rebus humanis exemere, quum²⁷ XXXV. aetatis annum nondum explevisset. Reliquerat quidem liberos ex Beatrice Frangepana²⁸ Christophorum et Elisabetham, sed, qui in tenera²⁹ aetate fato functi, nomen et familiam eius propagare non potuerunt.³⁰ Viduam eius integra aetate, forma praecellenti,³¹ opibusque,³² et fortunae bonis³³ adfluentem,³⁴ postquam³⁵ morientis Viri³⁶ funera³⁷ eluxisset; VLADISLAUS³⁸ Georgio Marchioni Brandeburgensi, sororis suae filio connubio iunxit; haeredemque omnium ex asse³⁹ constituit. Verum is prodigenter et luxu intolerabili effuse⁴⁰ largiendo, insanosque⁴¹ sumtus,⁴² et immoderatos faciendo, omnem substantiam, quae opulentissima et plane regia erat, paucorum annorum curriculo profligatam decoxit. Prodegisse igitur⁴⁴ et⁴⁵ Comaromium potuit. Istud mihi, ne id adseverare ausim, dubitationem movet: quod plura, in tabulario⁴⁶ Archiepiscopi⁴⁷ Strigoniensis,^{***ii} supersunt diplomata, quibus antiquae Comaromii, donationes regum reginarumque⁴⁸ VLADISLAUS II. recognovit, ratasque habuit, anno Iohanni Corvino emortuali MDIV. In eam igitur coniecturam⁴⁹ trahor, revixisse, apud veteres possessores iura, quae a BELA IV. et coniuge sua MARIA, SIGISMUNDO item et MARIA consorte,⁵⁰ LUDOVICI I. filia⁵¹ maiores⁵² sui acceperant; quod iam non moramur. Illud certum est, dum in vivis ageret Iohannes dux, cum multa eum bona, partim Blasio Raskai,⁵⁵ partim morti iam [...] vicinum viris Croatiae et Slavoniae equestribus donavisse. De Raskaio TIMON ad annum MCDXCI. Eodem hoc anno, inquit,ⁱⁱⁱ Blasio Raskaio Ioannes Corvinus⁵⁷ multa bona, et possessiones donavit. Fallor? annon⁵⁸ Véglesium⁵⁹ [p. 164.] simul, cuius arcis historiam, in Comitatu Zoliensi expromississem.⁶⁰ De Croatiae et Slavoniae arcibus Gregorius Pető⁶¹ sic habet:^{iv} Ez a jó emlékezetű Herczeg,⁶² Horváth és

** Lib. citato IV. pag. 51.

*** Cap. I. N. 5. 13.

²³ notam marginalem F om.; add. sec. E ²⁴ ISTVÁNFFY 1622. p. 51. add. de quo supra retulimus ²⁵ F malignaque; corr. sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ²⁶ F febris; corr. sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ²⁷ F cum; corr. sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ²⁸ F Frangyepana; corr. sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ²⁹ in tenera F tenora; corr. sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ³⁰ F poterant; corr. sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ³¹ F excellenti; corr. sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ³² F quibusque; corr. sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ³³ fortunae bonis F fortius; corr. sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ³⁴ ISTVÁNFFY 1622. l. c. affluentem ³⁵ F add. vim; del. sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ³⁶ F om.; add. sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ³⁷ F funere; corr. sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ³⁸ F Vladislao; corr. sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ³⁹ omnium ex asse F ex asse omnium; corr. sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ⁴⁰ F effusa; corr. sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ⁴¹ F insanoque; corr. sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ⁴² ISTVÁNFFY 1622. l. c. sumptus ⁴³ notam marginalem F om.; add. sec. D ⁴⁴ F ergo; corr. sec. CD ⁴⁵ F om.; add. sec. CD ⁴⁶ F tabulari; corr. sec. CD ⁴⁷ F Archiepiscopatus; corr. sec. D ⁴⁸ donationes... reginarumque D regum re[ginarumque...] [do]nationes ⁴⁹ F convictivam; corr. sec. C ⁵⁰ F consortes; corr. sec. C ⁵¹ F filio; corr. sec. C ⁵² F maiore; corr. a nobis ⁵³ ante mortem F an[...]; corr. sec. synopsis ⁵⁴ notam marginalem F om.; add. sec. D ⁵⁵ F Raskay; corr. sec. C ⁵⁶ F om.; add. sec. C ⁵⁷ Blasio... Corvinus F Ioannes Corvinus Blasio Raskay; corr. sec. TIMON 1736. l. c. ⁵⁸ F an non?; corr. sec. C ⁵⁹ C Viglesum ⁶⁰ F expromissam; corr. a nobis ⁶¹ Gregorius Pető F Georgius Petthő; corr. sec. C ⁶² F Hertzeg; corr. sec. C

ⁱ Nota haec a nobis creata sec. C; in ms. F enim in textu post verbum „Istvánffyum” ponitur. Locum in nota citatum vide in ISTVÁNFFY 1622. p. 51.

ⁱⁱ Nota haec a nobis creata sec. D; in ms. F enim in textu post verbum „Strigoniensis” ponitur.

ⁱⁱⁱ Locum citatum vide in TIMON 1736. p. 92.

^{iv} Locum citatum vide in PETHŐ 1729. p. 94. (sub anno 1504., qui erronee 1604. scribitur.)

Tót⁶³ Országban, minden várait és⁶⁴ jóságát⁶⁵ az Urak és Nemesek⁶⁶ között,⁶⁷ kinek kinek az ő⁶⁸ érdeme szerént osztotta,⁶⁹ kit mostan is⁷⁰ bírnak.⁷¹ Reddimus latine: *Dux hic, bonae memoriae omnes in Croatia et Slavonia arces suas possessionesque inter proceres et nobiles, pro cuiusque meritis divisit, quas⁷² possident hodieque.⁷³ At enimvero, superabat in Hungaria, quod, et Georgius Brandenburgicus⁷⁴ prodigere poterat, et repetere antiqui possessores.*

§. XI.

Post *Corvinos*, patrem iuxta et² filium, exitiabili *Hungariae* malo extinctos, *Comaromium* simul sub umbras abiisse videbatur:³ ita eius memoria, WLADISLAO et LUDOVICO II. regnantibus, oblitterata fuit. Cognoscere profecto haud potui, cui sub idem tempus paruerit; regumne⁴ fuerit proprium, an alicui ex his adtributum,⁵ qui pristina iura, quae in arces *Corvinianas* habere se se⁶ existimabant, [...] totidem apud WLADISLAUM, in vitam revocare connitebantur. Sed, caeso⁸ ad *Mohácsum*⁹ LUDOVICO, cum pars *Hungariae* procerum FERDINANDUM I. contra¹¹ IOHANNEM de ZÁPOLYA¹² in regem solemniter¹³ apud *Pisonium*¹⁴ comitio elegisset, deduxissetque intra fines regni, *Comaromium*, inter eas arces numerabatur, quae FERDINANDUM adventantem,¹⁵ ultro ac lubenter¹⁶ acceptarunt. FERDINANDUS, ait ISTVANFFYUS,¹⁷ *Ovaro*,¹⁸ Iaurino, Comaromio, et Tata, quam olim Theodatam dictam fuisse¹⁹ quidam²⁰ existimant, ex itinere facili negotio²¹ in potestatem redactis, Strigonium [p. 165.] perrexit.²² Quam *Comaromii* accessionem, tametsi praeter naturae munitiones a confluyente *Danubii* factas, nihil operum militarium haberet adhuc, egregie²⁴ in rem suam vertit. Hic enim amincae²⁵ classis portum²⁶ esse voluit; posteaquam transfugio trierarchorum²⁷ *Iohannis*, *Danubio* simul dominari coepit. *Iisdem diebus*, uti est apud ISTVANFFYUM,²⁸ *procurante Palatino*, classe *Danubiana et navibus*, quas Saicas²⁹ seu Nasadas³⁰ vocant, exutus est; cum³¹ *Palatinus earum*

Sub Wladislao, et Ludovico, dubii castri possessores:¹

dedit se, contra Iohannem, Ferdinando I.¹⁰

insigni rerum suarum accessione:²³

* Lib. IX. p. 138, 31. 40.

** L. IX. p. 140.

⁶³ F *Tóth*; corr. sec. C; *Horváth és Tót* PETHŐ 1729. l. c. *Horvát és Thót* ⁶⁴ *várait és* F *vanikét*; corr. sec. PETHŐ 1729. l. c. ⁶⁵ PETHŐ 1729. l. c. *jóságát* ⁶⁶ PETHŐ 1729. l. c. *nemesek* ⁶⁷ F *között*; corr. sec. PETHŐ 1729. l. c. ⁶⁸ *az ő* F *a jó*; corr. sec. PETHŐ 1729. l. c. ⁶⁹ PETHŐ 1729. l. c. *el osztá* ⁷⁰ F *és*; corr. sec. C; *mostan is* PETHŐ 1729. l. c. *mostann-is* ⁷¹ F *bírnak*; corr. sec. C et PETHŐ 1729. l. c. ⁷² F *quos*; corr. sec. CE ⁷³ F *hucadusque*; corr. sec. DE ⁷⁴ F *Bazingai*; corr. sec. DE {§. XI.} ¹ notam marginalem F om.; add. sec. DE ² F om.; add. sec. CDE ³ F *visebatur*; corr. sec. CDE ⁴ F *regumque*; corr. sec. CE ⁵ F *attributum* ⁶ *se se* C som (?); DE om. ⁷ F om.; add. sec. C ⁸ F *caeto*; corr. sec. CE ⁹ F *Mohács*; corr. sec. C ¹⁰ notam marginalem F om.; add. sec. DE ¹¹ E om. ¹² *de Zápolya* F *Zapollya*; corr. sec. C ¹³ F *solemni*; corr. sec. C ¹⁴ F *Anonimum*; corr. sec. CE ¹⁵ C *adventatem* ¹⁶ F *libenter*; corr. sec. C ¹⁷ in nota * p. 138. F p. 136.; corr. sec. C ¹⁸ F *Ovarino*; corr. sec. C; ISTVÁNFFY 1622. l. c. om. ¹⁹ *dictam fuisse* ISTVÁNFFY 1622. l. c. *fuisse dictam* ²⁰ F om.; add. sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ²¹ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *negocio* ²² F *venit*; corr. sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ²³ *insigni... accessione* F om.; add. sec. E et synopsis ²⁴ F *egregiae*; corr. sec. C ²⁵ F *annuae*; corr. a nobis ²⁶ F *partim*; corr. sec. C ²⁷ F *trirarchum*; corr. a nobis ²⁸ F *Ioannes*; corr. sec. ISTVÁNFFY 1622. p. 140. ²⁹ F *suicas*; corr. sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ³⁰ F *Nassadas*; corr. sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ³¹ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *quum*

ⁱ Nota haec a nobis creata sec. C. In ms. F enim post verbum „Istvanffyus” ponitur. Locum in nota citatum vide in ISTVÁNFFY 1622. p. 138.

ⁱⁱ Nota haec itidem a nobis creata sec. C. In ms. F enim post verbum „Istvanffyum” ponitur. Locum in nota citatum vide in ISTVÁNFFY 1622. p. 140.

fit classis
amnicæ
portus.⁵⁰

*trierarches*³² Ioannem Filleresium³³ et Ambrosium Fogassium,³⁴³⁵ *spe largioris stipendii et latifundiorum corruptos, et*³⁶ *ingentibus promissis oneratos, ut ad partes Ferdinandi transirent, opera Stephani Revay,*³⁷ *qui eadem in classe antea trierarchum egerat, occulte perpulisset. Quod cum*³⁸ *Iohannes per certos exploratores cognovisset, in*³⁹ *utraque ripa Danubii*⁴⁰ *castella erigenda, et minoribus tormentis munienda*⁴¹ *curaverat: et*⁴² *inter*⁴³ *Budam et Pestum*⁴⁴ *longa et crassiore catena Danubium transversim*⁴⁵ *clauserat, ut transeuntibus iter impediret. Verum tanta fuit eorum audacia ac pertinacia, ut quamquam multi e*⁴⁶ *navalibus sociis tormentorum pilis ex utraque fluminis ripa peterentur, ictique*⁴⁷ *interirent: tamen contempta*⁴⁸ *omni eorum iniuria, et periculo, catenaque*⁴⁹ *etiam repagulis magna remigum vi superatis, adverso flumine eniti, et Comaromium pervadere non dubitarent. Quibus Ferdinandus exceptis et collaudatis, stipendia et praemia viritim contulit; et trierarchis sedes in oppido Sellye,^{***} ad Vagi fluminis ripam posito*⁵¹ *attribuit, quae eorum haeredes sequerentur. [p. 166.] Tunc vero demum, arci Comaromiensi, iustum impositum est praesidium; addita tormenta, quae gemino flumini dominarentur. Neque vero,*⁵² *eo*⁵³ *adhuc tunc robore fuit, ut hostes vel adverso amne navigantes, vel vim minitantes, seu impedire, seu propulsare potuisset. Experimentum eius rei inde capimus, quod cum Solymannus,*⁵⁴ *ad obsidendam Viennam, hac, cum immani illa multitudine, proficisceretur, praesidiarii metu dilapsi, vacuum*⁵⁵ *reliquerunt*⁵⁶ *Comaromium. Ita historicus:*^{4*} *ii Promota demum castra per patentes inter Tatam et Comaromium*ⁱⁱⁱ *campos, relicto ad dextram Danubio, quae oppida, tametsi diffugientibus*⁵⁷ *ob metum praesidiariis vacua relicta erant, illa tamen hostes nequaquam*⁵⁸ *occuparunt. Profecto si viros se, qui in praesidio fuerant, praestitissent, aut eo robore, et re tormentaria, arx ipsa fuisset instructa, quae ad hostis classem remorandam fuit*⁵⁹ *necessaria; centum enim et sexaginta navibus, praeter onerarios lintres, quibus commeatus et castrenses adparatus vehebantur, castra adverso flumine subsequebantur; facili negotio retentare, vel certe, quod Pisonienses*⁶⁰ *praefecti*

*** Sellye, quod olim THUROCIUS †[...] iam ante saeculo IV. iam [...] *Societatis Iesu* [...] *siensis*, cum [...] instituto est. [...] vocabat hero [...]†

^{4*} Lib. X. p. 158, 9.

³² **F** *trierarcharum* (?); corr. sec. **ISTVÁNFFY** 1622. l. c. ³³ **D** *Füléressy*; **F** *Fülevesi*; corr. sec. **ISTVÁNFFY** 1622. l. c. ³⁴ **F** *Fogassy*; corr. sec. **ISTVÁNFFY** 1622. l. c. ³⁵ **ISTVÁNFFY** 1622. l. c. add. *de quibus supra diximus* ³⁶ **ISTVÁNFFY** 1622. l. c. ac ³⁷ **F** *Révay*; corr. sec. **ISTVÁNFFY** 1622. l. c. ³⁸ **ISTVÁNFFY** 1622. l. c. *quum* ³⁹ **F** om.; add. sec. **ISTVÁNFFY** 1622. l. c. ⁴⁰ **F** *Danubiali*; corr. sec. **ISTVÁNFFY** 1622. l. c. ⁴¹ **F** *providenda*; corr. sec. **ISTVÁNFFY** 1622. l. c. ⁴² **ISTVÁNFFY** 1622. l. c. ac ⁴³ **F** *iter*; corr. sec. **ISTVÁNFFY** 1622. l. c. ⁴⁴ **F** *Pestinum*; corr. sec. **ISTVÁNFFY** 1622. l. c. ⁴⁵ **F** *transversum*; corr. sec. **ISTVÁNFFY** 1622. l. c. ⁴⁶ **ISTVÁNFFY** 1622. p. 141. ex ⁴⁷ **F** *utique*; corr. sec. **ISTVÁNFFY** 1622. l. c. ⁴⁸ **F** *contenta*; corr. sec. **ISTVÁNFFY** 1622. l. c. ⁴⁹ **F** *catenae*; corr. sec. **ISTVÁNFFY** 1622. l. c. ⁵⁰ *fit... portus* **F** om.; add. sec. **E** ⁵¹ **F** *imposito*; corr. sec. **ISTVÁNFFY** 1622. l. c. ⁵² **F** om.; add. sec. **CE** ⁵³ **CF** om.; add. sec. **E** ⁵⁴ **F** *Solimannus*; corr. sec. **CD** ⁵⁵ **F** *vacuum*; corr. sec. **CDE** ⁵⁶ **CF** *reliquerint*; corr. sec. **DE** ⁵⁷ **ISTVÁNFFY** 1622. p. 158. *profugientibus* ⁵⁸ **F** *nunquam*; corr. sec. **ISTVÁNFFY** 1622. p. 158. ⁵⁹ *remorandam erat* **F** *remorandum fuit*; corr. sec. **C** ⁶⁰ **F** *Posonienses*; corr. sec. **C**

ⁱ *Nota haec a nobis creata ex verbis in marginibus manuscriptorum C et F repertis; quae tamen cum nimio opere fragmentosa sint, intelligi vix possunt. Certum autem est, de oppido Vágsellye in hac nota agi, quod in fine sec. XVI. collegio Societatis Iesu sedem praebuit.*

ⁱⁱ *Nota haec itidem a nobis creata sec. C. In ms. F enim post verbum „historicus” haec ponuntur. Locum in nota citatum vide in **ISTVÁNFFY** 1622. p. 158.*

ⁱⁱⁱ *Hic ms. E interruptum est; quam ob causam, nescitur.*

fecere,^{a)} partem maximam cum machinis bellicis demergere potuissent, quod unum auctoramentum sufficere⁶² poterat, ad permovendum FERDINANDUM, uti⁶³ Comaromium, iustis⁶⁴ operibus postea⁶⁵ communiret.⁶⁶

*eius muniendi consilium.*⁶¹

§. XII.

Enim vero, quia bellum adversus *Ioannem* partim, partim huius socios² *Turcas* nunc gerit acerrimum,³ nunc iterum temporum [p. 167.] habitu trahi, aut intercalatis induciis propulsari oportuit, unicum superabat *Comaromium*, quod castris opportune⁴ metandis, et instruendo navali adparatui, natura loci visum⁵ est⁶ commodissimum. Praeludit⁷ tantis rebus,⁸ *Comaromi*⁹ postea administrandis, varia belli fortuna, cum vel *Buda* frustratis¹⁰ obsidionibus, tentaretur, vel oppugnaretur *Strigonium*. Enimvero, ad *Comaromium*¹¹ plerumque cogeatur exercitus, et classis instruebatur amnica. Ergo elaborandum statuit FERDINANDUS I., ut¹² tumultuariis primum, solidis deinde¹³ operibus, circumcluderetur, vetusta illa *MATTHIAE* regis, quam in quadrum instruxerat, moles. Tanta rei, obsidio *Strigoniensis*, quam anno MDXLIII. magnis viribus, at maiori *Hungariae* malo,¹⁴ susceperat *Solymanus*, occasio¹⁵ fuit. Cunctantius nimirum contrahebantur nostrorum copiae, quam ut *Strigonio*¹⁶ subveniri¹⁷ potuisset opportunius. *Reliquum nostri*¹⁹ exercitus, inquit MARTINUS STELLA, quod post distributa undiquaque praesidia supererat,²⁰ ducibus Ioanne Ungnad, Ottone a Discha et Comite²¹ Philippo Torniello,²² subsedit Comaroni.²³ Sita est haec arx in insula Danubii, quam Germani Schütte vocant. Insula haec totius prope Danubii²⁴ nobilissima est, incipit sub Posenio bipartito fluente Danubio, ac desinit²⁵ decimo deinde²⁶ milliari, fluvio rursus coeunte: posteaquam a laeva²⁷ et²⁸ septentrione,²⁹ Polonia scilicet, et montibus Carpathiis,³⁰ flumen Vagum in se accepit. Colonorum habet supra duodecim millia, ac fuit superioribus³¹ bellis semper intacta. In fine huius insulae, ubi rursus Danubius in unum coit, est vetusta arx Comarom,³² quam nostri nunc [p. 168.] opere et aggere terreo circumdederunt: et ne hostes³³ possent adverso flumine navigare, utrumque fluminis alveum tribus ordinibus trabium obseperaverunt, tanto intervallo distantibus, ut nulla navis, nisi sub arce, ubi spatium³⁴ relictum est, pertransiret: hoc loco nostrae copiae, quae sane quam exiguae adhuc

*Loci bello gerendo mera opportunitas.*¹

*situs a Martino Stella descriptus.*¹⁸

a) Erant hi *Ioannes Szalay* et *Philippus Oederius Germanus*. ISTVANFFY loco citato, p. 104. et 37.

⁶¹ *eius... consilium* F om.; add. sec. synopsis ⁶² F *sufferre*; corr. sec. C ⁶³ F *uti*; corr. sec. C ⁶⁴ F add. *postea*; del. sec. C ⁶⁵ F om.; add. sec. C ⁶⁶ *campos... communiret* E om. {§. XII.} ¹ *loci... opportunitas* F om.; add. sec. synopsis ² F *sucios*; corr. sec. C ³ F *acerrima*; corr. a nobis ⁴ F *oportuna*; corr. sec. C ⁵ F *vicum*; corr. sec. CD ⁶ F *et*; corr. sec. CD ⁷ F *praeludit*; corr. sec. CD ⁸ F om.; add. sec. D ⁹ F *Comaromium*; corr. sec. D ¹⁰ F *frustraneis*; corr. sec. D ¹¹ *enimvero... Comaromium* F om.; add. sec. D ¹² F *at*; corr. sec. D ¹³ F *dein*; corr. sec. C ¹⁴ *Hungariae malo* F *malo Hungariae*; corr. sec. CD ¹⁵ F add. [...] ¹⁶ CF *Strigonii*; corr. sec. D ¹⁷ D *subvenire* ¹⁸ notam marginalem F om.; add. sec. D ¹⁹ F *hostilis*; corr. sec. CD et STELLA 1600. p. 426. ²⁰ F *superat*; corr. sec. STELLA 1600. l. c. ²¹ F om.; add. sec. STELLA 1600. l. c. ²² F *Tonjelli*; corr. sec. STELLA 1600. l. c. ²³ F *Comaromii*; corr. sec. STELLA 1600. l. c. ²⁴ *prope Danubii* STELLA 1600. l. c. *Danubii prope* ²⁵ F *defluit*; corr. sec. C et STELLA 1600. l. c. ²⁶ F *dein*; corr. sec. STELLA 1600. l. c. ²⁷ *a laeva* F om.; add. sec. STELLA 1600. l. c. ²⁸ F *ex*; corr. sec. STELLA 1600. l. c. ²⁹ STELLA 1600. l. c. *septentrione* ³⁰ F *Carpathicis*; corr. sec. STELLA 1600. l. c. ³¹ F *a saerioribus*; corr. sec. STELLA 1600. l. c. ³² STELLA 1600. l. c. *Comaron* ³³ F om.; add. sec. STELLA 1600. l. c. ³⁴ STELLA 1600. l. c. *spacium*

¹ *Locum in nota a.) citatum vide in ISTVANFFY 1622. p. 159. (non equidem in p. 104., uti in nota legitur!)*

*classis huius:*³⁶ *sunt, consederunt.* Haec STELLA.*ⁱ Ibidem et classiculae meminit:³⁵ *Sunt Comaromii*³⁷ *minores naviculae sive celoces,*³⁸ *numero quadraginta. Hic est adparatus*³⁹ *noster navalis, contra triplo maiores copias hostiles.*ⁱⁱ Atque ista quidem, prima Comaromii opere⁴⁰ militari⁴¹ muniendi exordia fuere, de quibus STELLA, pridie, quam Strigonium captum est, hoc est Nona Augusti, sic satis ingenue scripserat. Duo nimirum anni abiere, dum⁴² moles [...] ⁴³ ducta⁴⁴ adsurgeret.⁴⁵ Nam et illud litteris prodidit laudatus STELLA.^{** iii}⁴⁷ *Comaromium,*⁴⁸ inquit, *nostri toto biennio muniverunt et fossas ita duxerunt, ut eam a continenti abscederint. Propugnacula ex terra et lignis opportunissima eduxerunt,*⁴⁹ *quibus veterem arcem velut incluserunt. Cumque munitiones has*⁵¹ *extrinsecus*⁵² *muro circumdare vellent, atque*⁵³ *id operis fabros et qui lateres*⁵⁴ *coquerent, ex*⁵⁵ *superiori Austria*⁵⁶ *coegissent, quia semel ad arma conclamatum fuerat, homines insolentes*⁵⁷ *talium*⁵⁸ *turbarum,*⁵⁹ *in officio retineri nequiverunt,*⁶⁰ [p. 169.] *ita*⁶¹ *opera illa adhuc solum terrea sunt,*⁶² *circumdata et*⁶³ *tamen uti audivisti, duobus fluviiis latissimis et fossa manu ducta:*⁶⁴ *loca*⁶⁵ *tam opportuno et commodo,*⁶⁶ *ut nisi illa*⁶⁷ *retineri a nostris potuerit, nihil videam in illis*⁶⁸ *regionibus munitionum, quod tam potenti hosti obiici possit. Decuit ista meminisse, ut de tenuibus ac trepidis, Comaromii praemuniti*⁶⁹ *initiis,*⁷⁰ *quae negligentius, adnotavere nostri,*^{*** iv} *constet apud omnes.*

*muniendi
Comaromii
exordia:*⁴⁶

*lente ea dum
impediti:*⁵⁰

* In JACOBI BONGARSII collectione *Scriptorum Hungarorum* pag. 426.

** *Epistola de successibus Turcarum* IV. *ibid.* pag. 438.

*** ISTVÁNFYUS [...] avite cum Turcis [...] nellii[...] *Ferdinandus* esse [...] instrui. p. 266. et 267., 18. [?]

³⁵ F [...]; del. sec. mss. CD ³⁶ notam marginalem F om.; add. sec. D ³⁷ STELLA 1600. p. 426. *Comaromii*
³⁸ *sive celoces* F *quae veloces*; corr. sec. STELLA 1600. l. c. ³⁹ STELLA 1600. l. c. *adparatus* ⁴⁰ F *opera*; corr.
sec. CD ⁴¹ F *militaria*; corr. sec. D ⁴² F *citadum*; corr. sec. D ⁴³ *moles [...]* C [...]; D *mo[...]*; F om.; corr.
a nobis ⁴⁴ F *ductu*; corr. sec. C ⁴⁵ F *assurgeret* ⁴⁶ notam marginalem F om.; add. sec. D ⁴⁷ *epistola*
de successibus Turcarum C om. ⁴⁸ STELLA 1600. p. 438. *hanc* ⁴⁹ STELLA 1600. l. c. *duxerunt*; F *eduxerint*
⁵⁰ notam marginalem F om.; add. sec. synopsis ⁵¹ F om.; add. sec. STELLA 1600. l. c. ⁵² F *extrinsecas*;
corr. sec. STELLA 1600. l. c. ⁵³ F *adque*; corr. sec. STELLA 1600. l. c. ⁵⁴ *qui lateres* F *quilatores*; corr.
sec. STELLA 1600. l. c. ⁵⁵ F *et*; corr. sec. STELLA 1600. l. c. ⁵⁶ F *Hungaria*; corr. sec. STELLA 1600. l. c.
⁵⁷ F *insueti*; corr. sec. STELLA 1600. l. c. ⁵⁸ F *talem*; corr. sec. STELLA 1600. l. c. ⁵⁹ F *add. [...]*; del. sec.
STELLA 1600. l. c. ⁶⁰ F *non poterant*; corr. sec. STELLA 1600. l. c. ⁶¹ F *sed exstructa*; corr. sec. STELLA
1600. l. c. ⁶² *adhuc... sunt* F *adicit terram, utrum sint*; corr. sec. STELLA 1600. l. c. ⁶³ STELLA 1600. l.
c. om. ⁶⁴ *manu ducta* F *circumdatam*; corr. sec. STELLA 1600. l. c. ⁶⁵ F *loco*; corr. sec. STELLA 1600. l. c.
⁶⁶ F *accomodo*; corr. sec. STELLA 1600. l. c. ⁶⁷ F om.; add. sec. STELLA 1600. l. c. ⁶⁸ *in illis* F *iis*; corr.
sec. STELLA 1600. l. c. ⁶⁹ F om.; add. sec. CD ⁷⁰ C *initius*

ⁱ *Nota haec itidem a nobis creata sec. C. In ms. F enim post verbum „Stella” haec ponuntur. Locum in nota citatum vide in STELLA 1600. p. 426.*

ⁱⁱ *Locum citatum vide ibidem in STELLA 1600. p. 426.*

ⁱⁱⁱ *Nota haec itidem a nobis creata sec. C. In ms. F enim haec post verbum „Stella” ponuntur. Locum in nota citatum vide in STELLA 1600. p. 438.*

^{iv} *Nota haec a nobis creata ex verbis in marginibus manuscriptorum C et F repertis; quae tamen cum nimio opere fragmentosa et lacunosa sint, vix quidquam ex eis legi potest. Numeri vero isti paginales, qui in fine notae reperiuntur, ad opus Istvánffy referendi sunt; certe in p. 266. Historiarum mentio facta est de Comaromio. Vide ISTVÁNFY 1622. p. 266.*

§. XIII.

Capto² *Strigonio, Tata, Alba Regali, et Wissegrado*,³ cum nullum, hoc collimitio, munimentum superaret amplius, quod grassabundum hostem, vel remorari posset, vel reiicere posse putaretur, coeptae *Comaromii* munitiones, sensim quidem, sed invalescebant tamen, ad eum modum, ut necesse fuerit, locum opportunissimum et acri praesidio custodiri, et iis praefectis credi, quibus cum rei militaris scientia, explorata fides, et virtus bellica inerant. Auctum praeterea amnicae classis, quam hic excubare voluit FERDINANDUS, robur, omni eo navium genere, quod flumentaneis⁵ praeliis, idoneum necessariumque existimabatur. *Vitus Ugrinovitius*, primus ab ISTVANFFYO memoratur,⁷ quem *Gerardus Felduicus*,⁸ componendis cum *Solymano*⁹ induciis *Constantinopolim* iterum missus,¹⁰ legationis comitem delegit. *Induciis ad quinquennii spatium pactis*^{11 12} *praemisso* Vito Ugrinovitio,¹³ quem¹⁴ Saicarum¹⁵ *trierarchum* Comaromio¹⁶ *secum* [p. 170.] *abduxerat, Idibus Augusti anno sequenti*¹⁷ *rediit*.¹ Colligas hinc, rebus administrandis commodum fuisse adeo †sittatum† istum classiculae praefectum, ut ad legationem,¹⁸ momentosam oppido, ire meruerit.¹⁹ Postea *Ugrinovitium*,²⁰ in eiusdem itineris procuratione *Franciscus Zay*, FERDINANDI ducum belli suffragio, sequebatur, †quum antea†²² temporariam *Agriae*, deinde *Szólnocini*²³ praefecturam aliquamdiu administrasset.*ⁱⁱ Fuit is²⁴ veteranus, alae equitum ductor, atque rerum usu praeditus, ut classis ei *Danubiana* committi²⁵ potuerit. *Zayus*,²⁶ uti est apud ISTVANFFYUM, **ⁱⁱⁱ ad praefecturam *Danubianae* classis iussu regio²⁷ translatus est. Nimirum, res ipsa et loci opportunitas poscebat, ut terrestribus copiis non tantum, sed navali etiam adparatu abundaret *Comaromium*: quippe *Danubio* instruendo claudendoque, si²⁸ hostis †ascensum [...]† vellet,²⁹ egregie³⁰ commodeque positum. Sed *Zayo*,³¹ classis ea praefectura, quod maioribus negotiis procurandis, idoneus haberetur, diutius esse nequivit:³² quando *Verantio, Quinqueecclesiensi* Episcopo, collega datus, quo cum³³ *Constantinopolitanam*, ad *Solymannum*³⁴ legationem obiret.³⁵ FERDINANDUS,³⁶ inquit

Capit incrementa Comaromium, ex circumsitatarum arcium cladibus:¹

auget classem huiatam Ferdinandus:⁴
eius praefecti: Vitus Ugrinovitius:⁶

Franciscus Zay:²¹

* Lib. XVI. p. 290., 13 et 19.

** [ISTVANFFY 1622. p. 290.]

{§. XIII.} ¹ notam marginalem F om.; add. sec. D ² D om. ³ F *Vissegrado*; corr. sec. CD ⁴ notam marginalem F om.; add. sec. D ⁵ F *flumentariis*; corr. sec. C ⁶ notam marginalem F om.; add. sec. D ⁷ F *nominatur*; corr. sec. C ⁸ F *Feldicus*; corr. sec. CD ⁹ F add. *Ugronovich*; del. sec. C (?) ¹⁰ F *missis*; corr. sec. C ¹¹ F *pactatis*; corr. sec. C et ISTVANFFY 1622. p. 277. ¹² ISTVANFFY 1622. l. c. add. *et iisdem, quas diximus, conditionibus, firmatis* ¹³ F *Ugronovico*; corr. sec. ISTVANFFY 1622. l. c. ¹⁴ F om.; add. sec. ISTVANFFY 1622. l. c. ¹⁵ F *Csajcarum*; corr. sec. ISTVANFFY 1622. l. c. ¹⁶ F *Comaromium*; corr. sec. ISTVANFFY 1622. l. c. ¹⁷ *anno sequenti* F *sequentissimo*; corr. sec. ISTVANFFY 1622. l. c. ¹⁸ *ad legationem* F *adlegationem*; corr. a nobis ¹⁹ F *metuerit*; corr. a nobis ²⁰ F *Ugrovicsium*; corr. sec. C ²¹ notam marginalem F om.; add. sec. D ²² *quum antea* F *cum autem*; corr. a nobis ²³ F *Zolnocinum*; corr. sec. D, ubi *Szóln[...]* ²⁴ F *eis*; corr. a nobis ²⁵ F *comitti*; corr. a nobis ²⁶ F *Zay*; corr. sec. D ²⁷ *iussu regio* F om.; add. sec. D ²⁸ F om.; add. sec. D ²⁹ [...] *vellet* F om.; add. sec. D ³⁰ F *egregiae*; corr. sec. D ³¹ F *Zay*; corr. sec. D ³² F *nequiret*; corr. sec. D ³³ *quo cum* F *quocum*; corr. sec. D ³⁴ F *Solimannum* ³⁵ F *abunt*; corr. sec. D ³⁶ ISTVANFFY 1622. p. 350. om.

ⁱ *Locum citatum vide in* ISTVANFFY 1622. p. 277.

ⁱⁱ *Nota haec itidem a nobis creata sec. C et D. In ms. F enim inferius post verbum „Istvanffyum”, et quidem erronee haec ponuntur, quia huc ea pertinent. Locum in nota citatum vide in* ISTVANFFY 1622. p. 290.

ⁱⁱⁱ *Nota haec a nobis creata sec. D, ubi vero locus tantum notae inveniri potest. In ms. F, ut iam superius admonuimus, textus prioris notae hoc loco erronee insertus est.*

arcis praefecti,
adhuc sunt,
Hungari.⁴⁶

gratuiti,
in arcis
munitiones,
labores.⁵⁰

noster,^{***i} *Antonium Verantium, Episcopum Quinqueecclesiensem, et Franciscum Zayum,*³⁷ *classis Danubianae praefectum, viros experientes rerumque et linguarum*³⁸ *peritos, extraordinariae legationis nomine*³⁹ *ad Solymannum,*⁴⁰ *cum*⁴¹ *magnis muneribus mittendos deliberavit.* Legationis huius, fata eventusque, alibi fuse descripsimus:^{4* ii}⁴² sed quis *Zayo*, successor fuerit datus, non reperimus. Enim vero, *Constantinopoli*⁴³ post totius fere lustrum inanem moram illic⁴⁴ exactam, *Cassoviensem*^{5* iii}⁴⁵ praefecturam, laborum praemium, capessivit. Neque enim crediderim, *Iohannem Paxium*, quem *Comaromii* praefectum adpellat⁴⁷ historicus,^{6* 48 iv} [p. 171.] simul navales curas obiisse. Id in confesso est, tota fere ea tempestate, qua muniri coepit *Comaromium*, praefectos arcis, et tunc *Hungaros* fuisse, cum una, a⁴⁹ *Germanis* militibus, insideretur. Ceteroquin,⁵¹ in proclivi fuit, operibus increcere castrum natura munitissimum; quando *gratuiti labores*,^{7* v}⁵² publicis comitiorum decretis certatim isthuc conferebantur. quos,⁵³ siquidem ad *Iaurinum* diligenter memoravimus, non est opus denuo recognoscere. Classem interea, perpetuo hic excubare, FERDINANDUS ducesque sui voluere. Cuius tamen⁵⁴ praefectos, non semper adnotavere^{8* vi} annalium conditores.

§. XIV.

Belli adparatus, Comaromii, sub initia Maximiliani, frustra instituti.¹

Post redemptas a *Solymano*, annuo triginta aureorum nummum² pretio^{* vii}³ octenales inducias, conquievere res *Comaromii*; dum mortuo FERDINANDO, nova bellorum tempestas, novi caesaris, regisque MAXIMILIANI exordia funestaret.⁴ *Gyula* nempe et *Szigetho* imminebat *Solymannus*, cum ad *Ovarinum* primo,⁵ ad *Iaurinum* demum, MAXIMILIANUS, ad *Comaromium Salmensis* castra metaretur, copiasque contraheret.

*** [ISTVÁNYFY 1622. p. 350.]

4* Tom. I. Urb. Pos. cap. V. art. VI. p. 487. §. XI.

5* ISTVÁNYFYUS Lib. XX. p. 393, 9.

6* Ibid. p. 343, 30.

7* Decerni ii coeperunt, anno potissimum MDVI. Artículo

8* Habes eius rei exemplum apud ISTVÁNYFYUM Lib. XX. p. 396, 40.

* Insolentis rem exempli †diligenter, ut ait† ISTVÁNYFYUS Lib. XXI. p. 422. et seq. neque enim id unicum rarum factum fuisse antea, annales meminerunt.

³⁷ ISTVÁNYFY 1622. l. c. *Zaium* ³⁸ *et linguarum F etiam*; corr. sec. ISTVÁNYFY 1622. l. c. ³⁹ F om.; add. sec. ISTVÁNYFY 1622. l. c. ⁴⁰ F *Solimannum*; ISTVÁNYFY 1622. l. c. *Sulimannum* ⁴¹ F om.; add. sec. ISTVÁNYFY 1622. l. c. ⁴² in nota 4* *Tom. I. Urb. Pos. cap. V. art. VI. p. 487. §. XI. F Tom. I. Urb. Pos. V. art. 48. 4. X.*; corr. a nobis. ⁴³ F *Constantinopolo*; corr. sec. C ⁴⁴ F *isthic*; corr. sec. C ⁴⁵ in nota 5* 393, 9. F 393, 30. [?]; corr. sec. C ⁴⁶ notam marginalem F om.; add. sec. D ⁴⁷ F *appellat*; corr. sec. C ⁴⁸ in nota 6* 343, 30. F p. 36 et 30.; corr. a nobis. ⁴⁹ C *ab* ⁵⁰ notam marginalem F om.; add. sec. D ¹ F *caeteroquin*; corr. sec. CD ⁵² in nota 7* *ii coeperunt F inceperant*; corr. sec. C ⁵³ F *quae*; corr. sec. CD ⁵⁴ F add. 14.; del. sec. CD {§. XIV.} ¹ notam marginalem F om.; add. sec. D ² F *numorum*; corr. sec. D ³ in nota *

ⁱ Nota haec a nobis creata sec. D, ubi vero locus tantum notae inveniri potest. In ms. F haec nota desideratur.

ⁱⁱ Locum in nota 4* citatum vide in BÉL 1735–1749(2) I. p. 487.

ⁱⁱⁱ Nota haec a nobis huc translata sec. CD; in ms. F enim post verbum „capessivit” ponitur. Locum in nota citatum vide in ISTVÁNYFY 1622. p. 393.

^{iv} Locum in nota 6* citatum vide in ISTVÁNYFY 1622. p. 343.

^v Nota haec itidem a nobis creata sec. C et D. In ms. F enim post verbum „labores” haec ponuntur.

^{vi} Locum in nota 8* citatum vide in ISTVÁNYFY 1622. p. 396.

^{vii} Nota haec itidem a nobis creata sec. C et D. In ms. F enim post verbum „pretio” haec ponuntur. Locum in nota * citatum vide in ISTVÁNYFY 1622. pp. 422–423.

Describit adparatus⁶ hos ISTVANFFYUS,^{**17} quos tamen⁸ sententiarum, quae duces inter obtinebat, pertinax dissensio prorsus inutiles fecit. De *Comaromiensi* classe,⁹ quae partim deducta isthuc fuit, partim ibidem excubabat antea, *classis* †illa constitit†, *e duodecim biremibus*¹⁰ a patre¹¹ Ferdinando, ^{12***ii13} *relictis*, [p. 172.] *quibus fere pyratae in mari velocitatis ac agilitatis*¹⁴ *causa utuntur, ac celocibus*,¹⁵ *quas nos naszadas*,¹⁶ *Turcae csaikas*¹⁷ *vo-*
cant, triginta constabat, quas nautis,¹⁸ *remigibus, epibatisque partim Italis, partim Dalmatis instructas*¹⁹ Philippus Flaccus *Teutonicorum*²⁰ *equitum magister regebat, cui etiam Ioannes Petthö*,²³ *cum sua Comaromiensi ordinaria triginta navigiorum classe parebat, haecque tota classis, Turcica, quae Strigonii stabat in anchoris*,²⁴ *opponebatur*.ⁱⁱⁱ Colligas²⁵ hinc, perpetuam *Comaromii* classem, triginta celocibus fuisse censam, cui, quod nunc monuimus, *Hungari* praeficiebantur. Sed, uti terrestri exercitu, nec quidquam ad rei summam profectum est: quippe quum,²⁶ et *Gyula*, a²⁷ *Petraffö*,²⁸ et *Szigethum*²⁹ arces,³⁰ a *Solymano* sub³¹ potestatem sunt redactae; simul et³² iis, qui in classe erant, rei gerendae occasio omnis opportunitasque, e manibus, cum profluente *Danubio*, dimanavit. *Szigetho*³³ capto obruncatoque cum sociis *Nicolao Zrinio*, in castris, quae *Salmensis*, ad triginta milia anni eius aestate ad *Comaromium* coegerat,³⁴ res memorabilis accidit. *Salmensi* enim, *castra soluturo*, nam *caesar*, uti suo, qui ad *Iaurinum* otiabatur,³⁵ exercitui se adunaret, serio mandaverat; *Mustaphas Budensis Socolovitius, Mehemeti*³⁷ *propinquitate iunctus*,^{4*iv38} *caput Zriniani*³⁹ *comitis, vili cilicio involutum, cum litteris*⁴⁰ *Comaromium*⁴¹ *misit. qui illud tabo cruoreque foedatum*,⁴² *ac tetrum exhalans odorem, aqua rosea lotum, aromatibusque odoratis curatum, currui imposuit, totoque comitante exercitu, Iaurinum perduxit. quod deinde*

praefectus²¹
classis Comaromiensis,
Iohannes
Peteö.²²

Zrinii caput demessum ad Salmiensem a Mustapha Budensi dono mittitur.³⁶

** Lib. XXIII. p. 476, 10. †Subsequ[itur] ad annum 1566.

*** Non ergo D. CAROLUS VI. †[...] classem in Danubio restauravit superioribus Turcis [...] quam instruxit in anno quodammodo [...] quod [...] alibi audies, contra hostem talibus.†

4* ISTVANFFYUS, libro eodem, pag. 490, 30. Meminimus rem eodem hoc Tomo in *Historia Comitatus Iaurinensis* Parte Speciali Membro I. Sect. II. num. III.

422. F 421.; corr. sec. D 4 F funestavit; corr. sec. CD 5 F prius; corr. sec. C 6 F apparatus; corr. sec. C 7 corr. ex Lib. XXXIII. p. 474, 35. et 6. sec. D 8 F tam; corr. sec. D 9 F classi; corr. sec. C 10 ISTVANFFY 1622. l. c. bi remibus 11 F parte; corr. sec. ISTVANFFY 1622. l. c. 12 F Ferdinandi; corr. sec. ISTVANFFY 1622. l. c. 13 in nota *** VI. F om.; add. sec. D 14 ac agilitatis F om.; add. sec. ISTVANFFY 1622. l. c. 15 F celoces; corr. sec. ISTVANFFY 1622. l. c. 16 ISTVANFFY 1622. l. c. Nasadas 17 ISTVANFFY 1622. l. c. saikas 18 F nautis; corr. sec. ISTVANFFY 1622. l. c. 19 F om.; add. sec. ISTVANFFY 1622. l. c. 20 ISTVANFFY 1622. l. c. Theutonicorum 21 F prefectus; corr. a nobis 22 notam marginalem F om.; add. sec. D 23 ISTVANFFY 1622. l. c. Iohannes Peteo 24 F anchoris; corr. sec. ISTVANFFY 1622. l. c. 25 F coligas; corr. sec. C 26 F cum; corr. sec. CD 27 F et; corr. sec. CD 28 F Petraffö; corr. sec. CD 29 Szigethum C om. 30 CF om.; add. sec. D 31 F in; corr. sec. C 32 simul et F om.; add. sec. D 33 F Szigethio; corr. sec. C 34 F cogere; corr. sec. C 35 F otiebatur; corr. sec. C 36 notam marginalem F om.; add. sec. D 37 F Memeti; corr. sec. ISTVANFFY 1622. l. c. 38 in nota 4* I. Sect. II. num. III. F II. §. III.; corr. sec. C 39 F Zrinii; corr. sec. ISTVANFFY 1622. l. c. 40 ISTVANFFY 1622. l. c. litteris 41 F Comarium; corr. sec. ISTVANFFY 1622. l. c. 42 ISTVANFFY 1622. l. c. faedatum

ⁱ Nota haec ** itidem a nobis creata sec. D. In ms. F enim post verbum „Istvanffyus” haec ponuntur. Locum in nota * citatum vide in ISTVANFFY 1622. p. 476.

ⁱⁱ Nota haec itidem a nobis creata sec. C et D. In ms. F enim post verbum „Ferdinando” haec ponuntur.

ⁱⁱⁱ Locum citatum vide in ISTVANFFY 1622. p. 476.

^{iv} Locum in nota 4* citatum vide in ISTVANFFY 1622. p. 490. Quod ad partem Notitiae Com. Iaur. hic citatam attinet, vide eam in hoc tomo p. 174.

*solemni
funeris pompa,
ab exercitu
honestatur.⁴³
conditur Csá-
katornyae.⁵⁰
eius anni ac-
cepta a Turcis
detrimenta.⁵³*

Franciscus Tahius,⁴⁴ sororis eius⁴⁵ maritus, ac Balthasar Battanyius⁴⁶ gener, deducente usque ad Abdam,^{47 48} toto caesaris exercitu, singulari funeris⁴⁹ [p. 173.] honore, ad arcem Csakatornyam,⁵¹ cum Georgio filio, sepulchro condidere: in quo coniux illius prior, Ferdinandi comitis Frangepani filia sita erat.ⁱ Nimirum, sive fatorum malignitate, sive ducum, Caesaris consilia inique⁵² moderantium, culpa, factum eo anno est, ut exercitus, qui, XXV. millia, et amplius, equitum; LXXX. peditum futurus fuisse censebatur, si mature ad eadem castra coactus, nullum aliud fecerit operae militaris⁵⁴ specimen, quam quod⁵⁵ munitissimarum arcium †Petrafonis,† atque Szigethi funera [...] ⁵⁶ spectavit;⁵⁷ Zrini autem, quam, [...] [...] tunae, desertum reliquerat, cu[...] [ca]put⁵⁸ militaribus honoravit⁵⁹ exsequiis.⁶⁰ Ita tunc malis Hungariae [...] ⁶¹ His rebus ad eum modum administratis, caesar Ferdinandum⁶² fratrem⁶³ ad Bohemiam redeuntem ab se⁶⁴ dimisit,⁶⁵ ipseque⁶⁶ ad XVI. Octobris diem Comaromium, eius loci perlustrandi causa, profectus, illinc ad extremos eiusdem⁶⁷ mensis dies, cum peculiari aulae suae comitatu, et⁶⁸ nonnullis ducibus, Viennam reversus est.^{5* ii}

§. XV.

*Vicennalis a
rebus gerendis,
Comaromii
cessatio:*

*reviviscit suo
Nicolao Pal-
ffy, arcis
praefecto vir-
tus praesidi-
arorum.⁷*

Vicennium, postea abiit, cum nihil Comaromii oceptum¹ est, dignum commemoratione: sive, quod induciae quietae aliquamdiu² faciebant³ collimitia; sive, quod furor belli in Superiorem fere Hungariam, atque Transylvaniam⁴ avocabatur. Anno dein MDLXXXVII.⁵ cum Nicolaus Palffyus,⁶ fatis ita volentibus, Comaromio auspiciato praeficeretur, virtus praesidiariorum, postliminio⁸ emicuit. Hassanes, Szigethi praefectus, vicinos circumquaque Christianorum agros, identidem, cruentum in modum carpebat:⁹ proinde, reddendam Turcis rationem, Palffyus¹⁰ censuit. Ergo Nadasdio, et Ferdinando Speciacasa, iisque, qui Iaurini et Papae [p. 174.] erant, in societatem adscitis, adversus praedatores Albanos, fortunam belli¹¹ experiri statuit. Dies Resurrectionis Servatoris sacri ingruerant,¹² cum, quas secum habebat, copias, Danubium,¹³ traicere iubet Palffyus,^{14 15} ac¹⁶ sollicitate evigilare, si quid forte hostile Turcae occiperent; dum ipse interim, opportunè adesset. Vix vero adversam annis ripam, quam valle praestructam habuere,

^{5*} Ibid. 493. 10.

⁴³ notam marginalem F om.; add. sec. D ⁴⁴ C Tabi; F Tabi; corr. sec. D ⁴⁵ ISTVÁNFFY 1622. l. c. illius ⁴⁶ F Bathyanus; corr. sec. CD ⁴⁷ F Albam; corr. sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ⁴⁸ C iterum add. deducente ⁴⁹ F favoris; corr. sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ⁵⁰ notam marginalem F om.; add. sec. D ⁵¹ ISTVÁNFFY 1622. l. c. Chactorniam ⁵² F iniquae; corr. sec. C ⁵³ notam marginalem F om.; add. sec. D ⁵⁴ operae militaris F militaris operae; corr. sec. D ⁵⁵ F in margine add. militaribus honoribus exequias fortium virorum et; del. sec. D ⁵⁶ F om.; add. sec. D ⁵⁷ F spectaverit; corr. sec. D ⁵⁸ Zrini... [...]put F om.; add. sec. CD ⁵⁹ F honoribus; corr. sec. D ⁶⁰ F exequias; corr. a nobis ⁶¹ Ita... [...]F om.; add. sec. D ⁶² F Ferdinando; corr. sec. ISTVÁNFFY 1622. p. 493. ⁶³ F fratre; corr. sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ⁶⁴ redeuntem ab se F om.; add. sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ⁶⁵ F dimisso; corr. sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ⁶⁶ F om.; add. sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ⁶⁷ F om.; add. sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ⁶⁸ ISTVÁNFFY 1622. l. c. ac {§. XV.} ¹ F administratum; corr. sec. D ² quieta aliquamdiu F aliquamdiu quieta ³ F reliquerunt; corr. sec. CD ⁴ F add. subinde; del. sec. D ⁵ DF MDLXXXVI.; corr. sec. C ⁶ F Palffyus; corr. sec. CD ⁷ notam marginalem F om.; add. sec. D ⁸ F postliminis; corr. sec. CD ⁹ F cappebat; corr. sec. CD ¹⁰ C Palffyus; F Palffius; corr. sec. D ¹¹ F om.; add. sec. C ¹² C inierant ¹³ D add. noctis si[ilencio] ¹⁴ F Palfus; corr. sec. C ¹⁵ iubet. Palffyus om. apud ms. D ¹⁶ F et; corr. sec. CD

ⁱ Vide ISTVÁNFFY 1622. p. 490.

ⁱⁱ Locum in nota 5* citatum vide in ISTVÁNFFY 1622. p. 493.

excenderant nostri, cum animadversum est, hostes¹⁹ pro munitionibus, tamquam²⁰ qui impressionem essent tentaturi, discursare. *Isaacus*²¹ enim, *Giafferis* Eunuchi, qui *Constantinopoli*²² purpuratus et²³ hortorum custos²⁴ erat, germanus frater, cum valida suorum manu, ut vallum, nuper a *Pálffy*²⁵ eductum, disiiceret, et si praesidiarii resistere tentaverint, cum eis manum²⁶ conserere nihil dubitaret,²⁷ eadem²⁸ illa nocte eo advenerat. Quo animadverso nostri *Pálffy*, uti mandaverat praefectis, hostem adesse nunciant, atque pugnam, nec cunctati unanimi animorum praesentia exordiuntur, ut clamor dimicantium, noctis silentio, quam longissime exaudiretur, neque tamen ob spissas tenebras, seu de robore *Turcarum*, seu qua parte manus consererentur,²⁹ posset definiri. Igitur, prout cuique ex barritu, et celesmatibus congregientium, pronum erat coniiicere, certatim eo, quo necesse fuit, concurrebatur; caveri tamen haud poterat, quin anticipi eo praelio, multi nostratium mutuis se vulneribus conficerent, quae eadem et³⁰ apud hostes obtinebat perturbatio. Atque fuit omnino caeca³¹ nocte, dubius Martis eventus, donec accrescente iam diluculo, trepida rerum facies, propalaretur. Tum vero, incumbente *Pálffy*,³² et qui secum erant, [p. 175.] reliquis, praelium³³ redintegratur; neque segnior *Isaacus*³⁴ in³⁵ confertissimam nostrorum aciem invehitur; utrinque magna vi pugnatur. Sed nostri peditatus, qui tempestive advenerat, subsidio adiuti, accedente³⁶ militem *Speciacasia*,³⁷ *Turcas* altero cornu sustinent, neque antea cessant, quam vexillis aliquot³⁸ prostratis, atque interfectis quam plurimis,³⁹ viam sibi per medios hostes adaperiunt, et per loca, ubi *Pálffy*, et *Nadasdii* ductu, nostri magnis animis⁴⁰ perrumpunt, et [...]um modum,⁴¹ nostrorum numeri ignarus *Isaacus*,⁴² in orbem pugnare cogitur, atque, non a fronte modo, sed lateribus etiam vehementissima undique⁴³ impressione urgetur. Sed, ubi multos e suis cadere animadvertit, fuga salutem quaerere, tanta cum trepidatione cogitur, ut multi *Turcarum* prae metu, arma, vestes, ac⁴⁴ pileos, quibus a nostris e longinquo dignoscebantur, abiicerent, agrestiumque se habitu induerent. Alii,⁴⁵ quibus *Pannicus* terror fugae potestatem ademerat, per viam militarem in diverberatas rotarum orbitas, se abdunt et abiiciunt,⁴⁶ atque egesta mollique humo obruunt, ab insequentibus⁴⁷ nostris, ad necem partim, partim ad vincula, protracti. *Isaacus*,⁴⁸ cum parte suorum, ad *Vertesiae* silvae radices, comitante⁴⁹ *Veliaga* legato cognomine *Ribiccia*,⁵⁰ festinus evadit. In eius noctis et diluculi⁵¹ pugna *Achatius Korontalius*, *Nadasdii* equitum ductor, maligno gregarii militis errore, qui eundem⁵² pro hoste occiderat, desideratus est: cuius postea caput, simul cum thorace, in cilicina capsula de[p. 176.]prehensum,⁵³ socii cum trunco honorifice tumulavere. Contra cum inter fugiendum⁵⁴ *Petrus Szalayus*,⁵⁵ veteranus equestris ordinis miles, in *Carabethamum*,⁵⁶ cognomento *Nigrum*, *Albensis* thurmae ductorem

rei¹⁷ fortiter
gestae
exemplum.¹⁸

¹⁷ D re; corr. a nobis ¹⁸ notam marginalem F om.; add. sec. D ¹⁹ F hostem; corr. sec. CD ²⁰ C tam
²¹ F Isacus; corr. sec. CD ²² C Constantinopoli (!) ²³ F e; corr. sec. C ²⁴ F curator; corr. sec. CD ²⁵ F Pálffy; corr. sec. CD ²⁶ F manus; corr. sec. C ²⁷ F dubitarit; corr. sec. C ²⁸ C eadeam (!) ²⁹ F conserentur; corr. a nobis ³⁰ F om.; add. sec. CD ³¹ F coeca; corr. sec. CD ³² F Pálffy; corr. sec. CD ³³ F proelium; corr. sec. CD ³⁴ F Isacus; corr. sec. CD ³⁵ D add. in (!) ³⁶ C accendete ³⁷ F speciacasia; corr. sec. C ³⁸ F aliquod; corr. sec. D ³⁹ quam plurimis F quamplurimis; corr. sec. D ⁴⁰ F add. hostis ordinem; del. sec. D ⁴¹ [...]um modum F om.; add. sec. D ⁴² F Isacus; corr. a nobis ⁴³ F undiquaque; corr. sec. CD ⁴⁴ F et; corr. sec. C ⁴⁵ F illi; corr. sec. D ⁴⁶ F obiiciunt; corr. a nobis ⁴⁷ F infrequentibus; corr. sec. D ⁴⁸ F Isacus; corr. sec. C ⁴⁹ F concitante; corr. sec. CD ⁵⁰ F Ribicera; corr. sec. D ⁵¹ F diluculo; corr. sec. D ⁵² F eum; corr. sec. C ⁵³ F dedeprehensum; corr. a nobis ⁵⁴ inter fugiendum F interfugiendum; corr. a nobis ⁵⁵ F Szalaius; corr. sec. CD ⁵⁶ F charabethanum; corr. sec. CD

Hinc
ovatio edita
Comaromii.⁵⁹

forte incidisset, in modum singularis pugnae, cum eo congressus, fortiter adeo dimicavit, ut captum vinctumque magno commilitonum plausu deduxerit. In eandem fortunam⁵⁷ et *Aliaga*,⁵⁸ interioris *Albanae* arcis custos praecipitavit, vir aetate gravis, et apud hostes, post *Veliagam*, praecipui nominis et dignitatis. Caesarum hostium numerus, sexaginta octo, capitibus CCLII. captivis, signis militaribus novem, colubrinis duabus censebatur, *Comaromium*, magna militis ovatione investis. Ex nostris, praeter *Iohannem Ginczium*, in facie vulneratum, et aliquot⁶⁰ consauciatos, *Korontalium*que⁶¹ caesum, paucissimi desiderati sunt. Et haec, hoc anno,ⁱ ad primi veris⁶² initia⁶³ gesta fuisse,⁶⁴ annales meminerunt.⁶⁵

§. XVI.

Expeditio,
anni eiusdem,
adversa:

Sed non diu eundem tenorem fortuna *Comaromiensium* tenuit: quippe quum¹ eodem, sed adultiore² anno, cum sociis, eximia clade a Turcis *Budensibus*, sua magis culpa, quam hostium virtute, adfecti sunt. Cum enim nostri ad *Comaromium* hic, illic ad *Coppanum*³ feliciter rem⁴ administrassent, praeda⁵ gloriaque feroces, novam ex armis laudem spoliisque non plane ex militari disciplina⁶ conabantur quaerere. Et erant sane passim multi, qui praeclara quaeque⁷ facinora animo praecipientes, ruere, non ire in expeditionem, cupie[p. 177.]bant. In his *Iohannes*⁸ *Graecus*, *Ujvarini* legatus, et qui cum eo faciebant alii, ardore militum ostentato, ipsos ubique victores, atque bellicae virtutis fama hostibus iam pridem formidolosos factos, frustra ultima quaeque tentaturos, nisi ipsi impressione facta, *Budenses*, ex occasione lacessitos, vincere permetterentur;⁹ nunc, grandem¹⁰ equorum militarium numerum,¹¹ quorum maior pars, ex transmarinis generosae sobolis armentis constaret, per graminosa¹² inter *Sambocum* atque *Budam*, prope *Danubium* loca, secure compasci: quos si abigere tentaverint, fore, ut proluciantur *Budenses* in campum Martium, optimaeque victoriae¹³ ea sibi facilitate praebeant occasionem;¹⁴ non defore, valida circumsitatorum¹⁵ arcium subsidia: venturas in expeditionis societatem, *Léva*,¹⁶ *Dobonis*, *Battyanii Ujvarinio*, *Comaromio*¹⁷ *Palfii* copias, socios¹⁸ item¹⁹ navales, haud contemnendum militiae robur; quin *Tatenses*²⁰ quoque, locorum itinerumque peritos, in promptu²¹ fore. Re constituta, copiisque omnibus, quas, ad destinata rite perficienda, idoneas futuras esse arbitrabantur, *Comaromium* confluere iussis, facto penes *Sambokum* militari itinere, ad

* TIMON rem gestam ad annum MDLXXXVI. ISTVANFFYUS ad annum sequentem refert. Lib. XXVI. p. 564. seq.

⁵⁷ F fortunam; corr. a nobis ⁵⁸ F Aliagae; corr. sec. C ⁵⁹ F Comaromio; corr. sec. D ⁶⁰ F aliquod; corr. sec. C ⁶¹ C Korontaliumquae ⁶² F vetis; corr. sec. CD ⁶³ C inita ⁶⁴ gesta fuisse F de quibus; corr. sec. C ⁶⁵ F meminere; corr. sec. D {§. XVI.} ¹ D quod; F cum; corr. sec. C ² F adultiori; corr. sec. C ³ F Capponam; corr. a nobis ⁴ CF om.; add. a nobis ⁵ F praede; corr. sec. C ⁶ non plane ex militari disciplina F om.; add. sec. D ⁷ F quaeque; corr. sec. C ⁸ F Ioannes; corr. sec. C ⁹ C conniterentur ¹⁰ DF grandium; corr. sec. C ¹¹ F munerum; corr. sec. CD ¹² F graniosa; corr. sec. CD ¹³ C add. materiam ¹⁴ C om. ¹⁵ F circumsitatorum; corr. sec. C ¹⁶ F Leva; corr. sec. CD ¹⁷ F om.; add. sec. CD ¹⁸ F om.; add. sec. CD ¹⁹ F iter; corr. sec. C ²⁰ F Tatensis; corr. sec. CD ²¹ F promptu; corr. sec. CD

ⁱ Nota haec * itidem a nobis creata sec. C et D. In ms. F enim sub paragrapho sequenti sine ullo notae signo haec ponuntur. Locos in nota * citatos vide in TIMON 1736 p. 233.; ISTVÁNFFY 1622. pp. 564–565.

Kelenföldum,²³ ubi equi longo ordine pascebantur, primo diluculo, pervenere, ac praeunte²⁴ consultore *Iohanne*²⁵ *Graeco*, Turcas, qui in tentoriis²⁶ custodiae equorum adtributi²⁷ erant, altum stertentes, magno sublato clamore, nec minori etiam impetu, adgrediuntur, atque caesis, puncto temporis, qui resistere ausi fuerant, ceteri²⁸ equorum relicto²⁹ armento, pars ad scaphas, quae variis usibus ad ripam [p. 178.] dispositae erant, fugere, pars montes et silvas, et qua cuique³⁰ sors ferebat procurrere,³¹ pars correptis forte equis celeri cursu *Budam* deferri. Re ex trepidis nunciis, uti erat,³² intellecta *Ferbates*, qui *Regeffo* in praefectura *Budensi* successerat, nihil cunctatus ad arma per urbem conclamat. Tanta vero hostium in procurando, sive celeritas fuit, sive, qua haec urgebatur, vindictae cupiditas, ut nullius exspectato imperio, prouti³³ hic illicve sors, cohortes turmasque adunaverat, in nostros³⁴ ruerent. Ac profecto, si res *Pálffy*³⁵ sententia gesta fuisset, occupata feliciter praeda, atque generosissimorum equorum abacto armento, ante, in tutum evadere nostri³⁶ potuissent, quam cladis eius fama in urbem fuisset perlata; sed cum minutiores praefecti alii, et quorum virtus bellica, solis fere clamoribus, et rapinarum constat aviditate, consarcinandis in plaustra tentoriis, et vilissima supellectile quavis alia, militem ferocientem, diutius, quam par est, distinent:³⁷ *Turcae* quasi caelo³⁸ depluissent, in nostros irruunt, et acceptis subinde ab urbe *Ianicserorum* suppetiis, qui crassioribus sclopis adversus nostros depugnarent, rem principio statim adsultus eo deducunt, ut equites quidem, ignobili fuga dilaberentur: pedites contra aliquandiu³⁹ fortiter colluctati, tandem, et ipsi, relicta, quam opimam⁴⁰ paraverant, praeda,⁴¹ terga vertunt,⁴² victoriam hostibus permittunt; et ne ab equitibus praetorianis, et *ianicserorum*⁴³ robusto⁴⁴ agmine, conciderentur penitus, silvarum latebris proteguntur. Signa, infelici ea⁴⁵ pugna, pedestris⁴⁶ potissimum ordinis, XXII. amissa; caesi autem captique, plus minus sexcenti e nostris, desiderati fuerunt. Ita⁴⁷ tunc nostrorum temeritas castigata fuit: *Pálffy*⁴⁸ certe, numquam⁴⁸ postea, minorum praefectorum turbulentis consiliis obsecutus est. [p. 179.]

*rei perperam
administrate
series:*²²

*nostrorum
fuga et cladis
modus.*

§. XVII.

Requievit interea *Comaromium*, cladem, in praesidiario milite acceptam, obliteratum, dum bellum ex *Asia*, in *Europam* transferret, atque *Hungariam*, armis infestandam statueret³ *Sinanus*. Nimirum publico⁴ in comitio, quod anno MDXCI. *Constantinopoli* habebatur, nec quidquam contraeunte⁵ *Muphtio*, bellum in Hungaros *Sinano* inprimis

*Tepescit inde ac
cessat¹ fere calor
Comaromien-
sium ad Sina-
ni usque² belli
motus:*

^{*} Lege, pleniorum eius cladis historiam, apud ISTVÁNFYUM Lib. XXVI. p. 567. sequ.

²² notam marginalem F om.; add. sec. D ²³ F *Kelenfordum*; corr. sec. C ²⁴ F *pereunte*; corr. sec. C ²⁵ F *Ioanne*; corr. sec. D ²⁶ F *tentorio*; corr. sec. C ²⁷ F *attributi*; corr. sec. D ²⁸ F *caeteri*; corr. sec. C ²⁹ *equorum relicto* F *relicto equorum*; corr. sec. D ³⁰ *qui cuique* F *quacunque*; corr. sec. ISTVÁNFY 1622. p. 567. ³¹ F *disperere*; corr. sec. ISTVÁNFY 1622. p. 568. ³² *uti erat* F om.; add. sec. CD ³³ F *prout*; corr. sec. CD ³⁴ F *hostes*; corr. sec. CD ³⁵ D *Pálffy* ³⁶ C om. ³⁷ F *destinerent*; corr. sec. CD ³⁸ F *coelo*; corr. sec. CD ³⁹ F *aliquamdiu*; corr. sec. CD ⁴⁰ F *optimam*; C *opinam*; corr. sec. D ⁴¹ F *praedam*; corr. sec. C ⁴² F *verterunt*; corr. sec. CD ⁴³ F *ianicsarorum*; corr. sec. CD ⁴⁴ F *arbusto*; corr. sec. CD ⁴⁵ F *et*; corr. sec. CD ⁴⁶ F *pedestres*; corr. sec. C ⁴⁷ C *Pálffy* ⁴⁸ F *nunquam*; corr. sec. C {§. XVII.} ¹ *tepescit... cessat* F *cessat ac tepescit inde*; corr. sec. D ² *Sinani usque* F *Siraniusque*; corr. sec. D ³ F *statuerat*; corr. a nobis ⁴ F *publico*; corr. sec. CD ⁵ F *contrariante*; corr. sec. C

¹ Locum in nota * citatum vide in ISTVÁNFY 1622. pp. 567–568.

*fit tunc campus
Martius, Co-
maromium.*⁹

adnitente, decretum, promulgatumque est, quod, ubi *Hasanes, Szigethi*⁶ praefectus, datis acceptisque cladibus exorsus fuisset, *Sinanus* deinde, vir bellicosus, et nomini *Christiano* unice infensus,⁷ magno rerum *Hungariae* detrimento,⁸ sed variante tamen, quod in bello fieri adsolet, fortuna, administravit. Tunc ergo, prouti res et occasio ferebat, in campum Martium versum¹⁰ est *Comaromium*, exercitu, iuxta et classe nostrorum isthic confluyente. Decesserat, validissimae arcis praefectura *Palffyus*:¹¹ quippe *cui in ditionem citerioris Hungariae, a Danubio, ad Scepusium usque,*^{z.)ⁱ} *imperium militare fuerat*¹² *adtributum,*^{13 14} cum *Sinanus*, primo *Veszprimium*, deinde¹⁵ *Palotam*, nullo negotio intercipit. Caesar itaque RUDOLPHUS, augustalis dignitatis suae, et fidei, qua¹⁶ tutandae *Hungariae* obstrictus¹⁷ esset, memor, hinc *Pálffy*,¹⁸ *Zrinio* illinc, *Hardecio* item *Iaurini* praefecturam obtinentibus, mandata mittit; uti,¹⁹ quanta possent, vi maxima, illatum nefarie bellum, non propulsarent modo a finibus, sed in hosticum²⁰ etiam, si²¹ daret occasio, virilibus animis,²² transferrent. Duces, consiliis inter se collatis, militem, celeritate usi maxima, suis quisque e regionibus, tam felici successu cogunt, ut *Palffyus* quidem cum XL. millibus *Comaromii* mature castra metaretur, sociosque *Zrinium* et *Hardecum*,²³ [p. 180.] atque *Austriacorum* qualescunque²⁴ suppetias, illic acciperet. Disceptabatur de belli inferendi summa; eo, quod neque *Palffyus*, neque *Zrinus* hic ulterioris, citerioris iste *Hungariae* dux, *Hardecco*,²⁵ de dignitate, qua erant sane potiores, vellent concedere. Tandem, operam navante *Nicolao* ISTVÁNFY, versus *Albam Regalem*, quod acriter *Hardecus*²⁶ suadebat, auspicato exercitus ductus est. cuius expeditionis secundam fortunam, quia ad *Albam* affatim explicuimus, nihil adinet²⁷ isthic²⁸ recognoscere. Putasses, re ea in omen versa, perpetuis quasi imposterum²⁹ castris cogendis, duces nostros destinavisse *Comaromium*. Successerat, *Palffy* in arcis praefectura, *Ernestus Braunius*,^{a.) ii}³⁰ vir quidem bello acer, sed non undique³¹ gratus³² *Hungaris*; quod, et *Iaurinum* iam, et *Comaromium*, a *Germanis* praefectis teneretur: quam tamen indignationem, rerum habitus quomodocunque tunc soporavit. Ergo, confluit hic denuo anno MDXCIV. exercitus, ductaque hinc sunt, expeditionis³³ eius³⁴ anni initia: sed infausta sane, et praeter initam *Strigonii* obsidionem, *Iaurini* miserabili iactura, terminata: quae singula, suo loco, fas erit commemorare. Inde, quod procellae erat, versus *Comaromium*, elatus rerum successu³⁵ *Sinanus* effundendum³⁶ statuit.³⁷ quae res quod eidem [...] eventum³⁸ habuit, [...] *Iaurinensi* illo longe diversissimum, promenda est.

*succedit in
praefectura
Palffy,
Braunius.*

z.) Idem Lib. XXVII. p. 611, et 46.

a.) Lib. XXVIII. p. 622, 20.

⁶ F *Szigethum*; C *Sigethi*; corr. sec. D ⁷ *unice infensus* C *infensus unice* ⁸ F *impedimento*; corr. sec. CD ⁹ notam marginalem F om.; add. sec. D ¹⁰ F *versam*; corr. sec. CD ¹¹ D *Pálffyus* ¹² F *fuerit*; corr. sec. CD ¹³ F *attributum*; corr. sec. CD ¹⁴ *militare... adtributum* ISTVÁNFY 1622. p. 611. *erat attributum* ¹⁵ CF *dein*; corr. sec. D ¹⁶ F *quam*; corr. sec. C ¹⁷ F *add. fuit*; del. sec. C ¹⁸ F *Pálffy*; corr. sec. CD ¹⁹ F *ut*; corr. sec. C ²⁰ F *hostium*; corr. sec. CD ²¹ F *add. se*; del. sec. C ²² F *animus*; corr. sec. CD ²³ F *Hardecum*; corr. sec. CD ²⁴ F *qualiscunque*; corr. sec. CD ²⁵ F *Hardecco*; corr. sec. CD ²⁶ F *Hardecus*; corr. sec. CD ²⁷ F *adinet*; corr. sec. CD ²⁸ F *est hic*; corr. sec. CD ²⁹ F *postea*; corr. sec. CD ³⁰ in nota a.) XXVIII. F XVIII; corr. sec. ISTVÁNFY 1622. p. 622. ³¹ F *undiquaque*; corr. sec. C ³² *non... gratus* F *undiquaque non gratus* ³³ F *expeditiones*; corr. sec. CD ³⁴ F *eiusdem*; corr. sec. CD ³⁵ F om.; add. a nobis ³⁶ F *effundere*; corr. sec. D ³⁷ F *studiit*; corr. sec. D ³⁸ F *mentum*; corr. a nobis

ⁱ *Locum in nota z.) citatum vide in* ISTVÁNFY 1622. p. 611.

ⁱⁱ *Locum in nota a.) citatum vide in* ISTVÁNFY 1622. p. 622.

§. XVIII.

Sinanus ergo *Iaurino* potitus †expeditionem [...] partem†² *Beglerbego* filio tradidit, quem³ cum *Tartarorum* promptissimis *Papam* misit, [p. 181.] ut, id quoque expugnaturus, diectis *Christianorum* praesidiis in suam potestatem mitteret, victoremque exercitum ad castra, quae *Comaromium* admoturus erat, reduceret. quod ita sane, magno *Papensium* malo evenit. *Sinanus* interea, promotis dextro *Danubii* latere castris, versus *Comaromium* iter tenuit, multum de fortuna sua, quam obnoxiam sibi habebat^{b.)}¹ adhuc, gloriatus. Cum ergo, ad IV. Nonas Octobris, die Divo *Francisco* festo, *Comaromium* pervenisset, urbem ex dextra *Danubii* ripa, quassari quidem quam vehementissimo iussit: sed tota ea contentione⁴ nec quidquam egit, eo, quod latissimi fluvii intercursum, globorum ictus inutiles redderet. Quo viso, mutavit oppugnationis genus, atque exaedificato,⁵ supra oppidum, ponte, exercitum ad insulam traiecit. Id, antequam fieret, opportune accidit, ut *Matthias* archidux, qui *Pisonium*⁶ accesserat, collatis cum *Palffy* consiliis, cohortes *Germanas* tempestive, et antequam pons *Sinani* consolidaretur, *Comaromium* iniiceret. Expeditio ea, †*Palffy* reluctante milite†⁷ propemodum⁸ in irritum recidit: quod cohortes, non sese ad tuendas ab hoste⁹ arces, ac toleranda¹⁰ obsidionum incommoda periculaque,¹¹ sed ad pugnas campestrisque¹² proelia stipendio¹³ conductas esse,¹⁴ causarentur. Contra *Palffius*, quamquam nondum ex vulnere, quod ad *Iaurinum* acceperat, prorsus¹⁵ convaluisset, omnem dedit operam, ut qua duces, qua cohortes, militaribus¹⁶ auctoramentis, ad obsequendum¹⁷ tandem persuaderet. Tunc, ferocia militis usus, celeriter navibus eum imponit, atque *Pisonio*¹⁸ solvens secundo eos *Danubio*, *Guttae*, quod munitum fuit oppidum inter *Ujvarinum*, atque *Comaro*[p. 182.]*mium*,¹⁹ incolumem exposuit, atque, peritis viarum ductoribus commendatum, *Comaromium*,²⁰ cum insigni commeatu copia, feliciter introduxit. Vix haec peregerat *Palffius*,²¹ cum *Sinanus* superato amne, prope ad rudera oppidi, quod iam ante *Braunius*, ne sit receptaculo hostibus, opportune exusserat, metatur. Tunc in operas militares, continuandae obsidioni necessarias, per oppidi rudus, incumbit. Primo omnium ad templi, quod medio oppido²² erat,²³ rudus,²⁴ suggestum,²⁵ quam potest, validissimum egerit, atque huic XVIII. inusitatae molis tormenta invehit. Bidui spatio, destinatis quidem, sed inefficacibus ictibus munitiones arcis²⁶ extimas, et remorando hosti factas, hinc frustra fatigat.²⁷ Igitur nocturnis operis, tormenta eadem, ad fossae marginem, promovet, atque praestructos portae aggeres,

Sinanis, post captum Iaurinum, hostiles, in Comaromium, destinationes¹: exercitum isthuc promovet: arcem obsidet, eventu, quem sibi spoponderat, frustratus: obsidionis eius historia:

Palffii, in iuvandis obsessis solertia:

b.) Vide ISTVANFFYUM, loco citato pag. 645, nr. II.

{§. XVIII.} ¹ D *destinatione*[.] ² F *partim*; corr. sec. D ³ F *quam*; corr. a nobis ⁴ F *conditione*; corr. sec. D ⁵ F *coadunate*; corr. sec. D ⁶ F *Posonium*; corr. sec. D ⁷ F om.; add. a nobis ⁸ F *prope*; corr. sec. D ⁹ F *editione*; corr. sec. ISTVANFFY 1622. p. 645., ubi vero *hostibus* ¹⁰ D *tolleranda* ¹¹ *obsidionum incommoda pericula* F *obsidionem pericula incommodis* (?); corr. sec. ISTVANFFY 1622. p. 645. ¹² F *campestraque*; corr. sec. ISTVANFFY 1622. l. c. ¹³ F *statutas et*; corr. sec. D ¹⁴ D *essent* ¹⁵ F om.; add. sec. C ¹⁶ F *militares*; corr. a nobis ¹⁷ F *obsequium*; corr. sec. C ¹⁸ F *Posonio*; corr. sec. CD ¹⁹ F *ComaroComariomium*; corr. a nobis ²⁰ F om.; add. sec. CD ²¹ F *Palffius*; corr. sec. CD ²² F om.; add. sec. ms. CD ²³ F *est*; corr. sec. C ²⁴ CF om.; add. a nobis ²⁵ F *suggestum*; corr. sec. C ²⁶ F *arces*; corr. sec. CD ²⁷ F *fatigati*; corr. sec. C

¹ Locum in nota b.) citatum vide in ISTVANFFY 1622. p. 645.

Braunii et
Starcitii, in
defensando,
adtentio,³²
et eximia³³
virtus.

diurnis, iuxta ac nocturnis explosionibus, deteri iubet; ut nudatam munimentis²⁸ portam pertunderet,²⁹ atque *Ianicsaris* opportunitatem, adsultui³⁰ idoneam,³¹ adpararet. Ibi vero demum, *Braunius*, et *Lupus Starcicius*, eius legatus, aliique, qui arcu inerant, periculosam eam adgressionem, nisi ei mature contraireretur,³⁴ futuram rati, iis, quae ad defensionem erant necessaria, indefesso labore et industria comparatis,³⁵ ac paribus armis, mutuo³⁶ se tueri non desinebant. Nam et fiste eduxit tormenta, emissis ex arce maioribus pilis, hostis tormenta de suggestibus demoliri³⁷ nitebatur, et *Ianicsaros*,³⁸ qui pone ea, acriter militabant, continuis cladibus afficiebant.³⁹ Quae, dum in hunc⁴⁰ modum gererentur, neque *Sinanus* tormentorum iactibus, quidquam se⁴¹ profecturum videret, ad agendis in medio murorum cuniculos, quibus in obsidione *Iaurini Hardecum*⁴² terruerat, animum adiecit. Igitur, fabris ac *Ianicsaris*, ope [p. 183.] rarum istiusmodi peritis, in navigia impositis, opus, clam exorditur. Ac successere sane molitionum earum initia, ad eum modum, ut re comperta praesidiarii, *Starcicius* maxime, non ante cessandum putarent, quam seu depulsis, seu contrucidatis operis, irritum facerent, nocentissimum oppugnationis genus. *Non tulit immoderatam*⁴³ *hostium insolentiam* *Starcitius*, *sed*⁴⁴ *Martinum Contrarium*, et *Franciscum Zupata trierarchos*,⁴⁵ ac⁴⁶ *sociorum tam Hungarorum*,⁴⁷ *quam Germanorum promptissimos*⁴⁸ *cohortatus*,⁴⁹ *ut se adversus hostem*⁵⁰ *vadentem intrepide sequerentur*, *sub vesperum erupit*, *contractoque cum hostibus*⁵¹ *acri certamine*,⁵² *eos ab opere sclopetis et glandibus summa*⁵³ *vi ac fortitudine submovit*:⁵⁴ *caesisque et*⁵⁵ *interfectis*⁵⁶ *fabris et Ianicsaris*,⁵⁷ *instrumenta*,⁵⁸ *quibus opus faciebant*, *ademit*,⁵⁹ *ac navigia*⁶⁰ *frustulatum*⁶¹ *securibus dissecta*⁶² *inutilia reddidit*, *incolumisque in*⁶³ *arcem est reversus*. Haec *ISTVÁNYFŰYUS*,^{c.)}ⁱ quo suorum casu, obsessorum contra fortitudine, non potuit non, eo irrequietior esse *Sinanus*, quo magis intempestus esse incipiebat⁶⁴ auctumnus.⁶⁵ qui et fessum *Iaurini* expugnatione militem nimium adfligebat; et operas obsidionales quasvis, vel extra modum reddebat difficiles, vel plane inexsuperabiles.⁶⁶

c.) Ibid. p. 646, 2.

²⁸ F *munimenti*; corr. sec. C ²⁹ F *pertunderit*; corr. sec. CD ³⁰ F *desultui*; corr. sec. CD ³¹ D *idoneum*
³² F *attentio*; corr. sec. D ³³ F *nimia*; corr. sec. D ³⁴ F *contrarietur*; corr. sec. CD ³⁵ F *om.*; D [...]; add.
sec. ISTVÁNYFŰY 1622. l. c. ³⁶ ISTVÁNYFŰY 1622. l. c. *mutuo consilio* ³⁷ D *om.* ³⁸ F *Ianicsaro*; corr. a nobis
³⁹ D *afficerent* ⁴⁰ *in hunc* F *hunc in*; corr. sec. C ⁴¹ *iactibus, quidquam se* F *iactibus se quidquam*; corr.
sec. C ⁴² F *Hardecum*; corr. sec. CD ⁴³ F *imoderatam*; corr. a nobis ⁴⁴ F *ut*; corr. sec. D; ISTVÁNYFŰY
1622. p. 646. ⁴⁵ F *tetrarchos*; corr. sec. D et ISTVÁNYFŰY 1622. l. c. ⁴⁶ F *et*; corr. sec. D; ISTVÁNYFŰY 1622.
l. c. ⁴⁷ ISTVÁNYFŰY 1622. l. c. *Ungarorum* ⁴⁸ ISTVÁNYFŰY 1622. l. c. *promptissimos* ⁴⁹ F *ad hortatus*; corr.
sec. ISTVÁNYFŰY 1622. l. c. ⁵⁰ ISTVÁNYFŰY 1622. l. c. *hostes* ⁵¹ F *hoste*; corr. sec. D; ISTVÁNYFŰY 1622. l. c.
⁵² *acri cetamine* F *anteriore limine*; corr. sec. ISTVÁNYFŰY 1622. l. c. ⁵³ F *plumbeis*; corr. sec. ISTVÁNYFŰY 1622.
l. c. ⁵⁴ F *submovet*; corr. sec. D; ISTVÁNYFŰY 1622. l. c. ⁵⁵ *caesisque et* F *classisque ut*; corr. sec. ISTVÁNYFŰY
1622. l. c. ⁵⁶ F *interfecti*; corr. sec. D; ISTVÁNYFŰY 1622. l. c. ⁵⁷ ISTVÁNYFŰY 1622. *ianiceris* ⁵⁸ F [...] *in*
tormenta; corr. sec. ISTVÁNYFŰY 1622. l. c. ⁵⁹ F *admissas*; corr. sec. ISTVÁNYFŰY 1622. l. c. ⁶⁰ F *et navibus est*;
corr. sec. D; ISTVÁNYFŰY 1622. l. c. ⁶¹ F *illatum*; corr. sec. D; ISTVÁNYFŰY 1622. l. c. ⁶² F *disiecta*; corr. sec.
ISTVÁNYFŰY 1622. l. c. ⁶³ F *ad*; corr. sec. ISTVÁNYFŰY 1622. l. c. ⁶⁴ F *inciebat*; corr. sec. C ⁶⁵ F *authumnus*;
corr. sec. CD ⁶⁶ F *insuperabiles*; corr. sec. C

ⁱ *Locum in nota c.) citatum vide in ISTVÁNYFŰY 1622. p. 646.*

§. XIX.

Ancipitem hanc *Comaromii* fortunam, e longinquo speculatus MATTHIAS archidux, per celeres nuncios, mandata ad *Bohemos* misit, ut venire in castra maturarent: sed et *Tieffenbachio*, atque *Superioris Hungariae* nobilitati, uti¹ periclitanti patriae succurrerent, serio iniungit. Primus omnium *Pálffyus*,³ idque, sua [p. 184.] quadam⁴ sponte, copias suas, in *Csallóköziam* insulam, cogit. Hunc aemulatus MATTHIAS, constrato infra *Pisonium*,⁵ ad *Verecniam*⁶ vicum, ponte, cum exercitu, quem secum habebat, in eandem insulam transmittit, atque primo quidem⁷ ad *Püspöky*, deinde⁸ ad *Paka* oppidum castra locat. Aderant paullo⁹ post, e *Superiori Hungaria* frequentes, et bello experti primores, suas quisque copias, ductitantes. In his fuere *Sigismundi Rákoczy*,¹⁰ *Francisci Dobo*, *Stephani Homonnay*, et *Stephani Báthorii*¹¹ equites peditesque. Quibus *Ladislaus Vetesius*,¹² et *Nicolaus Szokoly* praeerant. Cum et Bohemi *Pisonium* advenisse iam¹³ nunciabantur,¹⁴ ut XL. millia armatorum brevi coadunari posse, existimarentur. Confluentibus in hunc modum undique copiis, MATTHIAS, senatu bellico habito, disputari a ducibus voluit, deliberarique, quid reipublicae causa faciendum salutare esset? Fuere †quod uno alteroque sententiarum inter duces varia:† cum hi quidem auxilia *Austriaca* exspectanda esse¹⁵ copiosiora,¹⁶ excenserent, illi succurrendum esse sociis; †cum ratio [...] hoc ipsi dissuadent,†¹⁷ consiliorum hisce †dissitus fuerat [...]† finem facit princeps, quando protectionem citatis passibus *Comaromium* versus¹⁸ militari †adcuratione edixerit.† Tunc *Püspöky*¹⁹ discessum et infestis castris *Nyarasdum*²⁰ ventum est, eo proposito, ut hostium hinc consilia certius²¹ explorarentur,²² interrumpanturque. Nec mora, *Pálffyus*, ovente toto *Hungarico* exercitu, atque his, qui ex *Superiori Hungaria* advenerant, auxiliariis copiis, equitibusque mille, *Comaromium* versus mittitur, qui cum non procul inde constitisset, et validam equitum alam, quae hostium castra [p. 185.] curiosius specularetur, expeditisset. Eodem die, paullo ante solis occasum, ab ea redeunte, cognovit: *Sinanum*, adventantis *Christiani* exercitus metu percussus, ab obsidione inglorium, et fugienti similem, discessisse: tanta *Turcarum* omnium consternatione, atque celeritate, ut praeter pulveris pyrii, et globorum ingentem copiam, unum ex maioribus, inusitatae magnitudinis²³ tormentis, *Arabicis* inscriptum litteris, *Hungaris*, *Germanisque*²⁴ sub ductu *Starcitii* erumpentibus, post se relinquerent, atque multis suorum desideratis periculosa per pontem²⁵ fuga, saluti suae consulere cogerentur. Certe, rescissis repente²⁶ succensisque navigiis, et tabulatis, quibus pons constratus erat, ne nostri, per ardentium pluteorum flammam, fugientes persequi possent, *Tatam* versus, sparsis nimia trepidatione castris, nullo ordine, diffugerunt. Praecipitis adeo fugae causam famam fuisse dicunt,

Matthiae in curandis Comaromii rebus vigilantia: Hungarorum primorum, Pálffii maxime, alacritas:²

coadunato exercitu, ductu Pálffii, versus Comaromium itur:

quorum inaudito adventu percussus, ab obsidione discessit, fugienti, quam demi-granti similior:

{§. XIX.} ¹ F ut; corr. sec. CD ² notam marginalem F om.; add. sec. D et synopsis ³ F Pálffyus; corr. sec. CD ⁴ F om; add. sec. CD ⁵ CF Pisonium; corr. sec. D ⁶ F Verekniam; corr. sec. CD ⁷ F om; add. sec. CD ⁸ C dein ⁹ F paulo; corr. sec. CD ¹⁰ CF Rákóczy; corr. sec. D ¹¹ F Báthory; corr. sec. C ¹² F Vitézy; corr. sec. C ¹³ advenisse iam F iam advenisse; corr. sec. CD ¹⁴ F annunciabantur; corr. sec. CD ¹⁵ auxilia... esse D au[...] [...]ctanda esse; F authumalia exercitia; corr. sec. ISTVÁNFFY 1622. p. 646. ¹⁶ F add. esse; del. a nobis ¹⁷ F dissuadent; corr. a nobis ¹⁸ F om; D [...]; add. sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ¹⁹ F Püspökino; corr. sec. D ²⁰ F Nyaras dum; corr. sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ²¹ F om; D [...]; add. sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ²² F explorentur; corr. sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c. ²³ F molis; corr. sec. D ²⁴ F Germanis; corr. sec. ISTVÁNFFY 1622. p. 647. ²⁵ F portam; corr. sec. D ²⁶ F prodire; corr. sec. ISTVÁNFFY 1622. l. c.

Braunius
letaliter³⁰
sauciatur:

Matthias
eventu hoc co-
gnito Coma-
romium
invisit:
Viennam
redit.

quam ad *Sinanum* vero maiorem,²⁷ de adventante, cum copiis Archiduce, crebri adferebant,²⁸ nuncii; ut argumento esset posteris, hostis superbissimus, et sine viris, debellari tamen posse, immanem quamque et sanguinolentissimam²⁹ multitudinem. *Qua*, inquit historicus,^{d.)i} *hostium fuga et discessu, ii qui obsessi erant, mirum in modum exhilarati, gratiis DEO actis, tormenta omnia audiente Sinano exploserunt: eo tamen minori animorum laetitia, quod Braunius³¹ praefectus, dum inter pinnas³² dextri propugnaculi incautius versaretur, ab ianicsaris³³ in³⁴ commeantes deiiciendos vigilantibus, crassioris sclopeti glande in ipso genu laethifero³⁵ vulnere esset sauciatus; ex quo non multo post Viennam delatus [p. 186.] e vivis migravit. Caeterum Palffius die, qui secutus³⁶ est, ad principem reversus, hostes metu adventantium nostrorum, salvo Comaromio, reque infecta, discessisse significavit.* reliqua. Atque, inopinatus hic eventus, occasionem dedit MATTHIAE, ut exercitui in stativis relicto, cum ducibus³⁷ *Comaromium* descenderet, ac milites collaudaret,³⁸ qui secundum Dei O. M. opem, propulsatis hostibus, arcem conservassent. Tunc, et ruinas, quas fecerat hostis, passim restaurari iussit, et ad ultimos Octobris dies illic diversatus,³⁹ tandem *Viennam* reversus est; commendato curae *Palffii*⁴⁰ *Comaromio*, qui *Lupum Starcitium*,^{e.)ii}⁴¹ ob navatam in obsidione, fidam⁴² fortemque operam, in praesidio illic reliquit, donec *Braunio*, successor a caesare daretur.

§. XX.

Sinanis hunc
fortunae
habitum,
Csernovicius
poeta canit:

Ergo impegit tunc ad¹ *Comaromium*, tamquam ad² *Marpesiam* cautem, *Sinanis* fortuna: id quod nostris animos addidit, ne ad unius *Iaurini*, †quae obsidionem praecessit victoriam [...]ecturam,†³ obtorpescerent. †Perlatam caput eandem† *Sinanis*,⁴ ex *Iaurino* capto ferociam illam, et immanes spiritus describit CSERNOVICIUS,ⁱⁱⁱ poeta *Bohemus*, qui quod traiectum, a Turcis, *Danubium* †[...] audiendum putavimus [...]†

Et nimium tantis tumidus successibus, omnem⁵
Spe vorat⁶ Hungariam, iam Pappae subiugat arcem
Iam Komarae approperat,⁷ sed qua⁸ regione viarum?

d.) Lib. XXVIII. p. 647, 18.

e.) Anno MDXCIX. supervixisse virum fortissimum, ISTVANFFYUS memorat Lib. XXXI. p. 743, 7.

²⁷ *vero maiorem* F *maiores vero*; corr. sec. C ²⁸ F *ferebant*; corr. sec. CD ²⁹ C *sanguinolentissimam (!)*
³⁰ F *laethaliter*; corr. sec. D ³¹ ISTVANFFY 1622. p. 647. *Praunius* ³² F *primas*; corr. sec. ISTVANFFY 1622. l. c. ³³ ISTVANFFY 1622. l. c. *ianiceris* ³⁴ F *ad*; corr. sec. ISTVANFFY 1622. l. c. ³⁵ F *laetifero*; corr. sec. ISTVANFFY 1622. l. c. ³⁶ ISTVANFFY 1622. l. c. *sequutus* ³⁷ F *duobus*; corr. sec. CD ³⁸ *milites collaudaret* CF *collaudatis militibus*; corr. a nobis ³⁹ *dies illic diversatus* D om. ⁴⁰ D *Pálffy* ⁴¹ in nota e.) MDXCIX. F MDXLIV.; corr. sec. CD; pro *supervixisse* F *supervixisse*; corr. a nobis ⁴² F *fidem*; corr. sec. CD {§. XX.} ¹ F om.; add. sec. CD ² F om.; add. sec. C ³ F [...]; corr. sec. D ⁴ F *Sinanus*; corr. sec. D ⁵ *et nimium... omnem* F *et ita fortuna laetis tumidum successibus hostemque*; corr. sec. CSERNOVICIUS 1619. F iii[r]. ⁶ *spe vorat* F *pavore*; corr. sec. CSERNOVICIUS 1619. l. c. ⁷ F *idem properat*; corr. sec. CSERNOVICIUS 1619. l. c. ⁸ F *quod*; corr. sec. CSERNOVICIUS 1619. l. c.

ⁱ *Locum in nota d.) citatum vide in* ISTVANFFY 1622. p. 647. *Certe, quae prius in hoc paragrapho leguntur, ex eodem Belius hausit. Cf. ibid. pp. 646–647.*

ⁱⁱ *Locum in nota e.) citatum vide in* ISTVANFFY 1622. p. 743.

ⁱⁱⁱ *Vide* CSERNOVICIUS 1619. p. F iii[r].

Qua vis audisti, vix⁹ auditurus es, audi. [p. 187.]
 Urbs ea Danubii rapidique ad littora Vagi
 Est sita, fossarum metuendo robore cincta
 Praesidiis munita suis, portisque tremenda,
 Non nisi per iunctas hosti cymbasque¹⁰ ratesque
 Accessus¹¹ patuit, sed et hac qua parte patere
 Posse putes,¹² Hunni, lectique ex agmine toto
 Mille viri, ferrata¹³ manu tormenta gerentes
 Obsidunt late fluviumque et littora cingunt.
 Quo dum torquetur, caeptoque absistere¹⁴ tentat
 Bassa Sinan, levis et temeraria turba Tomitae
 Prodigia turba animae,¹⁵ et properare facillima mortem,
 Per noctis tenebras, per tela infesta per hostes,
 Committunt sese¹⁶ caeco¹⁷ plane impete fluctu¹⁸
 Flumineo, et celeri manuumque¹⁹ pedumque volatu
 Ulterius subeunt litus labrisque prehensum²⁰
 Spumosis gladium (dictu mirabile²¹) gestant.
 Ac quamvis telis, iaculisque volucris Hunni
 Defendant²² aditum, proturbentque eminus illos
 Adnantes ripae, tamen hi nihilominus instant
 Sustentantque acies per mille sequentia tela
 Donec sutilibus traiecit²³ navibus Istrum
 Caesariasque procul detrusit litore²⁴ turmas
 Turcicus ignivomis fulgens exercitus armis.

Ista, si quid coniectura adsequor, tunc accidisse existimarim, quando cuniculis rem, per latera dextri propugnaculi, agere *Turcae* occeperunt. Quae de fuga palantium praesidiorum, poeta meminit, nescio an fidem mereantur.²⁵ⁱ

*Fit fuga, palantes, multoque cruore fluentes,
 Turmae urbem subeunt, quam mox indaginis²⁶ hostis
 Ingenti sua subsidio post terga relicto
 More ambit, turre et claustra morantia pugnam*

⁹ **F** *nunc*; corr. sec. CSERNOVICIUS 1619. l. c. ¹⁰ **F** *aggribusque* [[]]; corr. sec. **D** et CSERNOVICIUS 1619. l. c.
¹¹ **F** *successus*; corr. sec. CSERNOVICIUS 1619. l. c. ¹² *posse putes* **F** *posset pontes*; corr. sec. CSERNOVICIUS
 1619. l. c. ¹³ **F** *feriata*; corr. sec. **D** et CSERNOVICIUS 1619. l. c. ¹⁴ *caeptoque absistere* **F** *castoque abstinere*;
 corr. sec. **D** et CSERNOVICIUS 1619. l. c. ¹⁵ **F** *animo*; corr. sec. **D** et CSERNOVICIUS 1619. l. c. ¹⁶ **F** *se se*;
 corr. sec. **D** et CSERNOVICIUS 1619. l. c. ¹⁷ **F** *coeco*; corr. sec. CSERNOVICIUS 1619. l. c. ¹⁸ *impete fluctu* **F**
impetui fluctuum; corr. sec. CSERNOVICIUS 1619. l. c. ¹⁹ **F** *manumque*; corr. sec. CSERNOVICIUS 1619. l. c.
²⁰ **F** *prehensum*; corr. sec. **C** et CSERNOVICIUS 1619. l. c. ²¹ **F** *mirabiliem*; corr. sec. CSERNOVICIUS 1619. l. c.
²² **DF** *defendant*; corr. sec. **C** et CSERNOVICIUS 1619. l. c. ²³ **F** *trajicit*; corr. sec. CSERNOVICIUS 1619. **F**
 iii[v]. ²⁴ **F** *littore*; corr. sec. CSERNOVICIUS 1619. l. c. ²⁵ *fidem mereantur* **F** *mereantur fidem*; corr. sec. **C**
²⁶ **F** *indigenis*; corr. sec. CSERNOVICIUS 1619. **F** iii[v].

ⁱ Vide CSERNOVICIUS 1619. **F** iii[v].

Fulminibus minuit, vellit, cuneisque subintrans [p. 188.]
Oppositas valli moles, per flumina, fossae²⁷
Proxima quae muro est, tacitus, de nocte coactas
Fune²⁸ rates,²⁹ cratesque³⁰ aptat, lateque paratos
Subter humum³¹ cuneos, nitrato sulphure³² complet.
Deiecturum arces, igni omnia tecta daturum
Ferro excisurum pecudesque hominesque minatur,
Ni cedant, dedantque suam cum moenibus arcem.

Haec illa moenium suffossio fuit, quam ex ISTVANFFYO recitavimus. Utinam vero meminisset poeta, quam excelso animo, raraque virtute, *Starcitius* cum commilitonibus, operas eas disiecerit, redieritque³³ in arcem, victor,³⁴ †ovabundo [...].† Profecto, quae pergit occinere,³⁵ bonus ille, non satis sibi constant:ⁱ

Iamque extorsisset, rerum pene omnium egestas
Urgebat³⁶ miseros, late aggere hiantes, colonos,
Issent³⁷ subsidio Latii nisi Caesaris alae.

Nequivit enim tam propera rerum omnium egestas apud³⁸ obsessos invalescere, †quando eodem† obsidio traheretur *Iaurini*. †[...]†os† esse decuit belli duces, †et in quantum satis esset, facerent, commeatus [...] arcem importaretur:³⁹ et postea eum subsidia victorum illam quingentorum *Burgavorum* meminit *Palffyus*⁴⁰ isthic⁴¹ iniecisset. [...] tantum sit† annonae importatum, quantum diuturnae etiam obsidioni⁴² sufficere posse putabatur. Non ergo intrepidae res *Comaromiensium* fuere. Illud certum est, adpropinquantes copias caesareas metu Pannico⁴³ percussisse *Sinanum*:ⁱⁱ

Quas, inquit,⁴⁴ ubi consertas audere in praelia⁴⁵ cernit
Castra metu glaciente, fugit, multisque suorum
Amissis, misere concussam deserit urbem,
Iamque pedem referens, crepitantibus obviam flammis
Exurit, senibusque⁴⁶ ferox non parcat anhelis. [p. 189.]

²⁷ F *fossas*; corr. sec. CSERNOVICIUS 1619. l. c. ²⁸ F *tunc*; corr. sec. CD et CSERNOVICIUS 1619. l. c. ²⁹ F *ratas*; corr. sec. CF et CSERNOVICIUS 1619. l. c. ³⁰ DF *gratesque*; corr. sec. C et CSERNOVICIUS 1619. l. c. ³¹ *subter humum* F *super hunnum* []; corr. sec. CD et CSERNOVICIUS 1619. l. c. ³² CDF *pulvere*; corr. sec. CSERNOVICIUS 1619. l. c. ³³ F *redieritque*; corr. a nobis ³⁴ *in arcem, victor* F *manievictor*; corr. sec. D ³⁵ F *occinnere*; corr. sec. D ³⁶ F *turbat*; corr. sec. CSERNOVICIUS 1619. F iii[v]. ³⁷ F *tisant*; corr. sec. CSERNOVICIUS 1619. l. c. ³⁸ F *aput*; corr. a nobis ³⁹ F *imputaretur*; corr. a nobis ⁴⁰ malim *Istvánffyus*; cf. ISTVÁNFFY 1622. p. 645. ⁴¹ F *isthuc*; corr. sec. D ⁴² *diuturnae etiam obsidioni* F *diuturna etiam obsidio in*; corr. a nobis ⁴³ F *panico*; corr. sec. D ⁴⁴ insert. a Belio ⁴⁵ *in praelia* F *impraelia*; corr. sec. D et CSERNOVICIUS 1619. F iii[v]. ⁴⁶ *exurit senibusque* F *et funit saevibusque*; corr. sec. CSERNOVICIUS 1619. l. c.

ⁱ Vide CSERNOVICIUS 1619. F iii[v].

ⁱⁱ Vide CSERNOVICIUS 1619. F iii[v].

Haec,⁴⁷ poeta, in numeros retulit. *Comaromio*, ob hanc toleratae,⁴⁸ ac praecipua praesidiariorum virtute superatae feliciter obsidionis famam,⁴⁹ id arcis dignationis partum est, ut sequutis⁵⁰ inde temporibus, et cum arx novis iterum operibus instauraretur, in eo propugnaculo, quod ad *Vagum*, et hinc versus *Ujvarinum*, prospicit, simulacrum *Virginis* sertum manu ostentantis, collocaretur: uti⁵¹ monumento esset posteris, haud unquam virginitatis sertum, *Comaromio* extortum fuisse. Quod, si de *Turcis* accipimus, habet omnino fidem; sin⁵² priscam aetatem, nempe CAROLI I. et huius aemuli, *Matthaei*⁵³ *Trenciniensis*⁵⁴ existimemus, virginitatis spoliū, iteratis vicibus, castro *Comaromiensi* fuit detractum, quod supra indicavimus.

Comaromium, ita servatum, statua Virginis, sertum ostentante, honestatur.

§. XXI.

Annus, qui hunc consequutus³ est, MDXCV. †campestri partim de *Turcis*, *Mansfeldi* virtute victoria,⁴ partim, eo vi morbi exstincto,⁵ <ob>⁶ missum sub potestatem *Strigonium*,⁷ <celebris>†⁸ tutus, commodusque *Comaromio* est praestitus. Nihil enim hic,⁹ in tanta hostium propinquitate evenit, quam quod, nec opinato, pontem *Danubio* straverit *Mansfeldius*, traieceritque cum exercitu ad cingendum¹⁰ Calendis Iulii *Strigonium*. Eius rei eventum, quia illic more nostro, exponemus, istud hic, sive ad squalorem,¹¹ sive ad famam *Comaromii* referendum est, quod, bellicae virtutis, iuxta et militaris disciplinae reparator, *Mansfeldius*, morbo, ex victricis¹² praelii laboribus ad *Strigonium* concepto, isthic morte sua concesserit. Suadentibus medicis, ait¹³ ISTVÁNYFYUS,¹ *ut aerem mutaret, et castrenses curas et labores aliquamdiu¹⁴ intermitteret, paruit, seque Comaromium lectica deducendum curavit. Ubi crescen*[p. 190.]*te¹⁵ morbo, vir nobilissimus, et fortissimus, longiori¹⁶ vita dignus, die Assumptae¹⁷ virgini¹⁸ matri¹⁹ dicato exstinctus²⁰ est: cum²¹ 52.²² aetatis annum ageret, summaque spe²³ urbis capiendae²⁴ teneretur.* Missis adhuc eiusdem²⁵ anni expeditione, sub potestatem, *Strigonio*, *Vissegrado*, et *Váczia*, validissimis oppidis et arcibus, atque anno sequuto,²⁶ MDXCVI. [...] profundiusque propagato bello, respiravit tantisper, ab aperta vi *Comaromium*, [...] non item regio, a²⁹ *Turcarum Lauriensium* incursionibus: quippe qui, totam, qua late patet insulam *Csallókőziam*,³⁰ infestam reddebant, et qua exactis tributis et eductis captivis extra omnem [...] adfligebant: sed neque se abstinebant, quin [...] ipsa quandoque sepimenta³¹ oppidi, quod pone arcem³² situm

Anni, obsidionem sequuti,¹ commodi ac requieti² eveniunt: Comaromio:

Laurinensium hostium inquires:

⁴⁷ F *hec*; corr. sec. D ⁴⁸ DF *tolleratae*; corr. sec. C ⁴⁹ DF *famam*; corr. a nobis ⁵⁰ F *sequentis*; corr. sec. CD ⁵¹ *uti* F *ut*; corr. sec. CD ⁵² F *sui*; corr. sec. C ⁵³ F *Matthaei*; corr. sec. CD ⁵⁴ F *Trenchiniensis*; corr. sec. C {§. XXI.} ¹ F *sequentis*; corr. sec. D ² F *quieti*; corr. sec. D, ubi vero *requiet* ³ F *sequitur*; corr. sec. CD ⁴ DF om.; add. sec. C ⁵ F *extincto*; corr. sec. C ⁶ CF om.; add. a nobis ⁷ F *Strigonio*; corr. sec. C ⁸ CF om.; add. a nobis ⁹ F om.; add. sec. C ¹⁰ D add. *operibus* ¹¹ F *squallorem*; corr. sec. C ¹² F *vitricis*; corr. sec. CD ¹³ F *ut*; corr. sec. CD ¹⁴ ISTVÁNYFY 1622. p. 662. *aliquamdiu* ¹⁵ F *crescencescente*; corr. a nobis ¹⁶ ISTVÁNYFY 1622. l. c. *longiorique* ¹⁷ ISTVÁNYFY 1622. l. c. *Assumptae in caelo* ¹⁸ F *virginis*; corr. sec. ISTVÁNYFY 1622. l. c. ¹⁹ F *Mariae*; corr. sec. ISTVÁNYFY 1622. l. c. ²⁰ ISTVÁNYFY 1622. l. c. *extinctus* ²¹ F *cum* ISTVÁNYFY 1622. l. c. *quum* ²² F *71*; corr. sec. ISTVÁNYFY 1622. l. c. ²³ F *cupiditate*; corr. sec. ISTVÁNYFY 1622. l. c. ²⁴ *urbis capiendae* ISTVÁNYFY 1622. l. c. *capiendae urbis* ²⁵ F *eodem*; corr. sec. D ²⁶ F *sequentis*; corr. sec. D ²⁷ F om.; add. sec. D ²⁸ F om.; add. sec. D ²⁹ F *et*; corr. sec. D ³⁰ F *Csallókőzium*; corr. sec. D ³¹ *quandoque sepimenta* F [...] *pimenta*; corr. sec. D ³² D *arce*

¹ Vide ISTVÁNYFY 1622. p. 662.

*nostros, ad
suscipiendam
eius castrum
obsidionem
prolicet, conatu
irrito:*

*exercitus inde
Comaromi-
um ducitur:*

*adparatus ad
elidendum e
Turcarum
potestate Iau-
rinum fiunt
Comaromii.*

est, pro[...]³³ et inde cum praesidiariis *Comaromiensibus* levibus praeliis congregarentur [...]³⁴ Sollicitabat nostros, *Iauriniensium* haec *Turcarum*³⁵ insolentia, †<quae>†³⁶ *Austriae* non minus, quam *Comaromio*, †suspecta esse coepit;† cum belli duci MAXIMILIANO †statuit se hostes, ea intra prima tentamina,† quod fama vulgaretur, †*Tatensium*³⁷ hibernando *Iaurino*,† propediem,³⁸ cum valido exercitu adfuturum, *Budam* iter accelerare. Qua sola auditione, permotus MAXIMILIANUS, obsidionem vix dum exorsus tanta celeritate solvit, ac si revera cervicibus imminentem *Satergem* haberet. Tunc castra in viciniam³⁹ *Comaromium*⁴⁰ translata fuerunt, ponteque isthinc facto, animus erat nostris, uti traiecto *Danubio*, hosti, qui *Tatam* obsidebat, occurrerent; sed destinationem illam,⁴¹ mutata *Turcarum* consilia, aliorum ea tempestate inclinaverunt: ut ne hoc quidem anno, qui MDXCVII. erat, quidpiam, quod maximopere⁴² esset momentosum, [p. 191.] *Comaromii* administratum sit.⁴³ Potior,⁴⁴ anni sequentis fortuna fuit, cum *Pálffi*, et *Schwarzburgii*⁴⁵ ductu, *Iaurinum*, singulari stratagemate, extortum *Turcis* est. Totus enim, ad expeditionem eam, adparatus, *Comaromii* coactus, milesque isthinc auspicato eductus est. SCHVARCZENBURGIUS⁴⁶ *ex omnibus copiis equites et pedites quam promptissimos*⁴⁷ *seligit, ac Comaromium convenire iubet*, inquit ISTVÁNYFŰYUS.^{f.)}⁴⁸ *Atque post recensitas copias: cum selectissima hac manu, XXVII. die Martii, hora post meridiem*⁴⁹ *prima, quod D. O. M. providentia, felix faustumque fuit, Comaromio per pontem, quem ea nocte ad*⁵⁰ *fallendos hostes, e navibus et tabulatis celeriter*⁵¹ *construxerant,*⁵² *transiecere.* Sed, de his, profusa opera⁵³ egimus, suo loco.^{g.)}⁵⁴ ii

§. XXII.

*Quae,
surgente,
seculo XVII.
Comaromii
fuerit fortuna:*

Surgente postea seculo XVII. quo¹ in *Transylvaniam* hinc, illinc in ulteriorem² *Hungariam* bellum propagabatur, pacatissimae res *Comaromii* fuere, et sicuti procul ab omni metu hostili, ita subinde insigni rerum *Christianarum* adiumento, quoties *Canisae*, *Budae*, et³ *Strigonii*, et adsitarum arcium, †obsidiones tentabantur:†⁴ ut⁵ perpetuas, praesidii huiusmodi, in hosticum⁶ irruptiones silentio praetereamus. Bello demum *Botskaiano*⁷ coorto, cum *Hungaria*⁸ paene universa, novarum rerum studiis⁹ correpta,¹⁰ a *Caesare* deficeret,¹¹ *Comaromium* simul, in periculi partem venire potuisse metuebatur. *Supra haec*

^{f.)} Lib. XXXI. p. 719.

^{g.)} Supra in *Historia Comitatus Iaurinensis*, Parte Spec. Memb. I. Sect. I. Art. I. §. XXXVI. usque ad §. XLII.

³³ F om.; add. sec. D ³⁴ F om.; add. sec. D ³⁵ F *Turcarum*; corr. a nobis ³⁶ F om.; add. a nobis ³⁷ *ma-
lim Satergem* ³⁸ F *prope diem*; corr. a nobis ³⁹ F *vicinam*; corr. sec. CD ⁴⁰ CD *Comaromii* ⁴¹ *de-
stinationem illam* C *eam destinationem*; corr. sec. CD ⁴² F *quod maxime*; del. sec. CD ⁴³ DF *est*; corr.
sec. C ⁴⁴ F *prior*; corr. sec. C ⁴⁵ D *Schwar[...]*; F *Schwarzburgii*; corr. sec. C ⁴⁶ ISTVÁNYFŰY 1622.
p. 719. *Suarzburgus* ⁴⁷ ISTVÁNYFŰY 1622. l. c. *promptissimos* ⁴⁸ in nota f.) p. 719. F om.; add. sec. CD
⁴⁹ *post meridiem* F *postmeridiana*; corr. sec. ISTVÁNYFŰY 1622. l. c. ⁵⁰ F *ac*; corr. sec. ISTVÁNYFŰY 1622. l. c.
⁵¹ ISTVÁNYFŰY 1622. l. c. *celerime* ⁵² F *construxerunt*; corr. sec. ISTVÁNYFŰY 1622. l. c. ⁵³ F *opere*; corr. sec.
CD ⁵⁴ in nota g.) *ad* F om.; add. sec. D {§. XXII.} ¹ F *quod*; corr. sec. C ² F *citeriorem*; corr. sec. C
³ F om.; add. sec. D ⁴ *obsidiones tentabantur* F *obsidione praestantur*; corr. a nobis ⁵ F *et*; corr. sec. D
⁶ F *hostium*; corr. sec. D ⁷ F *Botskaiano*; corr. sec. D ⁸ F *Hungarica*; corr. sec. D ⁹ F *studens*; corr. sec.
D ¹⁰ F *corrupta*; corr. sec. D ¹¹ D *deficeret* (!)

ⁱ *Locum in nota f.) citatum vide in* ISTVÁNYFŰY 1622. p. 719.

ⁱⁱ *Locum in nota g.) citatum vide in hoc tomo in pp. 124–135.*

omnia incommoda, ait ISTVÁNYFFYUS,^{h.)12i} ardente ubique bello, novus terror accessit, insperata¹³ ad perduelles Insulae Csaloközäe¹⁴ defectione, qua tam Iaurini, quam Comaromii praesidiis haud ambiguum discrimen impendere¹⁵ videbatur, occupatis terrestribus viis, ac subblata Danubii naviga[p. 192.]tione.¹⁶ Atque, non omnino res, praesentissimo periculo erat caritura, si occupandarum arcium, quam everrendae, circumquaque regionis, studiosiores fuissent *Bocskaiiani*.¹⁷ Sed diffusum¹⁸ est periculum, cum *Matthias Somogyi*,^{i.)ii} qui¹⁹ insulae *Csallóközäe*, ut deficeret, auctor fuerat, ad officium rediit. *Basta*²² interim, dum hinc, ab *Homonnaiis* et *Redeio*, ducibus *Botskaianis*,²³ *Ujvarinum*, illinc a Turcis, *Strigonium* obsideretur, ad omnem ancipitis²⁴ fortunae eventum paratus†²⁵ castra, intra *Iaurinum*, et *Comaromium* opportuno loco posuit, communitoque ad eum modum, ut et ipse tamquam²⁶ inspector tutus isthic lateret, et, si quid hostes,²⁷ adversus arcium²⁸ alterum²⁹ molirentur, opem iis ferre tempestivam posset.³⁰ Ac fuit profecto *Bastae*, toto eo³¹ tempore, quo istis castris adhaesit, crebrum cum *Homonnaio*, litterarum commercium:^{k.)32iii} quo nunc de³³ induciis conciliandis, nunc de tradendi *Ujvarini* conditionibus agebat; quandoque etiam praelia, et nescio, quid non hostilis interminabatur. Sed, ea tempestate, pace *Viennensi* composita, rediere³⁵ sua *Comaromio* halcionia, numquam³⁶ postea, quidquid, seu *Turcae* agerent, seu cives seditiosi, contemneranda.³⁷ Itaque, nunc muri sarciebantur, per illud otium, nunc interiora arcis instaurabantur,³⁸ instruebanturque belli omni adparatu armamentaria.³⁹ Cum novas postea res, daret *Bethlenius*, in periculum venturum fuisset, cum *Iaurino*, *Comaromium*: quippe quod, exinanitis propemodum erant apothecis: nisi *Caesar*, conciliatis cum *Bethlenio* primis induciis, curam [p. 193.] per suos adhibuisset, ut⁴¹ sub ipsa ab armis cessatione, omnis generis annona, precario⁴² fere⁴³ data complerentur. IULIUS BELLUS⁴⁴ auctor est,^{l.)4546iv}

obsesso, a *Botskaianis*²⁰ *Ujvarino*, a *Turcis* *Strigonio*, *Basta*, intra *Iaurinum* et *Comaromium*²¹ metatur:

post pacem *Viennensem*, *securitas arcis enata*.³⁴

*Bethlenii*⁴⁰ *tumultus*, in periculum fere praecipitarunt *arcem*:

h.) Lib. XXXIV. 828, 14.

i.) Ibid. p. 833, 46.

k.) Vide Ephemerides *Homonnaianas*, quas exhibuimus Tomo Operis IV. in *Hist. obsidionis Ujvarinensis* §. V. pag. 337. seqq.

l.) In *Laurea Austriaca*, Lib. III. p. 317. ad annum MDCXX.

¹² in nota h.) 828, 14. F 825. 14.; corr. sec. D ¹³ F *insuperatae*; corr. sec. D et ISTVÁNYFFY 1622. p. 828. ¹⁴ ISTVÁNYFFY 1622. l. c. *Sallicosiae* ¹⁵ F *impendere*; corr. sec. ISTVÁNYFFY 1622. l. c. ¹⁶ F *naviganavigatione*; corr. a nobis ¹⁷ F *Bocskaiiani*; corr. sec. D ¹⁸ F *difficillimum*; corr. a nobis ¹⁹ F *cui*; corr. a nobis ²⁰ F *Bocskaiianis*; corr. sec. D ²¹ F *Comaromio*; corr. sec. D ²² F *Kolta*; corr. sec. notam marg. ²³ F *Bocskaiianis*; corr. sec. D ²⁴ F *anticipis*; corr. sec. D ²⁵ F *numerum metari*; corr. a nobis ²⁶ D *tanquam* ²⁷ F *hostis*; corr. sec. C ²⁸ F *acium*; corr. sec. C ²⁹ F *alteram*; corr. sec. D ³⁰ F *possit*; corr. sec. C ³¹ F *illo*; corr. sec. C ³² notae littera k.) F om.; hic posita sec. C; in nota k.) Tomo F T.; corr. a nobis; *Homonnaianas* F *Homonianas*; corr. sec. D; in F om.; add. sec. D; *hist. obsidionis Ujvariensis* F *historia obsidi. Ujvari*; corr. sec. D; 337. F 3–7.; corr. sec. BÉL 1735–1749(§) IV. p. 337.; seqq. F om.; add. sec. D ³³ F *de*; corr. a nobis ³⁴ notam marginalem F om.; add. sec. D ³⁵ F *redire*; corr. sec. CD ³⁶ F *nunquam*; corr. sec. CD ³⁷ F *contemnenda*; corr. sec. CD ³⁸ F *restaurabantur*; corr. sec. CD ³⁹ CDF *armementaria*; corr. a nobis ⁴⁰ F *Bethlemii*; corr. sec. D ⁴¹ F om.; add. sec. D ⁴² *annona precario* F *annonae praecunio*; corr. sec. D ⁴³ F *fine*; corr. sec. D ⁴⁴ F *Belus*; corr. sec. CD ⁴⁵ notae littera l.) F om.; hic posita sec. D ⁴⁶ in nota l.) *Lib. IV. F Lib. III.*; corr. sec. D

ⁱ Locum in nota h.) citatum vide in ISTVÁNYFFY 1622. p. 828.

ⁱⁱ Locum in nota i.) citatum vide in ISTVÁNYFFY 1622. p. 832. (non autem in p. 833., uti in nota habetur.)

ⁱⁱⁱ Locum in nota k.) citatum vide in BÉL 1735–1749(§) IV. p. 337–347. passim.

^{iv} Locum in nota l.) citatum vide in LUNDORP 1627. p. 317. („Iulius Bellus” pseudonomen eidem fuit.)

cum metus esset, ne⁴⁷ sub induciarum tempus, quoquomodo pergeret, moliendis rebus novis⁴⁸ instare Bethlenius,⁴⁹ *Lemnium*,⁵⁰ *illustri natum loco, consiliarium*⁵¹ *suum*⁵² *ad Gabrielem misit, ne per inducias,*⁵³ *suas provincias contra datam fidem invaderet,*⁵⁴ *sed rem omnem ad futura Regni Hungariae*⁵⁵ *comitia differret. Egit Lemnitzius*⁵⁶ *causam,*⁵⁷ *ea dexteritate, inquit historicus,*ⁱ *ac successu, ut homini persuaserit, eas equitum, peditumque copias, quas iam in procinctu*⁵⁸ *habebat, tantisper continere, dum interea in vicina*⁵⁹ *castra limitanea Austriae,*⁶⁰ *Araboniam,*^{61 m.)}⁶² *et Comaram, alimonia atque arma inferrentur, quod et sine more factum est, deductis Hamburgo*⁶³ *oppido secundo Danubio rebus necessariis. At enim induciis, uti †[...]*^{ne}⁶⁴ *eo bello venire nequivit aliter, procuraturus et aequum,*[†]⁶⁵ nihil dubitaret *Bethlenius*, obsidione tentare *Comaromium*, si nimirum arces †fulguribus expositae † domari possent. Exprobrat, cum hanc, tum iniquitates BETHLENI alias, FERDINANDUS, in iis tabulis,^{n.)}ⁱⁱ⁶⁷ quibus electionem eius in regem *Hungariae* abrogabat: *Munkachium*,⁶⁸ inquit, *Nitriamque iteratis vicibus milite circumcinxit: Germanorum turmam, sine cuiusquam*⁶⁹ *noxa, secundo*⁷⁰ *Danubio Iaurinum vectam,*⁷¹ *hostiliter invasit: Comaromiense fortalitium Hajdonum obsidione non semel cinxit; ex arce Pisoniensi Germanorum praesidium exturbavit: innumeraque alia pactis induciis adversantia perpetravit. Atque, hanc fuisse praecipuam causam missi, ad Bethlenium, quod nunc diximus,*⁷² *Le[p. 194.]mnitzii.*⁷³ Cognosci praeterea potest, quam sibi arces sororinas⁷⁴ *Iaurinum*, et *Comaromium* commendatius⁷⁵ habuerit *Caesar*: quando commoto in *Bethlenium*, anno, qui conseqebatur,⁷⁶ bello, huc omne belli instrumentum procuravit, et comportavit. Pacis enim molesta illa negotiatione, in irritum cadente, novos adparatus, *Hungaris Transylvanicisque*⁷⁷ domandis instituit. *Imperator*, hinc *BELLUS*,^{78 o.)}ⁱⁱⁱ⁷⁹ *non tantum annum pro quadraginta millibus hominum*⁸⁰ *devehendam curavit, quam partim Iavarensibus,*⁸¹

obsidione
tentatur:⁶⁶

caesaris pro
Comaromii
rebus
vigilantia.

m.) *Iaurinum*, corrupto vetere vocabulo, sic adpellat.

n.) In FERDINANDI II. *Edictali Cassatione* praetensae, et ipso iure nullae electionis *Gabrielis Bethlen* in Regem *Hungariae*, *Viennae* MDCXX. in forma quadripartita.

o.) *Ibid.* p. 437.

⁴⁷ F ut; corr. sec. CD ⁴⁸ F add. *rebus*; del. sec. C ⁴⁹ F *Bethlenius*; corr. sec. C ⁵⁰ LUNDORP 1627. p. 317. *Lemnium* ⁵¹ *consiliarium* F *cumque unum e consiliariis*; corr. sec. LUNDORP 1627. l. c. ⁵² F *suus*; corr. sec. LUNDORP 1627. l. c. ⁵³ LUNDORP 1627. l. c. *induciarum tempus* ⁵⁴ *provincias... invaderet* LUNDORP 1627. l. c. *armis contra fidem invaderet provincias* ⁵⁵ *Regni Hungariae* LUNDORP 1627. l. c. *Hungarici* ⁵⁶ LUNDORP 1627. l. c. *Lemnitius* ⁵⁷ LUNDORP 1627. l. c. *causam* ⁵⁸ F *percinctu*; corr. sec. LUNDORP 1627. l. c. ⁵⁹ F *vicinea*; corr. sec. LUNDORP 1627. l. c. ⁶⁰ LUNDORP 1627. l. c. om. ⁶¹ F *Arabonis*; corr. sec. LUNDORP 1627. l. c. ⁶² in nota m.) *corrupto* F *corruptione*; corr. sec. CD ⁶³ LUNDORP 1627. l. c. *Haimburgo* ⁶⁴ F om.; add. sec. C ⁶⁵ F *equum*; corr. sec. D ⁶⁶ notam marginalem F om.; add. sec. D ⁶⁷ in nota n.) *edictali* F *edictari*; corr. sec. D; *electionis* F *in potius nullius*; corr. sec. D ⁶⁸ F *Munkacsium*; corr. sec. EDICTALIS CASSATIO 1620. l. c. ⁶⁹ F *cuiusdam*; corr. sec. EDICTALIS CASSATIO 1620. l. c. ⁷⁰ F add. o.); del. sec. CD ⁷¹ F *vecta*; corr. sec. EDICTALIS CASSATIO 1620. l. c. ⁷² F *diximus*; corr. sec. C ⁷³ F *LeLemnitzii*; corr. a nobis ⁷⁴ F add. *series*; del. a nobis ⁷⁵ F *comodatius*; corr. sec. C ⁷⁶ D *consequabatur* ⁷⁷ F *Transylvanicisque*; corr. sec. C ⁷⁸ *hinc Bellus* F om.; add. sec. C ⁷⁹ nota litterae o.) F om.; add. sec. sec. C; in nota 437. F 473.; corr. sec. LUNDORP 1627. p. 437. ⁸⁰ *millibus hominum* LUNDORP 1627. l. c. *hominum millibus* ⁸¹ F *Iaurinensibus*; corr. sec. C et LUNDORP 1627. l. c.

ⁱ Vide LUNDORP 1627. p. 317.

ⁱⁱ *Locum in nota n.) citatum vide in EDICTALIS CASSATIO 1620. p. B1[r].*

ⁱⁱⁱ *Locum in nota o.) citatum vide in LUNDORP 1627. p. 437.*

et⁸² Comorrensibus⁸³ praesidiariis submisit, partim ad expeditionem comitis Bucquoi in Hungariam reservavit: sed etiam aliquot⁸⁴ tormenta ex armamentario⁸⁵ Viennensi cum pulvere sulphureo et globis Marchiam versus duci, et fluvium illum ac Danubium ponte⁸⁶ sterni⁸⁷ iussit. Sed, non fuit tunc magnopere timendum Comaromio, quod et multis modis exsuperabat⁸⁸ vires Bethlenii, et pax Niclasburgi opportune⁸⁹ coaluit.⁹⁰

§. XXIII.

Nihil inde reperias, ex quo, accusare¹ possis Comaromii fortunam. Posteaquam enim, commoti toties belli, poenitere coepisset Bethlenium; neque, eo mortuo, iis viribus, quae validae adeo, arcu perdomandae sufficere posse viderentur, in res novas incumberat, Georgius Rákoczius, Transylvaniae² princeps: nihil erat, quod res Comaromii valisset contemere. Nam,³ quas praeterea,⁴ cum Iauriensibus,⁵ et vicinis circum sociis, impres[p. 195.]siones⁶ in hosticum⁷ tentavere praesidiarii,⁸ raro momentum secum traxerunt; saltem, non semper, ad summam⁹ rei profecerunt quidquam.¹⁰ Itaque, ut patri FERDINANDO II. bello tricesimali¹¹ immortuo, FERDINANDUS III. successit, id egit unice, uti¹⁵ Comaromii¹⁶ maiorem in modum communiendi curam susciperet quam efficacissimam: Ioanne Christophoro,^{p.)¹⁷} et Adolpho Erico, Comitibus Buchaim, earum molitionum administris¹⁸ usus. Erat obiecta ad septentrionem arcu insignis quaedam intercapedo, quam¹⁹ divaricati²⁰ latius, amnium alvei, pridem fecerant.²² Hanc itaque, Iohannes Christophorus Buchaim, primum, Adolphus Ericus postea, munitionibus, ad praescriptum architectonices militaris, oppido validis, inaedificarunt. Diutius enim, ob varias temporum difficultates, trahebatur opus, dum ad annum MDCLIV. consummaretur.²³ Adservat et auctorum, et annorum, quibus condita sunt propugnacula, memoriam instructum in quodam munimenti angulo²⁵ monumentum,²⁶ quod haec habet:

Securum postea superabat Comaromium:

Ferdinandus III.¹² rerum potitus,¹³ eius muniendi curam suscipit¹⁴:

eius rei administri Buchaimii²¹ comites:

lapis memorialis, propugnaculo instructus.²⁴

p.) In emortuali quodam lapide hic capitaneus, iste augustiore nomine Gubernator arcis Comaromiensis dicitur. Vide infra §. XXIV.

⁸² F partim; corr. sec. LUNDORP 1627. l. c. ⁸³ F Comaromiensibus; corr. sec. LUNDORP 1627. l. c. ⁸⁴ F aliquod; corr. sec. LUNDORP 1627. l. c. ⁸⁵ F armatorio; corr. sec. C et LUNDORP 1627. l. c. ⁸⁶ F pontem; corr. sec. C et LUNDORP 1627. l. c. ⁸⁷ F strui; corr. sec. C et LUNDORP 1627. l. c. ⁸⁸ F exsuperaret; corr. sec. CD ⁸⁹ F om.; add. sec. CD ⁹⁰ F coaluerit; corr. sec. CD {§. XXIII.} ¹ F causare; corr. sec. CD ² C Transylvaniae ³ DF om.; add. sec. C ⁴ C praesidiarii ⁵ F Iauriensibus; corr. sec. CD ⁶ F imprespressiones; corr. a nobis ⁷ F hostium; corr. sec. CD ⁸ CF om.; add. sec. D ⁹ C ad sumam; F ad summum; corr. sec. D ¹⁰ F quidpiam; corr. sec. C ¹¹ F triennali; corr. sec. CD ¹² F tertus; corr. sec. D ¹³ F pottitus; corr. sec. D ¹⁴ F suscepit; corr. sec. D ¹⁵ F ut; corr. sec. CD ¹⁶ F Comaromium; corr. sec. C ¹⁷ in nota p.) emortuali F mortuali; corr. sec. D; augustiore F angustiori; corr. sec. D; dicitur F dictus; corr. sec. D ¹⁸ earum... administris F administris earum molitionum; corr. sec. CD ¹⁹ quaedam intercapedo quam F inter capedo, quae corr. sec. CD ²⁰ F divaricanti; corr. sec. C ²¹ F Buchaini; corr. sec. D ²² F fuerant; corr. sec. C ²³ F consumaretur; corr. sec. C ²⁴ lapis... instructus F om.; add. sec. D et synopsis ²⁵ F add. immuratus; del. a nobis; F add. lapis memorialis propugnaculo instructus, quod revera nota marginalis est; del. sec. D ²⁶ F om.; add. a nobis

D. O. M. A.
 SUB
 FERDINANDO III.
 IUSTO, PIO
 CAESARE
 I. CHRISTOPHORO COMITE A PUCHEIM²⁷ INT. CON.
 AUREI VELLERIS EQUITE ET SUPREMO
 CAMPI MARSCHALLO
 DIRECTORE
 ADOLPHO ERICO COMITE A PUCHEIM²⁸
 CON. BELL. CAM. ET HUIUS
 PRAESIDII
 GUBERNATORE
 IOH. MELCHIORE AUGUSTO SPURGER
 ARCHITECTO
 PRIMA HUIUS FORTALITII IACTA SUNT
 FUNDAMENTA
 XX. APRILIS ANNO MDCLIV.

[p. 196.]

Haec²⁹ marmor, fronti propugnaculi³⁰ instructus.³¹ Iactis nimirum³² fundamentis opus sensim adsurgebat,³³ dum munimento eo educto,³⁴ in muris utrinque singularibus, pari lapidum, et laterum incoctorum artificio admotis praestrueretur.³⁵ Plura postea accesserunt opera,³⁶ et quemadmodum unum hoc in medio, ita ex utraque parte, ramis utrisque bina³⁷ alia ex caespite,³⁸ totidem, cortinis intermissis, accesserunt, totamque arcem a continenti, castro quasi altero, fossis et aqua ex utroque flumine, vasta accedente caverna³⁹ incingunt, praemuniuntque.⁴⁰ †Licet eum, quo est, providentia [...] tamen haud [...] quem in [...] quid sit rei [...] iterumque [...]†⁴¹ †Alioquin,† opus univ⁴²ersum anno eodem, quo *Ujvarinum* sub iugum a Muhamedanis missum est,⁴³ perfectum fuisse,⁴⁴

opus univ⁴²ersum, sub Leo poldo consummatum:

²⁷ F *Buchaim*; corr. sec. A ²⁸ F *Buchaim*; corr. sec. ABD ²⁹ AF *ea enim verba*; corr. sec. B ³⁰ *fronti propugnaculi instructus AF in angulo, seu fronte propugnaculi, muro impactus; B fronti propugnaculo instructus*; corr. sec. D ³¹ AF *add. legenda praebet*; corr. sec. B ³² AF *ergo*; corr. sec. B ³³ AF *instruebatur*; corr. sec. BD ³⁴ *dum... educto AF perfectoque propugnaculo*; corr. sec. B ³⁵ *admotis praestrueretur AF adiectis*; corr. sec. B ³⁶ *plura... opera AF accesserunt postea plura*; corr. sec. B ³⁷ F *alia*; corr. sec. BD ³⁸ F *caespite*; corr. sec. AB ³⁹ F *caverna*; corr. sec. AB ⁴⁰ *incingunt praemuniuntque; A incincto praemuniunt; F incincto praemuniunt*; corr. sec. BD ⁴¹ *licet eum [...] iterumque [...] AF om.; AF add. erant enim tempora crebris Turcorum (F Turcarum) incursionibus plena, ideo praesidiis etiam fortissimis periculosa. Iam et Ujvarinum succubuerat, et huius casus exemplum eadem mox in (mox in F [...]) aliis deploranda ostendebat. Itaque cavendum en[...]ne (F ne) praecipuum hoc generis Christiani praesidium, quod intactum adhuc mansit, Turcica in posteritatis libidine, cum tanto Christianorum exitio, violaretur. Et revera ita ei de tuenda gloria hac prospectum fuit, ut haud immerito virginem in signum acceperit inviolatae adhuc munitiois. Propugnaculo namque, moenibus virgo adposita est ex ea parte, qua Boream respicit, ipsumque eiusdem simulacrum, (F immolacrum) facie (F facit) versus Ujvarinum respiciens, dextra manu sertum ostentat, et quasi illudit Turcis, de virginitate arcis integra, neque ulli barbaro vendibili, gloriatur (neque... gloriatur F om.); del. sec. BD ⁴² *alioquin... univ⁴²ersum ABF totum opus*; corr. sec. D ⁴³ *sub... est AF Muhamedanorum occupatione et spurcicia foedabatur*; corr. sec. BD ⁴⁴ AF *esse*; corr. sec. BD*

marmor aliud,⁴⁶ portae, novi eiusdem munimenti, interne supereminens his omnino verbis loquitur:⁴⁷ *portae inaedificatum marmor loquitur.*⁴⁵

DEO
 IMMORTALI, UNI, TRINO
 TERRORI GENTIUM IN HONOREM
 EIUDEMQUE FIDELI⁴⁸ POPULO IN DEFENSIONEM
 SUB AUSPICIIS GLORIOSISSIMI
 FERDINANDI III. [p. 197.]
 IUSTI, PII, CAESARIS
 HOC NOVUM OPUS
 DE LAPIDE
 FUNDATUM
 CONSILIO ET INDUSTRIA
 AUGUSTISSIMI LEOPOLDI I.
 DE CESPITE CONTINUATUM
 ET ABSOLUTUM
 NON
 OB AERIS⁴⁹ PARCIMONIAM
 SED
 TEMPORIS PRAECIPITANTIAM
 CANE ASIATICO CIRCA GREGEM CHRISTI
 LATRATVS INCIPIENTE
 FIDELI PROMOTORE
 HOC CELSISSIMO DOMINO GEORGIO, LUDOVICO
 S. R. I. COMITE A SZINCZENDORF⁵⁰
 EIUDEM IMPERII HAERED. THESAURARIO ET AUREI
 VELLERIS EQUITE TAMQUAM
 S. R. MAIESTATIS CON. INTIMO ET AULICO CAMERARIO
 PRAESIDE
 SOLERTI CURA, AC INDEFESSO STUDIO
 ILLUSTRISSIMI DOMINI ADOLPHI ERICI S. R. I. COMITIS
 A PUCHEIM⁵¹
 TAMQUAM
 HUIUS PRAESIDII
 GUBERNATORIS
 1663.

[p. 198.] Erant ea tempestate ex utraque parte munimenti, trans ramos *Danubii* singularia castella, fossis et aggeribus palisque munita, vulgo *palancae*, quae aditu, et

⁴⁵ *portae... loquitur* F om.; add. sec. D et synopsis ⁴⁶ F *aliquod*; corr. sec. BD ⁴⁷ A *ostendit* ⁴⁸ F *fidei*; corr. sec. ABD ⁴⁹ F *aerarii*; corr. sec. ABD ⁵⁰ DF *Szinczendorf* AB *Szintzendorf* ⁵¹ F *Buchaim*; corr. sec. AB

incurSIONIBUS hostem prohibebant; quae⁵² tamen, munimento hoc⁵³ consummato⁵⁴ anno MDCLXIV. sunt diruta, atque excubiae intra propugnaculum receptae.⁵⁵ Sed⁵⁶ et ista quidem⁵⁷ munitione,⁵⁸ praeter⁵⁹ fossas, aquis offusas,⁶⁰ quibus proxime praecclusa⁶¹ est, altera^{62 63} fossa,⁶⁴ et aggere⁶⁵ facto⁶⁶ ex caespite, sed munitione humiliori, remotiusque⁶⁷ paullulum⁶⁸ ante frontem in eodem tamen continente praecingitur,⁶⁹ ut⁷⁰ difficilior^{71 72} incurSIONIBUS,⁷³ et adsultui⁷⁴ sit locus.⁷⁵ Cum sensim,⁷⁶ tempestatibus, partim proluta fuerunt, partim vitiata, denuo instaurari oportuit. Docet id marmor:⁷⁷

*instauratur
eadem opera.*

LEOPOLDO ROM. IMP. HUNG. ET BOH. REGIS ARCHID. AUSTRIAE⁷⁸
GUBERNATORE COMAROMII CAROLO LUDOVICO
S. R. I. COMITE AB HOFKIRCHEN BELL. CONS.
CAMER. COLONELLO, GENERALI CAMPI MARSCHALLI
LOCUMTENENTE
FRANCIS. B. DE WYMES COLONELLO ET GENERALI INGENIERO
OPERA OMNIA EX CESPITIBUS CONSTRUCTA
IMMO DILAPSA RESTITUTA, ET EXTERNA AD ME-
LIOREM DEFENSIONIS STATUM REDACTA SUNT
ANNO MDCLXXIII.

Haec⁷⁹ in fronte portae, qua munimentum⁸⁰ aditur, scripta leguntur.

§. XXIV.

*Creverunt, ad
eum modum,
Comaromii
munitiones:*

Atque hac¹ temporum conversione,² ac³ varietate, *Comaromium*, in eam, qua nunc est, formam excrevit,⁴ conservatumque ad hanc usque aetatem: quippe non minus ꝑcu[...] [...]staurando, aequum impo[...] et curam, [...]tasque impendi res[...] [...]runt semper laudatis [...] *Austriaci* et [...] [...]tiae [...]ꝑ⁵ neque ullo fatorum casu ab eiusdem integritate defecit, tantumque abest, ut evilerit,⁶ imperante CAROLO VI., ut⁷ maiora in dies accipiat⁸ incrementa. Tene[p. 199.]tur⁹ enim non minori reparationis¹⁰ cura, quam custodia. [*vetera, intra arcem,*¹¹ *aedificia:*] Ex antiquis¹² operibus^{13 14} templum vetus superat,¹⁵

⁵² quae AF ea; B add. hoc (?); del. sec. D ⁵³ munimento hoc A perfecto post; F perfecto hoc et; corr. sec. BD ⁵⁴ AF add. hoc munimento; del. sec. BD ⁵⁵ intra... receptae AF in munimentum arcessitae; corr. sec. BD ⁵⁶ ABF nam; corr. sec. D ⁵⁷ ista quidem AF hocce; corr. sec. BD ⁵⁸ AF munimentum; corr. sec. B ⁵⁹ F pariter; corr. sec. AB ⁶⁰ aquis offusas AF atque aquarum cisternas; corr. sec. BD ⁶¹ AF praecclusum; corr. sec. B ⁶² AF alteram; corr. sec. BD ⁶³ AF add. denuo; del. sec. BD ⁶⁴ AF fossam; corr. sec. BD ⁶⁵ AF aggerem; corr. sec. BD ⁶⁶ AF pariter; corr. sec. B ⁶⁷ F remotisque; corr. sec. AB ⁶⁸ F paululum; corr. sec. AB ⁶⁹ AF acquisivit; corr. sec. BD ⁷⁰ AF quo; corr. sec. BD ⁷¹ AF difficilior; corr. sec. BD ⁷² AF add. possit; del. sec. BD ⁷³ A add. peti; del. sec. B ⁷⁴ AF violari; corr. sec. BD ⁷⁵ sit locus AF quae cum reliquis; corr. sec. BD ⁷⁶ cum sensim AF quia post; B quia sensim; corr. sec. D ⁷⁷ denuo... marmor A om. ⁷⁸ Archid. Austriae F Ardaustriae; corr. sec. ABD ⁷⁹ A add. enim ⁸⁰ AB add. novum {§. XXIV.} ¹ AF tali; corr. sec. BD ² AF successione; corr. sec. BD ³ AF et; corr. sec. B ⁴ formam excrevit AF excrevit formam; corr. sec. BD ⁵ conservatumque... [...]tiae [...] AF om.; F add. NB. IOSEPHUS II. ut inane, quod diruere et lateres vendi coeperit Pestino novo exurgente, cave obliuiscaris meminisse (nota copistae) ⁶ F ut; del. sec. A ⁷ F om.; add. sec. A ⁸ F acceperit; corr. sec. A ⁹ F Tenetenebatur; corr. sec. A ¹⁰ defecit... reparationis BD om. ¹¹ F om.; add. sec. D ¹² AF antiquo; corr. sec. B ¹³ AF opere; corr. sec. B ¹⁴ AF

quod relictum a *Templariis*, creditur;¹⁶ restant et fornices quidam¹⁷ turrisque, et aditus olim castelli, ut dictum est, sive a MATTHIA rege, sive ante¹⁸ eum exstructi: quae tamen usibus iam¹⁹ praesidii, annonaeque asservandae²⁰ inserviunt:²¹ reliqua sunt²² in domicilia gubernatoris, et praefecti, maiori splendore, commutata.²³ Et quemadmodum opus FERDINANDI I. amplum est, et spatiosum, ita nihil ei deest, quod ad tanti praesidii dignitatem opportunitatemque hosti resistendi, requiri posse existimetur.²⁴ Vasta moeniorum moles, flumine vasto undique eam ambiente,²⁵ inaccessa²⁶ pene²⁷ est, et²⁸ difficulter oppugnabilis. Quinque²⁹ eius propugnacula, pro membrorum, uti diximus, testudinis numero, incomparabili crassitie,³⁰ et altitudine muri, undique³¹ profluentem³² versus³³ exporriguntur, et singula nominibus, caudae, et pedum anteriorum, et posteriorum, dextrorum,³⁴ et sinistrorum compellantur: tametsi, et a situ, quo sunt³⁵ posita,³⁶ vocabula accipiant; ut unum quidem a *Danubio*, a *Vago* alterum, tertium, ab eruptionis modo facta opportunitate, reliqua rursus aliter nuncupentur.³⁷ Iis omnibus, intime³⁸ substructae cellae, et repositoria sunt, vulgo *kasamaten*, tantae amplitudinis, munitioisque, quantae nusquam videas insigniores. Ea³⁹ vero, quum altius, quam *Danubii*⁴⁰ superficies est, depressa terrae, et immersa sunt: nullis tamen aquis perfunduntur, sed manent sicca, frigida, et⁴¹ aere⁴² salubri, ut ne servandis⁴³ vinis quidem optari queant⁴⁴ meliora. Praeterea, militum domus, et variae mansiones circueunt, gubernatoris, et praefecti domicilia, vetusque MATTHIAE opus, tanta copia, quanta toti praesidio⁴⁵ sufficiat.⁴⁶ Templum quoque FERDINANDI I. temporibus [p. 200.] fornici cuidam spatioso,⁴⁸ ara omnium sanctorum, toto autem aedificio *Ignatii Loyolae* honori instructum,⁴⁹ et compluribus clarissimorum⁵⁰ virorum monumentis⁵¹ superbit. Visitur illic a sinistris, qua suggestus subitur, in pariete lapis inaedificatus:

*eorum habitus,
quae Ferdinandus I.
educi curavit:*

*templum
arcis, Ignatii
Loyolae,
dedicatum.⁴⁷*

ILLUSTRISSIMO DOMINO DOMINO MAXIMILIANO
ERNESTO COMITI KOLONICS, SUA E CAESAREAE
MAIESTATIS SUB PUCHAIMIANA CATAPHRA
CTORUM LEGIONE VICETRIBUNO, ETC.⁵³
QUI POST 11. NOVE. 1642. PROPE⁵⁴ LIPSIAM
A SUECORUM EXERCITU, OCCISO SUBTUS,⁵⁵

*monumenta
habet
honoraria.⁵²*

⁹⁾ Ita *Germanis* aliud est: *Die Donau Bastey*, aliud olim *die Wag-Bastey*: aliud, *Bey dem Ausfallen*, aliud *Klein †Geizen*, et *Spitz*, sive cauda.

adhuc restat; del. sec. **BD** ¹⁵ **AF** om.; add. sec. **BD** ¹⁶ **A** *putatur* ¹⁷ **F** *quidem*; corr. sec. **AB** ¹⁸ **F** *antea*; corr. sec. **BD** ¹⁹ *usibus iam* **AF** *iam usibus*; corr. sec. **B** ²⁰ **F** *servande*; corr. sec. **B** ²¹ **F** *serviunt*; corr. sec. **AB** ²² **F** om.; add. sec. **ABD** ²³ **F** *sunt commutata*; corr. sec. **AB** ²⁴ *requiri posse existimetur* **F** *requiratur*; corr. sec. **BD** ²⁵ **BD** *abiente* ²⁶ **F** *inaccessu*; corr. sec. **ABD** ²⁷ **B** *paene* ²⁸ **F** om.; add. sec. **ABD** ²⁹ **F** *quinque*; corr. sec. **BD** ³⁰ **AF** *crassitudine*; corr. sec. **B** ³¹ **F** *undiquaque*; corr. sec. **BD** ³² **A** om.; **AF** *add. quaque*; corr. sec. **BD** ³³ **AF** *add. gurgites fluminis*; del. sec. **BD** ³⁴ **F** *dexterorum*; corr. sec. **ABD** ³⁵ **A** om. ³⁶ **A** *iacent*; **F** *perrecta*; corr. sec. **BD** ³⁷ **F** *nuncupantur*; corr. sec. **ABD** ³⁸ **F** *intimae*; corr. sec. **AB** ³⁹ **F** *et*; corr. sec. **AB** ⁴⁰ **F** *Danubio*; corr. sec. **AB** ⁴¹ **F** om.; add. sec. **ABD** ⁴² **AF** *odore*; corr. sec. **BD** ⁴³ *servandis* **AF** om.; add. sec. **B** ⁴⁴ *optari queant* **AF** *esse possint*; corr. sec. **B** ⁴⁵ **F** *praesidii*; corr. sec. **AB** ⁴⁶ **AF** *sufficiant*; corr. sec. **B** ⁴⁷ *notam marginalem* **F** om.; add. sec. **D** ⁴⁸ **AF** *add. instructum*; del. sec. **B** ⁴⁹ **A** *velificatur* ⁵⁰ **AF** om.; add. sec. **B** ⁵¹ *[...]issimorum virorum monumentis* **AF** *monumentis virorum praeclarorum*; corr. sec. **B** ⁵² *notam marginalem* **F** om.; add. sec. **D** ⁵³ **F** *et*; corr. sec. **AB** ⁵⁴ **F** *pone*; corr. sec. **AB** ⁵⁵ **AB** *suptus*

EQUO AB HOSTE CAPTUS LIBERTATEM
DEIN ASSEQUUTUS AD CAMPUM CAESA
REUM REVERTITUR, AB INCOGNITA LA
TRUNCULORUM TURBA CIRCUMFUSUS,
GLANDE INFELICI FATALITATE PROSTRA
TUS OCCUBUIT 2. MART. ANNO AETAT. 43.

In aditu vero sacrarii, honorarium istud monumentum se offert:⁵⁶

CAROLUS BELGENS S. C. M. VICE
TRIBUNUS, NEC NON GERMANICAE
NATIONIS COMAROMIENSIS FORTA
LITII PRAESIDII PRAEFECTUS, QUI AN.
1642. D. 11. NOV. IN PUGNA SU
PRA⁵⁷ LIPSIAM⁵⁸ PUGNANS⁵⁹ CECIDIT,
ET QUONIAM CADAVER EIUS INTER⁶⁰
OCCISOS NEC AGNOSCERETUR,⁶¹ NEC
REPERIRETUR, NEC AD VIVUM EXPRESSA⁶²
EIUS IMAGO USPIAM INVENIRETUR,
VIRTUTE, ET FORTITUDINE AD LATUS
SUUM STRENUE DIMICANDO⁶³ OCCUM
BENTI HOC MONUMENTUM (uti etiam prius⁶⁴)
POSUIT. IO. CHRISTOPHORUS COMES A PUCHEIM,
COMAROMIENSIS PRAESIDII SUPREMUS
CAPITANEUS.

[p. 201.]
A tergo arae est.

HYBERNA STATIO
CAROLI LUDOVICI STRIK⁶⁵ DE HOFFKIRCHEN⁶⁶
QUI NATUS IN DECEMBRI 1617.
DEFUNCTUS 1692.
HIEMEM⁶⁷ VIXIT ET STETIT
INTRA RUINAS BELLORUM CONTRA VANDALOS
PRO AUSTRIACIS AD EGRAM ET LIPSIAM
OLOMUCIUM⁶⁸ ET BRUNAM
COLLECTA EX INSIGNIBUS MERITIS
VIRTUS

⁵⁶ *honorarium... offert* A om. ⁵⁷ F *dum per*; corr. sec. ABD ⁵⁸ F *Lypsiam*; corr. sec. AB ⁵⁹ F add. *ut*; del. sec. ABD ⁶⁰ F *intra*; corr. sec. AB ⁶¹ F *adgnosceretur*; corr. sec. AB ⁶² F *expressae*; cpr. sec. ABD ⁶³ F *dimicante*; corr. sec. ABD ⁶⁴ F *filius*; corr. sec. AB ⁶⁵ F *Strick*; corr. sec. ABD ⁶⁶ F *Hofkirchen*; corr. sec. ABD ⁶⁷ AF *Hyemem*; corr. sec. B ⁶⁸ F *Olumuczium*; corr. sec. AB

HIC GENERALEM STATIONEM FIXIT
 NUNC SEPULTUS POST FUNERA
 STAT ETIAM NUNC IN EXCUBIIS
 AD INCLAMANDAM PRAETEREUNTIBUS
 TANTI HEROIS IUSTITIAM
 ET MILITIS RELIGIONEM

Fuisse⁶⁹ et *Spaczaiorum*⁷⁰ ex gente, qui munere vice⁷¹ capitanei defunctus *Comaromii*, ex emortuali isthoc indicio existimes:⁷²⁷³ OBIIT MARTINUS SPÁCZAI, DE EADEM ANNO AETATIS 56. AERAE⁷⁴ AUTEM CHRISTIANAE 1650. D. 15. MAIL.⁷⁵ Extra templum in aditu⁷⁶ statua marmorea visitur,⁷⁷ *Martini Niedermair*⁷⁸ de *Rosenheim*, Germanorum in arce hac tribuni, qui mortuus a.⁷⁹ 1565.

PER QUATUOR GETICAS HAC DUXIT⁸⁰ SEDE COHORTES
 LUSTRA SAGO COLUIT CUM PIETATE FIDE

Templum hoc olim, totius oppidi erat,⁸² *parochiale*, sacris,⁸³ cura *PP. Iesuitarum* isthic⁸⁴ administratis:⁸⁵ [p. 202.] quibus, et nunc iidem operantur,⁸⁶ *Patre uno*, seu sacerdote, eam ob rem,⁸⁷ in arce habitante.⁸⁸⁸⁹ Praefuit nuper arci⁹⁰ *Ferdinandus Adalbertus, Dux Lineburgiae, Brunswigiae*,⁹¹ et *Bawern*⁹² *S. R. Im. Princeps, nec non supremus generalis campi marschallus*,⁹³ et rei tormentariae praefectus, nec non⁹⁴ unius pedestris regiminis,⁹⁵ cum praesidii praefecto, ALEXANDRO LEOPOLDO Comite a Castelli Suae Caesariae Regiae Maiestatis Colonello, †qui cum[†]⁹⁶ imperio⁹⁷ *Comaromio*⁹⁸ moderabatur.⁹⁹¹⁰⁰ Praesidium¹⁰¹¹⁰² miles, cum *Hungarus*, tum *Germanus* constituit.¹⁰³¹⁰⁴ illo extus, intus hoc,¹⁰⁵ excubias obeunte,¹⁰⁶ cuius¹⁰⁷ numerus,¹⁰⁸ pro belli pacisve¹⁰⁹ habitu variat.¹¹⁰¹¹¹

sacrorum, in arce, cura, est⁸¹ penes Societatem Iesu.

⁶⁹ A fuerat heic ⁷⁰ F Spaczaionum; corr. sec. AB ⁷¹ F om.; add. sec. ABD ⁷² F existente; corr. sec. B ⁷³ Comaromii... existimes A om. ⁷⁴ DF aere; corr. sec. AB ⁷⁵ AB Mai. ⁷⁶ in aditu F om.; add. sec. AB ⁷⁷ statua... visitur A visitur statua marmorea ⁷⁸ F Niedermaier; corr. sec. ABD ⁷⁹ F om.; add. sec. AB ⁸⁰ A Duxia; F Daxia; corr. sec. B ⁸¹ F fuit; corr. sec. D ⁸² A add. ut cum vulgo exprimamus ⁸³ A add. eius ⁸⁴ A om. ⁸⁵ F add. ante annos 60. dum Belius auctor operis huius posthumi vitam ageret (nota copistae) ⁸⁶ A praesunt ⁸⁷ eam ob rem A om. ⁸⁸ quibus... habitante F om.; add. sec. ABD ⁸⁹ A add. reliqua silentio praeterimus ⁹⁰ praefuit nuper arci A hodie praest praesidio gubernator; F praefuit praesidio Comaromiensi gubernator; corr. sec. BD ⁹¹ F Brunsvigiae; corr. sec. AB ⁹² F Bewern; corr. sec. AB ⁹³ A campimarechallus ⁹⁴ AF om.; add. a nobis ⁹⁵ F add. etiam praesidii Alexandro Leopoldo comite a castelli suae caesariae regiae Maiestatis colonellus, cum praesidii praefecto. (nota copistae) ⁹⁶ AF om.; add. a nobis ⁹⁷ [...] imperio AF om.; add. sec. B ⁹⁸ AF om.; add. sec. B ⁹⁹ B moderantur ¹⁰⁰ cum... moderabatur A coll[...] [...]iter cum est praefectus etiam praesidii Alexander Leopoldus, Comes a Castelli Sacrae Caesariae Regiaeque Maiestatis Colonellus ¹⁰¹ F Praesidiarius; corr. sec. AB ¹⁰² F vero; del. sec. AB ¹⁰³ F om.; add. sec. B ¹⁰⁴ praesidium... constituit A ipsum autem praesidium constituit hodiernum miles cum Hungarus, tum Germanus ¹⁰⁵ intus hoc F hoc intus; corr. sec. BD ¹⁰⁶ AF agente; corr. sec. B ¹⁰⁷ AF om.; add. sec. BD ¹⁰⁸ F horum; del. sec. BD ¹⁰⁹ F pacisque; corr. sec. B ¹¹⁰ F variabat; corr. sec. BD ¹¹¹ F add. NB. sub bello Gallico non solum renovata erat, sed et novis aucta munimentis, sub regimine Francisci I. Imp. Austriae, domus multae coemptae et adiectae, res multos milliones constitit, sed nondum perfecta, et ope [...] quia oportuna quidem ad evitanda damna maiore ex cespite muniente nova et vetera instructa, sed incrementis [...] Danubii aquae alluendo super multum labefactant, semper et novis et novis ac sumptuosius nunc reparationibus opus est (nota copistae)

§. XXV.

Iacobi Tollii,
de Comaromio,
locus,
recitatur:

Arcis memorabilia, TOLLIIUS¹ primo, adtentus² ad omnia viator, facete in litteras retulit. *Oppido*, inquit,¹⁾ Comaromio³ *perlustrato arcem spectatum abii, cui custodiendae sexcentorum tantum nunc militum praesidium sufficere visum. Condita illa est ad confluentes Vagi,⁴ et Danubii, contrario, sed non dissimili alias situ, quo⁵ munimentum Schenckii⁶ apud nos, ad divergia Rheni et Vahalis,⁷ ad caput Insulae Bataviae.⁸ Circumdedit munimentum prius⁹ altero,¹⁰ [p. 203.] quod¹¹ multo amplius est, comes Puchaimius priore¹² bello anno C. N. MDCLXIV. nec ullum hoc firmitus¹³ est, et hactenus invictum. Deducebar¹⁴ perhumaniter¹⁵ a vigiliarum¹⁶ praefecto¹⁷ per¹⁸ omnem arcis circuitum, quatuorque ab eo¹⁹ huius arcis memorabilia referebatur.²⁰ „I. Milites praesidiarios hic panem accipere ad²¹ Tesseram; II. vigiliis agi super²² virgine; III.²³ liberos a militibus procreari super templo:²⁴ ac tandem IV. sed praefandus honos est, onus²⁵ naturae deponi in libram.” *Et in hoc sibi aenigmate mire placent,²⁶ quod, Perillustris Domine, ipsis aliisque explicandum tantisper relinquemus, ne sua Eos voluptate defraudemus.^{27 28} †Ibi his illic† militibus est pro pacis ac belli circumstantiis²⁹ numerus †suae³⁰ cuiusque thesserae† insignibus distinctus. †Unde Virginis sepulchrum est† in ipsis moenibus, de qua multas fabulas †[...]† insistens miles, †vigiliis obit in virgine.† Circuitui³¹ muri, qui templum ambit, casulae desuper aedificatae sunt militum, habitationi destinatae. Tandem fluvius *Vaga*, quae vox *Germanis* denotat libram, ab altera parte munimento huic praeterlabitur, ibique excrementa, sit honos verbo, adsellantium³² militum excipit. †Ita TOLLIIUS† ipse. Neque HENNINIUS,³⁵ diligens epistolarum eius editor, serie commentaria,³⁶ aenigmata haec dimisit:ⁱ *Supra*, inquit, *haec aenigmata sine explicatione proponebantur: sed, ne quid lector peregrine erres,³⁷ eorum lusus peti debet³⁸ ex ambiguitate linguae Germanicae. Per Tesseram in primo hic³⁹ intelligitur bacillus ligneus fissus, sed rursus sibi sic adaptabilis, ut parte utraque coniuncta incisae crenae acceptorum datorumque indices notari possint; altera parte hinc, altera illinc in hos usus servanda; quale lignum***

Henninii,³³ in
eum commen-
tariolus³⁴:

¹⁾ *Epist. Itineraria* V. p. 149.

{§. XXV.} ¹ F *Tollus*; corr. sec. B ² F *adtactus*; corr. sec. B ³ TOLLIIUS 1714. l. c. om. ⁴ TOLLIIUS 1714. l. c. *Wagae* ⁵ TOLLIIUS 1714. l. c. *quo* ⁶ F [...]; add. sec. TOLLIIUS 1714. l. c. ⁷ F [...]*halis*; corr. sec. TOLLIIUS 1714. l. c. ⁸ F *Batavidem*; corr. sec. TOLLIIUS 1714. l. c. ⁹ *munimentum prius* TOLLIIUS 1714. l. c. *prius munimentum* ¹⁰ F add. *prius altero*; del. a nobis ¹¹ quia citatio Tollii in mss. vix legi potest, in margine F add. *ex Tollio describe* ¹² *comes... priore* F [...]; add. sec. TOLLIIUS 1714. l. c. ¹³ *hoc firmitus* F [...]*us*; corr. sec. TOLLIIUS 1714. l. c. ¹⁴ B *Duc[...]* ¹⁵ *invictum... perhumaniter* F *nitum [...]**humaniter*; corr. sec. TOLLIIUS 1714. l. c. ¹⁶ F *vigialiarum*; corr. sec. TOLLIIUS 1714. l. c. ¹⁷ F *praefectis*; corr. sec. TOLLIIUS 1714. l. c. ¹⁸ F om.; add. sec. TOLLIIUS 1714. l. c. ¹⁹ *quatuorque... eo* F *qua[...]*; corr. sec. TOLLIIUS 1714. l. c. ²⁰ F *refert*; corr. sec. TOLLIIUS 1714. l. c. ²¹ *panem... ad* F *pa[...]*; corr. sec. TOLLIIUS 1714. l. c. ²² F *per*; corr. sec. TOLLIIUS 1714. l. c. ²³ *per... III.* F [...]; add. sec. TOLLIIUS 1714. l. c. ²⁴ *procreari... templo* F *pro[...]* *[...]**to*; corr. sec. TOLLIIUS 1714. l. c. ²⁵ *praefandus... onus* F *praefan[...]* *[...]*; corr. sec. TOLLIIUS 1714. l. c. ²⁶ F *placuit*; corr. sec. TOLLIIUS 1714. l. c. ²⁷ *Et in... defraudemus* F om.; add. sec. D et TOLLIIUS 1714. l. c. ²⁸ F [...]*usque eorum sensus [...]*; del. a nobis. sec. D ²⁹ F *circumstantis*; corr. a nobis ³⁰ F *sua*; corr. a nobis ³¹ F *circuitu*; corr. a nobis ³² F *ad sellam trium*; corr. sec. D ³³ F *Honmucii*; corr. sec. D ³⁴ F *comentariolus*; corr. sec. D ³⁵ F *Herminius*; corr. sec. D ³⁶ F *comentariae*; corr. sec. D ³⁷ F om.; add. sec. TOLLIIUS 1714. l. c. ³⁸ *peti debet* F *petibet*; corr. sec. TOLLIIUS 1714. l. c. ³⁹ F om.; add. sec. TOLLIIUS 1714. l. c.

ⁱ *Vide* TOLLIIUS 1714. p. 236.

*Germanis Belgisque Kerbstock (Kersstok) dici solet. In II. phallicae nequitiae ambiguitas latet in Germanico:*⁴⁰ *Schildwacht*⁴¹ *stehen auff einer*⁴² *Jungfer. [p. 204.] in III. notandum casulas aliquot militum inaedificatas fornicibus templi, quod vallo subiicitur: hinc vesticontubernia super loco tam sacro fieri necesse est. ad IV. facit sola ambiguitas vocis Germanicae Wage, quae ibi fluvii nomen et apud Germanos librae est.*⁴³ *Omnino, Germanis*⁴⁴ *debentur, atque horum linguae, †iucunda†*⁴⁵ *haec aenigmata: quippe ignota Hungaris; si forte illud excipias,*⁴⁶ *quod secundo loco relatum est, et †ea re petitem†*⁴⁷ *est, neque enim phallicae nequitiae commentum est, sed eius propugnaculi haud obscurum incidium, in quo simulacrum illud virginis, cuius semel iterumque meminimus, collocatum visitur: ut ergo vigilias in virgine obire idem sit Comaromiensibus, quam virginem illo munimento excubare vigilareque. Ceterum illa de libra et de templo, ludis †genialibus servato†*⁴⁸ *dicterio, sive forte fortuna, sive consilio, abrogatis dudum evanuerunt. Quae porro in area castrorum TOLLIIUS,*^{s.)}ⁱ *memorat. In arcis area monumenta*⁴⁹ *illa antiqua vidi cum inscriptionibus, quarum exempla Eduardus Brounius, Anglus, in Itinerario suo publicavit: unam alteramve*⁵⁰ *ex his ab amico acceptam in meis ego ad Ausonium Notis posterioribus iam olim vulgavi; nunc autem accuratius*⁵¹ *cum ipsis lapidibus contuli et correxi. Sed non est opus, quidquid haec inscriptionum est, ab AUSONIO consulari poeta, quam erudite TOLLIIUS recensuit, mutuari. Exstant in*⁵² *Epistola Itineraria VI. t.)*ⁱⁱ *sed duae admodum, quas Mantisae*⁵³ *loco, huic, de Comaromio commentationi, eruditorum in gratiam placuit adtexuisse. Ita vero ille:*ⁱⁱⁱ *Adiungam itidem duas alias,*⁵⁴ *quarum exemplum amicus quidam subministravit, qui eas viderat, et descripserat. Inventae fuerant*⁵⁵ *inter Comaromium et Arrabonem,*⁵⁶ *(immo Strigonium)*⁵⁷ *in Hungaria, cum anno N. C. MDCXLV. [p. 205.] Illustrissimus comes Puchaimius,*⁵⁸ *Comaronii Praefectus, ad resarciendos oppidi muros, aliquot*⁵⁹ *fossores eruedis dirutae*⁶⁰ *quondam in vicinia urbis ruderibus immitteret.*⁶¹ *Earum prior haec*⁶² *est.*⁶³^{iv}

*Reliqua
Tollii verba,
de inscriptionibus,
in
arcis area,
visis.*

s.) Ibidem pagina 149.

t.) [TOLLIIUS 1714. pp. 244–245.]

⁴⁰ *Bacillus... Germanico* **F** om.; add. sec. TOLLIIUS 1714. l. c. ⁴¹ **F** *Schildwacht*; corr. sec. TOLLIIUS 1714. l. c. ⁴² *stehen... einer* **F** om.; add. sec. TOLLIIUS 1714. l. c. ⁴³ *in III... libra est* **F** *Ex Tollio usque "ibi fluvii nomen [et apud Germanos li]brae est" exscribendum*; quae uncis inclusa sunt, add. sec. TOLLIIUS 1714. l. c., atque pars desiderata indidem a nobis inserta ⁴⁴ **F** [...] *paris*; corr. sec. **B** ⁴⁵ **F** [...] *]; corr. sec. B* (lectio incerta) ⁴⁶ *omnino... excipias* **F** om. add. sec. **BD** ⁴⁷ *ea re petitem* **F** *e repetitem*; corr. a nobis ⁴⁸ **F** *terrato*; corr. a nobis ⁴⁹ **F** *munimenta*; corr. sec. TOLLIIUS 1714. p. 149. ⁵⁰ TOLLIIUS 1714. l. c. *alteramque* ⁵¹ **F** *acuratius*; corr. sec. TOLLIIUS 1714. l. c. ⁵² *exstant in* **F** *exstat*; corr. a nobis ⁵³ **F** *mansissae*; corr. sec. **D** ⁵⁴ **F** add. *inscriptiones*; del. sec. TOLLIIUS 1714. p. 244. ⁵⁵ *inventae fuerant* **F** om.; add. sec. TOLLIIUS 1714. l. c. ⁵⁶ **F** *Arabonem*; corr. sec. TOLLIIUS 1714. l. c. ⁵⁷ insert. a Belio ⁵⁸ **F** *Puchheim*; corr. sec. TOLLIIUS 1714. l. c. ⁵⁹ **F** *aliquod*; corr. sec. TOLLIIUS 1714. l. c. ⁶⁰ **F** *diruendae*; corr. sec. TOLLIIUS 1714. l. c. ⁶¹ **F** *immitteret*; corr. sec. TOLLIIUS 1714. l. c. ⁶² **F** *hecce*; corr. sec. TOLLIIUS 1714. l. c. ⁶³ **F** add. *diese unsin (?) wird ges[...]
chen werden* (nota copistae)

ⁱ *Locum in nota s.) citatum vide in TOLLIIUS 1714. p. 149.*

ⁱⁱ *Nota t.) in manuscriptis vitiatas desideratur (nonnisi signo eius relicto); quae ideo a nobis creata, sec. TOLLIIUS 1714. pp. 244–245. (Hic enim verba Tollii, quae infra citantur, legere potes.)*

ⁱⁱⁱ *Vide notam nostram priorem.*

^{iv} *In opere Tollii hic imago ponitur aeri incisa illius monumenti. Vide TOLLIIUS 1714. p. 244. In ms. D hoc loco quid scribatur, perlegi non potest; haud vero scio an eandem imaginem huc inseri Belius voluerit, uti etiam alibi iconibus aliunde assumptis in opere suo utitur. Quae cum ita sint, iconem illam hic apponere nobis visum.*

de lucerna
ardente, in
Romana
tumba reperta,
fabellae.⁶⁴

de ea
Henninii
sententia.⁷⁰

Reperta in hoc sepulcro⁶⁵ lucerna ardens, quae ad primum aeris sensum exstincta est. Cadaver quoque, ut adparebat⁶⁶ integrum, mox ubi contigere, in pulverem dilapsus est. Credo fabellas TOLLIO amicum⁶⁷ narravisse tralatitias, quas miror tot viris doctis potuisse persuaderi; neque cadavera, sed cineres crematorum funerum istiusmodi tumbis condidisse Romanos constat:⁶⁸ quod recte⁶⁹ et magna adcuratione HENNINIUS,^{a.)}ⁱ ad hunc locum adnotavit. Pergit noster:ⁱⁱ *Lapides sepulchrum constituententes erant quatuor quadrati, in se invicem compacti, viridique⁷¹ bitumine, ad defendendum aërem, commisi,⁷² adeo duro, ut mal-leorum ictibus resisteret. Supra inscriptionem, ad manum dextram, caput viri; ad sinistram, feminae, infra, duo infantes, et⁷³ in medio, hominis figura cubantis, ex⁷⁴ inflexo cubito,⁷⁵ in librum innitentis, conspiciebantur.⁷⁶ Alteri lapidi, qui capiti obiectus,⁷⁷ eques⁷⁸ cum armigero insculpti erant. Sed eccum alteram inscriptionem:*

D.⁷⁹ M.
M. VAL. VALERIANI 7.⁸⁰ LEG.
IIII. FL. VIXIT. ANNIS XLII.
ET. M. VAL. ULPIO. EQ. PU
BL.⁸¹ FIL. VIXIT. ANNIS LVIII.⁸² SIMU
L. CONDITIS. ULPIA. PARA
TIANE.⁸³ MARITO. ET. FILIO.
ET. VALERIA. VALERIA. FILIA
HEREDES. F. C.^{b.)}ⁱⁱⁱ⁸⁴

a.) Lege commentationem eius p. 253. et seq.

b.) Legitur haec inscriptio apud *Eduardum Brown*, *Hodoporic Lib. II. Part. II. Cap. IV. pag. 107.* versionis *Germanicae*, ubi et aliam legas.

⁶⁴ notam marginalem F om.; add. sec. D ⁶⁵ F *sepulchro*; corr. sec. TOLLIUS 1714. p. 245. ⁶⁶ TOLLIUS 1714. l. c. *apparebat* ⁶⁷ F om.; add. sec. D ⁶⁸ F om.; add. sec. D ⁶⁹ F *recta*; corr. sec. D ⁷⁰ notam marginalem F om.; add. sec. D ⁷¹ D *undique* ⁷² D erronee iterum add. *ad defendendum aërem*; del. sec. TOLLIUS 1714. l. c. ⁷³ F om.; add. sec. TOLLIUS 1714. l. c. ⁷⁴ D *ut* [?] ⁷⁵ F *cubitu*; corr. sec. TOLLIUS 1714. l. c. ⁷⁶ F *conspiciebatur*; corr. sec. TOLLIUS 1714. l. c. ⁷⁷ F *add. erat*; del. sec. TOLLIUS 1714. l. c. ⁷⁸ F *equus*; corr. sec. TOLLIUS 1714. l. c. ⁷⁹ D B.; corr. sec. TOLLIUS 1714. l. c. ⁸⁰ F om.; add. sec. TOLLIUS 1714. l. c.

ⁱ *Locum in nota a.) citatum vide in TOLLIUS 1714. pp. 253–254.*

ⁱⁱ *Vide TOLLIUS 1714. p. 245.*

ⁱⁱⁱ *Locum in nota b.) citatum vide in BROWN 1686. pp. 107–108. (Inscriptio, quae a Tollio citatur, in p. 108. reperitur.)*

[p. 206.] Hactenus de *Comaromio*, cui nos perpetuam⁸⁵ virginitatem non minus a *Turcis*, et horum insidiis, quam aperta compressorum vi ex animo comprecamur.

II. *Castellum* CSICSO¹

Est insigne domicilium in fine vici eius² nominis septentrionali, quod³ comes *Stephanus Zichy* sumtu⁴ haud exiguo, aedificio quadrato, seculo superiore⁵ excitavit. In duas⁶ id contignationes⁷ erigitur,⁸ conclavibus, supra et infra capacibus.⁹ His supereminet, turris seu specula, prospectus magis, quam ornamenti gratia. Totum aedificium muro incingitur, forma quadrangula, turriculis, singulos angulos, tenentibus, quibus a tergo est, hortus, olim non plane agrestis. Avocamenta is, suppeditabat heris,¹⁰ dum hic tempestive diversabantur.¹¹ Est hodieque, in *Zichiae* gentis¹² potestate.¹³

Csicsó castel-
lum, Stephani
Zichy opus,
commode
excitatum.

III. *Castellum* VIZ-VÁR¹

seu

KESZEG-FALVA²

Erat olim, valida, neque informi structura in confluenta *Dudvági*,⁴ et *Danubii*, uno miliari supra *Comaromium*, et quoniam amne⁵ utrinque exundante, saepe aquis⁶ circumfundebatur,⁷ *Viz-várum*,⁸ quod *aquaticam arcem* significat, nomen accepit.⁹ Quadrata et hoc fabrica, sed¹⁰ ampliori paullo¹¹ aedificio porrigebatur, laetoque hinc *Ujvarinum*,¹² et *Strigonium*, illinc *Comaromium* versus, usque ad *Pannonium*¹³ montem adspectu¹⁴ eminebat. Itaque tempestatibus *Turcicis*, commodum *Christiani* militis excubiis¹⁵ praebeuit hospitium; sed eadem etiam [...]¹⁷ manetque adhuc triste rudus iniuriis.¹⁸ Possidetur autem a successoribus *Maszlikianis*¹⁹ iure haereditario. [p. 207.]

Viz-Vár,³
commodum
bellis Turcicis
castellum:

nunc, iniuriis
belli, in ru-
dus¹⁶ versum.

⁸¹ DF *P.V.B.I.*; corr. sec. TOLLIVS 1714. l. c. ⁸² F $\wedge$ III.; corr. sec. TOLLIVS 1714. l. c. ⁸³ DF *paratiana*; corr. sec. TOLLIVS 1714. l. c. ⁸⁴ in nota b.) *hodoporici* F *hodo poriti*; corr. sec. D ⁸⁵ F *peppetuum*; corr. a nobis {II.} ¹ F *Csicsó*; corr. sec. AB ² F *eiusdem*; corr. sec. AB ³ A add. *illustrissimus* ⁴ AF *dum viveret*; corr. sec. B; pro *comes Stephanus Zichy sumtu* A *illustrissimus, dum viveret, comes, Stephanus Zichi sumptu* ⁵ F *superiori*; corr. sec. AB ⁶ A *unam* ⁷ AB *contignationem* ⁸ F *eripitur*; corr. sec. AB ⁹ D om.; A add. *et spatiosis quibus* ¹⁰ F *horis*; corr. sec. B ¹¹ F *divertebantur*; corr. sec. B ¹² in... *gentis F Zichiae gentis in*; corr. sec. BD ¹³ *olim... potestate* A *diverticula comitis, dum adesset, haud indignus. Subest nunc C. Francisco Zichi* {III.} ¹ F *Vizvár*; corr. sec. ABD ² F *Keszegb-falva*; corr. sec. ABD ³ F *Vizvár*; corr. sec. D ⁴ AF *Dudvági*; corr. sec. BD ⁵ AF *rivo*; corr. sec. B ⁶ F *illud*; corr. sec. B ⁷ AF add. *merito*; del. sec. BD ⁸ A *Viz-varum*; F *Vizvárurum*; corr. sec. BD ⁹ *quod... accepit* A *nomen accepit*; F *nomen accepit, quod aquaticam arcem significat*; corr. sec. BD ¹⁰ AF om.; add. sec. BD ¹¹ F *paulo*; corr. sec. AB ¹² F *Ujvarum*; corr. sec. ABD ¹³ F *Pannoniae*; corr. sec. B ¹⁴ AF *aspectu*; corr. sec. BD ¹⁵ *Christiani... excubiis* AF *excubiis Christiani militis*; corr. sec. BD ¹⁶ F *rudum*; corr. sec. D ¹⁷ [...] F *detrustum* [!] *occasione*; A *corrui occasione*; corr. sec. B ¹⁸ *triste rudus iniuriis* F *desolatum et omnibus tempestatibus expositum*; A *desolatum et omnib[...]* *tempestatibus expositum iniuriis*; corr. sec. B ¹⁹ F *Maszlikaianis*; corr. sec. B

SECTIO II.

DE

*Unica Libera Regiaque Urbe¹ Processus Comaromiensis
Comaromio²*

PROOEMIUM

Parcus est Processus hic urbium atque³ oppidorum, quod nos non⁴ priscis tantum bellorum motibus, iis⁵ potissimum, quos *Matthaeus⁶ Trenchiniensis⁷* acerrimus cum CAROLI I. aemulus⁸ tum VENCESLAI Bohemi [...]⁹ hac regione ultra tria lustra ediderat, sed recentioribus simul conversionibus nihil dubitamus adtribuere. Sunt vero insulano isto¹⁰ angulo tria, inde a retrusa illa regum Hungariae aetatae, partim in diplomatibus, partim in historia celebrata, nempe: *Comaromium, Nagy Megyer, et Gutta*, sed multum situs, fortunarum, incolarum virtute¹¹ atque aedificiorum mole ab invicem discriminata. Nunc, quia¹² dum¹³ haec ultimis curis recognoscimus, in liberis atque regiis urbibus,¹⁴ benignitate MARIAE THERESIAE reginae clementissimae, relatum est Comaromium,¹⁵ id primum excutiemus; oppida, quae restant, postea.¹⁶

De

*Libera Regiaque Civitate¹⁷ Comaromioⁱ*S Y N O P S I Sⁱⁱ

Urbsne Comarom an castrum sit antiquius: Prima in Caroli I. diplomate oppidi mentio: Fata oppidi et arcis connexa fuere: eius cladis primaevae: Caroli I. in oppidum benignitas: cuius conversiones regio diplomate expromuntur. .... §. I.

Thomae Strigoniensi praesuli, partium suarum studiosissimo: castrum, oppidum cum Comitatu universo donat Carolus: in eam rem diploma amplissimum. .... §. II. Auctoris de diplomate hoc disquisitio: coronatio Caroli extra ordinem, et peregrino dia-

{Sect. II.} ¹ unica... urbe C oppidis ² CD om. ³ urbium atque om. C ⁴ quod nos non F quae; corr. sec. C ⁵ iis F om.; add. sec. C ⁶ F add. potissimum; del. sec. C ⁷ C Trenchiniensis ⁸ D [...]; F om.; add. sec. C ⁹ C [...]; D sat[...]; F aemulis ¹⁰ insulano isto F isto insulano; corr. sec. CD ¹¹ F virtus; corr. sec. C ¹² F quidem; corr. sec. D ¹³ F om.; add. sec. D ¹⁴ urbibus F om.; add. a nobis ¹⁵ nunc quidem... Comaromium C om.; in D in margine ponitur ¹⁶ id primum... postea C videamus singula ¹⁷ Libera Regiaque Civitate C oppido; civitate D Urbe

ⁱ De Civitate Komárom praeter manuscripta C, D et F etiam in mss. A et B descriptio legi potest (licet singula eorum ob aquam ex magna parte corrupta). Ex ms. C vero a Belio scripto luculenter apparet, textum Matolaianum, quod in A et B legitur, a Belio transformatum, locupletatum et stylo suo accommodatum; sicut apud descriptionem castris Comaromii vidimus. Quamobrem varias lectiones inter textus manuscriptorum AB et CDF plane inter se differentes annotare prorsus inutile supervacaneumque habuimus; nonnisi cum textu manuscriptorum AB adhibito textus mss. CDF fragmentosus mendosusve reparari posset, iis in auxilium advocatis.

ⁱⁱ Synopsis concinnata est a nobis sec. notas marginales.

demate quando facta: Timonis ex Raynaldo sententia disputatur ab auctore: atque definitur: Comaromium Carolus redemit abs Thoma. .... §. III.

Ludovici post Carolum erga Comaromium benignitas: Mariae et Sigismundi favor: Elisabetha, Alberti vidua illustre facit oppidum: Matthias Corvinus praecipue: novis iuribus donat oppidum Ferdinandus I., arcis olim obnoxium: hinc oppidanorum consequutae sint iniuriae: Instauravit Carolus VI. Comaromii privilegia. .... §. IV.

Fata oppidi supparis fortunae cum arce fuisse: Pighii de itinere Comaromiensi Caruli Iuliaci factus locus. Comaromii oppidi iuxta et castris qui tunc fuerit habitus? Ingressus Caruli in oppidum: ferum inibi spectaculum, capita nimirum Turcarum palis affixa: Cuius moris origo a Turcis ad Christianos dimanavit: Prima Caruli post ingressum occupatio: arcem lustrat. .... §. V.

Quae postea oppidi fuerit fortuna? infestabatur subinde a Turcis: exurebatur a Braunio arcis praefecto, Sinano ad obsidionem adventante: exurebatur a Braunio arcis praefecto, Sinano ad obsidionem adventante: recreantur post victoriam Strigoniensem, et recuperatum Iaurinum. .... §. VI.

Incrementorum Comaromii obices: principum Transilvaniae in Hungariam impressiones: Turcicorum praesidiorum vicinia: nemo ad ius civitatis ideo admissus, nisi militari simul sacramento se obstringeret: eius instituti successus varii: inficeta, tristis cuiusdam eventus, narratio. .... §. VII.

Oppidi arcisque ex ipso bello accessiones: donec Turcae ad obsidendam Viennam proficiscerentur: oppidum postea: atque in primis civium mores, laetos et hilares: Virginum apud Comaromienses paucitas, observata Tollio; et huius causae: cuius de viduis huiatibus sententia. .... §. VIII.

Aedes sacrae Comaromiensium designantur: S. Andreae moles solida et elegans: instaurarunt eam oppidani, tamquam aedem parochialem: turris, quae templo adstructa est, celsitas: Hodie cum parochiae iuribus perpetuis PP. Societatis Iesu attributum est: D. Iohannis Chrysostomi aedes altera, aequae Iesuitis tradita: PP. Societatis Iesu, Comaromium immigratio, et huius successus: Franciscanorum templum et coenobium: Ordinis SS. Trinitatis huc delati historia: S. Rosaliae aedes ob pestem averruncatam posita: Rascianorum templum. Colossus SS. Trinitati in foro erectus. .... §. IX.

Aedes oppidi privatae: forum publicum: vicorum nomina et procursus: domus publicae: Pharmacopoea invisa antehac civibus: oppidi incrementa frequentia incendia deterrunt. .... §. X.

Incolarum frequentia: Horum praecipui sunt Hungari, post hos Germani, post hos Rasciani: feminarum e vulgo cultus: lautiorum item: pinsendi panis artificium feminae civicae suum fecere: quam mercem venundant: virorum occupatio varia: mercaturae in his studia fructuosa: artes sedentariae: piscaturae laus Comaromiensium propria: universim ad rem faciendam sunt adtenti. .... §. XI.

Nundinae oppidi annuae: quibus diebus concelebrentur, quaque et hominum, et mercium copia: diversissima nundinatorum studia: Ruris Comaromiensium angustia, et situs omnibus obnoxius. .... §. XII.

Magistratus in oppido degentes: provincialis: militaris, a rege deligi solitus: senatus civicus oppido adtendens: ex Caroli I. privilegio et legitur, et res administrat: magna id quidem providentia, ne vel provinciales vel militares magistratus offendant. .... §. XIII.

§. I.

*Urbsne
Comarom
an castrum sit
antiquius:*¹

*Prima in Ca-
roli I. diplo-
mate oppidi
mentio:*¹⁰

*Fata oppidi et
arcis connexa*¹¹
*fuere: eius cla-
dis primae-
vae.*¹²

*Caroli I.
in oppidum
benignitas:*¹⁵

*cuius conversi-
ones regio
diplomate*²³
expromuntur.

Urbs est² castro cognomini³ adfinis,⁴ sed an haec illo antiquior?⁵ definitu est difficile. Sunt, qui illic primitus sedisse⁶ aiunt, ubi nunc arx dominatur, qua mole ac operibus in-
crescente submotum sit altius. In diplomatibus castrum antiquior, quam oppidi est men-
tio. Advertimus id supra, cum BELAE IV. tabulas exponeremus, [p. 208.] quibus *castrum
Comarum* e Iudaeorum vindicatum potestate et⁷ a regina MARIA comiti *Valthero* ven-
ditum, eique a rege donatum adfirmabatur. Nulla hic oppidi, sed solius admodum ca-
stri, et quae ad hoc adtinebant, villarum habebatur mentio: ut⁸ proclive sit existimare,
nondum ea tempestate oppidi vocabulo insignitum fuisse *Comaromium*; vicus forte fuit,
tametsi copiosus iam †[...]⁹ habitu, ad colendum sic satis opportunus. Primus, quod
memini, *Carolus Robertus* fuit, qui oppidi, imo civitatis nomine locum honestavit, in eo
diplomate, quo castrum et huius ditionem universam *Thomae* archiepiscopo *Strigoniensi*
contulit. Alioquin ita existimo, oppidi et arcis origines aetatis fuisse eiusdem; quas quia
illic coniectando indagavimus, supervacaneum fuerit hic loci recognoscere denuo. Fata
certe et conversiones arcis atque oppidi ita fuere connexa,¹³ ut quotiescunque periclitat-
batur oppidum, simul in arcem discrimen vocaretur, superque militum praesidiariorum
accesserit clades. Nam *Matthaeo Trenchiniensi* hac ora contra¹⁴ CAROLUM I. et archiepi-
scopum THOMAM extra omnem modum saeviente, inflicta oppido tunc est, cum is di-
nastiam omnem dirum in modum subiugaret. Neque fieri potuit aliter, quam ut tunc
quoque laceraretur oppidum, quando *Austriae* dux, *Carolo* opitulaturus, *Comaromium*
obsedit, arcemque *Comaromiensi* opressa ultra omnem modum obsidione extorquet, re-
gique prorsus vindicavit. Atque haec¹⁶ ea tempestate¹⁷ evenerunt, cum¹⁸ adhuc †nec tunc
[...] fuit *Comaromium*. † Favit postea optimus rex CAROLUS oppido non minus, quam arci.
Nam uti hanc ab impressionibus hostium tutam praestabat, milite praesidiario pro tem-
porum habitu communiebat, ita¹⁹ civitatulam, impertitis partim, partim²⁰ confirmatis,
quae a priscis regibus habebant, privilegiis, ornavit. [p. 209.] †BELAE IV. tempore, et
quae Iudaeis isthic dominantibus fata²¹ subierit, † in arcis historia recordabamur. Nunc
operae pretium est meminisse, quid cum castro iuxta et oppido sub CAROLO I. gestum
sit, et quae ei tunc²² dignationis facta fuerit accessio. Nequivimus vero dignissimam
memoratu rem sive ad fidem faciendam aptius,²⁴ sive ad²⁵ expromendas totius negotii
caussas accommodatius meminisse, quam si diploma dederimus regium, quod THOMAE
Strigoniensi praesuli cum arcis et oppidi possessione indulserat.

{§. I.} ¹ marginem om. C; in F quasi pars textus esset reperitur ² *urbs est* C *oppidum*; F om.; add. sec. D
³ F *cognomine*; corr. sec. CD ⁴ C *adfine*; F *affinis*; corr. sec. D ⁵ *haec illo antiquior* C *istud illo antiquius*
F *urbs Comarom an castrum sit*; corr. sec. D ⁶ F add. *nunc*; del. sec. CD ⁷ C *atque* ⁸ F *et*; corr. sec. CD
⁹ F om.; add. sec. D ¹⁰ marginem om. C ¹¹ F *conversa*; corr. sec. D ¹² marginem om. C ¹³ F *contexa*;
corr. a nobis ¹⁴ F om.; add. sec. D ¹⁵ marginem om. C ¹⁶ F *nec*; corr. sec. C ¹⁷ *ea tempestate* C *tunc*
¹⁸ F *eum*; corr. sec. C ¹⁹ F om.; add. sec. D ²⁰ F om.; add. sec. D ²¹ C add. *tunc* ²² F om.; add. sec. C
²³ *regio diplomate* F *regia diplomata*; corr. sec. D ²⁴ F om.; add. sec. C ²⁵ F om.; add. sec. C

§. II.

Fuerat THOMAS toto eo tempore, ex quo tiaram adierit *Strigoniensem*, partium CAROLI et fautor et vindex obstinatissimus. Bello propterea a *Matthaeo* impetitus, adeo¹ nihil a fidei, qua in regem fuit, integritate remisit, ut visus sit etiam novos subinde spiritus ex iniuriis saevissimi hominis concepisse, ad regis dignitatem eo maiori cura, studio atque constantia² defensandam.³ CAROLUS ergo, uti gratiam referret THOMAE, proluxa benignae⁴ voluntatis significatione, castro eum, oppido, atque comitatu *Comaromiensi* donandum existimavit. Ad manus sunt tabulae ex membranarum *authenticis* depromptae, quas ideo hic intertexemus, ut et temporibus illis lucem fenerentur, et collustrent privatas res *Comaromiensum*.⁵ Sunt vero huius argumenti:ⁱ

KAROLUS *Dei gratia Hungariae,*ⁱⁱ *Dalmatiae, Croatiae, Ramae, Serviae, Galliciae, Lodomeriae, Cumaniae, Bulgariaeque rex, omnibus quibus praesentes ostenduntur, tam praesentibus,*⁶ *quam futuris, salutem in Domino sempiternam. Ad universorum notitiam harum serie volumus pervenire, quod venerabilis pater dominus Thomas Dei gratia archiepiscopus Strigoniensis, locique eiusdem [p. 210.] comes perpetuus, dilectus et fidelis noster ad nostram accedens praesentiam exhibuit nobis patentes litteras nostras super donatione sibi et Sanctae Strigoniensi Ecclesiae⁷ Castri et districtus Kumáriensis⁸ per nos facta concessas, petens nos cum instantia, ut easdem in formam privilegialem redigi faceremus; quarum tenor talis⁹ est: Nos Karolus Dei gratia rex Ungariae significamus tenore praesentium quibus expedit universis, quoniam is gradus caeteros excellentius antecedit, quem labor prolixior et stipendia longiora fecerint anteire, et rursus is donationum praerogativa debet gaudere, quem fidelitatis certamen attollit, et ingens commendat excellentia meritorum; hinc est, quod nos attendentes fidelitates, fideliumque servitiorum merita, Venerabilis Patris Domini Thomae per eandem¹⁰ Archiepiscopi Strigoniensis locique eiusdem comitis perpetui, quibus adhuc cum in minoribus ministraret, incipiens primo tempore nostrae pueritiae, in Apulia nobis existentibus, tam apud sedem apostolicam, quam penes barones regni Ungariae procurans de nostro introitu in regnum Ungariae plurima servitia fecit, et demum a toto eo tempore, quo in regnum nostrum Ungariae jure geniturae¹¹ nobis debitum intravimus,¹² quando¹³ fere omnes barones regni, vel maior pars nos pro domino naturali recognoscere renuebant; tum in legationibus tum in aliis servitiis et negotiis nostris procedendo se, sua, ac suorum fortunae casibus exponendo continuos labores et sollicitudinum curas ac perplexitates, et adversitatum amfractus et controversiarum strepitus perpaciendo,¹⁴ et alia quam plurima, quae per singula longum esset enarrare, pro nobis tolerando, se studuit nobis reddere gratiosum, et subsequenter dum in apicem suae [p. 211.] dignitatis exstitit assumptus, eo ferventius, quo devotius, quam prius in promotione nostri regiminis idem Venerabilis Pater exstitit sollicitus, ceteros¹⁵ barones et potentiores aemulos nostros, nunc lenibus inductionibus, et*

Thomae Strigoniensi praesuli, partium suarum studiosissimo:

castrum, oppidum cum Comitatu univ-erso donat
Carolus:

in eam rem diploma amplissimum:

{§. II.} ¹ F *ideo*; corr. sec. C ² F *constantiam*; corr. sec. C ³ C [...]*ndam* ⁴ F *benigne*; corr. sec. C ⁵ *collustrent... Comaromiensum* F *et privatas Comaromiensum res collustrent*; corr. sec. C ⁶ *tam praesentibus* F om. ⁷ D *Strigoniensis Ecclesiae*; F *Ecclesiae Strigoniensi*; corr. sec. Dipl. cit. ⁸ Dipl. Cit. *Kumariensis* ⁹ *tenor talis* D *tenoralis* ¹⁰ Dipl. cit. *eandem* ¹¹ F *geniture*; corr. a nobis ¹² D *introitum* ¹³ DF *quin*; corr. sec. Dipl. cit. ¹⁴ Dipl. cit. *perpaciendo* ¹⁵ D *contra*; F *circa*; corr. sec. Dipl. cit.

ⁱ *Diploma, quod infra a Belio citatur, a Carolo I. die 2. Aug. 1317. Thomae archiepiscopo indultum est. Cuius photographiam vide in MNL OL DL-DF nr. 248545.*

ⁱⁱ *In ms. C post verba prima Belius diploma transscribere desivit, nota copistae addita: „... gefolget.“*

fidelibus persuasionibus, nunc consiliis et admonitionibus paternalibus et ecclesiasticis summae instantiae opera laborando, et cum per hanc viam procedendo ipsos contumaces inveniret, nec se posse sic proficere apud ipsos crederet, eo, quod hos¹⁶ summa pertinacia obstinatos revocare nequirit, gladium ecclesiasticum exerens de clave Christi clavam feriendi ecclesiasticam¹⁷ praeeparans, modo per se, modo per suos suffraganeos et alios Ecclesiarum praelatos suos subditos, ipsos nostros aemulos et rebelles procellere nisus extitit, et ipsorum feritatem censura ecclesiastica innodare, qui quidem aemuli nostri, eo praetextu peius priore fauces suae asperitatis contra ipsum dominum archiepiscopum et suam ecclesiam adeo inhyassent,¹⁸ quod per dampna,¹⁹ rerum spolia, et combustiones oppidorum, destructiones et dirutiones castrorum suorum intolerabiles,²⁰ persecutiones personarum, et mortes hominum et alias depopulationes, et desolationes possessionum, execrationes et profanationes ecclesiarum iurisdictioni suae subiectarum, afflictionem afflictionum inaniter addendo, ipsam sanctam ecclesiam Strigoniensem matrem videlicet ecclesiarum aliarum²¹ Hungaricarum²² ad extremae exinanitionis et quidem²³ irreparabilis²⁴ desolationis obprobrium deduxerunt, ipse autem dominus Archiepiscopus sic constanter et perseveranter in promotione nostri regiminis perduravit, quod ipsum non rerum dampna,²⁵ non vastus possessionum, non depopulationes villarum, profanationes ecclesiarum, [p. 212.] nec mortis minae, non²⁶ excidia hominum, aut sanguinum effusiones, vel membrorum mutilationes, non²⁷ aliorum periculorum terrores, quae in quemlibet constantem virum possent cadere, ab huiusmodi bonae operationis proposito ipsum potuerunt revocare, aut etiam immutare, quo minus iustitiae tramite procedendo sic tulit crucem suam, et viam nostram nunquam dereliquit, sed semper metu aliquo non obstante, intrepide extitit, prosecutus; tandem cum post haec sudoribus tantis sui laboris,²⁸ in facto nostri regiminis proficere incepisset, facta convocazione universorum praelatorum suorum suffraganeorum, ac aliorum et baronum regni nostri fidelium, primo videlicet tempore²⁹ Domini Gentilis tituli Sancti Martini in montibus presbyteri cardinalis, Apostolicae Sedis legati de latere missi, quia corona sancti regis Stephani progenitoris nostri, qua de more gentis Ungaricae reges Ungariae solent coronari, per infideles illicitos detentores rapta detinebatur, nova corona specialiter pro nobis fabricata, per eundem dominum legatum benedicta, et autorisata³⁰ per ipsum dominum Thomam archiepiscopum juxta consuetudinem regni nostri approbatam et constitutionem ab ipso domino legato tunc³¹ de novo editam, quae habet, ut non nisi honorem nostrae coronationis nos et nostri successores per ipsum archiepiscopum sumptumeremus,³² quemadmodum ceteri reges nostri antecessores habuerunt solium regale conscendentem, ipso novo diademate extitimus coronati, et licet huiusmodi coronationis modus sufficiens extitisset, tamen ut opinioni gentis Ungaricae satisfaceret, et ut scandalum de medio vulgi tolleretur, recuperata et rehabita per sollicitam curam³³ eiusdem Domini Archi-Episcopi ipsa sacra corona ab illicitis detentoribus, rursus in loco debito, videlicet in Alba Regali, ubi solitum est ab antiquo reges Ungariae coronari, facta convocazione universorum praelatorum, baronum

¹⁶ quod hos **D** quod his **F** qui hi; corr. sec. Dipl. cit. ¹⁷ feriendi ecclesiasticam **F** ecclesiasticam fiendi; corr. sec. **D** et Dipl. cit. ¹⁸ **D** inhyassent **F** vexassent; corr. sec. Dipl. cit. ¹⁹ **F** dampna; corr. sec. **D** et Dipl. cit. ²⁰ **DF** intolerabiles ²¹ ecclesiarum aliarum **F** aliarum ecclesiarum; corr. sec. **D** et Dipl. cit. ²² **F** Ungaricanarum; corr. sec. **D**; Dipl. cit. Ungaricarum ²³ extremae exinanitionis et quidem **F** extrema excruciantibus, et quia; corr. sec. **D** et Dipl. cit. ²⁴ **F** irreparabilis; corr. sec. **D** et Dipl. cit. ²⁵ **F** dampna; corr. sec. **D** et Dipl. cit. ²⁶ Dipl. cit. nec ²⁷ **F** nec; corr. sec. **D** et Dipl. cit. ²⁸ **F** laboribus; corr. sec. Dipl. cit. ²⁹ **F** om.; add. sec. **D** et Dipl. cit. ³⁰ **F** autorisata; Dipl. cit. auctorizata; corr. a nobis ³¹ **D** nunc ³² sic in Dipl. cit.; **D** supermeremus (?) **F** summeremus ³³ **F** curam; corr. a nobis

fideliū regni nostri, observataque solemnitate consueta, et a progenitoribus nostris constituta, solium nostri regiminis conscendimus, et de manibus eiusdem domini Thomae Archiepiscopi diademate regio videlicet eadem sacra corona denuo extitimus coronati. Et quia bona consuetudo, et approbata, iuri consona, rationique consentanea habet, ut reges tempore suae coronationis et intronizationis in recognitionem divini mysteriae ecclesiae Strigoniensis, a cuius antistite diadema suae coronationis et munus suae unctionis assumpunt,³⁴ manum regiae munificentiae illico aperiant, et oblationem donativorum manu regia³⁵ largiantur. Nos itaque considerantes, quod dum iuris observantia custoditur, Deus laudatur, et actus priorum nova continuatione approbatur, tam servitiis eiusdem Venerabilis Patris, superius memoratis, recompensatione regia satisfacere volentes, quam morem progenitorum nostrorum in oblationibus faciendis sequi volentes, licet idem Thomas Venerabilis Pater meritis suorum fideliū servitiorum multo plura a nobis³⁶ mereretur, tamen in aliquam recompensationem eorundem castrum nostrum de Kamarun, una cum civitate seu oppido Kamariensi, cum universis villis et possessionibus ac aliis utilitatibus et pertinentiis, universis item comitatum eiusdem districtus de Kamarun³⁷ cum universis iuribus, videlicet tributis, iudiciis, et aliis ipsius comitatus attinentiis, de consilio, et consensu venerabilium patrum Emerici Varadiensis, Stephani Veszprimiensis, Benedicti Chanadiensis,³⁸ item Benedicti Transylvani,³⁹ Ladislai Quinqueecclesiensis,⁴⁰ et Georgii Syrmiensis, [p. 214.] Ecclesiarum episcoporum, item Beke magistro Thavernicorum⁴¹ nostrorum, Nicolai vojvodae Transylvaniae,⁴² et Dominici palatini, ac aliorum baronum et nobilium regni nostri, eidem domino Thomae archiepiscopo, et per eum suae ecclesiae Strigoniensi dedimus, donavimus et contulimus iure perpetuo, et irrevocabiliter, in suorum successorum⁴³ successores possidendum, tenendum,⁴⁴ et habendum. Insuper promittimus, ut cum praesentes nobis fuerint reportatae, in perpetuam rei memoriam nostrum privilegium super praemissa donatione eidem concedemus. Datum in Lypna⁴⁵ in festo ad vincula Sancti Petri Anno Domini millesimo, trecentesimo quinto decimo.

Nos igitur attendentes, quod regiae munificentiae promissum legitimum debeat sortiri effectum, et iuxta nobilitatis suae legem id quod sponte tribuit se debere existimet,⁴⁶ praedictas litteras nostras per ipsum dominum Archiepiscopum Nostrae Maiestati reportatas ratas habentes et acceptas, et ad maiorem dicti Domini Archi-Episcopi iuris evidentiam in formam privilegii nostri redigi facientes testimonio praesentium innovamus, ratificamus et approbamus, ipsamque nostram donationem ex nunc prout tunc perpetua stabilitate valere sanctimus. In cuius rei testimonium perpetuamque firmitatem praesentes litteras duplicis sigilli nostri munimine fecimus roborari. Datum in Zugudino⁴⁷ per manus discreti viri magistri Ioannis Albensis Ecclesiae praepositi, et archidiaconi de Kukullen aulae nostrae vice-cancellarii⁴⁸ dilecti et fidelis nostri, quarto nonas Augusti, anno Domini⁴⁹ millesimo trecentesimo decimo septimo. Regni autem nostri decimo septimo. Venerabilibus in Christo patribus praelaturas regni nostri tenentibus, ipso videlicet Thoma⁵⁰ Strigoniensi archiepiscopo,⁵¹ [p. 215.] locique eius comite perpetuo,

³⁴ F assumunt ³⁵ manu regia F manus regiae; corr. sec. D et Dipl. cit. ³⁶ a nobis D antehac (?); corr. sec. F et Dipl. cit. ³⁷ F Kamarum; corr. sec. D et Dipl. cit. ³⁸ F Csanadiensis; corr. sec. D et Dipl. cit. ³⁹ D Transylvaniae F Transylvanae; corr. sec. Dipl. cit. ⁴⁰ Dipl. cit. Quinqueecclesiensis ⁴¹ F Thavernicorum; Dipl. cit. tavarnicorum; corr. sec. D ⁴² F Transylvaniae; corr. sec. D et Dipl. cit. ubi Transilvanie ⁴³ F om.; add. sec. D et Dipl. cit. ⁴⁴ D venendum ⁴⁵ Dipl. cit. Lypua ⁴⁶ D aestimet ⁴⁷ D Nugudino ⁴⁸ Dipl. cit. vicecancellarii ⁴⁹ F Domino; corr. sec. D et Dipl. cit. ⁵⁰ D Thomae ⁵¹ F Archi Episcopo; corr. sec. D et Dipl. cit.

Colocensi sede vacante, Emerico⁵² Varadiensi, Augustino Zagrabiensi, Stephano Veszprimiensi, Joanne Nitriensi,⁵³ Vaciensi⁵⁴ sede vacante, Martino Agriensi, Nicolao Iauriensi, Benedicto Transylvano, et alio Benedicto Cbanadiensi, Ladislao Quinque Ecclesiensi, Georgio Syrmiensi, DEI gratia episcopis, item Demetrio magistro tavernicorum⁵⁵ nostrorum, Dominico palatino, Petro magistro agazonum nostrorum, Lamperto iudice curiae nostrae, Petro magistro tavernicorum Dominae reginae consortis nostrae karissimae, ceterisque regni nostri baronibus, et proceribus, comitatus, et honores feliciter gubernantibus. (L. S. pend.⁵⁶) Hactenus tabulae.

§. III.

Auctoris de diplomate hoc disquisitio: coronatio Caroli extra ordinem, et peregrino diademate³ quando facta:

Timonis ex Raynaldo sententia⁹ disputatur ab auctore:

Praeclara haec sunt omnia, quae rex de fide et constantia THOMAE, quibus dignitatem suam tuebatur, praedicat.¹ Illud scriptoribus Hungaricis, si TIMONEM excipias, incognitum,² quod de inauguratione sua, quam *nova specialiter ad id fabricata, et per legatum pontificium benedicta, et authorizata⁴ corona* Thomas archiepiscopus Strigoniensis peregerit, Carolus memorat. Nimirum BONIFACII VIII. Pontificis Maximi haec providentia fuit eo comparata, ut refractarios Hungaros, quorum voluntates nullis machinis hucusque in *Carolum* poterat⁵ flectere, hac ostentata⁶ coronationis cerimonia convinceret. Doleas, neque locum adnotari, neque annum, quo ea solemnitas concelebrata fuerit: id unum legas, a Thoma administratam fuisse, vetere archi-episcoporum iure, atque id tempestate illa, qua genuinum⁷ diadema ab interregibus detinebatur adhuc. Quem⁸ rerum temporumque situm si rite [p. 216.] excusserimus, facile fuerit coniectare, quando privata haec, nec quidquam tamen profectura coronatio fuerit administrata. Facit eius rei indicium diligentissimus TIMON ad annum MCCC. dum scribit:¹ *Thoma archiepiscopo¹⁰ Strigoniensi electo, iussu papae <inungitur>¹¹ teste Raynaldo,¹² sacra tamen corona¹³ <redimit>us¹⁴ non fuit, neque <Albae loco constituto>¹⁵ inunctus.¹⁶* Atque iterum †<ad annum MCCCII.>†ⁱⁱ *Benedictus XI. Anagninae¹⁷ 11. Calendas Iulii* Carolo Roberto primogenito Caroli Martelli¹⁸ iure successionis, quod is iussu Pontificis Maximi coronatus fuerit, regnum Hungariae¹⁹ attribuit. Haec cum diplomate, cuius nobis potior est fides, commissa ad eum modum pugnant, ut vix, ac ne vix quidem possint reconciliari.²⁰ Nam si, uti habent tabulae, Thomas inaugurationis haec sacra administravit, non ea potuit anno MCCC., sed neque anno MCCCIII. peragi; quia anno quidem surgentis saeculi XIV. primo, GREGORIUS annum secundum sedi Strigoniensi moderabatur;²¹ anno III.²²

⁵² D Henrico F Emirico; corr. sec. Dipl. cit. ⁵³ F Nitriensi; corr. sec. D et Dipl. cit. ⁵⁴ F Vacziensi; corr. sec. D et Dipl. cit. ⁵⁵ F tavernicorum; corr. sec. D et Dipl. cit. ⁵⁶ F pen.; corr. sec. D {§. III.} ¹ F praedicabat; corr. sec. CD ² F add. id; del. a nobis ³ D idiomate (!) ⁴ F authorizata; corr. sec. CD ⁵ F poterant; corr. a nobis ⁶ F ostentate; corr. sec. D ⁷ F geminum; corr. a nobis ⁸ F quam; corr. a nobis ⁹ D sentia ¹⁰ Thoma archiepiscopo add. a Belio ¹¹ F om.; add. sec. TIMON 1736. l. c.; F in margine add. NB. ex Timone exscribe ¹² F Regnaldo; corr. sec. TIMON 1736. l. c. ¹³ sacra tamen corona F sacrum tamen diadema; corr. sec. TIMON 1736. l. c. ¹⁴ uncis < > inclusa F om.; add. sec. TIMON 1736. l. c. ¹⁵ uncis < > inclusa F om.; add. sec. TIMON 1736. l. c. ¹⁶ F unctus; corr. sec. TIMON 1736. l. c. ¹⁷ F Anagnae; corr. sec. TIMON 1736. p. 43. ¹⁸ Caroli Martelli F om.; add. sec. TIMON 1736. l. c. ¹⁹ TIMON 1736. l. c. Ungariae ²⁰ F conciliari; corr. sec. D ²¹ F in margine add. NB. ex serie archiepiscoporum supple; infra iterum NB. supple ²² F M.; corr. a nobis

ⁱ Quae nunc sequuntur, vide apud TIMON 1736. p. 42.

ⁱⁱ Haec a nobis asserta. Cf. TIMON 1736. pp. 42–43.

Michael ad eandem evectus est: cum *Thomas* anno demum MCCCCV. [...] tiara illa potitus sit. Neque concordant anni pontificum. Itaque †coniectura²³ solum loquamur†, oportet, quae huc nos ducit: adhaesisse THOMAM, iam tum *Carolo*²⁴ [...] †dum†²⁵ adhuc puero, cum contra ANDREAM *Venetum*, adlaborante papa, sed scissis vehementer primorum studiis, rex salutaretur. Diserte diploma: *incipiens primo tempore nostrae pueritiae, in Apulia nobis existentibus, tam apud sedem apostolicam, quam penes barones regni Ungariae procurans de nostro introitu in regnum Ungariae plurima servitia fecit.* Ergo, cum [p. 217.] privatus adhuc, ita de Caroli rebus merebatur THOMAS, ut adhuc extra Hungariam in Strigoniensem archiepiscopum electus fuisse credi debeat; post fata, sicuti †reor,†²⁶ LODOMERII, qui anno antegresso finem vivendi fecerat, ita vero adnuente Bonifacio pontifice, factum fuisse existimo, ut in promptu esset novus antistes, qui patrio ritu, primum quidem in Dalmatia forte tunc agentem, novitiali dein diademate inauguraret, dum interea Strigonii toto fere tempore partim GREGORIUS, partim MICHAEL tiara potirentur; anno²⁷ demum MCCCCV. Thomas in eam sedem legitime succederet. Atque ita si existimes, sicuti oportet omnino, et summorum Pontificum, et archiepiscoporum tempora cum diplomate hoc nostro et prima hac CAROLI inauguratione pulchre †concordabunt:†²⁸ quod omnino eruderandum erat, demonstrandumque. Sed *Comaromium*, quod CAROLUS his meritis provocatus augustali liberalitate³⁰ Thomae donaverat, redemptum a rege fuisse postliminio, iam supra, cum de arce commentaremur, lectorem admonuimus.

atque
definitur:

Comaromium
Carolus
redemit abs²⁹
Thoma.

§. IV.

Post eam tempestatem quietiores sicuti arcis ita oppidi simul res esse coeperunt. Nam qui *Carolus* excepit, LUDOVICUS filius id sibi toto regiminis tempore propositum habuit, ut urbes atque oppida indulgentia regia confoveret, redderetque cum privilegiis, tum opportunitatibus aliis lautiores. Attribuerat Comaromiensi oppido libertatum¹ quidpiam pater [...] Carolus <tabulis>² anno 1331. perscriptis. Has ergo non adfirmavit modo, sed augustiores³ etiam reddidit LUDOVICUS. [p. 218.] Neque parciore se in ornando⁵ oppido seu MARIA, seu SIGISMUNDUS exhibuere. Atque hic quidem anno 1401. luculento diplomate, quidquid *Comaromienses* iurium peculiarium a priscis regibus accepere, et recognovit denuo, et singulariter locupletavit. Quae hinc sub SIGISMUNDO secuta est tempestatas, *Comaromiensium* fortunam intra mediocritatem continuit. Neque ALBERTO, eius genero rerum potente, quidquam accessionis oppido factum reperio.⁶ ELISABETHA, marito fati functo, illustrius fecit *Comaromium*, cum anno MCCCCXL. ad diem XXII. Februarii LADISLAUM posthumum felici partu isthuc in lucem edidisset. quod iam, quia retulimus superius, non moramur. Istud ne nunc quidem⁷ silemus, disceptantibus de regno VLADISLAO Polono atque *Elisabetha*, infestam subinde viciniam *Comaromii* reddidisse diversarum partium inimicas,⁸ quae ultro citroque suscipiebantur,

Ludovici post
Carolus erga
Comaromium
benignitas:

Mariae et
Sigismundi
favor:⁴

Elisabetha,
Alberti vidua
illustre facit
oppidum:

²³ F *coniecturative*; corr. a nobis ²⁴ F *Carolus*; corr. a nobis ²⁵ fortasse *nondum* ²⁶ F *reus*; corr. a nobis ²⁷ F *annorum*; corr. a nobis ²⁸ F *concordabimus*; corr. a nobis ²⁹ F *ab*; corr. sec. D ³⁰ F *add. [...] (?)*; del. sec. CD {§. IV.} ¹ F *libertatem*; corr. a nobis ² F *om.*; add. a nobis ³ F *angustiores*; corr. a nobis ⁴ F *favores*; corr. sec. D ⁵ F *commoda*; corr. sec. D ⁶ F *reperis*; corr. sec. C ⁷ F *om.*; add. sec. C ⁸ CF *inimicae*; corr. a nobis

Matthias
Corvinus
*praecipue:
novis iuribus
donat oppidum
Ferdinandus
I., arci olim
obnoxium:

quae hinc
oppidanorum
consequutae
sint iniuriae:*

*Instauravit
Carolus VI.
Comaromii
privilegia.*

impressiones. MATTHIAS demum *Corvinus* nova oppido incrementa conciliavit, cum anno 1489. praedio *Várköz* trans *Vagum* sito id donaret.⁹ LUDOVICUS deinde¹⁰ II. anno 1518. et post huius interitum FERDINANDUS I. novis iuribus Comaromium impertivere, quod an fecerint¹¹ sequuti reges? non habeo adfirmare. Illud constat, anno iam tunc 1592. iuribus arci fuisse obnoxios oppidanos, sive id demum militari violentia, sive regibus non contraeuntibus factum credamus. Ac perduravit omnino eadem arci in oppidum dominatio, sequente saeculo XVII., quando nimirum operas tributarias oppidani praestare arci adstringebantur, an tenebantur. Quid? quod¹² agri etiam quaedam portio, quae olim ad oppidum adtinuit,¹³ demta eidem esse perhibeatur. Ad hanc iacturam [p. 219.] non insulae modo eam partem, quam occidentalis *Danubii* alveus molitur, quaeque hortos olim oppidanorum et sativas arbores habuit, sed et praedium *Várköz*, quod ultra *Vagum* procurrit, et *Corvinianae* erga cives munificentiae documentum fuit, refero;¹⁴ utraque enim detracta oppido accepimus. Quomocunque ista se habeant, Caesar profecto CAROLUS VI. cum scepra *Hungariae* capessivit, immunitatibus priscis redintegratis nihil dubitavit oppidum in privilegiatis urbibus quasi postliminio recensere; atque augustiorem hanc benignitatem suam dato oppidanis diplomate adfirmare.

§. V.

*Fata oppidi
supparis
fortunae cum
arce fuere:*

*Pighii de itinere
Comaromii
Caruli
Iuliaci facetus
locus.*

Haec de accessionibus oppidi regum indulgentia procuratis. Fata arci conversiones sequebantur, bellis potissimum Turcicis, quippe quibus contemeratum fuit saepius, quin imo semel atque iterum deletum penitus. Quo habitu sub MAXIMILIANO II., et inaugurato iam in regem Hungariae filio eius RUDOLPHO fuerit, ex PIGHIO,^{x.)i}¹² sagace illo peregrinatore, simul et arci faciem,³ cuius praeclare meminit, condiscimus. Ita enim *Caruli*⁴⁵ Juliaci, Cliviae, †<Montiumque>†⁶ principis itinerario, cui in longinqua et funesta peregrinatione moderabatur, susceptam *Comaromium* profectionem litteris consignaret. *Primo, inquit, profectionis*⁷ *die, Pisonio*⁸ ab inaugurationis RUDOLPHI solemnitatibus digressus,⁹ *vitam castrensem coepit experiri in insula*^{y.)ii}¹⁰ *Danuviana*¹¹ *Comariensi*,¹² *quae patet in longum millia*¹³ *duodecim*,¹⁴ *in latum septem, cum aurigae sub noctem aberrarent a designato hospitio, et vastos solitudine campos intempesta nocte nullo lunae splendore vel*

x.) In Hercule Prodicio p. m. 122. seq.

y.) *Schittam* Hungarice *Csalloköz* intelligit, quae apud *Pisonium* init, *Danuvium* autem vocat amnem, qui molitur insulam, non *Danubium*, quod lapides in fundo observavit, ita nomen fluvii referentes, quales apud GRUTERUM aliosque, reperimus.

⁹ *id donaret* F *idonaret*; corr. sec. C ¹⁰ F *dein*; corr. sec. CD ¹¹ F *fuertint*; corr. sec. C ¹² F *quid*; corr. sec. C ¹³ *oppidum adtinuit* F *praedia pertinuit*; corr. sec. D ¹⁴ F *refert*; corr. a nobis {§. V.} ¹ in nota x.) *Hercule Prodicio* F *Hercle Proditio*; corr. sec. PIGHIUS 1609. ² 122. F 172.; corr. sec. PIGHIUS 1609. p. 122. ³ F *add. et*; del. sec. C ⁴ C *Carull[...]*; F *Carul*; corr. sec. D ⁵ CF *add. sui*; del. sec. D ⁶ F [...]; *add. sec. PIGHIUS 1609. praef.* ⁷ PIGHIUS 1609. p. 122. *itineris* ⁸ F *Posonio*; corr. sec. D ⁹ *Pisonio... digressus* insert. a Belio ¹⁰ in nota y.) *Pisonium* F *Posonium*; corr. sec. D; *Danuvium* F *Danubium*; corr. sec. D; *amnem* F *annum*; corr. a nobis; *observavit* F *observaverit*; corr. sec. D ¹¹ F *Danubiana*; corr. sec. CD et PIGHIUS 1609 l. c. ¹² F *Comaromiensi*; corr. sec. CD et PIGHIUS 1609 l. c. ¹³ C et PIGHIUS 1609 l. c. *milia*; PIGHIUS 1609 l. c. *add. Germanica* ¹⁴ C *dudodecim*

ⁱ Nota x.) a nobis hic apposita sec. mss. CD. Locum in nota citatum vide in PIGHIUS 1609. p. 122.

ⁱⁱ Nota y.) a nobis hic apposita sec. ms. C

[p. 220.] *coeli sereni adminiculo adiuti veherentur. Suadebat atra nox¹⁵ in campis¹⁶ sistere cursus, et sub amplo pluviosi caeli tentorio pernoctare, atque summo diluculo vigilantioribus votis auroram salutare. Visum tamen per densas tenebras candelaeprocul resplendentis lumen docuit, non adeo longinque tecta vel¹⁷ domos abesse. Iussi aurigae pedibus ac baculis peruestigare viam, ac rotarum semitas eo tendentes, atque versus visum lumen cursum dirigere.¹⁸ Media fere nocte perveniunt¹⁹ ad pagum obscurum, excipiturque Carulus in angusto tugurio, transegitque noctem illam insomnem militariter,²⁰ caenavitque non recta, sed ad dimensum: atque Curii Fabriciique exemplo rapas²¹ ante focum²² cum suis animi caussa²³ coxit. Et ista quidem eius diei itineris oblectamenta fuere. Noctem molestam futuram inquietamque, uti eo fieret tolerabilior, singulare spectaculum mitigavit. Nam pergit suo more, hoc est, eleganter PIGHIUS:²⁴ *Accidit eadem nocte ridiculum²⁵ quid. Dum enim in conclavi exiguo pueri culcitram sternunt, in qua parumper princeps quiesceret, anus admodum decrepita, nigra, rugosa, centum vix minus annorum ex angulo obscuro nuda coepit exsurgere,²⁶ quae veluti²⁷ spectrum quoddam e sepulchro prodiens²⁸ pueros terruit, ut aufugerint.²⁹ Quod cum principi Carulo nunciaretur, et omnes ad visendum concurrerent, Gymnicus³⁰ dixit, ipsum hoc inter alia scitu digna scribere patri debere, quam bellam³¹ amasiam iuxta lectum ibi media nocte reperisset. Risit affatim, et ad³² spectaculum venit. Cum eam vidisset, bene, inquit, habet, non esse Briseida,³³ quae magnum enervavit Achillem.^{z.)³⁴ Non est igitur, quod reges rivales metuere cogar.}* [p. 221.] Digna scilicet, quae hanc scenam nocturnam instrueret, vetula, ne ipsi Neroni scenico fastidiendam. Iam quomodo die coorto reliquum itineris confecerint, qualesque repererint Comaromium oppidum, iuxta et arcem, audiamus:ⁱⁱ *Postridie eadem, qua venerant via, fere per quinque millia passuum regressi, prandium sumserunt,³⁵ ubi pridie caenare debuerant; et eodem die Comaromium ante noctem tempestive pervenere. Oppidum est exiguum, Turcicis populationibus saepe vastatum; nunc tamen castro munitissimo nobile,³⁶ quod Ferdinandus I. imperator eo loco³⁷ magnis sumptibus³⁸ exstruxit ad vicinae³⁹ regionis tutelam adversus barbarorum incursiones, posuitque in angulo extremo Danubianae⁴⁰ insulae, veluti in navis cuiusdam magnae puppi,⁴¹ ubi duo fluminis rami denuo confluent, et utramque ripam stringentes in⁴² formam mucronis⁴³ exacuunt. Hos ramos fossa ductitia⁴⁴ lata**

Comaromii
oppidi iuxta et
castrum qui tunc
fuerit habitus?

^{z.)} Nota est puella, quae quod eximia fuerit forma, *Achilli* primum, inde *Agamemnoni* fuit in deliciis.

¹⁵ **F** *mox*; corr. sec. PIGHIUS 1609 p. 123. ¹⁶ **CF** *tempus*; corr. sec. PIGHIUS 1609 l. c. ¹⁷ **CDF** *et*; corr. sec. PIGHIUS 1609 l. c. ¹⁸ *iussi... dirigere* **F** om.; add. sec. **CD** et PIGHIUS 1609 l. c. ¹⁹ **F** *pervenimus*; corr. sec. **CD** et PIGHIUS 1609 l. c. ²⁰ *militariter* **CDF** om.; add. sec. PIGHIUS 1609 l. c. ²¹ **F** *rappas*; corr. sec. **CD** et PIGHIUS 1609 l. c. ²² **F** *foram*; corr. sec. **C** et PIGHIUS 1609 l. c. ²³ PIGHIUS 1609 l. c. ²⁴ **F** *Piphius*; corr. sec. **C** ²⁵ **F** *ridendum*; corr. sec. **C** et PIGHIUS 1609. p. 123. ²⁶ PIGHIUS 1609. l. c. *exurgere* ²⁷ **F** *uti*; corr. sec. **C** et PIGHIUS 1609. l. c. ²⁸ **F** *proditus*; corr. sec. **CD** et PIGHIUS 1609. l. c. ²⁹ **F** *aufugerent*; corr. sec. **C** et PIGHIUS 1609. l. c. ³⁰ PIGHIUS 1609 l. c. *Gimnicus* ³¹ **F** *bellum*; corr. sec. PIGHIUS 1609. l. c. ³² *ad* **F** om.; add. sec. PIGHIUS 1609. l. c. ³³ **F** *forte unica*; corr. sec. PIGHIUS 1609. l. c. ³⁴ in nota z.) **F** *Agamnani*; corr. sec. **D** ³⁵ PIGHIUS 1609. p. 123. *sumpserunt* ³⁶ **F** *nobili*; corr. sec. **D** et PIGHIUS 1609. l. c. ³⁷ PIGHIUS 1609. l. c. *loci* ³⁸ PIGHIUS 1609. l. c. *sumptibus* ³⁹ **F** *viduae*; corr. sec. PIGHIUS 1609. l. c. ⁴⁰ **F** *Danubianae*; corr. sec. **D** et PIGHIUS 1609. l. c. ⁴¹ **DF** *pupi*; corr. sec. **C** et PIGHIUS 1609. l. c. ⁴² **DF** *ad*; corr. sec. PIGHIUS 1609. l. c. ⁴³ **F** *munitiois*; corr. sec. PIGHIUS 1609. l. c. ⁴⁴ **F** *ductilis*; corr. sec. PIGHIUS 1609. l. c.

ⁱ Vide PIGHIUS 1609. p. 123.

ⁱⁱ Vide PIGHIUS 1609. pp. 123–124.

Ingressus
Caruli in
oppidum:
ferum inibi
spectaculum,
capita
nimirum
Turcarum
palis affixa:

Cuius moris
origo a Turcis
ad Christianos
dimanavit:
Prima Caruli
post ingressum
occupatio:

profundaque iungit, et a fronte castrum ab oppido⁴⁵ separat, quae ponte sublicio versatilique transitur. Quo fit, ut forma castrum sit triangularis, sed tanquam iacentis in solo pyramidis. Cuius ut cacumen fastigiatum longitudine⁴⁶ superat duos inferiores angulos; ita etiam e⁴⁷ tribus propugnaculis, quibus undique⁴⁸ castrum munitur, unum illud⁴⁹ ad confluentes ramos inimicas terras respiciens altitudine sublimius, veluti quoddam per se castellum extenditur in medio flumine, et amplitudine superat alia duo, quae in reliquis duobus angulis oppidi latera tutantur. Eius castrum custodia Germanis militibus est commissa, qui perpetuo praesidio illud obtinent: nec quispiam⁵⁰ exterus⁵¹ admittitur, nec vel ad visendum. Oppidum incolunt aliquot⁵² cohortes⁵³ Pannonum et vicinam ex omni parte regionem ab hostium incur[p. 222.]sionibus defendunt. Horum praefectus cum aliquot⁵⁴ equitibus extra portas obviam progressus principem Carulum humanissime exceptum per stationes militares introduxit ad praetorii hospitium. Volitabant in pilis et hastilibus aquilarum pennae. Sed ferum et Martium adparebat:⁵⁵ cerne-re exstantia⁵⁶ passim in vallis et aggeribus crebra caesorum hostium capita tabe plena, sudibus infixae. Omnino debuit spectaculi hoc genus ferum apparuisse, et principi iuventutis, et his, quos ille in comitatu suo habebat: cum contra tristi illo ac cruento regionis habitu martiae haec⁵⁷ virtutis Hungarorum praesidia tenentium fuerint documenta, ut quo pluribus Turcarum verticibus circumquaque moenia inhorrescebant, eo maior fortitudinis eorum esset existimatio. In hanc⁵⁸ vero moris consuetudinem, cruentam eam, atque efferam, barbarorum Turcarum ritu⁵⁹ ducti fuerunt nostri, quippe quibus solemne fuit demessa Christianorum militum capita in istiusmodi spectacula vertere, et caesorum hostium gloriam obtutu adeo funesto aucupari. At enim quid porro CARULUS Iuliacus? Mox, ut ex⁶⁰ quadrigis⁶¹ descenderat, visendarum munitio cupido, oppidum ac fluminis ramos utrosque et in his celoces, exploratorias actuariasque naves^{a.)}⁶² ad excursions per amnem faciendas Carulus praefecto comite perlustravit. Aliquot⁶³ centurionibus stipatus, et magna prosequente sonipedum Hungarorum⁶⁴ caterva,⁶⁵ qui caligularum^{b.)}⁶⁶⁶⁷ ex aluta soleis ferratis gradiuntur omnes, extremis pedum digitis dumtaxat terram calcantes. Transiturus deinde⁶⁸ in⁶⁹ castrum, comitatu Hungarorum dimisso⁷⁰ praefectum eorum ad caenam⁷¹ invitavit, et uti ex centurionibus, signiferis, primipilisque, quos sibi videretur, adduceret,⁷² iussit.ⁱⁱ [p. 223.]

a.) Nempe classis fuit amnica, quae portum Comaromii, uti diximus, habuit.

b.) Calceamentum intelligit *Hungaricum*, haud vero femoralia, quae tamen ex solidiore fiunt corio, quam est aluta, suntque apud lautiores praeter nigrum lutei, rubrique coloris.

⁴⁵ castrum ab oppido **F** castrum oppidum; corr. sec. **D** et PIGHIUS 1609. l. c. ⁴⁶ **F** longe; corr. sec. PIGHIUS 1609. l. c. ⁴⁷ **F** et; corr. sec. PIGHIUS 1609. l. c. ⁴⁸ **F** undiquaque; corr. sec. **CD** et PIGHIUS 1609 l. c. ⁴⁹ unum illud **F** vicum illum; corr. sec. PIGHIUS 1609. p. 124. ⁵⁰ **F** quisquam; corr. sec. **C** et PIGHIUS 1609. l. c. ⁵¹ PIGHIUS 1609. l. c. add. facile ⁵² **F** aliquod; corr. sec. **C** ⁵³ aliquot cohortes PIGHIUS 1609. l. c. cohortes aliquot ⁵⁴ **F** aliquod; corr. sec. **C** et PIGHIUS 1609. l. c. ⁵⁵ PIGHIUS 1609. l. c. apparebat ⁵⁶ PIGHIUS 1609. l. c. extantia ⁵⁷ **F** hae; corr. sec. **C** ⁵⁸ **F** add. rem; del. sec. **C** ⁵⁹ Turcarum ritu **F** ritu Turcarum; corr. sec. **C** ⁶⁰ PIGHIUS 1609. l. c. e ⁶¹ **F** quadris; corr. sec. **C** et PIGHIUS 1609. l. c. ⁶² **F** nave [?]; corr. sec. **C** et PIGHIUS 1609. l. c. ⁶³ **F** aliquod; corr. sec. **C** et PIGHIUS 1609. l. c. ⁶⁴ **F** Huszarorum; corr. sec. **C** et PIGHIUS 1609. l. c. ⁶⁵ **F** catena; corr. sec. **C** et PIGHIUS 1609 l. c. ⁶⁶ **F** caliguniarum; corr. sec. **C** et PIGHIUS 1609. l. c. ⁶⁷ in nota b.) pro calceamentum **F** calocamentum; corr. sec. **C** ⁶⁸ **F** dein; corr. sec. PIGHIUS 1609. l. c. ⁶⁹ **F** ad; corr. sec. PIGHIUS 1609 l. c. ⁷⁰ **F** admissio; corr. sec. PIGHIUS 1609. l. c. ⁷¹ **F** coenam; corr. sec. PIGHIUS 1609. l. c. ⁷² **F** adduci; corr. sec. PIGHIUS 1609. l. c.

ⁱ Nota b.) a nobis hic apposita sec. ms. **C**.

ⁱⁱ Vide PIGHIUS 1609. p. 124.

Non obscure hinc colligas, exclusos iam tunc ab arcis custodia fuisse Hungaros, quod uti comitialibus iurgiis, ita inter utriusque gentis militem invidiae ansam faciebat. *Occurrit mox, ait porro PIGHIUS,ⁱ ultra pontem cum satellitio⁷³ praefectus arcis, et principi gratulatur adventum: quae in mandatis⁷⁴ habeat, exponit, omniaque praestat⁷⁵ obsequia. Acceptus cum comitatu suo in arcem Carulus, perlustrat singillatim,⁷⁶ et diligenter muros, ageres, fornices, spissitudine et mole stupendos: latissima et vasta propugnacula ab omni parte defensoria, tormentis aeneis maximis⁷⁷ ad hostes longe globis ferreis propulsandos⁷⁸ instructa. Vidit armamentarium cum machinis, iaculis, bombardis, telis⁷⁹ et omni⁸⁰ apparatu bellico. Item granaria et commeatum necessarium,⁸¹ tuguria et casulas militum: didicitque a praefecto excubiarum leges,⁸² disciplinam in praesidio servandam, et singula cognitu digna diligenter indagavit. En arcis robur, quo ea iam tempestate adversus hostiles impetus pollebat. Postea, occidente, inquit,ⁱⁱ sole reversus in hospitium, convivias suos castrensi caena refecit hilariter, utque sequenti mane secum etiam prandere vellent, a discedentibus caena peracta petiit. Postridie praefectos atque praesidii nobilitatem praecipuam mensae suae adhibuit, finitoque mature prandio, valedictis omnibus, Javeram (Iaurinum)⁸³ versus, Danubio ad sinistram relicto, proficiscitur. Nihil occurrit in eo itinere, nisi visu triste,⁸⁴ atque dolendum homini Christiano. Totus enim ille Pannonici limitis tractus Turcica rabie devastatus est. Agri ubique cernuntur⁸⁵ inculti, monasteriorum et aedium sacrarum ruinae frequentes, pagi desolati, et vici per campos rari,⁸⁶ in quibus vix aliud reperias,⁸⁷ quam pastorum⁸⁸ ac⁸⁹ miserorum rusticorum⁹⁰ tuguria. Ja[p. 224.]veram⁹¹ adpulit⁹² hora post meridiem tertia Princeps Carulus. reliqua. quae in Iaurini historia expromsimus.⁹³ⁱⁱⁱ Crimini duximus, haec non adtexuisse;⁹⁴ quippe quod et⁹⁵ ad reminiscendum iucunda sunt,⁹⁶ neque PIGHII commentarius temere cuivis est⁹⁷ obvius ubique.⁹⁸*

§. VI.

Ita tunc fuit Comaromii oppidum, cum RUDOLPHUS diademate Hungarico redimeretur: scilicet pro habitu regionis circumsitae, non una Turcarum incursione contemeratum. Tametsi enim eo latere, quod aversum ab arce insulam prospiciebat, fossa, undosa ea, et palis instructa, praemunitum erat, tormentorum praeterea iactibus ex arce evibratis late

Quae postea oppidi fuerit fortuna?

⁷³ F *satellicio*; corr. sec. PIGHIUS 1609 l. c. ⁷⁴ F *laudatis*; corr. sec. PIGHIUS 1609. l. c. ⁷⁵ F *praesentat*; corr. sec. PIGHIUS 1609 l. c. ⁷⁶ PIGHIUS 1609. l. c. *singulatim* ⁷⁷ *tormentis aeneis maximis* F *tormentorum copia maxima*; corr. sec. PIGHIUS 1609. l. c. ⁷⁸ F *impetendos*; corr. sec. PIGHIUS 1609. l. c. ⁷⁹ *telis* F *et aliis*; corr. sec. PIGHIUS 1609. l. c. ⁸⁰ *et omni* F *simili*; corr. sec. PIGHIUS 1609. l. c. ⁸¹ F *necessaria*; corr. sec. PIGHIUS 1609. l. c. ⁸² F *add. et*; del. sec. PIGHIUS 1609 l. c. ⁸³ PIGHIUS 1609. p. 125. om.; insertum a Belio ⁸⁴ F *tristia*; corr. sec. PIGHIUS 1609. l. c. ⁸⁵ F *cernebantur*; corr. sec. C et PIGHIUS 1609 l. c. ⁸⁶ PIGHIUS 1609. l. c. *add. et exigui* ⁸⁷ F *reperire poterat*; corr. sec. CD et PIGHIUS 1609. l. c. ⁸⁸ F *[...]rum*; corr. sec. CD et PIGHIUS 1609 l. c. ⁸⁹ F *et*; corr. sec. CD et PIGHIUS 1609 l. c. ⁹⁰ PIGHIUS 1609. l. c. *add. quaedam* ⁹¹ F *JaJaveram*; corr. a nobis ⁹² PIGHIUS 1609. l. c. *appulit* ⁹³ F *exposuimus*; corr. sec. D ⁹⁴ *Crimini duximus, haec non adtexuisse* F *haec non adtexuisse, crimini duxissemus*; corr. sec. CD ⁹⁵ om. F; *add. sec. CD* ⁹⁶ F *sint*; corr. sec. CD ⁹⁷ F om.; *add. sec. C* ⁹⁸ C om.

ⁱ Vide PIGHIUS 1609. p. 124.

ⁱⁱ Vide PIGHIUS 1609. pp. 124–125.

ⁱⁱⁱ Vide in hoc tomo pp. 155–157.

*infestabatur
subinde a
Turcis:*

*exurebatur⁵
a Braunio
arcis praefecto,
Sinano ad
obsidionem
adventante:*

*Calamitates
oppidanorum
hinc consequu-
tae,⁷ graves
eae, et
diuturnae:*

*recreantur
post victoriam
Strigonien-
sem, et
recuperatum
Iaurinum.¹⁸*

potuit defensari; tamen ea hostium, ad omnem nocendi occasionem intentorum, fuerat, cum astutia, tum pernicitas,¹ ut superato ubi ubi *Vagi* alveo, nunc extrema oppidi carperent, nunc iniectis nocte intempesta flammis, depascerent² interiora,³ iterumque agrum, vario frugum genere onustum depopularentur, operas agrestes, et armenta pecorum caeco⁴ et impio ausu abigerent. Haec ita se habebant omnino. At enim deteriora fuerant omnia, cum *Sinanus*, *Iaurino* in potestatem redacto, *Comaromium*, barbara feritate, ac rerum successu insolens, sub iugum mittere statuit. *Erasmus* enim *Braunius*, arcis ea tempestate praefectus, ne oppidum receptaculo hostibus foret, funditus^{c.)i6} concremaverat. Fuit illud quidem ex necessitatis, et arcium defensandarum praescripto; sed quanta oppidanorum iniuria, facile coniecerint hi, quibus has istiusmodi calamitates tolerare, vel saltem spectare contigit. Neque tamen ea praefecti providentia, quidquam ad propulsandam *Sinani* rabiem valuit, quin allicuit etiam egregium oppugnandarum urbium artificem, ut inter isthaec lustra oppidi, ad templum primo, deinde propius ad fossae marginem aggeres statueret, atque XVIII. inusitatae magnitudinis tormentis frontem [p. 225.] arcis ferocissime oppugnaret, dum audito *Christiani* exercitus adventu obsidionem inglorius ac fugitivo similis solvere cogere. Desolatum anticipi cum periculo oppidum, aegre postea reparabatur, tum quod trepida eousque fuerunt apud *Comaromienses* omnia, donec *Iaurinum* ab hoste insidebatur,⁸ tum quia perpetuis impressionibus tantopere hinc atque illinc fatigabantur⁹ cives, ut non tam¹⁰ de aedibus instaurandis, quam¹¹ de tutanda salute, et populationibus Turcicis propulsandis curam suscipere cogere. Ergo oppidani¹² quidem, qui posteaquam ad recolendas sedes pristinas lentius redibant, inter parietinas hi, arundine quomodocunque intectas, alii *Trogloditarum* ritu, aut in cellariis, aut in depressis, qua id fieri poterat, scrobibus, haud sine ingenti¹³ molestia habitabant. Paucorum¹⁴ aedes, neque nisi¹⁵ eorum, qui ex militari vitae genere praeda¹⁶ subinde potiebantur, quomodocunque adsurgebant;¹⁷ neque tamen defuere nobiles familiae, quae huc ad habitandum confluxerant, quod ruri, et per castella, quae alias colebant, tutis ab hostium iniuriis haud esse licuit. Post pugnam demum *Strigoniensem*, arcemque eam laboriosa captam obsidione, quin *Iaurinum* quoque non sine numine *Turcis* ereptum, melius habere oppidi res coeperunt. Tunc enim hostibus longe submotis, non modo domi, sed foris etiam tutiora facta sunt omnia, frequentabaturque¹⁹ oppidum, partim castris, subinde hac vicinia positus, partim mercatibus²⁰ etiam, quos adserta²¹ nuper in libertatem regio circumfusa eo reddebat celebriores, quo magis nundinarum istiusmodi solennia in desuetudinem ob hostium²² grassationes abierant.

c.) ISTVANFFYUS Lib. XXVIII. p. 645. 42.

{§. VI.} ¹ DF *pervicacitas*; corr. sec. C ² C *depascent*; corr. sec. DF ³ *depascerent interiora* F *interiora depascerent*; corr. sec. CD ⁴ F *coeco*; corr. sec. C ⁵ F *exuritur*; corr. sec. D ⁶ in nota c.) XXVIII. F XVIII.; corr. sec. D; DF 646.; corr. sec. ISTVANFFY 1622. p. 645. ⁷ F *consecutae*; corr. sec. D ⁸ F *insedebatur*; corr. sec. C ⁹ F *fatigabatur*; corr. a nobis ¹⁰ F *tantum*; corr. sec. D ¹¹ F *quum*; corr. sec. D ¹² F *oppidum*; corr. sec. D ¹³ F *in genti*; corr. sec. C ¹⁴ F *paneorum*; corr. sec. CD ¹⁵ F *miti*; corr. sec. C ¹⁶ F *praedia*; corr. a nobis ¹⁷ F *adjuvabant*; corr. sec. C ¹⁸ notam marginalem F om.; add. sec. D ¹⁹ F *frequentabatur*; corr. sec. D ²⁰ F *mercatoribus*; corr. sec. CD ²¹ F *adscita*; corr. sec. CD ²² F *hostis*; corr. sec. CD

ⁱ Locum in nota c.) citatum vide in ISTVANFFY 1622. p. 645.

§. VII.

Inter eas rerum vicissitudines, quae postea distentam tenebant *Hungariam*, quantumvis¹ fortunis² augetur oppidum, nequivit tamen ad pristinum modum increscere. *Ujvárinum* profecto, Martis illa officina, saepius ineunte saeculo decimo septimo, et occasio fuit³ adflicti *Comaromii*, et causa. Neque id negaverit facile quisquam, nisi [p. 226.] forte motuum,⁵ quos *Transilvani*⁶ illi triumviri, *Botskay*,⁷ *Bethlen*⁸ et *Rákóczy*⁹ repetitis impressionibus dedere, ignarus. Tunc vero, sive oppugnabatur ab hostibus, sive vindicabatur iusto domino *Ujvárinum*, *Comaromiensibus* neutro casu licuit esse felicibus; tum,¹⁰ quod a nostro exercitu in insulano¹¹ hoc perflugio excubante, nimium quantum adfligeretur;¹² tum quod infestaretur ab hostibus. Modus huic calamitati, non item finis impositus est, cum in nostram postliminio ditionem *Ujvárinum* concederet. Nam quae citeriore¹³ isto latere desierunt pericula, aemulabantur ea quidem ulteriore¹⁴ Hungaria, a minutarum arcium, quas Turcae tenebant, praesidio non minus, quam a *Canisensi*¹⁵ potissimum, quod acre semper atque adaeo fuit irrequietum, ut vix ulla ei, et¹⁶ cum tempestuosissima essent anni tempora, a sanguinolentis impressionibus, hinc ad *Danubium* usque, illinc in *Styriae* viscera¹⁷ susceptis, fuerit cessatio. Quibus rebus fiebat, ut nemo ad iura civitatis admitteretur a *Comaromiensibus*, nisi qui¹⁸ militari sacramento se obstringeret, velletque etiam sine ullo stipendio pro patria militare. Ergo invaluit brevi, et robore, et numero virorum oppidum; dumque *Germanus* miles intra¹⁹ arcis munitiones segnis et²⁰ otiabundus excubabat;²¹ ita subinde res foris administrabant oppidanae turmae, ac²² cohortes, ut praeda semel, iterumque ac saepius onustae²³ atque ovabundae ad invidiam usque *Germanorum*, ad suos reverterentur: quae tamen industria militaris quandoque secus, ac praeter opinionem cadebat, quod suo loco meminimus, neque hic silendum putavimus. Addam animi causa magis, quam historiae locupletandae gratia, insolentis auctoris^{d.)}²⁴ verba, fortunae hac istiusmodi eruptione *Iauriensibus*²⁵ iuxta et *Comaromiensibus* adversae exempla: †<quae>²⁶ insolenti quadam²⁷ dictio<ne iste in>†²⁸ litteras²⁹ retulit: *Necdum bene bello fugientis anni defungebatur*³¹ *Gradivus*, *necdum bene siluerunt*³² *Martis fluctus*, et novam *Comaromiani cum Iaurinensibus*³³ *procellam concitant. Illi magnis diurnisque*³⁴ *nocturnisque itineribus* [p. 227.] *eo contendunt, ubi nonnullae hostium copiae consederant; quandam isti*

Incrementorum Comaromii obices:

sunt principum Transilvaniae⁴ in Hungariam impressiones:

Turcicorum praesidiorum vicinia:

nemo ad ius civitatis ideo admissus, nisi militari simul sacramento se obstringeret: eius instituti successus varii:

inficta,³⁰ tristes cuiusdam eventus, narratio:

d.) Est is Joannes KÉRY, FF. Eremitt. S. PAULI primi Eremitae prior generalis. Scripsit *Martis Turcici ferociae A. C. MDCLXIII. et IV. in Hungariae viscera irruentis libros duos*. Libro posteriore, <initio>.

{§. VII.} ¹ C add. *et civibus, et horum* ² F om.; add. sec. CD ³ *occasio fuit* F *occasione*; corr. sec. C ⁴ F *Transylvaniae*; corr. sec. D ⁵ F *motum*; corr. sec. C ⁶ F *Transilvani*; corr. sec. CD ⁷ F *Botskai*; corr. sec. C ⁸ CF *Betlen*; corr. sec. D ⁹ D *Rákóczy* ¹⁰ F *tunc*; corr. sec. CD ¹¹ F *insulam*; corr. sec. CD ¹² F *adfligebatur*; corr. sec. C ¹³ F *citeriori*; corr. sec. C ¹⁴ F *ulteriori*; corr. sec. C ¹⁵ F *Canisensi*; corr. sec. D ¹⁶ F om.; add. sec. D ¹⁷ F *viscere*; corr. sec. D ¹⁸ F om.; add. sec. C ¹⁹ F *inter*; corr. sec. CD ²⁰ *segnis et* F om.; add. sec. C ²¹ F *excubat*; corr. sec. D ²² F *et*; corr. sec. C; D om. ²³ C add. *ex habitis incursionibus istiusmodi* (?); quod nescio an a Belio ipso postea deletum ²⁴ in nota d.) *Eremitt. F Emerit.*; corr. sec. D; *Turcici F Turcicae*; corr. sec. KÉRY 1672. II.; *MDCLXIII. DF MDCXXIII.*; corr. sec. KÉRY 1672.; initio F om.; add. sec. D et KÉRY 1672. II. pp. N[8r-v] ²⁵ F *Iaurinensibus*; corr. sec. CD ²⁶ F om.; add. a nobis ²⁷ DF *quodam*; corr. a nobis ²⁸ F om.; add. a nobis ²⁹ F *litteras*; corr. sec. D ³⁰ F *inficta*; corr. sec. D ³¹ F *defungerer*; corr. sec. KÉRY 1672. II. p. N[8r] ³² F *si meruit*; corr. sec. KÉRY 1672. I. c. ³³ KÉRY 1672. I. c. *Iaurinensibus* ³⁴ F *diurnis*; corr. sec. D et KÉRY 1672. I. c.

¹ Locum in nota d.) citatum vide in KÉRY 1672. II. pp. N[8r-v].

turpissimis ruinis expilant villam. Pervolavit aures Turcicas fama rei gestae. Eum locum versus quatuor equestres centuriae iter expediunt; Iaurienses³⁵ fugae se mandant, praeda omnis cedit in praedam, capiunturque alii, alii sternuntur.³⁶ Nec Comaromianis vel Bellona favit, vel fortuna: qui comperientes auctoribus³⁷ certis, nuntiis certis,³⁸ ingentes Tartarorum copias concitato³⁹ cursu contra se pergere, praesidium unicum a fuga accipiunt. Haec ille. Quae quam sint invita Minerva chartis illita,⁴⁰ illi iudicent, qui sciunt, quid sit cum Livio, lactea quadam ubertate, aut cum Iulio Caesare et Cornelio Nepote pedestri oratione historiam scribere. Res ipsa interim nec insueta erat, nec prorsus perniciosabilis, quod neque fortuna eundem continuo tenorem in bello in primis servare consuevit, neque eadem semper sive prudentia, sive fortitudine minutae huiusmodi expeditiones suscipiuntur, ubi clades⁴¹ eorum est privata, qui lacessere imprudenter hostem †sustinuere.†⁴²

§. VIII.

*Oppidi
arcisque ex
ipso bello
accessiones:*

*donec Turcae
ad obsiden-
dam³ Vien-
nam profici-
scentur:*

Augebatur inter haec excursionum discrimina in dies magis magisque oppidum, ut praeteritarum iniuriarum oblitum crederetur. Atque ita omnino¹ se res habuit: perpetuae enim, et arci, et oppido fiebant accessiones, cum istud quidem incolis, hi vero opibus mirum in modum augescerent; illa denique² novis subinde, quae supra memoravimus, operibus redderetur augustior, validiorque. Dum excitus ab Orco tyrannus ad obsidendam Viennam, immanem illum, atque aemulum Xerxis exercitum duceret, Hungariam quidem, qua ei patuit, igne ferroque vastaret: urbes autem, arces, atque oppida, non una⁴ clade adfligeret denuo. Quae tunc Comaromii fortuna fuerit, in castris historia recognovimus omnino,⁵ sed oppidi tamen calamitatem siluimus consulto.⁶ Servavit nobis eius memoriam adtentus ille atque elegans [p. 228.] peregrinator, IACOBUS TOLLIVS, quaque facie fuerit anno MDCLXXXVII. oppidum, quo civium ingenio, suo more litteris^{e.)ⁱ} commendavit, dum ita ad Kniphausenium⁷ suum: *Iaurino⁸ prono flumine per desertos incultosque campos⁹ secundum Insulam Schüttam¹⁰ Comaromium deVecti invenimus, ad quod obstupesceremus, oppidum scilicet ab ipsis incolis,¹¹ cum Vienna obsideretur, et illam¹² brevi captum iri rebellibus spes esset, incensum destructumque. Tantus illos invaserat¹³ furor, ut ne suis quidem sedibus parcerent, quo acrius praesidium arci insidens oppugnarent. At enim dubito, ita feros, suique oblitos fuisse, oppidanos, ut tectis, quae ab incendio anni potissimum MDCLXXII. vix, ac ne vix quidem potuerunt reaedificare, igneam hanc calamitatem ipsi inflixissent. Aliorsum me trahit coniectura, ut opiner,¹⁴ aut praefecti, qui*

^{e.)} Epistola itineraria V. pag. 148. seq.

³⁵ KÉRY 1672. N[8v] *Jaurinenses* ³⁶ KÉRY 1672. l. c. add. *I nunc, et si potes, nega, fortunam saepe in fine destituere, quem arridet in principio*; quod Belius ex industria omisisse videtur ³⁷ KÉRY 1672. l. c. *authoribus* ³⁸ F om.; corr. sec. C et KÉRY 1672. l. c. ³⁹ KÉRY 1672. l. c. *concito* ⁴⁰ F *illata*; corr. sec. CD ⁴¹ F *cladis*; corr. sec. D ⁴² CF *sunt ausi*; corr. sec. D; F add. *in paro* [!] *habuit sustinere* (nota copistae) {§. VIII.} ¹ C *omni*; corr. sec. DF ² CF om.; add. a nobis ³ F *obsidionem*; corr. sec. D ⁴ F *cum*; corr. sec. C ⁵ F om.; add. sec. C ⁶ F add. *omnino*; del. sec. C ⁷ F *Kniphansenum*; corr. sec. D ⁸ add. sec. Belio; cf. TOLLIVS 1714. p. 148. ⁹ *per desertos... campos* DF om.; add. sec. C et TOLLIVS 1714. l. c. ¹⁰ TOLLIVS 1714. l. c. *Schutam* ¹¹ TOLLIVS 1714. l. c. add. *initio huius belli*; quod Belius om. ¹² DF *illa*; corr. sec. C et TOLLIVS 1714. l. c. ¹³ *illos invaserat* F *eos invasi*; corr. sec. CD et TOLLIVS 1714. l. c. ¹⁴ F *opinor*; corr. sec. C

ⁱ *Locum in nota e.) citatum vide in TOLLIVS 1714. p. 148.*

tunc arci praerat,¹⁵ id providentia, aut male quietorum *Tökölí*¹⁶ sequacium maleficio incendium illud fuisse procuratum, conflatumve, quod idem anno MDXCIV. Braunium fecisse nunc diximus. De *Tökölianis* autem, ut ita existimem, factionis eius atrox illa, quam toto eo tumultu †certatim†¹⁷ fecere, vastandi obvia quaeque libido nobis persuadet. Pergit de oppido scribere TOLLIIUS:ⁱ *Vix igitur ex illis flammis perniciosis*¹⁸ *resurgens, tristia tantum pristini decoris ostentat*¹⁹ *vestigia; fuit enim, estque peramplum,*²⁰ *spectatuque non indignum.* Prout nimirum insulae cuneus, quem arcis munitiones insiderunt, longius ab ea mole recedit, eo latius se inter utrumque fluentis alveum expandit oppidum, quae sane²¹ intercapedo,²² urbi vastae amplaeque suffectura credi potest. Aedes inde sacras, quae tunc insidebant oppidum, designat noster:ⁱⁱ *Quatuor in oppido templa turreaque his adiectae speciosae, in primis*²³ *Hungarico, quod quondam*²⁴ *Lutheranorum, cuius pro horum locorum ratione pulcherrimam* [p. 229.] *structuram*²⁵ *admiratus sum: alterum*²⁶ *templum Germanorum;*²⁷ *tertium Franciscanorum est; nec Patribus Societatis JESU suum hic deest collegium, quorum hic septeni*²⁸ *sunt. Quartum Rascianorum, in quo gemmis et auro pretiosissimus et vetustissimus Sacrae Scripturae Codex Graecus adservatur, cuius antiquitatem, falso licet, ad ipsa apostolorum tempora referunt. Incolae plerique Hungari, et Rasciani, id est, qui Graecorum in sacris et cerimoniis dogmata et ritus sequuntur et amplectuntur, atque hi quidem perdivites sunt; Germani perpauci.*²⁹ Infra haec³⁰ recognoscemus, cum templorum enarranda erit historia; nunc enim et³¹ plura sunt, et splendidiora. Mores incolarum hilares, neque inelegantes ita describit:ⁱⁱⁱ *Vita illic vivitur, qualem nusquam alibi adverti,*³³ *hilarissima laetissimaque. Singuli hic dies festi videntur, et una per totum annum Encoenia. Causa est, militum militariumque ducum frequentia, agri vicini fertilitas, rerumque omnium abundantia. Forum viaeque praecipuae omni genere commeatuum obsitae sunt, quos sequior tantum sexus vendit, totus in candidis vestibus. Hic autem loci velatum feminis maritatis est caput, quod virginibus tectum non est, sed nudum capillitium, idque circulo quodam duos digitos lato, et coralliis plerumque, in ditioribus autem margaritis*³⁴ *distincto desuper revinctum.* Universim hi erant, gentis *Hungaricae* mores, cum tempora erant, †quantumvis†³⁵ feliciora. Et cur tristes ac tetrici viverent? quibus, quod ad †victus†³⁶ commoditatem, vitaeque³⁷ reliquas opportunitates, sufficiebat affatim. Commeatus, quem femineus sexus vendebat, pane recens coeto et laganis et nullo non tortularum, esculentorum praeterea, inter quae fructus, et potulentorum genere constabat, quod nostri *causticum*, Hungari *Éget bor* seu vinum factitium adpellant. Quia enim haec omnia

oppidum
postea:

atque in
primis civium
mores, laetos et
hilares.³²

¹⁵ F praerant; corr. sec. D ¹⁶ F Tökölí; D Tökölí; corr. a nobis ¹⁷ F vastatum; corr. sec. C (lectio incerta) ¹⁸ F perniciosis; corr. sec. C et TOLLIIUS 1714. l. c. ¹⁹ F ostendit; corr. sec. C et TOLLIIUS 1714. l. c. ²⁰ F per amplum; corr. sec. TOLLIIUS 1714. l. c. ²¹ F add. iterum sane; del. sec. C ²² F intertenendo; corr. sec. C ²³ in primis F inprimis; corr. sec. C ²⁴ F quandonam; corr. sec. D et TOLLIIUS 1714. p. 148. ²⁵ TOLLIIUS 1714. l. c. add. summopere; Belius om. ²⁶ F a locrum [?]; corr. sec. C et TOLLIIUS 1714. l. c. ²⁷ F Germanicum; corr. sec. C et TOLLIIUS 1714. l. c. ²⁸ F septenni; corr. sec. C et TOLLIIUS 1714. l. c. ²⁹ F per pauci; corr. sec. CD et TOLLIIUS 1714. l. c. ³⁰ F huc; corr. sec. C ³¹ F om.; add. sec. CD ³² notam marginalem F om.; add. sec. D ³³ TOLLIIUS 1714. l. c. animadverti ³⁴ F in arganitis; corr. sec. C et TOLLIIUS 1714. l. c. ³⁵ F quantum vix; corr. sec. C (lectio incerta) ³⁶ F victum; corr. a nobis (lectio incerta) ³⁷ F vitae; corr. a nobis

ⁱ Vide TOLLIIUS 1714. p. 148.

ⁱⁱ Vide TOLLIIUS 1714. p. 148.

ⁱⁱⁱ Vide TOLLIIUS 1714. p. 148.

Virginum
apud Coma-
romienses
paucitas, ob-
servata Tollio;
et huius
causae:

cuius de viduis
huiatibus
sententia:

fe[p. 230.]mineo³⁸ labore parantur, coquunturque, indignum viris negotiationis genus esse putant Hungari. Gemina³⁹ his sunt, quae eadem epistola^{f.)} memorat auctor:ⁱ *Erat iucundum Comaromii⁴⁰ spectaculum, duplex puellarum et sat frequens ordo utrumque viae latus obsidentium, rusticaque bellaria, panem, pisces, caseum, butyrum, fructus, et similia⁴¹ offerentium. Comaromii⁴² diem illum⁴³ hilariter transegimus, itinerisque huc usque peracti⁴⁴ molestias liberaliore,⁴⁵ attamen moderato, vini Hungarici⁴⁶ potu discussimus. Quod porro addit, ita comparatum est, ut fidem mereatur de Hungariae gentis abstinentia.ⁱⁱ Sed virginum hic mihi perexiguus⁴⁷ observatus est numerus: raro enim tertium quartumve⁴⁸ decimum aetatis⁴⁹ annum attingunt, quin nubant. In his enim terris hoc genus fructuum citius, quam apud nos, aut⁵⁰ in Germania maturescit, ita ut quae ad duodevigesimum⁵¹ aetatis annum⁵² pertulerint virginitatem, iam in desperatarum numero censeantur.⁵³ Est namque Hungarorum natio virginum amantissima; hinc, ut integritatis illarum certi sint, duodecennes tredecennesque⁵⁴ ducuntur; nec vidua fere ulla, licet et iuvenis, et bella, adtingitur.⁵⁵ Ita enim existimant, semel Genialis⁵⁶ expertam lecti⁵⁷ voluptates, vix posse viduas iacere⁵⁸ noctes, sed amissi mariti solatium⁵⁹ ab obsequio petere famulorum: unde infelices⁶⁰ plerumque Germanis in manum conveniunt, cum vix ulla suae⁶¹ gentis coniugii⁶² spes supersit. Infelicissima ergo, in his oris, viduarum sors est, quae cum⁶³ coniugibus simul et alterius matrimonii spe privantur.⁶⁴ Vidi ego ex his, quae nobili ortae prosapia, nobilesque iunctae maritis, post eorum obitum, melioris conditionis desperatione, balneatori altera, altera cauponi in manus convenerat. Ista laudatus TOLLIVS. Et immaturas quidem⁶⁵ virginum nuptias, tametsi laudis quidpiam habeant, apud ingenuos praecipue; alibi^{g.)}ⁱⁱⁱ tamen taxavimus in gente rustica. Quae de viduis memorat, neque universim fiunt, neque locis omnibus. Erit <locus>,^{66 h.)}^{iv} ubi procacem nimium viduarum lasciviam,⁶⁷ atro calculo notabimus. [p. 231.]*

f.) Loco citat. pag. 202. et seq. ubi reditum *Buda, Comaromium* describit.

g.) Tomo operis IV. P. I. Sect. II. §. VI. p. 32. in plebe Neogradiensis.

h.) Hoc eodem Tom. V. in historia Comitatus *Veszprimiensis*, ad urbis arcisque cognominis designationem.

³⁸ F *foefoemineo*; corr. a nobis ³⁹ F *gemmina*; corr. a nobis ⁴⁰ TOLLIVS 1714. p. 202. *hic nobis* ⁴¹ F *alia nonnulla*; corr. sec. D et TOLLIVS 1714. p. 203. ⁴² TOLLIVS 1714. l. c. *Comaronii* ⁴³ F [...]; corr. sec. TOLLIVS 1714. l. c. ⁴⁴ *huc usque peracti* F *huius* [...]; corr. sec. TOLLIVS 1714. l. c. ⁴⁵ F *liberaliori*; corr. sec. D et TOLLIVS 1714. l. c. ⁴⁶ *vini Hungarici* TOLLIVS 1714. l. c. *Hungarici vini*; pro *Hungarici* D *Hungari* ⁴⁷ F *per exiguus*; corr. sec. CD et TOLLIVS 1714. p. 148. ⁴⁸ CDF *quartum*; corr. sec. TOLLIVS 1714. l. c. ⁴⁹ F om.; add. sec. TOLLIVS 1714. l. c. ⁵⁰ F *vel*; corr. sec. CD et TOLLIVS 1714. l. c. ⁵¹ F *duo de vicesimum*; corr. sec. CD et TOLLIVS 1714. p. 149. ⁵² *aetatis annum* CF *annum aetatis*; corr. sec. D et TOLLIVS 1714. l. c. ⁵³ F *censentur*; corr. sec. CD; TOLLIVS 1714. l. c. *habeantur* ⁵⁴ CD et TOLLIVS 1714. l. c. *tredecennes* ⁵⁵ TOLLIVS 1714. l. c. *attingitur* ⁵⁶ F *Geniales*; corr. sec. C et TOLLIVS 1714. l. c. ⁵⁷ CF om.; add. sec. TOLLIVS 1714. l. c. ⁵⁸ F *facere*; corr. sec. TOLLIVS 1714. l. c. ⁵⁹ F om.; add. sec. C et TOLLIVS 1714. l.

ⁱ Vide TOLLIVS 1714. pp. 202–203.

ⁱⁱ Vide TOLLIVS 1714. pp. 148–149.

ⁱⁱⁱ Locum in nota g.) citatum vide in BÉL 1735–1749(?) IV. p. 32.

^{iv} Notitia Comitatus *Veszprimiensis*, de qua in nota g.) *Belius* mentionem facit, in sua ipsius vita non est publicata; quae autem a nobis in tomo II. huius seriei edita. Vide BÉL 2012. Frustra vero ibidem illam partem, ubi *Belius* „procacem nimium viduarum lasciviam atro calculo” notavisset, quaesiveris; cuius rei causa est, quod illam descriptionem imperfectam post se reliquit, postquam eam a Matolaio sibi praeparatam non nisi hic illic correxisset, amplificavissetque. Vide ibidem p. 504. Ceteroquin in descriptione oppidi *Veszprém* nonnulla de feminarum habitu legere possis, quod tamen haud congruit eo, quod *Belius* hic scribit. Vide *ibid.* p. 59r. Cf. etiam *ibidem* p. 535.

§. IX.

Meminit TOLLIIUS sacrarum aedium,¹ quae illa aetate, dum *Comaromii* diversaretur,² oppido inerant. quod poscit³ omnino a nobis, ut quo ea, et⁴ quae postea surrexere, habitu iam sint, exponamus. Princeps horum est, idemque oppido surgenti fortassis coaevum, quod S. *Andreae* nomine primi⁵ conditores dedicaverunt. Substructio⁶ solidi olim, sed augusti⁷ etiam operis fuit; ut facile argui possit, haud pepercisse sumtui priscos illos homines, qui sacram eam molem, ut suae ad posteros pietatis referret⁸ memoriam, exaedificaverunt. Istud fuisse reor, quod ob elegantiam operis admiratus est, adsuetus elegantissimis TOLLIIUS. Nostra⁹ aetate, <quia>¹⁰ vitiatis¹¹ vetustate parietibus, et quas hi sustentant, concamerationibus, ruinam fere minabatur, speciosius¹² atque aedificii non una accessione¹³ capacius id reddiderunt oppidani,¹⁴ quod parochialis eorum aedes inde ab perantiquo¹⁵ tempore semper exstitit. Turris,¹⁷ qua praefulcitur, ea est celsitate, ut¹⁸ insulae *Csallóköz* partem eximiolem a summo fastigio despicientibus ostendat. Factum id recenti artificio est, atque in plures quasi turres turbinatum, quodque eminus spectantibus in oculos incurrat, atque indicio sit, quam longe absint *Comaromio*, si forte moles, quae arci et oppido insunt, reliquae, vel arborum obtutu, vel obiectu¹⁹ collium occultentur. Id hodie cum parochiae perpetuis iuribus PP. Societatis Iesu adtributum est. Alterum eodem vico, sed paulo inferius adsurgit, humiliore quidem, quam prius illud, fabrica, sed, quae itidem multum sane refert cum venustatis, tum venerationis. Opus fuisse perhibent *Evangelicorum*, sed quod²³ illi Comite [...] *Hoffkirchen*,²⁵ cum arci praeesset, adurgente, iam tum anno MDCLXXXIII. iussu, uti credere fas est, imperatoris, cesserunt. Tunc demum PP. Societatis Iesu pleno perpetuoque iure traditum accepimus, quod illi D. *Ioannis Chrysostomi*²⁶ nomine consecrarunt postea. De Patrum Societatis Iesu²⁷ in urbem²⁸ adventu FRANCISCUM KAZY audiamus,²⁹ ita commentan[p. 232.]tem:ⁱ *Anno MDCXXV. Comaromii, postquam cives repudiata³¹ avita religione, Calvinii dogmata amplexi sunt, pietas exulasse visa.³² Nullus populo dies praeter Dominicum sacer et religiosus, nulla ad sublimiorem pietatem toto oppido invitamenta.³³ Anno MDCXXV. cum sacerdote nostro, bona civium fortuna, veritas catholica in oppidum³⁴ immigravit,³⁵ et aliam loco*

*Aedes sacrae
Comaromi-
ensium
designantur:
S. Andreae
moles solida et
elegans:*

*Instaurarunt
eam oppidani,
tamquam
aedem
parochialem:
turris, quae
templo adstru-
cta est, celsitas:¹⁶*

*Hodie cum pa-
rochiae iuribus
perpetuis PP.
Societatis Iesu
attributum
est.²⁰*

*D.²¹ Iohannis
Chrysostomi²²
aedes altera,
aeque Iesu
tradita:*

*PP. Societatis
Iesu,³⁰
Comaromium
immigratio, et
huius successus:*

c. ⁶⁰ TOLLIIUS 1714. l. c. add. *illae*; Belius om. ⁶¹ F sine; corr. sec. C et TOLLIIUS 1714. l. c. ⁶² F coniugi; corr. sec. C et TOLLIIUS 1714. l. c. ⁶³ F om.; add. sec. C et TOLLIIUS 1714. l. c. ⁶⁴ F om.; add. sec. C et TOLLIIUS 1714. l. c. ⁶⁵ F om.; add. sec. C ⁶⁶ locus DF om.; add. sec. C ⁶⁷ F lascivam; corr. a nobis {§. IX.} ¹ C om.; add. sec. DF ² CF versaretur; corr. sec. D ³ F possit; corr. sec. CD ⁴ F om.; add. sec. C ⁵ CF add. *illi*; del. sec. D ⁶ C add. *cum*; del. sec. DF ⁷ F angustii; corr. sec. C ⁸ F referrent; corr. sec. CD ⁹ CDF add. *id*; quod autem quia inferius iterum additum, hic ut supervacaneum a nobis deletum ¹⁰ DF om.; add. a nobis ¹¹ F visciatis; corr. sec. CD ¹² F speciosus; corr. sec. CD ¹³ F occasione; corr. sec. C ¹⁴ F oppidum; corr. sec. C ¹⁵ F antiquo; corr. sec. C ¹⁶ notam marg. F om.; add. sec. D ¹⁷ F turrisque; corr. a nobis ¹⁸ F add. *in*; del. a nobis ¹⁹ F obiecta; corr. a nobis ²⁰ F esse; corr. sec. D ²¹ F S.; corr. sec. D ²² F Chrysostomi; corr. sec. D ²³ F quae; corr. sec. CD ²⁴ F om.; add. sec. CD ²⁵ F Hoffkirchen; corr. sec. CD ²⁶ F Chrysostomi; corr. sec. CD ²⁷ De patrum societatis Iesu C eorum; corr. sec. DF ²⁸ F orbem; corr. sec. CD; F add. *de eorum in urbem*; del. sec. D ²⁹ Kazy audiamus F Kazy adiamus; corr. sec. CD ³⁰ F add. *I.*; del. sec. D ³¹ F repudiatae; corr. sec. CD et KAZY 1738. p. 240. ³² F add. *est*; om. sec. CD et KAZY 1738. p. 240. ³³ F incitamenta; corr. sec. C et KAZY 1738. p. 240. ³⁴ *in oppidum* F [...]; add. sec. KAZY 1738. l. c. ³⁵ F emigravit; corr. sec. D et KAZY 1738. l. c.

ⁱ Vide KAZY 1738. p. 240.

faciem induxit,³⁶ quae ipsos etiam sectarios delectaret.³⁷ Certe exuberans ille pietatis sensus, quo cives³⁸ catholici eucharisticum numen, cum solenni adparatu³⁹ per oppidum, post longum octoginta⁴⁰ annorum intervallum, hoc primum anno deductum assectabantur, mire adfecit⁴¹ omnes, ut dicerent⁴² sectarii, fieri non posse, ut Deus, gravissimis licet sceleribus irritatus, populo tam sibi devoto se implacabilem praebeat. His exemplis allekti, Patrumque studio adiuti, biennio centum viginti septem, et amplius, reliquis quatuor annis, quibus eo loco versati sunt, plures nomina dederunt, et⁴³ per solennem fidei professionem DEO, et Romanae Ecclesiae auctorati sunt.⁴⁴ Sacro Sancta mysteria crebrius usurpata, cultus Sanctorum, qui penitus et omnino exoleverat, revocatus, oppidum meliore sui parte aliis moribus indutum, patres, rebus⁴⁵ ita exigentibus, discedentes, syncerissimis lacrymis⁴⁶ prosequabatur.⁴⁷ Haec promenda omnino erant, ne ignoraretur Patrum in oppidum prima illa immigratio. Sed quid causae fuerit, ut nondum exacto lustro, demigrare hinc cogentur, non est nostri instituti disquirere; maxime quod postliminio⁴⁸ reduces et sedem hic statuerint, perpetuam postea futuram, et sacra ministeria in arce non minus, quam in oppido solerter obierint. Iam eo res suas adduxere, ut et collegio,⁴⁹ pro more societatis, eleganti⁵⁰ solidaque structura educto, et parochiae oppidanae iuribus aucti, perpetuis rerum suarum accessionibus increscant. Familiae Divi Francisci templum, iuxta et coenobium hinc⁵¹ memorandum est. De hoc non habeo,⁵² quod maximopere dicam, quam quod auctore Georgio Szeleptinio⁵³ isthuc deducti patres, multisque aucti beneficentiae [p. 233.] documentis⁵⁴ in oppido sane copioso, sic satis commode agant. Sed SS. Trinitatis Ordo surgente saeculo XVIII. isthic invaluit; et dedit ei exordia Ladislaus Matyasovszky, Nitriensium praesul, quippe qui summam eis viginti millium testamento scripsit, ea lege, ut Budae, aut ubi luberet, liceretque, sedem ponerent. Et haec⁵⁵ quidem anno circiter⁵⁶ MDCCIV. †<fuerunt>†,⁵⁷ hoc est, tempestate illa, qua universam Hungariam male quietus Rakoczius perturbaverat. Ergo, differenda destinatio fuit⁵⁸ in annum usque ineuntis saeculi XIII. Tunc vero Martinus ab Ascensione commissarius, quem vocant⁵⁹ Generalis, Pragam ex Hungaria digressus P. Emmanuelli⁶⁰ a S. Maria, secretario suo, plenam negotii solerter procurandi facultatem largitur, uti cum magistratibus oppidi Comaromiensis, cuius quidem opportunitas oppidi, ei unice⁶¹ complacuerit,⁶² consilia haec sua communicaret, rogaretque, ut ordini utilissimo, locum in oppido haud gravate indulgerent, ubi et coenobium poni, et templum excitare commode liceret. Is, prouti mandatum praesulis erat, observantissimus, semel iterumque cum senatu agit, utque ordinem hunc intra oppidi pomoeria bonus accipiat, impense orat rogatque †[...]†, ac⁶³ datis ad faciendam fidem litteris solenni formula spondet, suo unice sumtu et vivere, et destinatas substructiones exaedificare

Franciscano-
rum templum
et coenobium:

Ordinis SS.
Trinitatis huc
delati historia:

³⁶ F om.; add. sec. C et KAZY 1738. l. c. ³⁷ F [...]toret (?); corr. sec. C et KAZY 1738. l. c. ³⁸ F omnes; corr. sec. KAZY 1738. l. c. ³⁹ KAZY 1738. l. c. apparatu ⁴⁰ F octuaginta; corr. sec. CD et KAZY 1738. l. c. ⁴¹ KAZY 1738. l. c. affecit ⁴² F dicent; corr. sec. C et KAZY 1738. l. c. ⁴³ F ut; corr. sec. C et KAZY 1738. l. c. ⁴⁴ F sint; corr. sec. D et KAZY 1738. l. c. ⁴⁵ F om.; corr. sec. KAZY 1738. l. c. ⁴⁶ syncerissimis lacrymis F sincerissimis lachrymis; corr. sec. C et KAZY 1738. l. c. ⁴⁷ CDF prosequabantur; corr. sec. KAZY 1738. l. c. ⁴⁸ F post liminio; corr. sec. CD ⁴⁹ CDF collegium; corr. a nobis ⁵⁰ C elanti; corr. sec. DF ⁵¹ F hic; corr. sec. C ⁵² F habet; corr. sec. C ⁵³ F Szeleptinio; corr. sec. C ⁵⁴ beneficentiae documentis F beneficentiae donis; corr. sec. C ⁵⁵ F hoc; corr. sec. C ⁵⁶ F om.; add. sec. C ⁵⁷ F occupere; corr. sec. C (?) ⁵⁸ destinatio fuit F fuit destinatio; corr. sec. C ⁵⁹ quem vocant F cum vacaret; corr. sec. C ⁶⁰ CF Emanuelli; corr. a nobis ⁶¹ ei unice C in primis; F ei unicae; corr. sec. D ⁶² C placuerat ⁶³ F ut; corr. sec. C

velle, neque unquam sacrum ordinem suum civibus oneri futurum,⁶⁴ qui salutis concivium suorum gn timeretur procurandae caussa, novam hanc et instituto suo commodam sedem quaerant, diligentque. Et magistratus quidem oppidi facile rogationi huic locum dedit, si arcis praefecto ita videretur. Adsensit et ille haud invitus, sed ea per expressum adiecta conditione, ut ne novae moles noxiae sint castrorum munitio, sed ad tormenti iactum a moenibus eum in modum subducantur, ne si⁶⁵ quando arcem contigerit⁶⁶ obsideri, per fugio adiumentove esse posset obsessores. Hoc ubi novis iterum literis consignatum adfirmatumque est, id unum supererat, ut summum⁶⁷ Istrograni [p. 234.] praesulem <de eo certiore>⁶⁸ redderent facerentque ad probandum⁶⁹ institutum pronum et facilem. Atque is sane, uti erat iuvandarum religionum studiosus, partim monachorum rogatu, partim commendatione *Lichtensteiniana*⁷⁰ adductus non consensit modo, sed iuvit etiam apud optimum caesarem regemque CAROLUM VI. sacrum institutum. Ergo accepto diplomate nihil in toto illo negotio erat residui, quam ut in iuris, quod rite obtinuerunt, possessionem, solenni ritu introducerentur. Id vero anno demum MDCCXV. ad diem IV. Ianuarii, caerimonias ex more canonico Strigoniensi *Illyés*, cum his, quos collegas habuit, auspiciato faciente. Post haec initia, prona profecto, et quae spem faciebant ordini successuum⁷¹ felicium, ad eum modum⁷² res eius crevere, uti se iam habent. Est et *Rosaliae* templum, quod extra oppidi ambitum, in *Danubii* ripa oppidani ob pestem averruncatam Anno⁷⁵ MDCCXI. sua impensa posuerunt. Statis huc temporibus religiosae fiunt processiones. Denique haud silendum est *Rascianorum*, *Graeci* quidem, sed reduniti iam ritus, templum, quod in oppido, eadem, qua *D. Andreae* illud, vici serie olim instructum. Et hae illae sunt aedes sacrae, quas nobis designandas proposueramus. Addimus Colossus *SS. Trinitatis*, simulacro insignem, qui quod medio foro exstructus est, multum oppido conciliat splendoris. Istud doleas, quod coemeterium condendis peste absumentorum corporibus⁷⁸ intra oppidum conclusum habent *Comaromienses*. Id quod domus⁷⁹ circumquaque ambiunt, nulla, quod mireris, habitatorum noxa. Nescio, qui factum sit, ut eam oppidi partem *Burgundiam* adpellent.⁸⁰

S. Rosaliae aedes⁷³ ob pestem averruncatam⁷⁴ posita: Rascianorum templum.

Colossus *SS. Trinitatis*⁷⁶ in foro erectus.

§. X.

Ad ipsius oppidi habitum quod adinet, ita suis factae sunt aedibus plateae, ut si forte arcem obsidione cingi contingat, nulla [p. 255.] †domus in rudus†¹ vel solis tormentorum ictibus deteri proturbarique possint: instituto sane provido et sapienti, cum notum sit, quam sint <noxia>² validissimis etiam arcibus vicina istiusmodi eademque solidioris³ operis aedificia, ne dicam oppida ad urbium modum instructa. Forum tamen domos habet speciosas et eximiae quiddam⁴ firmitatis referentes. Non id tam est spatium amplum, quam quotidianis mercatibus commodum. Diffundit plateas, plures quidem, et diversis

Aedes oppidi privatae:

forum publicum:

⁶⁴ neque... futurum, qui C [...] ordinem; neque unquam oneri futurum civibus, qui ⁶⁵ ne si F nisi; corr. a nobis ⁶⁶ C contingat; F contingerit; corr. a nobis ⁶⁷ summum F suum num; corr. sec. C ⁶⁸ C [...]; F [...] Inum; corr. a nobis ⁶⁹ ad probandum F adprobandum; corr. a nobis ⁷⁰ C Lichtensteini ⁷¹ F successum; corr. sec. C ⁷² F om.; add. sec. CD ⁷³ F add. templum; del. sec. D ⁷⁴ F om.; add. sec. D ⁷⁵ F om.; add. sec. C ⁷⁶ D S. ⁷⁷ F Trinitatis; corr. sec. D ⁷⁸ F temporibus; corr. sec. D ⁷⁹ F domos; corr. sec. C ⁸⁰ F apellent; corr. a nobis {§. X.} ¹ forsitan molestia (id est, nulla molestia deteri possunt aedes) ² F om.; add. a nobis ³ F solidioris; corr. sec. CD ⁴ F quidem; corr. sec. C

*vicorum
nomina et
procursus:*⁷

*domus
publicae:*¹⁵

*Pharmacopoea
invisa antehac
civibus:*

*oppidi
incrementa
frequentia
incendia
deterunt.*

nominibus discretas,⁵ sed quae tamen aedium nitore forum haud omnino⁶ exaequant. Duae in septemtrionem abeunt, quarum⁸ altera *Rascianorum*, Hungarice⁹ *Ratzútza*,¹⁰ altera *Provincialis*, seu *Vármegye Útza*¹¹ dicitur, quod praetorium hic est, in quo¹² provinciae comitiola, cum est necesse, celebrari consueverunt. Est et vicus *Monachorum*, vulgo *Barátútza*,¹³ qui alios plures emittit in orientem hinc, illinc in occidentem propagatos. In his platea *Flumentanea* est, quam Hungari *Dunaútza*¹⁴ dicunt, ut reliquas sicco pede transeamus: nam coenosae admodum sunt, dum coelum diutius compluit. Publicas domus complures advertimus. Harum praecipua fuerit *Praetorium Civicum*. Forum id insedit, loco ad eam rem perquam opportuno, estque pro oppidi habitu sic satis eleganter et commode eductum. Est et tabernis mer<catoriis>¹⁶ singulare quoddam aedificium, foro itidem inaedificatum: ut taceamus militare hospitium illud, in quo¹⁷ seu hibernantes, seu aestivantes militiae duces opportune¹⁸ hospitantur. His omnibus *Xeno* seu *Ptochodochium*, *S. Annae* sacrum accensueris. Curias certe, sive libera nobilium domicilia silere eo minus decet, quo maiores eorum, si de privilegiis certo¹⁹ constat, sunt praerogativae. In hoc censu²⁰ retuleris²¹ *Nedeczkyorum*,²² *Rothiorum*, *Murarii*, *Hajnalii*, *Zámolyii*,²³ et si quae sunt aliae sedes nobiles. Sunt autem vix minus triginta, aliae cultiores aliis, uti nimirum herorum seu [p. 236.] fortunae sunt, seu ingenium. Fere dememinimus *pharmacopoeiorum*.²⁴ Exulabant haec²⁵ ab oppido, dum cives veteri patrioque instituto fastidirent adhuc²⁶ medicationes artificiosas, quippe vernaculis remediis, haud omnino inefficacibus usi. Iam duo horum numerantur, eoque sunt magis necessaria, quo grandiori alienigenarum numero permixti sunt cives *Hungari*. Alterum *Angeli*, *Aethiopsis* alterum, signo discernitur; utrumque, sic satis instructum. Quoquo te vertas, egregiae et t̄ad modum†²⁷ copiosioris urbis, oppidum in annos²⁸ singulos proficit. Unum est, quod eius incrementa diminuit: frequentia nimirum incendia, partim casu exorta,²⁹ partim maleficio. Et antiquorum quidem meminimus superius; quae nostra aetate in primis noxia fuerunt,³⁰ annos 1718., 1723., et³¹ 1743. funestarunt.

§. XI.

*Incolarum
frequentia:*

De incolarum multitudine ex clade, quam pestilentia anno MDCCX. isthic dedit, capi argumentum posse LADISLAUS THURÓCZIUS^[i.]ⁱ existimat; neque nos contraimus: *A temporibus, MATTHIAE regis gloriosissimi magnis excrevit incrementis, multisque mortaliū millibus habitatur; quod vel inde conicere est, quod cum superiorum annorum, annus*

[i.] In Compendio Hungariae, p. 123.

⁵ D *discertas* ⁶ F *om.*; add. sec. CD ⁷ F *om.*; add. sec. D ⁸ F *quorum*; corr. sec. C ⁹ F *Hungaricae*; corr. sec. CD ¹⁰ F *Rätz Uttza*; corr. sec. C ¹¹ F *Vármegye-Uttza*; D *Varme[...]*; corr. sec. C ¹² F *om.*; add. sec. C ¹³ F *Barát Uttza*; corr. sec. C ¹⁴ F *Duna Uttza*; corr. sec. C ¹⁵ F *om.*; add. sec. D ¹⁶ F *diversatoriis provisum. Est etiam hic*; corr. sec. C ¹⁷ *in quo* F *quod*; corr. a nobis ¹⁸ F *opportunae*; corr. sec. CD ¹⁹ F *certe*; corr. sec. C ²⁰ F *censum*; corr. sec. C (sic!) ²¹ F *tuleris*; corr. sec. D ²² F *Nedeczkyorum*; corr. sec. C ²³ F *Zamolyi*; corr. sec. C ²⁴ sic! ²⁵ F *hae*; corr. sec. C ²⁶ *fastidirent adhuc* F *adhuc fastiderint*; corr. sec. CD ²⁷ *ad modum* DF *admodum*; corr. sec. C (lectio incerta) ²⁸ *in annos* F *annos in*; corr. sec. CD ²⁹ F *orta*; corr. sec. CD ³⁰ F *fuerant*; corr. sec. CD ³¹ F *om.*; add. sec. CD

ⁱ Nota add. a nobis, quae etiam in mss. C et D in fragmentis visitur. In nota ipsa locum, quem Belius citat, vide in THURÓCZI 1729. p. 123.

MDCCX. fuit,¹ *pestilentia ad duodena incolarum millia eripuisset, tamen perinde frequens, multusque apparuit populus, ac si a malo illo detrimenti civitas² accepisset nihil.* Sunt vero ci-
 ves partem maximam *Hungari*, et his pauciores multo *Germani*; nam *Rasciani* mirum,
 quam aetate nostra decreverint. Vestis omnibus fere *Hungarica*, lingua item et instituta
 eadem, si *Germanos* excipias,⁴ quorum aliqui et morum patriorum sunt tenaces, et ve-
 stium. Feminis, quae sunt e vulgo, amictus, quo diebus festis vestiuntur, fere linteus est,
 quem ideo album dixit et⁵ admiratus est TOLLIVS.¹ Hoc damnes, quod pleraeque ince-
 dunt pectore discincto, *syrenum* amnicarum prorsus aemulae. Sed haec aestiva fere est
 amiciendi ratio: nam hieme et laxiorem ex panno vestem et pelliceum⁶ superne indu-
 unt, suntque ritu *Hungarico* pleraeque⁷ cothurnatae, luteo rubroque pedum indumen-
 to. At quibus seu res domi⁹ lautior est, seu honorum atque nobilita[p. 237.]tis¹⁰ quae-
 dam¹¹ praerogativa, *Germanicum* fere vestiendi modum adfectant.¹² quod, quae faciunt
 decentius, et maritis placent, neque offen<dunt alios>,¹³ quibus decoris atque honesta-
 tis amor est, et existimatio. Aliae, quae caput *Gallo-Germanicis*¹⁴ vittis non tam obnu-
 bunt, quam deturpant, corpus reliquum veste *Hungarica* indutae, procul ꝑiucundae [...] [...]pores¹⁵
 possunt dici. Ita sexus iste¹⁶ et hic prodit ingenium, estque polypi quoddam
 caput, species formasque varias ex occasionum habitu referens. Coquunt huiates femi-
 nae panem mundum et ita fermentatum, ut furcae immissus, in grandem molem turge-
 scat saepius. Is est et albus quidem, et *Picennino* quovis *Alexandrino*que potior, ita non
 modo corpori idoneus, sed¹⁷ et mensis etiam instructoribus¹⁸ ꝑhaud quaquam fastidien-
 dus.¹⁹ Mercem²¹ hanc illae demum vel ipsae veni exponunt, vel per puellas, quae ubi
 longo ordine per forum consederant, fumantem adhuc²² a furno panem festivis prae-
 tereuntium peregrinorum maxime acclamationibus venditant. Certe, qui hic navibus
 praetervehuntur, excensionem²³ faciunt, maxime panis^{k.)}²⁴ huiatis emendi causa, cui
 postea toto *Danubii* tractu haud reperiunt similem. Caeteroquin civibus occupatio uti
 diversissima est, ita pro loci situ fructuosa. Qui rem avidius cupiunt auctitare, merca-
 turae studiis distinentur, pronam ad hoc vitae genus prosequendum²⁵ occasionem na-
 cti; enimvero, et domesticis mercatibus proficiunt, qui adtentius rem administrant, et
 per fora, quae apud vicinos, *Iaurinenses*²⁶ puta, *Strigonienses*, *Vaczienses*, *Pestienses*, statis
 temporibus celebrantur. Quam eorum diligentiam egregie *Danubius* adiuvat. Eam ob
 rem nihil non hic mercis repereris, quod sive²⁷ necessitas poscat, sive elegantia luxusque.

*Horum praeci-
 pui sunt Hun-
 gari, post hos³
 Germani, post
 hos Rasciani:*

*feminarum e
 vulgo cultus:*

*lautiorum⁸
 item:*

*pinsendi panis
 artificium fe-
 minae civicae
 suum fecere:*

*quam
 mercem²⁰
 venundant:*

*virorum occu-
 patio varia:*

*mercaturnae
 in his studia
 fructuosa.*

k.) De panis *Hungarici* praestantia egimus Tomo IV. ad *Galgoczium* p. [...]

{§. XI.} ¹ *annus... fuit* insert. a Belio; cf. TURÓCZI 1729. 123. ² *gloriorissimi... civitas* F om., pro quo notat: *ex eodem Thuroczio describatur, usque;* pars desiderata add. sec. CD et TURÓCZI 1729. l. c. ³ *post hos* F *de-
 inde;* corr. sec. D ⁴ F *exiguos;* corr. sec. C ⁵ C *atque* ⁶ F *pelliceam;* corr. sec. CD ⁷ C *plereque;* corr. sec. DF ⁸ F *lautiorem;* corr. sec. D ⁹ *seu res domi* F *res domi seu;* corr. sec. CD ¹⁰ F *nobilitanobilitatis;* corr. sec. C ¹¹ F om.; add. sec. CD ¹² F *adfectat;* corr. sec. CD ¹³ *neque offen<dunt alios>* F *et aliis;* corr. sec. D ¹⁴ F *Germanicis;* corr. sec. C ¹⁵ F *iconpores;* corr. sec. C, ubi vero haec tantum legi possunt ¹⁶ F *istae;* corr. sec. C ¹⁷ F om.; add. a nobis ¹⁸ F add. *eum;* del. a nobis ¹⁹ F *fastidientibus;* corr. a nobis (lectio incerta) ²⁰ *quam mercem* F *quem ipsae;* corr. sec. D ²¹ F *morcem;* corr. a nobis ²² F *atque;* corr. sec. C ²³ F *ex censionem;* corr. sec. C ²⁴ In nota k.) pro *panis... praestantia* F *praestantia panis Hungarici;* corr. sec. CD; p. F om.; add. sec. C ²⁵ F *prosequendi;* corr. sec. CD ²⁶ C *Iaurienses* ²⁷ F *sua;* corr. sec. CD

¹ Vide TOLLIVS 1714. p. 148.

ⁱⁱ *Locum in nota k.) citatum vide in BÉL 1735–1749(è) IV. pp. 486–487., ubi de pane Galgócziensi agitur.*

artes
sedentariae:²⁸

piscaturae laus
Comaromi-
ensium
propria:
universim ad
rem faciendam
sunt adtentis:

Reliqua oppidi multitudo artes sectatur sedentarias. Et sunt profecto in his quoque haud pauci, quibus domesticae, quas fabricant, merces cum fructu ve[p. 238.]nundantur:²⁹ ut si didicerunt suo se modulo metiri, ad spes non contemnendas pertingant. Reliquiae³⁰ plebis nunc pro anni habitu agrum colunt, nunc piscaturae laboribus perfunguntur. Habuimus eius³¹ rei mentionem superius, quod hic ideo recognoscimus, quia est omnino *Comaromiensium* laus haec quodammodo propria, ut et oppido piscium †adfluentia³² ex praeterfluenti³³ gemino³⁴ amne sufficiat,†³⁵ et longinquis³⁶ piscationibus, ubi³⁷ scilicet husonum est captura, fora *Pestiensia Viennensiaque* oppleant. Itaque sic³⁸ de *Comaromiensibus* velim existimet amicus Lector, solertes³⁹ esse omnino, cum domi, tum foris etiam, et⁴⁰ ad omnem occasionem, rei cum fructu faciendae adtentos.⁴¹

§. XII.

Nundinae
oppidi
annuae:¹

quibus diebus
concelebrantur,⁵ quaque et
hominum, et
mercium copia:

diversissima
nundinarum¹⁶ studia:

Etsi vero oppidum *Comaromiense* in dies singulos, si id anni tempus et traiciendorum² subinde annum utrinque vasta aquarum mole³ praeterlabentium difficultas admittat, perpetuis quidem mercatibus, vicinis rusticas suas merces isthuc importantibus, frequens est, tamen annuis quoque nundinis, quibus donatum est a priscis regibus, haud destituitur.⁴ Quatuor harum in annos singulos aguntur, tanta celebritate, quam qui non videre, haud facile animo concipient. Concelebrantur vero quater in anno, diebus, qui sanctis⁶ *Philippo Iacobo, Petro et Paulo, D. Francisco*, atque *B. Andreae* consecrati sunt. Immane, quanta tunc non hominum modo, cum venundantium, tum ementium, multitudo confluat; sed merces quoque, atque⁷ supellectilis omnis generis lignea, ad *Calendas* potissimum *Maii* et festos⁸ *Petri et Paulli*⁹ dies isthuc †inchoantur.† Quia enim tunc fluminum uterque placide, ac intra suas ripas demanant, fit, ut *Pisonio* hinc *Iaurinoque*, et tota ex insula *Csallóköz* illinc, tota regione *Vagi* inde, ex reiecta intra montes *Liptovia, Trentsinio*,¹⁰ et quae profluenti huic¹¹ oppi[p. 239.]da¹² haeserunt, *Ujhelyio*,¹³ *Galgótzio*,¹⁴ atque *Szeredo*, incredibilis mortalium frequentia hic coeat.¹⁵ Merces hi suas pro regionis indole advehunt, cum omnes, tum singuli: illi quidem, exoticas maxime, †pannis, et vario genere,† qui ad elegantiam aetatis, quam †degunt,†¹⁷ sunt necessarii; hi vero, quod est supellectilis, ex materia reliquum. Neque *Trenchiniensem cerevisiam*, cuius laus praecipua habetur, et factum illud ex hordei farre potus genus, *Palinkam*¹⁸ vocant, temere desideraveris. *Vagi* hae sunt opes, ergo totum illud¹⁹ amnis latus, quod oppidum prospectat, longo tractu adplicatis ratibus †occupatur.†²⁰ Tabernae ergo temporariae constituuntur, quarum aliae memoratam cerevisiam, et vesanum illud genus aliud venundant,²¹ aliae musicos conventus

²⁸ F *sedentariae*; corr. sec. D ²⁹ F *vevenundantur*; corr. sec. CD ³⁰ F *reliquae*; corr. sec. C ³¹ F *ei*; corr. a nobis ³² *piscium adfluentia* F *piscinam adfluentem*; corr. sec. C, ubi vero *adfluentiam* ³³ F *praeterfluentem*; corr. sec. CD ³⁴ F *gemmio*; corr. sec. CD ³⁵ C *sufficiant*; F *sufficiunt*; corr. a nobis ³⁶ F *longinquis*; corr. sec. C ³⁷ F *uti*; corr. sec. CD ³⁸ F *hic*; corr. sec. D ³⁹ F *selectas*; corr. sec. C ⁴⁰ F *om.*; corr. sec. C ⁴¹ CF *om.*; add. sec. notam marg. {§. XII.} ¹ *oppidi annuae* F *oppidanae*; corr. sec. D ² F *transpiciendorum*; corr. sec. C ³ F *moles*; corr. sec. C ⁴ F *destitueretur*; corr. sec. C ⁵ F *concelebrantur*; corr. sec. D ⁶ F *sacris*; corr. sec. C ⁷ C *et*; corr. sec. DF ⁸ F *festis*; corr. sec. D ⁹ F *Pauli*; corr. sec. D ¹⁰ F *Trentsinio*; corr. sec. C ¹¹ F *hinc*; corr. sec. CD ¹² F *oppioppida*; corr. sec. CD ¹³ C *Ujhelo* ¹⁴ F *Galgoczio*; corr. sec. C ¹⁵ C *coit* ¹⁶ F *nundinarum*; corr. sec. D ¹⁷ F *vivunt*; corr. a nobis ¹⁸ F *Palenkam*; corr. sec. C ¹⁹ F *istud*; corr. sec. C ²⁰ F *occupat*; corr. a nobis ²¹ F *venundant*; corr. sec. C

Zingaris plerumque administris edunt, et vulgus temulentum in choreas proliciunt, dapes aliae coquunt assantque. Doleas, non spectavisse haec avocamenta TOLLIIUM: pinxisset²² ea nobis pro suo more et diserte, et ridicule. Nos cum adolescentes hac transiremus, non vidimus modo, sed admirati etiam sumus diversitatem in hominibus studiorum, cum hi²³ quidem partim emendis, partim vendendis, quas habebant, reculis, maxima contentione inhiabant; illi loco, qualis nundinarum est, sollicitissimo Baccho²⁴ et Cereri, tripudiis choreisque ultra humanum modum effrenibus, toto se dabant; hi denique aleae, sui, fortunarumque suarum immemores, ad insaniam usque indulgebant. Haec ad *Vagum* geri consueverunt. Forum oppidi contra perstrepat quidem, et illud vendentium atque²⁵ ementium vocibus, ut barritum fere dixeris militis se in²⁶ pugnam accendentis; sed placidiora tamen sunt omnia, et post horarum aliquod intervallum, si tabernas vinarias excipias, desitura.²⁷ Et hi sane mercatus eo sunt oppidanis fructuosiores, quo maiori celebritate aguntur. Nam rus quidem [p. 240.] *Comaromiensibus* multis modis, quam quod civicae multitudini possit sufficere, obtigit angustius:²⁸ quod et ipsum,²⁹ si ripas supergrediantur amnes, mirum in modum foedant, et qua moles aquarum incubuit,³⁰ subruunt deraduntque. Oppidum profecto ipsum derasisset iam bona sui parte *Danubius*, nisi obiectis opportune³¹ molibus, non ita pridem fuisset repressus. qua³² civium providentia factum sane est, ut nunc³³ minus, quam olim, damnosus praetervehatur amnis.

Ruris Comaromiensium angustia, et situs amnibus obnoxius.

§. XIII.

Magistratum in oppido triplex ordo est; *civicus*¹ nimirum, *militaris*, et quem primo loco nominare debueramus, *provincialis*: et hic quidem nihil cum rebus oppidi commune habet, quam quod unus provincialium hic perpetuo adesse, et rebus, quae ad communem seu necessitatem, seu utilitatem adtinent,² cum cura adtendere.†³ Quia enim *Comaromii* provinciae comitiola coire solent, quoties necesse est, atque in hanc rem *Praetorium* isthic⁴ habet Comitatus affabre factum, atque capax: unus duove ex *iudicibus nobilium* hic perpetuo resident, ut in promptu adsint,⁵ si quid rei ingruat, quod e republica sit, atque ad⁶ universitatis totius cognitionem spectet. Tunc enim ad vicecomitem, ac si opus sit, hic⁷ ad supremum comitem referunt, posteaque vel collatis plurium *patrum conscriptorum* sententiis, vel indictis comitiis, id quod est salutare provinciulae, deliberant sanciantque. Praetor post hos, seu iudex est militiae *Hungaricae*, arbitrio regis delectus, qui, si administrandis rebus sit commodus,⁸ perpetuum gerit magistratum. Quia enim tribus centuriis equitum, duabus peditum *Hungaricorum*⁹ belli pacisque tempore insideri oportet oppidum, et vero non potest non evenire saepius,¹⁰ ut lites, quod fit, levibus occasionibus caussisque provocatae subnascantur; *praetoris* id est cum consessoribus suis¹¹ officium, eas disputare diiudicareque. Tametsi enim mi[p. 241.]liti¹² *Hungarico*

Magistratus in oppido degentes: provincialis:

militaris, a rege deligi solitus:

²² F pinxisse; corr. sec. C ²³ F illi; corr. sec. C ²⁴ F Bacho; corr. sec. CD ²⁵ F et; corr. sec. C ²⁶ F ad; corr. sec. C ²⁷ F desiturae; corr. sec. D ²⁸ C angustis ²⁹ F add. et; del. sec. CD ³⁰ moles aquarum incubuit F aquarum moles incumbit; corr. sec. CD ³¹ F opportunae; corr. sec. CD ³² F quae; corr. sec. C ³³ F non; corr. sec. CD {§. XIII.} ¹ F om.; add. sec. CD ² F adtinet; corr. sec. C ³ fortasse supplendum est verbo debet ⁴ F om.; add. sec. CD ⁵ C sint ⁶ F om.; add. sec. C ⁷ F om.; add. sec. CD ⁸ F acomodus; corr. sec. C ⁹ F Hungarorum; corr. sec. C ¹⁰ F om.; corr. sec. CD ¹¹ praetoris... suis F praetoris cum consessoribus id est; corr. sec. CD ¹² F mimiliti; corr. sec. C

*senatus
civicus oppido
adtendens.*²⁰

*ex Caroli I.
privilegio et
legitur, et res
administrat:*

*magna id
quidem provi-
dentia,²⁶ ne
vel provincia-
les vel milita-
res magistra-
tus offendant:*

aeque ac *Germanico*¹³ arcis praefectus imperio praest, tamen, quae¹⁴ singulorum sunt †[...] res <peculiares,¹⁵ negotia>¹⁶ quippe†¹⁷ propria atque domestica,¹⁸ a suis illa prius¹⁹ iudicibus examinantur discutiunturque, quam ad summum hunc magistratum deferantur. Denique oppidanorum res civicus senatus, atque id liberarum regiarumque urbium imitatione, procurat. Legitur is antiquissimo iure ex civibus, iis nimirum, quibus possessionum modus et usus rerum aliquis: cui demum iudex liberrimis et hic suffragiis ex duodecim senatoriis viris delectus, praetoria,²¹ nunc annua, nunc, si commodus sit rebus oppidi, longiori auctoritate praesidet. Statis vero diebus iudex et senatus, die scilicet Mercurii et Saturni in curia suevit considerare, et cum rempublicam procurare, tum civium negotiis moderari. Faciunt id ex diplomatis, cuius supra meminimus, CAROLI I., quodque²² reges caeteri benigne adfirmavere, praescripto.²³ Fragmentum eius huc adtinent sic habet. *Ut cives Comaromienses nullus comes Comaromiensis, vel castellanus castris eiusdem loci, in quibuslibet audeat sive praesumat iudicare, sed omnes causas inter ipsos ortas villicus ipsorum vulgo iudex discernat, et diiudicet.*²⁴ *Si vero is ob arduitate[m] ad hoc non sufficeret, ad praesentiam regis, vel prouti expedit, magistrum tavernicorum causae deferantur.*¹ Quidquid tamen hoc sit libertatis, ita iam res sunt *Comaromiensium*,²⁵ uti solent esse in mixta republica. Oportet enim, et id quidem frequentius,²⁷ quam id optarunt oppidani, nunc a provinciali magistratu, nunc ab arcis praefecto, in iis rebus, quae quomodo-cunque pertinere videntur ad utrosque, arbitrio pendere: quod non raro singulorum voluntates vel²⁸ dissociat, vel collidit. Ergo magna uti decet providentia²⁹ oppidanos, ut et sibi prospiciant, neque teme[p. 242.]re³⁰ offendant, qui sunt auctoritate potiores. Id cum ita fieri accepimus, vivunt, sic satis placide, et quae *Comaromiensium* praecipua felicitas est,³¹ pulchre in annos singulos proficiunt. Sedet Comaromium *Iaurino* in orientem, *Strigonio* in occidentem,³² utrinque milliaribus quinque.

SECTIO III.

De oppidis Processus Insulani

PROOEMIUM¹

Oppidorum nunc mentionem habeamus. Duo horum isto processu restant, posteaquam *Comaromium*, quod tertium fuit, eorum² censu exemptum est, atque liberis regisque

¹³ *Hungarico... Germanico* F *Hungaro atque Germano*; corr. sec. CD ¹⁴ F *quod*; corr. sec. C ¹⁵ F *om.*; add. sec. A ¹⁶ F *om.*; add. a nobis ¹⁷ F *aeque*; corr. sec. C (lectio incerta) ¹⁸ F *aliena*; corr. sec. CD ¹⁹ F *add. a*; del. sec. C ²⁰ *senatus... adtendens* F *om.*; add. sec. D ²¹ F *praetorea*; corr. sec. C ²² F *quodve*; corr. sec. C ²³ F *scripto*; corr. sec. C ²⁴ F *disiudicet*; corr. sec. C ²⁵ F *Comaromiensi*; corr. sec. CD ²⁶ F *prudencia*; corr. sec. D ²⁷ F *frequentibus*; corr. sec. CD ²⁸ F *om.*; corr. sec. CD ²⁹ F *prudencia*; corr. sec. CD ³⁰ F *temetemere*; corr. sec. CD ³¹ *felicitas est* DF *est felicitas*; corr. sec. C ³² *Iaurino... occidentem* CDF *Iaurino in occidentem, Strigonio in orientem*; corr. a nobis {Sect. III.} ¹ F *Proemium*; corr. sec. D ² F *eo tum*; corr. sec. D

¹ *Hoc diploma d. 6. Oct. 1331. a Carolo rege Comaromio indultum est; quod in plurimis transcriptis remansit. Vide MNL OL DL-DF nr. 274787, 274790, 274792, 274799, 274806, 274812, 274818.*

urbibus adscriptum. Sunt vero *Nagymegyér*,³ et *Gutta*: copiosa olim cum opibus, tum incolis; iam mirum in modum utrisque exinanita. Ergo res ipsa poscit, ut in iis recensendis breves simus et adstricti.

S Y N O P S I Sⁱ

I. *Oppidum NAGY-MEGYER. Situs oppidi: Eius privilegia cum Isaáp communia a Matthia Corvino adfirmantur: postea reges Austriaci: Ferdinandus; Maximilianus; Rudolphus; Matthias II.: Ferdinandus II.: Leopoldus I.: insunt oppido nobilium curiae: Ager uliginosus et eluvionibus Csilisi amnis expositus.*

II. *Oppidum GUTTA. Gutta oppidum vetus olim duplex fuit: olim huzonum habebat*

vivaria: victus oppidanorum ratio privilegiis regum praemunita: Ludovicus II.: Ferdinandus I.: Ferdinandus II.: Leopoldus M.: munimentum hic adversus Turcas positum, quod Hungari Ranarum arcem vocavere: Carolus VI. adfirmat oppidi privilegia vetera: vivarii huzonum quae olim factis fuerit? est Gutta in ditione archiepiscopi Strigoniensis.

I.

*Oppidum NAGY-MEGYER*¹

Nagy-Megyér, seu *Megyér Maius*, ut a minori, quod² penes *Iaurinum* est, discriminetur,³ sedet⁴ in insula *Csalloközia*,⁵ ea *Processus Comaromiensis* parte, qua is *Iaurinensi* et *Posoniensi* orae in occasum et septentrionem limitaneus est.⁶ Circumsident oppidum⁷ ab aquilone *Szakaios*⁸ et *Ekecs*, ab oriente *Szilas*, *Turi Szakallos*,⁹ et *Gellér*,¹⁰ vici¹¹ Comitatus *Comaromiensis*. Sed *Isaap*¹² ei cum finibus Comitatus *Iaurinensis* intercedit,¹³ qui vicus¹⁴ pari iure et libertatibus cum *Nagymegyér* olim gaudebat, eidemque ditioni *Comaromiensi* suberat.¹⁵ Discas id¹⁶ ex litteris priscorum¹⁷ regum *Hungariae*, quibus loci utriusque incolae olim donaverant.¹⁸ Primus fuit *MATTHIAS CORVINUS*, qui prouti sanctissime iudicabat,²⁰ *gloriam*²¹ *regum in multitudine populorum et decus ac*²² *robur regnorum in divitiis* [p. 243.] *et amplitudine*²³ *consistere*²⁴ *civitatum et villarum*, ita non tantum intendit conservandis populis et beneficiis augendis, sed etiam *Megyérienses* et *Isaapienses* cum medio *Osvaldi Sambok*²⁵ in *Nagy Megyér* et *Stephani Weegh*²⁶ in *Isaap* supplices ad eum refugissent, *ut ipsi cives et hospites* (sunt verba regis) *praefatas villas regales*²⁷

Situs oppidi:

Eius privilegia cum Isaáp¹⁹ communia a Matthia Corvino adfirmantur:

³ F *Nagy-Megyér*; corr. sec. D {§. I.} ¹ B *Nagymegyér* ² F *quo*; corr. sec. A ³ *seu... discriminetur* A *quasi maius Megyér*, ad distinctionem a minori, quod prope *Iaurinum* est ⁴ A *iacet* ⁵ AB *Csalokezia* ⁶ *ea... limitaneus est* A *processu provinciolae Comaromiensis, ex ea parte, qua cum processu ibidem Iauriensi, et Posoniensi iungitur in occasum et septentrionem* ⁷ A *eum autem* ⁸ B *Szakálos* ⁹ A *Szakalos*; B *Szakálos* ¹⁰ AB *Gelér* ¹¹ A *pagi* ¹² *sed Isaap* A *Isaap autem* ¹³ *ei... intercedit* A *intercedit ei cum finibus Comitatus Iaurinensis* ¹⁴ AB *om.* ¹⁵ AB *subiacebat* ¹⁶ *discas id* A *id enim patet* ¹⁷ A *serenissimorum* ¹⁸ *olim donaverant* A *in libertates et privilegia partim adseruerunt, partim vero stabilierunt* ¹⁹ F *Isaap*; corr. sec. D ²⁰ F *iuvabat*; corr. sec. A ²¹ Dipl. cit. (MNL OL DL-DF 81625.) *gloria* ²² F *et*; corr. sec. Dipl. cit. ²³ F *multitudine*; corr. sec. A et Dipl. cit. ²⁴ Dipl. cit. *consistant* ²⁵ F *Sambok*; corr. sec. A ²⁶ F *Weegh*; corr. sec. A; Dipl. cit. *Végh* ²⁷ Dipl. cit. add. *nostras*

ⁱ *Synopsis concinnata est a nobis sec. notas marginales.*

postea reges Austriaci: Ferdinandus; Maximilianus; Rudolphus; Matthias II.; Ferdinandus II.:

Leopoldus I.:

insunt oppido nobilium curiae:

*aedificiis et habitationibus decorare, et amplificare valerent,²⁸ ipsos et posteros eorundem²⁹ a solutione³⁰ proventuum lucri camerae regiae,³¹ et fisco³² e medio eorum provenire debentium,³³ et³⁴ quarumlibet³⁵ taxarum extraordinariarum, et item a solutione tributorum seu teloniorum regalium,³⁶ et aliorum quorumcunque tam in terris, quam super³⁷ aquis habitorum in perpetuum gratiose eximendos duxit,³⁸ et liberandos, dato eis diplomate eius rei causa publico sigillo regio suo communito, Tyrnaviae, feria sexta proxime ante festum D. Thomae Apostoli anno 1466.ⁱ Quae postea reges, eorum³⁹ fidelitatem, belli pacisque temporibus experti, utpote FERDINANDUS I. *Viennae* festo *B. Catharinae Virginis* anno post millesimum et quingentesimum tricesimo quarto, MAXIMILIANUS II. itidem *Viennae* die 21. Martii anno 1568., RUDOLPHUS Posonii die 17. Martii anno 1578., MATTHIAS II. iterum *Viennae* die 2. Februarii anno 1609., solemnibus tabulis adfirmarunt.⁴⁰ Idem fecit et FERDINANDUS II. collectaque priorum diplomata anno 1631. die vigesima prima⁴¹ Ianuarii repetiit: *et quoniam* (ut verba habent) *iidem a dicatoribus seu exactoribus ad contributionem praestandam dicamque regiam exsolvendam⁴² violenter, et cum maximo damno et praeiudicio privilegiorum suorum adacti essent et compulsi, dato iterum alio diplomate, eodem anno die 3. Februarii gravissime vetuit, ne cives praefati, et inhabitatores, totaque communitas, contra vim et formam suorum privilegiorum* [p. 244.] *ad ullum tributum seu telonii solutionem, neque ad ullas alias inusitatas praestationes, labores, servitiaque exhibenda, aut contributionem vel aliquarum taxarum extraordinariarum pensionem cogentur, aut impellerentur.*ⁱⁱ Quod et repetitis verbis recognovit⁴³ LEOPOLDUS *Viennae* die VIII. Februarii anno sexagesimo sexto post millesimum et sexcentiesimum.⁴⁴ Optandum ergo, miseris,⁴⁵ ut parem gratiam⁴⁶ libertatesque, continua regum clementia partas, sed iterum temporis iniuria obnubilatas, et tantum non amissas,⁴⁷ absque⁴⁸ MARIA THERESIA regina indulgentissima indipisci queant,⁴⁹ transferreque in seram posteritatem. Nihil enim, quod⁵⁰ sciamus, remiserunt, a maiorum laudibus, sed pari virtute et constantia adnituntur⁵¹ praestare se fideles, †et ius tam⁵² huius reginae, quam successorum eius⁵³ obsecundantes.†⁵⁴ Sunt autem in ditione familiae⁵⁵ C.⁵⁶ *Zichy*, quamvis curiae oppido intersint octodecim, quibus non modo iidem⁵⁷ comites, sed alii etiam⁵⁸ viri nobiles dominantur, et insident, uti sunt *Pataky*,⁵⁹ *Rácz*,⁶⁰ *Bereczky*,⁶¹ *Varga*,⁶² *Kossa*,⁶³ *Győri*,⁶⁴ *Szakaly*,⁶⁵ et*

²⁸ Dipl. cit. *studeant*; idem add. *eisdem civibus... gratia speciali* ²⁹ *ipsos... eorundem* Dipl. cit. *ipsos cives nostros, et eorum communitatem praesentes et futuros* ³⁰ *a solutione* F *absque relictione*; corr. sec. A et Dipl. cit. ³¹ F [...]; add. sec. A; Dipl. cit. *nostrae* ³² Dipl. cit. add. *nostro regio* ³³ F *deliberare*; corr. sec. Dipl. cit. ³⁴ F om.; add. sec. A; Dipl. cit. *ac* ³⁵ F *quantumlibet*; corr. sec. A et Dipl. cit. ³⁶ Dipl. cit. *nostrorum* ³⁷ F *supra*; corr. sec. Dipl. cit. ³⁸ Dipl. cit. *duximus* ³⁹ B *eorundem* ⁴⁰ *solemnibus tabulis adfirmarunt* A *solemnibus datis litteris roborarunt* ⁴¹ F 3r.; corr. sec. D ⁴² F *exolvendam*; corr. sec. D ⁴³ A *stabilivit* ⁴⁴ A *sexingentesimum. Nihil iam restat, quam* ⁴⁵ *Optandum ergo miseris* F om.; add. sec. D ⁴⁶ A add. *a hodi[erno?] rege clementissimo indipiscantur* ⁴⁷ A add. *fere, recuperare possint, et conservare* ⁴⁸ sic! ita in DF ⁴⁹ *absque... queant* A om. ⁵⁰ F *quid*; corr. sec. B ⁵¹ A[B] add. *adhuc* ⁵² *ius tam* F *iustam*; corr. a nobis ⁵³ *et ius... eius* A[B] *regi, domino autem*; B *et ius reginae* ⁵⁴ *malim observantes* ⁵⁵ A[B] *illustrissimi*; B om. ⁵⁶ A add. *Francisci* ⁵⁷ B *idem* ⁵⁸ *alii etiam* A[B] *etiam alii* ⁵⁹ A[B] *Georgius Pataky* ⁶⁰ A[B] *Stephanus Rácz* ⁶¹ A[B] *Stephanus Bereczky* ⁶² A[B] *Martinus Varga* ⁶³ A[B] *Stephanus Kossa* ⁶⁴ A[B] *Franciscus Győri* ⁶⁵ A[B] *Stephanus Szakaly*; B *Szakály*

ⁱ *Diploma hoc loco citatum d. 19. Dec. 1466. a Matthia rege promulgatum est. Cuius copiam vide in MNL OL DL-DF nr. 81625.*

ⁱⁱ *Haec diplomata nusquam reperire potuimus.*

alii. Praeter quos⁶⁶ loci incolae omnes⁶⁷ †pari ut agrestes alii,† subsunt fortunae, tametsi privilegiis gaudeant, et haud in postremis regni oppidis referantur. Nundinarum certe solemnitates, quas ad dies DD. Thomae et transfigurationis Christi celebrant, a pristino flore multum⁶⁸ defecerunt.⁶⁹ Modus vivendi⁷¹ ex molesta agricolatione petitur, agro ubique uliginoso et lacustri, ac nisi magna industria aggeribusque factis⁷² *Csilis*⁷³ amnis⁷⁴ coerceretur, pene⁷⁵ inutili.⁷⁶ Silvae nullae,⁷⁷ si nemus excipias, quod amoena quidem opacitate partem⁷⁸ territorii occidentalem obumbrat; minus tamen est, quam quod lignandi necessitati sufficiat, ideo in ruris ornamentis habetur.⁷⁹ [p. 245.]

*Ager
uliginosus et
eluvionibus
Csilisi amnis
expositus.*⁷⁰

II. *Oppidum* GUTTA¹

Vetus est oppidum, quod in tabulis regum *Gwtha*³ scribitur. Insidet ripam⁴ minoris *Danubii*, contra confluentem⁵ *Vagi*. Olim utramque fluminis ripam occupabat, parte una⁶ in angulo, quem *Vagus* format, *Danubio* se insinuans, existente, quae adpellabatur⁷ *Nagy Gutta*,⁸ Gutta maior, altera vero *Kiss Gutta*, Gutta minor, quae cis *Danubium* erat in ripa eiusdem dextra, hoc est in insula *Csallóközia*,⁹ ubi hodieque oppidum¹⁰ visitur. Nam postquam *Ujvarinum*¹¹ Turca occupavit, incolae partis alterius taedio incursionum in hanc partem se transtulerunt, totumque oppidum, templo etiam transposito, in ripa posuerunt. Sed neque¹² perinde diutius eos illinc haerere *Vagus* nimium quantum ripam subluens passus est. Nam est,¹³ [...] ut et agros fuse proluat, †et <haud parum>¹⁴ oppido adferat intertrimenti.† Tota ideo regio, quae ad *Vagum* a *Danubio* et ab illo ad¹⁵ *Nitram* usque, illinc in septentrionem versus *Szémő* et *Kamocsa*, hinc versus *Naszvad* et praedium *Szöllős* procurrit, perpetuo est in discrimine exitiosae exundationis. Si enim fluviorum alterum ripas transgredi contingat, dum alter adhuc placidus suas admodum aquas devehit, reprimatur ab altero, et qua patentissima¹⁶ est regio, longe lateque evagatus of-fundit omnia. Sin uterque, et *Danubius*, et *Vagus* excedant, tunc vero permisti invicem frementes feruntur, et qua incubuerunt, regionem deradunt, obfundunt segetes, prata corrumpunt, et quacunque superfundi contingat, agrum rei rusticae omnem, ubi intra alveum, detumescentibus aquis redierunt, vastum desolatumque post se relinquunt. Raro igitur hac parte oppidanis superest quidquam, praeter exilem foenisciorum fructum, qui tamen etiam perit anno nimium¹⁷ pluvio. Neque melior agricolatio est parte altera *Csallóköziensi*. Nam non tantum in meridiem, qua praedio *Balvány Szakállos*,¹⁸

*Gutta
oppidum vetus
olim duplex
fuit.*²

⁶⁶ A[B] add. *reliqui* ⁶⁷ A add. *sed etiam alii* ⁶⁸ A om. ⁶⁹ A add. *tumultuarie tantum, et non nisi ex uno alterove vicino loco concurritur* ⁷⁰ *ager... expositus* AB om. ⁷¹ A add. *et heic* ⁷² A add. *recens* ⁷³ A *Csiliz* ⁷⁴ A om. ⁷⁵ F *poene* ⁷⁶ *pene inutili* A *paene inexcolibili* ⁷⁷ *silvae nullae* A *silva [...]* etiam eisdem nulla est ⁷⁸ F *partim*; corr. sec. A ⁷⁹ A add. *caeterum religioni reformatae, quae heic etiam maior est; intersunt catholici, quorum caussa, plebanus Csicsoiensis diebus statis adcurrit, et in templo oppidi sacrificat, ipsis etiam reformatis stolae eiusdem obnoxiiis.* {§. III.} ¹ A *Gütta* ² *Gutta... fuit* AB om. ³ F *Gutba*; corr. sec. AB ⁴ *vetus... scribitur* A[B] in litteris regum scribitur *Gwta*, estque antiquissimum oppidum in ripa ⁵ F *fluentem*; corr. sec. B ⁶ F *ima*; corr. sec. A ⁷ *quae adpellabatur* F *quo appellatur*; corr. sec. B ⁸ A *Gütta* ⁹ A *Csalokezia*; B *Csalóközia* ¹⁰ *hodieque oppidum* A *tota hodiernum* ¹¹ B *Ujvarum* ¹² A add. *permisit flumen* ¹³ F *et*; corr. sec. B ¹⁴ *haud parum* F om.; add. a nobis ¹⁵ F *a*; corr. a nobis ¹⁶ F *potentissima*; corr. a nobis ¹⁷ F *nimum*; corr. a nobis ¹⁸ *Balvány Szakállos* A *Bálvány Szakalos*

sed etiam in occasum, qua vico *Apacza Szakállos*, et prae[p. 246.]dio¹⁹ *Királyföldje*²⁰ conterminatur, crebris lacunis²¹ ex *Danubio* restagnantibus²² vitatur. Hunc ergo calamitosissimum agri habitum iuvant incolae, praediorum, quae vicina eis adiacent, mutuo beneficio. Primum horum est *Csörgő*: ruri *Guttensi* ab oriente, intra *Vagi* maeandros obiacet, longiori antehac circuitu adeundum,²³ quem²⁴ tamen ripis heri providentia ita diminitum accepimus, ut nullo iam negotio, nullave temporis iactura adiri possit, quando perfosso quasi [...],²⁵ pertortuosus *Vagi* alveus, recta iam in *Danubium* immisus est, vetusque et anfractuosus ille, passim illuvie offusus, segnescentibus alibi aquis in piscinas multi futuras²⁶ fructus²⁷ abire incipit. Praediorum alterum²⁸ *Bákvány Szakállos*²⁹ est, insulae³⁰ eo tractu, qui iter eo *Comaromiense* Pisonium³¹ transmittit, situm. Est id quidem iisdem eluvionibus, quibus ager *Guttensis*, infestum, sed habet tamen collinos hinc atque illinc positus,³² quos in rem agrariam vertunt *Guttenses*. Arundineta, quae passim densissima increscunt, luporum pro anni³³ tempestate sunt lustra. Piscatio alioquin *Bákvány Szakállosiensis*,³⁴ multo, quam reris,³⁵ copiosior est, fitque partim in *Dudvago*, partim in piscina, cui *Medencze*³⁶ nomen, quique³⁷ luciis abundat,³⁸ silurisque;³⁹ partim in confluentibus *Vagi* et *Danubii*, in quo huzonum vivarium fuisse olim, palorum prominentes trunci testantur.⁴⁰ Ergo dura *Guttensibus* faciendae sementis ratio est, neque⁴¹ libera ab aquarum⁴² eluvione. Quod dum⁴³ antiqui incolae, horum⁴⁴ maiores, longis experimentis didicissent,⁴⁵ vini, pecorum, et piscium inprimis quaestu, rem facere et in commune⁴⁶ utiles esse coeperunt.⁴⁷ Eam⁵⁰ ob rem, et quod tum⁵¹ fideles regibus,⁵² tum suis se heris commodos⁵³ ⁵⁴ praestiterunt, amplissimis⁵⁵ regum privilegiis, et libertatibus donati sunt.⁵⁶ LUDOVICUS II. certe, praecipuo eos donavit iure,⁵⁸ quum ad annum millesimum quingentesimum vicesimum quintum *Guttenses* nostros *de rebus eorum* (ut habent⁵⁹ verba diplomatis⁶⁰) *sive sint boves, equi, sive pisces, seu*⁶¹ *vina, aut aliae quaecunque merces, sive ad usum eorum proprium, sive quaestus gratia per eosdem*⁶² *hinc inde deferendae*,⁶³ a solutione tricesimae, tributi, [p. 247.] et alterius exactionis⁶⁴ exemptos⁶⁵ vellet, et supportatos.ⁱ [... ...]⁶⁶ idem⁶⁷ LUDOVICI privilegium repetitis verbis⁶⁸ [agno]scit⁶⁹ FERDINANDUS I. anno mille<simo quingentesi>mo tricesimo <tertio>⁷⁰ auctore praesule⁷¹ *Paulo de Várda*,

olim huzonum
habebat
vivaria:

victus⁴⁸ oppidanorum ratio
privilegiis regum praemunita.⁴⁹
Ludovicus
II.⁵⁷

Ferdinandus
I.:

¹⁹ F *praepraedio*; corr. a nobis ²⁰ F *Királyföldye*; corr. a nobis ²¹ A add. *et rivulis* ²² A *immissis et stagnantibus* ²³ F *ad eundem*; corr. sec. B ²⁴ F *quam*; corr. sec. B ²⁵ F om.; add. sec. B ²⁶ F *jacturas* [?]; corr. sec. B ²⁷ F om.; add. sec. B ²⁸ F *aliud*; corr. sec. B ²⁹ B *Szakálos* ³⁰ F *insulam*; corr. a nobis ³¹ F *Posonium*; corr. sec. B ³² F *positos*; corr. sec. B ³³ F *omni*; corr. sec. B ³⁴ B *Szkalosiensis* ³⁵ F *reeris*; corr. a nobis ³⁶ F *Mendencze*; corr. sec. B ³⁷ sic! etiam in ms. B ³⁸ F *abundant*; corr. sec. B ³⁹ F *silucisque*; corr. sec. B ⁴⁰ *hunc ergo... testantur* A om. ⁴¹ *ergo dura... neque* A *hinc et illinc apparet aliquis modus seminandi, sed nec idem* ⁴² A om. ⁴³ *quod dum* A *itaque quum* ⁴⁴ F *horam*; corr. a nobis ⁴⁵ *longis didicissent* A [...] *ex agro nequirent* ⁴⁶ F *comune* ⁴⁷ *rem... coeperunt* A *vitae sustentandae subveniunt* ⁴⁸ F *victu*; corr. a nobis ⁴⁹ AB om. ⁵⁰ A *eamque* ⁵¹ A om.; F *tunc*; corr. sec. B ⁵² A *se regi* ⁵³ *tum... commodos* A[B] *dominis autem utiles* ⁵⁴ F *commodandos*; corr. sec. B ⁵⁵ A *pulchris* ⁵⁶ *donati sunt* A *sunt praemuniti* ⁵⁷ *Ludovicus II.* AB om. ⁵⁸ *donavit iure* A *ornavit privilegio* ⁵⁹ A *sonant* ⁶⁰ A *privilegii* ⁶¹ F *sive*; corr. sec. B ⁶² Dipl. (LIBRI REGII 35.32/c.) *eos* ⁶³ Dipl. cit. *deferendis* ⁶⁴ F *exactiones*; corr. sec. AB ⁶⁵ B *exemptos* ⁶⁶ A[B] *et quoniam mox temporibus barbarorum terras has depraedantium essent depopulati, et desolati* ⁶⁷ F om.; add. sec. A ⁶⁸ F *refeti*[...]; corr. sec. A ⁶⁹ A *roboravit* ⁷⁰ F om.; add. sec. LIBRI REGII 35.32/c. ⁷¹ F om.; add. sec. A ⁷² F *atque*; corr. sec. A

ⁱ *Ludovici II. diploma, de quo hic agitur, anno 1525. die 5. Martii emanatum est. Cuius transcriptum anno 1725. d. 30. Maii emanatum est, quod etiam a Belio citatur; quod vide in LIBRI REGII 35.32/c.*

utque⁷² eo felicius⁷³ rursus⁷⁴ *aedes*⁷⁵ *suas restaurare et inhabitatoribus augere possent*,⁷⁶ *omnes exactores tricesimae et tributorum*⁷⁷ *adffigere eos vetuit*.ⁱ †[...] Bello [...] incitus reductum fuisse [...] sane potest.†⁷⁸ *Parem erga eos voluntatem*⁷⁹ *FERDINANDUS II.* testatus est,⁸⁰ †[...] re]gum tabellas anno [...] gravissimae etiam [...] Gut]tensium iura peculiari [...]†⁸¹ *Eam avi benignitatem* †[...] animo non adfirmare modo [...]† *LEOPOLDUS M.*,⁸² ^[1.] ⁱⁱⁱ sed eo etiam fuit †exagge[...]† magis tuta erant tempora a barbaris bellis infesta, situs, quo posita est *Gutta*, belli duces permovit, ut castrum hic instruerent,⁸³ eo loco, qua se *Danubio Vagus*⁸⁴ insinuat. Nescio, consilione? an⁸⁶ per convicium⁸⁷ *Béka vár* id dixerunt *Hungari*, nam probrosa est omnino adpellatio,⁸⁸ quippe quae *ranarum arcem* notat. Quidquid eius sit, insidebatur postea⁸⁹ ab [...] ⁹⁰ pedestri iuxta et equestri *Hungarorum* praesidio, fuitque non raro integris exercitibus hoc cuneo⁹¹ metantibus re trepida perfugio. Nihil eius superest hodie, praeter veterum aggerum quaedam vestigia. Cum †de iis† sive herus, sive incolae ad *CAROLUM VI.* retulissent,⁹² et temporum iniurias questi,⁹³ instauranda iura sua petiissent, facilem reperiere optimum Caesarem⁹⁴ regemque. Tabulas enim regum priscorum universas, uno fasce complexus⁹⁶ et novo adfirmavit, et, qua id erat consentaneum, anno *MDCCXXV.*⁹⁷ [...] die⁹⁸ *XXX.* Maii novis accessionibus locupletavit;^{iv} ut nihil iam ad felicitatem *Guttensium* deesset, quam ut tempora redeant saturnalia. Nam oppidanorum sane res, ultra quam possis existimare,⁹⁹ sunt adflictae, cum ob ruris, quod inimicum nacti sunt, ex aquarum †profluit† iniquitate; [p. 248.] tum ob confertissimas molestias alias. Olim vivarium isthic huzonum reges habuere, ad portus modum in *Vago* †et†¹⁰¹ *Danubio* factum. Palis nempe roboreis, vasta intercapedine defixis, amnem concluserant, ut sine impedimento allati hic antacaei non innatare modo possent, sed longius etiam durare, dum ad culinam regiam promerentur.¹⁰² *SIGISMUNDUM* aliqui putant instituti auctorem; ego providentiam hanc

Ferdinandus II.:

Leopoldus M.:

*munimentum hic adversus Turcas positum, quod Hungari Ranarum arcem vocaverunt.*⁸⁵

Carolus VI. adfirmat oppidi⁹⁵ privilegia vetera:

*vivarii huzonum quae olim facies fuerit?*¹⁰⁰

[1.] †<In tabulis>† MDCLIX. die XXIX. Novembris praescriptis.

⁷³ *F* *fē*[...]; corr. sec. *A* ⁷⁴ *F* om.; add. sec. *A* ⁷⁵ *F* [...]s; corr. a nobis ⁷⁶ *in... possent* *F* *in* *ha*[... ..]ssent; corr. sec. *A* ⁷⁷ *tricesimae et tributorum* *F* *trice*[...]; corr. sec. *A* ⁷⁸ [...] bello... potest *A* om. ⁷⁹ *eos voluntatem* *F* [...]s; add. sec. *A* ⁸⁰ *Ferdinandus II. testatus est* *A* *demonstravit et Ferdinan<dus II.>* ⁸¹ [...] gum ... peculiari [...] *A* <qui non> modo priora privilegia ad annum 16[...]ret, sed etiam gravissime [...]ret, ne quis libertates has violare aud<eret> ⁸² *A* ad annum [...] ⁸³ *D* instrueret ⁸⁴ *Danubio Vagus* *F* *Danubius Vago*; corr. sec. *D* ⁸⁵ *F* *vocare*; corr. sec. *D* ⁸⁶ *F* *am*; corr. a nobis ⁸⁷ *D* *convitium* ⁸⁸ *F* *appellatio*; corr. sec. *D* ⁸⁹ *F* om.; add. sec. *D* ⁹⁰ *F* add. *a* [...]s; del. sec. *D* ⁹¹ *F* *anone* [!]; corr. sec. *D* ⁹² *F* *retulerunt*; corr. a nobis ⁹³ *F* *quaesti*; corr. sec. *D* ⁹⁴ *F* *principem*; corr. sec. *B* ⁹⁵ *D* *oppida* ⁹⁶ *F* *complexas*; corr. sec. *B* ⁹⁷ *BF* *MDCCXXXV.*; corr. sec. *LIBRI REGII* 35.32. ⁹⁸ [...] die *F* *en*; corr. sec. *B* ⁹⁹ *possis existimare* *B* *reris* ¹⁰⁰ *vivarii... fuerit* *B* om. ¹⁰¹ *F* om.; add. sec. *B* (lectio incerta) ¹⁰² *F* *promoverentur*; corr. sec. *B*

ⁱ *Diploma Ferdinandi I. cuius excerptum hic legitur, anno 1533. die 10. Aug. promulgatum est. Cuius transcriptum anno 1725. d. 30. Maii emanatum est, quod vide in LIBRI REGII 35.32/c. Belius, quamvis litteris cursivis adhibitis, non exacte verba diplomatis citat.*

ⁱⁱ *Diploma illud, quod Ferdinandus II. Guttensibus indulxit, anno 1626. die 24. Maii emanatum est. Cuius transcriptum anno 1725. d. 30. Maii publicatum vide in LIBRI REGII 35.32/b.*

ⁱⁱⁱ *Nota l.) a nobis hic inserta est. Diploma Leopoldi I. in nota citatum anno 1659. d. 29. Nov. exaratum est. Cuius transcriptum anno 1725. d. 30. Maii emanatum vide in LIBRI REGII 35.32/a.*

^{iv} *Diploma illud, quo etiam priora comprehenduntur, anno 1725. die 30. Maii a Carolo III. rege Hungariae promulgatum est. Vide LIBRI REGII 35.32. Haud scio an Belio nonnisi hoc diploma, ex quo et alia cognoscere posset, innotuerit.*

est Gutta
in ditione
archiepiscopi
Strigoni-
ensis.¹⁰³

omnem MATTHIAE *Corvino* adscripserim, quippe adsueto in omni vitae genere ex cultissimarum gentium imitatione instituta capere. Paret oppidum iure antiquissimo archiepiscopo *Strigoniensi*. Antiquae sunt tabulae,^{m.)} sed vetustate fere oblitteratae, quae donationem praesuli factam perscriptam¹⁰⁴ habent, quarum parti, quam aversam dicunt, haec adnotata leguntur: *Donatio possessionis Guttha, cum utilitatibus suis, et specialiter duabus piscinis, Mezeet¹⁰⁵ et Melensin,¹⁰⁶ per Bartholomaeum filium comitis Bos, de genere Scemus, cum consensu fratris sui Ivanca, Archiepiscopo Strigoniensi facta.*ⁱⁱ Doleas, sine die et consule haec scribam adscripsisse, ut nequeat ferri sententia,¹⁰⁷ de donationis aetate; nam ipsi nos de diplomate ex solo archivi *regesto*,¹⁰⁸ ut vocant, cepimus indicium. Templum extra pomoeria exaedificatum voluere incolae, ob uvidam fluxamque intra oppidum humum. quod ad castelli speciem muro¹⁰⁹ circumdatum est, et turriculis instructo:¹¹⁰ ut in casum incursionum hostilium refugio esse possit oppidanis.¹¹¹

SECTIO IV.¹

De vicis Processus Insulani

†[... ..] numero, et² opibus etiam, et incolis [... ..]† hoc tractu insulano vicos observabis †[... ..]† potissimum ob iniurias aquarum †[... ..]trum inductam inde seu agu[... ..] aetatem nostram est, quales [... ..]los.†³ [p. 249.]

1.) *Keszegfalva*, parvus viculus, ripae minoris *Danubii* insedit, milliari supra *Comaromium* <in septemtrionem?¹ ...> inprimis †praeda† sua praedio †[... ..] prioribus *Hungaris* [... ..]† vicum insedit, importunis Gubernii *Comaromiensis* †[... ..]† praefecti arcis *Comaromiensis* et aliorum inessum, quae ita vicina †forent† vico, ut ad eundem spectare arbitreris. A *Danubio* minori, vulgo *Vagh Duna* separant eum² praedia interiacentia, in orientem *Gádocz*, in septemtrionem *Vizsvár*, *Ujlakii*,³ et *Bákvány Szakállos*⁴ Archiepiscopi *Strigoniensis*, et a reliqua insula in occidentem praedium *Szent Pál*, in quo pariter villa est gubernii, et templum. Quae omnia aegre ad iactum globi disternantur invicem.⁵

m.) Exstant in tabulario archiepiscopali [... ..] L. numero XXXIX.

¹⁰³ est... *Strigoniensi* B om. ¹⁰⁴ F praescriptam; corr. sec. B ¹⁰⁵ F Mezcet; corr. sec. B ¹⁰⁶ et Melensin B ac Meleksin (?) ¹⁰⁷ B sentia ¹⁰⁸ F regestro; corr. sec. D ¹⁰⁹ F nunc; corr. sec. B ¹¹⁰ F instructum; corr. sec. D ¹¹¹ magis tuta... oppidanis A om. {Sect. IV.} ¹ ADF III.; corr. a nobis ² F it ³ [... ..] numero... [... ..]los A om. {1.} ¹ F [...]; add. a nobis ² F cum; corr. sec. A ³ F Ujlaki; corr. sec. B ⁴ B Szakálos ⁵ *Keszegfalva, parvus viculus... disternantur invicem* A *Ujfalu* (!), exilis viculus in ripa majoris *Danubii*, quadrante milliari, seu dimidii Germanico supra *Comaromium*, ideoque belli tempore primis quibusve praedis obnoxius, et facile deletibilis. Nunc etiam ante annos aliquot tantum noviter inessus est, incolis paucis, *Hungaris*, omnibus tamen *Catholicis*, ditionis Gubernii *Comaromiensis*. Ab agro autem *Comaromiensi* rescindit eum praediolum *Joannis Tiszó*, in quo villae et allodia visuntur praefecti arcis, Patrum item *Iesuitarum*, et *Francisci Muraj*, quae proxime adhaeret pago, ut ad eundem ea spectare arbitreris. A *Danubio* minori, vulgo *Vágduna*

ⁱ Nota m.) a nobis hic posita sec. B.

ⁱⁱ Diploma hoc anno 1281. promulgatum est per Petrum magistrum domus hospitalis Sancti Regis Stephani de *Strigonio*. Publicatum est in MES II. nr. 124. pp. 150–151. Vide etiam ÁMTF III. pp. 419–420.

2.) *Aranyos* distat a priori milliari dimidio inter occidentem et septentrionem,¹ paulo remotius² a³ *Danubio*. Curialis vicus est totus,⁴ praebetque compluribus nobilibus et liberis familiis sedem,⁵ quarum⁶ tamen praecipuae⁷ sunt *Magyariana*, *Marocziana*,⁸ *Hollósiana*⁹ seu *Somodiana*,¹⁰ et *Csókaiana*,¹¹ ad has enim reliquae omnes mutua inter se cognatione referuntur.¹² Quatuor¹³ vicum constituunt curiae, familiarum,¹⁴ quas nunc nominavimus,¹⁵ propriae. In his reliquae¹⁶ omnes inhabitant, tanto numero, ut aegre tueri possint nobilitatis, qua sunt,¹⁷ praerogativam.¹⁸ Arctis enim terminis circumscribitur vicus,¹⁹ quippe, quod²⁰ ab oriente *Vízváro*²¹ et *Szakállos* praediis, a septentrione²² [... ..] *Úztelek*, et *Ontopa*, et²³ ab occasu [... ..] pressius incingatur. Itaque pretio annuo utuntur²⁴ praediis vicinis,²⁵ iuvantque domesticae²⁶ agricolationis angustias.

3.) *Lél*, adsidet *Danubio*, inter praedia *Bököfel-Aranyos*, et *Érseklél*, iuris *Malovicziani*, cui et curia illic et villa [... ..] a septentrione reliquis duobus obnoxiiis, ab oriente et occasu ambitur. Est is *Andreas Ottlik* principalis [... ..] Domum¹ agger² ambit³ castrum cuiusdam⁴ quadranguli⁵ similitudine, in cuius angulo meridionali⁶ [p. 250.] castelli sunt vestigia aggere olim circumdati, et muro substructi.⁷⁸ Paris id amplitudinis operisque, ut ad *Isam* illud,⁹ quod infra Comaromium¹⁰ *Leányvári*¹¹ nomine descripsimus. Vastus vero¹² agger¹³ est, et multae vetustatis.¹⁴ Sunt, qui a *Lebele*¹⁵ positum aiant, unde loco vocabulum¹⁶ relictum sit; cuius e posteris unus Christiana amplexus sacra,¹⁷ Ladislao nomen erat, templum hic¹⁸ instruxerit S. itidem LADISLAO dedicatum,¹⁹ quod postea bellorum iniuriis²⁰ desolatum una cum aggere²¹ miles Caesareus pro stativis²² habuerit, et velut castro inclusus et communitus excubias hic tenuerit contra *Turcas*.²³²⁴ Possederunt²⁵ dein²⁶ vicum varii, atque in his²⁷ *Justii*, et²⁸ ex his nunc *Andreas Ottlik*.²⁹ Elegans ei illic insula est, in *Danubio*, largis foeniseciis idonea, nisi frequenti inundatione corrumpatur.³⁰

separant eum praedia interiacentia, in orientem Gádócz variorum, in septentrionem vero Vizvár, Ujlakii, et Bakoány Szalátos, archiepp. Strig., et a terra reliqua Ursulana insul[...] in occidentem praedium Sz. Pál, in quo pariter villa est gubernii et tempellum. Ea vero omnia aegre ad iactum sclopi manuarii disterminantur. {2.} ¹ D septentrionem ² A remotus ³ A ab eodem ⁴ curialis... totus A [...] curialis ⁵ praebetque... sedem A compluribus constans nobilibus, <et libe>ris familiolis ⁶ F quorum; corr. sec. B ⁷ F praecipue; corr. sec. B ⁸ A Morocziana ⁹ F Hollósiana; corr. sec. B ¹⁰ F Somogyiana; corr. sec. ABD ¹¹ F Csokaiana; corr. sec. B ¹² A add. nam quod priorum ¹³ A[B] add. nomine ¹⁴ F om.; add. sec. B ¹⁵ F add. sunt; del. sec. B ¹⁶ A[B] reliqui; F relique [?]; corr. sec. B ¹⁷ A scatent (?) ¹⁸ A auctoritem (!) ¹⁹ circumscribitur vicus A circumscribuntur ²⁰ quippe quod A quum; F quippe a quo; corr. sec. B ²¹ B Vizvaro ²² D septentrione ²³ F om.; add. sec. D ²⁴ annuo utuntur F agri conducentur; corr. sec. B ²⁵ B add. utuntur ²⁶ AF domesticas; corr. sec. B {3.} ¹ A add. eius ² F ager; corr. sec. A ³ agger ambit A ambit agger ⁴ A cuiuspiam ⁵ F quadrangularis; corr. sec. A ⁶ A add. separati ⁷ aggere... circumdati A agg<e>re supereminenti, et muro olim substructa, ut arguunt rudera ⁸ A add. reliqua terrenum tantummodo habent aggerem, circa castrum illud maius ⁹ paris... operisque A id pari et amplitudine et opere videbatur, ut illud ad Isam ¹⁰ quod infra Comaromium A infra Comaromium, quod ¹¹ A Leányvár; B Leány-vári ¹² A enim ¹³ F ager; corr. sec. AB ¹⁴ multae vetustatis A vetustus ¹⁵ A add. olim Scythia; B Lebele ¹⁶ A cognomen ¹⁷ cuius... sacra A posteritate ipsius post ad sacra Christiana transeunte, quorum unus ¹⁸ A quoque ¹⁹ S. ... dedicatum A nomine ei suo indito ²⁰ bellorum iniuriis A om. ²¹ F agere; corr. a nobis ²² pro stativis F prostaticis; corr. sec. AD ²³ excubias... Turcas A vigilas tenuerit contra Turcas; F excubias hic contra Turcas tenuerit; corr. sec. B ²⁴ A add. Eiusdem Lebel<i> successione ²⁵ F insederunt; corr. sec. AB ²⁶ AB deinde ²⁷ possederunt... his A possederunt deinde Lél pagum ²⁸ F om.; add. sec. AB ²⁹ AB Ottlik ³⁰ nisi... corrumpatur A[B] tametsi et haec frequenter inundetur

4.) *Ekel* curialis¹ vicus² aequae,³ distat ab *Aranyos* milliari dimidio ad⁴ septemtrionem submotus.⁵ Populosus⁶ est vicus,⁷ neque priori minor, tametsi totus ex duabus potissimum familiolis, *Csorba* et *Füsi*, qui primi teorum potiebantur†,^{8,9} propagatus. Alioquin sunt etiam *Hajnaliis*, *Ujlakiis* et *Kelleriis* et *Csecsiis*¹⁰ suae in eodem portiones.¹¹ Bellis Turcicis possessorum¹² fortitudine multum inclaruit; nunquam enim *Turcas* in finibus suis dominari patiebantur. *Vajdam* scilicet more aetatis illius sive *capitaneum* habebant, qui iuventutem bello idoneam ductabat in hostem, successu ad invidiam usque felici. Iam quod nunc virtutis bellicae deest occasio, vitam miseram agricolatione tenui sustentandam tradunt posteris. Tota enim ea terreni portio, quae in orientem cum *Megyercs*¹³ et praedio archiepiscopali *Róczháza*¹⁴ conterminatur, uliginosa est et¹⁵ nullius frugis: reliqua, licet meliora, arctissime tamen a meridie praedio V. Capituli Iaurinensis *Szantó*, et ab occidente *Vestő*,¹⁶ seu terra *Olcsiensi* circumcluduntur.

5.) *Olcsa* vicus praerogativae eiusdem, atque primitus familiarum *Szele* et *Pázman* olim. Iam praeter *Szeleios Lakii*, *Kovacsov*[p. 251.]*szkii*,¹ *Szarkaii*, *Sarközii*, et quos² primum dicere erat, *Konkolyii*, vicum invicem partiuntur.³ Intersunt et *Nedeczki*orum, *Csécsi*orum item villae,⁴ atque domicilia, sic satis commoda.⁵ Reliqui etsi⁶ nobiles sunt, tamen vitam ducunt agrestem,⁷ uti⁸ *Ekelesienses*. Praestabant et hi bellis Turcicis virtute militari,⁹ sed quorum maiores¹⁰ partem maximam ad *Párkány* anno MDCLXIII. ductu *Adami Forgách*^{a.)}¹¹ interiere.¹² Terrenum vici^{13,14} ab oriente fines *Megyeresii* et *Andrásháza*,¹⁵ agro pariter uliginoso atque inutili, a meridie *Vestő* Szarkaiorum,¹⁶ ab occasu *Kistany*,¹⁷ Archipraesulis, ab aquilone denique¹⁸ *Marok-háza Kaposii* et *Lakii* definiunt,¹⁹ †et ab *Olcsae* finibus, qui† ad tormenti iactum recedunt.²⁰

6.) *Nagy Keszi* et¹

7.) *Kis Keszi*¹ cognomines² vici, maior is quidem, hic minor dictus, sed exiles ii.³ Recedunt⁴ ab *Olcsa* in meridiem⁵ quadrante milliari, inter se vix iugeribus⁶ binis distincti. Includuntur autem ab oriente praediis⁷ *Vestő* et *Szántó*,⁸ a meridie *Érseklél*,⁹ ab occasu *Danubio*, et¹⁰ a septemtrione *Néma* et *Kiss Tánnya*.^{11,12} Atque haec quidem lacunosa

^{a.)} Cladis imprudenti consilio quaesitae acceptaeque historiam, lege sis Tomo IV. †Ujvarini rebus†. p. [...]

{4.} ¹ A add. iterum ² A pagus ³ A om. ⁴ A in ⁵ A om. ⁶ F uliginosus; corr. sec. A ⁷ est vicus A vicus est ⁸ F potiabantur ⁹ qui... potiebantur A quibus <primo?> collatus erat ¹⁰ Hajnaliis... Csecsiis A <Ada?>mo Hajnal, Francisco Ujlaki, Adamo Kell<er et Ada?>mo Csecsi ¹¹ A villicationes ¹² A praeclara suorum ¹³ F Megyeres; corr. sec. B ¹⁴ F Roczhaza; corr. sec. B ¹⁵ F om.; add. sec. B ¹⁶ B Vestő {5.} ¹ B Kovácsoszkii; F KovacsovKovacsoszkii; corr. a nobis ² post et quos F iterum et quos; del. a nobis ³ vicum... partiuntur A om.; add. sec. BF ⁴ et... item A tamen Francisci Nedeczki, nec non Stephani Csécii ⁵ sic satis commoda A honestiora ⁶ F et si; corr. a nobis ⁷ ducunt agrestem F agrestem ducunt; corr. sec. B ⁸ reliqui... uti A ipsi autem incolae, etsi nobiles, tamen pressi sorte vitam agresti ducunt, ut ⁹ praestabant... militari A tametsi olim illis neutiquam bello Turcico, et virtute militari inferiores ¹⁰ F om.; add. sec. B ¹¹ In nota a.) pro lege F legae; corr. a nobis ¹² sed quorum... interiere A maxima pars maiorum eorum ad Parkany interiit ¹³ A autem ipsorum ¹⁴ A add. circumstant ¹⁵ A Andrásháza ¹⁶ F Sarkaiorum; corr. sec. A ¹⁷ F Kistany; corr. sec. AD ¹⁸ ab... denique A et a septentrione ¹⁹ A om. ²⁰ et... recedunt A quae singula ad iactum tormenti distant, et ipsa etiam binis ternisque iugeris constant {6.} ¹ Keszi et F om.; add. sec. D {7.} ¹ 6. ... Keszi A 6. Nagykeszi, et Kis-keszi ² F cognomine; corr. a nobis ³ vici... ii A pagi duo, maior, et minor, tamen (?) nec in maiori multi sint. ⁴ A redeunt ⁵ A add. aestivum ⁶ A iugeris ⁷ A praedio ⁸ F Szantó; corr. sec. D ⁹ A Érsek-lél ¹⁰ F om.; add. sec. AB

ⁱ Quae in nota a.) sunt, copista manuscripti F erronee in textu ipso, post nomen „Adami Forgách” ponit; quod autem sec. mss. B et D correximus.

sunt omnia,¹³ neque fructuosa incolis, nisi forte anni temperie siticulosa.¹⁴ Quid? quod ne †reliquum quidem agricolationi sit adversum.†¹⁵ Dominantur¹⁶ vico¹⁷ utriusque abbas *S.*¹⁸ *Montis Pannoniae, C.*¹⁹ *Eszterházi,*²⁰ *Hajnali,* *Zamolyi,* *Potyondi,* *Vigyázo,* et si qui sunt alii; praesertim vero²¹ *Nedeczki*²² in²³ *Kis Keszi.*²⁴

8.)¹ *Néma,* eosdem, quos nunc diximus,² dominos habet,³ quibus *Somogyi,* *Miskeiique*⁴ accedunt.⁵ Scilicet plures ferme vico heri⁶ sunt, quam coloni. Exilis enim vicus⁷ est in ripa *Danubii,* contra *Gönyő,*⁸ vicum *Comitatus Iaurinensis.*⁹ Itaque eo¹⁰ exundante eluvionibus est obnoxius,¹¹ quod depressum locum tenet, et¹² lacunis pervium.¹³ Supra eum ad teli fere¹⁴ iactum eiusdem abbatis est praedium,¹⁵ nomine *Ásványtő,*¹⁶ infra *Kisskeszi.*¹⁷ Pari intervallo¹⁸ ab oriente *Tanya*¹⁹ et *Füs,* a septemtrione *Csicso*²⁰ dissident.²¹ Rus²² ergo et hic²³ ar[p. 252.]ctum²⁴ et apertum, nisi quod²⁵ hinc, et illinc dumetis incingitur, †semi faveat feratque† triticum et siliginem. Vernam certe segetem respuit, fere saltem difficulter patitur.

9.)¹ *Füs* distinguitur a *Néma* in septemtrionem horae quadrante, si recta viam admitteret; sed quod ea aquis et lacunis, quas *Danubius* effundit, impeditur, difficilioris² est aditus. Solum enim aquae circumfundunt, maxime coelo pluvio. Solum igitur et hic uvidum,³ quod⁴ ab oriente *Tannyense,* *Csicsoiense*⁵ ab aquilone⁶ claudit;⁷ reliqua viculo⁸ *Néma* et praediolo *Ásványtő*⁹ in occasum et meridiem rescinduntur.¹⁰ Ipse vicus¹¹ duodecim constat curiis¹² incolarum nobilium, quos praedialistas dicimus,¹³ liberorum alias, sed si bellum ingruat,¹⁴ arbitrio archiabbatis¹⁵ *S.*¹⁶ *Montis Pannoniae*¹⁷ obnoxiorum.¹⁸ †Ei†¹⁹ enim, quoties ob belli necessitatem miles deligendus²⁰ est, isthinc arcessitur. Itaque seorsim rem suam habent, tametsi *Comitatui Comaromiensi* inserti.²¹ Supremus eorum comes, sive summus magistratus est idem abbas, qui suum vicecomitem habere consuevit.²²

¹¹ *Néma...* *Tánnya* **A** *Nema et Kis Tanya* ¹² **F** *Tanya*; corr. sec. **D** ¹³ *atque... omnia* **A** *ex qua par[... ..] ae sunt lacunae* ¹⁴ *neque... siticulosa* **A** *usus nullius, nisi anni aestate (?) sicca* ¹⁵ *quid... adversum* **A** *neque ex aliis partibus meliora [...]* ¹⁶ **F** *dominatur*; corr. sec. **AB** ¹⁷ **A** *pago* ¹⁸ **A** *om.* ¹⁹ **F** *om.*; add. sec. **D** ²⁰ **F** *Eszterházi*; corr. sec. **B** ²¹ **F** *om.*; add. sec. **B** ²² **F** *Nedeczki*; corr. sec. **B** ²³ **F** *et*; corr. sec. **A** ²⁴ *Eszterházi...* *Keszi* **A** *Joannes Eszterházi, Stephanus Biro, Adamus Hajnal, Geor[gius] Zamolyi, Sigismundus Potyondi, Matthias [Vigyázo], et si qui sunt alii, praesertim Michaël Nedeczky in Kis Keszi; Kis Keszi* **F** *Kiss Keszi*; corr. sec. **D** **{8.}** ¹ **A** ² *quos... diximus* **A** *omnes* ³ **A** *veneratur* ⁴ **F** *Miskeique*; corr. sec. **B** ⁵ *quibus... accedunt* **A[B]** *quibus tamen accedunt C. Franciscus Eszterházi, et Franciscus Somogyi Miskeiique.* ⁶ *ferme vico heri* **A** *ei ferme domini* ⁷ **F** *om.*; **A** *pagus*; add. sec. **B** ⁸ **B** *Gönyő* ⁹ **A** *Iaurinensis* ¹⁰ **B** *eodem* ¹¹ *eluvionibus... obnoxius* **A[B]** *[totus saepe] submergitur* ¹² **F** *om.*; add. sec. **B** ¹³ *lacunis pervium* **A[B]** *lacunosum* ¹⁴ *teli fere* **A** *lapidis* ¹⁵ *eiusdem... praedium* **A[B]** *est praedium eiusdem abbatis* ¹⁶ **F** *Ásványtő*; corr. sec. **B** ¹⁷ **B** *Kis-keszi* ¹⁸ **A[B]** *add. distant* ¹⁹ **B** *Tánnya* ²⁰ **F** *Csicso*; corr. sec. **B** ²¹ **A[B]** *om.* ²² **A[B]** *terra* ²³ **B** *heic* ²⁴ **F** *auctum*; corr. sec. **B** ²⁵ *nisi quod* **A[B]** *om.* **{9.}** ¹ **A[B]** ² **F** *difficilior is*; corr. sec. **BD** ³ **F** *add. est*; del. sec. **D** ⁴ *est quod* **A** *om.* ⁵ *Tannyense, Csicsoiense* **F** *Tannyense, Csicsoiense*; corr. sec. **ABD** ⁶ *ab aquilone* **A** *a septemtrione* ⁷ **F** *clauditur*; corr. sec. **B** ⁸ **A** *pagulo* ⁹ **A** *Ásványtő* ¹⁰ **DF** *rescinditur*; corr. sec. **B** ¹¹ **A** *pagus* ¹² **A** *curiolis* ¹³ *quos... dicimus* **A** *om.*; add. sec. **F** ¹⁴ *sed... ingruat* **A** *tametsi tempore belli* ¹⁵ **A** *abbatis* ¹⁶ **A** *om.* ¹⁷ **F** *om.*; **A** *Pannonii*; add. sec. **B** ¹⁸ **A** *subiectorum* ¹⁹ **DF** *om.*; add. sec. **AB** ²⁰ *miles deligendus* **A** *militia paranda* ²¹ **A** *inserantur* ²² *qui... consuevit* **A** *vicecomite Johanne Csepi*; **A** *add. aut si qui sunt alii, prouti et reliquis muneribus ex arbitrio abbatis, et libera delectione incolarum pendentibus. Nam iudicem ipsi sibi deligunt. Tempus enim delectionis, aut mutationis liberae abbatis voluntati permittitur. Alioqui ipsi adhaerent confessioni Helveticae*

10.)¹ *Csicsó*. Lacunis et hic² a priori separatur, quadrantis horae interstitio, quae etsi non sint continenter undosae,³ uvida tamen et uliginosa via, †<quae utroque?> terreno†⁴ interiacet, transitur. Par et ruris⁵ qualitas est versus *Megyer*, quod in septentrionem abest, milliari Germanico, sed⁶ in meridiem et occasum non tantum viculo⁷ *Néma*, sed etiam *Ásvanytő*⁸ et *Erecs* praediis archiabbatis intermissis a *Danubio* separatur, ex eademque⁹ parte aquas pariter habet interfluentes, cum aliquo agricolationis, si modo coelum sit serenum et siccum, fructu.¹⁰ Ipsum vicum amnis¹¹ ex *Danubio* natus¹² praeterfluit. Neque isthac †facta exundatione iter† aliter fieri potest,¹³ quam navigio.¹⁴ Dominationis¹⁵ *Zichyanae* est, quorum beneficio¹⁶ templum¹⁷ in medio¹⁸ exstructum est. Finem vici superiorem praemunit castellum elegans et sumtuosum.

11.) *Isap* rescinditur a priore intercedente terreno *Megyeriensi*, quemadmodum et a reliquis vicis huius Comitatus, estque in finibus provinciolae *Iaurinensis*, a qua eum interfluens amnis *Csilis* [p. 253.] dirimit. Rus, uti in *Csicsó*, lacunosum, et crebris rivis ex *Danubio* redundantibus humidum est, et inutile. Quod autem paulo siticulosius, et frumento quodammodo idoneum, et tritici patiens est, sed refugit sementem vernam. Idem etiam, quod toleratum¹ videbatur,² exundationibus praeter spem subinde perit. Est³ haeredum *Lencsésii*, licet⁴ curiae tres intersint, una *Győrii*,⁵ altera *Kólmárii*,⁶ tertia denique *Czina*.⁷ Olim⁸ cum *Nagy Megyer* pari gaudebat privilegiorum iure, suberatque ditio- ni *Comaromiensi*, sed ea temporum an hominum iniuriae pridem⁹ sustulerunt.¹⁰

12.) *Felső* et

13.) *Alsó Gellér*,¹² vici,³ superior unus, alter inferior,⁴ uterque incolis ab nobilibus insessi, seu curiales.⁵ Superiorem⁶ vir nobilis nomine *Szabó*; inferiorem vero *Markus* quidam⁷ a regibus precario obtinuerunt.⁸ Quibus in complures ramos propagatis,⁹ iterumque variis belli *Turcici* calamitatibus adflictis,¹⁰¹¹ reperti tamen¹² sunt, qui¹³ utriusque legitimi posterii, et successores haberentur. Hi fere sunt:¹⁴ *Nagy, Antal, Pál, Vass de Fölső Gelér, Nagy, Szabó, Pangy de Alsó Gelér, Csépi*,¹⁵ *Poór, Végh de Lak, Czépi de Bácsa*,¹⁶ *Szabó*,¹⁷ *Maraczi de Nemes Bogya*, et *Megyeri de Nagy*.¹⁸ Hi ergo desolataram curiarum¹⁹ vici utriusque et vicini.¹

{10.} ¹ A 9. ² lacunis... hic A meris aquis ³ quae... undosae A etsi namque pura eluvies non est ⁴ <quae>... interiacet A om. ⁵ A soli ⁶ A add. vero ⁷ A pagulo ⁸ A Ásványtő; B Ásvanytő ⁹ F eadem; corr. sec. AB ¹⁰ cum... fructu A tametsi nonnihil possit agricolari, si te[m]p[er]stas fauerit sicca ¹¹ vicum amnis A pagum revera rivus ¹² A repressus ¹³ isthac... potest A possunt [...] [...]ri aliter ¹⁴ A add. sunt autem heic [refor] matis admixti etiam catholici ¹⁵ A ditionis ¹⁶ quorum beneficio A cuius patrocinio ¹⁷ A add. etiam p[...] [...]jutu ¹⁸ A add. pagi {11.} ¹ F toleratiorem; corr. sec. B ² F videbitur; corr. sec. B ³ est A[B] [colunt omnes] reformati ditionis ⁴ A tametsi et ⁵ A Michaëlis Győri ⁶ A Stephani Kolmár; F Kolmarii; corr. sec. B ⁷ A Stephani Czina ⁸ A add. una ⁹ F dudum; corr. sec. D ¹⁰ sed... sustulerunt A om. {13.} ¹ 12. ... Gellér A II. Felső, és Alsó-Gélér ² D Gélér ³ A pagelli duo ⁴ alter inferior F inferior alter; corr. sec. AB ⁵ insessi... curiales A insessus seu curialis ⁶ A add. impetraverat ⁷ F quidem; corr. sec. B ⁸ quidam... obtinuerunt A om. ⁹ quibus... propagatis A quorum utroque in complures lineas propagato et amplificato ¹⁰ BDF adflictos; corr. a nobis ¹¹ iterumque... adflictis A post varias belli Turcici calamitates ¹² A om. ¹³ A ex eodem sanguine ¹⁴ haberentur... sunt A om. ¹⁵ F Czépi; corr. sec. D ¹⁶ F Bácsa; corr. sec. D ¹⁷ D om. ¹⁸ Nagy... Megyer A (et A[B]) Stephanus Nagy, Stephanus et Ambrosius Antal, Adamus Pál, Stephanus Vass de Fölső Gelér, Andreas Nagy, Joannes Szabó, Benedictus Pangy de Alsó Gelér, Benedictus et Michaël Czépi, Abrahamus (A[B] Stephanus) Poór, Joannes Végh de Lak, Michael Czépi [!] de Bácsa, Georgius Szabó, Stephanus Maraczi de Nemes Bogya, Petrus Megyeri de Nagy; F Nagy [...] Antal, Pál, [...] Vass de Felső Gellér,

¹ Haec sententia sub numero sequentis pagi *Nemesbogya* sine interruptione continuatur.

14.) *Nemes Bogyae* iura cum¹ curia una speciali in *Várbogya*,² ubi coram LEOPOLDO³ [...]⁴ produxissent, curias omnes speciali diplomate iterum donatas anno 1662. die vicesima sexta augusti Posonii obtinuerunt.¹ †Quorum iam posteri [...]⁵ una curia *Andreae Nagy*, quae in *Kiss Bogya* est†. Hi viculos tres in trigonum positos, et vix iugeri spatio ab invicem distinctos et arctissimo terreno dispertitos instar cucumatis una possident. Quemadmodum autem omnes tres vici simul sunt, ita inferior *Gelér* et *Bogya* contermini sunt ab oriente vico *Olcsa*,⁶ a meridie vico *Tany*,⁷ ex eadem etiam parte *Füs*⁸ atque *Csicsó* acce[p. 254.]dunt⁹ utrique *Gelér*, ab occidente vero *Nagy Megyer*, quae omnia dimidio fere milliari dissita sunt invicem.¹⁰ Vicus tamen *Lak* a septemtrione milliari quadrante singulis est propior. Hunc enim atque *Nagy Megyer* lacunae tantum intermissae separant, difficileque inter eos commeandi permittunt iter. Pari etiam et lacunoso interstitio *Csicsó*, et *Füs*¹¹ disterminantur.

15.) *Várbogya* distinguitur a *Nemes Bogya* non nomine tantum, sed etiam situ. Nimirum una intercedens via utrumque a se invicem dirimit,¹ et quemadmodum illa a² nobilitate nomen accepit, ita haec a castro, cui suberat, Comaromiensi, *Várbogya*³ nominata est. Ad eiusdem enim olim ditionem una cum *Nagy Megyer*, *Isaáp*,⁴ *Csicsó* et reliquis pertinebat, donec ad *Zichios*⁵ est translata. Hodie paret haeredibus *Lencsésii* lauriensis,⁶ incolis modicis, quos tamen et inter curiae quatuor reperiuntur, iugo agresti exemptae.⁷

16.) *Tany*, haeredum pariter *Zichiorum*¹ est,² viculus exiguus³ inter *Olcsa*, *Keszi*,⁴ *Füs* et *Alsó Gelér*,⁵ quorum hic a septemtrione, iste ab occasu, ille a meridie, *Nemes*⁶ *Olcsa* ab oriente terrenum eius concludit.⁷ Est tamen et versus *Keszi* praediolum *Kis-Tany*,⁸ quod †*Vajaj*†⁹ possidet, solo fere templo insessum.¹⁰ Exilia sunt haec omnia et arctissimae agricolationis.

17.) *Lak* et

18.) *Turi Szakálos*, vici una fere colonia iuncti,¹² quos vix³ quadraginta⁴ passuum intermissum spatium a se invicem distinguit. Priorem tres familiae⁵ nobiles inhabitant,

[...] Szabó [...] Pángi de Alsó Gellér, Csepi, [...] Podm[...]...] Csepi de Bácsza, Márczi de Nemes [...], Megyeri de N. Megyer; corr. sec. **AB** ¹⁹ desolatarum curiarum **F** desolati sunt; corr. sec. **B** {14.} ¹ iura cum **F** iure eum; corr. sec. **BD** ² **A**[**B**] add. pro Andrea Nagy [consan]guineo ³ **A** add. gloriosae recordationis ⁴ **F** om.; add. sec. **B** ⁵ fortasse colunt in ⁶ **B** Olcsae ⁷ Hi ergo... vico Tany **A** qui desolatarum [...]iarum utriusque, et Nemes Bogyae vicinae iura [...] una speciali in Várbogya pro Andrea Nagy [consan]guineo, coram Leopoldo gloriosae recordationis [obtinu]uerunt, locosque omnes speciali diplomate sibi [...] anno millesimo sexcentesimo sexagesimo secundo, [...]ma sexta Augusti Posonii recuperarunt. Horum [posteri?], seu filii, filiaeque, incolunt omnes tres locos, [...] Andreae Nagy, viculis tribus in tri[...] et vix maiori, quam iugeri interstitio sin[...] designatis, et arctissimo terreno dis[...] autem omnes tres pagi simul sunt, [...] [...]lér, et Bogya, contermini sunt [...] Tany [...] ⁸ **B** Füss ⁹ **F** accecedunt; corr. a nobis ¹⁰ quemadmodum... invicem **A** autem omnes tres pagi simul fact[...] [...]lér, et Bogya, contermini sunt [...] Samu[...] ¹¹ **B** Füss {15.} ¹ **A** add. ita ut Várbogy[a] sit inter Fölső Gelér, et Nemesbogyam, unumque veluti pagum cum eadem constituere videatur ² **F** om.; add. sec. **D** ³ **A** Várbogya ⁴ **F** Isaap; corr. sec. **D** ⁵ **F** Zichyos; corr. sec. **AD** ⁶ **F** Laurinensis; corr. sec. **AD** ⁷ **AD** exemptae {16.} ¹ **F** Zichyorum; corr. sec. **AD** ² haeredum... est **A** Zichiorum pariter haeredum ³ **A** exilis ⁴ Olcsa, Keszi **D** Olcsa, Kesszi ⁵ Füs et Alsó Gelér **A** Fus et Alsó-Gelér ⁶ **A** et denique ⁷ **A** incingit; **F** concluditur; corr. a nobis ⁸ **F** om.; add. sec. **A** ⁹ **F** Vaiaj; corr. a nobis ¹⁰ solo... insessum **A** soloque [...] t[em]plo superbit; pro insessum **F** in sessum; corr. a nobis {18.} ¹ **F** cuncti; corr. a nobis ² vici... iuncti **A** pagelli itidem duo una [...] colonia ³ **A** nonnisi ⁴ **A** add. plus minus ⁵ **A** familiolae

¹ Diploma hoc, de quo mentio fit, vide in LIBRI REGII IO.430.

Pazmaniana, Nagyiana et Lakiana; alter⁶ habet rusticos baronis *Petri Amade*⁷ successoribus subiectos.⁸ Utrique vico⁹ idem¹⁰ est templum. Solum eius itidem lacunae dissepant a finibus *Nemes Bogyae* et *Felső Gelér* in meridiem,¹¹ *Nagy Megyer* in occidentem; in septentrionem vero versus *Szilas*, et oppidum *Guta*¹² ager intercedit, fructuosus,¹³ sed arctus et is, atque silvarum inops. [p. 255.]

19.) *Szilas* uno iugero distinguitur a priori, vicus *Georgii Mannagetae*,¹ viri *Austriaci*, sed de regno *Hungariae* optime meriti. Ipsum vicum haud multis incolis inessum aquae pariter circumveniunt, totamque eius planitiem, quae in occasum recedit, ad fines *Nagymegyerienses* crebris vitiant² eluvionibus, pariter et versus *Gelér* in meridiem. Reliqua in aquilonem versus *Föl<ső> Szakálos*, et orientem, versus *Lak*, meliusculo sunt agro, sed [...] egeno. Alioquin vicus hic licet processui huic inscriptus, specialem tamen habet magistratum, sedem nempe archiepiscopalem, quae olim celebrabatur in *Érseklél*, quo et *Kistany*, *Örs*, *Gádocz*, *Ontopa*, atque *Róczháza*,³ dum incolis adhuc pollerent, pertinebant. Nunc autem desolata sunt, et nonnisi *Érseklél*⁴ excoli coepit, auctore, ut dictum est, *Maloviczio*.⁵ Familia praeterea⁶ *Pazmaniana* etiam nonnihil in hoc vico⁷ sibi vindicat iuris.

20.) *Ekecs*, vicus priori maior,¹ eique ad septentrionem vicinus,² pari incolarum,³ solique et orae qualitate.⁴ Pergit autem ager eius a vico *Szilas* in occasum, pone⁵ terminos *Nagymegyerienses*,⁶ indeque ubi⁷ ad⁸ fines⁹ Comitatus *Posoniensis*, speciatim *Alistal* et *Fülistal*¹⁰ pertigerat, redit situ pariter uliginoso, rescinditque parte ea¹¹ septemtrionali vici¹² etiam *Apácz Szakálos*¹³ territorium,¹⁴ atque iuxta hoc¹⁵ redit in orientem ibidemque circa vicum nonnihil commoditatis sufficit ad agricolandum.¹⁶ Paret autem ditioni *C. Iohannis Pálffy ab Erdőd*,¹⁷ dum haec recognoscimus,¹⁸ Regni *Hungariae* palatini.¹⁹ Ad eundem²⁰ pertinet etiam praedium *Aszód*²¹ versus orientem, iunctum terreno *Ekecsensi*, in *Danubio*, cuius aggeris reparatione, et custodia, caeterisque laboribus distinebantur *Ekecsienses*,²² ideoque²³ a solutione taxarum, seu dicarum regiarum, laboribusque ad arcem *Comaromiensem praestandis liberati*²⁴ sunt, ab antiquis *Hungariae* regibus; et in ea libertate stabiliti, tum a FERDINANDO I. gemino diplo[p. 256.]mate²⁵ uno anno²⁶ [...] 1550., altero 1560.; tum a MATTHIA II. anno 1612., tum denique a²⁷ FERDINANDO II. anno 1630., a quorum tamen privilegiorum usu temporum iniuria prohibiti, *Zichii*²⁸ iam parent.

⁶ A add. tamen ⁷ B Amadi ⁸ A add. cui in[...] domicilium nunc exstruitur ⁹ A om. ¹⁰ A unum ¹¹ A add. nec non ¹² B Gúta ¹³ F fructuosos; corr. a nobis {19.} ¹ F Managettae; corr. sec. B ² BF vitiat; corr. a nobis ³ F Róczháza; corr. sec. D ⁴ D Ersek-Lél; F Érseklél; corr. a nobis ⁵ A Maloviczio ⁶ familia praeterea A caeterum familiola ⁷ in hoc vico A hoc in pago suo {20.} ¹ F minor; corr. sec. ABD ² eique... vicinus A vicinusque ad septemtrionem semihorio ³ A add. religionis ⁴ A add. inundata enim heic etiam pars maxima est, et mera constat uligine ⁵ A iuxta ⁶ Nagymegyerienses D Nagumegyerienses [!]; F Nagy Megyerienses; corr. a nobis ⁷ indeque ubi F cum quo inde; corr. sec. A ⁸ F a; corr. sec. A ⁹ ad fines D ad finis ¹⁰ Alistal et Fülistal A Alistál et Filistál ¹¹ parte ea A ex ea parte ¹² A pagi ¹³ Apácz Szakálos AD Apaczszakalos ¹⁴ A terram ¹⁵ A hanc deinde ¹⁶ commoditatis... agricolandum A agricolatur ¹⁷ C. ... Erdőd F Comitum Pálffy ab Erdőd; corr. sec. BD ¹⁸ F add. iuris Ioannis Pálffy; del. sec. BD ¹⁹ F add. obnoxiat; del. sec. BD; C. ... palatini A Excell. [comitis] Iohannis Pálffy ab Erdőd ²⁰ A quem ²¹ A Aszod ²² B Ekecsienses ²³ distinebantur... ideo A tenebantur Ekecsienses, et ideo ²⁴ F libertati; corr. a nobis ²⁵ F diploplamate; corr. a nobis ²⁶ F om.; add. sec. B ²⁷ B om. ²⁸ F Zichyis; corr. sec. B

ⁱ Hoc loco in ms. B aliquid a Belio textui insertum, uti ex nota sua, qua insertionem signare consuevit, luculenter apparet; in margine vero paginae vehementer corrupta insertio haec minime legi potest.

21.) *Apacza Szakálos*¹ nomen accepit ab heris;² suberat³ enim sororibus *S. Clarae Posoniensibus*,⁴ estque⁵ limitaneus vicus *Comaromiensis*⁶ *Comitatus*⁷ ea parte, qua cum *Posonium*⁸ †[...] agros in orientem [...] *Ekecsiensi* [...] ⁹ versus *Guta* in meridiem,¹⁰ versus *Szilas*, modicos eos arabiles¹¹ [...] † sed et hac ora tantae sunt lacunae, tamque varie¹² circumductae,¹³ ut cum †milliaria [...] † laxior haud sit, duo ambitu necessario intermittat. Alioquin et hic est curia familiae *Öllés*. Vocatur alias *Fölső Szakálos*, quod silendum non est.

22.) *Szémő* redit ad ditionem archiepiscopi *Strigoniensis*, duobus milliariibus a priore trans minorem *Danubium* et *Vagum* in ripa eiusdem amnis, quem nisi crepidinibus et aggere cohibeat, neququam tutus esse potest ab eiusdem exundatione, et iniuriis quibusque aliis. Est enim in sinu eius, qua vis¹ aquarum incumbit, et continue intimius vico se insinuat. Itaque heic etiam² aquis obnoxia sunt omnia. Sive enim versus *Gúttam*³ in meridiem respicias, omnia hinc *Danubio* atque *Vago*, illinc *Nitria* exundantibus, merguntur, sive in occasum oculus vertas, pariter nil⁴ aliud, quam lacunae occurrunt,⁵ *Vago* et *Danubio*⁶ intermissae, sive denique in septentrionem versus *Tót-Megyer*,⁷ et orientem versus *Angyad*⁸ fines *Comitatus Nitriensis* spectes, non multo plus fuerit soli melioris. Itaque visa hacce orae difficultate, archiepiscopus partem agri vico⁹ adiecit in Comitatu vicino *Nitriensi*,¹⁰ uberioris¹¹ rusticationis caussa. Sed neque illinc¹² ager incolis suffererit, nisi aliunde victus¹³ quaeratur. Nimirum cepis, qui hortos habent, conserunt, earumque feracitate nutriuntur, reliqui operis messorii, calcatione frumenti in fertioribus vicis¹⁴ vitae sustentandae quaerunt modum. Templum *D. Martino* episcopo sacrum nuper ope archiepiscopi accepit¹⁵ vicus.¹⁶ [p. 257.]

23.) *Kamocsa*¹ in² eadem *Vagi* ripa meridiem versus insedit, quasi inter *Szemő*,³ quod plus quam dimidio in septentrionem milliari recedit, et *Gutam*; propior tamen est vicus *Gutae*, [...] ideo cum terrenum eius inter *Vagum* et *Nitram* fluvium sit constrictum, *Guttensi* et *Szemőiensis* suppar, et eluvionibus obnoxium. De reliquo satis esset ferax foeni et fructuum hortensium, et praesertim caulium, et ceparum, †que causa meatus [...] † facit, colunt et non parum prosperant incolae, nisi exiguas has incolarum spes inimici amnes inter se confligentes et iusto magis super obiectos adeo aggeres sese extollentes, et hunc vitae tolerandae potius, quam sustentandae †modum†⁴ annihilent. Terreni ergo adeo inimici fructus ad sustentandos incolas non sufficiant, ideo hi coguntur conductis

{21.} ¹ *A Apacza-Szakálos* ² *ab heris A a dominio* ³ *AB subest* ⁴ *B Pisoniensis* ⁵ *F est*; corr. sec. *B* ⁶ *est...* *Comaromiensis A estque pagus finitimus* ⁷ *A add. ex* ⁸ *A Posoniensi iungitur* ⁹ [...] *agros in orientem [...] Ekecsiensi [...]* *A tametsi iam, uti dictum est, terrenum eius ex eadem parte terreno Ekecsiensi, [...] interiacente dirimatur, et non nisi* ¹⁰ *versus... meridiem A in orientem versus Gúttam, et* ¹¹ *modicos... arabiles A agros aliquos modicos [...]* ¹² *F variae*; corr. a nobis ¹³ *tamque... circumductae A om.* {22.} ¹ *qua vis F quavis*; corr. a nobis ² *D et iam; F et jam*; corr. a nobis ³ *F Guttam*; corr. sec. *D* ⁴ *F nihil*; corr. sec. *D* ⁵ *A sunt* ⁶ *A add. vicinis* ⁷ *F Tólmegyer; AB Tot-Megyer*; corr. sec. *D* ⁸ *F Anyad*; corr. sec. *AB* ⁹ *A eis* ¹⁰ *F Nitriensi*; corr. sec. *A* ¹¹ *A om.* ¹² *A illic* ¹³ *A panis* ¹⁴ *in... vicis A in aliis fertioribus regionibus* ¹⁵ *F accepit*; corr. sec. *B* ¹⁶ *templum... vicus A alioqui catholici omnes sunt, plebanoque gaudent et templo, D. Martino episcopo sacro, quod nuper tantum ope archipraesulis et sumtibus suis erexerunt* {23.} ¹ *A add. vicus reformatus* ² *F om.*; add. sec. *A* ³ *F add. et*; del. a nobis ⁴ *F ramum*; corr. a nobis

apud vicinos tenentis panem producere. Dominos habet, praeter comites *Amade*, *Csuzios*, *Konkolyios*, *Berényios* et alios, qui suas hic †natas† possident.⁵

24. *Megyeres*, *Andreae Ottlik*¹ possessio, inter lacunas aquarum a² *Danubio* minori regressarum undosas.³ *Dód Vág*⁴ in primis⁵ damnosus et agro frumentario est, et pratis; quippe qui modica quavis tumiditate vicum, alioqui⁶ erectiori loco positum, tantum non submergit, agros offundit, et vicina foenisecia. Sin⁷ tamen annus sit, uti evenit raro,⁸ siticulosior, †utilitatem†⁹ cum incolis, tum hero praestat, non contemnendam. Atque haec¹⁰ de vicis huius processus dicere habuimus. [p. 258.]

TABULA ITINERARIA I. COMITATUS COMAROMIENSIS¹ⁱ

Comaromio, tamquam centro comitatus

1. Versus septentrionem ad *Posoniensem* Comitatum et civitatem per *Aranyos* ..... 1 ½
per *Olcsam* 1
per *Szakálos* ..... 1 ½
per *Apacza Szakálos* ..... 1 ½
milliari transitur² ad Comitatum *Posoniensem* iturque *Posonium* per *Vasár* ut et *Szerdabely*.
2. In occidentem ad Comitatum et civitatem *Iaurinensem* ad *Acs* ..... 1 ½
hinc *Banam* ad 1 milliare, et hic tranistur ad Comitatum *Iaurinensem* et per †*Orkány*†³
itur *Iaurinum*.
3. In meridiem ad Comitatum *Albensem* per *Szőny Mocsam* 1
per †*Tömérd*†⁴ et *Kocsam* 1
ad *Komlod* 1
per *Kecskéd* ad *Oroszleány* 1
ad *Kőbanyas* 1 milliare numeratur.

⁵ *meridiem versus... possident A solo per omnia simili, minorique multo ter[reno] [...] quamvis sint incolae plures. Curiam olim fuisse [...] tum simile est. Nam Gutensi tantum terreno, vi[...] inclusum est, et modica nonnisi parte, cum terre[no] [...] iensi iungitur. Distat enim Szémő milliari plus [...] [di]midio in septentrionem, paullo tamen propi[us] [...] in meridiem; Ujvarinum autem in orien[tem] [...] opposita, milliari interstitio, reliqua [...] riuus, et ex utroque crebrae eluviones, pre[...] ni [?] utriusque intercedit. Mera enim illic aqua[...] [...] esi est cannis tecta. Itaque heic [...] est templ[...] jorem [?] alius vivit, [...] et praediis conduct[is] [...] {24.} ¹ *Andreae Ottlik F Ottlik Andreae*; corr. a nobis ² *F et*; corr. sec. *B* ³ *F add. positus*; del. sec. *D* ⁴ *Dód Vág D Dód Vag* ⁵ *in primis F in primis*; corr. sec. *D* ⁶ *F alioquin/licet [!]*; corr. sec. *B* ⁷ *F si*; corr. sec. *D* ⁸ *F rarius*; corr. sec. *D* ⁹ *F utilitatem (vel ubertatem)*; corr. a nobis ¹⁰ *F add. sunt quae*; del. sec. *D* {**Tab. itiner.**} ¹ *I. Comitatus Comaromiensis F om.*; add. sec. *D* ² *F transitus*; corr. a nobis ³ *sic in F*; rectius *Örkény* ⁴ *sic in F*; rectius *Tömörd**

^{xlv} *Tabula itineraria desideratur in mss. AB, nec in ms. D eam legere potueris, exceptis titulo numeroque „I.”.*

4. In orientem ad Comitatum et civitatem *Strigoniensem* iuxta sinistram *Danubii* ripam
 per *Izsam* 1
 per *Radvány* 1
 per *Mocs* 1
 per *Károam*⁵ et *Ebed* ..... 2 milliaribus
 per *Párkány Strigonium* itur etiam uno milliari.

5. Iuxta dextram *Danubii* ripam per *Almas* ad *Neszmél* 2
 per *Süttő* ad *Nyerges Ujfalu* 2
 transitur ad Comitatum *Strigoniensem*, inde per *Tad* et *Dorogh, Budam*.

6. Denique *Comaromio* ad Comitatum *Pilisensem*,⁶ *Budam* et *Pesthinum*, inter orientem
 et meridiem, via postalis itur per *Almás* ad *Neszmél* ..... 2 milli.
 factoque per *Süttő* ad Comitatum *Strigoniensem* transitu, per *Tad, Dorogh, Budam* itur.

7. Alia via non postalis *Comaromio Budam*, per *Szóny* et praedium *Billeg, Tatam* .. 2 m.
 hinc *Banhidam* 1
 inde *Fölső Gallam*⁷ ..... ¾ m.
 factoque ad *Albensem* Comitatum ad *Bicske* dein ad *Pilis* transitu, *Budam* et *Pesthinum*
 fit progressio.

FINIS.¹

⁵ F *Károam*; corr. a nobis   ⁶ F *Pilis et seu*; corr. a nobis   ⁷ *Fölső Gallam* F *FölGallam*; corr. a nobis
 {finis} ¹ F om.; add. a nobis

MATTHIAS BELIUS:
COMITATUS STRIGONIENSIS

TEXTUM RECENSUERUNT
NOTISQUE INSTRUXERUNT

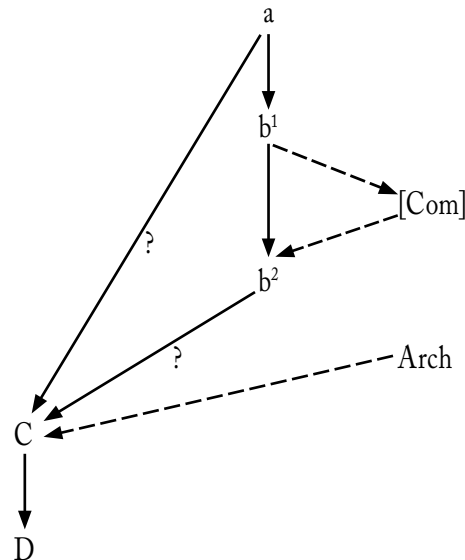
BERNADETT BENEI
GREGORIUS TÓTH

PRAEFATUS EST
GREGORIUS TÓTH

BEVEZETÉS

I. A kéziratok családfája

II. A vármegyeleírás elkészítésének folyamata

Bél Mátyás számára 1731-ben gyűjtött adatokat Esztergom vármegyében egy ismeretlen munkatárs, amely adatok alapján Béll – már ha hihetünk neki – 1732-re elkészítette a leírás első változatát (l. **a**). 1736-ban Béll elküldte a leírást a Helytartótanácsnak, s azon keresztül a vármegyének (**b**¹). A vármegye nem tekintette szívügyének a dolgot: 1736-ban ugyan kijelöltek a munka elvégzésére néhány személyt, de 1738-ban egy új bizottságot hoztak létre, ezért valószínű, hogy az előző nem csinált semmit (l. **b**). Az új bizottság is csak 1739 elején készült el észrevételeivel, amelyek alapján Béll vélhetőleg javította a leírást (**b**²). Valamikor 1742 után Béll befogott egy értekezésbe az esztergomi érsekségről (**Arch**), amelyet a vármegyeleírás kiegészítésének szánt, de nem fejezte be. Az 1770-es években másolat készült a leírásról – ez a másolat az egyetlen meglévő példány (**C**) –, amely magában foglalja az érsekségről szóló értekezést is (**Arch**). Nem tudni azonban, hogy maga a vármegyeleírás a Béll-féle alapszövegről (**a**), vagy a vármegye által megnézett változatról (**b**) lett másolva. Erről az érseki másolatról (**C**) valamikor a 19. sz. első felében Gyurikovits György készítettett újabb másolatot (**D**). Megjegyzendő, hogy a szakirodalom állításával ellentétben nem Esztergom, hanem Bars vármegye leírásának szöveg-hagyományához tartozik az esztergomi érsekség (Bars vármegyei) uradalmainak Béll által készített leírása, amely hagyatékában ugyancsak fennmaradt.¹

1 Vö. SZELESTEI N. 2001. 12. (A Béll által 1730. aug. 8-ára datált kéziratot tévesen kapcsolatba hozza Esztergom vármegye leírásával.) A kérdésre bővebben l. TÓTH 2007. II. 90.

III. A kéziratok ismertetése

a

1. –

2. [Historia Comitatus Strigoniensis]

3. (A kézirat nem található)

4. Esztergom vármegye leírása.

5. Az **a** betűjellel a leírás Bél Mátyás által készített, feltételezett első fogalmazványát jelöltük így. A kézirat nem maradt fenn.

6. A szövegből kiderül, hogy az Esztergom vármegyét bejáró adatgyűjtő (nem valószínű, hogy Bél Mátyás) 1731-ben végezte munkáját, ugyanis megjegyzi, hogy ebben az évben mérte fel a Köbölkút melletti tavon levő „szigetet”.² Nem tartjuk kizártnak, hogy Matolai János volt eme személy, hiszen ő 1731-ben éppen a Dunántúlon gyűjtött adatot Bélnek, ráadásul térképeket is készített.³ 1732 júliusára már elkészült a leírás, ugyanis Bél 1732. július 9-én kelt, Helytartótanácsához írt levelében úgy fogalmaz, hogy Esztergom vármegyével már elkészült, és rövidesen el fogja küldeni a Kancelláriának.⁴ Tehát az alapszöveg 1731–1732-ben íródott.

b

1. –

2. [Historia Comitatus Strigoniensis]

3. (A kézirat nem található)

4. Esztergom vármegye leírása.

5. A **b** betűjellel azt a változatot jelöltük, amelyet Bél Mátyás nyolc másikkal együtt elküldött 1736. augusztus 13-án a Helytartótanácsnak, hogy az továbbítsa a vármegyéknek ellenőrzésre.⁵ A hivatal augusztus 17-én továbbította Bél küldeményét a vármegyébe. A levelet az 1736. nov. 8-i közgyűlésen olvasták fel, és kinevezték Pamhagl Mihály érseki tiszttartót (*provisor*), Missics Mihály adószedőt, és „az egyik írnokot” a munka elvégzésére, vagyis a szöveg ellenőrzésére.⁶ Valószínűleg Bél kérésének engedve a Helytartótanács 1737. február 19-én megsürgette őket; a vármegyei vezetés 1737. márc. 7-i közgyűlésén felolvasták a levelet, s válaszlevél elküldéséről döntöttek.⁷ Az ugyanezen nap kelt levélben azt írták, hogy már felállt egy külön bizottság a munka elvégzésére és el is kezdte a munkáját, de ezen a közgyűlésen sok a tennivalójuk, majd a legközelebbi közgyűlésen megcsinálják.⁸ Csaknem egy évig megint nem történt semmi, mígnem – ismét a szerző kérésére⁹ – újabb sürgető levelet kaptak a Helytartótanáctól 1738. január 24-én. A közgyűlés erre egy új bizottságot állított fel (kétséges, hogy a régi csinált-e valamit), amelyben a két előző bizottsági

2 „Comes Alexander Károlyi de Kaplon DC et quot excurrit passuum ambitu metiebatur, nos anno 1731. orgias CCLXXX circiter comperimus.” L. C p. 182.

3 TóTH 2007. I. 83–84.

4 „Strigoniensem [sc. Comitatum], elaboratum, et proxime Excelsae Cancellariae submittendum.” L. TóTH 2006² 75.

5 L. BÉL 1993. nr. 628.

6 „...ad quod peragendum deputantur Dni Michaël Pamhagl Michaël Missics & alteruter notariorum unius et alterius absentia non obstante.” MNL KEML IV 1a 2a Köz- és kisgyűlési jegyzőkönyvek 1727–1741 (MNL OL Mikrofilmtár, 11062. mf.) p. 332.

7 „Sub dato 19^{nae} Mensis Februarii publicatum est eiusdem Consilii Regii intimatum respectu operis Belliani ad mentem prioris intimati per Comitatum censurandi, & dein Consilio Regio submittendi ad quod rescribendum quoad omnino iam sit in opere & proxime submittetur.” Uo. p. 346.

8 A vármegye levelét l. MNL OL C42 Miscellanea Fasc. 95. nr. 33. f. 44. (24. sz.).

9 L. Bél Mátyás levelét a Helytartótanácsnak. Pozsony, 1738. jan. 20. körül. Közölve: BÉL 1993 nr. 699.

tag mellett ott volt Tersztyánszky János főjegyző és Tajnay Antal.¹⁰ Ám ez a deputáció sem dolgozott gyorsan, mert a közgyűlési jegyzőkönyv szerint csak 1739. január 10-én (!) küldték vissza a leírást a Helytartótanácsnak,¹¹ a hivatal pedig a szerzőnek (a vármegye revízióját jelöltük [Com] jellel).¹²

Valószínű, hogy kései másolatunk (C) egyes részletei valójában ezen vármegyei megjegyzéseket, észrevételeket őrizték meg számunkra. A kéziratban ugyanis a 138. oldaltól furcsa jegyzetek jelennek meg az iratban – formailag ugyan Bél jegyzeteit idézik (szabályosan, betűjellel ellátva szerepelnek a szövegben, illetve a szöveg alatt), de tartalmilag egyáltalán nem vallanak a *Notitia* szokásos jegyzeteire. Megfogalmazásuk darabos, csiszolatlan; kiegészítik, helyesbítik a Bél-féle főszöveget, továbbá bennfentes adatokat közölnek a vármegye falvairól.¹³ Ezek az információk főként távolsági adatok (milyen messze fekszik egyik falu a másiktól), márpedig ilyesmit Bél sohasem jegyzetben ír le, hanem a főszövegben közli. Elképzelhetőnek tartjuk, hogy ezek a részletek valójában a vármegyei cenzorok megjegyzései, amelyeket aztán a kései másoló jegyzetekké formált át. (Ha feltételezésünk helyes, abból az következik, hogy a C készítője a b javított változatát másolta.) Az bizonyos, hogy a mondott adatok nem Bél-től származnak: ezért szögletes zárójellel közöltük e jegyzeteket a szövegkiadásban.¹⁴ Mindebből arra következtethetünk, hogy a vármegyeiek írtak megjegyzéseket a szöveghez. Ezért a kiadás eme fázisát is feltüntettük a családfánkon. Az elküldött, javítatlan szövegállapotot jelöltük b¹ jellel, a vármegye – vagy a vármegyeiek megjegyzései alapján Bél – által javított szövegállapotot pedig b² jellel.

6. Az alapszöveg (b¹) valamikor 1736. augusztus 13. előtt keletkezett, míg a javítások – Bél részéről –, vagyis a javított szövegváltozat (b²) 1739 után.

Arch

1: OSZK Kézirattár Fol. Lat. 1998.

2: *Commentariolus de Archiepiscopatu Strigoniensi*.

3: 26 ff. 340×220 mm. Sérült, vízázta.

4: Az esztergomi érsekségről szóló értekezés Bél-től.

5: Bél egyik (kései) másolójának kézírása.

Bél a vármegyeleírást ki szeretne volna egészíteni egy értekezéssel az esztergomi érsekségről, amelyet el is kezdett, de e kézirat alapján nem fejezett be. Ezt a *commentariolus*-t bizonyosan későn, 1742 után írta, ugyanis több olyan művet használ, amelyet 1742-ben adtak ki: így Péterffy Károly *Sacra Concilia...* c. művének (I–II. Pozsony 1741–1742) mindkét kötetét (Arch f. 8v etc.), illetve saját művét, a *Notitia* 1742-ben megjelent IV. kötetét is (l. Arch f. 18r). Nem kétséges, hogy Bél kimondottan a vármegyeleírás részének szánta a szöveget, ugyanis bevezetőjét azzal kezdi, hogy Esztergom vármegye méltóságát emeli az itteni érseki szék (f. 1r), majd lentebb ígéri, hogy az egyes érsekekről is írni fog, s ha ezt megcsinálta, azzal egyszersmind egy másik feladatot, a vármegye fő hivatalnokainak (értsd: főispánjainak) felsorolását is

10 „Quintum de dato diei 24tae Ianuarii iniungens, ut opus Bellianum I. Cottus modalitate sibi per prius Intimata revisum, et censuratum, cum suis occurrentibus nefors reflexionibus eidem Excelso Consilio Regio quantotius (!) remittat, pro cuius debita effectuatione ordinatur deputatio, Spectabilis Dnus prothonotarius Joannes Tersztyánszky, Dnus Antonius Tajnay, Dnus Michaël Pamhagl, alteruter Dnorum Notariorum, et Dnus Generalis Perceptor Michaël Missics, qui non obstante unius alteriusve absentia, in revisione ejusdem Operis erga solitum diurnum progredientur.” MNL KEML IV 1a 2a Köz- és kisgyűlési jegyzőkönyvek 1727–1741 (MNL OL Mikrofilmtár, 11062. mf.) p. 374.

11 Az 1739. jan. 10-i közgyűlés jegyzőkönyvének bejegyzése: „Historia quoque I. Cottus huiusce Beliani Operis per I. Deputationem omnimode in partibus revisa, et censurata per eandem relata est, quo I. Deputationis labore ratificato fatigium Dnorum Condeputatorum in debitum sumet I. Cottus Considerationem, opus porro praemissum Excelso Consilio submittendum determinatur.” Uo. p. 416. A levél nem maradt fenn, de Lotharingiai Ferenc helytartó bécsi irodájának jegyzőkönyvéből tudjuk, hogy megérkezett a hivatalhoz és a leírást továbbították a szerzőnek. L. BÉL 1993 Függ. IX/31.

12 A vármegyei ellenőrzés folyamatát röviden érinti SZELESTEI 2001. 12.

13 L. C pp. 138., 141., 142., 143., stb. Kötetünkben l. pp. 553, 554, 555. stb.

14 L. az előző jegyzetet. Még l. kapcsolódó ii. jegyzetünket az 553. oldalon.

elvégezte (mivel az érsek viselték a főispáni címet).¹⁵ Bél nem véletlenül jegyzi ezt meg, hiszen a leírásban a szokásostól eltérően nem készült el a főispánok névsora, amelyet láthatóan pótolni akart. Csakhogy az érsek-életrajzok nem találhatók meg az értekezésben, ami azt is jelzi, hogy a *commentariolus* befejezetlen maradt (ez abból is látszik, hogy egy oklevéllel zárul).¹⁶ Annyi bizonyos, hogy kései keletkezése miatt nem alkotta részét sem az **a**, sem a **b** kéziratnak.

6: 1742 után (l. fent).

C

1. EFK Hist. I. eee.

2. **Comitatus Strigoniensis.**

3. 258 pp., 370×240 mm.

4. Esztergom vármegye leírása.

5. „Érseki másolat”, vagyis Batthyány József kalocsai érsek által készített tisztázat az 1770-es évek elejéről.¹⁷ Nem tudni, melyik szövegváltozatról készült. Az bizonyos, hogy a leírás után a lemásolt *commentariolus* (l. **C** pp. 196–258.) a fentebb ismertetett példányról készült (l. **Arch**). Gyurikovits György mint „kiadó” jegyzetekkel „aktualizálta” a szöveget (l. p. 1.). Ez megfelel az általa felvázolt kiadástervek, amelyet elmondása szerint Rudnay Sándor esztergomi érseknek bemutatott.¹⁸

6. 1770-es évek.

D

1: OSZK Kézirattár Fol. Lat. 3780. ff. 1–32, 34–45.

2: **Mathiae Belii Notitia geographico-historica Comitatus Strigoniensis a Georgio Gyurikovits descripta.**

3: 44 ff. 380×240 mm.

4: Esztergom vármegye leírása (ff. 1–32.), Gyurikovits György megjegyzései (f. 33.), és a „Commentariolus” (**Arch**) másolata (ff. 34–45.).

5: Gyurikovits György másolata, nagy valószínűséggel az előző példányról (**C**).¹⁹

6: 19. sz. első fele.

IV. A vármegyeleírás rövid ismertetése és a szövegkiadás elvei

Az általános rész a 10 fejezetből álló természetföldrajzi tagozattal kezdődik (l. **C** pp. 1–30), melynek szokásos tematikája után a politikai tagozat (pp. 31–72) némileg hosszú (tíz fejezetből álló), ám csak történetírókon alapuló „vármegyetörténet” jelent bizonyos újdonságot. A vármegye korabeli lakosait taglaló fejezet is viszonylag szegényes, bár figyelemreméltó Bél nemtetszése a szlovákok elmagyarosodása kapcsán (p. 71.). Mint említettük, hiányzik az ispán-archontológia, a vármegyecímer leírása, illetve a nemesekből is csak néhányat tud felsorolni a szerző (l. p. 72.).

15 „...tum, enarremus Pontifices singulos... quod ubi praestitum a nobis est, confecimus simul et alterum, recolimusque summos Provinciae magistratus...” L. **Arch** f. 1r.

16 Vö. DEÁK 2001. 16.

17 Levéltárosi bejegyzés a kötetbe behelyezett levélen: „Copia per Suam Eminentiam procurata.” L. **C** p. i. Még l. I. köt. 153.

18 L. TÓTH 2007. II. 270.

19 A szöveg néhány figyelmetlenséget kivéve teljesen megegyezik az „érseki példánnyal”.

A különleges rész az esztergomi járással indul, azon belül is Esztergommal, melynek a történeti fejezetei (I–VIII. §.) nem jelentősek, de a korabeli várossal foglalkozó paragrafusok (l. pp. 91–98.) már színvonalasak, toposzoktól mentesek, s érzékletesen mutatják be a lakosság megélhetésének különféle módjait, a nemzetiségek arányát (amely erősödő magyar túlsúlyt mutat), illetve a városi vezetést is. Az esztergomi vár elbeszélő forrásokon alapuló bemutatása után (pp. 98–125.) a kiváltságos mezővárosok, vagyis Szenttamás, Viziváros és Szentgyörgymező bemutatása (pp. 126–136.), valamint a járásban talált 19 falu leírása (pp. 136–156.) is az Esztergomnál tapasztalt színvonalat hozza, vagyis szerzőjük hitelesen és igen empatikusan mutatja be az egyes települések lakóinak az életét, kenyérkereseti lehetőségeiket, sokszor leplezetlen nyomorukat. (Megjegyzendő, hogy ez a “realizmus” nem állt Bél Mátyástól távol; így bár az adatgyűjtést más végezte, a fogalmazás érzékenysége és az együttérző hangnem a pozsonyi tudósok tulajdonítható.) Öröndetes az is, hogy a szerző minden esetben lejegyzti a falu nemzetiségi viszonyait, illetve a felekezeti megoszlást is – ez esetben örülhetünk annak, hogy a leírás nem jutott el a vallási témákat tiltó kancelláriára, mert akkor Bél bizonyosan kihúzta volna ezeket a részeket.

A párkányi járás leírása két kastéllyal kezdődik, majd Párkány bemutatásával folytatódik (pp. 160–165.), amely bár csak egy fejezetből áll, szintén értékes adatokat nyújt a korabeli állapotokra. A 22 járási falu leírása (pp. 165–195.) színvonalában hasonló az előző járásnál tapasztaltnak, sőt, terjedelemben felül is múlja azt. A tematika is hasonló: a szerzőt továbbra is éléken foglalkoztatják a nemzetiségi arányok és az asszimiláció kérdése, így Bátorkeszinél megjegyzi, hogy itt a magyarok kezdenek szlovákosodni (p. 187.).

A leírástól elkülönülve olvasható az érsekségről szóló értekezés (pp. 196–258.), amely mindazonáltal egészen bizonyosan Bél munkája (ahogy azt stílusa elárulja), valamint az is világos, hogy kifejezetten a vármegyeleírás kiegészítésének szánta. Nem kétséges, hogy a elkészült részből ítélve nagyszabásúra tervezett értekezés egyik ösztönzője Péterffy egyháztörténeti műve volt, melyre Bél nagyban épít (még l. **Arch**). Nagyon valószínű, hogy eme értekezés befejezetlen maradt, mivel egy oklevéllel zárul.

Annak ellenére tehát, hogy a leírás hiányos, mégis több szempontból igen értékes adatokat nyújt, különösen az egyes települések korabeli állapota terén. Ez nyilvánvalóan Bél ismeretlen munkatársának köszönhető, aki – mint az a szövegből kiderül – 1731-ben bejárta a vármegyét és annak falvairól jó ismertetőket készített. A befejezetlenséget főleg néhány szokásos résznek, így a főispánok felsorolásának, illetve az úthálózati jegyzéknek a hiánya jelzi, illetve az érsekségről szóló értekezés félbemaradt állapota.

A szöveg kiadásánál az eddig bevett módszereket alkalmaztuk. Egyetlen komolyabb sajátossága az edíciónknak, hogy a nem Béltől származó, fentebb már említett jegyzeteket szögletes zárójelekkel ([ ]) kizártuk a szövegből. Erre főleg azért volt szükség, mert azok formailag – ahogy arról már szó volt – teljesen azonosak a valóban Bél által írt jegyzetekkel, így szükséges volt egy ilyen megkülönböztető jelet használnunk.²⁰

Az általunk alapszöveggként használt másolatban (C) voltak olyan – sűrűn ismétlődő – helyesírási hibák, amelyeket hallgatólagosan, külön jelzés nélkül javítottunk (pl. accerrimus – acerrimus). Voltak emellett olyan helyesírási sajátosságok, amelyek ugyan önmagukban nem minősülnek hibának, mivel azonban eltérnek a Bél-féle gyakorlattól, ugyancsak jegyzet nélkül javítottuk őket a szerző által használt alakra (pl. Mathias – Matthias). Ezek a következők:

accerrimus – acerrimus; aggestis – agrestis; averunco – averrunco; Bonffinius – Bonfinius; defficio – deficio; dirripio – diripio; disserte – diserte; ...gv... – ...gu... (lingua, sanguis etc.); Mathias, Mathaeus – Matthias, Matthaesus; occultus – occultus; perexit – perrexit; suspitio – suspicio; ...sv... – ...su... (consuetudo, suavis etc.); vilicatio – villicatio

²⁰ Minderre még ld. a **b** kézirat ismertetését.

V. Összegzés

Adatközlők: ismeretlen (Matolai János?) 1731-ben (a)

Ellenőrzés: vármegyei (l. b)

A szövegkiadás alapját képző kézirat: C

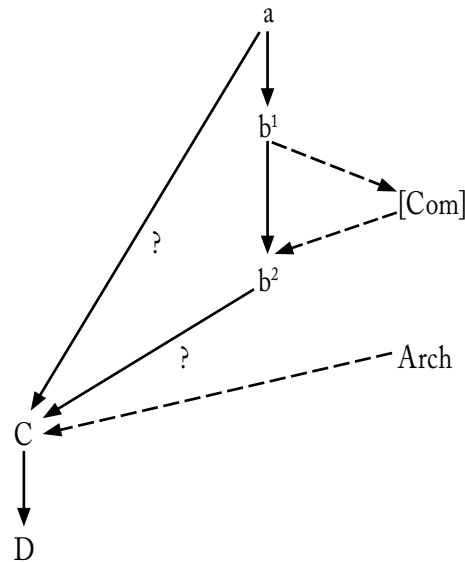
Fordítás: BÉL 1957; BÉL 2001.

Irodalom: ZOLNAY 1957.; SZELESTEI 2001; DEÁK 2001.

INTRODUCTION

I. Manuscript stemma

II. The creation process of the county description

In 1731, an unnamed colleague collected data for Mátyás Bél in Esztergom county, on the basis of which Bél claims to have produced the first version of the description (see **a**) by 1732. In 1736, Bél sent the description to the Locotential Council, and via the Council to the county (**b**¹). The county did not attach great importance to the matter: although certain individuals were appointed to carry out the work in 1736, a new committee was established in 1738, suggesting that the earlier committee had done nothing (see **b**). Even the new committee did not make its observations until the beginning of 1739, on the basis of which Bél probably improved his description (**b**²). Sometime after 1742, Bél began to write a treatise on the archbishopric of Esztergom (**Arch**), which was intended to supplement the county description but remained unfinished. In the 1770s, a copy of the description was made — the only extant copy (**C**) — that includes the treatise on the archbishopric (**Arch**). However, we do not know whether the description was copied from Bél's first draft (**a**), or the variant reviewed by the county (**b**). Sometime in the 19th century, György Gyurikovits had a further copy made of this archiepiscopal copy (**D**).

It should be noted that, contrary to claims made in the literature, Bél's extant description of the domains of the archdiocese of Esztergom (in Bars county) belongs to the textual tradition of Bars county rather than that of Esztergom county.¹

1 Cf. SZELESTEI N. 2001. 12. (Wrongly relates the manuscript dated by Bél as August 8, 1730, to the description of Esztergom county.) For more detail, see TÓTH 2007. II. 90.

III. Presentation of the manuscripts

a

1. –

2. [**Historia Comitatus Strigoniensis**]

3. (The manuscript has not been found)

4. Description of Esztergom county.

5. The description written by Mátyás Bél himself, which is presumably the first draft of the description, is referred to by the letter **a**. This manuscript has not survived.

6. According to the text, the person who visited Esztergom county to collect information (probably not Bél) carried out the work in 1731, since he notes that he surveyed the “island” in the lake next to Kőbolkút in that year.² It is possible that this person was János Matolai, as he was collecting data in Western Transdanubia in 1731 and, in addition, he produced maps about the region.³ The description had been completed by July 1732: in his letter to the Locotential Council dated July 9, 1732, Bél claims that he had already finished with Esztergom county and that description would soon be sent to the Chancellery.⁴ The core text was therefore written in 1731-1732.

b

1. –

2. [**Historia Comitatus Strigoniensis**]

3. (The manuscript has not been found)

4. Description of Esztergom county.

5. The version referred to by the letter **b** is the version sent by Bél to the Locotential Council, together with eight others, on August 13, 1736, to be forwarded to the counties for review.⁵ The office forwarded Bél’s submission to the county on August 17. The letter was read out at the general assembly on November 8, 1736, and the archiepiscopal provisor Mihály Pamhagl, tax collector Mihály Missics and “a scribe” were appointed to carry out the work — that is, to review the text.⁶ Probably at Bél’s request, the Locotential Council sent them a reminder on February 19, 1737. The letter was read out at the county’s general assembly on March 7, 1737, and a decision was made regarding the sending of a response.⁷ In a letter dated the same day it was explained that a special committee had been set up to carry out the work, but that the current assembly had a great deal of work to do, thus the task had been postponed until the following general assembly.⁸ Once again nothing happened for almost a year, until — again at the request of the author⁹ — another reminder was received from the Locotential Council on January 24, 1738. In response, the general assembly established a new committee (it

2 “Comes Alexander Károlyi de Kaplon DC et quot excurrit passuum ambitu metiebatur, nos anno 1731. orgias CCLXXX circiter comperimus.” see **C** p. 182.

3 ТóTH 2007. I. 83–84.

4 “Strigoniensem [sc. Comitatum], elaboratum, et proxime Excelsae Cancellariae submittendum.” See ТóTH 2006² 75.

5 See BÉL 1993. nr. 628.

6 “...ad quod peragendum deputantur Dni Michaël Pamhagl Michaël Missics & alteruter notariorum unius et alterius absentia non obstante.” MNL KEML IV 1a 2a General and particular assembly protocols 1727–1741 (MNL OL Microfilm Collection, 11062. mf.) p. 332.

7 “Sub dato 19^{nae} Mensis Februarii publicatum est eiusdem Consilii Regii intimatum respectu operis Belliani ad mentem prioris intimati per Comitatum censurandi, & dein Consilio Regio submittendi ad quod rescribendum quoad omnino iam sit in opere & proxime submittetur.” Ibid. p. 346.

8 See the county’s letter in MNL OL C42 Miscellanea Fasc. 95. nr. 33. f. 44. (nr. 24).

9 See Mátyás Bél’s letter to the Locotential Council. Bratislava, around January 20, 1738. In: BÉL 1993 nr. 699.

is doubtful whether the previous one had actually done anything) that included county notary János Tersztyánszky and Antal Tajnay, in addition to the two former committee members.¹⁰ However, the work of this committee proceeded just as slowly: according to the minutes of the general assembly, it was not until January 10, 1739,¹¹ that the description was sent back to the Locotential Council, which then forwarded it to the author. (The county's revision is referred to as [Com]).¹²

It is likely that certain details in the late copy (C) actually preserve the comments and reflections made by the county, since from page 138 onwards strange notes appear in the document. Although formally these notes are similar to those made by Bél (they appear in order, marked by letters either in or below the text), in terms of content they do not correspond at all to the notes typically found in the *Notitia*. These awkward, unpolished texts supplement and correct Bél's main text and communicate inside information on the county's villages.¹³ The information typically concerns distances (how far one village lies from another), which is something that Bél includes in his main text, never among the notes. It is possible that these details are in fact comments made by the county censors, which were then transformed into notes by a later copyist. (If this assumption is correct, it follows that the copyist responsible for C copied the corrected version of b.) What is certain is that the data in question did not originate from Bél: these notes therefore appear in square brackets in the text edition.¹⁴ From the above it can be concluded that the county authorities added comments to the text. We have therefore included this phase of publication in our stemma. The submitted, uncorrected text version is referred to as b¹, while the text version corrected by the county — or by Bél on the basis of the county's comments — is referred to as b².

6. The uncorrected version (b¹) was created sometime before August 13, 1736, while (Bél's) corrections — that is, the corrected version of the text (b²) — were made sometime after 1739.

Arch

1: OSZK Manuscript Collection Fol. Lat. 1998.

2: *Commentariolus de Archiepiscopatu Strigoniensi*.

3: 26 ff. 340×220 mm. Water damaged.

4: Treatise by Bél on the archbishopric of Esztergom.

5: Handwriting of one of the (late) copyists of Bél.

Bél wished to complement his description of the county with a treatise on the archbishopric of Esztergom, which he began but, as this manuscript suggests, did not complete. He was certainly writing the *commentariolus* at a late date, after 1742, since he refers to a number of works that were published in 1742, including both volumes of Károly Péterffy's *Sacra Concilia* (I–II, Bratislava, 1741–1742; Arch f. 8v etc.) as well as Volume IV of his own *Notitia*, which was published in

10 “Quintum de dato diei 24tae Ianuarii iniungens, ut opus Bellianum I. Cottus modalitate sibi per prius Intimata revisum, et censuratum, cum suis occurrentibus nefors reflexionibus eidem Excelso Consilio Regio quantotius (!) remittat, pro cuius debita effectuatione ordinatur deputatio, Spectabilis Dnus prothonotarius Joannes Tersztyánszky, Dnus Antonius Tajnay, Dnus Michaël Pamhagl, alteruter Dnorum Notariorum, et Dnus Generalis Perceptor Michaël Missics, qui non obstante unius alteriusve absentia, in revisione ejusdem Operis erga solitum diurnum progredientur.” MNL KEML IV 1a 2a General and particular assembly protocols 1727–1741 (MNL OL Microfilm Collection, 11062. mf.) p. 374.

11 Note in the assembly of January 10, 1739: “Historia quoque I. Cottus huiusce Beliani Operis per I. Deputationem omnimode in partibus revisa, et censurata per eandem relata est, quo I. Deputationis labore ratificato fatigium Dnorum Condeputatorum in debitam sumet I. Cottus Considerationem, opus porro praemissum Excelso Consilio submittendum determinatur.” Ibid. p. 416. The letter did not subsist but we know from the records of the Vienna office of governor Francis of Lorraine that it had arrived to the office and it was forwarded to the author. See BÉL 1993, App. IX/31.

12 The process of the county's revision is briefly referred to by SZELESTEI 2001. 12.

13 See C pp. 138, 141, 142, 143, etc. See in the present volume pp. 553, 554, 555. etc.

14 See the previous note. See also our related note ii on p. 553.

1742 (see **Arch** f. 18r). There is no doubt that Bél specifically intended the text as part of the county description, as he begins his introduction by saying that the dignity of the county of Esztergom is elevated by the archbishop's chair (f. 1r). He later promises to write about individual bishops, and, having done that, to complete a further task at the same time — the listing of the county's main officials (i.e. lord lieutenants), since the title of lord lieutenant was held by the archbishops.¹⁵ It is not by chance that Bél includes this remark: unusually, the description does not include a list of the lord lieutenants, which is something he clearly wishes to amend. However, the treatise does not contain the biographies of the archbishops, which also indicates that the *commentariolus* remained unfinished (as does the fact that it ends with a charter).¹⁶ It is certain that, due to the lateness of its creation, it did not form part of either manuscript **a** or manuscript **b**.
6: after 1742 (see above).

C

1. EFK Hist. I. eee.
2. **Comitatus Strigoniensis.**
3. 258 pp., 370×240 mm.
4. Description of Esztergom county.
5. It is an “archiepiscopal copy” — that is, a fair copy commissioned by József Batthyány, archbishop of Kalocsa, in the early 1770s.¹⁷ It is not known which text version was used for its preparation. We can, however, be certain that the *commentariolus* (see **C** pp. 196–258) that was copied following the description was made on the basis of the above-mentioned copy (see **Arch**). As the “publisher”, György Gyurikovits “updated” the text with annotations (see p. 1) in keeping with the publication plan that he claims to have outlined to Sándor Rudnay, archbishop of Esztergom.¹⁸
6. The 1770s.

D

- 1: OSZK Manuscript Collection Fol. Lat. 3780. ff. 1–32, 34–45.
- 2: **Mathiae Belii Notitia geographico-historica Comitatus Strigoniensis a Georgio Gyurikovits descripta.**
- 3: 44 ff. 380×240 mm.
- 4: Description of Esztergom county (ff. 1–32), annotations by György Gyurikovits (f. 33), and the copy of the *Commentariolus* (**Arch**) (ff. 34–45).
- 5: The copy of György Gyurikovits, in all probability made on the basis of the previous copy (**C**).¹⁹
- 6: First half of the 19th century.

IV. Brief review of the county description and the principles of the text edition

The “general part” (*Pars Generalis*) begins with a 10-chapter section on natural geography (see **C**, pp. 1–30) that explores the usual themes, followed by a longish (10-chapter) section on politics (pp. 31–72), in which the only fairly innovative

15 “...tum, enarremus Pontifices singulos... quod ubi praestitum a nobis est, confecimus simul et alterum, recolimusque summos Provinciae magistratus...” See **Arch** f. 1r.

16 Cf. DEÁK 2001. 16.

17 Archivist's note in the letter inserted in the volume: “Copia per Suam Eminentiam procurata.” See **C** p. i. See also Vol. I. 153.

18 See TÓTH 2007. II. 270.

19 Barring a few casual errors the text is entirely identical with the “archiepiscopal copy”.

element is the “county history” based on the work of historiographers. The chapter on the contemporary residents of the county is also relatively poor, although Bél’s disapproval of the Magyarisation of the Slovaks is worthy of note. As mentioned above, the archontology of lord lieutenants and the description of the county’s coat of arms are missing entirely, while the author is able to mention only a few of the nobility.

The “special part” (*Pars Specialis*) begins with the township of Esztergom, and within it the town of Esztergom. The historical chapters (I–VIII) are not outstanding, but the paragraphs on the contemporary town (see pp. 91–98) are of a high standard, free from commonplaces, and offer a vivid representation of the various occupations of the population, the proportions of the various nationalities (reflecting increasing Hungarian dominance), and municipal governance. Based on narrative sources, the presentation of Esztergom Castle (pp. 98–125) is followed by an introduction of the privileged market towns of Szenttamás, Víziváros and Szentgyörgymező (pp. 126–136) and a description of the 19 villages in the township (pp. 136–156). All of them match the standard of the Esztergom chapters, as the author describes the lives and livelihoods of these settlements’ residents, and often their utter destitution, with great empathy and credibility. (It should be noted that such “realism” was not foreign to Mátyás Bél: although someone else had the task of collecting data, the sensitivity of the wording and the sympathetic tone belong to Bél.) Fortunately, the author records the ethnic proportions in each individual village, as well as the distribution of denominations — in the latter case we can be happy that the description did not reach the Chancellery, which prohibited writing on religious subjects, as Bél would otherwise certainly have deleted these parts.

The description of the township of Párkány begins with two manor houses and continues with an introduction to Párkány (pp. 160–165). Although it comprises only one chapter, it provides valuable data on contemporary conditions. The standard of the descriptions of the 22 municipal villages (pp. 165–195) corresponds to that of the previous township, even surpassing it in terms of length. The topics are similar: the author is concerned about ethnic proportions and the question of assimilation rates, thus in the case of Bátorkeszi he notes that the Hungarians are beginning to adopt Slovak ways (p. 187).

The treatise on the archbishopric (pp. 196–258) is separate from the description, but it is nonetheless certainly Bél’s work (as suggested by its style). It is also clear that he intended it specifically as a supplement to the county description. Judging by the completed part, one of the main sources of inspiration for the treatise, which was undoubtedly planned to be on a large scale, was Péterffy’s work on church history, on which Bél heavily relies (see also **Arch**). The treatise apparently remained unfinished, as it ends with a charter.

Despite the fact that the description is incomplete, it provides some highly valuable data, especially in terms of the contemporary status of the settlements. This is clearly owing to Bél’s unnamed colleague, who — as we learn from the text — visited the county in 1731 to undertake a comprehensive review of the villages. The work’s unfinished status is best indicated by the absence of some usual parts, such as the list of lord lieutenants and the record of the road network, as well as the incomplete treatise on the archbishopric.

Our text edition follows the standard methodology. The only major deviation is that the above-mentioned notes that were not made by Bél have been set apart from the text in square brackets ([ ]). This was necessitated largely by the fact that they are formally — as mentioned earlier — identical to the notes written by Bél, thus it was essential to distinguish them in some way.²⁰

In the copy used as a basic text (C) there were – often repetitive – spelling errors, which we corrected without notice (e.g. accerrimus – acerrimus). There were also spelling peculiarities, which are not considered as errors, but as they are different from Bél’s practice, they were also corrected in the form used by the author without notes (e.g. Mathias – Matthias). These are:

20 On this, see also the review of manuscript b.

accerrimus – acerrimus; aggestis – agrestis; averunco – averrunco; Bonffinius – Bonfinius; defficio – deficio; dirripio – diripio; disserte – diserte; ...gv... – ...gu... (lingua, sanguis etc.); Mathias, Mathaeus – Matthias, Matthaeus; oculus – occultus; perexit – perrexit; suspitio – suspicio; ...sv... – ...su... (consuetudo, suavis etc.); vilicatio – villicatio

V. Summary

Data source: unknown (János Matolai?) in 1731 (a)

Revision: county (see b)

Manuscript for publication: C

Translation: BÉL 1957; BÉL 2001.

Literature: ZOLNAY 1957.; SZELESTEI 2001; DEÁK 2001.

MATTHIAE BELII¹
COMITATUS STRIGONIENSIS,
PARS I.
GENERALIS.
MEMBRUM
PHYSICUM

De

*Situ, natura, atque opportunitatibus
huius Comitatus.*

S Y N O P S I S.²

<i>Nominis ratio, amplitudo, fines et amoenus comitatus positus</i> ..... §. I.	<i>Vini ferax, eius species</i> ..... §. VI.
<i>Montes, et iuga enumerantur punctis V.</i> §. II.	<i>Pomona fructus</i> ..... §. VII.
<i>Valles, fluvii, paludes, lacuna</i> ..... §. III.	<i>Res pecuaria</i> ..... §. VIII.
<i>Salubritas aëris</i> ..... §. IV.	<i>Res vivaria, venatio</i> ..... §. IX.
<i>Fertilitas regionis</i> ..... §. V.	<i>Piscatio</i> ..... §. X.

§. I.

Comitatum, quem describere adgredimur, a *Strigonio* celebri in *Hungaria* archi-episcopatus cognominis metropoli, et praesidio^{a.)} haud ignobili, ita nuncupari, nemo ignorat. Hungaris *Esztergom Vármegye, Graner Stuhl*^{b.)} Germanis, et Slavis *Hungaros* [p. 2.] imitantibus *Ostribomszka Stolicza* vocatur: Nam *Hungaris* quidem *Esztergom*,^{c.)} Germanis *Gran*, Slavis *Ostribom, Strigonium* dicitur; vocabulo, uti adparet, ex *Istri* et *Grani* nominibus coalito: quam ob rem, *Istrogranum* adpellare malunt eruditi nostri, tametsi, quod sciam, sine veterum exemplo. Exilis autem, arctaque est regio, sed utroque tamen *Danubii* latere, portione licet inaequali, diffusa. Enim vero longitudine milliaria quinque haud excedit, et ubi latissima est, tribus tantum milliariis cohibetur.^{d.)} In orientem a *Comitatu Hontensi*,

Nominis ratio:

*Amplitudo, fines et amoenus
comitatus positus:*

a.) olim *Nota Edit.*

b.) vel potius *Gespanschaft (Ispányság)* vel *Comitat. Nota Edit.*

c.) vel *Esztergam. Nota Ed.*

d.) Area comitatus 19 $\frac{1}{2}$ milliaria quadr. *Nota Ed.*

¹ *Matthiae Belii* add. a nobis sec. alias *Notitiae partes*   ² *synopsis* add. a nobis sec. *notas marginales*

Granus; a *Pilisiensi* mons eiusdem nominis; in meridiem, et in occidentem iuga *Vertesia* silvaeque *Bátorkeszienses*, et *Szölgyenses* a *Comaromiensi*; ac denique a *Barsiensi* in septemtrionem lacunae *Farnadienses* eam discriminant. Hos inter fines forma quidem angusta est, amoena tamen satis, et hinc iugis ac montibus, illinc silvis circumstantibus conclusa.

§. II.

*Montes,
et iuga
enumerantur
punctis V.:¹*

Iugorum alia immittit ei mons *Pilisius*, alia montes *Vertesii*. Hi enim, uti diximus, ab occidente, ille a meridie, obversi, cum utrinque *Danubio* finiuntur, uterque parvo spatio inter se divisi, brachia quasi [p. 3.] erga se invicem porrigunt; et quod iungi nequeunt, colles crebros, et montium similes petras, toto eo interstitio, mira positionum iucunditate, intermittunt.

I.) Ex ea parte, qua fines nostri, *Pilisio* committuntur, peculiare iugum est, quod *Árpás-hegy*, hoc est *Hordeaceum montem*, vocant accolae. Id in terreno *Dömösiensi* visitur, eminetque aspero dorso, cacumine autem muratis parietinis conspicuo in quo arcem olim, aut aedificium quodcunque aliud stetisse ex ruderibus conicias. Inde *Csókáskő*, seu *Monedulae montis*, et *Fejérkő*, sive *montis Albi* iuga procurrunt: qua inter *Maroth*, et *Strigonium* eminent; proceris, et in eximiam altitudinem surrectis fagis, et quercubus inumbrantur. Tum ea parte, qua *Kesztölcz*, mons *Üllő-kő*, paris materiae succedit, ultra est mons *Kétágú*, qui medio quasi scissus in duos dispescitur vertex, alioqui iuste inter se¹ cohaerens, perpetuum habet dorsum, et qua versus *Strigonium* procurrat, mitescit omnino, et rescissas velut rupes, in subiectam planitiem porrigit. Harum unam vocant *Strázsa hegy*, ab excubiis, quas in ea barbari^{e)} olim *Strigonio* praesidentes agitarunt.^{f)} [p. 4.]

II.) *Montes* hinc *Strigonienses*, valle peculiari intermissa succedunt. Alte hi quoque adsurgunt, et per cacumina situs collinos per latera vineas exporrigunt, sibi quoque haud dissimile obtutum longe lateque obtinent. His adhaeret infra *Strigonium*, et ultra *mons Asininus*, Hungaris *Szamárhegy*, qui pariter a reliquis quasi avulsus, iugo gemino altiore uno, humiliore alio, rotunda utrobique acclivitate adtollitur, dum radices ad *Danubii* usque ripam protrudat. Ima eius tenet vitis, fructu eximio, media ad summum usque, petrosa sunt, et praecipitis lateris.

III.) Porro ex parte montium *Vértésiorum*, praecipuum iugum regioni se intimat, quod *Somberek* nominatur. Id, a monte *Lábatlaniensi*, *Börsök* in fines nostros descendit, eminetque in praedio *Pusztamaroth*. A dextris, intra *Nagy sáp* et *Bajot* vicos eminent mons nomine² *Málhegy*, cuius summitas decliviter plana hiat antro incognitae amplitudinis. Orificio deprimitur sub aditum instar scrobis et deinde versus meridiem ¶ducit³ cuniculum, indeque deorsum semper inflexus in occidentem, descendit in varias cavitates, tanto tamen foetore graves, ut subeuntes haud admittat. Fabulantur et heic accolae anatem immissam in *Da*[p. 5.]*nubio* penes vicum *Nyerges-Ujfalú* in apricum exire: quae locorum intercapedo, plus, quam dimidio milliari absolvitur. *Borostyánoskő* tum mons *Szenék*,

^{e)} i. e. *Turcae*.

^{f)} *Turcae* in planitie circa hunc montem protensa anno 1685. victi sunt. *Nota Ed.*

¹ corr. ex *interse* ² corr. ex *nomin e* ³ corr. ex *luit*

ⁱ *Nota add. per manum posteriorem (haud scio an per manum Georgii Gyurikovits).*

cuius tamen pars ad *Héreg Comitatus* tribuitur *Comaromiensi*. Ultra *Bisomló*, in praedio *Sárás*; tum *Nyulas, Som*,¹ in praedio *Csima*; et denique *Kablas*, versus *Héreg*, qui omnes amoenis clivis, et conspicuis cacuminibus terrenum *Bajna* circumeunt, finesque illic comitatus perpetuo transite definiunt. Sed etiam ex *Gerecseno* monte pars aliqua supra *Süttö*, comitatus huic accedit; latomias certe, quas alibi in eodem hoc monte laudavimus ad eiusdem huius provinciae historiam, simul referre fas est.

IV.) Quae praeterea, montibus *Pilisio* et *Vértesiis* intercedunt, habent iuga et monticulos, metarum instar surrectos, et distinctim intermissa ubique planitie eminentes. Manu factos, et industria sparsim ac sine ordine positos crederes, ita iucundi sunt obtutus. Prope *Vértesiis*, eximius mons *Bajotensis* memorandus est. Vico is *Bajot* ab occidente supereminet, et alto satis vertice sublimis tota ea regione, quam *Danubius* ibidem interfluit, conspiciendum se praebet. Ima late exporrigit, sed qua in altum assurgit, arctiore, et ab [p. 6.] scissa rupe cuneatur. In latere habet specum, quam subinde eremitae habitant. Ad *Istrum*, paulo tamen longius intermisso collino vici *Mogyorós* territorio, eminet paulo humilior, sed amoenior mons *Tokodensis*, in vico *Tokod*, in quem plane despicit. Petra est ex edito satis clivo in metae sublata similitudinem. Ea tam rotundo vertice fastigatur, ut manu circumscissam putares, nec adiri facile potest, nisi praecipiti semita. Huic minore interstitio mons *Gethe* succedit. Praerupta et hic rupe in septemtrionem vergit, sed qua respicit ad orientem, leniore submissus fastigio, densa arbore opacus est. In vertice herbidus campus, curru quoque subiri potest, unde in longinquam regionem despectus patet. Minor eiusdem vici mons alter, in meridiem abit, neque prae priore visitur, sed quod ima sui parte vite convestitus est, media vero, leporum habeat lustra, dignus est, qui haud sileatur. Hunc accolae *Magoshegy* vocant. Sunt et plures monticuli, et eleganter prominentes praeruptae rupes, uti illae *Doroghienses*, quae gemino apice, eadem qua *Gethe*, serie in planitiem despiciunt. Sunt, et ultra petrae, ac [p. 7.] montes, quos a praedio *Babály* denominarunt. Ultimo denique loco, eos, qui inter *Epöly*, et *Bajna* visuntur, retulisse iuvat, eo quod amoenitate, et fructu, reliquis nihilo sint posteriores: praesertim *Űrhegy*,² qui in *Bajnam* obversus est, non modo situ nulli cedit, sed etiam vinum fert satis nobile. Versus *Epöly* hiat ex eodem monte antrum tribus orificiis in orientem. Id, ut aperitur, primum expandit specum 26. orgiarum amplitudine, sed non altiore, quam qui a subsidentibus manu adprehendatur. Ex eo intimius pergunt duo alia, unum versus septemtrionem, alterum in occidentem. Utrumque arcto meatu subintratur, at interne tamen binarum, seu ternarum orgiarum altitudinem, amplitudinemque expandit.

V.) Quod autem ad montes adtinet, qui finibus *Comitatuum Barsiensis* et *Comaromiensis* accedunt, in his etiam videas colles editos, amoenosque. Horum primus incurrit² in oculos, quem a *Béla* viculo, *Bélensem* adpellaveris: eum enim concavo vertice insidentem habet. Is, intra vicos, *Köhid-Gyarmath*, *Ebed*, *Musla*, et *Köbölykút*, medius quasi eminet, in radicibus undique vitem, per altiora latera silvas, et in summitate segetes [p. 8.] fovet. Idoneo enim ad cultum terreno est, ideoque planissimis campis haud deterior. Idem de *Somlyone* dixerim, et quem *Nagyhegy* nominant, intra *Köbölykút*, et *Kis-Újfalú*. Hi enim pari adpectu, et fructu sunt, tametsi humiliori uterque celsitate.

²) vel *Űrhegy*. Nota Edit.

¹ *Nyulas, Som* corr. ex *Nyalássom* ² corr. ex *in currit*

§. III.

*Valles:*ⁱ

Quae his montibus interiacent, vel plana sunt, vel tumulosa. Omnia enim quae finibus montosis accedunt, tuberosa sunt, et crebris valliculis distinguuntur; silvis tamen carent; sed aperta et concava collium inaequalitate, ferunt frumenta. Mediam tantum, et utrinque a tumulis, et montibus separatam regionem equitabilis, et opportuna explicandis copiis tenet planities, indeque ne stirpis quidem, et brevia virgulta operiunt solum, liberque prospectus oculorum, etiam quae procul recessere, permittitur. Itaque ora nusquam proeliis magis frequentabatur alia. Ex utraque fluminum parte, crebra occurrunt vallorum, atque pugnarum vestigia, quae tumuli in caesorum cadavera congesti hodieque indicant. [p. 9.] Sed fluminum, quae regionem interlabuntur, habenda nunc mentio est. Hic vero iterum principe loco nominandus est:

*Fluvii:*ⁱⁱ

I.) DANUBIUS, quippe, qui posteaquam regionem *Comaromiensem*, quod diximus, in eundem collectus alveum secuit, ita *Strigoniensem* hanc interluit, ut duos processus, interiecto alveo, formet, eaque re universum comitatum bipartito dirimat. Subit vero provinciam, tum infra *Radvány*, totusque per mediam regionem, in orientem cursum tenet. Nam ubi finitimum hunc *Comaromiensis* provinciae vicum praeterfluxit, insulam molitur, quae parte altera *Radványensibus*, *Mocsensibus* altera, mox aliam his daturus. Inde ad *Sütő* reflectit, et iterum dextrorsum versus inclinans ripa sinistra alluit *Karvam*, dextra *Piszke* viculum. Tum vicissim in dextram retortus *Maeandro* ludit aliquantisper, dum sinistrorsum redux, illic vallum, hic castrum, et vicum *Nyerges-Ujfalú* interfluit, factaque infra eundem quadam minore insula, iterum eo, unde redierat, recurvatur. Primumque insulam unam *Muslensibus*, denuoque *Ebedensibus*, et *Tatensibus* aliam, tum du[p. 10.]as maiusculas *Körtvélyes* alteram, alteram *Nyarasz* dictam, et hinc minorem quandam *Strigoniensibus*, atque iterum aliam a militari praesidio occupatam, unam item oppido *Aquatico Strigoniensi* admetitur. Ex his ambagibus collectis aquis, vasto alveo arcem *Strigoniensem* subluit, praemunitque, infra quam fluvium *Granum* gemino ostio haurit adversus confluentem. Duae rursus insulae amnem insederunt, salicum et arborum sativarum locupletes, quarum minorem *Párkányenses*, *Kövesdienses* maiorem in rem suam vertunt. Inde obiectae rupes¹ in meridiem inclinant flumen. Illinc prolapsus, utrinque proximorum montium radices, dextro et sinistro alveo stringit, et fines *Hontenses* a *Strigoniensibus* dirimit. Dum se intra montes insinuavit, paullo infra *Grani* confluentem, insulas iterum duas circumdat: grandiore *Strigoniense* praesidium sibi vendicavit, minorem alteram oppidani *Divi Georgii de viridi campo* obtinent. Tunc vero degressus profundius, ex parte *Hontensi* planitie montibus et flumini intermissa, rigat primo *Hellenbam*, postea *Ipolam* accipit, deinde *Szobum*, et ultra vicos alios adluit, contra *Strigoniensi* ora latere vastiorem planitiem in vico *Ma[p. 11.]roth* admetitur, eaque rursus coarctata ad *Dömös* reflectit. Ultra est arx, et vicus *Vissegradensis*, *Pilisiensis* nempe regionis collimitium. Ipsum flumen tota nostra regione cum primis infra *Strigonium*, placide debeat, neque sive a sinistris, sive a dextris exundat, ripis utrinque erectis prohibitum.

---

¹ corr. ex *rupis*

ⁱ Nota add. per manum posteriorem.

ⁱⁱ Nota add. per manum posteriorem.

Hinc et illinc excedit quidem, sed rarius et non nisi in usitata fluviorum omnium eluvione. Atque tunc in primis *Bucsensibus*, *Muslensibus*, et *Ebedensibus* pratis superfunditur: quippe, quae ob devexam positionem, exundanti aquae resistere nequeunt; sed eam retro veluti fluentem et accipiunt et retinent depressis lacunis. Ea fluminis vicissitudo, *Granum* quoque, dum intumescit, retro urget, repressisque eiusdem aquis, adverso alveo longius retorquet, et interdum, si et eadem imbribus increverunt, in campos effundit atque prata. Est autem

II.) GRANUS rapidissimus amnium. Nam quod intra montes, inde a primis apud *Gömörienses* capitibus per *Zoliensem* et *Barsiensem* agrum pernix deruit, facile torrentum incursu ripas supergreditur. Tunc vero, quam la[p. 12.]te dimanat, et messes corrumpit et foenisecia. Intimat se autem comitatu nostro ad vicum *Bény*. Ubi, quoniam in convexam quasi vallem inlabitur, tenet quidem celerem cursum, sed inflectit saepe, limosa terra aquas subinde retardante. Nam uti a *Bény* decurrit, crebris flexibus curvatus sinuatur, moliturque insulas, quando ad *Kéménd* descendit. Complures enim illic⁸⁾ i

Toto autem eodem tractu, provinciam *Strigoniensem* ab *Hontensi* disterminat, et quoniam supra *Kövesd* vicum *Hontensem* divisus aquis in geminum abit alveum minorem alterum sinistrorsum vico eidem suffundit, atque *Hontensium* illic agrum terminat; alterum maiorem pressius, in *Párkányense* terrenum immittit. Indeque delatus ad *Danubium*, partem aquarum, intra duas insulas, quas eidem illic obiectas, diximus, in amnem praecipitat; par[p. 13.]tem vero intra insulam maiorem iunctus cum alveo *Kövesdiensi*, *Danubio* infra insulam immergit. Ceterum haec *Grani*, *Danubio* adpropinquatio, restagnantibus, non raro undis, multoque ac turbido limo, subinde permixtis, limpidissimas amnis aquas, vitiat. Et quoniam nunc suis nunc *Danubii* undis retortus, intumescit, partem aquarum haud exiguam in depressum retro campum, novo quasi alveo facto reprimat, urgetque retro ad milliaris quadrantem, et redeuntem iterum, quasi postliminio, recipit. Rivum eum, tamquam diversus a *Grano* esset, accolae *Nanam* ab eiusdem nominis vico, quem adlambit, nominant. Praeter *Nanam* est alter quoque rivus, qui aquis *Grani* fovetur.

III.) SZIKINCZE huic nomen est, qui prope *Ó-Bars* oppidum e *Grano* digressus, et trium, quatuorve milliarium decursu suas undas vehit, magnoque inter se, atque *Granum* intermisso spatio per fines tractus *Hontensis* delapsus, primum ab eo *Barsensem*, deinde, et nostrum aliqua modica parte, a *Barsiensi* ad *Kis-Gyarmat* et *Pald* disterminat, atque ubi ad *Kemend* pervenerat, paulo infra *Grano*, et quo exiverat, redditur. His ergo [p. 14.] aquis et aliis per montana seu torrentibus, seu iustae molis amnibus *Granus* subinde intumescens, tanta pernecitate, tantaque vi aquarum devolvitur, ut quum heri planitiem

⁸⁾ Lacuna apographi, quae suppleri nequit, cum autographum seu originale inter *Manuscripta Beliana* ab eminentissimo cardinali et celsissimo principe primatate *Battyány* comparata non existat. *Nota Edit.*

ⁱ Haec lacuna nec a *Georgio Gyurikovits*, qui hanc notam scripsit, ob penuriam manuscriptorum expleri potuit, nec nos manuscripta originalia aequae desiderantes eam corrigere possumus.

stringeret siccam, †uni¹ noctis vigilia totam offundat, et alte super alveum eminens, magna ex parte, oram inundet, et proluat, ipsaque saepe nemora, quibus obumbratur, convellat, secumque rapiat. Nunquam heic tutis esse licet incolis, quin pluvio diutius coelo foeniseiorum, messiumque damna metuant. Ergo ductis pone fluvium aggeribus nituntur ii quidem cohibere damnosa amnis diluvia; nec quidquam tamen proficiunt, quando subito aquarum illapsu, pertusis aggeribus, eo nocentiores fiunt eluviones, quo maiore vi undarum moles, huc, illucve incubuit. Alioquin molis versandis prodest, scattetque piscibus suis, non minus, quam quos mutuat ex *Danubio*. Utrumque genus in *Grano* est melius; sed maiore sunt copia in rivo *Nana*; cancrisque *Szikincza*, utriusque, et *Nanae* antecellit.

Paludes:

IV.) Praeter isthaec flumina, sunt etiam *paludes* quaedam, et *lacunae*, quae crebris et largis scatebris et fontibus elicitaе, *Processum Párkányensem*, partim interfluunt, partim ab ora *Barsiensi* dis[p. 15.]terminant. Harum singulae a vicis, quos praeterfluunt, nomen mutant. Et limitanae quidem lacunae supra vicum *Farnad*, ineunt apud praedium *Iklad*, ubi tres provinciae, *Comaromiensis*, *Barsiensis*, et *Strigoniensis* limites habent. Inde manantes exiguo primum rivulo, deinde subinde accedentibus aquis aliis diffusiores, ubi ad *Farnad* venerunt, in concava, et molli humo stagnantes paludem formant, eandemque coeno et cannetis impermeabilem penes *Kuraly* et *Kéty* deducunt, indeque cohibitis in arctum aquis intra *Leand* praedium, et vicum *Bény* in *Granum* exeunt. Par ratio et lacunarum illarum est, quae *Processum* interfluunt *Párkányensem*. Demanant haec a vico *Kürt* ex Comitatu *Comaromiensi*, tenduntque in meridiem alveolo primum exili, mox in vastum intra *Arad* praedium et vicum *Kisújfalu* abeunte. Tanta enim aquarum vi a locis his, usque ad vicum *Köbölykút*, diffunduntur, ut *Danubio* similes alvei latitudine, et profundo videantur. Hic volantes illae insulae, de quibus infra dicemus: atque totus circum margo suspensus, et aquis subrutus. Scilicet arundinum silvae marginem tenent, spissae eae, utraque ripa, et late in lacunas [p. 16.] porrectae, quae aquis decrescentibus, accrescentibusve, nunc adtolluntur, nunc subsidunt iterum: manifesto indicio, riparum hoc solum suspensum esse, et si a continenti avelli posset, pari modo, uti insulae, quas memorabimus, nataturum vagaturumque. Infra *Köbölykút* in orientem lacunae eadem revertuntur, perguntque pari paludis et arundinum perplexitate, et amplitudine ad vicum *Sárkány*, eoque in valle relicto, stringunt vallem aliam intra praediolum *Gyira* et vicum *Libád*, atque ubi ad terrenum *Gyarmathiense* venerunt, crepidine illic cohibitae urgent molam, effluentemque exinde aquam exili rivulo, in eundem *Granum* demittunt. Lutris abundant; et anatibus praebent latibula, sed nobiliori piscium genere carent; et si qui insunt, arundinem redolent, limumque.

Lacunae:

V.) Fuit et in *Strigoniensi Processu* lacuna his pene suppar, quam anno MDCLXXXV. memorabilis illa *Turcarum* clades, quam *Lotharingiae* dux intra *Tokod* et *Tat* prudenti usus strategemate reportaverat, nobilitavit. Rivulus eam effecit *Sárisápiensis*. Nam quemadmodum is a vico eius nominis facto [p. 17.] ambitu per vallem quandam angustam ad *Tokodum* defluit, ita nactus illic limosam molem, convexamque humum, adeo restagnabat, ut locis plerisque impermeabilis esset, quippe coeno et densa arundine, atque caecis gurgitibus impedita. Sed praelii eius historiam infra ad vicum *Tokod* expromemus.

¹ malim *unius*

Hodie alveus alte depressus, aquas olim late diffusas, uno rivulo evehit, molamque urget, et quae tunc prata inundaverat, iam agrestibus reddit insigni foeniseciorum proven-
tu. Exit in *Danubium* infra vicum *Tat*, quem WAGNERUS, in designatione nobilissimae
eius pugnae, cum oppido *Tata*, magna situum depravatione, confundit.ⁱ

VI.) Sunt et plures lacunae, quibus *processus* hic^{h.)} irrigatur; ut illae apud vicum *Uny*,
Dágh, *Nagy-Sáp*, alibi, sicuti nobiliores etiam fontes in vico *Kosztölicz*, atque in praedio
Pélly, et si qui sunt alii; eos tamen silentio praeteriisse, famae dispendium haud fuerit.
[p. 18.]

§. IV.

Ex hoc igitur regionis habitu, et planitiei, cum montibus petrisque naturali atque amoe-
na temperatura, fluviorum item opportuno intercurso facile fuerit, de *aëris salubritate*
coniicere. Nempe vim quidem solis intermissae montibus aurae restringunt, iterumque,
sole maturius intra petrarum recessus exaestuante, frigus egregie temperatur, qua qui-
dem opportunitate, quantum ad maturandas post tardam aestatem segetes¹ proficiant,
retrusae in septemtrionem regiones, norunt *cosmographiae* periti, et vel unius *Sueciae* po-
sitis, atque habitus, palam loquitur. *Danubius* praeterea perpetuis aurae salubrioris flati-
bus comitatus et dissipat aera tetrum, et vegetat in melius. Idem et *Granus* praestat, dum
collectam per abdita montium, auram salubrem, cum aquis praecipiti lapsu deiectis tra-
hit, et in patentem hanc regionem effundit. Nam est haec omnino in iis commodis, quae
[p. 19.] huius generis amnes secum vehunt, ut qua feruntur, vegetent *auram*, eaque com-
mota, praecipiti aquarum decursu, auferant, quod fieri potest noxium. Itaque ipsa aeris
qualitas, non valida modo efformat incolarum corpora; sed alit etiam benigne, ut neque
laborum patientia vicinis cedant, neque ingenii viribus debiliores sint habendi. Credo
quidem, hanc coeli, solique benignitatem fuisse, quae GEYZAM ducem, S. STEPHANI
patrem invitarit, uti *Strigonium* deligeret, in opportunissima circumquaque regione, ubi
et ipse sedem figeret; et *filium* futurum post se regem, eo adduceret, ut natale hoc solum,
non modo non fastidiret, sed modis praeterea omnibus percoleret. Hinc certe arcessenda
est, cum prima omnium apud *Strigonienses* regia, tum *archi-episcopatus* collocata isthic
sedes, quod non siluisse decuit.

*Salubritas
aëris:*

§. V.

Iam, quod ad regionis adtinet fertilitatem, oportet, variet omnino pro diverso eius habi-
tu. Hinc atque inde [p. 20.] proficit non modo res frumentaria, sed convalescit etiam, ul-
tra quam reris. *Triticum* tunc inprimis egregie subolescit, si tempestive coelum compluat.
Alioquin, ob tenacem, siticulosumque humum aegre proficit, mutaturque naturae quasi
malignitate quadam in *siliginem*. Sed neque *siligini* amica semper est tempestas, quippe

*Fertilitas
regionis:*

^{h.)} Scilicet *Strigoniensis*. *Nota Ed.*

¹ hic verbum *quantum* erronee iterum descriptum a nobis del.

ⁱ Vide WAGNER 1719–1731. I. p. 659.

qui eximiam clementiam coeli poscit: neque solo arido, prodit, nisi sparsim idque †macrocri¹ culmo spicaque. Idem et de reliquis segetibus tenendum est. Verna tamen sementis, magis proficit, quovis tempore: maxime, si seratur maturius, et dum nivium concepto intus humore, gravidata adhuc tellus est. Alioquin, fraudant non raro, messes colonum. Anno certe MDCCXXXI. quum oram hanc, benigno, principis *archi-episcopi* indultu peragrari curarem, hordeum, atque avena luxuriabat, cum contra *siligo*, et triticum aegre hinc, et illinc culmo constituerint. Miserabilis erat tunc segetum tota hac provincia facies. Multis locis nec vestigium quidem adparuit sementis factae, adeo herbis et fructibus adulterinis offusa erant omnia. Ubi eminebant spicae, sparsim macilenta capita, ex herbis extollebant, ut non tam satae, quam depositae sigillatim viderentur. [p. 21.] Qua vero densius stabant, nescio qua rubigine an alio malo adustae, culmos tetros et nigredine adpersos ostentabant. Nimirum licet aura regionis, amica sit hominibus, et salubris, non tamen semper frumento fovet. Exhalat enim nebulas, quae nonnunquam toti provinciolae, qua depressa est, incumbunt et quidquid sementis occuparunt, vitiant. Nam ubi ea, quae nebulis maduerunt, sole siccantur, retinent guttarum, quas nebulae insperserunt vestigia, granaque perdunt. quod genus mali, non modo circa *Danubium* atque *Granum*, sed etiam aliis locis, qui remoti erant a fluviis, observavimus. Istud calamitatem hanc tolerabilem facit, quod et rarius incidat, neque regionem universam aequaliter adfligat: nam superant omnino agri, qui, quod positione sunt elevatori, a nebularum hoc contagio manent intemerati. Quid? quod, si coelum per iusta intervalla, idque temporibus idoneis liberalius compluat, absint praeterea, communes illae calamitates, solum huius non foecundum modo sit; verum fertilitate etiam luxuriet. At legumina macilenta gignuntur, et sicuti accepimus coctu difficilia; sed quae sufficiant tamen incolarum [p. 22.] necessitati. Alioqui si usquam, hic labore exquisito constat agricolatio. Ter ubique solum inarari, et laetamine imbui poscit.

§. VI.

*Vini ferax:
eius species:*

Vitem certe regionis pars nulla respuit, si rite ponatur, cureturque. Planis non minus, quam editis sitibus vinum gignit; sed benignius tamen per collium, montiumque latera. Neque minus albuli, quam rubelli ferax est, tametsi rubella vitis, natura sua foecundior, et ideo incolis quoque gratior sit. Et quoniam spem fructus uberioris nunquam, aut raro fallit, ubique copiosior, quam albula colitur. Genus vitis illud *Budensi* est simile. Itaque, ad eius modum, fertile est, pulchreque proficit et luxuriose convalescit. Effundit quotannis vinum pleno, et copioso culeo, sed eadem feracitate, annos vix superat duodenos: postea rursus sterilescit, fitque materia nimia fertilitate effoeta. Quapropter novo semper traduce opus est, ne vinetum deficiat, quod diligenter curant [p. 23.] incolae. Ex albulis, qua ea ponitur, genus varium deligi solet, ut sit, quod non vino modo fundendo, sed escae quoque sufficiat. Utrumque genus albulum, atque rubellum, terna pastinatione colitur. Plantatio fit, et putatio more *Budensium*, quamvis et heic aliquid peculiaris obtineat vinitorum sagacitas. Vinum quod ita gignitur annorum, coeli item solique, et hic diversitate variat. Annis siccis et fervidis provenit ubique, quod et gustus

¹ malim *macro*

gratia valet, et efficacitate. Primae tamen notae habetur, quod in solo *Elő- és*¹ *Csurgóhegy* circa *Strigonium* cogitur, et si his addere velis: *Szamárhegyense*, *Batorkesziense*, et in *Köbölykútiense*. Nusquam tamen perennitatis laudem habet, sed nisi anno eodem, quo genitum est, ebibatur; lentescit postea, et adservatum longius fere acescit. Erant quidem, quae diutius adservata sunt, cellariis gelidis, et vino aptis, praesertim albuli fructus, sed non sine artificio, et medicina. Nescio vero ane iusta sint eorum querelae, qui incuriam vinitorum, in perpurgandis vasis accusant. Praeterquam enim, quod exinanita vasa sordide² habeant, et non raro galinarum, anserumve nidis, foedari patientur; vix quidquam postea, cum novo [p. 24.] fructu sunt replenda, curae adhibent, quam ut quomodocunque perluta, et novis circulis, ne acceptum liquorem temere exsudent, incincta, cellariis, hiulcis iis, neque frigidis reponantur. Haec ita factitant agricolae. Id, in hac vini huius fugacitate optimum, quod celerrime sub hedera veneat. Multitudo tamen cauponum, et vini copia, illud etiam quod aestimari iure posset, pretio fraudat. Quocirca, non video, an expensas, cum foenore, cultus huius vineaticus reddat, nisi in potu domestico, foenus ponatur. Aliorsum certe, mercatus causa, vinum *Strigoniense*, evehitur nunquam.

§. VII.

Vini et segetum modum, sequitur *pomoniae* fructus. Eximia horum est ubertas, atque si concordarit annus ad vilitatem usque profusa. Neque id novarum coloniarum, quae post *Turcica* bella provinciam insederunt, industriae tribuendum est. Priscorum hominum, qui [p. 25.] ante cladem *Mohacsianam* regionem coluerunt, ea fuit adsiduitas, ut et insulas sativa arbore complerent, et opportuna arboretis loca alia. Quae eorum providentia, post tot bellorum iniurias passim hodieque superat, excisis passim arboribus, ab imis radicibus repullulascentibus: insulis maxime, ubi adhuc genus arborum varium silvescere, et fructu luxuriare nos ipsi vidimus. Laetantur tamen arbores fructiferae etiam per valliculas hinc, et illinc irriguas, atque vinearum inprimis margines. Peponibus gloria hic parva est, nisi qui herilibus hortis educantur. Si tamen et rari cum cura ponuntur, convalescunt non incremento tantum, sed etiam sapore. Alioquin, hortorum, vix ulla hic cura est. Brassicam atque radices culinarias educavisse praecipua laus est villici.

*Pomoniae
fructus:*

§. VIII.

Ceteroquin, ne re quidem pecuaria extra modum proficiunt *Strigonienses*. Pulchrum est quidem equorum, et boum genus, quod fovetur; neque, sive perni[p. 26.]citate, sive forma, et proceritate, alienigenis etiam, qui campis creantur, postponi debet. Sed quod arcta regio est, et pasuorum passim indiga, locisque careat, armento educando, idoneis, vix est quisquam, qui fructuosam hanc rei rusticae partem, impensius procuret. Igitur quod suo singuli loco poterunt, fovent agricolae, non tam ad locupletanda semina, quam sustentandos agricolationis labores, et familiam alendam. Sed annus millesimus septingentesimus atque tricesimus primus, adeo et id, quod erat, nescio qua lenta lue peremit, ut per integros passim vicos, vel seminum pecudis superavit. quae res, quantopere

Res pecuaria:

¹ corr. ex *előés* ² corr. ex *sordile*

adfixerit plebis fortunas, ii existimabunt optime, qui cognitum habent, ab unius saepe vaccae uberibus, integras lactari, victitareque agrestium familias. Certe plures anni abire, dum ea pecoris clades potuit reparari. Neque maioris tantum, et cornuti pecoris haec strages fuit; gregatim et oves peribant. Iam redintegratis damnis, pulchre, omne pecoris genus proficit. Ceteroquin nutritur hic genus ovium, praecipue *Hungaricum*, nam *Germanicum* illud, rarius adhuc est, neque, nisi herilibus sta[p. 27.]bulis familiare. De porcorum foetura, nihil habemus dicere: deficiente enim silvestri sagina, nisi domestica cura non nihil enutriat, succidiis certe carebit rusticus. Quare, dant hoc sibi negotii agrestes, ut haras, porcis impleant, cum tempus saginandi ingruit; quando palam est, rusticum, *Hungarus* sit *Slavus*ve, tum egregie culinae suae provisum existimare, cum et plures, in promptu sunt, succidiae, et dolia brassicis farta.

§. IX.

*Res vivaria,
venatio:*

Quod alibi saepius, id apud *Strigonienses*, queramur oportet: feris, regionem, ultra modum, exinanitam esse. Causas non est opus exquirere. Bella, primum fuerunt, quae lustra ferarum disiecerunt. Successit quietis temporibus novarum coloniarum, intempéries, et tunc agrestes instituentium venatus, cum maxime parcendum erat foeturae. Sed nemo unquam, cum alibi, tum isthic maiorem in feris stragem edidit, quam miles licentiosus. Iam, post latam, de venatione legem, hinc, atque illinc respirare [p. 28.] per silvas ferae incipiunt. Nam et cervi iam frequentius visuntur, et copiosiores inerant capreolae. Unum illud frequens utique leporum et hic copiosum est seminium. Passim et attagines invalescunt, haud aequae phasiani, qui feliciori illa aetate per silvosa locorum nidulabantur. Ficedularum insignis, maior tamen anatum est copia. Sed neque¹ otides desunt, gruibus adhuc exulibus. Alioqui, rapacium avium, ferarumque, nullus fere modus est, luporum nempe, et vulpium, nam ursis inhospitales sunt montes huiates. Insunt et feles silvestres; nescio an martes etiam? *Granus* castorum quasi parens est: amat enim limpidarum aquarum hospitia, piscium hic praedator. Nullum est vero dubium, quin omnia ferarum animantium genera invalescant brevi, si venationi, ea, qua coepit adcurazione, porro adtendatur.

§. X.

Piscatio:

Piscium, eandem hic, quam in provincia *Comaromiensi*, copiam, *Danubius* incipit dare. Nam et hac regione [p. 29.] alit, editque: *antaceos*, sive *husones*, *sturiones*, *cyprinos*, vulgo *carpiones*, *lucios*, et nullum non genus aliud. In primis copiosissima, calamitoso illo, quem descripsimus, anno MDCCXXXI. piscatio fuit, multis, portenti loco habita. Sed quum probi sane saporis sint pisces *Danubii*, maior tamen palati in his est adprobatio, qui in *Grano* capiuntur. Nam et carne sunt compactiores, et sapidiore gustu. quod ab aquarum limpidiore natura, repetendum esse nemo non videt. In *Nana*, de qua diximus, copiosissimus, idemque optimus piscandi modus est. *Cancros* autem in *Szikincza* laudavimus, quamvis ne *Granenses* quidem, seu copia postponendi sunt, seu praestantia.

¹ Verba *sed neque* erronee iterum descripta del. a nobis.

Nigrum utrobique genus est, dum capitur, quod per coctum, si teneriori sit cortice, pulchre rubescit, non item, si crusta sit vetere. Invalescunt autem insigni mole. De herbarum, et fruticum generibus, idem hic quoque tenemus, quod in *Comitatu Comaromiensi* adnotavimus. Utinam sint, qui has naturae dotes, vestigent curiosius. Sed neque metallis inanes esse montes facile est arguere. Illud doleas, nostros id homines, in felicitate sua ponere, si bona sua possint ignorare. Adeo, nemo [p. 30.] fere est, qui, quod est reconditum, scrutari velit. quod aliter est apud gentes exteras, quippe quae, pulchrum ducunt sollicitare naturam, et opes eius rimari, atque magno eruderatas labore in commune conferre. Illud confidenter adfirmo, posse, sine molestia, *Hungariam* non transmari-
no tantum; sed *Europaeo* etiam orbe carere, si, aut vellet, aut sciret, bona sua expromere. Sed de his satis. [p. 31.]

MEMBRUM SECUNDUM POLITICUM

De

Incolis, et Magistratibus Comitatus Strigoniensis.

S Y N O P S I S.¹

<i>Incolae antiqui</i>	§. I.		<i>usque pag. 64. Sphum XI.</i> ¹	[§§. II–X.]
<i>Facies rerum tempore S. Stephani: Incolarum vicissitudines, usque Geyzam II.: hinc usque ad cladem Mohatsianam historia chronologica</i>			<i>De incolis modernis, eorum moribus, habitu, et vitae genere</i>	§. XI.

§. I.

Incolae antiqui:

Inter primos citerioris comitatus huius incolas, *Iazyges Metanastas* referimus, et *Quados*, quorum illi ultra *Granum*, isti citra colebant. *Romani* adversam his *Pannoniae* ripam obtinere: nam heic stetisse *Comentium*,² coloniam *Romanorum* perhibent. Et *Romanos* quidem *Danubii* oram hanc tenuisse nemo negaverit; sed an hoc etiam tractu *Comentium* steterit, infra sumus disquisituri. Nam, certum est omnino, pauciora hic, *Romanae* antiquitatis monimenta, eruderari, quam eorum in vicina *Comaromiensium* provincia, potuimus meminisse: non, quod incul[p. 32.]tam olim, post *Pannonos*, *Romani* regionem habitarent; sed, quod horrescentem iam montibus, ex more suo, parcius, sive publicis, sive privatis, substructionibus inaedificarent. Enim vero, in utraque id *Pannonia*, atque pone *Danubium* praecipue, dudum observarunt situm periti, maluisse *Romanos*, sive castris muniendis, sive ponendis coloniis situs eligere planos, quam montibus horridos. Neque tamen adeo inanis *Romani* cultus provincia est, quin egerantur subinde, aut numi, aut lapides. Et de numis quidem, inde constat, quod quum anno MDCCV. *Rakocziani* castrum, infestando, aut pracludendo *Danubio*, idoneum futurum, in glabro, editoque colle, prope ad *Nyerges Ujfalu* eduxissent, numos effoderint, magno numero, sed quos militum, et operarum aviditas, ante diripuit, quam poterat indagari, quorum imperatorum simulacra ostenderent. quod, et postea saepius evenit, ut vel exararentur, hac ora, vetusta istiusmodi numismata, vel ab imbribus eluta, aperta in humo reperirentur. Lapidem adversa *Carvae* ripa, sub colle quodam, [p. 33.] nos ipsi anno MDCCXIX. veredis hac *Buda* revecti *Pisonium* observavimus. Referebat veredarius, sagarum indicio inductum nonneminem, clam, nocte concuba, thesauros isthic refodi curavisse, nam in depressa, ad pedes aliquot scrobe decussatim iacere. Quadrati fuere aliquot, unus ad tumbae modum cavatus, quo thesaurum fuisse conditum adfirmabant. Ego, sepulchrum fuisse rebar, classarii, seu militis, seu praefecti. Doluit mihi, quod ob itineris festinationem, et impatientiam aurigae, non licuerit singula

¹ synopsis add. a nobis sec. notas marginales ² corr. ex *Comertium*

ⁱ *Has notas, uti incomptas sane et insolitas, non a Belio sed a Georgio Gyurikovits compositas esse constat.*

perlustrare scrupulosius. Haec in dextro *Danubii* latere sunt animadversa. Ulteriore¹ ora, inusitatae molis aggeres, ad *Bény* vicum, in occidentali *Grani* latere hodieque superant, ter gemina fossa, mutuo discreti, et in rotundum fere vasto celsoque opere circumducti, de quibus ad vici mentionem, sententiam nostram, curatius expromemus. Alioquin, si coniecturae locus est, castris illius, cuius nunc in *Nyerges Ujfalú* meminimus, quodque instauraverunt nostra aetate *Hungari*, si non conditores, [p. 34.] saltem inhabitatores fuisse *Gothos* existimarim, quippe quibus, solemne fuit in editis nidulari, et e *Romanorum* operibus castra hinc illincve, prout e re sua futurum credebant excitare. quod eorum institutum, quidquid post tot clades subtractionum *Romanorum* restabat adhuc, non derasit modo, sed passim ab imis fundamentis revulsit; sicuti, ea de re, apud *Comaromienses* questi sumus. Ceteroquin, nugas agunt, qui famosi illius *SWATOPLUGI*, regiam in istis rudibus, invenisse putant. Praeterquam enim, quod arctior collis est, quam qui regem, etiam barbarum, pro dignitate potuisset accipere; numerosiori certe praesidio, quale ad corporis custodiam requirebatur, importunus fuit: tametsi non negarim, nullam non gentem, quae saltem aliquantisper, in *Pannoniae* amnensi hac ora hospitabatur, in rem suam vertisse, munitum, et infestando *Danubio* idoneum collem. Istud propius ad verisimilitudinem accedit, potuisse, *ARPADI* ducis legiones, quem *SWATOPLUGO* debellato in *montem Noae prope ad Albam* consedissee *THUROCZIUS*^{a)} [p. 35.] scribit, isthuc pertingere, ponereque² per *Danubii* ripam³ colonias. Nam si mons quidem *Noae*, inter *Albam regalem* postea dictam, et obversos ei montes *Vértesienses*, quaerendus fuerit; breve locorum erit intervalum, quodque silvis admodum *Vértesiis* constabit, quo, *Danubii* hic margo ab *ARPÁDI* illis castris, dirimebatur. Ex hac demum coloniarum *Hungaricarum*, occasione, manavisse existimarim, ut *GEYZA* dux, posterorum *ARPADI* optimus, iamque totius gentis *Hungaricae*, princeps, *Strigonii* loco, hilari, ac vegeto sedem figeret. quod eius institutum fatorum occulta quadam providentia, eo valuit,⁴ ut, et *S. STEPHANUS* isthic in lucem ederetur, et constituto demum regno, *archi-episcopi* sede, urbs, et admensa huic regio, bearetur.

§. II.

Istis exordiis, profecta *Strigoniensium* celebritas, crevit postea, non una accessione, quando, et ipsa nascentis ecclesiae metropolis, partim sacrorum virorum collegiis, partim confluentium, *Italorum*, ac *Germanorum*, ad incolendum familiis invalesce[p. 36.]bat, et universa circum regio nobilissimis quibusque *Hungaris*, isthuc habitatum confluentibus ita sensim percoleretur, ut ea quidem aetate paucis comparari, aliis autem omnibus non ob regis modo in urbe praesentiam, sed primorum quoque *Hungariae* dignitatem suo quodam iure anteferri mereretur. His successibus, fata brevi post invidisse crederes; quando omnis ea felicitas, qua vivo *S. STEPHANO* affatim cumulabatur provincia, eo, rebus humanis exemto, sufflaminari primum, mox reprimi, denique pessum ire⁵ coepit. Tanta conversionis, et occasio, et caussa, sequuti reges fuere. Quid enim a *PETRO*

Facies rerum tempore S. Stephani: incolarum vicissitudines, usque Geyzam 2^{dum}. Hinc usque ad cladem Mohatsianam historia chronologica usque pag. 67. Sphum XI.

^{a)} *Chronici Hung.* Parte II. c. III. p. 31.⁶ sequi. Adde *BONFINIUM*, Dec. I. Lib. IX. p. 134, 41.⁷ⁱ

¹ corr. ex *uteriore* ² corr. ex *ponere que* ³ *ponere* del. a nobis ⁴ corr. ex *voluit* ⁵ corr. ex *pessumire* ⁶ recte p. 32. ⁷ recte p. 134, 31.

ⁱ Vide *THURÓCZY* 1600. p. 31., atque *BONFINI* 1581. p. 134.

et ABA, cum totum universim regnum, tum nostra haec *Strigoniensis* regio, incrementi, aut capere poterat, aut sperare? Abeunte nimirum in diversas factiones, gente, quas sibi quisque partes sequendas elegit, eas tutabatur, adfligebat diversas. *Ex Abae* certe,¹ *Petrique discordia*,² ut verbis BONFINII^{b)} utamur, *tot calamitatibus adfecta*³ *est Hungaria*,⁴ *ut ex intestino bello exinanitum*⁵ *regnum videretur: quandoquidem Petri gratia*, Henricus tertius, *eam saepius infestis*⁶ *armis repetierat*. Pessime haec se habebant tempora, at longe omnium pes[p. 37.]sime, quae sub ANDREA I. sunt consequuta. Posteaquam enim, in *Scythicam* impietatem relapsi sunt *Hungari*; neque deessent, qui se daemoniis totos devoverent, ut eo possent in *Christianos* ritus efferatius saevire: ea fuit, cum universim ordinum omnium, tum ecclesiarum inprimis facies, qua ne cogitari quidem potest tristius quidquam. Iterum BONFINIUS^{c)} *Horum*,⁷ inquit, *opera*, qui se daemonibus dedicaverant,⁸ *populus fere universus, a vera fide defecit; recidit in daemonum devotionem*,⁹ *carne equina*¹⁰ *vesci coeptum est. Proinde in Christianos omnes, et imprimis*¹¹ *in antistites, et sacerdotes ita saevitum, ut neminem reliquerint*¹² *superstitem: basilicae, ac delubrum quodque religiosissimum*¹³ *diruitur, sacra donativa, ac dicata diis spolia diripiuntur*,¹⁴ *et Theutonici cum Italis ad mortem ubique postulati, caeduntur ex his, quicunque munia diversa gerebant*. Quid vero tunc, metropoli nostrae, et huius causa regioni, circumiectae, evenisse opinabimur? Nihil equidem in THUROCZIO, ea de re invenio, auguror tamen, neque *Strigoniensibus* sacris viris, et cumulatis nuper, a functo rege thesauris parsum fuisse a [p. 38.] gente maleficientissima, nisi istud forte saluti fuit metropoli, quod sub idem funestissimum tempus, vacabat sedes *Strigoniensis*. Nam posteaquam DOMINICUS II. anno MXLV. qui regi PETRO emortualis fuit, fati concessisset, sequutis annis, caruit antistite *Strigonium*; dum anno demum MXLVII.¹⁵ redeunte ad saniolem mentem ANDREA rege, et post abrogatos *Scythicos* ritus *Neaemias* annis XXIX. hoc est, ad initia usque S. LADISLAI, sessurus, in ea sede collocaretur. De *Germanis*, atque *Italis*, quibus refertissimum fuit *Strigonium*, non est cur dubitemus, gemina de caussa, neci datos fuisse; partim, quod administratos fuisse noverant, religionis *Christianae*, in maius proferendae, partim, sicuti meminit, loco iam descripto BONFINIUS, quod muneribus, magna *Hungarorum* indignatione iam tum a S. STEPHANO administrandis fuerunt adhibiti. Adde caesaris, adversus ANDREAM susceptum inauspicato bellum: quod is quidem in nostrae usque provinciae fines, infelix protulerat, haud sine regionis calamitate.^{d)} quae hinc consequuta sunt frater[p. 39.]na dissidia, bellaque inter ANDREAM regem, et ducem BELAM, atque horum

b.) Dec. II. Lib. II.¹⁶ p. 196, 53.ⁱ

c.) Ibidem, p. 195, 36.ⁱⁱ

d.) Lege omnino THUROCZIO, *Chronico Hungaror.* Parte II. Cap. XLIII. p. 49; 50. TIMONEM ad annum MLI.ⁱⁱⁱ

¹ insert. a Belio ² BONFINI 1581. p. 196. add. *et regulatorum revocatione* ³ BONFINI 1581. l. c. *affecta*
⁴ BONFINI 1581. l. c. *Ungaria* ⁵ corr. ex *exinanitum* sec. BONFINIUM 1581. ⁶ pro *saepius infestis* BONFINI
1581. l. c. *infestis saepe* ⁷ BONFINI 1581. p. 195. add. *igitur* ⁸ *opera* del. a nobis. ⁹ BONFINI 1581. l. c.
add. *et* ¹⁰ pro *carne equina* BONFINI 1581. l. c. *equina carne* ¹¹ BONFINI 1581. l. c. *in primis* ¹² BONFINI
1581 l. c. *fecerint* ¹³ BONFINI 1581. l. c. add. *passim* ¹⁴ BONFINI 1581. l. c. add. *mox in PETRUM regem*
inclamatum ¹⁵ corr. ex *MXVIII.* ¹⁶ corr. ex *Lib. 12.*

ⁱ Vide BONFINI 1581. p. 196.

ⁱⁱ Vide BONFINI 1581. p. 195.

ⁱⁱⁱ Vide THURÓCZY 1600. pp. 49–50, atque TIMON 1736. p. 5.

deinde filios, SALAMONEM hinc, GEYZAM, et LADISLAUM illinc, ita fuerunt comparata, ut debuerint omnino, et archi-Episcopos contemere, et provinciam universam: nisi credamus, ea cum auctoritate, tum prudentia, *Neaemiam* praesulem fuisse, ut potuerit, aut declinare bellorum iniurias, aut mitigare.

§. III.

COLOMANNO, post S. LADISLAI fata rerum potito, plus bellorum, apud exteras gentes, quam domi gessere *Hungari*. Hinc enim, cum *Russis*, illinc cum *Venetis*, ob adserendam *Hungariae Dalmatiam*, semel iterumque, ac saepius, redintegrabat bellum COLOMANNUS. Ergo tutae futurae fuissent interiores regni provinciae, et in his *Strigoniensis* haec nostra; nisi *cruce signatorum* insana multitudo illa, quae per *Hungariam* vi partim, partim precario, et per¹ COLOMANNI indulgentiam repetitis vicibus, ad recuperandam *Terram Sanctam*, demigrabat, plus omni[p. 40]no, per *Danubii* oram, qua eos iter militare ducebat, cladium edidissent, quam id in litteras retulerunt rerum *Hungaricarum* scriptores. Equidem nequivi committere, quin maleficia eius militiae, ex †vetero, atque id quidem aperte expromerem, cum apud *Mosonienses* oppidi cognominis^{e)} historiam illustrarem: ut iam supervacuum fuerit, quae illic diximus, fuse, ac diligenter, isthic recognoscere. Neque postea deterior *Hungariae* interioris fortuna fuit: quando STEPHANO II. COLOMANNI filio, pacata domi omnia, bella autem pleraque, aut cum *Dalmatis*, ob iura in *Dalmatiam*, aut cum *Graecis* intercessere. At enim, BELA II. coeco illo, ad *Hungariae* clavum sedente, bis a BOLESLAO *Polono*, socero STEPHANI II. bello tentata² est *Hungaria*. Nepotes nimirum ex STEPHANO susceptos, sicuti CROMERUS auctor est;^{f)} nam nostris scriptoribus, nulla eorum fit mentio; tum exulibus *Hungaris*, in *Hungariam* reducere connitebatur. Utroque bello, quorum prius in annum MCXXXVII., in an[p. 41.]num sequentem posterius inciderat, in ipsa regni viscera pervasit, cum primo quidem, victis apud *Scepusios* *Hungaris*, et horum auxiliariis, *Alberti*, marchionis Austriae, BELAE regi adfinitate iuncti, copiis, recta *Budam* contendit, tristibus nunciis, de *Bohemorum* in *Silesiam* impressione, ab ea expeditione revocatus, quod anno quoque MCXXXVIII. factum fuisse haud diffitetur, CROMERUS:ⁱ *Aestate*, inquit, *quae consequuta³ est, parantem⁴ in Bohemos⁵ arma Boleslaum⁶ magnis precibus expugnant exules Hungari,⁷ qui ad Stephani liberorum partes multi in dies perfugiebant, ut coeptam potius in Hungariam⁸ expeditionem prosequeretur. Itaque Vratislaviensi⁹ conventu, et comitatu¹⁰ omni praesidio, ad tutandos fines suos, adversus vim Bohemorum¹¹ relicto, cum reliquis copiis, et auxiliariis Russis, Hungariam¹² ingreditur, et nemine magnopere resistente, atque adeo compluribus*

e.) Vide *Comitatus Mosoniensis*, Partis Specialis Memb. II. Sec. I. num. I. de oppido *Mosony* §. III. seqq.ⁱⁱ

f.) *De rebus Polonorum* Lib. V. p. 88. ⁱⁱⁱ

¹ add. a nobis ² corr. ex *tenta* ³ CROMERUS 1589. p. 89. *consecuta* ⁴ CROMERUS 1589. l. c. add. *eum*
⁵ CROMERUS 1589. l. c. *Boemos* ⁶ CROMERUS 1589. om. ⁷ CROMERUS 1589. l. c. *Ungari* ⁸ CROMERUS
 1589. l. c. *Ungariam* ⁹ corr. ex *Vratislaviam* sec. CROMERUS 1589. l. c., ubi vero *Vuratislaviensi* ¹⁰ corr. ex
comitato sec. CROMERUS 1589. l. c. ¹¹ CROMERUS 1589. l. c. *Boemorum* ¹² CROMERUS 1589. l. c. *Ungariam*

ⁱ Vide CROMERUS 1589. p. 89.

ⁱⁱ Vide BÉL 1735-1749: V. pp. 50-59.

ⁱⁱⁱ Vide CROMERUS 1589. p. 88.

Hungaris,¹ cum eo se coniungentibus,² ad Vissegradum, quo se BELA³ receperat, contendit. Etiamne vero pertigit? dubito! Comitatus certe *Vissegrado* vicinos perturbavit, ne autem evastaret, novis iterum nunciis, de *Bohemorum* in *Silesios* ferocia, uti receptui caneret, coactus est: neque⁴ deinceps reductionem nepotum, et [p. 42.] Hungarorum⁵ exulum, tentavit, ne maiorem, quam pro viribus, belli molem in se adtraheret.⁶ eo, quod⁷ Lotharium imperatorem magnis precibus, et muneribus a Bela rege invitatum, opem suam ei⁸ promississe, intellexerat. Verba sunt CROMERI.ⁱ Gemina hac de causa, intertextenda putavi; partim, ut de *Strigoniensis* provinciae habitu, sub BELA coeco coniici possit, partim, ut lacunam explerem, quam in historia *Hungarica* scriptores nostri, studio, an incuria fecerunt. quod eis, non iniuria, exprobrat laudatus CROMERUS:ⁱⁱ *Aliter haec, ait, ab Hungaricarum⁹ rerum scriptoribus narrantur. Negant illi Stephanum¹⁰ ullos liberos reliquisse, nec Polonae uxoris eius ullam mentionem¹¹ faciunt.* reliqua. Ita est, improlem faciunt STEPHANUM, nostri homines. Sed nec diligentissimus TIMON, de liberis eius meminit quidquam, tametsi in rebus COLOMANNI nihil dubitet, de *Polonicis* nuptiis STEPHANI, ex *Cromero* adfirmare, et simul *Scepusii* meminisse, quod, cum in *Polonorum* hucusque potestate fuerit, in dotem sponsae datum, *Hungaricae* edictum fuisse ditioni;ⁱⁱⁱ quod quidem praecipu[p. 43.]am meretur adtentionem.¹² Illud in CROMERO damnaveris, quod neque liberos STEPHANI indicarit, masculi fuerint, an femellae; neque memoriae prodiderit, quid cum iis mortuo anno MCXXXIX. BOLESLAO, actum sit. Istud enim vero, totam eius adsertionem illam, et suspectam reddit, et creditu facit difficilem. Sed haec ob iter: iam ad provinciam nostram redeamus.

§. IV.

Effloruere hinc res *Hungarorum* sub GEYZA II., quando *Austriae* duce HENRICO, cum totius fere *Germaniae* auxiliis *Hungariam* invadente, semel iterumque cruentis praeliis devicto, sibi gloriam, regno tranquillitatem peperit. Certe belli eius clades ad *Strigonienses* non pertigit, ut locus esset omini, quod *Felicianus* tunc *Strigoniensi* ecclesiae moderabatur. Nihil postea funesti inter tot regum conversiones *Strigoniensibus* accidit; metropolitanae certe ecclesiae, et huius antistitibus multae praerogativarum, sub singulis propemodum regibus, quin et pontifi[p. 44.]cibus *Romanis*, accessiones fiebant, quas infra dabimus. Et hucusque quidem halcionia egit *Comitatus Strigoniensis*, cum primis, ANDREA II. rerum potiente. Fecerat is, sub ipsa regni exordia, *Ioannem Meramiae*, sive *Tyrolis* ducem, uxoris fratrem, ex *Colocensi*, *Strigoniensem archi-episcopum*. Proinde, non potuit non, cum adfinis sui, tum provinciae rebus velificari, sicuti adparet, actus regis, saltem vel apud TIMONEM recognoscentibus.^{iv} At enim BELA IV. ANDRAEAE filio, magna

¹ CROMERUS 1589. l. c. *Ungaris* ² corr. ex *coniungantibus* sec. CROMERUS 1589. l. c. ³ pro *se Bela* CROMERUS 1589. l. c. *Bela se* ⁴ CROMERUS 1589. l. c. *nec* ⁵ CROMERUS 1589. l. c. *Ungarorum* ⁶ CROMERUS 1589. l. c. *attraheret* ⁷ CROMERUS 1589. l. c. add. *accepisset* ⁸ pro *ei* CROMERUS 1589. l. c. *illi* ⁹ CROMERUS 1589. l. c. *Ungaricarum* ¹⁰ CROMERUS 1589. l. c. add. *regem* ¹¹ *ullam mentionem* CROMERUS 1589. l. c. *mentionem ullam* ¹² corr. ex *adtionem*

ⁱ Vide CROMERUS 1589. p. 89.

ⁱⁱ Vide CROMERUS 1589. eodem loco.

ⁱⁱⁱ Vide TIMON 1736. p. 13.

^{iv} Vide TIMON 1736. pp. 24–30. (de archiepiscopo p. 24.)

eius fortunae sequuta est conversio; non id quidem culpa regis, sed nemesi divina severiore: cuius nutu, an permissu, immanis *Tartarorum* multitudo, *Hungariam* inundavit, ac propemodum absorpsit; provinciam autem *Strigoniensium*, longe omnium dirissime afflixit. Dabimus cladis eius historiam, cum res urbis, ex instituto commemorandae fuerint. Nunc istud dixisse sufficiat, provinciae nostrae calamitatem, vix ulli, inter comitatus *Hungariae* fuisse comparandam. Praeterquam quod cultissima regio, et incolis exinanita fuit, et brutis animantibus, depasta igne ac ferro oppida, ipse provinciae ocellus, *Strigonium* scilicet crudelissime elisus, in lanienam abierat, non civium modo, sed convenarum etiam, [p. 45.] quos isthic tanquam in perfugio, sanguinolentus hostium furor deprehenderat. Lentius demum ad se redibat regio, sive, quod *BELA*, nondum, pro eo, ac necesse fuit, reparatis viribus cum *Austriae* duce *FRIDERICO* primum; cum *OTTOCARO* postea, infeliciter manus conseruit, atque funestis eiusmodi bellis, subpullulantium quomodocunque rerum *Hungaricarum* incrementa, praepostere retardavit. Huc et patris *BELAE*, cum filio *STEPHANO*, iam diademate redimito, dissidia in bellum prona, atque utrinque funesta referas. Quid? quod, ne tunc quidem intemeratam mansisse regionem possis augurari, cum *Bulgari*, vastata uno impetu *Servia*, et *Sclavonia*, pone *Danubium*, inter perpetuas caedes et rapinas in *Iauriensem* usque provinciam eluctati, oppidum eiusdem nominis, interceperunt:ⁱ dum a *STEPHANO*, patri iam reconciliato, magna clade, in praelio, tan¹ fuga adfecti sunt. Ex ea certe victoria, quae in annum *MCCLXV.* incedit, titulus regis *Bulgariae*, subnatus *STEPHANO* est; eo, quod victis *Bulgaris* leges dedit, eosque in obsequium regum *Hungariae* adstrinxit.ⁱⁱ Varia hinc regum *STEPHANI V.*, *LADISLAI IV.*, *ANDREAE III.* et aemulorum *CAROLI I.*, *VENCESLAI* atque *OTTONIS Bavari*, fortuna fuit: *Comitatui* tamen *Strigoniensi*, vix quidquam funesti evenit; dum *IOANNES*, *filius Henrici bani cum fratre itidem Henrico*, *Wenceslai* partium sequaces, non provinciam modo, uti habet *TIMON*, ad annum *MCCCIV.* contemerant,ⁱⁱⁱ sed arcem quoque archiepiscopi, adorti occupant, avarissime diripiunt, atque virgines sacras foede habent, quod tametsi haud fecerant inulti;² nam *Ioannes* quidem, facinoris maleficentissimi auctor, anno sequente, diris a papane? *CLEMENTE V.* an a *Michaële* metropolita *Strigoniensi* devotus fuit: tamen, iis rebus, neque provinciae damna, neque arcis expilatio, minime autem omnium, iniuriae Sacris Virginibus illatae potuerunt reparari.

§. V.

Iam, post decenniis repulsam, in regem inauguratus fuit *CAROLUS*, cum *Matthaeus Trencsiniensis*, pertinacissimus partium *Wenceslai* sectator, *CAROLI* contra hostis acerrimus, evastato iam ante anno [p. 47.] *MCCCXI.* episcopatu *Nitriensi*, furorem omnem

¹ malim ac ² corr. ex multi

ⁱ Non est dubium, quin mendum illud typographicum („Iaurinum” pro „Taurinum”), quod apud Timonem legitur, Bellum in errorem induxerit; certe, non Iaurinum, sed Taurinum a Bulgaris occupatum esse constat. Cf. *TIMON* 1736. p. 35.

ⁱⁱ Vide *TIMON* 1736. eodem loco.

ⁱⁱⁱ Vide *TIMON* 1736. p. 43, qui „Ioannes,” inquit, „filius Henrici bani, cum fratre suo itidem Henrico, Wenceslao favens Strigonium occupat, diripit omnia et virgines Deo dicatas f[ol]jede habet.”

in *Thomam I. Strigoniensem* praesulem, ob regem diademate redimitum effundit, vicos eius ferro, et igni vastat, incolas partim caedit, partim captivos ducit, †nec se†¹ id paravisisse contentus, metropoli ipsi imminet, illic conceptae² animo rabiei, tanquam ex voto litaturus, ac, si posset, *Thomam* ipsum nefarie intercepturus. Haud vero reperio, †qua id maleficii [...?] committatur parte ediderit *Matthaeus*.†¹ Si rationem situum existimes, pronior ei se dabat, in partem citeriorem, quae nunc *Processus Párkányensis* dicitur, impressio: quippe quae a *Vago* dominationis suae capite; nam *Vagi* se dominum vocitabat; vix unius diei itinere militari seiungebatur. Sin, latrunculorum, et militis, quem effrenem, et disciplinae castrensium ignarum esse volebat, aviditatem, atque grassandi quaquaversum dabatur, impiam libidinem reputes; vix fieri potuisse, credideris, quin, superato *Danubio*, oram quoque ulteriorem, eadem feritate contemeravit. Quid quid eius sit, clades certe, quas in comitatu edidit, ita fuerunt comparatae, ut non archi-episcopi modo ditiones, [p. 48.] sed provinciarum etiam latifundia adflixerint. At enim, sive id prudentiae regiae fuit, sive eventus fortuiti, retractus hinc est MATTHAEUS, ut castrum³ *Saros* a suis insessum sequacibus obsidione^{g)} liberaret. Rex enim depellendum illinc statuerat, eumque⁴ operibus militaribus clausum, strenue cum suis oppugnabat; dum *Matthaei* adventu nunciato obsidionem solvit, atque *Scepusiensium* auctus subsidiis [...]ii ad *Cassovienses* cives ob *Omodei palatini* necem pro eo, ac meruerant, castigandos animum induxit: id quod acerrimo praelio, sicuti in rebus *Matthaei*, apud *Trencsinienses* meminimus,^{h)} occasionem praebuit regi, non prorsus iniquam: victoria enim, cruenta licet potitus est, cum *Matthaeo* tamen manus porro conserere ausus est nunquam. Requievit postea *Strigoniensium* regiuncula, toto eo tempore, quo rebus praefuit CAROLUS; quin immo, reparavit damna a *Matthaeo* patrata, eo lautius, quo plus opportunitatis atque commodorum, ex vicina [p. 49.] apud *Wissegradenses* regia, in *Strigoniensem* metropolim, non minus, quam omnes universim incolas, summos eos, et imos redundabat. Sub LUDOVICO, laudatissimi parentis filio, multis modis laudabiliori, funesti quiddam, provinciae nostrae evenisse, nusquam⁵ reperias: nisi istud forte, in detrimentis deputaveris, quod LUDOVICUS regiam *Wissegrado Budam* transtulerit, eaque re, *comitatui* detraxerit nonnihil de redditibus. Nam solet omnino regum absentia, populo, damnosa tunc in primis accidere, dum non est, ubi productas domi merces rusticas, aere possint permutare.

g) THURÓCZY *Chronici*¹⁰³ Parte II. cap. XC. p. 84. ubi erronee, pro *Sáros*, *Sarub* legitur, scribae uti adparet incuria. iii

h) In eius urbis historia §. VII. iv

¹ nec se corr. ex *nempe*   ² corr. ex *coneptae*   ³ corr. ex *castri*   ⁴ corr. ex *eamque*   ⁵ add. a nobis   ⁶ corr. ex *chrocici*

ⁱ *Hic textus graviter vitiosus esse videtur, nec a nobis emendari potuit.*

ⁱⁱ *Had scio an hic lacuna in textu lateat. Cf. THURÓCZY 1600. p. 84., quem hic Belius sequitur.*

ⁱⁱⁱ *Vide THURÓCZY 1600. p. 84.*

^{iv} *Vide in nostra editione (BÉL 2011. p. 258.).*

§. VI.

Ut e vivis excessit LUDOVICUS, nova conversionum, imo tragoedias^{i.)} ¹ dixeris, scena adaper-
 perta est. Scissa nimirum, diversissimis studiis, *Hungaria*, cum toto corpore male se ha-
 buit, non po[p. 50.]terat non,² per membra singula, pessime valere. Non est opus tempe-
 statis eius historiam retexere; MARIAE profecto, cum irrequieta matre *Elisabetha*, impo-
 tens regimen, novarum in populo, virilibus adueto imperiis, rerum studia; CAROLO par-
 vo, nefandam caedem; MARIAE captivitatem, interitum *Elisabethae*; necem *Garae* palati-
 no, et *Blasio Forgácsio*, necis *Caroli*, administris, internecionem, partim concivit, partim
 acceleravit. Quae dum fiebant, dissidebant mutuo status, atque ordines, ut, cuius nunc
 factionis, aut architecti fuerunt, aut sequaces; damnarent eam iterum, atque eo concitatori
 furore an rabie, insectarentur, quo plus id, sive sua intererat, seu aliena pernicies
 poscere videbatur. Doleas, non potuisse provinciam *Strigoniensem*, ab eorum temporum
 malignitate, intemeratam perdurare. *Ioannes de Kanisa*, archi-episcopus *Strigoniensis*, cui
 optime cum SIGISMUNDO rege, conveniebat diutius, suane culpa, aut inimicorum pravi-
 tate in suspicionem incidit, quasi *Ladislao Dyrrachio*, SIGISMUNDI aemulo, in *Dalmatia*
 tunc imperitanti, contra legitimum regem, et tacitis consiliis velificaretur, et ope clancu-
 laria. Ergo, insurgunt in [p. 51.] eum non barones modo regni, atque nobiles †vaganae
 ore†, sed quod mirere, ipsi etiam praesules, bonaque eius nefandum in modum diripiunt,
 vastantque. Adfixit ea calamitas, cum passim provincias alias, tum praecipue aquilonarem
Strigoniensis Comitatus oram eam, quae *Danubio*, et *Grano* amnibus interiacet, atque
 frustra omnino fuerunt quaesita, ab ANGELO, *S. Laurentii in Damaso cardinale*, remedia.
 Tametsi enim, pro ea, qua fuerat a pontifice, instructus potestate, severissimo edito de-
 creto, in violentos homines maturius advertit, atrociora pro more, ni resipiscerent, inter-
 minatus; tamen adeo nihil profecit, ut ipse rex SIGISMUNDUS^{k.)} iustissimae in IOANNEM
 poenae obtentu, in rapinarum partem venire haud dubitarit, neque habuerit satis, ple-
 rosque ditionis archi-episcopalis vicos, fisco addixisse; *Strigonium* ipsum, depulso prae-
 sule, occupavit, suisque praesidiis communivit, quod in arcis historia recognoscemus
 multo opportunius. Clades, certe, quam in agri *Strigoniensis* oppida, et vicos atque ar[p.
 52.]chi-episcopi praecipue latifundia, tempestas illa nec opinato excussit, eo, cum prae-
 suli ipsi, tum provincialibus acerbior evenit, quod non latruncolorum maleficio, sed de-
 stinato, regis, praesulum, baronum atque nobilium consilio fuerit administrata: eo for-
 te dedolenda facilius, quod, reconciliato sibi archi-episcopo, SIGISMUNDUS, veniam de-
 lictorum adversus se patratorum, edito anno eodem, ad quintam³ octobris diem, regio
 diplomate, non *Hungaris* modo, maxime adversus se iniuriis, sed *Transylvanis* etiam,
Croatis, atque *Dalmatis*, excelso dignoque regia benignitate animo, indulserit.ⁱ Quid?

^{i.)} Nescio an sit in SENECA Tragico, quidpiam, quod non, in hanc aetatem quadret, sive *Herculem furem*,
Oetaeumne,⁴ sive *Thyestem*, *Oedipum*, *Medeam*, et quidquid illic inest tragoediarum⁵ existimes.

^{k.)} TIMON ad annum MCCCCIII. edit. Cassov. p. 57.ⁱⁱ

¹ corr. ex *tragedias*   ² add. a nobis   ³ corr. ex *qiontam*   ⁴ corr. ex *Octenumne*   ⁵ corr. ex *tragediarum*

ⁱ *Haec omnia Belius aequae a Timone mutuatus est, qui „Sigismundus” inquit “vulgato decreto 5. Octob. Ungaros, Transylvanos, Dalmatas, Croatas ad fidem suam revocat promissa oblivione omnium contra se actorum.” Vide TIMON 1736. p. 57.*

ⁱⁱ *Vide TIMON 1736. p. 57.*

quod, non paucos ex primoribus, qui tunc aviditati, furorive suo frena laxaverant, poenitentia subierit, ut non ante cessarint dolere, iniquissimum facinus, quam aut redditus, quae occupaverant, aut damnis, ex suis possessionibus reparatis¹⁾ indemnem praestitissent metropolitam. [p. 53.]

§. VII.

Consopitis, per *Hungariam*, diversissimarum partium studiis, restituebatur sensim flori pristino, cum regis auctoritas, tum regni fortuna. quod, ne perpetuum esset, rei publicae *Hungariae* bella, et crudelissimae *Hussitarum* grassationes intercesserunt. Licet enim, evastata confini *Moraviae Hungaria* in regni interiora haud penetrarint sanguinolenti homines; avocarunt tamen, imo distinebant infelicem SIGISMUNDUM, quominus potuerit, cum *Hungariae* suae universim, tum singulis singillatim comitatibus impensius attendere. Facturum id confidebant nostri, ALBERTUM generum, quem successorem *Sigismundo* sublegerant; sed spes ante decolavit, quam rex optimus, documenta sui, pro eo, ac destinaverat, exhibere *Hungaris* potuit. Mors profecto ALBERTI, quae annum MCCCCXXXIX.¹ funestavit, malis *Hungariam* fecit obnoxiam, quae vix cogitatione, nedum oratione adsequare. Praecipitatis enim procerum consiliis, factum brevi est, ut² *Elisabetha* vidua, [p. 54.] atque huius postumo LADISLAO, spretis, evocatoque ex *Polonia* WLADISLAO, toto, quam late porrigebatur, regno, nihil usquam, integri intemeratique superarit. Ingenue THUROCZIUS^{m)} noster malorum iliada queritur: nam, cum inaugurando regi WLADISLAO, sacrum diadema ab *Elisabetha* surreptum, confluentem ad eam solemnitatem multitudo cerneret, *scinditur, omnisque dilectio dissoluta*, inquit, *mutuum ruit in damnum, et velut Magno olim Alexandro Macedonum vita functo, duces illius unitate (qua ipso vivente, non minus quam³ armis vastum subegerant orbem) animi spreta, illius latum dilaniaverunt imperium, sic duces dominique⁴ Pannonici agri, regnum regibus sub divois tranquillitatis⁵ amoenitate tutatum, magnarumque rerum, quae concordia crescere solent, ubertate undique refertum, diro Marte lacerarunt.*¹ Et post astrologicas quasdam nugas *Hungariae* adlitas: *nulla⁶ spiritualis secularisque dignitas supersedit ab armis, omnisque aetas nocere prompta,⁷ aetati non parcebatur.⁸ at discordia duce⁹ divisi regnicolae pro incerto regis nomine pugnabant. Hi [p. 55.] regem sequebantur Wladislaum,¹⁰ illi reginam Elisabetham,¹¹ illiusque filium praeferre conabantur: et quibus in hostem frui, domestica non sufficiebat manus, hostem extraneo de populo conducebant.* Haec tunc inquires, *Hungariam* exercuit, *Strigoniensem* autem provinciam haud mediocriter adflixit. Res, ab exordio enarranda

¹⁾ Superant in archivo archi-episcopali, ea de re diplomata et chartae. quarum mentionem infra habebimus.

^{m)} Chronico SIGISMUNDI, seu Parte III. cap. XXXI. p. 141. seqq. ⁱⁱ

¹ corr. ex MCCCCXXXI. ² hic verbum *nihil* del. a nobis ³ add. a nobis sec. THURÓCZY 1600. p. 141. ⁴ THURÓCZY 1600. l. c. *dominive* ⁵ corr. ex *tranquillitas* sec. THURÓCZY 1600. p. 142. ⁶ THURÓCZY 1600. p. 142. add. *enim* ⁷ THURÓCZY 1600. l. c. *prompta* ⁸ THURÓCZY 1600. l. c. *parcebat* ⁹ pro *duce* apud THURÓCZY 1600. l. c. *ductrice cuncti* ¹⁰ THURÓCZY 1600. l. c. *Vladislaum* ¹¹ THURÓCZY 1600. l. c. *Elisabeth*

ⁱ Vide THURÓCZY 1600. pp. 141–142.

ⁱⁱ Vide in THURÓCZY 1600. p. 141. (et sequentibus paginis.)

est. ELISABETHA, *Georgio de Palócz*, vita exemto, in sedem *Strigoniensem*, *Dionysium de Szécb*, cardinalem surrogaverat, *Simone Rozgon*ⁿ⁾ tunc episcopo *Veszprémiensi* haud sine dicerio, ab eius dignitatis ambitu, reiecto, quando *se*¹ *regnante*, *Simonem nunquam futurum archi-episcopum*,² feminea procacitate edixerat; ille contra *se vivente*, *Elisabetham*³ *nunquam regnaturam* ferociter adfirmabat. Scissis ergo, duorum potentissimorum praesulum studiis, *Rozgony* partes *Wladislai* cum fratribus, sequutus, nihil postea adversus reginam intentati reliquit: *Dionysius* contra, ne beneficii memoriam ingratus obliteraret, reginam tutari perrexit. quae eius in reginam pietas et urbi, et circumsitae regioni, calamitosa exstitit. *Thomas* nimirum *Szécb*, *Dio*[p. 56.]*nysii* metropolitae frater *Comaromio*^{o)} pro regina cum potestate, praefectus, vir acris et militaris, uti fidem pupillo testatam faceret, frequenti impressione, hos fatigabat, qui spreta *Elisabetha*, et regulo, *Wladislao* adhaerebant: *Comaromio* nunc, nunc iterum *Strigonio*, uti res ferebat, degressus. Eo ad ultimum audaciae propectus fuit, ut suburbana *Budae*, ad calidas superiores, lacessere, igni ferroque evastare, quin ipsi regi *Budae* agenti insultare, nihil dubitaret. Rex ergo, non ferendam *Thomae* ferociam ratus, *Strigonium*, unde excursiones fieri intellexerat, nihil cunctatus obsidet.^{p)} Urbi arcique, terrorem incutit, *Dionysium* ad preces adigit, posteaque confocillata quoquomodo pace, in *Szaladiensem Comitatum*, exercitum ducit. Quis vero vel opinari ausit, nihil tunc ab regio exercitu damni accepisse comitatum? Certe ex hominum, et eius tempestatis ingenio, facile fuerit coniiicere, haud meliore loco, provinciam, quam cum praesule suo, metropolim fuisse habitam. [p. 57.]

§. VIII.

Illud mirere, caeso ad *Varnam*, rege *Wladislao*, *Strigonium*, et admensam ei regionem, nihil infausti persensisse. Sed ea fuit, *Dionysii cardinalis* prudentia, atque auctoritas, ut potuerit omnino, et in ea rerum perturbatione, sartam incolumemque, immo florentem etiam praestare metropolim, iuxta et comitatum. Nempe toto eo tempore, quo, post fata *Alberti* et inauguratum regem infantem, universa collidebatur *Hungaria*, id singulari studio, curaque egit, vir optimus, uti, aequum se in utramque partem gereret, neque maximopere dissideret a *Wladislao*. Nam intererat omnino concilio, quod *Budae* coierat, solennitatis <gratia>,⁴ qua in regem *Polonus Albae Regali* iamiam initiandus fuerat. Defectionem ita⁵ *Philippus Callimachus*^{q)} longa commentatione

ⁿ⁾ BONFINIUS, Dec. III. Lib. IV. p. 422, 51.ⁱ

^{o)} THUROCZIUS, loco cit. cap. XXXIII. p. 142.ⁱⁱ

^{p)} Obsidionis historiam in arcis designatione infra exhibebimus.ⁱⁱⁱ

^{q)} De rebus gestis *Wladislai*, Poloniae atque Hungariae regis, Lib. I. p. 301, 44. collectionis *Bongarsianae*.^{6 iv}

¹ BONFINI 1581. p. 422. *Elisabetha* ² pro *futurum archi-episcopum* BONFINI 1581. l. c. *Archiepiscopum futurum* ³ BONFINI 1581. l. c. *Elisabetha* ⁴ add. a nobis ⁵ corr. ex *id* a nobis ⁶ corr. ex *Boigarsianae*

ⁱ Vide BONFINI 1581. p. 422.

ⁱⁱ Vide THURÓCZY 1600. p. 142.

ⁱⁱⁱ In *arcis historia*, quae in *sectione III. Partis Specialis* invenitur, frustra historiam huius obsidionis quaesiveris.

^{iv} Vide CALLIMACHUS 1600. p. 301.

interpretatur: *Strigoniensis*, [p. 58.] inquit, *archi-episcopus*, et *Ladislaus Gara*, qui *coronandi postumi in primis*¹ *auctores adiutoresque fuerant; seu desperatis reginae rebus propter successum*² *Wladislai*,³ *seu rati per transitionem suam, quam reliquos dignitate inferiores sequuturos*,⁴ *credi par erat, reginae animos infringi, et ad concordiam converti posse: coeperunt*⁵ *cum Wladislao*⁶ *clam per internuntios, agere, ut impune ad eum transire liceret, acceptaque in id fide Budam properabant. Wladislaus*⁷ *vero, qui sciret, magnam esse talium virorum apud populares suos auctoritatem, multumque huc, vel illuc movere*⁸ *animos vulgarium pariter et nobilium posse: ubi adpropinquare*⁹ *civitati percepit, obviam progressus, benigne complexus, bene de se sperare iussit. reliqua. Ita CALLIMACHUS*.¹⁰ cui de *Dionysio*, existimationi suae, uti fidem praestrueret, orationem^{r)} eius, quam frequenti in consilio, sequenti luce, ad regem habuerit, subtexit: ita comparatam omnino, uti satis condecat, quod erga partem utramque, atque [p. 59.] patriam in primis animo fuerit, praesul incomparabilis. *Ideo inquit inter caetera, nunc hoc, nunc illud adprobantes, minime mutato proposito, ad id, quod efficacissimum videbatur, confugimus: non studio partium, sed caritate patriae, cuius salutem dignitatemque periclitari intuebamur.*ⁱ Ergo, non est, invidioso defectionis crimine, sugillandus *Dionysius*. Aliter profecto apud BONFINIUM^{s.)} legas: *Sub incolumitatis diplomate, adversae factionis nonnulli principes, ad indictum conventum advenere: in primis Dionysius metropolita Strigoniensis, cardinalis, eo tempore spectatissimus*. Satis ad conciliandam fidem. Enim vero, si aperta haec, in partes WLADISLAI defectio fuisset, haud sane *Dionysium*, tam opportuni facinoris laudem promeritum, tridui spatio, dum in verba WLADISLAI iurasset, captivum quasi retentare necessum habuisset, adversa, pupillo, optimatum factio: quod fecit tamen, sicuti auctor est BONFINIUS. Atque rediit omnino ad sua *Dionysius*; cum pars altera, aestuantibus animis, †*Albam Regalem*, [...] WLADISLAUM illic, quocunque demum [p. 60.] diademate; nam genuinum illud sacrumque, *Elisabetha* rapuit; inaugurandum.†ⁱⁱ Neque aliud de praesulis in reginam fide, coniicias, ex *Thomae* fratris, quam nunc admodum expromsimus, irreque: quae singula ideo recolenda voluimus, ut constaret palam, quibus artibus, et metropolim suam, et ei circumpositam provinciam, ante, et post WLADISLAI occasum, conservavit *Dionysius*.

§. IX.

LADISLAO, avitum regnum, cum plena potestate adeunte, non est opus augurari, quo loco fuerint res *Strigoniensium*, seu praesulem spectes, seu ingenuam provincialium

^{r.)} Digna est oppido, quam hi potissimum legant, qui rebus dubiis, ad clavum rei publicae sedent, et quod aiunt, inter sacrum, et saxum, versantur; ut exemplar habeant, in quod intueantur, quemadmodum sine offensa conscientiae, et tunc oporteat consiliorum rationes subducere, cum proclivia sunt ad lapsum omnia.

^{s.)} Decade III. Lib. IV. p. 424, 2.ⁱⁱⁱ

¹ CALLIMACHUS 1600. p. 301. *in primis* ² CALLIMACHUS 1600. l. c. *successus* ³ CALLIMACHUS 1600. l. c. *Vladislai* ⁴ CALLIMACHUS 1600. l. c. *secuturos* ⁵ corr. ex *coeporunt* ⁶ CALLIMACHUS 1600. l. c. *Vladislao* ⁷ CALLIMACHUS 1600. l. c. *Vladislaus* ⁸ corr. ex *monere* sec. CALLIMACHUS 1600. l. c. ⁹ CALLIMACHUS 1600. l. c. *adpropinquasse* ¹⁰ corr. ex *Callimochius*

ⁱ Vide CALLIMACHUS 1600. p. 302.

ⁱⁱ Hoc loco textum esse corruptum nemo non videt.

ⁱⁱⁱ Vide BONFINI 1581. p. 424.

multitudinem. Utrisque enim inerat, LADISLAI, cum esset opis suorum unus omnium maxime indigus, studium perpetuum, cum inexpugnabili constantia coadunatum. Ergo retulit, utrisque gratiam, LADISLAUS, infinitis modis, †quod regia ac prorsus [...] mente† facere occeperat, olim cumulaturo, nisi coelo demissum principem, invida¹ Hungariae fata, ante [p. 61.] eripuissent, quam poterat destinata commoda, cum in Hungariam universam, tum in nostram hanc provinciam, regia liberalitate profundere. Dionysium profecto, multa pro se, matreque vidua passum, operatumque haud² reliquit irremuneratum. Nam cum celsiore propemodum loco, bonus ille consedisset, quam ut a rege exstanti quodam beneficio, ornari posse crederetur; pontifici Romano, NICOLAO V. tamdiu regias preces admovit, dum praerogativa primatis Hungariae, et legati nati Dionysium honestaret. Grande, si rite existimaretur, ornamentum: quippe quod, non uni haesit Dionysio, sed aeterna propagatum lege perdurat hucusque in successoribus, ad sedem Strigoniensem postulatis. Id, quod non negligemus suo loco iterum recognoscere. Felix postea cum metropoli, regio Strigoniensis futura fuisset, dum inauguratum, recepto a FRIDERICO caesare diademate, MATTHIAM prorsus suum fecerat Dionysius, si Ioannes Vitéz, ex Varadiensis episcopo, metropolita factus a novarum studio rerum, se potuisset abstinere; sed quando cum nepote Iano Pannonio Quinque Ecclesiarum episcopo [p. 62.] ducem se praebet ei factioni, quae Casimirum Polonum, ad capessenda, contra Matthiam, Hungariae scepra, inauspicato evocaverat; parum abfuit, quin, et se, et optimam provinciae fortunam, foede contemeraret, immo perderet. Urebat hos, inquit ad annum MCCCCLXXI.³ TIMON,⁴ praecipue, quod etiam episcopatum proventus, rex usurpare coepisset et Strigoniensi archi-episcopo,⁴ fodinarum auri decimas abstulisset.⁴⁾ Factione ea, commotus rex, cum bello averruncandum aemulum Polonum statuisset, castra primo omnium ad Strigonium metatus est, ut, aut reconciliaret sibi archi-episcopum, aut, si tenacem propositi deprehenderet, vi admota, expugnaret. Sed dedit ille monitionibus optimatum locum, et cum rege in gratiam reductus, magis provinciae,⁵ quae ex obsidionis malis, damna passura fuerat, quam suae incolumitati consuluit. Nam a rege bello Polonico propulsato Budam allectus capitur, et Wissegradi acerbis menses aliquot custoditur, iterumque dignitati restitutus, merore animi, quin et senio gravis anno MCCCCLXXII. V. Idus [p. 63.] Augusti, seu⁶ pridie eius diei, quo D. Laurentii solemnia⁷ celebrantur,⁸ non sine maximo procerum, et nobilium⁹ desiderio^{u)} emoritur. Commodus inde Strigoniensibus exstitit Matthias, cum ob vicinum, apud Tatenses secessum, tum quod, praecipitis in Vitézium irae, et, quem haec acceleravit, summi viri occasus,¹⁰ tardius licet, poenitere eum tamen coepit. Sed concivit, brevi post, Ioannis archi-episcopi ad caesarem fuga, novam regis, adversus metropolim, iram,¹¹ novo iterum facinore, praeter ac decuit facinore foedatam: quam quidem satis testatam fecit MATTHIAS, cum triennio

t.) Causas eius conspirationis, fata poenasque, legesis, apud BONFINIUM, Decade IV. Lib. III. initio.ⁱⁱ

u.) Inibi BONFINIUS pag. 569, 5.ⁱⁱⁱ

¹ corr. ex *invidia* ² corr. ex *hunc* ³ corr. ex *MCCCCXXI* ⁴ TIMON 1736. p. 76. *Archiepiscopo* ⁵ corr. ex *provinciae* ⁶ BONFINI 1581. p. 569. *et* ⁷ BONFINI 1581. l. c. *solemnia* ⁸ BONFINI 1581. l. c. add. *diem obiit* ⁹ BONFINI 1581. l. c. *nobiliumque* ¹⁰ corr. ex *occasum* ¹¹ add. a nobis

ⁱ Vide TIMON 1736. p. 76.

ⁱⁱ Vide BONFINI 1581. p. 564.

ⁱⁱⁱ Vide BONFINI 1581. p. 569.

integro, vacuam sedem esse voluit, atque ex more, annuos archi-episcopos, qui optimi tunc fuere, reditus, in fiscum retulit: bello mox *Austriaco*, si quibusdam credimus, defectionem *Ioannis* ulturus: dum anno MCCCCXC. mense Martio, suo fato functus, non *Strigoniensis* modo provinciae,¹ sed *Hungariae* universae felicitatem secum in sepulchrum praecipitaret. [p. 64.]

§. X.

WLADISLAUS certe *Polonus*, qui MATTHIAM iniquis in *Hungaros* fatis, excepit, et regni, et suarum rerum lentus extra omnem modum, moderator exstitit. Enim vero, post repressos aemulos, MAXIMILIANUM hinc, illinc ALBERTUM fratrem, et *Turcas*, per duces, ex *Corvini* disciplina superstites, semel iterumque profligatos; †perinde habuit,† male, beneve sit, cum toti universim regno, tum singulis singillatim comitatibus. Ergo ruebant passim in deterius omnia; *Strigoniensis* provincia, ne detrimenti quidpiam caperet, archi-episcoporum curae studioque in acceptis ferebat. Princeps in his *Thomas Bakatsch* fuit, qui WLADISLAI beneficio, post *Agriensem* tiara *Strigoniensi*, anno MCCCCXCVI. potitus, tota dein aetate, id unum egisse visus est, ut neque regni commodis deesset, neque, quam cum metropoli gubernandam nactus fuerat, provinciae. Quibus rebus factum est, ut tranquilla non modo per agrum hunc *Strigoniensem* perdurarent omnia; sed reflorescerent [p. 65.] etiam, quae anni superiores protriverant. At enim vero *Thoma* rebus humanis^{v.)} anno MDXXI. exemto,² forte uti fatis urgentibus cladi *Mohacsianae*, quae iam iam ingruebat,^{x.)} subductus, non haberet, quod cum regni reliquiis, deploraret: mira rerum subsequuta conversio est. Nam licet potuerat omnino, et metropolis, et provincia universa a *Georgio Szatmario*, qui *Thomae* successor datus est, consilio non minus, quam ope, rebus undiquaque ad exitium vergentibus, sustentari; fuit enim vir, longo administrati episcopatus *Quinque Ecclesiensis* usu, egregie subactus, et patriae unice studiosus; tamen, et is quidem benigniore suo fato, ante vivere desiit, quam in ea dignitate lustrum exegisset. Orbatam, praesule sedem, *Ladislao Zalkano*, quem suorum consiliorum [p. 66.] arbitrum habebat, LUDOVICUS credidit, forte, ut socium *Mohacsianae* cladis haberet. Nam illic omnino cum rege interiit, dum proximis ante annis facinus^{y.)} edidisset in regia *Budensi*, sacro suo munere, longe omnium indignissimum, sed praesagum

v.) Nescio, annon *Cruciatorum*, qui anno MDXIV. turbas sanguinolentissimas ediderunt, furores, ad *Strigonienses* pertigerint: quippe cum eius militiae *Thomas*, indulgente LEONE X. auctor, structorque fuerit, quod fidem favit, eo maiori ardore, colonos huiates, in voluntarium illud bellum ivisse; quo certius cognitum habebant, gratiam se, apud praesulem inituros.

x.) Auget suspicionem ISTVÁNFFIUS, Lib. V. p. 75. ubi *Dominici Soos*, turbarum in *Trans Danubianis* partibus meminit.ⁱ

y.) Lege id, apud ISTVÁNFFIUM Lib. VIII. p. 113, 3. Barbam nimirum, CHRISTOPHORI FRANGEPANII, viri summi, cuius laudes, pro eo, ac meruit, historicus idem expromsit; Lib. VII. p. 106, 42. invaserat, ex iurgio, ad verbera, prolapsus; quam iniuriam, pugno, in faciem eius impacto repercussit FRANGEPANUS. reliqua. Is postea, rogatus a rege, uti belli *Mohacsiani* commilitonem se praerberet, id, ut faceret, iniuriae tunc acceptae memoria, induci nequivit. Libro VIII. p. 116, 41.ⁱⁱ

¹ corr. ex *provinciae* ² add. a nobis

ⁱ Vide ISTVÁNFFY 1622. p. 75.

ⁱⁱ Vide ISTVÁNFFY 1622. pp. 113., 116.

etiam tristis eius conversionis, quae eum brevi post consequuta est. Neque praesulis solius morte *Mohacsiana*¹ ea clades, *Strigonienses* adflixit. Pertigit dira eius calamitas, in ipsum agrum huiatem: quando *Solymannus* immissis praedatoriis suorum turmis atque cohortibus, omnem late regionem pervastavit; neque ante caedium, ac rapinarum finem fecit, quam *Bizantum* redire, ob turbas *Asiaticas* cogere. quod in metropolis historia, infra [p. 67.] exponemus. Quae postea inierant tempora, nunquam non calamitosa *Strigoniensibus* exstiterunt, sive civilia bella gererentur, sive *Turcica*. Enim vero, ne tentari quidem *Strigonium* potuit, quin pessumiret regio circumscita, exinanitaque colonis, abiret in vastitatem, frustra iterum atque saepius instauratam. Ergo, dixisse sufficiat, totis retro annis, propemodum ducentis, campum martium fuisse agrum *Strigoniensem*, quem datae, acceptaeque saepius clades, ultra omnem modum foedaverunt. quod, tamen constet apud omnes; tamen recolendum erit suo loco, eo adcuratius, quo plus nostra interest, et avido lectori, pro eo, ac decet, satisfacere, et admonere calamitosissimorum temporum cives nostros.

§. XI.

Hucusque, de fatiis, totius, promiscue regionis, destinato consilio, egimus. Iam in posterum, de incolis uti dicamus, instituti nostri ratio nos ad [p. 68.] monet. Exinanitam, tot bellis incolarum frequentia, regionem, nunc questi sumus. *Hungari* hi fuerunt olim, plerique omnes; licet ne *Germani* quidem, atque *Itali*, inde ab exordiis S. STEPHANI, desiderati unquam fuerint. Haud negarim, utrosque ruri etiam coluisse, saltem possedisse latifundia, ubi in re vineatica, frumentaria, pecuariaque rusticarentur; at enim praecipua his fere *Strigonii*, quod illic dicemus, sedes fuit: quod, mercatibus hi, sedentariis artibus alii occuparentur. Sed cum tempora ea remota sunt nimium a memoria nostra, dicamus iam, qui iidem, et qua sint sorte, qua lingua, quave consuetudine, qui iam provinciam tot conversionibus, sui factam dissimilem² incolunt: nam sunt omnino, sicuti varii, ita undecunque isthuc delati. *Hungari* in his, et potiores sunt, et terram occupant meliorem. Est enim hoc proprium gentis nostrae, ut solum quaerat, ingenio suo conforme. Recti enim amans natio, et commodi, inaequalem, asperam, atque difficilem o [p. 69.] ram aversatur: contra gaudet pinguibus folivis,³ et planitie aperta, pascuisque et segetibus, nec non vineis idonea. Nostra aetate, qua difficile est nationes discernere: quippe, ut diversarum gentium mutationibus⁴ inter se mixtis, et ideo unam in alteram transplantantibus: non tamen negaverim, dari adhuc inter nostros complures familias, quae⁵ continua gentis eiusdem propagine *Hungaricae* sint; sed quae ea sit, et num plane nihil admixti, vel ex *Slavis* habeant, vel ex *Germanis*, iudicent illi, qui norunt, quam saepe *Slavis* inter *Hungaros*, et inter *Slavos Hungaris* migratione facta delatis, horum propago illorum, et illorum rursus horum linguam, moresque induerint. Quidquid huius sit, referunt *Hungari* nostri, prisci moris severitatem, atque gentis indolem, ad omnem factam humanitatem, ac virtutis facilitatem aliam. Sunt vero et robusti corpore, et animo fortes, neque studio virtutis, veracitatis, hospitalitatisque popularibus cedunt. Atque pro temporum, quae degimus ingenio, una agriculturae se totos dedunt potius, quam armis, aut

De incolis modernis, eorum moribus, habitu, et vitae genere:

¹ corr. ex *Mohacsiana* ² factam del. a nobis ³ fortasse agris ⁴ fortasse generationibus ⁵ corr. ex qua

litteris; vestis eis, uti [p. 70.] alibi, potissimum caerulea¹ est, interdum alba, sed et ovium exuvias induunt pro hieme. Qui sunt *Germanis* permixti, eorum fere imitantur vivendi rationem, commodiorem eam, et paullo institutam adtentius. Nam et aedificant solidius, et agricolationem instituunt scrupulosiorem: cetera teneritudinem *Germanorum* nihil morati. Linguam tamen nullius gentis alterius, nisi coacti adsciscunt. †*Hungarorum* ergo *Germani* incolarum exasciunt.† Nihil hi, ubi regionem veniunt, magis adlaborant, quam ut iis, quibus cum vivunt, colloqui possint lingua eadem. Itaque liberos a teneris unguiculis, se ipsos, dum poterunt, adsuefaciunt ore alieno. Sunt autem in *comitatu*, qui ad peregrinum hoc genus referuntur, parte plus minus decima. Uno atque altero loco soli, reliquis mixti cum *Hungaris* agricolantur. Liberi tamen *Hungaricae* et linguae iam, et vesti se² adsuefaciunt, ut *Hungaris* satos esse credi posset. Et quamvis diversis *Germaniae* partibus huc immigraverunt: omnes tamen, *Austrii* sint vel *Francones*, et qui a *Rheno* venerunt, *Suevi* ab *Hungaris* nominantur. Scilicet, quum *Suevi* essent, qui primum colonias isthuc deducerent, prima cum [p. 71.] *Hungaris* consuetudine, nomen suum, aliis quoque *Germanis*, qui nunquam *Suevos* vidissent, imposuerunt. Eo errore nunc quicumque, et undecunque *Germana* veste et lingua usus, accesserit, hac in ora *Suevus* habetur. Plures accesserant olim, sed non pauci aëris insueti vel emortui sunt, vel recesserunt ad suos: profecerunt tamen haud male, qui manserunt, facillique sunt laborum adsiduitate coloni, ne *Hungaris* quidem concedentes. Et nisi eos pecorum lues, et sterilitas annorum in re auctitanda sufflaminavisset, convaluissent ad invidiam usque *Hungarorum*. Quod ad *Slavos* adtinet, hi *Germanis* quidem plures sunt, sed *Hungaris* nequeunt equiparari. Et si enim nullus est vicus, in quo non cohabitent *Slavi*, sive *Hungaris*, sive *Germanis* permixti: tamen, quod nescio, cur tanto amore *Hungaris* adhaereant, licet foede ab iisdem habeantur, linguam ipsorum, praeponunt suae, eamque ubi addidicerunt, *Hungari* potius, quam *Slavi*, malunt adpellari. Id vero ni facerent, foret brevi, ut *Hungari* deficerent, *Slavis* undique exuberantibus. Ceteroquin, *Slavi* nostri, etsi multum *Hungaros* imitantur, multo tamen iisdem sunt tenuiores. Nam, quod partim [p. 72.] ex famulis facti sunt villici, partim omnium rerum praesidio destituti advenerunt: fieri non potuit, ut convaluissent, iis potissimum temporibus, quae et eo, quod dare posse credebatur industria, fraudabant miseros. Accedit, quod multi terras occuparunt obsoletas, duras, asperas, et silvestres; quibus vix satis erat adhuc, ut repurgarentur, non ut foenus redderent colono. Caeteroquin in tanta linguae ac victus *Hungarorum* imitatione, †si tamen *Slavis* sunt mores, hilares ii, neque tetrici adeo, quam in plerisque *Hungaris*. Haec de plebe. Nobiles, qui ora hac prodierunt, ad paucitatem redacti pridem sunt; immo, si vera dicamus, nulli. Olim *Hunthios*, *Pazmanios*, *Bothios*, *Lábatlanios*, *Amadios*, alios lego heic floruisse, quibus sive emortuis, sive aliorum demigrantibus, successerunt *Pálffi*, *Sándor*, *Huszári*, et qui hos sequuti sunt, *Tresztyanszkii*, *Miskei*, et reliqui.

¹ corr. ex *cerulea*   ² corr. ex *si*

PARS SPECIALIS

MEMBRUM I.

De

*Processu huius Comitatus
primo, seu Strigoniensi.*

SECTIO I.

DE

*Situ, atque natura huius
processus.*

Strigoniensis vocatur, quod eam partem, quae urbem eius nominis circumiacet, complectitur, milliarium plus minus trium longitudine, latus tamen duo est, ubi latissimus. Adpellatur aliter *processus interior*, quod ultra flumen exstitit. Ora exili ad *Danubium* intermissione plana; cetera in terreos colles, et petrosos tumulos, mon[p. 74.]tesque hinc illinc satis asperos, et alta fastigia exiguntur: solum undique sabulosum, passim sterile, et qua fertilius, tenax. Itaque ubivis fimo, et sulco tergemino subigi debet, dum fruticetur. Nostro tempore segetes nusquam vidimus tenuiores. Pro messe passim gramina cernebantur, et quia melius prominebant, perniciosis nebulis vitiata prosternebantur. Pecora quoque maxime occidebant. Alioqui incolae sunt *Hungari* catholici, paucis admixtis *Germanis*, *Slavis*, et qui helveticae confessioni adhaerent.

*Processus¹
Strigoniensis,
sive interior:
eius situs et
natura:*

SECTIO II.

DE

*Libera, regiaque civitate
Strigoniensi.*

§. I.

Strigonium est mediocris civitas, passus CCC. semota supra arcem eius nominis. Quamvis enim CCCC. passus semotam scribit OLAHUS:^{a.)} tamen non erravit, si totum

^{a.)} Hunc sequuti omnes idem ponunt intervallum, qui de *Strigonio* aliquid conscripserunt.¹

¹ corr. ex *Procesus*

ⁱ Vide OLÁH 1735. p. 14.

hoc intellexit interstitium, quod anfra[p. 75.]ctibus tenetur. Distat autem *Comaromio* aequae ac *Buda* milliaribus V. *Hungaricis*; mediumque inter utramque locum occupat, in eadem cum *Buda* ripa, tametsi hanc dissitiorem iter montosum faciat. Ipsius autem *Strigonii* polus latitudine gradus XLVII. cum LI. minutis, longitudine vero gradus XLII. et minutas XXVII. complecti observatur, accepitque omnino nomen ab *Istro*, et *Grano* fluminibus,^{b)} quippe, quorum hoc posterius, ad iactum tormenti infra arcem in *Istrum*, seu *Danubium* influit, unaque cum eodem angulum haud importunum civitati, et arci nostrae relinquit, undique eundem monte, et collibus viniferis citra flumen adornantibus. Itaque haud immerito *Istrogranum* etiam adpellatur: tametsi ab *Istri* angulo, quo situm est, pressius forte *Istrogonion* dici posset, a quo et *Strigonium* ablata I litera enatum esse vero haud dissimile est. Idem et *Esztergam Hungarorum*, *Slavorumque Ostrihom* luculenter arguit, quum utraque natio, nescio haecne illius, an illa huius imitatione nomen ex Latino natum, suae linguae genio, quamvis corrupte pronunciet. *Germanis* tantum a *Grano*, *Gran* vocatur, quos et imitantur *Galli*, *Italique*. [p. 76.]

§. II.

*De origine
et conditore
civitatis
Strigonii:*

Sed quoniam sic de nomine, et situ *Strigonii* disputamus, videndum est, qua origine, et quibus coeperit conditoribus. Sunt, qui id annis CLV. post universale illud terrarum orbis diluvium, ortum esse, adeoque ante natum SERVATOREM, annis bis mille trecentis et nonaginta septem iam coepisse circumferunt. Opinionis eorum causa *Pannon* est, pronepos *Noe*, a quo *Pannoniam* quoque ortam esse, eodemque tempore *Strigonium* etiam excitatum somniant. Sed revera somnium est, si quis persuadeat sibi, *Strigonium* eo tempore coepisse, quo *Pannonia*; quum neque id pateat, quando coeperit *Pannonia*, et quid huius nomine, urbsne, an regio significetur. Certum quidem est *Pannonem* pronepotem fuisse *Noe*, quia *Mesae*, nepotis illius filium: neque disputaverim, ab hocne nomen, et ortum *Pannonia* acceperit, an vero minus: sed,¹ qui demonstrarit *Strigonium*, eodem, quo *Pannoniam* anno erectum, nae ego illum magno quoque *Apollini* praetulerim. Quotus quisque enim ortum *Pannoniae* definiverit? ubi hoc legas? non sacro, non profano aucto[p. 77.]re ullo; nisi forte coniecturis indulgeas. At si scis *Pannoniae*, non perinde *Strigonii* definire tam priscam queas originem. Atqui *Bregoetium*, seu *Bregoetionem* ante *Strigonium* heic stetisse scribunt *Cluverius*,ⁱ *Schönleben*,ⁱⁱ *Cellarius*,ⁱⁱⁱ reliqui. quibus etsi haud adsentimus, certo tamen *Brigantes*, seu *Brigitios*, primum *Domitiano*, et *Vespasiano* imperantibus a mari *Germanico* depulsos, et militibus *Romanis* mixtos, has in terras

^{b)} Huc BONFINIUS, RANSANUS,² et alii respiciunt, cum *Strigonium* ab *Istro*, et *Grano* fluvio, qui urbem praeterlabuntur, cognominatum a nonnullis asserunt. Vide BONF. *Dec. I. Lib. I. fol. 18.* et RANSANUS *Indice II. Descrip. Hung. p. 213.*^{iv}

¹ post *sed* verba *vero minus* temerarie iterum descriptum a nobis del. ² corr. ex *Raisanus*

ⁱ Vide CLÜVER 1616^b p. 20.

ⁱⁱ Vide SCHÖNLEBEN 1681. p. 141.

ⁱⁱⁱ Vide CELLARIUS 1701. p. 519.

^{iv} Vide BONFINI 1690. p. 18.; RANSANUS 1600. p. 213. *Animadvertat lector, duas Bonfinii editiones in textu Belii citari; prater illam enim, quae anno 1581. publicata est, subinde etiam ea, quae a. 1690. in lucem edita est, ab auctore, aut rectius auctoribus (Belio et Matolaio) adhibeatur. Vide etiam praefationem nostram.*

pervenisse, ex TACITO discimus.¹ *Romanos* autem quis ignorat *Augusto* primum auspice, duce *Vibio*, *Pannoniam* adgressos esse, et deinde *Iulio*, et *Tiberio* continuatoribus tantum occupasse, novisque *Romanæ* gentis coloniis insidere occoepisse? An vero *Romanis* peculiaris hoc loco colonia fuerit, difficile est determinare. BONFINIUS, quum basilicas *Strigonienses* describit, addit etiam^{c)} *in patenti*, inquit *campo, praeter Istrum*¹ *legionis Germanicae decimae iuxta flumen effusae vestigia multa cernuntur (si Ptolomaeo credimus) quam Tartari postea deleverunt.*² *Ubi cum*³ *legiones adhuc Valentiniano,*⁴ *et Valente imperatore*⁵ *tenerentur, ac praefecto*⁶ *legionis primae, ut ex quodam lapide legimus, monopolium in suburbio institutum est. Cuius inscriptio talis est:*⁷ [p. 78.]

IUDICIO⁸ PRINCIPALI DOMINORUM NOSTRORUM, VALENTINIANI, VALENTIS, ET GRATIANI PRINCIPUM MAXIMORUM DISPOSITIONE, ETIAM ILLUSTRIS VIRI UTRIUQUE MILITIAE MAGISTRI EQUITIS COMITIS FOSCANUS PRÆPOSITUS LEGIONIS PRIMÆ MARTIORUM UNA CUM MILITIBUS SIBI CREDITIS HUNC BURGUM, CUI NOMEN COMMERCIIUM,⁹ QUA CAUSA ET FACTUS¹⁰ EST A FUNDAMENTIS ET CONSTRUXIT, ET AD SUMMAM MANUM OPERIS IN DIEBUS XLVIII. CONSULATUS DIVI NOSTRI GRATIANI AUGUSTI BIS,¹¹ ET PROBI VIRI CLARISSIMI FECIT PERVENIRE.

Quibus verbis innuit primum historicus, fuisse heic praeter *Istrum* legionis decimae *Germanicae* vestigia; deinde addit commercium¹² *Romanorum* monopolium, quod ex lapide heic stetisse colligit: legionem autem illam deletam dicit per *Tartaros*. Sed neutrum poterit de *Strigonio* adfirmari, nisi forte remotius fuerit. Primum enim difficulter *Bonfinius* persuaserit, sive coloniam, sive eius vestigia a *Tartaris* deleta esse, non prius, quia *Romanorum* temporibus ne fama quidem fuerat *Tartarorum* in *Pannonia*; non posterius, quia nihil *Tartari* ita poterant delere, quin aliquod modicum [p. 79.] eius rei indicium sit reliquum. Quacunque enim *Romani* incoluerant, ubique adparent adhuc cultus eorum vestigia, ut lapides, ut sepulchra, ut numi, et id genus alia, tametsi cuncta *Tartaris* pererrarentur. Sed vero neque *Strigonii*, neque ea regione, quae circumstat, vel minimum investigare potuimus, quamvis multum quaesierimus indicium. Neque erat, qui dicere potuisset, se usquam horum aliquid comperiisse. Offenduntur quidem rudera, et fundamenta murorum longe amplius, quam eo loco, quo civitas eadem nunc est; sed ea nihil sunt aliud, quam vestigia urbis olim *Strigoniensis* vastissime se diffundentis. Nam si *Romanorum* quid fuisset, numis quoque, et sepulchrorum fragmentis debuisset adprobari. Eae enim locis omnibus habentur, quae *Romanis* erant insessa. Qui AMMIANUM evolvit, colligere ex facili poterit, AURELIANUM heic uspiam substitisse,

c) Dec. I. Lib. I. fol. 18.ⁱⁱ

¹ BONFINI 1690. p. 18. *Isterum* ² BONFINI 1690. l. c. *deleverere* ³ BONFINI 1690. l. c. *quum* ⁴ BONFINI 1690. l. c. *Valentino* ⁵ BONFINI 1690. l. c. *imperante* ⁶ corr. ex *profecto* sec. BONFINI 1690. l. c. ⁷ add. a nobis sec. BONFINI 1690. l. c. ⁸ corr. ex *iuditio* sec. BONFINI 1690. l. c. ⁹ corr. ex *commertium* sec. BONFINI 1690. l. c. ¹⁰ corr. ex *pactus* sec. BONFINI 1690. l. c. ¹¹ add. a nobis sec. BONFINI 1690. l. c. ¹² corr. ex *commertium*

ⁱ *Haec Belius a Bombardo sumpsisse videtur, qui „Hic” inquit „plerisque vetustatis interpretibus conditum antiquitus ponitur a Brigantibus, seu Brigitiis populis, qui teste Tacito, cum sub Domitiano, et Vespasiano imperatoribus a mari Germanico depulsi fuissent, in has postea terras Romanis militibus immixti migraverunt.” Vide BONBARDI 1718. p. 85.*

ⁱⁱ *Vide BONFINI 1690. p. 18.*

quum *Sabariam* abiret; sed neque id constat liquido, ubi fuerit. Adeo cuncta obscura sunt, et perplexa, vestigiis deficientibus.

§. III.

Strigonium,
urbs praecipua,
et amplissima
Pannoniae:

Quidquid autem huius sit *Strigonii* fama, prius haud increbuit, quam D. STEPHANI regis nativitate. Disserte enim epitome lectionum sacerdotalium, quod [p. 80.] *Breviarium* vulgo adpellant, in *oppido Strigoniensi* sanctissimum hoc decus regni ortum esse adserit. Ex eo tempore indulgentia regis cum eiusdem, tum aliorum adeo potentia, et amplitudine profecit, ut praecipua urbium totius *Pannoniae* haberetur. Diserte BONFINIUS:^{d.)} *Strigonium*, inquit, *non opibus tantum, sed amplitudine praecipua Pannoniae urbs fuerat.*¹ Idem paulo inferius, *aulam quoque veterem regum fuisse, multisque propterea Gallis, Germanis, et Italis hospitium praebuisse eandem*² tradit. Quamquam regibus *Budae, Albae regali*, et in primis *Vissegradi* mansionum erant regia domicilia: tamen dubitari nequit, heic etiam reges interdum divertisse, sacrorumque caussa; †quotus quisque† ambigat aulam quoque regum eorundem heic fuisse? Tantam autem urbis dignitatem sequebatur incolarum frequentia, et nobilitas. Praeter *Hungaros* inhabitarunt etiam *Galli, Germani, et Itali*, et si qui tantae civitatis commercio fuerunt digni. Emporium enim erat, et omnium mercium, quae exteris ab oris importabantur, repositorium. Suus heic vicus *Italis*, suae et aliis erant plateae: vastissime enim ad quadrantem milliaris, urbs diffundebatur, et praeter alias domos nobilitares, copiosis etiam templis, claustrisque corruscabat. Auctor *Topographiae*, tres in ea fuisse dicit *ecclesias parochiales, D. Laurentii*, unam, alteram *D. Petri*, et tertiam *S. Crucis*;ⁱ sed erat [p. 81.] et quarta *D. Magdalenae*, quintaque, si coniectare liceat, *S. Annae*.^{e.)} Monachorum autem erant *Cruciati*³ ad *S. Stephanum*, et quos investigare nequivimus. Loquimur enim adhuc de temporibus civitatis, quibus maxime florebat, et funestas *Tartarorum* grassationes experiri nondum habebat necesse: nam postquam a *Tartaris* desolata est, ordinem quoque *Minorum*, auctore BELA IV., ut infra dicetur, accepit.

§. IV.

Chronicon
urbis Strigo-
niensis: *vastitas urbi a Tartaris illata:*

Sed quoniam *Tartarorum* mentionem fecimus, operae pretium erit, ut funestam illam urbis expugnationem, quam ab his perpressa barbaris est, edisseramus. Annus erat 1241.⁴ quo *Kadon*, dux *Tartarorum*, vastata iam *trans*, et *cis Tibiscum Hungaria*, ad has partes depulit, visaque urbis *Strigoniensis* amplitudine, et magnificentia, huius expugnandae ante omnia

d.) Dec. II. Lib. VIII. fol. 300.ⁱⁱ

e.) Quinque ecclesiarum⁵ rudera adhuc visuntur, ad portam *Laurentii* unum, in *Danubiana* unum, in *Budensi* duo, et alibi quintum.

¹ pro *Strigonium... fuerat* BONFINI 1581. p. 300. *augebat aestuantissimam cupiditatem Strigoniensis urbis prospectus, quae caeteris Pannoniae, non minus opibus, quam amplitudine praeferebatur* ² pro *aulam quoque... praebuisse eandem* BONFINI 1581. p. 300. *quum vetus regum aula esse soleret, huc mercatores multi e Gallis, Germanis, Italisque convenerant* ³ corr. ex *Cruciani* ⁴ corr. ex 124. ⁵ corr. ex *Quinque-Ecclesiarum*

ⁱ Vide BONBARDI 1718. p. 86.

ⁱⁱ Vide BONFINI 1581. p. 300.

consilium cepit, ratus fore, ut si huius potiretur, reliqua tuto usque ad mare *Adriaticum* posset peragrare, occupareque. Id autem ut felicius prosequeretur, hyeme urbem, quum *Danubius* gelu constrictus admitteret, adgrediendam statuit. [p. 82.] Igitur per nivosas calles, difficillimis itineribus adveniens, innumerabilem turbam, in ripa *Danubii* exposuit, et quo maiorem urbi metum incuteret, insolenti impetu niti per glaciem iussit. Id ubi viderunt cives exmissis fortioribus partim obsistere hosti, partim flumen perfringere, remotoque gelu aditum praepedire barbaris adnitebantur. Successit opus conatibus, nudaruntque semel atque iterum glacie flumen; sed quoniam intense bruma saeviebat, impediri non potuit, quin totum flumen, concreta glacie obtegeretur. Ea re visa barbari, traicere quidem poterant, sed quod glaciei adhuc diffidebant, abitum, vel fugam potius simulantes, ingentem vim pecorum in ripa, qua stabant, relinquunt, ipsique veluti recedentes, e longinquo, num pecora flumen teneret, si a civibus transponeretur, observant; et ubi omnino cuncta tuto transposita conspexerunt, citato¹ cursu redeunt, vestigiisque civium insistentes, totam multitudinem, formidabili specie, in hanc partem transferunt, urbemque terribili obsidione incingunt. Erat urbs praeter moenia murum, et fossam ligneis turribus quoque communita. Eas vero, ut tutius subire posset barbarus, captivos, quos ingenti multitudine secum adduxerat, fasciculos congerere, aggerisque specie, accedendi modum ad urbem fieri iussit. Id ubi cives animad[p. 83.]verterunt, lymphati² trepidare statim coeperunt, omnium pectora occulto metu percurrente. Et uti erat varium genus hominum, partim domesticorum, partim ex vicina ora, melioris tutelae caussa, cum universis opibus, quas auferre secum poterant, in urbem confugientium: ita alii aliis magis terrefacti, in diversa consilia rapiebantur. Erat, qui aurum, argentumve, et totam supellectilem terrae indi, occasionemque praedae hosti praeripi debere arbitrarentur; erant, qui id dissuaderent iterum; sed incendenda clamarent suburbia, aliis alia ut fieri solet, confusis rebus, strepitantibus. Interea dum suburbiis flammam iniciunt,³ et quidquid inerat auri, argentique in partes abdunt, hostis metu, et conatu eorundem explorato, confestim urbem involat, admotisque vineis, periculi omnis immemor, murum perfringit, et qua molitus erat aditum, inrumpit in urbem, omniaque diripit, atque vastat. Non senibus, non infantibus parcitur, quisquis occurrerat, etiam feminis, quo cariora ornamenta erant, detrahebantur, nec corporibus quidem, vis ac libido parcebat. Omnia planctu tumultuque, prout cuique fortuna erat, urbem repleverant, nec ulla facies mali deerat, quum per omnes vicos, domos, hominesque, *Tartari* crudelitas, ac licentia vagaretur. Tunc vero im[p. 84.]potentis sui ipsius hostis species conspici potuit; quum ne forma quidem pulcherrimarum⁴ quarumvis feminarum, ut earum vitae parceret, moveretur. Lectissima enim circa ducem nobilium feminarum turba constiterat, laceratis crinibus, abscissaque veste, victorem pro gratia, et incolumitate invocantes. Sed ille nec venustate, nec miseria imbellis sexus permotus, ad unam omnes concidit. Ingentem praedam, non ex belli apparatu, sed supellectile plebis, omnia, quae poterat secum inferentis, hostis diripuerat, quumque plus raperent, viliores sarcinas una cum domibus, quas delere constituerant, succenderunt, totalique interuiciniis urbis, impunae victoriae parentatum est.^{f)}

f) Conf. BONFINIUS l. c.ⁱ

¹ corr. ex *citatu*   ² corr. ex *limphati*   ³ corr. ex *iniciunt*   ⁴ corr. ex *pulcherimarum*

ⁱ Cf. BONFINI 1581. p. 300.

§. V.

Sic destructa urbs amplissima, in eo luctu, et squalore, ruinisque per complures annos haesit, nec potuit erigi, quoadusque barbarorum illa eluvies regnum premeret. Tandem anno millesimo ducentesimo quinquagesimo et quinto, postquam aliqua modica quies afflictissimae patriae con[p. 85.]tigitur, BELA IV. regno suo redditus urbem prius moenibus circumdari, et ut incolis, domibusque restaurari valeret, auxilio ei esse voluit. Basilicam ipse suis sumtibus excitavit, quam alii *B. V. BONFINIUS Francisco* dicatam scribit.¹ Utrumque fieri potuit, quum certum sit, ordini quoque *minorum d. Francisci* claustrum ingens ab eodem rege optimo, templo fuisse adstructum, in quo et ipse post fata tumultus creditur. Nec deerant ex regibus post BELAM plures, qui *Strigoniensem* urbem, sive ope, sive privilegiis, libertatibusque auxerunt. Sed tametsi iis crevit adminiculis, nusquam tamen legimus, in pristinum eam florem restitutam. Alioqui SIGISMUNDI, et MATTHIAE temporibus ea fuit facie, ut haud inter postremas *Hungariae* civitates numeraretur. Saltem auctoritate, et diplomatis, quae a tot¹ regibus acceperat, nulli liberarum regiarumque urbium cessit.

§. VI.

Quando autem in eiusmodi honorem, ordinemque liberarum regiarumque civitatum adserta sit, non habemus definire. Interierunt enim litterae, cum primo eiusdem flore, quum *Tartaris* succum[p. 86.]beret. Sed vero haud dissimile est, a primis mox regibus, quorum aula superbiebat, eo honore, atque privilegio insignitam. quem tametsi post etiam recuperavit, compluribus regum litteris, in pristinas libertates restituta: tamen iterum prolapsa, et variis bellis deleta nihil retinuerat praeter famam antiquissimae dignitatis. Coepit autem altera vice prolabi anno vigesimo sexto post millesimum et quingentesimum, quum *Solymanus*, caeso apud *Mohacs* LUDOVICO, *Budaque* direpta, has in oras usque grassatus, omnia, quae offenderat, igni, ferroque vastaret. Collegit quidem iterum vires, barbaris recedentibus, sed aegre per sexennium respiraverat, quum vicissim anno millesimo quingentesimo tricesimo secundo, a copiis IOANNIS DE ZÁPOLYA vexaretur. Neque potuit amplius restaurari, quin reducibus post decennium barbaris una cum arce libidini *Turcicae* succumberet. Ex eo enim tempore, quo iugo *Turcorum* subiecta est, sensim paulatimque concidit. Fieri enim aliter haud poterat, quam ut mutatis subinde bellis, mox a *Turcico*, mox christiano milite, arcem obsidente, et propugnante, civitas arci proxima, dissiparetur, diruereturque. *Turca* in primis, qui arcem tenuerat, ferre urbem noluit, sed dirutis eius muris, aedificiis, et moe[p. 87.]nibus, saxa evehi, et partim arcem communiri, partim oppidum, quod subiectum ei est, muro, atque propugnaculis sive noviter incingi, sive antiquata eius moenia restaurari curavit. Itaque anno millesimo sexcentesimo octogesimo tertio, quum eiectis arce *Turcis*, in christianorum manus redisset, nihil habuit, nis vestigia urbis, et civitatis christianae.

---

¹ *a tot* corr. ex *atot*

¹ *Vide BONFINI 1581. p. 303.*

§. VII.

Quemadmodum autem LEOPOLDUS eo omne studium, curas, et cogitationes convertebat, ut quae loca *Turcis* eriperet, christianis iterum insiderentur: ita *Strigonium* quoque, clementia regis optimi, illico post *Turcas* insideri, et locupletari coepit. Mixti *Hungari Germanis* consederant, partim relictis ex milite emerito, partim novis deducti ex vicinia colonis. Istis accesserunt *Slavi*, non minori, quam priores numero. quibus in dies, ex vario genere hominum auctis, tanta brevi colonorum colluvies facta est, ut non quidem splendidae, sed nec squalidae civitatis faciem prae se ferret.¹ Sed quum maxime convalescere occiperet, ortis denuo motibus *Rakocziensis*, reprime[p. 88.]batur. *Germanicae* in primis genti periculi erat plena in civitate mansio. Quoties rumor venturi est ortus *Hungari*: toties de arcis refugio pauperculis erat cogitandum. Venit autem saepius, incursionibus nocturnis,² eoque erat damnosior, quo minus potuit anteverti. Subinde nihil praevidentibus accurrit, et nunc armenta³ abegit, nunc fugavit incolas, prohibuitque agrorum cultu et vinearum, nunc etiam ad domos usque proventus, flammas tectis, quibus potuit, iniecit. Et quamvis civium cura saepius repressus est: raro tamen abiit, quin aliquod detrimentum relinqueretur. Anno maxime sexto post millesimum et septingentesimum perniciosam se civibus praebuit. Trimestri enim arcem oppugnans, civitatem non succendit quidem, sed mox heic, mox illic excubando, cives complures adflixit; plurimos, qui *Germani* erant, metu in arcem eiecit, domiciliisque eorum direptis, reliquos omnes operis agrestibus, et vineaticis interturbavit. Idque eo maiori damno miseris civibus cessit: quo maiorem industriam Iulius in messe, in vineis vero Augustus, et September requirebat: iis⁴ autem mensibus arcis oppugnatio continuabatur. Dedita arce, cives iterum ad sua redierunt, sed vix duabus hebdomadis domi requieverunt, dum vicissim *Germanis* arcem re[p. 89.]pentibus lacesserentur. Hi enim, quod ab *Hungaris* intactum erat, †consummarunt,⁵ tantopereque nonnullos adflixerunt, ut hodiernum sint, qui cum luctu rerum praeteritarum recolant memoriam. Restituta *Germanis* arce, cives quidem agros colere, sed et redimere saepe magno pretio ab *Hungaris* debuerunt, ne †vinicolari⁶ impedirentur.

§. VIII.

Tandem vero pacatis rebus, postquam septennio fere continuo metu, et turbis impliciti luctabantur, satis habebant, quod agerent, ut accepta interim damna repararent; tantum abest, ut amplificarent urbem. Id tamen praecipue in acceptis Deo referre debent, quod grassante ubique in regno pestilentia, ipsi liberi ab ea, neque diminuti numero sunt, et tamen vacare commerciis aliorum, operisque quotidie incumbere potuerunt. Igitur mansit popellus integer, et in dies augebatur. Sed quod nihil de libertate, nihil de terminis territorii sciebat, monumentis litterarum, quibus antiquum ius urbis stabilitum erat, deperditis; nihil etiam definire potuit, nihil repetere ab illis, quod fortasse avellere[p. 90.]tur. Interea terrenum sensim diminutum est, paulatimque privilegia, et libertates civium mergi coeperunt. Id animadverterunt quidem pauperculi, sed quod

¹ corr. ex *praeseferet*   ² corr. ex *noctis*   ³ corr. ex *armata*   ⁴ corr. ex *lis*   ⁵ corr. ex *consumarunt*   ⁶ fortasse *vini cultura*

litteris carebant, frustra inter se lamentabantur. Unum sciebant, liberae se, et regiae civitatis esse municipes, quae olim longe amplioribus privilegiis gavisae esset, sed nec illud poterant demonstrare, nisi fama. Erant eis quidem literae a gloriosae memoriae IOSEPHO anno¹ 1708. collatae, quibus in omnibus iis libertatibus, quas olim a caeteris regibus *Hungariae* accepissent, stabiliti sunt, sed quae illae essent, ignorabant, nisi, quae reliquis civitatibus liberis, et regiis conformarentur.^{g)} Itaque ne his etiam torpore suo, et negligentia exciderent, postquam sigillum civitatis suae antiquissimum reppererunt, testimonio etiam huius, libertates veteres ut a CAROLO nostro clementissimo roborarentur, ad annum 1726. haud difficulter impetrarunt. Est autem sigillum istud specie gemina. Una refert fluvios quinque trigono quasi expressos, quem verba inscriptionis eiusmodi ambiunt: SECRETUM LATINORUM^{h)} CIVITATIS STRIGONIEN[p. 91.]SIS. Ea igitur libertatum quasi summa *Strigonienses* civitatis suae qualemcumque dignitatem adhuc tuentur.

§. IX.

*Descriptio
urbis:*

Ipsa civitas, ut nunc est, rudibus insidet priscis, sed multo minori spatio. Nam vix mille passus longitudine complectitur: reliqua tenentur agris. Neque id, quod inessum est, moenibus incingitur, sed rudera sunt tantum muri, a *Turca* diruti, et modice depressa fossarum vestigia, quae ab oriente domos, et meridie circumveniunt, reliqua praemuniuntur ramo *Danubii*. Ipsae domus ordine iusto procurunt, et uti ex ea parte, qua ab oppido *D. Thomae* rescinduntur, angustiore sunt fine, ita ibi primum arcta in plateas tantum duas, deinde sensim, qua recedunt latiora, in plures, plurimas autem, ubi latissima diffunduntur; in medio habent aream, foro aptam, et columnam *SS. Triadis* artificioso opere conspicuam. Aedes sacrae *Catholicis* duae sunt: una publica, quam publicis sumptibus anno² 1699. excitata, renovataque anno 1726. civitas communi bono totius reipublicae observat. Ea in rudibus templi olim *minoritarum*, quod a *BELA IV.* conditum supra diximus, conspicitur; servitque honori [p. 92.] Sanctorum Apostolorum *Petri, Pauli*. In hac saxum vidimus cum epigraphe, veteri ea, et oblitterata, characteris, ut fieri olim consuevit, monachi. Alioqui templum vetus capacius fuisse ex rudibus coniecimus. Altera est seraphicorum, haud procul a priori in orientem, cum coenobio ordinis eius nominis, qui eiectis barbaris, in oppidum primum *Aquaticum* inductus erat, mansitque ibidem ad annum usque 1717. Sed quoniam templum in hac civitate claustrumque indulgentia et patrocinio *Georgii Szécsényi* anno iam 1701. exstrui coeptum, ad annum, quem diximus 1717. adornari potuit; idcirca patres divisi, partem unam in oppido eodem reliquerunt, altera huc solemniter cum processu, ad claustrum translata, quorum utraque post in conventum, ut loqui amant,

^{g)} Inter fragmenta tamen litteraria comperimus ad annum 1276. et 1282. respectu decimarum a *LADISLAO IV.* et ad annum 1326. a *CAROLO* respectu praedii *Kovácsi* civitati collati, et denique *MATTHIAE Hunniadis* ad annum 1466. respectu confirmandorum privilegiorum nonnihil dignum memoria.¹

^{h)} Quid *Latinorum* nomine significet, ignoratur. Credibile est, nomen illud ab *Italis*, qui olim *Strigonium* inhabitaverunt, relictum esse.

¹ add. a nobis   ² add. a nobis

¹ *Diplomata Ladislai IV. erudere haud potuimus; quod ad diploma Caroli I. attinet, promulgatum id est d. 31. Oct. 1326., cuius transcriptum vide in MNL MOL DL-DF nr. 6655. Diploma autem Matthiae, nisi fallor, d. 23. Mart. 1466. editum est, cuius transcriptum vide ibidem sub eodem numero et sub nr. 8794.*

promota sit. Huius autem templum *S. Annae* honoribus consecratum, in dies maiora capit incrementa. Neque *Rascianis* deest suum templum, tametsi sint paucissimi.

§. X.

Caeterum domus reliquae partim reipublicae civitatis inserviunt, ut curia, et diversorium; ut alia, opportune satis instructa, partim usibus civium, et si quas viri [p. 93.] nobiles in civico solo pulchrius excitaverunt. Reliquae sunt humiles, et necessitati magis pauperculorum, quam ostentationi luxus accomodae. Sunt etiam extra pomoeria quaedam, serie gemina, sed quae rusticanis, et agrestibus tuguriis dissimiliores haud sunt, nam non nisi mansionibus pastinatorum tenentur. Alioqui, uti dictum est, quae a civitate, in meridiem procedunt, agri sunt quidem arabiles, sed et mera rudera aedificiorum olim ad quadrantem¹ milliaris exporrectorum.

§. XI.

Sed et ea, quae rudera dicimus, nisi seminibus insererentur, nullus esset, civibus modus agricolandi. Nusquam enim est terra eis alia arabilis, eademque satis prope terrenis *Dorogiensi*, et *Tatensi* disterminatur. Silvas sive amiserunt, sive habuerunt nullas, quamvis frustra fines suos in *Marothienses* montes velint immergere. Neque foeniseciis possunt ditescere. Unum, alterumque pratulum agris intermissa praebent. Insulae sunt quidem duae in *Danubio*, *Kertvélyes* una, altera *Nyáras*, in quibus divisim pauca foenisecant, [p. 94.] quamvis vero tertiam, *Sz. Király* nomine ablatam² sibi a praefectis arcis prioribus lamententur. Vinearum autem colles, etsi vasto latere, a civitate in meridiem videntur procurrere; pauciores tamen sunt, quam quae toti civitati sufficiant; nam continuo iugorum dorso, in terreno oppidi *D. Georgii* dirimuntur. Alioqui fructu sunt vitis gemino, albulo, atque rubello, utroque satis bono, quando uva maturuit, et grati gustus, neque nocivo capiti; sed haud aeque perenni, nisi cellis melioribus asservetur. Reliquos fines civitatis ab oriente proxime rescindit *S. Thomae* oppidum, quippe quod una tantum platea, aut via intermissa, distinctum est a civitate.

§. XII.

Has ergo inter terreni angustias, non ex agro vivendi modus, non ex vineis solum fieri potest. Vix enim unus, alterve agellus, vix enim una, alterave vineola suppeteret singulis, si aequaliter inter omnes dispertirentur. Igitur horum defectu iuvant vitae rationes, alii tabernis, et diurna mercatione rerum ad victum atque amictum necessarie [p. 95.] servientium,ⁱ⁾ alii opificiis occupantur quaeruntque re partim vestiaria, et instrumentaria, ut sartores, sutores, lorarii, restiarii, victores, fabri omnis generis, partim esculentaria, ut laniones, pistores, molitores, partim poculentaria, ut braxatores, et si qui sunt

*Vivendi
modus:*

ⁱ⁾ Nundinae sunt annuae, et hebdomadales, hae singulis diebus saturni, illae *Urbani*, *B. Magdalенаe*, Omnium Sanctorum, et Purificationis diebus celebrantur.

¹ corr. ex *quadrantem* ² corr. ex *ablatum*

alii, domesticam, et civilem qualemcunque modicam tueri honestatem. Reliqui partem maximam recurrunt ad operas agrestes, vineaticas, et familiares, operanturque vel pastinando, vel agricolando, vel famulando, quod diurnam famem leniat: eiusque modi sunt plurimi, iidemque pauperrimi.

§. XIII.

*Lingua
praecipue
Hungarica
obtinet:*

Lingua obtinet *Hungarica*, deinde *Germanica*, *Slavonicaque*, et ex parte *Rascianica*. Hoc enim dicendi genus, aliis ingratum, suae tantum servit nationi, quae heic copiosa non est. *Slavi* plures sunt, sed qui sermoni *Hungaro* adeo favent, [p. 96.] ut pro *Hungaris* discernantur. Condiscunt et *Germani* ore *Hungarico* sermocinari; sed intersunt adeo ignari, ut nequeant, cum iis, quos genuerunt, dum maxime velint, loqui. Horum enim progenies, quod inter consuetudinem *Hungaricae* plebis excrescit, aduescit sermoni illius aequae, atque suo, vel suum quoque dediscit, illius amore, et frequentia, praesertim si genitrice sit *Hungara*. Sed non aequae, ut lingua, religio quoque diversa est. *Catholica* enim in solidum heic dominatur, tametsi et *Graeco* ritu permittat nonnullos *Thraces* famulari, nullo tamen, nisi qui catholicus sit, ad iura municipii admisso.

§. XIV.

*Magistratus
civicus:*

Caeteroqui ut in aliis liberis, regiisque civitatibus, magistratus civium senatu patrum duodecim absolvitur, ex quibus iudex, singulo biennio, feria *D. Georgii*, communi civium suffragio deligi solet, curatque omnia cum senatu, quae ad rem spectant, bis singulis hebdomadis, diebus Mercuri, et sabathi, interdum et saepius, dum tempus poscit, in curia, ad consilia coeundo. Ad[p. 97.]sunt ei actuarii, vulgo notarii, ex ordine quidem unus, sed et cuius vices subeat alter quoque, cum scriptionum *Germanicarum* administro. Extra senatum fit etiam virorum delectus quadraginta, qui a magistratu rebus magis communibus deliberandis, una cum tribuno plebis adsciscuntur. Ex his postea actores, montium, et orphanorum, hospitaliumque curatores, vigiliarum item observatores consueverunt constitui: ut nihil dicamus de officiis aliis, quae nostri non minus, ac aliae civitates sui ordinis, honeste satis disponunt. Adsunt autem civibus et chirurgi, et apotheca pharmacorum.

§. XV.

*Hospitalitas,
habitus:*

Quod reliquum est, concordia civium in tanta diversitate, nationum, oppidorumque, et arcis vicinia tam proxima, etsi¹ semper aequaliter haberi nequit, haud tamen studio sui, qualicunque cum harmonia destituitur. Nec hospitalitatis desunt amatores, praesertim quos vel maiorum imitatio, vel peregrina[p. 98.]tio in exteris edocuit pari cum humanitate, ut ipsi excepti sunt, aliis quoque, qui advenerint, suffragari. Plurimi enim, uti dictum est, sunt advenae. Igitur, qui ab exteris adpulerunt, vestitum retinent suum *Germanicum*, reliqui ex patria, patrio more se amicientibus, quamvis et heic feminis *Germanos* imitantibus non nihil indulgeatur.

¹ corr. ex et si

SECTIO III.

DE

Castro, seu arce Strigoniensi.

§. I.

Arx *Strigoniensis* est celebre praesidium, infra civitatem eius nominis, in eadem fluminis ripa, monte edito, petroso, et difficulter oppugnabili. Origo eius non minus, quam civitatis, perplexa est, atque incerta. Quemadmodum autem illius, ita huius etiam fama cum D. STEPHANI regis nativitate coepit celebrari. Natum autem in civitate diximus, sed ablutum¹ sacro fonte in arce communis tenet historicorum sententia. Sed vero, si in civitate natus sit, [p. 99.] disquiri posset a doctis, numquid in arce nascendi occasio defuerit? Equidem ostendi nequit, fueritne arx eo iam tempore sic exornata, ut commorari in ea principibus placuerit; certum tamen est, templum iam fuisse, quum more olim receptum omnino fuerit, templa editis in locis excitare. Igitur, quum aulam regum *Strigonii* olim fuisse ostenderimus; fieri potuit, quod GEYSA dux, natum in urbe filium, initiari in monte sacris *Christianis* voluerit. Quaeritur autem, quodnam templum illud fuerit, in quo sanctissimus princeps primum sacramento Deo obstrictus sit? Plura enim postea erant a regibus, et archipraesulibus excitata, quibus tamen post dirutis, hodie trium non nisi S. STEPHANI, *B. V. Mariae*, et *B. Magdalenae* fama, et rudera exstant. Eorum autem in primo, quod a S. STEPHANO nomen habet, principem nominis eius sacro fonte ablutum communis †foret traditio. Huius rudera visuntur adhuc contra praetorium, seu domicilium praefecti, ad orientem, prope moenia, ex quibus coniiicias, fabricam olim fuisse in similitudinem crucis, ita, ut in partes quatuor, templum distingueretur, quarum duabus occidentali, et meridiana iam dirutis, duae restent, una, quae in septemtrionem, et quae in ortum altera adspiciebat. Hanc vero, non aliam fuisse locum lavacri regis [p. 100.] sanctissimi adfirmatur. Quidquid autem huius sit, traditio est, quae fama, non monumentis, adstrui potest.

§. II.

Sed quamvis de loco sacramenti obscurum est; certum tamen, tanti eum a divinissimo rege aestimatum, ut omnium *Hungariae* ecclesiarum, seu episcopatum metropolis, et magistra ab eodem constitueretur. Diserte enim SILVESTER *pontifex Romanus*, eius nominis II. in litteris, quibus diadema, nomenque regium SANCTO STEPHANO transmisit, metropolimque *Strigoniensem* concessit. Sic² ille inter alia:¹ *Quare gloriose fili*, inquit, *cuncta ea³ nobis et Sede Apostolica expostulata; diadema, nomenque regium, Strigoniensem metropolim, et reliquos episcopatus, de omnipotentis Dei, ac Beatorum Petri,*

Peculium archiepiscopale a S. Stephano omnium Hungariae ecclesiarum metropolis constituitur, a pontifice Sylvestri confirmatur:

¹ corr. ex *oblutum* ² corr. ex *sit* ³ BONBARDI 1718. p. 37. a

¹ *Diploma istud Sylvestri II. PP. famosum, falsum quippe facticumque vide inter alia in BONBARDI 1718. p. 37. Cum Belius et supra et infra saepius Bonbardi opere utitur, partem istam diplomatis, quae sequitur, indidem exscripsisse verisimile est.*

et Pauli apostolorum eius¹ auctoritate² praemonente, atque ita iubente eodem omnipotente Deo, cum apostolica, et nostra benedictione libenter concessimus, concedimus, et impertimur. CHARTUITIUS autem, quum de vita sanctissimi principis huius disserit, adiicit provinciam ab eodem in decem episcopatus distributam,³ quorum metropolim, et magistram esse voluerit⁴ ecclesiam Strigoniensem.ⁱ Id [p. 101.] autem quamvis et de urbe posset intelligi: tamen vero simile est, templum illud, quod in hoc edito erat, princeps et ea aetate omnium, quae toto Strigonio erant, iam fuisse. Ob eam enim rationem archi-praesules, quod credebant, ibi esse regem primum sacramento Deo initiatum, non modo ipsi sedem eo collocarunt; sed etiam moenibus totum, et sacellis, templisque splendidissimis exornarunt.

§. III.

*Sacellorum,
et templorum
historia:*

Sed quemadmodum templorum, et sacellorum incerta historia, incertus et numerus est; ita definiri nequit, quis eadem, quisque arcem primus condiderit. Sunt, qui S. STEPHANO, primo quasi fundatori, utriusque primordia deferunt. BONFINIUS fidissime, S. STEPHANO unam basilicam adtribuit.^{k.)} Neque ullus dubitat, regem sanctum aedem sacram condidisse, sed quae sit ea, quove nomine insignita, ignoratur. Illa esse non potuit, in qua primum renatus est, nisi eam reformasset. Multi basilicae, quae B. V. nomen referebat, primordia ei adtribuunt. Non displicet; sed uti arcem, ita etiam basilicam complures reges, compluresque [p. 102.] antistites auxerunt, et exornarunt. De arce accepimus, iam contra Tartarorum incursus erectam esse,^{l.)} neque diffitemur, lubenter iis nos adsentiri, qui post fata S. STEPHANI haec omnia eum splendorem, eamque munitionem acquisivisse⁵ opinantur.⁶ Id, quum alia, tum ipsa strues basilicae ut crederemus, dum ibi essemus, nobis persuadebat. Studiose enim eam rimantibus, quum ianuam, qua⁷ in navim eiusdem olim intrabatur, contueremur, incurrit nobis post alia multa in oculos, a dextris arcis, et regis, a sinistris vero antistitis, atque templi, in medio autem ipsorum, almae Dei Genitricis puerulum sinu foventis, effigies, omnium marmore rubro, et candido, quasi picta, et a reliquo pariete, qui totus est marmoreus, clare distincta. Eam scire, quid significaret, cupientibus visa sunt, supra antistitem IOB ARCHI-EPISCOPUS, supra regem: REX BELA, supra arcem vero: CASTRUM.⁸ et supra templum BASILICA, et denique sub virgine SANCT. MARIA.; forte scribendum erat: *Maria*. Iis sera aestimatione mentis pensitatis, vero multum accedebat, si crederemus, BELAM regem et *Iobum* archipraesulem, utrumque castrum et basilicam, honori⁹ B. Dei Genitricis sive exstruxisse, sive tantum exornasse. Erat enim BELA III. rex ita cultus, ut primus esset, qui suo *Iobo*, et eius successoribus, reges inungendi, inaugurandique auctoritatem, a GREGORIO [p. 103.] VIII. impetraret. Igitur, qui antistitis dignitatem in tanto splendore habebat; quis dubitet basilicam

k.) Dec. I. Lib. I. fol. 18.ⁱⁱ

l.) Ita auctor Topogr.ⁱⁱⁱ

¹ BONBARDI 1718. l. c. cuius ² BONBARDI 1718. l. c. auctoritate ³ CHARTUITIUS 1600. p. 271. distribuit
⁴ CHARTUITIUS 1600. l. c. voluit ⁵ corr. ex acquisivisse ⁶ add. a nobis ⁷ corr. ex quae ⁸ corr. ex castum
⁹ corr. ex honore

ⁱ Vide CHARTUITIUS 1600. p. 271, 47.

ⁱⁱ Vide BONFINI 1690. p. 18.

ⁱⁱⁱ Vide BONBARDI 1718. p. 85.

quoque eiusdem, et sedem conformem dignitati efficere voluisse? Nulli, ut sentiat mecum obtruserim; sed qui rem considerarit, ipsamque templi fabricam penitus perspexerit, facile admittet, id non ab uno, sed pluribus sive regibus, sive antistitibus, in tantum splendorem emersisse. Totum opus in varia membra dispescebatur. Navis medium occupabat, sanctuario in orientem obverso, quod extra moenia arcis prominebat; ab occidente erat vestibulum, pro iis, quos *catechumenos* adpellabant. Iis enim quum ingredi templi navem haud liceret, antequam informarentur, eo in vestibulo, more veteri subsistebant, et non nisi per ianuam templum tueri permisi, foras doctrina ex verbo Divino imbuebantur, percussisque virga aurea a criminibus solvebantur, admittebanturque ad sacra. Caeterum utrinque navi sive templo adstabant sacella,¹ non unum, sed plura hinc in meridiem, illinc in septemtrionem adstructa. Ea vero omnia porphyrite, seu rubro marmore, politi vermiculatique operis, et multo distincti auro continebantur. OLAHUS² duo eorum apponit, *alterum in³ plagam*, ut dicit *aquilonalem, supra sacrarium opere testudineo*,⁴ *multifariisque picturis exornato*,⁵ *in quo⁶ bibliothecam⁷ fuisse refert⁸ codicibus vete*[p. 104.]*ribus omnium facultatum refertissimam*,⁹ ⁱ alterum a meridie, cum concameratione cuprea, auro inlita, quod unum adhuc integrum hodiernum est, reliqua temporum iniuriis corruerunt. Id THOMAS BAKOCZ DE ERDEOD¹⁰ CARDINALIS STRIGONIENSIS ALMAE DEI GENITRICI, MARIAE VIRGINI, EXSTRUXIT anno MCCCCCVII. uti verba auro parietis circumscripta adhuc ostendunt. Mirum ergo, qua re decepti auctores *Topographiae*,ⁱⁱ et *Ungariae suis cum regibus compendio datae*ⁱⁱⁱ asseruerint, sacellum hoc a IOANNE KANISAI esse conditum: forte illud ei magis adtribuendum fuisset, quod *S. Martini* honoribus inserviebat. Caeterum navis etiam tota erat marmore politissimo instructa. quam uti a BELA, et *Iobo*, ita aram †martyri a†¹¹ conditoribus erectam esse tradunt scriptores. Quod reliquum est, aderant turres a tergo, quae pari artificio ex porphyrite adstructae, tergum templi ornatissime tenebant.¹² Eas vero iam BELAE, et *Iobi* temporibus adstitisse, ex imagine eiusdem, quae tunc facta est, cernitur. Ipsa autem ianua, seu paries, qua templum aditur, hinc, atque inde iconibus variis marmore diverso interstinctis, prophetas et apostolos, aliosque viros sanctos referebat. In summa omnia augusta, et splendida, templum rarum, et quasi cum [p. 105.] divinitate invisibili ostentabant. Non minus et alia, si qua erant, suo singula ornamento, suisque auctoribus tota arce distinguebantur.

§. IV.

Sed quamvis sacella templi posterioribus tantum temporibus adnexa fuisse ex *Kanisai*, et *Bakocz*^{m)} aetate colligitur: tamen iam tum omnia ad splendorem ornata erant, et non tantum sacris aedificiis, basilica, et aliis templis constabant; sed etiam propter crebras

^{m)} Quippe, qui eadem condiderunt.

¹ corr. ex *sacellos* ² corr. ex *Olachus* ³ OLÁH 1735. p. 14. *ad* ⁴ pro *opere testudineo* OLÁH 1735. l. c. *opus testudineum* ⁵ OLÁH 1735. l. c. *exornatum* ⁶ OLÁH 1735. l. c. *add. est* ⁷ OLÁH 1735. l. c. *bibliotheca* ⁸ *fuisse refert* om. OLÁH 1735. l. c. ⁹ corr. ex *refertissimum*; OLÁH 1735. l. c. *refertissima* ¹⁰ corr. ex *Erdend* ¹¹ *martyri a* corr. ex *martyrio* ¹² corr. ex *tenebat*

ⁱ Vide OLÁH 1735. p. 14.

ⁱⁱ Vide BONBARDI 1718. p. 85.

ⁱⁱⁱ Vide TURÓCZI 1729. p. 58.

incursiones *Tartarorum*, muris haud dubie, propugnaculisque, pro eius aetatis modo incingebantur. Quidquid autem huius sit, ex BONFINIO discimus.^{n.)} *Tartaros*, postquam urbem *Strigoniensem*, quae munitissima erat, expugnassent, arcem expugnare nequivisse, ideoque deletis tunc omnibus locis *Hungariae*, unice hanc arcem, *Albam regalem*, et *Montem Pannonium* supermansisse. Sunt equidem,^{o.)} qui *Budam* ponunt, loco arcis *Strigoni*[p. 106.]*ensis*: sic enim ROGERIUS cum ait castrum S. Martini de Pannonia *expugnarent, abbate se viriliter defendente, fuerunt subito evocati*:¹ *ita, quod tria ista*² *loca*³ (*Buda*, *Alba*, et *Mons Pannonius*)⁴ *inexpugnata in illis partibus remanserint*:⁵ sed haud dispicimus, cui magis, *Bonfinio*, an *Rogero* adsentendum. *Rogerus* eo quidem tempore vixit, quo regnum a *Tartaris* destruebatur, ipseque eandem destructionem suo etiam malo expertus fidissime potuit describere; sed quid, si errore forte scribentium, sive typos ponentium, *Buda* pro arce *Strigoniensi* inreperit?ⁱ Atqui *Bonfinius* cuncta ex *Rogero*, quae de *Tartaricis* illis tempestatibus, habet, excrispsit! ecurr arcem *Strigoniensem*, si *Budam* illic legisset, inexpugnatam dixisset?ⁱⁱ nisi forte an et istius lumina caligarint. Neutrum determinare habemus: non *Budam*, quippe non liquet, quin ea vim *Tartari* effugerit, *Strigonio* profligato; *Budae* autem nomine intelligi debuit, quam nunc *O-Budam*, seu *vetterem Budam* vocamus; nam altera nondum vigebat. Notum vero est, *Tartaro*⁶ ea solummodo difficilia fuisse, quae ardua, et edita; quocirca post omnes arces montibus imponebantur, quod tutius in edito evitare se posse *Tartaros* credebant; [p. 107.] contra, quae in plano erant, facilius succubuerunt. Eam ob rem urbs etiam *Strigoniensis* resistere eis nequivit, quum pari et ea situ, neque magis fuerit communita. *Alba regalis* etiam in plano est, sed inter lacunas,⁷ et paludes, quibus non minus impeditus *Tartarus* est, quam editis. Igitur arcem nostram servatis adnumerare locis illis tribus mallet, ni *Rogerii*, qui ipse tum vixit, obstaret auctoritas. Accidit, quod *Matthias*, archi-episcopus, eodem tumultu *Strigonii* interiisse creditur, qui et ipse, si arx remansisset, potuisset conservari, nisi verum sit, quod fertur, ipsum sic pro suis decertasse, ut una cum ipsis occiderit.^{p.)} Caeterum, extra dubium est, arcem quoque ea tempestate, haud ita intaminatam mansisse, quin debuerit restaurari. Sed vero quod †restauratur,⁸ innuit iam antea id habuisse, quod postea requirebat, alioqui exstructio, non restauratio diceretur. [p. 108.]

n.) Dec. II. Lib. VIII. fol. 301.ⁱⁱ

o.) ROGERIUS, *De Destruct. Hung.* cap. 40. p. 196.ⁱⁱⁱ

p.) Auctor *Ungariae suis cum regibus comp. datae*⁹ scribit *Matthiam* una cum urbanis *Strigoniensibus* interiisse.^{iv}

¹ ROGERIUS 1600. p. 196. *revocati* ² *pro tria ista* ROGERIUS 1600. l. c. *ista tria* ³ ROGERIUS 1600. l. c. add. *tantum* ⁴ insertum a Belio ⁵ ROGERIUS 1600. l. c. *remanserunt* ⁶ corr. ex *Tarturo* ⁷ corr. ex *lucanas* ⁸ malim *restauraretur* ⁹ *Ungariae... datae* corr. ex *Ungaricum suis regibus comp. edito* [!]

ⁱ *In errore est Belius, quippe qui existimat Budam loco Strigonii a Rogero tamquam locum inexpugnatam positam esse: cum palam est, etiam Rogerium de Strigonio, Alba et monte Sancti Martini loqui, nec illic Budae mentionem inveniri posse. Vide ROGERIUS 1600. p. 196. Certe, quae supra uncis inclusa habentur, a Belio esse inserta ibidem monuimus.*

ⁱⁱ Vide BONFINI 1581. p. 301.

ⁱⁱⁱ Vide ROGERIUS 1600. p. 196.

^{iv} Vide TURÓCZI 1729. p. 76.

§. V.

Quum vero de restauratione loquamur, videamus etiam, quibus ea debeatur. BELA IV. rex *Hungariae* afflictissimus, post tantas calamitates, quas iisdem tumultibus perpressus est, id maxime dedit operam, ut patriae restitutus, Deo primum, et sacrae reipublicae ex iis, quae recuperavit, offerre aliquod possit holocaustum. Eapropter¹ reparando *Strigonio* totum se dedit. Huic non parum suffragabatur STEPHANUS *de Vancsa, Matthiae*, qui interierat, successor, et antistes ea tempestate revera summus, quippe reparationi totius regni intentus, dignusque ideo, ut primus ex *Hungaris* purpuratus ab INNOCENTIO IV. salutaretur. Is itaque BELA auspice, quidquid destructum invenit, reparat: et uti rex moenia, ita templa archipraesul quo fieri potest, modo restaurat. Nec deerant, qui *Vancsaio* non in dignitate modo, sed etiam studio reparandi, successerunt. Erant enim tempora turbarum plena, quum mox ab his, mox ab illis turbarentur. Igitur, quod in *Vancsaio* laudavimus: id etiam LODOMERIUS reparatione arcis, quam nondum pristino flori resti[p. 109.]tutam, sed foedatam eorum, queis vixit, temporum iniuria, repererat, desudabat. Auxit ergo palatia, et omni instruxit adparatu. Ea si non amplificavit *Csanadinus*, temporibus LUDOVICI eius nominis regis *Hungariae* primi, quibus nunquam *Hungaria* vidit feliciora: huic numeri canonicorum additio, dotatioque tribuitur. *Ioannes* autem *Kanisai*, qui SIGISMUNDI aetate, ecclesiae moderabatur, ope regis meritissimi, praeposituram ut vocant D. *Stephani* instituit, adiecto ei stipendio, quo canonici sex commode sustentarentur. Praeterea adstruxit sacellum basilicae, quod iam supra nomine *S. Martini* laudavimus. Ipsam vero basilicam, quum multa iam vetustate ferme squaleret, DIONYSIUS SZÉCSIUS tanta induit magnificentia, ut multo, quam ante, splendidior efficeretur. Pari studio illustravit arcem *Vitézius*, quum eandem variis artificiis, et picturis condecoraret. *Thomas Bakocz* alterum basilicae adstruxit, uti dictum est, sacellum, honori almae *Dei Genitricis*, quod hucusque sacris praesidiariorum² inservit.

§. VI.

Ea ergo regum, et antistitum cura, et studio adeo arx, et sacrae aedes *Strigonienses* adcreverunt, ut multo maiori [p. 110.] quam antea splendore, et dignitate esse viderentur. Praeter *B. V.* basilicam, fuerunt et restaurata templa, et sacella plura. Accedebant antistitum, et canonicorum sedes, et ut vocant *consistoria*, quorum singula peculiaribus aedificiis distinguebantur. Et quemadmodum praeter *S. Stephani* praeposituram, erant³ sub arce praepositurae aliae duae, *S. Thomae* altera, altera *S. Georgii de Viridi campo*, quarum singulis nonnulli adfuerunt canonici, ita elegans, et pomposum erat heic sacerdotium. Praeterea plebani septem, quinque in libera, regiaque civitate, et duo in oppidis, singulis paene feriis Dominicis arcem conscendere, et ad templum *cathedrale* sacra solemnibus processu celebrare tenebantur.

¹ corr. ex ea propter ² corr. ex praesidiaeriorum ³ corr. ex erat

§. VII.

Duravit haec arcis restauratae gloria, usque ad occasum LUDOVICI II. regis: eo enim in-tereunte, licet arx nostra haud illico libidini, et iugo *Turcico* cessit, in dies tamen maiora accepit detrimenta. Primum ab imperatore *Solymano*, haud parum adflita est; quum [p. 111.] eius minas, et saevitiam hinc atque inde grassantem quotidie suo etiam damno experiretur. Nam quum is direpta *Buda*, et vastatis eius viciniis, in hanc oram descendisset, pestilentiae instar grassatus, quidquid offendit, diripuit, multisque illatis damnis praeda onustus eo, quo venit anno millesimo quingentesimo vicesimo sexto recessit. Eo recedente inhiabat arci *Ioannes de Zápolya*, missoque ad annum millesimum quingentesimum tricesimum secundum *Grito*^{q)} validissime arcem obsedit. Tandem anno millesimo quingentesimo quadragesimo secundoⁱ vim barbari eam obsidentis ferre non potuit, quin eius se potestati subiiceret. Moderabatur tunc ei archi-episcopus *PAULUS de Varda*, qui uti erat vir plenus humanitatis, et prudentiae, egressus arce *Solymanum*, victus eius potentia, comitate rara excepit, eademque se barbaro adeo commendavit, ut si manere in arce, et tolerare dominium *Turcicum* vellet, suo sibi arbitrio relinqueretur, certusque esset, omnia, quae cuperet, indulgente *Turca*, libere in rebus sacris, et profanis faciendi. Eam vero barbari in se voluntatem *Vardanus* debita cum reveren[p. 112.]tia deprecatus, quum *Christiano*, quam *Turcico* imperio subesse mallet, praemissis, quae †convellere¹ poterat, rebus, *Posonium*, indeque *Viennam* ad FERDINANDUM properavit, eiusdemque arbitrio, suffragantibus regni optimatibus, sedem episcopii metropolitanam, anno millesimo quingentesimo quadragesimo tertio *Posonium* transtulit.ⁱⁱ

§. VIII.

Interea, dum antistes arce abesset, *Turca* cuncta more suo diripit, sacrasque, et profanas aedes sine discrimine miscet, et incomparabilem archi-episcopatus sedem nefanda barbarie, et *Mahumedana* profanatione foedat. Non deerant *Christiani*, quin omnes curas, et cogitationes in recuperandam arcem² conferrent; sed frustra erant, *Turca* velut a divina nemesi secundato, omnia caede, atque rapinis implente. Quinquaginta anni exiverant, quum *Turca* longe lateque orae huic dominaretur. Anno postea nonagesimo et quarto post millesimum, et quingentesimum,³ *Matthias* archi-dux, adlato ingenti exercitu obsidendae arcis nostrae fecit periculum. Dies erat *D. Gerardo* mar[p. 113.]tyri sacra, qua oppugnandi fecit initium, perrexitque tanto cum profectu, ut iam proxime ad arcem accederet, diversisque locis facto suggestu, tormenta in arcem iaceret, sed quoniam tempestatibus, velut resistente ipso aeterno numine impediabatur, anno eodem soluta

q) Vide ISTVÁNFFIUS Lib. XI. fol. 116.ⁱⁱⁱ

¹ fortasse *converreret* ² add. a nobis ³ corr. ex *sexcentisimum*

ⁱ *Strigonium non in 1542, sed in 1543 a Turcis expugnatum.*

ⁱⁱ *Maximopere erravit hoc loco Belius: cum haud in 1543., sed in 1529. Paulus Várday Solimanno Stirgonium advenienti se dederit. Vide ISTVÁNFFY 1622. p. 157–158.; ISTVÁNFFY 1685. p. 105.*

ⁱⁱⁱ *Vide ISTVÁNFFY 1685. p. 116.*

obsidione recessit.^{r.)} Anno altero adest iterum MANSFELDIUS, adortusque *Strigonium*, vallo undique, et exercitu circumdat, fossas deprimit, occultisque anfractibus arcem in dies propius adit, muros tormentis verberat, moenia quatit, ignitisque pilis iniectis, barbaros in mille anxietates coniicit, sed ecce! dum maximam spem expugnandae arcis concipit, praeter opinionem e vivis eripitur. Redit iterum MATTHIAS, continuataque obsidione, *Strigonii* deditio potitur. Describit^{s.)} haec fuse ISTVÁNFFIUS, cuius verba quum in manibus sint omnium, inserere supersedemus. Sed non diu paruit *Christianis*, quum vicissim anno circiter sexto post millesimum et sexagesimum inundantibus oram barbaris, amitteretur, mansitque post in servitute *Turcorum* annis plus quam octoginta, frustra eam recuperare conantibus *Christianis*: neque [p. 114.] rediit ad suos, nisi quum ad *Vindobonam* profligatis *Turcis*, *Germani*, et *Poloni*, tergo quasi insistentes huc pervenirent, debellatisque iisdem, et undique paene eiectis, *Strigonienses* etiam ad dedendam eam adigerent.ⁱ⁾

§. IX.

Egressis *Turcis*, *Christiani*¹⁾ non foedatam modo, sed destructam paene arcem repererunt. Magno sumtu olim erecta aedificia tuguriis viliora adparebant: muri hinc atque inde perrupti, collapsa tecta, parietes squalidi, conclavia hararum²⁾ instar, et stabulorum foetebant. Non in sacris, non profanis aedibus vestigia ulla cultus christiani videbantur. Templata, quae ad coelum ante laudibus evehebamus, iam diruta, et effractis³⁾ maximam partem politissimis lapidibus, deplorabilem structurarum ostendebant faciem. In his basilica, quae tanto auro, tantoque marmoris artificio olim superbiebat, spoliata omnibus ornamentis nil, nisi ruinas, et effracta⁴⁾ saxa, retinebat. Temperare a lachrimis [p. 115.] vix potuit, qui has ruinas conspiciens recogitavit, loca olim tam fastoso cultu sacris frequentata, libidinis *Turcicae* sacrificium iam esse; et quae olim auro argentoque rescintillabant,⁵⁾ iam fimo perspersa squalere. Et revera iustarum erat lacrymarum occasio, quae tantae irae divinae arguebat indicia. Non aliam ob rationem Deus sacra nostra barbaris permisit contaminanda, quam ut demonstraret, eadem a nobis prius barbaris vitiis contaminata. Caeterum nec moenia inventa sunt integra; quin hinc, et illinc hiarent tot obsidionibus debilitata.

§. X.

Primus post *Turcas* praefectus datus erat arci comes *Nicolaus Pálffy*; hodie iam regni palatinus, qui ut erat vir bellicosus, et florens, nihil omnino intermisit, quod ad arcem restaurandam, et communiendam facere se posse credebat. Non minus et, qui hunc

*Restauratio
arcis, et
basilicarum:*

^{r.)} Describit hanc obsidionem ISTVÁNFFIUS Lib. XXVIII. fol. 406, 411.ⁱⁱ⁾

^{s.)} Lib. XXIX. fol. 425, 430.ⁱⁱⁱ⁾

¹⁾ corr. ex *Christianis*   ²⁾ corr. ex *harrarum*   ³⁾ corr. ex *effrictis*   ⁴⁾ corr. ex *effricta*   ⁵⁾ corr. ex *restintillabant*

ⁱ⁾ *In fine huius capituli haec leguntur: „hierher ist zu setzen, die ganzer Action derselbigen Belagerung.“ Unde palam est hanc descriptionem minime esse perfectam, consummatamve. Vide etiam praefationem nostram.*

ⁱⁱ⁾ Vide ISTVÁNFFY 1685. pp. 406–411.

ⁱⁱⁱ⁾ Vide ISTVÁNFFY 1685. pp. 424–430.

sequutus [...] ¹reparandae ei studebat. Sed *Franciscus Kukulenderus* praefectus arcis tertius in ea venit tempora, quae¹ maiores vigiliis, [p. 116.] quam reparationes postulabant. Orti enim mox tumultus *Rakocziani* omnia, quae a prioribus coepta sunt, impediunt: saepius namque incursionibus factis, tumultuabantur. Anno autem sexto, post millesimum, et septingentesimum, valido exercitu, potiores *Rakoczius*, *Bercényius*, reliqui advolantes, arcem undique obsederunt. Pars enim consedit trans *Danubium*, pars citra, sub collibus viniferis versus *Dorog*, pars alibi castra metabatur. Interea silentio noctis, sensim ad arcem adpropinquabat. Mons *D. Thomae*, ut infra dicitur, subiacet arci a meridie idemque maximum obstaculum. Post hunc enim latens turba neque videri, neque tormentis poterat averruncari. Interea illi suggestus tormentarios, recta contra arcem excitaverunt, dispositisque mortariis, et machinis bellicis, pilas igneas tectis arcis iniiciebant, rati fore, ut succensa eadem praesidiarios omnibus privarent refugiis; sed et globis continue muros, atque moenia quatiebant, iamque propugnaculi, quod *Leopoldinum* adpellatur, parietem unum adeo perfregerunt, ut parum abesset, quin totum corrueret. Non minus et trans *Danubium* suggestus tormentarii habebantur, ex [p. 117.] quibus tormentis XVIII et VIII mortariis noctu diuque globi ignivomi iniiciebantur, et quoniam plurimi arcem, quod arctior paullo erat, transvolabant, tertium quoque suggestum ex ea parte, qua civitas libera, regiaque incipit, excitarunt, indeque globis ignivomis arcem sine cessatione lacescebant. Alii noctu concubia subibant arcem, et quoniam vacuum esse oppidum *Aquaticum* explorarunt, insultu facto, muros eius conscenderunt; noctisque eiusdem silentio se in oppidum iniecerunt. Nihil iam in eo erat, nisi feminarum aliqua turba, nam viri iam in arcem se receperant. Itaque mulieribus et feminis exutis *Rakocziani* domos et moenia oppiduli occuparunt, indeque tunc primum acriter in supereminetia moenia arcis saevierunt. Ibi enim fenestris laterculo cocto obstructis foramina tantum modica intercluserunt, quibus sclopiis possent in arcem iaculari. Inde quam primum quis ex praesidio caput erexit, veluti in passeris detonabant. Id non modo praesidiarios despectu prohibebat: sed etiam *Rakoczianis* opportuna fuit occasio arcem cuniculis subruendi. Iamque fabros submiserant, qui adgrederentur opus. Id processit facile, levi humo sub rupibus acceptante occultum opus, quippe multum terrae lapidibus immixtum erat; nec saxa ipsa cotesque suffossoribus obstabant. Igitur brevi tempore profunde satis subiverant, nihilque restabat, quam ut pulvis pyrius supponeretur. Sed ubi et hoc factum erat, praesidiarii partim interne, pari cuniculorum artificio hosti contraveniebant, partim externe opus eorum interturbabant. Nimirum per noctis caliginem, quum hostes conspiceri non possent, scalis nonnullos, qui vegetiores erant, demittunt, et ut hostem a sensu eorum averterent, continue hinc saxa deiectione, illinc scloporum, et tormentorum explosione ingentem strepitum cient, mistoque clamore, veluti in irrumpentes detonarent, tumultuantur. Id ubi *Rakocziani* audiverunt, adtonitis similes aures et oculos versus arcem adtollebant, nescientesque, quid esset, in diversas cogitationes rapiabantur. Interea illi per scalas feliciter ad cuniculos delapsi, vigiliis hostium

¹ corr. ex qua

¹ In capitaneatu Nicolaum Pálffy Karl Heinrich Steinsdorff sequutus est, qui a Febr. 1690. usque ad Oct. 1691. hoc munere fungebatur. Vide OROSS 2011. Vide etiam HECKENAST–MÉSZÁROS 2005. p. 392. (ubi nomen eius Steinstorff scribitur.)

interimunt, oppressisque fossoribus, pulveris, quem supposuerant, partem maximam iisdem scalis in arcem, qua descenderunt, important; reliqua abdunt, et obstruunt. Diu id latebat hostem, quum postea tardiuscule facti certiores, tumultuose in cuniculos provolant, exturbatisque nostris specum obtinent. Ex eo autem tempore, quum neque spes auxilii, et [p. 119.] suppetiarum esset, et hostis in dies magis convalesceret; praefectus missa legatione, de deditioe agere cum hoste coepit, et si se incolumem cum tota suppellectile dimitterent, dediturum se iisdem arcem promisit. Placuit petiitum hosti, itaque de eo pactus, militem caesareum intactum cum omnibus rebus dimittit, arcemque occupat, et milite imposito *Bonafousio* eandem praefecto *Gallo*, ut observaretur, commendat. Duravit ea obsidio spatio fere trimestris, quum a Iulii mensis initio, ad octavam usque Septembris protraheretur. Sed non mansit arx in manibus *Rakoczianorum* diutius, quam circiter hebdomadas duas. Nam post octiduum, statim *Guido Stahrenberg*, et *Ioannes Pálffius* cum aliquot millium exercitu huc properabant, direptoque in itinere castro *Nyergesujfalusiensi*, altero die illico arcem a meridie obsederunt, continuataque¹ quadridui circiter oppugnatione, inducias cum hostibus inierunt, et ut pari iure exirent incolumes, quemadmodum *Germanos* ante dimiserunt, cum eis pacti, arcem rursus deditioe recuperarunt. Praefecerunt ei interim *Brukenthalium*, donec *Kuklender* rediret, qui tamen non prius, quam biennio post redux, arcem, quam amiserat, occupavit. [p. 120.]

§. XI.

Kuklendero successit post *Maximilianus Schuknecht* generalis vigiliarum magister, vir cordatus, et probatae fidei. Is non minus de *Strigonio* optime est meritus, quam de *Comaromio Comes de Puchheim*. Toto enim tempore, quo ei praeest, nihil egit aliud, quam ut arcem *Christianis* tam utilem; in pristinam, seu meliorem integritatem restitueret. Successit eventus conatibus, iamque omnia, quae ad moenia, muros, et adparatus requiri possent, ea felicitate partim renovavit, partim extruxit, ut nomen meruerit perpetuae gloriae, et immortalitatis. Nihilque iam superest, quam ea, quae sub arce adhuc molitur, ut ad optatum finem perducatur; ita nullus dubitabit, quin *Strigonium* inter praecipua *Hungariae* praesidia possit referri. Generali *Schuknecht* successit colonellus *Petrus Veisz*.

§. XII.

Sed dicamus iam, quae forma arcis, quae munimenta, quaeve opportunitates, et qui situs. Hunc *ISTVÁNFFIUS* descripsit,^{t)} [p. 121.] cuius verba non repeto. Sed revera est mons editus, longior, quam latior, in ripa *Danubii*, seu potius in sinu. Undique habet deiectus, sed magis praecipites ex ea parte, qua ad *Danubium* fertur. Ex eadem etiam parte petrosior magis est. Nam etsi ubique rupe, et petra constat, miscet tamen et terram saxo, et hinc lapidem, hinc vicissim ostendit humum. Caeterum aquis scatet medicatis, tepidis nempe, et odoris nitrei, sed uberibus, et vivis. Itaque putei, quos arci praebet, pariter

Quae forma arcis Strigoniensis, quae² munimenta, quaeve opportunitates, et situs?

^{t)} Lib. XI. fol. 116.¹

¹ corr. ex *continuatque* ² add. a nobis

¹ Vide *ISTVÁNFFY* 1685. p. 116.

nonnisi fontes habent tepidos, et ingrati gustus. Ipsa arcis qualitas formam imitatur montis, et uti hic exporrigitur, ita ea quoque longe lateque fundit moenia. Ex ea parte, qua aquilonibus patet, angusta est, unoque tantum finitur propugnaculo, seu munimento rotundo, inde tamen semper latior, utrinque altis, et vastis munitur muris, et ubi passus circiter CCC processerat, ibi iam latissima, compluribus propugnaculis tenetur. Sed et heic, quae summa sunt, duo praecipua, unum inter orientem, et meridiem, alterum versus occasum porriguntur, utraque tamen in urbem, seu civitatem regiam despicunt. Eorum posterius, idemque protractius, sex angulorum, nomen gerit LEOPOLDI, quod nescio, qua praesagii, an casus magis ratione [p. 122.] eo temporis articulo corruit, quo mox et rex eius nominis LEOPOLDUS vivis excessit. Sed uti mortem LEOPOLDO sua ruina, ita sua erectione vitam CAROLO, qui idem restauravit, et perennem felicitatem portendat. Inde intra duo haec propugnacula descendit porta, situ paullo depressiore, sed munimento solido. Huius muro instructus lapis rotundus est, et in eo excisa manus, quae pollice¹ cum anulari, et auriculari complicatis, medium, et indicem sursum versus erigit, visiturque portam, et arcem intraturis a sinistriis. Eam memoriae causa, quod antistes *Strigoniensis* arci se iure iurando² abdicaverit, adservari ibidem tradunt. Eandem portam, subsequitur mox altera, tum tertia, et iterum ad fossam quarta, nam totidem muris, et portis, ex ea parte per declivia arx praecluditur. Supra tertiam leguntur haec.

I

7

CAROLO VI.

R. I. S. A. G. M. H. B. R.

PORTA MOENIAQUE ARCIS

ISTIVS ITA DECORI NOVO

RESTITVTA

MAXIMILIANO DE SCHUKNECT

GENERALI VIGILIARUM

FORTALITII HUIUS PRAEFECTO.³

2

7

[p. 123.]

Muri autem, quibus praemunitam arcem dicimus, circumveniunt eandem ab oriente in meridiem, ubique fossa intermissa, quae altissime deprimitur. Praeterea infra muros, qua ex depressa infima fossa, seu valle, altera acclivitas enascitur, visuntur iterum munimenta, quae arci sunt contra montes, seu colles viniferos proxime obiectos optimo propugnaculo. In his elaborandis nunc desudat noster praefectus, et quidem haud immerito, nam ex ea parte maxime accedendi, et oppugnandi est occasio, non modo ex valle collium viniferorum, quae millia poterit occultare, sed etiam a tergo montis, ut vocatur, *S. Thomae*. Heic enim vix ad lapidis iactum subest, et nisi vel communiatur, vel solo aequetur, uti nunc molitur generalis *Schuknectius*, magno ille fuerit obstaculo, et impedimento.

¹ corr. ex *police* ² malim *iusiurando* ³ corr. ex *praefecti*

§. XIII.

Supra arcem, et per eius declivia multae instructae¹ sunt colles, pro bellico adparatu, inde domicilia, atque capax spatium. De aedificiis sacris re[p. 124.]stat nihil, nisi sacellum, quod in latere basilicae olim marmoreae, pari, si non maiori splendore exstructum a *Thoma Bakocz* cardinali diximus. Id iusta specie pollet quadranguli, stupendoque artificio latera seu parietes undique ostentat marmoreos, cum cuprea, atque turbinata supra abside. Extra hoc sacellum, restat adhuc paries unus de navi olim basilicae, et ianua, omnia marmorea, et tam artificiosi operis, ut distineat, non satiet admiratione se intuentes. Praeterquam enim, quod politissimum marmor tota induat specie, etiam marmor illi, marmor aliud distincta forma incisum, atque impositum est, solaque marmoris huius diversitate diversae sunt, quasi pictae sanctissimorum hominum imagines. Supra ianuam diximus iam marmore diverso effigiata, templum, *Iobum*, archi-episcopum, *S. Mariam*, regem BELAM, atque arcem, quae omnia hoc ordine posita inscriptione innuuntur:

BASILICA. IOB. ARCHI EPS. SAN. MARIA. REX BELA CASTRUM.

Sub quibus iterum legas:

PORTA PATET VITAE SPONSUS VOCAT INTRO VENITE. [p. 125.]

Circa arcum absidis,² qua ianuam tegit, insculpta sunt

MENTEM ST. SANCTAM SPONTANEAM. HONOREM DEO, ET PATRIAE LIBERATIONEM.

Ex utraque ianuae parte paries dexter habet icon *Danielis*, *Zachariae*, *Isaiae*, sinister *Iobi*, *Ezechiel*, et qui tertius erutus iam est, in ianuae columna dextra sunt: *S. Petrus*, *S. Ioannes Evang.* *S. Adalbertus*, sinistra vero *S. Paulus*, *S. Matthaeus Evang.* et denique *S. Nicolaus*, singuli cum tabulis, in quibus iam plurima oblitterata legere non potuimus: praeter quam in tabula *S. Matthaei* clarius paulo adparebant verba *Christi*: *Nisi abundaverit iustitia vestra prae scribis et Phariseis, non intrabitis regnum coelorum.* Ut reliqua praetereamus, quia nihil restat, nisi rudera, complurium sacellorum, et aedium sacrarum aliarum, quas nec discernere, nec definire, quid essent, nullus mortalium potest. Sic transit gloria mundi! [p. 126.]

SECTIO IV.

DE

*Oppidis privilegiatis
huius Processus.*

I. Oppidum S. Thomae

Proxima, uti dictum est, colonia V. Capituli *Strigoniensis*, penes urbem eius nominis, quae pariter post eictos *Turcas* confluit, ex variis tum *Hungariae*, tum *Germaniae* partibus, lingua partim *Hungarica*, partim *Germanica*, *Slavonicaque*, religionis omnes *Catholicae*, cuius causa cum civitate libera regiaeque ad sacra coit. Mons erat olim, ut

¹ hic *instructae* temere iterum descriptum del. a nobis ² corr. ex *obsidis*

supra innuimus, intra arcem, et civitatem, qui *S. Thomae* nomine nuncupabatur, habebatque, praeposituram eius nominis, cum nonnullis¹ sacerdotibus canonicis. Totum autem monticulum circumfundebat oppidum, eidem praepositurae subiectum. Itaque quod [p. 127.] utrinque hinc arcem, et inde urbem proximas habet, paribus etiam fatis, cum utraque ventilabatur. *Turcorum* temporibus incolebatur a *Turcis*, et *Rascianis*, donec ab obsidionibus non exturbarentur. Sed maxime eo tempore, quo *Christiani*, et caesarei milites incursabant, in solitudinem abiit, recuperata vero arce penitus evuluit. Itaque huc etiam, uti meminimus, *Christiani Catholici* postea tantum insederunt, mox tamen *Rakoczianis* tumultibus iterum dissipati. Nam quum ab his arx obsideretur, oppidanis sparsim abire, locumque obsessoribus relinquere erat necesse. Sed pacatis postea rebus adeo rursus confluit, ut locus vix sufficiat aediculis, quamvis eas humili satis, et exiguo aedificio compingant. Nullum eis enim terrenum est, nisi quod domunculis occupatur. Nam ex una parte *Danubio*, ex altera civitate *Strigoniensi*, tertia vero terreno *Georgiensi* et civitatis *Aquaticae* interclusi vix vineolae unius alteriusve in terreno *Custosiensi* habent locum, reliqua in agro alieno mutant. Itaque pastinatione, et operis vineaticis plurimi famem repellunt quotidianam, parte tamen eius opificiis se sustentante. Alioqui ipsi etiam V. Capitulo, loci domino,² suum sub monte domicilium, [p. 128.] sui que sunt modi rem familiarem exercendi. Mola praecipuo numero est, quam thermarum eluvies in gyrum agit, quippe quae nunquam aquis deficit, nunquam glacie sufflaminatur. Est autem thermarum³ locus, seu lacus passuum plus, quam sexaginta longitudine, latus quadraginta, vel quinquaginta, ubi latissimus, aqua vitrea, et *Tatensibus* thermis haud dissimili. OLAHUSⁱ eas penes civitatem collocavit, cum diceret: *Ab arce semota est civitas, †penes quam thermae sunt autem† statim sub monte S. Thomae*, ubi et alius lacus minor priori, turbidiorque, sed paris liquoris conspicitur. Sub eodem monte visuntur etiam adhuc claustrorum duorum vestigia, quorum unum *Dominicanos*, *Augustinianos* alterum, ex monimentis discimus inhabitasse. Alioqui mons idem, quod obstaculo est arci, solo iam aequari coepit, tametsi duriter disiiciatur, rupe, qua tenetur, obstante, et resistente.

II. Oppidum Aquaticum

Vocatur aliter civitas archi-episcopalis, Hungaris *Belső-Város*, aut ab aquis *Vizi-Város*, Germanis autem *Wasser*-[p. 129.]stad. Originem nominis dedit turris fortissime olim exstructa,⁴ quae ut OLAHIⁱⁱ sunt verba, *ob custodiam aquae, Aquatica adpellabatur*.⁵ Nam quod arci ab occidente subiecta erat, et hinc radicibus montis, illinc flumine interstetit, opportunum erat, aquis hauriendis, conservandisque munimentum. Praeterea, ut idem OLAHUSⁱⁱⁱ addit, *thermae⁶ in ea⁷ tanto impetu erumpunt, ut molam circumagant*. Atque mola huius custodiendae in primis exstructam eandem turrim fuisse existimamus. Turri huic postea adstrui domos, et fieri oppidum permisit *Matthias* archipraesul, nomine ei

¹ corr. ex *nonnullis*   ² corr. ex *dominio*   ³ corr. ex *thermarum*   ⁴ corr. ex *exsturta*   ⁵ OLÁH 1735. p. 14. dicitur
⁶ corr. ex *thermae*   ⁷ in ea OLÁH 1735. l. c. om.

ⁱ Vide OLÁH 1735. p. 14.

ⁱⁱ Vide OLÁH 1735. p. 14.

ⁱⁱⁱ Vide OLÁH 1735. p. 14.

a turri imposito. Utrum et moenia idem addiderit, non habemus adfirmare, sed vero simile est, turri illi aquaticae, alias etiam turres, murosque accessisse, qui oppidum illud arcis accinxerint. Id certum est, postquam *Turcis* arx *Strigoniensis* cessit, oppidum hoc a barbaris munitum esse. Nam quod gens *Mahumedana* plebem sacraque pro suo ritu hoc in oppido habebat, et id ipsum optimo propugnaculo arcis fore existimabat, facile potuit persuaderi, ut id quanto melius communiretur. Aderat murorum strages, et diruta in urbe *Strigoniensi* aedificia, ea vero illico comportari, et ex moenibus liberae regiaeque civitatis, oppidi [p. 130.] huius moenia¹ instrui iussit. Igitur *Turcae* industria oppidum in urbem evasit, quod *Christiani* paullo ante pro vili vico habebant. Erat in eo *Turcarum*² temporibus delubrum *Turcicum*, et haud inordinata aedificiorum series. †*Qarum*³ ubi arx *Christianis* reddita est, eorundem colonis cessit. Sed diruta postea est *Rakoczianorum* temporibus, quum ab illis primum tormentis perrumperetur, deinde occuparetur paene, et non modo ab occupatoribus, sed et qui his invidebant, arcis praesidiariis, perpetua tormentorum et iaculorum commutatione, et collisione laceraretur. Invaserunt oppidum *Rakocziani* ex ea parte, qua *S. Georgio* vicinum est. Illac enim tutius subiri, et per turrim illam aquaticam, quod perrupta iam globis erat, intrari facilius poterat. Igitur, nocte obscura illuc maxime irrumpunt, conscissisque vigilibus, quorum circiter quadraginta moenia illius observabant, oppidum intrant, occupatisque aedificiis, arcem propius oppugnandi occasionem eo meliorem acquirunt.⁴ Inde insultus, inde etiam cuniculos egisse eos supra iam narravimus, inde etiam causatos, ut quam primum arx eis dederetur. Sed quoniam haud longe postea his etiam dedenda arx erat, idcirco postquam hosti[p. 131.]bus vacua erat reddita, ex pristinis paucos, plures ex advenis acquisivit incolas. Post *Turcas* enim insessa erat *Hungaris*: iis autem †post *Rakoczianis* accedentibus et dissipatis,† successerunt maximam partem *Germani*, non plane nullis *Hungaris*, atque *Slavis*. Hodie certe *Germani* reliquos superant, et quamvis pauci oppidani sunt, tamen honesta vivendi ratione paupertatem suam tuentur. Terrenum eis nullum est, sed una tantum insula pro hortulis suppetit; alioqui, nisi haec esset, oppidani ignorarent, quomodo caules, et frutices progengerentur. Adeo enim oppido territorium nullum est, ut illud etiam, quod *Danubio*, et arcis intercedit, vix oppido, seu oppidi domiciliis possit esse sufficiens. Itaque heic etiam opificiis, et operis mercenariis victitatur. Erant eis olim libertates, et privilegia, ab antistitibus collata, quae tamen deperditis litterarum monumentis evanuerunt. Possent adhuc nundinarum impetrare seu renovare privilegia, sed quid prodessent, defectu fori in quo possint celebrari nundinae? Alioqui partem oppidi haud parvam, occupat promptuarium, *das Proviant haus* nuper usibus praesidii excitatum, nec non *Collegium Iesuitarum*, quos *Georgius Szecsényi* ad [p. 132.] annum 1687. induxit; coenobium item PP. *Franciscanorum*, eodem *Szecsényio* maecenante,⁵ ante Iesuitas iam inductorum eo fine, ut precibus arma regia contra *Turcas* secundarent. Accedit domicilium, seu curia provincialis, *vármegyebáza*, ut reliqua praeteream; turris illa, in qua thermas,⁶ molamque supra laudavimus, prostat adhuc, estque angulus nunc oppidi ex ea parte, qua cum terreno *D. Georgii de viridi campo* conterminatur. Inde iuxta *Danubium* procedunt moenia, muro uno, sed vasto satis munita, aliquot

¹ corr. ex *menia*   ² corr. ex *Turcorum*   ³ lectio incerta; fortasse *quorum*   ⁴ corr. ex *acquirunt*   ⁵ corr. ex *moecenante*   ⁶ corr. ex *termas*

eorum¹ tenentibus propugnaculis. Inde et porta oppidi recluditur: a meridie est altera, versus oppidum *S. Thomae*, et ex inde murus duplex, et vastus agger oppidum arcemque multum communit. In eiusdem angulo thermae sunt adhuc, ab imo scatentes cum uberi gurgite; olim a *Turcis* turricula obtegebatur,² estque ei hucdum instructum apodyterium;³ sed quod tamen iam usibus PP. *Franciscanorum* pannum illic conficientium adplicatur. Thermae autem aliae in turri illa fortissima, quam diximus, adhuc molam urgent archipraesulis, cum singulari emolumento. Thermarum autem eadem est, quae sub monte *S. Thomae* natura et ingenium. Tepent, non fervent, faci[p. 134.]untque ad refrigerandum magis, quam ad calefaciendum corpus, aestate in primis, quia tum maxime frigent, tametsi in bruma magis caleant. *Eodem tractu*, inquit recte OLAHUS,⁴ *fere contiguo*,⁴ *iisdem*⁵ *venis aquam Danubii gelidam*⁶ *deduci*,⁷ *et thermas erumpere visu omnino mirum est*.⁸

III. *Oppidum D. Georgii de Viridi Campo*

Oppidum hoc pariter *Strigonio* coniunctum est, habetque ab occidente *Danubium* et arcem *Strigoniensem*; a meridie conterminatur finibus civitatis *Strigoniensis*, et *Marothiensibus* terminis ab oriente. Elegans oppidi terrenum prope flumen habet planitiem, deinde in colles erigitur, viteque vestitur vino haud viliori, quam quod *Strigonii* laudavimus. Unum et heic vitium, quod supra annum haud duret, et segetes crebris⁹ nebulis, non secus ac in insula *Csaloközia*, maximo cum incolarum detrimento perpetiuntur. Oppidum olim pariter ut *S. Thomas*¹⁰ praepositura, canonicis et ecclesia parochiali instructum erat, [p. 135.] quae ubi bellis *Tartaricis*, et *Cumanicis* deleta erant, novam ab archi-episcopo *Csanadino* induerunt faciem. Postea quum iterum a *Turcis* solo aequarentur, nihil, nisi famam pristinae prosperitatis retinuerunt, diu enim sine incolis deserta erant. Primi ergo et heic incolae post *Turcas* eiectos consederunt, sed dispersi sunt iterum *Rakoczianis* tumultibus, neque redierunt, nisi postquam regnum pristinae quieti restitutum est. Ita heic semper verendum, ne quod excolatur, pereat. Nimirum, cuncta in spem primi occupantis parantur. Est autem nunc oppidum frequens, et copiosum, suisque gaudens privilegiis, tametsi ne minima sciat, in quo consistat. Perierunt enim monumenta. *Hungari* tamen et heic potiores sunt, eos *Germani* sequuntur, atque *Slavi*, quippe gens utraque linguae nimium intendens *Hungaricae*. Adhaerent tamen omnes fidei, seu ecclesiae *Romano-Catholicae*, cuius causa, quum ipsi templo careant, et sacerdote, in oppidum *Strigoniense Aquaticum*, quod vix ad iactum lapidis remotum est, sacrorum causa concurrunt. Caeterum vallum heic adparet, seu agger vaste egestus, qui a flumine versus arcem [†...†]ⁱⁱ diversis suggestibus, vulgo *bastitis* colligimus. Olim enim bastitas nullas erigebant, sed aequali aggere [p. 136.] munimentum incingebant. Igitur verosimilius, aggerem hunc temporibus obsidionum¹¹ sive ab his, sive ab illis positum esse. Alioqui solum ubique sabulosum argilla mixtum, adeoque tenax, et difficulter arabile.¹²

¹ corr. ex *earum* ² malim *obtegebantur* ³ corr. ex *apoditerium* ⁴ corr. ex *antiquo* sec. OLÁH 1735. p. 14.
⁵ OLÁH 1735. l. c. *iisdemque* ⁶ pro *Danubii gelidam* OLÁH 1735. l. c. *gelidam Danubii* ⁷ OLÁH 1735. l. c. *decurrere* ⁸ *visu... est* OLÁH 1735. l. c. om. ⁹ corr. ex *crebras* ¹⁰ corr. ex *Thoma* ¹¹ corr. ex *obsidiorum*
¹² corr. ex *inabile*

ⁱ Vide OLÁH 1735. p. 14.

ⁱⁱ Sine dubio lacuna hic latet.

SECTIO V.

DE

Vicis huius Processus

1.) *Maroth* distat *S. Georgio*, seu etiam *Strigonio* milliari uno in orientem, disternaturque ab utroque interiectis montibus: pari etiam disternio rescinditur a *Strigoniensi* terreno, *Köstölcz*, et *Sz. László Pilisiensi*, quia eousque¹ porrigitur montibus, hoc in meridiem, duobus prioribus in occidentem milliari uno remotis. Proximus est eis *Dömes* in orientem hibernum, quia uno quadrante milliari dirimitur, estque in eadem ripa *Danubii*. Inter *Maroth* et *Strigonium* eminent montes primum *Csókáskö*, deinde *Fejérkö*, versus *Kesztölcz* autem *Üllökö*. Pauca, quae *Danubio* intermittuntur, planicie sunt, hinc pingui, illinc sterili, et sabulosa. Pagus [p. 137.] autem radicibus montis accedit, incoliturque ab *Hungaris*, *Slavis* mistis, mixtae etiam ex omnibus tribus religione, omnibus tamen praepositus est plebanus *Dömösiensis*. Atque hic pagus est antiquissimorum unus, qui tempestatibus *Turcicis* incolas retinuit, multosque saepe alios refugientes ad se hospitio recepit, militesque ducis *Lotharingiae* per has angustias actos datis iumentis aluit. Imperant ei PP. *Paulini Pestienses*. Intersunt *Germani* quoque.

2.) *Dömös*, incolis ex externa facie, priori suppar, minori² tamen terreno, agris nullis, nisi quos per radices montis, maiori labore, quam fructu exstirparint. Paucissima enim in plano poterunt segetibus conseri. Olim retractius a flumine stabat pagus, in acclivi pede montis, circa claustrum, quod ab ALMO, GEYSAE II. filio, parente BELAE II. seu caeci, cum templo nobilissimo conditum, et praepositura *S. Margarethae* instructum accepimus: de quo auctor *Topographiae*:³ *Rudera*, inquit, *etiamnum spectabilia argumento sunt, eandem regia prorsus magnificentia, quondam ab Almo duce, Belae³ caeci regis parente non tam scilicet ad honestatem, quam ad luxum, deliciasque⁴ tum praepositi, tum canonicorum, qui duodecim numero, in illo degebant, exstructam⁵ esse.*⁶ [p. 138.] Hodie antistes *Nitriensis* e comitibus *Erdödi*, loci dominus templum elegans, et sumtuosum in ruderibus condidit *Divoque Stephano* consecravit. Praeter illud nihil est heic, quod observes, nisi montem quemdam *Arpáshegy*, in quo⁷ etiam rudera arcis adparent. Caeteroqui terrenum loci ab oriente *Danubio*, et *Vissegrado*, quod ad quadrantem distat milliari, a reliquis partibus *Marothiensi* coarctatur. Et quoniam ex agro nequeunt, vivunt miseri agricolae lignorum ope *Danubii* mercatione, alias haud subsistere illic valituri.

3.) *Kesztölcz* V. Capituli *Strigoniensis* pagus duobus fere milliariibus^{a)} dissitus a priori in occasum, uno tamen milliari propius *Strigonio* ad meridiem, humiliori iam heic

a.) [Unum tantum esset, nisi montibus interiectis duplicaretur.]ⁱⁱ

¹ corr. ex *eosque* ² corr. ex *minoti* ³ corr. ex *Bela* sec. BONBARDI 1718. p. 87. ⁴ corr. ex *delitiasque* ⁵ corr. ex *exstructum* sec. BONBARDI 1718. l. c. ⁶ BONBARDI 1718. l. c. *fuisse* ⁷ corr. ex *inquo*

ⁱ Vide BONBARDI 1718. p. 87.

ⁱⁱ *Notae quidem, quae hic sequuntur, a notis Belianis valde discrepant; quam ob rem eas non a Belio, sed a comitatensibus in manuscripto sibi ad revisionem misso (et a nobis in praefatione littera b notato) in marginibus, aut in paginis infimis appositas esse vero simile est; quae notae demum a copista archiepiscopali, quasi notae ordinariae essent, in exemplari suo denotatae sunt. Quae singulae a nobis uncis [ ] inclusae sunt, ut a notis Belianis discriminarentur.*

terreno, illic montoso, et aspero interiacente. Interest etiam monticulus, qui eundem separat, a pago *Csiv* in septemtrionem, sed dimidio tamen milliaris intervallo, pariter et a *Dorogo* rescinditur in orientem, ab ipso autem oriente sunt ei vicini fines *Comitatus Pilisiensis*, cuius nominis mons altissimus in terrenum eius plane despicit, idemque nimis coarctat. Ex ea parte aliqua [p. 139.] modica eidem est vallicula planitie interiacente, ex qua nonnihil colligit foeniseccii, reliqua sunt ardua, albus sabulo, et parvi fructus. Neque enim tritico prodest, et vitem aegre tolerat, cuius partem aliquam posuerunt pauperculi. Itaque pagus est pauper, incolis egenis *Hungaris* et *Slavis* mistis. Hoc annoⁱ in primis adflixit eos pecoris maioris casus: quippe nescio quae lues pestifera maximam eorum partem exstinxit iam et peremit. Foventur autem indulgentia eiusdem V. Capituli, cui et tempelli in acceptis ferre debet exstructionem.

4.) *Huta*, seu *Vitriaria* PP. *Paulinorum Pestiensium* est inter *Kosztölcz*, et pagos *Maroth*, et *Dömös* in profunda valle praedii *Sz. Lélek*, in quo olim amplissimum claustrum, et templum, ex ruinis et ruderibus colligere est. Vitrum viride politum sane, et clarum paratur, sed nullum candidum, materia deficiente. Alioqui his in locis montosis, et asperis crebri sunt fontes gelidi, et potabiles, qui rivulos diversas in partes eructant, transmittantque, cancrorum minutiorum fertiles.

5.) *Csiv*, nova *Slavorum* colonia V. Capituli *Strigoniensis*, quae ante annos XXX.ⁱⁱ [p. 140.] ex diversis partibus *Hungariae Superioris* confluit: desolata tamen est incolis hinc, atque inde dispersis, qui unum, alterumve annum emanserunt, sensimque, et aegre coiverunt iterum. Alioqui *Catholicae* et hi religionis, quibus templo, et sacerdote a domino provisum. Terra et heic sabulosa, et nonnisi ferax siliginis, pauca tamen poterant inarari, ob multas silvas et montes. Nam uti a *Kosztölcz* monte ipsum disternatum diximus, ita et qua finibus *Comitatus Pilisiensis* accedit, ibidemque ab oriente habet pagum *Szánto*, et a meridie *Csaba* conterminos, tantundem, ut *Kosztölcz* dissitos undique meris montibus terminorum arbitris. Silvulae etiam intersunt, qua praedio *Jászfalu* pariter in illum comitatum pertinente ad iactum tormenti pagus noster distinguitur,¹ unica illa particula aperta, atque depressa, planaue, quae versus *Dorog*, uno dissitum milliari *Germanico* vergunt. Nullae heic aquae insigniores, rivi nulli, sed puteis tantum utuntur. Caeteroqui adnituntur pauperculi, qualicunque industria resarcire, quo loci defectu carent. Ad operas enim vineaticas, et messorias excurrunt pauperculi, indeque adlata stipe seu mercede iuvant domesticas angustias.

6.) *Uny* distat a priori milliari *Germanico* in meridiem, dirimiturque ab eo interiacente praedio *Jászfalu*, meris tumu[p. 141.]lis, sabulosis, et sterilibus; meliora sunt, quae versus *Tinnye*^{b.)} *Comitatus Pilisiensis*, et praedium *Kirva*^{c.)} eiusdem procurrunt versus meridiem, quia iam pulla, et pingua; paris etiam qualitatis in occidentem versus *Dagh*,^{d.)} tametsi omnia tumulosa, crebris valliculis interstincta. Neque heic aquae fluviatiles, sed sunt

b.) [Uno quadrante milliaris]

c.) [*Kirva* ad iactum tormenti dirimitur.]

d.) [Paullulo dissitius, quam *Kirva*.]

¹ corr. ex *distinvitur*

ⁱ *Scilicet in 1731. Vide etiam descriptionem manuscripti a in praefatione nostra in p. 492., aut in p. 498.*

ⁱⁱ *Scilicet anno 1701. Vide notam priorem.*

tantum putei liquoris nitrosi, et insipidi, pecoribusque, quam hominibus potabiliores. Incolae sunt *Hungari Calviniani*,^{e.)} intermistis¹ etiam *Catholicis*, quemadmodum etiam domini eorum, *Miskeii* loco habitantes, religioni *Catholicae* adhaereant, nec *Frühweisio*, cui etiam sua haec pars est, alia sacra profitente. Post *Turcarum* his ex oris eiectionem² imposuit vinicolas *Georgius Ölbei*, loci olim dominus, et *Miskeiorum* avus, sive proavus, vir dum viveret bellicosus, quippe centurio. Sed dilapsi sunt iterum variis temporum iniuriis, dum vicissim congregarentur.

7.) *Dagh* est exiguum praediolum inter *Úny*, et praedia *Kirva*, *Babaly*, atque [p. 142.] *Kis-Csiv*, atque ob nimiam exilitatem incolae coloni occupaverunt *Kis-Csiv* acceptaque potestate a V. Capitulo *Strigoniensi Dagb*, et *Kis-Csiv* praedia duo in unius pagi terrenum coniunxerunt, neque tamen proficere poterant, quin misere sortem agrestem tueantur. Est autem *Kis-Csiv* vicinum^{f.)} plane vico *Uny* in occasum, ex ea parte recedit ab eo pari intervallo *Sarisáp*, et in septemtrionem *Sólnok*, et praedium *Leányvár Barinyaii*, omnia prope.^{g.)} Itaque exigua coloniola est, *Slavorum* variis ex partibus deductorum solo et haec tumultoso partim sabuloso partim tenaci, partim pullo; silvis nullis, nullis etiam aquis salubribus. Neque pecori potestas aquandi est, nisi in lacuna quadam, quam imbres tenent, alioqui sicco coelo exarescit; paret autem eidem V. Capitulo.

8.) *Sárisáp* priori paulo melior, incolis pariter *Slavis* ante annos XXX.ⁱ⁾ indulgentia L. B. *Melchioris Sandor* huc deductis, religionis *Catholicae*, administratur per parochum *Csolnokiensem*. Solum et haec pullum est, sed exile, quippe proxime ab oriente *Dagh*,^{h.)} meridie *Babály* prae[p. 143.]diis, pagis autem *Csolnok*, et *Tokod* a septemtrione incingitur. Alioqui pagus loco insistit pulchro, aquis irriguo, crebris et haec tumulis terreis et fertilibus circumstantibus. Dominatur ei hodie L. B. *Michael Sandor*.

9.) *Epöly* distat a *Sárisáp* milliari dimidio in occidentem, habetque vicinum ab occasu *Bajna*,^{i.)} a quo eum mons elegans interpositus dirimit. A septemtrione pariter collibus saxeis, et terreis a *Saáp* disterminatur; neque dispar ei terrenum est a meridie, qua fines habet et in illis praedium *Benczevár Comitatus Comaromiensis*. Solum enim ubique collinum, et valliculis amoenis, sed tenacibus distinctum est. Etsi namque pullum videtur, et pingue, tamen adeo tenax, et durum, praesertim quando anni tempestas sicca est, ut difficulter perfringatur. Nam quod haec rivis rarioribus, neque crebris scatebris ora rigatur, idcirco, nisi eam imbres foveant, adeo indurescit, ut quavis argilla sicca tenacius agriculturae resistat. Alioqui tritico haud inimica, fert omnia semina quidem, sed maxime siliginem. Vitem ponunt in monte *Bajnensi*. *Slavi* sunt maximam partem, paucis intermixtis *Hungaris*. Quamvis olim ante annos circiter XXXIII.ⁱⁱ⁾ utraque haec

e.) [Permittitur eis pro sacris suo ritu peragendis ludimagister.]

f.) [Ad ¼ mill.]

g.) [Pari interstitio, uti *Uny*.]

h.) [*Dagh*, et *Csolnok* ad iactum tormenti propius est *Babaly*, tametsi paulo dissitius *Tokod* hoc anno pecora perierunt.]

i.) [Distat uno quadrante milliari pariter et *Sáp Benczevár*³ paulo dissitius.]

¹ corr. ex *intermissis*   ² corr. ex *electionem*   ³ corr. ex *Bonczevár*

ⁱ⁾ Scilicet anno 1701. Vide notam nostram i. in p. 554.

ⁱⁱ⁾ Scilicet anno circiter 1698. Vide notam nostram i. in p. 554.

natio locum insedit: tamen quod Hun[p. 144.]gari *Helveticae* confessioni addicti essent, emigraverunt, solis *Catholicis* relictis, sic volente V. Capitulo *Strigoniensi*, vici domino.¹

10.) *Bajna*^{k.)} populosa possessio L. B. *Michaelis Sandor*, cui et domicilium ibidem est, cum oppurtuno villicationis modo; olim et castellum erat, quod tempestatibus *Turcicis* una cum pago in ruinas abiit. Rediit post in sortem suam, insessusque est circa initia seculi decimi sexti, quando *Stephanus Török* ab *Enying* oras istas, aut vicinas istis tenuit, et deductis coloniis excoluit. Sed deinceps cum alias, tum in primis motibus *Rakoczianis* rursus desolatus est. Praecipue, quum castrum *Nyergesujfalusiense* oppugnaretur, *Rasciani* excursionibus factis miseros *Bajnenses* flammis domibus iniectis omni exuunt supellectile, et nudatos in varias partes dissiparunt. Mansit ergo desolatus circiter per triennium, dum vicissim restauraretur. Incolitur ab *Hungaris*, *Slavis* mixtis, religionis *Catholicae*, cuius causa sacerdos quoque eis est, templumque sumtibus domini² eleganter restauratum. Amoenum heic est eiusdem domini diverticulum, et crebrae venationes, silvis omnia, et amoenis [p. 145.] montium saltibus distinguentibus. Sed quod terra argillosa est et sterilis, agricolatio magno labore, maioribus saepe expensis constat, quam fructu. Caeteroqui est plane in sinu, seu finibus *Comitatus Comaromiensis*, tametsi terrenum heic etiam praedia interiacentia a *Gyermel*, *Csima*, *Saras*, ac *Iast*, et vico *Héreg*, *Pusztá Maróth* autem a *Labatlan* dissepant:^{1.)} ex ea itaque parte arcte terra *Bajnensis* contrahitur, merisque montibus constat.^{m.)} Neque procul distat a nostro comitatu a septemtrione *Nagy Sáp*, et ab oriente *Epöly*, uti dictum est, quorum uterque quadrante distat milliariis, terramque partim collinam, partim dumetosam intermittit, et parvi usus.

11.) *Nagysáp* eiusdem baronis pagus in vicinia^{n.)} prioris ad septemtrionem pari terreno, sed situ magis depresso inter colles, et tumulos terrosos et dumetosos. Neque alia terrae qualitas est, quae [p. 146.] versus *Epöly*, *Babály*, *Ó-Sáp*, et *Sz.-Kereszt* procedunt ad orientem, et aquilonem^{o.)} uti etiam quae versus *Maróth* in occasum. Omnia enim collina sunt, montosa, et argillosa. Incolitur pagus ab *Hungaris*, *Helveticae* addictis confessioni, qui eodem fere tempore, quo *Bajnenses*, locum insederunt. Praeter molestum modum agricolandi, dant etiam operam vineolis, quas edito in septemtrionem colle, seu potius declivitate posuerunt. Caeterum *Rakoczianis* tempestatibus parem cum *Bajnensibus* fortunam a *Thracibus* oram vastantibus experti sunt.

k.) Auctor *Topographiae*, et qui hunc sequitur, *Ungariae cum suis regibus compendio datae* vocat *Balna*, errore quo, nescio.ⁱ *Bajna* enim dicendum erat. Alioqui oppidum fuisse olim nobilissimae familiae *Both*, ex eodem auctore *Topog.* discimus.ⁱⁱ

l.) [*Gyermel*, *Iast*, *Hereg*, et *Labatlan* sunt vici *Comaromienses*, hic ab occasu, ille a meridie, iste inter utramque versus occasum, uti etiam *Iast* praedium, quibus tamen et pago nostro interiacent praedia *Csima*, *Saros*, *Nagy Maróth*.]

m.) [Praecipuus est *Úrhegy*, quippe qui eleganter editus, et vite tectus versus *Gyermel*, *Kablas* dumetosus, ultra *Csima*, *Nyulas*, *Som* a corni fertilitate, in praedio *Saras*, *Bisomlo*, et versus *Hereg*, *Szenék*, cuius dimidium huc pertinet *Borostyanoskö*, distinguit terrenum *Bajnense* a *Nagy Maróth*.]

n.) [Quadrante milliariis.]

o.) [Ad aquilonem sunt *Ó-Sáp*, et *Sz.-Kereszt*, ad orientem *Bábál*, sed etiam ad aquilonem recedit *Bajot* dimidio milliari.]

¹ corr. ex *dominio*   ² corr. ex *dominii*

ⁱ Vide BONBARDI 1718. p. 87.; TURÓCZI 1729. p. 119.

ⁱⁱ Vide BONBARDI 1718. eodem loco.

12.) *Bajot* redit ad ditionem archi-episcopi *Strigoniensis*, fuitque pariter una cum castro *Nyergesujfalusiensi* desolatus, nec insessus prius, quam ante annos viginti.ⁱ Antea totus *Hungaris* excultus erat, paucis *Slavis*, sed postquam, uti dictum est, in ruinas abiit, indeptus est incolas *Slavos* plures, quam *Hungaros*, religionis tamen omnes *Catholicae*. Quare templum quoque restaurarunt in edito colle, qui medius in pago est, depressa valle posito. Et quoniam terrenum loci montosum erat, atque silvestre, et paucae agriculture, idcirco manus silvis exstirpandis erat admovenda. Quare magna, et laudabili industria e[p. 147.]mundarunt¹ haud exilem partem, quamvis adhuc multa restent. Illuc semen inserunt, et vineas, utrumque magno labore, utinam et pari fructu. Definiunt autem terrenum pagi ab oriente vicus *Mogyoros*,^{p)} a septemtrione *Nyergesujfalu*, *Labatlan* ab occidente, et versus meridiem *Pusztá Maroth*^{q)} et *Pély* ditionis eiusdem archi-episcopi *Strigoniensis*. Caeteroquin ob angustias terreni lignationis mercatione sublevantur.

13.) *Söttő* nova *Germanorum* colonia eiusdem antistitis in ripa *Danubii*, ubi comitatus noster finitur. Nam illic iam vico *Neszmély*^{r)} *Comaromiensi*, in occidentem, ad meridiem praedio *Biko Gyulaiano*, et *Labatlano* adfinis est, nihilque habet vicinum in comitatu hoc suo, nisi *Piszke*, et *Danubium*, quo a *Mocsensi* terreno rescinditur. Est quidem intra *Labatlan* et *Biko*, praedium quoddam *Vadas* nomine, in quo² archi-episcopi marmoreae latumiae sunt, sed id monti magis, quam pago idoneum est, neque habet vestigium humani cultus, [p. 148.] nisi quod pars montis *Gerecsen* in eodem eminent, et marmor, uti diximus, excindendo praebet occasionem. Ipsum etiam terrenum ex ea parte montosum est, et parvi usus, neque reliqua planiora sunt, quae ad *Söttő* pagum accedunt, quin meris et haec exstirpationibus excolantur. Nimirum quoniam longa aetate desolata erant, dumetis et silvis obsoleverunt. Quas ubi locum incolae occupaverunt, exstirpare debuerant, alioqui vivere et agricolari haud valituri. Venerunt autem incolae *Hungari Germanis* mixti, quatuor circiter annis ante motus *Rakoczi*anorum, quibus ortis pagus iterum incolis dispersis in solitudinem abiit, nec restauratus est ante, quam ubi regnum iam quieti redditum est. Ex eo tempore tamen profecit pulchre incolis, et terris arabilibus, vineisque, et quamvis incolae ipsi tot laboribus, difficultatibusque exinaniti nondum potuerunt convalescere, nam complures adhuc egeni sunt, et qui nidulari tantum occipiunt, tamen qualicunque tolerabili sorte tuentur loci atque domini³ auctoritatem. *Catholicae* addicti religioni sunt, temploque gaudent, et plebano pietatis gratia. Caeterum praeterfluit pagum rivulus, quem mons *Gerecseny* in *Danubium* demittit. Eum *Kiskutnak* adpellant, adfirmantque oculorum, si eodem abluantur, dolorem, [p. 149.] seu lippitudinem curari. Alioqui molae etiam haud incommodas praebet undas.

14.) *Nyergesujfalu* pagus eiusdem domini, in eademque *Danubii* ripa, uno milliari inferius a priori in orientem aestivum. Nomen gerit ab ephippippo equi illius candidi, quem *Hungari* SVATOPLUGO pro regione hac dedisse antiquo dicuntur proverbio. Illud autem ephippippium heic iniectum flumini fabulantur incolae. Quidquid autem eius sit,

^{p)} [*Mogyoros*, et *Sz.-Kereszt*, nec non *Nyergesujfalu* distant ad quadrantem milliariis.]

^{q)} [Longius⁴ est paullo *Labatlan*, *Pusztá Maroth* autem ad quadrantem milliariis.]

^{r)} [Distat *Neszmély* a *Söttő* $\frac{3}{4}$ milliariis.]

¹ corr. ex *eemundarunt*   ² corr. ex *inquo*   ³ corr. ex *dominii*   ⁴ corr. ex *longus*

ⁱ Hoc est, in 1711. Vide notam nostram i. in p. 554.

locus est hilaris, et laeti adspectus. Olim arcem heic fuisse ex ruderibus colligimus. Nam supra pagum ducentis plus minus passibus eminent petra supra flumen, terreo tecta tumulo, tantae amplitudinis, quantam arcis postulabat aedificium. Quale illud fuerit, et cuius expensis exstructum sit, difficile est narrare. Motibus Rakocziianis *Hungari* Strigonio adpropinquandi occasionem quaesitum, instruxerunt colli huic, seu ruderibus castrum, longum plus minus passus CL. latum nunc XL. nunc plures. Nimirum in edito tumulo, et flumini supereminenti impresserunt fossas altas satis egresseruntque aggeres adstructis suggestibus, quibus tormenta imponderent. Annus erat millesimus septingentesimus sextus, mensis Iunius, quo opus hoc adgressi erant, et ubi ca[p. 150.]strum perfecerunt, adiunxerunt propugnaculum passus circiter octuaginta remotius in orientem, quo magis praemunirentur. Huius tutela, et castrum praesidio †praefecerunt, ut diutius *Strigonium* obsidere et occupare valerent. Quam primum autem arcis illius potiti sunt, illico miles caesareus, duce *Guidone Stabrenberg*, et comite *Ioanne Pálffy*, cum valido adest exercitu, *Strigonium* recuperaturus. Non potuit autem descendere, quin prope castrum *Ujfalusiense* deberet iter facere. Id ubi fecit, adeo a milite praesidii, seu castrum huius *Nyergesujfalusiensis* lacessitus est, ut quamvis transire tantum *Strigonium*, non obsidere castrum hoc constituerit, tamen quod huius instigationibus irritabatur, maluit subsistere, viriumque facere periculum, quam transire cum suorum detrimento. Itaque castris circa radices et vineas montis positus, suggestus tormentarios contra castrum, in eminentibus a meridie tumulis excitavit, collocatisque tormentis, castrum uno alterove die continue verberavit. Id vero quum¹ profecisse haud exiguo cum fructu animadvertit, die quarto insultus facit, proventusque ex omni parte, praecipue a *Danubio*, atque pago, castrum occupat, et sine iactura suorum, *Hungaros* omnes opprimit, concidit, atque delet, vix uno alterove flumen transversum nando traicien[p. 151.]te^{s.)} reliquos cepit, et quoniam foedifragos caesaris augusti nonnullos in his comperit, *Gallos* in primis laqueo tollit e medio. Erat *Hungarorum* praefectus *la Moth*, qui etiam hac funesta castrum perditione manus militis caesarei incidit. Is vero, uti erat vir castrorum faciendorum peritissimus, multa in aggeribus et fossis comperit *Romana*, et antiqua numismata, lapides item et saxa nobilia. Alioqui pagus tum passim dispersus est, partim ob *Rakocziianorum* incursiones, partim quod non passus est praefectus *Strigoniensis* diutius eos manere, ne transfugis darent occasionem; nam paullo ante plus quam CC. pedites *Hungari Strigonienses* in hoc pago ad *Hungaros* transierunt. Igitur pagus non prius restaurari, et incolae a suis coepit, quam pacatis regni rebus. Ex eo tempore *Hungari* mixti *Germanis* vicum haud mediocriter locupletarunt. *Catholicae* et hi religionis sunt, quorum causa templum, et

turrIs

VIVente aVgVsto CarDInaLI
De saXonIa arChIepIsCopo
strIgonIensI VngarIæ perze-

^{s.)} [Perierunt eo casu [...] maximam partem agrestes, quos *Rakocziiani* ad castrum communiendum coegerunt.]

¹ corr. ex *suum*

ⁱ *Hic spatium unius verbi a copista relictum.*

Loso regente georgIo paLVsCa,
 et personantI trVszgrVber pa-
 tre Ioanne parcho (e toto)
 faCta fVIIt.

[p. 152.]

Plana sunt, quae adiacent *Danubio*, sed quae recedunt, eriguntur in colles partim, partim montes, praesertim quae cum *Labatlan*, et *Bajot* vicis affinia sunt, exasperantur, reliquis versus *Mogyoros*, et *Táth* collinis et depressis.^{t)} Quod reliquum, publici etiam *tabellarii* hoc loco fuit mutatio, neque deest *diversorium* pro peregrinis.

15.) *Mogyorós* exilis pagellus *Virginum Budensium* in profunda valle montibus undique cinctus acclivibus, quorum unus disternat pagum a *Nyergesujfalu* a septemtrione, alter a *Bajot* ab occasu, *Pélly*, et *Sáp* a meridie, tertius a praedio earundem *Virginum*, seu ad Seminarium *Divi Stephani* pertinente ab oriente, omnia pari fere intervallo $\frac{1}{4}$ mill., tametsi, quae versus *Táth* pergunt, intermissa valle aperiantur, et in planiciem exeant. Igitur cuncta heic per ardua, et aspera acclivitatibus coluntur, neque ideo proficiunt, ut vici possint tueri honestatem. Misella enim colonia est, *Slavis* ante annos circiter XXII.ⁱ huc deductis religionis *Catholicae*.

16.) *Táth* priori multo populosior, adeoque ob angustias terreni pariter miser. Insidet ripae *Danubii* inter *Nyergesuj*[p. 153.]*falu* et *Strigonium*^{u)} estque ei vicinus a meridie pagus *Tokod*. Itaque arcto nimium territorio est, quamvis plano, et fertili in via *Budensi*, qua *Viennam* itur. Insuper¹ eam *Hungari* et *Germani* ante annos XII.ⁱⁱ quorum tamen posteriores numero iam prioribus antecellunt. Sed vero quod multi sunt, agro arabili destituuntur. Alioqui religioni student *Catholicae*, temploque gaudent, sed sacrorum gratia ad *Dorogienses* excurrunt: parent autem seminario Tyrnaviensi *Stephanitarum*.

17.) *Tokod* eiusdem seminarii possessio, priori vicina in meridiem ad iactum tormenti, pulchra intermissa planicie, tantum penes *Tokod* erecta, et tumulosa. Ex ea enim parte, qua *Tath* ei obiectum est, habet ex utraque tumulos, seu colles, castro olim, et aggeribus *Turcorum* insignitos, anno enim octogesimo et quinto,ⁱⁱⁱ quo *Ujvarinum* a *Caprara* obsidebatur, adscendit *Buda* barbarus cum valida manu hanc in oram, occupatisque his tumulis, et aggeribus munitis castra inter eos est metatus. Descendit autem a *Tokod* rivulus exiguus, sed ubi in planiciem infra illos tumulos effusus est, adeo palustris, [p. 154.] et lacunosus, ut traici paene nequiret. Ex eius parte inferiori, quum idem *Turca* castra, uti dictum est, metaretur, et tumulos illos castris ad instar teneret, *Häuszlerus* partem superiorem occupavit, positisque a tergo insidiis, *Turcam* post se trans rivum eundem allicuit. Transpositum autem *Turcam* circumvenerunt illico insidiae, quae iunctae cum exercitu reliquo, tantopere in eum desaevierunt, ut is repressus, quum redire per lacunas illas

^{t)} [Omnes hi loci pari fere intervallo distant ab *Ujfalú*, *Labatlan* in occidentem, *Bajot* in meridiem, *Mogyoros*, et *Tath* in orientem.]

^{u)} [*Strigonium* a *Nyergesujfalu* uno distat milliari *Hungarico*, *Germanicis* duobus, in medio eorum est *Tath*.]

¹ corr. ex *insiderunt*

ⁱ Scilicet circiter in 1709. Vide notam nostram i. in p. 554.

ⁱⁱ Scilicet anno circiter 1719. Vide notam nostram i. in p. 554.

ⁱⁱⁱ In anno scilicet 1685.

non posset, ad incitas redigeretur. Eodem die, quo hic caesus est, *Ujvarinum* etiam recuperatum accepimus. Alioqui ipse pagus est in sinu collium ex planitie adsurgentium, ex quibus ei unus supereminet, quem *Hegyeskő* nominant, ex ea parte, qua praediis^{v.)} *Sarisáp*, et *Ebszöny* vicini sunt in occidentem, et meridiem, sed et a meridie est ei adfinis *Csolnok*, pari collium interstitio,¹ tametsi sint dissitiora *Dorog*, et *Strigonium* in orientem, ex eademque parte solum optime arabile, nam reliqua collina sunt, et ob rivum uliginosa. Caeterum incolae et heic *Catholici* ad eosdem *Dorogienses* sacrorum causa excursant.

18.) *Csolnok* relinquat *Tokodum* in septemtrionem, abique trans mon[p. 155.]tem, et occupat iterum vallem, seu declivia eiusdem vallis pulchre inter iuga depressae. Nam undique circa eam eminent petrosi^{x.)} et terrei colles, ferarum frequentes, et venationi² domini opportuna. Erat autem dominus loci usque huc Spectabilis *Draskovicius*, vir florens, et Tabulae Iudiciorum³ Regiae hoc tempore director: qui pagum indeptus,^{y.)} quum a paucis *Hungaris* incoletur, induxit *Slavos*, et *Germanos*, pagumque sic locupletavit, ut quum ante una alterave aedicula viseretur per declivia, iam plures sint, quam quibus terrenum sufficiat. Inter eas loco edito eminent domicilium ab eodem domino excitatum, pro sua, dum sive heic esset, sive diverteret, mansione. Inde haud procul horti, et vineae proximae in meridiem, vini fortis, et generosi, tum amoena villicatio, ut reliquas loci laetitia praeteream. Etsi namque vallis remota, et undique montibus, ut dictum est, incincta, silentio magis, et solitudini arridet, pulchre tamen oblectat herum, quum a publicis negotiis, velut in portum se huc recipientem, nunc viridibus vinearum hortorumque, nunc venatione occupat. Is autem nunc est *Ladislaus Barinyai*, *Draskovicii* gener, et regii [p. 156.] fisci advocatus. Caeterum neque *Strigonium* longe abest, quum unico tantum milliari recedat, in orientem aestivum; propius est ex eadem parte *Dorogh*, locus, seu statio tabellarii publici.^{z.)}

19.) *Dorogh* enim interiacet inter *Csolnok*, et *Strigonium* in regia via, qua *Buda Viennam* itur, habetque hinc, vicinum *Tokod*, illinc *Kösztolcz*, et *Csiv*, cum quibus terrenum iungit. Est autem ex ditione V. Capituli *Strigoniensis*, cuius indulgentia, et insessus est *Germanis* ante annos XII.¹ et hucusque sacerdote, temploque, et aliis beneficiis fovetur. Pauper enim est, et quemadmodum vario, et peregrino *Germanorum* confluxu excoli coepit, ita nondum potuit convalescere, incolis orae⁴ insuetis et egenis. Alioquin aedificulae satis sunt frequentes, et copiosae, interque eas domus capax tabellarii, neque diversorio deficiente. [p. 157.]

v.) [Distant vix dissitius, quam *Tath*.]

x.) [Petrosus est praecipuus *Geche*,⁵ et *Magoshegy*.]

y.) [A Monialibus *Budensibus*.]

z.) [Praeter *Dorogh*, atque *Tokod* circumstant *Csolnokum* ab oriente, *Jászfalu* et *Leányvár*, deserta, a meridie *Kis-Csiv*, et *Dagh*, ab occasu *Sarisáp*, et *Ebszöny*. *Leányvár* spectat ad Moniales *Budenses*, a quibus et nomen accepit, nam olim *Ulmodvar* nominabatur. *Jászfalu* autem est in Comitatu *Pilisiensi*.]

¹ corr. ex *intersticio*   ² corr. ex *venationis*   ³ corr. ex *Iuditorum*   ⁴ corr. ex *ore*   ⁵ corr. ex *Géche*

ⁱ Scilicet in 1719. Vide notam nostram i. in p. 554.

MEMBRUM II.

De

Processu citeriori, seu Párkanyensi

SECTIO I.

DE

*Situ, atque natura huius
processus.*

Vocatur hic processus citerior, seu *Párkányensis*, a situ loci, quod citra flumen *Danubii* est, et ad circulum cis-*Danubianum* refertur. Longus duo milliaria est, latus totidem, ubi latissimus; alioqui latitudine unum aegre milliare excedit. Aperta sunt omnia, plana non magis, quam tumulosa, quippe crebris intercedentibus colliculis elevata. Inter reliquos maximus est, qui medio processu erigitur, et inter *Musla*, *Gyarmath*, et *Köbölkut* in eximium montem adsurgit. Solum, qua planius, sabulosum, tenax, qua erectius, silvae nullae, aut modicae finibus provinciulae *Comaromiensis* [p. 158.] inumbrabantur. Neque fluvii ei sunt, nisi lacunae, quae a *Kürt* vico *Comaromiensi* interstagnantes,¹ medium processum rigant, et in *Granum* incidunt, oram nostram a *Hontensi* dividentem. Vinum gignitur non nisi locis erectis, idemque passim nobile, sed frumenti maiore² industria opus est. Incolae *Hungari Catholici*, paucis intermistis, qui *Helveticam* profitentur confessionem, paucissimis, qui *Augustanam*. Egeni tamen omnes, quippe destituti modo ditescendi, ob solum tenax et exile, quippe quod in plures vicos dispescitur.

SECTIO II.

DE

*Castellis, seu domiciliis
nobilioribus.*

§.I.

Erant olim processu hoc castra complura, et celebria. Ea inter antiquissimum, et tota non processus istius tantum, sed *Hungariae* universae ora maximum fuit castrum *Bényense*; ei proximum si [p. 159.] tu, atque celebritate *Keméndiense*; et tertio *Parkanyense*, non id modo, quod tot bellis, et obsidionibus barbarorum innotuit, et praecipue *Párkány* vocatur, sed etiam quod vel huius gratia, vel ob arcem *Strigoniensem*, contra urbem eius nominis, paullo superius, quam oppidum *Párkány* est, vastissimis aggeribus adhuc incingitur, et amplissima castra olim interclusisse arguit. Describemus singula inferius suo loco.

---

¹ corr. ex *intestagnantes*   ² corr. ex *maior*

§. II.

Castellum BÁTORKESZIENSE

Elegans, et diverticulo comitum haud indignum domicilium est, loco erecto, supra vicum *Bátorkeszi*, sed fabrica vetustiore iam modum redolente. Condidit illud comes *Alexander Karoli*, non diu quidem, sed pro ingenio suo, rei villicae et familiari magis, quam splendori accommodum. In crucis formam porrigitur fabrica, in medio utrinque gradus, et capax tenet palatium, reliqua ex utraque parte in cubicula abeunt, et conclavia complura. Iis adiungitur hortus in occasum, et orientem area, quae omnia muro incinguntur. [p. 160.]

§. III.

Castellum KARVENSE

Domicilium et hoc est supra vicum eius nominis in ripa amnis *Danubii*, aedificio non tam amplo, alto, et spatioso, quam compendioso, et conclavibus tota hac ora nobilissimis. Una est tantum contignatione, sed utrinque conclavia distincta ita, ut ante et post principis cuiusvis diverticulo, seu mansioni sufficiunt. Omnia enim aulaeis,¹ et conopeis sericis distinguuntur.

SECTIO III.

DE

*Oppido huius Processus
quod unicum est*

PÁRKÁNY

Est contra arcem *Strigoniensem* in altera *Danubii* ripa, paullo tamen inferius e regione oppidi *S. Georgi de viridi campo*. Hungarorum Slavis mixtorum *Catholico*[p. 161.]*rumque* omnium colonia, quae post *Turcas*, incipiente seculo decimo et septimo confluit quidem, sed postea motibus *Rakoczianis* iterum dissipata, hinc atque inde sub alienis tectis latuit, donec tandem pacato regno iterum ad sua busta redire, et exusta ab *Hungaris* aedificia restaurare auderent. Olim *Kakad* vocabatur, oppidum variis privilegiis nobile, sed paullulum superius erat situm contra arcem; sed ubi hoc tristibus illis *Turcarum* grassationum revolutionibus ad incitas redactum esset, *Turca* arcis, et locorum horum potitus, castrum loco eodem, quo nunc templum oppidi *Parkanii* est, solidissime excitatum anno 1543. occupavit. Forma eius erat triangula, ab oriente *Danubio*, a septentrione vallo duplici, et uno ab occidente, et meridie munita, tanta amplitudine, quanta valido praesidio sufficeret. Idem postea anno 1596. unius horae spatio *Pálffius*, et *Nadasdius* recuperavit,

---

¹ corr. ex *auleis*

tametsi post anno 1606. iterum a *Turcis* occuparetur, neque rediret ad *Christianos*, quam anno 1683. quo *Turcis* ad *Vindobonam* profligatis, *Poloni* veluti tergo inhaerentes has in partes sequebantur, et primum quidem velites plus quam trecentos, quos praemiserunt, infaustis *Turcorum* insidiis circumventos amiserunt, sed postea feliciores, quum *Turcam* ponte *Danubio* superstrato ex parte hac in alteram *Strigoni*[p. 162.]*um* fugientem occuparunt, tormentis eundem persequentes, pontones sub eo perruperunt, deturbataque sic infinita barbarorum multitudine, paucos eorum transmiserunt, sed illico non tantum arcem *Strigoniensem*; sed etiam castrum *Párkány* occuparunt, atque illic praesidio imposito, hoc diruerunt, et solo aequarunt adeo, ut nil nisi fossae adpareant, eae etiam maximam partem obrutae. Reliqua sunt plana et ita destructa, ut nisi sciremus, non crederemus tam nobile heic praesidium fuisse, tantumque effusum sanguinis. Non referam, quae *ISTVÁNFFIUS*, et alii de *Parkani* obsidionibus narraverunt; nostra etiam aetate restant filii, restant consanguinei, quorum fratres, quorumve parentes, egregia *Hungariae* nobilitas, miserabili occasu penes *Parkanum* occubuerunt. Visitur adhucdum locus, seu ager in occidentem, qui sanguine deplorandae patriae iuventutis cruentatus, memoriam quoque eorundem apud omnes, non accolas modo, sed quicumque praeteriverint, recollit. Caeterum de fama loci, et castrum celebritate testantur etiam valla, quae a *Parkano* ducentis fere passibus incipiunt, et uti a fluminis ripa *Danubiali* inferiori, et *Párkányo* hodierno initium sumunt, ita grandi intermisso spatio, aggeribus geminis, sursum versus progrediuntur, donec iterum *Danubii* ripae¹ [p. 163.] superiori iungantur. Primus agger, idemque intimior finitur contra insulam, quam *Strigonienses* vocant *Királyföldje*, alter vero non nisi cum terreno *Parkanensi* definitur, reditque versus *Danubium* eo loco, quo valle quadam intermissa, terrenum *Ebediense* a *Parkanensi* disterminatur quadrantis milliaris longitudine. Aggerem nusquam observavimus longiorem, vastioremque. Sunt, qui ad antiqua tempora regum primorum *Hungariae*, ipsos referant; sed vero sequioris aetatis esse propugnacula ad regulam artis facta, et suggestus tormentorum, quae priori aetate nondum fuerant in usu, clare arguunt, scilicet quamvis iam illa aetate fuisse² factum non nihil non dubitamus, credimus tamen, obsidionibus *Parkanyensibus*, et *Strigoniensibus* plurima sive reparata fuisse, sive denuo egesta et excitata.³ Ibidemque nunc miseris *Parkanyensibus* una, eademque optima agricolatio est, reliqua sunt partim lacunosa, ex ea parte, qua *Granus* in *Danubium* influit, multisque eluvionibus obnoxia, partim hiulca et pauca versus *Nana*, quae vix ad iactum tormenti recedit in septemtrionem. Silvae praeterea nullae, nulla foenisecia,⁴ locus non ob aliam rem, quam quod vicinus *Strigonio* est, commendabilis. Illud⁵ enim, quod pauperculi vel piscatura, vel alia [p. 164.] re domestica colligunt, poterunt si non magno, saltim aliquo modico pretiolo commutare. Caeterum, qui agris destituuntur, transeunt etiam ad operas vineaticas, eorundemque mercede iuvant domesticas necessitates. Omnes enim agrestes sunt, et qui nudis manibus ex alia regni ora huc confluxerunt, ferique haud potuit, ut convalescere potuerint, solo coeloque et ipsis etiam temporum iniuriis prohibentibus, sed quamvis a *Strigonio* aliquid accipiunt adiumenti: tamen ab eodem quoque vereri debent, ne ipsius, quas Deus avertat, obsidionibus, iterum eant in ruinas. Primi enim loci hi sunt

¹ corr. ex *ripa*   ² post *fuisse* verbum *iam* tamquam erronee iterum descriptum del. a nobis   ³ *egesta et excitata* corr. ex *egestae et excitatae*   ⁴ corr. ex *foeniseciae*   ⁵ corr. ex *illo*

possidentes,¹ et qui recedit, aliis relinquit, quod credebat esse suum. Igitur unicum est, quod tenet loco pauperculos, nimirum, quod recedere nequeant, nuda manu, et deinde, quod benignitas domini bene eos sperare iubet, cuius etiam veluti sinu foventur. Antistes certe cardinalis de *Saxonia* allaboravit, ut ipsius cura paterna quamvis non sine expensis oppidanorum nundinae annuae quatuor, diebus nempe *D. Georgii*, *D. Bartholomaei*, *D. Simonis* et *Iudae*, et *D. Lucae* in oppido quotannis celebrarentur. Earum privilegium anno 1724. die 11ª Augusti a CAROLO VI. sunt consequuti. Quae nundinae etsi parvae oppido utilitati inservi[p. 165.]unt, faciunt tamen nonnihil ad oppidi libertatem, faciunt et ad auctoritatem benignitatemque tanti erga se principis. Ut autem et reliqui, praesertim hodiernus noster princeps, *Emericus Eszterházi* eosdem benigne complectatur, atque iuuet, ex animo aprecamur.²

SECTIO IV.

DE

Vicis et pagis huius processus.

1.) *Nana* villicatio, et tres, quatuorve aediculae V. Capituli *Strigoninesis*; crediderim curiolam fuisse olim viri cuiuspiam nobilis, qui ut mos est *Hungarorum*, parva re contentus, suam cohibuit illico familiolam. Sunt, qui *Simunium* quendam *Strigoniensem*, indulgentia Conventus Hospitalis loci eiusdem, locum nostrum possedis, quo emortuo iterum cessit sacerdotibus canonicis. Quidquid eius sit, locus est arctus in ripa rivuli *Nanae*, ubi incipit, habetque proxime vicinum ab oriente *Parkanum*, ab occasu fines *Ebedenses*, et a septemtrione praediola eiusdem ditionis *Miko*, et *Kis Tata*, in quorum ultimo est templum eremusque. [p. 166.]

2.) *Köhid-Gyarmath* distat a priori dimidio milliari in septemtrionem hibernum, habetque vicinum ex ea³ parte praedium *Kis Tata*, finesque vicorum *Ebed*, atque *Musla* a meridie; ab occidente autem sunt *Libad* et *Kemend*, reliqua ab oriente rescindit *Granus*. Locus planus est, et hilaris, aspicitque laeto prospectu collem viniferum in meridiem, et occasum, in quo vitem ponit fructu rubello, et albido gustus haud praetereundi, si coelum faveat: neque ager sterilescit aestate pluvia: alioqui⁴ si sicca sit, tenax est, et difficulter patitur se perfringi. Imperat autem et huic idem V. Capitulum, cuius gratia locus pariter ante annos XXX.ⁱ inessus, crebras olim motibus *Rakoczianis* militum cum *Hungarorum*, tum *Germanorum* vidit iniurias. Neque ex iisdem hucusque potuit convalescere. Alioqui incolitur ab *Hungaris Slavis* mixtis religionis *Catholicae*, cuius causa sacerdos ei, et templum est, eiusdem sumtibus, et auxilio domini⁵ excitatum. Nomen accepit a ponticulo lapideo, nam alioqui plures etiam habentur pagi eius nominis.

¹ corr. ex *possidentis*; malim *possessores*   ² corr. ex *aprecamur*   ³ corr. ex *exea*   ⁴ corr. ex *aliqui*   ⁵ corr. ex *dominii*

ⁱ In anno scilicet 1701. Vide notam nostram i. in p. 554.

3.) *Kicsind* vicus Seminarii *Tyrnaviensis Stephanitarum*, nomine reapseque parvus, contra priorem trans *Granum*, in [p. 167.] qua parte fluvii nullus alius comitatus huius locus reperitur. Itaque hic quasi exclusus occupat terrenum omni, quod alibi est, in comitatu vilissimum. Una ei et sola planities est, quae *Grano* intermittitur, reliqua adsurgunt in montes *Comitatus Hontensis* adfines, in quibus¹ etiam eiusdem provinciloae pagis *Kövesd*,^{a)} *Szalka*, et *Bajta*, mera montium asperitate conterminatur. Planiora sunt versus *Kemend*, et penes *Granum*, sed crebris *Grani* exundationibus obnoxia, adeo, ut raro fieri queant foenisecia. Alioqui pagus etiam in plano est, pulchre ei supereminente monte, in quo et segetes habent, et vineas. His etiam maxime vitam sustentant, nam agris montosis, et sterilibus, a messe et modo agricolationis locupletiori exclusi. Sunt autem *Hungari Slavis* nonnullis immistis religionis pariter *Catholicae*, cum sacerdote et templo; qui non minus, ut *Gyarmathienses* post eiectos barbaros, longe tamen posterius insederunt, saepius tamen motibus *Rakoczianis* turbati, et semel atque iterum in exilium acti, locum desolatum vix dum potuerunt excolere debito modo.

4.) *Kemend* vicinus priori trans *Granum* in occidentem, quadrante milliaris *Hungarici*, seu semihorio; tantundem abest [p. 168.] ab eo *Kőhid-Gyarmath* in meridiem, et in septemtrionem *Libad*, et *Barth*, quamvis hoc posterius dissitius sit paullulum, sed propius iterum vicus *Bény* intra occidentem, et septemtrionem. His igitur angustiis inest pagus multo amplior, populosiorque, quam qui ex terreno suo queat opportune agricolari. Ager alioqui hilaris et laetus est, sed partim tenax, partim ob *Granum* uvidus, et crebris fluvii exundationibus obnoxius. Trans *Granum* vitem deponunt, coluntque fructu rubello, et albido, sed haud magni momenti. Alioqui incolae omnes *Hungari* sunt, *Catholicae* religionis, quam plebano praeunte colunt, templo etiam suis expensis et subsidio *Georgii Szecsényii* restaurato, in piam recordationem adscensionis Domini. Saepius enim hic locus quoque bellis, et motibus heic grassantibus in ruinas abiit, et cum alias, tum in primis anno 1683. a *Polono Turcam* persequente dissipatus, et concisus² est. Nam quod hunc in locum orae huius accolae partem maximam se receperant, miles *Polonus*, novercante, quam habuit primum, fortuna irritatus, conceptam iram in pauperculos effudit, et haud paucos ipsorum, quod neglectam barbari ad *Strigonium* castrametantis nuntiationem ipsis exprobraverat, concidit. Caeterum heic alias etiam belli fuisse theat[p. 169.]rum, ex castro quodam vicino luculenter colligi potest. Nimirum intra pagum, et *Granum* ipsum prope fluvium visitur vallum tergemini aggeris. Nam uti erecta illic ripa est, ita vallum etiam rotundo et triplici circumvenitur aggere, vasti operis et fossis alte depressis orgias plus minus quatuor. Incertum est, a quo primum excitatum sit, sed priscorum populorum opus fuisse, rotunda illa, et tantopere egesta valli structura arguit. Alioqui motibus *Rakoczianis Sambokius* Hungarorum confoederatorum centurio vallum intimum renovaverat, totoque anno in eo haesit, excursionibus, sive potius rapinis, operam navaturus. Eas autem, postquam pertaesus est, derelicto eodem vallo ad plures suorum se recepit.

5.) *Bény*. Duo sunt pagi eius nominis, *Nagy* et *Kis-Bény*, maior et minor. Hic enim sex insidetur familiolis, seu colonis ecclesiae pagelli sui subiectis. Erat enim olim claustrum

^{a)} [*Kövesd* est ab oriente *Szalka*, et *Bajta* a septemtrione.]¹

¹ corr. ex *inquibus*   ² corr. ex *concissus*

¹ De his notis a nobis unciis [ ] inclusis vide notam nostram ii. in p. 553.

ordinis sacri *Praemonstratensium*, cui tria templa adstabant, unum SS. Corporis *Christi*, alta et augusta fabrica, cuius sanctuarium refert formam S. Crucis, navi autem a tergo rursus aliud templum decussatim adstructum erat, serviebatque templo maiori instar [p. 170.] vestibuli, forte in catechumenorum causa, quos illa aetate more veterum extra limen ecclesiae instruebant sacerdotes, antequam coetui vero *Christianorum* immitterentur. Alterum templum erat Sacrum Apostolis Domini XII. in similitudinem turris, seu rotundi et turbinati delubri, quale *Turcis* mos est excitare. Tertium *B. Catharinae* penes maiorem illam ecclesiam, a qua hoc modica interposita platea distinguebatur in orientem. Haec autem duo posteriora templa, quemadmodum *Turcicis* tempestatibus, una cum claustro, et templo magno corruerant, manent adhuc in ruinis, unicum¹ tantum illud maius, quod SS. Corpori *Christi* sacratum diximus, sumtibus suis et opera viculorum horum duorum adcurante *Francisco Palkovics* loci plebano, eleganter anno 1722. renovatum est. Nimirum pagellus minor ecclesiae postea dotatus est, adiectis agris *Veresallya*, vinetoque trans rivum *Szikincze* et nonnulla alia supellectile rei familiaris, quam nobilis quidem *Stephanus Amade* ecclesiae eidem testamento legaverat. Igitur his omnibus pro rebus sacris relictis utitur adhuc ecclesia, convertitque in sacros usus. Alter pagus, quem maiorem diximus, aliquot tantum aediculis minorem illum superat, estque ditionis *Batorkesziensis*. [p. 171.] Insident utrumque *Hungari* partim advenae, partim eorum propago, qui sub iugo *Turcico* heic latebant. Nam quemadmodum illa aetate mox a *Turcis*, mox a *Christianis* militibus incolae crebra mutatione variabantur, ita hic etiam pagus saepe desolatus, et iterum insessus est. Neque huic melior fortuna adfulsit, quum *Polonus Kemendum* ferro vastaret. Nam heic etiam confluentem populum ex vicinia, eandem ob causam, quod de *Turcis* se certum non faceret, magna crudelitate delevit, adeo, ut aegre nonnulli, qui subiectos *Grani* lucos traicere potuerunt, truculentas *Poloni* manus evaderent. Tantopere enim malo suo exacerbatus est, ut nec sacris parceret. Nam quum ita saevienti sacerdos vici cum sacro, processione pauperulorum stipatus occurreret, tantum abest, ut furem demulserit, ut potius in se ipsum, et comites suos incitavit, ipseque cum reliquis confossus interierit. Magna erat tum loci desolatio, quae non prius exulta est, quam annis post aliquot. Neque tamen motibus *Rakocziensis* subsistere potuit, quin subinde diffugeret, et rediret. Eo malo sic, et tam saepe vexatus nondum profecit, ut pagi tam celebris famam facultatibus [p. 172.] tueri possit. Est enim locus cum ab ea, quae narravimus, tum in primis nobilis, ob vastum illud et antiquissimum vallum, quo adhucdum includitur. Incingit enim eandem ripam agger et heic tergeminus, quorum maximus complectitur² ambitu orgias 1219., altitudine orgias decem. Par et intimior est altitudine, sed amplitudine dimidia parte minor, minimus autem, qui intimus.³ Et in hoc est templum laudatum, vicusque minor, in exteriori pagus maior. Cui aggeris etiam magnitudo propterea nociva est, quia agricolationis modum impedit. Est enim extra aggerem parva occasio agricolandi, quum heic etiam proximo pagi *Kemend*,^{a)} *Barth*, et *Kégy* circumveniunt, *Leand* autem praedium una tantum intermissa fossa a vallo, in quo pagi sunt, dirimatur. Illic etiam solum tenax, et non nisi coelo pluvio fertile; a septemtrione praeterfluit *Granus*, indeque sunt ad rivum *Szikincze*

^{a)} [Hi tres loci pari intervallo dissiti sunt a *Bény*, illi duo a meridie, tertius ab occasu.]

¹ corr. ex *unitum*   ² corr. ex *colectitur*   ³ corr. ex *intimius*

foenisecia exilia, sed boni fructus, nisi eluvionibus prolicerentur. Quod autem ad vallum adtinet, fama est *Kupon* illud, quum S. STEPHANO se opponeret, excitavisse; quicumque is sit, qui excitavit opus, [p. 173.] tamen molitus est toto regno memorabile. Nusquam enim vidimus maius et vastius. Stupendi enim et incredibilis operis est, et fidem paene humanam excedit. Alioqui *Sambokius* non est veritus motibus extremis *Rakoczi* hoc vallo subinde considerare, et egesto arctiori aggere opus tam stupendum imitari. Imitatus quidem est fugam lupae, quem pulsum ex vallo ferunt, sed non molem, quippe viribus hodiernorum *Hungarorum* prorsus imparem.

6.) *Barth* recedit a priori semihorio in meridiem, habetque vicinum ex eadem austri parte *Libád*, et desertum *Gyíva*, ab occasu autem *Szöszény*, atque *Ölved*, a septemtrione *Kéty*, omnia prope et ultimum semihorii interstitio. Ora loci aperta, solum tenax, incolae *Hungari Catholici*, quibus templum in honorem exaltatae S. Crucis erigi curavit annis istis Celsissimus Princeps *Eszterházi Emericus*, loci dominus. Spectat enim ad antistitem *Strigoniensem*. Crebris temporum iniuriis non aliter, quam alii eius vicini dissipatus, vixdum potuit restaurari, adeo vilibus et paucis aediculis hinc, et illinc per valliculae declivia dispersis constat. [p. 174.]

7.) *Kéty* eiusdem ditionis paullo melior, sed *Helveticae* addictus confessioni, tenet fines *Comitatus Barsiensis*, conterminaturque ibidem vicis *Lékér*, atque *Damasda*, solo tumuloso interiacente, neque alia terrae qualitas est etiam ex ea parte, qua in comitatu suo in occidentem vico *Kuraly*, et in meridiem *Eölvedo* semihorio distantibus advicinatur. Nullae illic silvae, nisi quam modicam ab oriente ditio olim curavit seminibus agro subacto deponi. Neque aquae aliae sunt, quam quibus vallis pago subiecta scaturit, tametsi et eadem totam eam valliculam inundantes palustribus lacunis impleant, foeniseciaque intercipient.

8.) *Kuraly* Slavonica colonia eiusdem archipraesulis, cuius benignitate ante annos fere XX.ⁱ aliquo modico numero familiolarum confluit, pagumque exilem in eadem, quo *Kéty*, serie per declivitatem valliculae penes easdem lacunas composuit, vivitque tenui modo agriculturae, quam per eas partes, solo et heic tenaci colligit. Tumulosa enim et heic omnia sunt, et non nisi coelo pluvio feracia. Caeterum quod finibus *Barsiensis* tractus adiacet, vicini ei ibidem sunt viculi *Nyér*, atque *Agó*. In nostro autem comitatu habet ab occasu *Farnald*, et a meridie *Eölved*, et [p. 175.] ab oriente *Kéty* pariter vix longius, quam semihorio dissitos.

9.) *Farnad* pagus populosus in eadem serie, et finibus *Comitatuum Barsiensis* et *Comaromiensis*, in quorum priori disterminatur a *Nyér*, et *Málos*^{b.)} nec non *Cseke*,^{c.)} ex qua parte praedium *Iklad*, *Szluhae* cognomen, intercedit, quasi in angulo eorundem duorum comitatuum; in altero autem, seu *Comaromiensi Comitatu* est ei adfinis vicus *Iaszfalu*^{d.)} et praedium *Kerekszálás* in occidentem. Quae autem in nostro comitatu ei accedunt, sunt *Ölved*, et *Kuraly*, uterque a meridie. Et quemadmodum illa, ita hoc etiam *Farnad* ditioni antistitis *Strigoniensis* adnumerantur. Caeterum minor certe et heic terreni portio

b.) [*Málos* est a septemtrione, *Nyér* ab oriente semihorii disterminio.]

c.) [Paullo propius in septemtrionem.]

d.) [*Jászfalu* distat dimidio milliari *Hungarico*, integro *Germanico*.]

ⁱ *Id est, anno circiter 1711. Vide notam nostram i. in p. 554.*

est, quam quae tantae plebi sufficiat. Copiosa enim est, et pagus toto hoc tractu maximus. Solum praeterea et heic tenax, et tritici ferax est, si coeli adsit clementia; vitemque patitur, cuius aliquam modicam partem versus *Ölved* posuerunt. Sunt autem *Hungari* omnes *Helveticae* confessionis, admixtis et *Lutheranis*, *Catholicisque*, quorum causa plebanus *Olvediensis* sacrificat. [p. 176.]

10.) *Eölved* ex eadem ditione pagus priori multo minor, paris tamen linguae et religionis incolis; nam et *Catholici* admixti sunt iis, qui *Helveticae* adhaerent confessioni, et *Hungaris Slavi*, quamvis pauciores. Redit autem *Eölved* a priori in meridiem, uti dictum est, semihorio, penes fines *Comitatus Comaromiensis*, ubi *Iászfalu* et *Csusz* eidem contermini sunt, meris dumetis, et silvis interiacentibus, ex quibus et *Eölvedienses* non nihil in partes suas vindicant, reliqua sunt pariter ut circa *Farnad* tumultosa, et aperta, solo tamen iam viliori, quippe in quo non tam tritico, quam siligini sedes est, illudque in hanc facile transmutatur. Respicit autem *Eölved* in orientem vicum *Kuraly*^{e.)} dissitiorum in meridiem *Barth*^{f.)} et in occidentem *Szögyén*,^{g.)} quibuscum et terminos tenet. Itaque quod pratis carent, circa *Granum* coemunt, dum tempus poscit.

11.) *Szögyén*. Duo sunt pagi eius nominis, *Németh Szögyén*, et *Magyar Szögyén* ab incolis, quibus unus forte *Germanis*, *Hungaris* alter temporibus priscis [p. 177.] incolebatur. Hodie uterque mixtus *Hungaris*, *Germanis*, et *Slavis* est. Nam postquam haec ora *Turcis* liberata est, locum utrumque ab *Hungaris* inhabitatum, *Suevi*, *Franci*, et id genus populi *Germanici*, benignitate antistitis *Strigoniensis*, cuius ditioni subsunt, occuparunt, mixtique *Hungaris*, *Slavisque* sensim adventantibus, adeo locupletarunt, et ingentium pagorum praebeant imaginem, sed ideo, quod populosi sunt, terrenum utrinque parvum nequeunt sic inter se partiri, ut ex eo vivere possint, ideoque ad aliena praedia, et operas mercenarias recurrunt. Nam quemadmodum vicus uterque valliculas uno tantum intermisso tumulo contiguas occupat, ita qui est in orientem, vocatur *Germanicus*, *Németh Szögyén* contrahitque terminos a septemtrione finibus *Csusz*, ex provinciola *Comaromiensi*, ex nostra autem ab oriente *Eölved* et *Barth*, tamen ea¹ territorii exilitate, ut mireris tantum eo stare pagum: vaste enim diffunditur, multisque, sed pauperibus aediculis insidet vallem. Iuvat tamen paupertatem industria, et necessitate. Alter pagus, qui *Magyar Szögyén* vocatur, contiguus est priori in occidentem pari incolarum multitudine et fortuna, sed paullo maiori territorio. Nam hic uti a priori diremtus est, ita illic etiam terminos [p. 178.] terreni sui extendit in orientem versus *Barth*, in meridiem versus praedium *Gyíva*, vicum *Sárkány*,^{h.)} praedium item *Arad*,^{i.)} et iterum in occidentem versus *Kürt*, et *Führ*, quae omnino maius spatium intercludunt, tumultosum tamen et hoc parisque feracitatis, uti alia huius orae, hoc est tenax et non nisi coelo pluvio fertile. Alioqui laeta utriusque loci positio est, utriusque unus sacerdos, duo tamen templa sunt, eo meliori bono incolarum, quod utrumque templum, suis praeditum est facultatibus, et ex se ipso fovetur; unum, quod in *Magyar Szolgyén* est, honoribus *S. Michaelis*

e.) [*Kuraly* enim quadrante horae distat.]

f.) [*Barth* dimidio milliari.]

g.) [*Szögyén* sesquiquadrante² milliari.]

h.) [*Sárkány* dimidio milliari, *Arad* est propius. *Kürt* est horae unius itinere.]

i.) [Praedium *Arad* spectat ad nobilem *Urbanum Iósa*.]

¹ add. a nobis   ² corr. ex sesqui quadrante

archangeli velificatur, pulchreque gemina turri adtollitur, sed quod minus est, quam pro populi capacitate; alterum iam utriusque ecclesiae sumtibus exstruitur in edito illo colliculo, quem pago utriusque intermissum diximus. Hoc autem festivitati assumptae in coelos *Dei Genitrici* dedicarunt incolae, et quia multo amplius est, utriusque vici populo voluerunt esse commune. Caeterum non desunt sua etiam nobilibus domicilia,^{k.)} quae vulgo inscriptionis vocantur. [p. 179.]

12.) *Sárkány* cedit priori in meridiem, occupatque amoenam vallem una tantum ex parte apertam, qua ab aquis, seu lacunis aditur, reliqua cinctam collibus apertis, et terreis, modicisque hinc et illinc dumetis interpunctis. Vicini ei loci sunt ab oriente praedium proximum *Gyíva*, et vicus *Libád*, a meridie iterum proximum praedium *Kis-Bela*, inde in occasum *Magyar Szőlgyén*.¹ Solum undique collinum, et diversi generis, mox pulla, et resoluta, mox argillosa, et tenax; pascua ardua, sed ob lacunas, qua a *Köbölkut* demanant, pecoribus opportuna. Ipse vicus ante annos XXⁱ postquam diu desertus stetit, *Slavis Catholicis* insessus est. Hic spectat ad familiam *Huszár*, ex qua *Emerico*, et *Paxio* domicilia sunt, templumque habetur a *Gyulaio* exstructum.

13.) *Libád* vicus V. Capituli *Strigoniensis* restrictus a *Gyíva*, *Sárkány*, *Fölső-Bela*, et *Nagy-Bela* proxime in orientem versus *Granum*,² solo pariter collino, montoso, seu silvestri, pingui tamen, qua apertum est, triticique, et vitis haud inimico, sed qua descendit in planiciem, illic ab oriente vicis *Kőhid-Gyarmath*, et *Kemend*, a septemtrione *Barto*, hoc milliari *Germanico*, isthoc dimidio, [p. 180.] illo quadrante distantibus, a planiori atque meliori terra retorquetur. Incolas hic habet *Hungaros*, qui olim post *Polonicas* vastationes, ex diversis nationibus, *Slavis*, *Moravis*, in unam iam *Hungaricam* gentem, accepta eiusdem lingua coaluerunt, et quamvis pauperes essent, et egeni, tamen nihilominus loco hoc abstruso, et silvestri, pro necessitate utique terras montosas, et difficiles vite, et segetibus excoluerunt. Templum etiam eis est *D. Ioanni Baptistae* sacrum, quod suis expensis exstruxerunt, *Catholica* religione, quam profitentur, ope vicini plebani *Gyarmathiensis*³ sacra culturi.

14.) *Béla* aliter *Alsó-Béla* nominatur ob viciniam praedii, quod *Fölső Béla* adpellavimus. Est autem id adfines huic ab occasu, reliqua in septemtrionem terminis terreni *Libád*, et in orientem meridiemque *Muslae* circumveniuntur. Omnia heic sunt collina, silvestria, et amoenae venationis. Nam uti mons unicus tota huius processus ex planitie erigitur, ita pulchre convexo supra vertice tenet *Belam*, undique a pago acclivitatibus leniter adsurgentibus, ex quorum cacuminibus, totum circumiacentis processus, seu regionis situm haud [p. 181.] sine voluptate prospeximus. Ipse pagus exilis quidem, *Slavicus*, et modica agricolatione est, sed iucundi pro domino, qui *Strigonii* habitat, diverticuli. Nam exiguu tantum milliari ab illo distat, et amoenam praebet venandi animumque relaxandi occasionem; neque plane deest modus villicationis. Utriusque opportunitate utitur haud importune his temporibus *Ioannes Tresztyánszky* vici possessor, et h. t.ⁱⁱ inlyti *Comitatus Strigoniensis* substitutus V. Comes. Quapropter et domicilium rei familiaris et

^{k.)} [Hoc est curiae tres cum dimidia.]

¹ corr. ex *Szöldyén*   ² corr. ex *granum*   ³ corr. ex *Gyarmathienses*

ⁱ *Id est, anno circiter 1711. Vide notam nostram i. in p. 554.*

ⁱⁱ *Id est, „hoc tempore”.*

diversionis causa in eo excitat. Quemadmodum et olim domum fuisse eximii operis eodem in pago vidimus. Prostant enim adhuc rudera, et ruinae.

15.) *Köbölkut* pagus ditionis *Batorkesziensis*, dirimitur a priori in occidentem intermisso praedio *Fölsö Bela*,¹⁾ estque iam situ depressiore, et uti a priore declivitate disternatur, ita versus *Muslam*^{m.)} in orientem et meridiem habet plana, paria, et in occidentem versus *Bucsu*^{n.)} et *Kisujfalu*,^{o.)} reliqua versus *Magyar Szolgyén*,^{p.)} *Gyíva*^{q.)} et *Sárkány*^{r.)} eriguntur rursus in colles, [p. 182.] et inaequalem terrae positionem. Igitur hinc melius, illinc vilius solum est, prout diversitas loci permittit. Incolae *Hungari* mixtis *Slavis* omnes *Catholici* sunt, suoque gaudent sacerdote, et tempello. Ex ea parte, qua in septemtrionem adspicit pagus, accedit palus,¹ quam iam supra diximus, *Köbölkutiensis*.² Ea uti a *Kis-Ujfalu* demanat, vastum gurgitem vastasque format lacunas. In eis tres insulas observavimus, quas olim unam fuisse, et in tres divisam postea adfirmarunt incolae. Sua cuique figura erat, uti modus: par omnibus altitudo, par levitas: quippe in speciem ratis humili radice descendunt. Haec ab omni latere perspicitur, eadem aqua pariter suspensa et mersa: cunctis margo derasus, quia frequenter vel litori, vel sibi illisae terunt terunturque, et ob eam attritionem³ singulae in dies fiunt minores. Earum quae maxima erat, comes *Alexander Károlyi de Kaplon* DC. et quot excurrit passuum ambitu metiebatur, quum ditioni huic praeset, nos anno 1731. orgias CCLXXX. circiter comperimus. Dicebant autem accolae, eandem, quum tempus foeniseiis faveret, denas vehes quoque praebere, sed reliqua etiam favent foeno, praestantque interdum plura, seu minora foeniseia. Caete[p. 183.]rum, quae de *Tatensibus* diximus, ea omnia et de his multo verius poterunt adfirmari. Nam et maiores illis sunt, et melius sentiuntur divagari. Interdum enim hae etiam copulatae, et continenti similes sunt, saepius tamen singulae fluitant. Nostro tempore, quum adessemus, maxima stabat seorsim supra, infra passus circiter mille altera minor, tertia, quae minima,⁴ a media paulo remotius. Intravimus ipsi lacum, sed quum progredi volumus, ecce obstat aditui adpulsa illa, quam mediae diximus magnitudinis. Aegre tantum spatii intermisit, quo lintrem potuimus promovere. Id ubi factum, accessimus et maiorem, sed uti erat rotunda, et latere uno adpulsa continenti, nos in angulum, quem fecit, subintrantes, revincto lintre insulam conscendimus. Tremebat primo margine, sed qua progressi sumus durius vestigia pedum tenebat. Inerant et metae foeni pro aliquot vehibus, quibus visis eo fidentius inerrabamus. Sed quum metiri vellemus, quanta esset, et quot passus, quotve orgias ambitu complecteretur, non erat modus melior, quam si scaphis †circumiretur, et demonstra[p. 184.]ret mensuram. Mittimus ergo pro scapha, quam revinximus, sed ecce interea dum nos insulam peragramus, ipsa mota vento, nescio, quo lintrem nostrum ita cannetis inclusit, ut nec ultra, nec citra eximi quiret. Exspectandum erat, dum iterum, quo adpulit recederet, sed haud

1.) [Dimidii milliariis itinere.]

m.) [*Musla* distat dimidio milliari.]

n.) [Uno *Germanico* milliari.]

o.) [Quadrante milliariis.]

p.) [Dimidio milliariis.]

q.) [Pariter dimidio milliari.]

r.) [Quadrante milliari.]

¹ corr. ex *plus* ² corr. ex *Köbölkutiensem* ³ corr. ex *attritionem* ⁴ corr. ex *minimae*

diu praestolabamur, dum vicissim loco mota lintrem nobis redderet. Itaque mensuram, quam diximus, sumus feliciter persecuti. Alioqui dubium non est, eam saepe divagari, et nunc sursum, nunc deorsum descendere, subinde huic, et iterum alteri lacus seu paludis margini¹ iungi. Ea res haud modicas rixas inter pagos *Köbölkut*, et *Kisujfalu*, quamvis utrosque unius ditionis iam causata est. Nam quemadmodum *Kisujfalu Köbölkuto* est vicinus in septemtrionem, ita illac manente lacu, quum austro lacunae impelluntur, moventur et insulae, eaque imprimis, quae maxima est, terrenum subintrat *Kisujfalusienae*, sed quod boreas fortior, et frequentior accedit, insula quoque saepius redit in partes *Köbölkutenses*, ibique lacunas nacta altiores, liberalius vagatur. Saepe hyeme hibernat penes *Kisujfalu*, gelu constricta, et deinde vere² novo redit ad suos *Köbölkutenses*. Itaque mox hi pro ea, mox vero disputant illi. Nam quod foeni ferax [p. 185.] est, et his adridet, et illis. Sed quod vaga est, et inconstans, in eo rixa definita est, ut ab iis, quibus proxime accederet, usurparetur. Fecerunt id *Kisujfalusienae*, et quum eam tempore foeniseiorum in terreno suo viderent, desecuerunt, rati fore, ut foeni iam potirentur. Sed quum ita spe sustentantur, occidunt. Oritur enim aquilo, movetque loco insulam et desectam reddit iterum terreno *Köbölkutiensi*, cuius accolae non dubitarunt colligere foeniseicia, quae prostrarunt *Kisujfalusienae*. Iidem ergo visa insulae inconstantia, foeniseiciis haud amplius admovent manus, sed licet terreno suo videant eandem hibernare, permittunt tamen foeniseicari in *Köbölkutenses*, quos ab ea prohibere nequeant, quippe quae ad illos magis pertinent, quam ad istos. Caeterum quantumvis vagatur, non prius sinit intelligere mobile solum, quam continenti abrepta. Nos ipsi non sensimus, sed vidimus esse motam.

16.) *Kisujfalu* pagus eiusdem ditionis, quemadmodum vicinum priori diximus, ita heic etiam participat ex lacunis, estque et heic insula, haud multum exilior illa, quam supra demonstravimus maximam. Hanc etiam saepius iam loco [p. 186.] motam observarunt accolae, sed non tantopere, uti illam. Nam haec sive quod nondum ab imo fundo avulsa est, sive quod avelli non potuit, aqua³ heic adhuc minore, manet loco, quamvis paululum dirempta, et insulae instar undis circumfusa. Caeterum lacunae istae rescindunt terrenum *Kisujfalusienae* a praedio *Arad*, et finibus *Szöldiensibus* adeo, ut exiguo spatio inter terminos *Köbölkutienses*, *Batorkeszienses*, et *Kürtenses* claudatur, terrenumque habeat tumulosum, et partim tenax, partim sabulosum, ideoque parvo foenore viti, et frumento favens. Alioqui silva etiam dumeto magis similis est. Caeterum pagus haud contemnendis incolis, quamvis *Helveticae* confessioni addictis, contendit omni cura et industria resarcire⁴ loci angustias.

17.) *Bátorkeszi* pagus priori amplior, et totius ditionis sui nominis caput; pertinet cum locis reliquis ad dominium Excellentissimi Comitis Palatini *Nicolai Pálffi Divinense*, quippe qui una cum illo ad celeberrimam hanc gentem ab antiquis possessoribus recidit. Distat fere dimidio milliari a *Kisujfalu* in meridiem, habetque adfines in occasum *Kürt*, *Pörböte*, et *Madar*, in meridiem *Bucusu*, seu *Bucs*, et in septemtrionem *Köbölkut*, [p. 187.] qui omnes quamvis remotiores^{s.)} paullo sunt, maiusculumque relinquunt *Batorkeszio* territorium, pleniusque, tamen et hoc vix decimam partem spectat ad colonos, reliqua

^{s.)} [*Kürt* et *Pörböte* distant milliari *Germanico*: tantundem et *Karan*, et *Mocs*, sed *Bucs*, atque *Madar* ad quadrantem tantum, sed dimidium milliare.]

¹ corr. ex marginis ² corr. ex vero ³ corr. ex a qua ⁴ corr. ex resartire

omnia dominio adhibentur, cui propterea et castellum est, seu nobilissimum domicilium, et villicatio opportuna. Sunt enim agri vino inprimis bono, sunt et segetibus utiles; ex una parte collibus, planicie vero ex altera variabiles, sabulosi quidem, sed haud steriles, si industria humana, et clementia coeli accesserit. Ipsi incolae pariter ut in priori *Helveticae* confessioni partem maximam adhaerent, *Hungaricae* loquuntur, non tamen *Slavis*, et *Catholicis* deficientibus. Adeo enim hi iam inter hos numero profecerunt, ut et *Hungarorum* proles sensim in *Slavos* mutetur, quum certum sit, olim annis ab hinc viginti,¹ *Hungaros* heic *Slavum* unum libere inter se fovisse, propterea, quod ipsi ignari linguae,¹ per eundem interpretem loqui cum *Slavis* deberent. Infra pagum visitur vallum haud grande, sed antiquum, quippe quod haud aetate² nostra aggere rotundo incingitur. [p. 188.]

18.) *Bucs*, seu *Bucus* redit a priori in meridiem quadrante plus minus milliaris, reciditque in ditionem archi-episcopi *Strigoniensis*, in qua ei a meridie conterminus pagus *Mocs*, in orientem vero *Musla* est, reliqua a *Danubio* dirimuntur †intermissis³ vico *Karva*, et a septemtrione *Köbölkut*, et *Kisujfalu*, de quibus supra. Ora plana, et aperta est, nullis inumbrata silvis. Quare lignandi defectu, foenisecia, quamvis et ipsi modica habentes, commutant miseri silvis *Szölgyenensibus*. Neque aquis gaudet, nisi quas a *Bátorkeszi* defluentes crepidine cohibet, quamvis et has non nisi coelo pluvio sufficientes, quia scatebris destituuntur. Caeterum soli qualitas nihilo est melior *Bátorkesziensi*. Ipsi incolae *Hungari* sunt omnes *Helveticae* et hi addicti confessioni, ludimagistri permissi praeconio.

19.) *Mocs*, quasi humectans forte a *Slavis* accepit nomen, nec immerito, nam ripam tenet *Danubii*, finitque heic comitatum, terreno hinc versus *Radvány*, eadem ripa versus *Madar*, *Comaromiensis* provinciae pagos extendens, in sua autem provinciola conterminos habet *Bátorkeszi*, *Bucs*, et *Karva*, quorum hic ultimus in eadem ripa est *Danubii*. Sed [p. 189.] et in hoc flumine sesqui insula *Mocsensi* pago adnumeratur, quippe quae utraque ei est opposita, inservitque nonnullis arbustis fructiferis. Reliqua in continenti aperta sunt omnia plana, et ne virgultum, si quaeras, reperias. Alioqui solum ubique molle est, et candidum passim; sabulo, tritico, ni laetamine imbuatur, impatiens. Vidimus heic valla duo, unum minus, rotundae formae instar tumuli manu egesti, et fossa cincti, remotius versus *Modar*, alterum maius in ripa *Danubii*, quod *Hungari*, qui *Rakoczio* ultimis illis motibus confoederabantur, defendendi castris *Nyergesujfalusiensis* causa excitaverant. Atque hic ille pagus est, penes quem anno proxime elapso, miserabiles illos homines ex naufragio extractos alibi^{t.)} iam diximus. Nam postquam navis gubernaculi impatiens, a vico *Radvány*, ad molas vici *Mocsensis* defluxit, inlisa adeo est rotis, et moli molariae, ut et hanc fere contereret, et ipsa contereretur.⁴ Ea re multi, qui tectum navis tenebant, deturbabantur in flumen, multi, qui poterant molam attingere, discrimen hoc vitae effugerunt: reliquos, qui manserant, *Mocsenses* adpulsis navigiis, cumulatim ex naufragio excipiebant, eripiebantque. Tandem puppi [p. 190.] naufraga infra pagum in aridum

t.) In Comitatu Comaromiensi in vico Radvány.ⁱⁱ

¹ corr. ex lingua ² corr. ex arte ³ corr. ex intermissi ⁴ corr. ex conteretur

ⁱ Scilicet anno 1711. Vide notam nostram i. in p. 554.

ⁱⁱ Vide in hoc tomo in pp. 376–378.

quoque extracta, suffocatos plus quam viginti diversis inhumarunt foveis. Sunt autem hi etiam *Helveticae* omnes confessionis. Plebano pariter *Batorkesziensi* subsunt.

20.) *Karva* comitis *Francisci Gyulay* sedes, quam non tantum traiectus *Danubii* tota ista regione frequentissimus, sed etiam caedes *Hungarorum*, expugnato a *Germanis*¹ castro *Nyergesujfalusiensi* nobilitavit. Ex hac enim fluminis parte exercitus *Rakoczi*anorum longe lateque diffusus, quum castro eidem praesidio esse vellet, hoc loco stativa praecipua habuit, egestoque in ripa vallo, et aggeribus erectis, accedenti militi caesareo undique aditum praepedire conatus est. Sed postquam comes *Stahrumberg*, comes *Ioannes Pálffy*, et reliqui militiae caesareo-regiae praefecti a tergo castrum adgressi expugnarunt, hi, qui hanc ripam tenebant, palantibus similes, atque in fugam diffusi locum et famam deperdiderunt. Ivit ea tempestate cum tota haec ora in fumos, tum in primis *Karva* ita deleta est, ut nil nisi rudera, et funestam ruinarum faciem retineret. Neque potuit restaurari prius,² quam pacatis rebus *Hungariae*. Excoluit post omnia laudatus *Gyulay* noster, qui uti est vir nobilitate gentis, doctrina, et cae[p. 191.]teris corporis et ingenii dotibus excultissimus: ita nactus tempora pacatiora, *Karvam* terse restauravit. Nam non tantum de traiectu opportune, et plane ex sententia omnium quorumvis nobilissimorum commeantium prospexit, sed etiam, ut ex parte altera accedentibus hospitium ad manus esset, in vico *Piszke*, quem etiam possidet, proxime traiectui diversorium capax satis, et murati operis commodissime³ exstruxit. Hac autem in parte excitavit domicilium non sua tantum mansione, sed hospitio etiam principum quorumvis dignum. Descripsimus id breviter supra: sed dignum est, ut plura adiiciantur. Aedificium in erectiore ripa fluminis situm prospicit quasi ex colle, planitie tam aperte circumfusa, ut quum longe ab eo absis, sentias proxime esse. A tergo montem *Belensem*, colles item *Somlyó*, et *Nagybegy*, sed longius habet. Accipit ab his aquilones, non tam acres, et immodicos, sed obiectis montibus lassos et infractos. A fronte magna sui parte meridiem spectat, aestivumque solem ab hora sexta, hibernum aliquanto maturius accipit. Ante frontem xystus^{v.)} concisus in plurimas species, distinctusque [p. 192.] buxo; †demisit in eo,† atque varii pulvini, quibus florum effigies invicem adversas diversus frutex †inscripsit. Fruticem humiles et retonsa manu arbusculae interstinguunt. Ambit haec ambulatio viridibus illis inclusa. Omnia muro circumveniuntur, quem patens porta aperit, recta valvae domus obiecta, ut eo facilior introitus sit in xystum, et exitus. Cespes inde non minus natura, quam arboribus utrinque ad *Danubium* procurrentibus visendus. Ipsum flumen ex ea parte veluti sinu recurvum ita praeterlabitur, ut non minus a lateribus, quam a fronte domicilii, quasi tres *Danubios* ostendat. Ex tribus enim partibus, patentibus valvis, et fenestris cernitur. A dextro latere, ad passus circiter centum sacellum habet^{x.)} et protinus pratum, multumque ruris videt fenestris. A sinistro aedificia excurrunt, quae olim iam exstructa erant, inde villicatio, et aediculae⁴ incolarum. Intra haec iterum hortus, amplior priore, sed non minus ordine distinctis pulvinis, inter quos viae et capacia interordinia undique eminent[p. 193.]tibus arbusculis inumbrantur. Solum ubique resolutum, et permixtum

v.) Subdialis ambulatio, seu hortulus ante domum.

x.) Prope sacellum visitur marmor, in quo inscripta leguntur: *hic est sepultura nobilium de Lábatlan. Anno Domini millesimo quadringentesimo.*

¹ corr. ex *agermanis* ² add. a nobis ³ corr. ex *comodissime* ⁴ corr. ex *aediculae*

sabulo, arbores silvestres aspernatur et respuit, sativas tamen patitur, si irrigatione crebra foveantur aestatis mira clementia. Semper enim aer circa flumen spiritu aliquo amoeniore movetur. Regio undique pulchra, hinc campos ostendit, inde silvas praesertim trans *Danubium*. Magnam nos cepimus voluptatem, quum hunc regionis situm ex¹ superiore parte domus prospexissemus. Pictam enim quasi silvis, et planitie pulchritudinem videbamur circa flumen cernere. Vicini sunt vici *Karvæ* a septentrione *Musla*, ab occasu vero *Mocs*.

21.) *Musla* ultimus hoc processu pagus ditionis antistitis *Strigoniensis*, haud procul a *Danubio*, in eadem tamen parte, qua *Karvam* stare diximus. Remanet ab eo *Karva* milliari uno *Germanico* superius, interiacente praedio *Csenke*, in quo vallum vidimus *Danubio* olim adstructum, contra castrum illud *Nyergesujfalusiense*, cuius causa *Rakoczianos* anno 1706. tota aestate fovebat, et tuebatur, tametsi nescio quibus aevis, et a quibus populis excitatum olim sit. Priscum esse, et vetus opus ex aggeribus coniecimus, sine suggestibus enim sunt tor[p. 194.]mentariis, et profunda fossa vastaque terrae egestione circumveniuntur, ambitu passuum circiter septingentorum. Crediderim castrum olim *Nyergesujfalusiense*, quum adhuc ab antiquis gentibus teneretur, sive oppugnandi, sive defendendi causa factum fuisse. Spectat autem praedium id ad eandem archiepiscopi ditionem. Inde terrenum *Köbölkutense* sequitur, terminatque agrum *Muslensem* a septentrione, pariter et vicus *Bela*, *Ebed* autem adstat ab oriente, ducitque fines in meridiem ad *Danubium*, ubi *Muslae* insula, et in continenti prata sunt, crebris lacunis uvida, quas excedens ripas *Danubius* effundit. Alioqui ager ubique apertus est, et sine silvis lata planities, hinc atque inde erecta, solo paullo resoluta, reique frumentariae, dum tempus sinit, idoneo. Vitis etiam proficit, qua austro subest, et in acclivi ponitur, pauca tamen eiusdem vinicolatio. Ipse pagus occupat erectam, sed concavam terrae positionem, salubribus scatebris valliculam interiacentem humectantibus, quarum, quae uberiores, crepidine coercitae formant lacum hominibus pecoribusque utilem. In medio autem colle, quem pagus circumstat, excitatur hodie templum sumtibus domini, in honorem *B. Virginis natae*. Omnes enim incolae *Catholici* [p. 195.] sunt, omnesque *Hungari*, *Slavis* etiam in *Hungaros* permutatis.

22.) *Ebed* par priori lingua et religione, oraeque forma, sed deteriori sorte, incolis paucioribus, terrenoque multo arctiori. Nam quemadmodum a *Musla* proxime intercedente terminorum divortio separatur, ita haud multo longius accedunt fines *Párkanyienses* ab ortu, in septentrionem vero vix tormenti iactum excedunt termini *Nanae*; quae autem intra *Danubium* et pagum sunt, lacunosus pratis tenentur, et quoties flumen exundat, submerguntur. Par et insulae ratio est, quam eodem in *Danubio* cum *Tathensibus* communem habet. Caeteroqui silvae nullae, agricolatio parca, pascua angusta, et torrida. Imperat vico V. Capitulum *Strigoniense*, cuius nisi propensione in deserta vitem colendi, et agricolandi causa admitteretur, subsistere plane nequiret. Eiusdem quoque beneficio, et² praesertim cura, et instituto Reverendissimi *Ioannis Illyés*, canonici *Strigoniensis*,³ et eiusdem V. Capituli bonorum hac ora praefecti, accepit hoc anno templum capax, et augustum, dignumque honoribus D. STEPHANI primi regis *Hungariae*, cui consecratum est. Alioqui amoena illic eiusdem capituli et foecunda, dum tempus fert, est piscatura. [p. 196.]

¹ corr. ex et ² add. a nobis ³ corr. ex *Strigon*

COMMENTARIOLUS

De

Archi-episcopatu Strigoniensi.

PROOEMIUM.¹

Ad provinciae *Strigoniensis* dignitatem cum primis pertinet, quod inde ab exordiis regni *Hungarici* et sedem dederit archi-episcopatu, et singulari regum indultu, summos ex eius praesulibus magistratus acceperit. Proinde, consentaneum instituto nostro fuerit, ut tum de *archi-episcopatus* sede hac florentissima, et huius per *Hungariam* praerogativis, quam possumus diligentissime edisseramus; tum enarremus *pontifices* singulos, qui a primis inde initiis, ad nostram usque aetatem, suis eam virtutibus et ornaverunt mirifice, et gubernarunt sapienter.¹ Quod ubi praestitum a nobis est, confecimus simul et alterum, recolimusque summos provinciae magistratus: utroque autem labore, ita defungi conabimur, ut et sua sedi constet auctoritas, neque ignoretur, quae ex [p. 197.] archi-episcopatus hoc domicilio, cum *Hungariae* universim, tum speciatim provinciae *Strigoniensi* factae sint accessiones. Tenebimus nihilominus morem nostrum, ut neque nimii simus, quod praesens nostra destinatio refugit sane, neque ieiuni, atque exsanguis. Pleniora, et si possunt, adcuratiora dent alii.

SECTIO I.

De

*Originibus archi-episcopatus
Strigoniensis.*

§. I.

Iliada post *Homerum* scribere susciperemus, si laboriosiore, in archi-episcopatus *Strigoniensis* exordiis, seu inquirendis, seu recognoscendis operam impendere conaremur. Praestitere id et multi, iique doctissimi viri, et ita quidem praestitere, ut vix nobis quidpiam fecerint residui, praeter fidem ac [p. 198.] sedulitatem, mittendi hoc loco, in compendium, quae illi, pro suo quisque instituto, in litteras retulerunt. Tametsi vero desiderantur hucusque diplomata, quibus primi ortus *sedis* huius, ab ipso eius conditore confirmarentur; tamen *STEPHANI PRIMI* cognomento *Sancti* eam fuisse pietatem, tam liquido constat apud omnes, omnium aetatum, non domesticos modo, sed etiam externos

---

¹ corr. ex *proemium*

¹ *Ex his Belii verbis apparet commentariolum non esse ab eo perfectum: frustra enim in eo vitas praesulum requiras.*

scriptores, ut soli lucem foenerari velle viderentur, qui in re nulli unquam dubitationi obnoxia, denuo vellent elaborare. Qui vero potuerit evenire, uti S. STEPHANI primogenae illae tabulae, quibus archi-episcopen instituit, fundavit, et in eo, quo est hodieque, fastigio collocavit, primis statim, post munificentissimam foundationem seculis intercederint, facile est colligere; si existimentur tempora, quae mortem sancti regis sunt consequuta. PETRUS et ABA, aemuli reges, universum propemodum regnum pessumdederunt; quando et ipsi misere adflictabant regionem, gentemque,¹ et hostiles *Germanorum* exercitus illi ciebant in *Hungariam*. Tum vero, ubi susque deque ferebantur omnia, nihil factu fuit proclivius, quam ut cimelia istiusmodi pessumirent, nondum pro eo, ac decuisset, custodita. [p. 199.] Id, si tunc evenire potuit, sicuti potuit omnino; quid non suspicabimur de sanguinolenta tempestate ea, dum connivente ANDREA I. ad gentilismum relapsi *Hungari*, nihil non barbarae feritatis, cum in *Christianos* promiscue omnes, tum in primis adversus episcopos, et sacra instituta, perpetravere. Sed age, credamus, vel opinemur saltem, mansisse, et in hac dirissima omnium conversione, intemperatum tabularium archi-episcopale, nescio, quomodo cladem potuerit evadere, sub BELAE I. imperio, cum iterum iterumque repudiato *Christianismo*, *scythismum* plebs *Hungarica* postliminio, ferocissima animorum contentione, nitebatur revocare. Quid? quod, si nihil horum accidisset, facile profecto, ex seculi ingenio, simplici certe, atque insueto res sacras, uti opus erat, observare, evenire potuit, ut hoc, illove casu, interirent sacerrima diplomata. Horum nos iacturam, ex sequutorum, quae meliora fata nobis conservaverunt, *regum tabulis*, reparare conabimur: quippe, quae ita perscriptae sunt, ut quidquid adtribuunt praesulibus, id omne suo² quidem ingenio, sed imitatione tamen S. STEPHANI facere solemnibus formulis etiam atque etiam profiteantur. [p. 200.] Addeamus *summorum pontificum bullas*, quibus hi, partim ea omnia adfirmabant archi-episcopis, quibus donati erant a regibus *Hungariae*, partim pro sua auctoritate nova praerogativarum accessione venerabiliorem, excelsioremque efficerent. Accedunt porro leges, in publica comitiorum celebritate perlatae, quae utrumque dignationis genus, quod seu a regibus pietissimis, seu a summis pontificibus, in praesules *Strigonienses* collatum est, aeternum esse voluerunt. Hi ergo erunt fontes, ex quibus tenuem hunc, neque tamen indignum summorum virorum personis commentariolum invagare animus est.

§. II.

Primum, idemque antiquissimum, quod ex priorum seculorum iactura hodieque superat diploma, EMERICI regis est, anno MCXCVIII. *sedi Strigoniensi* per manus *Katapani* episcopi *Agriensis*, aulae tunc cancellarii perscriptum.^{a)} Plane id, et *archi-episcopatus* foundationem munificam, S. STEPHANO adscribit, et pietatis illius auctoramenta satis superque indicat.³ ⁱ [p. 201.]

^{a)} Sedit tunc *Strigonii* annis iam XV. IOB archi-episcopus.

¹ corr. ex *gente inique* sec. notam in margine positam   ² corr. ex *suapte*   ³ corr. ex *in dicat*

ⁱ *Diploma, quod hic sequitur, anno 1198. (sine exactiore temporis annotatione) ab Emerico rege promulgatum est; cuius originale in Archivo Primatiali asservatur (U 469/I 1.), photographiam vero eiusdem vide in MNL MOL DL-DF nr. 248310. Vide etiam Reg. Arp. nr. 177.*

EMERICUS¹ *DEI gratia*, Hungariae,² Dalmatiae,³ Croatiae,⁴ Ramae⁵ rex, omnibus notificamus: Quod, quia Sanctissimus rex Stephanus, et Beatus Ladislaus rex, Hungariae⁶ reges, nostri patres et praedecessores⁷ ordinauerunt, recepto apostolico mandato, ut de omnibus proventibus regalibus nunc habitis, et quoquo modo⁸ et nomine habendis, atque ampliandis, rex Hungariae⁹ quicumque¹⁰ fuerit adeo (a Deo)¹¹ coronatus per sedem Strigoniensem in signum Catholicae¹² fidei decimam solvere deberent¹³ archi-episcopo Strigoniensi, a quo fidem, et¹⁴ baptismum¹⁵ receperunt: Nos etc. Ita EMERICUS. Doleas, non transmississe, in hoc suum diploma, foundationis a SANCTO STEPHANO, dotationis item a B. LADISLAO factae tabulas. Quod indicio sane est, non eas superfuisse, aetate EMERICI, quas alioquin *Katapanus*, vir episcopus non siluisset omnino, in re undiquaque momentosa. Quod porro post S. STEPHANUM, solius B. LADISLAI mentionem, in toto seculo undecimo, habeat diploma, qui *Strigoniensem archi-episcopatum*, patrocínio suo adiuverint; cave id eo interpretis, ac si quod reges ceteri, pro suo quisque ingenio, non habuerint, curae suae, commendatum; sed quod unus omnium maxime S. LADISLAUS, cum in constabilienda, tum in ornanda ea, omni sollicitudine elaboraverit. Quid, quod ANDREA, et BELA I. [p. 202.] SALOMONE deín et GEYSA I. scepra tenentibus, varietas fortunae singulos magis, quam sacrorum cura distinuerit? Hoc certe seculo, supra millesimum primo, inter civiles illas, ac religiosas rerum *Hungariae* conversiones, primo omnium sedes *Strigoniensis* vacavit; anno puta millesimo quadragesimo sexto atque septimo: hoc est, ea plane tempestate, qua in successorem PETRI, calculis non undiquaque candidis ANDREAS I. subsecutus fuit: ut dubium profecto supersit nullum, cruenta illa procella, *archi-episcopum* quoque Strigoniensem *Dominicum*¹⁶ II., qui tum decimum forte annum sedi huiati, cum laude praefuit, e vivis sublatus. Inaugurationem certe ANDREAE, non ab *archi-episcopo*, sed tribus aliis praesulibus anno MCXLVII.ⁱ peractam, ex TUROCZIOⁱⁱ liquido condiscas. *Dux*, inquit, ANDREAS, a perturbationibus hostium securus effectus, in regia civitate Alba regalem coronam est adeptus, a tribus tantum episcopis, qui¹⁷ illa magna strage Christianorum evaserant. Quae si credimus, oportet sane, praeter septem episcopos alios, antistitem *Strigoniensem*, eadem clade interiisse: nisi fortasse suspicari velimus, morte sua, sanguineam eam calamitatem, antevetisse *Dominicum*. Consentientem habemus diligentissimum [p. 203.] C. PETERFFIUM e S. I. *Illud*, inquit, meminisse iuverit, *Dominicum* II. *archi-episcopum* Strigoniensem hac tempestate haustum,^{b.)} cum duobus annis MXLVI. et VII. vacantem sedem eius¹⁸ diplomata¹⁹ adferant. Sed iuvat, rem, licet extra omnem dubitationis

b.) *Concilium Ecclesiae R. Catholicae in Regno Hungariae* parte I. p. 11. ubi et nomina superstitem trium episcoporum, qui inaugurationem ANDREAE administrarunt, legas. Fuere nimirum *Maurus Quinque Ecclesiensis*, *Modestus Iauriniensis*, et *Nebaemias*, ab eodem postea ANDREA *Strigoniensi* mithra donatus.ⁱⁱⁱ

¹ Dipl. (MNL MOL DL-DF nr. 248310.) *Emricus* ² Dipl. cit. *Hungarie* ³ Dipl. cit. *Dalmacie* ⁴ Dipl. cit. *Croacie* ⁵ Dipl. cit. *Rameque* ⁶ Dipl. cit. *Hungarie* ⁷ Dipl. cit. *predecessores* ⁸ Dipl. cit. *quoquomodo* ⁹ Dipl. cit. *Hungarie* ¹⁰ Dipl. cit. *quicumque* ¹¹ insert. a Belio; quod et in copiis diplomatis posterioribus ita scribitur ¹² Dipl. cit. *catolice* ¹³ Dipl. cit. *deberet* ¹⁴ Dipl. cit. om. ¹⁵ Dipl. cit. *baptizatis et coronam* ¹⁶ corr. ex *Dominicus* ¹⁷ THURÓCZY 1600. p. 48. add. in ¹⁸ PÉTERFFY 1742. l. c. add. *aetatis* ¹⁹ corr. ex diplomatis sec. PÉTERFFY 1742. l. c.; post *diplomata* verbum *sedem* tamquam vitiose iterum descriptum a nobis del.

ⁱ Recte anno 1047.

ⁱⁱ Vide THURÓCZY 1600. p. 48.

ⁱⁱⁱ Vide PÉTERFFY 1742. I. p. 11.

aleam positam, plurium regum tabulis illustriorem facere. BELA IV. clade a *Tartaris* nondum accepta, foundationis eiusdem, †ut¹ quidem† a sede *Strigoniensi* cumulatus fuerit beneficiis, ad annum MCCXXXIX. III. Calendas Octobris, hunc in modum meminit:ⁱ *consideratis fidelitatibus et servitiis meritoriis Sanctae Matris Ecclesiae Strigoniensis, quae² nos, et nostros praedecessores,³ in omnibus iuribus regalibus, et reginalibus, et supervenientibus necessitatibus, contra omnes insultantes, et infideles tyrannos fideliter fovit, et⁴ aluit, consuluit, et defensavit, toto posse⁵ opere subsecuto, a tempore suae⁶ primae⁷ fundatio*[p. 204.]*nis, maxime in coronatione regia, regnique adeptione, ac pro nostra, ac⁸ nostrorum⁹ iniuria repellenda, se et¹⁰ omnia submittens fortunae¹¹ casui, et perditioni: et cum praedicta¹² Sancta¹³ Ecclesia, locum primatis in regno nostro tenere dignoscatur, tam a beata sede Apostolica, quam a sancto primo rege STEPHANO, nostro progenitore, qui praedictam¹⁴ Sanctam Ecclesiam fundavit, dotavit, et libertatibus firmavit et stabilivit, ac servitorum¹⁵ amplitudine, et multitudine dignitatum decoravit: nos eiusdem vestigiis insistentes¹⁶ etc. Nihil iam moramur, alia; istud nobis praecipue curae est, intemerata diplomatum fide, condocere, S. STEPHANUM, cum ecclesiae *Strigoniensis*, tum in hac, sedis archi-episcopalis conditae, auctorem fuisse. His adde, conclusionem aureae bullae MATTHIAE *Corvini*, quam is anno MCCCCLXV. quarto decimo Calendas Martii, *Ioanni* postulato archi-episcopo *Strigoniensi*, per manus Reverendissimi *Stephani*, archi-episcopi *Colocensis*, indulsit. Plurium illic regum, qui suis idem adfirmarint diplomatibus, mentionem habet:ⁱⁱ *Nos itaque, praescriptis¹⁷ privilegiis, sed et aliis nonnullis¹⁸ regum Hungariae,¹⁹ videlicet STEPHANI, CAROLI,²⁰ et SIGISMUNDI, eadem confirmantibus visis et auscultatis.* etc. Neque tacenda sunt, quae [p. 205.] WLADISLAUS, cum laudatam *Corvini* bullam recognovisset, hanc in rem, magno, uti adparet, religionis adfectu addit, ἐμφραντικῶς:ⁱⁱⁱ *pro singulari devotione nostra praecipua,²¹ quam erga Sanctum Adalbertum martyrem²² habemus, in cuius glorioso nomine praetacta²³ ecclesia Strigoniensis, per Sanctissimum STEPHANUM regem et apostolum Hungariae, fundata est, cuius meritis et intercessionibus apud Deum nos in coelestibus speramus confoveri.* Gemina †his sunt, quibus FERDINANDUS I. bullam utramque, MATTHIAE *Corvini*, et WLADISLAI *Poloni* recenset, ratamque habet, quae, quia uno fasce complectemur inferius, illuc lectorem benevolum dimittimus.^{iv}*

¹ corr. ex et ² Dipl. (MNL MOL DL-DF. nr. 248088.) que ³ Dipl. cit. *predecessores* ⁴ Dipl. cit. *om.*
⁵ Dipl. cit. add. *cum* ⁶ Dipl. cit. *sue* ⁷ Dipl. cit. *prime* ⁸ Dipl. cit. *et* ⁹ Dipl. cit. add. *successorum*
¹⁰ Dipl. cit. add. *sua* ¹¹ Dipl. cit. *fortune* ¹² Dipl. cit. *predicta* ¹³ Dipl. cit. add. *Strigoniensis* ¹⁴ Dipl. cit. *predictam* ¹⁵ corr. ex *servitorum* ¹⁶ Dipl. cit. *inherentes* ¹⁷ Dipl. (MNL MOL DL-DF nr. 285450.) *prescriptis* ¹⁸ Dipl. cit. add. *illustrium* ¹⁹ Dipl. cit. *Hungarie* ²⁰ Dipl. cit. *Karuli* ²¹ Dipl. cit. *precipua*
²² Dipl. cit. *martirem* ²³ Dipl. cit. *pre tacta*

ⁱ *Diploma, quod nunc sequitur, d. 29. Sept. anno 1239. a Bela IV. rege promulgatum est, et inter alia in transcripto Wladislai II. regis d. 4. Dec. 1498. edito relictum. cuius originale in Archivo Primatiali asservatur (U 469/A 17.), photographiam vero eiusdem vide in MNL MOL DL-DF nr. 248088. Vide etiam Reg. Arp. nr. 660.*

ⁱⁱ *Diploma, cuius fragmentum a Belio hic citatur, d. 16. Febr. anno 1465. Matthias rex elargitus est. cuius diplomatis originale in Archivo Primatiali asservatur (U 469/A 10.), photographiam vero eiusdem vide in MNL MOL DL-DF nr. 285450.*

ⁱⁱⁱ *De hoc diplomate vide notam nostram i. in hac pagina.*

^{iv} *Diplomata Ferdinandi frustra quaereres in opere Beliano; quod aequae affirmat commentariolum ab illo non esse confectum.*

§. III.

Quorsum vero isthaec in re sole meridiano clariore commemoramus? Nimirum, ut fidem praestruamus historiae, cuius conditores, quod carebant diplomatibus, exscribebant confidenter, quae reperere ab aliis in litteras relata; parum solliciti, qua id fide fuerint: nimirum, quia satis habebant, commentationibus suis praetexere¹ potuisse illud.

Narravere patres.

[p. 206.] Ergo lacunam hanc pro virili explere volentes, nemo, quod confidimus, in ius vocabit; nisi forte, vel ingratus sit in ecclesiae huius conditorem, vel invidus earum dignitatum, quas a regibus non minus, quam Romanis pontificibus, priscis illis temporibus, praesules huius acceperunt. Verum tutabitur nos veri rectique studium! Qua quidem confidentia ducti, dabimus ex NICOLAI V. bulla, quam is rogatu LADISLAI posthumi, *Dionisio* archi-episcopo et cardinali, anno MCCCCLII. indulget, ἀπόσπασμα,² nam integram eam suo loco exhibebimus; cuius haec sunt verba, quae ad institutum nostrum pertinent:¹ *Nuper*³ ⁴ *carissimus filius noster*, LADISLAUS Hungariae⁵ *rex illustris, nobis*⁶ *exposuit, ex olim postquam ecclesia Strigoniensis, per Beatum STEPHANUM Hungariae*⁷ *primum regem fundata, et veluti omnium aliarum ipsius regni ecclesiarum prima, et magistra, in metropolim auctoritate apostolica evecta, et decorata, ac tam ad ipsius beati regis, quam aliorum post ipsum in eodem regno successorum instantiam, per diversos Romanos pontifices praedecessores*⁸ *nostros, prae*⁹ *aliis eiusdem regni ecclesiis etc.* En! singulare pontificis maximi, ac prorsus irrefragabile testimonium, S. STEPHANUM sedis *Strigoniensis* conditorem fuisse. Meminit bullae [p. 207.] huius diligentissimus TIMON,¹⁰ ad eundem, quo scripta est, annum; sed alio, quam nos, usus instituto. *Ladislaus*, inquit, *rex, Dionysio, cardinali archi-episcopo*¹⁰ *Strigoniensi, praerogativam primatis Hungariae,*¹¹ *et legati nati*¹² *confirmationem a Nicolao V. papa impetrat.* Nempe, volebat rex adolescens, gratiam referre *Dionysio*: quippe qui, partes eius, in cunis adhuc vagientis, sequutus, *Albae Regali*, trimestrem, sacro diademate, redimiit.¹³ quae iam non consecramur, satis habentes conditorem archi-episcopatus ex monumento eodem indicare potuisse. Proinde bene habet, quod quoties, seu historici, seu regni leges, atque privilegia regum, *Strigoniensis* sedis fundationem meminerunt, Romanorum simul pontificum auctoritatis reminiscuntur. Et historicos quidem, qui id faciunt, huc si evocare, atque eorum testimonia vellemus adscribere,

¹ corr. ex *praetexuere* ² corr. ex ἀπόσπασμα ³ Dipl. (MNL MOL DL-DF nr. 278950.) Sane ⁴ Dipl. (MNL MOL DL-DF nr. 237361.) add. *siquidem* ⁵ Dipl. (MNL MOL DL-DF nr. 278950.) *Ungarie*; Dipl. (MNL MOL DL-DF nr. 237361.) *Hungarie* ⁶ Dipl. (MNL MOL DL-DF nr. 278950.) add. *nuper* ⁷ Dipl. (MNL MOL DL-DF nr. 237361.) *Hungarie* ⁸ Dipl. (MNL MOL DL-DF nr. 237361.) *praedecessores* ⁹ Dipl. (MNL MOL DL-DF nr. 237361.) *pre* ¹⁰ TIMON 1736. p. 66. *Archiepiscopo* ¹¹ TIMON 1736. p. 67. *Ungariae* ¹² TIMON 1736. l. c. add. *tituli* ¹³ corr. ex *redimiit*

ⁱ *Diploma originale d. 22. Apr. 1452. a Nicolao V. pontifice Romano publicatum (MNL MOL DL-DF nr. 278950.) non nisi ad verbum „exposuit” cum verbis a Belio citatis congruit; quae postea hic sequuntur, in originali plane desiderantur. Transcriptum vero anno 1514. datum (MNL MOL DL-DF nr. 237361.) et copiae posteriores (e. g. MNL MOL DL-DF nr. 272908.) continent ea, quae post „exposuit” a Belio citata sunt, unde coniicias non originale diploma, sed transcriptum copiamve eius aliquam a Belio adhibitam.*

ⁱⁱ *Vide TIMON 1736. pp. 66–67.*

laborem nobis conscisceremus inexcuperabilem: quod nemo fere horum sit, quantumvis macer et exsanguis, qui id, uti adnotavimus superius, non recognoscat: leges vero, et diplomata infra recurrent saepius. [p. 208.]

SECTIO II.

DE

Praerogativis archi-episcoporum Strigoniensium.

PROOEMIUM.¹

Recognitis ex diplomatum fide archi-episcopatus originibus, de eius nunc praerogativis, paucis disserendum fuerit. Enim vero,

quantum lenta solent inter viburna cupressi,¹

tantum sane, inter reliquas *Hungariae* ecclesias, sedes *Strigoniensis* caput extulit: diciturque ideo, passim, in regum et pontificum tabulis, mater, atque magistra ceterarum. Alias enim abs regibus *Hungariae*, inde a primis initiis, acceperunt; a pontificibus Romanis alias. Quem [p. 209.] quidem ordinem in nostro hoc commentariolo, ad eum modum tenebimus, ut †bullas,² quae a divis *Hungariae* regibus profectae sunt, primo loco expromamus; has postea, bullis papalibus, non doceamus tantum, sed illustremus etiam, fidemque eis adfirmemus. Utrobique autem vestigia cardinalis PÁZMÁNYⁱⁱ legemus, in designatione illa, quam synodo *Tyrnaviensi*, tanquam appendicem, loco tertio adtexuit: ea tamen usuri libertate, ut potiores quasvis praerogativas, primo omnium, atque tum reliquas, pro eo, ac se dignatione excipiunt, brevi fasce complectamur.

---

¹ corr. ex *promium* ² corr. ex *nullas* sec. BÉL 2007.

ⁱ *Verg. Ecl. I. 25.*

ⁱⁱ *Vide PÁZMÁNY 1667.*

ARTICULUS I.

PRAEROGATIVAE

*Archi-episcopi Strigoniensis,
quas a regibus Hungariae acceperunt.*

S Y N O P S I S¹

<i>Archi-episcopus Strigoniensis Primas Hungariae</i> ..... §. I.	<i>Archi-episcopus Strigoniensis comes perpetuus Strigoniensis</i> ..... §. V.
<i>Archi-episcopus Strigoniensis summus regis cancellarius</i> ..... §. II.	<i>Archi-episcopi Strigonienses duum viri in iudiciis</i> ..... §. VI.
<i>Archi-episcopus Strigoniensis personalis praesentiae regiae maiestatis</i> ..... §. III.	<i>Archi-episcopus Strigoniensis duumvir monetaris</i> ..... §. VII.
<i>Archi-episcopus Strigoniensis unus ex regni iudicibus</i> ..... §. IV.	<i>Archi-episcopus Strigoniensis per se non iurat</i> ..... §. VIII. ¹

§. I.

Archi-episcopus Strigoniensis PRIMAS HUNGARIAE

[p. 210.] Ecclesiae *Strigoniensis*, magnum inde ab initio decus, summaque dignitas fuit: sive demum conditorem spectes, sive huius, et sequutorum regum, qua erga eam fuerunt venerationem. Primatum ei certe, a S. STEPHANO, tum ei datum fuisse, cum primum fundaretur, ut credamus, diplomatum monumentis adducimur. Ita WLADISLAUS rex, in bullae aurae exordio:ⁱⁱ *Cum maxime catholicum principem deceat, ut ea, quae² salubriter a praedecessoribus³ instituta fuerint, et praesertim⁴ ea, quae⁵ ad ornamentum, ac dignitatem ecclesiasticam, ac summi DEI, in terris⁶ divinum cultum pertinent, non approbet solum et confirmet, verum eorundem praedecessorum⁷ suorum vestigiis inhaerendo,⁸ quatenus potest, foveat, augeat, ac tueatur: Nos igitur, quos praecipua⁹ quaedam¹⁰ devotio, ac in religionem¹¹ zelus, quasi iure haereditario¹² a nostris maioribus traditus nobis semper tenuit, et praesertim¹³ in sanctam Strigoniensem ecclesiam, quam veluti caeterarum¹⁴ caput, ac primatem, sanctissimae memoriae¹⁵ Divus STEPHANUS primus Hungariae¹⁶ rex, et apostolus praedecessor¹⁷ noster instituit, ac pia liberalitate usque adeo, et sanguinem effundendo erexit, et prae caeteris¹⁸ huius regni ecclesiis [p. 211.] cum bonis, tum praerogativis,¹⁹ veluti aliarum parentem, ac tutricem*

¹ Synopsis add a nobis sec. titulos capitum ² Dipl. (MNL MOL DL-DF. nr. 248088.) que ³ Dipl. cit. praedecessoribus ⁴ Dipl. cit. praesertim ⁵ Dipl. cit. que ⁶ Dipl. cit. interris ⁷ Dipl. cit. praedecessorum ⁸ Dipl. cit. inherendo ⁹ Dipl. cit. praecipua ¹⁰ Dipl. cit. quaedam ¹¹ Dipl. cit. inreligionem ¹² Dipl. cit. hereditario ¹³ Dipl. cit. praesertim ¹⁴ Dipl. cit. caeterarum ¹⁵ Dipl. cit. memoriae ¹⁶ Dipl. cit. Hungariae ¹⁷ Dipl. cit. praedecessor ¹⁸ Dipl. cit. praeceteris ¹⁹ Dipl. cit. prerogativis

ⁱ Certe, synopsis non est perfecta, sicut nec opus esse perfectum supra iam admonuimus.

ⁱⁱ De hoc diplomate vide notam nostram i. in p. 578.

donavit, et cumulavit, ad universorum notitiam harum¹ serie volumus pervenire. Haec cum foundationis a D. STEPHANO factae, memoriam recolunt denuo, tum et fatentur discrete, *sedi Strigoniensi*, eadem illa aetate, *primatum* fuisse adtributum, cum primum cunabula deseruit. Dices, etiamne vero, ea tunc regi potestas? <an>² ad summos pontifices ea largitas pertinuit? Respondet ad haec bulla NICOLAI V., quam nunc citavimus, infra demum integram exhibituri: ubi, ad *instantiam* id factum fuisse meminit B. STEPHANI, et regum sequutorum. Et ita omnino erant reges *Hungariae*, ut, nihil quod procurationis fuit pontificiae, nisi indultum haberent, sibi arrogarent; sed nihil etiam obtrudi sibi paterentur, quod sive regiam dignitatem, sive apostolicam eorum praerogativam, labefactare posse credebant. Itaque sic existimo: destinavit S. STEPHANUS primatum, metropolitanae ecclesiae *Strigoniensi*, et quam tum eius in potestate sua erat, etiam contulit; sed cum id, ut ratum fieret, a pontifice Romano implorari debere, intelligeret, haud quidem gravate, uti erat religiosissimus, apud SYLVESTRUM II. precibus eam ob rem egit. Nam ita existimo, a primis funda[p. 212.]tarum ecclesiarum exordiis, ius illud, manasse, cuius hodieque tenaces sunt *reges Hungariae*: ut nimirum ecclesiarum antistites³ ipsi eligant, postulentve, quorum postea confirmationem, a *pontificibus maximis*, prisco ritu, impetrant. Consentaneum ergo credere est, ad eundem modum, primatis praerogativam, *sedi Strigoniensi* fuisse conciliatam. quam demum, et leges patriae adfirmarunt, et pontifices ipsi, perpetuo esse voluerunt intemeratam.

§. II.

Archi-episcopus Strigoniensis SUMMUS REGIS CANCELLARIUS

Cancellariorum munus, in utraque sacra et civili republica, in magna semper fuit existimatione. Quamobrem, viris conferebatur, non doctis modo, sed muneribus etiam utrobique, in ecclesia, et foro conspicuis. Mos hic, tum invaluit potissimum, quando eruditio fere omnis, a secularibus, ad sacros viros commigrare visa est. Itaque cum penes hos [p. 213.] solos divinarum humanarumque rerum cognitio, legum item, et administrandae rei publicae peritia, domicilium fixisse dignoscerentur,⁴ caesares, reges, et principes quique alii, dignitatem cancellariorum, munus semper fere, sacratis istiusmodi viris, proprium esse voluerunt. Nolo, quod tamen pronum esset factu, testimoniis in eam rem uti scriptorum: nota consuetudo ea est apud omnes, qui vel per nebulam cognoverunt res, medio aevo in *Anglia*^{a.)} potissimum et *Gallia*^{a.)} gestas. Proinde horum sive exemplis,

a.) ii Vide SPELMANNUM et DU FRESNE in Glossariis. iii

¹ Dipl. cit. add. *litterarum* ² add. a nobis ³ corr. ex *antistes* ⁴ corr. ex *dignoscerent*

ⁱ Haec littera ad eandem notam a.) signatam ducit.

ⁱⁱ Ab hac nota in manuscripto non litteris, sed asteriscis (*) notae signantur, quae in singulis paginis ab uno numerari incipiunt. quod quia et in editionibus Notitiae plane insuetum, et nobis editoribus satis incommodum, necnon lectoribus usu difficile futurum esse visum est, asterisci isti litteris alphabetico ordine positos a nobis commutati. Quod quidem etiam Belium, si opus suum finire potuisset, facturum fuisse constat, quia in sectione prima huius commentarioli more suo litteris notas signavit.

ⁱⁱⁱ Vide SPELMAN 1687. pp. 104–113; DU CANGE 1733–1736. II. col. 143–144. (ad vocem „cancellarius”, „cancellaria” etc.).

imitationeque, sive auctoramentis aliis adductus S. STEPHANUS, cancellarii dignitatem coniunctam esse voluit, cum summo per *Hungariae* regnum sacerdotio. Tametsi enim circa primos sedis *Strigoniensis* ortus, DOMINICUM, primum huius ecclesiae archiepiscopum, *vice cancellarii* munere functum, reperio, in sancti regis diplomate illo, quo *Sacri Montis Pannoniae Abbatiam* fundavit; tamen ita existimo, crevisse inde, cum reliqua antistitis *Strigoniensis* celebritate, hanc quoque dignationem, vivente adhuc, et potente rerum pietissimo STEPHANO, dum eo usque excresceret, ut *summus cancellarius* salutaretur. Clausula memorati diplomatis, post locum sigilli haec est:¹ DOMINICUS *archiepiscopus*,¹ *vice cancellarius*² *fecit* [p. 214.] *anno Dominicae incarnationis millesimo primo, in dictione XV. anno STEPHANI*³ *regis Hungarorum*⁴ *secundo*. Nempe, non statim *Dominico*, summum in ea dignitate locum adtribuit STEPHANUS; non quod alter aliquis, eadem tunc praeter *Dominicum*, potitus fuisset, sed quod in novis istis muneribus pedetentim et gradatim, ac datis sui experimentis, ad summos honores eniteretur. Est igitur tantae dignationis, in *archiepiscopos Strigonienses*, collatio, perpetuum hodieque, pietatis largitatisque S. STEPHANI monitum, quod non putavimus sine adtentione praetermittendum. Tempora, quae STEPHANI aetatem consequuta sunt, uti dura fuerunt, et multis conversionibus, ita iubar hoc *sedis Strigoniensis*, recens exortum, potuerunt, quidem obnubilare; extinguere tamen penitus nequiverunt. Ita ut existimem, GEYZAE, et S. LADISLAI in *Strigoniensem archiepiscopum* pietas mirifica suadet omnino. Nam licet coalescere⁵ plerumque visus est mos ille, ut *archiepiscopi*, tabulis regiis, pro summorum cancellariorum munere subscriberentur; nam id quidem *vice-cancellarii* faciebant subinde; tamen sua eis praerogativa intemerata semper mansit. Ergo inolevit plurium seculorum usu, ut *antistites* veteri privilegio, non modo summi, [p. 215.] atque *secretarii cancellarii*^{b.)} dicerentur; sed muneris etiam partes magno regis regnique commodo, quoties se dabat occasio, solertissime obirent; maximopere, cum iuxta, et *personalis praesentia maiestatis regiae*, publico regum indultu, facti essent, et in *ordinariis regni iudicibus*, actu locum obtinerent. quod quid sit munerum, postea luculentius exponemus. Caeterum, quae fuerint, et sint hodieque *summi cancellarii*, in muneris huius procuratione, partes, cum desideramus diplomata, ex rogatis legibus, condiscamus. Utebantur nimirum, reges *Hungariae*, in tabularum expeditione, sigillis quinque; videlicet: bulla aurea; sigillo duplici; secreto, iuridico, et annulati: quemadmodum habet decretum MATTHIAE *Corvini* tertium.^{c.)} quod ad hunc modum interpretatur *cardinalis PÁZMÁNY*.^{d.)} [p. 216.] *Non ignorandum*,

b.) Legas id passim in diplomatibus priscorum regum, quod ex aureis bullis MATTHIAE et VLADISLAI, quas FERDINANDUS I. recognovit, infra patebit.

c.) Articulo VIII. Anni MCCCCLXXI.ⁱⁱ

d.) Synodi *Tyrnaviensis* Appendice III. p. 136. sequ. Et apud CAROLUM PÉTERFFI S. I. in *Sacris Conciliis Hungariae* Parte II. pagina 228.ⁱⁱⁱ

¹ Dipl. (MNL MOL DL-DF nr. 2.) *Archiepiscopus*   ² Dipl. cit. *Vicecancerarius*   ³ Dipl. cit. add. *primi*
⁴ Dipl. cit. *Ungorum*   ⁵ corr. ex *colescere*

ⁱ *Diploma, cuius clausula hic citatur, in 1002. a Stephano S. rege Hungariae promulgatum est; cuius certe multae copiae transcriptaeque exstant. Quod in Archivo Nationali reperitur, vide MNL MOL DL-DF nr. 2. De diplomate vide Reg. Arp. nr. 2.*

ⁱⁱ *Vide articulum 1471. VIII. in CJH 1696. II. p. 127.; CJH 1899. 1000-1526. p. 362.*

ⁱⁱⁱ *Vide PÁZMÁNY 1667. pp. 136-137.; PÉTERFFY 1742. II. 287. [i]*

inquit, *praeter sigillum annulare, habuere reges Hungariae¹ quatuor sigilla: bullam auream, et sigillum duplex, archi-episcopus adseruat.² sigillum iudiciale personalis praesentiae locumtenens: qui sigillum secretum in aula regia habet, in veteribus privilegiis, et articulorum clausulis, vice-cancellarius³ nominatur, vel aulae cancellarius.* Postea de usu horum sigillorum, ita commentatur. *Sub sigillo duplici expediebantur insignia nobilitatis, immunitates, et donationes bonorum: quae statutione peracta, et nullo contradictore apparente possidebantur. Unde in omnibus donationibus, sub sigillo secreto emanatis, haec clausula addi solet: quas nos in formam privilegii redigi faciemus, dum nobis in specie fuerint reportatae. Huiusmodi enim litterae,⁴ sub duplici sigillo expeditae, vocantur privilegia. Caeterum⁵ diuturna vacatio archi-episcopatus, effecit, ut minoris sigilli secreti⁶ usus invaluerit. Praeterea, Nicolaus Istvánffi,⁷ qui secretarius fuit⁸ archi-episcopi OLAHI,⁹ narrare solebat: quoties archi-episcopus¹⁰ ad aulam regiam ibat, actutum sigillum quoque secretum a vice-cancellario¹¹ ad ipsum deferebatur, honoris causa. Coniicias hinc, cessavisse iam tum, ante PAZMÁNYI aetatem duplicis sigilli usum, non tam [p. 217.] culpa archi-episcoporum, quam temporum, quae se post OLAHUM¹² excipiebant, iniuria. Huc referas, orbitatem illam sedis Strigoniensis, quae ei, et diuturna, et noxia profecto, anno MDLXXIII. mortuo Antonio Verantio, inducta fuit, duravitque in annum usque MDXCV. et alteram eam, quae surgente seculo decimo septimo, toto quinquennio post Ioannis Kutassii fata, sive, ab anno MDCII. ad annum usque MDCVII. seu Francisci Forgács cardinalis initia, iterum, iterumque incubuit; quae utraque cessatio, multum et sedi ipsi, et qui eam obtinuerunt postea, ut tyrannidem Turcarum, sileamus, derogavisse, existimandum est. Haec ad gustum de summo et secretario cancellario.*

§. III.

Archi-episcopus Strigoniensis

PERSONALIS PRAESENTIA REGIAE MAIESTATIS

Quam primum ecclesia *Hungariae* eam adlaborante S. STEPHANO faciem indepta [p. 218.] fuit, ut et episcopatus passim constitutos haberet, et sedem archi-episcopalem *Strigonii* positam; in eam curam incubuit rex pientissimus, ut *respublica* simul *civilis* in gente, nondum satis emollita,¹³ ad eum modum instrueretur, qui cum populi ingenio esset commodus, tum factus ad culturam quarumvis gentium imitationem.¹⁴ Loquuntur, hanc, regis optimi, industriam, decreta huic fini, ab eo edita; quippe quibus, omne id, quod pro seculi, atque gentis, nuper CHRISTI fidem amplexae, indole, necessarium ac salutare visum est, brevi quodam fasce perscribitur. Durum oppido et refractarium institutum, neque in tanta hucusque veri ac recti ignoratione, perficiendum aliter, quam si viri sacri, quibus iam tunc abundabat *Hungaria*, non modo vocarentur in consilium, sed

¹ PÁZMÁNY 1667. p. 136. et PÉTERFFY 1742. II. p. 287. *Ungariae* ² PÁZMÁNY 1667. l. c. et PÉTERFFY 1742. l. c. *asservat* ³ PÁZMÁNY 1667. p. 137. *Vice Cancellarius* ⁴ PÁZMÁNY 1667. l. c. et PÉTERFFY 1742. l. c. *litterae* ⁵ PÁZMÁNY 1667. l. c. *ceterum* ⁶ PÁZMÁNY 1667. et PÉTERFFY 1742. om. ⁷ corr. ex *Istvánffi* sec. PÉTERFFY 1742. l. c. ⁸ PÁZMÁNY 1667. l. c. *fuerat* ⁹ corr. ex *Olavi* sec. PÉTERFFY 1742. l. c. ¹⁰ PÁZMÁNY 1667. l. c. et PÉTERFFY 1742. l. c. add. *Strigoniensis* ¹¹ PÁZMÁNY 1667. l. c. *Vice Cancellario* ¹² corr. ex *Olavum* ¹³ corr. ex *emollita* ¹⁴ malim *imitandam*

admonerentur etiam ad reipublicae gubernacula. Proinde non satis erat, sollicitissimo, pro utraque suorum salute, principi *Palatinum* constituisse, qui proximum a rege, in administrandis rebus, novellum regnum adtinentibus, locum obtineret; voluit insuper, ut esset ex ordine ecclesiastico, vir et diviniore doctrina conspicuus, et religione venerandus, qui pro rege, iudiciis et si qui fiebant ad consulendum in commune consessus, aliis cum auctoritate, interesset. [p. 219.] Hanc ideo dignitatem, *personalem praesentiam maiestatis regiae*, consulto vocare placuit eo, quod in congressibus civilibus, quos, sive ob maiestatis observantiam, sive causas alias, regibus commode adire haud licuit, supparem regiae illi, referret eminentiam, et seu litigantes, seu de republica consulentes, praesentiae suae veneratione, contineret in officio. Dignitatis hoc genus, excelsum oppido, ac nulli fere toto regno secundum, *Hungari* sua lingua *király színe*, et quandoque *király képe*, hoc est *speciem*, seu *imaginem regis*, *κατεξοχήν*, dixerunt. Cum vero a primis regni exordiis, actus publici, comitorum, nimirum iudiciorum, et quorumvis congressuum, lingua *Latina*, rudi ea, et ineleganti, in litteras referrentur; oportuit novarum etiam dignitatum vocabula, *Latine* reddi, et promulgari. Atque tunc quidem, magistratum, de quo sermo nobis est, *personalem praesentiam maiestatis regiae*, *Latine* adpellavere: accurate satis, quantum equidem iudico. Quia enim *personae* vocabulum, apud rigidos puritatis *Latinae* satellites, tantundem significat, quod nostrum: *szin, kép, szinlés, képzés*, id est: *colorem, speciem, imaginem*, et adscitam oris alicuius *similitudinem*; recte *personae* vocem, imitatione veterum, ad vitam civilem relatam [p. 220.] fuisse puto: quippe CICERONE praeunte, qui *magnum est*, inquit, *in republica, tueri personam principis*,¹ quasi dicat: *si princeps sui characteris, atque, quam vice¹ DEI gerit, imaginis, cum insigni quadam iustitia, et clementia sit tenax, id vero arduum quiddam est, et excelsum*. Adparet hinc liquido, isthuc fere primos *Hungaros*, quocumque demum auctore, respexisse, quando magistratum tam excelsum *personalem praesentiam* vocaverunt: quippe qui, totus, ad tuendam *personam regis*, seu huius characterem atque imaginem, divinam profecto ac venerabilem comparatus est. Iuvat hoc expromsisse, eorum caussa, qui non satis cognitatas habent adpellationis eius rationes. Neque vero sublime hoc, et proximum a rege munus, cuiquam iure meliore conferri, mandarique potuit melius, quam *archi-episcopo Strigoniensi*, sub idem iam tempus, et *primatis*, et *legati nati*, amplissimis titulis conspicuo; nam, habet hoc in administranda feliciter republica, magnum sane momentum, si viri ad clavum eius se deant, non undiquaque, ac forte ex trivio conquisiti; sed quos, religio, eruditio, et subacta, longo rerum usu prudentia, ad id culminis evexit, confirmavit autem omnimoda, neque simulata, in rebus administrandis, integritas. Haec illa fuisse reor auctoramenta, quibus adducti, [p. 221.] prisci reges, hac etiam dignatione, cumlaverunt *archi-episcopos Strigonienses*: sive id demum S. STEPHANUM, sive pientissimos reges alios fecisse credamus. Istud certum est, magistratum hunc et antiquum esse, et sedi *Strigoniensi* in primis decorum. Postea, ecclesiis, in vastissimo regno, increscentibus, et, quod fit, *archi-episcopis*, gravioribus subinde, cumulatoribusque curis distentis, eo consilii ventum est, ut, vicarii, *locumtenentes* vocant,² attentiore huius magistratus administratione tribuerentur

¹ corr. ex *vices*   ² corr. ex *vacant*

¹ Cf. *Cic. Phil. VIII. 29.*

antistitibus. Audiamus PÁZMÁNYUM,^{e.)} optimum eius rei indicem. *Sciendum, quod cum archi-episcopus, negotiorum mole pressus, iudiciis assidue interesse non potuerit, prout personalis regiae maiestatis praesentia interesse tenebatur: primo substituti¹ sunt locumtenentes, ut plurimum, spirituales personae, quemadmodum² in decreto MATTHIAE^{f.)} et WLADISLAI.^{g.)}³ Et in conclusione decreti quinti Wladislai⁴ legimus, episcopum Sirmiensem fuisse locumtenentem personalis praesentiae. Postea, ut in causis criminalibus, et capitalibus sententiis proferendis, maior esset libertas, statutum est, ut secularis^{h.)}^{5 6} persona eo officio fungeretur,⁷ quod et hodie fit, vo[p. 222.]caturque personalis praesentiae in iudiciis locumtenens. Haec pontifex ipse Strigoniensis.ⁱ Doleas, non addidisse conversionis eius primordia, et quis eam dederit primitus. Sed si⁸ quid coniectatione adsequor; arbitrato summi praesulis, primo omnium inductam: et forte generali suo in spiritualibus, vicario, locumtenentialem hanc dignitatem demandatam fuisse censeo. Quod ubi commode factum, rex et ordines, usu forte longiore condidicissent, publica id auctoritate adprobaverunt praemuniveruntque postea, rogatis atque sancitis legibus: ut iam rarissime, neque, nisi id summa flagitaverit necessitas, munere hoc perfungantur archi-episcopi.*

§. IV.

Archi-episcopus Strigoniensis

UNUS EX REGNI IUDICIBUS

Seorsim de insigni hac *praerogativa* agendum existimamus; tametsi prioribus illis, de quibus diximus hactenus, contineatur. Si enim summi et secretarii fuere cancellarii, si item [p. 223.] *personalis praesentia maiestatis regiae*; pronum est conicere, inter *summos iudices*, seu regni praetores, *archi-episcopos Strigonienses* cooptari oportuisse. Et ita est profecto, simul excelsos eos magistratus, regum indultu obtinuerunt; simul *iudices* quoque regni creati sunt. Dignitatis huius eminentiam, inde colligas, quod ipsi reges, non dubitarunt, inter divinissimi, quod administrant, muneris sui partes, et hoc referre, ut *summi iustitiarum*, seu *iudices*, adpellentur; idque cum iure gentium universali, tum *Hungariae* consuetudinario, cum primis. Quemobrem, et *tabulae septem-virali*, praesedissem olim reges, certum est. Verum cum subinde, et maiestati regiae magnae fierent accessiones,

e.) Loco supra citato.ⁱⁱ

f.) Decreto VI. Art. 18.⁹ ⁱⁱⁱ

g.) Decreto I. Art. 37.^{iv}

h.) Decreto WLADISLAI VI. Art. IV. et Decreto VII. Art. LV.^v

¹ PÁZMÁNY 1667. p. 136. *substitui* ² PÁZMÁNY 1667. l. c. add. *habetur* ³ pro *in... Wladislai*. apud PÁZMÁNYUM 1667. l. c. *Decreto 6. Matthiae, art. 18. Decreto 1. Vladislai, art. 37.* ⁴ PÁZMÁNY 1667. l. c. *Vladislai* ⁵ PÁZMÁNY 1667. l. c. *saecularis* ⁶ nota h.) add. a Belio ⁷ PÁZMÁNY 1667. l. c. add. *Decreto 6. Vladislai, art. 4. et Decreto 7. art. 55.* ⁸ add. a nobis ⁹ add. a nobis

ⁱ *Scilicet Petrus Pázmány.*

ⁱⁱ *Vide PÁZMÁNY 1667. p. 136.*

ⁱⁱⁱ *Vide art. 1486: XVIII. in CJH 1696. II. p. 150.; CJH 1899. 1000-1526. p. 420.*

^{iv} *Vide art. 1492: XXXVII. in CJH 1696. II. p. 184.; CJH 1899. 1000-1526. p. 504.*

^v *Vide art. 1507: VI., 1507: VII., et 1514: LV. in CJH 1696. II. pp. 267. et 281.; CJH 1899. 1000-1526. pp. 698., 730.*

et negotiorum moles, litigantium ad haec numerus, in dies augetur; partiebantur magistratum eum, inter viros [f...] regio proximos: qui propterea *iudices regni ordinarii* adpellati fuere. Hi sunt hodieque *palatinus regni Hungariae, iudex curiae regiae, atque archi-episcopus Strigoniensis*. Discimus id ex regni decretis. MATTHIAS I.ⁱ⁾ *Quia de iudicibus ordinariis frequenter mentio fieri solet, et dubitatur a plurimis, qui sint,¹ ac² [p. 224.] intelligantur iudices illi, idcirco declaratur hic per expressum, quod iudices ordinarii sunt in primis³ palatinus; deinde iudex curiae; et postmodum secretarius cancellarius, si praesens fuerit, sin autem non, locumtenens, hoc est, qui sigillum iudiciale regiae maiestatis pro tempore tenet. Appellatur autem iudices ordinarii, quia quamlibet causam discutere,⁴ et ipsi soli, eorumque vices gerentes,⁵ et⁶ ad sedem iudicariam non vocati intrare, et etiam alios, si quos pro testimonio, aut alia re volent, advocare possunt. Atque hanc ego legem, primam fuisse opinor; neque enim hucdum occurrerunt vetustiores, quae locumtenentis personalis praesentiae meminerint:⁷ non quod munus id non fuerit cognitum antiquiori iam tum aetate; sed quod haud relatum in regni decretis. Caeterum, quatuor has, de quibus egimus praerogativas archi-episcoporum Strigoniensium, omnes eo decreto, quod anno MDXXXVI. a FERDINANDO I. Pisonii editum est, singulari sanctione,^{k)} adfirmatas legas. Quum Reverendissimo Domino Archi-episcopo Strigoniensis ecclesiae,⁸ verba sunt legis, ex eiusdem ecclesiae antiquis privilegiis tanquam summo et secretario cancellario regio, iure competat, ut ipse, iuxta formam generalis decreti [p. 225.] regni, tanquam personalis maiestatis regiae praesentia, unus ex iudicibus regni ordinariis esse censeatur: tum igitur ex eo, tum etiam quod sit et Hungariae⁹ primas, maiestas regia, inter dominos locumtenentem, et caeteros ecclesiasticos consiliarios, ac iudices regni ordinarios, eum faciat ordinem, ut idem dominus Strigoniensis, et in consilio, et in iudicio, pro suo, et ecclesiae suae honore, uti¹⁰ convenit, sua libere fungatur auctoritate.¹¹ En, uno, quod dicitur, fasce comprehensas, praerogativas quatuor. Rogationi huic occasionem dedisse videtur, convulsus, quo erat, tunc Hungariae status. Adhuc enim de regno, inter IOANNEM, et FERDINANDUM summa virium contentione dimicabatur. Qua re fiebat, ut et palatinalis dignitas cessaret, et multum passim peculiaribus amplissimisque iuribus, archi-episcopi derogaretur: quae quidem auctoritatis detrimenta, uti aequo animo haud ferre poterant status et ordines: ita legem perferendam putaverunt, qua non solum¹² recognoscerentur sedis praerogativae illae; sed adfirmarentur quoque maximopere. Atque ista quidem lex, privilegiorum vice¹³ nobis fuerit, dum producere tabulas regum potuerimus. [p. 226.]*

i) Decreto VI. Artic. LXVIII. Adde SIGISMUNDI Decretum VI. Artic. I. atque WLADISLAI Decret. I. Artic. XXXIII. XLII. LXX.ⁱⁱ

k) Articulo XV.ⁱⁱⁱ

¹ corr. ex sunt sec. CJH 1696. II. p. 166. sint ² CJH 1696. I. c. et ³ CJH 1696. I. c. imprimis ⁴ corr. ex discutere ⁵ CJH 1696. I. c. vicesgerentes ⁶ CJH 1696. I. c. om. ⁷ corr. ex meminerit ⁸ pro Strigoniensis ecclesiae apud CJH 1696. I. c. ecclesiae Strigoniensis ⁹ CJH 1696. I. c. Ungariae ¹⁰ CJH 1696. I. c. ut ¹¹ CJH 1696. I. c. auctoritate ¹² add. a nobis ¹³ add. a nobis

ⁱ Hic spatium vix unius verbi a copista relictum; quod fortasse vocabulo „throno” aut huic simili supplendum.

ⁱⁱ Vide art. 1486: LXVIII. in CJH 1696. II. p. 166., atque CJH 1899. 1000–1526. p. 458.; quod ad ceteros attinet, vide art. 1435(II): 1., 1492: XXXIII., 1492: XLII., et 1492: LXX. in CJH 1696. II. pp. 89, 183, 185–186, 194–195.; atque in CJH 1899. 1000–1526. pp. 254., 500–503, 506, 524–527.

ⁱⁱⁱ Vide art. 1536: XV. in CJH 1696. II. p. 317.; CJH 1899. 1526–1608. p. 22.

§. V.

Archi-episcopus Strigoniensis
COMES PERPETUUS STRIGONIENSIS

Honores comitatum, quemadmodum, et diplomata vocant, et leges, tam sunt antiqui, quam ipsa *Hungariae* in comitatus partitio. Sunt, qui hanc in BELAE III. aetatem reputant, quasi qui populum in census relatum, ad rationem compositum, secundum ordines, et municipia digesserit.¹⁾ At enim quis non videt, verba, de subductis rite censuum rationibus, quas *Graeco* ritu, per universam *Hungariam*, ex aequo partitus fuerat rex, intelligi oportere. Nam addit porro idem ille:ⁱ⁾ *tantum Graeco ingenio factururus, ut populus unius quasi urbis imperio regi videatur*. Proinde altius sunt quaerenda, divisae in comitatus *Hungariae* initia. Placet MICHAELIS PANCRATII^{m.)} docta ea [p. 227.] de re, coniectura. S. STEPHANUM is instituti eius auctorem facit, qui CONSTANTINI M. imitatione, hoc dividendae, in minutiores provinciolas, *Hungariae*, consilium iniisse, scribit. *Felicissimam*, inquit, *regiminis Iustiniani*¹⁾ *formam divini humanique iuris peritissimus proto-rex noster, cum non modo compertissimam haberet; sed*²⁾ *insuper videret, eam in vicino occidentali imperio, ab imperatoribus, praesertim Franciscis, hac ratione repetitam, ut rectorum ducumque nominibus, formidabilique eorum potentia dimissa, ducatum loco, provincias in minutas partes dividerent, et easdem comitibus regendas committerent: ne qua ratione dux, multis provinciis praefectus, in reipublicae perniciem, potentissima militum manu, rebellaret; idcirco et ipse, sublatis terribilibus illis, veterum, in libera republica,*³⁾ *ducum <nominibus>,*⁴⁾ *fere post devictum Cupam, Transilvaniamque*⁵⁾ *regno incorporatam, totum regnum in LXX. et plures provincias divisit, eisque a comitibus, ceu praefectis regiis, non ducatus, aut capitaneatus, verum comitatus nomen voluit imponi*. Plane adsentior, doctae, et ex rei, ac temporum hominumque indole, petita coniectationi: maxime, quod ei firmandae, legem ex decretis^{n.)} sagacissimi regis [p. 228.] adducat in subsidium. Huius verba ita habent: *Consensimus*⁶⁾ *petitioni totius senatus, ut unusquisque dominetur propriorum,*⁷⁾ *similiter et donorum regis, dum vivit: excepto, quod ad episcopatum*⁸⁾ *pertinet et comitatum*. Ita legem interpretor: sanciri nimirum, ut qui propria latifundia iam possident, dominantur iis, porro iure perpetuo, non item, donis regis, hoc est, collatis comitatum honoribus, quippe quibus, eous-

¹⁾ NADANY, in *Floro Hungarico*. Lib. II. Cap. XVI. p. 105. fine. Adde PARSCHITII¹⁰⁾ *Tabellam Regni Hung.* p. 36.ⁱⁱ⁾

^{m.)} In *Tractatu Politico-Historico*,¹¹⁾ *Iuridico, Iuris Publici Regni Hungariae, Cassoviae Anno MDCLXVIII.* Sect. VI. §. 20. *seqq.*ⁱⁱⁱ⁾

^{n.)} Libro II. Cap. XXXV.^{iv)}

¹⁾ PANCRATIUS 1668. F2. *Iustiniani* ²⁾ PANCRATIUS 1668. l. c. add. et ³⁾ PANCRATIUS 1668. l. c. *reipublicae* ⁴⁾ *nominibus* add. a nobis sec. PANCRATIUS 1668. l. c. ⁵⁾ PANCRATIUS 1668. l. c. *Transilvaniamque* ⁶⁾ corr. ex *consensimus* ⁷⁾ CJH 1696. l. c. 1668. *igitur* ⁸⁾ add. sec. CJH 1696. l. c. ⁹⁾ corr. ex *Episcopatus* ¹⁰⁾ corr. ex *Parchitzii* ¹¹⁾ corr. ex *Politico, Hungarico*

ⁱ⁾ *Scilicet Johannes Nadányi, quem supra in nota l.) Belius iam citaverat. Verba, quae hic ex illo transcripsit, vide in NADÁNYI 1663. p. 106.*

ⁱⁱ⁾ *Vide NADÁNYI 1663. pp. 105–106.; PARSCHITIUS 1702. p. 36.*

ⁱⁱⁱ⁾ *Vide PANCRATIUS 1668. p. F2.*

^{iv)} *Vide Sancti Stephani decr. II. art. XXXV. in CJH 1696. II. p. 11.; CJH 1899. 1000–1526. p. 36.*

que tantum potiebantur, dum vita sufficebat comitibus, neque honores ii ad haereditas pertinebant. Ergo, primus *Hungariae* in comitatus divisae auctor, nobis indubitato S. STEPHANUS. Certe, cum S. LADISLAUS ad clavum reipublicae sederet, institutum illud usu diuturniore invaluisse iam oportuit: quippe cuius aetate,^{o)} *comitatus* quidem, *parochiae*, et horum praefecti, *comites parochiales*, adpellabantur. Quomodo et in decretis COLOMANNI, eosdem dici legimus:^{p)} dum universim, *comites comitatum* vocari coeperunt.^{q)} Haec delibare ante placuit, quam de archi-episcoporum praerogativa hac, insigni oppido, et dignitatis eximiae, commentaremur. *Neque enim comitatus apud nos aliud sunt, quam totidem provinciae, principa*[p. 229.]*tibus pares*: teste cardinali PÁZMÁNY.^{r)} Iam in id inquirendum est pro virili, quis regum eo axiome, primus ornaverit archi-episcopos? Enim vero constat apud omnes, iurium *Hungariae* peritos, de sanctione, quam adfirmante MATTHIA *Corvino*, sacravere status et ordines, ut *honorem comitatus* soli nobiles adeant. Diserte lex: *Quod honorem comitatus, nullus, nisi nobilis tenere possit*.ⁱ⁾ Arguunt hinc iuris consulti,^{s)} non modo *ignobilibus* quibusque, aditum ad summos honores, praeccludi a comitio; sed *episcopis* etiam, et qui sunt viri alii, eminentioris in ecclesia dignitatis. Quibus ut proclivis adsentiar, WLADISLAI POLONI, qui post *Corvinum*, fato suo functum, sceptrum capessivit, sanctione alia, oppido luculenta, permoveor. Eius verba haec sunt:ⁱⁱ⁾ *Maiestas sua¹ nemini ex ipsis dominis episcopis et praelatis aliisque viris ecclesiasticis honorem vel officiolatum comitatus, etiam pro tempore dare, et conferre valeat; sed personae seculari, bene meritae, et ex nobili prosapia natae,² ac in ipso comitatu personalem residentiam agentis, honor huiusce modi^{3 4} detur, et conferatur*. Et post pauca:ⁱⁱⁱ⁾ *Ab illis vero, quibus perpetuo, [p. 230.] vel⁵ alio quocunque iure, honor alicuius comitatus hactenus collatus et datus fuisset, per ipsam maiestatem regiam⁶ auferatur, et modo praemisso conferatur; nisi per Sanctos Reges superinde aliquas collationes, sive⁷ privilegia habuerint,⁸ quas producant, si qui habent, infra congregationem praesentem: alioquin invigrosae relinquuntur, et similiter tales honores personis secularibus⁹ conferant*.¹⁰ Lex profecto rigorosa, ut mirum sit, rogari eam perferrique in ea comitiorum celebritate potuisse, quorum pars eximia venerabili clero constabat. Sed ingruebant iam tum luctuosa ea tempora, quibus status

^{o)} Vide Decretorum eius Libro III. Cap. XVI.^{iv)}

^{p)} Libro I. Decretorum Cap. XI.^{v)}

^{q)} Ibidem Cap. XXVIII. quae demum adpellatio vulgo invaluit, ac hodieque in usu est.^{vi)}

^{r)} *Synodi Tyrnaviensis* Appendice I. p. 82.^{vii)}

^{s)} Lege, dicto loco PANCRATIUM §. XXII.^{viii)}

¹ CJH 1696. II. p. 237. *Regia* ² CJH 1696. II. p. 238. *ortae* ³ CJH 1696. I. c. *huiusmodi* ⁴ CJH 1696. I. c. *add. per Regiam Maiestatem* ⁵ CJH 1696. I. c. *aut* ⁶ *pro maiestatem regiam* apud CJH 1696. I. c. *regiam maiestatem* ⁷ *add. sec.* CJH 1696. I. c. ⁸ CJH 1696. I. c. *hubuerint (!)* ⁹ CJH 1696. I. c. *saecularibus* ¹⁰ CJH 1696. I. c. *conferantur*

ⁱ⁾ *Vide 1471: XV.* in CJH 1696. II. p. 128.; CJH 1899. 1000–1526. p. 364.

ⁱⁱ⁾ *Vide art. 1498: LVII.* in CJH 1696. II. pp. 237–238.; CJH 1899. 1000–1526. p. 626.

ⁱⁱⁱ⁾ *Vide* CJH 1696. II. p. 238.; CJH 1899. 1000–1526. p. 626.

^{iv)} *Vide Ladislai S. Decr. lib. III. art. XVI.* in CJH 1696. II. p. 26.; CJH 1899. 1000–1526. p. 82.

^{v)} *Vide Colomanni regis Decr. Lib. I. cap. XI.* in CJH 1696. II. p. 30.; CJH 1899. 1000–1526. p. 100.

^{vi)} *Vide Colomanni regis Decr. Lib. I. cap. XXVIII.* in CJH 1696. II. p. 31.; CJH 1899. 1000–1526. p. 104.

^{vii)} *Vide* PÁZMÁNY 1667. p. 82.

^{viii)} *Vide* PANCRATIUS 1668. p. F2.

et ordines auctoritate regis susque deque habita, invidia, atque iniuriis mutuis se invicem lacescebant. Urebat praeterea statum *equestrem*, cumulari dignitatibus episcopos, contra ea, nobiles, quibus honores istiusmodi debebantur, aditum ad eos praeccludi. Quidquid eius sit, nobis profecto ex severa adeo rogatione, istud conficitur: quod quia ex *Hungariae* regibus, duos admodum, STEPHANUM et LADISLAUM, sanctorum fastis illatos numeramus; ab horum alterutro, *archi-episcopo Strigoniensi* collatum fuisse, *honorem comitatus cognominis*. Habere, nimirum, in ea disceptatione oportuit, praesulem huia-tem, collationem, et [p. 231.] privilegia a Sanctorum Regum aliquo. Nam ita profecto reor, non commisisse THOMAM IV. virum in rebus procurandis omnium acerrimum, qui sedi huic ea tempestate praeerat, quin iura sua, in luce collocaret, planeque condoceret comitia, quo iure, quam prisco firmoque magistratum eum a predecessoribus, quasi per manus sibi traditum acceperit, teneat, administretque. PETRUS PÁZMÁNY toto et quot excurrit seculo, *Thoma*, quem nunc laudavimus, recentior, cum *archi-episcoporum praerogativam*^{t)} hanc meminit, ad decreta LUDOVICI *Magni*, atque huius filiae MARIAE, reginae *Hungariae* adpellat, quae praesulibus *Strigoniensibus*, eam dignationem circumponunt. Quod ita est omnino. Nam et LUDOVICUS quidem, in decreti sui, quod anno MCCCLI. edidit, solemni ea formula, qua idem statibus adfirmat, NICOLAUM, qui tunc sedem hanc tenebat, honorificentissimo perpetui comitis vocabulo nominat;ⁱ⁾ et filia sua MARIA, cum sanctionem ANDREAE II. anno MCCCLXXXIV. ratam haberet ac firmam, his verbis utitur:ⁱⁱ⁾ *Datum per manus Reverendi¹ in Christo patris et Domini Demetrii, divina miseratione tit. sanctorum* [p. 232.] *quatuor, coronatorum sacrosanctae Romanae ecclesiae presbyteri cardinalis, ac sanctae Strigoniensis ecclesiae gubernatoris perpetui, locique eiusdem comitis² perpetui, ac aulae nostrae fidelis cancellarii*. En! praeter amplissimum *comitis perpetui*, titulum, *Demetrium* cardinalem, *cancellarii* munus, de quo supra diximus, ea tempestate, actu ipso administrantem. Verum ne istud silentio praetereamus, dispiciendum fuerit, saltem coniectatione indagandum; quando supremi comites ꝑcum essent ꝑ *archi-episcopi Strigonienses*. At enim vero, invenias diplomata, multo vetustiora, quam sunt, seu MARIAE, seu LUDOVICI M. decreta, quae *perpetuorum comitum* adpellatione *antistites Strigonienses* dignantur. Certe CAROLUS I. in iis tabulis,^{u)} quibus ANDREAE II. diploma, nobiles de genere *Saagh*, super donatione terrae *Vroj*,³ a castro *Vasvár* exemptae, anno MCCCXXIV. recognovit, ita ad calcem habet: *Venerabilibus in Christo Patribus Dominis Boleslao Strigoniensi, locique eiusdem comiti perpetuo, reliquis*.ⁱⁱⁱ⁾ Idem reperias, et in eo diplomate CAROLI, quo castrum *Comarom* *archi-episcopo Thomae* ob eximia de se merita, sub inaugurationis solemnia augustali usus liberalitate⁴ anno

t) Ibidem Appendice III. p. 136. num. I.^{iv)}

u) Supersunt in documentis litterariis, inclutae⁵ vetustissimaeque gentis *Niczky de Niczk* consobrinae, generationis *de Saagh*.

¹ CJH 1696. II. p. 60. *Reverendissimi* ² CJH 1696. I. c. add. *similiter* ³ corr. ex *Uoy* ⁴ corr. ex *libertate* ⁵ corr. ex *indutae*

ⁱ⁾ Vide 135r: XXV. in CJH 1696. II. p. 58.; CJH 1899. 1000–1526. pp. 178–181, et praecipue 180.

ⁱⁱ⁾ Vide 1384: XII. in CJH 1696. II. p. 60.; CJH 1899. 1000–1526. pp. 186–188.

ⁱⁱⁱ⁾ Hoc Caroli diploma d. 27. Oct. 1324. promulgatum est, cuius copia in Archivo Nationali reperitur. (MNL MOL DL-DF nr. 63896.). De diplomate vide Anjou-Oklt. VIII. nr. 465.

^{iv)} Vide PÁZMÁNY 1667. p. 136.

MCCCXV,ⁱ [p. 233.] atque donationem eam anno MCCCXVII. in formam privilegii redegit.ⁱⁱ quod quia integrum exhibuimus, dum supra historiam *Comaromii* recenseremus, illuc lectorem avidum dimittimus.ⁱⁱⁱ Adde STEPHANI IV. tabulas, commodo *archi-episcoporum*¹ perscriptas a MATTHIA *Corvino* in bullam auream, ab WLADISLAO item *Polono*, atque ultimo demum, a FERDINANDO I. transumptas, quas inferius totas, integrasque cum cura recognoscemus. Quid? quod BELAE quoque IV. diplomata, eandem referentia *praerogativam*, passim superent adhuc. Dubitarim autem, nisi edoctus fuero aliter, etiamne dignitatem eandem, ANDREAS HIEROSOLYMITANUS, adtribuerit. Dubitationis rationem in eo positam habemus, quod is quidem, eodem illo famoso decreto, quo libertates *Hungarorum* ultra omnem modum adauxit, comitatum honores noluerit esse perpetuos. Lex^{v)} ita sonat: *Integros comitatus, vel dignitates quascunque in praedia, seu possessiones non conferemus perpetuo*. Facile fuerit odorari, cur latam² voluerit legem. Nempe moleste ferebat, ingenua³ illa, et tot laboribus exercita nobilitas, comitatum, aliosque honores, favore atque indulgentia regum antecessorum, certis quibusdam familiis, perpetuo iure [p. 234.] fuisse perlatas.⁴ Ergo, sibi ipsi ANDREAS legem scripsit, ne offensae porro esset liberrimo populo, haec in conferendis honoribus, seu facilitas, seu prodigalitas. Igitur consentaneum fuerit existimare, cum lex ea perferretur, perpetuum iam tum comitatus honorem archi-episcopis fuisse: licet, a quo optimorum regum collatum, adhuc in obscuro lateat.

§. VI.

Archi-episcopi Strigonienses DUUM-VIRI IN IUDICIIS

Insigne isthoc praerogativae genus ex eo capite manavit, quod archi-episcopi, et summi, ac secretarii cancellarii, et ordinarii regni iudices perpetuo haberentur. His magistratibus oppido gravissimis, temporum processu, nova iterum honestamenta, reges, atque ordines, adiecta consueverunt; ut cum praesules ipsi, iudiciis interesse continenter nequirent, haberent tamen duumviros, qui id, tanquam homines archi-episcopales rite [p. 235.] exequerentur. Vetus id fuit institutum, et cuius vestigia, aetate iam tum SIGISMUNDI, MATTHIAE *Corvini*, atque WLADISLAI notari omnino potuerunt,⁵ dum FERDINANDUS contemeratum per *Zapolitanam* aemulationem, ordinariorum iudiciorum ordinem redintegraret. Habemus momentosae adeo rei praeclaram ac necessariam

v) Decreto anni MCCXXII. Articulo XVI.^{iv}

¹ corr. ex *archiepiscopum* ² *cur latam* corr. ex *cursatam* sec. BÉL 2007. ³ corr. ex *ingenia* ⁴ corr. ex *peralatas*
⁵ corr. ex *poterunt*

ⁱ *Diploma hoc Caroli d. 1. Aug. 1315. publicatum, quod in transcripto a. 1317. facto relictum est. Vide notam nostram sequentem. De diplomate vide Anjou-Oklt. IV. nr. 131.*

ⁱⁱ *Diploma hoc Caroli d. 2. Aug. 1317. promulgatum est, cuius originale in archivo Primatiali asservatur (U 469/Q 28), photographia vero in Archivo Nationali (MNL MOL DL-DF nr. 248545.). De diplomate vide Anjou-Oklt. IV. nr. 530.*

ⁱⁱⁱ *Vide in Notitia Comitatus Comaromiensis in hoc libro pp. 451-454.*

^{iv} *Vide 1222: XVI. in CJH 1696. II. p. 42.; CJH 1899. 1000-1526. p. 138.*

oppido sanctionem, decretis FERDINANDEIS expressam^{x.)} quam exhibemus: *Ad exercenda¹ iudicia temporalia, quae iuxta praenotatas constitutiones celebrari debebunt, assessores periti et idonei, ad minus² quatuor adhiberi debebunt; sive ex servitoribus regiae maiestatis, aut dominorum³ sint, sive alii. Iurent etiam illico coram iudicibus regni ordinariis, ad iustitiam faciendam, neque suspecti propterea esse possint: et quod existente aliqua causa dominorum suorum, illi exsurgant,⁴ neque iudiciis illis intersint. Nam ita semper ab antiquo fuit observatum. Ultra videlicet ordinarios iudices, eorumque vicegerentes⁵ et protonotarios, ac duos homines domini Strigoniensis, etiam ultra praesentiam praelatorum, baronum, si [p. 236.] qui aderunt: prout etiam in articulis diaetae Tyrnaviensis anni MDXLV. super his statutum late exstat.⁶ Quibus quidem assessoribus, maiestas regia, de salario more ante solito, solutionem fieri iubere dignabitur. Idem autem assessores, ex nunc per suam maiestatem, tum⁷ consilio consiliariorum Hungarorum,⁸ et iudicum ordinariorum eligi debebunt, in quorum loco, si quidam decederent,⁹ dominus locumtenens absente sua maiestate alium substituendi habeat auctoritatem,¹⁰ prout antea quoque semper habuit. Colligimus, ex lege hac, vetustum duumviros archi-episcopales instituendi morem, antequam ea rogaretur, exstitisse. Sacravit postea institutum MAXIMILIANUS II. annorum MDLXVI.^{y.)} et MDLXVII.^{z.)} decretis, quorum textus adscribere nihil adtinet. Quae inde sub *Austriacis regibus*, consequuta sunt tempora, tametsi perplexa, domi fuerint, extus contra ea inter utramque fortunam fluctuantia, intermerata nihilominus perduravit, ea praerogativa archi-episcoporum, ut suos duumviros, quoties iudicia celebrari contingebant, inter consessores perpetuo haberent: dum anno MDCCXXIII.^{a.)} a CAROLO VI. iudiciorum iste ordo redintegraretur postliminio. Enim vero, *tabula regia iudiciaria*, ad [p. 237.] eum modum instaurata, ut feriis tantum atque iuristitiis demtis, continuo ac sine cessatione iam celebretur; cum adessoribus reliquis, tum et *archi-episcopalibus* his *duumviris* sua iterum auctoritas reconciliata est, quae durat hucdum, ac duratura est omnino, donec suum, apud *Hungaros Themidi* fuerit, pretium atque dignatio. Caeterum, de duumviratus hac praerogativa, nihil, nisi, quod eximium, ac singulare, velim existiment lectores. Enim vero, cum prisci illi *Hungari*, quod ex decretis regum liquido constat, summo in primis loco habuerunt *Strigonienses antistites*; volebant iudiciorum simul administrationem in eum modum exerceri, ut quidquid inibi,*

x.) Decreto XVIII. Anni MDLVII. Artic. XIII. Quam vero haec cum veteri iure concordent, vide MATTHIAE Decr. VI. Artic. LXXIII. Item WLADISLAI Decr. I. Articulos X, XXXIII, XL, et XLII.ⁱ

y.) Articulo XXI.ⁱⁱ

z.) Articulo XXVI.ⁱⁱⁱ

a.) Articulo XXV.^{iv}

¹ CJH 1696. II. p. 487. add. *autem* ² corr. ex *adminus* sec. CJH 1696. I. c. ³ corr. ex *dominum* sec. CJH 1696. I. c. ⁴ CJH 1696. II. p. 488. *exurgant* ⁵ CJH 1696. I. c. *vicesgerentes* ⁶ CJH 1696. I. c. *exstat* ⁷ CJH 1696. I. c. *cum* ⁸ CJH 1696. I. c. *Ungarorum* ⁹ pro *quidam decederent* CJH 1696. I. c. *quispiam decederet* ¹⁰ CJH 1696. I. c. *authoritatem*

ⁱ *Vide art. 1557: XIII. in CJH 1696. II. pp. 487–488, atque CJH 1899. 1526–1608. p. 434.; quod ad reliquos attinet, vide art. 1486: LXXIII., 1492: X, 1492: XXXIII., 1492: XL. et 1492: XLII. in CJH 1696. II. pp. 167–168, 177, 183, 185–186; CJH 1899. 1000–1526. pp. 463, 486, 500–502, 504–506.*

ⁱⁱ *Vide art. 1566: XXI. in CJH 1696. II. pp. 538–539.; CJH 1899. 1526–1608. p. 544.*

ⁱⁱⁱ *Vide art. 1567: XXVI. in CJH 1696. II. pp. 549–550.; CJH 1899. 1526–1608. p. 570.*

^{iv} *Vide art. 1723: XXV. in CJH 1900. 1657–1740. pp. 587, 589.*

seu disputaretur, seu in quamcunque partem decideretur, id, consciis *archi-episcopi* hominibus fieret. Satis ad dignitatem.

§. VII.

Archi-episcopus Strigoniensis

DUUMVIR MONETALIS

Duum viri monetales, vetus est in republica *Hungarica* institutum. *Romanorum* [p. 238.] credo imitatione, qui triumviris, et quatuorviris monetalibus, cudendae fundendaeque^{b.)} monetae procuracionem demandabant; ne numis adultera facile posset fundari republica. Isthuc, et nostrorum hominum sollicitudo ea respexit, quando magistratus ordinaverunt, qui cum metallorum auri, et argenti reditibus, tum rei simul nummariae,¹ ex praescripto conscientiae intemeratae, adcuracione, quam possent maxima, adtenderent. Fuere hi: *archi-episcopus Strigoniensis*, et *tavernicorum magister*: hic quidem, quod thesaurarius, prisca *Hungarorum* lege habitus est semper; ille, ut fraudem omnem, pro officii sanctitate averruncaret a praefectis *camerarum*, atque horum administris. Cave autem existimes, humili isthoc curarum genere summos viros fuisse distentos: suos et hic habebant homines, qui rei unice necessariae, et ad publicam utilitatem adtinente, iurata fide moderarentur. Expromsimus hanc, quanta quanta est, fuitve,² procuracionem alibi,^{c.)} neque impetrare a nobis possumus, quia ita et occasio poscit, et dignatio, ut eum sicco pede transeamus. [p. 239.] Fiebat nimirum vicinorum quorumvis maleficio, ut *Hungaria* nondum undiquaque ad reipublicae formam, consummatam eam, et legibus adversus exterorum fraudes circummunitam exacta, moneta adulterina, nec advertentibus regibus, et aerario praefectis, offenderetur. Quod cum advertissent, qui ad clavum reipublicae sedebant, omnem quidem navaverunt operam, uti, partim invectis aliunde, procusisque domi falsariorum iniquitate numis<que>³ adulterinis regnum exsanirent,⁴ partim providerent etiam, ne ea pestis serperet ulterius, interverteretque, cum lucro regio, populorum utilitates; nemo tamen in eam curam, totis retro duobus seculis, incubuit sollicitius, quam CAROLUS I.,⁵ eo forte culpandus, quod sero admodum, et anno demum sibi emortuali MCCCXLII. in rem eam, publice consuluerit, decreto simul didito, quo cum fodinarum, tum procurandae, in annos singulos, monetae, rationes, cum lucro camerae, ex aequo decerneret. Opus in rei administratione, facile in turpem quaestum, fraudemque degeneraturae, viris fuerat, quorum fide, auctoritate, dolus malus arceretur. Tunc ergo HIPOLITO, castellano Arvensi, camera Cremnicziensis pretio octingentarum marcarum, in eundem annum, una cum decimis *archi-*[p. 240.]*episcopalibus*, collocata est: facultate simul eidem adtributa, ut adulteratores monetarum, ubi ubi posset, comprehenderet, puniretque. *Ut camerariorum nostrorum iustitia adpareat*,⁶ verba decreti

b.) Lege de his, SPANHEMIUM in numis, *Dissertatione X.* p. 167. *seqq.* more suo, hoc est, erudite commentantem.ⁱ

c.) Tomo IV. in *Historia urbis Cremnicziensis* §. VI. p. 188. *seqq.*ⁱⁱ

¹ corr. ex *numariae*   ² corr. ex *fuitne*   ³ -*que* add. a nobis   ⁴ corr. ex *exanirent*   ⁵ corr. ex *Carolus VI.*

⁶ CJH 1696. II. p. 50. *appareat*

ⁱ Vide SPANHEIM 1717. *pp.* 167-170.

ⁱⁱ Vide BÉL 1735-1749: IV. *pp.* 188-190.

exhibemus,ⁱ *in denariis fabricandis statuimus: ut quilibet eorum ipsorum monetis signum habeat, per quod moneta ipsorum¹ fabricata cognoscatur. Caeterum volumus, ut ipse comes camerarum monetarios, seu cutores denariorum, ubique in civitatibus aut villis invenire poterit, et eosdem captivare voluerit; tunc iudex, iurati, et universitas civitatis, vel villae, in qua reperti fuerint, ad requisitionem eiusdem comitis camerae, vel eius officialium ipsos monetarios captivare, et ad manus comitis camerarum² teneantur assignare.³ Secus autem si qui fecerint, eadem poena, qua monetarii contumaces, sunt plectendi, puniantur.* Neque satis fuit regi sagacissimo, foris, et extra cameras, amoliri nocentissimum, ac perniciosum illud reipublicae genus;⁴ *camerario ipsi, et huius monetariis fusoribusque, adcuracione, qua fieri potuit, maxima, attendendum voluit. qua⁵ quidem providentia, seu nunc primum, seu postliminio duumviri monetales, constituti sunt, instauratique.⁶ Recognoscimus haud gravitate, CAROLI adcuracionem.ⁱⁱ Ipse comes camerarum nostrarum, in civitatibus nostris, ubi monetae nostrae fabricantur, debet habere duo scrinia, in quorum uno ferramenta formalia, sub sigillis hominum⁷ archiepiscopi,⁸ et magistri tavernicorum conserventur; in altero vero virgulae pro monetis fusae, absque monetis novis sub sigillis tribus, et clavibus tribus eorundem⁹ hominum, videlicet, domini archiepiscopi,¹⁰ et magistri tavernicorum, ac eiusdem camerarii debent conservari, et semper in praesentia ipsorum hominum domini archiepiscopi,¹¹ et magistri tavernicorum aperiantur, nec possint absente ipsorum aliquo,¹² aperiri, vel opera monetaria¹³ exerceri: ita quidem,¹⁴ ut si idem comes camerarum nostrarum, ipsis duobus testibus absentibus, vel aliquo ipsorum absente, fractis clavibus¹⁵ ac sigillis, monetas faceret fabricari, per ipsum magistrum tavernicorum, tanquam falsarius puniatur; dummodo hoc, iidem homines domini archiepiscopi,¹⁶ et magistri tavernicorum fateantur.* Nescio, quid hac sanctione, sive vigilantius, sive in commune utilius perferri potuerit; ubi advertat saltem obiter lector oculatus: camerarios olim montanarum subiectos [p. 242.] fuisse magistris tavernicorum, ad eum modum, ut poenis etiam mulctare eos potuerint, si quid egissent perperam, atque contra fidem legesque. Pergit decretum, acuitque eorundem hominum, in observanda re monetaria, diligentiam.ⁱⁱⁱ *Specialiter, dum funditur argentum, omnes personaliter interesse debeant, et singulis septimanis, ipsos novos denarios nostros, ipsi homines domini archiepiscopi, et magistri tavernicorum, in combustione¹⁷ quadraginta¹⁸ denariorum novorum debeant examinare: et sic iidem novi denarii cambio exponentur.* Caeteroquin hominum istorum, vicarias archiepiscopi partes, in *monetali* hoc *duumviratu*, obventium, delectus, in arbitratu *praesulis* fuit, ea tamen lege, uti viros, ad lubricae huius rei administrationem eligeret, uti ex se recti studiosos, ita bonorum possessione, sic satis praeditos; ut si¹⁹ fide aliquid egissent sublesta, et rex, et camerae comes haberet, unde illatum damnum posset

¹ CJH 1696. l. c. *per ipsorum* ² corr. ex *cameraerum* ³ CJH 1696. l. c. *assignare* ⁴ post *genus* vox *averuncasse* tamquam superfluum a nobis del. ⁵ corr. ex *quae* ⁶ corr. ex *instauracione* ⁷ CJH 1696. II. p. 50. add. *domini* ⁸ CJH 1696. l. c. *archiepiscopi* ⁹ CJH 1696. l. c. add. *trium* ¹⁰ CJH 1696. l. c. *archiepiscopi* ¹¹ CJH 1696. l. c. *archiepiscopi* ¹² *pro absente ipsorum aliquo* in CJH 1696. l. c. *aliquo ipsorum absente* ¹³ CJH 1696. l. c. *monetarum* ¹⁴ CJH 1696. l. c. *quod* ¹⁵ CJH 1696. l. c. *laucibus* ¹⁶ CJH 1696. l. c. *archiepiscopi* ¹⁷ corr. ex *compustione* ¹⁸ CJH 1696. l. c. add. *eorundem* ¹⁹ *ut si* corr. ex *uti*

ⁱ *In hoc capite plurimae partes ex decreto Caroli I. regis Hungariae anno 1342. publicato a Belio citantur; quod nunc sequitur, vide in CJH 1696. II. p. 50.; CJH 1899. 1000–1526. p. 160.*

ⁱⁱ *Vide CJH 1696. II. p. 50.; CJH 1899. 1000–1526. p. 160. Vide etiam notam nostram priorem.*

ⁱⁱⁱ *Vide CJH 1696. II. p. 50.; CJH 1899. 1000–1526. p. 160. Vide etiam notam nostram i. in hac pagina.*

reparari. Huc faciunt decreti, quod est sub manu, verba:ⁱ *Praeterea, inquit, iidem archiepiscopi,¹ et magistri² tavernnicorum, tales homines, in proseguendis negotiorum camerae transmittant, qui possessiones habeant, et si demerita ipsorum requirent,³ pendere [p. 243.] habeant. Molestum hoc muneris genus camerae comes, ex lege, pondere aliquo, Hungaris nehezék, quod postea pisetum adpellarunt, solebat remunerari. De qualibet marca unum pondus, ad rationem denariorum, ratione conservationis ferramentorum, homini eiusdem Domini Archi-Episcopi⁴ omni die operis, et dimidius⁵ ferto homini ipsi magistri⁶ tavernnicorum, praeter summam conventionis nostrae regalis, persolvatur. Si vero ipse comes camerae nostrae, quolibet die operis, de singulis marcis cisis, singula pondere⁷ denariorum, et dictos dimidios fertones, praemisso modo, persolvere recusaverit; vel dilationem facere vellet, homines ipsius Domini Archi-Episcopi,⁸ et magistri tavernnicorum, ferramenta formalia includendi, habeant facultatem.ⁱⁱ Ita tunc stricte observabantur omnia, ac prorsus ex legum praescripto. Sed neque licuit archi-episcopo pondera, quae homini illi suo pendebantur, aut pretio vendere, aut quoquo modo alienare: nam et hoc decreto eodem sanctitum⁹ fuisse legimus, severe adeo, ut iacturam quantivis redditus interminaretur. Volumus etiam, ut tam magistri tavernnicorum, suos dimidios florenos, quam Dominus Archi-Episcopus¹⁰ sua pondera, qui [p. 244.] buspian vendere non possint et locare, quod si fecerint, his iuribus ipsorum priventur.ⁱⁱⁱ Habuit ergo, salarii, nullo unquam tempore contaminandi alienandique, proventus ille, rationem. Neque in iis locis solum, ubi auri, argentique signandi officinae erant, archi-episcopo pondera isthaec pendebantur; ex lucro etiam camerae, eadem dissolvi, moris fuit. De quibuslibet marcis pro lucro camerae, in quibuslibet comitatibus dicatis et exactis, unum grossum, seu unum pondus, homini Domini Archi-Episcopi,¹¹ alium vero grossum, seu pondus, homini Magistri tavernnicorum dare, et solvere tenebitur comes camerarum praedictarum.^{iv} Quod sane optimos praestabat redditus. Quin et de mulctis camerilibus partem capiebat archi-episcopus: quaecunque¹² res et bona, ratione non observationis aliquorum articulorum praemissorum, et transgressionis mandati nostri regalis, seu violationis statuti camerae, a quibuscunque personis hominum, et in quibuscunque locis auferentur: in tres partes debeant dividi coaequaliter; quarum duae partes ipsi comiti camerarum, tertia vero in manus praedictorum hominum Domini Archi-Episcopi,¹³ et Magistri tavernnicorum¹⁴ debeat provenire.¹⁵ v [p. 245.] Atque haec sunt, immo¹⁶ his multo plura, quae in decreto CAROLI I. de archi-episcopi Strigoniensis duumviratu monetali sancita legas. Adfirmavere ea sequuti reges, non tantum publicis comitiis saepe iterumque; sed amplissimis quoque diplo-*

¹ CJH 1696. II. p. 51. archiepiscopus ² CJH 1696. I. c. magister ³ corr. ex nequirent sec. CJH 1696. I. c. ⁴ CJH 1696. I. c. archiepiscopi ⁵ corr. ex dumus sec. CJH 1696. I. c. ⁶ CJH 1696. I. c. magistro ⁷ corr. ex pondera sec. CJH 1696. I. c. ⁸ CJH 1696. I. c. archiepiscopi ⁹ corr. ex sancium ¹⁰ CJH 1696. I. c. archiepiscopus ¹¹ CJH 1696. I. c. Archiepiscopi ¹² CJH 1696. I. c. quicunque ¹³ CJH 1696. I. c. Archiepiscopi ¹⁴ post tavernnicorum verba dare, et solvere tenebuntur praedicti comites camerarum praedictarum quae erronee a copista ex alio loco sui fontis (CJH 1696. I. c.) exscripta sunt, a nobis del. ¹⁵ debeat provenire add. sec. CJH 1696. I. c. ¹⁶ corr. ex imo

ⁱ Vide CJH 1696. II. p. 51.; CJH 1899. 1000–1526. p. 162. Vide etiam notam nostram i. in pagina priore.

ⁱⁱ Vide CJH 1696. II. p. 51.; CJH 1899. 1000–1526. p. 160. Vide etiam notam nostram i. in pagina priore.

ⁱⁱⁱ Vide CJH 1696. II. p. 51.; CJH 1899. 1000–1526. p. 162. Vide etiam notam nostram i. in pagina priore.

^{iv} Vide CJH 1696. II. p. 51.; CJH 1899. 1000–1526. p. 162. Vide etiam notam nostram i. in pagina priore.

^v Vide CJH 1696. II. p. 51.; CJH 1899. 1000–1526. p. 162. Vide etiam notam nostram i. in pagina priore.

matibus, quorum copiam, infra lectoribus exhibebimus. Leges certe obviae sunt, quarum aliquas loco citato exhibuisse, recordamur. Temporis deinde progressu, honor tavernicorum magistri *Budam* translatus, locum *Cremniczii* fecit, ut solus illic *archi-episcopalis* signando auro argentoque adtenderet. Legem ea de re LUDOVICI II. adscribamus, quae sic:^{d.)} *Ne autem, inquit, proventus ex cusione monetarum provenientes, qui si bene recolligantur, notabilem, magnamque pecuniarum summam faciunt, dissipentur,¹ et non in regios, sed aliorum usus, prout hactenus convertantur; et ne bonae monetae similiter cudendae, suo iusto pondere argenti fraudentur; faciat sua maiestas regia fidelem Domini Magistri tavernicorum hominem Budae cusoribus² monetarum semper assistere, Cremniciaeque pisetarium archi-episcopi³ ecclesiae Strigoniensis, de veteri consuetudine, et more alias solito, pariter admittere, qui [p. 246.] cusioni illarum superintendere, et proventibus quoque suae maiestatis exinde fiendis fideliter vigilare⁴ teneatur, ne fraus, et dissipatio in eis committatur.* Condiscimus hinc, exolevisse priscam illam CAROLI I. legem, sive id demum camerariorum culpa, sive lucripetarum quorumvis maleficio; sive denique WLADISLAI ignara rerum suarum procuratione acciderit. Nam quod MATTHIAS *Corvinus*, ritu antecessorum, amplissimis his in aerarium suum redditibus, attente admodum invigilaverit, indicio sunt, perlatae ab eo leges,^{e.)} diplomata item, in eam rem ab eo perscripta. Redintegrata sub FERDINANDO I. sanctio LUDOVICI in decreto anni MDLIII.^{f.)} et fusius, anni MDLVII. obvia et nobis in *Cremniczii* historia, expromta est.¹

§. VIII.

Archi-Episcopus Strigoniensis

PER SE NON IURAT

Diu insigni hac praerogativa caruere *pontifices Strigonienses*, quippe qua⁵ sub MATTHIA [p. 247.] demum *Corvino* tunc potitos fuisse, in diplomatibus reperio, dum *Ioannes Vitéz* ex sede *Varadiensis*, *Dionysio de Széch cardinali*, e vivis exemto, ad *Strigoniensem* cathedram anno MCCCCLXVI. transportaretur. Enim vero, huius de se, corona regni, totaque adeo republica, meritis longe exstantissimis, id tribuit *Corvinus*, ut virum sibi unice carum atque in curia regia maxime necessarium, a praestandi iurisiurandi, quod

d.) Anni MDXXI. Articulo XIX.ⁱⁱ

e.) Decreto I. Articulo XX. et XXVI.ⁱⁱⁱ

f.) Articulo XXII. et XXIII.^{iv}

¹ corr. ex *dissipientur* ² CJH 1696. I. c. add. *ipsarum* ³ CJH 1696. I. c. *Archiepiscopi* ⁴ CJH 1696. I. c. *evigilare* ⁵ corr. ex *quae* ⁶ corr. ex *LXXIII*.

ⁱ *Vide articulum 1557: XV. (CJH 1696. II. p. 488., CJH 1899. 1526–1608. p. 436.). Locum vero, ubi de hoc „in Cremniczii historia” agitur, vide BÉL 1735–1749? IV. pp. 188–190.*

ⁱⁱ *Vide 1522: XIX. in CJH 1696. II. p. 298.; CJH 1899. 1000–1526. p. 788, 790, 792.*

ⁱⁱⁱ *Haud scio an erronee haec nota a copista descripta sit: in decreto enim Matthiae primo articuli huiusmodi non reperiantur. quam ob rem de articulis 1464: XXII. et XXVI. hic Belium loqui putarim, in quibus „de nova moneta cudenda” et „de monetarum falsarum cusoribus” et eorum poenis agatur. Vide CJH 1696. II. pp. 124–125.; CJH 1899. 1000–1526. pp. 352, 354.*

^{iv} *Haec nota aequae vitiosa videtur; in articulo XXII. enim nihil est, quod huc pertineret. Vide art. 1553: XXII. et XXIII. CJH 1696. II. pp. 454–455.; CJH 1899. 1526–1608. p. 352.*

temporis ei faciebat dispendia, regi molesta omnino, immunem pronuntiaret, atque coram quovis iudice regni prorsus excusabilem. Comiti, aut iudici curiae archi-episcopalis, aliisve rerum suarum administris, in omni, quae forte episcopo, intentabatur, lite ea provincia, mandabatur, lege addita perpetua, ut ii tamen, in animam conscientiamque heri sui sacramentum id dicerent; quod demum in utroque foro, *ecclesiastico* iuxta, et *civili*, tantundem efficacitatis haberet, valorisque, ac si id a praesule ipso fuisset recitatum. Inusitatum hoc privilegii genus, ut in sedem *Strigoniensem*, in quam transferebatur, inferret *Ioannes* propagaretque in successores, qui se perpetua serie excepturi essent, facile id a MATTHIA, sibi tunc, ob recuperatam a FRIDERICO imperatore sacrum diadema longe o[p. 248.]mnium deditissimo^{g)} ¹ impetravit. Transcripsit² enim, amplissimis tabulis immunitatem eam rex indulgentissimus, in *Strigonienses* praesules, eodem illo anno, quo sedem illam deportabat *Ioannes*: ut mirari subeat animum BONFINIUM, cum adcurate eius dignitatis accessionem *Vitézio* factam^{h)} meninisset, non simul huius privilegii habuisse mentionem. Quo quidem historici silentio factum, putarim, ut tametsi de praerogativa ea constet apud omnes, sintque in perpetuo eius exercitio *archi-episcopi Strigonienses*; ignorentur tamen eius ortus a plerisque passim. Cui iam ignorationi mēderi est animus, atque geminatas MATTHIAE tabulas, quas ex authentica membrana descriptas possidemus, exhibere.ⁱ⁾ Ita vero habent:ⁱⁱ *Nos MATTHIAS*,³ *DEI gratia*⁴ Hungariae,⁵ Dalmatiae,⁶ Croatiae,⁷ Ramae,⁸ Serviae,⁹ Gallitiae,¹⁰ Lodomeriae,¹¹ Cumaniae,¹² Bulgariaeque¹³ *rex memoriae*¹⁴ *commendamus tenore praesentium*¹⁵ *signi*[p. 249.]*facientes, quibus expedit universis: quod fidelis noster Reverendissimus in Christo Pater Dominus Ioannes*¹⁶ *Archi-Episcopus*¹⁷ *Strigoniensis, summus et secretarius cancellarius noster, veniens in conspectum nostrae*¹⁸ *maiestatis exhibuit nobis quoddam privilegium duplici*¹⁹ *authentico*²⁰ *sigillo nostro independenti*²¹ *communitum, et ut omnis suspicio amoveatur, iuxta nostrum sigillum, etiam sigillo fidelis nostri magnifici Michaelis de Guuth,*²² *regni nostri palatini, similiter independenti*²³ *consignatum: cuius vigore nos alias sibi, dum videlicet fuisset*

^{g)} Quae eius officia, ea grati augustalisque animi testificatione, inter ipsa inaugurationis solemnia prosecutus est MATTHIAS, ut flegis a se rogatae[†],²⁴ quam supra citavimus, supremum ac perpetuum comitem provinciae *Bihariensis*, cum successoribus, de solio promulgaverit. Lege BONFINIUM Dec. IV. Lib. initio. p. 536.²⁵

^{h)} Decade libroque eodem p. 538, 30.ⁱⁱⁱ

¹ corr. ex *deditissimum* ² corr. ex *transscripsit* ³ Dipl. cit. (MNL MOL DL-DF nr. 248080.) *Mathias* ⁴ Dipl. cit. *gracia* ⁵ Dipl. cit. *Hungarie* ⁶ Dipl. cit. *Dalmacie* ⁷ Dipl. cit. *Croacie* ⁸ Dipl. cit. *Rame* ⁹ Dipl. cit. *Servie* ¹⁰ Dipl. cit. *Gallicie* ¹¹ Dipl. cit. *Lodomerie* ¹² Dipl. cit. *Comanie* ¹³ Dipl. cit. *Bulgarieque* ¹⁴ Dipl. cit. *memorie* ¹⁵ Dipl. cit. *presentium* ¹⁶ Dipl. cit. *Iohannes* ¹⁷ Dipl. cit. *Archiepiscopus* ¹⁸ Dipl. cit. *nostrae* ¹⁹ Dipl. cit. *duplici* ²⁰ Dipl. cit. *authentico* ²¹ corr. ex *in pendent* ²² Dipl. cit. *Guuth* ²³ corr. ex *in pendent* ²⁴ fortasse addendum est *immemor* ²⁵ p. 536. add. a nobis sec. BONFINI 1581.

ⁱ⁾ *Diploma, quod infra legitur, d. 16. Ian. 1466. promulgatum est, hodieque in Archivo Primatiali asservatur, photographiam vero eius in Archivo Nationali reperire possis* (MNL MOL DL-DF nr. 248080.).

ⁱⁱ *In margine haec nota legitur: „Diploma Matthiae Corvini regis Ioanni Vitéz, archi-episcopo Strigoniensi datum, quo idem eundem, qua virum de rege et regno optime meritum, in curia regia maxime necessarium, a praestando iure iurando, immunem pronuntiat, atque coram quovis iudice regni prorsus excusabilem.” Quae cum haud a Belio orta sint (ille enim tam longinquas notas marginales numquam scripsit), a Georgio Gyurikovits ea denotata esse crediderim. Vide etiam praefationem nostram.*

ⁱⁱⁱ Vide BONFINI 1581. p. 538.

Varadiensis¹ praesul, exigentibus eius virtutibus, et meritis, infrascriptam libertatem concesseramus.² supplicans nostrae³ maiestati, ut cum ipse ab ecclesia Varadiensi,⁴ in ecclesiam Strigoniensem translatus sit, nos privilegium huiusmodi, simulque ipsam libertatem, atque omnia in dicto privilegio contenta, cum ipso pariter ad eandem ecclesiam Strigoniensem transferre, idemque privilegium, cum huiusmodi libertate, ac singulis suis continentibus, et clausulis, sibi, et suis successoribus de novo⁵ in perpetuum concedere dignemur. Cuius quidem privilegii tenor sequitur in haec⁶ verba: MATTHIAS⁷ DEI GRATIA⁸ Hungariae,⁹ Dalmatiae,¹⁰ Croatiae,¹¹ Ramae,¹² Serviae,¹³ Gallitiae,¹⁴ Lo[p. 250.]domeriae,¹⁵ Cumaniae,¹⁶ Bulgariaeque¹⁷ rex, ad futuram rei memoriam. Cum iustitiae¹⁸ finis sit unicuique secundum merita sua tribuere, patet profecto, quod huiusmodi¹⁹ virtutis officium nequaquam in eo constitit, ut omnes improbi una poena,²⁰ et omnes probi una similiter eademque remuneratione²¹ afficiantur, sed sicut peius demeritis,²² graviora supplicia, ita melius meritis, praemia debentur ampliora, quo fit, ut ipsa aequitas²³ in recta sui administratione²⁴ inaequalitatem²⁵ requirat,²⁶ et iustissimum sit communem iuris tenorem, a suo quandoque tramite deflectere, ac secundum personarum exigentiam, per quosdam quasi gradus, et mensuras dispensare, ut qui virtutibus, et meritis unice supereminent, etiam²⁷ a vulgari cursu, aliqua in parte sublevati appareant. Ex hoc enim privilegia, et originem, et nomen traxere, dum scilicet ordinarius legum rigor, servato rationabili²⁸ temperamento, dignioribus mitescit in personis. Sane cum fidelium nostrorum merita diligenti considerationis²⁹ examine revolvimus, facile praeponderare³⁰ animadvertimus ea, quae³¹ quondam³² Illustri Genitori nostro, ac nobis, et huic regno nostro Reverendus Pater Dominus Ioannes³³ Episcopus Ecclesiae³⁴ Varadiensis, et Comitatus Bihariensis³⁵ comes per[p. 251.]petuus in rebus tam prosperis, quam adversis, sincera, et recta fide ac stabili constantia,³⁶ consiliis, et auxiliis domi, militiaeque³⁷ indefesse exhibuit. Praetermittimus³⁸ nunc, quoties³⁹ arduissimis nostris, et regni nostri negotiis,⁴⁰ suis salubribus consiliis in pace et bello opitulatus sit, quam multas, et magnas legationes,⁴¹ multis quidem suis laboribus et impensis, sed maiore omnium fructu, obierit, quot bellicis expeditionibus,⁴² pro defensione vel patriae,⁴³ vel fidei susceptis, partim per se interfuerit, partim affuerit per suos: quandoquidem vel uno hoc suo recenti et praeclaro,⁴⁴ ac futura memoria digno labore, omnia plane sua priora merita, omnem praeteritam⁴⁵ suam industriam superasse videtur, dum nuper sacro sanctam⁴⁶ regni huius coronam, quatuor et viginti annos apud manus FRIDERICI Romanorum imperatoris detentam, cum collegis suis, qui ad id ex regni nostri optimatibus, simul deputati fuerant, quasi ab exilio reportavit, ut capiti tandem nostro, quod feliciter iam factum est, imponeretur; qua in re⁴⁷ huius viri singularis cura, singularisque diligentia⁴⁸ apparuit, utpote, qui in hoc ipso negotio⁴⁹

¹ Dipl. cit. Waradiensis ² Dipl. cit. concesseramus (!) ³ Dipl. cit. nostre ⁴ Dipl. cit. Waradiensi ⁵ Dipl. cit. denovo ⁶ Dipl. cit. haec ⁷ Dipl. cit. Mathias ⁸ Dipl. cit. gracia ⁹ Dipl. cit. Hungarie ¹⁰ Dipl. cit. Dalmacie ¹¹ Dipl. cit. Croacie ¹² Dipl. cit. Ramae ¹³ Dipl. cit. Servie ¹⁴ Dipl. cit. Gallicie ¹⁵ Dipl. cit. Lodomerie ¹⁶ Dipl. cit. Comanie ¹⁷ Dipl. cit. Bulgariaeque ¹⁸ Dipl. cit. iusticie ¹⁹ Dipl. cit. huius ²⁰ Dipl. cit. poena ²¹ Dipl. cit. remuneratione ²² Dipl. cit. emeritis ²³ Dipl. cit. equitas ²⁴ Dipl. cit. administratione ²⁵ Dipl. cit. inaequalitatem ²⁶ Dipl. cit. requiret ²⁷ Dipl. cit. etiam ²⁸ Dipl. cit. rationabili ²⁹ Dipl. cit. consideracionis ³⁰ corr. ex reponderare sec. Dipl. cit. ubi praeponderare ³¹ Dipl. cit. que ³² Dipl. cit. condam ³³ Dipl. cit. Iohannes ³⁴ Dipl. cit. ecclesie ³⁵ Dipl. cit. Bihoriensis ³⁶ Dipl. cit. constancia ³⁷ Dipl. cit. milicieque ³⁸ Dipl. cit. Praetermittimus ³⁹ Dipl. cit. quociens ⁴⁰ Dipl. cit. negotiis ⁴¹ Dipl. cit. legaciones ⁴² Dipl. cit. expeditionibus ⁴³ Dipl. cit. patrie ⁴⁴ Dipl. cit. preclaro ⁴⁵ Dipl. cit. praeteritam ⁴⁶ Dipl. cit. Sacrosanctam ⁴⁷ corr. ex quam re sec. Dipl. cit. ⁴⁸ Dipl. cit. diligentia ⁴⁹ Dipl. cit. negotio

coronae,¹ iam paene desperato, primus viam recuperandi tentavit,² primus paravit, atque [p. 252.] ut prospere consummaretur,³ singulari inter caeteros⁴ studio laboravit. Cum vero nihil hac tempestate maius, nihil conducibilius ad nostri honoris, nostraeque⁵ dignitatis consummationem,⁶ et ad huius regni tranquillitatem, ad totius⁷ denique reipublicae⁸ istius commodum,⁹ humana potuerit ope procurari; dignum duximus virum hunc talem, ea veneratione¹⁰ prosequi, ut tam singulare eius meritum, singulari praerogativa¹¹ honoretur, per quam et dignitas¹² suae¹³ reverentiae¹⁴ cumulatior delata videatur, et ea, quae¹⁵ ipsum vel in domestica quiete perturbare, vel a nostro interdum latere longius abstrahere possent, remedio opportuno¹⁶ tollantur. Cum igitur evenire soleat nonnunquam, ut memoratus Dominus Ioannes¹⁷ Episcopus, cum propter differentias, et dissensiones, quae¹⁸ plerumque, praesertim¹⁹ inter vicinos ultro citroque emergunt, tum vero ob iurium suorum defensionem in curiam nostram regiam, in ius, sive litem adtrahatur,²⁰ ipsique ex inde²¹ vel pro sui expurgatione,²² aut ex quavis alia legitima²³ necessitate iuramentum decernatur. Quod quidem²⁴ iuramentum de consuetudine huius regni, in ecclesia, et sede sua pontificali, habitu rite indutus, praestare²⁵ debet,²⁶ eoque onere distractus, frequenter sibi, ac no[p. 253.]bis deesse compellitur. Ideo nos, praefatum²⁷ Dominum Ioannem²⁸ Episcopum, praemissis²⁹ eiusdem virtutibus, ac meritis exigentibus, animo deliberato, ex certa nostra scientia, accedente ad hoc etiam³⁰ praelatorum³¹ et baronum nostrorum consilio et assensu, ex auctoritate³² regia, et potestatis plenitudine, inter alia, quibus ipsum vel iam honoravimus, vel adhuc honorare proponimus, ab huiusmodi depositione³³ iuramenti, quoadusque vixerit, exoneramus, exemptumque esse, et haberi statuimus, atque absolutum, hoc eidem libertatis privilegium, ex speciali gratia³⁴ concedentes, ut a modo deinceps quotiescunque,³⁵ et qualicumque de causa, ad cuiusvis instantiam,³⁶ coram nobis, aut quocunque iudice regni nostri sibi iuramentum adiudicari deberet, talis adiudicatio³⁷ non is personam, et nomen ipsius Domini Ioannis³⁸ Episcopi dirigatur; sed in personam et nomen comitis sui Varadiensis, vel iudicis curiae³⁹ suae,⁴⁰ ibidem pro tempore constitutis; itaque ipse comes, vel iudex curiae,⁴¹ pro eo (ad animam tamen, et conscientiam⁴² ipsius Domini Episcopi) huiusmodi iuramentum praestare⁴³ debeat, atque possit, providentes tamen, ut etiam⁴⁴ partibus secum litigantibus, aequitatis⁴⁵ vicissitudo servetur, praeiudiciumque,⁴⁶ quod forte [p. 254.] in uno sentientes,⁴⁷ releventur, in altero: decernimusque, ubi annotatus Dominus Ioannes⁴⁸ Episcopus, ratione⁴⁹ dignitatis suae⁵⁰ solus pro decem personis nobilibus iuraturus fuisset, dictus comes, vel iudex curiae,⁵¹ non solus, sed more aliorum nobilium cum decem personis nobilibus, se incluso⁵² iurare teneatur; ac tale iuramentum per alterum eorum, videlicet vel comitem, vel iudicem curiae,⁵³ modo praescripto⁵⁴ depositum, sive purgatorium fuerit, sive pro metarum reambula-

¹ Dipl. cit. corone ² Dipl. cit. temptavit ³ corr. ex consumaretur ⁴ Dipl. cit. ceteros ⁵ Dipl. cit. nostrique ⁶ corr. ex consumationem; Dipl. cit. consumacionem ⁷ Dipl. cit. totius ⁸ Dipl. cit. reipublice ⁹ Dipl. cit. comodum ¹⁰ Dipl. cit. veneracione ¹¹ Dipl. cit. prerogativa ¹² Dipl. cit. dignitati ¹³ Dipl. cit. sue ¹⁴ Dipl. cit. reverencia ¹⁵ Dipl. cit. que ¹⁶ corr. ex oportuno ¹⁷ Dipl. cit. Iohannes ¹⁸ Dipl. cit. que ¹⁹ Dipl. cit. presertim ²⁰ Dipl. cit. attrahatur ²¹ ex inde Dipl. cit. exinde ²² Dipl. cit. expurgacione ²³ Dipl. cit. legitima ²⁴ Dipl. cit. quodquidem ²⁵ Dipl. cit. prestare ²⁶ Dipl. cit. habet ²⁷ Dipl. cit. praefatum ²⁸ Dipl. cit. Iohannem ²⁹ Dipl. cit. premissis ³⁰ Dipl. cit. eciam ³¹ Dipl. cit. prelatorum ³² Dipl. cit. auctoritate ³³ Dipl. cit. deposicione ³⁴ Dipl. cit. gracia ³⁵ Dipl. cit. quocienscunque ³⁶ Dipl. cit. instanciam ³⁷ Dipl. cit. adiudicacio ³⁸ Dipl. cit. Iohannis ³⁹ Dipl. cit. curie ⁴⁰ Dipl. cit. sue ⁴¹ Dipl. cit. curie ⁴² Dipl. cit. conscienciam ⁴³ Dipl. cit. prestare ⁴⁴ Dipl. cit. eciam ⁴⁵ corr. ex aequitatis; Dipl. cit. equitatis ⁴⁶ Dipl. cit. preiudiciumque ⁴⁷ Dipl. cit. sencientes ⁴⁸ Dipl. cit. Iohannes ⁴⁹ Dipl. cit. racione ⁵⁰ Dipl. cit. sue ⁵¹ Dipl. cit. curie ⁵² corr. ex indicto sec. Dipl. cit. ⁵³ Dipl. cit. curie ⁵⁴ Dipl. cit. prescripto

tione,¹ vel terrarum rectificatione, aut quacunq̄ue alia de causa indictum, omnino eiusdem sit roboris, vigoris et momenti, ac si ipse Dominus Ioannes² Episcopus propria solemniter³ iurasset in persona, quae⁴ omnia et singula, per omnes regni nostri iudices, et iustitarios,⁵ aliosque quorum interest, aut intererit,⁶ ita, ut praemissum⁷ est, firmiter et inconcusse volumus observari: statuentes eadem auctoritate, et decernentes,⁸ si temporum in processu, per quemcunque⁹ iudicem regni nostri, cuiuscunque dignitatis existat, contra exemptionem, et privilegium superius expressum, in qualicunque causa, ac lite, et ad cuiuscunque instantiam,¹⁰ contra praefatum¹¹ Dominum Episcopum, et ecclesiam suam quidquam¹² iudicatum, vel pronunciatum fuerit, id totum inane sit, et [p. 255.] irritum, nec unquam parti adversae,¹³ pro cuius parte taliter iudicatum, vel decretum videbitur, proficere, vel¹⁴ prodesse valeat, in quorumcunque¹⁵ casu. Quinimmo¹⁶ volumus, ut si ipse Dominus Episcopus de huiusmodi iudicio, vel sententia,¹⁷ contra praesens¹⁸ privilegium eius lata, non contentus, iuramentum sibi ex quacunq̄ue causa delatum praestare,¹⁹ et deponere recusaverit, nunquam talis recusatio,²⁰ vel iuramenti obmissio, eidem in persona sua, vel iuribus ecclesiae²¹ suae²² aliquod nocumentum, vel detrimentum afferre valeat: in cuius rei memoriam, notitiam,²³ et fidem, atque ut omnis amoveatur suspicio, iuxta sigillum nostrum duplex authenticum²⁴ praesentibus²⁵ appensum, nunc apud manus praenominati²⁶ Domini Ioannis²⁷ habitum, etiam²⁸ sigillum fidelis nostri magnifici Michaelis Ország de Guth²⁹ regni nostri Hungariae³⁰ palatini volumus adhiberi. Datum Budae³¹ octavo die festi sacratissimi corporis CHRISTI, anno eiusdem millesimo quadringentesimo sexagesimo quarto, regni nostri anno septimo, coronationis³² vero primo. NOS IGITUR supplicationibus³³ memorati Domini Ioannis³⁴ Archi-Episcopi,³⁵ regia benignitate exauditis, pro maximis eius supratactis, et aliis meritis praescriptum³⁶ privilegium, atque [p. 256.] libertatem praetactam,³⁷ cum persona ipsius Domini Archi-Episcopi³⁸ pariter ad dictam Ecclesiam Strigoniensem, duximus transferendum; et nihilominus³⁹ ex abundantiori⁴⁰ gratia⁴¹ nostra, ut per merita ipsius nobis plurimum grata, successoresque eius sese honoratos sentiant,⁴² atque, ut privilegium, et libertas supratacta, non iam solius personae⁴³ suae,⁴⁴ sed Ecclesiae⁴⁵ Strigoniensis sit, et esse dicatur. Idem privilegium simul cum praescripta⁴⁶ libertate quoad⁴⁷ omnes eius continentias,⁴⁸ clausulas, et articulos, non solum pro ipso Domino Ioanne⁴⁹ Archi-Episcopo⁵⁰ moderno valere volumus; sed etiam⁵¹ post eum suis successoribus archi-episcopis⁵² in perpetuum de novo⁵³ concedimus, cum tali declaratione,⁵⁴ ut non solum comes, et iudex curiae⁵⁵ eius, verum etiam⁵⁶ castellanus Strigoniensis, aut aliquis ex officialibus suis, et eius successorum in his⁵⁷ locis, ex quibus iniuriae⁵⁸ aliquae⁵⁹ quibuscunque litigantibus illatae⁶⁰ dicentur,

¹ Dipl. cit. reambulacione ² Dipl. cit. Iohannes ³ Dipl. cit. sollenniter ⁴ Dipl. cit. que ⁵ Dipl. cit. iusticiarios ⁶ Dipl. cit. interit ⁷ Dipl. cit. premissum ⁸ Dipl. cit. add. quod ⁹ Dipl. cit. quencunque ¹⁰ Dipl. cit. instanciam ¹¹ Dipl. cit. prefatum ¹² Dipl. cit. quicquam ¹³ Dipl. cit. adverse ¹⁴ Dipl. cit. et ¹⁵ Dipl. cit. quocunque ¹⁶ Dipl. cit. Quinimo ¹⁷ Dipl. cit. sententia ¹⁸ Dipl. cit. presens ¹⁹ Dipl. cit. prestare ²⁰ Dipl. cit. recusacio ²¹ Dipl. cit. ecclesie ²² Dipl. cit. sue ²³ Dipl. cit. noticiam ²⁴ Dipl. cit. authenticum ²⁵ Dipl. cit. presentibus ²⁶ Dipl. cit. prenominati ²⁷ Dipl. cit. Iohannis ²⁸ Dipl. cit. etiam ²⁹ Dipl. cit. Orzag de Guth ³⁰ Dipl. cit. Hungarie ³¹ Dipl. cit. Bude ³² Dipl. cit. coronacionis ³³ Dipl. cit. supplicacionibus ³⁴ Dipl. cit. Iohannis ³⁵ Dipl. cit. Archiepiscopi ³⁶ Dipl. cit. prescriptum ³⁷ Dipl. cit. pretactam ³⁸ Dipl. cit. Archiepiscopi ³⁹ Dipl. cit. nichilominus ⁴⁰ Dipl. cit. habundanciori ⁴¹ Dipl. cit. gracia ⁴² Dipl. cit. senciant ⁴³ Dipl. cit. persone ⁴⁴ Dipl. cit. sue ⁴⁵ Dipl. cit. ecclesie ⁴⁶ Dipl. cit. prescripta ⁴⁷ Dipl. cit. quo ad ⁴⁸ Dipl. cit. continencias ⁴⁹ Dipl. cit. Iohanne ⁵⁰ Dipl. cit. Archiepiscopo ⁵¹ Dipl. cit. etiam ⁵² Dipl. cit. Archiepiscopis ⁵³ Dipl. cit. denovo ⁵⁴ Dipl. cit. declaracione ⁵⁵ Dipl. cit. curie ⁵⁶ Dipl. cit. etiam ⁵⁷ Dipl. cit. hiis ⁵⁸ Dipl. cit. iniurie ⁵⁹ Dipl. cit. alique ⁶⁰ Dipl. cit. illate

pro tempore constituti pro eodem Domino Ioanne¹ Archi-Episcopo,² et suis successoribus modo supratacto in qualicunque causa iuramentum praestare³ possint. Quod quidem⁴ iuramentum ordine superius declarato, per omnes iudices, et iustitios⁵ regni nostri suo vigore atque robore similiter superius ex[p. 257.]presso firmiter, et inconcusse observari volumus. Decernentes irritum, et inane quidquid⁶ contra huiusmodi privilegium per quemcunque⁷ iudicum regni nostri, in damnum⁸ dictae⁹ ecclesiae¹⁰ factum, et pronunciatum fuerit quoquo modo.¹¹ quin immo¹² volumus, et annuimus, ut si aliquis, vel aliqui ex iudicibus nostris, et regni nostri cuiuscunque status et conditionis¹³ existant, praetactum¹⁴ privilegium violare praesumerit,¹⁵ et illud inconcusse non observaverit, talis, seu tales, pro violatione¹⁶ dictae¹⁷ libertatis, et privilegii, ac pro damnis¹⁸ exinde secuturis, in utroque foro, ecclesiastico scilicet, et seculari, prout archi-episcopo¹⁹ Strigoniensi placuerit, conveniri, coerceri,²⁰ et puniri possint, prout dictaverit ordo iuris. In quorum omnium testimonium, fidem et robur, et quemadmodum etiam²¹ superius declaratum est, ut omnis amoveatur suspicio, iuxta sigillum nostrum duplex authenticum²² praesentibus²³ appensum, nunc apud manus praenomninati²⁴ Domini Ioannis²⁵ Archi-Episcopi²⁶ habitum, etiam²⁷ sigillum fidelis nostri magnifici Michaelis Ország,²⁸ regni nostri Hungariae²⁹ palatini, volumus adhiberi. Datum Budae³⁰ feria quinta proxima ante festum Beatae³¹ Priscae³² virginis, anno Domini millesimo quadringentesimo sexagesimo sexto, regni nostri anno octavo, coronationis³³ vero secundo.

L. S.

L. S.ⁱ

Gabriel

Vice-cancellarius m. p.

FINIS COMITATUS STRIGONIENSIS.ⁱⁱ

¹ Dipl. cit. *Iohanne* ² Dipl. cit. *Archiepiscopo* ³ Dipl. cit. *prestare* ⁴ Dipl. cit. *quodquidem* ⁵ Dipl. cit. *iustitios* ⁶ Dipl. cit. *quicquid* ⁷ Dipl. cit. *quemcunque* ⁸ Dipl. cit. *dampnum* ⁹ Dipl. cit. *dicte* ¹⁰ Dipl. cit. *ecclesie* ¹¹ Dipl. cit. *quoquomodo* ¹² *quin immo* Dipl. cit. *quinimmo* ¹³ Dipl. cit. *condicionis* ¹⁴ Dipl. cit. *praetactum* ¹⁵ Dipl. cit. *presumpserit* ¹⁶ Dipl. cit. *violacione* ¹⁷ Dipl. cit. *dicte* ¹⁸ Dipl. cit. *dampnis* ¹⁹ Dipl. cit. *Archiepiscopo* ²⁰ Dipl. cit. *coherceri* ²¹ Dipl. cit. *eciam* ²² Dipl. cit. *autenticum* ²³ Dipl. cit. *presentibus* ²⁴ Dipl. cit. *praenomninati* ²⁵ Dipl. cit. *Iohannis* ²⁶ Dipl. cit. *Archiepiscopi* ²⁷ Dipl. cit. *eciam* ²⁸ Dipl. cit. *Orzag* ²⁹ Dipl. cit. *Hungarie* ³⁰ Dipl. cit. *Bude* ³¹ Dipl. cit. *beate* ³² Dipl. cit. *Prisce* ³³ Dipl. cit. *coronacionis*

ⁱ *L. S., id est, locus sigilli: in ms. haec sigilla per manum copistae quamvis simpliciter delineata sunt, in quibus figuris sigillorum abbreviaciones „L. S.“ positae.*

ⁱⁱ *Tabula itineraria deest.*

BIBLIOGRÁFIA BIBLIOGRAPHY

1. A Bél által (is) idézett munkák

1. Works cited (also) by Bél

- ALCIATUS 1546: Alciatus, Andreas: *Emblematum libellus, nuper in lucem editus. Venetiis, 1546.*
- ANNALES FULDENSES 1717: *Annales Francorum Fuldenses.* In: FREHER 1717. I. 1–70.
- ANNALES NAZARIANI 1717: *Annales Nazariani.* In: FREHER 1717. I. 77–82.
- ANONYMUS 1746: [Anonymus (P. d. Magister):] *Anonymi Belae regis notarii Historia Hungarica de septem primis ducibus Hungariae. Quam [...] nunc primum accuratissime exscripsit Iohannes Georgius Schwandtnerus...* In: SCHWANDTNER 1746–1748. I. 1–38. (Lib. Lit. nr. 14.)
- ANTONINUS AUGUSTUS 1600: [Augustus, Antoninus:] *Itinerarium Antonini Augusti, et Burdigalense. [...] Coloniae Agrippinae, 1600.*
- ARENBECKIUS 1721: [Arenbeckius, Vitus:] *Viti Arenbeckii [...] Chronicon Austriacum a fabulosis nostrae gentis primordiis usque ad tempora Friderici imperatoris vulgo III, productum.* In: PEZ 1721. 1166–1295.
- ARRIANUS 1668: Arrianus, Flavius: *De expeditione Alexandri Historiarum Libri VII.* Amstelodami, 1668. (Lib. Lit. nr. 344.)
- ARTICULI 1723: *Articuli dominorum praelatorum, baronum, magnatum et nobilium, caeterorumque statuum et ordinum regni Hungariae, partiumque eidem annexarum, annorum 1715, 1723, et 1729. Zagrabiae, 1736.*
- AURELIUS VICTOR 1681*: *Historiae Romanae compendium. Interpretatione et notis illustravit Anna Tanaquilli Fabri filia. Parisiis, 1681.*
- AURELIUS VICTOR 1733*: *Historia Romana, cum notis Dominici Machanei, Eliae Vineti, Andreae Schotti, Jani Gruteri, nec non excerptis Frid. Sylburgii et Annae Fabri filiae. Curante Joanne Arntzenio. Amstelodami, Trajecti Batavorum, 1733.*
- AVENTINUS 1554: Aventinus, Ioannes: *Annalium Boiorum Libri septem. Ingolstadii, 1554.*
- AVENTINUS 1710: [Aventinus, Ioannes:] *Ioannis Aventini Annalium Boiorum Libri VII. cum doctissimorum virorum quibuscumque editionibus collati, emendatius auctiusque excusi [...] praefationem curante Nicolao Hieronymo Gundlingio [...] Lipsiae, 1710. (Lib. Lit. nr. 22.)*
- BALBINUS 1677: Balbinus, Bohuslaus: *Epitome historica rerum Bohemicarum; quam ob venerationem Christianae antiquitatis, et primae in Bohemia collegialis ecclesiae honorem, Boleslaviensem historiam placuit appellare. Praegae, 1677.*
- BÉL 1735–1746: Belius, Matthias: *Adparatus ad historiam Hungariae sive collectio miscella, monumentorum ineditorum partim, partim editorum, sed fugientium. I–II. Posenii, 1735(–1746.) (Lib. Lit. nr. 90.)*
- BÉL 1735–1749(?): Bel, Matthias: *Notitia Hungariae novae historico-geographica. I–V. Viennae, 1735–1749(?) (Lib. Lit. nr. 1–4.)*
- BERTIUS 1619: Bertius, Petrus: *Theatri Geographiae veteris tomus prior [...] tomus posterior [...] opera P. Bertii [...] (I–II.) Amstelodami, 1619.*
- BETHLEN 1684–1690: Bethlen Farkas (Wolfgang): *Historiarum Pannonico-Dacicarum Libri X. a clade Mohazensi 1526. usque ad finem seculi. [Keresd, 1684–1690.]*
- BIBLIOTHECARIUS 1602: [Bibliothecarius, Anastasius:] *Anastasio Bibliothecarii Historia de vitis Romanorum Pontificum a B. Petro apostolo usque ad Nicolaum I. nunquam hectenus typis excusa, deinde vita Hadriani II. et Stephani VI. Moguntiae, 1602.*
- BOCATIUS 1599: [Bocatius, Johannes:] *M. Joh(annis) Bocatii Hungaridos Libri Poematum V. Bartphae. 1599.*
- BONBARDI 1718: [Bonbardi, Michael:] *Topographia Magni Regni Hungariae. Viennae Austriae, 1718.*
- BONFINI 1581: [Bonfinius, Antonius:] *Rerum Ungaricarum Decades quatuor cum dimidia. His accessere Ioan. Sambuci aliquot appendices, et alia: una cum priscorum regum Ungariae decretis, seu constitutionibus, quarum narrationes Bonfinii obiter meminere: et quae pagina 16 indicat. Omnia nunc denuo recognita, emendata, et aucta per Ioan. Sambucum... Francofurti, 1581. (Lib. Lit. nr. 29.)*

- BONFINI 1690: Bonfinius, Antonius: *Historia Pannonica: sive Hungaricarum rerum decades IV. et dimidia libris XLV. comprehensae*. [...] accedunt tractatus aliquot, seu appendices variorum auctorum et rerum, una cum priscorum regum Hungariae decretis et constitutionibus, auctore Joanne Sambuco [...] Coloniae Agrippinae, 1690.
- BONGARS 1600: [Bongars, Jacques:] *Rerum Hungaricarum scriptores varii. Historici, geographici. Ex veteribus plerique, sed iam fugientibus editionibus revocati: quidam nunc primum editi*. Francofurti, 1600. (Lib. Lit. nr. 28.)
- BRODARICS 1581: Broderithius (Brodarics István): *Descriptio, recognita a Sambuco*. In: BONFINI 1581. 757–774.
- BROWN 1686: Brown, Edward: *Auf genehmgehaltenes Gutachten und Veranlassung der Kön. Engell. Medicinischen Gesellschaft in London, durch Niederland, Teutschland, Hungarn, Serbien, Bulgarien, Macedonien, Thessalien, Oesterreich, Steirmarck, Kärnthen, Carniolen, Friaul, e[tc]. gethane gantz sonderbare Reisen [...] Nürnberg, 1686*.
- CALLIMACHUS 1600: Callimachus, Philippus: *De rebus gestis a Vladislao Polonorum atque Hungarorum rege libri tres*. In: BONGARS 1600. p. 284–354.
- CANISIUS 1601: Canisius, Henricus: *Antiquae lectionis tomus I. In quo XVI. antiqua monumenta ad historiam mediae aetatis illustrandam [...] edita et notis illustrata [...] Ingolstadii, 1601*.
- CELLARIUS 1701: [Cellarius, Christophorus:] *Notitia orbis antiqui, sive geographia plenior, ab ortu rerumpublicarum ad Constantinorum tempora, orbis terrarum faciem declarans. (Tomus I.) Lipsiae, 1701*.
- CHARTUITIUS 1600: [Chartuitius:] *De S. Stephano Hungarorum rege. Vita S. Stephani primi regis Hungarorum, qui eos ad Christi religionem traduxit: ab episcopo Chartuitio conscripta*. In: BONGARS 1600. 268–280.
- CJH 1696: *Corpus Juris Hungarici, seu decretum generale, Incltyti Regni Hungariae, partiumque eidem annexarum, in tres tomos distinctum: nunc denuo recusum, omnibusque novellis, articulis, quae in prioribus editionibus deerant, adauctum. I–III. Tyrnaviae, 1696. (Lib. Lit. nr. 85.)*
- CLÜVER 1616: [Cluverius, Philippus:] *Germaniae antiquae libri tres. Opus post omnium curas elaboratissimum, tabulis geographicis, et imaginibus, priscum Germanorum cultum moresque referentibus, exornatum. Adjectae sunt Vindelicia et Noricum, ejusdem auctoris. Lugduni Batavorum, 1616*.
- CLÜVER 1616b: [Cluverius, Philippus:] *Vindelicia et Noricum*. In: CLÜVER 1616.
- COCQUELINES 1741: Cocquelines, Carlo: *Bullarum, privilegiorum ac diplomatum Romanorum Pontificum amplissima collectio. Cui accessere Pontificum omnium vitae, notae et indices opportuni. Tom. III. Pars II. Romae, 1741*.
- CROMERUS 1589: Cromerus, Martinus: *Polonia, sive de origine et rebus gestis Polonorum libri XXX. Coloniae Agrippinae, 1589*.
- CURTIUS RUFUS 1708: *Q. Curtii Rufi Alexander Magnus et in illum commentarius Samuelis Pitisci. Hagae Comitum, 1708*.
- CUSPINIANUS 1561: Cuspinianus, Johannes: *De caesaribus at imperatoribus Romanis opus insigne. Basileae, 1561*.
- CSENOVICIUS 1619: Czernovicius, Johannes: *De bello Pannonico Libri sex. [...] Pragae, 1619*.
- DECRETA 1581: *Decretorum seu articulorum aliquot priscorum Ungariae regum, ad contextum Bonfinii illustrandum, forique Pannonici usum necessariorum liber, nunc primum in typis proditus. Francofurti, 1581. In: Bonfini 1581*.
- DECRETA 1641: *Decreta, diplomata, privilegia aliqua, ex multis, quae in favorem religionis catholicae et catholicorum in Germania emanarunt: ab anno 1620. usque ad annum 1629. [...] [S. l.] [1641.]*
- DU CANGE 1733–1736: [Dufresne D. Du Cange, Carolus:] *Glossarium ad scriptores mediae et infimae latinitatis... Editio nova locupletior et auctior, opera et studio monachorum Ordinis S. Benedicti e congregatione S. Mauri. I–VI. Parisiis, 1733–1736. (Lib. Lit. nr. 77–80.)*
- DUBRAVIUS 1602: [Dubravius, Iohannes:] *Historia Bohemica, ab origine gentis, per diversas temporum et familiarum vices, usque ad Ferdinandi Imp. et Regis auspicia, deducta. A Cl. V. Thoma Iordano Medico novis Genealogiarum, Episcoporum, Regum, Ducum catalogis, necessariis quinetiam annotationibus ornata, et illustrata, ut nunc demum edita dici possit. Cui hac editione accedit eiusdem Dubravii ad Sigismundum Poloniae regem oratio ad Turcam debellandum exhortatoria: nunc primum edita. Hanoviae, 1602. In: FREHER 1602*.
- EDER 1559: Eder, Georg: *Catalogus Rectorum et illustrium virorum Archigymnasii Viennensis. [...] Viennae Austriae, 1559*.
- EDICTALIS CASSATIO 1620: *Sacratissimae Caesareae, ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae etc. Regiae Majestatis, edictalis cassatio, iniquae, praetensae, et ipso iure nullae electionis, Gabrielis Bethlen, in regno Hungariae. [...] Viennae Austriae, 1620*.
- EGGERER 1663: [Eggerer, Andreas:] *Fragmen Panis Corvi Protoeremitici, seu reliquiae Annalium Eremitarum Coenobiticorum Ordinis Fratrum Eremitarum Sancti Pauli primi eremite. [...] Viennae Austriae, 1663*.
- ENS 1608: [Ens, Casparus:] *Rerum Hungaricarum historia. Coloniae Agrippinae, 1608*.
- EUTROPIUS 1698: Eutropius: *Breviarium Romanae historiae. [...] Jenae, 1698. (Lib. lit. nr. 372.)*

- FREHER 1602: Freher, Marquard: *Rerum Bohemicarum antiqui scriptores aliquot insignes, partim hactenus incogniti... Ex bibliotheca... Marquardi Freheri... accedunt seorsim Ioh. Dubravii Episcopi Olomucensis Historiae Bohemicae Commentarii, longe emendatiores et auctiores.* Hanoviae, 1602. (Lib. Lit. nr. 54.)
- FREHER 1717: Freher, Marquard: *Rerum Germanicarum scriptores aliquot insignes [...] ex bibliotheca Marquardi Freheri [...] editio tertia [...] curante Burcardo Gotthelfffio Struvio.* I–III. Argentorati, 1717.
- GERMANORUM CHRONICA 1726: *De Germanorum prima origine [...] Libri Chronici XXXI. [...] in Latinam linguam tralati auctore H. Mutio.* In: PISTORIUS–STRUVE 1726b 607–976.
- GOLDAST 1627: Goldast, Melchior: *Zwey Rechtliche Bedencken Von der Succession und Erbfolge deß Königlichen Geschlechts und Stamms in beyden Königreichen Hungern und Böhheim. [...] Franckfurt am Mayn, 1627.*
- GOTTFRIDUS VITERBIENSIS 1726: *Pantheon Gotfridi Viterbiensis.* In: PISTORIUS–STRUVE 1726b 8–392.
- GREGORIÁNCI 1746: Gregoriantzius, Paullus: *Breviarium rerum Hungaricarum historico-geographicum.* In: BÉL 1735–1746. II. 85–146.
- HERMANNUS CONTRACTUS 1601: *Hermannus Contractus: Chronicon.* In: Canisius 1601. 429–600.
- HERMANNUS CONTRACTUS 1726: *Hermanni Contracti, comitis Veringensis, Chronicon.* In: PISTORIUS–STRUVE 1726a 117–300.
- HIDI 1701: [Hidi Gergely:] *Celebriorum Hungariae urbium celebriora. [...] Pars prima, Pannoniam veterem complexa. [...] Tyrnaviae, 1701.*
- INCHOFFER 1644: Inchofer (Inchoffer), Melchior: *Annales ecclesiastici regni Hungariae. Tomus primus.* Romae, 1644.
- INDEX 1722: *Index corporis juris Hungarici seu cynosura juris-peritorum [...] Tyrnaviae, 1722.*
- IONGELINUS 1659: [Iongelinus, Casparus:] *Catalogus Palatinorum Regni Hungariae ex vetustissimis litteris ac diplomatibus ejusdem regni digestus. – Catalogus Judicum Curiae Regiae per Regnum Hungariae.* In: RÉVAY 1659. 152–165.
- IOSEPHUS FLAVIUS 1611: *Flavii Iosephi Hierosolymitani sacerdotis opera quae exstant.* Aureliae Allobrogum, 1611.
- ISTVÁNFFY 1622: *Isthvanfi, Nicolaus: Historiarum de rebus Ungaricis libri XXXIV.* Coloniae Agrippinae, 1622. (Lib. Lit. nr. 36.)
- ISTVÁNFFY 1685: *Isthvanffius, Nicolaus: Regni Hungarici Historia per Nicolaum Isthvanffium Pannonium, ejusdem Regni prolatinum, libris XXXIV. exacte descripta.* Coloniae Agrippinae, 1685.
- ISTVÁNFFY 1724: [Isthvanffius, Nicolaus:] *Regni Hungarici Historia, post obitum gloriosissimi Mathiae Corvini regis XXXIV. quo apostolicum hoc regnum Turcarum potissimum armis barbore invasum, libris XXXIV. rerum in Pannonia, Dalmatia, Transylvania, Moldavia, Bosnia, Illyrico, caeterisque confiniis integrum ultra saeculum, ab anno 1490. gestarum locupletissimis exacte descripta a Nicolao Isthvanffio... accedit... auctarium... per... Joannem Jacobum Ketteler... Coloniae Agrippinae, 1724.*
- IUVENALIS 1648: *D. Iunii Iuvenalis et Auli Persii Flacci satyrae [...] accurante Cornelio Schrevelio.* Lugduni Batavorum, 1648.
- JUNCKER 1712: *Juncker, Christian: Anleitung zu der Geographie der mitlern Zeiten.* Jena, 1712.
- KAZY 1737: [Kazy, Franciscus:] *Historia Regni Hungariae, ab anno seculi decimi septimi primo, ad annum eiusdem seculi trigesimum septimum.* Tyrnaviae, 1737.
- KAZY 1738: *Kazy, Franciscus: Historia Universitatis Tyrnaviensis Societatis Jesu.* Tyrnaviae, 1738.
- KÉRY 1672: *Kery, Joannes [Kéry János]: Martis Turcici Ferocia, anno a Christi ortu supra millesimum sexcentimum sexagesimo tertio et quarto in Hungariae viscera irruens, invictisque Augustissimi Caesaris Leopoldi I. agminibus enervata, binis libris comprehensa, et in lucem data.* Posonii, 1672.
- KOLLER 1734: [Koller József:] *Cerographia Hungariae, seu Notitia de insignibus, et sigillis regni Mariano-Apostolici, compendio data... Tyrnaviae, 1734.* (Lib. Lit. nr. 408.)
- LAMBERTUS SCHAFNABURGENSIS 1726: *Lamberti Schafnaburgensis de rebus gestis Germanorum [chronicon].* In: PISTORIUS–STRUVE 1726a I. 306–440.
- LAZIUS 1551: *Lazius, Wolfgangus: Commentariorum Reipub. Romanae illius, in exteris provinciis, bello acquisitis, constitutae, libri duodecim... Basileae, [1551.]* (Lib. Lit. nr. 51.)
- LAZIUS 1564: *Lazius, Wolfgangus: Commentariorum in Genealogiam Austriacam libri duo: in quibus praeter vetustatem, nobilitatem atque arborem, recta ascendentem inclytae gentis Habsburgicae, propagines etiam ad latera diffunduntur eorum, qui et ipsi non minus quam Austriades ex Habsburgicis egressi sunt... Basileae, 1564.* (Lib. Lit. nr. 48.)
- LAZIUS 1600: [Lazius, Wolfgangus:] *De gentium aliquot migrationibus, sedibus fixis, reliquiis, linguarumque initis et immutationibus ac dialectis, libri XII.* Francofurti, 1600. (Lib. Lit. nr. 49.)
- Lib. Lit. = Vide bibliographiam II.!

- LUCIUS 1666: Lucius, Johannes: De regno Dalmatiae et Croatiae libri sex. Amstelaedami, 1666.
- LUNDORP 1627: Julius Bellus [Michael Caspar Lundorp!]: Laurea Austriaca, hoc est, Commentariorum de statu reipublicae nostri temporis, sive de bello Germanico eiusque causis, inter Divum Matthiam, et Invictissimum Ferdinandum II. Romm. Imp. nec non Fridericum V. Palatinum, aliosque cum Imperii tum externos reges principesque, gloriose vincente aquila caesarea, gesto, libri XII. ... Francofurti, 1627. (Lib. Lit. nr. 46.)
- MACROBIUS 1585: Aurelii Macrobbii Ambrosii Theodosii, Viri Consularis et illustris, in somnium Scipionis, Libri II. Eiusdem Conviviorum Saturnalium Libri VII. Parisiis, 1585.
- MARIANUS SCOTUS 1726: Mariani Scoti historiographi sui temporis clarissimi, ac monachi Fuldensis Chronicorum libri III. In: PISTORIUS–STRUVE 1726a 448–656.
- MONACHUS EGOLISMENSIS 1702: Karoli Magni Francorum regis et imp. vita descripta, ut videtur, magna parte a monacho coenobii Egolismensis S. Eparchii... In: SCHILTER 1702. [V.] pp. 45–65.
- NADÁNYI 1663: Nadányi, Johannes: Florus Hungaricus, sive rerum Hungaricarum ab ipso exordio ad Ignatium Leopoldum deductarum compendium auctore Johanne Nadanyi de Keres Nadany. Amstelodami, 1663.
- OLÁH 1735: Olah, Nicolaus: Hungaria, sive de originibus gentis, regionis situ, divisione, habitu, atque opportunitatibus, liber singularis nunc primum in lucem editus. In: BÉL 1735–1746. I. 1–41.
- ORTELIUS 1587: Ortelius, Abraham: Thesaurus geographicus, recognitus et auctus, in quo omnium totius terrae regionum, montium, promontiorum... item oceani, marium... nomina et appellationes veteres... obiter multi in hoc opere auctorum veterum loci corrupti, falsi... emendantur, arguuntur, enodantur et conciliantur. Antverpiae, 1587.
- ORTELIUS 1611: Ortelius, Abraham: Thesaurus geographicus recognitus et auctus: in quo omnium totius terrae regionum, montium, promontiorum... item oceani, marium... nomina et appellationes veteres... obiter multi in hoc opere auctorum veterum loci corrupti, falsi... emendantur, arguuntur, enodantur et conciliantur. Hanoviae, 1611.
- ORTELIUS–MEYER 1665: Ortelius, Hieronymus–Meyer, Martinus: Ortelius redivivus et continuatus, oder Der ungarischen Kriegs-Empörungen historische Beschreibung [...]. I–II. Franckfurt am Mayn, 1665.
- PANCRATIUS 1668: Pancratius, Michael: Tractatus Politico-Historico-Iuridicus in paragraphum *jus itaque duplex est*, Prolog. de jure et divisione Juris. Juris Publici, Regni Hungariae, Magistratuum et Statuum, tam Ecclesiasticorum, quam saecularium originem in genere et specie exhibens. Cassoviae, 1668.
- PARSCHITIUS 1702: Parschitius, Christophorus: Tabella Hungariae ducum et regum Christianorum, in qua Eorum ortus et occasus, regnorum accessiones et avulsiones, provinciarum incrementa et decrementa, bella domestica et extranea, cum varia vicissitudine temporum, brevi penicillo delineantur... Wittenbergae, 1702.
- PÁZMÁNY 1667: Pázmány, Péter: Acta et Decreta Synodi Dioecesanæ Strigoniensis. Auctoritate... Petri Pazmany Archiepiscopi Strigoniensis celebratae... jussu... Georgii Szelephény archi-episcopi Strigoniensis pro commoditate parochorum recusum. [Tyrnaviae,] 1667.
- PETHŐ 1729: Pethő Gergely: Rövid magyar kronika sok rendbéli fő historiás könyvekből nagy szorgalmatossággal egybe szedett és irattatott [--]. Cassán, 1729.
- PEZ 1721: [Pez, Hieronymus:] Scriptores rerum Austriacarum [...] Tomus I. Lipsiae, 1721.
- PÉTERFFY 1742: Péterffy, Carolus: Sacra concilia Ecclesiae Romano-Catholicae in regno Hungariae celebrata... I–II. Viennae Austriae, 1742.
- PIGHIIUS 1609: [Pighius, Stephanus Vinandus:] Hercules Prodicus seu principis juventutis vita et peregrinatio. Nova editio, rerum et vocum memorabilium indice pleniore et accuratiori [!] concinnata et illustrata. Coloniae, 1609.
- PISTORIUS–STRUVE 1726a: Rerum germanicarum scriptores aliquot insignes: qui historiam et res gestas Germanorum medii potissimum aevi, inde a Carolo M. ad Carolum V. usque, per annales litteris consignarunt, primo collectore Joanne Pistorio Nidano tribus tomis in lucem producti, nunc denuo recogniti... curante Burcardo Gotthelf. Struvio... Ratisbonae, 1726.
- PISTORIUS–STRUVE 1726b: Germanicorum scriptorum, qui rerum a Germanis per multas aetates gestarum historias vel annales posteris reliquerunt, tomus alter... ex bibliotheca Joannis Pistorii Nidani... plurimis locis emendata... curante Burcardo Gotthelf. Struvio... Ratisbonae, 1726.
- PITHOU 1594: Annalium et Historiae Francorum ab Anno Christi DCCVIII. ad Annum DCCCCXC. scriptores coaetanei XII. primum in lucem editi ex bibliotheca P. Pithoei. Francofurti, 1594. (Lib. Lit. nr. 382.)
- PLATINA 1645: Platina, Bartholomaeus: Opus de vitis ac gestis Summorum Pontificum. [S. l.,] 1645. (Lib. Lit. nr. 554.)
- PLINIUS 1741: Plinius Secundus, Caius: Historiae Naturalis libri XXXVII. Quos interpretatione et notis illustravit Joannes Harduinus... I–II. Parisiis, 1741. (Lib. lit. nr. 75.)
- POMPONIIUS MELA 1722: Pomponius Mela: De situ orbis libri III. Curante Abrahamo Gronovio. Lugduni Batavorum, 1722. (Lib. lit. nr. 345.)

- RANZANUS 1600: Ranzanus, Petrus: Epitome rerum Ungaricarum per indices descripta, autore Petro Ranzano, apud Matthiam regem olim triennium legato. In: BONGARS 1600. 199–268.
- RÁTKAY 1652: Rattkay de Nagy Thabor, Georgius: Memoria regum, et banorum, regnorum Dalmatiae, Croatiae, et Sclavoniae, inchoata ab origine sua, et usque ad praesentem annum M. DC. LII. deducta. Viennae Austriae, 1652. (Lib. Lit. nr. 40?, 67?)
- REGINO 1726: Reginonis monachi Prumiensis annales, non tam de augustorum vitis, quam aliorum Germanorum gestis, et docte et compendiose disserentes, ante sexcentos fere annos editi. In: PISTORIUS–STRUVE 1726a 1–112.
- RÉVAY 1659: Rewa, Petrus de: De monarchia et sacra corona Regni Hungariae centuriae septem... Quas emendatas et auctas publicabat Comes Franciscus de Nadasd... Quibus accessit seorsim Catalogus Palatinorum et Iudicum ejusdem Regni, opera et studio Gasparis Iongelini... Francofurti, 1659. (Lib. Lit. nr. 32.)
- RITIUS 1517: Ritius, Michael: De Regibus Francorum Lib. III. De regibus Hispaniae Lib. III. De regibus Hierosolymorum Lib. I. De regibus Neapolis et Siciliae Lib. IV. De regibus Ungariae Lib. II. Apud inclytam Basileam, [1517.]
- ROGERIUS 1600: Epistola magistri Rogerii in miserabile carmen super destructione regni Hungariae per Tartaros facta... In: BONGARS 1600. 177–198.
- ROO 1592: Roo, Gerardus de: Annales rerum belli domique ab Austriacis Habsburgicae gentis principibus, a Rudolpho primo, usque ad Carolum V. gestarum; ex optimis quibusque cum typo cuscis tum manuscriptis authoribus, publicis item ac privatis rerum monumentis, summo studio acquisiti, et in libros XII. per Gerardum de Roo... congesti, et Conradi Decii a Weydenberg... opera et sumptibus nunc demum in lucem editi. Oeniponti, 1592. (Lib. Lit. nr. 47.)
- SABELLICUS 1670: Sabellicus, Marcus Antonius Coccius: Historiae rerum Venetarum ab urbe condita libri XXXIII. in IV. decades distributi. Basileae, 1670. (Lib. Lit. nr. 116.)
- SCHEZ 1728: [Schez, Peter:] Historia Ducum Styriae in tres partes divisa. Graecii, 1728. (Lib. Lit. nr. 44.)
- SCHILTER 1702: Schilter, Johann: Scriptorum Rerum Germanicarum a Carolo M. usque ad Fridericum III. inclusive... accessit etiam praefatio Iohannis Schilteri. Argentorati, 1702.
- SCHÖNLEBEN 1681: Schönleben, Johann Ludwig: Carniola antiqua et nova. Antiqua Japydica, Hyperborea, Celtica, Pannonica, Norica, Istrica, Carnica, Romana, Vandatica, Gotthica, Langobardica, Slavica, Avarica, Francica. Nova Germanica, Slavica, Francica, Bavarica, Austriaca. Sive Incltyti Ducatus Carnioliae Annales sacro-prophani. Ab orbe condito ad nostram usque aetatem per annorum seriem corographice digesti in duos tomos. Cum antiquorum locorum, urbium, montium, fluviorum, populorum etc. designatione choro-graphica, ad illustranda vetera historicorum monumenta in apparatusum conjuncta. Ex probatis plus centum authoribus et plurimis MSS. cartophylaciis accurate collecti. Tomus I. a mundo condito ad annum Christi millesimum. Labaci, 1681. (Lib. Lit. nr. 45.)
- SCHWANDTNER 1746–1748: Schwandtner, Johann Georg: Scriptorum rerum Hungaricarum veteres, ac genuini, partim primum ex tenebris eruti; partim antehac quidem editi, nunc vero ex mss. codicibus, et rarissimis editionibus, Bibliothecae Augustae Vindobonensis, ab innumeris mendis vindicati... cum amplissima praefatione Matthiae Belii. I–III. [Viennae,] 1746–1748. (Lib. Lit. nr. 14–19.)
- SENECA 1652: Seneca, L. Annaeus: Opera quae exstant omnia: a Iusto Lipsio emendata et scholiis illustrata. Antverpiae, 1652. (Lib. Lit. nr. 74.)
- SIGBERTUS GEMBLACENSIS 1726: Sigeberti Gemblacensis coenobitae chronographia In: PISTORIUS–STRUVE 1726a 689–864.
- SIGONIUS 1732: Sigonius, Carolus: Fasti consulares, ac triumphii acti a Romulo rege usque ad Tiberium Caes. Ejusdem in fastos et triumphos, id est in universam Romanam historiam Commentarius... In: Sigonius, Carolus: Caroli Sigonii Mutinensis opera omnia edita, et inedita... I–VI. Mediolani, 1732–1737. (Lib. Lit. nr. 8–13.) I. 1–766.
- SPANHEIM 1717: Spanheim, Ezechiel: Dissertationum de praestantia et usu numismatum antiquorum volumen alterum. Amstelaedami, 1717.
- SPELMAN 1687: Spelmanus, Henricus: Glossarium archaologicum: continens latino-barbara, peregrina, obsoleta, et novatae significationis vocabula... Londini, 1687.
- STELLA 1600: Martinus Stella: Descriptio et munitiones Altemburgi, arcis dotalis Serenissimae Hungariae reginae Mariae. In: BONGARS 1600. 607–610.
- STIELER 1691: Stieler, Kaspar [Spaten]: Der teutschen Sprache Stammbaum und Fortwachs oder teutscher Sprachschatz. Nürnberg, 1691.
- SULPICIUS SEVERUS 1654: Sulpicius Severus: Sulpicii Severi Presbyteri opera omnia... accurate Georgio Hornio... Lugduni Batavorum, 1654. (Lib. Lit. nr. 353.)
- SZENTIVÁNYI 1699: [Szentiványi, Martinus:] Dissertatio Paralipomenonica rerum memorabilium Hungariae. Ex parte prima Decadis tertiae Curiosorum, et selectiorum, variarum scientiarum miscellaneorum. Tyrnaviae, 1699. (Lib. Lit. nr. 335.)

- SZÖRÉNY 1729: Szörény, Ladislaus: Praerogativae, libertates et privilegia ecclesiis et clero Regni Hungariae non modo iure canonico, verum et municipali competentia... Posonii, 1729. (Lib. Lit. nr. 492.)
- TAURINUS 1519: Taurinus, Stephanus: Stauromachia, id est cruciatorum servile bellum. Viennae, 1519.
- THUANUS 1621: Thuanus, Jacobus Augustus: Historiarum sui temporis continuatio... Ab A. C. N. MDLXXXV. usque ad annum MDCVII. Francofurti, 1621.
- THURÓCZY 1600: Thwroc, Ioh. de (Thuróczy János): Chronica Hungarorum. In: Bongars 1600. 1–198.
- TIMON 1702: [Timon, Samuel:] Celebriorum Hungariae urbium et oppidorum topographia. Pars Secunda Pannoniam novam complexa. Tyrnaviae, 1702. (Lib. Lit. nr. 336.)
- TIMON 1715: [Timon, Samuel:] Purpura Pannonica, sive vitae et res gestae S. R. E. Cardinalium [...] Tyrnaviae, 1715.
- TIMON 1734: [Timon, Samuel:] Imago novae Hungariae. Cassoviae, 1734.
- TIMON 1736: Timon, Samuel: Epitome chronologica rerum Hungaricarum a nativitate Divi Stephani primi regis apostolici iam prius usque ad annum MDLXXVI. typis edita, nunc denuo accurate revisa, in multis correctae, auctae, et usque ad annum MDCCXXXVI. producta. Cassoviae, 1736. (Lib. Lit. nr. 34.)
- TOLLIUS 1714: Tollius, Jacobus: Jacobi Tollii Epistolae itinerariae: ex auctoris schedis postumis recensitae, suppletae, digestae, annotationibus, observationibus et figuris adornatae, cura et studio Henrici Christiani Henninii. Amstelaedami, 1714. (Lib. Lit. nr. 114.)
- TURÓCZI 1729: [Turóczy László:] Ungaria suis cum regibus compendio data. Tyrnaviae, 1729. (Lib. Lit. nr. 33.)
- TYRIUS 1564: Tyrius, Wilhelmus: Historia belli sarci verissima, lectu et iucunda et utilissima... Basileae, 1564.
- WAGNER 1719–1731: Wagner, Franciscus: Historia Leopoldi Magni Caesaris Augusti. I–II. Augustae Vindelicorum, 1719–1731. (Lib. Lit. nr. 42–43.)
- WILLICH 1610: Jodocus Willich: In Cornelii Taciti equitis Romani Germaniam commentaria. In: Beati Rhenani... Rerum Germanicarum Libri tres... Argentorati, 1610. (Lib. Lit. nr. 381.) 405–657.

2. Források és szakirodalom (kivéve a Bél által is idézett műveket)¹

2. Sources and literature (except the works cited also by Bél)²

- ÁMTF III.: Györffy György: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza. III. kötet. (H–K) Budapest, 1987.
- Anjou-Oklt.: Kristó Gyula et al.: Anjou-kori oklevéltár. Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavensium illustrantia I–. Budapest–Szeged, 1990–
- BÉL 1957: Bél Mátyás (1684–1742) [!] Esztergom vármegyéről írt, kiadatlan művének szemelvényes magyar fordítása. Ford. Prokopp Gyula, bev., jegyz. Zolnay László. Tatabánya, 1957.
- BÉL 1984: Bél Mátyás: Magyarország népének élete 1730 táján. Vál., s. a. r., bev. Wellmann Imre. Ford. Wellmann Imre, Püspöki Nagy Péter. Budapest, 1984. (Történetírók Tára)
- BÉL 1993: Bél Mátyás levelezése. Kiad. Szelestei N. László. Budapest, 1993. (Commerciana litteraria eruditorum Hungariae — Magyarországi tudósok levelezése III.)
- BÉL 1996: Bél Mátyás: Komárom vármegye. Ford. Vilimszky László. S. a. r. Koncsol László. Pozsony, 1996. (Csallóközi Kiskönyvtár)
- BÉL 2001: Bél Mátyás: Esztergom vármegye leírása. Ford. Deák Antal András, bev. Szelestei N. László. Esztergom, 2001.
- Bél 2010: [Bél Mátyás:] Caput IV. Etymologicon Hungaricum. In: KOMLÓSSY 2010. 25–121.
- BÉL 2011: Bel, Matthias: Notitia Hungariae novae historico geographica... Comitatum ineditorum tomus primus, in quo continentur Comitatus adhuc in mss. haerentes Partis Primae Cis-Danubialis, hoc est, Comitatus Arvensis et

¹ L. még a Bél által (is) használt könyveket az előző bibliográfiában!

² See also the works cited (also) by Bél in the previous bibliography!

- Trentiniensis. Edendo operi praefuit et praefatus est Gregorius Tóth; textum recensuerunt notisque instruxerunt Ladislaus Glück, Zoltan Gőzsy, Gregorius Tóth. Budapestini, sumptibus Instituti Historici Academiae Scientiarum Hungaricae ac Archivi Hungariae Regnicolaris, 2011.
- BÉL 2012: Bel, Matthias: Notitia Hungariae novae historico-geographica... Comitatum ineditorum tomus secundus in quo continentur Comitatus adhuc in mss. haerentes Partis Secundae Trans-Danubianae, hoc est, Comitatus Soproniensis, Castriferrei, Szaladiensis et Veszprimiensis. Edendo operi praefuit Gregorius Tóth; textum recensuerunt notisque instruxerunt Bernadett Benei [et al.]. Budapestini, sumptibus Instituti Historici Academiae Scientiarum Hungaricae ac Archivi Hungariae Regnicolaris, 2012.
- BOROVSKY 1907: Borovszky Samu (szerk.): Magyarország vármegyéi és városai. (...) Komárom vármegye és Komárom. Budapest, [1907.]
- BOROVSKY 1909a: Borovszky Samu (szerk.): Magyarország vármegyéi és városai. (...) Esztergom vármegye. Budapest, [1909.]
- BOROVSKY 1909b: Borovszky Samu (szerk.): Magyarország vármegyéi és városai. (...) Győr vármegye. Budapest, [1909.]
- CDB: Collectio diplomatica Benedictina. A Pannonhalmi Bencés Főapátsági Levéltár középkori oklevelei. Szerk. és a szöveget gond. Dreska Gábor. CD-ROM. Pannonhalma–Nagykanizsa, 2001.
- CJH 1899. 1000–1526: Corpus Juris Hungarici — Magyar Törvénytar. 1000–1526. évi törvénycikkek. Ford. és jegyz. Nagy Gyula–Kolosvári Sándor–Óvári Kelemen, jegyz. Márkus Dezső. Budapest, 1899.
- CJH 1899. 1526–1608: Corpus Juris Hungarici — Magyar Törvénytar. 1526–1608. évi törvénycikkek. Ford. Kolosvári Sándor–Óvári Kelemen, jegyz. Márkus Dezső. Budapest, 1899.
- CJH 1900. 1608–1657: Corpus Juris Hungarici — Magyar Törvénytar. 1608–1657. évi törvénycikkek. Ford. Kolosvári Sándor–Óvári Kelemen, jegyz. Márkus Dezső. Budapest, 1900.
- CJH 1900. 1657–1740: Corpus Juris Hungarici — Magyar Törvénytar. 1657–1740. évi törvénycikkek. Ford. Tóth Lőrincz, közrem. Kolosvári Sándor–Óvári Kelemen–Márkus Dezső. Budapest, 1900.
- DEÁK 2001: Deák Antal András: A jóindulatú olvasóhoz. In: BÉL 2001. 13–16.
- DÉNESI 2013: Dénesi Tamás: Adalékok Montecassino és a magyarországi bencések kora újkori kapcsolatához. In: Collectanea Sancti Martini. A Pannonhalmi Főapátság Gyűjteményeinek Értesítője 1 (2013) 49–79.
- DIPL. HUNG. ANTIQ. 1992.: Diplomata Hungariae antiquissima. Accedunt epistolae et acta ad historiam Hungariae pertinentia. Volumen I. ab anno 1000 usque ad annum 1131. Edendo operi praefuit Georgius Györffy; adiuverunt Johannes Bapt. Borsa [et al.] Budapestini, 1992.
- EKF: Az első katonai felmérés. A magyar királyság teljes területe 965 nagyfelbontású színes térképszelvényen. Közrem.: Jankó Annamária–Oross András. DVD ROM. Budapest, 2004. Internetes elérés: <http://mapire.eu/hu/>
- ENGEL 2001: Engel Pál: Magyar Középkori Adattár. Magyarország világi archontológiája 1301–1457 – Középkori magyar genealógia. CD-ROM. Budapest, 2001.
- FALLENBÜCHL 1988: Fallenbüchl Zoltán: Magyarország főméltóságai. Budapest, 1988.
- FALLENBÜCHL 1994: Fallenbüchl Zoltán: Magyarország főispánjai – Die Obergespane Ungarns. 1526–1848. Budapest, 1994.
- HAJDÚ–MOHAROS 2000: Hajdú-Moharos József: Magyar településtár. Budapest, 2000.
- HECKENAST–MÉSZÁROS 2005: Heckenast Gusztáv: Ki kicsoda a Rákóczi-szabadságharcban? Életrajzi adattár. S. a. r., kieg., bev. Mészáros Kálmán. Budapest, 2005. (História Könyvtár. Kronológiák, adattárak 8.)
- HÉDERVÁRY-OKL. 1909: A Héderváry-család oklevéltára. A M. Tud. Akadémia történelmi bizottsága megbízásából közlik: Radvánszky Béla–Závodszy Levente. Első kötet. Budapest, 1909.
- HRENKÓ 1978: Hrenkó Pál: Egy elfelejtett magyar földmérő: Matolai János. In: Geodézia és Kartográfia 30 (1978) 197–206.
- KARÁCSONYI 1995: Karácsonyi János: A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig. Budapest, 1995.²
- KEMPELEN 1911–1932: Kempelen Béla: Magyar nemes családok. I–XI. Budapest, 1911–1932.
- KOMLÓSSY 2010: Komlóssy Gyöngyi: A különös magyar nyelv. Adalékok Bél Mátyás nyelvtudományi munkásságához. Budapest, 2010. (Historia Litteraria 27.)
- LELKES 1998: Lelkes György: Magyar helységnév-azonosító szótár. 2. bőv. és jav. kiad. Baja, 1998.
- Lib. Lit.: Libri litterarii varii generis, quae in bibliotheca Matthiae Belii continentur. (Kézirat/manuscript.) Ústredná Knížnica Slovenskej Akadémie Vied – Lyceálna knižnica, Fragm. XXV/b. Közölve/Published: TÓTH 2006a 85–126.
- LIBRI REGII: Libri Regii 1527–1918. — Királyi Könyvek 1527–1918. Készítették: Vissi Zsuzsanna–Trostovszky Gabriella–Németh István–Tuza Csilla–Csavlek Judit–Magyar Gabriella–Németh György. (DVD ROM) Budapest, 2006. Internetes elérés: <http://mol.arcanum.hu/digidat/opt/a090302.htm?v=moldigidat&a=start&a1=>

- LIPSZKY 1806: Lipszky, Johannes de: *Mappa generalis Regni Hungariae partiumque adnexarum Croatiae, Slavoniae et Confiniorum Militarum, Magni item Principatus Transylvaniae, geometricis partium dimensionibus, recentissimisque astronomicis observationibus superstructa...* Pesthini, 1806.
- LIPSZKY 1808: Lipszky de Szedlicsna, Joannes: *Repertorium locorum objectorumque in XII. tabulis mappae regnorum Hungariae, Slavoniae, Croatiae, et Confiniorum Militarum, Magni item Principatus Transylvaniae occurrentium, quas aeri incisus vulgavit Joannes Lipszky de Szedlicsna... ab eodem auctore elaboratum.* Budae, 1808.
- LIPSZKY 2005: Lipszky János: *A Magyar Királyság és társországi térképe és névtára (1804–1810).* DVD-ROM. Kiad. Plihál Katalin, Reisz T. Csaba. Budapest, 2005.
- MAMŰL: Magyar művelődéstörténeti lexikon. Középkor és kora újkor. Főszerk. Kőszeghy Péter. Szerk. Tamás Zsuzsanna. I–XIV. Budapest, 2003–2014.
- MES = Knauz, Ferdinandus: *Monumenta Ecclesiae Strigoniensis.* I–II. Strigoni, 1874–1882.
- MKL: Magyar Katolikus Lexikon. Főszerk. Diós István. Szerk. Viczián János. I–XVI. Budapest, 1993–2014. Internetes elérés: <http://lexikon.katolikus.hu/>
- MOL DL/DF: *Collectio Diplomatica Hungarica.* A középkori Magyarország levéltári forrásainak adatbázisa. Internetes kiadás (DL-DF 5.1) 2009. <http://mol.arcanum.hu/dldf/opt/a150506htm?v=pdf&a=start>
- MTH *Győr*: Magyarország történeti helységnévtára. Győr megye (1773–1808). Összeáll. és szerk.: Bak Borbála. Budapest, 2000.
- MTK: Magyarország történeti kronológiája. A kezdetektől 1970-ig. Négy kötetben. Főszerk. Benda Kálmán. I–IV. Budapest, 1983.
- MTSH *Komárom-Esztergom*: Magyarország történeti statisztikai helységnévtára. 6. Komárom-Esztergom megye. Közread.: Lovász János–Dávid Zoltán. Budapest, 1995.
- NAGY 1857–1865: Nagy Iván: Magyarország családai címerekkel és nemzedékrendi táblákkal. I–XII. Pest, 1857–1865.
- OROSS 2011: Oross András: Kamarai és katonai igazgatás Esztergomban a 17–18. század fordulóján. In: *Várospolitikai és közigazgatás. A 2010. október 27-én tartott konferencia előadásai és Esztergom szabad királyi város jegyzőkönyveinek regesztái 1701–1710. Esztergom, 2011 (Komárom-Esztergom Megyei Önkormányzat Levéltára Évkönyvei, 21.)* 29–47.
- PÁLFFY 2010: Pálffy Géza: *A Magyar Királyság és a Habsburg Monarchia a 16. században.* Bp., 2010. (História könyvtár: Monográfiák 27.)
- PRT: *A pannonhalmi Szent-Benedek-rend története.* I–XII/B. Szerk. Erdélyi László–Sörös Pongrác. Budapest, 1902–1916.
- Reg. Arp.: *Szentpétery Imre (I–II/1.)–Borsa Iván (II/2–4.): Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke. Regesta regum stirpis Arpadianae critico diplomatica.* I–II/1–4. Budapest, 1923–1943. (I–II/1.), 1961–1987. (II/2–4.)
- SZELESTEI N. 1984: Szelestei N. László: *Bél Mátyás kéziratok hagyatékának katalógusa.* Budapest, 1984.
- SZELESTEI N. 2001: Szelestei N. László: *Bél Mátyás és Esztergom vármegye leírása.* In: *BÉL 2001.* 9–12.
- SZINNYEI 1891–1914: Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkái.* I–XVI. Budapest, 1891–1914. online: <http://mek.oszk.hu/03600/03630/html/> (2012. aug. 1.) (Az életrajzokra név alapján hivatkoztunk/ biographies are cited by names)
- TMAA: *A történelmi Magyarország atlasza és adattára.* 1914. Szerk. Zentai László–Kósa Pál. Pécs, 2005³.
- TÓTH 2006: Tóth Gergely: *Bél Mátyás kéziratok a pozsonyi evangélikus líceum könyvtárában (katalógus).* — *Catalogus mancriptorum Matthiae Bél, quae in bibliotheca Lycei Evangelici Poseniensis asservantur.* Budapest, 2006. (Nemzeti Téka) <http://mek.niif.hu/05200/05265/05265.pdf>
- TÓTH 2007: Tóth Gergely: *Bél Mátyás „Notitia Hungariae novae...” c. művének keletkezéstörténete és kéziratának ismertetése.* I–II. Doktori disszertáció. ELTE BTK, A Történeti Intézet Könyvtára. Budapest, 2007.
- TÓTH 2009: Tóth Gergely: *Katolikus egyháztörténet – protestáns szerző tollából. Bél Mátyás a magyarországi római katolikus egyházzal.* In: *Katolikus megújulás és a barokk Magyarországon. Különös tekintettel a Dél-Dunántúlra. (1700–1740).* Szerk. Gőzsy Zoltán–Varga Szabolcs–Vértesi Lázár. Pécs, 2009. 103–119. [Seria Historiae Dioecesis Quinqueecclesiensis VII.]
- TÓTH 2011: Tóth Gergely: *Tomka Szászky János.* In: *MAMŰL XII.* 79–82.
- TÓTH 2015: Tóth Gergely: *Bél Mátyás, a történész.* In: *Humanista történetírás és neolatin irodalom a 15–18. századi Magyarországon.* Szerk. Békés Enikő, Kasza Péter, Lengyel Réka. MTA BTK ITI, Budapest, 2015. (Convivia Neolatina Hungarica 1.) 157–167.
- VILIMSZKY 1996: Vilimszky László: *A fordító előszava.* In: *BÉL 1996.* 7–11.
- ZOLNAY 1957: Zolnay László: *Bevezetés.* In: *BÉL 1957.* 3–9.
- ZSOLDOS 2011: Zsoldos Attila: *Magyarország világi archontológiája 1000–1301.* Budapest, 2011. (História Könyvtár. Kronológiák, adattárak 11.)

MUTATÓK INDEXES

Helynévmutató Index of geographical names

A történelmi Magyarország települései esetében arra törekedtünk, hogy a települések nevét abban a formában adjuk meg főalakként, amely Bél korában használatos volt, s ehhez egy széles körben elfogadott és teljességre törekvő forrást használjunk referenciaként. Ezért a Lipszky János (1766–1826) által készített nagyszabású térképet, a *Mappa generalis* (LIPSZKY 1806), illetve az ahhoz összeállított településjegyzéket, a *Repertoriumot* (LIPSZKY 1808) tekintettük a fő hivatkozási alapnak, s az abban megadott *első* nevet választottuk főalaknak, mivel ez az adattár a legteljesebb és legmegbízhatóbb a korabeliek közül, és a benne szereplő névalakok legtöbbször megfelelnek a Bél által megadott alakoknak. De ezenkívül figyelembe vettünk más korabeli településjegyzékeket is, így pl. a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) történelmi helységnévtár-sorozatának, illetve történelmi statisztikai helységnévtár-sorozatának vonatkozó köteteit (MTH Győr, MTSH Komárom–Esztergom), amelyek számos 1773–1808 közötti forrás adatait tartalmazzák. A földrajzi nevek azonosításánál nagy segítségünkre volt Lipszky János fent említett térképe (LIPSZKY 1806), illetve annak a már szintén említett *Repertoriummal* összekötött, georeferált változata (LIPSZKY 2005), továbbá az 1763–1784 közötti ún. első katonai felmérés térképe (I. EKF). A településnevek későbbi változásainak nyomon követésére többek között Hajdú-Moharos József és Lelkes György településtárait használtuk (HAJDÚ-MOHAROS 2000, LELKES 1998.).

A főalakot tehát legnagyobb mértékben Lipszky *Repertorium*ából vettük, de mai helyesírással közöltük (cz helyett c, szóvégi o helyett ó, kötőjeles közlés helyett egybeírás, tehát pl. „Rámocz (Felső-)” helyett Felsőrámoc). A fő névalak mögött feltüntettük a többi névváltozatot is, elsőként a mai hivatalos nevét (ha az különbözik a főalakétól), és az ország autójelzését, amelynek területén jelenleg található, majd a többi változatot, így a Bél által a szövegben használt névalakokat, elcsatolt településnél pedig a dualizmus kori helynévreform utáni magyar névalakot. Ezeket a névváltozatokat külön is feltüntettük a mutatóban, amennyiben első négy betűjük nem egyezik a főalakéval. Külföldi helynevek esetén a magyar névalakot vettük főalaknak (pl. Bécs), ha van ilyen, a többi névalakot utalóként vettük fel. A fő névalakot félkövérrrel szedtük, illetve félkövérrrel szedtük az(oka)t az oldalszámo(ka)t is, ahol Bél külön fejezetben mutatja be az adott földrajzi helyet. A nemesi előnevekben, uralkodói titulaturában, egyházi és világi tisztségekben lévő helyneveket nem mutatóztuk. Felvettük azonban a mutatóba a hegyek, folyók stb. neveit. A → jel azt jelenti, hogy a település később egy másik településbe olvadt bele. A puszta (praedium) közül igen sok ma már külterületi névként sem maradt fent; ilyenkor a prope („közel valamihez”) szóval jelöltük, hogy mely településhez esik közel a helye (pl. „Alberti (praed.; prope Császár, H)”). A helynévmutatóhoz használt további irodalom a fentebb említettekén kívül: BOROVSKY 1907, BOROVSKY 1909a, BOROVSKY 1909b, BÉL 1996, BÉL 2001, TMAA. Rövidítések: a. = arx; ab. = abbatia; cast. = castellum; col. = collis; coen. = coenobium; fl. = fluvius; i. = insula; l. = lacus; m. = mons; o. = oppidum; p. = pagus; praed. = praedium; r. = rivus; reg. = regio; rud. = rudera; s. = silva; u. = urbs; v. = vide; v. e. = vide etiam; val. = vallis; vin. = vinea.

***

Regarding the names of the settlements of historical Hungary we intended to use as a main entry the form that was also used in the time of Bél and we also wanted to use a widely acknowledged and thorough source as reference. Therefore we considered the *Mappa generalis* (LIPSZKY 1806), a wide-scale map prepared by János Lipszky (1766–1826), alongside with its register of settlements the *Repertorium* (LIPSZKY 1808) as the basis of reference, thus choosing the *firstly mentioned name* of a settlement therein for the main entry, since this database is the fullest, and the most trustworthy of its contemporaries and the form of names used therein usually correspond with the forms given by Bél. Besides that we considered other contemporary registers of settlements, thus the relating volumes of historical gazetteer series of the Hungarian Central Statistical Office (KSH), that contain data from several sources between 1773–1808 (MTH Győr, MTSH Komárom–Esztergom). For the identification of the geographical names we found extremely useful the above mentioned map of János Lipszky (LIPSZKY 1806) and its georeferenced version linked with the also mentioned *Repertorium* (LIPSZKY 2005), further to that the so-called first military survey’s map of 1763–1784 (see EKF). For the

monitoring of the posterior changes of the settlements' names we used amongst others the gazetteer of József Hajdú-Moharos (HAJDÚ-MOHAROS 2000) and that of György Lelkes (LELKES 1998).

We took therefore the *main entry* mostly from *Repertorium* of Lipszky but we published it with the current orthograph (c instead of cz, terminal letter ó instead of o, one word instead of using hyphens, e.g. Felsőrámoc instead of „Rámocz (Felső-)”). *After the main entry we enumerated the other variants of names as well*, firstly its current official name (when it differs from the main entry) and the vehicle registration code of the country where it is actually situated, afterwards the other name versions including the ones used by Bél in the text, furthermore the Hungarian form introduced by the community names' reform in the period of the Dualism (from the 1880's). These variants of names were indicated also separately in the index *as long as their first four letters were not identical with the main entry's*. In the case of foreign toponyms we took the Hungarian form (if exists) as the main entry (e.g. Bécs) and indexed the other forms. The main entry is typeset in bold as well as the page numbers where Bél presents a given geographical place in a separate chapter. We did not index the toponyms occurring in the prenames of nobilities, or in royal, ecclesiastical and secular titles. Nevertheless we took into the index the names of mountains and rivers etc. The sign → indicates that the settlement merged into another later on. As for the abandoned villages (Hungarian *puszta*, Latin *praedium*), a lot of their names disappeared and cannot be found even amongst geographical names. In these cases we used the word *prope* („near to”) to indicate the settlement to which its past place was near (e.g. „**Alberti** (*praed.*; *prope* Császár, H)”). Further literature used for the geographical index apart from the already mentioned: BOROVSKY 1907, BOROVSKY 1909a, BOROVSKY 1909b, BÉL 1996, BÉL 2001, TMAA. Abbreviations: *a.* = *arx*; *ab.* = *abbatia*; *cast.* = *castellum*; *col.* = *collis*; *coen.* = *coenobium*; *fl.* = *fluvius*; *i.* = *insula*; *l.* = *lacus*; *m.* = *mons*; *o.* = *oppidum*; *p.* = *pagus*; *praed.* = *praedium*; *r.* = *rivus*; *reg.* = *regio*; *rud.* = *rudera*; *s.* = *silva*; *u.* = *urbs*; *v.* = *vide*; *v. e.* = *vide etiam*; *val.* = *vallis*; *vin.* = *vinea*.

- Aargau (*kanton*; CH; Ergovia) 197
 Abbazia S. Iacobi de Lében/Liben *v.* Lébény
 Abbazia S. Thomae *v.* Szenttamás 2.
Abda (H; Abdensis, Bruckl) 174–175, 240, 422
 Abdensis *v.* Abda
Ács (H; Acs, Ats, Atsiensis, Áts) 281, 367, **368**, 486; *v. e.*
 Ad Mures, Ad Statuas, Lovad, Vas
 Acs *v.* Ács
 Ácsteszer *v.* Teszér
Ad Flexum (*municipium Romanum, hodie* Mosonmagyaróvár, H; Flexum) 76–77
Ad Mures (*castrum Romanum, hodie prope* Ács, H; Ad Muros [!] et statuas) 76
Ad Statuas (*castrum Romanum, hodie prope* Ács, H; Ad Muros [!] et statuas) 76
Adriai-tenger (Mare Adriaticum) 533
 Aetna *v.* Etna
Ágó (→Nýrovce, SK; Agó, Ágónyír) 567
 Agó *v.* Ágó
 Ágónyír *v.* Ágó, Nyír
Agostyán (*praed.*; →Tata, H; Agoston) 344
 Agria, Agriensis *v.* Eger
 Agyagosszergény *v.* Szergény
Aka (H) 281, 361
Akhegy (*coll.*; *prope* Madar, SK) 380
 Alap *v.* Rétalap
 Alba, Alba Regalis, Alba-Regalis, Albana, Albanus,
 Albaregalis *v.* Székesfehérvár
 Alba Graeca *v.* Belgrád
 Albensis *v.* Székesfehérvár
 Albensis Comitatus *v.* Fejér vármegye
Alberti (*praed.*; *prope* Császár, H) 360
 Alemannia *v.* Németország
 Alicantum *v.* Halicanum
Alistál (Dolný Štál, SK; Alistal) 484
 Almanian *v.* Németország
Almás (Dunaalmás, H; Almas, Almasiensis, Almásiensis, Almasium, Almassium) 251, 264, 278–280, 282, 284, 290, 344, **345–346**, 487
 Almas, Almasiensis, Almasium, Almassium *v.* Almás
 Almásfüzitő *v.* Füzitő 1.
 Almona *v.* Altmühl
Alsó-Auszria (A; Austria Inferior) 42
 Alsó-Béla *v.* Béla
Alsógalla (*praed.*; →Tatabánya, H; Galya, Inferior Galya) 351, 354
Alsógellér (→Holiare, SK; Gellér, Gellér Inferior, Alsó Gelér, Alsó-Gelér) 482, 483
 Alsóörspuszta *v.* Örs 2.
Alsó-Sokorói kerület /district (H; Also-Sokoro, Alsó Sokoró, Alsó-Szokoró, Sokoro inferior) 23, 29, 176, **222–224**
Által-ér (*r.*; Altalér) 250, 262, 271, **281–282**, 358
 Altalér *v.* Által-ér
 Altenburg *v.* Magyaróvár
Altmühl (*fl.*; Almona) 83
 Amstelodamum, Amstelodamiensis, Amsterdam *v.* Amszterdam

- Amszterdam** (Amsterdam, NL; Amstelodamum, Amstelodamiensis) 35, 73, 76, 109
- Anagni** (I; Anagnia) 303, 454
- Anasus, Anesus, Anisa, Annisa *v.* Enns
- Andahely *v.* Anghely
- Andód** (Andovce, SK; Angyad) 485
- Andovce *v.* Andód
- Andrásháza** (*praed.*; *prope* Okoličná na Ostrove, SK; Andrásháza) 480
- Anghely** (*praed.*; →Rábaszentmihály, H; Andahely, Anydhely!) 221
- Anglia** 404, 582
- Angyad *v.* Andód
- Angyala *v.* Anyala
- Antianae** (*municipium Romanum, hodie prope* Popovac, HR) 76
- Antverpiensis *v.* Antwerpen
- Antwerpen** (B; Antverpiensis) 328
- Anyala** (*praed.*; →Nesvady, SK; Angyala) 387
- Anydhely *v.* Anghely
- Apáczaszakállas** (→Okoč, SK; Apácza Szakálos, Apácza-Szakálos, Apacza Szakállos, Apaczaszakalos, Ekecs, Fölső Szakálos, Szakalos, Szakálos) 254, 266, 473, 476, 484, 485, 486
- Apacza Szakállos, Apaczaszakalos *v.* Apáczaszakállas
- Apathi *v.* Apáti
- Apáti** (*praed.*; →Ete, H; Apathi, Apáthi) 362, 367
- Apollonia, Apolonia *v.* Brigetio
- Apostag** (*praed.*; →Császár, H; Aposták) 360, 361
- Appollonia *v.* Brigetio
- Apulia *v.* Puglia
- Aquae 1.** (*municipium Romanum, hodie prope* Burgstall, A) 77
- Aquae 2. *v.* Baden bei Wien
- Aquatica *v.* Baden bei Wien, Víziváros
- Aquatica Civitas, Aquaticum Oppidum *v.* Víziváros
- Aquila** (I) 232
- Aquino** (I; Aquinum) 184
- Arabo, Arabon *v.* Győr, Rába
- Arabonia *v.* Győr
- Arad** (*praed.*; →Nová Vieska, SK) 508, 568, 571
- Aranyos** (Zlatná na Ostrove, SK; Csallóközarányos) 479, 480, 486; *v. e.* Felarányos, Újtelek
- Arbensis *v.* Rab
- Archbishopric of Esztergom, Archiepiscopatus Strigoniensis *v.* Esztergomi érsekség
- Ardud *v.* Erdőd
- Árpádvár *v.* Árpás-hegy
- Árpás** (H; Arpás, Arpáss) 76, 219, 241
- Arpás, Arpáss *v.* Árpás
- Árpás-hegy** (*m.*; hodie Árpádvár, H; Árpádvár, Arpás-hegy, Árpáshegy, Árpás-hegy, Hordeaceus Mons) 504, 553
- Árpáshegy, Árpás-hegy, Árpáshegy *v.* Árpás-hegy
- Arrabo, Arrabon *v.* Arrabona, Győr, Rába
- Arrabona 1.** (*municipium Romanum, hodie* Győr, H; Arrabo) 41, 69, 73, 75–77, 340
- Arrabona 2. *v.* Győr
- Arrabonensis *v.* Győr
- Árva** (*arx*; Oravský hrad, SK; Arva) 402
- Arva *v.* Árva
- Árva vármegye /county** (Comitatus Arvensis) 198
- Arvensis Comitatus *v.* Árva vármegye/county
- Asia, Asiaticus *v.* Ázsia
- Asininus Mons *v.* Szamár-hegy
- Ásvány** (→Ásványráró, H; Ásvány) 23, 30, 35, 238, 239, 241
- Ásvány *v.* Ásvány
- Ásványráró *v.* Ásvány, Ráró; *v. e.* Zsejke
- Ásványtő** (*praed.*; →Trávník, SK; Ásványtő, Ásvantő, Ásvanytő, Ásványtö) 481–482
- Ásvanytő *v.* Ásványtő
- Ásványtő *v.* Ásványtő
- Ásvanytő *v.* Ásványtő
- Ászár** (H; Aszár) 281, 361–362
- Aszár *v.* Ászár
- Aszód** (*praed.*; →Okoč, SK; Aszod) 484
- Asszonyfa** (Győrasszonyfa, H; Asszony-Falva, Asszonyfalva) 223, 224
- Asszony-Falva, Asszonyfalva *v.* Asszonyfa
- Áts *v.* Ács
- Ats, Atsiensis *v.* Ács
- Augsburg** (D; Augustana) 42
- Augustana *v.* Augsburg
- Austria Inferior *v.* Alsó-Ausztria
- Austria Superior *v.* Felső-Ausztria
- Austria, Austriacus, Austrii *v.* Ausztria
- Ausztria** (Austria, Austriacus, Austrii, Oesterreich) 40–42, 44, 45, 49, 55, 61, 62, 66, 70, 85, 90, 92, 93, 98, 106, 117, 120, 134, 148–150, 177, 179, 192, 196, 197, 231, 233, 253, 265, 311, 339, 347, 392, 403, 404, 407, 429, 434–436, 440, 442, 443, 450, 473, 474, 484, 526, 528
- Avaria** 79, 80, 85
- Aversa** (I) 232
- Azaon *v.* Azaum
- Azaum** (*castrum Romanum, hodie prope* Almásfüzitő, H; Azaon) 76
- Ázsia** (Asia, Asiaticus) 38, 107, 123, 292, 311, 319, 394–395, 425, 439
- Bábál *v.* Babály
- Babály** (*praed.*; →Sárisáp, H; Babaly, Bábál, Babály *praedium*) 505, 555, 556
- Babaly *v.* Babály
- Babilonicus *v.* Babylon
- Babócsa** (H; Babocsia) 101
- Babocsia *v.* Babócsa

- Bábolna** (H; Babolna) 367, 368
Babolna *v.* Bábolna
- Babót** (H; Baboth, Bobuth) 43, 219, 221
Baboth *v.* Babót
- Babylon** (IRQ; Babylonicus, Babilonicus) 105, 308
Bacania *v.* Bakony 1.
Baconenses silvae, Baconiae silvae *v.* Bakony 1.
Bactria *v.* Baktria
Bacuntiae silvae *v.* Bakony 1.
- Bács vármegye /county** (Comitatus Bacsiensis) 227, 286
- Bácsa** (→Győr, H; Batsa) 239, 241
Bád *v.* Pat
- Baden bei Wien** (A; Aquae, Aquatica) 77, 166
- Baden-Baden** (D; Badensis) 152
Badensis *v.* Baden-Baden
- Bagota** (Bohatá, SK; Bagotta) 252, 264, 383, 387, 388
Baicsd *v.* Bajcs
Baimoc, Baimocziium, Baimociam *v.* Bajmóc
Baioaria *v.* Bajorország
- Baj** (H; Bajensium, Bajensis) 273, 281, 284, 331, 344, 345
- Baj-hegy** (*m.*; Baj-Hegy) 271, 273
Bajč *v.* Bajcs; *v. e.* Farkasd
- Bajcs** (Bajč, SK; Bajts, Baicsd, Bajcsd, Bajtos) 280, 383, 386, 388; *v. e.* Farkasd
- Bajmóc** (Bojnice, SK; Baimoc, Bajmocz, Bajmocziium, Baimocziium, Baimociam) 219, 412
- Bajna** (H; Balna, Bajnensis) 349–350, 505, 555, 556; *v. e.* Csima, Bajnensis mons
Bajnensis mons (*m. prope* Bajna, H) 555
- Bajorország** (D; Bavaria, Bavarus,, Bawern, Baioaria, Boioaria, Boiaria) 43, 79, 82, 85, 86, 197, 403, 404, 443
- Bajót** (H; Bajot) 349, 504, 505, 556, 557, 559; *v. e.* Pél, Bajotensis mons
Bajotensis mons (*m. prope* Bajót, H) 505
Bajoth *v.* Bajót
- Bajta** (Bajtava, SK; Bajta) 565
Bajtos *v.* Bajcs
- Baka** (SK) 282
- Bakony 1.** (*s.*; H; Baconenses/ Baconiae/ Bacuntiae/ Bakony/ Bakonyenses/ Bakonienses/ Bakonienes silvae, Bacania) 31–33, 37, 38, 47, 57, 74, 77, 145, 179, 180, 203, 217, 220, 223, 271, 281, 322, 337, 361, 364
- Bakony 2.** (*m.*; H; Mons Bakony, montes Bakonyenses) 34, 160
- Bakonybél** (H; Bakonbélensis) 213
- Bakony-ér** (*r.*; Bakony-folyása, Bakony Follyása, Bakony-folyása, Bakonyfolyasa, Bakony Folyása) 250, 262, 271, 281, 367
Bakonyársarkány *v.* Sársarkány 1.
Bakonyzombathely *v.* Szombathely 2.
- Baktria** (*regio*; Bactria) 395
- Balaton** (*l.*; H; Balatinum) 195, 208, 351
Balna *v.* Bajna
- Balony** (Baloň, SK; Ballyony) 240
Balvany, Balvany-Szakalos, Balvány Szakállos, Balvány Szalálos (!) *v.* Bálványszakállas
- Bálványszakállas** (*praed.*; →Kameničná, SK; Balvany, Balvány Szakállos, Bálvány Szakállos, Bálvány Szakállosiensis, Bálvány Szakalos, Bálvány Szakalosiensis, Balvány Szalálos!, Balvany-Szakalos) 278, 475, 476, 478, 479
Ballyony *v.* Balony
- Bana** (H) 281, 367, 368, 486
- Bánfalva** (H; Wandorffensis) 56
- Bánhida** (→Tatabánya, H; Banhida, Ban-hida, Banhidensis, Bánhidensis, Bánhyda) 273, 275, 276, 281, 290, 307, 340, 351, 353–354, 487; *v. e.* Sikkölgy
Banhida, Banhidensis *v.* Bánhida
Banská Bystrica *v.* Besztercebánya
- Bánya-hegy** (*m.*; Bánya-Hegy, Bány Hegy, Banya-Hegy, Banyahegy) 250, 262, 271, 273, 352
Banya-Hegy, Banyahegy *v.* Bánya-hegy
- Baranya vármegye /county** (Baranensis Provincia, Comitatus Baranyensis) 11, 15, 53, 250, 262, 286
- Barbacs** (H; Barbáts) 328
- Baromlak** (Branovo, SK; Barom Lak, Kisbaromlak) 280, 386
- Bars vármegye /county** (Barsensis/ Barsiensis Comitatus) 239, 272, 280, 370, 373, 385, 386, 491, 497, 504, 505, 507, 508, 567
Barsberzence *v.* Berzence
Barsch *v.* Óbars
- Bart** (Bruty, SK; Bart, Barth, Bartum) 565, 566, 567, 568, 569
- Bassiana** (*municipium Romanum, hodie prope* Sárvár, H) 76, 340
- Bát** (Bátovce, SK; Báth) 402
Batavia Insula *v.* Hollandia
- Bátorkeszi 1.** (*p.*; Bátorove Kosihy, SK; Batorkeszi, Batorkesziium, Bátor Keszi, Bátorkeszi, Batorkesziensis ditio) 380, 383, 495, 501, 504, 511, 562, 566, 570, 571–572, 573; *v. e.* Karan
- Bátorkeszi 2.** (*cast.*; Bátorove Kosihy, SK; castellum Bátorkesziense) 562
Bátovce *v.* Bát
Batsa *v.* Bácsa
- Baumgarten** (*coen.*; A; Paumgart, Sopronkertes) 60
Bavaria, Bavarus *v.* Bajorország
Bawern *v.* Bajorország
- Bazin** (Pezinok, SK; Bazinga) 90
- Bécs** (Wien, A; Vienna, Vienna Austria, Viennensis, Vindobona, Vindobonensis) 38, 40, 43, 46–47, 55, 58, 61, 63, 65, 72, 77, 98–100, 117–118, 121, 147–150, 152–153, 155–156, 159–161, 163, 165–166, 170, 177–178, 197, 201–202, 204, 231, 250, 263, 276, 291, 293, 307–308, 312, 324, 345, 347, 361, 393–394, 404, 416,

- 422, 430, 435–437, 449, 462, 470, 474, 493, 499, 544, 545, 559, 560, 563
- Becse** (*praed.*; *prope* Tarjánpuszta, H [?]) 351
- Bécsújhely** (Wiener Neustadt, A; Neapolis Austriae, Neapolitanus, Neostadiensis) 44, 66, 232
- Bede *v.* Ebed, Szogye
- Bedege *v.* Bődöge
- Békavár** (*a.*; →Gúta, SK; Béka vár) 253, 266, 477
- Béla** (Belá, SK; Béla, Alsó-Béla, Kis-Béla, Nagy-Béla, Béla) 505, **569–570**, 574; *v. e.* Felsőbéla, Kisbéla, Nagy-béla?
- Belá *v.* Béla; *v. e.* Felsőbéla, Kisbéla, Nagybéla?
- Bélai-hegy** (*m.*; *prope* Béla, SK; Bélensis mons) 505, 573
- Bélensis mons *v.* Bélai-hegy
- Belgrád** (Beograd, SRB; Alba Graeca, Belgrad, Belgradinum, Belgradum, Nandor-Alba, Taurinum) 57, 60, 76, 90, 121, 236–237, 311, 319, 353
- Belső-Város *v.* Víziváros
- Bencevár** (*praed.*; →Gyermely, H; Bencevár praedium, Bonczevár) 555
- Bonczevár *v.* Bencevár
- Bény** (Bíña, SK; Kis-Bény, Nagy-Bény, Bény maior et minor) 507, 508, 515, 561, **565–567**; *v. e.* Leándi, Veresallya
- Bény maior *v.* Bény
- Beograd *v.* Belgrád
- Berböte, Berbete *v.* Perbete
- Bereg vármegye /county** 11, 15
- Berencsér *v.* Gerencsér
- Bersek-hegy** (*m.*; H; Börsök, Bersok, Bersek) 271, **272**, 349, 504
- Berzence** (*a.*; Tekovská Breznica, SK; Berzencze, Barsberzence) 402
- Bešeňov *v.* Besenyő
- Besenyő** (Bešeňov, SK; Besenye, Zsitvabesenyő) 386
- Besprimium *v.* Veszprém
- Besztercebánya** (Banská Bystrica, SK; Banska Bystrica) 19, 25
- Bezi** (H) 69, **172**
- Bibersburg *v.* Vöröskő vára
- Bicske** (H) 275, 487
- Bikol** (*praed.*; →Süttő, H; Biko) 557
- Bilegh, Bileg *v.* Billeg
- Billeg** (*praed.*; →Naszály, H; Bileg, Bilegh, Billegpuszta) 344, 366, 487
- Bíña *v.* Leándi
- Bisomló** (*m.*; H; Bisomlo) 505, 556
- Bithonia** (TR; Bithynia) 62
- Bizantium *v.* Konstantinápoly
- Bobuth *v.* Babót
- Bodohath, Bodóháth *v.* Bodonc
- Bodonc** (*m.*; *prope* Bodonci, SLO; Bodohath, Bodóháth) 88
- Bodrog** (*r.*) 397
- Bodza *v.* Nemesbogya, Várbogya
- Bogya *v.* Nemesbogya, Várbogya
- Bohatá *v.* Bagota
- Bohemia *v.* Csehország
- Boiaria, Boioaria *v.* Bajorország
- Bojnice *v.* Bajmóc
- Bokod** (H) **358–359**, 360, 369; *v. e.* Gerencsér, Szenterzsébet
- Bologna** (I; Bononia, Bononiensis) 61, 66
- Bonczevár *v.* Bencevár
- Bononia, Bononiensis *v.* Bologna
- Borostyán-kő** (*m.*; H; Borostyanoskö) 504, 556
- Boroszló** (Wroclaw, PL; Wratislavia, Wratislaviensis) 517
- Bosnia, Bosnenses *v.* Bosznia
- Bosocum *v.* Bozsok
- Bosporus *v.* Boszporusz
- Bosznia** (Bosnia, Bosnensis, Rama) 64, 91, 92, 121, 233, 301, 451
- Boszporusz** (İstanbul Boğazi, TR; Bosporus) 100
- Botyan, Botyán *v.* Bottyán
- Bottyán** (*praed.*; →Kisbér, H; Botyan, Botyán) 361–362, 367
- Bozsok** (H; Bosocum) 99
- Bődöge** (→Markotabödöge, H; Bedege) **172**
- Böckfel-Aranyos *v.* Felaranyos
- Bőny** (H; Bűny, Bűnyensis) **224**; *v. e.* Örkény
- Börcs** (H; Börts, Börtensis, Runden Thurn) 173, **175**
- Börcsháza** (*praed.*; →Kerékteleki, H) 361–362
- Börcsök *v.* Bersek-hegy
- Börrium *v.* Pér?
- Börsök *v.* Bersek-hegy
- Börts, Börtensis *v.* Börcs
- Bős** (Gabčíkovo, SK; Böss) 282
- Bősárkány** (H; Bő Sárkány) 36
- Brandenburg** (D; Brandeburgensis) 90
- Branovo *v.* Baromlak
- Bratislava *v.* Pozsony; *v. e.* Püspöki
- Braunschweig** (D; Brunswigia, Brunsvigia) 443
- Brecesburg *v.* Pozsony
- Bregetio, Bregetion, Bregetum rudus, Bregetium *v.* Brigetio
- Brennovienis, Breunoviensis *v.* Břevnov
- Brestovec *v.* Szilas
- Břevnov** (*coen.* →Prága, CZ; Brennoviensis; Breunoviensis) 187, 206
- Brigetio** (*municipium Romanum, hodie* Komárom-Szöny, H; Apollonia, Apolonia, Appollonia, Bregetio, Bregetion, Bregetum rudus, Bregetium, Brigetium) 75, 76, 248, 251, 261, 264, 288, 290, 291, 299, 329, **340–342**, 354, 374, 375, 530, 531
- Broda Bohemica *v.* Český Brod
- Bruckl *v.* Abda

- Brunswigia, Brunsvigia v. Braunschweig
 Bruty v. Bart
 Búč v. Búcs
Búcs (Búč, SK; Bucs, Bucsu, Bucsenis) 507, 570, 571, **572**
 Bucs, Bucsu, Bucsenis v. Búcs
Buda (→Budapest, H; arx/urbs Budensis) 48, 80, 82, 96–99, 111, 112, 117, 120, 122, 126, 144, 146, 153, 158, 173, 196, 197, 201, 202, 205, 210, 226, 233–235, 276, 279, 288, 293, 299, 309, 310, 312, 319–321, 323, 334, 335, 342, 345, 347, 350, 351, 353, 362, 366, 367, 377, 392, 407–409, 412, 416, 417, 424, 425, 434, 464, 466, 487, 510, 514, 517, 520, 523–526, 530, 532, 534, 542, 544, 553, 554, 559, 560, 596, 600, 601
Budapest (H) 16; v. e. Buda, Pest, Óbuda; v. e. Felhévíz, Kelenföld, Margitsziget
 Budensis arx/urbs v. Buda
Bukcha (*praed. a Stephano ep. Zagrabiensi Templariis donatum*) 400
Bulgária (Bulgaria) 90–92, 301, 451
 Burg v. Commercium
Burgau (D; Burgavia, Burgavina, Burgavius) 104, 110, 114, 116, 121
Burgundia 467
 Bük-Erdő v. Bükkerdő
Bükkerdő (*m.*; Bük-Erdő) 271, **277**
 Búny, Búnyensium v. Böny
 Byzantium v. Konstantinápoly
 Čáka v. Cseke
Čakóháza (H; Tzakó-Háza) **172**
 Čakovec v. Csáktornya
 Čalovec v. Megyerics
 Calvariae mons v. Kálvária-hegy
 Camarum v. Komárom 2.
 Camp v. Kamp
Campania (I) 300
 Campidonensis v. Kempten
 Canisa, Canisensis v. Kanizsa
 Cappona (!) v. Törökkoppány
 Carinthia v. Karintia
 Carlovicensis, Carloviczensis v. Karlóca
 Carniolia v. Krajna
Carnuntum (*municipium Romanum, hodie Petronell-Carnuntum, A; Petronella*) 76, 77
 Carpatius, Carpatici montes, Carpathii montes v. Kárpátok
 Carva v. Karva
 Caspinum v. Kaszpi-tenger
 Cassina, Cassinensis, Cassina monasterium/coenobium v. Monte Cassino
 Cassovia, Cassoviensis v. Kassa
Castelfranco Veneto (I; Castelfranckum) 233
 Castriferrei Comitatus v. Vas vármegye /county
 Castrum ferreum v. Vasvár
 Castrum S. Martini de Pannonia v. Győrszentmárton
 Čechy v. Csehi
 Celldömölk v. Dömölk
Centonarium (*municipium Romanum dubii situs; quidam ponunt in Szákszend, H*) 363
 Červený Kameň v. Vöröskő
 Český Brod (CZ; Broda Bohemica) 144
 Cetius mons v. Wienerwald
 Chios v. Khios
 Chlaba v. Helemba
 Chorna v. Csorna
 Chotín v. Hetény
Chunberg (*m.*; H; *ubi erat munimentum Hunnorum*) 79
Cibala (*municipium Romanum, hodie Vinkovci, HR; Cibalis?*) 76, 341
 Čičov v. Csicsó 1.
 Čiližská Radvaň v. Radvány 1.
Cimbriana (*municipium Romanum dubii situs; Cimbrianum*) 76, 77
 Cis-Danubianus circulus v. Dunán inneni kerület
 Citerior Processus v. Párkányi járás
 Cituorum Insula v. Csallóköz
 Clivia v. Kleve
 Coenobium B. Martini /D. Martini /S. Martini v. Győrszentmárton
 Coenobium S. Benedicti v. Győrszentmárton
 Colocensis Archiepiscopatus v. Kalocsai Érsekség
 Colonia Agrippina, Coloniensis v. Köln
 Comaromiensis Comitatus /Provincia /Regiuncula v. Komárom vármegye /county
 Comaromium, Comaronium, Comaromiensis, Comarom, Comar, Comár, Comarum v. Komárom 1., 2.
Commercium (*burgus Romanus dubii situs, false a Lazio in Szőny positus; Cyrenium, Burg, Commercium*) 251, 264, **338–340**, 349, 375, 391, 395, 396
 Comorum v. Komárom 2.
Concópatak (*r.*; Czonczo, Czonczó, Zomzo, Conca creek) 128, 250, 262, 271, **281**, 366–368
 Condivicinum v. Nantes
 Constantinopolis, Constantinopolitanus, Constinopolis (!) v. Konstantinápoly
 Coppalum v. Törökkoppány
 Corvus v. Rába
 Cremnic, Cremnicz v. Körmöcbánya
 Croatia v. Horvátország
 Cuchnaallya v. Kőkény
 Cumania v. Kunország
 Cummiberg v. Kaumberg
Curta (*statio Romana; hodie prope Ormož, SLO*) 77, 341?
 Cusugum v. Kőszeg
 Cyrenia v. Quirinum
 Cyrenium v. Quirinium, Commercium (!)
 Czonczo, Czonczó v. Concópatak

- Csaba** (Piliscsaba, H) 554
Csabdi *v.* Vasztély, Kapa
- Csáktornya** (Čakovec, HR; Csaktornya, Csáktornya, Csakatornya) 174, 393, 402, 422
Csaktornya, Csakatornya *v.* Csáktornya
- Csallóköz** (H;) 552
- Csallóköz** (*i.*; Žitný ostrov, SK; Csallóköz, Csallókőziensis, Csallókőzium, Csalokezium, Csalóköz, Csalókőziensis, Insula Cituorum, Insula Csalokőzia, Sallocosia, Schitta, Schutta, Schütta) 32, 35, 36, 45, 103, 150, 152, 158, 179, 218, 225, 241, 250, 263, 272, 282, 294, 295, 319, 389, 390, 396, 403, 417, 429, 433, 435, 456, 462, 465, 470, 473, 475, 552
Csallókőzaranyos *v.* Aranyos; *v. e.* Újtelek
Csalokezium, Csalóköz, Csalokőzia Insula, Csalókőziensis *v.* Csallóköz
- Csanak 1.** (*p.*; →Győr, H; Csanakiensis, Ménfőcsanak) 32, 33, 75, **222**
- Csanak 2.** (*praed.*; →Nagyigmánd, H; Csanag) 366, 367
- Császár** (H; Csaszár, Csaszar) 360–363, 366; *v. e.* Alberti, Apostag
Csaszár, Csaszar *v.* Császár
- Csécsény** (Rábacsécsény, H; Tsétsény, Tsétsénensis) 69, **172**
- Csehi** (Čechy, SK; Komáromcsehi) **385–386**
- Csehország** (Bohemia, Bohemicus) 55, 56, 90, 93, 96, 98, 118, 124, 144, 148, 165, 187, 193, 206, 373, 422, 440
- Cseke** (Čáka, SK; Cseke) 567
- Csém** (*praed.*; Csém, H) 366, 368
- Csenke** (*praed.*; →Mužla, SK) 574
- Csép** (H; Csep) 362, **366–367**
Csep *v.* Csép
- Csesznek** (*a.*; H; Csesznekum) 203, 204
- Csév** (Piliscsév, H; Csiv) **554, 560**
- Csicsó 1.** (*p.*; Čičov, SK; Csicsó, Csicsoiensis, Csicsóiensis) 241, 278, 394, 475, 481, **482, 483**
- Csicsó 2.** (*cast.*; Čičov, SK; Csicsó, Csicsó, Csicsóvár) 253, 265, 394, **447**
- Csicsó 3.** (*praed.*; Kocs, H; Csicsó) 364, 366
- Csigi** (*praed.*; →Gyömöre, H; Csigipuszta, Tsik) **221**
- Csikvánd** (H; Tsikvánd) 34, **220**
Csilés *v.* Csiliz
- Csiliz** (*f.*; Csilis, Csilés, Csiliz) 36, 225, 240, 250, 262, 271, **282–283, 473, 475, 482**
- Csilizközi** (*i.*; SK; Csilisköz) 80, 225
- Csilizközi kerület** /district (Districtus Csilizköziensis) 5, 24, 30, **240**
Csilizpatas *v.* Patas
Csilizradvány *v.* Radvány 1.
- Csima** (*praed.*; →Bajna, H) 505, 556
Csiv *v.* Csév
- Csókakő** (*a.*; H; Csokakő, Csókakő, Csokakő, Monedulae arx, Csókakőiensis, Csóka keőiensis) 101, 322, 334, 337
Csokakő, Csokakőiensis, Csokakő *v.* Csókakő
Csókáskő (*m.*; *prope* Esztergom, H; Monedula Mons, Csókáskő) 504, 553
- Csolnok** (H; Sólnok) 555, **560**
- Csorba** (*m.*) 352
- Csorna** (H; Chorna, Csornensis) 119, 220, 222, 239
- Csőrgő** (*praed.*; →Vrbová nad Váhom, SK; Csörgőpuszta, Csörgő) 476
Csörgő *v.* Csörgő
- Csukánya** (*m.*; Csukanya) 271, **276**
- Csurgó-hegy** (*m.*; Csurgóhegy) 511
Csusz *v.* Csúz
- Csúz** (Dubník, SK; Csusz, Csuz, Csuziensis, Csúziensis) 278, 383, **384–385, 386, 568**
Csuz, Csuziensis *v.* Csúz
D. Georgii de viridi campo [oppidum] *v.* Szentgyörgymező
D. Thomae Mons *v.* Szent Tamás-hegy
D. Thomae oppidum *v.* Szenttamás 1.
- Dad** (H; Dád, Dadensis) 358, **359, 360, 363**
Dád *v.* Dad
- Dág** (H; Dágh, Dagh) 509, 554, **555, 560**; *v. e.* Kiscsév
Dagh *v.* Dág
- Dalmácia** (HR; Dalmatia) 51, 230, 232, 301, 401, 412, 413, 451, 455, 517, 521
Dalmatia *v.* Dalmácia
- Damasda *v.* Garamdamásd
- Damaszkusz** (Dimask, SYR; Damascus) 399
Danube, Danubius (maior), Danubialis, Danuvius, Danubiana, Danuviana *v.* Duna
Danubius minor *v.* Kis-Duna, Mosoni-Duna, Vág-Duna
Danubius mortuus *v.* Holt-Duna
- Darza-patak** (*r.*; Párza) 224
Dedinka *v.* Fajkürt
Den Haag *v.* Hága
Dimask *v.* Damaszkusz
Divi Georgii de viridi campo [oppidum] *v.* Szentgyörgymező
Dód Vág, Dód Vag *v.* Dudvág
Dolga Vas *v.* Halicanum
Dolný Štál *v.* Alistál, Felistál
Domáša *v.* Damásd
Domokiensis, Domolkiensis *v.* Dömölk
- Dopsahegy** (*coll.*; *prope* Madar, SK) 380
- Dorog** (H; Dorogh, Doroghiensis, Dorogiensis, Dorogum) 487, 505, 537, 546, 554, 559, **560**
Dotis *v.* Tata
Dömes *v.* Dömös
- Dömölk** (→Celldömölk, H; Domokiensis, Domolkiensis) 213
- Dömös** (H; Dömes, Dömösiensis) 504, 506, **553, 554**
- Dráva** (*fl.* Drava, Dravus) 46, 75
Drava, Dravus *v.* Dráva
Dubník *v.* Csúz

- Dudvág** (*r.*; Dudvag, Dód Vág, Dód Vag) 250, 253, 262, 265, 271, **282–283**, 447, 476, 486
 Dulovce *v.* Újgyalla
- Duna** (*fl.*; Danube, Danubius, Danubius maior, Danubialis, Danuvius, Danubiana, Danuviana, Ister) 23, 29, 31, 33, **35**, 36, 41, 42, 45, 47, 67, 68, 70, 72, 75–80, 82–84, 86, 88, 92, 96, 103, 105, 108, 109, 111–115, 120–122, 126, 134, 144, 147, 150–152, 155, 156, 158–161, 167, 171, 174, 178, 204, 222, 223, 225, 226, 238–240, 246, 247, 250, 253, 258, 262, 265, 266, 271, 272, 274, **278–279**, 280–284, 286, 288, 289, 297, 299–301, 308, 309, 312, 313, 318, 320, 328–330, 339–347, 352, 363, 370, 371, 373–376, 380, 382, 387–391, 394–400, 408–411, 415–417, 419–422, 424, 426, 427, 430, 431, 433–437, 439, 441, 443, 444, 447, 456, 457, 459, 461, 467, 469, 471, 475–482, 485–487, 503–505, **506–507**, 508–510, 512, 514, 515, 517, 519–521, 529–533, 536, 537, 546, 547, 550–553, 557–559, 561–563, 572–574; *v. e.* Kis-Duna, Mosoni-Duna, Vág-Duna
 Dunaalmás *v.* Almás
 Dunaföldvár *v.* Földvár
 Dunajská Streda *v.* Szerdahely
- Dunán inneni kerület** (Cis-Danubianus circulus) 561
- Dunántúl** (H; Transdanubialia, Trans-Danubianus, Trans-Danubiana Hungaria, Trans Danubium, Ultra-danubiana, ultra-Danubiana, Hungaria Ulterior / citerior) 40, 60, 82, 96, 103, 107, 120, 171, 180, 201, 271, 278, 280, 316, 323, 335, 383, 397, 407, 426, 434, 461, 492, 498, 526
 Dunaradvány *v.* Radvány 2.
- Dunaszeg** (H; Duna-Szegiensis) **238**, 239, 241
 Dunaszentmiklós *v.* Szentmiklós
 Dunaszentpál *v.* Szentpál 2.
 Dunaszerdahely *v.* Szerdahely
- Dunavecse** (H; Duna-vets) 241
 Dvorníky *v.* Szolgagyőr 1.
 Dvory nad Žitavou *v.* Udvard
- Ebed** (Obid, SK; Ebed, Ebedensibus, Ebediensis) 505–507, 563, 564, **574**
- Ebszöny** (*praed.*; →Tokod, H; Ebszöny, Ebszönybánya) 560
- Eger** (H; Agria) 100, 104, 120, 146, 341, 419
- Ekecs** (Okoč, SK; Ekecsensis, Ekecsiensis, Ekechiensis) 473, **484**, 485; *v. e.* Apácaszakállas, Aszód
- Ekel** (Okoličná na Ostrove, SK; Ekeliensis) 282, 390, **480**; *v. e.* Andránháza, Rócháza, Szántó 2.
- Előhegy** (*m.*; H; Előhegy) 511
 Előhegy *v.* Előhegy
- Enese** (H; Enyese, Enyesianus) 34, **172**, 241; *v. e.* Hugát
- Enns** (*r.*; A; Anasus, Anesus, Anisa, Annisa) 42, 79
 Enyese, Enyesianus *v.* Enese
 Eölved, Eölvedus *v.* Ölved
 Epel *v.* Epöl
- Epöl** (H; Epel, Epöly) 350, 505, **555–556**
 Epöly *v.* Epöl
- Erdély** (Transilvania, Transsilvania, Transylvania) 60, 63, 120, 143, 147, 162, 163, 232, 422, 434, 436, 437, 449, 453, 461, 521, 588
- Erdőd** (Ardud, RO; Erdödum) 101
 Erdödum *v.* Erdőd
- Erecs** (*praed.*; →Trávník; SK) 481
 Ergovia *v.* Aargau
- Erős-hegy** (*m.*; Erős-Hegy, Erős Hegy, Erőshegy) 271, **276**
 Ersébetiensis *v.* Senterzsebét
 Érsekkéty *v.* Kéty
- Érseklél** (*praed.*; →Vel'ké Kosihy, SK; Érseklél, Ersek-Lél) 479, 480, 484
 Ersek-Lél *v.* Érseklél
 Érseklél *v.* Érseklél
- Érsekújvár** (Nové Zámky, SK; Ersek-Ujváriensis, Ujvar, Ujvár, Ujvarinum, Ujvariensis, Ujvarinum) 66, 72, 146, 148, 150, 153, 154, 197, 241, 253, 266, 279, 294, 370, 371, 381, 386, 387, 394, 424, 427, 433, 435, 438, 447, 461, 475, 480, 486, 559, 560
 Ersek-Ujváriensis *v.* Érsekújvár
 Erzsébethiensis *v.* Senterzsebét
- Esztergető** (*praed.*; →Győr, H; Esztergető) **239**
- Esztergom 1.** (*u.*; H; Esztergam, Gran, Istrogonion, Istrogranum, Ostrihom, Strigon, Strigoniensis civitas, Strigonium) 16, 48, 51, 54, 56, 63, 66, 75, 76, 98, 101, 107, 120, 124, 146, 153, 157, 180, 194, 224, 253, 266, 279, 292, 293, 298, 299, 312–315, 318, 320, 322, 323, 334, 336, 339, 340, 342, 381, 383, 394, 395, 402, 403, 408–410, 414, 415, 417–419, 421, 426, 433–435, 445, 449, 451–455, 460, 469, 472, 487, 495, 500, 501, 503, 504, 506, 509, 511, 515–517, 519–523, 525, 527, **529–538**, 539, 540, 542, 563, 564, 565, 569, 576, 584, 587, 592, 596; *v. e.* Esztergom 2.; *v. e.* Szentgyörgymező, Szenttamás, Víziváros; *v. e.* Kovácsi 1., Szenttamás 1.
- Esztergom 2.** (*a.*; H; Strigon, Strigoniensis arx/castrum, Strigoniense praesidium, Strigonium; 48, 98, 101, 107, 120, 124, 146, 153, 194, 292, 298, 299, 312–315, 318, 320, 322, 323, 334, 336, 394, 402, 408, 409, 414, 417, 418, 419, 426, 433, 434, 435, 503, 504, 506, 523, **539–549**, 558, 561, 562, 563; *v. e.* Esztergom 1.
- Esztergom vármegye** /county (Comitatus /Provincia Strigoniensis, Graner Stuhl, Gespanschaft, Ostrihomszka Stolicza) 9, 10, 13–15, 194, 272, 349, 350, 370, 373, 376, 380, 383, 385, 487, **489–601**
- Esztergomi érsekség** /Archbishopric of Esztergom (Archiepiscopatus Strigoniensis) 491, 493, 494, 497, 499, 500, 518, 524, 525, **575–601**
- Esztergomi járás** /township (Processus Strigoniensis) 508, 509, **529–560**
- Ete** (H; Etthe, Ethe) 360, 361, **362**, 367; *v. e.* Apáti

- Ethe *v.* Ete
Etna (*m.*; I; Aetna) 140
 Ets, Etsiensis *v.* Nagyécs
 Etthe *v.* Ete
Európa (Europa, Europaeus, Europicus) 41, 73, 134, 311, 343, 395, 425, 513
 Europa, Europaeus, Europicus *v.* Európa
 Fait Kürt *v.* Fajkürt
Fajkürt (Dedinka, SK; Fajt-Kürt, Fartkürt, Faj Kürth, Fait Kürt) 385, 386
 Fajt-Kürt *v.* Fajkürt
Farkasd (*praed.*; →Bajč, SK; Farkaspuszta) 383, 386
Farnád (Farná, SK; Farnad, Farnald, Tamásd!) 385, 504, 508, **567–568**; *v. e.* Iklad
 Fartkürt *v.* Fajkürt
Fátra (*m.*; Fatra) 180
 Fatra *v.* Fátra
Fehértó (*p.*; H; Fejér-Tó) **172**
Fejér vármegye /county (Comitatus Albensis) 11, 15, 272, 275, 277, 281, 297, 350, 351, 358, 360, 361, 369, 423, 486, 487
Fejérvölgy (*m.*; H; Mons Alba, Fejérvölgy) 504, 553
 Fejér-Tó *v.* Fehértó
Fekete-víz (*r.*; Fekete-víz, Fekete Víz) 281
Felarányos (*praed.*; →Zlatná na Ostrove, SK; Böckfel-Aranyos) 479
Felheviz (→Budapest, H; Felheuyz) 408
Felistál (→Dolný Štál, SK; Fülital, Filistál, Horný Štál) 484
Felpéc (H; Fő Pézzenis, Fő-Pécz) 33, **220**; *v. e.* Hali
Felső-Ausztria (A; Austria Superior) 418
Felsőbela (*praed.*; *inter* Belá *et* Lubá, SK; Fölsö-Bela, Fölsö Béla *praedium*) 569, 570
Felsőgalla (*praed.*; →Tatabánya, H; Fölsö Galla, Superior Galla, Galya) 351, 354, 487
Felsőgellér (→Holiare, SK; Gellér, Gellér Superior, Fölsö Gelér, Felső Gelér) **482**, 484
Felső-Magyarország (Hungaria Superior) 101, 106, 107, 149, 336, 337, 383, 422, 429
 Felsőörspuszta *v.* Örs 2.
Felső-Szokorói kerület /district (Districtus Felső Szokoró, Szokoró Superior, Sokoró Superior) 5, 23, 29, 34, 176, **217–221**
Feneketlen-tó (*l.*; *in* Tata) 327
Fertő (*l.*; Fertö, Peiso, Pelso) 35, 36, 118, 328
 Fertőrákos *v.* Rákos 1.
 Fertőszergény *v.* Szigény
 Filakovo *v.* Füle
 Filekinus, Filecum *v.* Füle
 Fülital *v.* Felistál
Firenze (I; Florentia, Florentinus) 60, 108
Fischa (*f.*; A) 87
 Fischerdorffl *v.* Pinnyéd
 Flexum *v.* Ad Flexum
 Florentia, Florentinus *v.* Firenze
Folyóközi kerület /Inter-river district (Districtus /terra / tractus Interamnensis /Iaurinensis! /Tököz! Tó-köz!) 5, 22, 28, **68–173**
 Foroiulium *v.* Friaul
 Fő Pézzenis, Fő-Pécz *v.* Felpéc
Földközi-tenger (Mare Mediterraneum) 123
Földvár (Dunaföldvár, H) 250, 262, 286
 Fölső Galla *v.* Felsőgalla
 Fölső Gelér *v.* Felsőgellér
 Fölső Szakalos *v.* Apácaszakállas
 Fölső-Bela, Fölső Béla *v.* Felső-Béla
 Fösítő *v.* Füzítő 1.
Fővenyes-Ér (*r.*) 69, 172
 Fözítő *v.* Füzítő 1.
 Fözítő *v.* Füzítő 1.
Franciaország (Francia, Gallia) 42, 83, 216, 276, 291, 399, 404, 443, 582
 Francofurtensis *v.* Frankfurt
Frankfurt (D; Francofurtensis) 78, 117
Friaul (I; Foroiulium) 84
 Fus *v.* Füss
 Führ *v.* Fűr
Füle (Filakovo, SK; Filekinus, Fülecum, Filecum) 149, 315
 Fülital *v.* Felistál
Fűr (Rúbaň, SK; Führ, Fűr, Fűrensis, Fűrensis) 278, 383, **384**, 568
 Fűr, Fűrensis *v.* Fűr
Füss (Trávnik, SK; Füs, Fus, Komáromfüss) 254, 266, **481**, 483; *v. e.* Erecs
 Füzeg *v.* Füzítő 2.
Füzítő 1. (*praed.*; →Almásfüzítő, H; Füzítő, Fözítő, Fösítő, Fözítő) 282, 290, 344, 346
Füzítő 2. (*r.*; Füzeg) 304
 Füzítő *v.* Füzítő 1.
 Gabčíkovo *v.* Bős
 Gadmestur *v.* Gádóc
Gádóc (*praed.*; →Komárno, SK; Gadmestur!, Gádocz) 406, 478, 479, 484
 Gádocz *v.* Gádóc
Galgóc (Hlohovec, SK; Galgocium, Galgócziensis, Galgótium) 279, 469–470
 Gallicia, Gallitia *v.* Halics
 Galya *v.* Alsógalla, Felsőgalla
 Gánt *v.* Kozma, Kőhányás
Garam (*f.*; Gran, Granus) 42, 328, 396, 398, 504, 506, **507**, 508–510, 512, 514, 515, 521, 530, 561, 563–566, 568, 569
Garamdamásd (→Hronovce, SK; Damasda) 567
 Garamkövesd *v.* Kövesd
 Garampáld *v.* Páld

- Gau-ring, Gauring *v.* Győr
 Gbelce *v.* Kőbölkkút
 Geche, Géche *v.* Gecse
Gecse (*m.*; Mons Gethe, Geche, Géche) 505, 560
 Gelér *v.* Gellér
 Gelír *v.* Gellér
Gellér (Holiare, SK; Gelér, Gelír) 390, 473, 484; *v. e.*
 Alsógellér, Felsőgellér
 Gellér Superior *v.* Felsőgellér
 Georginum *v.* Győr
Gerecse (*m.*; Gerecsény, Gerecsény maius, Gerecsen,
 mons Gerecsenus Gerecsenyus/ /Geretsenus /Geretsi-
 nus) 271, **273**, 274, 349, 352, 505, 557
 Gerecse minus *v.* Kis-Gerecse
Gerencsér (*praed.*; →Bokod, H; Gerentsér, Berencsér)
 281, 358, 359
 Germania *v.* Németország
 Germel *v.* Gyermely
Gerulata (*municipium Romanorum, hodie prope* Rusovce,
 SK; Gerulatum) 76
 Gestinum, Gestenses, Gestesum *v.* Gesztes
Gesztes (*arx*; Várgesztes, H; Gestenses, Gestesum, Ges-
 tinum, Gesztesia, Gesztenses, Gesztesiensis, Keszte-
 lensis?) 5, 101, 105, 251, 264, 277, 285?, 293, 294, 297,
 299, 322, **333–338**, 354, 357–362, 364, 366, 369
 Gewr, Gewrinum *v.* Győr
 Gewre-Vármegye, Gewrinensis Comitatus *v.* Győr
 vármegye /county
Gorba (*m.*) 271, **273**
Gömör vármegye /county (Gömöriensis Comitatus) 507
 Göny, Gönyensis *v.* Gönyű
Gönyű (H; Gönyü, Gönyüensis, Gönyü, Gyönyű, Göny,
 Göny, Gönyő, Gönyö, Gönyensis) 23, 29, 32, 35, 36,
223–225, 239, 241, 278, 281, 481
Görögország (Graecia) 204
 Graecia *v.* Görögország
 Gran *v.* Esztergom 1., Garam
Grana (D) 152
 Graner Stuhl *v.* Esztergom vármegye /county
 Granus *v.* Garam
 Grebecs, Grebits *v.* Grébics
Grébics (*praed.*; →Naszály, H; Grebecs, Grebits) 366
 Guncium *v.* Kőszeg
Gúta (Kolárovo, SK; Gutensis, Gutha, Gutta, Gúta,
 Guttensis, Guttha, Gwtha, Kis Guta, Kiss Gutta, Nagy
 Guta, Nagy Gutta) 253, 254, 266, 278, 279, 284, 285,
 391, 427, 448, 473, **475–478**, 484–486; *v. e.* Békavár,
 Királyföldje 1.
 Gutensis *v.* Gúta
 Gutha *v.* Gúta
 Gúta *v.* Gúta
 Guttensis, Gutta, Guttha *v.* Gúta
 Güncium *v.* Kőszeg
 Güssen *v.* Németújvár
 Gwtha *v.* Gúta
Gyalla (*cast.*; Hurbanovo, SK; Castellum Gyallensis,
 Ógyalla) 252, 264, 371, **372**
Gyarmat 1. (H; Gyarmath) **220**
Gyarmat 2. (*praed.*; →Gyermely, H; Gyarmath) 350, 351
 Gyarmath *v.* Gyarmat 1., Gyarmat 2., Kisgyarmat
 Gyarmathiensis *v.* Kisgyarmat
Gyermely (H; Gyermel, Germel) **350**, 351, 352, 556; *v. e.*
 Bencevár, Gyarmat 2.
 Gyira *v.* Gyiva
Gyirmót (H; Gyirmot, Gyirmoth, Gyirmothum) **217**,
 219, 221, 241
 Gyirmót *v. e.* Sebes
Gyiva (*praed.*; →Šarkan, SK; Diva, Gyiva, Gyira) 508,
 567–570
Gyömöre (H; Gyömörü) **220**; *v. e.* Csigi
 Gyönyű *v.* Gönyű
Győr (H; Arabon, Arabonia, Arrabon, Arrabona, Arra-
 bonensis, Gau-ring, Georginum, Gewr, Gewrinum,
 Győr, Iaur, Iauriensis, Iaurinensis, Iauring, Iaurinum,
 Iaurium, Iavarinum, Iaver, Iring, Jauriensis, Jaurinensis,
 Jaurinum, Javarinensis, Javarinum, Javera, Raab, Rab,
 Raeb, Raeff, Rafl, Rauring, Rhingus, Ring, Ringus
 Arrabonensis, Scaurinum) 10, 14, 19, 20, 22, 23, 25–
 38, 43–47, 49–51, 54–59, 61, 63, 64, 66, 67, **69–171**,
 172–175, 178, 180, 194, 202–206, 215, 217, 219–226,
 237–241, 253, 265, 266, 278, 293, 299, 312, 316–322,
 332, 335–337, 340–342, 347, 353, 361, 364, 367, 376,
 393, 394, 407, 409, 415, 420–422, 426–428, 430, 432,
 434–436, 445, 449, 459–462, 469, 470, 472, 473, 486,
 519; *v. e.* Arrabona 1., Bácsa, Csanak 1., Esztergető,
 Hecse, Ménfő, Pataháza, Pinnyéd, Révfalu, Sárás,
 Sebes, Szentivány, Sziget 1., Újváros
 Győr *v.* Győr
Győr vármegye /county (Comitatus Iaurinensis /Iauri-
 ensis /Jaurinensis /Gewrinensis, Gewre-Vármegye,
 Raaber Gespanschaft, Iauriensis /Iaurinensis Provincia
 /Regiuncula, Győr-Vármegye) 9, 10, 13–15, **17–241**,
 272, 278, 281, 282, 284, 294, 305, 317, 361, 367, 368,
 394, 421, 433, 434, 437, 473, 481–483, 486, 519
 Győrasszonyfa *v.* Asszonyfa
Győri járás /township (Processus Iaurinensi /Iauriensi) 5,
 251, 263, 279, **297–370**
 Győri Pusta, Győri Pusztá *v.* Győri Pusztá
Győri Pusztá (*reg.*; H; Győri Pusta, Győri Pusztá, Győri-
 Pusztá, Desertus Iaurinensis /Iauriensis) 33, 47, 48, 160
 Győri-Sziget, Győrsziget *v.* Sziget
 Győrladamér *v.* Ladomér
 Győrság *v.* Ság; *v. e.* Kisfalu
 Győrsövényház *v.* Sövényháza
 Győrszabadhegy *v.* Szabadhegy
 Győrszemere *v.* Szemere 1.; *v. e.* Szentpál 1.

- Györszentmárton** (*ab.*; *a.*; Pannonhalma, H; Castrum S. Martini de Pannonia, Coenobium B. Martini /D. Martini /S. Martini /S. Benedicti, Monasterium S. Martini de Sacro Monte Pannoniae, Mons Pannoniae, Mons Pannonius, Mons S. Martini, Mons Sancti Martini, Mons supra Pannonia, Mount of St. Márton, Pannonia, S. Mons Pannoniae, Sacer Mons Pannoniae, Sz. Martony hegye, Szent Márton hegy) 10, 14, 23, 24, 29–34, 42, 45, 47, 52, 55, 75, 84, 85, 90, 107, 115, 145, 149, 151, 160, 171, **176–216**, 220, 222–224, 226, 239, 240, 292, 301, 302, 361, 364, 367, 368, 383, 387, 447, 452, 481, 485, 542, 583
Győrújbarát *v.* Kisbarát
- Győrújfalú** (H; Ujfalu, Ujfalusiensis) **238**, 239
- Győrvári prépostság** (H; Praepositura S. Adalberti /S. Adalberti de Iaurino) 171, 224
- Győr-Vármegye *v.* Győr vármegye /county
Győrzámoly *v.* Zámoly
- Gyula** (H) 104, 420, 421
- Hága** (Den Haag, NL; Hagae) 109, 308
Hagae *v.* Hága
- Hainburg an der Donau** (A; Hainburg, Heimenburg) 87, 188
- Hali** (*praed.*; →Felpéc, H; Halipuszta, Haly) **221**
- Halicanum** (*municipium Romanum, hodie prope Dolga Vas, SLO; Alicanum*) 75, 77
- Halics** (Gallicia, Gallitia) 91, 92, 301, 451
Halipuszta *v.* Hali
Haly *v.* Hali
- Hanság** 36
- Hánta** (→Kisbér, H; Hanta) 281, 361; *v. e.* Harva (?)
Hanta *v.* Hánta
- Harva** (*fortasse* Hánta, H *aut* Kravany nad Dunajom, SK) 285
- Hatvan** (H) 120
- Hecse** (*praed.*; →Győr, H; Hecsei-erdő, Hetse) **224**
- Hédervár 1.** (*a.*; H; Hedervár, Heder-vár, Hedervara, Hederváriensis, Hedri-Vára) 5, 23, 30, 32, 35, 225, **226–237**, 241
- Hédervár 2.** (*p.*; H; Hedervár) **238**
Hedri-Vára *v.* Hédervár 1.
- Hegyeshalom** (H; Samaria ob iter, Somerein an der Strass) 189
- Hegyes-kő** (*m.*; H; Hegyeskö) 560
Hegyeskö *v.* Hegyes-kő
Heimenburg *v.* Hainburg an der Donau
- Helemba** (Chľaba, SK; Hellenba) 506
Hellenba *v.* Helemba
- Héreg** (H; Hereg, Heregh, Héreg) 273, 275, **349–350**, 351, 352, 505, 556
Hereg, Heregh *v.* Héreg
Héroid *v.* Zsitva
- Hetény** (Chotín, SK; Hetényiensis) 252, 264, 280, 374, 380, **381–382**, 388
- Hetse *v.* Hecse
- Hierosolymitanus, Hierosolymus *v.* Jeruzsálem
- Hispania *v.* Spanyolország
- Hochstras, Hochstrass *v.* Öttevény
- Holiare *v.* Alsógellér, Felsőgellér, Gellér
- Hollandia** (Insula Batavia) 444
- Holt-Duna** (*l.*; Hólt-Duna, Danubius mortuus) 174, 238, 239
Hólt-Duna *v.* Holt-Duna
- Homoród** (*praed.*; →Rábaszentmihály, H; Homorúth) **221**
- Hont vármegye** /county (Hontensis Comitatus /Provincia; Hontensis, Honthensis) 99, 161, 223, 402, 503, 506, 507, 561, 565
- Hordeaceus (mons) *v.* Árpás-hegy
- Hornstein, Hornsthain *v.* Szarvkő
- Horný Štál *v.* Felistál
- Horvátország** (Croatia) 51, 65, 91, 92, 301, 412, 414, 415, 451
- Hronovce *v.* Garamdamásd, Lekér
- Hugad, Hugadensis *v.* Hugát
- Hugát** (*praed.*; →Enese, H; Hugad, Hugadensis, Hugotpuszta), 69, **173**
Hugotpuszta *v.* Hugát
- Hungaria *v.* Magyarország
- Hungaria Superior *v.* Felső-Magyarország
- Hungaria Ulterior /citerior *v.* Dunántúl
- Hunnia** 78, 85
- Hurbanovo *v.* Gyalla, Ógyalla; *v. e.* Vék
- Hustopeče** (CZ; Hustopecz) 134
- Huta** (→Pilisszentlélek, H; Vitriaria) **554**
- Iadra, Iadera *v.* Zára
- Iást *v.* Jást
- Iast *v.* Jást
- Iaszfalú, Iászfalu *v.* Jászfalu
- Iaur, Iauring, Iaurium, Iaurinum, Iauriensis, Iaurinensis *v.* Győr
- Iauriensis Comitatus /Provincia *v.* Győr vármegye /county
- Iaurinensis /Iauriensis Desertus *v.* Győri Puszta
- Iaurinensis Comitatus /Regiuncula /Provincia *v.* Győr vármegye /county
- Iaurinum *v.* Győr
- Iavarinum *v.* Győr
- Iavera *v.* Győr
- Iaxartész** (Szir-darja, *fl.*; Iaxartes) 394
- Iend *v.* Jend
- Igmánd *v.* Nagyigmánd
- Igmand, Igmandensis, Igmandiensis *v.* Nagyigmánd
- Iklad** (*praed.*; →Farná, SK; Iklád) 296, 508, 567
Iklád *v.* Iklad
- Ikrény** (H; Ikrén, Ikriensis) 69, 172, **173**
Ikriensis *v.* Ikrény
- Imel' *v.* Ímely
- Ímely** (Imel', SK; Imő, Imö, Imődiensis) **387–389**

- Imö *v.* Ímely
 Imő, Imődiensis *v.* Ímely
 Imperium Romanum *v.* Római Birodalom
 Inferior Galya *v.* Alsógalla
Innsbruck (A; Oenipontum) 196, 347
 Insula Batavia *v.* Hollandia
 Insula Cituorum *v.* Csallóköz
 Insula Leporum *v.* Margitsziget
 Insulanus Processus *v.* Szigeti járás, Szigetközi járás
 Interamnensis Districtus /tractus *v.* Folyóközi kerület /
 Inter-river district
 Interamnensis *v.* Tóközi járás /Township of Tóköz
Ipoly (*f.*; Ipolá) 506
 Ipolyszalka *v.* Szalka
 Iring *v.* Győr
 Isa *v.* Izsa
 Isaáp *v.* Izsap
 Isaap, Isaapiensis *v.* Izsap
 Isap *v.* Izsap
 Isensis *v.* Izsa
 İstanbul *v.* Konstantinápoly
 İstanbul Boğazi *v.* Boszporusz
 Ister *v.* Duna
 Istra, Istria *v.* Isztria
 Istrogranum, Istrogonion *v.* Esztergom 1.
Isztria (Istra, SLO, HR; Istria) 84
 Italia *v.* Olaszország
 Iža *v.* Izsa
 Izensis *v.* Izsa
 Ižop *v.* Izsap
Izsa (Iža, SK; Isa, Isensis, Izensis) 252, 264, 279, 280,
 320, **374–375**, 378, 380, 381, 479, 487
Izsap (Ižop; →Nagymegyer, SK; Isap, Isaap, Isaáp,
 Isaapiensis) 282, 473, **482**
 Jasová *v.* Jászfalu
Jást (*praed.*; *prope* Héreg, H; Iast, Iást) 349, 351, 556
Jászfalu (Jasová, SK; Iaszfalu, Jaszfalu, Jászfalva) 384,
 385, 386, 554, 560, 567, 568
 Jaszfalu *v.* Jászfalu
 Jaurinensis *v.* Győr vármegye /county, Győr
 Jaurinum, Jaurinensis *v.* Győr
 Javarinum, Javarinensis *v.* Győr
 Javera *v.* Győr
Jend (*r.*; Iend) 69, 172
Jeruzsálem (Jerusalájim, ISR; Hierosolymitanus, Hiero-
 solymus) 183, 352, 398, 399, 405
Jeszlekiensis† 278
Kablás (*m.*; H; Kablas) 505, 556
Kajár (→Kajárpéc, H) **220**
 Kajárpéc *v.* Kajár, Kispéc
 Kakad *v.* Párkány
Kalocsai Érsekség (H; Colocensis Archiepiscopus) 21,
 27, 61, 63, 66, 227
Kálvária-hegy (*m.*; Großhöflein; Calvariae mons) 86, 93, 171
 Kamarun *v.* Komárom vármegye /county, Komárom 2.
 Kamenica nad Hronom *v.* Kövesd
 Kameničná *v.* Keszegfalva; *v. e.* Bálványszakállas, Szőlős
 2., Vízvár 1., 2.
 Kamenný Most *v.* Kőhidgyarmat; *v. e.* Kistata
Kamocsa (Komoča; SK) 279, 475, **485–486**
Kamp (*f.*; A; Camp) 79
Kanizsa (Nagykanizsa, H; Canisa, Canisensis) 434, 461
Kápa (*praed.*; *inter* Tarján et Csabdi, H; Kapa) 351
 Kapa *v.* Kápa
 Kapcza *v.* Rábca
Kápolna-hegy (*m.*; Kapolnya-hegy, Kápolnya-Hegy) 271,
 277
Káptalannyúl (→Nyúl, H; Kaptolon-Nyúl) 23, 29, **222**
 Kapy, Kapiensis *v.* Rábcakapi
Karan (*praed.*; *prope* Bátorove Kosihy, SK) 571
Karintia (A; Carinthia) 193
Karlóca (Sremski Karlovci, SRB; Carlovicensis, Carlovi-
 czensis) 48, 168
Kárpátok (*m.*; Carpatus, Montes Carpatici /Carpathii)
 179, 417
Karva 1. (*p.*; Kravany nad Dunajom, SK; Carva, Kárva)
 487, 506, 514, 562, 572, **573–574**; *v. e.* Harva
Karva 2. (*cast.*; Kravany nad Dunajom, SK; castellum
 Karvense) **562**
 Kárva *v.* Karva 1.
 Karvense castellum *v.* Karva
Kassa (Košice, SK; Cassovia, Cassoviensis) 21, 27, 54,
 106, 142, 205, 403, 420, 520, 521, 588
Kaszpi-tenger (Caspinum) 395
Kaumberg (A; Cummiberg?) 79?
Kecskéd (*praed.*; H; Kecskét, Ketskéd, Ketsét) 281, 354,
 358, 486
 Kégy *v.* Kéty
Kelenföld (→Budapest, H; Kelenföldum) 425
Kéménd (Kamenín, SK; Kéménd, Keméndiensis, Ke-
 mend, Kemendum) 507, 561, 564, **565**, 566, 569
 Kemend, Kemendum, Keméndiensis *v.* Kéménd
Kempton (*abb.*; D; Campidonensis) 89
Kenderesmedve (*praed.*; →Vámosszabadi, H; Kenderes-
 Medve, Kenderes-Medvensis) **239**, 240
Kereki (*praed.*; *prope* Bokod, H) 358, 359, 369
Kerekszállítás (*praed.*; *prope* Kolta, SK; Kerek-Szállás,
 Kerék-Szállás, Kerekszálás) 385, 567
 Kerék-Szállás *v.* Kerekszállítás
 Kerékteleki *v.* Börcsháza, Nyeszkenye, Szolgyagőr 2.
Keresztúr (?) 306
 Kertvélyes *v.* Körtvélyes-sziget
 Keselős *v.* Nagy Kesselő-hegy
 Kesselöss *v.* Nagy Kesselő-hegy
Keszegfalva (Kameničná, SK) **478**; *v. e.* Bálványszakállas,
 Szőlős 2., Vízvár 1., 2.

- Keszi *v.* Nagykeszi
 Kesszi *v.* Nagykeszi
 Keszтелиensis *v.* Gesztes
Kesztölc (H; Keszölc, Köstölc, Kösztölc, Kosztölc, Kosztölc) 504, 509, **553–554**, 560
 Ket' *v.* Kéty
Kétágú-hegy (*m.*; H; Mons Kétágú) 504
 Kethel, Kethely *v.* Kéthely
Kéthely (Vérteskéthely, H; Kethel, Kethely) **360–361**, 362
 Ketskéd, Ketsét *v.* Kecskéd
Kéty (Ket', SK; Érsekkéty, Kégy) 508, 566, **567**
Khios (*ins.*; GR; Chios) 123
 Kicsen Mons *v.* Németújvár
Kicsind (Malá nad Hronom, SK) **565**
Királyföldje 1. (*praed.*; *prope* Kolárovo, SK; Királyföldje) 476
Királyföldje 2. (*i.*; *prope* Stúrovo, SK) 563
 Királyföldje *v.* Királyföldje 1.
Kirva (*praed.*; *hodie* Máriahalom, H) 554, 555
 Kis Bér *v.* Kisbér
 Kis Guta *v.* Gúta
 Kis Pézzenis, Kis-Péztz *v.* Kispéc
 Kis Sennye *v.* Kiszszennye
 Kis Tanya *v.* Kistany
Kisbajcs (H; Kis-Bajts) **239**; *v. e.* Száva 2., Szögye
Kisbarát (→Győrújbarát, H; Kis Barát, Kis-Barathensis) 23, 29, 32, **222**
 Kisbaromlak *v.* Baromlak
Kisbéla (*praed.*; →Belá, SK; Kis-Bela) 569
 Kis-Bela *v.* Kisbéla
 Kis-Bény *v.* Bény
Kisbér (H; Kis-Bér, Kiss Bér, Kis Bér) **361**; *v. e.* Bottyán, Hánta
 Kis-Bér *v.* Kisbér
 Kicsen Mons *v.* Németújvár
Kiscsév (*praed.*; →Dág, H; Kis-Csiv, Kiscsévpuszta) 555, 560
 Kis-Csiv *v.* Kiscsév
Kis-Duna (*f.*; SK; Danubius minor, Little Danube) 239, 253, 266, 280, 282, 285, 475; *v. e.* Duna, Vág-Duna
Kisfalu (*praed.*; →Győrság, H; Kis-falu) **224**
 Kis-falu *v.* Kisfalu
Kis-Gerecse (*m.*; Gerecse minus) 273
Kisgyarmat (Sikenička, SK; Kis-Gyarmat, Gyarmath, Gyarmathiensis) 507, 508, 561
Kisigmánd (H; Kiss-Igmánd) **366**; *v. e.* Szentmihály
Kiskeszi (→Velké Kosihy, SK; Kis Keszi, Kis-keszi, Kisskeszi, Kiss Keszi, Nagykeszi) **480–481**
 Kiskökény *v.* Kökény
Kiskút (*r.*; *fortasse* Bikol-patak, H; Kiskutnak) 557
Kismegyer (*coll.*; *prope* [Győr-]Szabadhegy, H) **224**
 Kis-Megyer *v.* Kismegyer
Kisnyúl (→Nyúl, H; Kis Nyúl) 23, 29, **222**
Kispéc (→Kajárpéc, H; Kis-Péztz, Kis Pézzenis) 33, **220**
 Kiss Bér *v.* Kisbér
 Kiss Bogya *v.* Nemesbogya
 Kiss Gutta *v.* Gúta
 Kiss Tánnya *v.* Kistany
 Kiss Újfalu *v.* Kisújfalu
 Kiss Vasdinye *v.* Kisvasdinnye
 Kiss-Igmánd *v.* Kisigmánd
 Kissing *v.* Németújvár
 Kisskeszi, Kiss Keszi *v.* Kisskeszi
 Kiss-Komarom *v.* Komárom 1.
 Kisstany *v.* Kistany
Kistany (*praed.*; →Zemianska Olča, SK; Kis Tanya, Kiss Tánnya, Kisstany) 480, 483, 484
Kistata (*praed.*; *prope* Kamenný Most, SK; Kis Tata) 564
Kisújfalu (Nová Vieska, SK; Kis-Újfalu, Kis-Ujfalu, Kis-ujfalu, Kiss Ujfalu) 383, 505, 508, 570, **571**, 572; *v. e.* Arad
 Kis-Ujfalu, Kisujfalu, Kis-Újfalu *v.* Kisújfalu
Kisvasdinnye (*praed.*; →Tárkány, H; Kis-Vad-dinnye, Kis Vasdinye, Kiss Vasdinye) 367; *v. e.* Vasdinnye
Kiszszennye (→Zszennye, H; Kis Sennye) 64
 Kittsee *v.* Köpcseny
 Kláštor pod Znievom *v.* Znióvárálja
Kleve (D; Clivia) 155, 456
 Klížska Nemá *v.* Kolozsneňa
Kocs (H; Kócs, Kocsensis, Kocsinum, Koss, Kóss) 251, 264, 290, 332, 360, 362, **364–365**, 486; *v. e.* Csicsó 3.
 Kócs *v.* Kocs
 Kolárovo *v.* Gúta; *v. e.* Királyföldje 1.
Kolozsneňa (Klízska Nemá, SK; Nema, Néma) 278, 480, **481**, 482
Kolta (SK; Kólta, Kóltha) **385**, 386; *v. e.* Kerekszállás
 Kólta, Kóltha *v.* Kolta
 Komárno *v.* Komárom 1., 2.; *v. e.* Gadóc, Lándor, Örs, Szentpál 3., Újfalu
Komárom 1. (*o.*; Komárno, SK; Komárom, H; Comarom, Comaromiensis, Comaromium, Comaronium, Comarum, Kiss-Komarom, Nagy Komarom, Rév Komarom) 23, 29, 47, 98, 107, 115, 118, 120, 124, 128, 145, 146, 150, 152, 155, 158, 180, 223, 241, 246–249, 253, 254, 258–262, 265–267, 271, 272, 278–280, 288, 290, 292, 296, 312, 313, 320, 324, 341, 342, 346, 364, 368, 372, 374, 376, 378, 395, 397, 401, **448–472**, 478, 479, 486, 487, 523, 530, 547; *v. e.* Komárom 2.; *v. e.* Lándor, Szentpál 3., Szőny, Várköz
Komárom 2. (*a.*; Komárno, SK; Camarum, Comar, Comár, Comarom, Comaromiensis, Comaromium, Comaroniensis, Comaronium, Comarum, Comorum, Kamarun, Komara, Komarom, Komáron, Komarum, Kumáriensis, Kumariensis) 246–249, 252–254, 259–262, 264–267, 272, 279, 289, 299, 301, 308, 315–316, 318, 323, 332, 371–373, **391–447**, 448, 450–451, 453, 457, 465, 484, 523, 530, 547, 590; *v. e.* Komárom 1.

- Komárom vármegye** /county (Comitatus /Provincia /Regiuncula Comaromiensis /Komaromiensis /Kumariensis /Kumáriensis /Kamarun) 9–11, 13–16, 32, 33, 103, 122, 179, 180, 222–225, 241, **243–487**, 505, 506, 508, 512–515, 555–557, 561, 567, 568, 572, 591
 Komárom, Komarum, Komara *v.* Komárom 2.
 Komáromcsehi *v.* Csehi
 Komáromfüss *v.* Füss
 Komáromszemere *v.* Szemere 2.
 Komáromszentpéter *v.* Szentpéter
 Komárom-Szőny *v.* Brigetio, Szőny
 Komlódiensis, Komlodiensis, Komlod *v.* Kömlöd
 Komoča *v.* Kamocsa
Konstantinápoly (Ístanbul, TK; Bizantium, Byzantium, Constantinopolis, Constantinopolitanus, Constaninopolis!) 99, 149, 204, 292, 419, 420, 423, 425, 527
Kóny (*p.*; H; Kony) 36, **172**, 241
 Kony *v.* Kóny
Köny-tó (*l.*; H; lacus Kóny, Kóny-Tó, Kony-Tó, Kóny Tó) 34, **36**, 68, 151, 172
 Kony-tó, Kony-Tó *v.* Köny-tó
Koronc (H; Koronziensis, Koronczó, Korontzó) 23, 29, 48, **217**, 218, 220, 241
Kos (*praed.*; *prope* Bezi, H; Koss) 23, 29, **173**
 Košice *v.* Kassa
 Koss *v.* Kocs
 Kóss *v.* Kocs
 Kosztölcz, Kosztölicz *v.* Kesztlöc
Kovácsi 1. (*praed.*; →Esztergom, H) 536
Kovácsi 2. (*m.*; Kovacsi, Kovátsi) 271, **273**, 345, 352
 Kovacsi *v.* **Kovácsi 2.**
 Kovesd *v.* Kövesd
Kozma (*praed.*; →Gánt, H; Vérteskozma) 358
Köbölkút (Gbelce, SK; Köbolykút, Köboly kút, Köbolykutiensis, Köbölkut) 492, 498, 505, 508, 511, 561, 569, **570–571**, 572, 574
Kőhanyás (*praed.*; →Gánt, H; Kőhanyas, Kőhanyáspuszta) 486
 Kőhanyas *v.* Kőhanyás
Kőhegy (*coll.*; *prope* Madar, SK) 380
Kő-hegy (*m.*; M. S. Viti, Vittlyuk-hegye, Szent-Vitlyuk-hegye) 271, **273–274**, 353
Kőhidgyarmat (Kamenný Most, SK; Kőhid-Gyarmath, Köhid-Gyarmath) 505, **564**, 565, 569; *v. e.* Kistata
 Köhid-Gyarmath *v.* Kőhidgyarmat
Kökény (→Trnkov, SK; Cuchnaallya, Kiskökény) 53
Kökút (*m.*; Kökút) 271, **277**
 Kökút *v.* Kökút
Köln (D; Colonia Agrippina, Coloniensis) 76, 146, 155, 316, 403
Kömlöd (H; Komlódiensis, Komlodiensis, Kömlöd, Kömlödiensis, Komlod) 354, **359–360**, 364, 486; *v. e.* Parnak, Tagyos
Königsfelden (*coen.*; D; Kunigsfeldensis) 196, 197
Köpcseny (Kittsee, A; Köpcsinum) 98
Körmend (H; Körmönd, Quermend) 63
Körmöcbánya (Kremnica, SK; Cremnicz, Cremnic) 593, 596
Környe (H; Környensis, Körsensis(!)) 251, 264, 277, 281, 290, **354–356**, 360, 369; *v. e.* Patár, Quirinum, Szentgyörgy 2.
 Körsensis(!) *v.* Környe
Körtvélyes-sziget (*i.*; H; Körtvélyes, Kertvélyes) 506, 537
 Köstölcz, Köstölcz *v.* Kesztlöc
Kőszeg (H; Günczium, Guncium, Cusugum, Kőszögum, Kőszegum) 99, 312
 Kőszögum *v.* Kőszeg
Köveshegy (*coll.*; *prope* Madar, SK; Köveshegy) 380
Kövesd (Kamenica nad Hronom, SK; Kovesd, Kövesdiensis, Garamkövesd) 506, 507, 565
Krajna (Krajnska, SLO; Carniolia) 75, 83, 84
 Krátke Kosihy *v.* Kurtakeszi 1., 2.
 Kravany nad Dunajom *v.* Karva; *v. e.* Harva
 Kremnica *v.* Körmöcbánya
 Kucsód *v.* Kulcsod
Kulcsod (H; Kultsod, Kucsód) **240**, 282
 Kultsod *v.* Kulcsod
 Kumariensis /Kumáriensis *v.* Komárom vármegye /county, Komárom 2.
 Kunigsfeldensis *v.* Königsfelden
Kunország (Cumania) 91, 92, 301, 451
 Kunsziget *v.* Öttevénysziget
Kural (Kuralány, SK; Kuraly) 508, **567**, 568
 Kuralány *v.* Kural
Kurtakeszi 1. (*cast.*; →Marcelová, SK; Krátke Kosihy, Castellum Kurtakesziense) 252, 264, 371, **372–273**, 380
Kurtakeszi 2. (*p.*; →Marcelová, SK; Krátke Kosihy, Kurtakesziensis, Kurta-keszi, Kurta Keszi, Kurthakeszi) 252, 264, 278, 280, 282, 284, 374–375, 378, **380**, 381
 Kuschen *v.* Németújvár
Kutya-ér (*r.*; Kutya-Ér, Kuttya-Ér) 69, 172
Kürt (Strekov, SK; Kürth, Kürthensis, Kürtensis, Kürt) 278, **383–384**, 508, 561, 568, 571
 Kürt *v.* Kürt
 Küssen, Küssing, Küssinga, Küssingensis *v.* Németújvár
 Lúba *v.* Felsőbéla
Lábatlan (H; Labatlan, Labathlan) 272, 340, **348–349**, 506, 556, 557, 559, 573
 Labatlan, Labathlan *v.* Lábatlan
Lábatlan-hegy (*m.*; H; mons Lábatlaniensis) 504
Ladomér (→Györladamér, H; Ladomer, Ladomeria) 23, 30, **238**, 240
Lajta (*fl.*; Litha, Zelica) 87, 88
Lak (→Sokolce, SK; Lakszakállas) 390, **483**, 484
 Lakszakállas *v.* Lak, Turiszakállas

- Lándor** (*praed.*; →Komárno, SK; Lándorpuszta, Nandor) 382, 406
Langendorf *v.* Neszmély
- Laterán** (→Róma, I; Lateranensis) 183
- Látó-hegy** (*m.*; Látó-Hegy, Látó hegy, mons Latonis, Látó hill) 250, 262, 271, **277–278**, 320, 352
Latonis mons *v.* Látó-hegy
- Leánd** (*praed.*; →Bíňa, SK; Leand, Leándi puszta) 508, 566
Leand *v.* Leánd
- Leányvár 1.** (*rud.*; →Iža, SK; Leányvár, Leanyvár, Leány-vár) 252, 264, 374, 479
- Leányvár 2.** (*praed.*; H; Ulmodvar) 555, 560
Leanyvár *v.* Leányvár 1.
Lében *v.* Lébény
- Lébény** (H; Abbatia S. Iacobi de Lében/Liben) 172, 228
Lehel *v.* Lél
Lehél *v.* Lél
Léhel *v.* Lél
Leipzig *v.* Lipcse
- Lekér** (Hronovce, SK) 567
- Lél** (→Zlatná na Ostrove; SK; Léhel, Lehél, Lehel) 278, 390, 391, **479**
- Lengyelország** (Polonia, Polonus) 54, 56, 72, 96, 153, 189, 200, 209, 226, 231, 233, 236, 288, 292, 310, 311, 381, 392, 408, 410, 417, 455, 522, 523
Leopoldopolis, Leopoldov, Leopoldújvároska *v.* Lipótvár
Leporum insula *v.* Margitsziget
- Leshegy 1.** (*coll.*; *prope* Madar, SK) 380
- Leshegy 2.** (*m.*; *prope* Környe, H; Les-Hegy) 355
Les-Hegy *v.* Leshegy
- Libád** (Lubá, SK; Libad) 508, 564, 565, 567, **569**; *v. e.* Felsőbéla
Libad *v.* Libád
Liben *v.* Lébény
Lineburg *v.* Lüneburg
- Lipcse** (Leipzig, D; Lipsianus, Lipsiensis) 43, 78, 328, 397, 441, 442
- Lipótvár** (Leopoldov, SK; Leopoldopolis, Leopoldújvároska, Újvároska) 150
Lipova *v.* Lippa
- Lippa** (Lipova, RO; Lypna, Lypua) 453
Lipsianus, Lipsiensis *v.* Lipcse
- Liptó vármegye** /county (Comitatus Liptoviensis, Liptovia) 253, 266, 279, 470
Litha *v.* Lajta
Little Danube *v.* Kis-Duna
- Lodoméria** (Lodomeria) 91–92, 301, 451
Loth *v.* Újlót
Lóth *v.* Újlót
- Lovád** (*praed.*; →Ács, H; Lovád) 281, 368
Lovád *v.* Lovad
- Lovászpata** (H; Lovász-Patonensis) 220
Lubá *v.* Libád
- Lüneburg** (D; Lineburg) 443
Lypna *v.* Lippa
Lypua *v.* Lippa
M. S. Viti *v.* Kő-hegy
Macedonia *v.* Makedónia
Macsa *v.* Mocsa
Mad *v.* Nagymád
Mada *v.* Nagymád
Máda *v.* Nagymád
- Madár** (Modrany, SK; Madar, Madariensis, Madariensium, Madár, Mádár, Modar) 278, 284, 376, 378, **380–381**, 383, 571, 572
Madar *v.* Madár
Mádár *v.* Madár
- Magos-hegy** (*m.*; H; Magoshegy) 505, 560
- Magyarország** (Hungaria, Hungary, Pannonia, Panonia, Ugria, Ungaria) 9, 13, 16, 21, 27, 32, 37, 40, 43–46, 48, 51, 54, 56, 57, 61, 62, 64, 66, 70, 73, 75, 78, 85–98, 100, 106, 108, 110, 118, 119, 121, 122, 130, 143, 145, 147–150, 154, 159, 162–165, 167, 175, 176, 178–180, 185, 188–190, 192, 194, 196, 197, 200–202, 204, 207–210, 212–214, 219, 221, 227–235, 273, 276, 286, 291–295, 297, 300, 301, 303–305, 307, 309–313, 318, 328, 339–341, 345, 347, 357, 391, 392, 397–405, 407, 409, 411, 412, 415, 417, 422, 425, 426, 430, 434, 436, 437, 440, 445, 448, 449, 451, 452, 454–456, 461, 462, 466, 468, 473, 477, 484, 503, 513–519, 521–523, 525, 526, 530–532, 534, 536, 539, 541–543, 547, 549, 554, 556, 558, 563, 573–584, 586–590, 593, 594, 600, 601
- Magyaróvár** (→Mosonmagyaróvár, H; Altenburg, Ovar, Óvár, Ovariensia, Ovariensis, Ovarinum, Óvárinum, Ovarium, Ó-Varum, Ovarum, O-Varum, Óvárum) 48, 77, 98, 113–117, 120, 152, 153, 240, 415, 420
- Magyar Szögyén** (→Svodín, SK; Magyar Szögyén, Magyar Szolgyén, Magyar Szölgyén /Szulgyén /Szilgyén) 383, 568–570; *v. e.* Szögyén
- Majk** (*praed.*; →Oroszlány, H; Majka, Majkensis) 251, 264, 281, 358, **369**, 370
Mak *v.* Makk
- Makedónia** (Macedonia) 522
- Makk** (*praed.*; →Császár, H; Mak, Makkpuszta) 360, 362, 363, 367
Malá nad Hronom *v.* Kicsind
- Málás** (Málaš, SK; Málós) 567
- Málhegy** (*m.*; H; Mons Málhegy) 504
- Malomsok** (H) 34, 35, 92, **219–220**
Málós *v.* Málás
- Mány** (H; Many) 350, 351; *v. e.* Örs 2.
Many *v.* Mány
- Marcal** (*β.*; H) 217, 219
- Marcelháza** (Marcelová, SK; Máczalhaza, Marcellháza, Marczalhaza, Marczálháza, Marczalhaziensis, Mar-

- czalháziensis, Marczalzhazyensis, Marczelháza, Marczelházensis, Marczihaza, Marcziházensis, Marzalháza) 252, 264, 278, 280, 284, 340, 374, 375, **378–379**, 380
- Marcelová *v.* Marcellháza
- Márczalhaza *v.* Marcellháza
- Mare Adriaticum *v.* Adriai-tenger
- Mare Mediterraneum *v.* Földközi-tenger
- Margitsziget** (*i.*; →Budapest, H; Insula Leporum) 52
- Máriaalom *v.* Kirva
- Markota** (→Markotabödöge, H) **172**
- Markotabödöge *v.* Bödöge, Markota
- Marokháza** (*praed.*; →Zemianska Olča, SK; Marok-Háza) 480
- Marót** (Pilismarót, H; Maroth, Marothiensis,) 504, 506, 552, **553**, 554, 556
- Maroth *v.* Marót, Pusztamarót
- Marót-hegy** (*m.*; Marothiensis Mons) 537
- Marothiensis Mons *v.* Marót-hegy
- Martos** (Martovce, SK; Martosium) 280, 387, **388–389**
- Martzal, Martzala *v.* Marcal
- Mátra** (*m.*; H) 87, 180
- Matra *v.* Mátra
- Medence** (*l.*; SK; Medencze) 476
- Mediolanensis *v.* Milánó
- Mediterraneum mare *v.* Földközi-tenger
- Medve** (→Medvedov, SK) 24, 30, **240**
- Megyer Maius *v.* Nagymegyer
- Megyerics** (Čalovec, SK; Megyerosiensis, Megyeres), 282, 480, 486
- Méhfőiensis *v.* Ménfő
- Melensin** (*l. prope Gúta*; Meleksin) 478
- Menfew, Menfő *v.* Ménfő
- Ménfő** (→Győr, H; Menfew, Menyfeő, Menyffő, Menyfő, Menfő, Menyfő, Méhfőiensis!, Ménfőcsanak) 23, 29, 33, 43, 69, 87, 128, **221**, 241
- Ménfőcsanak *v.* Csanak 1., Ménfő
- Menyfeő, Menyffő, Menyfő, Menyfő *v.* Ménfő
- Mérges** (H) **218–219**, 221
- Mesterrét** (*pratum*; Mester Véttye) 304
- Mészárszék-hegy** (*m.*; Mészárszék) 271, **277**
- Mezeet** (*l.*; *prope Gúta*) 478
- Mezőkomárom** (H; Mező Komarom) 397
- Mezőörs** (H; Mező-Örs, Mező-Örsiensis, Mező-Öts!, Öers, Örs, Örs) **223**, 224, 281, 367; *v. e.* Püspökalap
- Mezőtelegd *v.* Telegd
- Mikó** (*praed.*; *prope Nána*, SK) 564
- Mikulov *v.* Nikolsburg
- Milánó** (Milano, I; Mediolanensis) 183
- Mindszent** (H; Mind-Szent) **224**
- Moča *v.* Mocs
- Mocs** (Moča, SK; Mocsensis) 506, 557, 571, **572–573**, 574
- Mocsa** (H; Macsa, Mocs) 344, **365–366**, 376, 377, 380, 486, 487; *v. e.* Tömörd
- Mocsensis *v.* Mocs
- Modar *v.* Madár
- Modor** (Modra, SK; Modrensis) 211
- Modrany *v.* Madár
- Modrensis *v.* Modor
- Mogyorós** (Mogyorósbánya, H; Mogyoros) 505, 557, **559**
- Mohac, Mohachianus, Mohacianus, Mohacs, Mohacsensis, Mohacsianus, Mohacsiensis, Mohacsum, Mohats, Mohatsianus, Mohatsiensis *v.* Mohács
- Mohács** (H; Mohac, Mohachianus, Mohacianus, Mohacs, Mohacsensis, Mohacsianus, Mohacsiensis, Mohacsum, Mohácssum, Mohats, Mohatsianus, Mohatsiensis) 40, 46, 57, 70, 98, 122, 177, 201, 252, 253, 265, 288, 293, 312, 319, 415, 511, 514, 515, 526, 527, 534
- Mohr, Mohrensis *v.* Mór
- Monasterium S. Martini de Sacro Monte Pannoniae *v.* Győrszentmárton
- Monedulæ arx *v.* Csókakő
- Mons Alba *v.* Fejérkő
- Mons Gethe *v.* Gecse
- Mons S. Martini, Mons Pannoniae, Mons Pannonius, Mons supra Pannonia, S. Mons Pannoniae *v.* Győrszentmárton
- Mons Vitam *v.* Vitány
- Monte Cassino** (*coen.*; Montecassino, I; Cassina, Cassinensis, Cassinae monasterium /coenobium, Monte Cassinensis) 181, 183, 184, 207, 212
- Montis Cassinensis *v.* Monte Cassino
- Monyorókerék** (*coen.*; Eberau, A; Monyorokerék) 53, 54
- Móór *v.* Mór
- Mór** (H; Mohr, Mohrensis, Morensis, Móór) 281, 351, 358, 360, 361
- Moravia *v.* Morvaország
- Morensis *v.* Mór
- Mórichida** (H; Moriczhida) **219**
- Moriczhida *v.* Mórichida
- Morvaország** (Moravia) 90, 96, 118, 134, 522
- Moson** (→Mosonmagyaróvár, H; Mosony, Mosoniensis, Mosonium) 44, 45, 115, 240, 517
- Moson vármegye /county** (Comitatus Mosoniensis /Mossoniensis, Mosoniensis Provincia /ager) 31, 32, 35, 37, 40, 44, 45, 68, 82, 103, 174, 175, 189, 231, 237, 240, 292, 517
- Mosoni-Duna** (*fl.*; H; Danubius minor) 239; *v. e.* Duna
- Mosonmagyaróvár *v.* Magyaróvár
- Mossoniensis Comitatus *v.* Moson vármegye /county
- Mount of St. Márton *v.* Győrszentmárton
- Mörsberg** (D; Mörsburgensis) 322
- Mörsburgensis *v.* Mörsberg
- Munkács** (Мукачеве [Mukacseve], UA; Munkachium, Munkacsinum) 436
- Mura** (*fl.*) 151
- Mursa** (*municipium Romanorum*; *hodie prope Eszék*, [Osijek], HR) 76

- Mursella** (*municipium Romanorum; hodie prope* Marcaltő, H) 76, 340
 Musla, Muslensis *v.* Muzsla
 Mužla *v.* Muzsla; *v. e.* Csenke
Muzsla (Mužla, SK; Musla, Muslensis) 505–507, 561, 564, 569, 570, 572, **574**; *v. e.* Csenke
 Мукачеве *v.* Munkács
 Nagumegyriensis *v.* Nagymegyer
 Nagy Gutta, Nagy Guta *v.* Gúta
Nagy Kesselő-hegy (*m.*; Kesselőss, Keselős) 271, **276**
 Nagy Komárom *v.* Komárom 1.
 Nagy vasdínye *v.* Nagyvasdínye
Nagybajcs (H; Nagy-Bajts) **239**
Nagybarát (→Győrújbarát, H; Nagy Barát, Nagy-Barát, Nagy Barathensis) 23, 29, 32, **222**
Nagybéla (*praed.*; →Belá, SK?; Nagy-Bela) 569
 Nagy-Bela *v.* Nagybéla
 Nagy-Bény *v.* Bény
Nagyécs (→Écs, H; Ets, Etsiensis) 32, **222**
Nagy-hegy (*m.*; H; Nagyhegy) 505, 573
Nagyigmánd (H; Igmánd, Igmändensis, Igmändiensis, Igmánd) 278, 281, **366**, 367, 368; *v. e.* Csanak 2., Kisigmánd
 Nagykanizsa *v.* Kanizsa
Nagykeszi (Veľké Kosihy, SK; Nagy Keszi, Keszi, Kesszi) 278, **480**, 483; *v. e.* Érseklél
Nagymád (Mad, SK; Mada, Mada, Nagymad) 412
 Nagymad *v.* Nagymád
Nagymarót (→Marót, H; Nagy Maróth) 556
Nagymegyer (Veľký Meder, SK; Megyer Maius, Megyeriensis, Megyerosiensis(!) N-Megyer, Nagy Megyer, Nagumegyriensis, Nagymegyriensis,) 253, 266, 390, 448, **473–475**, 482–484
Nagynyúl (→Nyúl, H; Nagy-Nyúl) 23, 29, **222**
 Nagyölvéd *v.* Ölvéd
Nagysáp (H; Nagy sáp, Nagy Sáp, Nagy-Sáp) 504, 509, **556**; *v. e.* Ósáp
 Nagysáros *v.* Sáros
Nagy-Strázsa-hegy (*m.*; H; Strázsa hegy) 504
 Nagyszentjános *v.* Szentjános
 Nagyszentpál *v.* Szentpál 1.
Nagyszombat (Trnava, SK; Tyrnavia, Tyrnaviensis) 90, 96, 167, 172, 211, 219, 240, 341, 391, 396, 474, 559, 565, 580, 583, 589, 592
 Nagyvárad *v.* Várad
Nagyvasdínye (*praed.*; →Tárkány, H; Nagy vasdínye) 362; *v. e.* Vasdínye
 Nagyvázsöny *v.* Váson
Nána 1. (SK; Nana) 512, 563, **564**, 574; *v. e.* Mikó
Nána 2. (*r.*; SK; Nana) 507, 508, 564
 Nana *v.* Nána 1., 2.
 Nandor *v.* Lándor
 Nandor-Alba *v.* Belgrád
Nantes (FR; Condivicinum) 134
 Ńárad *v.* Nyárad
 Náρβova *v.* Rába
Naszály (H; Naszaly, Naszal, Naszál, Naszaliensis) 278, 282, 284, 329, 332, 340, 342, **344**, 346; *v. e.* Billeg
Naszvad (Nesvady, SK; Naszvád, Naszvadinus, Naszva-diensis) 280, 344, **387**, 388, 389, 475; *v. e.* Anyala
 Neapolis *v.* Újváros
 Neapolis Austriae *v.* Bécsújhely
 Neapolis Iaurini *v.* Újváros
 Neapolitanus *v.* Bécsújhely
 Nema *v.* Kolozsnéma
Nemesbogya (→Bodza, SK; Bogya, Nemes Bogya, Kiss Bogya) 254, 266, 482, **483**, 484
Nemesőcsa (Zemianska Olča, SK; Olcsensis, Olcsiensis, Nemes Olcsa, Olcsa, Olsva) 282, **480**, 483, 486; *v. e.* Kistany, Marokháza, Vöstü
 Németh-Újvár, Németh-Ujvár, Német-Ujvár, Német-Ujvarinum, Németh-Ujvar, Német-ujvar *v.* Németújvár
 Nemeth-Ujvari *v.* Németújvár
Németország (Alemannia, Almania, Germania, Teutonia, Theutonia) 42, 44, 74, 86, 89, 118, 122–123, 144, 150, 165, 226, 321, 337, 395, 404, 464, 518, 528, 549
Németszőgyén (→Svodín, SK; Németh Szögyén) 568; *v. e.* Szögyén
Németújvár (Güssing, A; Güssen, Kissing, Kuschen, Küssen, Küssing, Küssinga, Küssingensis, Mons Kiscen, Mons Kiscen, Németh-Ujvar, Németh-Ujvár, Németh-Újvár, Nemeth-Ujvari, Német-ujvar, Német-Ujvár, Német-Ujvarinum, Wyvar) 177, 191–193, 195, 198, 208, 226, 227
 Neograd, Neogradum, Neogradiensis *v.* Nógrád
 Neostadiensis *v.* Bécsújhely
 Nesvady *v.* Naszvad; *v. e.* Anyala
Neszmély (H; Neszmiliensis, Neszméliensium, Neszmil, Neszmél, Nesmely, Neszmiliensium, Langendorf) 250, 262, 278, 279, **346–348**, 352, 407, 487, 557
 Niclasburg *v.* Nikolsburg
 Nicopolis *v.* Nikápoly
Nikápoly (Nikopol, BG; Nicopolis) 200
Nikolsburg (Mikulov, CZ; Niclasburg) 437
 Nikopol *v.* Nikápoly
 Nitria, Nitra *v.* Nyitra 1., 2.
 Nitriensis *v.* Nyitra vármegye /county
 N-Megyer, Megyeriensis *v.* Nagymegyer
 Noae mons *v.* Noé hegye
Noé hegye (*m.*; H; *ubi Arpadus consedisit traditur; Noae mons*) 515
Nógrád (H; Neograd, Neogradum, Neogradiensis) 107, 113, 464
Noricum 77
 Nová Stráž *v.* Őrs, Újfalú; *v. e.* Szentpál 3.
 Nová Vieska *v.* Kisújfalu; *v. e.* Arad

- Nové Mesto nad Vahom *v.* Vágújhely
 Nové Zámky *v.* Érsekújvár
 Nugudinum *v.* Szeged
 Nýrovce *v.* Ágó, Nyír
Nyalka (H) 33, **223**
Nyárad (Ňárad, SK; Nyárod) **240**
Nyárasd (Topolníky, SK; Nyarasdum) 282, 429
 Nyarasdum *v.* Nyárasd
Nyáras-sziget (H; insula Nyarasz) 506, 537
 Nyér *v.* Nyír
Nyergesújfalú (H; Nyerges-Ujfalú, Nyerges Ujfalú, Ujfalú, Nyergesujfalú) 487, 504, 506, 514, 515, 547, 556, **557–559**, 572, 573, 574; *v. e.* Curta
Nyeszkenye (*praed.*; →Kérékteleki, H) 362
Nyír (→Ágónyír, SK; Nyér) 567
Nyitra 1. (*o.*; Nitra, SK; Nitria) 219, 436
Nyitra 2. (*fl.*; Nitra, Nitria) 250, 262, 271, **279–280**, 282, 371, 382, 387–389, 475, 485
Nyitra vármegye /county (Comitatus Nitriensis /Nitt-riensis, Nitriensis) 193, 198, 272, 278, 279, 372, 373, 386, 485
Nyúl (H; Nyuliensis) 23, 29, 32, **222**; *v. e.* Káptalannyúl, Kisnyúl
Nyulas (*m.*; H) 505, 556
 Nyulienses *v.* Nyúl
 O Gyalla, O Gyalliensis *v.* Ógyalla
Óbars (Starý Tekov, SK; Barsch, Ó-Bars) 402, 507
 Obid *v.* Ebed
Óbuda (→Budapest, H; O-Buda, Vetus Buda) 542
 O-Buda *v.* Óbuda
 Oenipontum *v.* Innsbruck
 Oesterreich *v.* Ausztria
 Ogyala *v.* Ógyalla
Ógyalla (Hurbanovo, SK; Gyalla, Ó-Gyalla, O Gyalla, O gyalla, O Gyalliensis, Ogyala) 280, 382, 383, 387, **388**, 389; *v. e.* Gyalla (*cast.*), Vék
 Ó-Gyalla *v.* Ógyalla
 Okoč *v.* Ekecs; *v. e.* Apácaszakállas, Aszód
 Okoličná na Ostrove *v.* Ekel; *v. e.* Andránháza, Rócháza, Szántó 2.
Olaszország (Italia) 10, 14, 41, 42, 55, 60, 84, 118, 183, 232
 Olsva *v.* Nemesócsa
Olümposz (*m.*; GR; Olympus) 141
 Olved *v.* Ölved
 Olympus *v.* Olümposz
 Ondód *v.* Pusztavám
 Ontopa (*praed.*; →Zlatná na Ostrove, SK; Osztopa) 479, 484
Opole (PL; Opulia) 210
 OppidumD. Georgii de Viridi Campo *v.* Szentgyörgymező
 Oppidum D. Thomae, Oppidum S. Thomae *v.* Szenttamás 1.
 Opulia *v.* Opole
 Oradea *v.* Várad
 Oravský hrad *v.* Árva
 Orkány *v.* Örkény
Oroszlány (H; Oroszleány, Oroszleany, Oroszleánylő, Oroszleánykő, Oroszlyeánykő, Oroszleanyka) 281, **357–358**, 369, 486; *v. e.* Majk, Szentgyörgyvár, Szentkereszt 2.
 Ors *v.* Örs 2.
 Orsáp *v.* Ósáp?
Ósáp (*praed.*; *forsan* Őrisáp, *quod prius* Úrsáp, *aut* Orsáp; →Nagysáp, H; Ó-Sáp) 556
 Ó-Sáp *v.* Ósáp
 Ostrihom *v.* Esztergom 1.
 Ostrihomszka Stolicza *v.* Esztergom vármegye /county
 Osztopa *v.* Ontopa
 Ovar, Ovarinum, Ovarum, Ovariensis, O-Varum, Ovarium, Ovariensia *v.* Magyaróvár
 Óvár, Óvárinum, Óvárum, Ó-Varum *v.* Magyaróvár
 Öers *v.* Mezőörs
Ölbő (*praed.*; →Tárkány, H; Őlbő, Ölbő) 367
 Ölbő *v.* Ölbő
 Őlbő *v.* Ölbő
Ölved (Velké Ludince, SK; Eölved, Eölvedus, Olved, Nagyölved) 384, 385, 567, **568**
Őr-hegy (*m.*; H; Ūrhegy) 505, 556
 Őrisáp *v.* Ósáp?
Örkény (*praed.*; →Bőny, H; Orkány, Őrkény, Örkény-pusztá) **224**, 486
 Őrkény *v.* Örkény
Örs 1. (→Komárno, SK; Nová Stráž, Örsújfalú) 278, 484?
Örs 2. (*praed.*; →Mány, H; Ors; Alsóörspuszta, Felsőörspuszta) 350
 Örs 3. *v.* Mezőörs
 Örs *v.* Mezőörs
 Örsújfalú *v.* Örs, Újfalú; *v. e.* Szentpál 3.
 Örsébetiensis *v.* Szentersébet
 Ötevény *v.* Öttevény
Öttevény (H; Hochstras, Hochstrass, Ötevény, Öttevény) 31, 175, 240
 Öttevény *v.* Öttevény
Öttevénytiszlet (Kunsziget, H; Öttevény-Szigeth) **175**
 Öttevény-Szigeth *v.* Öttevénytiszlet
Pabonii fontes (*fontes in* Győr, H) 167
 Palaestina *v.* Palesztina
 Palárikovo *v.* Tótmegyer
Palást (Plášťovce, SK; Palastum) 99
 Palastum *v.* Palást
Páld (Pavlová, SK; Garampáld, Pald) 507
 Pald *v.* Páld
Palesztina (Palestina, Palaestina) 40, 44
Palota (Várpalota, H; Palota) 101, 107, 322, 334, 337, 426
Pándzsa-patak (*r.*; Pansa) 31, **36**
 Pannonhalma *v.* Győrszentmárton

- Pannonia 1.** (*provincia*; Apollonia, Apollonia) 41, 42, 62, 76, 78–80, 83, 84, 159, 180, 288, 289, 291, 299, 313, 339, 341, 343, 396
- Pannonia 2. *v.* Győrszentmárton
- Pannonia 3. *v.* Magyarország
- Pannonia Inferior** 44, 78, 80, 178, 201
- Pannonia Superior** 40, 41, 78, 79, 83, 85, 340
- Pannoniae Mons, Pannonius Mons *v.* Győrszentmárton
- Panonia *v.* Magyarország
- Pansa *v.* Pándzsa-patak
- Pápa** (H; Papa, Papensis, Pappa) 105, 120, 143, 218–220, 241, 312, 314, 335, 376, 422, 427, 430
- Papa *v.* Pápa
- Papensis, Papensium *v.* Pápa
- Pápoc** (H; Papotzensis) 223
- Papotzensis *v.* Pápoc
- Pappa *v.* Pápa
- Parcanum *v.* Párkány
- Paris *v.* Párizs
- Parisiana, Parisiensis *v.* Párizs
- Párizs** (Paris, F; Parisiana, Parisiensis) 35, 129, 287, 328, 341
- Parkanum, Parkany *v.* Párkány
- Párkány** (Štúrovo, SK; Parcanum, Parkanum, Parkany, Párkánium, Párkányensis, Kakad) 153, 487, 495, 501, 506, 507, **562–564**, 574; *v. e.* Királyföldje 2.
- Párkányi járás** /township (Processus Citerior, Processus Párkányensis /Párkányensis) 495, 501, 508, 520, **561–574**
- Parnak** (*praed.*; →Kömlőd, H; Parna, Parnag) 359, 360, 363, 364
- Parnassosz** (*m.*; Parnassos, GR; Parnassus) 176, 180, 181
- Parthenius** (*m.*; GR) 49
- Párza *v.* Darza-patak
- Pat** (Patince, SK; Path, Páth, Pathensis, Bád) 279, 280, 283, 374, **375**, 378, 380
- Páta *v.* Patas
- Pataháza** (→Győr, H; Patahaza) 171, **238**, 239
- Patár** (*praed.*; →Környe, H; Patar) 354, 360
- Patar *v.* Patár
- Patas** (Pataš, SK; Patasch, Páta!, Csilizpatas) **240**, 282
- Páth *v.* Pat
- Patince *v.* Pat
- Patona *v.* Rábapatona
- Paumgart *v.* Baumgarten
- Pavlová *v.* Páld
- Pázmánd** (Pázmándfalu, H; Pázmány, Pazmándiensis, Pazmandiensis) 33, **179**, 223
- Pazmándiensis, Pazmandiensis *v.* Pázmánd
- Péch Varadiensis *v.* Pécsvárad
- Pécs** (H; Quinque Ecclesiae, Quinque Ecclesiensis, Quinque-Ecclesiensis) 61, 66, 199, 209, 210, 313, 532; *v. e.* Sopianae
- Pécsvárad** (H; Pécs-Varadiensis, Péch Varadiensis) 216
- Peiso *v.* Fertő
- Pél** (*praed.*; →Bajót, H; Pély, Pély) 509, 557, 559
- Pelso (!) *v.* Fertő (!)
- Pély *v.* Pél
- Pélyly *v.* Pély
- Pér** (H; Borium?) 217?, **223**, 224
- Perbete** (Pribeta, SK; Berbete, Berböte, Perbethe, Perböt-tő, Pörböthe, Pörböte, Pörböttium) 343, **383**, 384, 571
- Pesko *v.* Pes-kő
- Pes-kő** (*m.*; Pesko) 271, **275**
- Pest** (→Budapest, H; Pestanum, Pesthinum, Pestinum, Pestiensis) 113, 253, 266, 279, 320, 416, 440, 469, 470, 487, 553, 554
- Pest vármegye** /county (Comitatus Pestiensis) 286
- Petovio *v.* Poetovio
- Petronella, Petronell-Carnuntum *v.* Carnuntum
- Pezinok *v.* Bazin
- Pilis** (*m.*; H; Mons Pilisiensis, Mons Pilisius) 487, 504, 505
- Pilis vármegye** /county (Comitatus Pilisiensis) 350, 487, 506, 554
- Piliscsaba *v.* Csaba
- Piliscsév *v.* Csév
- Pilismarót *v.* Marót 2.
- Pilisszántó *v.* Szántó 1.
- Pilisszentkereszt *v.* Szentkereszt 1.
- Pilisszentlászló *v.* Szentlászló
- Pilisszentlélek *v.* Szentlélek
- Pinyéd *v.* Pinnyéd
- Pinnyéd** (→Győr, H; Pinyéd, Fischerdorffl) **174**
- Pisnicensis *v.* Pisznice
- Pisoniensis Comitatus *v.* Pozsony vármegye /county
- Pisonium, Pisoniensis *v.* Pozsony
- Piszke** (→Lábatlan, H) 349, 506, 557, 573
- Pisznice** (*m.*; H; Pisznicensis, Pisznicze-Hegye, Pisznicze hegy, Pisnicensis) 250, 262, 271, **274–275**, 349
- Plášťovce *v.* Palást
- Poetovio** (*municipium Romanum, hodie* Ptuj, SLO; Peto-vio) 75, 77
- Pok** (*praed.*; H; *in Com. Iaur.*) **221**
- Polonia, Polonus *v.* Lengyelország
- Pons Mansuetianus** (*municipium Romanum; inter* Sopianae *et* Tricciana; H) 77
- Popovac *v.* Antianae
- Pornensis *v.* Pernau
- Pornó** (Pornóapáti, H; Pornensis) 65
- Posonium, Posoniensis *v.* Pozsony
- Pozsony** (Bratislava, SK; Brecesburg, Pisonium, Pisoniensis, Posonium, Posoniensis, Presburg) 10, 14, 19, 20, 25, 26, 35, 44, 52, 61, 63, 66, 87, 88, 90, 91, 96, 97, 118, 142, 145, 153, 155, 157, 188, 196, 197, 213, 215, 253, 254, 266, 267, 312, 332, 343, 403, 407, 412, 416, 417, 420, 427, 429, 436, 456, 474, 476, 483, 485, 486, 492, 493, 498, 499, 514, 544, 587

- Pozsony vármegye** /county (ager /Comitatus /Provincia Pisoniensis /Pisoniensis) 32, 66, 101, 103, 171, 175, 198, 225, 237, 239–241, 272, 278, 282, 473, 484, 486
 Pozsonypüspöki *v.* Püspöki
 Pörböte, Pörböthe, Pörböttium *v.* Perbete
 Praepositura S. Adalberti /S. Adalberti de Iaurino *v.* Győrvári prépostság
Prága (Praha, CZ; Praga, Pragensis) 59, 61, 71, 124, 134, 466
 Praga, Pragensis *v.* Prága
 Praha *v.* Prága
 Presburg *v.* Pozsony
 Pribeta *v.* Perbete; *v. e.* Szentmiklós 2.
 Processus Citerior *v.* Párkányi járás
 Processus Desertus *v.* Pusztai járás /township
 Processus Párkanyensis *v.* Párkányi járás
 Processus Pusztia *v.* Pusztai járás /township
 Processus Szigetköz /Sziget-köz *v.* Szigetközi járás /township 1.
 Processus Tóköziensis /Tó-köz /Tó-Köziensis *v.* Tóközi járás /Township of Tóköz
 Ptuj *v.* Poetovium
Puglia (I; Apulia) 196, 232, 300, 451, 455
Pusztai járás /township (Processus Desertus, Processus Pusztia) 5, 23, 29, 68, **176–224**
Pusztamarót (*praed.*; →Nyergesújfalu, H; Maroth, Maróth, Pusztamaroth, Pusztia Maroth) 202, 349, 504, 556, 557
Pusztanána (*praed.*; →Pusztavám, H; Pusztia Nana, Pusztia-Nana, Pusztia-Nána) 358
Pusztavám (H; Ondód) 358; *v. e.* Pusztanána
Püspök-alap (→Mezős, H; Püspök-Alap) **224**
Püspöki (→Bratislava, SK; Pozsonypüspöki, Püspökum, Püspöky) 429
Quadrata (*municipium Romanum, hodie prope* Mosonmagyaróvár, H; Quadratum) 76
 Quermend *v.* Körmend
 Quinque Ecclesiae, Quinque Ecclesiensis, Quinque-Ecclesiensis *v.* Pécs
Quirinum (*castrum Romanum; hodie prope* Környe, H; Cyrenia, Quiria) 251, 264, 291, 299, 338–339, 354, 356
 Raab, Rab, Raeb, Rafl, Raeff *v.* Győr
 Raaber Gespanschaft *v.* Győr vármegye /county
Rab (HR; Arbensis) 51
Rába (*fl.*; H; Arabo, Arabon, Arrabo, Arrabona, Corvus!, Νάρβονα, Raba, Rabus) 22, 24, 28, 30, 31, 34, **35**, 41–43, 47, 49, 67–69, 74–83, 86, 87, 92, 93, 99, 105, 108–110, 115, 120, 151–155, 158–161, 167, 170–173, 176, 178, 204, 217–221, 224, 241
 Raba Szent Mihály, Raba-Szent Mihály *v.* Rábaszentmihály
 Raba Szent Miklos *v.* Rábaszentmiklós
 Raba *v.* Rába
 Rábacsécsény *v.* Csécsény
Rábaköz (*reg.*; H; Rabaköz, Rabau peninsula) 47, 69, 150, 219, 241
 Rabaköz *v.* Rábaköz
Rábapatoná (H; Patona, Patonensis) **173**, 218
Rábaszentmihály (H; Raba Szent Mihály, Raba-Szent Mihály) **217**, 221; *v. e.* Anghely
Rábaszentmiklós (H; Raba Szent Miklos) **219**
 Rabau peninsula *v.* Rábaköz
Rábca /Répce (*fl.*; Rabcza, Rábca, Rabnica, Rabnicza, Rabnitz, Rabniza, Rabtha, Rabtza, Rapcza, Rebncium) 22, 23, 28, 29, 31, **35–36**, 43, 47, 67–69, 86, 90, 115, 150–154, 158, 161, 167, 170–175, 219, 221, 223
Rábcai kerület /district (Districtus Rabczensis /Rápczensis, Terra Trans Rabczam) 23, 29, 68, **174–175**
Rábcakapi (H; Kapy, Kapiensis) 32, 36, **172**
 Rabcza *v.* Rábca /Répce
 Rábca *v.* Rábca /Répce
 Rabnica, Rabnicza, Rabnitz, Rabniza *v.* Rábca /Répce
 Rabtha, Rabtza *v.* Rábca /Répce
 Rabus *v.* Rába
 Radvaň nad Dunajom *v.* Radvány 2.
Radvány 1. (Čilizská Radvaň, SK; Csilizradvány) **240**
Radvány 2. (Radvaň nad Dunajom, SK; Dunaradvány, Radvany, Radvaniensis, Radvány) 247, 252, 254, 259, 264, 267, 279, **376–378**, 380, 487, 506, 572
 Radvány *v.* Radvány 2.
Raetia (*provincia Romana*) 74
Rajna (*fl.*; Rhenus) 74, 83, 373, 444, 528
Rákos 1. (Fertőrákos, H; Rakos) 63, 118, 119
Rákos 2. (*praed.*; →Környe, H; Rakos, Rákosmajor?, Rákosmalom?) 281, 354, 358–360
 Rakos *v.* Rákos 1., 2.
 Rákosmajor, Rákosmalom *v.* Rákos 2.
 Rama *v.* Bosznia
 Rapcza *v.* Rábca /Répce
 Rápczensis Districtus *v.* Rábcai kerület /district
Ráró (→Ásványráró, H) **238**
 Ratisbona, Ratisbonensis, Ratispona *v.* Regensburg
Ravazd (H; Ravazdensis, Ravasdiensis, Ravaszd) 32, 179, **223**
 Rebncium *v.* Rábca /Répce
 Reca *v.* Réte
Réde (H) 281
 Rednitz *v.* Regnitz
 Réfalu *v.* Révfalu
Regensburg (D; Ratisbona, Ratisbonensis, Ratispona) 78, 81–83, 89, 104
 Regia Villa *v.* Vágújhely
Regnitz (*fl.*; Rednitz) 83
 Répce *v.* Rábca /Répce
Rétalap (H; Alap, Rét-Alap) **224**, 367
 Rét-Alap *v.* Rétalap

- Réte** (Reca, SK) 172
 Retia *v.* Raetia
 Rév Komarom *v.* Komárom 1.
Révfalu (→Győr, H; Réfalú) 171, 238, 241
 Rhenus *v.* Rajna
 Rhingus *v.* Győr
 Ring, Ringus Arrabonensis *v.* Győr
Rócháza (*praed.*; →Okoličná na Ostrove, SK; Roczhaza, Róczhaza) 480, 484
 Roczhaza *v.* Rócháza
 Róczháza *v.* Rócháza
Róma (Roma, I; Romanus) 105, 183, 184, 206, 303; *v. e.* Laterán
 Roma, Romanus *v.* Róma
Római Birodalom (Imperium Romanum) 78, 106, 123, 149, 150
 Romanum Imperium *v.* Római Birodalom
 Roszgoniensis *v.* Rozgony
Rozgony (Rozhanovce, SK; Roszgoniensis) 403
 Rozhanovce *v.* Rozgony
 Rúbaň *v.* Für
Rubicon (*fl.*; I; Rubicone) 152
 Runden Thurn *v.* Börcs
 S. Georgius *v.* Szentgyörgy 2., Szentgyörgymező
 S. Gothardiensis, S. Gotthardiensis *v.* Szentgotthárd
 S. Groth *v.* Szentgrót
 S. Ioannis, S. Iohannis *v.* Szentjános
 S. Martini de Pannonia (castrum) *v.* Győrszentmárton
 S. Mihály *v.* Szentmihály
 S. Miklos *v.* Szentmiklós 1.
 S. Nicolas *v.* Szentmiklós 1.
 S. Petri (vicus) *v.* Szentpéter
 S. Thomae abbatis *v.* Szenttamás 2.
 S. Thomae Mons *v.* Szent Tamás-hegy
 S. Thomae oppidum *v.* Szenttamás 1.
 Saág *v.* Ság
 Saáp *v.* Sárísáp
 Sabacs *v.* Szabács
Sabaria 1. (*municipium Romanum*; *hodie* Szombathely, H) 75–77, 340, 532
 Sabaria 2. *v.* Szombathely
 Sacer Mons Pannoniae *v.* Győrszentmárton
Ság (*praed.*; Győrság, H; Saág, Sagiensis) 23, 29, 33, 179, 224
 Sagiensis *v.* Ság
 Ságvár *v.* Tricciana
Sajó (*fl.*; Sajó) 44, 90, 194
 Sajó *v.* Sajó
 Šaľa *v.* Sellye
 Salka *v.* Szalka
 Sallocosia *v.* Csallóköz
 Salonocia *v.* Szalónak
 Samaria ob iter *v.* Hegyeshalom
 Sambék, Sambocum, Sambokiensis, Sambokum, Sámbo-
 kiensis *v.* Zsámbék
 Sancti Martini Mons *v.* Győrszentmárton
 Sáp *v.* Sárísáp
 Sap *v.* Száp
Sárás 1. (*praed.*; →Győr, H; Sarost, Sarast, Sárásér, Sár-
 ráspuszta) 239
Sárás 2. (*praed.*; →Bajna, H; Saras, Saros) 505, 556
 Saras *v.* Sárás 2.
 Sarast *v.* Sárás 1.
 Sardós *v.* Sárdos-ér
Sárdos-ér (*r.*; Sardós) 69
Sárísáp (H; Sarisáp, Sárísáp, Saáp, Sáp) 350, 508, 555, 560; *v. e.* Babály
 Šarkan *v.* Sárkány 2.; *v. e.* Gyiva
Sárkány 1. (Bakonysárkány, H; Sarkany, Sárkany) 361
Sárkány 2. (Šarkan, SK; Sárkányfalva) 508, 568, 569, 570; *v. e.* Gyiva
Sáros (*a.*; Velký Šariš, SK; Nagysáros, Saros, Sarub) 520
 Saros *v.* Sárás 2.
Sáros vármegye /county (Sáros) 11, 15, 53
 Sarost *v.* Sárás 1.
 Sarub *v.* Sáros
 Sáros *v.* Sáros vármegye /county
Sárvár (H; Sarvorinum, Sárvarinum, Sarvarinum) 47, 76, 151, 312, 340; *v. e.* Bassiana
 Sarvorinum, Sarvarinum *v.* Sárvár
Sátor-hegy (*m.*; H; Sátor hegy, Sátorhegye) 271, 276
Sátva (*praed.*; *prope* Tardos, H) 352
 Savum *v.* Száva 1.
 Saxonia *v.* Szászország
Scarbantia (*municipium Romanum*, *hodie* Sopron, H; Scarabantia) 77
 Scaurinum *v.* Győr
 Scepusium *v.* Szepesség
Schenkenschanz (*a.*; D; Schenck) 444
 Schildberg *v.* Vértes 1.
 Schütta, Schuta, Schitta *v.* Csallóköz
 Sclavonia *v.* Szlavónia
 Scythia, Scythia Asiatica /Europica, Scythica *v.* Szkítia
 Sebechleby *v.* Szebelléb
Sebes (*praed.*; →Gyirmót→Győr, H) 221
Sellye (Šaľa, SK; Vágsellye) 416
 Semerovo *v.* Szemere 2.
Semlyő-hegy (*m.*; Semlyő) 271, 277
 Semproniensis Comitatus /Provincia, Semproniensis *v.* Sopron vármegye /county
 Sempronium, Semproniensis *v.* Sopron
Septér (*praed.*; →Töltéstava, H) 224
 Sereď *v.* Szered
 Seregény *v.* Szergény
 Servia *v.* Szerbia
 Sexardium *v.* Szekszárd

- Sicambria** (*urbs dubii situs*; Sicambrica) 82, 83
 Sicilia *v.* Szicília
 Sigethum *v.* Sziget 1., 2.
 Sikenička *v.* Kisgyarmat
Siklós (H; Siklosiensis, Soclosicum) 96, 313
 Sikvet, Sikvit *v.* Síkvölgy
Síkvölgy (*praed.*; →Bánhida→Tatabánya, H; Sz. Bertalam, Sikvet, Sikvit) 354
 Silesia *v.* Szilézia
 Silesia, Silesiacus *v.* Szilézia
 Simigiensis Comitatus /Provincia, Simigensis, Simigium *v.* Somogy vármegye /county
Sirmium (*municipium Romanum, hodie* Sremska Mitrovica, SRB) 76, 341
 Sisak *v.* Sziszek
Sisak-hegy (*m.*; H; Sisak Hegy, Sisakhegy) 271, 275–276
 Siscia *v.* Sziszek
 Sitva *v.* Zsitva
 Sitvatő, Sitvato *v.* Zsitvatő
 Sixo *v.* Szikszó
 Slavonia *v.* Szlavónia
 Soclosicum *v.* Siklós
 Sokolce *v.* Lak, Turiszakállás
Sokoró (*coll.*; *reg.*; H; mons Sokoro) 34, 37
 Sokoró Superior *v.* Felső-Sokorói kerület /district
Solt vármegye /county (Solthensis) 250, 262, 286
Som (*m.*; *prope* Bajna, H) 505, 556
Som-berek (*m.*; H; Somberek) 504
 Somerein an der Strass *v.* Hegyeshalom
Somlyó 1. (*m.*; *prope* Gbelce, SK; Somlyo) 505, 573
Somlyó 2. (*m.*; H; Somlyó-hegy, Somlyóhegy, Somlyó-hegy, Somlyó hegye) 271, 275, 277(!), 352, 354
Somogy vármegye /county (Comitatus /Provincia Simigensis, Simigiensis, Simigium, Sumigiensis) 11, 15, 23, 29, 57, 177, 178, 181, 185, 199, 206, 209, 216
Sopianae (*municipium Romanum, hodie* Pécs, H) 76
Sopron (H; Sempronium, Semproniensis, Supronium) 56, 65, 98, 118, 119, 188, 219, 308, 353; *v. e.* Scarbantia
Sopron vármegye /county (Comitatus /Provincia Soproniensis /Semproniensis) 32, 35, 36, 40, 63, 68, 69, 171, 172, 241
 Sopronkertes *v.* Baumgarten
Sorrento (I; Surrentinum) 118, 123
 Sötő *v.* Süttő
 Sőtő *v.* Süttő
 Söttő, Söttő *v.* Süttő
Sövényháza (Gyórsövényház, H; Sövény-Háza) 172
 Spalatensis *v.* Split
Spanyolország (Hispania) 404
Split (HR; Spalatensis) 226, 230
 Sremska Mitrovica *v.* Sirmium
 Sremski Karlovci *v.* Karlóca
 St. Grothum *v.* Szentgrót
 St. Pétri *v.* Szentpéter
 St.-Györgyinum *v.* Szentgyörgy
 Stadtschlaining *v.* Szalónak
Stájerország (Styria) 45, 179, 196, 231, 403, 461
 Starý Tekov *v.* Óbars
 Strázsa hegy *v.* Nagy-Strázsa-hegy
 Strekov *v.* Kürt
 Strigon *v.* Esztergom 2.
 Strigoniense castrum *v.* Esztergom 2.
 Strigoniensis archiepiscopatus *v.* Esztergomi Érsekség
 Strigoniensis arx *v.* Esztergom 2.
 Strigoniensis Civitas *v.* Esztergom 1.
 Strigoniensis Comitatus /Provincia *v.* Esztergom vármegye /county
 Strigoniensis Processus *v.* Esztergomi járás
 Strigonium *v.* Esztergom 1., 2.
 Štúrovo *v.* Párkány; *v. e.* Királyföldje 2.
 Styria *v.* Stájerország
 Suecia *v.* Svédország
 Sumigiensis *v.* Somogy vármegye /county
 Superior Galla *v.* Felsőgalla
 Superior Gellér *v.* Felsőgellér
 Supronium *v.* Sopron
 Šūr *v.* Türosz
 Surrentinum *v.* Sorrento
 Sutto *v.* Süttő
Süske (*m.*; H) 277
 Sütő *v.* Süttő
Süttő (H; Sötő, Söttő, Söttő, Sőtő, Sutto, Sütő, Süttő) 285, 346, 349, 352, 487, 505, 506, 557; *v. e.* Bikol, Vadas
 Svätý Jur *v.* Szentgyörgy 1.
 Svätý Peter *v.* Szentpéter
Svédország (Suecia) 509
 Svodín *v.* Magyarszögyén, Németszögyén, Szögyén
 Syria *v.* Szíria
 Sz. Andras, Sz. András *v.* Szentandrás
 Sz. Bertalam *v.* Síkvölgy
 Sz. Ersébet, Sz. Ersébeth, Sz. Erzsébet *v.* Szenterzsébet
 Sz. György vára, Sz. György-vára *v.* Szentgyörgyvár
 Sz. János *v.* Szentjános
 Sz. Király *v.* Szentkirály-sziget
 Sz. László Pilisiensis *v.* Szentlászló
 Sz. Lélek *v.* Szentlélek
 Sz. Mihály *v.* Szentmihály
 Sz. Miklós *v.* Szentmiklós 1., Szentmiklós 2., Tápszentmiklós
 Sz. Péter *v.* Szentpéter
 Sz.-Kereszt *v.* Szentkereszt 1.
Szabács (Sabac, SRB; Sabacs) 236
Szabadhegy (*coll.*; H; Gyórszabadhegy, Szabad-Hegy) 31, 32, 75, 171, 224
Szabadi (→Vámoszabadi, H; Szabadé) 239
Szák (→Szákszend, H; Szak) 359, 360, 362, 363, 364

- Szak *v.* Szák
 Szakalos *v.* Apácaszakállas
 Szakálos *v.* Apácaszakállas, Turiszakállas
 Szákszend *v.* Szák, Szend
 Szaladiensis Comitatus *v.* Zala vármegye
Szalánta (*praed.*; →Tarján, H; Szalanka, Szalanta, Száraz Köllöd) 351
Szalka (Salka, SK; Ipolyszalka) 565
Szalónak (Stadtschläining, A; Salonocia, Városszalónak) 63, 145
Szamar-hegy (*m.*; H; Mons Asininus, Szamarhegy, Szamarhegyensis) 504, 511
Szántó 1. (Pilisszántó, H; Szanto) 554
Szántó 2. (*praed.*; →Okoličná na Ostrove, SK; Szantó, Szánto) 480
 Szanto *v.* Szántó 1., 2.
Száp (Sap, SK) 24, 30, **240**
 Száraz Köllöd *v.* Szalánta
Szarvkő (*a.*; Hornstein, A; Hornsthain) 59
Szászország (Saxonia) 66, 110
Száva 1. (*fl.*; Savum, Szava, Szavaiensis) 83, 178
Száva 2. (*praed.*; *prope* Kisbajcs, H; Szava, Szavaiensis) **239**, 240
 Szava, Szavaiensis *v.* Száva 2.
Szebelléb (Sebechleby, SK; Szebeklib) 161
Szeged (H; Szegedinum, Zugudinum, Nugudinum!) 57, 453
Székesfehérvár (H; Alba, Alba Regalis, Alba-Regalis, Albaregalis, Albana, Albensis, Cimbrianae, Cimbrianum) 11, 15, 45, 48, 54, 72, 76, 77, 88, 91, 92, 94, 102, 107, 120, 123, 131, 144, 145, 148, 154, 159, 160, 162, 163, 171, 189, 194, 213, 217, 272, 293, 312, 314, 323, 334, 347, 359, 361, 383, 407, 419, 424, 426, 452, 454, 515, 523, 524, 532, 542, 577, 579
Szekszárd (H; Szekszárdium, Sexardium) 208
Szemere 1. (Gyórszemere, H) 217, **220**, 221, 241
Szemere 2. (Semerovo, SK; Komáromszemere) 384, 385, **386**
 Szémő *v.* Szimő
 Szemő, Szemőiensis *v.* Szimő
Szend (→Szákszend, H; Szent, Zend) 290, 359, 360, **362–363**, 364; *v. e.* Centonarium
Szenék (*m.*; *prope* Héreg, H; Szenég, Szenék-hegy) 275, 349, 505, 556
 Szent Imre *v.* Szentimre
 Szent Márton hegy *v.* Gyórszentmárton
Szent Tamás-hegy (*m.*; H; Mons D. Thomae, Mons S. Thomae) 546, 548, 550, 552
Szentandrás (*praed.*; *prope* Baj, H; Sz. Andras, Sz. András) 345, 353
Szenterzsébet (*praed.*; →Bokod, H; Erzsébethiensis, Ersébetiensis, Örsébetiensis, S. Erzsébet, Sz. Erzsébet, Sz. Erzsébeth, Sz. Erzsébet) 358–360, 363
Szentföld (Terra Sancta) 517
Szentgotthárd (H; S. Gotthardiensis, S. Gothardiensis) 324
Szentgrót (Zalaszentgrót, H; S. Groth, St. Grothum) 148, 151
Szentgyörgy 1. (Svätý Jur, SK; St.-Györgyinum) 90
Szentgyörgy 2. (*praed.*; →Környe, H; S. Georgius, Szent György, Sz. György, Szentgyörgypusztá) 332, 353, 354, 358, 360
Szentgyörgymező (→Esztergom, H; Oppidum D. Georgii de Viridi Campo, Divi Georgii de viridi campo, D. Georgii de viridi campo, S. Georgius) 495, 501, 506, 537, 543, 550, 551, **552**, 553, 562
Szentgyörgyvár (*praed.*; →Oroszlány, H; Sz. György vára, Sz. György-vára) 358
 Szent-Iános *v.* Szentjános
Szentimre (*praed.*; →Tét, H; Szent Imre, Szentimrepusztá) **223–224**
Szentiván (*m.*; H; Szent Ivány Hegye, Szent Ivány, Szentivány hegye, Szentivány) 329, 330, 360
 Szent-Ivan, Szent-Ivány *v.* Szentivány
Szentivány (→Győr, H; Szent-Ivan, Szent-Ivány) **223**, 224
Szentjános (Nagyszentjános, H; [praedium] S. Ioannis /S. Iohannis, Sz. János, Szent-Iános) **224**, 367, 368
Szentkereszt 1. (Pilisszentkereszt, H; Sz.-Kereszt) 556, 557
Szentkereszt 2. (*ab., rud.*; →Oroszlány, H; Szent Kereszt, Vértesszentkereszt) 251, 264, **369–370**
Szentkirály-sziget (*i.*; *prope* Esztergom, H; [insula] Sz. Király) 537
Szentlászló (Pilisszentlászló, H; Sz. László Pilisiesnsis) 553
Szentlélek (Pilisszentlélek, H; Sz. Lélek, Huta) 554
Szentmihály (*praed.*; →Kisigmánd, H; S. Mihály, Sz. Mihály, Szent Mihály) 364, 366, 367
Szentmiklós 1. (Dunaszentmiklós, H; Sz. Miklós, S. Miklos, S. Nicolas) 344, 346
Szentmiklós 2. (*praed.*; →Pribeta, SK; Sz. Miklos) 383, 386
Szentpál 1. (*praed.*; →Gyórszemere, H; Nagyszentpál) **221**
Szentpál 2. (*p.*; Dunaszentpál, H; Szent-Pál) **238**
Szentpál 3. (*praed.*; →Nová Stráž→Komárno, SK; Sz. Pál, Sz.-Paal, Szent Pál) 278, 391, 478–479
Szentpál-tó (*l.*; Szent-Pál-Tó) 220, 221
Szentpéter (Svätý Peter, SK; Komáromszentpéter, [vicus] S. Petri /St. Pétri, Sz. Péter, Szent Péter) 280, 380, **381–382**, 388
Szenttamás 1. (*o.*; →Esztergom, H; Oppidum D. Thomae, Oppidum S. Thomae, S. Thomae oppidum) 495, 501, 536, 537, 543, **549–550**, 552
Szenttamás 2. (*ab.*; →Esztergom, H; abbatia S. Thomae) 374
 Szent-Vit-Lyuk-hegye *v.* Kő-hegy
Szepesség (SK; Scepusium) 426, 517, 518, 520

- Szerbia** (Servia) 90–92, 301, 451, 519
Szerdahely (Dunajská Streda, SK; Dunaszerdahely) 486
Szerecsen (Szerecsén, H; Szeretsény) 220
Szered (Sered, SK; Szeredinum) 279, 470
Szergény (→Agyagosszergény, H; Fertőszergény, Seregény) 36
Szicília (Sicilia) 51, 300
Sziget 1. (→Győr, H; Győri-Sziget, Győrsziget, Sigethum, Szigeth) 23, 29, 104, 171, 174
Sziget 2. (*a.*; Szigetvár, H; Sigethum, Szigeth, Szigethanus, Szigethum) 100–102, 104, 123, 174, 420–422, 426
Szigeti járás /township (Processus Insulanus) 252, 264, 297, 389–486
Szigetközi járás /township (Processus Insulanus, Processus Szigetköz /Sziget-köz) 5, 23, 29, 68, 80, 225–240
Szigetközi kerület /district (Districtus Szigetköz) 5, 23, 29, 225–240
Szigliget (H; Szigligeth, Szigligetum) 177, 195, 208
Szikince-patak (*r.*; Szikincze, Szikincza) 507–508, 512, 566
Szikszó (H; Sixo) 335, 336
Szilas (Brestovec, SK) 473, 484, 485
Szilézia (Silesia, Silesiacus) 55, 118, 373, 414, 517, 518
Szimó (Zemné, SK; Szemő, Szémő, Szemőiensis) 279, 475, 485, 486
Szir-darja *v.* Iaxartész
Szíria (Syria) 339
Sziszek (Sisak, HR; Siscia) 341
Szkítia (Scythia, Scythia Asiatica /Europica) 391, 394, 395, 516
Szlávia (Sclavonia, Slavonia) 49, 65, 229, 412, 414, 415, 519
Szob (H) 506
Szokoró Superior *v.* Felső-Sokorói kerület /district
Szolgyóór 1. (*a.*; →Dvorníky, SK; Zulgagyüér, Zülgagyüér) 92
Szolgyóór 2. (*praed.*; →Kérékteleki, H; Szolga Györ, Szolgyóór) 361
Szolnok (H; Zolnocinus, Szólnocinus) 419
Szombathely 1. (H; Sabaria) 58, 59, 63, 98
Szombathely 2. (Bakonyszombathely, H; Szombatheliensis, Szombathhely, Szombothely, Szombathhel) 361
Szomod (H; Szomod) 332, 344–345, 346
Szomor (H) 349, 350–351
Szögye (→Kisbajcs, H; Szügye, †Bede?) 23, 30, 239, 241?
Szögyén (Svodín, SK; Magyar Szolgyén, Magyar Szögyén, Magyar Szölgyén, Magyarszögyén, Német Szögyén, Németszögyén, Szögyén, Szöldiensis, Szöldyén, Szölgyén, Szölgyén, Szölgyenensis, Szölgyensis, Szölgyény, Szöszény) 384, 504, 567, 568–569, 570–572
Szögyén *v.* Szögyén
Szöldyén, Szöldiensis *v.* Szögyén
Szölgyén *v.* Szögyén
Szölgyén, Szölgyensis, Szölgyenensis, Szölgyény *v.* Szögyén
Szölös (Vértesszölös, H; Szölös, Szölösiensis, Szölösiensis) 281, 351, 352, 353, 354
Szölös 2. (*praed.*; →Kameničná, SK) 389, 475
Szöny (→Komárom, H; Komárom-Szöny, Szönyensis, Szöny) 179, 251, 264, 278, 279, 282, 288, 290, 308, 328, 338, 342–344, 345, 366, 368, 374, 486, 487; *v. e.* Brigetio
Szöny *v.* Szöny
Szöszény *v.* Szögyén
Tad *v.* Tát
Tagyos (→Kömlőd, H; Tagyas, Tagyosiensis) 332, 354, 359, 360, 364
Tamásd† *v.* Farnád
Tany (Tõñ, SK; Tanya, Tannya, Tanyensis, Tannyensis) 481, 483
Tannya, Tannyensis *v.* Tany
Táp (H; Tap, Tapliensis) 33, 179, 223
Tápszentmiklós (H; Sz. Miklós, Tap-Szent-Miklos) 223, 281
Tardos (H) 250, 262, 273, 349, 351, 352–353
Tarian *v.* Tarján
Tarján (H; Tarjany, Tarjány, Tarjam, Tarjan, Tarian, Tarjani, Tarjanensis) 275, 349, 351–352, 353; *v. e.* Kápa, Szalánta
Tárkány (H; Tarkány) 281, 367; *v. e.* Kisvasdinnye, Nagyvasdinnye, Ölbő, Vasdinnye
Tát (H; Tad, Tat, Tath, Táth, Tatensis) 487, 506, 508, 509, 525, 537, 550, 559, 560, 570, 574
Tata (H; Tatensis, Tatensium Tottis, Tott város, Totváros, Dotis) 5, 98, 101, 107, 123, 131, 131, 202, 204, 247, 248, 251, 254, 259, 260, 263, 266, 272, 273, 277, 278, 281–283, 285, 290, 292, 293, 297–299, 300–332, 333, 334, 337, 338, 341–346, 350, 352, 353, 360, 364, 368, 375, 392, 410, 412, 413, 415, 416, 419, 424, 429, 434, 487, 509; *v. e.* Agostyán
Tatabánya *v.* Alsógalla, Bánhida, Felsőgalla, Sikvölgy
Tatensis *v.* Tát, Tata
Táth *v.* Tát
Tatos (*r.*) 69
Tátra (*m.*; Tatra) 180
Tatra *v.* Tátra
Taurinum *v.* Belgrád
Tekovská Breznica *v.* Berzenca
Telegd (*coen.*; Tileagd, RO; Mezőtelegd, Telegdiensis) 404
Temerd, Temert *v.* Tömörd
Temesvár (Timișoara, RO; Temesvarum) 60
Tényő (H; Tinyó, Tinyú) 34, 220
Terendő (?; *terra in Com. Iaur.*; Teremdöyül, Teremdüyül) 92
Terra Interamensis *v.* Folyóközi kerület
Terra Sancta *v.* Szentföld
Terra Trans Rabczam *v.* Rábcai kerület

- Teszér** (→Ácsteszer, H) 281
Tét (H; Téth, Tétensis, Thét) 31, 34, 38, **220**, 221, 241
 Teutonia *v.* Németország
 Thét *v.* Tét
 Theutonia *v.* Németország
 Thurociensis Comitatus *v.* Turóc vármegye /county
 Thurociensis praepositura *v.* Znióváralfa
 Tibiscus *v.* Tisza
 Ticonium *v.* Tihany
Tihany (H; Ticonium, Tihaniensis, Tihonium, Tyhonium) 190, 322, 337
 Tihonium *v.* Tihany
 Tileagd *v.* Telegd
 Timișoara *v.* Temesvár
Tinnye (H) 554
 Tinyó, Tinyú *v.* Tényő
Tisza (*fl.*; Tibiscus) 397
Tokaj (H; Tokajinus, Tokaiensis, Tokayum) 57, 250, 252, 262, 264, 284, 379
Tokod (H) 505, 508, 555, **559–560**; *v. e.* Ebszöny
 Tó-köz *v.* Folyóközi kerület /Inter-river district (!), Tóköz-i járás
Töközi járás /township of Tóköz (Processus Tóköziensis /Tó-köz /Tó-Köziensis, Interamnensis!) 22, 28, 34, **68–175**
Tolna 1. (H) 250, 262, 279
Tolna 2. (*praed.*; Vértestolna, H) 345, 351–353
Tolna vármegye /county (Comitatus Tolnensis) 11, 15, 250, 262, 286
 Tõň *v.* Tany
 Topolníky *v.* Nyárasd
 Tót város *v.* Tata
Tótmegyer (Palárikovo, SK; Tot-Megyer, Tót-Megyer) 485
 Tot-Megyer *v.* Tótmegyer
 Tót-Megyer *v.* Tótmegyer
 Tottis, Tott város *v.* Tata
 Totváros *v.* Tata
Tök (H) 350
 Tökis-Tava *v.* Töltéstava
Töltéstava (*praed.*; H; Tökis-Tava) **224**; *v. e.* Septér
 Tömerd *v.* Tömörd
 Tömérd *v.* Tömörd
Tömörd (*praed.*; →Mocsa, H; Temerd, Temert, Tömerd, Tömérd, Tömördpuszta) 332, 364, 366, 486
Törökkoppány (H; Capponal, Coppanum) 424
 Tracia *v.* Trákia
 Traguriensis *v.* Trogir
Trákia (Tracia) 57
 Transdanubialia, Trans-Danubiana, Trans-Danubiana Hungaria, Trans Danubium *v.* Dunántúl
 Transilvanensis, Transilvania, Transilvanicus, Transilvania, Transylvania, Transylvaniensis *v.* Erdély
 Trávník *v.* Füss; *v. e.* Ásványtő, Erecs
 Trecensis, Treczensin (!) *v.* Troyes
 Trenčín *v.* Trencsén
Trencsén (Trenčín, SK; Trenchiniensis, Trencsin, Trencsinius) 155, 253, 266, 470
Trencsén vármegye /county (Comitatus Trencseniensis /Trencsiniensis /Trencsiniensis) 161, 198, 279, 520
Trento (I; Tridentinus) 61
 Trhová Hradská *v.* Vásárút
Tricciana (*municipium Romanum; hodie prope Ságvár, H*) 77
 Tridentinus *v.* Trento
 Trnava *v.* Nagyszombat
 Trnkov *v.* Kökény
Trogir (HR; Traguriensis) 226, 230
 Troia *v.* Trója
Trója (Troia, TK) 136
Troyes (F; Trecensis, Treczensin!) 399
 Tsanak *v.* Csanak
 Tsétsény, Tsétsénensis *v.* Csécsény
 Tsik *v.* Csigi
 Tsikvánd *v.* Csikvánd
Turizsakállás (→Sokolce, SK; Lakszakállás, Turi Szakallos, Turi Szakálos) 473, **483–484**, 486
Turóc vármegye /county (Comitatus Thurociensis) 62, 279
Türosz (Sür, RL; Tyros) 109
 Tzakó-Háza *v.* Cakóháza
 Tyhonium *v.* Tihany
 Tyrnavia, Tyrnaviensis *v.* Nagyszombat
 Tyros *v.* Türosz
Udvard (Dvory nad Žitavou, SK; Udvardensis, Udvardiensis, Udvád) 279, 280, 297, 384, 385, **386–387**
 Udvád *v.* Udvard
 Ugria *v.* Magyarország
 Uj Gyala, Uj Gyalla *v.* Újgyalla
Újfalu (→Komarno, SK; Nová Stráž, Örsújfalú, Ujfalu) 278, 349, 478
 Ujfalu *v.* Győrújfalú, Újfalú
 Ujfalusiensis *v.* Győrújfalú
Újgyalla (Dulovce, SK; Uj Gyala, Uj Gyalla, Uj-Gyalla, Ujgyalla) 252, 264, 380, 381, **382–383**, 388
 Uj-Gyalla *v.* Újgyalla
 Ujhelum, Ujhely, Ujhelyiensis, Ujhelyum *v.* Vágújhely
 Uj-hely *v.* Vágújhely
Újlót (Velké Lovce, SK; Loth, Lóth) 386
Újtelek (*praed.*; →Zlatná na Ostrove, SK; Űztelek!) 479
 Ujvar, Ujvarinum, Ujvariensis, Ujvár, Ujvárinum *v.* Érsekújvár
 Uj-Váras *v.* Újváros
Újvári járás /township (Processus Ujvariensis) 247, 252, 259, 264, 279, 297, **370–389**
Újváros (→Győr, H; Ujváros, Ujvaras, Uj-Váras, Neapolis, Neapolis Iaurini) 86, 170, 171, 174

- Újvároska v. Lipótvár
 Ulmi v. Ulmo
Ulmo (*municipium Romanum, hodie* Bačinci, SRB; Ulmi) 76
 Ulmodvar v. Leányvár 2.
 Ultradanubianus, Ultra-Danubianus v. Dunántúl
Ung vármegye /county 11, 15, 251, 263
 Ungaria v. Magyarország
Úny (H; Uny) 350, 509, **554–555**
 Úrsáp v. Ósáp?
Üllőkő (*m.*; H; Üllő-kő, Üllökő) 504, 553
 Üllökő v. Üllőkő
 Űrhegy v. Őrhegy
 Űrhegy v. Őr-hegy
 Űztelek v. Újtelek
Vác (H; Vacziensis) 66, 253, 266, 293, 320, 433, 469
 Vacziensis v. Vác
Vadas (*praed.*; →Süttő, H) 557
Vadimon (*l.*) 299, 327
Vág (*fl.*; Vag, Vaghus, Vagus, Vágh, Wag) 150, 193, 198, 209, 250, 253, 262, 266, 271, **279**, 280, 282–285, 320, 389, 395–397, 402, 403, 416, 417, 431, 433, 441, 444, 445, 456, 460, 470, 471, 475–477, 485–486, 520
Vág-Duna (*fl.*; SK; Danubius minor, Vagh Duna) 478; v. e. Duna, Kis-Duna
 Vagh Duna v. Vág-Duna
 Vágsellye v. Sellye
Vágújhely (Nové Mesto nad Vahom, SK; Regia Villa, Ujhelum, Ujhely, Uj-hely, Ujhelyiensis, Ujhelyium, Vág-Ujhely, Wyhel) 177, 193, 198, 199, 209, 470
 Vág-Ujhely v. Vágújhely
 Vahalis v. Waal
Vajka (Vojka nad Dunajom, SK; Vajkensis) 52, 239
Valpó (Valpovo, HR; Valpo) 313
Vámos (→Vámoszabadi, H) **239**
 Vámoszabadi v. Szabadi, Vámos
Várad (Oradea, RO; →Nagyvárad, Varadinum, Varadiensis) 146, 162, 163
 Varadinum, Varadiensis v. Várad
Várbogya (→Bodza, SK; Bogya, Varbogya) **483**
 Varbogya v. Várbogya
 Várgesztes v. Gesztes
Várhegy (*coll.*; *prope* Madar, SK) 380
Várköz (*praed.*; →Komárno, SK) 456
Várna (Varna, BG) 97, 200, 409, 523
 Városszalónak v. Szalónak
 Várpalota v. Palota
Vas (*praed.*; →Ács, H; Vaspuszta, Vass) 368
Vas vármegye /county (Comitatus Castriferrei) 226
Vásárút (Trhová Hradská; SK; Vasárút) 486
Vasdinnye (*praed.*; →Tárkány, H; Vasdinye) 281, 361, 362; v. e. Kisvasdinnye, Nagyvasdinnye
Váson (Nagyvázsony, H; Vasonium, Vasonium) 322, 334, 337
 Vasonium v. Váson
 Vaspuszta v. Vas
Vasvár (H; Castrum Ferreum) 52, 590
Vasztély (*praed.*; →Csabdi, H; Vaszti) 351
Végles (Víglaš, SK; Véglesium, Viglesum) 414
Vék (*praed.*; →Hurbanovo, SK) 389
 Velké Kosihy v. Kiskeszzi; v. e. Érseklél
 Velké Lovce v. Újlipót
 Velké Ludince v. Ölved
 Velký Šariš v. Sáros
Vének (H) **239**
Verebély (Vráble, SK) 239
Veresallya (*ager prope* Bény, H) 566
Vért (Virt, SK; Vértensis, Vérth, Virtensis, Virth, Virthház, Wirth, Wirthház) 280, 375, 376, **378**
Vértés 1. (*m.*; H; Mons Vertesiensis, Montes Vertesii / Vértessii, Schildberg, Vertesia) 74, 89, 104, 105, 276, 281, 297, 504, 505, 515
Vértés 2. (*s.*; Vertesia silva, Vertesia silvae, Vertesienses silvae, Vértessia silvae, Vertesia, Vértessia) 271, **272**, 281, 285, 289, 299, 301, 320, 332–335, 358, 364, 423
 Vertesia silva, Vertesia silvae, Vertesienses silvae, Vértessia silvae v. Vértés 2.
 Vertesia, Vértessia v. Vértés 1–2.
 Vertesiensis Mons, Vertesii /Vértessii Montes v. Vértés 1.
 Vérteskéthely v. Kéthely
 Vértesszék v. Kozma
 Vértesszék v. Tolna 2.
 Vértesszentkereszt v. Szentkereszt 2.
 Vértesszőlős v. Szőlős 1.
 Vespremiensis, Vesprimiensis, Vesprimium v. Veszprém
 Vestő, Vestő v. Vöstő
Veszprém (H; Besprimium, Vespremiensis, Vesprimiensis, Vesprimium, Veszprémiensis, Veszprémium) 47, 101, 104, 107, 146, 151, 314, 316, 322, 334, 335, 337, 426, 464
Veszprém vármegye /county (Comitatus Vespremiensis / Vesprimiensis /Veszpremiensis /Veszprémiensis /Veszprimiensis, Provincia Veszpremiensis) 32, 203, 216, 217, 220, 222–224, 241, 272, 297, 361, 400, 464
 Vetus Buda v. Óbuda
 Vidám v. Vitány
 Vidamia, Vidamiensis, Vidanum v. Vitány
 Vienna, Vienna Austria, Viennensis v. Bécs
 Víglaš v. Végles
 Viglesum v. Végles
Vindélicia (*provincia Romana*) 77
 Vindobona, Vindobonensis v. Bécs
 Vinkovci v. Cibala
 Virt, Virtensis, Virth, Virthház v. Vért
Visegrád (H; Visegrad, Vissegrad, Wissegrad, Wissegradum) 146, 199, 200, 209, 213, 407, 410, 419, 433, 506, 518, 520, 525, 532, 553
 Vissegrad v. Visegrád

- Viszvár *v.* Vízvár 2.
 Vitam, Vitamia, Vitamiensis, Vitamum, Vitania, Vitania-
 nus *v.* Vitány
Vitány (*a.*; H; Vidám, Vidamia, Vidamiensis, Vidanum,
 Vitam, Vitám, Vitamia, Vitamiensis, Vitamum, Vitán,
 Vitania, Vitanianus, Wytán, Wytán wász) 5, 101, 251,
 264, 272, 276, 299, 322, **332–333**, 334, 337, 354
 Vitriaria *v.* Huta
 Vittlyuk-hegye *v.* Kő-hegy
Víziváros (→Esztergom, H; Aquatica, Civitas Aquatica,
 Oppidum Aquaticum, Belső-Város, Vizi-Város, Was-
 serstad) 495, 501, 536, 546, **550–552**
Vízvár 1. (*cast.*; →Kameničná, SK; Keszeg-Falva, Viz-
 Vár, Víz-vár) 246, 253, 258, 265, 394, **447**
Vízvár 2. (*praed.*; →Kameničná, SK; Viszvár, Vizvar,
 Vizvár) 278, 282, 350, 391, 478, 479
 Vizvar, Vizvár *v.* Vízvár 2.
 Vojka nad Dunajom *v.* Vajka
 Voy *v.* Vroj
Vöröskő (*a.*; Červený Kameň, SK; Bibersburg) 90
Vöstü (*praed.*; →Zemianska Olča, SK; Vestö, Vestő) 480
 Vrablé *v.* Verebély
 Vratislavia *v.* Boroszló
 Vrbová nad Váhom *v.* Csörgő
Vroj (*terra prope* Vasvár, H; Voy) 590
Waal (*fl.*; Vahalis) 444
 Wag *v.* Vág
 Wandorffensis *v.* Bánfalva
 Wasserstad *v.* Víziváros
 Wien *v.* Bécs
 Wiener Neustadt *v.* Bécsújhely
Wienerwald (*m.*; A; Cetius mons) 178
 Wirth, Wirthház *v.* Vért
 Wissegrad, Wissegrádum *v.* Visegrád
 Wratislaviensis *v.* Boroszló
 Wrocław *v.* Boroszló
 Wyhel *v.* Vágújhely
 Wytán, Wytán wász *v.* Vitány
 Wyvar *v.* Németújvár
 Zadar *v.* Zára
Zágráb (Zagreb, HR; Zagrabienensis) 62
 Zagreb *v.* Zágráb
Zala (*fl.*) 88
Zala vármegye /county (Comitatus Szaladiensis) 177,
 199, 400, 523
 Zalaszentgrót *v.* Szentgrót
Zámoly (→Győrzámoly, H; Zamoly) 92, **238**, 241
Zára (Zadar, HR; Iadra, Iadera) 226, 229, 230
 Zeke *v.* Zsejke
 Zelica *v.* Lajta
 Zemianska Olča *v.* Nemesócsa; *v. e.* Kistany, Marokháza,
 Vöstü
 Zemné *v.* Szimő
Zemplén vármegye /county 11, 15
 Zend *v.* Szend
 Žitava *v.* Zsitvatő
 Žitný ostrov *v.* Csallóköz
 Žitva *v.* Zsitva
 Žitvafő, Žitvatő, Žitvatorokiensis, Žitva Münde *v.*
 Zsitvatő
 Zlatná na Ostrove *v.* Aranyos; *v. e.* Felaranyos, Lél,
 Ontopa, Újtelek
Znióváralfa (*coen.*; Kláštor pod Znievom, SK;
 Thuroczyensis praepositura) 53
 Zoliensis *v.* Zólyom
 Zolnocinus *v.* Szolnok
Zólyom vármegye /county (Comitatus Zoliensis, ager
 Zoliensis) 414, 507
 Zomzo *v.* Concó-patak
 Zrenk *v.* Zvornik
Zúgó (*r.*; H; Zugo, Zugó) 282, 344
 Zugudinum *v.* Szeged
 Zulgagyüér *v.* Szolgagyőr 1.
 Zupa *v.* Zuppa-tető
Zuppa-tető (*m.*; H; Zupa) 271, **276**
 Zülgagyüer *v.* Szolgagyőr 1.
 Zvebernich *v.* Zvornik
Zvornik (BIH; Zrenk, Zvebernich) 233
Zsámbék (H; Sambék, Sambocum, Sambokiensis,
 Sábokiensis, Sambokum) 334, 351, 424
Zsejke (*praed.*; →Ásványráró, H; Zeke, Zsejkepuszta)
239
 Zsennye *v.* Kiszsennye
Zsitva (*fl.*; Hérold, Sitva, Žitva, Zsitava) 250, 262, 271,
280, 282, 371, 373, 376, 378, 380–382, 386, 387, 389
 Zsitvabesenyő *v.* Besenyő
Zsitvatő (Žitava, SK; Sitvato, Sitvatő, Žitva Münde,
 Žitvafő, Žitvatő, Žitvatorokiensis, Zsitva Tő) 279, 280,
 346, 375, **376**

Személynévmutató

Index of personal names

A mutatóba nem vettük fel Bél Mátyás nevét. A mitológiai, illetve fiktív személyeket *-al jelöltük.

Értelmező kiegészítéssel láttuk el az egyelemű tételeket, illetve az azonos nevű személyeket. Az antik szerzők, egyházatyák és a mitológiai személyek nem kaptak ilyen kiegészítést.

A mutatóba felvett tételek nyelvileg követik a mutatózott szöveget. Ahol egy Bél által töredékesen vagy nem megfelelő formában említett nevet magunk értelmeztünk, ott az általunk pótoltt névváltozatot, illetve névelemet az illető „nemzetiségének” (a szakirodalomban elfogadott származásának, anyanyelvének, születése/tevékenysége helyszínének) megfelelő nyelvi alakban vettük fel (pl.: **Spankau, Paris von**, [Spankovius]), kivéve az uralkodókat, akiket mindig a latin, illetve latinizált névalakjukkal szerepeltetünk (pl. **Svatoplugus**, dux Moraviae [Szvatopluk; *Suatepolugus, Suatoplucus, Suatoplugus*]). A zárójelben közölt alternatív alakok közül kurziváltuk azokat, melyek a szövegben találhatóak, s álló betűvel szedtük azokat, melyek saját kiegészítéseink. Az alternatív (illetve azonosítás esetén eredeti) névalakok közül !-el jelöltük azokat, melyek a főalakhoz képest teljesen eltorzultak, vagy ahhoz képest hibásak. Az alternatív alakokat önálló utalóként is felvettük, ha azok már az első négy betűn belül eltérnek a főalaktól. Kurzív betűvel szerepelnek azok a nevek, amelyeket nem sikerült azonosítanunk.

A középkori és koraújkor latin szerzőket meghagytuk latinizált névalakjukban, ha a szövegben csak így szerepelnek. Esetükben azonban utalót helyeztünk el az eredeti nevüknél (ha az ismert, és már az első négy betűben eltér a latinizált alaktól, pl.: „Spießheimer v. Cuspinianus”).

A nevek azonosításához használt főbb szakirodalom: BÉL 1996, BÉL 2001, BOROVSKY 1907, BOROVSKY 1909a, BOROVSKY 1909b, ENGEL 2001, FALLENBÜCHL 1988, FALLENBÜCHL 1994, HECKENAST–MÉSZÁROS 2005, KARÁCSONYI 1995, KEMPELEN 1911–1932, MAMŰL, MKL, MTK, NAGY 1857–1868, PÁLFFY 2010, PRT, SZINNYEI 1891–1914, ZSOLDOS 2011. Rövidítések: *archiep.* = archiepiscopus; *cap.* = capitaneus; *cap. gen.* = capitaneus generalis; *com.* = comes, comites, comitatus; *com. supr.* = comes supremus; *ep.* = episcopus; *fam.* = familia; *mag.* = magister; *S.* = Sanctus; *vicecap.* = vicecapitaneus; *v.* = vide; *v. e.* = vide etiam.

***

Mátyás Bél's name is not indicated. The mythological and fictitious persons were signed with *.

The names consisting of one element and also the persons having the same name were provided with explanatory notes.

The ancient authors, the Fathers and the mythological persons were not given such notes.

The names in the index follow the text, as far as the language is concerned. If a name mentioned by Bél in a fragmented or inappropriate way is explained or completed by us, then the name or the part of the name added by us is given in the language corresponding to the „nationality” of the person (i. e. his or her origin, native language, or the place of his or her birth or activity as referred to in the literature) – e. g. **Spankau, Paris von**, [Spankovius] –, except the monarchs' names always presented in their Latin or latinised form (e. g. **Svatoplugus**, dux Moraviae [Szvatopluk; *Suatepolugus, Suatoplucus, Suatoplugus*]).

Variants given in brackets are in Italics if they occur in the text, and in normal type if they were added by ourselves. The variants (or the originals, if we identified the name) which are completely corrupted or incorrect comparing the main entry, were signed with !. The variants of names were also indicated separately on their own in the index if their first four letters were not identical with the main entry's. The names we could not identify are also in Italics.

The names of the Authors of the Middle Ages and Early Modern Age were left in latinised form as long as they can be read in the text only in this form. Besides we indicated their original name in the index as well if it was known and its first four letters were not identical with the main entry's. E. g. „Spießheimer v. Cuspinianus”.

The most important reference works used for identifying the names: BÉL 1996, BÉL 2001, BOROVSKY 1907, BOROVSKY 1909a, BOROVSKY 1909b, ENGEL 2001, FALLENBÜCHL 1988, FALLENBÜCHL 1994, HECKENAST–MÉSZÁROS 2005, KARÁCSONYI 1995, KEMPELEN 1911–1932, MAMŰL, MKL, MTK, NAGY 1857–1868, PÁLFFY 2010, PRT, SZINNYEI 1891–1914, ZSOLDOS 2011. Abbreviations: *archiep.* = archiepiscopus; *cap.* = capitaneus; *cap. gen.* = capitaneus generalis; *com.* = comes, comites, comitatus; *com. supr.* = comes supremus; *ep.* = episcopus; *fam.* = familia; *mag.* = magister; *S.* = Sanctus; *vicecap.* = vicecapitaneus; *v.* = vide; *v. e.* = vide etiam.

- Aba Amádé** (*Omodeus*) palatinus 520
Aba Samuel (*Aba, Abba, Abo, Aba Hungarus, Ovo, Uba, Uban*), rex Hungariae 40, 43, 69, 70, 86–88, 188, 189, 221, 292, 516, 576
 Abba *v.* Aba Samuel, rex Hungariae
 Abbricus *v.* Abricus
 Abo *v.* Aba Samuel, rex Hungariae
Abricus, abbas coenobii S. Martini (*Abbricus*) 207
 Achamates, Achamatas *v.* Achomates
Achilles* 457
Achomates (*Achamatas, Achamates, Achometes*) bassa 100, 313, 314
Adalbertus (*Albertus*), filius Leopoldi III. marchionis Austriae 517
Adalbertus, S. (*Sanctus, Albertus Racensis*), ep. 300, 301, 549, 578
 Adrianus *v.* Hadrianus I.
 Aeneas Sylvius *v.* Pius II., pontifex Romanus
Aeneas* 55, 410
Agamemnon* 457
Agnes (*Austriaca*), uxor Andreae III. regis Hungariae 45, 196, 197, 403
Alaptolma (*Oluptulma, Tulma*), filius Ketel, dux Arpadi 397, 398
Albertus (*Austriacus*), rex Hungariae 40, 45, 54, 70, 96, 200, 231, 233, 292, 347, 348, 360, 392, 406, 449, 455, 522, 523
Albertus I., dux Austriae et Styriae, rex Germaniae 45, 87, 177, 196, 197, 403
Albertus Stadensis 44
 Albertus, marchio Austriae *v.* Adalbertus, filius Leopoldi III. marchionis Austriae
 Albertus, rex Poloniae *v.* Johannes Albertus, I., rex Poloniae
Alciatus, Andreas (Andrea Alciato) 36
Aldenburg, Conradus de 228
Aldobrandinus, Sigismundus (Sigmund Aldobrand) 120
 Alemannus, Petrus *v.* Petrus I., rex Hungariae
Alexander (*Magnus*), rex Macedonum 109, 522
Alexander III., pontifex Romanus 208
Alexander IV., pontifex Romanus 208, 298, 302, 303
Ali (*Ali Bassa, Ally, Aly*), praefectus Iaurini 71, 118, 121–123, 132, 133, 136, 215, 319
Ali, aga Turcorum 424
Almus, dux Hungariae 553
 Aly *v.* Ali, praefectus Iaurini
 Ally *v.* Ali, praefectus Iaurini
Amade (*Amadi, Amadius, Amade*) *fam., barones et comites* 50, 220, 486
 – **Petrus** 484, 528
 – **Stephanus** (*Amade*) 566
Ambrosius, S. (*Sanctus*) 134
Ammianus Marcellinus (*Marcellinus*) 341, 531
Anastasius/Asericus (*Astricus, Sanctus*), abbas coenobii S. Martini 177, 181, 187, 206
 Anderas, Placidius I. *v.* Magger
 Andreas Hierosolymitanus *v.* Andreas II.
Andreas I., rex Hungariae 40, 43, 51, 88, 189–190, 207, 228, 271, 275, 276, 292, 516, 576, 577
Andreas II., rex Hungariae (*Andreas Hierosolymitanus*) 52, 74, 177, 192–194, 208, 226, 227, 229, 352, 518, 590, 591
Andreas III., rex Hungariae (*Andreas Venetus*) 45, 53, 70, 91–94, 196, 197, 231, 232, 455, 519
Andreas, comes in Comitatu Sarosiensi 53
Andreas, dux Calabriae, frater Ludovici I. regis Hungariae 209
Andreas, ep. Iaurinensis 53
Angelus, cardinalis S. Laurentii in Damaso 521
Anonymus (P. Magister), historiographus Hungaricus 87, 252, 264, 397
Antal *fam.* 482
 – **Ambrosius** 482
 – **Stephanus** 482
Antoninus (Antonius Caracalla?) auctor aut fautor itinerarii „Antonini” nominati 69, 73, 75–77, 340
Antonius, ep. Iaurinensis 55
 Antonius, ep. Viennensis *v.* Wolfradt, Antonius
 Archi-Dapifer *v.* Arcolphus
Arcolphus, ep. Iaurinensis (*Archi-Dapifer* de genere Sublich) 52
 Arduinus *v.* Hartvicus
Arenbeckius, Vitus 97
Arno, dux Caroli Magni 85
Arnoldus, de genere Hahót 229, 230
Arnulphus, imperator Sacri Romani Imperii 42, 396
Arpadus (*Arpad, Arpádus*), dux Hungarorum 87, 291, 397, 515
Arrianus, Lucius Flavius 109
 Asericus, Astricus *v.* Anastasius
Attila, rex Hunnorum 41, 395
 Augustinus, ep. Iaurinensis *v.* Széchy, Augustinus
Augustinus, ep. Zagrabiensis 454
Augustus (Caius Octavianus Caesar Augustus) imperator Romanus 41
Augustus II., rex Poloniae 67
Aurelianus, imperator Romanus 531
 Aurelius *v.* Marcus Aurelius
Aurelius Victor (Sextus Aurelius Victor) 35
Ausonius (Decimus Magnus Ausonius) 131, 140, 141, 445
 Austriaca, Agnes *v.* Agnes, uxor Andreae III. regis Hungariae
 Austriaca, Maria *v.* Maria, uxor Ludovici II.
 Austriacus, Albertus *v.* Albertus, rex Hungariae
 Austriacus, Fridericus *v.* Fridericus I., dux Austriae, rex Germaniae

- Austriacus, Fridericus *v.* Fridericus II., dux Austriae et Styriae
- Austriacus, Henricus *v.* Henricus, dux Bavariae
- Aventinus, Iohannes** (Johann Georg Turmair) 42–45, 69, 73, 78–82, 84, 188, 189, 221
- Babacurtus, Babacurtius, Babacourtus *v.* Vaubecourt
- Babenberg *v.* Fridericus II., dux Austriae et Styriae
- Bacoci *v.* Bakócz, Thomas
- Bagnius**, Marchio (?), tribunus Iaurinensis 157
- Bakacs ab Erdöd *v.* Bakócz, Thomas
- Bakáts *v.* Bakócz, Thomas
- Bakatsch *v.* Bakócz, Thomas; Szatmári, Franciscus
- Bakics, Paulus** (*Bakith, Baquitius*) 46, 57, 58, 237
- Bakics, Petrus** 58
- Bakocz *v.* Bakócz
- Bakócz, Thomas** (*Bacoci, Bakacs ab Erdöd, Bakatsch, Bakáts, Bakoch, Bakocsi, Bakocz de Erdeod /Erdend, Thomas Cardinalis, Thomas IV.*) 54, 56, 62, 253, 265, 381, 402, 448–455, 526, 541, 543, 549, 590
- Bakocsi /Bakoch *v.* Bakócz, Thomas
- Bakoniensis *v.* Esterházy, Franciscus
- Bakoniensis, Franciscus *v.* Esterházy, Franciscus
- Balbinus, Bohuslaus** (Bohuslav Balbín z Vorličné) 55, 347
- Balduinus I.**, rex Hierosolymitanus 398
- Balogh** *fam.* 50
- Bánffy** (*Banfy*) *fam.* 316
- Banfy *v.* Bánffy *fam.*
- Baquitius *v.* Bakics, Paulus
- Baranyai de Eöchény /Eöchen *v.* Baranyai, Paulus
- Baranyai, Paulus** (eöchényi; *Baranyai de Eöchény, Paulus Baronianus, Paulus, Paullus de Eöcsény /Eöchen*) abbas coenobii S. Martini 177, 202, 203, 211
- Baranyay** (*Baranyai*) *fam.* 50, 220, 295, 386
- **Emericus** 380
- **Iohannes** (*Joannes, János, Barinyai*) 252, 264, 373, 380
- **Stephanus** 386
- Barbelius, Iohannes** (*Iohannes Barberius*) 111
- Barinyai *v.* Baranyay, Iohannes
- Barinyai, Ladislaus** 560
- Baronianus, Paulus *v.* Baranyai, Paulus
- Baronius, Caesar** (Caesare Baronio) 163, 184
- Bartholomaeus**, filius Bot 478
- Bartholomaeus**, Gros (aut Brancioni), ep. Quinqueecclesiensis 229, 230
- Basta, Giorgio** 394, 435
- Bathianus *v.* Batthyány, Adamus
- Bathoreus, Bathorius *v.* Báthory, Sigismundus /Andreas
- Báthory** (*Báthori, Bathorius*) *fam.* 345
- **Andreas**, magister tavernicorum regalium 236
- **Sigismundus**, princeps Transylvaniae (*Bathoreus, Bathorius*) 71, 143
- **Stephanus**, iudex curiae regiae (*Báthori*) 429
- Bathus**, chanus Tartarorum 228
- Batthyány, Adamus** (*Bathianus*) 47, 151
- Batthyány, Balthasar** (*Battanius*) 422
- Batthyány, Franciscus**, agazonum regalium magister (*Battianus, Batthyanius*) 63, 424
- Batthyány, Franciscus**, banus Croatiae, Slavoniae et Dalmatiae (*Battianus, Battyanus*) 100, 237, 316
- Batthyány, Josephus** (*Battány, Batthyány József*) 9, 13, 21, 27, 494, 500, 507
- Bátyai Vince** (*Vincentius, ep. Vaciensis*) 55
- Battyány *v.* Batthyány
- Bavarus, Ludovicus *v.* Ludovicus IV., imperator Sacri Romani Imperii
- Bavarus, Otto *v.* Otto, rex Hungariae
- Beckensloer, Iohannes** 56
- Behram**, legatus Turcarum (*Behram csausz, Berhamus*) 251, 263, 310, 311
- Beke**, de genere Borsa, magister tavernicorum 453
- Bela Caecus *v.* Bela II., rex Hungariae
- Bela I.**, rex Hungariae 88, 89, 190, 207, 276, 516, 576, 577
- Bela II.** (*Bela Caecus, Caecus*), rex Hungariae 52, 177, 191, 517, 518, 553
- Bela III.**, rex Hungariae 52, 192, 540, 541, 549, 588
- Bela IV.** (*IV. Béla*), rex Hungariae 40, 44, 52–54, 74, 90, 177, 192–195, 198, 208, 226, 228–230, 251, 263, 274, 292, 298, 301–304, 381, 392, 401, 414, 450, 518, 519, 532, 534, 536, 543, 578, 591
- Belerus *v.* Bellerus
- Bellerus, Georgius** (*Belerus*) 101
- Bellus, Iulius *v.* Lundorp
- Bencsik, Iosephus**, bibliothecarius archiepiscopalis (*Bencsik József*) 9, 10, 13, 14, 246, 249, 250, 254, 258, 262, 263, 267, 271
- Benedictus I. *v.* Lendvai, Benedek
- Benedictus II.**, filius Michaelis, ep. Iaurinensis 45, 54, 55
- Benedictus VIII.**, pontifex Romanus 207
- Benedictus IX.**, pontifex Romanus 207
- Benedictus XI.**, pontifex Romanus 454
- Benedictus XIII.**, pontifex Romanus 66
- Benedictus**, de genere Rajky, praepositus Orodienis 92
- Benedictus**, ep. Chanadiensis 453, 454
- Benedictus**, ep. Transylvaniensis 453, 454
- Benedictus**, praepositus Albensis, cancellarius 229
- Benedictus, S.** (*Sanctus, Szent Benedek*) 32, 51, 180, 181, 183, 184, 190, 191, 195, 198, 199, 204, 205, 209–211, 214–216, 228, 303
- Benei, Bernadett** 17, 489
- Bercsényi, Nicolaus** (*Bercsényius*) 546
- Bereczky, Stephanus** 474
- Berensteinus *v.* Pernstein
- Berényi** *fam.* 486
- Berhamus *v.* Behram

- Bernardus**, frater de coenobio S. Martini 198
Bernsteinius *v.* Pernstein
Bert, Pieter de *v.* Bertius, Petrus
Bertholdus (Berthold von Reichenau) 44
Bertholdus, de Merania, archiep. Colocensis 227
Bertius, Petrus (Pieter de Bert, *B.(!) Bertius*) 73, 76, 77
Bethlen, Gabriel (*Bethlen Gábor, Betlen, Betlenius*) 47, 147, 252, 265, 323, 394, 435–437, 461
Bethlen, Wolfgangus (*Bethlemus*) 312
Betlen, Betlenius *v.* Bethlen, Gabriellis
Bezerédy (*Bezeready*) *fam.* 368
Bicskei, Gregorius 454, 455
Biró (*Biro*) *fam.* 50, 368
– **Stephanus** 173, 368, 481
Biro *v.* Biró *fam.*
Blancardus, Nicolaus (Nicolas Blankaart) 109
Bocatus, Ioannes 70, 105–106, 152
Bocskai, Stephanus (*Botskai, Botskaius, Botskay, Bocskai-ianus, Bocskai István*) 47, 72, 145, 146, 252, 265, 323, 337, 394, 434, 435, 461
Boday, Michael (*Bodaj*) 366
Bodó *fam.* 50
Bohemus, Wenceslaus *v.* Wenceslaus II., rex Bohemiae
Boigarsius *v.* Bongarsius
Boleslaus (Piast), archiep. Strigoniensis 590
Boleslaus III., dux Poloniae (*Boleslaus Polonus*) 517, 518
Bombardi, Bombardus *v.* Bonbardi
Bonafous, Charles (*Bonafousius*) 547
Bonbardi, Michael (*Bombardi, Bombardus*) 75, 162–163, 212–213, 216, 531, 532, 539–541, 553, 556
Bonfinius, Antonius (Antonio Bonfini; *Bonffinius, Bonfimus, Bonfynus*) 10, 14, 22, 24, 28, 30, 43–45, 51, 52, 54, 56, 69, 73, 78–83, 86, 87, 89, 90, 96, 97, 178, 181, 185, 187–189, 194, 226, 228, 229, 232, 233, 235, 251, 252, 256, 263, 264, 268, 275, 276, 298, 300, 306–309, 347, 364, 391, 394, 395, 409, 410, 412, 413, 495, 502, 515, 516, 523–525, 530–534, 540, 542, 597
Bongarsius, Iacobus (Bongars, Jacques; *Boigarsius, Bongarsiana*) 178, 179, 194, 228, 418, 523
Bonifacius I., abbas coenobii S. Martini (*Sanctus*) 207
Bonifacius II., abbas coenobii S. Martini 208
Bonifacius VIII., pontifex Romanus 208, 454
Bonitus, abbas coenobii de Monte Cassini 183
Bornemisza, Iohannes 236
Boschius, Iacobus (Jacob Bosch) 184
Both (*Bothii*) *fam.* 528, 556
Botskai *v.* Bocskai
Botskaius *v.* Bocskai
Boznanus *v.* Pázmány
Brancioni, Bartholomaeus *v.* Bartholomaeus, Gros (aut Brancioni)
Brandenburgicus, Georgius (Georg Friedrich der Ältere; *Brandenburgicus, Brandeburgensis*) 236, 413–415
Brannius *v.* Braun, Erasmus
Braschius *v.* Bruschius
Bratislaus, dux Bohemiae 86
Braun, Erasmus, praefectus Comaromii (*Ernestus (!), Brannius, Praunius*) 393, 426–428, 430, 449, 460, 463
Briseis* 457
Broderichius, Stephanus (Brodarics István; *Broderithus*) 46, 57
Brounius, Eduardus (*Edward Brown*) 445, 446
Brown, Edward *v.* Brounius, Eduardus
Bruckenthal, Georgius (*Brukenthalius*) 547
Brukenthalius *v.* Bruckenthal
Bruschius, Caspar (*Braschius*) 100
Buchaim *v.* Puchaim
Bucquoi *v.* Buquoi, Charles Bonaventura
Buquoi, Charles Bonaventura (*Bucquoi*) 437
Busbequius, Augerius Gislenius (*Busbeckius, Buschbekius*) 316
Buschbekius *v.* Busbequius, Augerius Gislenius
Buss (*Bussi*) *fam.* 50, 219
Cacianus, Iohannes *v.* Cocianus, Iohannes
Caecus *v.* Bela III., rex Hungariae
Caelestinus *v.* Göncz, Caelestinus
Caesar, Caius Iulius 152, 462
Caietanus, Thomas (Thomas de Vio) 310, 311
Calanus, de genere Bán-Kalán, ep. Quinqueecclesiensis 52
Callimachus, Philippus (*Callimochius*) 523, 524
Callixtus II., pontifex Romanus (*Beatus Callistus*) 207
Calvin, Iohannes 465
Caprara, Aeneas Sylvius 559
Cara Mustapha *v.* Kara Mustapha
Carabethanus (Nigrus), Albensis thurmae ductor Turcicus 423
Carner, Egidius *v.* Karner, Egidius
Caroling (*Carolingicus*) *fam.* 69, 83
Carolus (*Martellus*), dux Calabriae, pater Caroli I. regis Hungariae 196
Carolus Fridericus (Karl Friedrich von Jülich-Kleveberg; *Carulus Iuliacus*), princeps Iuliae, Cliviae, Montiumque 155, 156, 449, 456–459
Carolus I., rex Hungariae (*Carolus Robertus, I. Károly, Charles I, Karolus, Karulus*) 45, 53, 94, 196, 197, 253, 265, 266, 288, 292, 392, 402–404, 406, 433, 448–451, 454–456, 472, 519, 520, 536, 578, 590, 591, 593–596
Carolus II., rex Hungariae (*Carolus Parvus*) 96, 521
Carolus III., rex Hungariae; **VI.**, imperator Sacri Romani Imperii 67, 170, 295, 421, 440, 456, 467, 473, 477, 536, 548, 564, 592
Carolus IV., imperator Sacri Romani Imperii 233
Carolus Leopoldus V., dux Lotharingiae (*Carolus Lotharingus*) 47, 72, 149–154, 204
Carolus Magnus, imperator Francorum (*Nagy Károly, Charlemagne*) 10, 14, 41, 42, 69, 78–85

- Carolus**, regulus Burgaviae 110
 Carulus Iuliacus *v.* Carolus Fridericus
Casimirus II., dux Cuiaviae 209
Casimirus IV., rex Poloniae (*Casimirus Polonus*) 410, 525
 Caspar *v.* Gáspár fam.
 Casparus, ep. Viennensis *v.* Neubeck, Johannes Gasparus
Castelli, Alexander Leopoldus 443
Cellarius, Cristophorus (Cristoph Keller) 74, 75, 363, 530
 Charlemagne *v.* Carolus Magnus
 Charles I. *v.* Carolus I.
 Chartuitius *v.* Hartvicus
 Chephanus, Chepanus *v.* Hederváry, Stephanus
Chloe* 50
Christianus Augustus, ep. Iaurinensis (Christian August von Sachsen-Zeitz) 66
Christus, Iesus, humani generis salvator 40, 42, 51, 54, 80, 84, 85, 91, 92, 95, 125, 145, 162, 182, 189, 207, 301, 302, 396, 398, 399, 452, 453, 475
Cicero, Marcus Tullius 378, 585
 Ciliae comes, Ciliensis *v.* Cillei
Cillei, Fridericus (*Ciliae comes*) 233
Cillei, Ulrik (*Ciliae comes, Ciliensis*) 96, 97
 Cincius *v.* Hont, dux exercitus Stephani Sancti
Clemens I., pontifex Romanus (*Sanctus*) 413
Clemens III., pontifex Romanus 208, 213
Clemens V., pontifex Romanus 209, 404, 405, 519
Clemens VI., pontifex Romanus 199, 209
 Clemens, ep. Iaurinensis *v.* Molnári, Clemens
Clemens, vir nobilis ex Thracia 57
Cluverius, Philippus (*Clverus, Clüver; Klüver*) 75, 77, 340, 530
 Clüver *v.* Cluverius
Cmitha, Ioannes, praefectus Cracoviensis 209
Cocianus, Iohannes (*Ioannes Cacianus*) 58
Cocquelines, Carolus 405
Colomannus, filius Caroli I. regis Hungariae, ep. Iaurinensis 53
Colomannus, rex Hungariae 44, 51, 53, 74, 292, 517, 518, 589
 Comáromius *v.* Komáromi, fam.
Conradus II., imperator Sancti Romani Imperii 43, 189, 228
Constantinus I., imperator Romanus (Caius Flavius Valerius Aurelius Constantinus; *Constantinus Magnus*) 290?, 588
Contrarius, Martinus 428
Cornelius, S. (*Sanctus*), pontifex Romanus 341
Corvin, Christophorus 414
Corvin, Elisabetha, filia Iohannis Corvini et Beatricis Frangepaniae 414
Corvin, Iohannes (*Corvinus*) 56, 219, 252, 265, 412–414
 Corvinus *v.* Corvin; Hunyadi; *v. e.* Matthias I., rex Hungariae
 Cosma *v.* Medici, Cosimus I.
Cosmas, ep. Iaurinensis (Kozma) 52
Cromerus, Martinus (Martin von Cromer) 517, 518
 Cumanus Ladislaus *v.* Ladislaus IV., rex Hungariae
 Cunisbergius, Honorius *v.* Königsberg, Ehrenreich von
Cupan, dominus Simighiensis, affinis Sancti Stephani (Koppány; *Cupa, Cuppanus, Czupanus, Kopán, Kupán*) 185, 202, 567, 588
 Cuppanus *v.* Cupan
Curius Dentatus, Manius 457
Curtius Rufus, Quintus 109, 308
Curtus, centurio ianitsarorum 317
Cuspinianus, Iohannes 188, 197
 Cvaar *v.* Wladislaus (Piast)
Czapári fam. 50
 Czépi *v.* Csepy
 Czernovich *v.* Csernovicius
Czina fam. 482
 – **Stephanus** 482
Czobor, Martinus (*Czoborius*) 104
Czudar, Ladislaus, dictus II., abbas coenobii S. Martini (*Ladislaus II.*) 199, 200, 209
 Czupanus *v.* Cupan
 Czupor, Demetrius *v.* Csupor
 Csák, Máté *v.* Matthaues, de genere Csák
 Csaky *v.* Csáky
Csáky, Ladislaus (*Csaky, Csákyus*) 324
Csanády, Iohannes, abbas coenobii S. Martini (*Ioannes de Csanád/Chanád, Ioannes IV.*) 210
Csapó fam. 50
Csécsi (Csecsi) fam. 480
 – **Adamus** (*Csecsi*) 480
 – **Stephanus** 480
 Csecsi *v.* Csécsi, fam.
Csejtey (Csejtej, Csetej) fam. 295
 – **Iohannes** (*Ioannis*) 360, 366
 – **Sigismundus** 360
Csepy (Czépi de Bácsa/Bacza, Csepi) fam. 482, 483
 – **Benedictus** 482
 – **Ioannes** 481
 – **Michael** 482
Csernovicius, Iohannes (Czernovich; *Csernovitzius, Csernovitius*) 71, 124, 125, 126, 127, 129–131, 135–142, 393, 430–432
 Csesznekiensis *v.* Esztréházy, Franciscus
 Csetey *v.* Csejtey, fam.
Csík fam. 50
Csóka (Csoka) fam. 479
 Csoka *v.* Csóka, fam.
Csorba fam. 480
Csupor, Demetrius 53, 54
Csupor, Emericus 384
 Csuzi, Csuzy *v.* Csúzy, fam.

- Csúzy** (*Csúzi, Csuzi, Csuzy*) *fam.* 295, 385, 486
– **Emericus** (*Csuzi*) 384
- Dallos, Ioannes** (*Dalles*) 165
- Dallos, Nicolaus** (*Nicolaus III.*) 64
- Dandalus, Petrus** 230
- Daphnis*** 50
- David**, abbas coenobii S. Martini 177, 191, 207
- David**, rex Iudaeorum (*Davides*) 176, 183
- Deák, Antal András** 9, 13
- Debrenthe, Thomas de *v.* Döbrenthei Tamás
- Decius** (Caesar Caius Messius Quintus Decius Traianus Augustus) imperator Romanus 341
- Deda I.**, abbas coenobii S. Martini 207
- Deda II.**, abbas coenobii S. Martini 191, 207
- Deli Radics** (*Thrax, Tracus, Radecius, Radicius*) 105, 335, 336
- Delphinus, Zacharias** 60, 62
- Demetrius II. *v.* Náprági, Demetrius
- Demetrius**, archiep. Strigoniensis 590
- Demetrius**, comes 177, 191, 192, 208
- Demetrius**, de genere Czupor, ep. Iaurinensis 53
- Demetrius**, magister tavernicorum 454
- Demetrius**, vir nobilis ex Thracia 57
- Dénesi, Tamás** 11, 15, 205
- Deodatus**, educator S. Stephani regis Hungariae (*Theodatus*) 251, 263, 292, 300–302, 312, 313
- Déri Balázs** 11, 15
- Dersffy** (*Dersfi, Dersffius*) *fam.* 111, 380
- Deseöffius, Franciscus *v.* Dessewffy
- Desiderius**, ep. Iaurinensis 44, 51, 89
- Desoffius, Franciscus *v.* Dessewffy
- Dessewffy, Franciscus** (*Deseöffius, Desoffius*) 99
- Diodorus** (Diodorus Siculus) 308
- Dionysius** (*Dyonisius*) lector Iauriensis 95
- Dionysius II. *v.* Héderváry, Dionysius
- Dionysius**, ep. Iaurinensis 53
- Discha, Otto a** 417
- Disznósy** *fam.* 246, 258
- Dobai, Nicolaus** (*Nicolaus II., Wenceslaus de Dombo*), abbas coenobii S. Martini 210
- Dobo *v.* Dobó, Ladislaus
- Dobó, Ladislaus** (*Dobo*) 424, 429
- Dobsa, Ladislaus *v.* Wladislaus, II.
- Dobza, Vladislaus *v.* Wladislaus, II.
- Docius *v.* Nagylucsei, Urbanus
- Dóczy *v.* Nagylucsei, Urbanus
- Dombai, Michael** 99
- Dombo, Wenceslus de *v.* Dobai, Nicolaus
- Dominicus I.**, archiep. Strigoniensis 583
- Dominicus II.**, archiep. Strigoniensis 516, 577
- Dominicus**, commendatarius coenobii S. Martini 210
- Dominicus**, de genere Rátót, palatinus 454
- Dominicus**, iudex civitatis Iaurinensis, filius Nicolai 94
- Domitianus** (Caesar Domitianus Augustus) imperator Romanus 290, 530, 531
- Donch**, comes 392, 402, 405
- Donner, Raphael** (Georg Raphael Donner) 352
- Dosa *v.* Dózsa
- Dose *v.* Dózsa
- Dózsa, Nicolaus** (*Dosa, Dose*), commendatarius coenobii S. Martini 210
- Döbrenthei Tamás** (*Thomas de Debrenthe*) 55, 210
- Draskovich** (*Draskovics, Draskovicus, Draskovitus, Dráskovics*) *fam.* 62, 64
- **Georgius**, dictus V., ep. Iaurinensis 61
- **Georgius**, dictus VI., ep. Iaurinensis 64, 65
- Draskovics** (*Draskovicus*), dominus pagi Csolnok 560
- Dráskovics *v.* Draskovich
- Drugeth, Wilermus** (Homonnai, *Drugeth de Homonna*) 229
- Du Cange, Charles Du Fresne** 235, 582
- Du Fresne *v.* Du Cange
- Dubravius, Johannes** (Jan Dubravius) 55, 96, 347
- Dudith, Andreas** (*Duditius*) 60
- Dyonisius *v.* Dionysius
- Dyrrachus, Ladislaus *v.* Ladislaus, rex Neapolitanus
- Ebergényi, Ladislaus** (*Ebergeni*) 353
- Eccius *v.* Salm, Eck
- Eckhius *v.* Salm, Eck
- Eder, Georgius** 55
- Edömén** (*Edumer nec*), dux Cumanus secundum Anonymum 87
- Edumer nec *v.* Edömér
- Edunec *v.* Őd
- Eggenberg, Rupertus** 120
- Eggerer, Andreas** 53, 54, 56, 60
- Eginhardus *v.* Einhard
- Egolismensis, Monachus** 42
- Einhard** (*Eginhardus*), biographus Caroli Magni 77, 83, 84
- Ek *v.* Salm, Eck
- Elisabetha** (*Elizabet, Erzsébet*) regina Hungariae, uxor Alberti regis Hungariae 45, 54, 55, 70, 97, 233, 252, 265, 292, 293, 392, 406, 449, 455, 522–524
- Elisabetha**, regina Hungariae, uxor Caroli I. 209
- Elisabetha**, regina Hungariae, uxor Ludovici I. 521
- Elizabet, *v.* Elisabetha, regina Hungariae, uxor Alberti
- Ellerbach, Bertholdus Ioannes** 53, 54
- Emericus**, ep. Varadiensis 453, 454
- Emericus**, rex Hungariae (*Emricus*) 52, 192, 576, 577
- Emericus, S.**, filius S. Stephani (*Sanctus, Imre*) 43, 187, 188, 223, 224
- Emricus *v.* Emericus
- Enesey** (*Enyesi, Enyessey*) *fam.* 50, 172
- Engel, Pál** 305
- Ening, Eningius *v.* Török, Stephanus
- Ennéng *v.* Török, Stephanus

- Enning, Enningius *v.* Török, Valentinus (Enyingi)
Ens, Casparus 146
 Enyesi, Enyessey *v.* Enesey fam.
 Enyingi, Enying *v.* Török, Stephanus
Eötvös, Samuel (*Ötves*) 366
 Erdeod, Erdend *v.* Bakócz, Thomas
 Erdödi *v.* Erdődy
 Erdődy comes *v.* Pálffy, Thomas
Eric, dux Foroiulii et Carniolae 84
Ernestus, princeps Austriacus 61, 336
 Erzsébet *v.* Elisabetha, regina Hungariae, uxor Alberti
 Esekius *v.* Eszéki
 Essekius, Essequius *v.* Eszéki
Esterházy (*Esterhazi, Eszterházi, Eszterhaziana, Esterhaziana, Eszterhazy de Frakno /de Galantha, Bakonyiensis*) fam., principes et comites 50, 219, 223, 224, 237, 295, 325, 358, 368, 481
 – **Emericus** (*Imre*) 10, 14, 564, 567
 – **Franciscus** (*Eszterhazy, Csesznekiensis, Bakoniensis*), 219–221, 281, 368, 481
 – **Iohannes** (*Ioannes, Guthensis*) 295, 368, 481
 – **Iosephus** (*de Galántha /Galanta*) 295, 325, 327, 338
 – **Iosephus** (*József, Esterházy*), com., iudex curiae regiae, banus 246, 258, 259
 – **Paulus** 295
Eszéki, Iohannes (*Ioannes Essekius /Essequius /Eszéki*) 315, 316
 Eszterházi, Eszterhaziana, Eszterhazy de Frakno /de Galantha *v.* Esterházy
Eugenius III., pontifex Romanus 208
Eutropius 35, 41, 341
 Ézsiás *v.* Iesaias
Fabricius fam. 50
Fabricius Luscinus, Gaius 457
Farkas fam. 221
Faustina 290
Favus (*Stephanus*), abbas coenobii S. Martini 195, 208, 210
 Feirst *v.* Fürst
 Feirsth *v.* Fürst
Fejér fam. 50
Fejérvö, Stephanus (*de Fejérvö*) 211
 Fejérvö *v.* Fejérvö, Stephanus
Fekete fam. 50
 Felduicus, Gerardus *v.* Weltwyck, Gerhard
Felicianus, archiep. Strigoniensis 518
Felnémethy, Matthaeus (*Felnémethius*) 126
 Felsőselestei *v.* Gosztonyi
Ferdinandus Adalbertus, dux Lineburgiae, Brunswigiae et Bawern, praefectus arcis Comaromiensis 443
Ferdinandus I., rex Hungariae, imperator Sacri Romani Imperii 46, 57–59, 61, 70, 98–101, 103, 156, 215, 252, 265, 288, 293, 298, 312–313, 316, 320, 325, 392–394, 415–417, 419–422, 441, 449, 456, 457, 473, 474, 476, 484, 544, 578, 583, 587, 591, 592, 596
Ferdinandus II., rex Hungariae, imperator Sacri Romani Imperii 64, 72, 164, 166, 252, 265, 436, 437, 473, 474, 477, 484
Ferdinandus III., rex Hungariae, imperator Sacri Romani Imperii 66, 394, 437–439
Ferhates, praefectus Budensis 299, 336, 425
Fiáth fam. 50, 221
Filléres, Iohannes (*Füléressy, Filleresius*) 416
Flaccus, Philippus 421
Flavius, Iosephus 308
Fogas, Ambrosius (*Fogassius*) 416
Forgách, Adamus, iudex curiae regiae 480
Forgách, Blasius (*Forgácsius*) 521
Forgách, Franciscus (*Forgács, Forgacsius*), cardinalis 146, 584
Forgách, Franciscus (*Forgács, Forgacsius, Forgacius*), ep. Varadiensis 59, 60
Forgách, Simon (*Forgács, Forgacsius, Forgatsius, Forgácsius*), dux Francisci Rákóczi II. 23, 29, 217, 218
Foscanus, praepositus legionis primae Romanae 531
Fördös (*Fördöss*) fam. 50, 224
Franciscus (Francis of Lorraine, Lotharingiai Ferenc), dux Lotharingiae, imperator Sacri Romani Imperii 493, 499
Franciscus I., imperator Sacri Romani Imperii, deinde Austriae 443
Franciscus I., rex Franciae 313
 Franciscus II. *v.* Újlaki, Franciscus, ep. Iaurinensis
 Franciscus, antistites Budensis *v.* Szatmári, Franciscus
Frangepán, Beatrix (*Frangepanus*) 414
Frangepán, Christophorus (*Frangepanus*) 526
Frangepán, Ferdinandus (*Frangepanus*) 422
Freher, Marquard (*Freherianus*) 41
Frenk Juszuf (*Regeffus*) 425
Fridericus I., dux Austriae, **III.**, rex Germaniae (*Austriacus*) 392, 403, 404
Fridericus I., imperator Sacri Romani Imperii 52
Fridericus II., dux Austriae et Styriae (Babenberg, *Austriacus*) 40, 44, 45, 90, 177, 194, 519
Fridericus III., imperator Sacri Romani Imperii 45, 54–56, 364, 407, 525, 597, 598
Fridericus V. (*Fridericus Palatinus*), rex Bohemiae 124
 Frisingensis, Otto *v.* Otto Frisingensis
Frühweis fam. (*Frühweisius*) 555
 Füléressy *v.* Filléres
Fürst, Conradus de (Konrad von Fürst, *Feirsth*) 59
Füsi fam. 480
 Gabriel, vice-cancellarius *v.* Matucsinai Gábor
Gaiscoplerius, Iohannes 111
Galerius (Gaius Galerius Valerius Maximianus Augustus), imperator Romanus 35, 36

- Gallienus, Publius Licinius Egnatius**, imperator Romanus 41
- Gallonius, Antonius** 184
- Garai, Ladislaus** (*Gara*) 524
- Garai, Nicolaus** (*Nicolaus de Garra /Gara*) 298, 305
- Gáspár** (*Gaspar, Caspar*) *fam.* 347
- Gasparus, ep. Viennensis *v.* Neubeck, Johannes Gasparus
- Gaufredus de S. Audomaro *v.* Godfrey de Saint-Omer
- Gebarth** (Gebhardt; *Gebard, Gebehardus*), ep. Ratisbonensis 88, 89
- Gebhardus *v.* Gebarth
- Gebhardt *v.* Gebarth
- Geisa *v.* Geysa
- Gelo**, impostor patria Carponensis 161
- Gemblacensis, Sigebertus *v.* Sigebertus Gemblacensis
- Genchy, Georgius Aegidius** (*Genchi*), abbas coenobii S. Martini 211
- Georg Friedrich der Ältere *v.* Brandenburgicus, Georgius
- Georgius I.**, ep. Iaurinensis 51
- Georgius II.**, ep. Iaurinensis 52
- Georgius III.**, ep. Iaurinensis 53, 55
- Georgius IV.** (Frangepán?) ep. Iaurinensis 55
- Georgius V. *v.* Draskovich, Georgius, dictus V.
- Georgius VI. *v.* Draskovich, Georgius, dictus VI.
- Georgius**, ep. Sirmiensis 453, 454
- Georgius**, rex Bohemiae (*Podiebradius*) 55
- Gerardus *v.* Gerhardus
- Gerhardus, S.** (*Sanctus, Gerardus*), ep. Chanadiensis 207
- Germanicus** (Germanicus Iulius Caesar; *Iulius*) 530, 531
- Geroldus** (*Gerold*), praefectus Austriae et Boiariae 82, 85
- Gertrudis**, regina Hungariae, uxor Andreae II. regis Hungariae 227
- Gervasius** (Gyárfás, *Radevicius*), ep. Iaurinensis 52
- Geycha *v.* Geysa
- Geysa** (*Geisa, Geycha, Geyza, Géza*) dux Hungariae, pater Stephani I. regis 23, 30, 85, 176, 177, 179–181, 183, 185–186, 214, 226, 227, 288, 291, 300, 301, 509, 515, 539
- Geysa I.** (*Geyza*) rex Hungariae 40, 44, 51, 70, 89, 190, 207, 517, 553, 577, 583
- Geysa II.** (*Geyza*) rex Hungariae 44, 52, 514, 515, 518
- Geyza *v.* Geysa
- Géza *v.* Geysa
- Giaffer**, eunuchus, bassa 423
- Ginczius, Iohannes *v.* Kőszeghy
- Godfrey de Saint-Omer (*Gaufredus de S. Audomaro*) 398
- Goldast, Melchior** (*Goldastus*) 55
- Gonzaga, Ludovicus** 72, 147
- Gosztonyi, Ioannes** (Felsőselestei, *Gosztóni*) 56
- Gottfridus Viterbiensis** 89
- Göncz, Caelestinus** (*Göntz*) 205, 212
- Görög, Iohannes** (*Ioannes Graecus*) 424, 425
- Graecus, Iohannes *v.* Görög, Iohannes
- Graisius, Rudolphus** 113
- Gratianus**, imperator Romanus 531
- Grebechy, Georgius** (*Grebechkius, Grebethius*) 165
- Grebechy, Helena** 165
- Gregeri, Georgius** 353
- Gregoriánczy, Paulus**, (*Gregorianczy, Gregoriánczi*) 59
- Gregorius VI.**, pontifex Romanus 207
- Gregorius VII.** (*Sanctus*), pontifex Romanus 207
- Gregorius VIII.**, pontifex Romanus 540
- Gregorius IX.**, pontifex Romanus 193, 194
- Gregorius, archiep. Strigoniensis *v.* Bicskei, Gregorius
- Gregoróczy, Vincentius** (*Gregorocius, Gregoroczius, Gregoranczius*) 105, 145, 335, 336
- Gritti, Lodovico** (*Gritus*) 544
- Gritus *v.* Gritti
- Groll, Adolphus** (*Adolf*) 21, 27, 67
- Gros, Bartholomaeus *v.* Bartholomaeus, Gros (aut Brancioni)
- Gruterus, Ianus** (Jan Gruter) 456
- Gudlingius, Nicolaus Hieronymus** 78
- Guilelmus de Tyro *v.* Tyrius, Wilhelmus
- Guilielmus**, ep. Iaurinensis 54
- Gussingensis *v.* Kőszegi, Ibanus
- Guthensis, Ioannes, *v.* Esterházy, Ioannes
- Guthi Ország Mihály** (*Michael Ország de Guth, Michael de Guuth, Michael Ország, Orzag de Guth, Gwth*) 597, 600, 601
- Günsensis *v.* Kőszegi, Ibanus
- Gvala**, abbas coenobii S. Martini 207
- Gwth *v.* Guthi Ország
- Gyárfás *v.* Gervasius
- Gyóri, fam.** 50, 482
- **Franciscus** 474
- **Michaelis** 482
- Gyóry, Michael** (*Michael de Iaurino*), abbas coenobii S. Martini 210
- Gysela**, regina Hungariae, uxor Stephani I. regis Hungariae 43
- Gyulay** (*Gyulai, Gyulaius*) *fam., com.* 295, 376, 380
- **Franciscus** (*Gyulay Ferenc, Gyulaius, Gyulai*) 246, 251, 252, 259, 263, 272, 285, 295, 342, 344, 348, 375, 376, 378, 379, 569, 573
- Gyurikovits, Georgius** (Gyurikovits György) 19, 22, 25, 28, 491, 494, 497, 500, 504, 507, 514, 597
- Habsburg** (*Haubspurg*) *fam.* 196
- Habsburgicus, Rudolphus *v.* Rudolphus, rex Hungariae
- Hadrianus I.**, pontifex Romanus (*Adrianus*) 85
- Hagecius *v.* Hayecius
- Hainus** 127
- Hajnal fam.** 295, 468, 480, 481
- **Adamus** 386, 480, 481
- Hamer *v.* Hammer, Wilhelmus
- Hamer *v.* Wilhelmus

- Hammer, Wilhelmus** (*Willermus, Vilhelmus, Hamer*) 195, 199, 209
- Hampó, Sigismundus** 412
Hamsa *v.* Hamza
- Hamza** (*Hamsa*), praefectus Strigoniensis 298, 315
Hapragy *v.* Náprágy
Hapragy *v.* Napragy
- Hardegg, Ferdinand** (*Hardeck, Hardeckus, Hardeckius, Hardeccus, Hardeczki(!), Hardecus*) 70, 71, 105–108, 110, 111, 113, 115–117, 123, 138, 149, 318, 426, 428
- Harduinus, Iohannes** (Jean Hardouin) 287, 328
- Harpagus*** 157
- Hartvicus**, ep. Iaurinensis (*Chartuitius, Arduinus*) 51, 179, 185, 187, 206, 540
Hasanes *v.* Hassanes
Hassanes (*Hasanes, Hassan*) 202, 323, 422, 426
Haubspurg *v.* Habsburg
- Häuszlerus** 559
- Hayecius, Wenceslaus** (Václav Hájek z Libočan, *Hagecius*) 55
- Hector*** 237
- Hector**, magister 53
Hedericus *v.* Hemburg, Hedricus de
Hedervari, Hederváry *v.* Héderváry, fam.
- Héderváry** (*Hedervári, Hederváry, Hédervári, Hédervár, Hédervariana*) fam. 23, 30, 57, 226–237
- **Dionysius** (*Dionisius, Dionysius II.*!), dictus I. 226, 229–231
- **Dionysius de Vialka**, palatinus regni Hungariae 226, 228, 229
- **Emericus**, dictus II., banus Machoviensis 226, 234, 235
- **Franciscus** 57, 226, 235, 236
- **Iohannes**, ep. Scopiensis 235
- **Iohannes**, ep. Iaurinensis (*Ioannes I.*) 54
- **Kemén** (*Kemény*), dictus II., filius Laurentii Poth 226, 231
- **Ladislau** (*Ladislau III.*), dictus II., commendatarius coenobii S. Martini 210, 235
- **Laurentius Poth** (*de Hedervara*), palatinus regni Hungariae 226, 230–232
- **Laurentius** (*Hedervary*), palatinus regni Hungariae 226, 233, 234, 407
- **Nicholaus** (*Konth, Nico*), dictus II., palatinus regni Hungariae 226, 231–233
- **Poth** (*Hernistus*), palatinus regni Hungariae 226–228, 231
- **Stephanus** (*Chephanus, Chepanus, Stephanus de Hedervar*), palatinus regni Hungariae 226–228, 231
Hedervary, Laurentius *v.* Héderváry, Laurentius, palatinus regni Hungariae
- Heissler, Donatus Iohannes** (*Heüssler*) 72, 154
- Heister, Sigebertus** (*Heisterus*) 48, 217, 218
- Hemburg, Hedricus de** (*Hedericus, Homburg*) 226, 227, 237
- Hemburg, Wolphgerus de** (*Wolphgerus, Volphgerus, Valferrus comes*) 208, 226
- Henninius, Henricus Christianus** 394, 444, 446
- Henricus II.**, dux Austriae 518
- Henricus III.**, imperator Sacri Romani Imperii 43, 51, 69, 70, 86–89, 188, 189 (*erronee Conradus III.*!), 219, 221, 271, 275, 276
- Henricus**, abbas coenobii S. Martini 207
- Henricus**, comes, frater Davidis abbatis coenobii S. Martini (*Scines*) 207
- Henricus**, de genere Héder, banus Slavoniae 519
- Henricus**, de genere Héder, banus, palatinus 519
- Henricus**, dux Bavariae (*Austriacus*) 40, 44, 90
- Heresinczy, Petrus** (*Hereschincius, Heresincius*) 62
Hermann der Lahme *v.* Hermannus Contractus
- Hermannus** (*Hermanus*) abbas coenobii S. Martini 196, 208
- Hermannus Contractus** (Hermann der Lahme) 42–44, 70, 85–89
- Hernistus *v.* Héderváry, Poth
- Herodotus**, historicus Graecus 157
- Heüslerus *v.* Heissler
- Hevenesí, Gabriel** (*Hevenesius, Hevenyesius*) 162
Hierosolymitanus, Andreas *v.* Andreas II., rex Hungariae
Himmelreich *v.* Himmelreich
- Himmelreich, Georgius** (*a /ab Scharffenberg, Himelreich*) 177, 201, 211
- Himmelreich, Tiburtius** (*Himelreich*) 201, 211
- Hipolitus**, castellanus Arvensis 593
- Hochburg** (Hohburg) fam. com. 173
Hoffkirchen *v.* Hofkirchen
- Hofkirchen, Carolus Ludovicus** (*Strik, comes de Hoffkirchen; comes*) 440, 442, 465
Hohburg *v.* Hochburg
- Hollósy** (*Hollósi, Hollosi, Somodiana*) fam. 50, 223, 479
Homburg *v.* Hemburg, Hedricus de
- Homerus**, poeta Graecus 575
- Homonnay, Stephanus** (*Homonnaius*) 429, 435
- Honorius II.**, pontifex Romanus 207
- Honorius III.**, pontifex Romanus 193
- Honorius IV.**, pontifex Romanus 208
- Hont (*Cincius*), dux exercitus Stephani Sancti 182
- Honthy** (*Hunthius*) fam. 528
- Hont-Pázmány** (*Hunt-Pazman*) fam. 223
- Horatius** (Quintus Horatius Flaccus) 34, 50, 73
- Hornius, Georgius** (Georg Horn) 179
- Horvát Stansics, Marcus** (*Stansitius Chroatius, Horvath, Stansicsius, Stansics*) 100
- Hrenkó Pál** 246, 258
Hunnias, Matthias *v.* Matthias I.
Hunthius *v.* Honthy
Hunt-Pazman *v.* Hont-Pázmány, fam.
- Hunyadi** (*Corvinus*) fam. 40, 45, 324, 415; *v. e.* Corvinus; *v. e.* Matthias I.

- **Ioannes** (*Corvinus, Hunyady, Hunniadis, Ioannes de Hunyad, Iohannes*) 97, 98, 201, 233, 234, 309, 310, 364, 365, 392, 408, 409
- Husaimus** 144
- Husarius *v.* Huszár, Petrus
- Hussarius *v.* Huszár, Petrus
- Huszár** (*Huszárius*) *fam.* 528, 569
- Huszár, Emericus** 569
- Huszár, Petrus** (*Huszar, Huszarius, Husarius, Hussarius*) 105, 111, 335
- I. Ulászló *v.* Wladislaus I., rex Hungariae
- Iacobus**, abbas coenobii S. Martini 198, 208
- Iacobus**, filius Iohannis III. regis Poloniae 153
- Ianningus, Conradus** (Konrad Janning) 163
- Ianus Pannonius** 525
- Ibrahimus**, cognomento Kis (*Kis-Ibraimus*), decurio praesidii Albani 144, 145
- Ibrahimus** (*Ibraimus*) Mustaphae legatus 104
- Iesaias** (Ézsaiás) 73
- Illésházy** (*Illésházi*) *fam.* 50, 220
- **Stephanus** (*Illésházi, Illyésházy*) 112
- Illyés, Ioannes** 574
- Illyésházy *v.* Illésházy *fam.*; Illyésházy, Stephanus
- Imre *v.* Emericus, princeps Hungariae
- Inchofer, Melchior** (Inchoffer, Inchofferus) 162, 207
- Innocentius II.**, pontifex Romanus 207
- Innocentius III.**, pontifex Romanus 52, 208, 227
- Innocentius IV.**, pontifex Romanus 52, 208, 213, 303, 543
- Innocentius V.**, pontifex Romanus 208
- Innocentius VI.**, pontifex Romanus 209
- Ioannes de Csanád /Chanád *v.* Csanády, Iohannes
- Ioannes I. *v.* Héderváry, Iohannes
- Ioannes III. *v.* Opulyai, Iohannes
- Ioannes IV. *v.* Csanády, Iohannes
- Ioannes V. *v.* Kutassy, Iohannes
- Ioannes, dux Meramiae [!] *v.* Iohannes, archiep. Colocensis, dein Strigoniensis
- Ioannes, ep. Varadinensis *v.* Beckensloer, Iohannes
- Ioannes, postulatus archiep. Strigoniensis *v.* Vitéz, Ioannes
- Iob** (*Iobus*) archiep. Strigoniensis 213, 540, 541, 549, 576
- Iodocus**, princeps Moraviae, rex Germaniae 96
- Iohannes** (*Ioannes*), de genere Héder, palatinus, filius Henrici bani 519
- Iohannes I.**, abbas coenobii S. Martini 208
- Iohannes II.**, abbas coenobii S. Martini 198, 209
- Iohannes III., ep. Iaurinensis *v.* Listi, Iohannes
- Iohannes III.**, ep. Nitriensis 454
- Iohannes III.**, rex Poloniae (*Sobieski*) 72, 153
- Iohannes XXII.**, pontifex Romanus (*Ioannes XX.!*) 209
- Iohannes Michael**, praefectus Iadrae 229
- Iohannes Sigismundus**, princeps Transilvaniae 60, 101
- Iohannes**, archiep. Colocensis, dein Strigoniensis (errore *Ioannes, dux Meramiae*) 518
- Iohannes**, cantor Iaurinensis 95
- Iohannes**, filius Chük, civis Iauriensis 93
- Iohannes**, iudex Iaurinensis 93
- Iohannes**, rex Hungariae (Szapolyai János, *Ioannes de Zápolya /Zapollya*) 46, 57, 98, 99, 288, 293, 298, 312, 392, 415, 534, 544, 587, 591
- Iolsva, Leustachius *v.* Jolsvai, Leustachius
- Iongelinus, Casparus** (Gaspar Jongelincx, *Iongellinus*) 228–230, 232, 233, 305
- Iosephus I.**, rex Hungariae, imperator Sacri Romani Imperii 154, 536
- Iosephus II.**, rex Hungariae, imperator Sarci Romani Imperii 440
- Iovius, Ioannes** (*Pontanes*) 120
- Isaacus**, frater Giafferis eunuchi 423
- Isabella**, regina Hungariae, uxor Iohannis I. 99
- Isaurus Leo *v.* Leo III.
- Isdencius *v.* Izdenczy
- Isthvanffius, Isthuanffius, Isthvánffius *v.* Istvánffy
- Istvánffy, Nicolaus** (*Isthvanffius, Isthuanffius, Isthvánffius, Istvanffi, Istvanffianus, Istvanffius, Istvanffius, Istvánffius, Istvanffius*) 10, 14, 24, 30, 46, 47, 57–63, 71, 98–102, 104, 105, 107, 108, 110–112, 114, 115, 117, 118, 120–124, 128, 129, 131–133, 139, 143, 145, 146, 153, 174, 202, 203, 219, 236, 237, 251, 252, 263, 265, 278, 281, 310–318, 321–323, 333–337, 346, 347, 353, 392, 413–422, 424–430, 432–435, 460, 526, 544, 545, 547, 563, 584
- Iszdentius *v.* Izdenczy
- Iuliacus Carulus *v.* Carolus Fridericus
- Iulianus**, cardinalis 54, 97
- Iulius** 321
- Iuncker *v.* Juncker
- Iustinianus**, imperator Constantinopolitanus 588
- Iustinianus, Stephanus** 230
- Iuvenalis, Decimus Iunius** 160, 169
- Ivanca**, frater Bartholomaei, filius Bot 478
- Ivanicsius, Iacobus** (*Ivanitsius, Ivanitschius*) 383
- Ivanka**, civis Iauriensis 93
- Ivanossi *v.* Iványossy
- Iványossy** (*Ivanossi, Iványossy*) *fam.* 50, 224
- Izdenczy, Ioannes** (*Isdencius, Iszdentius*) 105, 113
- Janning, Konrad *v.* Ianningus
- Janus Pannonius *v.* Ianus Pannonius
- Jarmalov Rezső /Rudolphus** 17, 243
- Javorka** *fam.* 224
- Jencsovics, Iohannes** 387
- Joannes *v.* Iohannes
- Johannes Albertus I.** (*Albertus*), rex Poloniae 310, 526
- Jolsvai, Leustachius** (*Iolsva, Leustachius de*) 305
- Jongelincx *v.* Iongelinus

- Judith**, filia Henrici III. imperatoris (erronee *Sophia*) 276
Juncker, Fridericus Christianus (*Iuncker*) 42
Justh (*Justius*) *fam.* 479
Kadon, dux Tartarorum 532
Káldy (*Káldi*) *fam.* 50
 Kanisa, Kanisai *v.* Kanizsai
Kanizsai, Iohannes (*Ioannes de Kanisa, Ioannes Kanisai*) 521, 541, 543
Kaposi *fam.* 480
Kara Mustapha, vezirius Turcorum (*Cara Mustapha*) 152, 205, 324
Karcsay (*Kartsai*) *fam.* 221
 Karl Friedrich von Jülich-Kleve-Berg *v.* Carolus Fridericus
 Karner, Egidius, abbas coenobii S. Martini (*Egidius Carner*) 205, 212
 Karoli *v.* Károlyi
 Karolus *v.* Carolus I., rex Hungariae
 Károly *v.* Carolus I., rex Hungariae
Károlyi, Alexander (*Alexander Károlyi de Kaplon, Alexander Karoli, Károlyius, Karolyus*) 218, 492, 498, 562, 570
 Kartsai *v.* Karcsay
 Karulus *v.* Carolus I.
Katapanus, ep. Agricensis 576, 577
Kaunitz (*Kaunicz, Kaunitzi*) *fam.* 50, 175, 238–240
Kazy, Franciscus (*Kazy Ferenc*) 145, 146, 253, 266, 465, 466
Keglevich, Georgius (*Keglevicius, Quegleuitius*) 99
Keglevich, Petrus (*Keglevicius*) 99
Keller *fam.* 480
 – **Adamus** 480
 Keller, Cristoph *v.* Cellarius, Christophorus
Kéry, Iohannes (*Kéry János*) 253, 265, 266, 461, 462
Ketel, dux Cumanorum (*Retel, Rettel!*) 397, 398
Kinsky, Franciscus Ulrichus (Franz Ulrich Graf Kinsky von Wchinitz, *Kinskius*) 122
Kisfaludy *fam.* 50, 172, 220
 Kis-Ibraimus *v.* Ibrahim, cognomento Kis
Kizlár, Stephanus 384
Kniphausen (*Kniphausenius*) *fam.* 462
Koller, Iosephus 180, 214, 215
Kollonich, Leopoldus (*Kolonich*) 66
Kollonich, Maximilianus Ernestus (*Kolonics*) 441
Kolmár (*Kólmári*) *fam.* 482
 – **Stephanus** 482
 Kólmári *v.* Kolmár
 Kolonich, Kolonics *v.* Kollonich
Komáromi (*Comáromius*) *fam.* 367
Konkoly (Konkoly Thege, *Konkolyi*) *fam.* 295, 388, 480, 486
 – **Stephanus** (*Konkol*) 360
 Konth *v.* Héderváry, Nicolaus
 Koppány *v.* Cupan
Kórógyi, Ladislaus 453, 454
Koronthály, Achatius (*Korontalius*) 423, 424
 Kossa *v.* Kóssa
Kóssa, Stephanus (*Kossa*) 474
Kovács *fam.* 50
Kovacsovsky *fam.* 480
Kováts, Ioannes (*Kováts János*) 252, 256, 264, 268, 382
Königsberg, Ehrenreich von (*Honorius Cunisbergius*) 99
Kőszegi, Ibanus (*Ivanus Günsensis, Ioannes Günsensis / Gussingensis*) 177, 196, 197
Kőszegi, Iohannes (*Ginczius*) 424
Kőszegi, Nicolaus (*Nicolaus II.*) 53, 454
Krapff, Franciscus Iosephus (erronee *Krapss*) 324
 Krapss *v.* Krapff
Kruckländer, Franz Ferdinand (*Franciscus Kucklenderus*) 546, 547
 Kucklenderus *v.* Kuckländer
 Kupán *v.* Cupan
 Kupon *v.* Koppány
Kutassy, Iohannes (*Kutassius, Kutasy, Kutassi; Ioannes V.*) 62, 63, 211, 584
La Motte, Antoine (*La Moth*) 558
Lábatlani (*Lábatlanius*) *fam.* 528
Lackfi, Stephanus (*Laczka, Laczkfi*), palatinus 232, 298, 304, 305, 392, 406
 Laczk, Laczkfi *v.* Lackfi, Stephanus
Ladislaus (*Ladislaus Dyrrachius*), rex Neapolitanus, filius Caroli II. regis Hungariae 521
 Ladislaus Dobsa *v.* Wladislaus II., rex Hungariae
Ladislaus I., abbas coenobii S. Martini 208
Ladislaus I., S., rex Hungariae (*Sanctus Ladislaus, Beatus Ladislaus*) 64, 89, 162–163, 190, 191, 207, 292, 479, 516, 517, 577, 583, 589, 590
 Ladislaus II., abbas coenobii S. Martini *v.* Czudar, Ladislaus
 Ladislaus III., commendatarius coenobii S. Martini *v.* Héderváry, Ladislaus
 Ladislaus IV., abbas coenobii S. Martini *v.* Martonfalvi, Ladislaus
Ladislaus IV., rex Hungariae (*Cumanus*) 53, 91, 195, 231, 401, 519, 536
Ladislaus V., rex Hungariae (*V. László, Ladislaus V., Posthumus / Postumus Ladislaus*) 45, 54, 56, 70, 96, 97, 252, 265, 292, 364, 392, 406, 409, 455, 522, 524, 525, 579
Ladislaus, de genere Kán, palatinus 229
 Ladislaus, rex Hungariae *v.* Wladislaus I., rex Hungariae
Laki *fam.* 480, 484
Lallus, capitaneus civitatis Aquilae 232
Lamarch (*Lamarchius, Lamarchus*), decurio 131
Lamberg, Christophorus (*Lambergus*) 46, 70, 98, 99
Lambertus Schaffnaburgensis (*Lampertus, Schafnebergensis*) 87, 89, 188
Lampertus, de genere Hermány, iudex curiae regiae 454
Landenberg, Hermannus a (*Landbergicus, Landebergicus, Landenbergicus*) 196, 197

- Lascano, Martin *v.* Liscanus, Martinus
Laski, Hieronymus (*Laszkianus*) 98
 Laszkianus *v.* Laski
 László, V. *v.* Ladislaus V.
Lauretus, Matthaeus 184
 Lavenburgicus *v.* Levenberg
Lazius, Wolfgangus (*Laz*) 41, 54, 75, 77, 197, 227, 251, 339, 340, 363, 379, 391, 394–396
 Léepes *v.* Lépes
Lemnitz (*Lemnitius, Lemnitzius, Lemnicus*), consiliarius Ferdinandi II. 436
Lencsés *fam.* 482, 483
Lendvai, Benedek, de genere Osl (*Benedictus I.*) 52, 229
Lendvai, Placidus, dictus II., abbas coenobii S. Martini 205, 212
Leo III. (*Isaurus*), imperator Constantinopolitanus 164
Leo IX., pontifex Romanus (*Sanctus*) 207
Leo X., pontifex Romanus 310, 526
Leo Ostiensis (*Ostensis*) 184
Leopoldus I., rex Hungariae, imperator Sacri Romani Imperii (*Leopoldus Magnus*) 23, 29, 66, 147, 148, 293, 324, 394, 438–440, 473, 474, 477, 483, 535, 548
Leopoldus VI., dux Austriae, **II.**, dux Styriae 193
Lépes, Valentinus (*Léepes*) 64
Leposa *fam.* 50
Leslaeus, Waltherus (Walter Leslie) 152
 Levanta *v.* Levente
Levenberg, Franciscus (*Lavenbergicus*) 110
Levente, frater Andreae I. et Belae I. regum Hungariae (*Levanta*) 189
 Lichtensteinius *v.* Liechtenstein, Anton Florian von
 Lichtensteinius *v.* Liechtenstein, Anton Florian von
Liechtenstein, Anton Florian von (*Lichtensteinius, Lichtensteinius*) 467
Lippay, Georgius (*Lippaianus, Lippaius*) 65
Liscanus, Martinus (Martin Lascano) 313
Listi, Iohannes (*Listbius, Iohannes III.*) 61
Livia 290
Livius, Titus 462
Lodomerius, de genere Monoszló, archiep. Strigoniensis 455, 543
Lopez, Michael (*Lopes*) 126, 132, 133, 135
 Lorandus, praepositus Iaurinensis *v.* Salamonvári, Lorandus
 Lorraine, Francis of *v.* Franciscus, dux Lotharingiae
Losonczy (*Losontzi*) *fam.* 50, 224
Lotharingai Ferenc *v.* Franciscus, dux Lotharingiae
 Lotharingus, Carolus *v.* Carolus Leopoldus V., dux Lotharingiae
 Louis I. *v.* Ludovicus I., rex Hungariae
 Louis II. *v.* Ludovicus II., rex Hungariae
Loyola, Ignatius 394, 441
Luby, Ladislaus 384
Lucanus, Marcus Annaeus 180, 188
Lucius, Iohannes (Ivan Lučić) 22, 28, 51, 52
Ludovicus I., rex Hungariae (*Nagy Lajos, Louis I., Ludovicus Magnus*) 53, 54, 70, 94, 95, 199, 200, 209, 215, 232, 233, 252, 265, 292, 406, 414, 449, 455, 520, 521, 543, 590
Ludovicus II., rex Hungariae (*Louis II.*) 46, 57, 98, 201, 210, 236, 251, 263, 288, 293, 298, 306, 310–312, 325, 392, 415, 456, 473, 476, 526, 534, 544, 596
Ludovicus IV., imperator Sacri Romani Imperii (*Bavarus*) 403, 404
Ludovicus, abbas S. Petri et S. Paulli de Tata 305, 306
Lundorp, Michaelis Casparus (*Iulius Bellus*) 435–437
Lydia* 50
Machumetus, conditor religionis Islamicae (*Mahomed*) 127, 164
Macrobius, Ambrosius Theodosius 129
Maffei, Raphael (Raphael Maffei) 291
Magger, Andreas Placidius (*Magyer, Anderas Placidius I.*), abbas coenobii S. Martini 211
Magyar *fam.* 479
 Magyer, Andreas Placidus *v.* Magger
 Mahomed *v.* Machumetus
Majthényi, Raphael (*Majtenius, Majthényius*) 412
Malaterra, Gaufredus (*Malatera*) 51
Malovecz (*Malovicz, Malowiczi*) *fam.* 479, 484
Mannagetta, Georgius (*Mannagetus*) 484
Mansfeld, Carolus (Karl Mansfeld, *Mansfeldius*) 433, 545
Manuel, vir nobilis ex Thracia 57
Maraczi, Stephanus (*de Nemes Bogya*) 482
 Marcellinus *v.* Ammianus Marcellinus
Marcus Aurelius (Marcus Aurelius Antoninus Augustus, *Aurelius*), imperator Romanus 290
 Marffi *v.* Márffy
Márffy (*Marffy, Márfy*) *fam.* 50, 172, 173, 219, 220
Maria, mater Iesu Christi 38, 53, 160, 162, 163, 167, 191, 208, 466
Maria (*Austriaca*), regina Hungariae, uxor Ludovici II. regis Hungariae 236, 311
Maria, regina Hungariae, uxor Belae IV. 381, 392, 401, 450
Maria, regina Hungariae, uxor Caroli I. 404
Maria, regina Hungariae, uxor Sigismundi 54, 96, 392, 406, 414, 449, 455, 521, 590
Maria Theresia, regina Hungariae (*Mária Terézia*) 248, 249, 260, 261, 448, 474
Markus *fam.* 482
 Marocz *v.* Morócz
Martellus, Carolus, princeps Calabriae, pater Caroli I. regis Hungariae 215, 454
Martianus Capella (Martianus Minneus Felix Capella; *Martianus*) 328
 Martianus *v.* Martianus Capella

- Martinus V.**, pontifex Romanus 210
Martinus, ep. Agriensis 454
Martonfalvi, Ladislaus, dictus IV., abbas coenobii S. Martini (*Ladislaus IV.*) 211
Maszliki fam. 246, 258, 447
Matocsányi, Casparus (*Matocsanyi*) 366
Matolai, Iohannes (Matolai János; *Matolaius, Matulai, Matulay*) 10, 14, 245–252, 254, 256–260, 262, 264, 266–268, 307, 378, 391, 492, 496, 498, 502, 530
Matthaeus, de genere Csák (*Csák Máté, Trencsiniensis, Trenchimiensis, Trenchiensis, Trencsiniensis, Matthaeus Claudius de Trencsino*), palatinus [†1320] 177, 198, 199, 209, 252, 265, 392, 402–404, 433, 448, 450, 451, 519, 520
Matthaeus, de genere Csák, magister tavernicorum regalium 229
Matthaeus, vir nobilis (*Mathey*) 303, 304
Matthias (de genere Rátót), archiep. Strigoniensis 542, 543, 550
Matthias I., abbas coenobii S. Martini 210
Matthias I., rex Hungariae (Hunyadi Mátyás; *Matthias Corvinus, Matthias Hunnias, Mátyás*) 55, 56, 70, 98, 212, 251, 252, 253, 263, 265, 266, 273, 282, 288, 293, 298–300, 306, 307, 309, 310, 328, 330, 342, 344, 345, 350, 380, 392, 409–412, 414, 417, 441, 449, 456, 468, 473, 474, 478, 525, 526, 534, 536, 578, 583, 586, 587, 589, 591, 592, 596–598
Matthias III. v. Simoncsics, Matthias
Matthias, archidux, **II.**, rex Hungariae, imperator Sacri Romani Imperii 61, 70, 71, 107, 108, 110, 113–116, 119, 201, 211, 293, 321, 324, 337, 393, 427, 429, 430, 473, 474, 484, 544, 545
Matucsinai Gábor (*Gabriel vice-cancellarius*) 601
Matulai, Matulay v. Matolai
Mátyás v. Matthias I., rex Hungariae
Mátyás, Paulus (*Pál*) 251, 264, 343
Matyasovszky v. Mattyasovszky
Mattyasovszky, Ladislaus (*Matyasovszky*) 466
Mauritius (*Saxonus, Mauritius*), elector Saxoniae 70, 100
Maurus, ep. Quinque-Ecclesiensis 577
Maximilianus I., imperator Sacri Romani Imperii 310, 316, 526
Maximilianus II., imperator Sacri Romani Imperii, rex Hungariae 59, 70, 101–104, 156, 174, 293, 393, 412, 420, 456, 473–474, 592
Maximilianus III., archidux Austriae, filius Maximiliani II. caesaris (*Miksa, Maximilian*) 47, 61–63, 119, 120, 122, 203, 253, 265, 319, 320, 375, 434
Mecsey fam. 50
Medici, Cosimus I., dux Florentiae 60
Medici, Ioannes de (*Mediceus*) 108, 112
Megyeri, Petrus (*de Nagy*) 482
Megyesi, Nicolaus (*Nicolaus, vayvoda Transilvaniae*) 453
Mehemet, Mehemetes v. Sokollu, Mechmed
Mereő, Ioannes (*Mereo*) 165
Meszlényi (*Meszlény, Meszleni*) fam. 50, 220
– **Iohannes** (*Ioannes Meszlenyi*) 360
Meyer, Martinus 115–118, 120–122, 134, 203–204, 321–322, 334, 337
Michael de Guuth v. Guthi Országh Mihály
Michael de Iaurino v. Győry Mihály
Michael, de genere Bő, archiep. Strigoniensis 455, 519
Michael, iudex civium regalium 95
Michael, vir nobilis ex Thracia 57
Mikod (*Mikuvinyi*), ep. Iaurinensis 52
Miksa v. Maximilianus III., archidux Austriae
Mikuvinyi v. Mikod
Minoslaus (Miroslav?), banus Bosnensis 230
Misicz, Michael 389
Miskei (*Miskeius*) fam. 50, 220, 481, 528, 555
– **Franciscus** (*Miskei*) 481
Missics Mihály (*Michaël Missics*) 492, 493, 498, 499
Modestus, ep. Iaurinensis 577
Molnári, Clemens 54
Monachus, Georgius v. Utisinović, Georgius
Montecuccoli, Raimondo, Graf von (*Montecuculus*) 72, 147–149, 152
Morócz (*Marocz, Morocz*) fam. 479
Morocz v. Morócz
Mossóczy, Zacharias (*Mossovius*) 181
Murates, praefectus Albae 144
Murray (*Murai, Muraius, Murei, Murey*) fam. 295, 468
Murei, Murey v. Murray
Mustapha v. Sokollu Mustafa
Mustapha, bassa Budensis 104
Müller, Daniel 72, 153, 154
Nadany v. Nadányi
Nadányi, Iohannes (*Nadany*) 588
Nadasdius, Nadastus, Nadasdy v. Nadasdy
Nadasdy, Franciscus, dictus II., supr. cap. (*Nadasdius, Nadastus*) 143, 422, 423, 562
Nadasdy, Thomas, palatinus (*Nadasdius, Nadasdy*) 101
Nagus v. Nagy, Stephanus
Nagy fam. 50, 484
– **Andreas** 482, 483
– **Michael** 366
– **Stephanus** (*Nagus*) 282, 315
Nagy Károly v. Carolus Magnus
Nagy Lajos v. Ludovicus I.
Nagy-Győri (*Nagy-Győri*) fam. 224
Nagylucsei, Urbanus (*Urbanus e Dociorum gente*) 56, 412, 413
Náprági, Demetrius (*Napragy, Náprágy, Hapragy, Demetrius II.*) 63, 64, 162, 163
Napragy v. Náprági
Naszvady (*Naszvadi*) fam. 385
– **Michael** 384

- Neaemias** (*Neamias, Nebaemias, Nehemiás*), archiep. Strigoniensis 51, 516, 517, 577
- Nedeczky** (*Nedezky, Nedecziana*) fam. 295, 368, 375, 376, 468, 480
- **Franciscus** (*Nedeczkius*) 376, 480, 481
- **Michael** (*Nedezky*) 368, 481
- **Stephanus** 378
- Nehaemias *v.* Neaemias
- Nehemiás *v.* Neaemias
- Némay** fam. 50
- Némethi, Gregorius** (*Nemethius*) 323
- Nepos, Cornelius** 462
- Nesser, Iacobus** (*Nesszer*) 344
- Neubeck, Johannes Gasparus** (Johann Gaspar Neubeck, *Casparus, Gasparus*) 61
- Neumann** (*Neümann*) fam. 224
- **Philippus** (*Baro*) 350
- Neümann *v.* Neumann
- Nico, filius Lautenthii Poth *v.* Nicolaus Konth
- Nicolaus I.**, abbas coenobii S. Martini 177, 198, 199, 209
- Nicolaus I.**, ep. Iaurinensis 51, 89
- Nicolaus II. *v.* Dobai, Nicolaus; Kőszegi, Nicolaus
- Nicolaus II.**, abbas coenobii S. Martini 199, 209
- Nicolaus III. *v.* Dallos, Nicolaus; Nicolaus, studiosus Academiae Viennensis
- Nicolaus V.**, pontifex Romanus 525, 579, 582
- Nicolaus, archiep. Strigoniensis *v.* Vásári, Nicolaus
- Nicolaus, belli dux *v.* Újlaki, Nicolaus
- Nicolaus**, pater Dominici iudicis 94
- Nicolaus**, studiosus Academiae Viennensis (erronee *Nicolaus III. ep. Iaurinensis*) 55
- Nicolaus, vayvoda Transilvaniae *v.* Meggyesi, Nicolaus
- Niczky** (*Niczky de Niczk*) fam. 590
- Niedermayr von Rosenheim, Martinus** (*Niedermaier*) 443
- Nigrus *v.* Carabethanus
- Nuce, Angelus de** 184
- Nyári, Franciscus**, abbas coenobii S. Martini 210
- Oberbruck, Henricus** (*Oberbruccus, Oberbrukius, Oberbrukius*) 71, 123, 132, 133
- Oederius, Philippus** 417
- Olachus, Olavus *v.* Olahus
- Oláh** fam. 50, 172
- Olahus, Nicolaus** (*Oláh Miklós, Olachus, Olavus*) 529, 550, 552, 584
- Oluptulma *v.* Alaptolma
- Omer**, aga Turcorum (*Omeraga*) 133
- Omodeus *v.* Aba Amádé
- Ondody *v.* Ordódy
- Opulyai, Iohannes**, dictus III., abbas coenobii S. Martini (*Ioannes III.*) 210
- Orci** (*Orthius*), dux exercitus Stephani S. 182
- Orcz *v.* Uros
- Ordódy** (*Ondody, Ordodi*) fam. 295
- Orez *v.* Uros
- Ormándi, Ioannes** (*Ormandi*) 113
- Orosius, Paulus** 341
- Ország (de Guth), Michael *v.* Guthi Ország, Michael
- Ortelius, Abrahamus** 73, 339, 341
- Ortelius, Hieronymus** 115–122, 134, 203, 204, 235, 317, 319, 321, 322, 334, 337
- Orthius *v.* Orci
- Orzag de Guth *v.* Guthi Ország, Michael
- Ostanius*** 50
- Ostensis, Leo *v.* Leo Ostiensis
- Ostffy** (*Ostfy*) fam. 50, 172, 219–221
- Othocarus *v.* Ottocarus
- Otlik *v.* Ottlik
- Ottlik, Andreas** (*Otlik*) 479, 486
- Otto Frisingensis** 44
- Otto**, rex Hungariae (*Bavarus*) 94, 197, 403, 519
- Ottocarus II.**, rex Bohemiae (*Othocarus*) 40, 45, 90, 93, 177, 195, 196, 519
- Ovidius** (Publius Ovidius Naso) 167, 305, 404
- Ovo *v.* Aba Samuel, rex Hungariae
- Őd** (*Edunec*), dux Cumanus secundum Anonymum 87
- Ölbey, Georgius** (*Ölbei*) 555
- Öllés** fam. 485
- Örsi *v.* Örsy
- Örsy, Petrus** (*Örsi*) 132, 133
- Ötvös *v.* Eötvös
- Ötvös, Samuel *v.* Eötvös
- Paksy, Blasius** (*Paksi*) 46, 57
- Paksy, Georgius** (*Paxius*) 318
- Paksy, Iohannes** (*Paxius*) 315, 316, 420
- Paksy, Stephanus** (*Paxius*) 569
- Pál, Adamus** 482
- Pálffy** (*Pálffyana*) fam. 237, 528
- **Iohannes** (*ab Erdőd, Pálffius, Pallfy ab Erdőd*), generalis, palatinus 154, 484, 547, 558, 573
- **Matthias**, dictus II. (*Pálffi*), abbas coenobii S. Martini 204, 211
- **Nicolaus** (*Pálffyana, Pálfius, Pálffius, Pálfyus, Pallfyus, Palfius, Palfius*), cap. arcis Komárom, cap. gen. 70, 107–113, 120, 123, 124, 127, 131–134, 140, 143, 160, 318, 337, 393, 422–427, 429, 430, 432, 434, 562
- **Nicolaus** (*Pálffius*), cap. arcis Strigoniensis, palatinus 545, 546, 571
- Pálffy Géza** 11, 15
- Palfyus, Palfius, Palfius *v.* Pálffy, Nicolaus, cap. arcis Komárom
- Palkovics, Franciscus** 566
- Palfy ab Erdőd *v.* Pálffy, Iohannes
- Palócz *v.* Pálóczi
- Pálóczi, Georgius** (*Georgius de Palócz*) 523
- Paluska, Georgius** (*Palusca*) 559

- Pamhaki Mihály** (*Michaël Pamhaki*) 492, 493, 498, 499
Pancratius, Michael 588, 589
Pangi, Benedictus (*de Alsó Gelér*) 482
Pap fam. 347
 Parchitzius *v.* Parschitius
Parschitius, Christophorus (*Parchitzius*) 588
 Parvus *v.* Pipinus III., rex Francorum
Paschal II., pontifex Romanus 207
 Paszmandy *v.* Pázmándy
Pata, nepos Edöméni 87
Pataky, Georgius 474
Paulus Diaconus (*Warnefridus*) 41, 163
Paulus I., abbas coenobii S. Martini 210
Paulus, civis Iaurinensis 93
Paulus, de genere Geregye, comes Albensis 229
Paulus, ep. Iaurinensis 52
 Paxius *v.* Paksy
 Pazmand *v.* Pázmándy, Petrus
 Pazmandi, Pázmándy *v.* Pázmándy
Pázmándy (*Pazmandi, Pazmándy, Paszmandy, Pázmándi*)
fam. 50, 295, 359, 366
 – **Petrus** (*Pazmand, Pázmánd*) 350
 Pazmanius, Pazmány *v.* Pázmány
Pázmány (*Boznanus*), dux in exercitu S. Stephani regis
 182
Pázmány (*Pazmani, Pazmanius, Pázmán*) *fam.* 480, 484,
 528
Pázmány, Petrus (*Pázman, Pazmány*) 211, 580, 583, 584,
 586, 589, 590
 Peczius *v.* Pez, Hieronymus
Pelagius II., pontifex Romanus 183
Pemflinger, Marcus (*Pemphlingerus, Pemplingerus*) 237
 Pemphlingerus, Pemplingerus *v.* Pemflinger
Perlini, Nicolaus 71, 108, 116, 117
Pernstein, Iohannes (Johann von Pernstein, *Berensteini-*
us, Bernsteinius, Prestenscius, Prestencius) 120, 121, 123,
 131, 203, 318, 319
 Peteius *v.* Pethe, Ladislaus
 Peteo *v.* Pethő, Iohannes
 Peteö *v.* Pethő, Iohannes
 Peterffius *v.* Péterffy
Péterffy, Carolus (*Peterfius, Peterffius, Péterffius, Péterfy,*
Péterffyus) 52, 53, 211, 493, 495, 499, 501, 577, 583, 584
 Peterfius *v.* Péterffy
Pethe, Ladislaus (*Peteius*) 63
Pethe, Martinus (Hetesi, *de Hetes, Petheius*) 63, 145
Pethő, Gregorius (*Pető*) 62, 414, 415
Pethő, György (*Pető*) 224
Pethő, Iohannes (*Joannes Petthő /Peteo /Peteö*) 393, 421
 Pető, Gregorius *v.* Pethő, Gregorius
Petronax, abbas coenobii de Monte Cassini 184
Petrus I., abbas coenobii S. Martini 191, 207
Petrus II., abbas coenobii S. Martini 208, 213
Petrus, archiep. Moguntinus 404
Petrus, de genere Aba, magister tavernicorum reginalium
 454
Petrus, de genere Csák, magister agazonum 454
Petrus, frater Nicolai I. abbatis coenobii S. Martini 199
Petrus, rex Hungariae (*Alemannus*) 40, 43, 51, 70, 86–88,
 177, 188–190, 207, 221, 292, 515, 516, 576, 577
Petrus, vir nobilis ex Thracia 57
 Petthő, Joannes *v.* Pethő, Iohannes
Pez, Hieronymus (*Peczius*) 52, 97
Philippus I., rex Galliae 276
 Philippus Ludovicus *v.* Sinzendorf, Philipp Ludwig
Philippus, de genere Türje, archiep. Strigoniensis 302
Pialus (*Pial*), vigil Turcicus arcis Iaurini 140, 141
Piber, Benedictus 210
 Pigge, Steven Winand *v.* Pighius, Stephanus Vinandus
Pighius, Stephanus Vinandus (Steven Winand Pigge)
 72, 155–157, 253, 265, 449, 456–459
Pipinus III., rex Francorum (Parvus) 78, 81, 83, 84
Pisky, Stephanus (*Piskius, Piskuius*) 104
 Piskuius *v.* Pisky
Pistorius, Iohannes 78, 88
Pithou, Pierre (*Pithoetus*) 78, 79
Pitiscus, Samuel 109, 308
Pius II., pontifex Romanus (*Aeneas Sylvius*) 55
Pius IV., pontifex Romanus 211
 Placidus II. *v.* Lendvay
Plairotius, Ieremias 113
Platina, Bartholomaeus 405
Plinius (Caius Plinius Secundus Maior) 287, 327, 328,
 341, 395
 Podiebradius, Georgius *v.* Georgius, rex Bohemiae
Pók, Petrus de (*Pokius*) 219, 221, 412, 413
 Pokius *v.* Pók, Petrus de
 Polonus, Casimir *v.* Casimir
 Polonus, Wenceslaus *v.* Wladislaus I.
 Polonus, Wladislaus *v.* Wladislaus I., Wladislaus II.
Polyan, de Szepes 53
Pomponius Mela 395
Pongrácz János (*Pongraczius*) 174
 Pontanes *v.* Iovius, Ioannes
Poór, Adamus Stephanus 482
 Posthumus, Ladislaus *v.* Ladislaus V.
 Pota *v.* Pata
Potyondy (*Potyondi*) *fam.* 481
 – **Sigismundus** (*Potyondi*) 481
 Praunius *v.* Braun, Erasmus
 Prestenscius *v.* Pernstein
Prexaspis* 157
Probus, imperator Romanus 531
Procopius, princeps Moraviae 96
Protasius (*Prothasius*) ep. Olomucensis 55
Prudentius (Aurelius Prudentius Clemens) 161, 169

- Ptolemaeus, Claudius** (Ptolemaios, *Ptolomaeus*) 40, 73, 340, 341, 395, 531
- Puchaim** (*Pucheim*) *fam.* 441
- **Adolphus Ericus** (*Buchaim*) 437–439
- **Ioannes Christophorus**, cap. arcis Komárom (*Buchaim, Pucheim, Puchaimius*) 437, 438, 394, 442, 444, 445, 547
- Püsky, Iohannes** 66
- Quegleuitius *v.* Keglevich
- Racensis, Albertus *v.* Adalbertus, S.
- Rácz Illés** (*Elias Thrax*) 318
- Rácz, Stephanus** 474
- Radecius *v.* Deli Radics
- Radevicus *v.* Gervasius
- Radicius, Radicsius *v.* Thrax, Radecius
- Radicsius *v.* Deli Radics
- Rainaldus**, abbas coenobii S. Martini 191, 208
- Rainerus *v.* Zenus
- Raisanus *v.* Ranzanus
- Rakoczi *v.* Rákóczi, Georgius I., princeps Transylvaniae, Rákóczi, Franciscus II., princeps Transylvaniae
- Rákóczi, Franciscus II.**, princeps Transylvaniae (*Rakoczianus, Rakoczius, Rákotzius, Rákóczius, Rakoczi, Rakoczius, Rákóczy*) 40, 47, 48, 72, 147, 154, 175, 217, 323, 461, 466, 514, 535, 546, 547, 550–552, 556–558, 562, 564–567, 572–574
- Rákóczi, Georgius I.**, princeps Transylvaniae (*Rákóczy, Rákoczius, Rakoczi*) 162, 437
- Rákóczi, Sigismundus** (*Rákoczy, Rákóczy*) 429
- Rakoczius *v.* Rákóczi
- Rákoczius *v.* Rákóczi, Georgius I., princeps Transylvaniae
- Rakoczius, Rakocziana *v.* Rákóczi, Franciscus II., princeps Transylvaniae
- Rákoczy *v.* Rákóczi, Sigismundus
- Rákotzius *v.* Rákóczi, Franciscus II., princeps Transylvaniae
- Ramerius**, abbas coenobii S. Martini 177, 190, 207
- Ramsanus *v.* Ranzanus, Petrus
- Ransanus *v.* Ranzanus, Petrus
- Ranzanus, Petrus** (*Raisanus, Ramsanus, Ransanus*) 178, 179, 212, 251, 263, 300, 301, 307, 530
- Raphael** (*Raphaël*), abbas coenobii S. Martini 191, 208
- Raskai, Blasius** (*Raskay*) 414
- Ratcaius *v.* Rátkay, Paulus
- Ratkaius *v.* Rátkay, Georgius; Rátkay, Paulus
- Rátkay, Paulus** (*Ratcaius, Ratkaius*) 99
- Rátkay, Georgius** (*de Nagy Tabor, Ratkaius*) 65, 66
- Raynaldus, Odericus** (Oderico Raynaldi) 55, 449, 454
- Rechpergius, Gaudentius** 113
- Rédei, Franciscus** (*Redeius*) 435
- Redeius *v.* Rédei
- Reder, Melchior** (*Rederus*) 72, 144
- Regeffus *v.* Frenk Juszuf
- Regino**, abbas Prumiensis 69, 78, 79, 81–85
- Reinaldus *v.* Rainaldus
- Reinerus *v.* Zenus
- Retel *v.* Ketel
- Rettel *v.* Ketel
- Reva, Petrus de *v.* Révay
- Revaius *v.* Révay, Laurentius
- Revay *v.* Révay, Stephanus
- Révay, Andreas** 113
- Révay, Laurentius** (*Révaius, Revaius*) 104
- Révay, Petrus** (*Petrus de Reva*) 122, 123
- Révay, Stephanus** (*Revay*) 416
- Ribiccia *v.* Veliaga
- Riedesel, Volpertus** 115
- Ritius, Michael** 298, 300, 301
- Rogierius** (Rogierius mester), canonicus Variensis 90, 194, 228, 542
- Rogierius**, comes Calabriae et Siciliae 51
- Rolandus**, de genere Rátót, magister dapiferorum 229
- Roo, Gerhardus de** 196–197, 347
- Rossius, Ferrantius** 113
- Roth** (*Röth, Róth*) *fam.* 295, 468
- **Adamus** (*Róth*) 384–386
- Rozgonyi, Simon** (*Rozgon*) 523
- Róth *v.* Roth *fam.*
- Róth *v.* Roth *fam.*, Roth, Adamus
- Ruber, Iohannes** 101
- Rudnay Sándor** 494, 500
- Rudolphus I.**, rex Hungariae, **II.**, imperator Sacri Romani Imperii (*Habsburgicus*) 61, 70, 91, 104, 107, 122, 123, 196, 201, 211, 231, 293, 403, 426, 456, 459, 473, 474
- Rumer, Martinus**, abbas coenobii S. Martini 205, 211
- S. Ladislaus *v.* Ladislaus I., rex Hungariae
- Saagh *v.* Ságghy
- Sabellius, Marcus Antonius Coccius** 229, 230
- Ságghy** (*Saagh*) *fam.* 590
- Saigho *v.* Sajgó, Benedictus
- Saint-Omer, Godfrey de *v.* Godfrey de Saint-Omer
- Sajgó, Benedictus** (*Benedictus II., Saigho, Sajghó*), abbas coenobii S. Martini 23, 29, 178, 205, 212, 215, 216
- Salamanca, Franciscus** 313
- Salamon *v.* Salomon
- Salamonvári, Lorandus** (*Lorandus praepositus*) 95
- Salm, Eck, Graf zu** (*Ek, Ecchius, Eckbius, Salmonius, Salmensis*) 70, 101–103, 156, 333, 334
- Salm, Niklas, Graf zu** (*Salmensis, Salmiensis*) 99, 101, 298, 316, 317, 393, 420, 421
- Salmonius *v.* Salm, Eck, Graf zu
- Salomon**, abbas coenobii S. Martini 208
- Salomon**, rex Hungariae (*Salamon*) 40, 44, 51, 70, 89, 190, 207, 228, 345, 517, 577
- Salomon**, rex Iudaeorum 176, 183
- Sambok, Osvaldus** 473

- Sambokius *v.* Zsámboki Nagy
Sambucus, Iohannes (Zsámboky János) 181
 Samuel *v.* Aba Samuel, rex Hungariae
Sándor (*Sandorius*) *fam.* 350, 351, 528
Sándor, Franciscus (*Sandrinus, Sandorinus*) 99
Sándor, Melchior (*Sandor*) 555
Sándor, Michael 555, 556
 Sandorius *v.* Sándor *fam.*
Santeverini *fam. com.* 300
 – **Adeodatus** 300–301
Sari *fam.* 50, 224
Sárközy (*Sarközius*) *fam.* 480
 Satergis *v.* Sokollu, Mechmed
 Satregus *v.* Sokollu, Mechmed
 Saxo, Saxonus (Mauritius) *v.* Mauritius, elector Saxoniae
Sbima, pater Zerzonoji 52
Scaurus Aemilius 73
Scaurus Mamercus 73
Scaurus Terentius 73
 Schaffnaburgensis, Schafnebergensis *v.* Lambertus
 Schaffnaburgensis
Scherffenberg, Fridericus (*Scherffembergus*) 157
Schez, Petrus 45, 196, 403
Schlick, Leopold (*Schlickianus, Schlikianus*) 218
Schönleben, Johann Ludwig (*Schönlebenius, Schönlebenus*)
 75, 77, 83–85, 530
Schuknecht, Maximilianus (*Schuknectius*) 547, 548
 Schvartzenburgus *v.* Schwarzenberg
Schwandtner, Ioannes Georgius (*Schwantner*) 397
Schwarzenberg, Adolf von (*Svarczemberg, Svarczember-
 gius, Schwarczenburgus, Schwartzenbergus, Sswartcem-
 burgus, Schwartzenbergus, Schwartzenburgus, Schwar-
 tzenburgus, Schwarzenbergus, Suarczburgus*) 71, 72,
 123, 124, 126, 132–135, 137, 138, 141–144, 148, 160,
 299, 319, 321, 322, 337, 434
Schwendi, Lazar (*Lazarus Swendius*) 101
 Scines *v.* Henricus, comes
Scotus, Marianus 87, 188
Sebastianus, archiep. Strigoniensis 177, 187
 Seffridus *v.* Siffridus
 Sefridus *v.* Siffridus
 Segebertus *v.* Sigebertus Gemblacensis
 Seleptséni, Seleptsényi *v.* Szelepcsényi
Semberger (*Sembergerus*) 360
Seneca, Lucius Annaeus 328, 521
Sennyei, Stephanus (*de Kis Sennye*) 64, 165
Septimius Severus (Caesar Lucius Septimius Severus
 Pertinax Augustus) imperator Romanus 290, 341
Severinus, S. 300
Siffridus (*Seffridus, Sefridus, Suffridus*), abbas coenobii S.
 Martini 177, 199, 209
Sigebertus Gemblacensis (*Sigibertus, Segebertus, Sigis-
 mundus!*) 43, 44, 83, 85, 87, 188
Sigesdorff, Honorius 113
Sigismundus I., rex Poloniae 311
 Sigismundus, ep. Quinceeclesiensis *v.* Hampó
Sigismundus, rex Hungariae, imperator Sacri Romani
 Imperii 45, 54, 70, 96, 103, 210, 236, 306, 360, 392,
 406, 414, 449, 455, 477, 521, 522, 534, 543, 578, 587,
 591
Sigonius, Carolus (Carolo Sigonio) 183, 184, 398, 399
Sigrai, Ioannes, baro 386
Silius Italicus (Tiberius Cadius Asconius Silius Italicus)
 287
 Silvester *v.* Sylvester II.
Simeon, lector Strigoniensis 381
Similis, abbas coenobii S. Martini 191, 208
Simoncsics, Gerhardus Matthias (Matthias Gerardus
 Simonchics, *Matthias III.*) abbas coenobii S. Martini
 211
Sinanus, vizirius Turcicus (*Sinan, Sinannus, Szinán*) 40,
 46, 70, 71, 107–109, 111, 112, 115, 117, 118, 138, 139,
 177, 202, 277, 278, 299, 317, 318, 393, 425–428, 430,
 431, 449, 460
Sinzendorf, Georg Ludwig, Graf von (*Szinczendorf,
 Szintzendorf*) 439
Sinzendorf, Philipp Ludwig, Graf von (*Ludovicus
 Philippus*) 66, 67
Sitkei, Gothardus 57
Sixtus, lector Strigoniensis 381
 Sluha *v.* Szluha *fam.*
Sokollu Mustafa (*Mustapha Budensis Solovitus*) 393, 421
Sokollu, Mechmed, vizirius Turcarum (*Mehemet, Mehe-
 metes, Saterges, Satregus*) 71, 121, 122, 277, 278, 319,
 320, 434
Sol, comes 400
 Solimannus, Solimus *v.* Solymanus I.
Solymanus I., imperator Ottomanicus (*Solimannus, So-
 limus, Sulimannus, Szulejmán*) 46, 48, 58, 70, 98–100,
 123, 149, 174, 177, 201, 236, 256, 268, 293, 298, 310–
 314, 316, 325, 334, 416, 417, 419–421, 527, 534, 544
 Somodi *v.* Hollósi *fam.*
Somogyi, fam. 368, 481
 – **Franciscus** 367–368, 481
 – **Ioannes** 368
 – **Matthias** 435
 – **Petrus** 368
 – **Wolfgangus** 145
 Soos *v.* Soós, Dominicus
Soós, Dominicus (*Soos*) 526
Soós, István 11, 15
 Sophia, filia Henrici III. imperatoris (!) *v.* Judith, filia
 Henrici III. imperatoris
Spáczai (*Spaczai*) *fam.* 443
 – **Martinus** 443
 – **Paulus** 374

- Spacjai *v.* Spáczai
Spanheim, Friedrich (*Spanhemius*) 593
Spankau, Paris von (*Spankovius*) 149
 Spankovius *v.* Spankau
 Spaten *v.* Stieler
Speciacasa, Ferdinandus 104, 422, 423
Spelman, Henry (*Spelmannus*) 582
Spurger, Iohannes Melchior Augustus 438
 Ssvartcemburgus *v.* Schwarzenberg
 St. Stephen *v.* Stephanus I., rex Hungariae
 Stadensis (Albertus) *v.* Albertus Stadensis
Stahel, Thomas 165
 Stahrenberg, Stahrumberg *v.* Starhemberg
 Stansics, Marcellus *v.* Horváth Stansics, Marcus
 Stansicsius, Stansitius Chroatius *v.* Horvát Stansics, Marcus
Starhemberg, Guido von (*Stahrenberg, Stahrumberg*) 547, 558, 573
Starsich, Wolfgang (*Starcius, Starcitus, Starticius*) 104, 393, 428–430, 432
Stadius, Publius Papinius 129, 169
Steindorff, Karl Heinrich (*Steinstorff*) 546
Stella, Martinus 252, 265, 392, 417, 418
Stephanus I., abbas coenobii S. Martini 210
Stephanus I., S., rex Hungariae (*Sanctus /Beatus /Divus /Primus Stephanus, Szent István, St. Stephen*) 10, 14, 40, 42–43, 50, 69, 84–86, 162, 163, 176, 177, 179–181, 183–188, 190, 194, 199, 202, 206, 207, 212, 214, 216, 223, 224, 226, 227, 251, 263, 288, 292, 300–302, 452, 478, 509, 514–516, 527, 532, 539, 540, 543, 553, 567, 574–579, 581–585, 588–590
 Stephanus II. abbas *v.* Fejérvöki, Stephanus
Stephanus II., rex Hungariae 207, 517, 518
Stephanus IV., rex Hungariae 591
Stephanus V., rex Hungariae 70, 90, 91, 93, 94, 208, 401, 519
Stephanus, archiep. Colocensis *v.* Várdai, Stephanus
Stephanus, custos Iaurinensis 95
Stephanus, de genere Ákos, ep. Veszpremiensis 453, 454
Stephanus, de genere Bánca (*Stephanus de Vanca, Vancsaius*), archiep. Strigoniensis 543
Stephanus, ep. Zagrabienensis 400
Stephanus, frater Ludovici I. regis Hungariae 209
 Stephanus, palatinus *v.* Lackfi, Stephanus
Stephanus, patriarcha Hierosolymitanus 399
Stephanus, vir nobilis 303, 304
Stieler, Kaspar (*Spaten*) 236
 Stieröchsel *v.* Taurinus
Strabon 395
Strassoldo, Carlo (*Strasoldus, Ztrasoldus*) 126, 122, 123
Struvius, Burcardus Gotthelf (Struve) 78, 79, 88, 89
 Suarcemburgus *v.* Schwarzenberg
Successus, Brigetionis antistes 341
Suetonius (Caius Suetonius Tranquillus) 152
 Suffridus *v.* Siffridus
 Sulimannus *v.* Solymannus I.
Sulpitius Severus 179
Sulyok, Blasius (*Sulyocci*) 236
Surita, Hieronymus 76
Susanna, uxor Matthiae Pauli 343
 Svarczemberg, Svarczembergus *v.* Schwarzenberg
Svatoplugus (*Swatoplugus*), dux Moraviae 515, 557
 Svendius, Lazarus *v.* Schwendi, Lazar
 Swatoplugus *v.* Svatoplugus
Sylvester II. (*Silvester*), pontifex Romanus 207, 539, 582
Szabó fam. 50
 – **Georgius** 482
 – **Joannes** 482
 Szafary *v.* Szapáry
Szakály, Stephanus (*Szakaly*) 474
Szalay, Ioannes 417
Szalay, Petrus (*Szalaius, Szalayus*) 423
Szalkai, Ladislaus (*Zalkanus*) 526
Szántó, fam. 50
 Száparius *v.* Szapáry
Szapáry (*Szaparius, Szapari, Száparius, Szafary*) *fam.* 223, 361, 367
Szapolyai János *v.* Iohannes, rex Hungariae
Szarka (*Szarkai*) *fam.* 480
Szatmári, Franciscus (*Bakatsch; Franciscus, antistites Bundenis*) 56
Szatmári, Georgius (*Szatmarius*) 526
Széchényi (*Szecseni*) *fam.* 164
 – **Georgius** (*Szécsén, Szécseni, Szecsény, Szecsényi, Szecsenyi, Szécsényi, Szecsényius*), ep. Iaurinensis 66, 164, 166, 350, 359, 536, 551, 565
 – **Paulus** (*Szecseni*), archiep. Colocensis 164, 166
Széchy, Augustinus (Széchy Ágoston, *Augustinus*) 55
 Szecseni, Szécsényi, Szecsényi, Szecsényius, Szecsenyi *v.* Széchényi
Szécsi, Dionysius (*Dyonisius, Dionysius de Széché, Dionysius Szécsius, Dionisius, Széché, Zéché*) 54, 55, 392, 408, 409, 523–525, 543, 579, 596
Szécsi, Thomas (*Széché, Zech, Zeech, Tamás*) 252, 265, 392, 408, 409, 523, 524
 Széchéi *v.* Szécsi, Dionysius
Szekeres István 224
Szele fam. 480
Szelepcsényi, Georgius (*Szeleptinius, Szelepcsinus, Szelepcseny, Szelepcseny, Seleptséni*) 350, 466
Szelestei N. László 20, 27, 82, 246, 247, 249, 250, 258, 259, 261, 262
 Szent István *v.* Stephanus I., rex Hungariae
 Szentgróti *v.* Philippus de genere Türje
Szentiványi, Martinus (*Szent-Ivány, Szentiványus*) 10, 14, 22, 28, 51, 52, 55, 62, 63, 195, 202, 206–212

- Szepes, Polyan de *v.* Polyan de Szepes
 Szinán *v.* Sinanus
 Szinczendorf, Szintzendorf *v.* Sinzendorf, Georg Ludwig, Graf von
Szluha (*Sluha*), *fam., com. et barones* 280, 295, 385
 – **Franciscus** (Ikládi, *Ferenc, ab Iklád*) 251, 252, 263, 264, 280, 296, 359, 367, 372, 382–384, 388
Szokoly, Nicolaus 429
Szörény, Ladislaus 213
 Szulejmán I. *v.* Solymanus I.
Tacitus, Publius Cornelius 74, 157, 531
 Tahi, Tahius *v.* Tahy, Franciscus
Tahy, Franciscus (*Tabi, Tabius*) 102, 422
 Taiffalus, Taiffelus *v.* Teufel, Erasmus von 70, 99–101
Tajnay Antal 493, 499
Takó fam. 50
 Tamás *v.* Thomas, archiep. Strigoniensis
Tanhauser, Honorius (*Tanhauserus*) 111
Tassilo, princeps Bavarorum 79
Tasso, Hannibal (*Tassius*) 313, 314
Taurinus, Stephanus (Stephan Stieröchsel) 56
Telegdi, Csanadinus 543, 552
Telegdy, Iohannes 63
Telekesi, Stephanus 162
Tengerdi, Theodorus (*Theodorus, ep. Iaurinensis*) 53
Tersztyánszky (*Tersztyánszki*) *fam.* 528
 – **János** (*Ioannes Tersztyánszky, Tersztyánszky*) 493, 499, 569
Teufel, Erasmus von (*Taiffalus, Taiffelus*) 70, 99–101
 Thege *v.* Konkoly *fam.*
 Theodatus *v.* Deodatus
Theodemir, rex Ostrgothorum 41
 Theodorus, ep. Iaurinensis *v.* Tengerdi, Theodorus
Theodorus, praepositus Albensis 93
 Thomas Cardinalis *v.* Bakócz, Thomas
Thomas I., archiep. Strigoniensis 520
 Thomas IV., archiep. Strigoniensis *vide* Bakócz, Thomas
 Thomas *v.* Bakócz, Thomas
Thomas, comes tempore regis Colomanni 51
Thomas, comes tempore regis Ladislai IV. 53
 Thou, Jacques Auguste de *v.* Thuanus, Iacobus Augustus
Thököly, Emericus (*Tököli, Tökölianus, Töcölius*) 47, 149, 324, 463
Thököly, Sebastianus (*Töcölius*) 132, 133
 Thrax, Elias *v.* Rácz Illés
 Thrax, Radicius *v.* Deli Radics
Thuanus, Iacobus Augustus (Jacques Auguste de Thou, *Tuanus*) 108, 112, 115, 117, 120, 122, 130, 134, 139, 143, 203
 Thuroczius *v.* Túróci, Ladislaus
Thuróczy, Iohannes (*Turoczius, Thuroczius*) 22, 23, 28, 30, 43, 51, 69, 70, 86–89, 185, 188, 189, 219, 221, 226, 228, 232, 233, 347, 416, 515, 516, 520, 522, 523, 577
Tiberius, imperator Romanus (Tiberius Claudius Nero; Tiberius Iulius Caesar Augustus) 41, 290, 531
Tieffenbach, Rudolphus (*Tieffenbachius*) 429
Timon, Samuel (*Timon Sámuel*) 21, 22, 27, 28, 43, 51–54, 90, 100, 101, 162, 185, 187, 193, 195, 203, 205, 206, 209, 227, 229–231, 298, 300, 396, 402, 404, 414, 424, 449, 454, 516, 518, 519, 521, 525, 579
Tinus, Antonius 113
Tiszó, Joannes 478
Toldi v. Tollet, Anton Ägidius Graf von Jörger, Freiherr von
Toletanus, Ioannes 194
Tollet, Anton Ägidius Graf von Jörger, Freiherr von (*Toldius!*) 155
Tollius, Jacob 40, 49–50, 72, 157, 158, 252, 253, 265, 266, 394, 444–446, 449, 462–465, 469, 471
Tolnai Máté (*Tolna, Matthaeus de*) 177, 201, 210
Tomka Szászky, Iohannes (*Tomka Szászky János*) 19–20, 22, 24–26, 28, 30, 75
Tomori, Paulus (*Tomoraeus*) 57
Topos, Franciscus 113
Tordai, Petrus 211
Torkoss fam. 50, 220
Tornielli, Filippo (*Torniellius*) 313, 314, 417
Tóth Gergely/Gregorius 9–11, 13–15, 17, 20, 23, 26, 28, 29, 243, 246, 251, 252, 258, 263, 489
Tóth, Benedictus 113
Tóth, Thomas 113
Tóth, Valentinus (*Tót*) 109, 132
 Töcölius *v.* Thököly
 Tököli *v.* Thököly, Emericus
 Tököliana *v.* Thököly, Emericus
Török (Enyingi) *fam.* 293
 – **Emericus** 236
 – **Stephanus** (*ab Enying /Ennéng /Enning /Ening /of Enying, István*) 251, 264, 293, 294, 338, 364, 556
 – **Valentinus** (*ab Enning, Enningius, Turcus*) 57, 236, 237, 334
 Tracus *v.* Deli Radics
Traianus, imperator Romanus (Marcus Ulpius Nerva Traianus Augustus) 287, 290
 Trencsiniensis, Trenchiniensis, Trenchiensis, Trencsiniensis *v.* Matthaeus, de genere Csák
 Tresztyánszki *v.* Tersztyánszky
Truszgruber, Ioannes 559
 Tuanus *v.* Thuanus
 Tulma *v.* Alaptolma
 Turcus, Valentinus *v.* Török, Valentinus (Enyingi)
Turingius, Carparus 317
 Turmair, Johann Georg *v.* Aventinus
Túróci, Ladislaus (*Thuroczius, Túróczi*) 214, 468, 469, 541, 542, 556
 Turoczius *v.* Thuróczy, Iohannes

- Tyrius, Wilhelmus** (Guilelmus de Tyro, *Guillelmus Tyrus*) 399
 Uba, Uban *v.* Aba Samuel, rex Hungariae
- Ugrin**, de genere Csák (*Ungno*), ep. Iaurinensis 52
- Ugronovics, Vitus** (*Ugronoviti*) 393, 419
 Uilaqui *v.* Újlaki
- Újlaki, Franciscus** (*Uilaqui*), dictus II., ep. Iaurinensis 58, 59
- Újlaki, Laurentius** 98
- Újlaki, Nicolaus** (*Nicolaus*) 408
- Újlaky** (*Ujlakii*) *fam.* 480
 – **Franciscus**, dominus pagi Ekel 480
 Uladislavus *v.* Wladislavus II., rex Hungariae; Wladislavus (Piast)
 Ulászló *v.* Wladislavus I.
- Ungnándi, David** (*Ungnadius*) 336
- Ungnándi, Christophorus** (*Ungnadius*) 61
- Ungnándi, Ioannes** (*Ungnad*) 417
 Ungno *v.* Ugrin
- Urbanus III.**, pontifex Romanus 208
- Urbanus IV.**, pontifex Romanus 208
- Urbanus VI.**, pontifex Romanus 210
 Urbanus, e Dociorum gente *v.* Nagylucsei, Urbanus
 Urias *v.* Uros
- Uros** (*Urias, Uroz, Orcz, Orez*), abbas coenobii S. Martini 193, 208, 213
 Uroz *v.* Uros
- Utisinović, Georgius** (Fráter György, Martinuzzi, *Monachus*) 59
 Václav Hájek z Libočan *v.* Hayecius
 Vagnerus *v.* Wagnerus
 Vajda *v.* Deli Radics
- Vajda, Christophorus** 320
- Valens**, imperator Romanus (Caesar Iulius Flavius Valens Augustus, *Valentinus I.*) 339, 531
- Valentinianus I.**, imperator Romanus (Flavius Valentinianus Augustus) 209, 339, 341, 531
 Valferus *v.* Hemburg, Wolphgerus de
- Valterus**, comes (*Valtherus*) 392, 401, 450
 Vancsa, Vancsaius *v.* Stephanus, de genere Bánca
 Varbcourtius *v.* Vaubecourt
 Varda, Vardanus *v.* Várday
 Vardari, Paullus *v.* Várday, Paulus
- Várday, Paulus** (*Paullus Vardari, Paulus Várday, Paulus de Varda, Vardanus*), 312, 476, 544
- Várday, Stephanus** (*Stephanus archiep. Colocensis*) 578
- Varga, Martinus** 474
- Vásári, Nicolaus** (*Nicolaus, archiep. Strigoniensis*) 590
- Vass, Stephanus** (*de Fölső Gelér, Wass*) 482
 Vaubcourtius *v.* Vaubecourt
- Vaubecourt, Jean de Nettancourt, baron de** (*Babacurtius, Babacourtus, Babacurtus, Vaubcourtius, Varbcourtius, Vobecurtius*) 71, 123, 126, 130–132, 134, 135
- Végh, Iohannes** (*de Lak*) 482
- Végh, Stephanus** (*Weegh*) 473
- Veisz, Petrus** 547
- Veixelbergus, Sigismundus** 58
- Veli**, aga Turcarum (*Veliaga, Ribiccia*) 423
 Venceslaus *v.* Wenceslaus
 Venetus, Andreas *v.* Andreas III., rex Hungariae
- Verancsics, Antonius** (*Verantinus, Verantius*) 419, 420, 584
- Vergilius** (Publius Vergilius Maro, *Virgilius*) 34, 129, 230, 377, 410–411
- Verlinus** 127
- Vespasianus** (Titus Flavius Caesar Vespasianus Augustus), imperator Romanus 530, 531
 Vetesius, Ladislavus *v.* Vetéssy László
- Vetéssy László** (*Ladislavus Vetesius*) 429
- Vibius Postumus** 531
- Viczay** (*Viczai*) *fam., com.* 50, 175 226, 237–240
- Vigyázó**, (*Vigyazo*) *fam.* 481
 – **Matthias** (*Vigyazo*) 481
 Vilhelmus *v.* Hammer, Wilhelmus
- Vilimszky, László** 254, 256, 267, 269
- Vincentius**, ep. Vaciensis *v.* Bátyai Vince
 Vio, Thomas de *v.* Caietanus, Thomas
 Virgilius *v.* Vergilius
- Vitéz** *fam.* 50
- Vitéz, Iohannes** (*Vitézius, Ioannes postulatus archi-episcopus*) 410, 525, 526, 543, 578, 596–601
 Vladislav Dobza *v.* Wladislavus II., rex Hungariae
 Vladislavus *v.* Wladislavus I., Wladislavus II.
 Vladislav I. *v.* Wladislavus I., rex Hungariae
 Vobecurtius *v.* Vaubecourt
 Volphgerus *v.* Hemburg, Wolphgerus de
- Wagnerus, Franciscus** (*Vagnerus, Wagner*) 23, 29, 47, 48, 66, 148, 150–153, 195, 204, 217, 218, 509
 Warnefridus, Paulus *v.* Paulus Diaconus
 Wass, Stephanus *v.* Vass, Stephanus
 Weegh *v.* Végh, Stephanus
- Weltwyck, Gerhard** (*Gerardus Felduicus*) 419
- Wenceslaus II.**, rex Bohemiae (*Bohemus, Wenceslaus*) 94, 196
 Wenceslaus Polonus *v.* Wladislavus II.!
- Wenceslaus, dux** 406
- Wenceslaus**, rex Hungariae, **II.**, rex Poloniae, **III.**, rex Bohemiae (*Wenceslaus*) 45, 94, 197, 448, 519
- Widemir**, rex Ostrogothorum 41
- Wijs, Albert de** (*Wyss, Wüs*) 316
 Wilhelmus *v.* Hammer
- Willermus *v.* Hammer, Wilhelmus
- Willich, Iodocus** (*Willichius*) 74
- Wladislavus** (Piast), commendator coenobii S. Martini (*Uladislavus, Cvaar*) 209
- Wladislavus I.**, rex Hungariae (*I. Ulászló, Vladislav I., Ladislavus, Vladislavus, Wladislavus Polonus, Wenceslaus*)

- Polonus!*) 45, 54, 70, 96, 97, 226, 233, 252, 265, 288, 292, 392, 407–409, 455, 522–524, 578, 581, 587, 596
- Wladislaus I.**, rex Poloniae (Władysław I Łokietek) 231
- Wladislaus II.**, rex Hungariae (*Ladislaus Dobza, Vladislaus Dobza, Vladislaus, Uladislaus, Wladislaus Polonus*) 56, 57, 59, 98, 213, 216, 235, 236, 288, 293, 298, 310, 381, 392, 402, 412–415, 526, 578, 583, 586, 589, 591, 592
- Wolfart Ádám** (*Wolfahrtus*) 174
- Wolfradt, Antonius** (*Antonius, episcopus Viennensis*) 211
- Wolphgerus *v.* Hemburg, Wolphgerus de
- Wuthenau** (*Wutkenau*), baro, dux belli Caroli VI. (Heinrich Jordan von Wuthenau?) 170
- Wutkenau *v.* Wuthenau
- Wüs *v.* Wijs
- Wymes, Franciscus, baro de** (*Wynies*) 148, 440
- Wynies *v.* Wymes
- Wyss *v.* Vijs
- Xerxes**, rex Persarum 150, 204, 462
- Zacharias**, pontifex Romanus 184
- Zádori János** (*Iohannes Zadorius*) 202
- Zadorius, Johannes *v.* Zádori János
- Zaius *v.* Zay
- Zalkanus *v.* Szalkai
- Zámolyi** (*Zámoly, Zamolyi*) *fam.* 50, 468, 481
- **Georgius** (*Zamolyi*) 481
- Zamolyi *v.* Zámolyi
- Zapata, Franciscus** (*Zupata*) 428
- Zápolya *v.* Szapolyai
- Zay, Franciscus** (*Zayus, Zaius*) 393, 419, 420
- Zech /Zéch, Thomas *v.* Szécsi, Thomas
- Zéch, Dionysius *v.* Szécsi, Dionysius
- Zeech *v.* Szécsi, Thomas
- Zenus, Rainerius** (*Reimerus*) 230
- Zerzonojus**, subditus castris Posoniensis 52
- Zichy** (*Zichi*) *fam.* 295, 344, 362, 447, 482–484
- **Franciscus** 447, 474
- **Stephanus** (*Zichi, István*) 253, 265, 362, 394, 447
- Zmeskal** *fam.* 50
- Zoto**, dux Longobardus Beneventi 183
- Zrinius *v.* Zrínyi
- Zrínyi, Georgius**, supr. cap., magister tavernicorum (*Zrinius*) 107, 108, 113, 114, 120, 422, 426
- Zrínyi, Nicolaus**, banus, cap. castris Szigetvár (*Zrinius*) 174, 393, 421, 422
- Ztrasoldus *v.* Strassoldo
- Zunkur**, magister, filius Hectoris 53
- Zupata, Franciscus *v.* Zapata, Franciscus
- Zsámboki Nagy, Stephanus** (*Sambokius*) 565, 567
- Zsámboky János *v.* Sambucus, Iohannes

Terjedelem:
41,5 (A/4) ív, Caslon betűtípussal

Tördelés:
Domokos György

Kiadó:
MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet

Felelős kiadó:
Fodor Pál, az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont főigazgatója

Nyomda:
Argumentum Könyv- és Folyóiratkiadó Kft., Budapest
felelős vezető: Láng József ügyvezető igazgató